

**Reclamant espanyolitat des de la catalanitat:
Un estudi dels diputats escollits a Catalunya durant la Dècada
Moderada (1843-54)**

Tesi doctoral d'Oriol Luján Feliu
Dirigida per dra. Maria Gemma Rubí i Casals
Programa de doctorat en Història Comparada, Política i Social
Departament d'Història Moderna i Contemporània
Universitat Autònoma de Barcelona
Desembre de 2015

Índex

1.- Presentació	Pàgina 7
2.- Una historiografia en expansió: L'estudi del parlamentarisme	Pàgina 19
3.- La implantació del liberalisme a Espanya.....	Pàgina 35
3.1.- Més Corona que Congrés: La monarquia constitucional espanyola.....	Pàgina 35
3.2.- Els diputats dels districtes de Catalunya en l'emergència del liberalisme: De Cádiz a la dècada de 1830	Pàgina 44
3.3.- L'associació del parlamentarisme català amb l'industrialisme	Pàgina 57
3.4.- Els diputats dels districtes catalans durant la regència d'Espartero (1840-43).....	Pàgina 64
4.- El perfil dels diputats dels districtes catalans de la Dècada Moderada	Pàgina 71
4.1.- Una anàlisi sociològica	Pàgina 71
4.2.- El càrrec de diputat com a mitjà de progrés i enriquiment: Motivacions i expectatives dels candidats	Pàgina 97
5.- Les visions de la política, dins i fora del Congrés	Pàgina 111
5.1.- El discurs polític dels parlamentaris liberals	Pàgina 111
5.2.- Significats i usos del vot per part de l'electorat.....	Pàgina 119
5.3.- Exclosos, però no desmobilitzats: Dones i homes sense dret a vot.....	Pàgina 134
6.- Ambició, negocis, influències i interessos: La perversa dinàmica electoral	Pàgina 147
6.1.- La legislació electoral i la seva aplicació als districtes catalans	Pàgina 147
6.2.- La direcció governamental de les eleccions i la seva contestació...	Pàgina 158
6.3.- L'existència d'un perfil polític propi en la dinàmica electoral espanyola	Pàgina 180
7.- El rol del diputat	Pàgina 201
7.1.- L'adscripció al càrrec	Pàgina 201
7.2.- La incidència de l'electorat en l'acció del diputat	Pàgina 217
7.3.- El vot a l'interior de la cambra baixa	Pàgina 225
7.4.- Entre el mandat imperatiu i el mandat representatiu.....	Pàgina 236

8.- L'actuació dels diputats dels districtes catalans en els debats	
d'Estat de la Dècada Moderada	Pàgina 249
8.1.- Els posicionaments vers la Constitució de 1845	Pàgina 249
8.2.- Entre els governs puritans i la revolució de 1848	Pàgina 261
8.3.- La crisi de 1849: L'esclat final de la Guerra dels Matiners (1846-49) i la reforma aranzelària	Pàgina 275
8.4.- Les reaccions a l'acció de govern de Juan Bravo Murillo (1851-53)	Pàgina 288
9.- La Diputació catalana: Una experiència política transversal	Pàgina 299
9.1.- La qüestió industrial: De la modernització al replegament	Pàgina 309
9.2.- Madrid, quilòmetre zero: La política nacional d'infraestructures...	Pàgina 318
9.3.- La fi d'un reclutament particular i voluntari: La imposició de les quintes.....	Pàgina 330
9.4.- Les temences econòmiques i socials al nou règim tributari.....	Pàgina 340
9.5.- La Diputació catalana com a èxit conjuntural.....	Pàgina 349
10.- Les percepcions dels diputats dels districtes catalans sobre la societat liberal.....	Pàgina 353
10.1.- La regulació dels drets i les llibertats: Una societat construïda a l'entorn de la ciutadania propietària	Pàgina 353
10.2.- Més enllà del dogma de la confessionalitat de l'Estat: Les relacions de l'Església catòlica amb els partits liberals	Pàgina 365
10.3.- La preservació del dret civil català: Entre el caràcter particular i la reproducció del sistema social.....	Pàgina 377
10.4.- L'ordre públic: L'excepció com a regla	Pàgina 385
10.5.- La qüestió social: Entre la repressió i el reformisme	Pàgina 396
11.- Els diputats dels districtes catalans i l'organització territorial de l'Estat liberal espanyol	Pàgina 409
11.1.- Les formulacions doctrinals del liberalisme: De la llibertat individual a la prevalença de l'interès general	Pàgina 409
11.2.- Una dècada de centralisme? Límits del model i espais polítics d'acció descentralitzada.....	Pàgina 420
11.3.- Una Espanya diversa de poders descentralitzats: La idea de nació i el projecte de distribució territorial de la sobirania dels diputats dels districtes catalans.....	Pàgina 435

12.- L'alteritat catalana: Visions de l'acció parlamentària dels diputats dels districtes catalans	Pàgina 443
12.1.- 'La cuestión catalana': Una realitat socioeconòmica, política i cultural diferenciada	Pàgina 443
12.2.- De la complicitat al rebuig: Les reaccions a la política catalana ..	Pàgina 453
12.3.- El govern de les emocions en la crisi de 1848-49: Quan els valors morals jutjaren els comportaments polítics	Pàgina 464
13.- Epíleg: la crisi del sistema polític isabelí	Pàgina 473
14.- Summary	Pàgina 487
15.- Conclusions	Pàgina 497
16.- Agraïments	Pàgina 509
17.- Fonts i bibliografia	Pàgina 511
Annexos.....	Pàgina 551
Annex número 1.- Resultats de les eleccions generals als districtes catalans durant la Dècada Moderada.....	Pàgina 551
Annex número 2.- Selecció documental.....	Pàgina 571
Annex número 3.- Algunes biografies destacades	Pàgina 609

1.- Presentació

L'Espanya anterior al règim liberal s'organitzava territorialment en regnes i principats com el de Catalunya. Tanmateix, l'arribada del liberalisme donà lloc a una nova delimitació. Durant els breus períodes de les Corts de Cádiz (1810-14) i el Trienni Liberal (1820-23) es gestà l'ordenament en províncies, tot i que inicialment s'assimilaren als antics regnes. Fou l'any 1833 quan l'administració provincial s'implantà definitivament de la mà de Javier de Burgos, secretari d'Estat. Aleshores, a semblança del sistema departamental francès, regnes i principats es dissolgueren i foren dividits en províncies, en un repartiment no molt diferent a l'actual. En tot cas, no desaparegueren del tot les antigues regulacions territorials. El mateix decret de Javier de Burgos contemplava la creació de les províncies agrupades segons els territoris històrics, com el Principat de Catalunya.¹

La referència de Catalunya, doncs, no es dissipà ni de l'imaginari col·lectiu, ni de la legislació liberal; pervisqué en nombrosos àmbits. D'una banda, a través d'entitats diverses, com ara la Junta de Fàbriques de Catalunya –formada el 1847–, la Junta Delegada de Carreteres de les quatre províncies de Catalunya –el 1848– o l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre –el 1851. De l'altra, mantenint-se com a identificador territorial. En referència als representants polítics de les províncies catalanes, malgrat evidentment en nombrosos casos se'ls podia relacionar segons la província d'elecció (*el diputado leridano*, per exemple), la denominació catalana no s'havia perdut, sinó que era plenament vigent. No en va, sovint s'utilitzava el concepte *los diputados catalanes* (malgrat no tots fossin naturals de Catalunya) o *diputados por o de las provincias de Cataluña*.

La designació catalana, tot sigui dit, no es presentà solament com una especificació geogràfica. Quan a principis de 1846 el ministre de la Governació, Pedro José Pidal, desaprovà el diputat Ramon Martí d'Eixalà per la petició de cessament de l'estat de setge a Catalunya ho féu referint-s'hi com a espanyol i català i reprovant-li que parlés únicament «*como diputado por las provincias de Cataluña*».² No fou un cas anòmal. A mitjan segle XIX, els representants polítics dels districtes catalans al Congrés foren sovint identificats com a catalans, una referència que podia aparèixer sola o

¹ Jesús BURGUEÑO, *Geografía política de la España constitucional. La división provincial*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1996, p. 211. També sobre el projecte de divisió provincial, entre d'altres, Antonio Mª CALERO AMOR, *La división provincial de 1833: Bases y antecedentes*, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1987.

² Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados (DSC, d'aquí en endavant): legislatura 1845-46, p. 311.

acompanyada de l'espanyola. En darrera instància, però, no es tractava d'un simple gentilici lliure de connotacions polítiques, sinó més aviat d'una apel·lació a la diferència. Particularment, això passava quan aquest col·lectiu exposava demandes que eren interpretades com a peticions que actuarien exclusivament com un benefici particular de Catalunya i en detriment de l'interès general de la nació, al qual s'entenia que havien de respondre les seves conductes.

És per això que en aparèixer precés d'aquest tipus, sovint relacionats amb la protecció a la indústria, els interlocutors els retreien interessar-se únicament pel bé català. Justament per això, per contra, els diputats catalans vindicaven la seva condició d'espanyols, amb la intencionalitat que els seus anhels fossin compartits per tota la monarquia i assimilats com a tals. Així es justificava el diputat Tomàs Illa i Balaguer quan se l'acusà d'apassionat industrial català, després de reivindicar mesures protectores per a les manufactures: «*En cuanto a lo de apasionado, esta calificación no la acepto; porque aunque soy catalán y me honro de serlo, he dicho siempre que era español, y dije desde luego que deseaba que las cuestiones se pusiesen en terreno español*».³

Els polítics catalans d'aquell temps se sentien espanyols i reivindicaven el seu dret a ser percebuts com a tals, mentre al mateix temps no renunciaven a la condició de catalans i formulaven el seu projecte d'Estat des de la tradició constitucional catalana. És a dir, des d'una Espanya plural i de poders descentralitzats que integrés les particularitats legislatives anteriors a l'arribada del liberalisme. És per aquest motiu que he titulat l'encapçalament d'aquest treball *Reclamant espanyolitat des de la catalanitat*. Tot i que òbviament hi pugui incidir, la finalitat de la investigació no cerca valorar els sentiments d'identitat ni ponderar amb ells la vigència de la tesi del doble patriotisme, que Josep Maria Fradera situà a partir de la dècada de 1830⁴ i que Angel Smith ha documentat amb anterioritat, des d'almenys la dècada de 1770.⁵ Comparteixo el resultat d'aquesta tesi interpretativa que ha estat àmpliament acceptada per la comunitat

³ DSC: legislatura 1846-47, p. 1138.

⁴ L'estudi de referència és Josep Maria FRADERA, *Cultura nacional en una societat dividida: Patriotisme i cultura a Catalunya, 1838-1868*, Barcelona, Curial, 1992. Algunes d'aquestes reflexions a Josep Maria FRADERA, «La política liberal y el descubrimiento de una identidad distintiva de Catalunya (1835-1865)», *Hispania: Revista Española de Historia*, vol LX/2, núm. 205 (maig-agost 2000), pp. 673-702; Josep Maria FRADERA, «El huso y la gaita (Un esquema sobre cultura y proyectos intelectuales en la Cataluña del siglo XIX)», *Ayer*, núm. 20 (2000), pp. 25-49; Josep Maria FRADERA, «El proyecto liberal catalán y los imperativos del doble patriotismo», *Ayer*, núm. 35 (1999), pp. 87-100.

⁵ Angel SMITH, *The origins of Catalan nationalism, 1770-1898*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2014, especialment pp. 8-38.

historiogràfica. Sovint, però, s'ha quedat exclusivament en el plantejament resultant, la dualitat d'identificacions catalana - espanyola, i no ha entrat suficientment en la fonamentació que la sustenta, les contradiccions de la societat industrial com a punt de partida per a la formulació d'una identitat catalana que permetés recrear, a través de símbols, un món més ordenat que el viscut aleshores. En el pròleg a l'edició castellana de l'obra que donà lloc a aquesta proposició, José Álvarez Junco ja assenyalà la necessitat de parar més atenció a la política centralista espanyola i a la diversitat de veus catalanes que existien més enllà de Barcelona,⁶ i també caldria afegir-hi, més enllà dels sectors conservadors.

Aquests han estat eixos rellevants sobre els quals he treballat i he mirat de reflectir-los al llarg d'aquestes pàgines, amb més o menys reeiximent. Al capdavall, el principal objectiu de la investigació rau en la reflexió al voltant de les relacions polítiques entre Catalunya i Espanya des de l'encaix al sistema parlamentari espanyol dels diputats escollits per districtes de Catalunya durant la Dècada Moderada (1843-54). Amb unes altres paraules, de com aquests polítics participaven del projecte liberal espanyol. Coincidien amb el plantejament de distribució territorial de la sobirania o hi mostraven discrepàncies? Els seus principals interessos polítics eren compartits per la resta de parlamentaris? Com era rebuda la seva actuació al Congrés? Aquestes són algunes de les més destacades preguntes que em formularé per a guiar la investigació en la direcció descrita.

Hi incidiré amb més deteniment en el següent capítol, però fins al moment la historiografia ha tendit a subratllar les diferències socioeconòmiques entre una Catalunya industrialitzada, especialment a l'entorn barceloní, i una economia espanyola dominada pel sector primari. Davant de la preeminència dels interessos agraris, les institucions parlamentàries de l'Espanya liberal tendiren a estar controlades per aquests col·lectius, mentre els catalans hi tingueren poc protagonisme i les seves preocupacions reberen escassa atenció. La situació conduí a un sentiment de frustració entre les elits polítiques catalanes.⁷ Aquest plantejament conté dues hipòtesis dominants, que han servit com a punt de partida inicial per a la reflexió. D'una banda, la diferenciació social i econòmica de la realitat catalana respecte de la globalitat espanyola com a motor d'una

⁶ José ÁLVAREZ JUNCO, «Prólogo», a Josep Maria FRADERA, *Cultura nacional en una sociedad dividida: Cataluña, 1838-1868*, Madrid, Marcial Pons, 2003, pp. 11-19.

⁷ Un dels autors que ha remarcat més aquesta tesi és Borja de Riquer. Una de les darreres aportacions en aquest sentit a Borja de RIQUER, «Les relacions Catalunya-Espanya i el catalanisme», a Ramon ARNABAT; Antoni GAVALDÀ (eds), *Projectes nacionals, identitats i relacions Catalunya-Espanya: Homenatge al doctor Pere Anguera (II)*, Barcelona-Catarroja, Editorial Afers, 2012, pp. 361-387.

política singular. En tant que aquestes particularitats suscitaven als representants catalans unes problemàtiques específiques i divergents de les que solien prevaldre al conjunt del Congrés, es comportaven diferentment.

Si de cas, aquest punt de vista respon sobretot a la realitat de l'entorn barceloní i no acaba d'integrar del tot el conjunt del territori català. És per aquest motiu que la meua recerca ha avançat en dues línies. En primer lloc, he procurat vertebrar l'estudi des del conjunt de representants dels districtes catalans, no únicament des dels barcelonins. Ara bé, com s'anirà exposant, hi ha diversos motius que conduïren al lideratge de Barcelona i dels seus interessos entre els catalans, com ara la vinculació familiar o laboral d'una part notable dels polítics a la ciutat o la condició de la metròpoli de pol econòmic català. Conseqüentment, he mirat d'exposar els procediments que portaren a aquesta direcció barcelonina, a la vegada que no he descuidat les veus crítiques amb els punts de vista predominants. No ha estat gens fàcil. Un dels principals esculls que vaig detectar ben aviat va ser l'escassetat de premsa d'època catalana. Deixant de banda el *Diario de Barcelona*, que he resseguit exhaustivament entre 1843 i 1854, la resta pràcticament no s'ha conservat. En el millor dels casos, en resten molt pocs exemplars o bé apareixen intermitentment. Aquestes circumstàncies han resultat un inconvenient difícil de resoldre, que ha anat en detriment de poder disposar d'opinions de tot el territori. Algunes publicacions aïllades o determinada correspondència localitzada en arxius comarcals han pogut mirar d'esmenar el llast, però ha estat més aviat l'excepció que la norma.

Tenint en compte la primera hipòtesi de treball descrita, la supremacia dels interessos agraris en les institucions polítiques espanyoles, el segon punt de partida per a la deliberació sorgí des de les dificultats catalanes per a incidir en les decisions als centres de poder, tot generant un sentiment de desatenció. Per tal d'apreciar la idoneïtat d'aquesta perspectiva resultava indispensable conèixer amb profunditat el comportament dels diputats dels districtes catalans i delimitar les principals polítiques d'interessos d'aquest col·lectiu. La protecció a la indústria tal vegada ha rebut la major part de l'atenció historiogràfica envers l'actuació parlamentària. Entenia que aquest era un dels principals aspectes que requerien d'una especial consideració. Per això, més enllà de la consulta del Diari de Sessions del Congrés dels Diputats i de les valoracions emeses per la premsa, estimava essencial indagar en fons i arxius de les corporacions industrials (l'Arxiu i Biblioteca del Foment del Treball Nacional i el fons de la Junta de Comerç conservat a la Biblioteca de Catalunya, de manera destacada). Si existia una

coordinació palpable entre els diputats catalans, sobretot en l'àmbit manufacturer, com així ha suggerit la historiografia, calia trobar els detalls de l'entesa en aquests arxius.

Al mateix temps, creia necessari desentrellar altres qüestions que despertaren l'interès dels polítics catalans i que també els podien empènyer a actuar unitàriament. Per això calia resseguir a fons el Diari de Sessions del Congrés, els comentaris de la premsa respecte de les deliberacions parlamentàries i la diversa legislació que es derivés d'aquests treballs, entre d'altres àmbits a considerar. En tot cas, no es tractava només d'oferir una diagnosi des de l'òptica catalana, sinó que calia presentar la recepció espanyola de la conducta catalana per a entendre com aquesta era rebuda i quin tipus d'argumentacions s'esgrimien envers els seus comportaments. En últim terme, aquestes evidències havien de permetre avaluar la idoneïtat de la segona hipòtesi, identificada en les dificultats per a incidir en les decisions polítiques.

Tampoc no ha estat un camí planer el trobat per a documentar aquesta recepció. M'ha resultat abastament prolífica la vintena de publicacions d'arreu d'Espanya que vaig consultar a l'Heremoteca Municipal de Madrid per a testificar una transversalitat en les reivindicacions territorials d'infraestructures, per exemple. Malauradament, en elles hi he detectat poques opinions respecte de l'actuació parlamentària catalana i sobretot m'he hagut de nodrir de tribunes madrilenyes, proporcionades per la Biblioteca Nacional d'Espanya. Allí on m'ha estat possible he buscat veus alternatives per a dotar de més pluralitat l'argumentació, però han tendit a ser casos comptats.

Les relacions polítiques entre Catalunya i Espanya, doncs, han centrat els esforços interpretatius d'aquesta investigació, especialment en la segona part del text presentat, dedicada a l'anàlisi de l'acció parlamentària catalana i a la resposta de la mateixa. Tanmateix, aquesta problemàtica no ha estat l'únic focus d'interès, malgrat que ha impregnat tota la investigació. Paral·lelament, s'han obert altres punts d'atenció prioritaris, centrats en la representació parlamentària i en el sistema electoral; cavil·lacions que ocupen la primera part d'aquest treball. Sobre el darrer aspecte, em marcava com a objectiu definir les característiques del sistema electoral espanyol i confrontar la realitat dels districtes catalans amb el model general. Com remarcaré en el segon capítol, el sistema electoral de la Restauració ha rebut molta més atenció que no pas períodes previs,⁸ que fins fa pocs decennis es trobaven excessivament oblidats.

⁸ Al Principat, l'única obra de conjunt per a la Restauració i que abraça també el Sexenni Democràtic a Gemma RUBÍ; Josep ARMENGOL, *Vots, electors i corrupció: Una reflexió sobre l'apatia política a Catalunya (1869-1923)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012.

En conseqüència, el present treball pretén inserir-se en el conjunt de publicacions que en els darrers anys han intentat reflexionar sobre les característiques de les eleccions durant el regnat d'Isabel II.⁹ Seguint les principals aportacions d'aquests treballs, la hipòtesi de partida era el seguiment d'un comportament electoral governat per l'intercanvi de favors, les pràctiques de frau i la manipulació dels resultats a través de la intervenció del govern. El punt d'arribada d'aquest àmbit de la recerca havia de ser l'aportació d'una reflexió sobre el tipus d'inserció de la realitat dels districtes catalans en aquesta dinàmica i presentar, si es donaven, les singularitats que hi tinguessin lloc. Fins el moment, ni es disposava d'un estudi acurat en aquest camp, ni es coneixen sistemàticament els resultats electorals catalans en els comicis generals al Congrés dels Diputats per a la Dècada Moderada. Les dades eren fragmentàries o parcials.¹⁰ He provat d'esmenar-ho, tot i que el ball de xifres no s'ha resolt definitivament. Allí on he pogut, he indicat les possibles discrepàncies amb d'altres recerques.

El camí per a atènyer la investigació sobre els comicis generals no ha estat gens fàcil. Refer els resultats i deliberar sobre la dinàmica electoral a partir de les actes que es conserven a la trentena d'arxius municipals i comarcals consultats ha estat una tasca ingrata i poc resolutive. La majoria d'aquesta documentació no s'ha preservat (a mode il·lustratiu, a Vilafranca del Penedès resultà cremada per un incendi produït a la dècada

⁹ Entre d'altres, José Miguel PÉREZ GARCÍA, *Elecciones y diputados a Cortes en Las Palmas durante el siglo XIX*, Las Palmas, Cabildo Insular de Gran Canaria, 1990; Enrique AGUILAR GAVILÁN, *Vida política y procesos electorales en la Córdoba isabelina (1834-1868)*, Córdoba, Publicaciones del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Córdoba, 1991; Margarita CABALLERO, *El sufragio censitario: Elecciones generales en Soria durante el reinado de Isabel II*, Ávila, Junta de Castilla y León - Consejería de Cultura y Turismo, 1994; Manuel ESTRADA SÁNCHEZ, *La lucha por el poder: Derecho de sufragio y fraude electoral (Liébana 1834-1868)*, Santander, Parlamento de Cantabria, 1999; Pedro DÍAZ MARÍN, *Después de la revolución: Centralismo y burguesía en Alicante (1844-1854)*, Alacant, Institut de la Cultura Juan Gil-Albert, 1998; Juan Ramón DE LA CUADRA HERRERA, *Aproximación a los diputados por Jaén: 1810 a 2000*, Málaga, Fundación Unicaja, 2002; José María INCAUSA MOROS; Gregorio BRIZ SÁNCHEZ, *De cuneros y ermitaños: La gestación del caciquismo en Belchite-Cariñena y La Almunia en el reinado de Isabel II*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, 2004; Víctor M. NÚÑEZ GARCÍA, *Huelva en las Cortes: Élite y poder político durante la Dècada Moderada (1843-1854)*, Huelva, Universidad de Huelva, 2007; Juan Antonio INAREJOS MUÑOZ, *Ciudadanos, propietarios y electores en la construcción del liberalismo español: El caso de las provincias castellano-manchegas (1854-1868)*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2008.

¹⁰ Per a la província de Lleida, Josep Maria PONS i ALTÉS, *El poder polític a Lleida: 1843-1854, eleccions i pronunciaments*, Alguaire, Ajuntament d'Alguaire, 1998; Josep Maria PONS i ALTÉS, *Moderats i progressistes a la Lleida del segle XIX (1843-1868)*, Lleida, Pagès, 2002. Per a Barcelona ciutat Joan FUSTER SOBREPÈRE, *Barcelona i l'Estat centralista: Indústria i política a la Dècada Moderada (1843-1854)*, Vic, Eumo, 2006. Per a la circumscripció de Mataró, Francesc COSTA i OLLER, *Progressistes, moderats i republicans*, Mataró, [Edició mecanografiada], 1988. Es disposa d'alguns intents parcials de reconstrucció electoral al Principat de l'època, com els d'Ollé Romeu per a les eleccions de 1850 i 1851 i, amb menys dedicació, en altres obres seves. Vegin Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Oligarquia espanyola. Burguesia catalana: Eleccions generals de 1850. Legislatura parlamentària 1850-1851*, Barcelona, PPU. S.A., 2010; Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Eleccions generals de 1851: Assassinat del dirigent republicà Francesc de Paula Cuello Prats*, Barcelona, AEAU, 2013.

de 1860) i he hagut de recórrer a les còpies conservades a l'Arxiu del Congrés dels Diputats a Madrid. Si de cas, quan allí no hi he trobat tots els expedients que buscava, la informació recollida als arxius locals i comarcals m'ha ajudat a perfilar les xifres. També ho han fet els resums no sempre prou precisos del *Boletín Oficial de la Provincia* i alguns articles de la premsa, encara que en aquest últim cas la fiabilitat dels resultats no és sempre del tot contrastada ni contrastable. Aquestes fonts han estat complementades per altres fons i arxius, com els esmentats de les corporacions industrials o el fons Narváez de la Real Academia de la Historia de Madrid. Tots ells m'han permès identificar el grau d'intervenció de l'entorn manufacturer i del govern en els resultats electorals.

Finalment, al respecte de la representació parlamentària, darrerament s'han fet rellevants aportacions al voltant de la significació de la tasca de diputat. En la cultura del liberalisme europeu existia una percepció diàfana de l'exercici de parlamentari, entès com una funció o servei que aquells homes elegibles, amb recursos econòmics i aptituds intel·lectuals suficients, exercien pel conjunt de la societat.¹¹ M'hi estendré més detingudament en capítols posteriors, però aquesta breu presentació em serveix per a fer referència als objectius pretesos en aquesta investigació. La hipòtesi de treball partia de la verificació d'aquesta definició de la tasca de diputat com a servei, però entenia que es tractava d'unes reflexions teòriques que s'havien de confrontar amb la pràctica política.

És evident que una deriva de l'altra, però m'interessava comprovar el grau d'adscripció o de fidelitat dels parlamentaris al càrrec a partir de l'assistència a les sessions, per a valorar la significació que donaven els mateixos protagonistes a la tasca que desenvolupaven. Així mateix, també he considerat el comportament parlamentari d'aquests polítics segons l'ús del vot que feren a l'hemicicle. Per tant, segons els tipus d'interessos a què responia el seu vot a la cambra: si eren ideològics o tenien a veure amb algun tipus d'estratègia per a millorar la carrera personal d'un polític, per exemple. Finalment, s'ha estimat la influència de l'electorat en les decisions dels parlamentaris. En tots aquests aspectes la consulta dels Diaris de Sessions del Congrés i de la premsa d'època m'han resultat cabdals per a avaluar amb més profunditat la funció del representant polític.

¹¹ Alan S. KAHAN, *Liberalism in Nineteenth-Century Europe: The political culture of limited suffrage*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2003; María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles: La representación parlamentaria en la cultura del liberalismo*, Madrid, Marcial Pons, 2010.

Tot plegat ha quedat concretat en el text que presento. A nivell formal, he optat per escriure els noms de pila dels diputats catalans en català. Ho faré en el gruix del text, mentre en la cita d'obres conservaré la versió castellana. És una opció arbitrària, ja que també vaig estar suspesant la possibilitat de fer-ho tot en castellà. D'entrada, perquè públicament aquesta era la referència que solien utilitzar, tant al Congrés, com en tot tipus de publicacions que elaboraven. És a dir, en l'àmbit públic. A més, molts d'ells firmaven amb la designació castellana. Si finalment m'he decantat per a mantenir la denominació catalana, no és només per no gosar portar la contrària a la majoria de la historiografia que aborda aquests o d'altres camps d'estudi similars. És principalment, perquè en general els polítics aquí considerats usaven la versió catalana del seu nom en l'àmbit privat i familiar, i per tant en el que se sentien més còmodes. Com dic, és una opció tan respectable i discutible com una altra. Així, en el text mantindré la denominació catalana, mentre en les cites d'obres conservaré la castellana. Per la resta de polítics no nascuts a Catalunya, he tendit a utilitzar el nom amb què solien firmar. D'altra banda, he mirat de conservar el nom dels topònims espanyols en la seva llengua oficial, sempre que fossin fàcilment identificables. Quan m'ha semblat que no era així, que resultava massa forçat per a la lectura i especialment en els estrangers he optat per la traducció catalana.

Pròpiament sobre el contingut del treball, l'he dividit en una desena de capítols, a banda d'aquesta presentació i del pròxim apartat, on avaluo l'estat de la historiografia espanyola respecte de l'estudi del parlamentarisme i hi insereixo els buits que el text presentat pretén cobrir. En el tercer capítol aprofundeixo en les característiques del parlamentarisme espanyol en el si de l'Europa liberal i identifico com la historiografia s'ha referit a l'actuació parlamentària dels representants catalans dels primers decennis del segle XIX.

En el quart capítol entro pròpiament en l'anàlisi. Allí presento el perfil dels diputats estudiats, mitjançant un anàlisi sociològic a partir dels recursos que proporciona el mètode prosopogràfic. Hi tornaré aleshores, però cal entendre la prosopografia com un instrument metodològic que facilita la descripció col·lectiva d'un grup de persones a partir de l'estudi de diverses característiques individuals. Això em permet identificar els principals trets que compartien aquests polítics. Els ubico en comparació amb el conjunt d'homònims espanyols i amb d'altres experiències europees i explico finalment les motivacions que els impulsaren a presentar-se com a candidats al Congrés.

El següent capítol, el cinquè, avalua les diferents visions de la política presents a la societat. En primer lloc, la dominant, l'oferta pels polítics i els partits polítics liberals, on he ressaltat els principals punts de vista que compartiren. A continuació, m'he fixat en els electors i en les diferents interpretacions que atribuïen al vot. Finalment, he indagat en les vies de politització entre els homes sense dret a vot i en les dones, col·lectius *a priori* exclosos de la política. Amb la finalitat d'elaborar aquest capítol m'he servit sobretot del concepte de cultura política, per així acostar-me als pensaments polítics que eren conformats a partir d'idees establertes culturalment en la socialització. També m'he aproximat a aquestes realitats des d'una perspectiva social de la història política, que ha accentuat el paper de l'electorat i dels col·lectius sense drets polítics en les eleccions generals.

Aquesta mateixa dimensió social de la política, que posa l'èmfasi en les dinàmiques polítiques més que en els propis fets, també ha preponderat en el capítol sisè, que ja entra pròpiament en l'anàlisi de les eleccions. Hi descriu les principals característiques del sistema espanyol i les particularitats que adoptà als districtes catalans, inicialment a partir de la consideració de la legislació electoral i de la seva disposició a les circumscripcions catalanes. Després d'aquesta introducció descriptiva reflexiono sobre com la intervenció i direcció dels governs moderats fou clau per a donar peu a uns resultats que els foren beneficiosos. Les possibilitats de contestació a aquesta orientació governamental i l'existència d'un perfil polític propi centraran les pàgines finals en aquest àmbit de reflexió. Especialment les actes electorals, alguns manifestos i detalls publicats per la premsa, així com els mencionats fons de les corporacions industrials i el fons Narváez m'han proporcionat informació determinant per a descriure les diverses dinàmiques presents en els comicis generals de l'època.

El capítol setè l'he dedicat al rol del diputat i al paper de la representació política. És a dir, en la manera en com aquests parlamentaris entenien la tasca que exercien. He fet una valoració a partir de l'anàlisi de la fidelitat a la funció desenvolupada. Així, m'he fixat en la presència d'aquests polítics a les sessions a Corts i en la continuïtat en el càrrec. També he tingut en compte la manera com percebien la seva funció. Ho he fet a partir de les relacions establertes amb l'electorat. En aquest sentit, he identificat les possibilitats que els electors disposaven per a poder demanar comptes de l'actuació del seu representant i la capacitat d'incidència que tenien. M'ha semblat rellevant finalitzar el capítol amb l'ús que els diputats feren del vot a l'interior de l'hemicicle. Metodològicament, m'he servit en especial de les dades de jura,

participació en les votacions nominals i continuïtat del diputat proporcionades pel Diari de Sessions del Congrés. D'aquesta manera he elaborat un seguit d'estadístiques que m'han permès reflexionar sobre la representació parlamentària. Respecte les possibilitats de seguiment de l'electorat m'han estat útils tant les referències que els diputats feien de les peticions dels seus electors, trobades en aquests mateixos diaris, com algunes observacions recollides per la premsa.

Entrant ja en l'acció parlamentària, he dedicat tres capítols a aquesta qüestió. Ho detallaré més detingudament en el proper capítol, però val la pena avançar que en aquesta segona part del text, especialment del capítol 8 al 12, la metodologia utilitzada s'ha centrat més en l'anàlisi del llenguatge utilitzat per part dels polítics per a reflexionar sobre les relacions de poder i dominació establertes. Aquest punt de vista no ha concernit únicament aquests capítols, però en ells apareix d'una manera més prominent. Pel que fa al contingut, el vuitè capítol de tot el conjunt estima el comportament dels representants catalans en referència a les principals qüestions d'Estat. Per exemple, la seva actuació vers la Constitució de 1845 o les reaccions al projecte reaccionari de govern de Juan Bravo Murillo.

Potser per això és el capítol tal vegada amb una dimensió menys social i que es remet especialment als fets polítics i a la incidència del pensament polític dels diversos col·lectius i partits. Respecte les fonts utilitzades, el Diari de Sessions del Congrés dels Diputats ha tornat a esdevenir l'element de referència, complementat òbviament per altres recursos com la inspecció de la legislació aplicada en cada moment, la consulta de premsa i llibres d'època i alguna documentació provinent d'altres orígens. És el cas de correspondència provinent del fons de l'antiga casa Sullà de l'Arxiu Comarcal del Pallars Jussà, que ha servit per a il·lustrar el pensament i acció dels sectors més retrògrads del moderantisme. També actes de la Junta de Fàbriques provinents de l'Arxiu i Biblioteca del Foment del Treball Nacional i cartes del fons Narváez de la Real Academia de Historia, que han documentat els fets ocorreguts arran de la reforma aranzelària de 1849.

En el novè capítol hi he ubicat aquelles temàtiques que generaren una coordinació entre els diputats estudiats i que fomentaren una actuació conjunta en la denominada Diputació catalana. Primer de tot he provat d'analitzar el procés de configuració d'aquesta entesa a partir de la consulta de les cartes que les corporacions industrials intercanviaven amb els diputats, conservades en els esmentats arxius d'aquestes entitats. Així mateix, he provat de resseguir la translació d'aquestes peticions

al Congrés, amb demandes o actuacions dels diputats catalans encaminades a correspondre les indicacions rebudes. Complementàriament, la reglamentació d'algunes d'aquestes instàncies i la consulta del diari portaveu de l'Institut Industrial de Catalunya, *El Bien Público*, també han estat útils per a reflexionar sobre aquesta qüestió. Després, he concentrat l'atenció en els principals aspectes que concerní aquesta entesa, fixant-me en l'actuació dels polítics al Congrés. Això és, indagant en el Diari de Sessions la presència de peticions, esmenes o votacions conjuntes, complementades per manifestos apareguts a la premsa o a publicacions i opuscles d'època, com ara alguns manifestos de l'Associació de Propietaris de la província de Barcelona sobre la reforma tributària de 1845 conservats al fons del llinatge Sentmenat, marquesos de Castelludosrius, a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

He deixat pel desè capítol aquells aspectes que fan referència a la visió de la societat liberal. És a dir, la manera com aquests polítics entenien que s'havia de governar la societat, des de la concessió de drets i llibertats o la política de l'ordre públic, fins a la regulació del món laboral i la religió. En aquest apartat, l'estudi de la legislació vigent respecte cada àmbit ha estat un punt de partida determinant per a comprendre els diversos aspectes esmentats. També he combinat la consulta dels Diaris de Sessions del Congrés, recollint sobretot intervencions dels polítics, amb opinions dels mateixos diputats publicades en premsa, opuscles i llibres d'època, que han ajudat a il·lustrar aquestes visions a partir d'exemples concrets.

En l'onzè capítol he reflexionat sobre l'organització territorial de l'Espanya liberal. Per tant, he treballat particularment la visió governamental d'aquest aspecte, des de la cosmovisió centralista i liberal. Metodològicament, he reflexionat sobre els fonaments teòrics del pensament polític liberal i la seva concreció en el cas espanyol. A la vegada, he examinat la percepció més compartida de la idea d'Espanya que tenien els polítics catalans, ja fos mitjançant pensaments expressats a les Corts o bé en alguns llibres d'època que es publicaren aleshores.

Tot plegat m'ha permès presentar en el darrer capítol les diverses respostes que reberen les actuacions parlamentàries catalanes i explicar els motius de les diverses reaccions. Per a documentar-ho, a banda de la consulta del Diari de Sessions del Congrés, que aporta opinions de diversos polítics espanyols sobre l'actuació catalana, he recorregut a la consulta de premsa d'època, a l'anàlisi de les descripcions que rebien els diputats catalans en les semblances que es publicaven després del desenvolupament d'algunes legislatures parlamentàries, així com a publicacions coetànies que feien

referència a l'actuació d'aquests representants catalans. Metodològicament, l'apartat que analitza la crisi política i social de 1848-49 l'he redactat des d'una perspectiva fonamentada en la història de les emocions. L'objectiu ha estat provar de resseguir un episodi on sovintejaren els retrets i les pors a partir del paper que tingueren les emocions en aquells moments.

Per arrodonir-ho, he conclòs el treball amb un epíleg centrat en els darrers anys del regnat d'Isabel II (1854-1868). S'hi identifiquen possibles hipòtesis de treball des dels principals punts de continuïtat i les diferències detectades respecte la dinàmica de la Dècada Moderada.

2.- Una historiografia en expansió: L'estudi del parlamentarisme

L'estudi de la política en el liberalisme ha gaudit en la historiografia espanyola d'una atenció remarcable. Ja són unes quantes les dècades en les quals es ve conreant aquest àmbit de la investigació, estretament lligat a l'anàlisi del parlamentarisme. Primordialment, els anys de la Restauració havien acaparat la major part de les recerques, tot i que en els últims decennis s'han diversificat els esforços i altres períodes, com el regnat d'Isabel II, han començat a despertar major interès historiogràfic que en temps passats. La investigació en aquesta i en d'altres etapes ha estat abordada des de diferents vessants de la història política. Sens dubte, l'aproximació a la legislació electoral ha suscitat una de les principals línies de treball. S'han dedicat significatives reflexions al voltant de l'evolució del sufragi censatari¹² i de les modificacions i conseqüències de les lleis electorals.¹³

No necessàriament aquests acostaments suposen un enfocament lineal, però com ha subratllat Raffaele Romanelli en aquests àmbits de recerca sovint s'ha predisposat un tipus de lectura teleològica que conduiria inevitablement al sufragi universal. Per tant, les visions de certes circumstàncies es plantejarien a condició d'aquest futur, que es prevé inevitable i s'assoleix després de passar per diversos graus, com l'eixamplament del sufragi censatari, la maximització dels drets universals i igualitaris entre la ciutadania, l'extensió del sufragi entre la totalitat de la població i l'equiparació dels votants mitjançant la representació proporcional.¹⁴ En breu, aquest enfocament respondria a la denominada teoria de la democratització que lliga l'arribada del sufragi a la modernització política. Així, segons aquesta tesi interpretativa, des de l'aparició del sufragi s'evolucionaria progressivament cap a la democratització, tot seguint els passos descrits fins a l'arribada del sufragi universal. Per això, s'ha tendit a matisar aquestes perspectives amb una focalització cap a diferents dimensions del procés de

¹² Per a una evolució comparativa a nivell internacional, Manuel SANTIRSO, *Progreso y libertad: España en la Europa liberal, 1830-1870*, Ariel, Barcelona, 2008.

¹³ Entre d'altres, Miguel Ángel PRESNO LINERA, *Leyes y normas electorales en la historia constitucional española*, Madrid, Iustel, 2013; Manuel ESTRADA SÁNCHEZ, *El significado político de la legislación electoral en la España de Isabel II*, Santander, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, 1999; Arturo FERNÁNDEZ DOMÍNGUEZ, *Leyes electorales españolas de diputados a Cortes en el siglo XIX: Estudio histórico y jurídico-político*, Madrid, Civitas, 1992.

¹⁴ Raffaele ROMANELLI, «Electoral Systems and Social Structures», a Raffaele ROMANELLI (ed.), *How did they become voters? The History of Franchise in Modern European Representation*, The Hague, Kluwer Law International, 1998, pp. 1-36. Romanelli formula el model descrit des de les aportacions de Stein ROKKAN, *Citizens, elections, Parties: Approaches to the comparative study of the processes of development*, Oslo, Universitetsforlaget, 1970.

democratització i amb una perspectiva no totalment encaminada al resultat final de la democràcia, sinó que pot presentar resistències o crisis.¹⁵

D'aquí que alguns plantejaments oferts per la història social han resultat profitosos per a superar aquests condicionants i interpretar les especificitats de les eleccions de l'època des d'una caracterització no formulada en funció de les realitats futures, sinó descrita des dels paràmetres socials i polítics del moment. En aquest sentit, la comprensió de les relacions socials vertebrades pel clientelisme ha permès ubicar les alteracions i manipulacions de les eleccions d'acord amb la dinàmica política i social coetània i no necessàriament lligada a un estadi previ a la democratització. Són molts i bons els treballs que especialment en la Restauració s'han servit d'aquest fenomen sociològic per tal d'avançar en la investigació de la història política. Aquesta forma de relació social ha estat àmpliament definida. En qualsevol cas, hi ha un cert consens en la historiografia a caracteritzar-la com una relació d'intercanvi entre desiguals.¹⁶ En paraules de Javier Moreno Luzón, un fenomen de relacions informals i de tipus instrumental que s'aparta de la moral oficialment proclamada per a accedir a l'intercanvi recíproc de béns i serveis de distinta espècie entre dos subjectes.¹⁷ De manera simplificada, aquesta definició clàssica remet a l'esquema d'un patró que donava protecció i accés a diferents recursos al seu client i aquest, a canvi, li assegurava lleialtat i li donava recolzament, acció que en política es podia traduir en vots.

Aquest marc interpretatiu ha donat molt de joc en l'anàlisi electoral durant el liberalisme, però no s'ha tancat en si mateix, sinó que s'ha anat renovat, tant mitjançant el diàleg amb altres sistemes electorals que permetien l'accés a les urnes des d'una visió més cívica –a mode d'il·lustració els plantejaments democràtics i republicans-,¹⁸ com a

¹⁵ Una reflexió sobre la democratització i modernització política de les societats occidentals a partir de les transformacions polítiques i electorals a França, Espanya, Itàlia i Portugal als segles XIX i XX a Salvador FORNER (coord.), *Democracia, elecciones y modernización en Europa: Siglos XIX y XX*, Madrid, Càtedra, 1997. També es refereixen a la mateixa teoria Heinrich BEST; Maurizio COTTA, *Parliamentary representatives in Europe, 1848-2000: Legislative recruitment and careers in eleven European countries*, Oxford, Oxford University Press, 2000; i la matisen a Heinrich BEST; Maurizio COTTA, «Parliamentary Representatives from Early Democratization to the Age of Consolidated Democracy: National Variations and International Convergence in a Long-term Perspective», a Heinrich BEST; Maurizio COTTA (eds.), *Democratic Representation in Europe: Diversity, Change and Convergence*, Oxford, Oxford University Press, 2007, pp. 1-26. Una aportació que contempla diferents experiències en el temps i l'espai a Johan GARRARD, Vera TOLZ y Ralph WHITE (eds.), *European democratization since 1800*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 1999.

¹⁶ Així s'hi ha referit Christopher Clapham a Cristopher CLAPHAM (ed.), *Private patronage and public power: Political clientelism in the modern state*, London, Francis Pinter, 1982.

¹⁷ Javier MORENO LUZÓN, «Teoría del clientelismo y estudio de la política caciquil», *Revista de Estudios Políticos*, núm. 89 (1995), pp. 191-224.

¹⁸ Sense ànim d'oferir un compendi dels treballs que s'han referit a la visió de la política des dels cercles democràtics i republicans, plantejaments en els que hi incidirà més detingudament, a destacar la

través d'estudis regionals que matisen les orientacions dels debats al voltant d'aquest tipus de problemàtiques. Pedro Carasa ha distingit encertadament la bidireccionalitat que operava en aquest tipus de fenòmens, articulats pels dirigents polítics des de dalt, però configurats socialment des de baix, a través de relacions de proximitat, a la vegada que molt més complexes.¹⁹ Gemma Rubí, per la seva banda, ha posat l'accent en la transformació d'aquestes relacions bilaterals a finals de segle XIX i principis del XX, evolucionant cap a la competitivitat i la pluralitat en l'escenari electoral, com un dels elements que contribuï a la descomposició del torn dinàstic.²⁰

Són diverses les aportacions en les que més recentment s'ha documentat la rellevància de les elits polítiques locals en la configuració d'aquesta pràctica, i que han permès testificar uns procediments no dirigits únicament des dels centres de poder, sinó que també permetien configurar les relacions d'autoritat i jerarquia des de baix.²¹ Aquest ha estat un punt de partida orientador a l'hora d'aproximar-me a les eleccions de la Dècada Moderada als districtes catalans i a la naturalesa de les relacions entre candidats i electors a cada circumscripció. En tot cas, he procurat no guiar exclusivament la lectura per una pràctica únicament regida pel clientelisme, sinó que he mirat d'explorar altres conductes complementàries que també tingueren el seu pes en els comicis.

Més enllà de les diferents vies per apropar-se a les relacions de poder que comprenien les eleccions del moment, la historiografia que s'ha dedicat a l'estudi del parlamentarisme s'ha nodrit de l'aportació de diferents disciplines, metodologies i coneixements, per tal de comprendre les dinàmiques polítiques generades al voltant de les institucions parlamentàries. La polivalència d'aquest àmbit científic ha donat lloc a tota una línia de recerca que des de la història del dret ha examinat les lleis fonamentals

comprensió del discurs polític d'aquests sectors a Florencia PEYROU, *La comunidad de ciudadanos: El discurso democrático-republicano en España, 1840-1868*, Pisa, Edizioni Plus-Pisa University Press, 2006.

¹⁹ Pedro CARASA (dir), *Élites castellanas de la Restauración: Una aproximación al poder político en Castilla*, Salamanca, Junta de Castilla y León/Consejería de Educación y Cultura, 1997, vol. II, p. 14.

²⁰ Gemma RUBÍ, «Coaliciones de turno: Corrupción electoral y política competitiva en la Catalunya de la Restauración (1900-1923)», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 43-I (2013), pp. 273-293.

²¹ Existeix un important nombre d'estudis regionals sobre les eleccions i la seva dinàmica durant el regnat d'Isabel II –a tal efecte vegin notes 9 i 10-, però pocs han remarcat la dialèctica del poder centre-perifèria com Juan Antonio INAREJOS MUÑOZ, *Ciudadanos, propietarios...*; Josep Maria PONS i ALTÉS, *Moderats i progressistes...* i Pedro DÍAZ MARÍN, *Después de la revolución...*

de l'Estat, com ara les constitucions i la legislació vinculada al funcionament de les cambres parlamentàries.²²

Aquestes perspectives han permès aprofundir en l'anàlisi de l'ordenament jurídic i institucional de l'Estat liberal, tenint també en compte les idees i les ideologies a través de la història del pensament i dels conceptes polítics. En tot cas, no únicament la història del dret ha contribuït al coneixement del parlamentarisme. Darrerament, metodologies que s'han distingit a nivell internacional, com és ara la història cultural, han aportat igualment perspectives renovadores. La incorporació de sabers de l'antropologia o la lingüística, entre d'altres disciplines, en l'estudi de la política ha obert noves i interessants vies de comprensió. Per exemple, encara que la seva tradició té una llarga trajectòria, el concepte de cultura política ha suscitat un considerable debat en la historiografia espanyola, tant pel que fa a la reflexió al voltant del concepte com respecte del seu ús en l'estudi de la història política, permetent definir aspectes que conformaven la cosmovisió de la política per part de diferents col·lectius.²³ Aquests avenços també han facilitat l'anàlisi de l'ideari dels partits polítics i de la seva configuració ideològica.

A més, la influència de la història cultural ha obert un gran ventall de possibilitats per tal d'aproximar-se a la naturalesa del poder polític, des de la consideració dels mitjans de comunicació, la història dels conceptes o el mateix anàlisi del discurs. En aquesta tessitura cal referir-se a les aportacions que ha generat el gir

²² En la recent historiografia espanyola destaca la col·lecció de cinc volums de les lleis polítiques contemporànies espanyoles, dirigida per Joaquín Varela Suances-Carpegna. Vegin Joaquín VARELA SUANCES-CARPEGNA (dir.), *Leyes políticas españolas: 1808-1978*, Madrid, Iustel, 2012-2015, 5 volums. Una reflexió sobre els darrers avenços en la historiografia constitucional a Ignacio FERNÁNDEZ SARASOLA, «Aproximación a la historiografía constitucional española», a Joaquín VARELA SUANCES-CARPEGNA (ed.), *Historia e historiografía constitucionales*, Madrid, Trotta, 2015, pp. 109-152.

²³ Una aportació pionera, sobre la cultura política del carlisme fou la de Gemma RUBÍ; Lluís Ferran TOLEDANO, «El carlismo en Cataluña contemporánea: tradición histórica y cultura política», *Trienio: Ilustración y liberalismo. Revista de Historia*, núm. 33 (1999), pp. 117-140. Han reflexionat sobre aquesta qüestió, entre d'altres, Manuel PÉREZ LEDESMA; María SIERRA (eds.), *Culturas políticas: Teoría e historia*, Zaragoza, Institución Fernando El Católico, 2010; Ismael SAZ, «La historia de las culturas políticas en España y el extraño caso del "nacionalismo español"», a Benoît PELLISTRANDI; Jean-François SIRINELLI (eds.), *L'histoire culturelle en France et en Espagne*, Madrid, Casa de Velázquez, 2008, pp. 215-234; Javier DE DIEGO, «Lenguaje y cultura política: Algunas consideraciones sobre teoría y método», a Jordi CANAL; Javier MORENO LUZÓN (eds.), *Historia cultural de la política contemporánea*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2009, pp. 31-42; Javier DE DIEGO, «El concepto de "cultura política" en ciencia política y sus implicaciones para la historia», *Ayer*, núm. 61 (2006), pp. 233-266; Francisco Javier CASPISTEGUI, «La llegada del concepto de cultura política a la historiografía española», a Alberto SABIO *et. al.* (coord.), *Usos de la historia y políticas de la memoria*, Zaragoza, Prensas Universitarias de Zaragoza, 2004, pp. 167-185 i Justo BERAMENDI, «La cultura política como objeto historiográfico: Algunas cuestiones de método», a Celso Jesús ALMUIÑA (coord.), *Culturas y civilizaciones: III Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 1998, pp. 75-94.

lingüístic,²⁴ tant des d'una perspectiva postmoderna en què amb relativisme històric s'exposa que el llenguatge determina, condiona i limita la realitat intrínsecament i, per tant, també l'exposició de la història, com des de la mateixa perspectiva de la història cultural. En aquest cas, i aprofitant el debat suscitat, el llenguatge ha esdevingut el vertader protagonista.

Des de l'anàlisi dels conceptes,²⁵ el lèxic i els canvis conceptuals han estat guies per a la recerca. La història dels conceptes ha marcat nombrosos estudis, ja que com Javier Fernández Sebastián i Juan Francisco Fuentes indiquen, la construcció de la realitat i la pròpia experiència social depenen del marc lingüístic a partir del qual s'opera en cada moment.²⁶ Dit d'una altra manera, per bé que els significants puguin ser utilitzats en llargs períodes de la història, els significats als quals es remeten varien i, amb ells, també la realitat de cada període.

Des de la lingüística també s'ha abordat l'anàlisi del discurs amb una perspectiva crítica, intentant superar les limitacions dels posicionaments postmodernistes. Isabela i Norman Fairclough o Ruth Wodak són alguns dels exponents del corrent encarnat pel *Critical discourse analysis* (CDA), que focalitza l'interès de la investigació en el llenguatge utilitzat i en els seus nexes amb el món polític, social i cultural. Els autors es doten d'un enfocament innovador centrat en l'acció i les relacions de poder. És per això que l'aplicació d'aquesta metodologia no es limita a l'anàlisi del text, sinó que contempla també els processos socials i les estructures que donen sentit i participen de la gènesi d'una narració concreta. Els autors exposen la necessitat de no confinar la interpretació a les demandes inherents a un text determinat. Pel contrari, aconsellen estudiar el context on es formula, on hi tenen participació el poder, la història i la ideologia. Per tant, cada discurs s'estructura en funció del domini social, que és històricament produït i legitimat pels dirigents. Una altra qüestió és la seva recepció, que no sempre és assimilada sense més.²⁷

²⁴ Pel gir lingüístic, Elizabeth A. CLARK, *History, theory, text: Historians and the Linguistic Turn*, Cambridge, Harvard University Press, 2004; Gabrielle M. SPIEGEL (ed.), *Practicing history: New directions in historical writing after the Linguistic Turn*, London/New York, Routledge, 2005.

²⁵ Per a una breu presentació de la qüestió consultin Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN; Juan Francisco FUENTES (dirs.), *Diccionario político y social del siglo XIX español*, Madrid, Alianza, 2002, pp. 23-30.

²⁶ *Ibid.*, pp. 25.

²⁷ Entre les publicacions més recents i relacionades amb la temàtica, John E. RICHARDSON; David Machin KRZYZANOWSKI; Ruth WODAK (ed.), *Advances in critical discourse studies*, London, Routledge, 2014; Isabela FAIRCLOUGH; Norman FAIRCLOUGH, *Political discourse analysis: A method for advanced students*, London/New York, Routledge, 2012; Ruth WODAK; Paul CHILTON (ed.), *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, methodology and interdisciplinarity*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2005; Ruth WODAK; Michael MEYER

En un intent de caracteritzar les línies de pensament que han confluït en el CDA es podria fer referència a una influència foucaltiana de la concepció del poder, passant per una base de les teories de la ideologia d'Althusser, la teoria de gènere de Mikhail Bakhtin i la tradició filosòfica de Gramsci i l'escola de Frankfurt, entre d'altres. En conseqüència, el CDA no implica un mètode homogeni d'anàlisi i compta amb diferents àrees i metodologies d'interpretació. Eminentment, però, focalitza l'atenció en l'examen dels problemes socials i en l'estudi del poder en el discurs i sobre el discurs. És a dir, en com aquest intervé en les relacions de poder i serveix com a força social i mitjà de dominació.

Des d'aquestes assumpcions, em plantejo en aquesta investigació reflexionar en com l'ús del llenguatge a l'època podia reflectir, a través de com es presentava pels representants polítics, una eina per a perpetuar (o per a intentar preservar) les relacions de poder polític i social que ostentaven determinats col·lectius. Per això, provaré de demostrar com el llenguatge expressava aquesta realitat i alhora com era utilitzat per a crear relacions de dominació i d'hegemonia. A tall d'exemple, un aspecte que sobresortirà en les properes pàgines serà el predomini del discurs industrialista entre els diputats dels districtes catalans. No es tractarà de contemplar el seu caràcter arbitrari, sinó de mostrar l'estratègia seguida a través del llenguatge per a presentar-se hegemònic en el si del col·lectiu de diputats catalans i a la vegada ésser formulat no des d'una relació de diferenciació o de submissió en el conjunt espanyol, sinó de reclamació d'igualtat (reivindicant-se com a indústria espanyola) en el si del conjunt nacional.

El discurs és l'espai d'enunciació de les identitats i dels interessos i la seva forma estableix les circumstàncies de l'acció.²⁸ Per tant, si es pren com a premissa que el discurs parla de les condicions sota les quals el món es presenta a si mateix com a real²⁹ i seguint algunes d'aquestes darreres indicacions, en el cas aquí presentat s'ha escollit el llenguatge utilitzat en els parlaments dels polítics com a element que vertebrarà part d'aquesta investigació. En aquest sentit, es consideraran les intervencions que els diputats feren públicament, ja fos al Congrés o en manifestacions a la premsa. En conseqüència, les seves paraules havien de ser interpretades en referència al seu càrrec polític i per tant cobraven sentit únicament des d'aquesta lògica

(ed.), *Methods of Critical Discourse Analysis*, London, Sage, 2001. Per a un recull recent de les reflexions més destacades en el camp de l'anàlisi del discurs, Paul GEE; Michael HANDFORD (ed.), *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*, London, Routledge, 2014.

²⁸ Miguel Ángel CABRERA, «La investigación histórica y el concepto de cultura política», a Manuel PÉREZ LEDESMA; Maria SIERRA (eds.), *Culturas políticas...*, pp. 66-68.

²⁹ Gabrielle M. SPIEGEL (ed.), *Practicing History...*, pp. 10-11.

de representació. En l'anàlisi d'aquestes declaracions públiques em fixaré en les relacions de poder que amagaven. No només en referència a l'assimilació del discurs industrialista entre els parlamentaris dels districtes catalans, sinó també en la justificació de l'organització territorial de l'Espanya liberal per part dels dirigents espanyols, en la legitimitat de determinades peticions de millores en les infraestructures o en l'argumentació del refús parlamentari a alguns requeriments efectuats pels polítics catalans. En tots aquests vessants, em detindré en el tipus de llenguatge utilitzat i en les implicacions ideològiques i de relació de poder.

Tornant, però, a les noves aportacions a l'estudi del parlamentarisme cal considerar que també ha suposat una alenada d'aire fresc la renovació que més recentment ha dut a terme la biografia com a mètode d'anàlisi històrica. La investigació n'ha sortit reforçada des de la dialèctica entre individu i societat, en el sentit de la inserció del primer en la segona. La identificació de determinats fenòmens a partir de trajectòries individuals, com ara l'intercanvi de favors per a prosperar en la política i/o en l'administració, ha permès penetrar amb millor coneixement de causa a realitats polítiques i socials, de manera que la biografia ha esdevingut un element útil per a la història en introduir-se en els debats historiogràfics i no contemplar-se únicament com un retrat individual aïllat del context en el que es desenvolupava.³⁰

Concretament, en el període que m'ocupa i en referència exclusivament als diputats de circumscripcions catalanes són més aviat escasses les biografies o obres relacionades amb l'acció política d'aquestes personalitats. En són alguns exemples els treballs sobre Joan Prim,³¹ Pascual Madoz,³² Ramon Martí d'Eixalà,³³ Joan Vilaregut,³⁴

³⁰ Un dels darrers balanços sobre la biografia l'aporta la revista *Ayer*. Consultin Isabel BURDIEL (ed.), «Los retos de la biografía», *Ayer*, núm. 93 (2014), pp. 11-135, així com Isabel BURDIEL; Roy FOSTER (eds.), *La historia biográfica en Europa: Nuevas perspectivas*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, 2015. També resulta rellevant el monogràfic sobre la biografia històrica a *Cercles: Revista d'Història Cultural*, núm. 10 (2007).

³¹ Arran del bicentenari del seu naixement (2014), la historiografia ha incidit en diferents episodis de la seva vida, afegint-se a la ja prou ingent producció bibliogràfica sobre la seva figura. Malgrat tot, segueix com a principal referència, Pere ANGUERA, *El general Prim: biografía de un conspirador*, Barcelona, Edhasa, 2003.

³² Francisco Javier PAREDES ALONSO, *Pascual Madoz, 1805-1870: Libertad y progreso en la monarquía isabelina*, Pamplona, Universitat de Navarra, 1982.

³³ Josep M. VILAJOSANA RUBIO, *Vida i pensament de Ramon Martí d'Eixalà*, Lleida, Pagès Editors, 2011; Judit VALLS SALADA, *Ramon Martí d'Eixalà: Un exponent de l'escola jurídica catalana del segle XIX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011; Jaume ROURA, *Ramon Martí d'Eixalà i la filosofia catalana del segle XIX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980.

³⁴ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *Joan Vilaregut i Albafull: industrial i progressista: Barcelona 1800-1854*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.

Manuel Duran i Bas³⁵ o Josep Francesc Ixart i Pi,³⁶ entre d'altres. Resten, doncs, pendents d'abordar homes prou rellevants com Anicet Puig, un dels principals referents del Partit Democràtic a tota la monarquia. També Josep Manso de Juliol, home de l'entorn industrialista barceloní, proper al cercles de poder moderats de la Cort i amb ascendència a l'administració. Fins i tot, roman a l'espera d'un major deteniment un diputat prou controvertit com Jacint Fèlix Domènech, que va ser alcalde de Madrid i Barcelona, ministre en diverses ocasions i va passar del Partit Progressista al Moderat.

El terreny encara és menys explorat a partir de l'anàlisi de biografies de conjunt. En el si de la historiografia espanyola escassegen aquest tipus de pràctiques per a les investigacions durant el primer liberalisme i el regnat d'Isabel II.³⁷ Aquesta manca de treballs sobre l'acció i el perfil col·lectiu dels dirigents polítics en l'auge del liberalisme ha estat en part compensada per l'aparició ingent de diccionaris biogràfics de parlamentaris espanyols.³⁸ Aquesta situació ha comportat un major coneixement de trajectòries individuals. Es tracta d'un avenç simptomàtic, però alhora d'un primer punt

³⁵ Borja de RIQUER i PERMANYER, *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990; J. B. SOLERVICENS; J. TARÍN IGLESIAS, *Manuel Duran y Bas*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 1965.

³⁶ Salvador J. ROVIRA i GÓMEZ, *Josep-Francesc Ixart i Pi (1784—1852) (Un burgès català de la 1ª meitat del segle XIX)*, Barcelona, Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1989.

³⁷ Juan Francisco FUENTES, «La formación de la clase política del liberalismo español: Análisis de los cargos públicos del trienio liberal», *Historia Constitucional*, núm. 3 (2002), pp.19-37; Quintí CASALS BERGÈS, *La representació parlamentaria en España durante el Primer Liberalismo (1810-1836)*, Cádiz, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, 2014; Borja de RIQUER; Gemma RUBÍ; Ferran TOLEDANO; Núria RIUS; Oriol LUJÁN, «Members of Parliament representing Barcelona during the rise of the Spanish parliamentary system (1834-54)», *Parliaments, Estates & Representation*, vol. 35-I (2015), pp. 46-65.

³⁸ Com a referències principals recorrim a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles: Cortes de Cádiz (1810-1814)*, Madrid, Cortes Generales, 2010 i Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*, Madrid, Cortes Generales, 2013. Per a diccionaris territorials, Alberto GIL NOVALES (dir.), *Diccionario biográfico del Trienio Liberal*, Madrid, El Museo Universal, 1991; Joseba AGIRREAZKUENAGA et. al. (dir.), *Diccionario biográfico de los parlamentarios de Vasconia, 1808-1876*, Vitoria, Eusko Legebiltzarra, 1993; Joseba AGIRREAZKUENAGA et. al. (dir.), *Diccionario biográfico de los parlamentarios de Vasconia, 1876-1939*, Vitoria, Eusko Legebiltzarra, 2007; Xosé R. BARREIRO FERNÁNDEZ, Beatriz LÓPEZ MORÁN, Xosé Luis MÍNGUEZ GOYANES, *Parlamentarios de Galicia: Biografías de diputados e senadores (1810-2001)*, Santiago de Compostela, Parlamento de Galicia, 2003; Aurora GARRIDO (dir.), *Diccionario biográfico de los parlamentarios de Cantabria (1813-1901)*, Santander, Parlamento de Cantabria, 2006; Aurora GARRIDO (dir.), *Diccionario biográfico de los parlamentarios de Cantabria (1902-2002)*, Santander, Parlamento de Cantabria, 2003; Javier PANIAGUA, José Antonio PIQUERAS (dir.), *Diccionario biográfico de los políticos valencianos: 1810-2003*, Valencia, Institució Alfons El Magnànim, 2003; María Bernarda BARRIOS CURBELO, *Diccionario biográfico de los diputados canarios*, Madrid, Congreso de los Diputados, 2006; José Luis OLLERO VALLÉS (dir.), *Diccionario biográfico de los parlamentarios de La Rioja, 1833-2008*, Logroño, Instituto de Estudios Riojanos, 2010; Diego CARO CANCELA (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios de Andalucía (1810-1869)*, Sevilla, Fundación Centro de Estudios Andaluces, 2010; María José RAMOS ROVI, *Diccionario biográfico de parlamentarios andaluces (1876-1923)*, Sevilla, Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, 2013; Leandro ÁLVAREZ REY, *Los diputados por Andalucía de la Segunda República, 1931-1939: Diccionario biográfico*, Sevilla, Fundación Centro de Estudios Andaluces, 2009.

de partida cap a la descripció tant de perfils col·lectius que ajudin a comprendre el tipus de personalitats que intervenien en la política, com d'acció i trajectòria política de conjunt. Els diccionaris biogràfics representen un element indispensable per al coneixement de trajectòries individuals, però suposen un primer estadi cap a treballs de reflexió més general. En aquesta investigació m'han resultat fonamentals recursos com el Diccionari biogràfic de parlamentaris espanyols que abraça fins el Bienni Progressista, tot procurant repensar l'aportació de trajectòries individuals com a exemples de pràctiques que sovint no eren particulars, sinó generalitzades.

De fet, l'equilibri entre la col·lectivitat i la individualitat ha resultat darrerament més en voga que mai davant l'auge de metodologies que han tendit a donar protagonisme a l'individu. Ja sigui per la influència del pensament postmodern, que ha donat visibilitat a aquest punt de vista, o pel pes de noves perspectives d'estudi que han remarcat el paper de l'individu, el cert és que s'han obert nous camps d'investigació o se n'han renovat d'altres en què s'ha posat l'accent en el diàleg entre l'home i la societat. Algunes de les discussions més interessants han centrat la reflexió a l'entorn de les relacions entre polítics i electors, en les formes de representació dels votants per part dels parlamentaris i en l'accés i la construcció de la ciutadania, com alguns dels aspectes més rellevants.

Menys considerades, tot i que no oblidades, són altres perspectives que estimen la influència de l'electorat en el comportament del diputat, sovint perquè pel context de mitjan segle XIX s'ha tendit a assignar exclusivament als sectors demòcrates un paper de seguiment de l'acció del parlamentari, mentre en la resta de sensibilitats polítiques suposadament hi hauria hagut una desconexió després de l'elecció.³⁹ És per això que miraré d'aprofundir en les relacions entre els diputats i l'electorat, tot condensant les vies d'incidència que disposava el votant envers l'acció dels seus representants. Això em permetrà matisar el tipus de relació entre diputat i elector, més enllà de les eleccions.

Al capdavall, aquest tipus de plantejaments ajuden a obrir noves vies de treball, recolzades en part per l'efervescència de l'estudi de la ciutadania. Si inicialment la investigació en aquest camp s'havia centrat sobretot en l'accés al vot, cada cop més s'estan explorant altres canals d'expressió política, en els que es podia prendre part sense disposar de drets polítics. Autors com J. G. A. Pocock, Quentin Skinner, Philip Pettit o James Tully han argumentat que la condició de ciutadà podia també exercir-se

³⁹ Florencia PEYROU, *Tribunos del pueblo: Demócratas y republicanos durante el reinado de Isabel II*, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 2008, pp. 122-123.

des d'una llibertat cívica que proporcionava altres direccions d'entrada.⁴⁰ Això és, des de l'enteniment de la ciutadania no únicament com un estatus legal, sinó alhora com un seguit de pràctiques negociades on hom esdevé ciutadà a través de la participació activa. Per exemple, i com concretaré posteriorment, prenent part en reunions públiques de partits on es decidia el candidat electoral a qui es donaria suport. Des de fonaments com aquests, la historiografia espanyola ha començat a fer passos rellevants per a entendre com aquells col·lectius exclosos dels drets polítics, com les dones, els esclaus o els homes sense accés als col·legis electorals, en realitat podien accedir a una ciutadania efectiva per d'altres procediments que no necessàriament passaven per dipositar la papereta a l'urna.

En últim terme, el cultiu de línies de treball com la ciutadania, el paper de la Corona o el mateix funcionament del règim parlamentari ha conduït a situar la problemàtica en debats de gran importància per a la historiografia espanyola, com és ara la formació de l'Estat o els processos de nacionalització. Al capdavant, un dels principals objectius d'aquesta investigació és inserir-se en aquest tipus de problemàtiques, a partir de l'encaix dels diputats escollits als districtes catalans durant la Dècada Moderada en el sistema parlamentari de l'Espanya liberal de l'època. El procés de construcció de les nacions ha generat un ingent volum bibliogràfic des de la reflexió en els factors i els moviments que intervingueren en el seu desenvolupament.

Autors com Paolo Macry han assenyalat l'escola o l'exèrcit com alguns dels principals espais que permetien a la població prendre consciència nacional i, per tant participar del procés de construcció dels estats, el denominat *nation-building*.⁴¹ En aquesta investigació no em dedicaré a explorar l'efectivitat d'aquests espais en el procés de nacionalització i, en el fons, tampoc no ho faré per a les institucions parlamentàries. El que realment m'interessa és analitzar la participació de les elits polítiques catalanes al Congrés dels diputats, tant pel que fa a la caracterització del seu projecte nacional i de distribució de la sobirania en l'organització territorial, com en la descripció de les

⁴⁰ Entre d'altres, J. G. A. POCKOCK, «The ideal of citizenship since the Classical Times», a Shafir GERSHON (ed.), *The citizenship debates: A reader*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1998, pp. 31-41; Quentin SKINNER, «States and the freedom of citizens», a Quentin SKINNER; Bo STRATH (ed.), *States and citizens*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, pp. 11-27; Philip PETTIT, *On the people's terms: A republican theory and model of democracy*, Cambridge, Cambridge University Press, 2012; James TULLY, *Public philosophy in a new key*, vol. I: *Democracy and civic freedom*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009; James TULLY, *Public philosophy in a new key*, vol. II: *Imperialism and civic freedom*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.

⁴¹ Paolo MACRY, *La sociedad contemporánea: Una introducción histórica*, Barcelona, Ariel, 1997, pp. 253-258.

relacions establertes amb els dirigents del govern i amb la resta de parlamentaris. Uns enfocaments que també seran contemplats a l'inrevés, en el sentit de la recepció espanyola dels projectes catalans i la sincronia o discordança dels mateixos.

Macry presenta el procés de *nation-building* com el resultat de la iniciativa de les elits polítiques, militars i intel·lectuals, que volien homogeneïtzar els territoris dels seus respectius països.⁴² I és precisament la detecció del tipus de participació que les elits polítiques catalanes feren en aquest procés el que em permetrà incidir en el seu encaix en l'Espanya liberal, en un moment clau com fou la Dècada Moderada. D'una banda, en aquest període es referma el projecte liberal espanyol. Fins llavors, les experiències de Cádiz i el Trienni Liberal havien estat breus i truncades al poc temps, mentre la dècada de 1830 es caracteritzà per les convulsions socials i finalitzà, després de la regència de Baldomero Espartero (1840-43), amb l'ostracisme de les iniciatives més revolucionàries. El projecte moderat encetà una llarga època que començà a finals de 1843, amb la caiguda d'Espartero i el gradual arraconament del Partit Progressista, especialment després de l'exili forçat de Salustiano de Olózaga a principis de desembre. Luis González Bravo el rellevà com a president en un govern de transició, que preparà el terreny per a l'arribada definitiva del moderantisme al poder, amb Ramón María Narváez com a president del consell de ministres el maig de 1844. El projecte polític aplicat posà les bases pels anys següents i tingué continuïtat, amb matisos, durant els anys de predomini de la Unió Liberal i fins a la revolució de 1868.

Possiblement, les relacions entre els polítics catalans i els espanyols a mitjan segle XIX han rebut força més atenció entre la historiografia que no pas altres dels aspectes anteriorment comentats, com ara les eleccions. Tradicionalment, l'actuació dels parlamentaris catalans del vuit-cents ha anat lligada a la interpretació que encetà Jaume Vicens Vives amb la seva aportació referencial *Industrials i polítics del segle XIX*,⁴³ on presentava els liberals catalans com a personatges influents en la configuració de l'Estat espanyol. L'autor descrivia una Catalunya més moderna, i en sintonia amb Europa, en la qual les elits haurien actuat amb el propòsit de transformar la realitat espanyola per a fer-la evolucionar en un sentit similar.⁴⁴

Aquests paràmetres s'inscriuen en la tesi de la modernització d'Espanya, una transformació que David S. Landes ha descrit com un procés complex que comporta una

⁴² *Ibid.*, pp. 251, 255 i 258.

⁴³ Jaume VICENS VIVES; Montserrat LLORENS, *Industrials i polítics del segle XIX*, Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1958.

⁴⁴ *Ibid.*, pp. 6 i 243-244.

combinació de canvis socials i econòmics, com la urbanització o la reducció dels índexs de natalitat i mortalitat, i entre els quals destaca com a element indispensable per a produir-se la industrialització.⁴⁵ En la interpretació aportada per Vicens, es tractaria de la voluntat catalana de liderar l'Espanya liberal des de la modernització econòmica de tot el territori. A grans trets, es referia al dibuix de la Catalunya industrialitzada del segle XIX que es fonamentava en un perfil social i econòmic diferenciat respecte de la resta de la monarquia espanyola. Aquesta caracterització determinava que les seves elits polítiques i econòmiques demandessin ser governades per polítiques en acord amb la realitat que vivien; unes peticions simbolitzades pel prohibicionisme econòmic.

D'entrada, sembla força acceptat que la singularitat socioeconòmica de Catalunya marcà de manera determinant el comportament dels seus representants polítics, així ho seguiré com a hipòtesi i així provaré de demostrar-ho al llarg d'aquest treball. Al mateix temps, però, aquest punt de vista pot donar peu a una sèrie d'inferències interpretatives no del tot precises, com ara lectures que vinculen les prioritats de les elits polítiques lligades als interessos industrials a les de tot el Principat.⁴⁶ D'aquesta manera, el rebuig a les idees prohibicionistes es convertiria automàticament en el refús a tot Catalunya i, per tant, en una reacció anticatalana. Com evidenciaré, hi hagueren tímides veus no coincidents amb aquesta perspectiva, opinions doncs que matisen el punt de vista de Vicens. També aprofundiré en la gestació de la coordinació política que portà a la defensa unitària de l'industrialisme i que contribuï a fer perceptible aquesta realitat com a pràcticament indiscutible.

Des d'aquest punt de partida, s'ha tendit a confondre el front industrialista que polítics del Partit Moderat i del Partit Progressista bastiren a Barcelona l'any 1850 amb una posició unitària catalana. És cert que s'intentà estendre aquesta entesa més enllà de Barcelona, per bé que amb un èxit parcial, però com demostraré no es tractava d'una iniciativa extensible a tot el territori. De fet, aquest tipus de visions associades a la tesi de la modernització d'Espanya contribueixen a presentar una imatge homogènia dels polítics catalans, sense excessives diferències ideològiques i sense diversitat de projectes polítics. Per això, Maria Gemma Rubí i Lluís Ferran Toledano han remarcat la

⁴⁵ David S. LANDES, *Progreso tecnológico y revolución industrial*, Madrid, Tecnos, 1979, pp. 20-21.

⁴⁶ Miquel Izard ja advertí de la confusió que atia Vicens Vives entre elits catalanes i elits industrials catalanes amb la seva obra. Vegin Miquel IZARD, *Manufactureros, Industriales y revolucionarios*, Barcelona, Crítica, 1979. M'he referit anteriorment a aquesta qüestió de manera crítica a Oriol LUJÁN, «El secuestro de la historia de los diputados catalanes en el liberalismo: El industrialismo y sus redes de influencia», a Teresa María ORTEGA LÓPEZ; Miguel Ángel DEL ARCO BLANCO (ed.), *Claves del Mundo Contemporáneo, debate e investigación: Actas del XI Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*, Granada, Comares, 2013.

necessitat de deixar enrere aquesta tesi, que encara segueix marcant pautes interpretatives.⁴⁷ Cal superar-ho, en primer lloc per la constatació que la influència catalana en l'Espanya liberal no va ser determinant.

El cert és que malgrat la intenció d'alguns sectors polítics i econòmics catalans d'intervenir en la política espanyola, el seu pes va ser més aviat limitat. La presència de les elits catalanes en la vida política espanyola al segle XIX va ser baixa. Al llarg d'aquest segle tan sols hi va haver 22 ministres catalans de 850, quan el Principat representava al voltant d'un 9% de la població espanyola. A més, en tot aquest període, Catalunya només donà tres caps de govern –Joan Prim, Estanislau Figueras i Francesc Pi i Margall- i tots durant el Sexenni Democràtic (1868-74). Altres exemples poden ser el cas dels senadors: al llarg de la Dècada Moderada només el 6'5% foren catalans, mentre més del 46% procedien de Castilla i Andalusia.⁴⁸ Tot plegat ha portat historiadors com Borja de Riquer i Manel Risques a afirmar que la presència catalana en la vida política i administrativa estatal fou escassa i, per tant, el seu influx en la construcció de l'Estat liberal, reduït.⁴⁹

A la vegada, cal deixar enrere la proposta interpretativa de Vicens perquè la societat catalana del moment era molt més plural, amb una multiplicitat de projectes polítics diversos i amb uns interessos variats, que no conflueixen unitàriament en el model descrit. De fet, les aportacions de Vicens lliguen indistriablement la voluntat de modernització catalana a l'emergència del catalanisme de principis del segle XX, de manera que es presenten com una lectura parcial de la política del moment. En concret, Josep Maria Fradera considera que la seva visió és massa esquemàtica i vincula de forma simplista la indústria, el progrés i l'aparició del regionalisme. És a dir, traça una línia explicativa des de la reivindicació del prohibicionisme fins al sorgiment de la generació de 1901.⁵⁰ Per això, Fradera qualifica de *profètica* la seva lectura, perquè

⁴⁷ Maria Gemma RUBÍ; Lluís Ferran TOLEDANO, «Paper de debat: Industrials i Polítics (segle XIX). Jaume Vicens i Vives, Montserrat Llorens», Ponència de les jornades de debat *Industrials i polítics: Jaume Vicens i Vives i la Catalunya del segle XIX*, Universitat Autònoma de Barcelona, 5-11-2010.

⁴⁸ Julio Antonio ENRILE ALEIX, *El senado en la Década Moderada (1845-1854)*, Madrid, Universidad Complutense, 1980, p. 310.

⁴⁹ Vegin Borja DE RIQUER; Manel RISQUES, «Participació administrativa, professional i política en l'Estat», a M. Teresa PÉREZ PICAZO; Antoni SEGURA i MAS; Llorenç FERRER i ALÓS (ed.), *Els catalans a Espanya, 1760-1914*, Barcelona, Editorial Afers, 1996, pp. 83-93.

⁵⁰ Josep Maria FRADERA, «La Catalunya liberal: Elements per a una reinterpretació», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 6 (2002), pp. 7-17. Consultin també Josep Maria FRADERA; Enric UCCELAY-DA CAL (eds.), *Notícia nova de Catalunya*, Barcelona, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 2005.

interpreta el passat en funció dels esdeveniments futurs. És a dir, llegeix el transcurs del segle XIX a condició de la realitat de principis del XX.

No aniria del tot desencaminat, atesa la valoració d'Enric Pujol. L'autor veu una clara intencionalitat amb la publicació el 1954 de *Notícia de Catalunya*. Es fonamentaria en la voluntat d'acabar amb les reticències de l'empresariat jove català cap a l'Estat espanyol. Així, aquests emprenedors haurien de passar a liderar la modernització i la democratització d'una Espanya encara autàrquica.⁵¹ Dit d'una altra manera, Vicens buscava paral·lelismes interpretatius entre la seva realitat i la del segle anterior, en un intent de donar continuïtat històrica a un pensament i acció determinats. Pujol sosté que el propòsit de Vicens era modernitzar l'Espanya franquista, una empresa que veié similar en els protagonistes de les seves obres.

Matisant el llegat que deixà Vives, historiadors com Borja de Riquer⁵² o Josep Fontana⁵³ han aprofundit en la particularitat socioeconòmica catalana, des dels problemes sorgits dins d'una societat diversificada, plural i conflictiva. Han posant de relleu la complexitat política del territori, així com les dificultats dels dirigents catalans per a influir en les decisions governamentals i, en darrer terme, en la construcció de l'Espanya liberal. La por al desenvolupament industrial i l'aparició de l'associacionisme obrer i el liberalisme radical conduí, en opinió d'aquests autors, a refusar les propostes vingudes de Catalunya. Els seus projectes foren ignorats o desestimats i per això els catalans tenien la sensació d'estar marginats o de gaudir d'un paper molt secundari.⁵⁴

Al capdavall, en els darrers anys la historiografia ha fet avenços remarcables en les relacions entre els polítics catalans i espanyols, aportant noves perspectives que matisen el projecte de modernització d'Espanya. Autors com Pere Anguera,⁵⁵ Lluís

⁵¹ Enric PUJOL, «Vicens Vives i el Minotaure. A propòsit de *Notícia de Catalunya*, de Jaume Vicens Vives», *Revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol*, núm.13 (setembre de 2010), pp. 25–35.

⁵² Entre d'altres, Borja DE RIQUER, «El conservadorisme polític català: Del fracàs del moderantisme al desencís de la Restauració», *Recerques*, núm. 11 (1981), pp. 29-80; Borja DE RIQUER, *Epistolari Polític de Manuel...*; Borja DE RIQUER, *Escolta, Espanya: La cuestión catalana en la época liberal*, Madrid, Marcial Pons, 2001; Borja DE RIQUER, *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*, Vic, Eumo Editorial, 2000.

⁵³ Entre d'altres, Josep FONTANA, «Els catalans en la política espanyola al segle XIX», a DDAA, *Catalunya i Espanya al segle XIX*, Barcelona, Columna, 1987, pp. 9-18; Josep FONTANA, «La burguesia espanyola, entre la reforma y la revolució (1808-1868)», a DDAA, *Revueltas y revoluciones en la historia*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 1990, pp. 125- 133; Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868)*, Barcelona, Edicions 62, 1998; Josep FONTANA, *La revolució liberal a Catalunya*, Vic, Eumo Editorial, 2003; Josep FONTANA, *La época del liberalismo*, Barcelona, Crítica/Marcial Pons, 2007, Col·lecció Historia de España, Volum VI; Josep FONTANA, *La formació d'una identitat: Una història de Catalunya*, Vic, Eumo, 2014, pp. 259-292.

⁵⁴ Borja de RIQUER, «Les relacions Catalunya-Espanya...».

⁵⁵ Pere ANGUERA, *Els precedents del catalanisme: Catalanitat i anticentralisme, 1808-1868*, Barcelona, Empúries, 2000; Pere ANGUERA, «Entre dues possibilitats: espanyols o catalans?», a Joaquim

Ferran Toledano,⁵⁶ Angel Smith⁵⁷ o Jordi Roca Vernet⁵⁸ han ofert clarividència a aquesta problemàtica, documentant propostes polítiques catalanes que en la primera part del segle XIX eren formulades en contraposició a un model pretesament uniforme. Des de diversos sectors ideològics es plantejaren alternatives descentralitzadores o federals amb la finalitat d'integrar en el si del projecte liberal espanyol la singularitat catalana.

El treball que aquí es presenta intenta inserir-se en aquesta dinàmica, que contempla algunes de les aportacions derivades de l'obra de Vicens, com ara la hipòtesi que el perfil socioeconòmic diferenciat del Principat envers la resta de la monarquia espanyola marcà unes actuacions concretes i singulars per part dels parlamentaris catalans. Tanmateix, va més enllà dels postulats que formulà l'autor i s'introdueix en les darreres contribucions historiogràfiques que recalquen la diversitat ideològica present a Catalunya, així com els projectes polítics que integrant les particularitats catalanes desitjaven incidir en el model organitzatiu de l'Espanya liberal. Per això, en aquesta investigació treballaré tant per a reflectir la pluralitat i singularitat ideològica dels representants polítics de Catalunya, com per a reflexionar sobre la idea de repartiment de la sobirania que tendien a exposar aquests parlamentaris a l'hora d'organitzar l'Estat, sense descuidar òbviament la recepció d'aquestes propostes.

ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme al catalanisme: Societat i política (segles XVI-XIX)*, Vic. Eumo, 2001, pp. 317-337.

⁵⁶ Entre d'altres, Lluís Ferran TOLEDANO, «El projecte català per a Espanya. La classe dirigent catalana i el procés constitucional de Cadis (1808-1814)», *Afers*, núm. 68 (2011), pp. 71-96; Lluís Ferran TOLEDANO GONZÁLEZ, «Historicisme i política de la classe dirigent catalana en el debat constitucional gadità», a Agustí ALCOBERRO; Giovanni C. CATTINI (ed.), *Entre la construcció nacional i la repressió identitària: actes de la primera trobada Galeusca d'Historiadors i d'Historiadors*, Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, 2012, pp. 203-218.

⁵⁷ Angel SMITH, *The origins of Catalan nationalism...*

⁵⁸ Jordi ROCA i VERNET, *Tradicció constitucional i història nacional (1808-1823). Llegat i projecció política d'una nissaga catalana: els Papiol*, Lleida, Pagès Editors, Fundació Ernest Lluch, 2011.

3.- La implantació del liberalisme a Espanya

En aquest capítol presentaré els trets fonamentals que caracteritzaren el liberalisme polític en la seva implantació a l'Espanya de la primera meitat del segle XIX, i més concretament em fixaré en el funcionament de les institucions parlamentàries. Des de la comparativa amb el sistema que es desplegà aleshores a Europa, em detindrè a especificar les particularitats del seu arrelament a la monarquia espanyola, particularment fins el final de la Dècada Moderada el 1854, que és el període que aquí m'ocupa. Un cop plantejat el model polític, en segona instància em referiré a la inserció dels diputats dels districtes catalans en les institucions parlamentàries d'aquests primers decennis del segle XIX i en la seva actuació.

3.1.- Més Corona que Congrés: La monarquia constitucional espanyola

Com el fantasma comunista que recorregué Europa a mitjan segle XIX, al llarg dels primers decennis d'aquella centúria el liberalisme s'hi espargí àmpliament i canvià progressivament la fisonomia política d'un continent fins llavors sotmès a la monarquia absoluta. Des de Grècia fins a Portugal, passant pel Regne Unit i fins als regnes italians, la gran majoria d'Europa fou sacsejada pel llegat de la Revolució Francesa. Pocs països s'escaparen de l'onada transformadora, llevat de grans imperis com el rus, l'otomà o l'austro-hongarès, i amb certs matisos pel que feia a la introducció d'alguns canvis polítics propiciats per la influència creixent del liberalisme.

Socialment, el liberalisme trencà amb el model estamental característic de l'Antic Règim. D'aquesta manera, la lògica segons la qual els privilegis polítics i econòmics venien fixats pel naixement deixà de tenir vigència. Aleshores, l'element determinant per a escatir les diferències socials ja no fou aquest, sinó el capital i les propietats. La preeminència social vingué marcada per les capacitats monetàries i la burgesia, entesa com la nova classe social que representava aquests poders econòmics, fou el col·lectiu de referència.⁵⁹ Comerciants, fabricants, banquers, empresaris i professionals liberals, entre d'altres, deixaren de formar part dels sectors socials sense drets ni privilegis i pogueren accedir a ells, sempre que la seva riquesa els ho

⁵⁹ Una reflexió comparada interessant, partint del cas alemany, a Josep Maria FRADERA; Jesús MILLÁN (eds.), *Las burguesías europeas del siglo XIX: Sociedad civil, política y cultura*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2000.

permetés.⁶⁰ En conseqüència, el model social desitjat era la mesocràcia, representativa del triomf de les classes mitjanes, mentre econòmicament s'imposà el capitalisme, ja que els mitjans de producció passaren progressivament a mans privades.

Això es traduí en una societat que no sabé deixar enrere les desigualtats socials, econòmiques ni polítiques, ja que només aquells homes talentosos i capacitats, particularment en termes de riquesa, pogueren accedir als drets polítics, com desgranaré més detalladament en capítols posteriors. Al capdavant, la concessió de drets polítics i l'organització de les institucions parlamentàries estigué altament marcada per l'experiència de la Revolució Francesa, que atemorí la major part de les elits polítiques liberals. D'aquestes vivències sorgí el liberalisme doctrinari. Sembla que els seus partidaris començaren a rebere aquesta denominació a la França de 1817, pel fet que la major part d'ells havia estudiat amb els pares de la doctrina cristiana.⁶¹ Malgrat això, la referència acabà per assentar-se arreu d'Europa per a identificar el col·lectiu polític sorgit de l'experiència revolucionària francesa.

Aquest liberalisme impregnà l'Europa dels primers decennis del segle XIX i es caracteritzà per la predisposició a donar per finalitzades les reformes polítiques i socials.⁶² Com indica Dieter Langewiesche, un dels punts centrals d'aquest pensament era el rebuig a les revolucions.⁶³ En conseqüència, la predilecció cap al manteniment de l'ordre s'imposava com l'opció preferida. Ara bé, tal i com reflexiona Jörn Leonhard a partir de la comparació entre França, Anglaterra, Itàlia i Alemanya, malgrat la detecció d'un discurs polític compartit en l'espai europeu, no es pot parlar d'un contingut ideològic comú en referència al terme liberalisme.⁶⁴ Foren les particularitats de cada país que condicionaren les diferents maneres de concebre la política. Per exemple,

⁶⁰ Vegin la reflexió sobre els grups socials que composaren la burgesia que ofereix Jürgen KOCKA, «Burguesia y sociedad burguesa en el siglo XIX: Modelos europeos y peculiaridades alemanas», a Josep Maria FRADERA; Jesús MILLÁN (eds.), *Las burguesías europeas...* pp. 21-83.

⁶¹ Luis Díez DEL CORRAL, *El liberalismo doctrinario*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1984, p. 156.

⁶² Fidel GÓMEZ OCHOA, «El liberalismo conservador español del siglo XIX: La forja de una identidad política, 1810-1840», *Historia y política*, núm. 17 (gener-juny 2007), pp. 37-68. Complementàriament, Aurelian CRAIUTU, *Liberalism under siege: The political thought of the French Doctrinaires*, Oxford, Lexington Books, 2003; Luis Díez DEL CORRAL, *El liberalismo doctrinario...*; Vincent E. STARZINGER, *The Juste Milieu in theory and practice, France and England, 1815-1848*, London, Transaction Publishers, 1991.

⁶³ Dieter LANGEWIESCHE, «Liberalismo y revolución en Alemania, siglos XVIII y XIX», a Ricardo ROBLEDO, Irene CASTELLS, María Cruz ROMEO (eds.), *Orígenes del liberalismo: Universidad, política, economía*, Salamanca, Ediciones de la Universidad de Salamanca, 2003, pp. 155-171.

⁶⁴ Jörn LEONHARD, *Liberalismus: Zur historischen Semantik eines europäischen Deutungsmusters*, München, Oldenbourg, 2001; Jörn LEONHARD, ««A new casting of political sects». Los orígenes de liberal en el discurso político inglés y europeo: Una comparación», *Historia contemporánea*, núm. 28 (2004), pp. 9-31.

mentre a Anglaterra s'utilitzava el sufragi com un mitjà progressivament integrador, a França la via reformista no estigué tan arrelada i l'ampliació del sufragi, d'una manera no massa distanciada a l'espanyola, es féu a cop de revolució.⁶⁵

És particularment en aquest punt on es diferenciaren les principals opcions polítiques liberals, també a Espanya, on Partit Moderat i Partit Progressista formularen projectes de país distints. Mentre el primer entenia la revolució com una etapa que s'havia superat i a la qual s'havia arribat amb una sèrie de modificacions, el segon considerava la implantació del liberalisme al seu inici i per això pretenia aprofundir en les reformes. El moderantisme aplicà, com analitzaré, una sèrie de legislacions que no suposaren avenços polítics ni socials cap a una societat més justa, sinó que s'implementaren precisament per a consolidar el model implantat, com a reflex que la concepció doctrinària del liberalisme dominava entre les seves files.⁶⁶

D'altra banda, els doctrinaris s'identificaren amb un govern que disposés de clars límits competencials, donats els poders que atorgaren a la Corona. És per això que el liberalisme, lluny d'acabar amb la monarquia com a forma d'Estat predominant, l'estimulà, tot concedint-li un protagonisme majoritari com a forma de govern al continent europeu.⁶⁷ La reina Victòria a Anglaterra, Maria II a Portugal, Lluís Felip d'Orleans a França o la generació de Guillems als Països Baixos en són una mostra prou representativa. És evident que la república no fou incompatible amb el liberalisme –França en alguns moments, Suïssa o Itàlia en són algunes mostres-, però la seva implantació no resultà tan preponderant.

De totes maneres, les seves competències s'hagueren d'adaptar al nou context polític i a les transformacions que la societat havia viscut en els darrers decennis. Per això, lluny d'expressar-se amb poder absolut, la monarquia hagué de reconèixer la sobirania nacional i el principi de divisió de poders i sotmetre's a la legislació, generalment a una constitució escrita. Com analitza Baldomero Oliver, malgrat certes influències polítiques de l'Antic Règim persistiren en el pas cap el liberalisme,

⁶⁵ Lucien JAUME, «El liberalismo posrevolucionario: Francia e Inglaterra», a Ricardo ROBLEDÓ, Irene CASTELLS, María Cruz ROMEO (eds.), *Orígenes del liberalismo...*, pp. 150-151.

⁶⁶ Sobre les diferències en el llenguatge dels projectes del Partit Moderat i del Partit Progressista vegin María Cruz ROMEO MATEO, «Lenguaje y política del nuevo liberalismo: Moderados y progresistas, 1834-1845», *Ayer*, núm. 29 (1998), pp. 37-62. En aquest sentit, també resulta clarificador Fidel GÓMEZ OCHOA, «Pero, ¿hubo alguna vez once mil vírgenes? El partido moderado y la conciliación liberal, 1833-1868», a Manuel SUÁREZ CORTINA (ed.), *Las máscaras de la libertad: El liberalismo español, 1808-1950*, Madrid, Marcial Pons, 2003, pp.135-168.

⁶⁷ Sobre el paper de la monarquia a l'Europa del segle XIX, Dieter LANGEWIESCHE, «La monarquía en el siglo de la nación burguesa», a Jesús MILLÁN; María Cruz ROMEO (eds.), *La época del estado-nación*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2012, pp. 119-132.

aleshores els efectes revolucionaris canviaren els fonaments de la monarquia, tot deixant d'encarnar el poder absolut per a configurar-se com un dels òrgans de l'Estat liberal.⁶⁸

Des d'aquests pressupòsits es configurarà la monarquia constitucional com una de les formes més destacades de govern a l'Europa liberal. Ángeles Lario, seguint la formulació establerta per Kelsen, considera més oportú distingir la monarquia purament constitucional, aquella que com a Alemanya havia establert una autèntica separació de poders amb un règim presidencialista, de la monarquia constitucional parlamentària o monarquia constitucional de govern parlamentari, la que estima més comuna a l'Europa liberal. Aquesta caracteritzà aquells sistemes que incorporaren i anaren desplegant els principis de la monarquia parlamentària.⁶⁹

Aquesta diferenciació és especialment oportuna en casos com l'espanyol, on la implantació d'un sistema amb una clara separació de poders avançà amb moltes dificultats. Inicialment, la Constitució de Cádiz de 1812 i posteriorment la carta magna de 1837 es formularen com a expressió de sobirania nacional que donava lloc a un Congrés, elegit pel poble i amb capacitat legislativa. Ara bé, amb el pas dels anys això canvià, a conseqüència del debat entre dues legitimitats creixentment enfrontades: la històrico-tradicional, identificada amb el principi monàrquic segons el qual el poder girava entorn a la monarquia com a subjecte de dret natural, i la representativo-parlamentària, encarnada per les institucions parlamentàries com a receptores de la sobirania nacional.⁷⁰

La influència dels partidaris de dotar de més atribucions a la reina augmentà amb l'arribada del Partit Moderat a la presidència del govern, l'any 1844. Així, per la Constitució de 1845, l'apel·lació a la sobirania nacional desaparegué del redactat i s'instituí la sobirania compartida entre el rei i les Corts. Ja en el preàmbul del text es posà èmfasi en el fet que era la «*voluntad*» conjunta de la Corona i de les Corts que «*en unión y de acuerdo con las Cortes actualmente reunidas*» les havia dut a «*decretar y*

⁶⁸ Baldomero OLIVER LEÓN, *Monarquía y estado constitucional: La institución monárquica en el proceso de consolidación del estado constitucional*, Madrid, Tecnos, 2002, p. 57.

⁶⁹ Ángeles LARIO, «La monarquía constitucional: Teoría y práctica política», a Javier TUSELL; Ángeles LARIO; Florentino PORTERO (eds.), *La Corona en la historia de España: De los visigodos a nuestros días*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2003, pp.105-145; Ángeles LARIO, «La Monarquía, del Liberalismo a la Democracia», a Ángeles LARIO (ed.), *Monarquía y República en la España contemporánea*, Madrid, Biblioteca Nueva, 2007, pp. 35-56. Sobre la referència de Kelsen, Hans KELSEN, *Teoría general del Estado*, México, Editorial Nacional, 1979.

⁷⁰ Encarna GARCÍA MONERRIS, Mónica MORENO SECO, Juan Ignacio MARCUELLO BENEDICTO (eds.), *Culturas políticas monárquicas en la España liberal: Discursos, representaciones y prácticas (1808-1902)*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2013, p. 1.

*sancionar la siguiente constitución de la monarquía española».*⁷¹ D'aquesta manera, la Corona recuperava atribucions polítiques i deixava pas a un nou moment polític caracteritzat per la dialèctica de poder que s'establí entre la monarquia, que no volia perdre poder polític, i el parlament, com a institució que no volia deixar de ser representativa de la sobirania nacional.

Si bé aquest repartiment reflectia el principi de doble representació o doble confiança derivat del pensament del liberalisme doctrinari, a la vegada expressava les especificitats del doctrinarisme espanyol. Segons Luis Díez del Corral, la carta magna de 1845 no encarnava un doctrinarisme d'importació, sinó un de nacionalitzat, que tenia com a principals elements d'identitat l'estructura social del país, l'arrelament catòlic i la posició especial de la monarquia.⁷² És justament en el darrer factor on emergeixen amb més nitidesa les particularitats del cas espanyol. Amb la legislació introduïda pel Partit Moderat, la Corona prengué un paper protagonista i decisiu en la moderació del joc polític. Entre d'altres competències, podia nomenar i separar lliurement els ministres, tenia la facultat de dissoldre les Corts per a arbitrar els possibles conflictes entre els governs i les cambres i disposava de la capacitat de veto absolut i sense límits sobre els acords de llei establerts a les institucions parlamentàries.⁷³

Mentre el poder de la Corona espanyola creixia, no passava així amb algunes de les seves principals homòlogues. Per exemple, les facultats de l'anglesa passaren progressivament sota el control del govern, que disposava de la capacitat executiva malgrat formalment existís una duplicitat de poders compartits amb la monarquia. Així, tot i que seguí disposant del dret a veto, no l'exercí des del regnat d'Anna (1702-1707). Això s'explica perquè la figura del monarca era entesa com a titular de la Corona i no com a subjecte de dret propi. En el cas francès, el poder polític partí de la concentració

⁷¹ Consultin el redactat de la Constitució de 1845 en línia, www.congreso.es/docu/constituciones/1845/1845.pdf. Complementàriament, un estudi sobre el preàmbul de 1845 l'ofereix María Anunciación TOMÁS FONT DE MORA, «El preámbulo de la Constitución de 1845», *Revista de Derecho Político*, núm. 39 (1995), pp. 81-106.

⁷² Luis Díez DEL CORRAL, *El liberalismo doctrinario...*, p. 24. Una altra reflexió sobre les característiques del liberalisme en la seva implantació a l'Espanya de les primeres dècades del segle XIX a Carlos PLÁ, «La génesis del liberalismo español», a José María MARCO (coord.), *Genealogía del liberalismo español, 1759-1931*, Madrid, Fundación para el Análisis y los Estudios Sociales, 1988, pp. 73-129.

⁷³ Juan Ignacio MARCUELLO BENEDICTO, *La práctica parlamentaria en el reinado de Isabel II*, Madrid, Congreso de los Diputados, 1986, p. 8. Complementàriament, Juan Ignacio MARCUELLO BENEDICTO, «Gobierno y «parlamentarización» en el proceso político de la monarquía constitucional de Isabel II», *Revista de Estudios Políticos*, núm. 130 (octubre-desembre 2005), pp. 5-32. En referència al paper de la Corona durant el regnat d'Isabel II, Rafael SÁNCHEZ MANTERO, «El nacimiento de la monarquía liberal en España», a Javier TUSELL; Ángeles LARIO; Florentino PORTERO (eds.), *La Corona en la historia de España...*, pp. 87-104; Juan Ignacio MARCUELLO BENEDICTO, «La Corona y la desnaturalización del parlamentarismo isabelino», *Ayer*, núm. 29 (1998), pp. 15-36.

règia. Ara bé, les seves capacitats estigueren efectivament limitades per la constitució i no tingué un paper excessivament actiu.⁷⁴

Per contra, les particularitats del parlamentarisme espanyol, amb la preeminència de la monarca, restaven les atribucions de poder de la cambra baixa. Si bé la funció legislativa era assignada a les Corts i, per tant, la capacitat de fer lleis residia en últim terme en la sobirania nacional, també es reconeixia a la Corona com a institució competent, mitjançant la iniciativa de llei i el dret de sanció legislativa. A més, la reina també disposava d'una funció judicial, concretada en la facultat d'exigir la responsabilitat penal als ministres,⁷⁵ mentre l'hemicicle no intervenia en el nomenament dels governs. Tot plegat, seguint l'anàlisi de Juan Ignacio Marcuello, facilità l'emergència d'un parlamentarisme en negatiu. Donat que la influència del legislatiu sobre l'executiu era exigua, els gabinets podien actuar amb independència, sense necessitat de donar comptes al parlament, contràriament a l'esperat en règims purament constitucionals. A l'Espanya de mitjan segle XIX era finalment la Corona qui tenia atribucions sobre els governs, no l'hemicicle.

Els diputats disposaven de poques oportunitats per a expressar oposició al gabinet, per exemple rebutjant el discurs de contestació al missatge de la Corona o refusant els pressupostos. Només en casos com aquests, on els programes polítics plantejats havien de ser acceptats o declinats, s'entenia la contrarietat com una rendició de comptes a l'activitat legislativa. Fins i tot, l'aprovació de la presidència del Congrés era percebuda com una qüestió de confiança.⁷⁶ Si no s'imposava el candidat governamental, com succeí a finals de 1852, s'interpretava com una pèrdua de suport del parlament cap als projectes governamentals i la situació acostumava a confluïr cap a una dimissió del gabinet del moment. En definitiva, fins que el parlament no mostrava una oposició explícita, a través d'aquests mecanismes recollits, els governs actuaven amb una autonomia incontestable.

Aquest paper protagonista de la Corona a la monarquia constitucional parlamentària espanyola que es configurarà a mitjan segle XIX s'acompanyà per un model bicameral, on la cambra alta apareixia com un element més de confrontació entre el poder de la Corona i la cambra d'elecció suposadament popular, el Congrés. No en va, la reina disposava de significatives concessions en el nomenament de senadors. El

⁷⁴ Luis DÍEZ DEL CORRAL, *El liberalismo doctrinario...*, pp. 119-124.

⁷⁵ Juan Ignacio MARCUELLO BENEDICTO, *La práctica parlamentaria...*, p. 171.

⁷⁶ *Ibid.*, pp. 63-82.

text constitucional de 1845 estipulava que el nombre de senadors era il·limitat i que la seva designació depenia exclusivament de la Corona. A més, el Senat es convertia en un cos independent, donat que era indissoluble i els seus membres vitalicis. Per tant, era la cap de l'Estat qui establia la composició del mateix, a diferència del text de 1837, en què escollia els candidats a partir de ternes votades pels electors. Amb l'afegit que aleshores el nombre de senadors era limitat a tres cinquenes parts del total de diputats.⁷⁷

En aquest cas, la situació no es diferenciava excessivament d'altres monarquies constitucionals europees de govern parlamentari. La cambra dels pars francesa, sense anar més lluny, va néixer el 1814 amb àmplies concessions a la Corona, que també podia nomenar els seus membres. Els pars, a més, podien transmetre el càrrec de manera hereditària. Amb la Monarquia de Juliol (1830-48), però, se suprimí aquesta competència i també es limità la capacitat del rei o de la reina per a designar els seus integrants. En el cas britànic, l'elecció, per bé que restringida, corresponia a l'electorat.

Com identifica Isabel Burdiel, el projecte que implementà el Partit Moderat a Espanya, més enllà d'acabar amb el principi de sobirania nacional, reforçà la Corona, tot esdevenint un element essencial de la nació, ja que es presentava com una part indestriable de la identitat espanyola i de la naturalesa mateixa de la nació.⁷⁸ És a dir, a diferència d'altres experiències similars, la fortalesa de la monarquia no es trobava en emergir com a òrgan simbòlicament representatiu de la sobirania nacional i, per tant, en dependència de la voluntat de la població, sinó que disposava d'amplis poders d'actuació que ja no es basaven en l'essència de la sobirania nacional. Contràriament, la Corona es presentava amb una naturalesa anterior al poder de la població.

Sens dubte, el paper de la monarquia fou molt important en la configuració del sistema parlamentari espanyol, tot i que com recull Mariano García la identificació del rei amb l'Estat ja provenia de l'època moderna. Va ser, segons proposa, amb la introducció del liberalisme que el seu poder va declinar per acabar sent un òrgan més dins de l'estructura de la monarquia, encara que amb funcions molt rellevants comparativament amb altres instàncies.⁷⁹ Probablement fos aquesta identificació provinent d'Antic Règim la que explica l'associació entre nació i monarquia. Amb tot, aquests lligams no se circumscriuen únicament a l'Espanya liberal. També la reina Victòria d'Anglaterra va ser identificada amb el seu país com a emblema d'uns valors

⁷⁷ *Ibid.*, p. 171.

⁷⁸ Isabel BURDIEL, *Isabel II: Una biografia (1830-1904)*, Madrid, Taurus, 2010, p. 183.

⁷⁹ Mariano GARCÍA CANALES, *La monarquía parlamentaria española*, Madrid, Tecnos, 1991, pp. 40-46.

d'identitat anglesa. Se la vinculà, des d'una òptica de domesticació de la monarquia, a la seva condició de dona, governadora i mare, perspectives que a la vegada la permetien connectar amb la direcció i govern de l'imperi britànic.⁸⁰ Les relacions entre monarquia i parlamentarisme, doncs, van ser estretes, encara que no sempre fructíferes, com demostra el cas italià i el fracàs de la monarquia per a consolidar-s'hi.⁸¹

La diferència substancial, com exposava fa un moment, passava pel fet que a l'època de predomini del Partit Moderat la Corona no tingué un paper de neutralitat davant de la política, sinó que s'hi implicà directament. Era, així, una institució decisiva en l'esdevenidor polític. Es troba prou documentat que gràcies a les prerrogatives de què disposava afavorí la permanència dels polítics moderats al govern. Aquestes circumstàncies no tingueren lloc exclusivament a l'Espanya liberal, sinó que d'altres monarquies també afavoriren els governs de tarannà conservador. Sens dubte, la reina Maria a Portugal pot ser un dels casos més evidents.⁸² Tanmateix, l'àmplia concessió de poder permeté a Isabel II i al seu entorn anar més enllà d'aquesta preferència, fins el punt de convertir-se en part substancial del conflicte polític. La seva actuació, com adverteix Burdiel, no es produí exclusivament al servei del Partit Moderat, sinó que actuà amb autonomia i sempre amb la intenció de canviar la situació política introduïda pel liberalisme i dotar-se de més amplis poders.⁸³

En opinió de Burdiel, la diferència substancial entre la Corona espanyola i algunes de les seves homòlogues europees, rau en la cultura monàrquica. Mentre l'espanyola era fortament patrimonial i entenia la seva condició des dels mateixos paràmetres que en època absoluta –això és, amb el dret que li garantia haver nascut com

⁸⁰ Sobre el paper de les vinculacions narratives d'identitat anglesa de la reina Victòria amb la nació anglesa i els límits d'aquesta realitat, Elizabeth LANGLAND, «Nation and nationality: Queen Victoria in the developing narrative of Englishness», a Margaret HOMANS; Adrienne MUNICH (eds.), *Remaking Queen Victoria*, Cambridge; New York, Cambridge University Press, 1997, pp. 13-32. Les relacions sobre la monarquia i el patriotisme també s'aborden a Richard WILLIAMS, *The contentious crown: Public discussion of the British monarchy in the reign of Queen Victoria*, Aldershot; Brookfield, Ashgate, 1997. Sobre el paper que van tenir els mitjans de comunicació per a posicionar la monarquia en la vida nacional, John PLUNKETT, *Queen Victoria: First media monarch*, Oxford; New York, Oxford University Press, 2003.

⁸¹ Denis Mack Smith mostra com els diferents monarques italians, després de la unificació, abusaren dels seus poders per a obstruir els governs parlamentaris. Vegin Denis MACK SMITH, *Italy and its monarchy*, New Haven – London, Yale University Press, 1989. Una altra publicació a considerar és Catherine BRICE, *Monarchie et identité nationale en Italie (1861-1900)*, Paris, Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, 2010.

⁸² En referència als partits polítics liberals a Portugal, Fernando FARELO LOPES, «Parties and political representation during the liberal period in Porgual», a Fernando CATROGA; Pedro TAVARES DE ALMEIDA (ed.), *Res publica 1820-1926: Citizenship and political representation in Portugal*, Lisbon, Biblioteca Nacional de Portugal/Assembleia da República, 2011, pp. 258-287.

⁸³ Isabel BURDIEL, *Isabel II...*, pp. 19-22.

a rei/na-, l'anglesa o la portuguesa havien assimilat les regles de la monarquia constitucional. Per tant, acceptaven el seu rol sorgit de la sobirania nacional. Aquesta situació l'atribueix a l'educació que rebé Isabel II, amb escassa presència dels valors de la monarquia constitucional.⁸⁴

És per això que, a diferència del cas britànic o de la França de Lluís Felip d'Orleans, la monarquia espanyola no es va presentar mai com un producte de la revolució liberal,⁸⁵ sinó que ella mateixa concebia els seus poders des de la lògica d'Antic Règim i no des del reconeixement de la sobirania nacional. En aquest sentit, el Partit Progressista tingué un paper clau en la consolidació de la monarquia com a institució del liberalisme, encara que la seva percepció de la monarquia estigués basada en un poder derivat de la sobirania nacional i no pas amb les àmplies capacitats que el moderantisme li concedí.⁸⁶ Per la seva banda, el liberalisme més avançat, com ara els sectors democràtics, consideraven que el seu era un poder delegat, provinent també de la sobirania nacional. Per tant, contemplaven la possibilitat de destitució de la monarquia.⁸⁷

Donades aquestes circumstàncies, tal vegada no és que fracassés l'intent d'estructurar una monarquia parlamentària durant el regnat d'Isabel II, com exposa Marcuello,⁸⁸ sinó que les institucions parlamentàries no foren directament assenyalades en la crítica al sistema, quan els revoltats de 1868 s'alçaren per a canviar el model polític vigent. Fou la dinastia, i més concretament la reina, qui en recollí la pitjor part com a institució que havia actuat de manera partidista, perjudicant als organismes de representació política. Seguint el balanç d'Isabel Burdiel, malgrat la importància que tingué la Corona, el liberalisme s'acabà imposant i triomfà, deixant clar a la monarquia que no podia actuar autònomament i que havia d'arribar a acords amb les institucions parlamentàries. Prova d'això el destronament de la reina el 1868, el canvi de dinastia i la instauració d'una república.⁸⁹

⁸⁴ *Ibid.*, pp. 107-108.

⁸⁵ *Ibid.*, p. 185.

⁸⁶ María Cruz ROMEO MATEO, «La ficción monárquica y la magia de la nación en el progresismo isabelino», a Ángeles LARIO (ed.), *Monarquía y República...*, pp. 107-125. Vegin també Isabel BURDIEL, «La consolidación del liberalismo y el punto de fuga de la monarquía (1843-1870)», a Manuel SUÁREZ CORTINA (ed.), *Las máscaras de la libertad...*, pp. 101-133.

⁸⁷ Florencia PEYROU, *La comunidad de ciudadanos...* p. 36.

⁸⁸ Juan Ignacio MARCUELLO BENEDICTO, *La práctica parlamentaria...*, p 371.

⁸⁹ Isabel BURDIEL, *Isabel II...*, p. 22.

3.2.- Els diputats dels districtes de Catalunya en l'emergència del liberalisme: De Cádiz a la dècada de 1830

Presentades les principals característiques del parlamentarisme espanyol de la primera meitat del segle XIX, a continuació em referiré a l'actuació dels diputats dels districtes catalans durant els primers decennis de la centúria. L'arribada del liberalisme a l'Espanya de principis del segle XIX i la implantació de les institucions parlamentàries, amb les Corts de Cádiz (1810-1814), suposà un canvi sense precedents en les formes de governar. Del lideratge del monarca absolut es passà a una progressiva divisió de poders, amb la deliberació parlamentària al capdavant del legislatiu com a representació de la sobirania de la nació. Aquestes modificacions obriren la porta dels nous organismes polítics a la participació dels catalans. Si el decret de Nova Planta i la pèrdua de les pròpies institucions a començaments del segle XVIII comportaren una menor incidència en els centres de poder, la possibilitat de prendre part a les Corts els il·lusionà. Hi dipositaren l'esperança no només d'intervenir-hi, sinó de poder fer considerar els seus punts de vista sobre com s'havia de distribuir la sobirania a través de l'organització territorial i sobre les principals qüestions econòmiques, socials i polítiques que els preocupaven. Encara més, el més important era fer-ho des de la consideració d'igualtat amb la resta de diputats.

En aquest afany de participació, la historiografia ha subratllat la tendència a l'acció unitària i coordinada dels representants catalans. Així ho indiquen reunions amb la pràctica totalitat dels diputats, com ara la de principis de 1813 per a valorar la supressió de la Inquisició, en la qual només s'hi absentaren José de Espiga i Antoni de Capmany.⁹⁰ Ja advertí el diputat Manuel Antonio García Herreros que els parlamentaris catalans «*dicen que ni deben ni pueden apartarse de la voluntad general de la provincia*».⁹¹ En qüestions determinants per als interessos del Principat, com ara la llibertat de comerç, les contribucions i les relacions amb Amèrica, els diputats treballaren conjuntament i sota el consell de les institucions catalanes, com la Junta

⁹⁰ Jordi Roca, recollint l'opinió d'alguns diputats coetanis, considera poc representatiu el comportament de Capmany i Espiga, trencant la unitat dels diputats catalans, en referència al tarannà general desplegat per la resta. Vegin Jordi ROCA VERNET, *Tradició constitucional...*, p. 62. Sobre el Capmany polític, entre d'altres, Ramon GRAU, *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2006; Ramon GRAU; Marina LÓPEZ, «Antoni de Capmany: el primer model del pensament polític català modern», a Albert BALCELLS (ed), *El pensament polític català (del segle XVIII a mitjan segle XX)*, Barcelona, Edicions 62, 1988, pp. 13-40; Emili GIRALT i RAVENTÓS, *Ideari d'Antoni de Capmany*, Barcelona, Edicions 62, 1965.

⁹¹ Lluís Ferran TOLEDANO, «El projecte català...».

Suprema del Principat, després rellevada per la Diputació de Catalunya.⁹² És des d'aquesta perspectiva que diverses investigacions han ressaltat la trajectòria unitària. Maties Ramisa i Josep Sarrión, entre d'altres, han descrit el treball conjunt entre les diferents postures ideològiques sota l'etiqueta de grup parlamentari,⁹³ mentre Lluís Ferran Toledano s'hi ha referit com un grup cohesionat amb uns interessos comuns.⁹⁴

És evident que aleshores, acabada de néixer la representació parlamentària, no existia cap plataforma equiparable a un partit polític. De la mateixa manera, resulta patent que els comportaments dels polítics catalans no foren a tothora unitaris.⁹⁵ Potser per això, la historiografia ha maldat per a distingir les diferències ideològiques entre aquests polítics, destacant el predomini dels homes de perfil reaccionari o absolutista,⁹⁶ amb l'excepcionalitat d'algun tarannà liberal com el de Capmany, Joan de Balle⁹⁷ o Felip Aner,⁹⁸ entre els més destacats. Si de cas, aquesta diversitat no fou impediment per a desenvolupar una actuació majoritàriament encaminada a representar els interessos del territori, sota el lideratge de les esmentades institucions catalanes.

Tal i com han identificat María Sierra, María Antonia Peña i Rafael Zurita en la seva reflexió sobre el valor de la representació política en la cultura del liberalisme espanyol, a Cádiz es donà un plantejament dual, d'equilibri entre la representació dels interessos de la província i els nacionals. Això és, la coexistència del binomi format entre el diputat i la província i el diputat i la nació. Sense excloure's mútuament, el referent nacional cohabitava amb el territorial (inicialment, s'havia de demostrar el veïnatge a una província determinada per a poder ser-hi escollit diputat).⁹⁹ Aquesta realitat, doncs, no fou exclusiva dels representants catalans, sinó generalitzada. Tal vegada en els polítics del Principat s'observava una clara propensió al territori, en fer

⁹² Vegin Josep SARRIÓ i GUALDA, *La Diputació Provincial de Catalunya sota la Constitució de Cadis (1812-1814 i 1820-1822)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1991.

⁹³ Maties RAMISA, *Polítics i militars a la Guerra del Francès (1808-1814)*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 2008, p. 237; Josep SARRIÓ i GUALDA, *La Diputació Provincial...*, p. 177.

⁹⁴ Lluís Ferran TOLEDANO, «Modernidades múltiples: Los proyectos económicos de Ramón Lázaro de Dou y Bassols en tiempos de reforma y revolución, siglos XVIII y XIX», a Jesús ASTIGARRAGA; Javier USOZ (eds.), *L'économie politique et la sphère publique dans le débat des lumières*, Madrid, Casa de Velázquez, 2013, pp. 187-210.

⁹⁵ Manel RISQUES CORBELLA (dir.), *Història de la Catalunya contemporània: De la Guerra del Francès al nou Estatut*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2006, pp. 45-48.

⁹⁶ Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim...*, pp.164-168; Enric JARDÍ, *Els catalans de les Corts de Cadis*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1963, pp. 28-42; Maties RAMISA, *Polítics i militars...*, pp. 57-58.

⁹⁷ Antoni MOLINER PRADA, «Balle y Milans del Bosch, Juan de», a Miquel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles: Cortes de Cádiz...*

⁹⁸ Anna PIQUÉ BUSQUET, «Aner de Esteve, Felipe», a Miquel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles: Cortes de Cádiz...*

⁹⁹ María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...*, p. 150.

prevaldre els seus anhels.¹⁰⁰ En opinió d'Angel Smith, es detectava aleshores l'articulació d'una particular forma de concebre la nació, que tot i acceptar la sobirania de la nació espanyola (representada pel rei i les Corts) a la vegada desitjava introduir una certa governança territorial.¹⁰¹

La Junta Superior de Catalunya i posteriorment la Diputació de Catalunya lideraren, de fet, l'acció catalana a Cádiz. Donaven instruccions als diputats, de vegades a petició dels mateixos, i els encomanaven una pauta de comportament polític identificada en la salvaguarda de la integritat territorial catalana i en la preservació de la seves particularitats culturals i jurídiques. La Diputació de Catalunya, màxim òrgan de representació política al Principat en temps d'absència de la monarquia, recomanava als polítics catalans: «*Si cuando la distribución del territorio español en provincias se pensase en desmembrar algo de Cataluña, ya V. S. sabe que esta novedad no podría dejar de ser muy sensible y mal recibida por estos naturales tan enemigos de toda novedad, como celosos de la integridad de su Principado. No parezca esto pequeñez de espíritu o espíritu de provincia, es patriotismo puro; es el patriotismo de los catalanes por el que han hecho y están haciendo tantos esfuerzos y tantos sacrificios*».¹⁰²

En efecte, la predilecció majoritària entre els representants de Catalunya era la de renovar i redefinir la distribució de poders a l'Espanya liberal, afavorint un major pes polític per a les elits territorials. Això s'havia de concretar en un model descentralitzat que dotés de les mateixes possibilitats d'incidència política a tots els antics regnes que formaven la monarquia, amb el referent organitzatiu que aportava la Corona catalanoaragonesa.¹⁰³ S'identificaven perfectament en la unitat de l'Estat que s'estava gestant, al mateix temps que ho feien entenent el projecte des de la pluralitat política i cultural. En conseqüència, consideraven indispensable no deixar de banda la diversitat existent fins aleshores. Es tractava, des del seu punt de vista, de vertebrar la nació des

¹⁰⁰ Jordi ROCA VERNET, *Tradició constitucional...*, p. 57-58. Sobre la representació parlamentària desenvolupada pels catalans a Cádiz vegin també Gemma RUBÍ; Lluís Ferran TOLEDANO, «The concept of representation from the Ancien Regime to Liberalism: Catalan representatives in the Cádiz Cortes (1810-1814)» a *Acti del 62 Convegno International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions*, Dipartimento di Scienze Giuridiche e storia delle istituzioni, Università degli studi de Messina [En premsa]

¹⁰¹ Angel SMITH, *The origins of Catalan nationalism...*, p. 38.

¹⁰² Maties RAMISA, *Polítics i militars...*, p. 181.

¹⁰³ Jordi ROCA i VERNET, *Tradició constitucional...*, pp. 64-68; Enric JARDÍ, *Els catalans...*, p. 46. Un exemple de la revisió de les relacions territorials que havia de dotar el nou Estat d'una rellevant participació en els governs de polítics representatius dels diversos districtes del territori a Lluís Maria De PUIG, *La Constitució de Batlle i Jover: Un projecte català a les Corts de Cadis*, Vic, Eumo/Centre de Lectura de Reus, 2007. Sobre el discurs historicista català, complementàriament, Lluís Ferran TOLEDANO GONZÁLEZ, «Historicisme i política...».

de l'aportació de les diferents realitats jurídiques i culturals. Per això, advocaren per la integritat territorial del Principat i pel manteniment de la seva cultura i particularitats legislatives.

En aquest sentit s'ha de comprendre el reclam d'una codificació respectuosa amb la tradició de cada territori. Ho sostingué el jurista i clergue Ramon Llätzer de Dou, que també fou el primer president de les Corts gaditanes: «*Si se ha de contar con la legislación actual, ni aquí en Cádiz tenemos los cuerpos de nuestra legislación. ¿En dónde están las constituciones de Cataluña? ¿En dónde los fueros de Aragón? ¿En dónde las leyes de las provincias vascongadas?*».¹⁰⁴ Dou s'emparava en el dret català i les seves pràctiques, com el contracte emfitèutic.¹⁰⁵

A Cádiz, els catalans procuraren exposar el seu projecte de reforma de la monarquia, però el delit per a redistribuir la sobirania no es correspongué amb la realitat que s'imposà. És cert que alguns polítics d'altres zones amb tradició foral,¹⁰⁶ de l'antiga Corona catalanoaragonesa¹⁰⁷ o dels dominis d'ultramar¹⁰⁸ veien en una organització federal la millor via per tal d'assegurar un projecte polític en igualtat de condicions. Per això, quan es gestà un sistema uniforme que lluny de concedir poder als antics regnes els en retirà, personalitats representatives d'aquests territoris hi feren front. L'intent provisional d'acabar amb l'organització territorial dels antics regnes i la implantació de províncies era l'evidència d'un sistema que buscava uniformitat.¹⁰⁹ Així, s'hi oposaren Felip Aner i Jaume Creus (Catalunya), Francisco Borrull i José Martínez (València) i Vicente Pascual (Aragón), entre d'altres.

En aquest sentit, Aner fou taxatiu. Seva era la reivindicació d'un Estat respectuós amb els regnes fins aleshores existents: «*Quisiera saber antes qué se*

¹⁰⁴ Lluís Ferran TOLEDANO, «El projecte català...».

¹⁰⁵ Maties RAMISA, *Polítics i militars...*, p. 221.

¹⁰⁶ Sobre aquesta línia de recerca resulten indispensables els treballs de Coro Rubio. Entre d'altres, Coro RUBIO POBES, «El País Vasco y el Estado liberal: Unidad constitucional y encaje identitario», a Salvador CALATAYUD; Jesús MILLÁN; María Cruz ROMEO (eds.), *Estado y periferias en la España del siglo XIX: Nuevos enfoques*, València, Universitat de València, 2009, pp. 399-437; Coro RUBIO POBES, «El País Vasco ante la reforma liberal o el debate Fueros-Constitución (1808-1876)», *Anales de Historia Contemporánea*, núm. 20 (2004), pp. 95-122; Coro RUBIO POBES, *Revolución y tradición: El País Vasco ante la Revolución liberal y la construcción del Estado español, 1808-1868*, Madrid, Siglo XXI, 1996. Tot i que la reflexió es vertebrava sobretot a partir de 1839, amb l'anàlisi de la integració del model foral base i navarrès en l'Espanya liberal, també és apropiat consultar José Mª PORTILLO VALDÉS, *El sueño criollo: La formación del doble constitucionalismo en el País Vasco y Navarra*, San Sebastián, Nerea, 2006.

¹⁰⁷ Germán RAMÍREZ ALEDÓN, «Valencians, mallorquins i catalans a les Corts de Cadis. Una nota prèvia», *Afers*, núm. 68 (2011), pp. 9-15.

¹⁰⁸ Al respecte, Manuel CHUST, *La cuestión nacional americana en las Cortes de Cádiz (1810-1814)*, Valencia, Biblioteca de Historia Social, 1999.

¹⁰⁹ Antonio Mª CALERO AMOR, *La división provincial de 1833...*, pp. 55-56.

*entiende por división del territorio español. Si se entiende dividir las provincias que tienen demarcados sus límites bajo cierto denominación, como Cataluña, Aragón, etc., etc., añadiendo a una lo que se desmembra de otra, desde ahora me opongo. [...] como yo hasta ahora no sé lo que significa esta división, no puedo menos de reprobarla formalmente, y mucho más si se le tratase de quitar un pueblo solamente de la provincia de Cataluña. ¿Sería razón de política que a éstos que tienen unas mismas costumbres y un idioma se les separase para agregarlos a otras provincias que los tienen diferentes? Nadie es capaz de hacer que los catalanes se olviden de que son catalanes. Ahora menos que nunca debe pensarse en desmembrar la provincia de Cataluña, porque tiene derecho a que se conserve su nombre e integridad. Y así, si se trata de desmembrar el pueblo más mínimo, como diputado de Cataluña me opongo a la más pequeña desmembración».*¹¹⁰

Amb tot, la iniciativa provincial tirà endavant (malgrat que inicialment no dividís internament els regnes componedors de la monarquia) i guanyà terreny la percepció d'una sobirania indivisible, que identificava la nació a l'Estat que s'estava construint. Exemple de la preeminència d'aquestes lectures foren les paraules del sacerdot Diego Muñoz-Torrero, davant la persistència d'algunes veus catalanes de mantenir la integritat territorial del Principat: *«Estamos hablando como si la nación española no fuese una, sino que tuviera reinos y estados diferentes. Es menester que nos hagamos cargo que todas estas divisiones de provincias deben desaparecer y que en la constitución actual deben refundirse todas las leyes fundamentales de las demás provincias de la monarquía. [...] Si aquí viniera un extranjero que no nos conociera diría que aquí había seis o siete naciones... Yo quiero que nos acordemos que formamos una sola nación y no un agregado de varias naciones».*¹¹¹

Per a Marta Lorente l'obra de les Corts de Cádiz posa de relleu el moment final d'un món plural i descentralitzat, una realitat que s'anà diluint a la dècada de 1830 i que s'esvaní definitivament a la Dècada Moderada.¹¹² En conseqüència, més que un Estat unitari descentralitzat,¹¹³ a Cádiz es percep la diversitat de trajectòries polítiques que allí s'ajuntaren i la voluntat d'alguns de reforçar una organització federal o descentralitzada.

¹¹⁰ Jesús BURGUEÑO, *Geografía política...*, pp. 88.

¹¹¹ Joaquín VARELA SUANZES-CARPEGNA, «Nació, representació i articulació territorial de l'Estat a les Corts de Cadis», *Afers*, núm. 68 (2011), pp. 47-70.

¹¹² Marta LORENTE SARIÑENA, *La Nación y las Españas: Representación y territorio en el constitucionalismo gaditano*, Madrid, Ediciones UAM, 2010, pp. 42-43.

¹¹³ Alfredo GALLEGO ANABITARTE, «España 1812: Cádiz, Estado unitario, en perspectiva histórica», a Miguel ARTOLA (ed.), *Las Cortes de Cádiz*, Madrid, Marcial Pons, 2003, pp. 125-166.

Tanmateix, el projecte sortint que es consolidà no fou aquest, sinó el de la construcció d'un país unitari amb voluntat d'uniformització. Mentre aquest plantejament es vinculava a la fortalesa del nou règim, les temptatives federals o descentralitzadores es percebien com a estructures disgregadores de la unitat i, per tant, perilloses per a la pervivència de l'Espanya liberal que s'estava gestant. L'exemple paradigmàtic l'aportaven els territoris d'ultramar. Mentre es reclamava una estructura federal, alguns d'ells començaren a independitzar-se. Al mateix temps, aquells comportaments fonamentats en una predilecció pels usos, costums i interessos de la província de cada diputat eren vistos com un perill per a l'harmonia nacional, ja que podien comportar rivalitats i, com a conseqüència, suposar un risc per a la cohesió.¹¹⁴ Seguint la lògica d'aquests temors, l'estructura més adient per a garantir un estat unit era la d'un poder central fort, similar al francès i que dissipés qualsevol temptativa de desunió. D'aquí la implantació dels caps polítics com a autoritats encarregades de fer complir l'obra del govern a les províncies, com a evidència del triomf d'un centralisme inspirat en la França de l'època.¹¹⁵

L'experiència de Cádiz suposà un xoc de models d'Estat, que es visualitzà en les divergències en els debats per a concretar una estratègia d'organització territorial i un ordenament legislatiu comú, com a línies principals de disputa. Si bé la resolució tendí cap a la uniformització, els polítics catalans no es resignaren i durant el Trienni Liberal (1820-23) seguiren mostrant la seva disconformitat amb el camí traçat i feren palès el desig de buscar altres alternatives d'organització territorial, com a opcions que contemplassin una major descentralització de poders. Com ha mostrat Jordi Roca, a través de l'exemple del diputat Marià Rubinat i del seu entorn immediat, entre els sectors conservadors catalans es formulà una lectura de caire federal de la Constitució de 1812, darrera de la qual hi havia la voluntat de dotar de més poder a les províncies i als seus representants en els òrgans de govern de la monarquia. D'aquesta manera, els catalans obtindrien major pes en les resolucions polítiques.¹¹⁶

Concretament, aquest plantejament s'explica per l'aspiració de concedir més competències a la Diputació Provincial, amb l'objectiu d'obtenir autonomia de gestió

¹¹⁴ Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, «*Provincia y nación en el discurso político del primer liberalismo. Una aproximación desde la historia conceptual*», a Carlos FORCADELL; María Cruz ROMEO (eds.), *Provincia y nación: Los territorios del liberalismo*, Zaragoza, Institución Fernando el Católico, Diputación de Zaragoza, 2006, pp. 11-47.

¹¹⁵ Vegin Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil de Barcelona al segle XIX*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, pp. 500-502.

¹¹⁶ Jordi ROCA i VERNET, *Tradició constitucional...*, particularment pp. 164-211.

des del Principat i des d'aquesta relació redefinir les relacions de poder amb el govern. A aquesta estratègia possiblement respon l'informe que a la primavera de 1821 presentaren a Corts els diputats Simón González Yuste (Toledo), Miguel de Lastarria (Lima), Casimiro Loizaga (Bizkaia), Antonio Verdú (València) i Genís Quintana (Catalunya). El text tenia l'objectiu, en paraules d'aquest darrer, de «*dar más ensanche e importancia a las diputaciones provinciales*». Des del seu punt de vista, aquests organismes havien de disposar d'autonomia política suficient per a poder actuar sense «*dependencia alguna del gobierno*». Malgrat la intencionalitat de revertir el model d'organització unitari i que la proposta suscità la formació d'una comissió parlamentària d'estudi, finalment la iniciativa no va ser discutida i es descartà.¹¹⁷

En el fons de la qüestió no s'hi dirimia només una problemàtica de delimitació de competències i poders entre l'esfera provincial (encara, fins a principis de 1822, associada provisionalment als antics regnes) i la governamental (central) per tal d'assentar una organització descentralitzada. No era només un factor pragmàtic, que havia d'assegurar la capacitat d'intervenció en els afers més immediats, com ara el repartiment de les càrregues fiscals o l'impuls de mesures favorables a les elits econòmiques comercials i agraristes. En la divergència de models hi arrelava un enteniment dispar del tipus d'ordenació de la sobirania que regulava la nació, una desavinença difícilment resolta amb el beneplàcit de les dues parts i que se saldà amb el fracàs de l'aposta federal.

En tot cas, durant aquell període les relacions entre Catalunya i el conjunt de l'Espanya liberal no passaren exclusivament per la defensa dels límits històrics del territori, pel reconeixement del Principat com a entitat històrica, social i cultural diferenciada o per intentar enllaçar les noves lleis i institucions constitucionals amb la tradició històrica escapçada per Felip V. Per a Ramon Arnabat, els polítics catalans també treballaren per a consolidar el sistema constitucional espanyol, això sí des del reforç de les competències de les diputacions i ajuntaments, i per una política econòmica estructurada al voltant de la propietat i d'un mercat interior protegit.¹¹⁸ Al capdavall, com el mateix autor s'ha cuidat de destacar, les diversitats econòmiques entre la Catalunya de principis del segle XIX i el conjunt de la monarquia espanyola eren

¹¹⁷ Jesús BURGUEÑO, *Geografía política...*, pp. 84-88.

¹¹⁸ Ramon ARNABAT MATA, «Territoris i sensibilitats nacionals Catalunya-Espanya durant el Trienni Liberal», a Ramon ARNABAT; Antoni GAVALDÀ (eds), *Projectes nacionals, identitats...*, pp. 33-48.

força remarcables. Aquesta realitat socioeconòmica diferenciada es plasmava a les Corts, en la composició socioprofessional dels polítics.

Així, en la primera legislatura del període, a Catalunya tenien més rellevància els comerciants, catedràtics, metges i propietaris (59%), que en el conjunt espanyol (22%). La situació s'invertia amb els eclesiàstics, militars i funcionaris. Del 24% català es passava al 51% en la suma total.¹¹⁹ En la segona legislatura, de nou la divergència era palpable. Si al Principat els comerciants, catedràtics, metges i propietaris constituïen el 66%, a tot el conjunt només eren el 24%. Per contra, els eclesiàstics i militars significaven el 16% a Catalunya i en el global el 37%.¹²⁰

En consonància amb aquesta particularitat socioeconòmica, en el Trienni Liberal s'inicià, en opinió de Josep Fontana, la vindicació del prohibicionisme i de la voluntat de les elits industrials catalanes d'erigir un mercat estatal on l'intercanvi de productes els fos beneficiós.¹²¹ Amb tot, sembla que per ara no hi ha consens en el si de la historiografia a l'hora d'indicar si aquesta qüestió ja generava unitat o dissensió entre les elits industrials i polítiques. En aquest sentit, Arnabat subratlla que el sector dedicat al gran comerç estigué en contra del prohibicionisme pels perjudicis que suposava pels consumidors, per l'exportació de productes nacionals, per la competència i per la innovació.¹²² Per la seva banda, Roca i Vernet indica la desunió patent entre els diputats catalans al voltant de la temàtica.¹²³ Ja hi tornaré en el següent apartat, tot ressaltant la progressiva configuració del front prohibicionista al llarg de la dècada de 1830. Per ara, es pot intuir que la temàtica no despertava unanimitat.

A banda del vessant econòmic, a la dècada de 1830 una altra qüestió cabdal fou la social, ja que es féu encara més perceptible la particularitat del teixit socioeconòmic català. Cal tenir en compte que a la primera meitat del segle XIX Espanya mantenia una economia principalment sostinguda per l'agricultura. Amb un índex del 61'3% de la població activa concentrada en aquest sector econòmic l'any 1797,¹²⁴ *a priori* no es distanciava massa de la mitjana europea del moment: vers l'any 1800 més del 62% de la

¹¹⁹ Ramon ARNABAT, *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*, Vic, Eumo, 2001, p. 104.

¹²⁰ *Ibid.*, pp. 108-109.

¹²¹ Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim...*, pp. 201-202.

¹²² Ramon ARNABAT, *La revolució de 1820...*, p. 175.

¹²³ Jordi ROCA VERNET, *La Barcelona revolucionària i liberal: exaltats, milicians i conspiradors*, Barcelona, Fundació Noguera, 2011, p. 195.

¹²⁴ Jordi MALUQUER DE MOTES i BERNET, *Història econòmica de Catalunya: Segles XIX i XX*, Barcelona, Proa, 1998, p. 34.

força de treball estava ocupat en el sector primari.¹²⁵ Una altra qüestió és que com suposa Josep Fontana la població espanyola que a principis del segle XIX vivia en entorn rural i la seva subsidència depenia directament o indirectament del camp havia de ser de prop del 80%.¹²⁶ Amb l'afegit que mentre en el conjunt europeu aquesta xifra disminuï progressivament –de menys del 54% l'any 1840 a menys del 40% el 1870-¹²⁷ a la monarquia espanyola aquest descens fou més lent i encara a l'any 1860 no havia baixat del 62%.¹²⁸

De fet, fins a principis del segle XX el PIB espanyol va anar perdent pes en relació amb la mitjana del PIB europeu. Així, des d'un màxim percentual del 77% l'any 1820 anà caient progressivament fins el 46 l'any 1913.¹²⁹ Això significa una evolució més lenta del PIB espanyol en relació amb l'europeu, que s'explica per la lentitud en el creixement econòmic, manifestada amb l'escàs pes de la industrialització com a motor de creixement.¹³⁰

Sense anar més lluny, Leandro Prados de la Escosura ha calculat que l'any 1860 el valor afegit industrial per treballador representava en el cas espanyol entre el 40 i el 45% del de Gran Bretanya, entre el 39 i el 44% del de França i entre el 53% i el 60% del d'Alemanya.¹³¹ Això l'ha portat a qüestionar que la indústria espanyola patís un estancament o un fracàs en la seva economia al segle XIX, comparant-ho amb d'altres potències com les mencionades. Per això, ha preferit utilitzar el terme retard, tenint en compte el creixement sostingut evidenciat. Això no vol dir que l'Espanya del moment no tingués creixement econòmic, però la seva economia no es transformà amb la mateixa celeritat que altres d'europes. En qualsevol cas, sembla acordat entre la historiografia que la modernització econòmica espanyola no es produí fins el segle XX, mentre al segle XIX aquest fenomen va assolir poc abast i fonamentalment tingué incidència a Catalunya i ja a finals de segle a l'actual País Basc.

¹²⁵ Richard SYLLA; Gianni TONIOLO, *Patterns of European Industrialization: The nineteenth century*, London/New York, Routledge, 1991, pp. 112-113.

¹²⁶ Josep FONTANA, *La época del liberalismo...*, p. 22.

¹²⁷ Richard SYLLA; Gianni TONIOLO, *Patterns of European...*, pp. 112-113.

¹²⁸ Álvaro SOTO CARMONA, *El trabajo industrial en la España contemporánea (1874-1936)*, Barcelona, Anthropos, 1989, p. 57.

¹²⁹ Jordi MALUQUER DE MOTES, *La economía española en perspectiva histórica: Siglos XVIII-XXI*, Barcelona, Pasado y Presente, 2014, pp. 98-100.

¹³⁰ *Ibid.*, pp. 134-135.

¹³¹ Leandro PRADOS DE LA ESCOSURA, *De imperio a nación: Crecimiento y atraso económico en España (1780-1930)*, Madrid, Alianza Editorial, 1988, p. 172-174.

Per contra, Catalunya se situà com una de les vuit grans regions industrials europees on va iniciar-se el procés de formació de l'Europa industrial.¹³² Malgrat la manca de disponibilitat de matèries primeres i carbó, al territori català arrencà la industrialització a partir d'un model dominat inicialment pel sector tèxtil i per l'impuls i lideratge d'una gran ciutat industrial com Barcelona. Des de la primera meitat del segle XVIII fins el 1840 es va configurar una base industrial moderna i a partir d'aleshores es desplegà a poc a poc cap a una economia de mercat, amb la força del tèxtil com a pol industrial.¹³³ Traduït en xifres de l'any 1860, mentre la població activa en el sector industrial representava el 28'1% del conjunt dels treballadors catalans d'aleshores –un percentatge molt més alt a la província de Barcelona, que era del 41'4%-, al conjunt de l'Espanya liberal, inclosa Catalunya, era del 17'3%.¹³⁴

Aquesta singular situació accentuà al Principat el caràcter de les revoltes liberals que es visqueren a la dècada de 1830, en un turbulent context de progressiva consolidació del liberalisme, en el qual se solaparen els moviments polítics i socials crescuts a l'escalf d'un moment de canvi general amb la Primera Guerra Carlina (1833-1840). Aquesta agitació es féu sobretot perceptible en el món urbà i, particularment, a Barcelona i el seu entorn immediat. Allí la naturalesa de les bullangues no tan sols visualitzava la insatisfacció envers les mesures polítiques que el nou Estat liberal anava introduint, sinó que a la vegada posava en evidència la problemàtica social que hi era inherent. Per exemple, amb protestes originades per crisis de subsistències o per la pèrdua de treball davant la renovació de la maquinària. Al capdavant, aquests moviments desafiaven els límits del sistema liberal des del seu caràcter contestatari i autènticament revolucionari.¹³⁵

Justament, aquesta singularitat desafiava les autoritats a un tracte polític diferenciat, ja fos per adaptar-se a la realitat allí viscuda o per a respondre-hi amb una virulència repressiva excepcional. Per exemple, en la revolta de 1835 el cap polític de Barcelona, Josep Melcior Prat, es veié obligat a tenir connivència amb la formació d'una junta governativa, malgrat el govern havia exigit als responsables dels governs polítics provincials, sota amenaça de destitució, que desobeïssin aquestes plataformes.

¹³² N. J. G. POUNDS, *An Historical Geography of Europe, 1800-1914*, Cambridge, Cambridge University Press, 1985.

¹³³ Jordi MALUQUER DE MOTES i BERNET, *Història econòmica...*, pp. 19-24.

¹³⁴ Nicolás SÁNCHEZ-ALBORNOZ (comp.), *La modernización económica de España, 1830-1930*, Madrid, Alianza, 1985, p. 57.

¹³⁵ Consultin, entre d'altres, Anna Maria GARCIA ROVIRA, *La revolució liberal a Espanya i les classes populars: 1832-1835*, Vic, Eumo, 1989; Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Les bullangues de Barcelona durant la Primera Guerra Carlina (1835-1837)*, Tarragona, El Mèdol, 1993-94, 2 volums.

Tanta era l'empenta de la junta, que va resultar determinant en el nomenament d'un nou capità general a Barcelona: Francisco Espoz y Mina.¹³⁶ L'altra via de resposta era el càstig exemplar i el cas més destacat a l'època podria ser el de l'execució del liberal radical i republicà Ramon Xaudaró, que suposà una de les primeres condemnes a mort per qüestions polítiques durant l'època liberal, a banda de les nombroses ja ocorregudes com a conseqüència de la repressió absolutista, com la del general Luis Lacy el 1817.¹³⁷

De fet, cal percebre la política de militarització no com una imposició aliena als desitjos de les elits econòmiques catalanes i inflingida des de les autoritats governatives. Al contrari, davant la situació de convulsió a l'època, social i política, per l'arrelament al Principat d'un liberalisme radical que no es limitava únicament a l'entorn més benestant, els sectors més conservadors donaren suport a aquestes mesures indiscriminades, especialment entre els cercles barcelonins. El cas del baró de Meer n'és l'exemple més fefaent. Com a capità general de Catalunya entre 1837-39¹³⁸ seguí amb l'estat de setge i amb una forta repressió contra els polítics del Partit Progressista i els liberals més avançats, a la vegada que procurava oferir garanties de control social. A pesar d'aquesta actuació va rebre el suport de diverses institucions catalanes com la Comissió de Fàbriques –no ha de resultar estrany davant la defensa que féu dels interessos prohibicionistes- i d'alguns diputats escollits al Principat. Tant és així que en rellevar-lo, aquestes i d'altres instàncies, com l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació de Barcelona i la Junta de Comerç, reclamaren la seva permanència.¹³⁹ En tot cas, començaren a aparèixer algunes veus crítiques entre els polítics catalans envers la permanència i arbitrarietat de la política de militarització com a únic instrument per a regular l'ordre públic, un malestar que augmentà a la Dècada Moderada.¹⁴⁰

Al mateix temps, al Congrés l'actitud dels diputats dels districtes catalans seguí mostrant-se reivindicativa envers una gestió política més plural, que tingués en compte aquesta diversitat social i política. En aquesta direcció, Domènec Maria Vila va ser qui liderà el grup de representants catalans a les Corts Constituents de 1836-37. La seva

¹³⁶ Manel RISQUES CORBELLA, *L'Estat a Barcelona: Ordre públic i governadors civils*, Barcelona, Editorial Base, 2012, p. 36.

¹³⁷ Sobre Ramon Xaudaró, Josep Maria OLLÉ ROMEU, «Quatre personatges de la Barcelona liberal i revolucionària», a *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, pp. 175-193.

¹³⁸ Per a més detalls del seu mandat, Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Fonaments de la ideologia liberal-conservadora: La dictadura del Baró de Meer (1837-1839)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1996.

¹³⁹ Manel RISQUES CORBELLA, *L'Estat a Barcelona...*, pp. 329-346.

¹⁴⁰ Borja de RIQUER; Gemma RUBÍ; Ferran TOLEDANO; Núria RIUS; Oriol LUJÁN, «Members of Parliament representing...».

actuació sobresortí per una clara disposició a mantenir les particularitats legislatives del Principat, per la defensa de qüestions que podien afectar al territori i per la vindicació d'una organització territorial descentralitzada.¹⁴¹ Novament, aquest comportament pretenia dotar a les elits polítiques catalanes d'una incidència major en les decisions polítiques i equiparar-les en poder als nuclis dirigits. Per això, reclamaren autoritat en la presa de decisions que concernien a Catalunya. En aquesta tessitura s'ubiquen les paraules de Vila en el si d'una discussió al voltant de les atribucions que havia d'adquirir la regent Maria Cristina. Tot recordant l'esperit constitucionalista i pactista català clamà: «*Diputado por una provincia amante de la libertad encuentro en sus leyes que el pacto sólo ha dado a sus reyes el derecho de gobernar [...] es el derecho de mi provincia y éste es el que hoy en día, en su nombre, reclamo, porque si bien el rey es señor de leyes, no lo es de contratos [...] reclamo toda la extensión del derecho que compete a mi provincia*».¹⁴²

No es tractava només d'una opció descentralitzadora que podia ser interpretada en clau del liberalisme progressista que encarnava Vila. En realitat, aquelles propostes prenién cos des del sentir de la majoria de representants polítics catalans, també entre els conservadors. Francesc Perpinyà, que esdevindria un dels diputats moderats catalans de referència abans del seu assassinat el 1846, reclamà insistentment un model més plural de l'Estat liberal, amb una concessió de més competències i autonomia per a les institucions provincials. A la vegada, volia que es consideressin els diferents ordenaments jurídics a l'hora de formular una codificació conjunta. La seva visió de l'organització de la sobirania nacional bevia de la tradició constitucional catalana i responia a un model descentralitzat. En un discurs pronunciat el novembre de 1835, en discutir l'aplicació de les lleis de Castella a Catalunya, implorà: «*Que se conserven hasta cierto punto algunas de las leyes provinciales [...] los naturales de aquellas provincias estarían más tranquilos*».¹⁴³

En aquest ordenament descentralitzat, en el que tendien a confluïr els diferents sectors ideològics del liberalisme català, un punt determinant era la política tributària. Per això també s'advocà per una mínima autonomia financera. Vila instà al conjunt de l'hemicicle a adoptar una administració menys centralitzada, que instaurés corporacions provincials escollides pel mateix sistema que regulava les eleccions generals i que

¹⁴¹ Alejandro NIETO, *Mendizábal. Apogeo y crisis del progresismo civil: Historia política de las Cortes Constituyentes de 1836-1837*, Madrid, Ariel, 2011, p. 499.

¹⁴² DSC: legislatura 1836-37, pp. 322-323.

¹⁴³ Pere ANGUERA, *Els precedents del catalanisme...*, pp. 171-172.

fossin exclusivament aquests organismes els encarregats de dictaminar el repartiment de les contribucions directes. La proposta coincidia amb l'ideari «*que las provincias tomen parte en los cuerpos colegisladores*»,¹⁴⁴ o el que és el mateix, que les elits territorials tinguessin veu en les decisions polítiques de l'Espanya liberal.

És clar que la proposta que Vila formulà amb 19 diputats més fou fins a tres vegades presentada a la cambra baixa amb l'objectiu que s'inserís en el redactat de la futura Constitució de 1837. Tot i passar a la comissió de reforma del text constitucional, la proposició no va tirar endavant. Les paraules que Vila utilitzà en sostenir la iniciativa per tercera vegada el 22 de desembre de 1836, després de diversos intents fallits, no deixaven lloc a cap mena de dubte del perquè del seu fracàs: «*Sea cual fuere la opinión de los que hayan visto la proposición que presento, sea cual fuere la idea que les haya hecho concebir, sólo podrán acertar si entienden que no se trata en la proposición de un sistema de independencia, no de un sistema de federación política, no de un sistema de separación del gobierno y sus provincias. Se trata de que bajo un sistema de unidad de centralización política se establezca una independencia y separación provincial de la parte administrativa y económica*».¹⁴⁵

Ja s'han exposat anteriorment les reticències que generaven qualsevol tipus d'organització que s'inspirés en una estructura federal o descentralitzada, unes percepcions que perduraren en el temps i que expliquen la desestimació de mesures com la que presentà Vila. El discurs dominant era el d'una Espanya unificada i amb uns poders concentrats en uns centres limitats, que evitessin un repartiment percebut com a perillós per a la preservació de la unitat. Per això, el reclam d'iniciatives que suposaven un altre ordenament més diversificat era titllat d'amenaça a l'ordre imperant i es refusava i per això quan suposadament un polític prioritzava els interessos del seu territori de representació als de la nació era criticat. Foren prou indicatives d'aquest tipus de situació les respostes a dues exposicions que Jacint Fèlix Domènech sostingué el desembre de 1836 sobre l'estat militaritzat en el qual es trobava Catalunya. Ho féu en nom de la Diputació Provincial de Barcelona i de l'Ajuntament de Barcelona.¹⁴⁶ Polítics com Tomás Araujo, escollit per Valladolid, o Agustín Argüelles, per Madrid, acusaren els catalans de voler trencar amb Espanya. Des del seu punt de vista, al Congrés no hi

¹⁴⁴ DSC: legislatura 1836-37, p. 646.

¹⁴⁵ *Ibid.*, pp. 738-739.

¹⁴⁶ El Diari de Sessions identifica aquests textos com a exposicions de Barcelona sobre la reforma constitucional, ja que es feien en el si del projecte de reforma constitucional, del qual derivaria la carta magna de 1837.

havia lloc per a peticions que qualificaven de *particulars*, ja que obrien la porta a demandes provincials, que no contribuïen al benefici comú.

Argüelles reflexionà sobre la idoneïtat de la identificació dels diputats amb la seva província i féu emergir les diferències que els separaven en l'organització territorial. Des del seu punt de vista, no hi havia lloc per a una Espanya descentralitzada o federal, el model era homogeneïtzador i inspirat en la monarquia castellana, no pas en la Corona catalanoaragonesa: «*Yo respeto a Cataluña como una parte integrante de la monarquía; pero no más [...] si se hace un ejemplar con Cataluña quiero que se haga con Asturias y las demás provincias del reino y por lo mismo quiero que esta discusión se suspenda desde hoy, porque resultaría que los diputados a Cortes no tienen autoridad alguna y dependen especialmente de los ayuntamientos, doctrina que ha sido repugnada en España desde el principio de la monarquía castellana [...] Si los señores que firman la representación, si Barcelona sola sale responsable de las consecuencias de un paso de esta naturaleza a toda la monarquía, yo cederé de mi parte, pues que se trata de una desmembración: se quiere convertir la España en una liga de provincias [...] Yo quiero una monarquía única, no general*».¹⁴⁷

Com ha analitzat Alejandro Nieto, en aquelles Corts Constituents de 1836-37 es visualitzà un projecte català alternatiu al centralisme i construït des de la descentralització de poders. Es projectava en paral·lel amb el model foral basco-navarrès i les particularitats dels territoris d'ultramar.¹⁴⁸ Per a l'autor, es desestimà no perquè s'apostés senzillament pel centralisme, sinó perquè es considerà una qüestió prou espinosa com per a abordar-la amb profunditat. Al capdavall, el centralisme començava a ser una via força assentada i percebuda com a sistema més eficaç per tal d'integrar unitàriament les antigues diversitats legislatives, econòmiques i culturals.

3.3.- L'associació del parlamentarisme català amb l'industrialisme¹⁴⁹

Si durant el Trienni Liberal s'han evidenciat desavinences entre els diputats catalans sobre el tipus de política econòmica a adoptar, les disconformitats anaren minvant al llarg de la dècada de 1830. Aquells anys foren clau per a entendre les connexions entre el món manufacturer català i els representants polítics dels districtes catalans. Aleshores, els lligams s'estrenyeren i les demandes de protecció a la indústria

¹⁴⁷ DSC: legislatura 1836-37, pp. 520-521.

¹⁴⁸ Alejandro NIETO, *Mendizábal. Apogeo...*, pp. 24-25 i 577-582.

¹⁴⁹ Per a un major desenvolupament i concisió Oriol LUJÁN, «El secuestro de la historia...».

augmentaren entre els polítics. És evident que bona part d'aquesta correlació és atribuïble a la importància de la indústria al territori, com s'acaba d'exposar, i que això explica la translació d'aquesta qüestió a les Corts. Ara bé, la singularitat del teixit socioeconòmic català no exposa per si sol el trasllat de les preocupacions del sector a les institucions parlamentàries des d'una posició d'unitat. Al darrera hi havia tot un seguit d'estratègies que fomentaren la comunicació i l'entesa amb els parlamentaris.

D'entrada, cal tenir en compte les particularitats del desenvolupament industrial a Catalunya, un indret no pas ric en combustibles com el carbó, indispensable per alimentar les fàbriques de vapor que es començaren a implantar al Principat en aquells moments. La primera es posà en funcionament l'any 1833 de la mà de la societat Bonaplata, Vilaregut, Rull i companyia. Per tant, a la força la indústria catalana havia de ser menys competitiva que d'altres com l'anglesa. El mateix Joan Vilaregut, diputat al Congrés per primer cop l'any 1841, exposava que a Catalunya el carbó i el capital (tenint en compte edificis, interessos del capital i maquinària pel filat) eren per a l'any 1841 un 27% més cars que a Anglaterra i el procés de teixit també resultava un 25% més costós, donat que allí es feien servir telers mecànics i a Catalunya manuals.¹⁵⁰

Aleshores, per a sostenir aquesta indústria, els representants dels sectors industrials consideraven oportú implantar la major protecció possible a les seves produccions. Així, desitjaven un model econòmic que els garantís una posició favorable respecte d'altres productes més competitius, com podien ser les manufactures angleses. El proteccionisme ja arrelà a la segona meitat del segle XVIII, però fonamentalment fou a principis del segle XIX que s'inserí en l'imaginari econòmic català i concretat en el model prohibicionista.¹⁵¹ És a dir, en la prohibició d'importar productes que competissin amb les produccions catalanes.¹⁵²

¹⁵⁰ Genís BARNOSELL, *Orígens del sindicalisme català*, Vic, Eumo Editorial, 1999, p. 154.

¹⁵¹ Ernest LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840): Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*, Barcelona, Edicions 62, 1973, pp. 167-171 i 211. Sobre la influència de les polítiques econòmiques implementades en el procés d'industrialització barceloní al llarg del segle XVIII i principis del XIX, J. K. J. THOMSON, *A distinctive industrialization: Cotton in Barcelona, 1728-1832*, Cambridge, Cambridge University Press, 1992. En referència a l'economia política en el liberalisme espanyol, Salvador ALMENAR, «Economía política y liberalismos en España. De Jovellanos a la Gloriosa», a Ricardo ROBLEDO, Irene CASTELLS, María Cruz ROMEO (eds.), *Orígenes del liberalismo...*, pp. 81-104.

¹⁵² Inicialment, les elits econòmiques catalanes van apostar pel prohibicionisme. Així, aquestes van intentar que els diputats catalans defensessin aquest model, però la seva difícil acceptació al Congrés va fer que progressivament els representants polítics es decantessin pel proteccionisme –posant limitacions a les importacions, però sense prohibir-les sistemàticament. Per a més informació, Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial de Catalunya i l'Associacionisme industrial des de 1820 a 1854*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

Manuel María Gutiérrez, catedràtic d'economia política a Màlaga, esdevingué a la dècada de 1830 un ferm defensor del prohibicionisme i un estret col·laborador de les corporacions industrials catalanes.¹⁵³ Precisament, l'any 1834 publicà una obra on argumentava la idoneïtat d'aquest model econòmic. En les seves conclusions feia seves unes paraules procedents d'un informe coetani francès que exclamava: «*No tenemos las condiciones de baratura necesarias para prosperar en el comercio de la concurrencia; y no las tenemos, porque es Inglaterra la que las tiene [...] si proclamásemos ahora la libertad de comercio; si alterásemos imprudentemente nuestros cuerdos aranceles; si emancipásemos nuestras colonias, la Inglaterra nos aplastaría con el enorme peso de su concurrencia*».¹⁵⁴

El cas és que el sistema prohibicionista s'implantà a l'Espanya liberal l'any 1820, com a conseqüència de les demandes dels interessos dels sectors agrícoles davant d'un context de recessió. El que inicialment s'introduí com una mesura conjuntural es consolidà i s'estengué també a la indústria cotonera.¹⁵⁵ Si aleshores no havia trobat consens entre la societat catalana, amb el pas dels anys una política econòmica de protecció a la indústria arrelà en el conjunt de la població. Fins el punt que els teixidors i d'altres treballadors es presentaven també com a proteccionistes, entenent aquesta opció com a indispensable pel progrés industrial que els garantia el lloc de treball.¹⁵⁶ Al cap i a la fi, cal veure el sistema de protecció a la indústria, pràcticament amb l'excepció única de la Gran Bretanya, com un fenomen gens anòmal a l'economia europea del segle XIX i amb continuïtat també en el XX. Amb més o menys intensitat, la majoria de països l'aplicaren.¹⁵⁷

Diagnosticada la situació, el següent pas era esforçar-se per a la pervivència del model prohibicionista i, per tant, incidir en els centres de poder amb aquesta intencionalitat. A tal fi treballaren les principals corporacions industrials catalanes, com la Junta de Comerç de Barcelona i la Comissió de Fàbriques, que va començar a tenir

¹⁵³ Per a més detalls, Rogelio VELASCO PÉREZ, *Pensamiento económico en Andalucía (1800-1850): Economía política, librecambismo y proteccionismo*, Màlaga, Editorial Librería Ágora, 1990, pp. 89-93; Rocío ROMÁN COLLADO, «Manuel María Gutiérrez Beganige (Cádiz, 1775 – Madrid, 1850)», a Rocío SÁNCHEZ LISSEN (coord.), *Economía y economistas andaluces (siglos XVI al XX)*, Madrid, Editorial del Economista, 2013, pp. 347-355.

¹⁵⁴ Manuel María GUTIÉRREZ, *Comercio libre o funesta teoría de la libertad económica absoluta*, Madrid, Imprenta de Don Marcelino Calero y Portocarrero, 1834, pp. 143-145.

¹⁵⁵ Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, *Grupos de presión y reformas arancelarias en el régimen liberal, 1820-1870*, Cádiz, Universidad de Cádiz, 2009, pp. 28-55.

¹⁵⁶ Genís BARNOSELL, *Orígens del sindicalisme...*, pp. 181-182.

¹⁵⁷ En aquest sentit vegin els diferents percentatges de protecció que ofereix per a una vintena de països a la primera meitat del segle XX Pedro FRAILE BALBÍN, *Industrialización y grupos de presión: La economía política de la protección en España, 1900-1950*, Madrid, Alianza, 1991, p. 71.

importància des del 1826 dins de la mateixa Junta de Comerç. La Comissió de Fàbriques va ser la precursora de la Junta de Fàbriques, impulsada el 1847. Des d'aquestes instàncies es va intentar que les reivindicacions dels industrials catalans fossin escoltades a Madrid i s'obtinguessin resultats favorables al desenvolupament dels seus negocis. En una magnitud menor també hi col·laborà la Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona,¹⁵⁸ creada el 1822, però amb continuïtat a partir de 1834. La seva tasca, tanmateix, no fou tant la de coordinar-se amb els diputats escollits als districtes catalans com sostenir el prohibicionisme mitjançant la publicació d'algunes obres.

Inicialment, l'estratègia d'aquestes entitats es limità a l'enviament d'informes als diputats per a condicionar la seva posició en els debats d'assumptes relacionats amb la protecció a la indústria, com ara en la redacció de mesures aranzelàries. Aquest full de ruta va seguir a la dècada de 1830, amb el reforçament d'altres iniciatives. Per exemple, s'enviaren representants de les corporacions industrials a Madrid, que cobraven amb l'objectiu de coordinar i pressionar els representants catalans perquè actuessin en empara dels interessos industrials. Aquestes organitzacions també estimularen la difusió de les tesis prohibicionistes, mitjançant la redacció de memòries escrites.

En aquesta espiral d'organització dels mètodes de pressió, un pas endavant es produí quan s'intentà influir en el nomenament dels diputats. Davant la detecció d'una falta de decisió dels parlamentaris catalans a l'hora de sostenir el prohibicionisme, a l'agost de 1837 l'industrial Magí Coromines, comissionat de la Junta de Comerç a Madrid, exposava a la institució la necessitat d'influir en futures eleccions generals per tal d'elegir polítics que secundessin aferrissadament els principis econòmics de l'entitat.¹⁵⁹ L'elecció d'homes com Albert Felip de Baldrich, marquès de Vallgornera, no es rebel·là inicialment determinant per a la vindicació del prohibicionisme, però serví a les corporacions per a disposar de polítics de confiança a les institucions parlamentàries i, perquè no, per a obtenir resultats amb el pas dels anys. Així, Baldrich recolzà l'industrialisme, ja fos com a vicepresident de la comissió de revisió dels

¹⁵⁸ Vegin Pol DALMAU i PALET, *La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País: 190 anys d'història (1822-2012)*, Barcelona, Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, 2012; Pol DALMAU i PALET, «La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País durant la primera meitat del segle XIX: Origen, organització i principals línies d'actuació», *Cercles: Revista d'història cultural*, núm. 13 (2010), pp. 151-168.

¹⁵⁹ Jaime CARRERA PUJAL, *La economía de Cataluña en el siglo XIX*, Volum I: *La cuestión arancelaria*, Barcelona, Bosch, 1961, p. 159.

aranzels de duana l'any 1839 o com a president de la Junta per assumptes de comerç, de l'any 1847.¹⁶⁰

L'entorn industrial volia assegurar la pervivència dels seus interessos en els centres de poder de Madrid i això passava per un pla cada cop més definit. El punt d'inflexió determinant per a la vertebració d'aquestes xarxes d'influència es va produir a finals de la dècada de 1830, quan es va passar d'accions aïllades a la voluntat de construir un projecte estructurat. A aquest plantejament hi van contribuir personalitats com Bonaventura Carles Aribau, qui ja a la dècada de 1820 va representar la Junta de Comerç de Barcelona a Madrid. Posteriorment va col·laborar amb la Comissió de Fàbriques per a coordinar un grup de persones respectables que havien de promoure el prohibicionisme a través de la premsa i en els cercles de poder. A més d'Aribau, es van unir a la iniciativa Antoni Barata, impulsor de la Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona, diputat per Barcelona i futur senador; Francesc Subirachs, secretari del futur Institut Industrial de Catalunya; Manuel María Gutiérrez, Mateo Lobo, diputats como Pascual Madoz i futurs senadors com el general Manso.¹⁶¹ El març de 1839 aquest grup i altres personalitats van fundar a Madrid l'Associació Catalana, amb la intenció de propagar-hi el prohibicionisme.

El cert és que l'estratègia no obtingué els fruits desitjats. Malgrat l'allau de diners que hi abocaren les instàncies industrials -la Junta de Comerç hi destinà 10.000 rals i la Comissió de Fàbriques, amb l'ajuda de 22 fabricants, 6.600 duros- el fet que l'organisme portés el gentilici del Principat el feia veure com una iniciativa particular, que no havia de redundar en benefici del conjunt espanyol. Possiblement per això, es canvià ràpidament el nom per Associació de Foment i després pel d'Institut Industrial d'Espanya (IIE), a la vegada que es modelà l'estratègia. Aquest darrer organisme aparegué el juliol de 1840 amb un nom que anhelava vincular l'industrialisme no només a Catalunya, sinó a Espanya. De fet, entre els principals plans de la institució hi figurava el *Proyecto de propagación y perfección de la industria manufacturera*, que pretenia estendre la indústria arreu de la monarquia amb la intencionalitat de convertir les preocupacions d'aquest sector en maldecaps no únicament catalans, sinó assumibles pel conjunt de la població espanyola.

¹⁶⁰ Eduard DE BALLE, «L'Albert de Baldrich, un vallenc capdavanter de la cultura», *Quaderns de Vilaniu*, núm. 1 (1982), pp. 5-23.

¹⁶¹ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, p. 39.

Per això, l'entitat desitjava modernitzar la societat espanyola a imatge de la catalana: «*Sentó el principio de que la nación española debe fomentar la industria, si ha de ser algo, si ha de ser rica, si ha de ser independiente*». Aquests propòsits es concretaven en l'establiment de diverses fàbriques arreu de l'Espanya liberal: «*La sociedad, consultando las necesidades del consumo público y el progreso y perfección de la industria nacional, se dedicará desde luego a establecer en los puntos de la península, que considere más a propósito, fábricas de lana, lino, seda y algodón, fundiciones y talleres de construcción de máquinas*».¹⁶² Es tractava, però, d'uns dissenys que per més que es repetiren en el temps, com recalcaré més endavant, també fracassaren. Ni s'aconseguí implantar un nombre significatiu d'empreses del sector al conjunt del territori espanyol ni, per tant, que la indústria i les seves problemàtiques s'assumissin com una realitat espanyola. Al contrari, el reclam de protecció a la indústria era titllat de demanda egoista que únicament actuava en benefici d'un territori concret, el català.

Així ho condensava, a la sessió del 12 de juny de 1841, el diputat per Cádiz Manuel Sánchez Silva: «*Todas las provincias se resentirán por esta medida y sufrirán perjuicios [referint-se al prohibicionisme]: esto no puedo concederlo, porque todas las provincias de España no dependen de Cataluña. Sería tomar el todo por la parte [...] Si las fábricas de otras provincias de España han prosperado, a pesar de haber sufrido la competencia extranjera y sin embargo no se quejan, es una prueba de que no les ha perjudicado; [...] La industria catalana cuesta a la nación española más de 300 millones de reales anuales. [...] este capricho o condescendencia con los catalanes; y digo condescendencia, porque como los catalanes son tan solícitos, ha sido necesario condescender más de una vez con ellos*».¹⁶³

El cert és que l'impuls que visqué la indústria tèxtil a Catalunya a mitjan segle XIX no fou comparable aleshores amb el de cap altre territori espanyol. La producció llanera no concentrada al Principat arrossegava importants deficiències en el desenvolupament, sense modernitzar-se definitivament mitjançant el model fabril. Així, s'anà concentrant a uns limitats nuclis, com ara Béjar, Alcoi i Antequera, que encara a les darreres dècades del vuit-cents presentaven un grau mig de mecanització,

¹⁶² *Revista de conocimientos útiles*, 1841, pp. 57-68.

¹⁶³ DSC: legislatura de 1841, pp. 1298-1299.

complementant-se amb la producció dispersa d'arrel artesanal.¹⁶⁴ Per la seva banda, sectors com el de la seda valenciana¹⁶⁵ o del cotó i la llana malaguena van evidenciar el seu estancament a finals de la dècada de 1850, mentre el del lli galleg ja havia anat a menys a la primera meitat del segle.

Si externament al nucli industrialista català les preocupacions industrials no pogueren fer-se veure com una realitat espanyola, internament la situació fou molt diferent. Els representants dels districtes catalans es coordinaren fins el punt que la gran majoria de parlamentaris feren seus els interessos industrials, també aquells polítics de les zones més agrícoles. Així, elaboraren un discurs que fou capaç d'adoptar els anhels dels sectors industrials com els de tot Catalunya. Per exemple, en la sessió del 31 de març de 1840 Pascual Madoz i Antoni Viadera, diputats per la província de Lleida, van presentar una esmena de protecció a l'agricultura. Viadera, a més de denunciar la introducció massiva de grans, declarà: *«Se ha mantenido siempre la industria en cierta ansiedad por la incertidumbre de su suerte, vacilante siempre, nunca fija, por la variación que se anunciaba hacerse en los aranceles. Ahora mismo está cundiendo más que nunca este anuncio que tiene en zozobra a la industria de Cataluña. A mí me parece que el temor es infundado, pues aunque puede haber dado motivo a él un dictamen de la comisión de aranceles nuevamente pasado al gobierno, yo creo que éste se abstendrá de tomar por sí solo resolución alguna y no dudo que lo consultará con las Cortes, porque de lo contrario oiría fuertes cargos de todos los diputados de Cataluña sin distinción de colores; todos levantaríamos la voz pidiendo se le exigiera la responsabilidad. Y digo todos los diputados de Cataluña, porque tratándose de los intereses materiales del país, no tenemos color político, todos somos unos, nuestros deseos son iguales»*.¹⁶⁶

Sens dubte, l'organització del moviment industrial entorn als representants polítics de Catalunya i el context, marcat pel temor dels contactes amb Anglaterra per obrir el mercat estatal cap el lliurecanvisme, expliquen la situació. Tant la coordinació interna dels diputats catalans com aquest tipus d'intervencions anaren en augment en els anys següents, especialment en la discussió dels aranzels el 1841 i al llarg de la Dècada Moderada, com exposaré més endavant.

¹⁶⁴ Antonio PAREJO BARRANCO, *La industria lanera española en la segunda mitad del siglo XIX*, Málaga, Área de historia contemporánea de la Universidad de Málaga, 1989, pp. 19-32.

¹⁶⁵ Una explicació sobre l'estancament de la seda valenciana a Vicente M. SANTOS ISERN, *Cara y cruz de la sedería valenciana (siglos XVIII-XIX)*, València, Institución Alfonso el Magnánimo, 1981.

¹⁶⁶ DSC: legislatura de 1840, pp. 842-843.

3.4.- Els diputats dels districtes catalans durant la regència d'Espartero (1840-43)

Si la dècada de 1830 es caracteritzà per la intensificació de la particularitat socioeconòmica catalana, visualitzant-se amb la complexitat de les continuades bullangues que hi esclataren, en els anys immediatament posteriors aquesta tendència continuà exacerbant-se. La regència de Baldomero Espartero, entre 1840 i 1843, fou tant o més convulsa que el decenni precedent. Catalunya tingué aleshores una clara ascendència en els principals esdeveniments d'aquell trienni, perquè part de la seva població exigí majors transformacions polítiques i socials, sobretot reclamant-ho a través de protestes al carrer. No en va, el suport social que rebé Espartero a Catalunya fou determinant per al seu assoliment del poder, l'any 1840.

Al Principat tingueren lloc algunes de les principals protestes contra la llei d'ajuntaments, que va provocar la dimissió de la regent Maria Cristina. El redactat del projecte pretenia debilitar el Partit Progressista en el si del sistema liberal i fomentar una menor participació social en la política. Fins llavors, els ajuntaments funcionaven amb una escassa intervenció del govern i representaven òrgans oberts a la participació del Partit Progressista, però aquest model entrava en conflicte amb el projecte del Partit Moderat. Per això, intentà canviar-lo mentre estigué al poder entre 1837 i 1840 per un altre amb un cos electoral molt limitat i amb la intervenció governamental en el nomenament de l'alcalde, entre d'altres disposicions.¹⁶⁷

Al cap i a la fi, en terres catalanes començaren les desavinences entre Espartero i la regent, que es trobava allí perquè la futura reina Isabel II prengués banys.¹⁶⁸ En tot cas, la naturalesa de les protestes catalanes ni es pot atribuir únicament al malestar per la llei d'ajuntaments ni a un enfrontament exclusivament entre liberals moderats i progressistes. Darrera de l'avalot de les levites i de l'assassinat de l'avocat Francesc Balmas encara hi ha molts aspectes per aclarir.¹⁶⁹ En realitat, al voltant d'aquells fets i de les revoltes de 1842 i 1843 s'hi destil·laven profunds projectes de transformació social i política, que tenien la intenció, especialment en el darrer cas, de democratitzar la societat espanyola.¹⁷⁰ En opinió de Fontana, darrera de la reclamació de la constitució d'una junta central s'hi endevinava un projecte polític avançat, en el qual els punts de demanda principal passaven per l'eliminació del pressupost públic de la Corona mentre

¹⁶⁷ Per a més detalls, Víctor Manuel JAVATO GONZÁLEZ, «Los proyectos municipales moderado y progresista durante la regencia de María Cristina (1833-1840)», *Ab initio*, núm. 5 (2012), pp. 17-33.

¹⁶⁸ Per a un seguiment dels motius desencadenants de la revolta de 1840, Isabel BURDIEL, *Isabel II...*, pp. 56-74.

¹⁶⁹ Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim...*, pp. 282-283.

¹⁷⁰ Josep FONTANA, *La revolució liberal a Catalunya...*, p. 117.

no s'amortitzés el deute públic, la supressió dels caps polítics, la reducció de l'exèrcit a només 50.000 homes destinats només a la defensa de les fronteres, la incompatibilitat entre la condició de diputat i funcionari fins a dos anys després d'acabar com a parlamentari, la llibertat religiosa i la fi de la subvenció pública de cap culte, la prohibició d'impostos sobre articles de primera necessitat i la llibertat d'impremta.

Malgrat aquests plantejaments trobaren ressò a indrets com Zaragoza, Vigo, Almería, Granada i León, fou sobretot a Barcelona i a d'altres punts de Catalunya, com a les terres gironines, on s'expressaren amb més força per a reclamar una Espanya democràtica i igualitària que reconegués el sufragi universal, impostos proporcionals a la riquesa i participació de tota la població en el control polític.¹⁷¹ Com es veurà al llarg d'aquest treball, aquestes veus foren reprimides amb l'arribada del Partit Moderat al poder i silenciades durant la dècada que aquests sectors ocuparen la presidència del consell de ministres. El seu mutisme, tanmateix, no significava ni inexistència ni desaparició. De fet, al llarg d'aquests tres anys suara considerats, al Principat es reflectí una rellevància considerable dels sectors democràtics, republicans i del liberalisme avançat i radical, en general. És cert que aquells són anys de difusió del republicanisme no només a Catalunya, sinó a tota la monarquia espanyola, amb periòdics que es distribuïen per Madrid, València, Cádiz i Sevilla, entre d'altres ciutats, i que com a agrupacions properes als treballadors vindicaven el sufragi universal masculí, una organització federal de l'Estat i l'abolició de les quintes i els consums.¹⁷²

Florencia Peyrou clarifica aquesta presència del republicanisme, amb tendències també democràtiques, a les Corts sorgides el febrer de 1841. Es remet a diputats com Pedro Méndez Vigo, Manuel García Uzal, Luis Pizarro, José de Espronceda i Vicente Álvarez Miranda, alguns dels quals repetiren novament el 1842. A més, demostra l'extensió del seu ideari amb la victòria a gran escala de republicans en les eleccions municipals de finals de 1841. S'imposaren en ciutats com Sevilla, Cádiz, València, Huelva, Donostia, Teruel, Vinaròs, Castelló, Alacant i Córdoba.¹⁷³

En tot cas, aquestes sensibilitats foren especialment remarcables a Catalunya, tant per la seva forta implantació com pel protagonisme que adquiriren en la vida pública d'aquells anys. Tanta era la seva incidència que el cap polític de Barcelona va

¹⁷¹ *Ibid*, pp. 137-140.

¹⁷² *Ibid.*, p. 119.

¹⁷³ Florencia PEYROU, *El republicanismo popular en España: 1840-1843*, Cádiz, Universidad de Cádiz, 2002, pp. 72-73. La presència d'aquests sectors l'analitza, al mateix temps, a Florencia PEYROU, *Tribunos del Pueblo...*

haver de desdir-se de la suspensió de l'Associació de Teixidors de Barcelona, considerat com el primer sindicat obrer català. La pressió rebuda des de l'Ajuntament de Barcelona i la Diputació Provincial, institucions liderades pel progressisme més avançat, permeteren la seva tornada a la legalitat el 4 d'abril de 1841.¹⁷⁴

D'altra banda, aquesta empena del liberalisme avançat i radical es copsà en les rebel·lions del moment. Diputats com Rafael Degollada, Josep Feliu i Miralles, Joan Llacayo o Joan Antoni Llinàs, entre d'altres, s'implicaren decisivament en les revoltes d'aquells anys. Aquest darrer, per exemple, presidí la Junta Suprema de Vigilància i Seguretat Pública de la província de Barcelona que es formà arran d'un intent de pronunciament moderat a Pamplona, Vitòria i Madrid,¹⁷⁵ i que tenia com a principal objectiu actuar en prevenció d'aquests moviments sediciosos. A més, la plataforma va comportar-se amb total independència en liderar l'inici d'enderrocament de la Ciutadella.

L'actuació no va ser de grat del capità general de Catalunya, Antonio Van Halen, que dissolgué la Junta Suprema i cessà l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona. També desarmà els batallons de la milícia nacional que hi prengueren part, a més d'aturar l'enderrocament i fer-ne pagar la reconstrucció als veïns de la ciutat. Finalment, declarà l'estat de setge i assetjà Barcelona. La repressió fou implacable i alguns polítics compromesos amb la plataforma, com el republicà Pere Felip Monlau o el farmacèutic Josep Oriol Ronquillo, van haver de fugir a l'estranger. Malgrat les temptatives de negociar el cessament de les activitats militars per part de polítics com Pere Mata, Van Halen no va frenar el càstig. En l'imaginari popular quallà que la culpa no era d'altres que del govern del Partit Progressista,¹⁷⁶ que era qui ostentava aleshores el poder.

D'aquí, la interpel·lació al Congrés del diputat Llacayo. Proclamant-se defensor de la sobirania del poble,¹⁷⁷ va presentar una exposició de la Junta Suprema de

¹⁷⁴ Manel RISQUES CORBELLA, *L'Estat a Barcelona...*, p. 46.

¹⁷⁵ Fernando Mikelarena demostra que en la revolta, a més de la participació moderada amb militars de renom com Leopoldo O'Donnell, també hi prengué part el carlisme. Vegin Fernando MIKELARENA, «La sublevación de O'Donnell de octubre de 1841 en Navarra», *Historia contemporánea*, núm. 38 (2009), pp. 239-275.

¹⁷⁶ Genís BARNOSELL, *Orígens del sindicalisme...*, p. 204.

¹⁷⁷ Una conceptualització de l'evolució i significació del terme poble l'ofereix Manuel PÉREZ LEDESMA, «Ricos y pobres; pueblo y oligarquía; explotadores y explotados: Las imágenes dicotómicas en el siglo XIX español», *Revista del Centro de Estudios Constitucionales*, núm. 10 (setembre-desembre 1991), pp. 59-88. Vegin també, entre d'altres, José ÁLVAREZ JUNCO, «En torno al concepto de "pueblo". De las diversas encarnaciones de la colectividad como sujeto político en la cultura política española contemporánea», *Historia Contemporánea*, núm. 28 (2004), 83-94; Juan Francisco FUENTES, «Mito y concepto de pueblo en el siglo XIX: Una comparación entre España y Francia», *Historia Contemporánea*, núm. 28 (2004), pp. 95-110; Joaquín VARELA SUANCES-CARPEGNA, «El pueblo en

Vigilància i Seguretat Pública de la província de Barcelona. Mostrà una actitud molt crítica amb els partits i, en especial, amb el governant: «*El falaz llanto de los cocodrilos políticos, que clamaban como siempre orden, moderación y ciega obediencia al gobierno. Que estos anfibios, después de habérseles escapado de sus garras la presa o el mando, lloren y griten, no lo extraño. [...] lo que me admira y asombra es que unos políticos que se han elevado al poder sólo por repetidas conmociones populares, hayan castigado con tanta arbitrariedad, con tan inflexible rigor e inconsecuente política al pueblo de Barcelona*».¹⁷⁸

De tota manera, l'actuació dels polítics catalans a les Corts d'aquell trienni no ofereix una interpretació unívoca, que destacava només per la reivindicació d'una transformació social i política més profunda per part dels sectors liberals més avançats. Acompanyant aquestes peticions, se seguí detectant en les seves intervencions la continuïtat de demandes que tradicionalment havien preocupat el conjunt de polítics catalans d'ideologies ben diverses, com ara majors quotes de poder per a les institucions municipals i provincials. El mateix Llinàs, com a portaveu de la Diputació Provincial de Barcelona, recordà a l'hemicicle que si la revolta de 1840 havia quallat a Catalunya era precisament per una esperança d'obtenir més competències en aquests àmbits, al mateix temps que criticà el projecte de diputacions provincials de la primavera de 1842, entenent que «*es un ataque manifiesto a la constitución, pues reduce a la nulidad estos cuerpos*».¹⁷⁹

No era estranya aquesta reacció tenint en compte la intencionalitat del projecte. Tal i com manifestava en el seu preàmbul, «*no cree el gobierno que en España puede ni debe llevarse la centralidad del poder al extremo a que ha llegado en otras naciones por causas antiguas y diversas; pero si entiende que necesitamos alguna más de la que hoy existe si hemos de ser nación libre y ordenada en el interior, fuerte y respetable en el extranjero. Destruída felizmente la fuerza caprichosa y ciega del gobierno absoluto, es indispensable sustituir la fuerza de la ley y de sus agentes responsables, modelada por la opinión de las Cortes que representan la voluntad de los que han de obedecer*».¹⁸⁰ Dit amb unes altres paraules, la pretesa cessió d'autonomia a les municipalitats i òrgans provincials que s'atorgava el liberalisme progressista exhibia

el pensamiento constitucional (1808-1845)», *Historia Contemporánea*, núm. 28 (2004), pp. 205-234; María Cruz ROMEO MATEO, «¿Y éstos en medio de la nación soberana son por ventura esclavos? Liberalismo, nación y pueblo», *Alcores: Revista de Historia Contemporánea*, núm. 7 (2009), pp. 13-37.

¹⁷⁸ DSC: legislatura 1841-42, pp. 35-37.

¹⁷⁹ *Ibid.*, p. 3153.

¹⁸⁰ *El Espectador*, núm. 266 (25-4-1842), p. 2.

uns confins força estrets, que preferien dotar de major control als poders centrals. És per això que demandes com les de Llinàs no poden ser interpretades únicament en clau del liberalisme progressista, entre d'altres coses perquè aquests mateixos sectors en el conjunt espanyol estaven posant límits, a través de la legislació, a l'extensió del poder de les institucions locals i provincials.

Al cap i a la fi, altres personalitats catalanes a mig camí entre el liberalisme moderat més reaccionari i l'absolutisme més integrador no assumien sense més una organització territorial homogènia. Em remeto a perfils com el de Jaume Balmes, que es trobava aleshores a l'exili, donades les circumstàncies d'exclusió que patien personalitats com ell. Sense anar més lluny, alguns moderats com Ramon Martí d'Eixalà, professor de dret públic a la Universitat de Barcelona, va ser cessat de la seva activitat acadèmica el curs 1840-41 i no podria tornar a exercir fins el 1844, amb el retorn del Partit Moderat al govern.¹⁸¹ Tornant al filòsof vigatà, que es trobava a París teixint importants contactes amb homes conservadors i afins al Partit Moderat,¹⁸² val la pena referir-se a les seves prevencions a concentrar tot el poder a Madrid: «*Cabalmente tenemos en España un inconveniente gravísimo que influye más de lo que se cree en paralizar nuestro desarrollo y en hacer inútiles los mejores deseos. La vida de España está en las extremidades; el centro está exánime, flaco, frío, poco menos que muerto. Cataluña, las Provincias Vascongadas, Galicia, varios puntos del mediodía, os ofrecen un movimiento, una animación de que no participa el corazón de España. [...] allí hay una Corte, que allí se han amontonado infinita cantidad de empleados, con sus oficinas, con su orgullo tradicional, su olvido del país que gobiernan; os convenceréis de que es una conquista sobre el desierto, como ha dicho un escritor ingenioso, pero esa conquista, muy propia para lisonjear la vanidad, de nada sirve para fomentar la riqueza*».¹⁸³ Amb tot, no proposà cap alternativa política per a pal·liar aquesta situació i el seu projecte era el d'un Estat fort amb una paper protagonista de la monarquia.

Les il·lusions de bona part dels catalans a transformar la societat espanyola es renovaren arran del moviment revolucionari de 1843, però quedaren en no res. No només per l'incompliment del govern de Joaquín María López de convocar una junta central que culminés les demandes socials empreses per les juntes territorials. També

¹⁸¹ Judit VALLS SALADA, *Ramon Martí d'Eixalà: Un exponent...*, p. 41.

¹⁸² Josep Maria FRADERA, *Jaume Balmes: Els fonaments racionals d'una política catòlica*, Vic, Eumo, 1996, p. 140. El llibre de Fradera serveix com a referència per a contextualitzar el pensament polític de Balmes. També val la pena consultar Borja VILALLONGA, «La nación católica: Balmes y la representación de España en el Ochocientos», *Historia Social*, núm. 72 (2012), pp. 49-64.

¹⁸³ Josep Maria FRADERA, *Jaume Balmes...*, pp. 180-181.

resultà determinant el paper jugat per polítics i militars catalans afins al Partit Progressista des de postures conservadores, que encapçalaren i lideraren la revolta al Principat. Desitjaven liderar l'alçament per a controlar-lo, prendre el poder i esvaïr qualsevol proposta de profunda transgressió política.

El desenllaç de l'aixecament popular, amb la dissolució de les juntes, es podia intuir quan Joan Prim i Llorenç Milans del Bosch s'alçaren en armes el 30 de maig de 1843, a Reus. Prim havia rebut 8.000 francs per a finançar la conspiració; uns diners procedents del duc de Riánsares, marit de la mare d'Isabel II.¹⁸⁴ La xarxa d'interessos demostra la vinculació de la Corona en la voluntat de fer caure Espartero, i la naturalesa d'una trama que no pretenia canviar les institucions polítiques més enllà de substituir uns polítics per uns altres. Alhora, aquesta entesa revela les estretes relacions d'alguns polítics catalans amb la monarquia. De fet, el duc de Riánsares –així com el seu germà, comte de Retamoso– participaren a finals de la dècada en la creació de l'Espanya Industrial, on també s'hi implicaren Jaume Badia, Pascual Madoz i Jaume Ceriola.¹⁸⁵ Tots aquests diputats per les circumscripcions catalanes representaven l'ala més moderada del Partit Progressista, juntament amb Joan Vilaregut i Joan Prim.

Un cop triomfà la revolta, els líders revolucionaris volgueren instituir-se i ometeren les demandes i les promeses fetes a les juntes provincials, que reclamaven la convocatòria d'una junta central. El nou govern de Joaquín María López convocà eleccions generals per a legitimar-se en el poder, però les juntes revoltades no ho acceptaren. També la junta lleidatana insistia en la constitució d'una junta central, però Madoz, que s'havia compromès a exigir-la als nous dirigents, se'n va desentendre¹⁸⁶ i va acceptar amb molt bona voluntat la convocatòria de Corts. Davant d'aquesta situació, en què aquells que havien animat la revolta, aleshores frenaven les protestes en instituir-se al poder, Barcelona va tornar de nou a amotinar-se el 2 de setembre de 1843. Amb ella, també ho feren Mataró, Girona, Olot, Sabadell, Figueres i Reus, com a ciutats més significatives. Persistien en la reclamació de transformacions socials i polítiques perceptibles.

¹⁸⁴ Pere ANGUERA, *El general Prim...*, p. 133.

¹⁸⁵ Àngels SOLÀ, *L'Èlit barcelonina a mitjan segle XIX*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1977, Tesi doctoral dirigida per Emili Giralt i Raventós, 2 volums, pp. 357-358. Sobre aquesta fàbrica vegin Francesc CABANA, *Fàbriques i empresaris: Els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 2001, volum II, pp. 83-113; María Luísa GUTIÉRREZ MEDINA, *La España industrial, 1847-1853: Un model d'innovació tecnològica*, Barcelona, Enginyers industrials de Catalunya, 1997; Carles ENRECH, *La España industrial: Obrers i patrons (1847-1951)*, Universitat Autònoma de Barcelona, 1990, treball de recerca.

¹⁸⁶ Josep Maria PONS i ALTÉS, *Moderats i progressistes...*, p. 77.

Ja en el si del nou govern, Prim va ser nomenat governador militar de Barcelona i comandant general d'aquesta província.¹⁸⁷ Si s'havia rebel·lat contra Espartero no era per a defensar els drets dels amotinats, com ho demostrava la seva complicitat amb un govern que posava fre a les demandes de la població. Ho clarificà amb la seva actuació repressiva, emulant l'Espartero de novembre de 1842. Aquell no era el govern ni les reformes que pretenia la població revoltada i Prim es veié obligat a reprimir-la d'acord amb les noves obligacions del seu càrrec. De ser vist com un alliberador va esdevenir un repressor, a ulls dels sectors revoltats. Per això s'entén que castigés Barcelona amb més brutalitat que Espartero. Hi destinà 5.000 homes¹⁸⁸ i també oprimí la revolta a d'altres ciutats com Mataró o la seva pròpia, Reus. Figueres, amb el castell de Sant Ferran com a baluard, fou l'últim municipi català a rendir-se, ja a principis de 1844. Narcís d'Ametller s'hi va fer fort i va ser considerat traïdor pel fins feia poc company de revolta.

Prim acabà així amb un projecte social revolucionari que no compartia. El seu triomf no fou més que la constatació de l'èxit de l'aposta militar enfront de la civilista, de la política conservadora per sobre de la progressista i de la repressió davant les realitats socials i polítiques diferenciades dels desitjos dels cercles polítics dirigents. Era la victòria d'unes elits molt reduïdes, en detriment del conjunt de la població i dels tarannàs polítics representants d'un liberalisme més avançat. Fou aquesta la situació que donà peu a l'entrada de la Dècada Moderada, període que tot seguit passo a analitzar.

¹⁸⁷ Pere ANGUERA, *El general Prim...*, p. 137.

¹⁸⁸ *Ibid.*, p. 200.

4.- El perfil dels diputats dels districtes catalans de la Dècada Moderada

En aquest capítol identificaré les principals característiques dels diputats que representaren els districtes catalans al llarg de la Dècada Moderada. Es tracta de conèixer el perfil generacional, social, econòmic i polític d'aquestes personalitats, abans d'entrar pròpiament en la reflexió electoral. Per això, en primer lloc oferiré una anàlisi sociològica col·lectiva dels parlamentaris considerats, a partir d'un treball prosopogràfic. La finalitat és obtenir una descripció del conjunt. En segon lloc, em detindrè a escatir les motivacions que portaren aquestes persones a presentar-se com a candidats al Congrés. És a dir, miraré d'identificar quins aspectes els havien dut a voler ser polítics.

4.1.- Una anàlisi sociològica

Per a conèixer amb detall el perfil dels individus considerats treballaré tot seguit en una anàlisi sociològica de conjunt, servint-me d'un treball prosopogràfic. La prosopografia és una eina metodològica que permet l'elaboració d'una biografia col·lectiva d'un organisme o d'un grup de persones mitjançant l'establiment i el creuament de registres individuals.¹⁸⁹ Ha estat abundantment utilitzada en pràcticament totes les grans èpoques de la història universal. De fet, no només la prosopografia o la biografia política, sinó altres mètodes i tècniques d'anàlisi estadística han estat emprades en els últims decennis per a l'estudi de les elits polítiques i econòmiques.¹⁹⁰ En el si de la historiografia espanyola, com ha remarcat Juan Francisco Fuentes,¹⁹¹ es podria marcar com a referència inicial en l'aplicació del concepte prosopogràfic el

¹⁸⁹ Eric ANCEAU, *Les députés du Second Empire: Prosopographie d'une élite du XIXe siècle*, Paris, Honoré Champion Éditeur, 2000, pp. 20-21. La definició inicial prové de l'aportació de Lawrence Stone a Lawrence STONE, «Prosopografia», a Lawrence STONE, *El pasado y el presente*, México, Fondo de Cultura Económica, 1986, p. 61. Stone es serveix del mètode prosopogràfic per estudiar un grup de personalitats històriques, que actuaren com un subjecte social.

¹⁹⁰ Per a conèixer algunes de les últimes aportacions en aquests camps a França, Christiane DEMEULENAERE-DOUYÈRE; Armelle LE GOFF (ed.), *Histoires individuelles, histoires collectives: Sources et approches nouvelles*, Paris, Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 2012. També resulta d'interès J. S. B. KEATS-ROHAN (ed.), *Prosopography approaches and applications: A Handbook*, Oxford, University of Oxford, 2007. Es disposa de dos rellevants estudis transnacionals sobre parlamentarisme contemporani a nivell europeu. Pel cas, Heinrich BEST; Maurizio COTTA, *Parliamentary representatives...*; Heinrich BEST; Maurizio COTTA (ed.), *Democratic Representation...*

¹⁹¹ Juan Francisco FUENTES, «La formación de la clase política...».

clàssic estudi d'Alberto Gil Novales¹⁹² i com a punt de partida pioner la investigació d'Isabel Burdiel.¹⁹³

A partir d'aquests treballs s'ha desplegat una atracció per aquest tipus de metodologies, com a eines d'aproximació al que seria una biografia col·lectiva.¹⁹⁴ Un dels principals resultats visibles ha estat la producció de diccionaris biogràfics de parlamentaris.¹⁹⁵ D'altra banda, l'estudi del perfil conjunt d'aquests polítics, amb treballs exclusivament centrats en l'aplicació de la prosopografia, es veu cultivant amb especial rellevància en els últims anys i en la Restauració com a període més destacat.¹⁹⁶ Menys atenció han rebut els anys del liberalisme dels primers dos terços del segle XIX, gairebé encara per explorar.¹⁹⁷

Amb l'aplicació d'una anàlisi prosopogràfica en l'estudi dels diputats pretenc conèixer amb més detall el perfil d'aquests homes. Distingir les seves principals característiques hauria de facilitar-me concebre millor les implicacions que aquests trets tenien en la seva acció parlamentària. Al mateix temps, situaré i compararé aquestes circumstàncies amb el conjunt espanyol i en el marc de l'Europa liberal. Per a dur a terme l'anàlisi prosopogràfica s'han tingut en compte els diputats escollits i que van prendre possessió per alguna de les circumscripcions catalanes entre l'elecció de

¹⁹² Alberto GIL NOVALES, *Las sociedades patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*, Tecnos, Madrid, 1975, 2 volums.

¹⁹³ Isabel BURDIEL, *La política de los notables (1834-1836)*, València, Edicions Alfons El Magnànim, 1987. Complementàriament, Isabel BURDIEL, «Análisis prosopográfico y revolución liberal. Los parlamentarios valencianos (1834-1856)», *Revista de Estudios Políticos*, núm. 93 (1996), pp. 123-138; Isabel BURDIEL; María Cruz ROMEO MATEO, «Los sujetos en el proceso revolucionario español del siglo XIX: El papel de la prosopografía histórica», *Historia Contemporánea*, núm. 13-14 (1996), pp. 149-156.

¹⁹⁴ Un altre dels pioners espanyols en l'ús de la prosopografia ha estat Pedro Carasa. Entre d'altres, Pedro CARASA (ed.), *Elites: Prosopografía contemporánea*, Valladolid, Universidad de Valladolid, 1994; Pedro CARASA, «Elites castellanas de la Restauración. Diputados y senadores entre 1876-1923. Un estudio de prosopografía regional», *Investigaciones históricas: Época moderna y contemporánea*, núm. 15 (1995), pp. 13-18; Pedro CARASA, «Elites castellanas de la Restauración: del bloque de poder al microanálisis», *Historia contemporánea*, núm. 13-14 (1996), pp. 157-196; Pedro CARASA (dir.), *Élites castellanas de la Restauración...*

¹⁹⁵ Vegin nota 38.

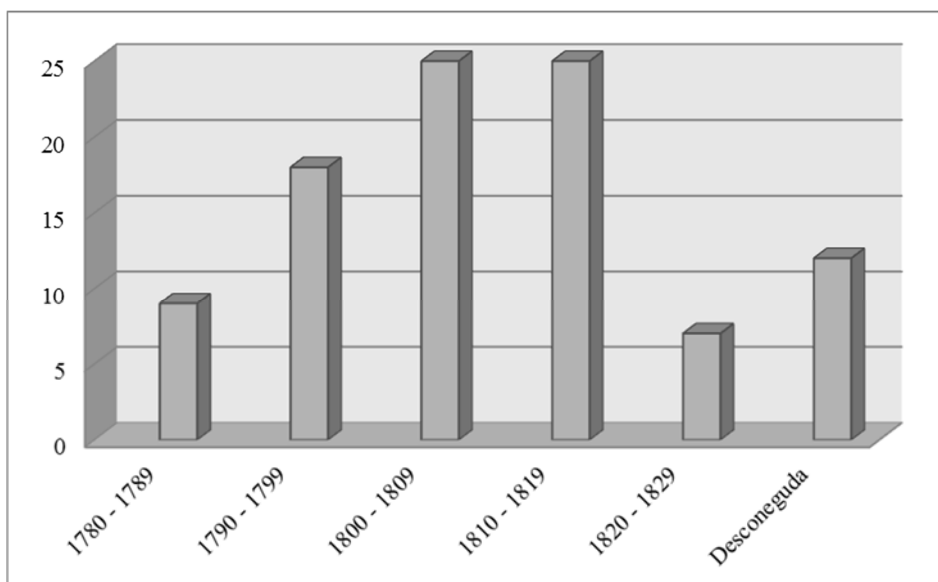
¹⁹⁶ Un estat de la qüestió l'oferí María del Mar LARRAZA MICHELTORENA, «Élites políticas en la Restauración española: Una mirada desde la prosopografía», *Memoria y Civilización (MyC)*, núm. 5, 2002, pp. 275-305. Des d'aleshores s'han fet ja forces actualitzacions. Entre els últimes, Javier MORENO LUZÓN; Pedro TAVARES DE ALMEIDA, *De las urnas al hemiciclo. El parlamentarismo en la Península Ibérica (1875-1926)*, Madrid, Marcial Pons Historia, 2012; Jesús CRUZ, *Los notables de Madrid. Las bases sociales de la revolución liberal española*, Madrid, Alianza, 2000; Gregorio DE LA FUENTE, *Los revolucionarios de 1868. Elites y poder en la España liberal*, Madrid, Marcial Pons, 2000; Mercedes CABRERA (dir.), *Con luz y taquígrafos. El Parlamento en la Restauración (1913-1923)*, Madrid, Taurus, 1998; Mariano BAENA DEL ALCÁZAR, *Elites y conjuntos de poder en España (1939-1992). Un estudio cuantitativo sobre Parlamento, Gobierno y Administración y gran empresa*, Madrid, Tecnos, 1999. Per al cas català, Gemma RUBÍ; JOSEP ARMÈNGOL, *Vots, electors i corrupció...*

¹⁹⁷ Vegin nota 37.

setembre de 1843 i la de febrer de 1853, condicions que compliren 96 homes.¹⁹⁸ Només s’han considerat els que finalment van ocupar l’escó. Per això, s’han desestimat candidats com José de la Peña y Aguayo, que tot i ser elegit per Barcelona el 1846 al final va renunciar-hi, en optar pel districte de Cabra (Córdoba). També s’han descartat altres individus que malgrat haver estat elegits no exerciren. Pel cas, Antoni de Castellarnau, Felip Gavaldà o Joan Cortada, escollits per Tarragona el 1843, però sense prendre possessió de l’escó. Són alguns dels pocs homes que no juraren el càrrec (vegin taula 6, a l’apartat 7.1.).

Aquest context ha de permetre no només afinar en el perfil dels diputats que finalment desenvoluparen la responsabilitat, sinó també caracteritzar una sèrie de paràmetres per tal d’avaluar-los i comparar-los amb d’altres realitats similars. Amb aquest objectiu s’ha considerat la data de naixement, l’edat dels diputats i la seva edat d’accés al parlament, el lloc de naixement, la formació, la condició socioprofessional, la militància política, la diversitat de càrrecs exercits i l’experiència parlamentària. Tot seguit en destaco els trets principals. En primer lloc, es pot identificar l’edat de major plenitud parlamentària en la quarantena, especialment en aquells de més de 40 i menys de 50 anys, però també en els que encara no havien arribat als quatre decennis, tot i que s’hi acostaven (observin figures 1, 2 i 3).

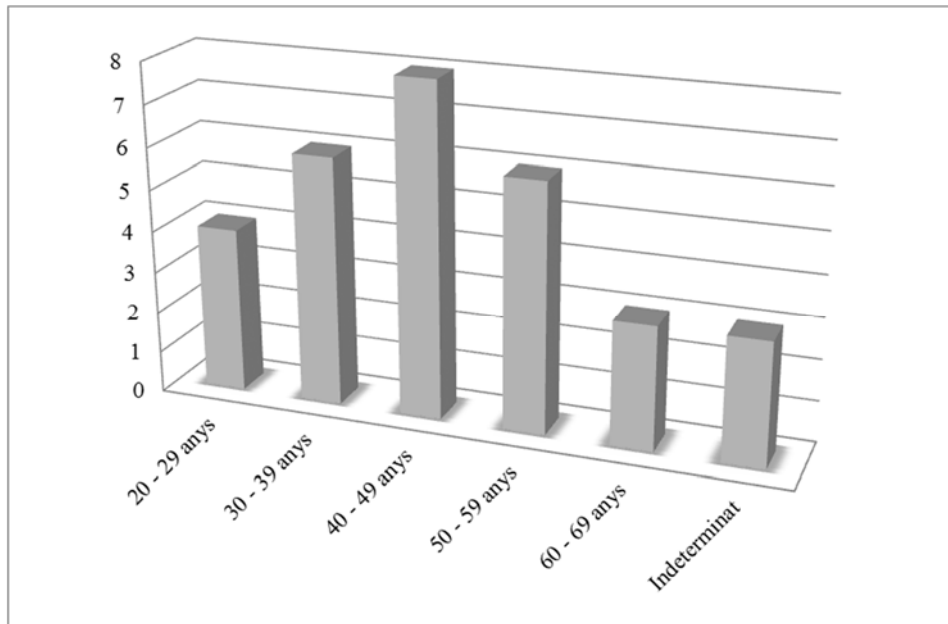
Figura 1: Data de naixement

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d’Història del Parlamentarisme (UAB)

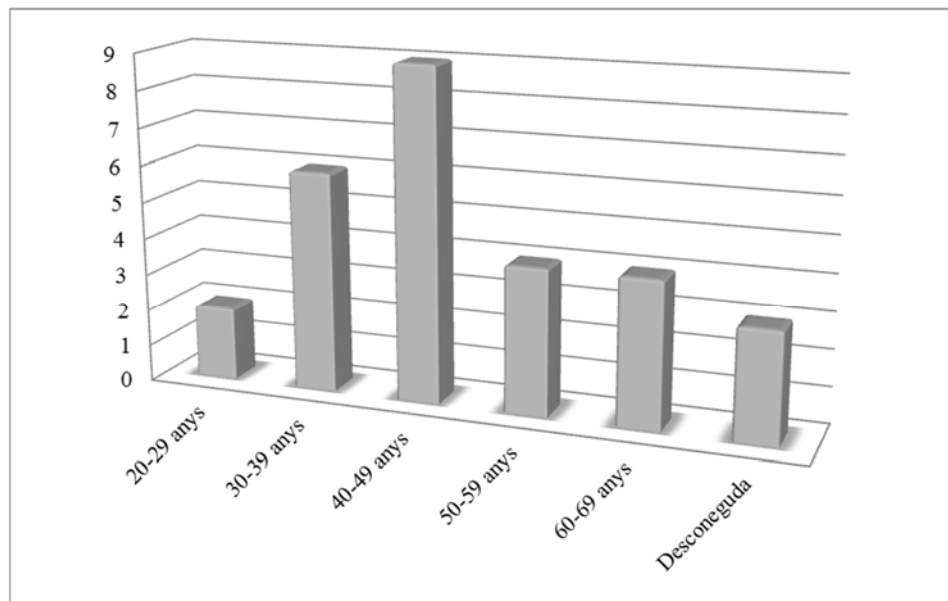
¹⁹⁸ La informació amb la qual s’ha treballat procedeix de les bases de dades biogràfiques i documentals dels parlamentaris catalans reunides pel grup de recerca Grup d’Història del Parlamentarisme (Universitat Autònoma de Barcelona).

Figura 2: Edat dels diputats en la legislatura 1846-47

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

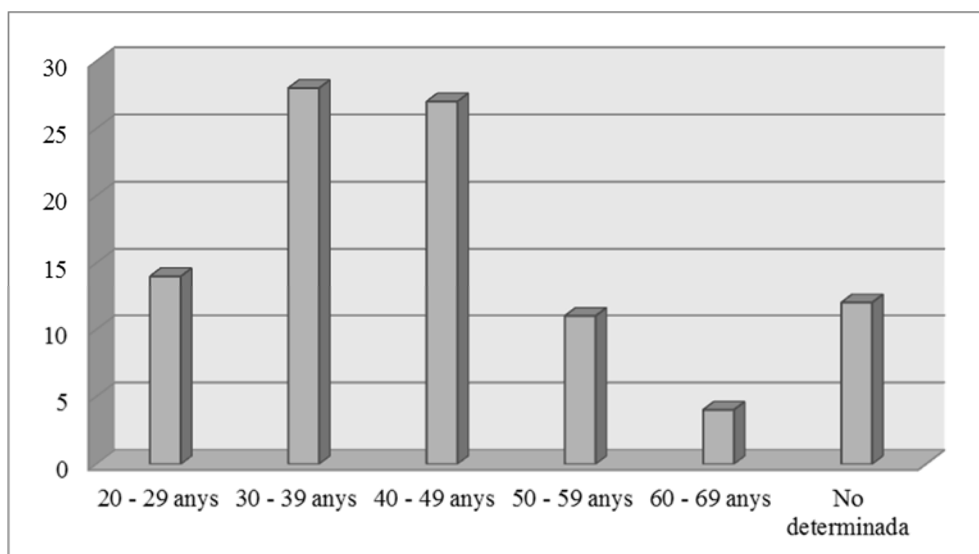
Figura 3: Edat dels diputats en la legislatura 1853

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

La situació concorda amb l'edat d'accés per primer cop al Congrés, que es produeix majoritàriament a partir de la maduresa, amb especial rellevància dels homes entre 30 i 39 anys (28) i de 40 i 49 anys (27), com posa de manifest el gràfic següent:

Figura 4: Edat d'accés al Congrés

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

És a dir, el 57'3% dels homes considerats quan entraren per primera vegada al Congrés tenien entre 30 i 49 anys. Més atípic era fer-ho en la joventut, ja que en només catorze casos s'estrenaren amb edats compreses entre els 20 i 29 anys. Tampoc no era habitual ingressar per primer cop a la cambra baixa en avançades edats, donat que l'esperança de vida a l'època solia ser, de mitjana, propera a la trentena d'anys.¹⁹⁹ Si bé, en aquests homes era lleugerament superior, donada la seva privilegiada posició social i econòmica. Així, no resulta anòmal que només onze dels polítics avaluats juressin per primer cop el càrrec entre els 50 i 59 anys i quatre entre els 60 i els 69.

Tots aquests paràmetres es poden comparar amb d'altres realitats i es comprova que la situació era força similar, tant al conjunt de la monarquia espanyola com a d'altres parlaments europeus. Així ho demostra l'estudi d'Alejandro Nieto per a les Corts Constituents espanyoles de 1836-37, en el qual exposa que la majoria de diputats foren nascuts a l'última dècada del segle XVIII.²⁰⁰ Per tant, tenien aleshores entre 37 i 46 anys. En termes similars se situa la investigació d'H. A. C. Collingham sobre la França de la Monarquia de Juliol (1830-48). Segons les dades recopilades per l'autor, el 1846 al voltant del 50% dels diputats havien nascut a l'última dècada del segle XVIII.²⁰¹ En conseqüència, se situaven aproximadament entre els 47 i 55 anys. També l'obra de

¹⁹⁹ L'esperança de vida espanyola vers l'any 1900 no arribava als 34 anys. Vegin Jordi MALUQUER DE MOTES, *La economia espanyola...*, p. 89.

²⁰⁰ Alejandro NIETO, *Mendizábal. Apogeo...*, p. 425.

²⁰¹ H. A. C. COLLINGHAM, *The July Monarchy: A political history of France, 1830-1848*, London/New York, Longman, 1988, p. 111.

Frank Eyck sobre els parlamentaris alemanys de 1848 aporta dades força coincidents, ja que el 75% dels polítics considerats tenia entre 32 i 52 anys.²⁰² De fet, l'edat mitjana dels parlamentaris alemanys entre 1848 i 1868 rondava els 43 anys²⁰³ i a l'Holanda de la mateixa època els 50.²⁰⁴

Pel que fa a l'edat d'accés al parlament, val la pena tenir en compte l'estudi de María Antonia Peña, María Sierra i Rafael Zurita, en què analitzen prosopogràficament 72 diputats que, entre 1844 i 1869, tingueren rellevància en les discussions sobre la legislació electoral espanyola. Seguint la informació dispensada, el 51'3% entraren per primera vegada al Congrés entre els 30 i 40 anys, mentre el 23'6% ho feren abans de complir els 30 i un 22'2% com a majors de 40 anys.²⁰⁵ Malgrat es pugui tractar d'un univers molt petit respecte la totalitat dels diputats, com els mateixos autors adverteixen, la tendència general coincideix en ubicar l'entrada a l'hemicicle entre els 30 i els 40 anys. D'aquesta anàlisi caldria conèixer amb més detall la divisió per franges d'edat a partir dels 40 anys, per a poder discriminar millor la informació i aportar una avaluació més precisa.

A banda d'exhibir una edat madura, els polítics escollits als districtes catalans en la dècada considerada foren majoritàriament nascuts en algun municipi català (figura 5). Gairebé dos terços dels avaluats nasqueren en terres catalanes i, per tant, foren naturals del Principat. Aquesta situació concorda amb el citat estudi de Peña, Sierra i Zurita, segons el qual el 77'7% dels analitzats obtingueren la totalitat o majoria de les seves actes en les demarcacions on van néixer.²⁰⁶

²⁰² Frank EYCK, *The Frankfurt parliament, 1848-1849*, London, Macmillan, 1968, p. 100.

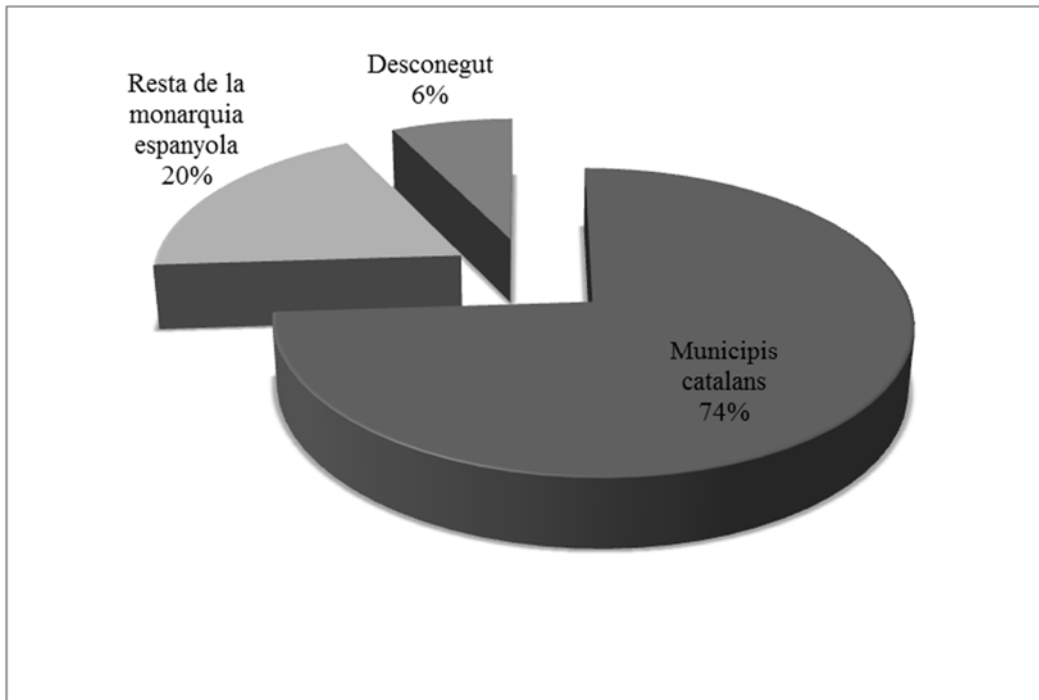
²⁰³ Heinrich BEST; Christopher HAUSMANN; Karl SCHMITT, «Challenges, failures, and final success: The winding path of German parliamentary leadership groups towards a structurally integrated elite, 1848-1999», a Heinrich BEST; Maurizio COTTA, *Parliamentary representatives...*, p. 159.

²⁰⁴ Ineke SECKER, «Representatives of the Dutch people: The smooth transformation of the parliamentary elite in a consociational democracy 1849-1998», a Heinrich BEST; Maurizio COTTA, *Parliamentary representatives...*, p. 290.

²⁰⁵ María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...*, p. 238.

²⁰⁶ *Ibid.*, p. 244.

Figura 5: Lloc de naixement

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

De tota manera, un gens negligible 20% procedia d'altres indrets de la monarquia espanyola, una situació que condueix a recalcar la importància del *cunerisme*, entès com un fenomen que permetia, mercès a la influència del govern en les eleccions, escollir homes forans al districte d'elecció i moltes vegades lligats a interessos governamentals. Tot i amb això, el cert és que si es passa a una anàlisi més personalitzada dels polítics que representaven aquest important percentatge -un de cada cinc escollits-, es veurà que les relacions d'aquests amb el Principat no eren tan inexistent com *a priori* es podria suposar. Tot i ser natural de Madrid, on passà la major part de la seva vida, el marquès de Bedmar fou escollit fins a quatre vegades per la circumscripció de Girona, entre 1847 i 1853. Precisament, substituï el marquès de Girona, diputat pel mateix districte el 1846, que bàsicament l'unia al territori el títol nobiliari. El primer segurament aprofità la baixa del seu antecessor i la influència del govern per entrar al Congrés en unes eleccions parcials i ho féu per aquell districte, com ho podria haver fet per qualsevol altre.

Fins aquí la representativitat associada al marquès de Bedmar entroncaria perfectament dins els paràmetres habitualment vinculats al *cunerisme*. Una altra qüestió és que amb els anys, l'electorat o part d'ell associés la seva persona amb els interessos del districte. En les eleccions de 1851 rebé el suport de diversos electors a través d'un

manifest que aconsellava reelegir-lo: «*Los principios políticos y económicos, los leales antecedentes, la posición y decidida voluntad que abriga el Sr. marqués de cooperar al bien general de la nación y al particular de este distrito, y la consecuencia, la gratitud y la fina cortesanía aconsejan a los infrascritos la conveniencia y ventajas de la reelección del ex-diputado*».²⁰⁷ Altrament formulat, el missatge connectava els interessos del representant amb els del districte, quan en realitat es tractava de l'intercanvi mutu entre els que el sostenien –bona part de les autoritats del districte, que es valien de la recomanació per la qual venia el noble- i el diputat, que havia de respondre a les demandes d'aquests. Per tant, el *cunerisme* no era una realitat tan allunyada del territori i associada a les autoritats centrals, com una pràctica més complexa on entraven en joc també les consideracions de les autoritats locals. Aquestes, doncs, no desenvolupaven un simple paper secundari.

Aquest n'és un exemple, però també podria oferir-ne d'altres, com els de Juan de Balboa a La Bisbal d'Empordà, Juan Gaya a La Seu d'Urgell, Félix María Messina a Barcelona o Rafael López Ballesteros a Gandesa, per a donar evidències de cada província. Al mateix temps, altres raons redunden en el fet que el *cunerisme* no s'expressava solament com una imposició governamental. Altrament no s'entendrien casos com el de Pascual Madoz a Tremp o Ángel de Villalobos a Manresa. El primer, afí al Partit Progressista, se serví igualment de les pràctiques d'intercanvi de favors per afermar-se com a diputat, a desgrat del govern. Per la seva banda, el segon consolidà la seva representació al districte de Manresa, mercès a les influències de les corporacions industrials i als interessos d'aquestes, arrelats al districte. Seguint amb les indicacions proposades per l'obra de Peña, Sierra i Zurita, i prenent com a referència Madoz, els autors estimen que un gruix considerable de diputats acabaren convertint-se en naturals del districte, tot i no gaudir inicialment de vincles familiars o econòmics amb el territori. Ho feren a través d'estratègies que els permeteren establir una xarxa de clients, amics i seguidors.²⁰⁸

Mogens N. Pedersen, Ulrik Kjær i Kjell A. Eliassen també reflexionen sobre aquest tipus de procediments en un estudi comparatiu entre Dinamarca, Alemanya, Holanda i Finlàndia i apunten que són més complexos del que a simple vista es pugui pensar. Així, els lligams entre un candidat i la circumscripció per la qual era escollit

²⁰⁷ *El Postillón*, núm. 6168 (25-4-1851), p.3.

²⁰⁸ María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...*, p. 245.

podien ser diversos, com disposar de lloc de residència als voltants del districte, haver-hi viscut anteriorment o gaudir de propietats en el mateix.²⁰⁹

Si l'anàlisi del lloc de naixement es divideix per províncies (figures 6, 7, 8 i 9), s'il·lustra la importància que el fenomen del *cunerisme* prenia especialment a Girona. Allí, els originaris d'altres territoris espanyols i de d'altres províncies catalanes (50% dels escollits) superaven els naturals de la província (38%). Si es fixa la mirada exclusivament en aquelles persones provinents d'altres indrets de l'Espanya liberal, la situació esdevé notòria a les províncies de Tarragona i Girona, on aproximadament un quart dels elegits de cada demarcació responia a aquesta condició. Tal vegada aquesta situació es pugui explicar per l'escassa força de la capitalitat d'aquestes dos territoris. Mentre Barcelona i Lleida mostraven una significativa aportació dels naturals de les seves capitals, Girona i Tarragona veien flaquejar aquest lideratge, que potser facilità la introducció de polítics forans.

Al capdavant, la importància de la capitalitat de la província és un fenomen a tenir en consideració. A excepció de la província de Tarragona, on cap dels representants era originari de la capital, fet que podria conduir-nos a pensar en la polèmica que generà feia poques dècades aquesta decisió,²¹⁰ la resta de províncies palesava aquesta tendència. Girona tal vegada era la que ho feia amb menor mesura, ja que només el 13% dels escollits era nascut a la ciutat que travessa l'Onyar, mentre a Lleida aquesta condició ja augmentava fins al 20% i a Barcelona es disparava fins a gairebé un terç (31%). De fet, la importància de l'actual capital catalana es traslladà al conjunt de les províncies, on arreu hi hagueren homes nascuts a la ciutat. En total, 19 dels 96 diputats estudiats (gairebé el 20%) eren originaris de Barcelona. A més, molts d'altres hi acabaren residint o treballant, com a mostra del lideratge de la metròpoli en el conjunt del territori.

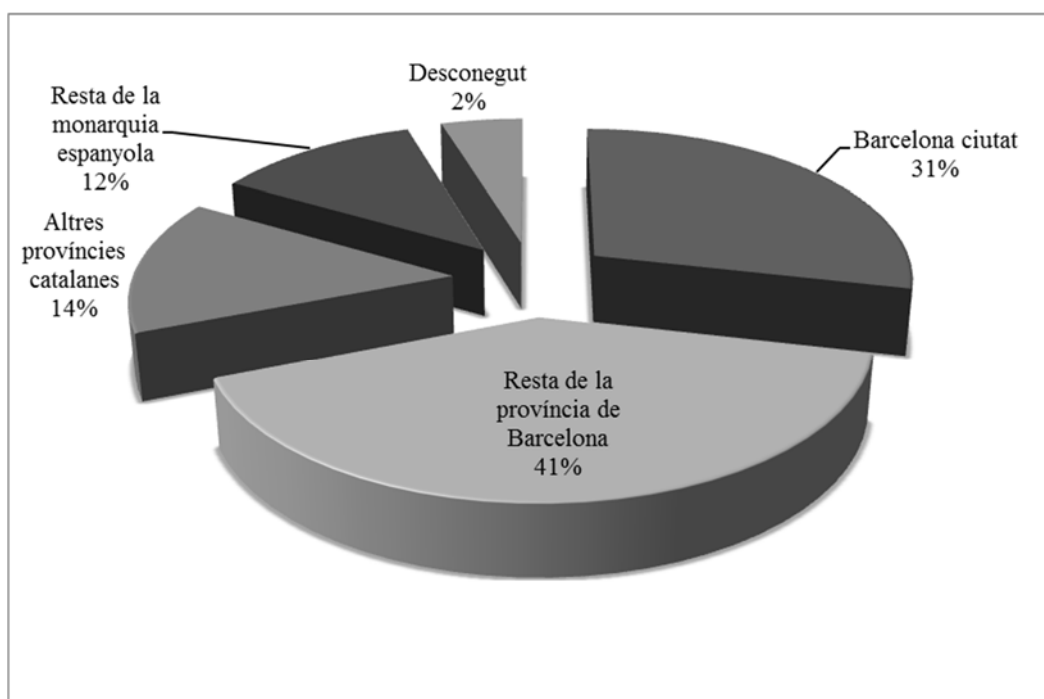
Per a il·lustrar la qüestió: Joan Agell va néixer a la província de Lleida, però va desenvolupar la seva vida a Barcelona. Allí es casà, va viure i va treballar com a professor universitari. Un altre cas pot ser el de Josep Manel Planas i Compte. Va néixer a Sant Feliu de Guíxols (Girona), tot i que els seus pares vivien a Barcelona i que

²⁰⁹ Mogens N. PEDERSEN; Ulrik KJÆR; Kjell A. ELIASSEN, «The geographical dimension of parliamentary recruitment: Among native sons and parachutists», a Heinrich BEST; Maurizio COTTA (ed.), *Democratic Representation...*, p. 176.

²¹⁰ El 1822 Tarragona es convertí en capital de la província, malgrat que altres ciutats com Tortosa i Reus li feren front des d'una posició gens inferior. Sense anar més lluny, el 1840 Tarragona amb prou feines sobrepassava els 12.000 habitants, mentre Reus se situava a prop dels 28.000 i Tortosa a mitjans de la dècada de 1830 ja superava els 20.000. Fins i tot Valls avantatjava Tarragona, amb prop de 16.000 habitants.

finalment ell va fer el mateix. D'altra banda, polítics nascuts fora dels municipis catalans també hi establiren lligams, com Esteban Sayró i Ángel de Villalobos, ambdós naturals de les terres valencianes, però units a Barcelona a través dels interessos industrials que els vinculaven a diferents corporacions. Aquesta situació no era excepcional a Europa. Altres parlaments com el danès de la dècada de 1850 reflectia una sobrerepresentació de l'àrea de Copenhage del 17%; tendència que continuà almenys fins el final de segle.²¹¹ També el francès del Segon Imperi (1852-1870) revelava una preponderància del departament del Sena i, en especial, de la ciutat de París, amb un 22'19% dels diputats nascuts en aquesta àrea.²¹²

Figura 6: Lloc de naixement dels diputats escollits per la província de Barcelona

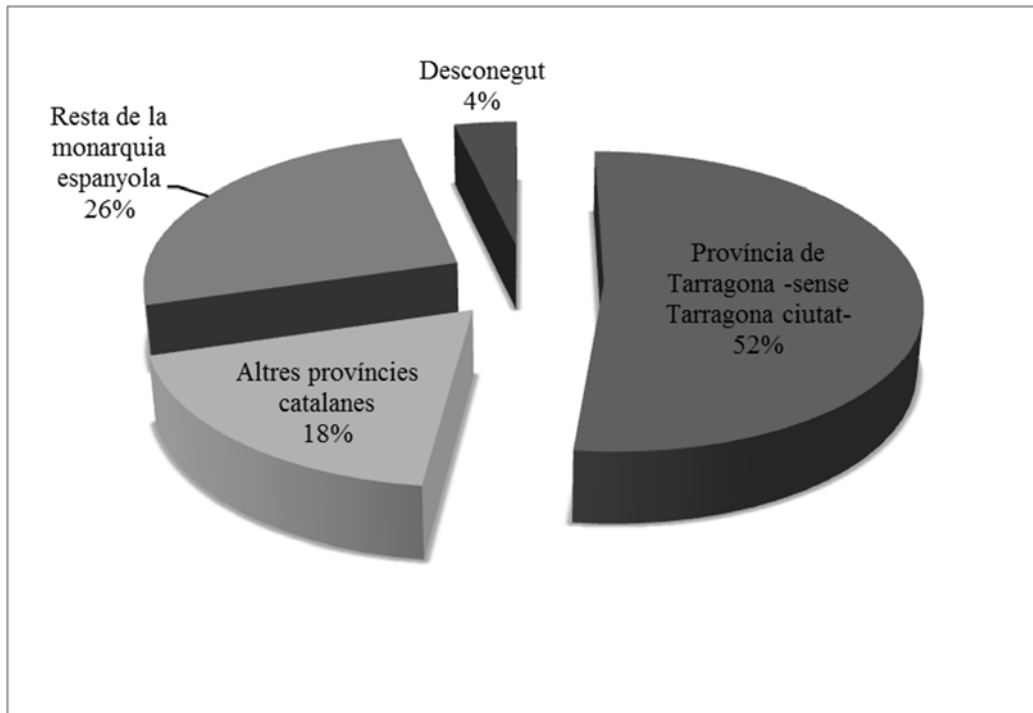

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

²¹¹ Mogens N. PEDERSEN, «The incremental transformation of the Danish legislative elite: The Party System as prime mover», a Heinrich BEST; Maurizio COTTA (ed.), *Parliamentary representatives...*, p. 38.

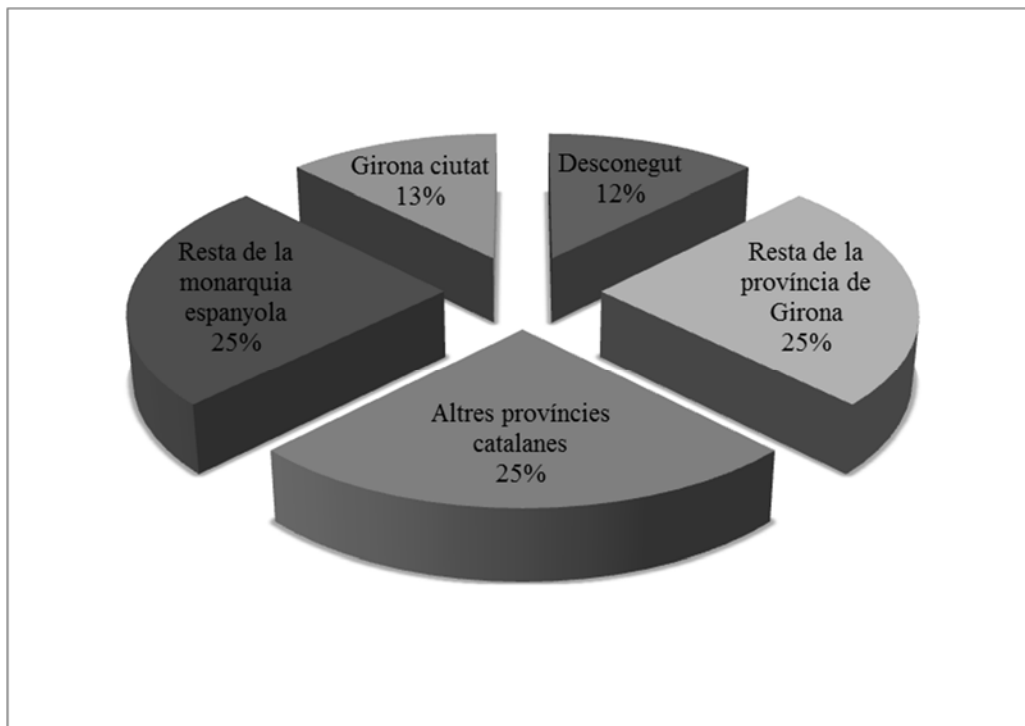
²¹² Eric ANCEAU, *Les députés du Second Empire...*, pp. 93-94.

Figura 7: Lloc de naixement dels diputats escollits per la província de Tarragona

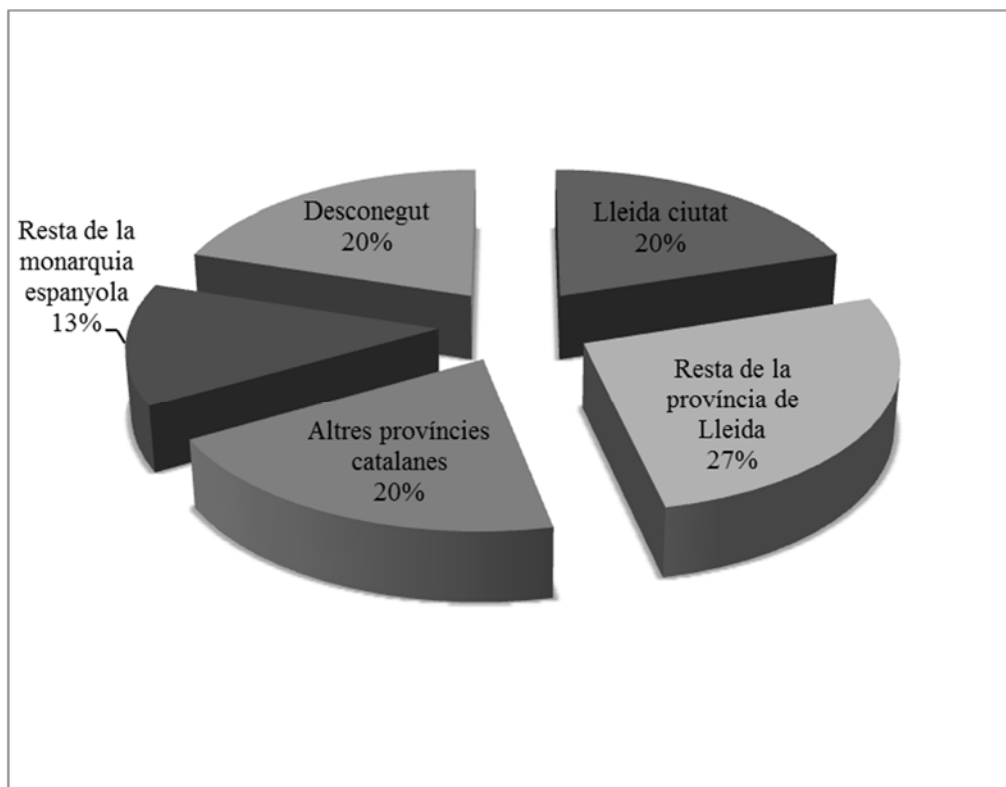
Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

Figura 8: Lloc de naixement dels diputats escollits per la província de Girona

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

Figura 9: Lloc de naixement dels diputats escollits per la província de Lleida

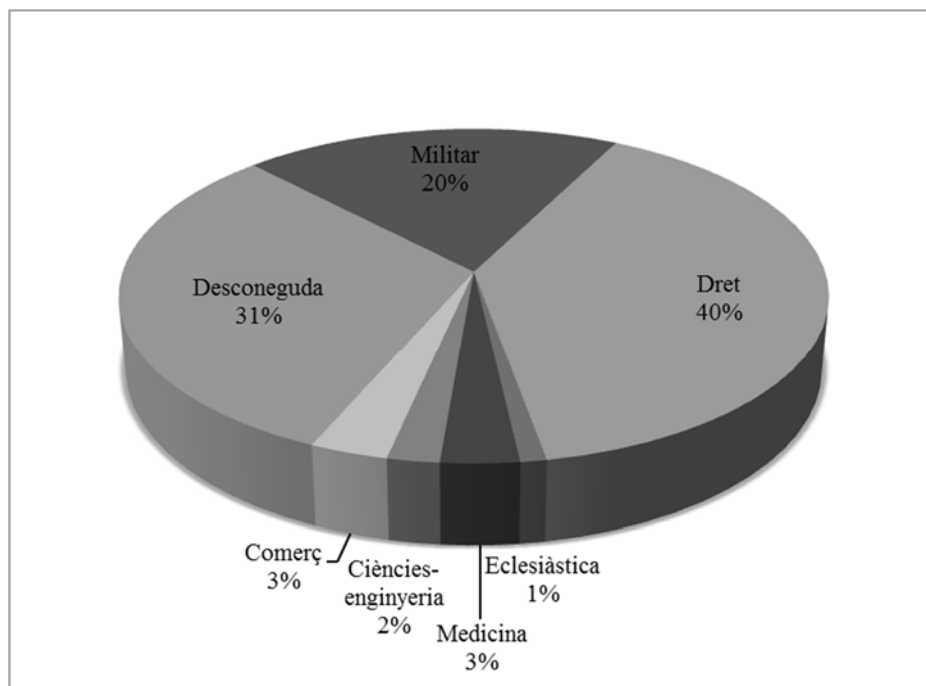

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

Atès que la informació disponible sobre la formació dels diputats considerats presenta certes mancances, em detindrè més en la seva condició socioprofessional. Específicament sobre l'educació rebuda, es desconeixen els detalls de gairebé un terç dels implicats (figura 10). En tot cas, val la pena retenir que un mínim del 40% dels subjectes estudià dret, amb molta probabilitat per la necessitat de coneixement de l'administració i del seu funcionament.²¹³

²¹³ L'influent paper dels juristes com a representants polítics ha estat tractat per Frank Theisen en regions alemanyes com la de Kurhessen a mitjan segle XIX, tot destacant la importància de la seva formació per a desenvolupar un rol determinant en la conformació i orientació jurídica de l'acció parlamentària. Vegin Frank THEISEN, «Justiz und Parlament. Kurhessische Juristen als Abgeordnete», a Anna Gianna MANCA; Wilhelm BRAUNEDER, *L'istituzione parlamentare nel XIX secolo: Una prospettiva comparata*, Bologna-Berlin, Il mulino-Duncker & Humblot, 2000, pp. 299-333. Sobre la importància dels juristes en la cultura liberal hispànica, Juan PRO RUIZ, «El derecho y los derechos», a Miguel Ángel CABRERA; Juan PRO (coords.), *La creación de las culturas políticas modernas: 1808-1833*, Madrid/Zaragoza, Marcial Pons/Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014, pp. 69-95.

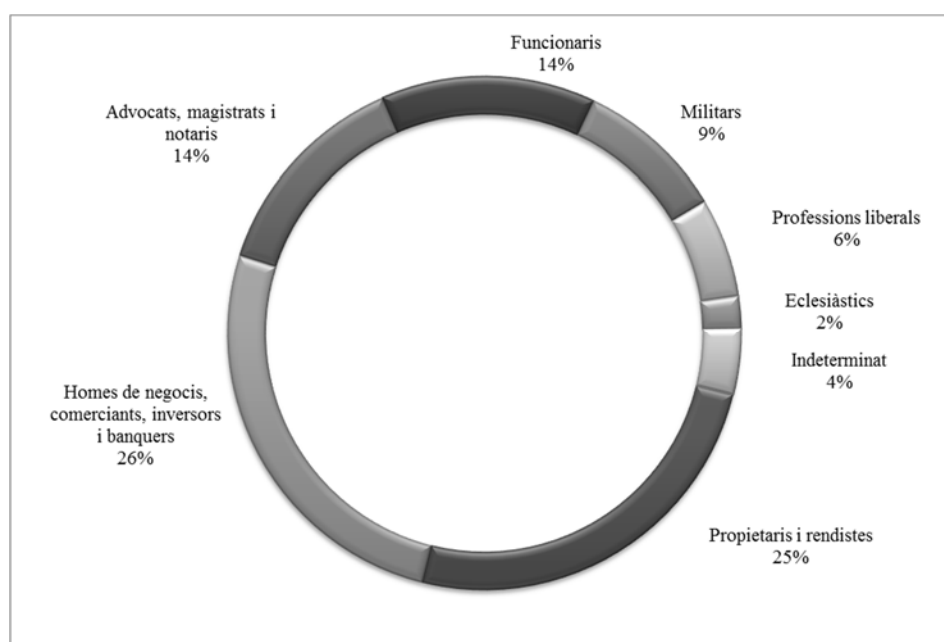
Figura 10: Formació

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

Si bé la informació sobre la condició socioprofessional és més detallada, hi ha alguns casos en què hi pot haver discussió sobre l'activitat professional més destacada de l'individu. S'ha optat per considerar la font d'ingressos més substancial en els anys de maduresa dels subjectes, els que justament dedicaren com a diputats.

Figura 11: Condició socioprofessional

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

D'acord amb el gràfic, la condició socioprofessional més estesa entre els diputats va ser la d'home de negocis, comerciant, inversor i banquer. No ha d'estranyar, tenint en compte les implicacions que aquesta posició tingué després al Congrés en forma de demandes i accions diverses a favor de la protecció de la indústria. Alhora, aquest perfil podria presentar-se de manera força diferenciada al conjunt del Congrés espanyol. A les Corts de Cádiz, aquest sector no arribà al 5% i durant el Trienni Liberal superà per poc el 6%, segons Quintí Casals.²¹⁴ Seguint la informació aportada per Burdiel dels procuradors de 1834-35 només un 9'1% foren comerciants i industrials,²¹⁵ mentre Natividad Araque apunta que el 1846 encara foren menys: 4'5% de comerciants i 2% entre banquers, metges, enginyers i catedràtics.²¹⁶ Sigui com sigui, tampoc aquests sectors no foren els majoritaris en bona part dels parlaments europeus del moment. A la França de 1837 només el 13% desenvolupaven professions comercials,²¹⁷ mentre a l'Alemanya de 1848 eren el 9'4%²¹⁸ i a l'Itàlia de la dècada de 1860 no arribaven ni al 4%.²¹⁹

És clar que també hi ha d'altres casos prou similars. La mateixa França del Segon Imperi presentava els homes de negocis com el segon sector més important, després dels propietaris, amb prop del 30%. Així, entre comerciants, industrials, banquers i homes de negocis els percentatges es mogueren al llarg del període per sobre del 20%.²²⁰ O la Noruega d'entre 1848 i 1884, a més dels terratinents i els oficials de l'Estat, els mercaders suposaven un altre dels grans sectors econòmics representats al parlament. Concretament, entre 1848 i 1868 al voltant del 20% foren homes de negocis.²²¹ Tampoc no es pot oblidar el Regne Unit, que malgrat la importància social dels homes de negocis, aquests es mantingueren entre el 20 i el 30% entre 1868 i 1888. Per la seva banda, el sector primari britànic seguia predominant aleshores, amb

²¹⁴ Quintí CASALS BERGÉS, *La representació parlamentaria...*, p. 160.

²¹⁵ Isabel BURDIEL, *La política de los notables...*, pp. 91-92.

²¹⁶ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado de Isabel II: La Cámara Baja*, Madrid, Congreso de los Diputados, 2008, p. 384.

²¹⁷ H. A. C. COLLINGHAM, *The July Monarchy...*, p. 87.

²¹⁸ Frank EYCK, *The Frankfurt parliament...*, p. 95.

²¹⁹ Maurizio COTTA; Alfio MASTROPAOLO; Luca VERZICHELLI, «Parliamentary elite transformations along the discontinuous road of democratization: Italy, 1861-1999», a Heinrich BEST; Maurizio COTTA, *Parliamentary representatives...*, p. 236.

²²⁰ Eric ANCEAU, *Les députés du Second Empire...*, p. 298.

²²¹ Kjell A. ELIASSEN; Marit SJØVAAG MARINO, «Democratization and parliamentary elite recruitment in Norway, 1848-1996», a Heinrich BEST; Maurizio COTTA (ed.), *Parliamentary representatives...*, pp. 312 i 322.

percentatges d'entre el 30 i el 40% de la composició de la cambra baixa, tot i que a partir d'aleshores descendí bruscament.²²²

Més en sintonia amb la generalitat espanyola apareixien els propietaris i rendistes, que en el cas estudiat eren els segons en importància i amb un índex molt proper als homes de negocis i comerciants. Sota la condició de propietaris o rendistes cal considerar-hi únicament aquells que visqueren de les rendes de les seves terres i propietats o bé aquells propietaris, majoritàriament rurals, que fonamentaren els seus ingressos dels rèdits de les seves finques i terres. Això és així, ja que tots els diputats eren propietaris, donat que per accedir al càrrec s'havia d'acreditar una renda anual de 12.000 rals de billó mitjançant la contribució directa dels béns posseïts.²²³ Així és que un de cada quatre diputats dels districtes catalans visqueren de les seves rendes. Cal fer menció especial del fet que al voltant d'un terç d'aquests rendistes provenien de famílies d'origen noble. La situació catalana s'equiparava força a la del conjunt de l'Espanya liberal, on foren tal vegada encara més destacats els propietaris i rendistes. Com apunta Burdiel, entre els procuradors de 1834-35 hi hagué un 28'2% de terratinents,²²⁴ mentre Araque en comptabilitza fins a un 40% dels diputats escollits el 1846 i un 37'5% el 1853.²²⁵ Pel que fa a la noblesa, tot i que la seva presència no fou abassegadora, si que va ser digne de considerar. Durant el període de l'Estatut Reial (1834-36) els nobles constituïren el 9'22% dels diputats escollits,²²⁶ en les Corts Constituents de 1836-37 el 2%²²⁷ i encara el 1879 foren gairebé el 17% del Congrés dels diputats.²²⁸

En general, aquells anys a Europa eren moments d'importància de la noblesa en les institucions parlamentàries. A mitjan segle XIX, en països com França es movien entre el 43 i el 46% de la composició de la cambra baixa,²²⁹ a Alemanya i la Gran Bretanya la franja se situava entre el 35% i el 45% i a Itàlia i a Holanda a l'entorn del 30%. En canvi, a mida que avançà el segle aquesta tendència anà disminuint, també al

²²² Michael RUSH; Valerie CROMWELL, «Continuity and change: Legislative recruitment in the United Kingdom 1868-1999», a Heinrich BEST; Maurizio COTTA, *Parliamentary representatives...*, pp. 475-476.

²²³ Vegin el títol II de la «Ley electoral para el nombramiento de diputados a Cortes, 18-3-1846».

²²⁴ Isabel BURDIEL, *La política de los notables...*, pp. 91-92.

²²⁵ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, pp. 384 i 452.

²²⁶ Quintí CASALS BERGÉS, *La representación parlamentaria...*, p. 199.

²²⁷ *Ibid.*, p. 218.

²²⁸ Juan J. LINZ; Pilar GANGAS; Miguel JEREZ MIR, «Spanish diputados: From the 1876 Restoration to consolidated democracy», a Heinrich BEST, Maurizio COTTA (ed.), *Parliamentary representatives...*, p. 380.

²²⁹ Eric ANCEAU, *Les députés du Second Empire...*, p. 83.

llarg del segle XX i fins pràcticament desaparèixer a l'actualitat.²³⁰ Segons Michael Rush s'ha d'entendre aquesta evolució d'acord amb la mateixa progressió de la societat europea, en què el parlamentarisme reptà la noblesa a adaptar-se a les circumstàncies del moment, però que amb l'avanç democratitzador quedà en una posició afeblida.

Seguint amb l'anàlisi del gràfic, a més distància es troben les professions jurídiques. Si la xifra disminueix força respecte de la formació que bona part havia rebut, passant d'un mínim del 40% dels diputats formats en lleis a un 14% que l'exerceix, és perquè bona part d'ells es dedicà a d'altres tasques. Primordialment a l'escala funcional, en negocis de diferent tipus o bé com a rendistes. Ja fos des de la formació o exercint després en la professió, els juristes foren molt importants tant al Principat, com al conjunt espanyol, com a l'Europa de l'època. En el cas espanyol, juntament amb les altres professions liberals, el 1834-35 representaven el 24% del Congrés,²³¹ el 1836-37 gairebé el 21%,²³² el 1846 el 31'5% i el 1853 el 20'6%.²³³ En d'altres països, com a l'Alemanya de 1848, els advocats eren el 16'3% de la cambra, mentre els jutges i fiscals el 14'9%.²³⁴ En el cas francès, el 1846 el 38% de l'hemicicle estava format per professions liberals, amb una predominança dels advocats.²³⁵ Al llarg del Segon Imperi, només entre notaris, advocats i jutges suposaven prop del 15%.²³⁶

D'altra banda, pel que fa a la professionalització dels militars escollits a les circumscripcions catalanes, si un 20% reberen aquest tipus d'instrucció, menys de la meitat tindrien entre la seva principal activitat econòmica aquesta tasca. Fou així, perquè la majoria acabaria integrant-se en l'escalafó funcional, ja fos en camps similars al militar o bé en d'altres. Sobretot actuaren com a governadors militars o civils²³⁷ o dins de ministeris afins, com el de la Governació o el de La Guerra. La seva rellevància coincideix amb la tendència general espanyola, on practicaren una notable

²³⁰ Michael RUSH, «The decline of nobility», a Heinrich BEST; Maurizio COTTA (ed.), *Democratic Representation...*, pp. 29-50.

²³¹ Isabel BURDIEL, *La política de los notables...*, pp. 91-92.

²³² Quintí CASALS BERGÉS, *La representación parlamentaria...*, p. 218.

²³³ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, pp. 384 i 452.

²³⁴ Frank EYCK, *The Frankfurt parliament...*, p. 95.

²³⁵ Heinrich BEST; Daniel GAXIE, «Detours to modernity: Long-term trends of parliamentary recruitment in Republican France, 1848-1999», a Heinrich BEST; Maurizio COTTA (ed.), *Parliamentary representatives...*, p. 100.

²³⁶ Eric ANCEAU, *Les députés du second empire...*, p. 298.

²³⁷ Bona part dels que havien rebut formació militar acabaren com a governadors civils o militars, immiscint-se així en el camp civil. Pel cas, Josep Maria de Gispert, Luis Hernández-Pinzón, Josep Manso de Juliol, Francesc de Paula Mata, Ramon de Meer, Félix María Messina o Joan Prim en són una mostra.

incidència en la política.²³⁸ Burdiel els situa, després dels terratinents, com el sector més rellevant entre els procuradors de 1834-35, amb un 26%.²³⁹ Posteriorment anaren disminuint. El 1836-37 foren prop del 15%²⁴⁰ i el 1846 caigueren fins el 9%.²⁴¹ Si bé, cal tenir en compte que el 1879 encara suposaven gairebé el 8'5% de la composició del Congrés.²⁴² És clar que aquesta importància dels militars en la política tampoc no ha de ser considerada com una excepcionalitat espanyola. Pel cas, estudis comparats com el de Maurizio Cotta i Pedro Tavares d'Almeida, en què inclouen països com França, Alemanya, Itàlia i la Gran Bretanya, demostren per aquests territoris i a la dècada de 1860 una composició mitjana dels parlaments amb el 8% de militars.²⁴³

A tot plegat, convé ressaltar que la presència de funcionaris entre els polítics catalans era força més alta que el 14% indicat en la figura 11. A banda d'aquesta xifra, s'hauria de contemplar que la majoria de militars desenvoluparen la seva trajectòria en l'escalafó funcional, ²⁴⁴ d'una manera similar als advocats i magistrats i a algunes de les professions liberals, com ara els professors. Tots ells apareixen al gràfic de manera independent. Així, doncs, aquest percentatge seria força més alt i entraria en concordança amb el pes que aquest sector tingué en els parlaments europeus. Sense deixar el treball de Cotta i Tavares d'Almeida, els treballadors públics no haurien baixat del 25% i a la dècada de 1860 se situaren per sobre del 35%, és clar que amb matisos diversos segons el país.²⁴⁵ Dit d'una altra manera, el funcionariat fou un dels sectors més destacats. A Alemanya i fins el 1868 fregaven el 60%²⁴⁶ i a Holanda, per la mateixa època, eren prop de la meitat de tota la cambra baixa.²⁴⁷

²³⁸ Sobre el debat a l'entorn de la intervenció dels militars en l'àmbit polític espanyol vegin, entre d'altres, Carlos SECO SERRANO, *Militarismo y civilismo en la España contemporánea*, Madrid, Instituto de Estudios Económicos, 1984; Stanley G. PAYNE, *Ejército y sociedad en la España liberal: 1808-1936*, Madrid, Akal, 1977; E. CHRISTIANSEN, *Los orígenes del poder militar en España: 1800-1854*, Madrid, Aguilar, 1974.

²³⁹ Isabel BURDIEL, *La política de los notables...*, pp. 91-92.

²⁴⁰ Quintí CASALS BERGÉS, *La representación parlamentaria...*, p. 218.

²⁴¹ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 384.

²⁴² Juan J. LINZ; Pilar GANGAS; Miguel JEREZ MIR, «Spanish Diputados...», p. 378.

²⁴³ Maurizio COTTA; Pedro TAVARES DE ALMEIDA, «From servants of the state to elected representatives: Public sector background among Members of Parliament», a Heinrich BEST; Maurizio COTTA (ed.), *Democratic Representation...*, pp. 51-76.

²⁴⁴ A l'hora de discernir la classificació de la condició socioprofessional dels homes formats en l'àmbit militar s'ha optat per mantenir en el militar tots aquells que progressaren dins d'aquest escalafó, encara que fos en l'àmbit funcional. Per exemple, Joaquim Maria d'Aguiló o Luis Hernández Pinzón. En canvi, s'ha preferit classificar com a funcionaris aquells que actuaren en el terreny administratiu, com és el cas de Gervasi Gironella o Josep Manso de Juliol.

²⁴⁵ Maurizio COTTA; Pedro TAVARES DE ALMEIDA, «From servants of the state...», pp. 51-76.

²⁴⁶ Heinrich BEST; Christopher HAUSMANN; Karl SCHMITT, «Challenges, failures, and final success...», p. 156.

²⁴⁷ Ineke SECKER, «Representatives of the Dutch people...», p. 287.

Per a Cotta i Tavares de Almeida, el funcionariat era una de les condicions socioprofessionals més esteses entre els parlamentaris, perquè el sector públic permetia compaginar la seva dedicació amb l'activitat política a partir de la seguretat econòmica que oferia, circumstància que el sector privat no podia assegurar amb les mateixes garanties.²⁴⁸ Tota vegada que la posició d'empleat públic en els polítics suposava una dependència directa d'aquests amb el govern, ja que la seva progressió restava al criteri del gabinet i, consegüentment, a la satisfacció que aquest tingués de l'acció parlamentària efectuada. Com ha estimat María Sierra, la discussió sobre les contradiccions entre el càrrec de diputat i la qualitat de funcionari va trobar una intensitat remarcable a l'Espanya liberal, mentre en d'altres països europeus quallaren més altres tipus de debats, com el pagament d'un salari per a ser parlamentari.²⁴⁹ Per això, en la llei electoral espanyola de 1846 s'establiren algunes incompatibilitats amb el càrrec, com ara l'exercici de capità general, fiscal d'audiència, cap polític o intendent de rendes. En cas de resultar elegits havien d'escollir entre ser polític o funcionari.²⁵⁰

Justament, el debat sobre l'autonomia del diputat respecte del govern, a partir de la condició de funcionari, estigué molt present a les circumscripcions catalanes a l'hora d'escollir representants amb suficient marge de maniobra. Donat que en gran mesura l'electorat català, i particularment el barceloní afi als cercles industrials, buscava polítics capaços d'actuar amb independència del govern, optava per donar suport als aspirants que menys lligams havien contret amb els gabinets. Per això, recelava dels funcionaris. A mode d'il·lustració, en les eleccions de 1853 Ramon Martí d'Eixalà fou desacreditat per alguns electors, justament per la seva condició de professor universitari, que el feia dependre professionalment del govern. Així, en el seu lloc proposaven Martí Rodón, que reunia «*una independencia poco común por su carácter, por su fortuna y por no tener ningún empleo del gobierno*».²⁵¹ L'autonomia del diputat s'associava sobretot a les capacitats econòmiques, de manera que la solvència li permetia actuar amb independència del govern i de d'altres pressions de les quals depengués la seva pervivència. A partir d'aquesta concepció del representant polític, la historiografia s'ha referit a aquest segment de la població com a notables.²⁵²

²⁴⁸ Maurizio COTTA; Pedro TAVARES DE ALMEIDA, «From servants of the state...», pp. 51-76.

²⁴⁹ María SIERRA, «The profession of deputy. The idea of political representation in liberal Spain», *Parliaments, Estates and Representation*, núm. 30 (2010), pp. 31-40.

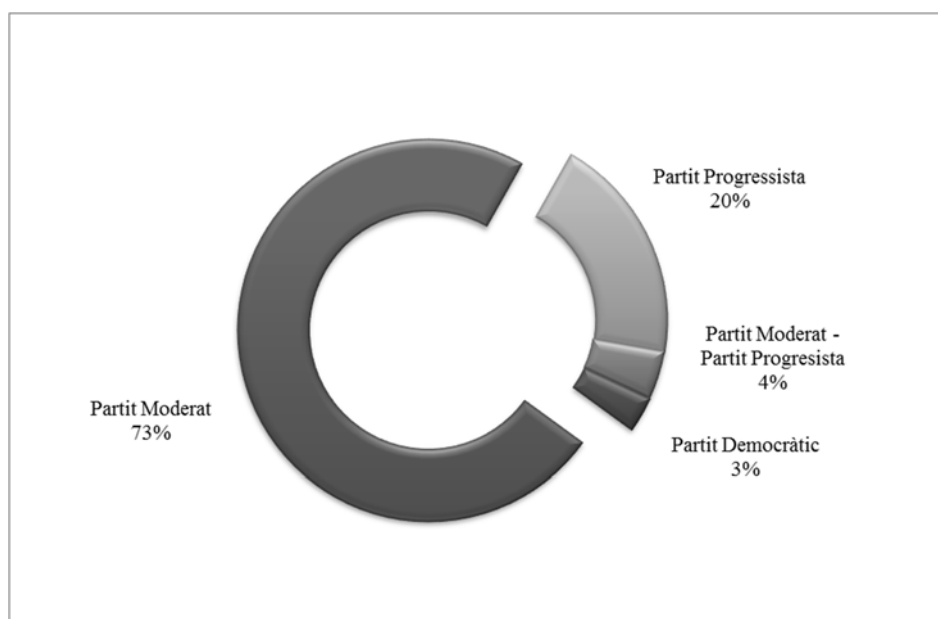
²⁵⁰ «Ley electoral para el nombramiento de diputados a Cortes, 18-3-1846».

²⁵¹ *Diario de Barcelona*, núm. 30 (30-1-1853), pp. 8-9.

²⁵² El concepte prové de l'Antic Règim, de l'assemblea consultiva francesa que el rei reunia amb membres que designava provinents del clergat, la noblesa o d'altres sectors socials privilegiats. En el

Un altre element primordial a l'hora de valorar el perfil dels diputats és la militància política (figura 12). La gran majoria dels escollits, gairebé tres de cada quatre, foren afins al Partit Moderat. La situació és ben fàcil d'interpretar, atès el predomini de la formació en els governs al llarg de la dècada analitzada. La seva quasi hegemonia parlamentària s'explica a partir de la ingerència en les eleccions, que li permetia obtenir majories absolutes, i de la repressió i persecució practicada contra els seus adversaris. Totes aquestes circumstàncies il·lustren els fonaments del seu domini aclaparador. De la resta de no moderats, la majoria de l'espai polític l'ocupava el Partit Progressista (amb un 20% del total) i només hi hagué lloc per a una minoria democràtica, que tot just es començava a configurar (el Partit Democràtic nasqué el 1849) o que després de la repressió practicada a partir de 1843-44 no pogué refer-se en aquell context i hagué d'esperar al Bienni Progressista (1854-56) per a tornar a emergir amb possibilitats reals d'expressió política.

Figura 12: Militància política

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

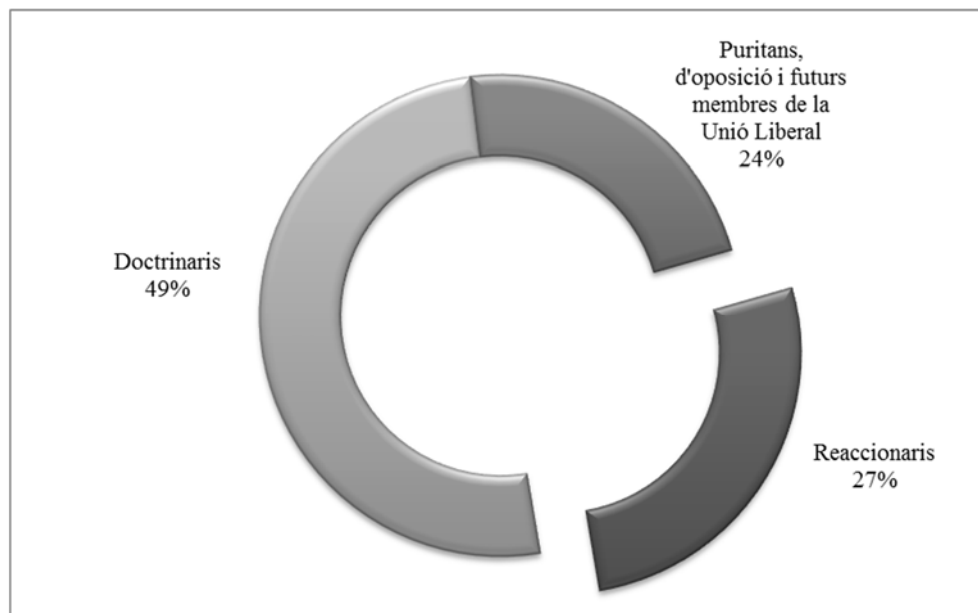
Aquest tipus de realitats tampoc no representaven una excepcionalitat en una Europa liberal encara en procés de consolidació. El parlament de la França del Segon Imperi evidenciava un clar predomini dels diputats governamentals (gairebé el 85%),

liberalisme el terme evolucionà per a designar el col·lectiu que reunia les condicions necessàries per a votar. Al respecte, María Luisa SÁNCHEZ MEJÍA, «Liberalismo y República en la Revolución Francesa», a Ángeles LARIO (ed.), *Monarquía y República...*, pp. 78-80. Un estudi de cas, Isabel BURDIEL, *La política de los notables...* Entès aquest col·lectiu com una amalgama de les elits aristocràtico-burgueses a Jürgen KOCKA, «Burguesía y sociedad burguesa...», p. 34.

mentre la resta tenien una incidència molt menor, començant pels republicans (prop d'un 7%), seguint pels independents (poc més d'un 5%) i acabant pels orleanistes i legitimistes, que no arribaven al 2% cadascun.²⁵³

Retenint únicament aquesta fotografia, amb un clar domini del Partit Moderat, tal vegada es percebria que pràcticament no hi havia variabilitat política i que la majoria dels polítics presentaven una inclinació ideològica similar. Res més lluny de la realitat, ja que dins del Partit Moderat hi havia diferents faccions. Tot i les incerteses, causades per la manca de dades concretes sobre el tarannà polític i sobre l'evolució personal de molts dels diputats, fet que podria induir a alguns errors, es presenta tot seguit una diferenciació ideològica més detallada:

Figura 13: Faccions del Partit Moderat

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

Seguint la informació aportada pel gràfic hi ha una tendència força igualada entre la presència dels sectors reaccionaris i els puritans, amb un lleuger avantatge dels primers. Aquests dos sectors representaven els extrems del partit: els més conservadors i en alguns casos propers al carlisme i els més progressistes, part dels quals passaren a la futura Unió Liberal. D'altra banda, la majoria tendeix a inclinar-se per la línia doctrinària: el grup central de la formació que unia els extrems de la mateixa. Disposaven un tarannà moderat, però sense mostrar una tendència ni massa

²⁵³ Eric ANCEAU, *Les députés du second empire...*, p. 560.

conservadora ni massa progressista.²⁵⁴ És a dir, es fa palès el triomf del liberalisme doctrinari, fonamentat en el principi de sobirania compartida entre la monarquia i el parlament i situant-se en un punt intermig entre els sectors extrems del partit.²⁵⁵

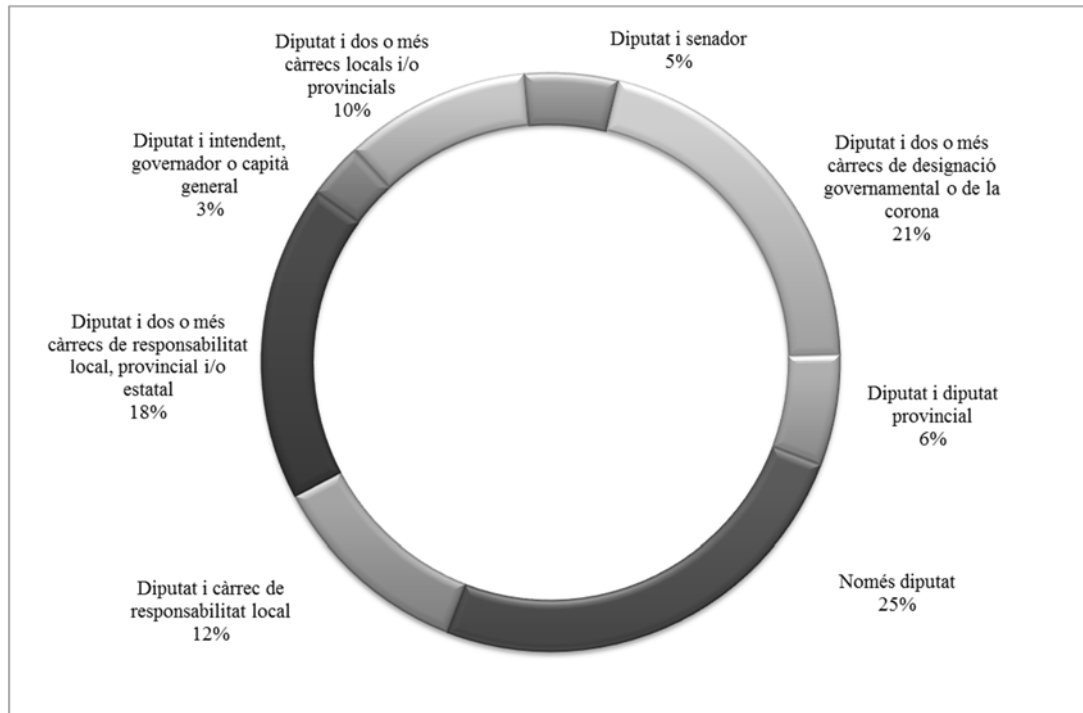
S'ha optat per no oferir una major especificació en el cas dels diputats del Partit Progressista, perquè la gran majoria responia a un perfil semblant, de tarannà moderat. A excepció de Ramon de Cabrera i de Ciurana, més radicalitzat, o de Cirilo Franquet, provinent de la facció esparterista, la resta s'acostaven al moderantisme, ja fos col·laborant-hi amb candidatures unitàries (els casos de Pascual Madoz, Marià Quer o Joan Vilaregut), mostrant-hi certa proximitat (Manel Safont), integrant-se en el futur a la Unió Liberal (Joan Prim) o formant part en la Restauració del Partit Liberal (Llorenç Folch o Josep Gassol). Comptat i debatut, es corrobora un perfil polític divers en els representants dels districtes catalans. Del total, entre una cinquena part i un quart eren o havien estat membres del Partit Progressista, un 3% estigueren vinculats al Partit Democràtic, prop d'una cinquena part van ser puritans o moderats d'oposició, una altra cinquena part presentà posicionaments reaccionaris i la resta, al voltant d'un quart, foren moderats doctrinaris.

Finalment, m'ocuparé de la trajectòria d'aquestes personalitats, tant pel que fa a càrrecs que pogueren exercir a banda del de diputat, com per la seva experiència parlamentària. Sobre els càrrecs exercits vegin el gràfic següent:

²⁵⁴ Tractaré més detingudament les faccions internes del moderantisme en propers apartats.

²⁵⁵ Per a una reflexió comparativa entre el pensament polític liberal espanyol i el francès Luis DÍEZ DEL CORRAL, *El liberalismo doctrinario...* En referència al règim de les dues confiances entre la monarquia i el parlament, vegin nota 73.

Figura 14: Càrrecs exercits

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

Segons es pot observar, en la majoria de casos analitzats desenvoluparen més responsabilitats polítiques que únicament la circumscriu a la cambra baixa. Només un de cada quatre hauria estat exclusivament diputat. De tota manera, és probable que aquesta xifra pogués ser realment més baixa, ja que en algunes ocasions no s'ha pogut especificar amb major detall aquestes característiques per manca o escassetat d'informació biogràfica. Fet i fet, tres d'aquests homes que només foren diputats també formaren part de juntes de govern provisional o revolucionàries.²⁵⁶ Tot i que no s'ha estimat aquesta condició al gràfic, val la pena deixar constància que almenys 20 diputats de la totalitat (és a dir, prop d'un de cada cinc) prengueren part en una junta revolucionària. Per tant, aquestes plataformes foren també destacades eines de mobilització política i tingueren un paper rellevant en la formació política dels parlamentaris.

Així, una gran majoria dels homes avaluats tingueren d'altres responsabilitats polítiques. Una part destacada d'aquests es mogueren amb comoditat en el món local o provincial. Cal considerar en aquest apartat aquells que foren alcaldes, regidors i síndics

²⁵⁶ Sobre juntes, entre d'altres, Antoni MOLINER, *Revolución burguesa y movimiento juntero en España: La acción de las juntas a través de la correspondencia diplomática y consular francesa, 1808-1868*, Lleida, Milenio, 1997; Walther L. BERNECKER, «Juntas populares y comités revolucionarios en los siglos XIX y XX», *Historia contemporánea*, núm. 4 (1990), pp. 289-318.

(un 12% del total), aquells que realitzaren dos o més càrrecs d'aquest tipus (10%) i els que també foren diputats provincials (6%). En total, el 28% exerciren responsabilitats en aquest terreny. No era estrany als parlaments europeus de l'època haver servit al món local o provincial abans de fer-ho en el nacional. Ho demostra que a l'Holanda d'entre 1848 i 1888 la majoria dels parlamentaris ho havia fet²⁵⁷ o que a la França de la Tercera República (1870-1940) aquesta trajectòria de progressió va ser la més estesa.²⁵⁸ La direcció seguida va ser la mateixa en el cas estudiat, en el sentit que majoritàriament els homes considerats primer exerciren en el món local, guanyaren notorietat allí i això els hi permeté fer el salt al Congrés. Foren casos comptats, com els d'Ildefons Cerdà o Josep Antoni Alòs, els que primer foren diputats i després serviren al món local.

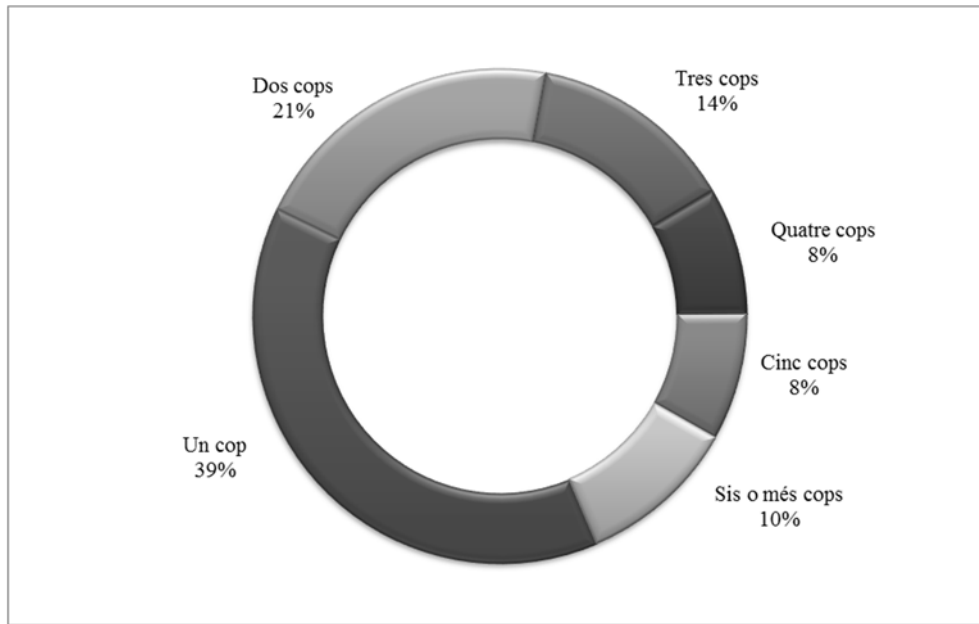
D'altra banda, cal destacar aquells que a més de diputat acceptaren un mínim de dos responsabilitats més. És a dir, desenvoluparen una considerable trajectòria política, ja fos a nivell local, provincial o estatal. Si es fa una ullada a les estadístiques aportades, es comprovarà que el 10% tingué dos o més càrrecs a nivell local i provincial, el 21% accediren a dos o més responsabilitats de designació governamental o de la Corona (per exemple, com a senador o dins d'algun ministeri), i un 18% efectuaren dues o més funcions d'origen divers. És a dir, gairebé la meitat tingueren més de dos càrrecs, a banda del de diputat, al llarg de la seva vida. No es pot parlar encara d'una classe política consagrada, tenint en compte que la seva font d'ingressos era una altra, però cal subratllar que una part considerable dedicà anys de la seva vida a la política.

En segon lloc, per tal d'avaluar l'experiència parlamentària s'ha indagat en el nombre de vegades que foren escollits i practicaren com a diputats, independentment dels districtes o províncies de la monarquia pels quals foren escollits (figura 15). Així, la majoria dels que van ser-ho repetiren com a mínim una vegada en la responsabilitat. Per sobre del 60% ho feren així i, en canvi, poc menys del 40% no exerciren més que un sol cop. Ara bé, aquest darrer percentatge encara podria disminuir una mica més si hi consideréssim aquells que també foren senadors (circumstància que complien tres subjectes més). Si de cas, cal tenir en consideració que una notòria part dels polítics no reiteraren en l'experiència.

²⁵⁷ Ineke SECKER, «Representatives of the Dutch people...», p. 296.

²⁵⁸ Daniel GAXIE, *La démocratie représentative*, Paris, Montchrestien, 1993, pp. 77-78.

Figura 15: Nombre de vegades exercides com a diputat

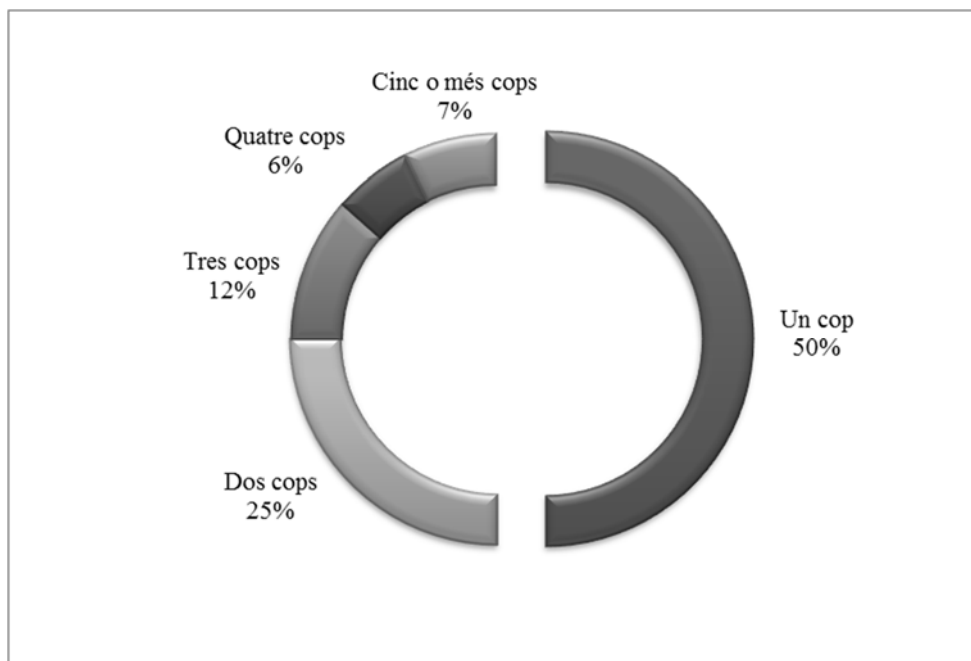

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

Si que repetiren com a diputats, però, una majoria. És clar que foren pocs els que realment la convertiren en l'activitat més important de la seva vida. Un 21% foren diputats només en dues ocasions i un 14% en tres. En canvi, els que acceptaren l'escó quatre o més vegades foren menys. Gairebé un terç dels estudiats (28%) van ser escollits quatre o més vegades i fins a un 18% ho foren en cinc o més ocasions. És a dir, que també hi hagué una part significativa que la convertiren si no en la seva activitat més destacada, en una de les més rellevants de la seva trajectòria.

Si es complementa aquesta realitat amb un càlcul del nombre de vegades en què els polítics foren escollits per un mateix districte (figura 16), es percep que majoritàriament no s'estabilitzaren en una única demarcació. La meitat dels homes considerats mai repetiren de circumscripció i un de cada quatre només ho féu una sola vegada. Així, només un 25% concentraren les seves forces en un mateix territori, de manera que foren escollits com a mínim tres vegades en el mateix districte electoral.

Figura 16: Nombre de vegades en què un diputat fou escollit pel mateix districte

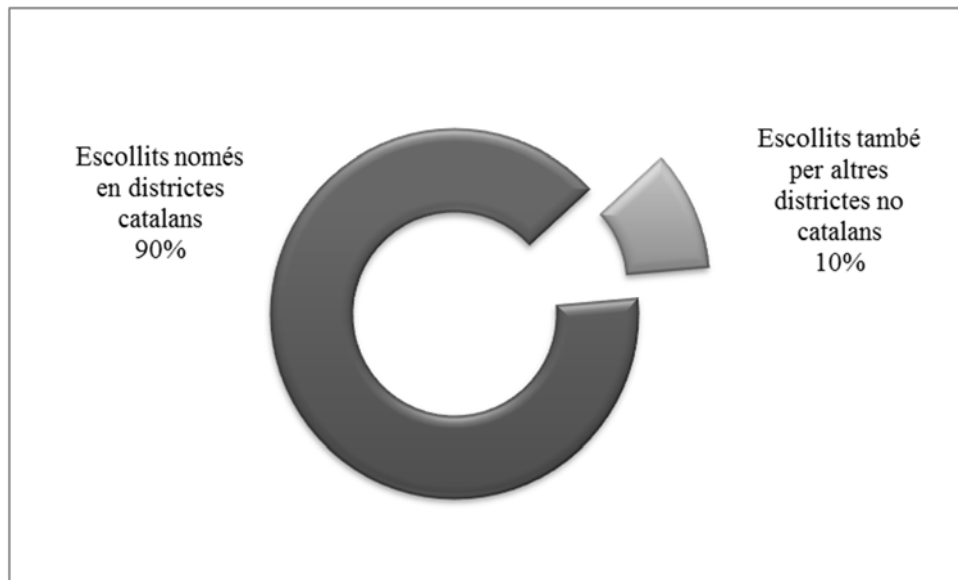
Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

Al mateix temps, aquells que foren més cops elegits (ja fos per un únic districte o per diferents) no necessàriament presentaven un lligam directe amb el govern. Polítics del Partit Progressista com Pascual Madoz, Joan Prim, Joan Vilaregut, Benet Vicens i inicialment Jacint Fèlix Domènech, del Partit Democràtic com Anicet Puig i Estanislau Figueras i moderats puritans o d'oposició com Celestí Mas, José Xifré Downing, Ángel de Villalobos, Luis Hernández-Pinzón i Antonio Ros de Olano figuraven entre els que més vegades repetiren. Fins el punt que foren els no totalment identificats amb el govern els que representaren més cops els districtes catalans, mentre els Rafael López Ballesteros, marquès de Girona, Pere Moret i Felip de Martínez Davalillo eren minoria en aquestes circumstàncies. Tal vegada es pot buscar la raó d'aquest fet en la dificultat que els polítics afins al Partit Progressista tenien per a ser escollits, oposicions que també trobaven demòcrates i moderats no governamentals. Potser pels obstacles trobats, els pocs que pogueren obrir-se camí miraren d'afermar-se en la responsabilitat.

Per contra, si els moderats governamentals no repetiren tant, possiblement va ser tant per les variacions constants de les faccions en el lideratge dels governs, com també per l'assoliment d'altres càrrecs mercès al suport als gabinets de torn. Si de cas, es tracta d'una tendència que només es produïa en els que més vegades repetiren. Amb tota probabilitat, en parar atenció amb els que almenys reiteraren un cop es capgiraria la inclinació, pel simple fet que els governamentals eren majoria.

D'altra banda, cal tenir en compte que majoritàriament els diputats escollits per un districte català no exerciren en d'altres circumscripcions de la monarquia (figura 17). Si bé, el 10% dels polítics estudiats ho feren; una xifra que podria pujar lleugerament si també es consideressin els que feren de senadors per d'altres indrets de fora del Principat. Fet i fet, no necessàriament això ha d'implicar que es tracti d'individus nascuts fora de Catalunya. Sense anar més lluny, Jacint Fèlix Domènech, natural de Barcelona, fou escollit per Santa Cruz de Tenerife el 1846, o Joan Prim, nascut a Reus, ho seria per Madrid el 1869. Cal, doncs, analitzar amb més profunditat la complexitat dels diputats *cuners*. Anteriorment ja s'ha fet referència al seu impacte i arrelament al territori, en termes més intricats respecte al que es pogués pensar d'antuvi.

Figura 17: Geografia de l'elecció

Font: Base de dades de parlamentaris catalans del Grup d'Història del Parlamentarisme (UAB)

Si s'ha demostrat que només el 12% dels diputats estudiats nasqueren en municipis no catalans, ara es distingeix que encara es redueix més aquesta percepció d'intrusió a través del *cunerisme*, en considerar que només el 10% dels diputats que exerciren en representació de districtes catalans foren també escollits per altres circumscripcions espanyoles. Això significa que a la pràctica, encara que alguns fossin originaris d'altres indrets, concentraren la seva activitat política a Catalunya. Ja s'han ofert alguns exemples amb anterioritat, però val la pena remarcar-los. El marquès de Bedmar fou escollit fins a quatre vegades per la circumscripció de Girona, malgrat també va ser senador per Guadalajara el 1876. Per la seva banda, Mariano Escartín,

nascut a Huelva, va ser dues vegades diputat per Falset (1850 i 1851), les dues úniques que exercí el càrrec. Escartín s'establí a Falset durant pràcticament tota la Dècada Moderada, on fou jutge de primera instància.²⁵⁹

En resum, s'ha comprovat que l'edat d'ingrés al Congrés era força homogènia a l'estàndard europeu, al voltant de la quarantena, de manera que els parlamentaris desenvolupaven la seva trajectòria política principalment en edats ja madures. També s'ha indicat la rellevància del paper de les professions jurídiques, així com dels propietaris i rendistes. Singularment apareixen els comerciants, ja que gairebé un de cada tres ho era, mostra d'un perfil socioprofessional característic, que alimentava les demandes de protecció a la indústria a Corts per part del col·lectiu analitzat, a divergència de la resta de parlamentaris espanyols, que presentaren una molt menor presència d'aquesta condició. D'altra banda, també ha esdevingut oportú delimitar amb xifres les tendències polítiques, per veure, malgrat la corroboració d'un perfil polític divers, que tres de cada quatre diputats dels que representaren les circumscripcions catalanes eren del Partit Moderat. Això posa de manifest el domini que tingueren al llarg de la dècada, malgrat que en el seu si es pugui distingir una fisonomia variada, amb predominança de la línia doctrinària, però amb una presència destacada de reaccionaris i puritans o futurs unionistes.

Així mateix, és de relleu mencionar l'àmplia majoria de parlamentaris que nasqueren al Principat o que si no ho feren exerciren fonamentalment com a diputats en districtes catalans. Totes aquestes dades contribueixen a entendre millor fenòmens concrets. Per exemple, el del *cunerisme*, que s'ha testificat com una realitat més inserta al territori del que en un primer moment es podria pensar. Els polítics *cuners* moltes vegades acabaren involucrant-se en el territori mitjançant acords amb les elits locals. Conseqüentment, es demostra la incardinació d'aquestes elits territorials a l'hora de gestionar el poder polític a nivell local, que podia actuar amb certa autonomia respecte les directrius dels poders centrals.

4.2.- El càrrec de diputat com a mitjà de progrés i enriquiment: Motivacions i expectatives dels candidats

En preguntar-me sobre els al·licients que despertava a un aspirant la voluntat de fer-se representant a Corts i les expectatives que dipositava en l'assoliment d'aquesta

²⁵⁹ Francisco de Paula FERNÁNDEZ GÓMEZ, «Escartín y Las Casas, Mariano», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

responsabilitat, sense donar-hi gaires voltes la primera consideració que apareixeria amb facilitat seria pensar que les inquietuds ideològiques marcaven la pauta de comportament. Si bé és innegable que una determinada concepció del món solia implicar la vinculació a un o altre partit, el discerniment ideològic no sempre apareixia de manera nítida. M'explico. En el liberalisme, les formacions polítiques no disposaven d'organitzacions estables, ni de doctrines programàtiques clarament estipulades, si més no inicialment no era així.

Es tractava d'agrupacions de notables amb alguns posicionaments més o menys afins, a vegades fraccionats per personalismes, més que per altres motius. És evident que el Partit Moderat i el Partit Progressista tenien concepcions polítiques diferents, començant per la voluntat de restringir més o menys el sufragi, per concedir més o menys llibertat de premsa i de publicació o per gestionar l'ordre públic amb més o menys arbitrarietat i fermesa. En tot cas, els punts d'unió en un sistema polític de participació molt limitada, unes llibertats individuals amb restriccions i un sistema social no pas marcat per la igualtat d'oportunitats eren prou remarcables.²⁶⁰

²⁶⁰ Per a una reflexió sobre l'evolució dels partits, la seva estructura i el sistema de partits, Giovanni SARTORI, *Partidos y sistemas de partidos*, Madrid, Alianza, 2000; Maurice DUVERGER, *Los partidos políticos*, México, Fondo de Cultura Económica, 1957. Per a una visió dels partits polítics espanyols del moment, Ignacio FERNÁNDEZ SARASOLA, *Los partidos políticos en el pensamiento español: De la Ilustración a nuestros días*, Madrid, Marcial Pons, 2009; Carlos MARICHAL, *La revolución liberal y los primeros partidos políticos en España: 1834-1844*, Madrid, Ediciones Cátedra, 1980; Miguel ARTOLA, *Partidos y programas políticos, 1808-1936*, Madrid, Aguilar, 1974-1975, 2 volums. Des d'una visió coetània, Andrés BORREGO, *De la organización de los partidos en España*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007. Sobre el Partit Moderat, Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1982; José Luis COMELLAS, *Los moderados en el poder, 1844-1854*, Madrid, C. S. I. C., 1970. Sobre el Partit Progressista, entre d'altres, Jorge VILCHES GARCÍA, *Progreso y libertad: El Partido Progresista en la revolución liberal española*, Madrid, Alianza, 2001; Antonio MOLINER, *Joaquín María López y el Partido Progresista: 1834-1843*, Alacant, Instituto de Estudios Juan Gil-Albert, 1988; Javier MORENO LUZÓN, *Progresistas: Biografías de reformistas españoles (1808-1939)*, Madrid, Fundación Pablo Iglesias, Taurus, 2005. També cal mencionar les aportacions de María Cruz Romeo. Entre les més rellevants, María Cruz ROMEO MATEO, «Memoria y política en el liberalismo progresista: La nación de la libertad», a Javier MORENO LUZÓN (coord.), *Izquierdas y nacionalismos en la España contemporánea*, Madrid, Pablo Iglesias, 2011, pp. 11-40; María Cruz ROMEO MATEO, «Los mundos posibles del liberalismo progresista», a Emilio LA PARRA LÓPEZ, Germán RAMÍREZ ALEDÓN (coord.), *El primer liberalismo: España y Europa, una perspectiva comparada*, València, Generalitat Valenciana, 2003, pp. 287-314; María Cruz ROMEO MATEO, «La cultura política del progresismo: Las utopías liberales, una herencia en discusión», *Berceo*, núm. 139 (2000), pp. 9-30. Per una visió del progressisme i el liberalisme avançat, Manuel SUÁREZ CORTINA (ed.), *La redención del pueblo: La cultura progresista en la España liberal*, Santander, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, 2006. Més detalls sobre el moviment polític democràtic espanyol al segle XIX, Florencia PEYROU, *Tribunos del pueblo...*; Florencia PEYROU, *El republicanismo popular...*; José A. PIQUERAS; Manuel CHUST (comps.), *Republicanos y repúblicas en España*, Madrid, Siglo XXI, 1996; Nigel TOWNSON (ed.), *El republicanismo en España: 1830-1870*, Madrid, Alianza, 1994; Juan J. TRÍAS; Antonio ELORZA, *Federalismo y reforma social en España: 1840-1870*, Madrid, Seminarios y Ediciones, 1975; Antonio EIRAS ROEL, *El partido demócrata español (1849-1868)*, Madrid, Rialp, 1961. Un estudi sobre els fonaments del llenguatge social i polític del republicanisme i dels demòcrates espanyols del segle XIX,

Aquestes circumstàncies, en el si d'un sistema polític de partits en formació, que evolucionava d'acord amb les transformacions polítiques i socials de l'època, provocava que les diferenciacions ideològiques en les eleccions no sempre transcendissin amb claredat. En diverses ocasions la concurrència a una llista determinada anava acompanyada d'un programa breu, si existia, i sota lemes generalistes en què podien confluïr la gran majoria dels liberals. Això s'explica, perquè inicialment es veia negatiu el pluralisme polític i perquè els polítics no tenien necessitat de legitimar-se sota un programa concret.²⁶¹

Posem pel cas les eleccions de finals de 1843. A la província de Barcelona, entre les candidatures que circulaven n'hi hagué una d'identificada sota el lema següent: «*Constitución de 1837 – Reina Isabel II – Paz y pan con nuestro trabajo*». Si el lector té la temptació de veure-hi algun principi progressista s'equivocarà, perquè darrera d'aquelles demandes s'hi amagaven homes prou moderats i de tendències diverses com Tomàs Illa i Balaguer, Carles Llauder, Ramon Martí d'Eixalà o Luis Hernández-Pinzón, entre d'altres.²⁶² Precisament algunes d'aquelles personalitats, com Illa i Martí, juntament amb d'altres homes com Josep Bertran i Ros, a la vegada formaven part d'una altra llista amb un tarannà conservador, que tenia com a programa els següents principis: «*Religión católica - trono puramente español - verdadera nacionalidad - mejoras en todos ramos - gobierno económico, imparcial y enérgico*».²⁶³

D'altra banda, a les eleccions de 1850 la candidatura del marquès de Bedmar pel districte de Girona era sostinguda per un manifest de 42 electors, que en recomanaven el vot sota aquestes argumentacions tan vagues: «*Los principios políticos y económicos, los leales antecedentes, la posición y decidida voluntad que abriga el Sr. marqués de cooperar al bien general de la nación y al particular de este distrito, y la consecuencia, la gratitud y la fina cortesanía aconsejan a los infrascritos la conveniencia y ventajas de la reelección del ex-diputado. Por lo mismo la proponen y recomiendan encarecidamente a la benevolencia y simpatías de los señores electores del distrito*».²⁶⁴ Són alguns exemples en què es posa de manifest la poca rellevància que tenia un marcat posicionament ideològic.

Román Miguel GONZÁLEZ, *La pasión revolucionaria: Culturas políticas republicanas y movilización popular en la España del siglo XIX*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007.

²⁶¹ María SIERRA; María Antonia PEÑA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...*, p. 297.

²⁶² *Diario de Barcelona*, núm. 333 (5-12-1843), pp. 6-7.

²⁶³ *Ibid.*, pp. 7-8.

²⁶⁴ *El Postillón*, núm. 6019 (30-8-1850).

En moltes d'altres ocasions, senzillament s'oferia una llista amb el nom dels candidats –si hi havia sort, especificant la seva condició socioprofessional-, encapçalada pel partit a què pertanyien: normalment moderat o progressista, sense cap més clarificació de les prioritats que pensaven dur a terme en la seva actuació a Corts, si eren escollits. És a dir, la defensa d'uns principis fixats no esdevenia determinant a l'hora de decidir fer el salt a les Corts. No era imprescindible fer bandera d'unes idees clares per a aventurar-se a ser escollit, al mateix temps que aquestes no movien al polític a formar part d'una o altra proposta. Cal pensar que a l'Europa liberal de mitjan segle XIX els candidats esperaven ser proposats pels electors, com a reconeixement a la seva posició destacada en el si de la societat.²⁶⁵ No en va, una mateixa persona podia presentar-se en llistes diverses en uns mateixos comicis, que no sempre coincidien en una línia política similar. L'exemple acabat d'oferir per la província de Barcelona a l'any 1843 és prou simptomàtic. Un altre cas, en les eleccions de 1850 Sebastià Anton Pascual va ser inclòs a Barcelona tant en llistes de candidats moderats oficials com en d'altres d'oposició moderada de tarannà industrialista.²⁶⁶

Fins i tot es donen casos paradoxals com el de Jacint Fèlix Domènech, que el 1853 va ser elegit pel districte de Mataró com a candidat del Partit Progressista, en part gràcies al protagonisme que li havia cedit anteriorment el cap del progressisme local.²⁶⁷ Ja ho havia estat per la mateixa circumscripció el 1851, renunciant així a fer-ho per Barcelona en el si de la coalició democràtica-progressista. Tant aleshores com el 1853 s'imposà al moderat mataroní Joaquim Martí i Andreu. Domènech, votat com a membre del Partit Progressista i contrari a la reforma constitucional el febrer de 1853, poc més de mig any després es deixava seduir pel nou president del consell de ministres Luis José Sartorius, passava a les files del Partit Moderat i era designat nou ministre d'Hisenda.

De tota manera, aquest panorama no ha de situar-nos en un context lliure d'ideologia, però si en un marc polític on aquestes posicions encara no estaven clarament delimitades i on els confins entre certs posicionaments tampoc no estaven inconfusiblement estipulats, sinó que s'anaven definint conforme l'evolució dels fets. Pensin en el marc dels esdeveniments revolucionaris de 1843 o en el context de contestació al projecte governamental de Juan Bravo Murillo, el 1852-53. Moments

²⁶⁵ Rafael ZURITA ALDEGUER, «Intérprete y portavoz. La figura del diputado en las elecciones de 1854 en España», *España Contemporánea*, núm. 32 (2007), pp. 53-71.

²⁶⁶ *Diario de Barcelona*, núm. 235 (26-8-1850), p. 4.

²⁶⁷ Francesc COSTA i OLLER, *Progressistes, moderats...*, p. 192.

com aquells provocaven la necessitat d'una nova definició política en el si de cada partit. Els canvis de lideratge dels governs moderats en aquells anys també condicionaven una deriva ideològica més o menys autoritària i amb uns posicionaments més o menys conservadors que alhora provocaven noves i constants agrupacions en el si de la formació.

Des del sorgiment dels puritans i vilumistes el 1844-45 a la incessant reestructuració de l'oposició conservadora, on el 1846 s'hi podien trobar aquestes dues últimes faccions, mentre el 1852 hi havia doctrinaris i reaccionaris. Ser moderat no tenia les mateixes implicacions el 1843 que el 1845 o que el 1852, com tampoc no implicava directrius iguals ser del Partit Progressista en aquelles o en d'altres dates. En aquestes circumstàncies de variabilitat, la inclinació ideològica tot i que hi era present, no era un factor essencial a l'hora de motivar un polític per a presentar-se com a aspirant a diputat. Particularment, això passava si tenim en compte que la gran majoria eren propers al Partit Moderat, davant les dificultats que vivien els altres polítics liberals i carlins. Precisament per això, la ideologia no podia emergir en un primer pla davant d'un context polític repressiu i implacable amb la diferència.

En segon terme, també es podria descartar d'entrada una motivació d'ocupació laboral, ja que el càrrec de diputat no era remunerat. De fet, alguns dels representants més dependents econòmicament de les seves ocupacions es queixaren d'haver de deixar-les temporalment per a assumir la responsabilitat al Congrés. Segons les investigacions del seu descendent Antoni Martí i Coll, l'alcalde de Mataró Joaquim Martí i Andreu no desitjava ser escollit diputat a Corts el 1846, perquè no s'hi podria desplaçar en haver d'atendre assumptes laborals i familiars.²⁶⁸ Mentrestant, Llogari Serra es queixà al cap polític de l'esforç que li suposava deixar els seus negocis per atendre les responsabilitats polítiques a Madrid.²⁶⁹

Fins i tot, el mateix Martí i Andreu, en uns moguts plens de finals de 1846, en què fou acusat d'apropiació indeguda per opositors del mateix moderantisme mataroní, recorregué al cap polític per a demostrar la seva suposada ètica política: «*Son públicos y proverbiales los actos de desprendimiento del referido D. Joaquín Martí en favor del*

²⁶⁸ Vegin els diferents estudis d'Antoni Martí Coll sobre Mataró a l'època liberal, amb Joaquim Martí i Andreu com a personalitat principal. Entre els més rellevants per la trajectòria de l'alcalde i diputat, Antoni MARTÍ i COLL, «Mataró 1847-1849: Desencis dels liberals moderats catalans», *Sessió d'Estudis Mataronins*, núm. 13 (1996), pp. 29-32 i Antoni MARTÍ i COLL, «Biografia d'un diputat mataroní del segle XIX», *Sessió d'Estudis Mataronins*, núm. 30 (2013), pp. 47-50.

²⁶⁹ «Carta de Llogari Serra al cap superior polític de la província de Barcelona, 19-12-1846», Topogràfic 136, Fons electoral, Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (AHDB, d'aquí en endavant), Barcelona.

*procomunal, gastando sin retribución en mejorar de suerte cuantiosas sumas, pues que como a diputado provincial del partido tuvo que mantenerse en sus costas en Barcelona por tres años, y que ahora pasa a Madrid, como diputado a Cortes del mismo, a más de otras importantes comisiones y encargos que ha desempeñado siempre gratuitamente, es una injuria voluntaria y grosera suponerle que por un centenar de reales, y tal vez menos, ni por nada de este mundo, hubiese obrado con la irregularidad y tortuosidad de intenciones que le supone el Sr. Gualba, cuando le echa en cara que obraba por interés particular».*²⁷⁰

Un altre exemple el dispensa Pascual Madoz, que en el famós banquet al Liceu de 1850 fou agraciat amb aquestes paraules de Joan Jaumeandreu, responsable de la Junta de Fàbriques: *«Este digno diputado que siéndolo por un distrito agrícola ha prodigado tan señalados servicios a la industria, con tanto desinterés y generosidad de corazón, sin haber admitido jamás otra recompensa que el agradecimiento del país».*²⁷¹ En realitat, la majoria d'aspirants es movien per interessos econòmics, ja fos per a l'obtenció d'uns honoraris o bé per tal d'aconseguir compensacions de manera directa o bé indirectament. Malgrat les paraules de Jaumeandreu, es troba prou documentada la retribució a diversos parlamentaris a canvi de fer prevaldre les demandes de les corporacions industrials a Madrid.

A mode d'il·lustració, Ramon Martí d'Eixalà rebé 1.000 rals de billó l'estiu de 1845 només per la redacció de dos escrits,²⁷² mentre Jacint Fèlix Domènech percebé com a mínim 12.000 rals de billó l'abril de 1846 com a anualitat pels serveis prestats.²⁷³ L'estadista respongué que *«en todas ocasiones está dispuesto a contribuir a la defensa de los intereses industriales, siendo para él la más cumplida recompensa el aprecio y gratitud de la corporación».*²⁷⁴ A més de Domènech, tot indicaria que també aleshores Joan Vilaregut, Juan Dotres, Josep Manso de Juliol, Esteban Sayró, Jaume Muntades i

²⁷⁰ Consultin els plens de sessions de novembre i desembre de 1846 en la Sèrie Ple de l'Ajuntament: Llibre d'actes de sessions de Ple de l'Ajuntament de Mataró. 1844-1852, Fons Ajuntament Mataró, Arxiu Comarcal del Maresme (ACM, d'aquí en endavant), Mataró.

²⁷¹ «Barcelona, 22 de mayo», *Diario Constitucional de Palma de Mallorca*, núm. 98 (8-4-1850), pp. 2-3.

²⁷² «Carta de Ramon Martí d'Eixalà a Pau Fèlix Gassó, Barcelona, 28-07-1845», Caixa 121, Fons Junta de Comerç, Biblioteca de Catalunya (BC, d'aquí en endavant), Barcelona.

²⁷³ «Acta de la comissió de Fàbriques, Barcelona, 6-4-1846», Llibres d'actes, Volum III, Fons Comissió de Fàbriques, Arxiu i Biblioteca del Foment del Treball Nacional (ABFTN, d'aquí en endavant), Barcelona.

²⁷⁴ «Acta de la comissió de Fàbriques, Barcelona, 30-6-1846», Llibres d'actes, Volum III, Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

Miquel Safont haurien percebut gratificacions similars, com a delegats de la Comissió de Fàbriques a Madrid, on hi formaven un comitè actiu.²⁷⁵

Una altra succulenta seducció a l'hora d'anar a les Corts era la de fer prosperar els propis negocis. Isabel Burdiel ha demostrat l'estreta relació dels negocis en la política durant el regnat d'Isabel II. Ho ha fet a partir de la indagació en els assumptes econòmics que lligaren la reina mare Maria Cristina amb el desenvolupament del parlamentarisme, tot barrejant les finances reials i les estatals. D'aquesta manera, la mateixa Corona en sortí esquixada i desgastada per la imatge pública lligada a aquests afers.²⁷⁶ De fet, tal i com ha reflexionat Encarna García Monerrís, encara llavors es mantenien vigents certes concepcions del càrrec de diputat provinents d'Antic Règim. Des d'una naturalesa de caràcter patrimonial, l'exercici d'aquestes responsabilitats s'entenia com una part d'un conjunt de béns pel qual s'obtenien rendes i que conferia un estatus superior a la persona que el detentava.²⁷⁷ Tot seguit n'oferiré unes quantes manifestacions.

Joaquim de Romà es presentà pel districte d'Olot el 1846, amb l'etiqueta de ser el propietari de les mines de Sant Joan de les Abadesses, fet que sens dubte podia resultar atractiu a l'electorat per les possibilitats econòmiques i de progrés que s'obrien a la zona. El cas és que en les legislatures següents treballà per assentar el seu negoci. El fet d'estar a prop dels cercles de poder li permetia estar informat i saber de la finalització imminent de la concessió del projecte de construcció del ferrocarril de Sant Joan de les Abadesses a Barcelona. Així, Romà sol·licità una concessió el juliol de 1849 amb la intenció que li permetés impulsar un nou projecte que unís les mines amb el port de Roses. Així se li concedí el juliol de 1850.²⁷⁸ Aquest procedir no era nou, ja que el propietari figuerenc demanà audiència a la reina el juny de 1845, acompanyat de l'inspector de mines del districte,²⁷⁹ prova que la trobada anava encaminada a aconseguir beneficis pels negocis de mines de Sant Joan de les Abadesses. No és estrany, doncs, que a les semblances dels diputats s'hi referissin en aquests termes:

²⁷⁵ *Ibid.*

²⁷⁶ Isabel BURDIEL, *Isabel II...* Inarejos també s'ha referit als lligams que tenien els diputats castellans amb els negocis del ferrocarril. Vegin Juan Antonio INAREJOS MUÑOZ, *Ciudadanos, propietarios...*, pp. 221-251.

²⁷⁷ Encarna GARCÍA MONERRÍS, «El territorio cuarteado, o cómo organizar el “gobierno de los pueblos”», a Emilio LA PARRA LÓPEZ; Germán RAMÍREZ (ed.), *El primer liberalismo...*, pp. 81-124.

²⁷⁸ «Ferrocarril de San Juan de las Abadesas», *Diario de Barcelona*, núm. 222 (11-8-1850), pp. 16-17.

²⁷⁹ Expedient 1, caixa 8579, secció Reinados, Fons Isabel II, Archivo General de Palacio (AGP, d'aquí en endavant), Madrid.

«Cada día recorre tres veces los ministerios, y desde que S. S. está en Madrid los agentes de negocios lo echan de más en vez de echarlo de menos».²⁸⁰

La concessió va ser rebuda amb una gran expectativa al territori, com demostraven les paraules del periòdic gironí *El Postillón*: «Nuestro primer deber al ocuparnos de este asunto es el de felicitar al gobierno de S. M. por la protección que ha dispensado a aquel celoso diputado y entusiasta por su país, así como el de manifestar a éste nuestro fino agradecimiento por su constancia en vencer los poderosos obstáculos que hasta ahora habían imposibilitado la concesión tantas veces reclamada, y de tan inmensa trascendencia para la industria y para nuestra provincia. La fuerza de voluntad que tanto caracteriza al Sr. de Romá, así como su decisión públicamente manifestada de hacer toda clase de sacrificios para que la provincia pueda ver realizados los incalculables beneficios que debe prometerse de la construcción de la vía proyectada, nos hacen esperar fundadamente que se llevará a cabo».²⁸¹

Quan Romà es desplaçà a Olot, les fàbriques tancaren i la gent es bolcà al carrer per a rebre'l, amb una comissió presidida per l'Ajuntament i les autoritats de la zona.²⁸² Sens dubte, aquella il·lusió col·lectiva li facilità la victòria en les següents eleccions generals. Es valia justament de la complicitat de l'alcalde. Ara bé, el fet que no es desplaçés a Madrid a jurar el càrrec en tot el curs polític podria indicar que el seu interès no es trobava tant a l'hemicicle com a diputat, on s'hi havia desplaçat molt poc anteriorment, sinó al districte amb els seus negocis.

Un cas similar el podria aportar la família Safont. Que la ideologia no era el factor principal que determinava els seus moviments era prou evident davant l'ambigüitat dels seus posicionaments. Manel Safont estava vinculat al Partit Progressista, tot i que no es mostrà gens crític amb el moderantisme.²⁸³ Prova de tot plegat va ser la seva estrena en les eleccions de 1850, en què l'electorat no ho tingué gens fàcil a l'hora de situar-lo. El corresponsal a Cervera del periòdic progressista *El Clamor Público* denunciava que Safont havia rebut el suport del governador civil per a sortir elegit, a la vegada que es referia a la poca definició de la seva militància política: «Concluyo manifestando a Vds. cuánto me licua de asombro: primero, que siendo el señor Safont progresista haya obtenido el apoyo del gobierno; segundo, que el gobierno

²⁸⁰ *Semblanzas de los 340 diputados a Cortes que han figurado en la legislatura de 1849-1850*, Madrid, Imprenta de Gabriel Gil, 1850, p. 183.

²⁸¹ *El Postillón*, núm. 6011 (11-8-1850), p.4.

²⁸² Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Oligarquia espanyola. Burgesia catalana...*, p. 70.

²⁸³ Josep Maria PONS i ALTÉS, *Moderats i progressistes...*, pp. 116-118.

*quiera que vaya al Congreso el mismo diputado que quieren enviar los carlistas. ¿Podrían Vds. decirme si el señor Safont es progresista, moderado o carlista? Sería bueno que lo preguntasen ustedes al Heraldito».*²⁸⁴

D'altra banda, tampoc no era clara l'adscripció del seu germà Jaume Safont, però per la seva actuació a les Corts de 1851 se'l vincula clarament amb el govern moderat liderat per Juan Bravo Murillo. En tot cas, el seu interès principal en la política eren els negocis, mirant de vetllar pels interessos econòmics de la família amb gestions als despatxos ministerials.²⁸⁵ Els Safont eren una de les famílies més riques de la monarquia, fins el punt de ser una de les seves principals prestadores fins a la dècada de 1840.²⁸⁶ Sens dubte, aquell era el seu major interès en presentar-se com a candidats: ser a prop dels cercles de poder per a poder informar-se, influir i gestionar els seus negocis. Per això, no prenia prou interès la participació a l'hemicicle. La de Jaume Safont en aquell curs polític va ser nul·la, mentre el seu germà només prengué part de la comissió que felicità la reina Isabel II en motiu del seu embaràs.²⁸⁷ En l'anterior legislatura, Manel Safont únicament intervingué un sol cop per a vindicar l'elecció del moderat governamental Joan Baptista Clavé, per Granollers.²⁸⁸ Segons suggereix Josep Maria Pons i Altés, probablement ho féu perquè aquest estava al capdavant de l'empresa que havia de dur el ferrocarril de Barcelona fins a Granollers i prolongar-se fins a terres lleidatanes.²⁸⁹

Al mateix temps, tal vegada aquest suport es pot explicar a partir de la divisió del moderantisme barceloní en dos bàndols: el dels *liceistes* i el dels *cruzados*, unes agrupacions que s'iniciaren a principis de la dècada per preferències teatrals, però que esdevingueren polítiques.²⁹⁰ Per a aquest cas concret, cal considerar que Clavé i Jaume Safont formaven part del cercle *liceista* i això podria justificar el suport de Safont al Congrés. En tot cas, els negocis tingueren molt a dir en aquesta actitud. Al capdavant,

²⁸⁴ *El Clamor Público*, núm. 1876 (6-9-1850), p. 2.

²⁸⁵ Anna Maria GARCIA ROVIRA, «Safont y Lluch, Jaime», a Mikel URQUIJO (dir.): *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

²⁸⁶ Angels SOLÀ, «Mentalitat i negocis de l'élite econòmica barcelonina de mitjan segle XIX», a Pierre VILAR (dir.), *Història de Catalunya*, Volum VIII: *Antologia d'estudis històrics*, Barcelona, Edicions 62, 1990, p. 232. Més detalls sobre la família Safont a Rosa CONGOST, «La família Safont, el Comte de Santa Coloma i la revolució liberal», *Recerques: Història, economia, cultura*, núm. 22 (1989), pp. 83-92.

²⁸⁷ DSC: legislatura 1851.

²⁸⁸ DSC: legislatura 1850-51, p. 940-941.

²⁸⁹ Josep Maria PONS ALTÉS, «Safont y Lluch, Manuel», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

²⁹⁰ Consultin Joan FUSTER SOBREPÈRE, *Barcelona i l'Estat centralista...*, pp. 205-213.

Jaume Safont i Joan Baptista Clavé compartiren importants inversions, com ara al capdavant del Banc de Barcelona.²⁹¹

Per no allargar-me massa en exemples n'oferiré un darrer, el de Jaume Badia, afí al Partit Progressista. Provà de sortir escollit per Valls el 1850, però no se'n sortí fins el 1851. Entre els desitjos per accedir al Congrés també hi havia el de vetllar pels seus negocis bancaris, com a membre de la junta de govern del Banc de Barcelona.²⁹² No és estrany, doncs, que a les Corts prengué part de la comissió que dictaminà sobre el projecte de llei de reorganització del Banco Español de San Fernando. D'aquesta manera, s'informà de primera mà i incidí decisivament en l'àmbit que directament el concernia. En canvi, a les sessions no intervingué públicament al respecte d'aquesta qüestió, probablement per evitar suspicàcies, mentre altres representants dels districtes catalans havien demanat la unió del Banc de Barcelona i del de Cádiz al de San Fernando, respectant els interessos dels primers.²⁹³ El seu discurs públic, explicitat en el silenci, no involucrava indiferència, sinó més aviat una implicació directa que no volia fer-se evident.

Si no negocis lucratiu, una altra possibilitat era buscar en el càrrec de diputat una via de progrés econòmic personal o de posicionament social i econòmic. N'ofereixo algunes evidències. Ignasi Maria Sullà es va instal·lar a Madrid el 1843 com a accionista de la societat asseguradora de granisses, pedres i quintes Companyia General del Iris. Ara bé, el seu trasllat a Madrid tenia un objectiu clar, que no era altre que fer un salt en la seva carrera personal per tal de promocionar-se social i econòmicament. Una de les vies que li podia proporcionar aquest canvi era el nomenament de diputat a Corts i, tal vegada, fou l'ambició de progressar la que li despertà les seves inquietuds polítiques i l'empenyí a presentar-se per primer cop com a candidat en les eleccions de setembre de 1843. Tanmateix, únicament aconseguí 203 vots, situant-se en el tretzè lloc d'una llista en la qual només s'elegiren dos homes. El 1844 hi tornà i tingué èxit, però la seva dimissió el 1845, el fracassat intent de tornar a ser escollit a Corts aquell mateix any, així com la fallida de l'empresa de la qual

²⁹¹ Sobre aquestes vinculacions, Lluïsa PLA TOLDRÀ, *Els Girona, la gran burgesia catalana del segle XIX*, Barcelona, Fundació Noguera, 2014.

²⁹² Yolanda BLASCO MARTELL, «Badia Padrines, Jaime», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

²⁹³ DSC: legislatura 1848-49, pp. 1261-1262.

formava part el 1848, el feren canviar de rumb i optà per la carrera eclesiàstica, on tingué més sort en el bisbat de Lleida.²⁹⁴

Un altre exemple l'ofereix l'igualadí Celestí Mas i Abad. En les eleccions generals de 1844 ja provà de ser elegit, probablement avalat pel seu compatriota i diputat provincial Pere Dalmases, però finalment saltà de la llista de la província de Barcelona. Mentrestant, el 1845 entrà com a secretari de l'Ajuntament d'Igualada. Finalment, aconseguí ser diputat el 1848 i gràcies als contactes que féu a Madrid s'obrí camí. Si abans de publicar l'obra *Consultor de alcaldes y ayuntamientos* ja havia rebut el suport de les institucions, quan finalment va sortir a la llum l'any 1851 va ser promoguda insistentment per part del govern, que subvencionà els municipis que l'adquiriren.²⁹⁵ Aquesta tipus d'ajuda el va seguir rebent en els posteriors treballs, que foren nombrosos, com en el cas de l'*Almanaque administrativo para los secretarios de los ayuntamientos*, publicat el 1854.²⁹⁶ A banda, aquesta millora també li permeté començar una carrera en l'administració com a governador civil, que li portà a desenvolupar el càrrec en nombroses províncies de la monarquia espanyola, a més d'intendent d'hisenda a les illes Filipines.²⁹⁷

Des d'un punt de vista més ampli, la presència a Corts habilitava mantenir-se proper als cercles de poder, a la Corona i a d'altres instàncies i institucions amb rellevància pública, social i política.²⁹⁸ Ser-hi present garantia un cert relleu social i tal vegada aquesta condició també podia ser valuosa per a personalitats de l'alta aristocràcia, que amb l'abolició dels estaments i la fi de l'Antic Règim, el manteniment del posicionament social podia passar per no abandonar la proximitat als nuclis de poder més prominents de la monarquia. Valgui l'exemple del marquès de Bedmar, amb terres arreu del territori espanyol, però establert a Madrid i pròxim a l'entorn d'influència de la Corona, fins el punt de ser amant de la reina Isabel II.

Si no amb proximitat a la Cort, la presència a les cambres parlamentàries també podia exercir-se per la voluntat d'incidir en els màxims òrgans dirigits. Militars

²⁹⁴ Josep ARMENGOL SEGÚ, «Sullà y de Casanova, Ignacio Maria», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

²⁹⁵ Eliseu TOSCAS SANTAMANS, *Secretarios municipales y construcción del estado liberal en España*, València, Tirant lo Blanch, 2008, p. 297.

²⁹⁶ *Ibid.*, p. 299.

²⁹⁷ Gemma RUBÍ CASALS, «Mas y Abad, Celestino», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

²⁹⁸ La identificació de representació amb poder, des d'un punt de vista de la mentalitat burgesa, ha estat abordada a Àngel GARRORENA MORALES, *Representación política y constitución democrática: (Hacia una revisión crítica de la teoría de la representación)*, Madrid, Civitas, 1991.

influent, com Antonio Ros de Olano o Joan Prim, o d'altres homes amb desig de preeminència en el poder, com Pascual Madoz, mostraven delit per ser presents al Congrés amb l'objectiu de prendre protagonisme en el poder i veu en l'esdevenidor polític. Per exemple, Prim i Madoz intervingueren en múltiples ocasions al Congrés amb discursos que traspuaven la seva voluntat de liderar el Partit Progressista. Ser a les cambres parlamentàries significava tenir influència, poder i, en la mesura del possible, exercir-lo o voluntat de fer-ho. D'aquí la promoció de candidatures industrialistes, per exemple, amb desig d'incidir en la legislació que els afectava. Aquests també eren reclams i incentius substanciosos a l'hora de voler fer el salt al Congrés.

Malgrat que la ideologia podia no ocupar un lloc preferent entre les raons que impulsaven els aspirants a postular-se pel càrrec, no esdevenia un element completament irrellevant. Alinear-se en un partit o en un altre depenia en bona mesura dels principis ideològics de cadascú. No era el mateix decantar-se per una completa llibertat d'imprensa que voler-la abolir, com no era el mateix advocar per la llibertat de cultes que estar en contra de qualsevol manifestació religiosa que no fos la catòlica. Per això, la militància a una o altra formació política oferia una posició més còmode a cada polític, en funció de les seves creences personals. Si de cas, no es produïa únicament per una qüestió de valors. L'orientació a una o altra facció també emergia per qüestions d'amistat o d'afinitat personal. Per exemple, l'any 1839 el Partit Progressista s'organitzà a l'entorn de set líders, els set brillants: José María Calatrava, Salustiano de Olózaga, Vicente Sancho, Manuel Cortina, Joaquín María López, Miguel de Roda i Fermín Caballero.²⁹⁹ És cert que amb el temps la formació es reorganitzà en dues corrents, una més conservadora i una altra més radical, però també és cert que es continuaren presentant faccions personalistes, amb líders com Baldomero Espartero o el mateix Olózaga, entre d'altres.

No molt distinta va ser la realitat del Partit Moderat, amb la permanència d'agrupacions personalistes, com la dels polacs, que prenia aquest nom per l'origen familiar de Luis José Sartorius, comte de San Luis. L'observador coetani Joaquín Sánchez de Fuentes es referí a aquest grup com un *partit personal*, «gente sin más conciencia política ni más norte que su ídolo el ilustre conde» i el caracteritzà de la següent manera: «Significa la flexibilidad y la lisonja para obtener; significa la intolerancia, el favoritismo, el padrinazgo, la improvisación, las ambiciones

²⁹⁹ Ignacio FERNÁNDEZ SARASOLA, *Los partidos políticos...*, p. 75.

*escandalosas, el lujo, el refinamiento, la prodigalidad, el despilfarro y sobretudo el más espantoso desdén ante las críticas de la sociedad y las quejas de la prensa cuando llegan por fin a poseer».*³⁰⁰ De fet, ubicar-se en una determinada facció per inclinacions d'amistat o personals suposava sovint valer-se d'aquestes relacions per a progressar econòmic i socialment. Pel cas, algunes fonts ubicaren Francesc de Paula Mata i Alòs entre els polacs. El militar accedí a les primeres distincions importants en l'escalafó militar quan Sartorius fou ministre de la Governació (1847-51) o bé quan liderà el govern l'any 1853. Per exemple, fou nomenat cap d'Estat Major de Catalunya a finals de 1847.

En definitiva, considerant els raonaments recollits, una de les principals motivacions dels aspirants a diputat era l'obtenció d'algun tipus de benefici personal, ja fos monetari, de progrés dels propis negocis, bé com a plataforma de millora social i econòmica, o d'acostament i incidència en els cercles de poder i decisió. Malgrat que en el llenguatge públic s'acostumaven a amagar aquests desitjos i es deia oferir un servei a la societat i en bé de l'interès general, a la pràctica s'hi amagaven totes aquestes voluntats de satisfacció personal aquí descrites.

³⁰⁰ Joaquín SÁNCHEZ DE FUENTES, *Fisonomía de las Cortes de 1846, de los gobiernos que han salido de su seno y de la oposición conservadora, o apuntes para escribir la historia del partido moderado español*, Madrid, Imprenta de La Publicidad, 1850, II parte, pp. 44-53.

5.- Les visions de la política, dins i fora del Congrés

En aquest apartat miraré d'identificar aquells trets definitoris de la política en el liberalisme. Per a fer-ho, en primer lloc m'endinsaré en els elements que fonamentaren el discurs polític dels parlamentaris. Això és, aquells punts que compartien la majoria dels representants i que distingien el liberalisme en el seu conjunt. Ara bé, no només focalitzaré l'atenció en els membres dels principals partits polítics del moment i en el missatge que aquests oferien. També em fixaré en el conjunt dels ciutadans, és a dir, en els homes amb dret a vot. En aquest cas, provaré de donar veu als electors, amb la intenció de comprendre quins eren els diferents significats possibles que prenia el vot en les eleccions i quines eren les motivacions que els feien mobilitzar-se. Així, a banda de delimitar la fisonomia de la política a l'interior de la cambra, també ho faré des de la perspectiva dels votants.

Finalment, m'aturaré a revisar la percepció de la política que tenien els exclosos a la política. Per tant, em deturaré especialment en els homes sense dret a vot i en les dones. En darrer terme, provaré d'oferir una descripció de la manera com aquests col·lectius entenien la política i de les possibilitats d'incidir-hi que els hi eren brindades. Amb aquest punt de vista, podré entreveure fins a quin punt eren exclosos o bé si maldaven per a participar en la política liberal.

5.1.- El discurs polític dels parlamentaris liberals

La cultura política del liberalisme,³⁰¹ aquella que compartien la major part dels partits polítics durant el regnat d'Isabel II (fonamentalment Partit Moderat, Partit Progressista i Unió Liberal), es pot caracteritzar a partir d'alguns elements determinats; components d'altra banda que eren transmesos des del discurs ofert pels representants

³⁰¹ És evident que no es pot parlar d'una única cultura política liberal, sinó més aviat de cultures polítiques liberals, i també resulta apropiat considerar la inexistència d'un concepte unívoc de cultura política, sinó que l'accepció emergeix en funció dels objectius a investigar. De fet, l'evolució del concepte en les darreres dècades ha estat substancial des de la primera definició que proposaren Gabriel Almond i Sidney Verba provinent de la ciència política, passant per reformulacions posteriors com les de Serge Berstein o Jean-François Sirinelli, entre algunes de les més rellevants, fins a perspectives més recents. Pel cas que aquí m'ocupa, m'interessa servir-me del concepte de cultura política per a precisar els principals elements que identificaren la cosmovisió política compartida per la majoria de partits i polítics del moment, modelada des de la realitat cultural i social. És a dir, veure com els pensaments polítics eren conformats a partir d'idees establertes culturalment en la socialització. Per això em resulta especialment apropiada la definició de cultura política que ofereix Miguel Ángel Cabrera des d'una perspectiva renovadora de la història política i que respon a un conjunt de valors i visions del món que han socialitzat a les persones. Consultin Miguel Ángel CABRERA, «La investigación histórica...», pp. 19-85. El mateix article aprofundeix sobre el concepte de cultura política i la seva evolució historiogràfica, així com Miguel Ángel CABRERA; Juan PRO, «Introducción», a Miguel Ángel CABRERA; Juan PRO (coords.), *La creación de las culturas políticas...*, pp. 23-34. Vegin també nota 23.

d'aquestes formacions. Ara bé, com que en el marc del concepte de cultura política l'extensió de les seves implicacions podria ser massa extensa, aquí em centraré en els factors exclusivament polítics, i especialment en la visió electoral que concernia als diputats.

D'aquesta manera, en aquest apartat analitzaré els elements primordials que caracteritzaren la visió de la política dels partits del liberalisme espanyol de mitjan segle XIX. Un dels trets bàsics amb què s'ha identificat aquest col·lectiu és el sufragi censatari. Tant en temps de mandat del Partit Progressista, com del Partit Moderat, com de la Unió Liberal, el dret a vot fou restringit. En xifres, segons la legislació de 1837 prop del 2'2% de la població tenia accés a les urnes, mentre el 1846 va ser el 0'8% i en temps del govern de la Unió Liberal, amb la llei de 1865, es passà a prop del 2'7%.

Per què es considerava que només havia de poder votar una part molt reduïda de la població? Hi havia consens en aquest punt, perquè els partits identificats amb la cultura política del liberalisme creien que tan sols un sector restringit de la societat tenia la competència per a fer-ho. Essencialment, hi havia dos factors que es consideraven determinants. D'una banda, era necessari acreditar el pagament d'un alt nivell de rendes (segons la legislació de 1837, 200 rals anuals, la meitat que amb l'ordenament de 1846). Si no es complien aquests requisits, també podien disposar del dret a vot aquells homes que exercien unes professions determinades, per les quals se'ls suposaven unes habilitats intel·lectuals elevades. Entre aquestes activitats s'hi trobaven acadèmics, doctors, llicenciats, magistrats, jutges, oficials retirats de l'exèrcit, advocats amb experiència mínima d'un any, metges, arquitectes i sacerdots. Tot i amb això, havien d'acreditar un mínim de la meitat de les rendes exigides a la resta de votants, si més no d'acord amb la legislació de 1846.³⁰²

Aquest punt de vista va ser compartit a tota l'Europa liberal. A mode d'exemple les indicacions del vescomte Laimé l'any 1816, com a responsable de la futura llei electoral francesa que s'aprovaria un any després. Al seu criteri, el procediment legal anava encaminat a afavorir l'elecció d'aquells homes coneguts per la seva reputació i destacats per la seva fortuna, les seves virtuts i les seves llums.³⁰³ Talents que en la legislació francesa es traduïren en els *capacités*, aquelles personalitats que sense arribar als requisits econòmics requerits eren igualment inclosos en el cens mercès a les seves

³⁰² Consultin «Ley electoral para el nombramiento de diputados a Cortes, 18-3-1846».

³⁰³ Pierre ROSANVALLON, *Le sacre du citoyen: histoire du suffrage universel en France*, Paris, Gallimard, 1992, pp. 216-217.

competències intel·lectuals. En la legislació francesa de 1831, per exemple, s'inclouren a oficials retirats o a membres de l'Institut Nacional.³⁰⁴ En altres països, com a Bèlgica, no es concedí el dret a vot als capacitats fins l'any 1883.

Tots aquests requisits eren assumits pels partits espanyols mencionats i responien a la concepció de ciutadania que compartien en aquells moments.³⁰⁵ Tal i com he exposat, aquesta condició era associada eminentment a la propietat. Segons el seu punt de vista, l'autonomia financera proporcionava a l'individu una independència indispensable per a actuar políticament amb criteri propi i sense cap influència significativa. El mateix es pot referenciar respecte de les persones que gaudien del dret a vot, mercès a les seves suposades capacitats intel·lectuals. Les seves limitacions econòmiques, per bé que no tothom podia disposar de les mateixes, les suplien amb l'educació rebuda, formació que també els hauria permès actuar amb la mateixa solvència.

Aquesta formulació es concretava en un discurs polític específic, que identificava ciutadania amb capacitats, clarament econòmiques, i es vertebrava en el ciutadà propietari. És a dir, ja que una restringida part de la societat, uns segments socials il·lustrats, disposaven d'un suposat discerniment del qual la resta no gaudia, aquests oferien el seu judici com a guia comú a la resta de la població, a través del lideratge polític. Tal i com Alan S. Kahan ha demostrat, aquesta era la mateixa percepció acomodada en el liberalisme francès, en l'alemany i en el britànic. També, òbviament, en l'espanyol. El vot, doncs, era presentat com un acte de confiança, no com un dret, i només es podia concedir a aquelles persones que tenien la competència per a exercir-lo correctament.³⁰⁶

Ja que parlo precisament de discurs polític, em sembla prou adequat d'oferir alguns exemples que expliciten i condensen totes aquestes idees a través de

³⁰⁴ *Recueil des lois et ordonnances d'un intérêt général depuis le 7 août 1830*, Paris, Bureau de l'administration du journal des notaires et des avocats, 1831, vol. I, p. 148.

³⁰⁵ En utilitzar el terme ciutadania, em refereixo al conjunt de població amb drets polítics, és a dir, aquells amb accés al dret a vot. Sobre el concepte, Javier FERNÁNDEZ; Juan Francisco FUENTES, «Ciudadanía», a Javier FERNÁNDEZ; Juan Francisco FUENTES (dirs.), *Diccionario político...*, pp. 139-144. Complementàriament, entre d'altres, Manuel PÉREZ LEDESMA (dir.), *De súbditos a ciudadanos: Una historia de la ciudadanía en España*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007; Manuel PÉREZ LEDESMA, «Ciudadanía y revolución liberal», a José Mª PORTILLO VALDÉS; Xosé Ramón VEIGA ALONSO; Mª Jesús BAZ VICENTE (ed.), *A guerra da Independencia e o primeiro liberalismo en España e América*, Santiago de Compostela, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Santiago de Compostela, 2009, pp. 103-128; Jesús MILLÁN, «La doble cara del liberalismo en España: El cambio social y el subdesarrollo de la ciudadanía», *Mélanges de l'École française de Rome: Italie et méditerranée*, núm. 114 (2002-2), pp. 693-710.

³⁰⁶ Alan S. KAHAN, *Liberalism in Nineteenth-Century Europe...*, pp. 21-65.

l'argumentació d'alguns polítics al Congrés dels diputats o mitjançant alguns diaris de l'època, com a altaveus de determinades faccions. Per exemple, el 1840 *El Constitucional*, de tendència progressista, reflectia tot aquest imaginari en valorar les institucions parlamentàries: «*Los diputados de que se forma se consideran más propiamente que los senadores representantes de la voluntad nacional, porque son la expresión viva de su variable opinión, que los sucesos y sus circunstancias están conmoviendo continuamente. Representan los diputados la generalidad de la nación, porque es el mayor número el de los pequeños propietarios y el de las ilustraciones nacientes, que son las dos clases de que deben proceder. La razón de ser más extensa la representación del Congreso que la del Senado, da en general a las deliberaciones de aquel cuerpo el carácter de juzgado en última instancia. Cuanto más grave es la importancia del cargo de diputado, y menos independiente debe ser su fortuna en razón de su clase, tanto más fuerte, generoso y patriótico corresponde que sea su carácter*».³⁰⁷

Una altra mostra la reproduïxo procedent majoritàriament de sectors del Partit Moderat. En la discussió de la legislació electoral de 1846 diversos diputats presentaren una proposició per a limitar encara més les condicions econòmiques que donaven dret a presentar-se com a aspirant a diputat. Concretament, volien ampliar de 12.000 a 20.000 rals la renda necessària, una quantitat que havia de garantir «*dar representación e independencia*» als polítics. El marquès de Montecastro justificà així la proposta: «*Seré muy breve al apoyar la enmienda; diré solamente dos palabras, haciendo ver que con 12.000 reales de renta que se exigen por el proyecto que la comisión presenta, es muy difícil que los diputados se resignen a venir a estos escaños abandonando su escasa propiedad; porque si alguno viniese, quizá más que para procurar el bien del país podría venir a procurarse destinos, honores y condecoraciones*».³⁰⁸

Si bé aquesta concepció de ciutadania associada a propietat era majoritària en el si de les forces de la cultura política liberal, hi ha alguns matisos, posicions no sempre unànimes. Per exemple, davant la intervenció del marquès de Montecastro, Antonio de los Ríos Rosas, de la facció moderada més progressista, li contestà: «*Si ha querido aquí censurar [...] a determinadas clases, yo lo rechazo. Ese no es el terreno de la cuestión [...] Pues que, ¿está la independencia precisamente en la propiedad? Y cuidado que yo como conservador respeto mucho la propiedad; pero ¿no sabemos lo que son en*

³⁰⁷ *El Constitucional*, núm. 316 (4-5-1840), p. 3.

³⁰⁸ DSC: legislatura 1845-46, p. 544.

*momentos críticos las clases propietarias? ¿No sabemos que el miedo y el egoísmo las afligen....? [...] Decía, pues, que en tiempos de revolución y de grandes crisis políticas, el miedo y el egoísmo son cosas que predominan en la clase propietaria. Esto es una verdad, no es injuria; ha sucedido en la revolución francesa, y sucede en todas las revoluciones. Por consiguiente, añado y sostengo que el predominio especial de una clase es la ruina del sistema representativo».*³⁰⁹ Malgrat en el fons de la qüestió el polític probablement no qüestionava el concepte d'elegible vinculat a la propietat, si que precisava la necessitat d'una major obertura del cens cap a sectors socials més extensos.

Tot aquest imaginari és indestriable de la concepció del poble, que era vist amb desconfiança. Es percebia a la resta de la població com a insuficientment preparada per a poder exercir correctament el dret a vot.³¹⁰ Tal i com Pierre Rosanvallon ha destacat, davant de la disjuntiva oberta entre el binomi de la quantitat de persones –el poble- i la raó –les capacitats-, es va preferir aquesta última, suposadament dipositada en la població capacitada.³¹¹ Tot plegat queda prou ben sintetitzat en les paraules que Joaquín Francisco Pachecho, referent de la futura facció puritana, la més avançada del Partit Moderat, oferí a les Corts Constituents de 1836-37: «*La clase ínfima de la sociedad no puede pretender que se la tenga [electoralment en compte]. Fáltenle muchas de las dotes que hemos señalado: carece de la propiedad, carece de la inteligencia, carece del amor al orden. Pero si en sus ideas se hiciese consistir la idea democrática, más bien que la igualdad y el derecho común, consistiera ésta en el desorden y el trastorno*».³¹²

En altres paraules, el comú de la societat era considerada no suficientment il·lustrada. Per això, ja que la població amb dret a vot encarnava un suposat enteniment superior, concedit per l'autonomia que li proporcionaven les propietats, les riqueses materials i les aptituds intel·lectuals, aquesta part de la població oferia un servei a la resta de la societat. És a dir, actuaven com a diputats en benefici de l'interès comú, donades les condicions que acreditaven i que molt pocs podien complir. El liberalisme, també l'espanyol, mostrava un perfil dirigista de la política i una desconfiança cap a una extensa esfera ciutadana.³¹³

D'aquí, la voluntat dels gabinets de prendre part en les eleccions, amb ingerència en els resultats i en l'electorat. Ja que el govern encarnava la màxima expressió de les

³⁰⁹ *Ibid.*, p. 545.

³¹⁰ Vegis nota 177.

³¹¹ Pierre ROSANVALLON, *Le sacre du citoyen...*, pp. 147-180.

³¹² Recollit per Alejandro NIETO, *Mendizábal. Apogeo...*, p. 372.

³¹³ María Cruz ROMEO MATEO, «De patricios y nación: Los valores de la política liberal en España a mediados del siglo XIX», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 35-I (2005), pp. 119-141.

capacitats, com a òrgan suprem de les classes il·lustrades que tenien dret a vot, intervenia en els resultats per a garantir el bé comú. Aprofundiré amb més detall en l'organització d'aquestes estratagemes quan entri pròpiament en l'anàlisi electoral, en el sisè capítol. En tot cas, val la pena considerar que aquesta intromissió electoral sorgia de la concepció de ciutadania que compartia la major part de la cultura política liberal i que, amb més o menys vehemència, els diversos partits polítics posaven en pràctica, especialment moderats i unionistes, per bé que els progressistes tampoc no se n'acabaven d'escapar, com mostraré.

Ara bé, tots els partits polítics que prengueren part del joc electoral a la Dècada Moderada, i durant el regnat d'Isabel II en general, compartien aquests punts de vista? Doncs, més enllà dels tres esmentats, queda per avaluar els sectors afins al carlisme i els republicans i demòcrates, part dels quals s'identificaren amb l'ideari del Partit Democràtic, nascut el 1849. En primer lloc, el carlisme inicialment repudiava el sistema polític liberal i, per tant, el discurs polític que se'n derivava.³¹⁴ El seu ideari polític no sorgia d'una representació nacional encarnada a les Corts, sinó que mantenia l'ordenament polític d'Antic Règim, on el rei seguia concentrant tots els poders. Des d'aquest punt de vista, consideraven els homes com a súbdits i, per tant, com a incapacitats per a desenvolupar qualsevol funció política. De tota manera, amb el pas dels anys, alguns sectors miraren d'integrar-se en el sistema liberal. Es tractava, majoritàriament, d'aquelles personalitats ubicades a l'ala més reaccionària del Partit Moderat. Per tant, els que s'incorporaren al nou règim ho feren compartint, en bona mesura, els postulats fins ara indicats. Si de cas, podien presentar iniciatives com les del marquès de Montecastro, amb voluntat de restringir el màxim possible l'accés al Congrés i apartar-hi els sectors polítics més avançats.

Ben diferent era el posicionament dels partidaris del Partit Democràtic i dels republicans. Les seves propostes polítiques implicaven majoritàriament una ruptura respecte dels punts d'unió de la cultura política liberal. Lluny de fonamentar-se en el sufragi censatari, aquests polítics construïen com a base i principi fonamental de la política una sobirania nacional que tenia com a destí final la concreció en el sufragi universal. Altrament dit, si el conjunt de forces liberals volien restringir l'accés a la política per temor a la participació de tota la població, els representants republicans i

³¹⁴ Al respecte, consultin Pedro RÚJULA, «El antiliberalismo reaccionario», a María Cruz ROMEO; María SIERRA (coords.), *La España liberal, 1833-1874*, Madrid/Zaragoza, Marcial Pons/Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014, pp. 377-409.

democràtics creien oportú concedir el sufragi universal, per tal de donar veu a la totalitat dels espanyols.

Entre els principis polítics de la nova formació sobresortia la defensa de la sobirania nacional, com a centre programàtic sorgit de la representació nacional. Aquesta visió podia coincidir formalment amb la del Partit Progressista, però se'n diferenciava per la seva fonamentació en axiomes com la legitimitat, construïda amb l'elecció directa i el sufragi universal; la unitat, sostinguda a través d'una única cambra que encarnava la unitat nacional i política; i finalment la independència, assolida a través de diverses pràctiques. D'una banda, mitjançant la limitació i regulació de les facultats atribuïdes al poder executiu, però també en la inviolabilitat dels representants en emetre les seves opinions en el servei del seu càrrec. D'altra banda, a través de la incompatibilitat del parlamentari amb tota ocupació dependent del govern. De fet, desitjaven una remuneració dels diputats durant l'exercici de les seves funcions, de manera que els assegurés autonomia d'acció. En conseqüència, volien que el càrrec fos incompatible amb qualsevol professió vinculada al govern, amb excepció dels alts càrrecs de l'Estat.³¹⁵

Justament, aquest plantejament de les incompatibilitats anava més enllà del consens formulat per la cultura política liberal espanyola, en què la majoria de formacions polítiques coincidien a restringir la quantia de càrrecs públics no conciliables amb la condició de diputat. És a dir, per bé que mostraven una predisposició a no permetre que alguns funcionaris també exercissin de diputats, aquesta inclinació fou força mesurada. En canvi, els demòcrates ho volien limitar més, perquè entenien que la dependència del funcionariat vers el govern era molt gran. En tant que la seva ocupació professional es trobava subordinada al govern, aquest podia influir en l'acció parlamentària dels mateixos i, per tant, limitar-ne la independència.

Específicament sobre la problemàtica de l'autonomia del diputat se suscità una significativa controvèrsia al Congrés, arran de l'aprovació de la llei electoral de 1846. Segons la legislació, com s'ha vist, s'estipulaven certes incompatibilitats laborals del diputat si l'activitat econòmica del mateix es trobava vinculada a alguns càrrecs públics, com ara el de capità general, fiscal o cap polític.³¹⁶ En la discussió es percebé la demanda de limitar l'accés dels funcionaris a l'hemicicle, però les principals argumentacions giraren a l'entorn de l'autonomia del diputat a partir de poder disposar

³¹⁵ Vegin el programa polític, publicat a *El Clamor Público*, núm. 1468 (10-4-1849), pp. 1-2.

³¹⁶ DSC: legislatura 1845-46, pp. 483-491.

d'una renda suficient que li garantís llibertat d'acció. No tingué tant protagonisme en el debat la dependència que aquests contreien amb el govern.³¹⁷

En tot cas, alguns polítics del Partit Moderat, com Eusebio Calonge, sí que intervingueren amb voluntat de desfer l'associació entre funcionaris i partidaris del govern: *«Se desconfía de los empleados creyendo sin duda que por su posición relativamente al gobierno son fáciles de manejar, o lo que es lo mismo, y digámoslo de una vez, que la conciencia de los empleados está sujeta a la coacción del gobierno, a la venalidad. Yo, señores, que soy empleado, rechazo altamente tan injuriosa suposición, y pruebas muy recientes, muy terminantes y muy claras ha habido aquí en las legislaturas anteriores, y en la actual también, de que los empleados no votan contra su conciencia, y en estos bancos se sientan altos funcionarios que hacen oposición al gobierno»*.³¹⁸ Per bé que pogués tenir part de raó, la seva argumentació sortia debilitada precisament per la seva condició de funcionari i diputat governamental. En aquella mateixa legislatura, les seves opinions i votacions s'expressaren majoritàriament al costat del govern i només en una ocasió no va ser així i el polític mostrà disconformitat amb el gabinet.³¹⁹ Com comentó, era més probable que un funcionari actués a favor del govern, que no pas a la seva contra, particularment per la supeditació del lloc de treball als designis del poder polític.

Així ho veia Patricio de la Escosura, representant del sector purità, l'any 1851: *«Esta es, en compendio, la razón porque en la mayor parte de los países constitucionales se admiten empleados en estos cuerpos; y yo no los excluyo, antes al contrario, los deseo aquí y los creo muy útiles, cómo y en qué forma, diré después. Yo no excluyo al empleado superior, al hombre que ascendió en su carrera a fuerza de años y de servicios y conoce a fondo la administración por experiencia; o al hombre que por su capacidad llegó a grande altura. Al que rechazo es al empleado inferior, al que se condena a si propio a vegetar en las oficinas, y tiene que hacer una carrera lenta y que depende en gran parte, como no puede menos de ser, de la benevolencia de sus jefes. De tal hombre ¿no se podrá decir, no sé si con razón o sin ella, pero me basta que se pueda decir, que viene aquí a hacer carrera con sus votos? ¿Qué entra principiando y sale concluyendo una carrera, sin más trabajo de oficina ni más*

³¹⁷ *Ibid.*, pp. 551-557.

³¹⁸ *Ibid.*, pp. 547-548.

³¹⁹ Consultin el diari núm. 43 del DSC: legislatura 1845-46.

servicios que los que proceden de las votaciones?».³²⁰ Hi tornaré en el capítol setè, però de fet, un dels principals problemes respecte l'accés dels funcionaris a l'hemicicle era l'apuntat per Escosura, en el sentit que no només el govern podia condicionar el lloc de treball a l'acció parlamentària del diputat, sinó que aquest podia servir-se del seus vots i suport al gabinet per a promocionar-se en l'administració.

Reprement el fil del discurs polític del Partit Democràtic, aquest situava en l'epicentre de la seva ideologia al ciutadà, que es convertia en l'eix central de les seves reivindicacions i que no podia quedar exclòs del joc polític. Per això, reclamaven una clara ampliació dels drets individuals, fonamentats en una consideració igualitària de les persones i en un desenvolupament social i polític equitatiu. En últim terme, el ciutadà havia de ser un subjecte participatiu i titular dels drets civils, polítics i socials, a la vegada que havia de ser un individu independent de tota subordinació i coacció.³²¹ És a dir, un ésser dominat únicament per la seva pròpia voluntat i posseïdor dels drets ciutadans. Per això, les limitacions econòmiques no podien ser una restricció per a accedir al dret a vot.

Presentats els elements fonamentals que caracteritzaren la visió de la política dels principals partits del liberalisme, a continuació avaluaré els significats que l'electorat atorgà al vot en la seva emissió en les eleccions generals. A la vegada, a través d'alguns exemples, miraré de confrontar alguns d'aquests imaginaris amb les pràctiques electorals desenvolupades. Així, el lector podrà comprovar les correlacions existents entre discurs i pràctica. Ho acabaré de completar amb l'anàlisi electoral en el capítol sisè.

5.2.- Significats i usos del vot per part de l'electorat

Distanciant-se de la percepció actual, amb origen en el segle passat, del vot com a expressió sorgida d'una decisió individual, el ritual del sufragi en el liberalisme s'ha d'ubicar en un marc de relacions més extens, la majoria de les vegades lligat a una dimensió comunitària. Ha de situar-se en un estadi en transició entre l'Antic Règim i el

³²⁰ DSC: legislatura 1851, p. 1298.

³²¹ Florencia PEYROU, *Tribunos del pueblo...*, p. 107. Per a una consulta de l'evolució del discurs i pensament democràtic del segle XIX, Florencia PEYROU, *La comunidad de ciudadanos...*; Florencia PEYROU, «A great family of sovereign men: Democratic discourse in nineteenth-century Spain», *European History Quarterly*, núm. 43 (2013-2), pp. 235-256. Vegin també Florencia PEYROU, «Demócratas y republicanos: La movilización por la ciudadanía “universal”», a Manuel PÉREZ LEDESMA (dir.), *De súbditos a ciudadanos...*, pp. 193-221; Florencia PEYROU, «El republicanism. Las libertades del pueblo», a María Cruz ROMEO MATEO; María SIERRA (coords.), *La España liberal...*, pp. 347-376.

liberalisme, en el qual les relacions socials encara no s'havien alliberat de les conductes paternalistes³²² i es debatien entre la rellevància de la comunitat i l'auge de l'individualitat. Alain Garrigou ja va definir el vot com un acte col·lectiu per a la França de mitjan segle XIX. Seguint l'exposició de l'autor, s'exercia segons les preexistents pautes socials de comportament en què es reunien les comunitats en l'Antic Règim. Ho exemplifica mitjançant el model social de les processons religioses, donat que a vegades els electors anaven acompanyats dels seus alcaldes i dels seus sacerdots a l'hora de desplaçar-se al col·legi electoral.³²³

Aquesta percepció emergeix en detenir-se en la visió liberal de les eleccions. Sintetitzant el que he exposat en l'anterior apartat d'aquest capítol, els homes censats, i especialment els que podien ser escollits, responien a uns paràmetres socials i econòmics delimitats per la possessió d'unes determinades capacitats, sobretot de capital. Es tractava d'una situació econòmica privilegiada, que segons la concepció liberal del moment permetia una independència d'actuació política. Aquesta condició habilitava a una limitada part de la població a l'accés a càrrecs com el de diputat, entenent-lo com una funció, una confiança o servei que feien aquests sectors socials al comú de la societat.

És en aquesta lògica que ha de situar-se el vot des d'un enteniment de decisió col·lectiva. Ho clarifico de seguida amb alguns raonaments que facilitaràn la comprensió. En primer lloc, els partits polítics organitzaven la majoria de les vegades les seves campanyes electorals a partir de l'establiment d'un comitè electoral central, que decidia l'estratègia a seguir i la traslladava als comitès provincials i dels districtes electorals. Allí, els líders polítics locals solien seguir les directrius rebudes. En aquests òrgans territorials en moltes ocasions es consensuava un candidat oficial, sovint d'acord amb les ordres del comitè central. La resolució es traslladava als electors per tal que donessin suport a l'aspirant oficial.

Un exemple, davant els impediments que el Partit Moderat imposava des del govern per accedir al Congrés, el Partit Democràtic es veié abocat el 1851 a un acord d'entesa. Així, els comitès electorals centrals de les formacions democràtica i

³²² Per a aprofundir en el paternalisme i en la seva incidència social en un marc contemporani, entre d'altres, Hubert BONIN; Paul THOMES (ed.), *Old paternalism, new paternalism, post-paternalism (19th-20th centuries)*, Brussels, New York, P.I.E. Peter Lang, 2013. En el liberalisme, Speranta DUMITRU; Frédérique MATONTI (coord.), «Paternalisme libéral», *Raisons politiques: Études de Pensée Politique*, núm. 44 (novembre 2011), pp. 5-161.

³²³ Alain GARRIGOU, *Le vote et la vertu: Comment les Français sont devenus électeurs*, Paris, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1992, pp. 58-59.

progressista, en una reunió al teatre del Circo de Madrid, van acordar afavorir-se l'elecció mitjançant un pacte de candidatures de coalició. A Barcelona s'uniren dos polítics del Partit Progressista –Jacint Fèlix Domènech, que en optar per Mataró va ser substituït per Joan Prim, i Pascual Madoz, que va renunciar abans de l'inici dels comicis i va ser rellevat per Joan Vilaregut- i dos membres del Partit Democràtic –Estanislau Figueras i Ildefons Cerdà. Els quatre van sortir vencedors de l'elecció (taula 38 de l'annex número 1).³²⁴ De fet, és molt probable que l'acord de noms vingués dictaminat des de Madrid, especialment el de Cerdà, que era un desconegut fins aleshores a Barcelona.³²⁵

Exemples com aquest demostren la incidència dels comitès electorals en la decisió final de l'emissió de paperetes a les urnes. Es percep d'una manera destacada mitjançant la consulta de les actes electorals prèvies a la legislació de 1846, quan l'electorat escollia un determinat nombre de diputats per província i tenia dret a triar, en cada papereta, tantes persones com representants haguessin de sortir elegits. Independentment del resultat global a tota la província, que solia divergir en el nombre total de vots de cada candidat, a cada districte de la província molt sovint els aspirants *recomanats* acostumaven a obtenir exactament el mateix nombre de sufragis. Aquest fet difícilment es podria atribuir a la casualitat i només es pot explicar per aquest seguiment a les directrius rebudes. Perquè se'n facin una idea, en les eleccions parcials de 1845 a la província de Barcelona, els tres candidats oficials –Félix María Messina, el marquès de Castellodorsius i Vicenç Joaquim Bastús- obtingueren el mateix nombre de vots a Calaf (195), a Cardona (41) o a Centelles (13), entre d'altres indrets.³²⁶

Tanmateix, es podria objectar a aquest plantejament que es tracta d'un procés excessivament lineal, en el qual la decisió del vot es traslladava de dalt cap a baix –això és, dels dirigents als electors- i els ciutadans tenien molt poc a dir-hi. És cert que s'han de matisar aspectes d'aquest esquema. En primer lloc, cal fer referència a la recepció de

³²⁴ Pel seguiment d'aquestes eleccions a la ciutat de Barcelona, Joan FUSTER SOBREPÈRE, *Barcelona i l'Estat centralista...*, pp. 245-255.

³²⁵ Marició JANUÉ MIRET, «Cerdà Sunyer, Ildefonso», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*... Sobre Cerdà, entre d'altres, Marina LÓPEZ, «Ildefons Cerdà i la cultura urbanística barcelonina de mitjan segle XIX», *L'Avenç*, núm. 360 (setembre 2010), pp. 32-41; Javier MUÑOZ ÁLVAREZ, *La Modernidad de Cerdà: más allá del "ensanche"*: *Algunos apuntes de ingeniería y cultura*, Madrid, Fundación Esteyco, 2009; Gràcia DOREL-FERRÉ; Mercè RENOM, «Ildefons Cerdà: L'urbanisme de Barcelone et les utopistes français», a Gérard CHOQUER; Jean-Claude DAUMAS, *Autour de Ledoux: architecture, ville et utopie* (Colloque International. Arc-et-Senans, 25-27 octobre 2006), Besançon, Presses Universitaires de Franche-Comté, 2008, pp. 289-306.

³²⁶ «Escrutinio general», Actes, Expedient 2, Eleccions de diputats a Corts 1845, Topogràfic 135, Fons electoral, AHDB, Barcelona.

les indicacions rebudes als comitès del districte, així com en darrer terme en els votants. És evident que la canalització dels interessos no seguia un flux tan interconnectat i sense contestacions. No sempre els desitjos dels partits eren acceptats a les províncies sense més. Com ja he remarcat, Pedro Carasa ha assenyalat la bidireccionalitat del clientelisme i de fenòmens relacionats com el caciquisme –l'abús de poder exercit arbitràriament per part de persones influents, que solien canalitzar els resultats electorals als districtes-³²⁷ per a la Restauració. Eren articulats pels dirigents polítics des de dalt, però es configuraven socialment des de baix, mitjançant relacions de proximitat.³²⁸ És a dir, en darrer terme els polítics locals acabaven tenint el seu espai de decisió, més o menys constrenyit.

El segon matís a una visió que connecta directament els interessos de les autoritats amb el vot individual de l'electorat l'ofereixen les pràctiques d'influència i alteració dels resultats. Dit amb unes altres paraules, si moltes vegades les pretensions d'orientació del vot es complien, era perquè el govern disposava d'una ferma organització per imposar les seves voluntats. A la pràctica, el fet de dipositar la papereta era públic, amb les limitacions de llibertat que això suposava. Per tant, l'individu tenia poc marge de decisió en la seva pronúncia, que es veia restringida per una multiplicitat de situacions en què intervenien factors complexos en un marc de relacions ampli i enredat. Amb totes aquestes maniobres, el Congrés quedava confeccionat a gust del ministeri de la Governació de torn.

L'electorat podia mostrar disconformitat? No hi havia, doncs, possibilitats de contestar aquesta realitat? Hi eren, però escassejaven. Vegin una evidència. En les eleccions parcials de 1845, a la província de Girona s'havia de procedir a l'elecció d'un representant i d'un suplent, després que Salvador Enric Calvet hagués estat guardonat amb la Gran Creu d'Isabel la Catòlica.³²⁹ El descontentament d'alguns electors amb el fet que Calvet hagués donat suport al sistema tributari aprovat pel govern féu fructificar una llista alternativa a la que encapçalava el mateix polític, que optava novament a la reelecció acompanyat com a possible suplent per Francesc de Delàs, baró de Vilagaià. Com a adversaris figuraren Maurici Albert Terrades, com a diputat, i Francesc Xavier de Perramon, com a suplent.³³⁰ Aquest últim ja s'havia presentant en els últims comicis

³²⁷ Javier FERNÁNDEZ; Juan Francisco FUENTES, «Caciquismo», a Javier FERNÁNDEZ; Juan Francisco FUENTES (dirs.), *Diccionario político...*, pp. 112-115.

³²⁸ Pedro CARASA (dir.), *Élites castellanas de la Restauración...*, vol. II, p. 14.

³²⁹ Boletín Oficial de la Provincia de Gerona (BOPG, d'aquí en endavant), núm. 135 (6-11-1845).

³³⁰ «Elecciones», *El Español*, núm. 435 (18-11-1845), p.2.

de 1843, com a principal alternativa a la candidatura governamental, i havia estat recentment senador.

El desengany d'alguns electors amb el comportament de Calvet els empenyé a actuar, palesant el viu paper que tenia el votant, malgrat les alteracions. És clar que la dinàmica electoral, pertorbada per la ingerència governamental, probablement impedí que aquesta disjunció es manifestés a les urnes. És possible que els resultats fossin manipulats. D'entrada, la participació va ser molt escassa i els pocs votants que concorregueren a les urnes probablement respongueren a la crida com a homes propers al govern, mobilitzats pels seus partidaris a la província. Segons dades oficials, de 9.714 electors només 1.371 votaren (14'1% de participació).³³¹

La ciutat de Girona girà l'esquena a Calvet per la seva actuació respecte del sistema tributari, amb només 30 vots, mentre donà suport a Perramon, amb 204 sufragis.³³² No obstant això, els resultats finals a tota la província van ser ben diferents i ningú va poder fer ombra a Calvet, que obtingué 983 vots. Lluny quedà el segon candidat, Francesc Xavier de Perramon, amb 406 vots (taula 13 de l'annex número 1). Resulta força sospitós que si només a la ciutat de Girona havia obtingut 204 vots, no pogués ni doblar-los amb els sufragis emesos a la resta de la província. Segons alguns diaris de l'època, com *El Católico*, «*el señor jefe político y consejeros de provincia fueron los que tomaron parte más activa para que quedase el señor Calvet, influyendo con los señores alcaldes de muchos pueblos para que se valiesen de todos los medios mientras quedase el arriba dicho. Supieron por fin algunos de ellos cumplir tan bien las órdenes, que el alcalde de Santa Coloma de Farners intimó a los progresistas que habían de depositar el voto a favor del señor Calvet, amenazándoles políticamente que si hacían lo contrario les confiscaría; que ya por desgracia lo habían sido algunos cuantos*».³³³

Així, doncs, si algunes iniciatives de contestació electoral foren frustrades per la ingerència governamental, només era viable i exitós el dissentiment mitjançant l'ús de tripijocs similars? És una pregunta que queda oberta. Tanmateix, es disposa d'alguns indicis que encaminen a pensar en una resposta afirmativa. Per exemple, el polític del Partit Progressista Salvador Maluquer, en les eleccions de 1851 se serví del suport de la

³³¹ «Circular núm. 880», BOPG, núm.146 (2-12-1845), pp. 1-2.

³³² «Gerona», *El Católico*, núm. 2069 (10-12-1845), p. 7. En tot cas, aquests càlculs són aproximatius, ja que segons informació recollida a l'Arxiu Municipal de Girona (AMG, d'aquí en endavant), Perramon hauria obtingut 208 vots i Calvet només 17 a la ciutat de Girona. Vegin «Diputados a Cortes. Elecciones 1845», Lligall 12 (1839-1847), Diputats a Corts, Fons Electoral, AMG, Girona.

³³³ «Gerona», *El Católico*, núm. 2069 (10-12-1845), p. 7.

plana major de la formació progressista de la província de Lleida probablement per a coaccionar l'electorat.³³⁴ Aquest tipus d'iniciatives o d'altres estratagemes similars també foren seguides per moderats d'oposició com Josep Sol i Padrís a Granollers o progressistes afins a l'entorn industrial, com Joan Vilaregut a Barcelona. Em detinc en les eleccions parcials pel districte quart de Barcelona, el de Sant Pau, del 7 i 8 de gener de 1850. La disputa enfrontava l'industrial i progressista Joan Vilaregut³³⁵ al moderat Vicenç Joaquim Bastús. La majoria dels diaris barcelonins, com *El Barcelonés*, *El Bien Público* i *Opinión Pública* –a excepció de *El Catalán* i *El Fomento*, que succeí *El Sol* com a portaveu governamental-, així com les corporacions industrials, amb la Junta de Fàbriques al capdavant, impulsaren Vilaregut pel seu tarannà industrialista, enfront de Bastús, que consideraven influenciat pel govern.

Per a afermar la victòria, Vilaregut probablement se serví de la ingerència dels seus partidaris en el si de les meses electorals. Es proposaren Laureà Figuerola i Josep Brugada per la primera secció –local de la Patacada- i Joan Illas i Vidal i Magí Soler i Espalter per a la segona, situada a la plaça del duc de Medinaceli.³³⁶ Aquests foren els més votats, que s'acompanyaren a la primera secció de Nicolau Tous i Miralpeix i Narcís Costa –amb el tinent d'alcalde Ramon de Paternó com a president- i Josep Garcini i Bartomeu Parera en la segona –amb el tinent d'alcalde interí Antoni Ventalló a la presidència.³³⁷ En la primera, triomfaren els partidaris de Vilaregut, mentre en la segona hi hagué una barreja d'ambdues candidatures.

Això fou cabdal pels resultats, perquè en la primera secció els resultats van ser molt dispars, de manera que Vilaregut s'hi assegurà la victòria general amb 183 vots, mentre Bastús només en sumà 19. En canvi, en la segona secció, on els membres de la mesa foren equànimement repartits entre partidaris de les dues candidatures, els resultats s'igualaren més, malgrat que Vilaregut seguí imposant-se, per 89 sufragis a 50.³³⁸ En total, l'industrial reuní 272 vots per 69 del seu adversari (taula 28 de l'annex número 1). Aquests resultats posen de manifest que aquelles opcions no impulsades pel

³³⁴ Encara que l'autora ho vinculi a les eleccions de diputats provincials, les referències que esmenta tenen a veure amb la votació de diputats a Corts. Vegin Lluïsa PLA TOLDRÀ, *Els Girona...*, p. 221.

³³⁵ Per a un seguiment de la seva trajectòria, consultin Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *Joan Vilaregut... Una visió complementària*, més crítica al voltant del tarannà progressista de Vilaregut, a Genís BARNOSSELL, *Orígens del sindicalisme...*

³³⁶ *Diario de Barcelona*, núm. 7 (7-1-1850), pp. 4-5.

³³⁷ *Diario de Barcelona*, núm. 8 (8-1-1850), pp. 2-3.

³³⁸ Suplement al Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona (BOPB, d'aquí en endavant), núm. 6 (11-1-1850), p. 2-4.

moderantisme oficial, també es podien servir d'estratègies d'influència electoral per tal d'incidir en els resultats.

També puc remetre'm a exemples de diputats del Partit Democràtic, com Anicet Puig. Aquesta formació, defensora del sufragi universal, situava en el seu discurs al ciutadà com a eix central. Si aquest no podia quedar exclòs, sinó que havia de ser un subjecte participatiu i titular dels drets civils, polítics i socials i independent de tota subordinació i coacció, aquests postul·lats no es traslladaren a la pràctica. En les eleccions de 1851 pel districte de Figueres, Puig s'enfrontà a Josep de Caramany, que ja l'havia combatut el 1846 sense fortuna. El demòcrata s'imposà, tot i algunes accions dels moderats, com el fet que el segon tinent d'alcalde de Figueres va provar de controlar l'accés al col·legi electoral. En realitat, les coaccions no van ser únicament un instrument a mans dels partidaris governamentals. En la primera jornada, Caramany va aconseguir un lleuger avantatge de 57 sufragis per 52 de Puig³³⁹ i això tal vegada va posar en alerta l'entorn d'aquest últim. Segons queixes de Fages de Romà, antic candidat del Partit Moderat al districte, i de d'altres electors favorables a l'aspirant governamental, alguns partidaris de la candidatura democràtica es van situar davant del col·legi electoral, controlant l'entrada del mateix i intercedint en la inclinació del vot.³⁴⁰

Podria ser que aquelles protestes fossin elucubracions per invalidar l'acta. Si més no, els demòcrates les creien infundades, perquè a la sala contigua hi havia agutzils i custodiant l'entrada del col·legi agents de la guàrdia civil i dels mossos d'esquadra. Per això, conclouïen que eren «*pequeños argumentos arrancados por el despecho del vencimiento*».³⁴¹ Consideraven nimietats fets com el de denunciar que haurien escrit la papereta a un elector, amb el nom de Joaquim de Romà, quan en realitat a les urnes no figurava cap vot al seu favor. Segons sembla, l'elector en qüestió, analfabet, podria haver estat enganyat per un altre que l'acompanyava. A més, Fages també va denunciar que el seu fill havia rebut amenaces de mort, extensibles als partidaris de la candidatura de Caramany. Totes aquestes pràctiques inclinen a pensar que si bé algunes de les queixes podien ser magnificades, part de veritat contenien. Així ho indica la resolució de la mesa electoral, que tot i refutar les queixes reconeixia que els partidaris de Puig

³³⁹ BOPG, núm. 105 (2-9-1850), pp. 1-2.

³⁴⁰ «Acta electoral del districte de Figueres, 5-9-1850», Fons Electoral, Arxiu del Congrés dels Diputats (ACD, d'aquí en endavant), Madrid.

³⁴¹ *Ibid.*

podien haver influït en alguns electors, ja que ocupaven les escales i els voltants del col·legi.³⁴²

Així, doncs, si el seu partit es vertebrava sobre un discurs que defensava l'autonomia de l'electorat, ell se servia de les mateixes estratègies fraudulentas per assolir l'èxit electoral, estratagemes transversalment presents en el joc electoral de tot l'arc parlamentari. Deliberant al respecte, apareix el dubte sobre si aquestes actuacions responien també a una identificació d'una societat encara poc formada, en coincidència amb l'ideari polític liberal, tant del Partit Moderat com del Progressista. En efecte, s'entreveu aquesta percepció, en tant que als seus ulls la població no havia guanyat encara autonomia intel·lectual suficient mitjançant una educació universal. Aquesta era la visió dels polítics del Partit Democràtic. Per això, creien que donades aquestes circumstàncies també havien de guiar els electors fins que assolissin la seva plena independència. Tot això a desgrat de defensar el vot com un dret i no pas com una funció, tal i com el concebien la resta de formacions polítiques liberals.³⁴³

Aquest podria ser un punt de partida, però també en resta un altre, no necessàriament exclouent. El debat també hauria de situar-se en si aquestes pràctiques d'influència i coacció no eren fruit de la voluntat deliberada dels diputats del Partit Democràtic, sinó de la situació i condicionants als que es veien sotmesos per accedir al Congrés. Al mateix temps, caldria preguntar-se si això era extensible al Partit Progressista i en quina mesura, a la vegada que s'hauria d'aprofundir en el fet de si aquestes accions volien ser transformades o si ja estaven còmodes amb la seva pràctica. És a dir, els polítics del Partit Democràtic i del Partit Progressista acceptaven el sistema electoral imposat pel Partit Moderat, participant-ne com un més i sense voluntat de transformació? O, pel contrari, els seus actes no eren fruit de la connivència amb la perversió del sistema, sinó mitjans per arribar al Congrés i pràctiques que es veien obligats a dur a terme si volien sortir escollits?

No és l'objectiu d'aquesta investigació respondre de manera exhaustiva a la disjuntiva formulada. Tanmateix, fent un cop d'ull a les eleccions de 1854, on progressistes, liberals avançats i republicans tingueren un clar protagonisme, el camí de la resposta queda més ben indicat. Les eleccions de 1854, les primeres del Bienni

³⁴² *Ibid.*

³⁴³ Peyrou identifica entre els polítics democràtics l'existència d'una visió negativa i immadura del poble. Perceben encara la majoria de la societat com a insuficientment preparada i necessitada d'instrucció per tal de poder assolir el dret a vot amb totes les garanties necessàries. Vegin Florencia PEYROU, *Tribunos del pueblo...*, pp. 133-136.

Progressista i que serien de caràcter constituent, han estat considerades com les més netes de tota la monarquia d'Isabel II, amb una participació del 70%, mercès a la feble ingerència del govern.³⁴⁴ Aleshores, només hi hagueren 13 actes protestades.³⁴⁵ La xifra contrasta amb l'escandalosa presència d'actes amb algun tipus d'objecció –com la coacció del govern i els seus agents, les faltes en la formació de les llistes electorals o la presència de suborns- entre les eleccions de 1846 i 1858: la mitjana és de 94 per a cada elecció.³⁴⁶ És a dir, prop d'un 27% de les actes en períodes de govern del Partit Moderat contenien protestes.

Amb unes altres paraules, l'acció fraudulenta de progressistes i demòcrates a les eleccions es podria veure clarament condicionada al procedir dels governs moderats. Això és, el moderantisme feia un ús tan abusiu de l'alteració electoral que si els seus adversaris volien tenir possibilitats de fer front a l'elecció dels candidats oficials havien de recórrer a mètodes similars. De tota manera, cal considerar que no es tractava d'una posició totalment homogènia i que només s'aniria resolent amb el pas del temps. Pel cas, demòcrates i republicans s'anirien fraccionant en diverses tendències en el marc del Sexenni Democràtic (1868-74), especialment a partir de 1872, quan els més intransigents es negaren a col·laborar amb el govern dels radicals a causa de les pràctiques electorals corruptes que es portaven a terme des de la regència de Serrano.³⁴⁷ Per això, si els candidats demòcrates inicialment no es diferenciaven tant de la resta en les pràctiques electorals i també podien coaccionar als votants, aquesta situació es podria atribuir al context de repressió viscut amb el Partit Moderat. Si que és cert que eren més flexibles a l'hora d'incorporar la opinió dels homes sense dret a vot, obrint-los les portes als comitès locals on es deliberava sobre el candidat al qual es donaria suport, però en bona mesura això també podia ser atribuïble al Partit Progressista.

Complementàriament a la visió del vot com una decisió col·lectiva, i sense deixar de banda els mecanismes d'ingerència en els resultats electorals, cal interpretar-lo també com un valor de canvi. En altres paraules, com una mercaderia que es podia bescanviar per una altra que satisfés les necessitats de les parts implicades.³⁴⁸ Ja que l'elector disposava del vot, percebut com un element amb un valor d'ús, que era la

³⁴⁴ Isabel BURDIEL, *Isabel II...*, p. 353.

³⁴⁵ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 481.

³⁴⁶ Luis María PASTOR, *Las elecciones. Sus vicios. La influencia moral del gobierno. Estadística de la misma y proyecto de reforma electoral*, Madrid, Imprenta de Manuel Galiano, 1863, p. 23.

³⁴⁷ Florencia PEYROU, «Demócratas y republicanos...», p. 214.

³⁴⁸ Ja es va referir al vot com una transacció financera T. J. Nossiter a T. J. NOSSITER, *Influence, opinion and political idioms in reformed England: Case studies from the North East, 1832-1874*, Brighton, Harvester, 1975.

capacitat de satisfacció dels pretendents a polític en rebre'ls i així guanyar possibilitats de ser escollits, es convertia en un bé preuat. No dubtaven en oferir diferents tipus de recompenses per a fer-se amb els sufragis, començant per diners.

Joan Prim va sintetitzar molt bé aquesta percepció, lligada a un bé d'intercanvi que podia comercialitzar-se, en intervenir en les polèmiques eleccions de Granollers de 1851: «*El derecho de votar es como todos los derechos; y creo que los electores pueden usar de él con toda libertad, y pueden dar, emitir y vender, si quieren, sus votos. Y si no, digáseme si hay alguna ley que diga lo contrario. [...] Yo creo que el elector debe ser enteramente libre: no se le debe obligar a que venda su voto; pero puede venderlo si así lo quiere*».³⁴⁹ Ell mateix és probable que recorregués a aquest recurs. Si Prim s'havia pogut plantejar presentar-se per quatre districtes diferents en les eleccions de 1850 –Tarragona, Granollers, Figueres i Vic-, pensant que en sortiria escollit anés on anés, probablement era perquè comprava els vots amb diners.

No seria difícil trobar més exemples similars en les eleccions espanyoles del moment, n'exposaré d'altres més endavant, però aquest recurs tampoc no va ser privatiu del liberalisme espanyol. Norman Gash ja va identificar fa dècades la complexa trama ideada en els districtes del Regne Unit de mitjans segle XIX per a aconseguir un escó. Aleshores, els aspirants invertien importants sumes de diners per a finançar agents que s'ocupaven no sols de comprar el vot mitjançant diners, sinó també a través de tot tipus de regals i recompenses, des de simples begudes fins a préstecs o el pagament d'un lloguer.³⁵⁰ Les mateixes circumstàncies acompanyaven la França de l'època, on el vot era intercanviat o promès als electors a permuta d'un càrrec en l'administració, una millora laboral o una beca universitària per a un fill, entre d'altres recursos oferts.³⁵¹

Des de la ciència política la compra de vots s'ha situat com una estratègia dual, tant de mobilització de l'electorat com de manipulació dels resultats, ja que representa un incentiu, alhora que una voluntat de distorsionar les preferències dels votants.³⁵² Per exemple, cal pensar en una diversitat de situacions econòmiques dels individus amb

³⁴⁹ DSC: legislatura 1850-51, p. 942.

³⁵⁰ Norman GASH, *Politics in the age of Peel: A study in the technique of parliamentary representation, 1830-1850*, Hassocks, Sussex, Harvester Press, 1977. Els orígens d'aquestes pràctiques clientelars a Frank O'GORMAN, *Voters, patrons and parties: The unreformed electorate of Hanoverian England, 1734-1832*, Oxford, Clarendon Press, 1989.

³⁵¹ André-Jean TUDESQ, «Les comportements électoraux sous le régime censitaire», a Daniel GAXIE, *Explication du vote: un bilan des études électorales en France*, Paris, Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, 1985, pp. 106-125.

³⁵² Vegin, per exemple, Frederic Charles SCHAFFER (ed.), *Elections for sale: The causes and consequences of vote buying*, Boulder, Colorado, London, Lynne Rienner Publishers, 2006.

drets polítics, que no responien a uns paràmetres homogenis i que per tant, no tots disposaven de situacions folgades. També hi havia electors amb nivells de renda més ajustats, susceptibles de patir dependència econòmica,³⁵³ com a mínim quan els censos no es constrenyiren al mínim. Això és, possiblement la compra de vot s'ha de veure com un incentiu més dins la xarxa de relacions aquí descrites, com una forma més per establir una relació de confiança i d'intercanvi entre elector i elegible.

Sense sortir-me de l'òrbita del sufragi com a intercanvi d'elements amb valor d'ús, una altra perspectiva per aproximar-se al fenomen és a partir de la problemàtica dels diputats *cuners*, aquells homes forans al districte d'elecció i al mateix temps moltes vegades vinculats a interessos governamentals. Segons aquesta interpretació, algunes províncies preferien escollir a una personalitat desconeguda i no natural del districte en detriment d'un home nadiu, si el primer podia tenir influència en les Corts.³⁵⁴ En realitat, el fenomen no s'extingeix amb el *cunerisme* i s'estenia a qualsevol aspirant. Així, les relacions de poder i l'interès eren les guies principals del comportament electoral.³⁵⁵ És a dir, un bon posicionament en els cercles de poder i, per tant, un immillorable punt de partida per a obtenir més fàcilment incidència en les decisions polítiques podia afavorir la inclinació d'un ciutadà a favor d'un candidat o d'un altre. Tal vegada aquests paràmetres s'ajustin a diputats com Pascual Madoz a Tremp o el marquès de Bedmar a Girona, entre d'altres.

Aleshores, si el vot se circumscriu a una cosmovisió mercantilista, a la vegada que en un espai de relacions col·lectives, quin paper hi jugava la ideologia? Doncs bé, en primer lloc cal pensar que era limitada la incidència de la ideologia en aquestes decisions, encara que no absent, tal i com he exposat en el cas de les motivacions dels aspirants a diputat. Raymond Huard esgrimeix que el vot polític, és a dir el guiat per principis ideològics, així com el de classe, van començar a ser importants a França a l'últim terç del segle XIX.³⁵⁶

També a l'Espanya liberal l'imaginari a traçar és similar. Ja he presentat el procés d'engranatge dels partits, encara en formació, o la dificultat de reconèixer en els candidats unes distincions ideològiques clares. Esmento el cas de Jaume Ceriola, quan

³⁵³ Juan Antonio INAREJOS, *Ciudadanos, propietarios...*, pp. 231-233.

³⁵⁴ Josep Maria PONS i ALTÉS, «El significado del parlamentarismo liberal en una provincia agraria: Lleida, 1846-1868», a Teresa María ORTEGA LÓPEZ; Miguel Ángel DEL ARCO BLANCO (ed.), *Claves del Mundo Contemporáneo...*

³⁵⁵ José María INCAUSA MOROS; Gregorio BRIZ SÁNCHEZ, *De cuneros y ermitaños...*, pp. 98-99.

³⁵⁶ Raymond HUARD, «Las prácticas del sufragio universal en Francia entre 1848 y 1914. Avances pioneros, novedades provisionales, proyectos inacabados», a Salvador FORNER (coord.), *Democracia, elecciones y modernización...*, pp. 64-65.

el 1846 es presentà pel districte d'Agramunt. Segons *El Heraldo*, el portaveu oficial de la formació moderada, el polític era impulsat pel «*Partido Moderado casi por unanimidad. Los diarios progresistas han colocado sin motivo a este candidato en la oposición*». ³⁵⁷ En realitat, les seves votacions en les següents legislatures, al costat de molts diputats del Partit Progressista, em fa pensar que no havia pas canviat de formació. Fos com fos, el comentari no era fortuït en aquell moment de construcció de les tendències polítiques, poc clares a la llum pública.

No era infreqüent, doncs, que l'electorat tingués dificultats per a saber realment a quin partit pertanyia un aspirant, al mateix temps que defensava programes polítics eteris, resguardats en lemes sintètics i generalistes. Fins i tot, quan la premsa pretenia distingir la filiació dels candidats, sovint la confusió imperava. Un cas prou clar l'aporta l'advocat Bonaventura de Córdoba, que es presentà pel districte de Tortosa el 1846. A l'hora de classificar-lo, el desgavell era considerable. Alguns el van relacionar amb els carlins ³⁵⁸ per haver publicat un llibre sobre l'obra del militar carlí Ramon Cabrera, ³⁵⁹ nascut com ell a Tortosa. L'associació amb la branca més retrògrada del moderantisme no era descabellada si es considera l'admiració no només per Cabrera, sinó també per Jaume Balmes, a qui alhora dedicaria una altra publicació anys a venir. ³⁶⁰ A més, el fet de situar-se, un cop ja escollit, en l'oposició conservadora ³⁶¹ tal vegada l'hauria pogut acostar als sectors més reaccionaris. ³⁶²

D'altres mitjans, senzillament l'associaren al Partit Moderat, ³⁶³ sense vincular-lo específicament a cap facció interna. En canvi, algunes fonts deixaren a l'aire la seva adscripció política tot identificant-lo com a gendre de Jaume Ceriola i, per tant, donant a entendre la seva inclinació cap al Partit Progressista. ³⁶⁴ Si se segueixen les consignes donades per *El Clamor Público*, Córdoba era un home independent que no tenia res a veure amb el carlisme, malgrat que la major part dels seus partidaris del districte li faria

³⁵⁷ *El Heraldo*, núm. 1.870 (11-12-1846), p. 2.

³⁵⁸ *El Español*, núm. 733 (17-11-1846), p.3.

³⁵⁹ Buenaventura de CÓRDOBA, *Vida militar y política de Cabrera*, Madrid, Imprenta y Fundición de Eusebio Aguado, 1844-45. 2 volums.

³⁶⁰ Buenaventura de CÓRDOBA, *Noticia histórico-literaria del dr. Jaime Balmes, presbítero*, Madrid, Imprenta y Fundición de Eusebio Aguado, 1848.

³⁶¹ *Semblanzas de los 340 diputados...*, p. 54.

³⁶² Segons Ollé Romeu tingué passat carlista. Vegin Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Elecciones generales de 1851...*, pp. 50 i 197. De tota manera, la defensa que feu al Congrés dels ciutadans del districte de Tortosa, afectats per la Guerra dels Matiners, i per les mesures governatives suposadament de protecció, si bé no el descarten com a conservador fan difícil d'alinear-lo amb el carlisme. Consultin DSC: legislatura 1848-49, pp. 253, 300-302, 629 i 760-763.

³⁶³ *El Heraldo*, núm. 1377 (12-12-1846), p. 1.

³⁶⁴ *El Español*, núm. 738 (22-11-1846), p. 3.

confiança, fet i fet com farien propietaris i camperols de totes les inclinacions polítiques.³⁶⁵ A la pràctica, la seva acció a Corts entre 1848 i 1850 fou al costat de l'oposició conservadora, com deia, de manera autònoma al govern doctrinari i sovint votant al costat de progressistes i puritans.³⁶⁶ A més, a les Corts de 1851 actuà al costat del gabinet Bravo Murillo,³⁶⁷ fet pel qual m'inclino a ubicar-lo en la facció reaccionària. És a dir, pertanyia als sectors més conservadors del moderantisme.

El garbuix era considerable i casos com els de Córdoba no eren excepcionals, sinó més aviat freqüents. Una altra mostra l'aporta Jaume Ceriola Flaquer, fill de l'esmentat Jaume Ceriola. Es presentà per primer cop al districte de Montblanc, en les eleccions de 1851. Tot i que s'adscrigué a les files del Partit Moderat, bona part de la premsa de Madrid de totes les tendències, inclosos els seus corresponsals al territori català, el confongueren amb el seu pare. Per tant, se l'associà al Partit Progressista,³⁶⁸ circumstància que possiblement s'hauria pogut produir també entre l'electorat. No és estrany que fos escollit pràcticament per unanimitat.

En d'altres moments, malgrat conèixer-se les simpaties polítiques dels homes a escollir, no estava gens clara l'actuació que desenvoluparien. Quedà palès especialment en les eleccions de 1853 i en la necessitat de definir-se sobre el suport o rebuig al projecte governamental de Juan Bravo Murillo, aleshores mitjançant la continuïtat del gabinet liderat per Federico Roncali.³⁶⁹ Començant pel mateix Jaume Ceriola Flaquer, a qui l'acompanyaven les circumstàncies anteriors d'associació errònia amb el seu pare i per tant situant-lo com a anti-reformista.³⁷⁰ També succeí amb d'altres moderats a qui la majoria de premsa els vinculava com a reformistes pel simple fet de formar part del Partit Moderat, quan en realitat no tenia perquè ser necessàriament així.

Mencionaré només dos casos per la seva rellevància, tot i que ho podria fer en uns quants més. Juan Gaya va ser identificat per la majoria de la premsa com a moderat ministerial i, per tant, reformista,³⁷¹ quan feia poc més d'un mes i mig que havia signat

³⁶⁵ *El Clamor Público*, núm. 778 (29-11-1846), p. 3.

³⁶⁶ Per exemple, presentà una moció al costat de puritans com Antonio de los Ríos Rosas i moderats crítics amb el govern, com Gonzalo Morón (DSC: legislatura 1848-49, pp. 886-887), la qual fou secundada fonamentalment per progressistes, demòcrates i puritans o moderats d'oposició (DSC: legislatura 1848-49, pp. 1031-1032). A més, es manifestà en la qüestió de pressupostos distant amb el govern, votant-hi de manera contrària en diverses ocasions.

³⁶⁷ Declarà que era ministerial, per exemple. Vegin DSC: legislatura 1851, p. 468.

³⁶⁸ Vegin, per exemple, *La Época*, núm 679 (15-5-1851) i *El Clamor Público*, núm. 2098 (16-5-1851).

³⁶⁹ Sobre la continuïtat del projecte de renovació constitucional durant el gabinet Roncali consultin Andrés BORREGO, *De la organización de los partidos...*, pp. 131-137.

³⁷⁰ *La Época*, núm. 1198 (10-2-1853), p. 2.

³⁷¹ *El Clamor Público*, núm. 2606 (15-1-1853), p. 1 i *La Época*, núm. 1176 (17-1-1853), p. 2.

un manifest declarant-se contrari a la possibilitat de modificar la carta magna.³⁷² D'altra banda, el candidat moderat de Figueres, Josep Garcia de Camps, també va patir les mateixes circumstàncies, essent relacionat com a aspirant ministerial favorable a la reforma.³⁷³ No va ser fins un cop escollit que aclarí el seu posicionament a l'electorat, declarant-se contrari a la modificació constitucional.³⁷⁴ De fet, pertànyer a una formació política determinada no era garantia de cap actuació concreta, com demostren totes aquestes circumstàncies. El discerniment de l'adscripció política d'un diputat a un partit no era sempre prou clar per a l'electorat a l'hora de votar.

Tenint en compte el context descrit és recomanable detenir-se en les possibilitats d'expressió ideològica per part dels electors. En uns anys de domini del Partit Moderat, amb uns parlaments força homogenis i amb una legislació molt restringida que limitava l'accés al vot a un reduït nombre de persones, amb les influències electorals descrites i la vigència efectiva del vot públic, les possibilitats reals de llibertat d'expressió eren escasses. Tal vegada aquesta situació de coerció pugui ser una de les raons que podrien explicar la presència d'un vot amb una exigua preferència ideològica. La falta de mobilització d'un variat perfil d'electorat, davant el context descrit, conduiria a sostenir aquest punt de vista. Es pot comprovar en l'índex de contestació de les candidatures emeses. A mode d'il·lustració, el 1853 només hi va haver 848 aspirants per a 349 escons a la monarquia espanyola,³⁷⁵ fet que implicava que la disputa electoral entre dos o més polítics tingués lloc en menys de la meitat dels districtes. El cas català va ser força diferent, com demostraré en el capítol sisè, i la competitivitat electoral va ser força més alta i es produí de manera constant al llarg de la dècada aquí estudiada.

Una altra mostra potser més clara la pot oferir la mobilització despertada en l'elecció d'aspirants de diferents tendències. En els comicis de 1851 a la ciutat de Barcelona, marcats per la coalició democràtica-progressista, la participació electoral en els quatre districtes va ser del 40'2%, l'índex més alt registrat entre 1843 i 1856.³⁷⁶ D'aquelles eleccions, val la pena fixar-se més detingudament en el segon districte de la ciutat, tradicionalment associat a un electorat moderat i en concret al diputat Tomàs Illa i Balaguer. Aquest fou escollit el 1846 per 68 vots (18'18% de participació, taula 14 de l'annex número 1) i el 1850 per 81 sufragis (12'6% de participació, taula 29 de l'annex

³⁷² *El Clamor Público*, núm. 2592 (30-12-1852), pp. 1-2.

³⁷³ *Diario de Barcelona*, núm. 24 (24-1-1853), p.4.

³⁷⁴ *La Época*, núm. 1202 (14-2-1853), p.2.

³⁷⁵ Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, p. 145.

³⁷⁶ Joan FUSTER SOBREPÈRE, *Barcelona i l'Estat centralista...*, p. 251.

número 1). En canvi, el 1851 només rebé un sol vot i l'altre aspirant moderat del districte, Joaquim Maria de Gispert, 122. Ildefons Cerdà s'imposà amb 145 sufragis, amb una participació del 47% (taula 38 de l'annex número 1). Tot plegat indicaria que a més mobilització, més possibilitat d'aparèixer la ideologia com un factor important de decisió del vot. Això no obstant, realitats com aquelles eren escasses i apuntarien que en aquells moments la ideologia no era determinant en l'exercici del sufragi. Una de les explicacions es trobaria en la dificultat d'expressió de la mateixa en un context polític repressiu amb les idees dissidents de la majoria governamental.

Els paràmetres que podien guiar, doncs, el comportament electoral, més que ideològics, tal vegada responien més a una qüestió personalista. Pel cas, un altre tipus de vot identificat per Huard en la França del vuit-cents és aquell que s'atorga a un home per un acte de confiança acrítica, ja sigui el cap de l'Estat o una gran personalitat reconeguda pel poder.³⁷⁷ James J. Sheehan, inspirant-se en l'obra precedent de Frank Eyck, va indicar que en les eleccions del parlament de Frankfurt de 1848, en un context de poca clarificació del pensament polític i de manca d'estructuració ferma en partits, quan no hi havia un líder local reconegut per l'electorat, aquest tendia a prioritzar el vot cap a personalitats cèlebres, malgrat saber molt poc d'elles i del seu pensament.³⁷⁸ També en la monarquia espanyola era així. Són suficientment coneguts casos com els de Ramón María Narváez, president del consell de ministres el 1844 i escollit aleshores per les províncies de Barcelona, Granada i València. El mateix i més exagerat va succeir amb Juan Álvarez Mendizábal, que ja com a cap del govern, en les eleccions de febrer de 1836 –i també en les de juliol del mateix any- va ser el més votat a Barcelona, Cádiz, Girona, Granada, Madrid, Málaga i Pontevedra.

Però no eren únicament grans polítics els que connectaven amb aquest vot personalista. Huard, a partir de la definició de patronatge democràtic d'Agulhon, identifica a França el vot que es cedia a un notable local, reconegut com a defensor dels interessos de l'elector.³⁷⁹ Sens dubte, el contacte directe i la proximitat entre un líder local amb els electors del seu entorn afavoria la preeminència del vot personalista forjat des d'aquest tipus de relacions. Sense deixar la França del règim censatari, André-Jean Tudesq realça la importància de les relacions personals entre candidats i electors a partir

³⁷⁷ Raymond HUARD, «Las prácticas del sufragio...», pp. 64-65.

³⁷⁸ James J. SHEEHAN, *German Liberalism in the nineteenth century*, Chicago, The University of Chicago, 1978, p. 56. Consultin també Frank EYCK, *The Frankfurt parliament...*, pp. 62-63.

³⁷⁹ Raymond HUARD, «Las prácticas del sufragio...», pp. 64-65. Ho fa a partir de l'aportació de Maurice AGULHON, *La République au village: Les populations du Var de la Révolution à la IIe République*, Paris, Éditions du Seuil, 1979.

de l'anàlisi dels districtes, ja que vers l'any 1846 el 86% dels diputats eren escollits per menys de 400 vots.³⁸⁰

La situació era molt similar a l'espanyola de la legislació moderada de 1846, ja que la major part dels 349 districtes tenia en aquell temps entre 200 i 500 electors. El cas català era semblant, com es pot corroborar en les taules 1 a 4, que comentaré en el capítol sisè. Amb l'excepció del districte primer i tercer de Barcelona que rondaven el miler d'electors, el més nombrós, també a Barcelona, se situava fregant els 800, mentre el menys poblat, Tortosa, al voltant dels 200. Així, la proximitat i el contacte directe amb els votants eren fonamentals per assegurar-se la victòria i el control dels sufragis.

5.3.- Exclosos, però no desmobilitzats: Dones i homes sense dret a vot

Un cop exposades les visions de la política per part dels principals partits de l'època, així com de la ciutadania a partir de l'ús i significats que atorgà al vot, a continuació avaluaré el paper que tingueren els grups exclosos de la política. Dones i homes sense dret a vot foren separats del col·lectiu de ciutadans. Ara bé, això no necessàriament hagué de significar que es resignaren a jugar un rol de segments socials apàtics, desmobilitzats i sense voluntat d'incidir en la política. En les següents línies avaluaré les vies que tingueren per a participar-hi i per a sentir-se part activa de la societat. En primer lloc, em referiré als homes sense dret a vot i analitzaré tant les possibilitats d'entrar al joc polític, com les maneres de prendre part en les decisions parlamentàries. Finalment, fixaré l'atenció en les relacions del gènere femení amb la política. Miraré com eren percebudes i quin fou el seu paper militant.

D'entrada, el procés electoral exclouïa totes aquelles persones que no eren considerades ciutadanes, ja que no podien participar en la decisió més important, que era l'emissió del vot a les urnes. El cens electoral era utilitzat com un recurs polític, que s'estrenyia o s'ampliava segons els interessos del govern de torn. En general, els gabinets moderats tendien a reduir-lo, perquè amb un llistat encongit al 0'8% de la població espanyola, com fou el de 1846, pràcticament només podien votar els més adinerats, sectors socials majoritàriament inclinats cap a les tendències més conservadores i que, per tant, disminuïen la força dels liberals progressistes i avançats. Per contra, el Partit Progressista i els seus partidaris provaren d'ampliar el cens, per a incloure-hi part d'aquests grups exclosos, els que els eren més favorables. En

³⁸⁰ André-Jean TUDESQ, «Les comportements électoraux...», pp. 106-125.

conseqüència, hi havia una part de la població que adquiria o perdia el dret a vot en funció del moment de l'elecció i dels interessos dels que confeccionaven les llistes electorals. Per tant, la ciutadania no era un estatus inalterable, sinó una condició que evolucionava segons els temps polítics.

A mode d'il·lustració d'aquesta lluita, un exemple immillorable l'ofereix Celestí Mas en les eleccions de 1846. Abans d'iniciar-se la disputa, un dels seus col·laboradors li aconsellava de confirmar la presència a les llistes electorals dels seus partidaris per assegurar-se la victòria. En cas que no hi fossin presents, li indicava la necessitat de mobilitzar-se per tal que hi fossin consignats: *«Lo que conviene por de pronto es reclamar la inclusión en las listas electorales de todos aquellos que hayan dejado de continuarse por no haber amalgamado las cuotas que pagan por inmuebles y subsidio comercial. Si hay algunos de esta clase en ese distrito, cuyo voto pueda ser favorable, puede reclamar su inserción en las listas inmediatamente, bien sea por parte de los mismos interesados o por algún otro elector que se interese»*.³⁸¹

Aleshores, el districte d'Igualada disposava de 328 electors. Amb anterioritat, no existia com a tal, tot i que formava part de la circumscripció de la província de Barcelona. Desconec quina era la xifra oficial d'electors que integrava en les eleccions de 1844, però a les de finals de 1843 només Igualada i el seu entorn més immediat concedien el dret a vot a 776 persones, a les que caldria afegir-hi 88 de Copons, 206 de Capellades, 200 de Calaf i 166 d'Esparreguera.³⁸² És a dir, que respecte de tres anys enrere, el cens del districte s'havia reduït d'almenys 1.436 electors a 328, això era fins a més de quatre vegades respecte el valor inicial. No era estrany que Mas i els seus partidaris volguessin ampliar el cens, tenint en compte que la seva filiació era poc clara i tal vegada s'ubicava a les files del Partit Progressista, a jutjar pel següent comentari que rebia d'un dels seus homes de confiança: *«El Sr. Bardají espera que dentro de poco habrá algún acontecimiento que incline la elección en favor del Partido Liberal, pero no he podido sacarle cual sea éste»*.³⁸³

Deixant de banda que Mas no tingué èxit en ampliar el cens, aquestes circumstàncies em permeten avivar el debat sobre el concepte de ciutadania, com deia, no lligat a uns paràmetres inamovibles, sinó evolutiu segons les circumstàncies. Una

³⁸¹ «Carta de Juan de Dios Arce a Celestí Mas i Abad, Barcelona, s/d», Topogràfic 154. Lligall núm. 1, Fons Municipal d'Igualada, Arxiu Comarcal de l'Anoia (ACA, d'aquí en endavant), Igualada.

³⁸² Expedient 2, Topogràfic 125, Fons electoral, AHDB, Barcelona.

³⁸³ «Carta de Juan de Dios Arce a Celestí Mas i Abad, Barcelona, s/d», Topogràfic 154. Lligall núm. 1, Fons Municipal d'Igualada, ACA, Igualada.

mateixa persona podia figurar com a ciutadà en unes eleccions i en les següents ser exclòs, com podia haver passat en l'esmentat cas d'Igualada. Les lluites eren tan aferrissades per a figurar en el cens per part dels que en un moment determinat eren apartats del dret de ciutadania, com per a excloure'ls per part d'aquells que no els interessava ampliar socialment l'accés a les urnes.

Un possible exemple d'aquestes circumstàncies emergeix en la reelecció de Francesc de Paula Mata i Alòs en la legislatura de 1847-48. El candidat del Partit Moderat havia de recórrer a noves eleccions, perquè a l'agost de 1847 havia ascendit a mariscal de camp en recompensa pel seu paper en la campanya militar de Portugal.³⁸⁴ i també perquè havia estat nomenat cap d'Estat Major.³⁸⁵ El seu adversari fou el polític del Partit Progressista comte de las Navas, nascut a la província de Valladolid i diputat en cinc ocasions entre 1834 i 1843, per Córdoba i Salamanca.³⁸⁶ El primer aspirant va disposar del suport de moderats, carlistes³⁸⁷ i de les autoritats de la província,³⁸⁸ que possiblement es van ocupar de reduir el cens de 408 a 387 electors per a dificultar l'elecció del polític castellà.³⁸⁹ A jutjar pels resultats, aquesta modificació fou clau, ja que Mata va vèncer de manera molt ajustada (comprovint-ho a la taula 22 de l'annex número 1).

En relació a la modificació del cens, la figura que tingué un protagonisme cabdal fou el cap polític, després governador civil,³⁹⁰ ja que era ell l'encarregat de supervisar en tot moment la revisió de les llistes electorals. Els alcaldes i consistoris només tingueren un paper d'informadors. Així, el cens es convertia en un dels molts recursos de la maquinària electoral de què gaudia el Partit Moderat per a assegurar-se la victòria. Ja que qui controlava l'accés a les llistes era una autoritat que depenia directament del

³⁸⁴ Josep Maria PONS ALTÉS, «Mata y Alòs, Francisco de Paula. Conde de Torre-Mata», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

³⁸⁵ «Lérida. 5 de diciembre», *El Clamor Público*, núm. 1099 (12-12-1847), p.3.

³⁸⁶ Diego CARO CANCELA, «Pizarro y Ramírez, Luis Antonio. Conde de las Navas», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

³⁸⁷ «Lérida. 5 de diciembre», *El Clamor Público*, núm. 1099 (12-12-1847), p.3.

³⁸⁸ Josep Maria PONS ALTÉS, «Mata y Alòs, Francisco de Paula...».

³⁸⁹ Tot i que l'acta electoral confirma que el cens es mantenia en els 408 electors, altres fonts indiquen que es reduí a 387 votants. Vegin «Lérida. 5 de diciembre», *El Clamor Público*, núm. 1099 (12-12-1847), p. 3. Podria ser que realment hagués disminuït, tenint en compte que a principis de 1849 els electors del districte eren 369.

³⁹⁰ Per a aprofundir, Arturo CAJAL VALERO, *El Gobernador Civil y el Estado centralizado del siglo XIX*, Madrid, Ministerio de Administraciones Públicas, 1999; Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*; Manel RISQUES CORBELLA, *L'Estat a Barcelona...* Sobre les atribucions del governador civil en assumir les funcions del cap polític i de l'intendent, Pedro DÍAZ MARÍN, *Después de la revolución...*, pp. 119-130.

ministre de la Governació, la presència en elles era una arma que s'utilitzava per tal d'afavorir els candidats de la formació governamental.

Una prova prou eloqüent d'aquest entramat es troba en els comicis de 1850 al districte de Granollers. S'hi enfrontaren el ministre de la Governació, comte de San Luis, i el moderat d'oposició industrialista Josep Sol i Padrís, que en sortí derrotat (vegin els resultats a la taula 29 de l'annex númro 1). Com es pot intuir, el governador civil de Barcelona examinà amb detenció el cens electoral i no deixà incorporar-s'hi cap persona que pogués dificultar la victòria del membre del govern. De vegades, l'excusa per denegar el dret a vot era tan subtil que podia ser que una persona que figurava en les llistes se li negués la possibilitat de dipositar la papereta a les urnes perquè el seu nom no estava correctament escrit. Fou el cas en aquells comicis de Miquel Torrabadella, que constava com a Torrabella. Per això, es queixà de la situació i manifestà que desitjava «*emitir mi voto como elector*».³⁹¹ El seu no fou un cas aïllat, ni en aquella disputa electoral ni en d'altres. En circumstàncies similars es trobaren diversos electors de Molins de Rei, també el 1850, però el governador civil els hi negà la possibilitat que el seu nom fos esmenat a les llistes i, per tant, que recuperessin la qualitat de ciutadà que un error –o una premeditada equivocació– en la tipografia els impedia exercir.

Tot i aquesta exclusió, a la pràctica aquells que no figuraven a les llistes electorals o que el seu nom no hi constava correctament escrit no es resignaven a ser exclosos sense més. Al llarg dels anys aquí estudiats són múltiples les evidències d'homes que maldaren per entrar al cens. Les reclamacions eren l'arma de què disposaven, quan complien els requisits per a votar, però no estaven inclosos en les llistes electorals. Una prova d'aquesta mobilització l'ofereixen els comicis de 1850 a la ciutat de Barcelona. L'Institut Industrial de Catalunya va dur a terme una intensa campanya per tal d'ampliar les llistes electorals, però com era d'esperar el governador civil de Barcelona s'hi oposà i només inclogué 188 noves persones de les més de 1.900 que ho havien sol·licitat.³⁹² Fet i fet, entre 1851 i 1853 la ciutat barcelonina veié com el seu cens era constrenyit amb l'objectiu de dificultar l'elecció de candidats no governamentals. Si el 1851 els quatre districtes sumaven 3.744 electors, el 1853 només eren 2.400 –vegin taules 36 i 41 de l'annex número 1.

Ben mirat, aquestes lluites i esforços no sempre eren infructuosos. El cas acabat d'esmentar de la campanya de 1850 a Barcelona ho exemplifica. Les autoritats es

³⁹¹ Expedient 1, lligall 148, Fons electoral, AHDB, Barcelona.

³⁹² Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*, p. 537.

cuidaren d'apartar de les llistes homes que en realitat disposaven de les condicions que els garantien el dret a vot. Amb tot, un cop alguns d'aquests recorrereren la resolució i acreditaren que complien els requisits per a votar, alguns recuperaren la seva condició de ciutadà. És cert que només ho aconseguiren prop d'un 10%, però això demostra que ni els exclosos es desmobilitzaven ni les autoritats aconseguien apartar del joc polític, malgrat no deixessin d'intentar-ho, aquelles persones que no els generaven confiança i que potser no donarien suport als candidats del govern.

Al capdavant, els homes bandejats de la condició de ciutadà tenien diferents possibilitats per a prendre part del joc electoral, més enllà de la lluita per entrar al cens. A jutjar per algunes proves, ben cert és que les devien exercir. Una de les plataformes que obria les portes de la política als homes exclosos del dret a vot era la participació en els comitès electorals, que es reunien als districtes amb anterioritat a la celebració d'eleccions i que tenien per objectiu decidir l'aspirant que seria promocionat. Aquestes trobades permetien a aquest col·lectiu no només intervenir en l'acció política, sinó directament exercir un paper actiu en els resultats electorals. Era una manera, en definitiva, de fer efectiva la seva ciutadania. Si directament no podien emetre la papereta a l'urna, prendre part de la decisió d'escollir el candidat a qui es donaria suport suplia l'acte d'emissió, però en el fons implicava haver intervingut en la decisió del vot. Això era així, en tant que la resolució del vot, com he defensat més amunt, era sovint col·lectiva i s'havia pres en acord dels participants en aquell tipus de reunions. Decidit el candidat a qui donar el vot, els que posteriorment dipositarien la papereta a l'urna, majoritàriament repetien les directrius decidides en els comitès. Per tant, allò determinant en el procés era intervenir activament en aquelles reunions, exercint efectivament una ciutadania activa.

Que en aquelles trobades hi tenien un paper cabdal els homes no consignats a les llistes electorals, però amb determinació per a exercir la ciutadania política, ho demostra l'acció del Partit Moderat. A partir de 1863, quan aquesta formació recuperà el poder després d'un llarg període de govern de la Unió Liberal, limità l'accés a aquestes reunions únicament als homes que figuraven a les llistes electorals.³⁹³ Justament, aquesta decisió fou un dels motius que empenyé el Partit Progressista a no concórrer més en les eleccions generals durant els darrers anys del regnat d'Isabel II.

³⁹³ María SIERRA; María Antonia PEÑA; Rafael Zurita, *Elegidos y elegibles...*, pp. 212-213.

Una altra fórmula per a participar en la política era l'emissió d'opinions sobre els candidats o sobre els fets de l'època. Alguns parlamentaris ho acostumaven a fer a través dels periòdics, que solien representar la veu de les diferents faccions polítiques. Mentrestant, els homes sense dret a vot difícilment tenien l'oportunitat de gaudir de tribunes com aquestes, però tanmateix també buscaren altres vies d'expressió, com ara els fulls volants o d'altres escrits similars. N'és una prova el comunicat anònim que diversos homes sense dret a vot, del districte de Reus, dirigiren als electors el 1850, en recomanació de la candidatura de Joan Prim.³⁹⁴ En aquell text (vegin annex número 2) valoraven el perfil dels diversos candidats i feien una crida a favor de l'aspirant del Partit Progressista. Aquest tipus d'intervencions evidencien que el joc electoral anava més enllà de la limitada intervenció estipulada pel cens electoral. Es situava, doncs, en un terreny més extens, en què la ciutadania es concretava amb una menor restricció que la imposada des dels dirigents polítics en el registre electoral. La ferma voluntat d'intervenir en la política d'homes no consignats a les llistes els feia mobilitzar i buscar diferents vies de participació.

Així, doncs, les vies de canalització de les voluntats de la població no van passar exclusivament per una relació bidireccional entre diputat i votants, sinó que hi va haver més camins d'incidència. Per exemple, Mark Knights s'ha referit a les peticions ciutadanes arribades a la cambra baixa com a formes d'incorporar demandes extraparlamentàries.³⁹⁵ També els mateixos electors espanyols ho feren, encara que aquestes peticions no han estat gaire explorades per la historiografia. No es tractava d'iniciatives nascudes aleshores, sinó que el dret de petició troba les arrels en l'Antic Règim i es reconeix des de l'emergència del liberalisme a Cádiz, moment en què es començà a transformar i prengué sentit d'acord amb l'evolució política del liberalisme.³⁹⁶ No em detindré en un profund estudi d'aquest tipus de requeriments, perquè les fonts per avaluar-ne la incidència real són de difícil seguiment, però sí que ofereixo algunes evidències com a mostres de vies d'incidència alternatives a l'acció parlamentària per part de la societat, tant de ciutadans, com de persones sense drets polítics.

³⁹⁴ «Tarragona, 27-8-1850», Eleccions generals: diputats a Corts. 1844-1863, Fons Municipal de Reus, Arxiu Comarcal del Baix Camp (ACBC, d'aquí en endavant), Reus.

³⁹⁵ Mark KNIGHTS, «Participation and representation before democracy: Petitions and addresses in premodern Britain», a Ian SHAPIRO; Susan C. STOKES; Elisabeth Jean WOOD; KIRSHNER, Alexander S. (eds.), *Political Representation*, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, pp. 35-57.

³⁹⁶ Vegin Diego PALACIOS CEREZALES, «Ejercer derechos: reivindicación, petición y conflicto», a María Cruz ROMEO; María SIERRA (coords.), *La España liberal...*, pp. 253-285.

Foren nombroses les peticions de veïns que sol·licitaven la supressió o rebaixa d'impostos com l'estanc de la sal i el tabac, el dret de portes, la reforma de la contribució d'immobles, o contra la reforma fiscal que es produí el 1845. Provenents del territori català, puc referir-me a la sol·licitud que alguns veïns de Barcelona, encapçalats per Ramon Ros de Requesens, feren per tal que se'ls indemnitzés a causa de les pèrdues causades durant el mandat del comte de España.³⁹⁷ També val la pena esmentar la iniciativa de diversos veïns de Figueres, que durant la crisi que impregnà la Guerra dels Matiners (1846-49) sol·licitaren que la quota pels revenedors i especuladors de grans i farines s'establís no de forma fixa, sinó en proporció a les vendes que efectuessin al llarg de l'any.³⁹⁸ Una altra demanda, vinguda de Porrera, requerí el restabliment d'un decret de 1823 per tal que s'indemnitzés els residents de la vila arran d'un greu incendi.³⁹⁹

Una altra realitat era que la cambra baixa solia desentendre's d'aquest tipus de peticions. Si eren ben rebudes, s'acordava que fossin avaluades pel ministeri corresponent. Això implicava que la seva resolució depenia del ministre de torn, que podia desestimar-les o tenir-les en compte segons la pròpia conveniència política. Fóra enriquidor detenir-se en un anàlisi exhaustiu al voltant d'aquest tipus de prec, tant per a esbrinar les temàtiques sobre les quals versaven com per a escatir, en la mesura del possible, el seu èxit o fracàs. En última instància, el seu estudi permetria determinar el grau d'incidència parlamentària de les peticions extraparlamentàries.⁴⁰⁰ Si de cas, el que testifiquen aquestes experiències era el desig de participar en les decisions polítiques d'amplis sectors de la societat, la seva capacitat de mobilització i, en darrer terme, també una certa desconfiança o desencís en l'acció dels seus representants polítics. Si finalment els diputats que els representaven al Congrés no es feien càrrec de les seves preocupacions, o no sabien traslladar-les al conjunt de l'hemicicle, la població buscava altres recursos per a fer-se escoltar. Així, les peticions eren una prova d'aquesta situació, que superava les relacions polítiques entre elector i diputat. Diego Palacios

³⁹⁷ DSC: legislatura 1846-47, p. 1098.

³⁹⁸ DSC: legislatura 1847-48, pp. 638, 772 i 902.

³⁹⁹ DSC: legislatura 1848-49, pp. 790, 989 i 1032.

⁴⁰⁰ Genís Barnosell assenyala la penetració del dret de petició en el sindicalisme. Vegin Genís BARNOSSELL, «¿Un reformismo imposible? Organización obrera y política interclasista (Cataluña, 1820-1856)», a Salvador CALATAYUD; Jesús MILLÁN; María Cruz ROMEO (eds.), *Estado y periferias...*, pp. 217-262.

s'ha referit a aquest fenomen com un dels elements que habilitava la vigilància ciutadana de la política, des d'un punt de vista del liberalisme avançat.⁴⁰¹

Tot plegat confirma l'aparició de canals que permetien exercir la ciutadania a col·lectius exclosos com els homes no censats, però també a les dones, ja que feren igualment ús del dret de petició.⁴⁰² No és estrany, doncs, que el Partit Moderat imposés una legislació restrictiva que mirava de limitar els efectes d'aquestes expressions, donat el concepte restrictiu de ciutadania que sostenien. Per exemple, impulsà sancions a les autoritats locals que satisfien les peticions formulades per la mobilització popular.⁴⁰³

Precisament, cal fixar-se en la visió del gènere femení que concebia la majoria de polítics liberals, amb l'objectiu d'entendre el paper que pogueren tenir en l'àmbit polític. Les dones no només eren omeses en la concessió de drets polítics, sinó que generalment eren bandejades de l'esfera pública. S'associava el seu lloc al camp privat, especialment com a mares i en l'àmbit domèstic.⁴⁰⁴ El diputat Pere López Clarós posà veu a aquest pensament en la seva publicació *La mujer griega, romana y española: Reflexiones jurídicas*, de 1853. En el llibre es referia a la dona com a «*bello sexo*», una denominació no infreqüent a l'època, i reivindicava parar esment a la seva condició jurídica amb les següents paraules: «*Como juriscónsultos y filósofos, que os ocupáis constantemente en vuestras elucubraciones científicas de esa tan preciosa mitad del género humano, no sentiréis recordar los elementos que tienen relación con ella, de la civilización griega y romana, y los de nuestra nacionalidad que han contribuido a su mejora; ya que, como hombres, sois nacidos de mujer; ya que, como españoles, debísteis la existencia a una española*».⁴⁰⁵

De la mateixa manera que els homes no ciutadans, la dona era percebuda pels polítics liberals com un subjecte que no complia les competències necessàries per a desenvolupar tasques polítiques. No fan falta afegir gaires més paraules per entendre aquesta situació al comentari que un corresponsal a València del diari *El Espectador* emetia sobre la relació entre les dones i la política: «*No atinábamos en el objeto que pudieran tener las autoridades al ejercer una vigilancia tan continuada sobre una casa*

⁴⁰¹ Diego PALACIOS CEREZALES, «Ejercer derechos...», p. 261.

⁴⁰² *Ibid.*, pp 253-285.

⁴⁰³ *Ibid.*, p. 267.

⁴⁰⁴ Sobre el paper de les dones en el liberalisme espanyol, convenientment emmarcat en el context europeu, Glòria ESPIGADO, «Las mujeres en el nuevo marco político», a Isabel MORANT (dir.), *Historia de las mujeres en España y América Latina*, volum III: *Del siglo XIX a los umbrales del XX*, Madrid, Cátedra, 2006, pp. 27-60.

⁴⁰⁵ Pedro LÓPEZ CLARÓS, *La mujer griega, romana y española: Reflexiones jurídicas*, Madrid, Imprenta y Estereotipia de M. Rivadeneyra, 1853.

cuyos habitantes, que lo son las familias de don Joaquín Catalá y don Jaime Sales, están muy ajenos de mezclarse en política, por la sencillísima razón de pertenecer al sexo femenino».⁴⁰⁶ Els dos polítics, relacionats amb el Partit Progressista, estaven exiliats i, per això, el diari considerava que no tenia sentit vigilar una casa on tan sols hi havia dones.

Aquestes percepcions implicaven una clara desaprovació de qualsevol intervenció de les dones en l'esfera política. Quan no era així, limitaven el seu accés a organismes únicament femenins i de caire testimonial, com ara societats de dones, per bé que algunes d'aquestes institucions poguessin obrir tímids espais de participació pública.⁴⁰⁷ L'exemple paradigmàtic l'ofereix la mateixa reina Isabel II, vista des de la condició de dona com un ésser poc autònom i que sempre havia de regnar sota la influència del seu marit.⁴⁰⁸ Amb tot, aquestes visions de gènere que tendiren a blindar la participació femenina no foren sempre així, sinó que s'anaren refermant al llarg del segle XIX i en especial a l'època estudiada, a causa del domini moderat i de la visió que associava les dones a l'esfera privada com el seu ordre natural. Tot plegat facilità la visualització d'un discurs més homogeni que s'anà consolidant, que és el fins ara retratat. A principis de segle, i en especial durant el Trienni Liberal, emergiren amb més facilitat divergències en aquesta percepció de la feminitat i una mirada masculina que no era monolítica ni aleshores ni els decennis posteriors.⁴⁰⁹

A més, tal i com s'ha evidenciat pels homes sense dret a vot, no s'ha de pensar exclusivament en una renúncia de la ciutadania o de la participació en l'àmbit públic per part de les dones. Aquestes voluntats, per bé que limitades, ja emergiren des de les Corts de Cádiz. Marieta Cantos, per exemple, s'ha referit a l'accés a la condició de ciutadana des d'una concepció àmplia del terme. És a dir, mitjançant el dret a sentir-se

⁴⁰⁶ «Valencia», *El Espectador*, núm. 1342 (16-10-1845), p. 3.

⁴⁰⁷ Al voltant del rol dels homes i les dones en l'espai públic del primer liberalisme, Isabel MORANT, «Hombres y mujeres en el espacio público. De la Ilustración al liberalismo», a Ricardo ROBLEDÓ, Irene CASTELLS, María Cruz ROMEO (eds.), *Orígenes del liberalismo...*, pp. 117-142. Sobre l'associacionisme femení, Mónica BRUGUERA, «Las fronteras políticas de la mujer de «clase media» en la cultura política del liberalismo respetable (Madrid, 1837-1843)», *Ayer*, núm. 78 (2010), pp. 117-141.

⁴⁰⁸ Isabel BURDIEL, *Isabel II...*, p. 161. Completant aquesta perspectiva, vegeu també Mónica BRUGUERA, «Mujeres y soberanía: María Cristina e Isabel II», a Isabel MORANT (dir.), *Historia de las mujeres...*, pp. 85-116.

⁴⁰⁹ Vegeu María Cruz ROMEO MATEO, «Domesticidad y política. Las relaciones de género en la sociedad posrevolucionaria», a María Cruz ROMEO MATEO; María SIERRA (coords.), *La España liberal...*, pp. 89-127; María Cruz ROMEO MATEO, «Destinos de mujer: Esfera pública y políticos liberales», a Isabel MORANT (dir.), *Historia de las mujeres...*, pp. 61-83; Nerea ARESTI, «Los argumentos de la exclusión. Mujeres y liberalismo en la España contemporánea», *Historia Constitucional*, núm. 13 (2012), pp. 407-431.

part de la nació i a intervenir en la vida d'aquesta comunitat.⁴¹⁰ Era una manera, doncs, de reivindicar l'efectivitat d'aquesta ciutadania a la qual volien accedir. Per exemple, celebrant i/o acollint tertúlies de caràcter polític, com a mostra del paper que volien desenvolupar en la nova realitat liberal.⁴¹¹ Elena Fernández mostra amb la seva investigació de les dones a la Guerra del Francès com aquest col·lectiu tingué una rellevància social notòria i participà de l'esfera pública. Ho feren prenent les armes, aprovisionant els soldats, participant en espais de sociabilitat, expressant la seva opinió política a través de premsa o per cartes o buscant altres formes de participació que els possibilitaven desenvolupar un paper en el si de la nova comunitat política, malgrat estar excloses de les Corts.⁴¹²

Com ha documentat Jordi Roca per a l'època del Trienni Liberal, les manifestacions provinents del gènere femení que reclamaven els seus drets polítics no foren estranyes a l'època. Per exemple, ha evidenciat com algunes dones entenien que la Constitució de 1812 els permetia accedir a la condició de ciutadanes, a la vegada que podien participar de la política. També d'altres prengueren part en actes públics o en tertúlies, de manera que la seva esfera no fou únicament la privada, sinó que a la vegada intervingueren en l'àmbit públic, encara que no fos en condicions d'igualtat a l'home.⁴¹³

Per a la Dècada Moderada, també hi ha mostres que la dona no volia recloure's a l'àmbit privat, sinó que desitjava prendre un major protagonisme públic. Per exemple, reclamava poder rebre una major instrucció que li permetés igualar-se en oportunitats a l'home.⁴¹⁴ Així ho deixava entreveure un articulista d'*El Eco del Comercio*: «*Esas reputaciones que se levantan [en referència a les objeccions a un major protagonisme social i intel·lectual femení], son en la sociedad otras tantas protestas del sexo femenino que pide y reclama con razón la entrada en los diferentes ramos del saber para salir del estado casi de abyección intelectual en que una larga y no interrumpida cadena de preocupaciones y tiranías exclusivistas lo ha tenido hasta ahora*».⁴¹⁵

⁴¹⁰ Marieta CANTOS CASENAVE, «La literatura femenina en la Guerra de la Independencia: A la ciudadanía por el patriotismo», *Història moderna i contemporània*, núm. 8 (2010), pp. 33-48.

⁴¹¹ Isabel MORANT, «Hombres y mujeres en el espacio público...», p. 130.

⁴¹² Elena FERNÁNDEZ, *Mujeres en la Guerra de la Independencia*, Madrid, Sílex, 2009.

⁴¹³ Jordi ROCA VERNET, «La cultura constitucional del Trienni i el discurs sobre el ciutadà liberal», *Cercles. Revista d'Història Cultural*, núm. 11 (2008), pp. 60-76.

⁴¹⁴ Respecte a l'educació que rebien les dones al segle XIX, Antonia FERNÁNDEZ VALENCIA, «La educación de las niñas: ideas, proyectos y realidades», a Isabel MORANT (dir.), *Historia de las mujeres...*, pp. 427-453.

⁴¹⁵ «Parte literaria», *El Eco del Comercio*, núm. 823 (4-5-1845), p. 4.

Com ha indicat Maria Cruz Romeo, certes veus progressistes foren partidàries de concedir més espai públic a les dones, en tant que havien de respondre com a mares de ciutadans formats i, per tant, elles havien de rebre una educació apropiada.⁴¹⁶ Amb tot, es tractava d'una concessió menor i la visió que dominà entre tots els liberals –de moderats a republicans- era que les dones havien de romandre en l'àmbit específicament privat. Així, només per justificacions extraordinàries, com l'esmentada formació pels fills, es podia accedir a l'esfera pública i des d'una aprovació únicament per part d'algunes de les visions més progressistes del liberalisme.⁴¹⁷ Fins i tot representants del liberalisme més avançat, com el metge Pere Felip Monlau, sostenien sobre bases pretesament científiques la diferenciació de la dona respecte de l'home i la seva incapacitat per a desenvolupar-se en l'àmbit públic.⁴¹⁸ Foren poques les veus dissonants amb aquesta tendència i hi hagué molt poc marge per a sortir-se d'aquests models de feminitat tan estigmatitzats.⁴¹⁹ Per exemple, malgrat que a partir de 1834 es permeté a les dones seguir les sessions parlamentàries, l'accés a la política no se'ls oferí més permeable que fins aleshores, tal vegada fou al contrari, especialment durant la Dècada Moderada.

En tot cas, aquestes circumstàncies no implicaven la desaparició de les dones compromeses amb la política i desitjoses de prendre-hi part. Pel cas, a Catalunya es documenten exemples d'aquesta voluntat i amb efectivitat d'incidència en l'àmbit públic. Quan es formà l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera lluitaren per a intervenir-hi i sembla que ho aconseguiren, si més no, inicialment.⁴²⁰ Si hi prengueren part molt possiblement fou per a provar de fer prevaldre els seus drets com a treballadores, malgrat aleshores no estiguessin regulats. Si aquestes circumstàncies es produïen en l'àmbit laboral, res no fa pensar que no es poguessin traslladar en el polític. A mode d'il·lustració, veïns de Girona sol·licitaren al Congrés l'elaboració d'una llei que eximis les províncies catalanes del dret d'hipoteques als usufructes de propietat o als béns immobles que passessin de marit a muller i de muller a

⁴¹⁶ María Cruz ROMEO MATEO, «Domesticidad y política...», p. 97.

⁴¹⁷ Així ho corroboren María Cruz ROMEO MATEO, «Domesticidad y política...», pp. 114-119; Florencia PEYROU, «El republicanismo. Las libertades...», p. 370. Vegin també Nerea ARESTI, *Médicos, donjuanes y mujeres modernas. Los ideales de feminidad y masculinidad en el primer tercio del siglo XIX*, Bilbao, Universidad del País Vasco, 2001.

⁴¹⁸ Guadalupe GÓMEZ-FERRER MORANT, *Historia de las mujeres en España: Siglos XIX y XX*, Madrid, Arco/Libros, 2011, p. 26.

⁴¹⁹ Gloria ESPIGADO, «Las mujeres en el nuevo...», p. 50.

⁴²⁰ «Barcelona. De los diarios de ayer», *Diario de Barcelona*, núm. 502 (29-10-47), p. 3.

marit.⁴²¹ És molt probable que les dones gironines prenguessin part d'aquesta iniciativa, tenint en compte que el dret civil català era respectuós amb la capacitat jurídica de les dones i, per tant, dotava al gènere femení d'unes competències jurídiques que no garantia el dret castellà. En conseqüència, no només els homes gironins s'haurien beneficiat d'aquella iniciativa, sinó també les dones.

És a dir, que malgrat no disposar d'accés a les urnes, és probable que com els homes exclosos miressin de dir la seva, tant en el procés electoral, com en les decisions parlamentàries. Si de cas, resulta difícil documentar-ho. Probablement, atès que el control que exercí el Partit Moderat sobre la política fou molt restringit ja pels homes no partidaris dels seus postulats, l'accés per a les dones fou encara més limitat. No en va, el domini de la visió moderada de la dona contribuï a silenciar veus més plurals respecte a una imatge de la feminitat alternativa a la dominant.

En resum, malgrat la visió conjunta de la política per part dels representants dels partits liberals fos molt restrictiva, i limités la participació als sectors socials considerats com a capacitats, a la pràctica la ciutadania podia fer-se efectiva en altres terrenys i permetre una participació més àmplia. Els homes sense dret a vot maldaren per a trobar diferents vies de canalització de la seva opinió, exercint un rol també polític, mentre les dones ho tingueren més difícil per a prendre part d'uns canals que les rebutjaven pel simple fet de no ser un home.

En aquest capítol he analitzat la visió de la política en el liberalisme des de diferents perspectives: des de la concepció dels polítics liberals mitjançant l'anàlisi del discurs polític ofert, passant pel sentit que l'electorat donava al vot a través de la pràctica que en feia i finalment pels canals d'accés a la ciutadania per part dels col·lectius exclosos del dret a vot. La indagació ha mostrat una pràctica política complexa i no sempre coincident amb els discursos oferts. Això és, malgrat la voluntat en el discurs dels polítics del Partit Democràtic d'una àmplia participació política amb ciutadans independents, a la pràctica el seu comportament en els comicis també implicava una desconsideració de l'electorat, coaccionant-lo i considerant-lo no suficientment il·lustrat. D'altra banda, malgrat oficialment el discurs oficial barrés el pas a la política als grups socials considerats no capacitats, a la pràctica aquests buscaren vies alternatives de participació i les exerciren, en la mesura del possible.

⁴²¹ DSC: legislatura 1850-51, pp. 948 i 1319.

6.- Ambició, negocis, influències i interessos: La perversa dinàmica electoral

En el present capítol em proposo examinar la dinàmica electoral de la Dècada Moderada mitjançant l'estudi de la legislació i la seva aplicació pràctica, a través d'estratègies ben delimitades per part dels diferents governs del Partit Moderat. Aquesta caracterització, amb la seva implementació a les quatre províncies catalanes, em permetrà oferir una anàlisi sobre el funcionament habitual dels comicis generals. En aquesta reflexió em faré preguntes com les següents: quines estratagemes utilitzaven els governs per a sortir victoriosos de les eleccions? Quina incidència i quines limitacions tenia aquest model als districtes catalans? Hi havia possibilitat de resposta? Com operaven les elits locals per a imposar els seus interessos, si ho feien? Hi havia una dinàmica electoral pròpia al territori de l'antic Principat?

Aquestes i altres preguntes són les que em porten a considerar els comicis generals, amb l'objectiu final de clarificar el funcionament del procés electoral a l'època. Abans de res, oferiré una breu síntesi de la legislació electoral i la seva instauració a les províncies catalanes, per a explorar tot seguit la direcció governamental dels comicis. En darrer terme, valoraré les particularitats de les eleccions generals a Catalunya.

6.1.- La legislació electoral i la seva aplicació als districtes catalans

Durant la Dècada Moderada hi hagué dues legislacions electorals vigents: la de 1837 i la de 1846. El text constitucional de 1837 va donar peu a una llei electoral, el juliol del mateix any, per tal de regular el funcionament dels comicis. La legislació, inspirada en la llei electoral francesa de 1831,⁴²² però especialment en la reforma electoral britànica de 1832, establia que cada província, com a circumscripció electoral, podia elegir un diputat per cada 50.000 habitants. Aleshores, la província de Barcelona disposava de 442.273 habitants i, per tant, els seus electors tenien el dret d'escollir nou diputats. La següent Tarragona amb més de 233.477 habitants i cinc diputats a triar. Girona tenia 214.150 habitants i, per tant, podia elegir a quatre diputats. Finalment, la província de Lleida, amb 151.322 habitants, li corresponien tres representants.⁴²³

⁴²² Sierra, Peña i Zurita examinen el distanciament del text en relació a la legislació francesa de 1831. L'expliquen per les singularitats que incorporà l'espanyol, com ara el nomenament de diputats propietaris i suplents, la configuració de circumscripcions uniprovincials i plurinominals o per l'encàrrec a les diputacions provincials d'elaboració i revisió de les llistes censals, entre d'altres elements. Vegin María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...*, p. 182.

⁴²³ «Ley electoral», *El Constitucional*, núm. 6 (6-8-1837), p. 1.

Acompanyant aquestes disposicions, el cens electoral comprenia els homes majors de 25 anys, residents al territori i contribuents directes per un valor mínim de 200 rals anuals.⁴²⁴ Respecte de l'Estatut Reial, el dret a vot es va ampliar, concedint-se a 250.000 homes, que representaven el 2'2% de la població. Després de tot, tal i com Carlos Marichal ha posat de relleu, només un de cada 48 espanyols podia votar, esdevenint una relació una mica més proporcionada que la de França (1 de cada 150), però bastant allunyada de la britànica (1 de cada 28).⁴²⁵ En unes altres paraules, a França només el 0'5% de la població podia votar, a Bèlgica era l'1%, a Gran Bretanya per sobre del 3% i, com s'ha anunciat, a l'Espanya de 1837 el 2'2%. Tot sigui dit, un major percentatge de població amb dret a vot no garantia joc net en els comicis. El cas britànic és prou exemplificatiu. Mentre la reforma electoral de 1832 va permetre l'accés a les urnes a més de 800.000 homes, no va abolir el vot públic, amb la intimidació que això podia implicar. Alhora, els més rics podien votar dues vegades en un dels 253 districtes rurals, en un dels 399 urbans o en un dels sis universitaris.⁴²⁶

A la monarquia espanyola, el sistema electoral de 1837 es va mantenir vigent fins el 1845, quan els moderats elaboraren una nova constitució i un nou text electoral, que s'aplicà per primer cop en les eleccions generals de desembre de 1846. Si fins aleshores més de 630.000 individus podien votar, el 1846 es passà a un cens en què menys de 100.000 persones tenien accés a les urnes, una reducció més que prominent.⁴²⁷ Això implicava que només el 0'8% de la població espanyola tenia capacitat d'elegir, ja que la contribució directa exigida per a poder-ho fer va créixer fins als 400 rals anuals, el doble comparat amb la legislació anterior. Tal era la situació, que es decretava que si no s'arribava a un mínim de 150 electors com a conseqüència de les restriccions, es completaria amb els majors contribuents.⁴²⁸

Al conjunt de Catalunya, el percentatge d'homes amb dret a vot respecte de la població total es situà a l'1'2%, una dada lleugerament superior a la mitjana. Si es compara amb algun dels altres estudis existents, es comprova que, per exemple, a les nou circumscripcions de la província d'Alacant cap superava l'1% i la mitjana rondava

⁴²⁴ Tota aquesta informació es pot ampliar amb la consulta de la constitució, que es pot llegir a «http://www.congreso.es/docu/constituciones/1837/ce37_cd.pdf», i de la llei electoral de 1837, «<http://www.ub.edu/ciudadania/textos/electoral/1837.htm>».

⁴²⁵ Carlos MARICHAL, *La revolución liberal...*, p. 144.

⁴²⁶ Manuel SANTIRSO, *Progreso y libertad...*, pp. 31-32. Més detalls del sistema electoral britànic de mitjans segle XIX a Norman GASH, *Politics in the age of Peel...*

⁴²⁷ Josep Maria PONS i ALTÉS, *El poder polític...*, p. 88.

⁴²⁸ «Ley electoral para el nombramiento de diputados a Cortes, 18-3-1846».

el 0'68%.⁴²⁹ En bona mesura, aquest pic català s'explica pels alts percentatges de les quatre circumscripcions de la capital barcelonina (vegin taules 1 a 4). Aquestes es mogueren entre un mínim d'1'61% pel segon districte de Sant Pere fins a un màxim de 3'39% pel primer de La Llotja. La mitjana dels quatre era del 2'47%, una xifra molt propera a l'equivalent de les sis demarcacions de la capital madrilenya, que era del 2'52%.⁴³⁰ Aquests elevats índexs en grans ciutats, respecte de la mitjana, s'expliquen per la concentració d'electors en nuclis urbans.

Al cap i a la fi, es tracta de matisos molt lleugers. Si es calcula la relació percentual d'electors respecte la població total a partir de les 26 circumscripcions catalanes restants, el resultat baixaria fins a l'1%. Comptat i debatut, el que aporten aquestes dades és claredat en la representació atorgada a uns diputats, que podien ser escollits amb un o dos centenars de vots a molt estirar i sempre que participés la major part dels autoritzats. Guanyant-se la confiança de relativament pocs electors es podia assegurar la victòria. Com és obvi, aquestes circumstàncies facilitaven una relació directa entre elector i candidat, que podia afavorir l'intercanvi de favors.

Tot sigui dit, la situació no era inusual a l'Europa del moment. En la França sorgida de la Monarquia de Juliol (1830-48) es requeria per a votar una taxa directa d'almenys 200 francs, i les seves lleis electorals es trobaven entre les més restrictives del continent, excloent al voltant del 99'3% de la població.⁴³¹ Amb el temps, la revolució de 1848 comportà el sufragi universal, però a partir de 1850 retornà el sufragi censatari, amb fortes restriccions de participació, encara que amb uns índexs força més amplis que els del cas espanyol. A la vegada, territoris com Dinamarca (amb el 15% de la població amb dret a vot el 1849), Hongria (per sobre del 7% el 1849) o els Països Baixos (prop del 3% el 1853) exhibien un accés a les urnes menys restrictiu.⁴³² És clar que zones amb més ampli dret a vot tampoc no se salvaven del frau electoral, com el regne de Sardenya-Piemont (1'6% el 1848), Bèlgica (1'8% el 1848) o el Regne Unit (del 3'3% el 1832 fins a prop del 10% el 1868).⁴³³ El vot públic en els dos últims casos i les partides d'homes que determinats candidats de les circumscripcions més disputades

⁴²⁹ Pedro DÍAZ MARÍN, *Las estructuras de poder durante la Década Moderada: Alicante, 1844-1854*, Alacant, Universitat d'Alacant, 1997, tesi doctoral, p. 217.

⁴³⁰ Dada calculada a partir del cens de les sis circumscripcions madrilenyes –es pot consultar a *El Popular*, núm. 153 (9-12-1846), p.3 i *La Esperanza*, núm. 671 (8-12-1846), p.3- i la seva població –vegin *El Pensamiento de la Nación*, núm. 126 (1-7-1846), p. 15.

⁴³¹ Henrich BEST; Daniel GAXIE, «Detours to modernity...», p. 90.

⁴³² Heinrich BEST; Maurizio COTTA (ed.), *Parliamentary representatives...*

⁴³³ Manuel SANTIRSO, *Progreso y libertad...*, pp. 143-144.

organitzaven per a intimidar els electors anglesos exerciren un paper determinant fins pràcticament a l'últim terç del segle XIX.⁴³⁴

A més, el text aprovat el 18 de març de 1846 canviava la fisonomia de les circumscripcions espanyoles. A partir d'aleshores, les províncies deixaven de ser determinants i apareixien noves i més petites segmentacions, que malgrat definir-se una per cada 35.000 habitants per a escollir un sol diputat –és a dir, uninominals-, eren oportunament definides pel govern (els detalls de les catalanes es poden apreciar a les taules 1 a 4). Concretament, a la província de Barcelona, amb 442.273 habitants, se'n crearen 13 de noves, al mateix temps que el nombre d'electors disminuí dels 20.122 el 1844 a 6.715 aleshores. A Tarragona, amb 215.253 habitants, les circumscripcions i els diputats a escollir foren set i el nombre d'electors passà dels 7.220 a 2.261. A Girona, amb 214.150 habitants, foren sis diputats i els censats caigueren dels 9.714 als 2.202.⁴³⁵ Finalment, a Lleida, amb 151.322 habitants, li corresponien quatre noves circumscripcions i 1.631 electors, quan el 1844 havien estat 10.856 (vegin la distribució territorial de les circumscripcions catalanes al mapa 1).

La disminució del cens a les províncies catalanes no fou tan dramàtica, tanmateix, com a les províncies basques i gallegues, a Navarra, Burgos, Huesca, Oviedo i Santander, que perderen respecte de 1844 més del 90% de l'electorat.⁴³⁶ En total, les quatre províncies catalanes escollien 30 representants dels 349 que hi havia aleshores al Congrés. Era una proporció del 8'6%, una xifra força ajustada a la representativitat de la població catalana en una monarquia que arribava als 12 milions de persones. De tota manera, les corporacions industrials requerien més representació, tenint en compte el pes econòmic i social del Principat. Consideraven, per exemple, que aportaven una cinquena o sisena part de les contribucions totals. Per això, volien un nombre de parlamentaris major, en consonància amb aquesta realitat.⁴³⁷

Si més no, el pes de l'economia catalana en el conjunt de l'espanyola era remarcable. Així, si el 1850 representava gairebé el 13% de tot el PIB espanyol, aquesta xifra no féu més que augmentà fins a assolir el 15'4% l'any 1890.⁴³⁸ Aquesta

⁴³⁴ *Ibid.*, p. 36.

⁴³⁵ Miguel ARTOLA, *Partidos y programas...*, vol. I.

⁴³⁶ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, pp. 369 i 385-387.

⁴³⁷ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, p. 282. Segons Pedro Díaz, les províncies representatives dels interessos agraris de l'interior –com Andalusia, les dues Castillas, Aragón, Extremadura, La Rioja i Madrid, que sumaven 198 diputats, el 56'63%- estaven millor representades que les lligades als interessos de la perifèria, com ara les províncies costeres. Aquestes sumaven 127 diputats, el 36'28%. Vegin Pedro DÍAZ MARÍN, *Después de la revolución...*, p. 171.

⁴³⁸ Jordi MALUQUER DE MOTES i BERNET, *Història econòmica...*, p. 58.

divergència entre l'aportació econòmica catalana i la seva presència en les institucions la tenien prou assimilada diputats com Pere Mata, que l'any 1836 ja havia accentuat que «*Cataluña quizás es la provincia que más provee el erario público*», mentre això no es veia traduït en la seva presència en càrrecs públics. Val la pena afegir que el polític ho atribuïa a la pròpia desconsideració dels catalans d'intervenir en l'administració, ja que considerava que estaven més abocats als seus negocis privats.⁴³⁹

El nombre de diputats a elegir venia determinat per la quantitat d'habitants: cada 35.000 s'escollia un representant. En realitat, aquesta xifra ballava una mica, segons les característiques de cada territori i les conveniències del govern a l'hora de marcar les divisions. Així, la circumscripció catalana amb menys residents era la de Montblanc, amb 24.658 habitants. Mentrestant, territoris com el d'Agramunt absorbien fins a 44.510 persones, concentrant el màxim nombre d'individus alhora que una de les més altes xifres d'electors del Principat, amb 659. Tanmateix, la majoria de districtes electorals, partint d'un mínim de 150 electors, es movien entre els 200 i els 500. A banda dels quatre barcelonins, només Girona –amb 503- i Agramunt se sortien d'aquests límits per sobre i Santa Coloma de Farners –amb 186- per sota. Potser en aquest cas val la pena posar com a mirall les grans desigualtats de l'organització territorial en les eleccions de la França de la Monarquia de Juliol, en què es podien trobar situacions tan dispars com el fet que el departament de Cruesa quatre diputats representaven escassament 900 vots. Per contra, al del Sena 14 ho feien en nom de més de 18.000, proporcions dispars que es repetien arreu del territori.⁴⁴⁰

Els recursos per a controlar i manipular els resultats electorals espanyols, segons el disseny que havia definit el Partit Moderat, eren il·limitats. Per començar, les llistes electorals es renovarien només cada dos anys, amb la coordinació del cap polític de cada província, ajudat pel consell dels alcaldes. El marge per a delimitar les persones amb dret a vot era prou ampli, gràcies a la intervenció d'aquestes autoritats. S'acompanyaven de dos regidors i dos majors contribuents escollits pel mateix consistori, en detriment de les diputacions provincials, que fins llavors s'havien cuidat d'aquesta tasca.

A més, a aquestes estratagemes hi contribuïa l'estructuració interna de les circumscripcions. Per exemple, l'establiment sovint arbitrari del cap del districte. Un cas curiós és el de Gandesa, que amb 1.846 habitants –un 5'88% de la població de tot el

⁴³⁹ Pere ANGUERA, *Els precedents del catalanisme...*, pp. 125-126.

⁴⁴⁰ H. A. C. COLLINGHAM, *The July Monarchy...*, p. 72.

districte, un dels índexs més baixos de tot el Principat, tal i com es pot veure a les taules 1 a 4-, s'alçava per damunt de Móra d'Ebre, que en tenia 4.395. La mateixa situació es repetia a Vilafranca del Penedès, que amb només 5.739 habitants –un 16'5% de la població total del districte- li prenia la capitalitat a Vilanova i la Geltrú, que amb 10.271 habitants s'havia de conformar a liderar la segona secció. També Molins de Rei, amb 1.165 habitants –un 3'28% de la població de tota la circumscripció, l'índex més baix de les quatre províncies- s'imposava als Hospitalet -3.597 habitants-, Martorell -2.797-, Prat de Llobregat -1.371-, Rubí -2.073-, Sant Feliu de Llobregat -1.628-, Sant Boi de Llobregat -2.312-, Sant Vicenç dels Horts -1.448-, Sant Sadurní d'Anoia -1.192-, Sant Cugat del Vallès -1.764- i Viladecans -1.228. A la vegada, Sabadell, amb 8.736 habitants, s'hagué de conformar a ser cap de secció del districte de Granollers, que aquest municipi encapçalava amb només 3.155 habitants.

Si es concep com a suspicàcia el fet que aquestes capitalitats fossin designades per facilitar les maniobres dels afins al Partit Moderat, tot dubte s'esvaeix si es fila més prim i s'entra en l'articulació de les seccions. Pons i Altés ho ha exemplificat amb la capitalitat de la secció que dirigia Guixers –amb només 200 habitants- al districte de La Seu d'Urgell, on el govern s'hi assegurava la victòria del seu candidat, Juan Gaya.⁴⁴¹ Justament apareixia Guixers com a cap de secció, quan a escassos dos quilòmetres hi tenia Sant Llorenç de Morunys, amb 850 veïns i, a més, ja existia una altra secció amb capitalitat a Solsona, amb més d'un miler d'habitants.⁴⁴² Amb tot, el mateix autor creu que la resta de la província va ser dividida de manera raonable, coincidint majoritàriament amb els límits dels partits judicials.

⁴⁴¹ Josep Maria PONS i ALTÉS, *El poder polític...*, pp. 86 i 118-119.

⁴⁴² Sobre aquest cas, val la pena recordar que aquelles eleccions donaren peu al terme *pucherazo*, per a designar l'alteració sistemàtica dels resultats emesos, una denominació que ha trobat especial ressò entre la historiografia en els anys de la Restauració, però que realment provenia d'aleshores. L'origen sembla ser que sorgí de la utilització d'una olla –puchero- enlloc d'urna, en no disposar d'aquesta. Més detalls a DSC: legislatura 1846-47, pp. 91-93.

Mapa 1: Districtes electorals catalans, segons la legislació de 1846

Font: Elaboració pròpia a partir de la consulta de la distribució municipal per districtes que es pot consultar a *El Pensamiento de la Nación*, núm. 132 (12-8-1846). El mapa de Barcelona és original de Ramon Alabern i data de 1858. Es pot consultar a la cartoteca digital de l'Institut cartogràfic i geològic de Catalunya. D'altra banda, s'ha utilitzat un mapa comarcal recent per a poder ubicar millor la distribució d'aleshores. A destacar, en el cas dels quatre districtes barcelonins, que s'ha colorejat, en el mapa general de Catalunya, en vermell els municipis del pla de Barcelona i de l'entorn immediat que s'afegien al districte de Sant Pere (Badalona, Sant Adrià de Besòs, Santa Coloma de Gramenet, Sant Andreu del Palomar, Horta, Montcada i Sant Martí de Provençals), en groc els pertanyents al districte d'Universitat (Gràcia, Corts, Sant Gervasi, Sarrià i Sants) i en verd, pràcticament imperceptible, a Sant Pau (el barri de Sant Bertran). Així mateix, respecte de la distribució de barris per districtes de la Barcelona d'aleshores cal afegir que el districte d'Universitat integrava tres dels quatre barris continguts de la caserna de Sant Pere. Només el més septentrional es mantenia electoralment al districte de Sant Pere.

Segons l'article 38 de la llei electoral, les seccions tenien sentit d'existir «cuando los electores de un distrito pasen de 600, y cuando excediendo o no de este número no puedan fácilmente ir a votar a la cabeza del distrito».⁴⁴³ Al territori català només quatre districtes superaven els 600 electors. A més d'Agramunt, la resta eren a la ciutat de Barcelona, com s'ha repetit. En canvi, de 30 circumscripcions, inicialment només 13 tingueren secció única i amb el temps s'anaren reduint, accions sovint acompanyades amb l'ambició de facilitar el camí d'accés a la cambra baixa dels partidaris governamentals. A la pràctica, doncs, l'argument que s'utilitzà per a la introducció de seccions no era el nombre d'electors, objectivable, sinó el de facilitar el desplaçament dels mateixos a capitals allunyades, raonament que moltes vegades amagava una major disposició pel control del vot, com en el cas de Guixers. L'única observació que aconsellava el text legislatiu era arribar almenys als 200 electors en cada secció, condició que difícilment es complia. La recurrència d'aquesta maniobra era estesa arreu, amb estafes com la del districte de Soria, que amb 198 electors fou dividida en tres segmentacions, una de les quals només comptava amb 15 electors.⁴⁴⁴

A Catalunya, una cara visible de la divisió capritxosa dels districtes l'exemplifica prou bé Igualada. Aquí el problema ja rau en la mateixa configuració, amb un cas clar de *gerrymandering* o delimitació arbitrària dels confins de la circumscripció amb clars fins electorals.⁴⁴⁵ Com es pot comprovar al mapa 1, la distribució del districte s'ajusta força a l'actual Anoia i a l'entorn d'influència territorial que històricament havia exercit Igualada. Una altra qüestió és que establerta la referència del districte a la ciutat d'Igualada (11.363 habitants), s'allargués fins a Olesa i Esparreguera (2.437), on forçosament per la distància s'hagué d'ubicar una altra secció. La pròpia forma allargassada ja deixa entreveure la clara intencionalitat del disseny d'un districte fet a mida, que fomentava donar al sud (Esparreguera) i al nord una secció per a no dificultar el desplaçament dels municipis més distanciat fins a Igualada. D'altra manera és impossible explicar que en un territori amb només 328 electors s'establissin fins a tres seccions.

El mateix cap polític, Manel Lassala, descrivia així el districte en un informe al ministre de la Governació: «*La irregularísima forma del 7º [el setè districte de la província de Barcelona, el d'Igualada] y la excentricidad de su cabeza han hecho*

⁴⁴³ «Ley electoral para el nombramiento de diputados a Cortes, 18-3-1846».

⁴⁴⁴ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 367.

⁴⁴⁵ Sobre el concepte, Philip MUSGROVE, *The general theory of gerrymandering*, Beverly Hills, Sage Publications, 1977.

indispensables las tres secciones que en él se proponen».⁴⁴⁶ Complementàriament, al nord de l'àrea analitzada, la densitat de població esdevenia molt més baixa. En conseqüència, la capitalitat podia recaure tant a Calaf (531 habitants), com a Prats de Rei (711), com a Castellfollit de Riubregós (493). L'opció de Calaf esdevenia un cop més discrecional.

Per afegir un últim exemple mencionaré el districte d'Olot. La seva distribució, amb la creació d'una secció a Besalú, també resultava polèmica. El lideratge d'Olot no admetia discussió, ja que amb 14.352 habitants era la població més gran de la província de Girona. Una altra realitat més discutible era la promoció de Besalú com a cap de secció amb 1.531 habitants, mentre Banyoles la superava clarament amb 3.812.⁴⁴⁷ Amb l'afegitó que aquesta última tenia aleshores 22 electors per només nou de la primera. Fins i tot, Mieres (673 habitants, 13 electors) i Maçanet de Cabrenys (1.143 habitants, 12 electors) superaven Banyoles en nombre d'homes amb dret a vot.⁴⁴⁸ Molt probablement era més fàcil de manejar nou electors que no pas més i així controlar millor els resultats. Elecció rere elecció, aquella secció seria tan decisiva com polèmica per a determinar el resultat final dels comicis.

Encara més, les meses electorals ja no tenien un caràcter totalment obert i tant la mesa interina com la definitiva les presidia sempre l'alcalde de la població cap de districte. Per tant, podia incidir clarament tant en les votacions de constitució de la mesa electoral definitiva com en els resultats electorals. Una prova prou evident del poder del batlle la testifica l'article 47 de la llei electoral: *«La votación será secreta. El presidente entregará una papeleta rubricada al elector. Éste escribirá en ella dentro del local y a la vista de la mesa, o hará escribir por otro elector el nombre del candidato a quien dé su voto, y devolverá la papeleta doblada al presidente. El presidente depositará la papeleta doblada en la urna a presencia del mismo elector, cuyo nombre y domicilio se anotarán en una lista numerada»*. A la pràctica el vot era públic, amb les implicacions que això suposava en la coartació de la llibertat de l'elector.

Tot plegat amb la connivència legal, ja que fins el 1868 no es disposà de cap llei explícita que penalitzés els delictes electorals⁴⁴⁹ i els càstigs que estipulava la legislació

⁴⁴⁶ «Carta de Manel Lassala a Excmo. Sr. Ministro de Gobernación de la Península. Barcelona, 3 d'octubre de 1846», Lligall 136, Fons electoral, AHDB, Barcelona.

⁴⁴⁷ BOPG, núm. 82 (4-7-1846), pp. 1-5.

⁴⁴⁸ «Listes d'electors de 1846», sèrie 10.05.01. Expedients d'eleccions de diputats a corts i compromissaris a senadors (1843-1862), Fons municipal d'Olot, Arxiu Comarcal de La Garrotxa (ACG, d'aquí en endavant), Olot.

⁴⁴⁹ Josep Maria PONS i ALTÉS, *El poder polític...*, p. 72.

de 1846 i el codi penal eren ineficaços.⁴⁵⁰ Aquest sistema pràcticament determinà totes les eleccions fins el final de la monarquia d'Isabel II. Es plantejaren alguns canvis, però no fructificaren, com el cas del projecte que un dels moderats més avançats, Patricio de la Escosura, exposà el 1851, intentant tornar a algunes disposicions de la llei de 1837.⁴⁵¹ Només canvià la legislació durant el Bienni progressista (1854-56), que recuperà la llei de 1837, i a partir de 1865, que es modificà lleugerament el text de 1846.⁴⁵²

Taula 1: Característiques dels districtes electorals de la província de Barcelona el 1846

Districtes	Població	Població del municipi cap del districte	Percentatge de població del cap del districte respecte la totalitat	Nombre d'electors	Percentatge de l'electorat respecte la població
1r. Barcelona (La Llotja)	34.711			1.178	3'39%
2n. Barcelona (Sant Pere)	35.508			572	1'61%
3r. Barcelona (Universitat)	35.409			954	2'69%
4t. Barcelona (Sant Pau)	36.193			797	2'2%
5è. Molins de Rei	35.502	1.165	3'28%	334	0'94%
6è. Vilafranca del Penedès	34.778	5.739	16'5%	407	1'17%
7è. Igualada	35.165	11.363	32'31%	328	0'93%
8è. Manresa	35.304	13.475	38'17%	422	1'19%
9è. Berga	28.516	5.220	18'3%	490	1'72%
10è. Vic	34.520	11.581	33'55%	358	1'04%
11è. Granollers	34.148	3.155	9'24%	301	0'88%
12è. Arenys de Mar	27.377	4.306	15'73%	257	0'94%
13è. Mataró	35.142	13.921	39'61%	317	0'9%

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del periòdic *El Pensamiento de la Nación*, núm. 132 (12-8-1846) i del fons electoral de l'ACD

⁴⁵⁰ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, pp. 428-429.

⁴⁵¹ María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...*, pp. 198-199.

⁴⁵² Per a més detalls del procés de renovació de la llei electoral, María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...* pp. 210-217. Sobre l'evolució de la legislació electoral espanyola, vegin nota 13.

Taula 2: Característiques dels districtes electorals de la província de Tarragona el 1846

Districtes	Població del districte	Població del municipi cap del districte	Percentatge de població del cap de districte respecte la totalitat	Nombre d'electors	Percentatge de l'electorat respecte la població
1r. Tarragona	31.313	12.575	40'16%	419	1'34%
2n. Falset	32.840	2.620	7'98%	373	1'13%
3r. Gandesa	31.383	1.846	5'88%	246	0'78%
4t. Montblanc	24.658	3.390	13'75%	241	0'97%
5è. Reus	30.650	20.887	68'15%	466	1'52%
6è. Tortosa	34.645	17.243	49'77%	200	0'58%
7è. Valls	29.764	10.110	33'97%	316	1'06%

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del periòdic *El Pensamiento de la Nación*, núm. 132 (12-8-1846) i del fons electoral de l'ACD

Taula 3: Característiques dels districtes electorals de la província de Girona el 1846

Districtes	Població del districte	Població del municipi cap del districte	Percentatge de població del cap del districte respecte la totalitat	Nombre d'electors	Percentatge de l'electorat respecte la població
1r. Girona	35.084	9.492	27%	503	1'43%
2n. Figueres	38.834	7.812	20'12%	357	0'92%
3r. La Bisbal d'Empordà	35.050	3.888	11'1%	341	0'97%
4t. Olot	35.064	14.352	40'93%	283	0'81%
5è. Puigcerdà	35.109	2.194	6'25%	298	0'85%
6è. Santa Coloma de Farners	35.030	3.721	10'62%	420	1'19%

Font: Elaboració pròpia a partir de la informació recollida al BOPG, núm. 82 (4-7-1846), *Diario de Barcelona* núm. 347 (13-12-1846) i fons electoral de l'ACD

Taula 4: Característiques dels districtes electorals de la província de Lleida el 1846

Districtes	Població del districte	Població del municipi cap del districte	Percentatge de població del cap del districte respecte la totalitat	Nombre d'electors	Percentatge de l'electorat respecte la població
1r. Lleida	37.276	10.070	27%	408	1'09%
2n. Agramunt	44.510	1.550	3'48%	659	1'48%
3r. La Seu d'Urgell	35.120	2.400	6'83%	361	1'03%
4t. Tremp	35.225	1.500	4'26%	203	0'58%

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del periòdic *Pensamiento de la Nación*, núm. 132 (26-8-1846) i del fons electoral de l'ACD

6.2.- La direcció governamental de les eleccions i la seva contestació

A banda de l'adaptació de la legislació electoral als interessos del Partit Moderat, els diferents governs de l'època implementaren tot un seguit d'estratègies complementàries amb la finalitat d'afermar els seus candidats a les províncies i obtenir un Congrés amb el màxim nombre possible d'homes de confiança. En aquest apartat avaluaré aquestes estratagemes, clarificant el procés d'organització de candidatures, així com les respostes i efectivitat que tingueren als districtes catalans.

D'entrada, tal i com he explicat, s'establí una direcció centralitzada de les eleccions, en què el comitè central del Partit Moderat marcava les directrius a seguir i aquestes eren enviades als comitès provincials o del districte perquè fossin seguides. Aquestes disposicions, d'altra banda, també eren emprades pels seus adversaris, tant pel Partit Progressista com posteriorment pels demòcrates. Com he mostrat, ho certifica l'estratègia d'unió seguida en les eleccions de 1851. La diferència és que aquests últims partits no comptaven amb el suport dels caps polítics, intendants –a partir de 1849, caps polítics i intendants s'uniren en la figura dels governadors civils- i altres càrrecs de nomenament governamental o de la seva confiança a les províncies. Aquestes personalitats s'ocupaven que les directrius expedides des del comitè central fossin respectades. Ho feien mercès al poder que els atorgava el càrrec, alhora que obligats per assegurar la continuïtat en el mateix.

Valguin d'exemple les eleccions de 1850 al districte de Puigcerdà, marcades per l'allau de protestes, especialment per la coacció exercida per empleats públics de la

duana i pel comissari. Se situaren als voltants del col·legi electoral i passaren de poble en poble per afavorir, mitjançant amenaces, la candidatura governamental encapçalada per Josep Abdó de Rich. La mesa desestimà les queixes, considerant-les «*un pretexto para entorpecer la elección de diputado*».⁴⁵³ Rich sortí vencedor (taula 31 de l'annex número 1) i el Congrés el va admetre sense considerar cap d'aquestes reclamacions. Aquest tipus de conductes coercitives per part de les autoritats del territori degueren ser recurrents, després que el ministre de la Governació advertís als funcionaris que no podien simpatitzar amb l'oposició ni afavorir-la,⁴⁵⁴ i que moltes vegades havien d'aplanar el terreny als candidats governamentals per a conservar el lloc de treball. Pel cas, Carles Llauder es veié obligat a dimitir com a cap polític de Girona el juliol de 1847, per la derrota dels afins al Partit Moderat en les eleccions a diputats provincials.⁴⁵⁵

Una altra evidència es troba en els comicis de 1844, en què el govern liderat per Ramón María Narváez buscava còmplices per a la renovació de la constitució, el seu màxim projecte per a la legislatura següent. A la província de Tarragona, un dels ponts d'unió del govern era el governador militar José de Trillo, que establia contacte directe amb Narváez i li exposava la situació: «*Continuamos en ésta [Tarragona] y en la provincia en la mayor tranquilidad. Las elecciones han sido frías y los hombres de la situación han estado apáticos en ésta, casi no se han presentado a votar, ni menos han dado la cara los enemigos: en Reus ni la mesa se ha formado*».⁴⁵⁶ La situació provenia del desencís de tots aquells sectors no identificats amb les directrius del govern; s'abstingueren els simpatitzants del Partit Progressista i una part dels més temperats del Partit Moderat. Dels 32 col·legis electorals que figuraven a la província, amb prou feines se'n pogueren constituir 22.⁴⁵⁷ Importants poblacions tradicionalment vinculades al Partit Progressista, com ara Reus, optaren per no participar d'uns comicis que significaven legitimar el Partit Moderat i concedir el vistiplau a la renovació del text constitucional.⁴⁵⁸ L'esquena també es donava al clima de repressió portat a terme pel governador militar de Tarragona, José de Trillo.

⁴⁵³ «Acta del districte de Puigcerdà, 5-9-1850», Fons Electoral, ACD, Madrid.

⁴⁵⁴ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 396.

⁴⁵⁵ Mercè RENOM PULIT, «Llauder Freixes, Carlos», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

⁴⁵⁶ «Carta de José Trillo a Ramón María Narváez, Tarragona, 9-9-1844», 28. José Trillo, Governador militar de Tarragona, Fons Ramón María Narváez, Real Academia de la Historia (RAH, d'aquí en endavant), Madrid.

⁴⁵⁷ «Tarragona, 16 de setembre», *Diario de Barcelona*, núm. 263 (19-9-1844), p. 3.

⁴⁵⁸ «Tarragona», *El Eco del Comercio*, núm. 625 (14-9-1844), p.2.

Es tractava més aviat d'una constant a la primera època de domini del Partit Moderat. A finals de 1845, segons dades de Modesto Lafuente, només a França hi havia 6.849 emigrats polítics espanyols.⁴⁵⁹ Fins i tot la repressió va arribar a tal punt que, seguint les dades de Pirala, només entre desembre de 1843 i desembre de 1844, es produïren 214 afusellaments per motius polítics, el triple que en els 17 anys de govern absolut de Ferran VII.⁴⁶⁰ A més, es documentava un mínim de 600 acusacions de delictes polítics entre 1843 i principis de 1845.⁴⁶¹ Els homes del Partit Progressista i els liberals avançats foren perseguits i, quan no, desprestigiats i calumniats.⁴⁶² És el cas de Ramon de Cabrera i de Ciurana,⁴⁶³ que va ser a la província de Girona president de la junta revolucionària de 1843, que reclamava la constitució d'una junta central com a òrgan d'organització del poder revolucionari constituït. Amb el triomf del Partit Moderat s'hagué d'exiliar a Albi (França).

Des dels diaris oficials se l'acusava d'alçar-se contra Isabel II i d'actuar en perjudici de la població, robant i enriquint-se. Cabrera guardà silenci, davant la censura i persecució que imperava, però anys a venir, quan pogué sortir escollit diputat pel districte de La Bisbal a finals de 1846, contestà: «*No fueron reprecensibles arranques de capricho, ni abominables deseos de usurpación lo que condujo a tomar las medidas de abastecimiento, de ocupación de algunos fondos metálicos y de préstamos forzosos, que por furibundos adversarios han sido presentadas con extremada inexactitud y ennegrecidos colores para atraer sobre sus autores la animadversión pública; no, no fue a impulsos punibles que se dictaron semejantes medidas, sino por la fuerza del torrente impetuoso de los acontecimientos y para satisfacer necesidades urgentísimas, y al adoptarlas se tuvo la firme intención de indemnizar a los que sufrieran sus efectos de todos los perjuicios que les causarán*».⁴⁶⁴

Poguessin estar més o menys fundades les acusacions a Cabrera, l'objectiu de càrrecs com aquell perseguia legitimar un procés polític vertebrat en la persecució dels contraris i en la constricció d'unes limitades i conservadores idees polítiques. Tot allò que se'n sortís calia ser reprès i condemnat com a il·legítim i danyós pel comú de la

⁴⁵⁹ José Luis COMELLAS, *Los moderados en el poder...*, p. 136.

⁴⁶⁰ *Ibid.*, p. 141.

⁴⁶¹ Florencia PEYROU, *Tribunos del pueblo...*, p. 164.

⁴⁶² Per a consultar els moviments insurreccionals d'aquests sectors durant el primer govern Narváez, Josep Maria OLLÉ ROMEU, *L'oligarquia i la construcció de l'estat centralista. Estat de setge a Catalunya (1844-1847)*, Barcelona, Sarrió, 2003, pp. 78-89.

⁴⁶³ Una breu biografia l'ofereix Josep CLARA, «Ramon de Cabrera i de Ciurana (1794-1874), polític empordanès», *Estudis del Baix Empordà*, núm. 27 (2008), pp. 155-166.

⁴⁶⁴ «Manifiesto que hace a los electores del distrito de La Bisbal», registre núm. 11536, AMG, Girona.

societat. El discurs acusador tenia un clar fi de recrear una realitat no només a gust dels procediments del Partit Moderat, sinó alhora justificadora de les seves accions, a la vegada que es presentava com a hegemònic en dificultar l'expressió dels seus adversaris amb repressió i censura. Dit amb unes altres paraules, aquests elements permetien al moderantisme exhibir un llenguatge dominant i legitimador de la situació política.

Bo i sortint escollit diputat el 1846, Cabrera tingué dificultats per a retornar de l'exili, ja que li fou denegat el passaport pel cònsul espanyol a Bayona i momentàniament no pogué desplaçar-se a les Corts.⁴⁶⁵ Finalment ho aconseguí, ajudat per la intervenció de Pascual Madoz al Congrés.⁴⁶⁶ No tots gaudiren de la mateixa sort. Circumstàncies ben diferents acompanyaren Antoni Viadera. Després d'haver tornat de l'exili el 1846, l'any següent participà en unes eleccions generals parcials per La Seu d'Urgell, amb probables impediments que degué trobar i només li permeteren sumar 13 suports (taula 23 de l'annex número 1). Per si no n'hi hagués prou, el 1848 va ser detingut, portat a la capitania política i confinat amb destí a Oviedo, sense cap més motiu aparent que haver defensat idees progressistes en el passat, ja que segons sostenia aleshores no estava implicat en política (vegin la seva defensa a l'annex número 2).⁴⁶⁷

Tornant a l'exemple tarragoní de 1844, la participació fou escassa (26'22%), tot i que augmentà considerablement respecte la de 1843 (7'3%).⁴⁶⁸ Probablement aquesta mobilització s'explica per la pressió de les autoritats governamentals als seus partidaris a la província, de manera que la xifra pujà, però es mantingué baixa per un desencís general. Un exemple d'aquesta coacció l'aporta El Vendrell, on l'alcalde va beneficiar-se de la seva posició per a configurar una mesa electoral al seu gust i amb persones de confiança,⁴⁶⁹ una tàctica gens excepcional que permetia modificar els resultats, si era oportú. Tot plegat facilità la configuració d'una candidatura oficial que s'aferrà a les directrius enviades des de Madrid: la defensa del tro constitucional d'Isabel II, d'una limitada llibertat lligada a l'ordre i de millores materials.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ «Crònica parlamentaria», *El Eco del Comercio*, núm. 1130 (3-2-1847), p. 3.

⁴⁶⁶ DSC: legislatura 1846-47, p. 348.

⁴⁶⁷ Consultin la correspondència del Volum 64 del Fons Narváez, RAH, Madrid.

⁴⁶⁸ Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona (BOPT, d'aquí en endavant), núm. 114 (15-9-1844), pp. 1-3.

⁴⁶⁹ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 344.

⁴⁷⁰ «Tarragona 3», *Diario Constitucional de Palma*, núm. 84 (22-9-1844), p.4.

Aquest tipus d'estratègies electorals, seguides al llarg d'aquell període i també amb anterioritat,⁴⁷¹ quedaren ben trenades especialment amb l'entrada de Luis José Sartorius al ministeri de la Governació, el 1847. D'aquesta manera, el procés de control de les eleccions que se seguia habitualment se sistematitzà: el ministre de la Governació coaccionava els governadors civils, perquè aquests fessin el mateix amb els alcaldes dels municipis de la província que controlaven.⁴⁷² En ocasions, fins i tot els mateixos governadors visitaven els electors per a instar-los a votar un nom concret. A la vegada, cal no oblidar que la majoria d'alcaldes eren de nomenament del governador,⁴⁷³ que controlava les llistes electorals, així com la seva renovació. A més, el batlle del municipi cap de districte era alhora president de la mesa electoral i, per tant, podia incidir en el recompte. L'elector es trobava desemparat, coaccionat i controlat en l'emissió del vot, que no era secret, ja que com a mínim l'alcalde en supervisava el contingut. Tot plegat provocà que el Congrés quedés confeccionat a gust del poder governamental, una pràctica a partir d'aleshores prou habitual, que donà nom a les Corts de 1850-51 com a *Congreso de Familia* i que provocà la dimissió de Sartorius el 1851, després de l'escàndol generat.⁴⁷⁴

Val la pena remarcar que una funció similar a l'acció sistematitzada dels governadors civils l'exercien a la França de l'època els prefectes. Aquests també pressionaven als alcaldes dels seus departaments, ja fos amb visites, promeses de promoció o llocs de treball, coaccions al funcionariat perquè servís els interessos del govern i afavorís el suport electoral al candidat oficial o d'altres maniobres similars.⁴⁷⁵ En tot cas, segons exposa Collingham, no tots els prefectes entraven decididament en campanya i en ocasions tampoc no seguien les instruccions procedents del govern.⁴⁷⁶ Si bé, com ha subratllat Arturo Cajal, va ser a partir de la III República Francesa (1870-1940) que la figura del prefecte es consolidà com un funcionari professionalitzat i qualificat, distanciant-se de la seva orientació com a agent polític, a diferència del

⁴⁷¹ La intervenció electoral amb mètodes fraudulents pràcticament es troba documentada des dels inicis del liberalisme. Ja en el Trienni Liberal, el ministre de la Governació instava als caps polítics a incidir en les eleccions. Vegin Alberto GIL NOVALES, *Las Sociedades Patrióticas...*, volum I, pp. 639-642.

⁴⁷² Una reflexió sobre la centralització de l'organització de les eleccions i la rellevància del comitè central des d'una visió coetània a Andrés BORREGO, *De la organización de los partidos...*, pp. 49-59.

⁴⁷³ Excepte en les capitals de província i en les capitals de partit judicial que arribaven a 2.000 habitants, la designació dels quals requeia formalment en la Corona.

⁴⁷⁴ Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, pp. 90-91.

⁴⁷⁵ Per a un seguiment d'aquest càrrec i la intervenció governamental en les eleccions franceses durant el Segon Imperi consultin Roger PRICE, *The French Second Empire: An anatomy of political power*, Cambridge/New York, Cambridge University Press, 2001, pp. 95-103.

⁴⁷⁶ H. A. C. COLLINGHAM, *The July Monarchy...*, p. 76.

governador civil, que romandria en els mateixos termes d'intervenció en la política al llarg de la Restauració espanyola (1874-1931).⁴⁷⁷

Una altra manera d'assegurar-se l'èxit electoral era la destinació de delegats o enviats especials als districtes. Serveixen d'il·lustració les eleccions parcials de 1845. Com ha remarcat Cánovas Sánchez, en aquells comicis s'havien d'escollir 45 diputats, que precisament havien deixat buit l'escó per a ser promocionats a altres alts càrrecs administratius o com a senadors. Així, el govern intervingué directament per tal de confeccionar candidatures amb nous funcionaris lleials i donà instruccions als caps polítics perquè controlessin la convocatòria a les urnes i l'acceleressin tant com poguessin.⁴⁷⁸ La facció puritana del Partit Moderat, la més avançada i progressista, es presentà per lliure i no tingué èxit, tot queixant-se del falsejament d'aquells comicis.

A la província de Barcelona, malgrat en les darreres eleccions de 1844 sortí escollida la candidatura governamental, el president del consell de ministres va voler controlar de ben a prop la configuració de les candidatures. La divergència d'alguns membres de la llista vers la constitució i els contactes constants amb les corporacions industrials, que els feien actuar de forma autònoma en els debats sobre aquests temes, van fer-lo intervenir sense contemplacions. Amb aquesta finalitat envià un home de confiança per tal que vetllés i coordinés el procés de conformació del repertori de noms. Per a desenvolupar tal encàrrec hi destinà el militar Félix María Messina, que a més de ser-li molt proper per tenir una important ascendència en el si del ministeri de la Guerra, que també ostentava Narváez, alhora complia el requisit de conèixer Catalunya. Havia estat diputat per Barcelona el 1840 i havia exercit part de la seva carrera militar en aquestes terres.

Amb aquest determinació, Messina contactà amb el cap polític de la província de Barcelona, aleshores José Fernández Enciso. Aquest advertí a l'enviat del govern que *«juzgaba comprometido el éxito [de la candidatura governamental en les eleccions] por las antipatías que se ha creado Llauder, y que este ejercicio lo había formado después de oír a varias personas de influencia y adictas al gobierno»*.⁴⁷⁹ Llauder, nomenat cap polític de la província de Girona, desenvolupà una política repressiva i exclusivista. Arribà a tal punt la seva dèria que va fer canviar a Girona el nom del carrer *Calle del Progreso*, inaugurat l'any 1842, malgrat la incomprensió dels membres del consistori i

⁴⁷⁷ Arturo CAJAL VALERO, *El Gobernador Civil ...*, pp. 211-212.

⁴⁷⁸ Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, p. 127.

⁴⁷⁹ «Carta de Félix María Messina a Ramón María Narvaéz, Barcelona, 13-11-1845», Volum 65 – 9/8126 – Documentació varia. 2ª secció M-Me, Peça 23, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

el consens entre homes de diferents tendències polítiques. Finalment, la via fou rebatejada amb el nom d'Isabel II.⁴⁸⁰

Revelador de les pràctiques electorals esteses a l'hora de guanyar-se partidaris foren els recursos i les promeses de promocions que Narváez i Messina tenien pensat utilitzar per disposar una llista del seu gust. El cas és que els suborns ni tan sols foren necessaris, segons li confessà el segon al primer, a l'alba de l'inici dels comicis: «*Muchos trabajan y han trabajado con fe sin que para ello se haya gastado todavía un sólo real y si como espero se consigue el objeto no serán muchas las recompensas que hayan de darse y que he ofrecido en virtud de la amplia autorización con que V. me ha honrado. Todos los que me ha sido preciso mover han respondido fielmente al gobierno*».⁴⁸¹

La llista que Messina arranjà, amb ell al capdavant, es completava amb el marquès de Castellldosrius i amb Vicenç Joaquim Bastús, un dels membres de l'entorn de la facció moderada més reaccionària de Lleida, que finalment no sortí escollit el 1844. No va ser estrany que Messina no s'hagués de gastar ni un ral a seduir dues personalitats d'ambició provada. En primer lloc, el marquès de Castellldosrius amb tota probabilitat acceptà gratament la proposta, després que pocs mesos abans hagués intentat sense gaire fortuna ser nomenat gentilhome de cambra d'Isabel II, tal i com ho havien estat alguns avantpassats seus. Per aconseguir-ho buscà la complicitat del duc d'Híjar, sommelier de la Cort, i del general Javier Castaños, que havia estat tutor de la reina. El desvergonyiment del marquès arribava a tal punt que era capaç d'escriure el duc d'Híjar en aquests termes: «*Valido de la paternal piedad de nuestra augusta amada soberana y confiado en que por su real clemencia se dignará dispensarme esta gracia faltándome únicamente tu protección, que espero merecerte a pesar de no tener el gusto de conocernos personalmente, sirviéndote cooperar por tu parte como compañero, inclinando el real ánimo de S. M. en mi favor*».⁴⁸² D'altra banda, Bastús provà d'adherir-se a una candidatura clarament unida al govern, amb l'esperança tal vegada de si no era escollit, ja que figurava en tercer lloc i per tant com a futurible suplent, obtenir algun tipus de recompensa que el promocionés.

⁴⁸⁰ Mònica BOSCH, «El Municipi liberal», Conferències a l'Arxiu Municipal de Girona, 10-5-2012, p. 91, consultable a: http://www.girona.cat/sgdap/docs/municipio_liberal.pdf.

⁴⁸¹ «Carta de Félix María Messina a Ramón María Narváez, Barcelona, 22-11-1845», Volum 65 – 9/8126 – Documentació varia. 2ª secció M-Me, Peça 23, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

⁴⁸² «Carta del Marquès de Castellldosrius al Duc d'Híjar, Barcelona, 9-4-1845», 124.1. Correspondència enviada, Fons Llinatge Sentmenat, Marquesos de Castellldosrius, Arxiu Nacional de Catalunya (ANC, d'aquí en endavant), Sant Cugat del Vallès.

Les eleccions tingueren lloc del 23 al 27 de novembre de 1845. El govern havia maquillat la situació, aixecant l'estat excepcional que vivia Catalunya, única i exclusivament durant els cinc dies dels comicis, com si d'aquesta manera es dotés de més legitimitat uns resultats finals clarament dirigits. Una prova prou evident de la manipulació l'ofereix la comparativa dels vots de Barcelona ciutat amb els de tota la província. Si als cinc districtes de la capital la victòria havia estat clarament per la candidatura del Partit Moderat impulsada des de l'entorn industrialista, amb 476 vots per a Sebastià Anton Pascual, 472 per a Joan Güell i 387 per a Jerónimo Merelo, a la resta de la província no va ser així. Félix María Messina, que només n'havia assolit 239, Vicenç Joaquim Bastús 117 i el marquès de Castellós 100,⁴⁸³ capgiraren els resultats (vegin taula 12 de l'annex número 1). Com a mínim resulta sorprenent, sinó increïble, que amb la bona campanya desplegada a la capital Pascual només sumés 550 suports en tota la província, Joan Güell 622 i Merelo 476.⁴⁸⁴

L'alteració dels resultats per part dels partidaris del govern es fa encara més versemblant en llegir els missatges que Messina li escrivia a Narváez en ple desenvolupament dels comicis: «*Las elecciones marchan reñidas aunque lánguidas: hay una apatía inconcebible y puede decirse con sobrada razón que la inercia del Partido Moderado sólo es comparable con la actividad y la audacia de los contrarios. A pesar de todo aguardo con confianza el resultado*».⁴⁸⁵ El cap de govern li contestà que collés a qui fes falta per tal d'assegurar la victòria i a jutjar pels resultats no es degué desviar gaire de les directrius rebudes.

El de Messina no fou un cas excepcional. En les eleccions de 1850 Narváez responsabilitzà la supervisió de la província de Girona al capità general de Catalunya, Ramón de la Rocha. També instà a la vigilància de la província de Lleida a l'aspirant a diputat i militar Francesc de Paula Mata i Alòs. Així es mostrava d'eloqüent Mata amb el president, prop de 15 dies abans de les eleccions: «*He llegado a esta ciudad [Lleida] sin novedad: En ella y en toda la provincia las elecciones serán conformes a los deseos del gobierno. [...] Desde aquí continúo mi marcha a caballo, pues no siendo urgente mi llegada a Barcelona recorreré sobre la marcha esta parte del Principado, ya que el general La Rocha se ha dirigido por la de la montaña y Gerona; veré a los alcaldes y personas influyentes, y examinaré por mí mismo el espíritu del país, que aun cuando*

⁴⁸³ *Diario de Barcelona*, núm. 333 (29-11-1845), p. 4.

⁴⁸⁴ *Diario de Barcelona*, núm. 338 (4-12-1845), p. 3.

⁴⁸⁵ «Carta de Félix María Messina a Ramón María Narváez, Barcelona, 23-11-1845», Volum 65 – 9/8126 – Documentació varia. 2ª secció M-Me, Peça 23, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

*según mis noticias es bueno, nunca está de más recordarles que su interés está en la no alteración del orden público en ningún concepto».*⁴⁸⁶ No és estrany que el mateix Mata dominés al districte de Lleida i el seu contrincant, el progressista Josep Santamaria, sumés tan sols sis vots (taula 32 de l'annex número 1).

Control i dirigisme de les eleccions, obstrucció i persecució dels dissidents, coacció a l'electorat, suborns, manipulació i alteració dels resultats. Aquesta llista enumera alguns dels molts recursos que el Partit Moderat aplicà per tal d'endur-se les eleccions.⁴⁸⁷ Com es pot entendre la justificació d'aquesta conducta? Aquest tipus de comportaments electorals han estat considerats per María Antonia Peña, María Sierra i Rafael Zurita com un valor no només acceptable a l'època, sinó com una funció legítima i instructiva que alhora, desenvolupada per part del govern, garantia la defensa de l'interès general.⁴⁸⁸ S'ha d'emmarcar aquesta incidència en el concepte de representació política del liberalisme.

Tal i com ja he descrit, només uns limitats sectors socials habilitats accediren als drets polítics. El discurs de les capacitats entroncava amb les qualitats que aquests sectors il·lustrats tenien. En disposar d'un suposat discerniment intel·lectual i d'autonomia econòmica que la resta de la societat no gaudia oferien aquest seny i aquesta independència com a guia comú, a través del lideratge polític. D'aquí, la incidència del govern en els resultats, una implicació que s'explicava per la necessitat que aquest garantís el bé general i permetés assegurar un resultat suposadament al servei del benefici comú.

Potser quedarà més clar amb un exemple. Quan Pascual Madoz va ser escollit per Tremp el 1850, ja a les Corts intervingué indignat, acusant Luis José Sartorius de manipulador, mentre aquest li rebutjà amb condescendència que si havia pogut ser escollit era gràcies a la permissivitat del govern.⁴⁸⁹ Madoz, irat, dimití.⁴⁹⁰ Val la pena

⁴⁸⁶ «Carta de Francesc de Paula Mata al duc de València, Lleida, 13-8-1850», secció 42, Correspondència amb autoritats militars, Fons Narváez, RAH, Madrid.

⁴⁸⁷ Per a una anàlisi coetània i crítica de les eleccions vegin Luis María PASTOR, *Las elecciones. Sus vicios...* Per a una aportació recent dels comicis a Corts durant el regnat d'Isabel II, Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...* D'altra banda, existeixen diferents estudis provincials i regionals sobre les eleccions i la seva dinàmica durant el regnat d'Isabel II. Vegin nota 9.

⁴⁸⁸ María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA (eds.), «La representación política en la España liberal», *Ayer*, núm. 61, 2006, pp. 11-211, i en referència a la cita, especialment pp. 15-45.

⁴⁸⁹ Val la pena recordar que prèviament a les eleccions, Pascual Madoz es reuní amb el governador civil de Barcelona, Fermín Arteta, i li assegurà que donaria suport a diputats moderats, però no a candidatures d'alguns conservadors contraris a les tesis econòmiques del govern. Cal interpretar aquesta estratègia com una possible entesa entre l'autoritat governativa, que realment podia haver deixat via lliure a Madoz a Tremp, i el diputat, que potser per això s'inhibí de presentar-se per Barcelona. Al respecte, Julio

aturar-se en el discurs del ministre de la Governació per a reflexionar sobre el paper exercit pel govern. El dirigent considerava plenament legítima la intervenció electoral i ho feia partint de l'imaginari recentment descrit: «*Sobre la causa que produce la ausencia de estos bancos de esos nobles adalides del Partido Progresista. ¿Ha sido acaso por qué el gobierno se haya opuesto a que formen parte de este Congreso? Yo le hago esta pregunta al Sr. Madoz. Ni con medios fuertes, ni con medios suaves, ni con la influencia legítima que le da la ley, ni con otros medios de que puede echar mano un gobierno, ¿ha alejado el actual a esos hombres del Partido Progresista de estos bancos?»*».⁴⁹¹

A tot plegat, no hi havia lloc, doncs, per a la contestació? Abans de poder abordar aquesta qüestió amb tots els elements necessaris, caldria entrar amb més profunditat en l'organització de les candidatures, per entendre adequadament el dirigisme electoral i les possibilitats d'objecció. La concurrència d'un home a les eleccions generals a Corts acostumava a venir donada sota dues circumstàncies principals: o bé per pròpia iniciativa o per compte d'altri, ja fos a proposta d'algun grup d'electors, més rarament d'alguna entitat o bé de les autoritats (centrals, provincials o del districte). En el liberalisme europeu era més aviat freqüent que els electors proposessin candidats com a reconeixement de la seva posició destacada en el si de la societat. Inicialment, les campanyes pràcticament no existien i es creia que l'aspirant no s'havia d'adreçar a l'electorat.⁴⁹² En aquest sentit, alguns dirigents com François Guizot consideraven que les qualitats que havien de regir el govern representatiu, com la raó o la justícia, no eren possessió de cap individu, però aquells més talentosos tenien la facultat de descobrir-les al conjunt de la societat. Per això eren distingits d'entre la generalitat.⁴⁹³

Ara bé, complir els requisits per a ser elector –segons la legislació de 1846, tenir més de 25 anys, percebre una renda de 12.000 rals o pagar anualment 1.000 rals de contribució directa- i disposar de la voluntat de ser escollit com a candidat a Corts o senzillament ser proposat com a tal per l'electorat, malgrat no postular-s'hi, no eren elements de garantia per a prendre part de la lluita electoral i sortir-ne ben parat. A

TRENAS, *Fermín Arteta: Ministro de Isabel II (La anticipación de un tecnócrata)*, Madrid, Guadarrama, 1971, pp. 276-277.

⁴⁹⁰ DSC: legislatura 1850-51, pp. 21-29 i 43-51.

⁴⁹¹ *Ibid*, p. 24.

⁴⁹² Rafael ZURITA, «Intérprete y portavoz...».

⁴⁹³ François GUIZOT, *Histoire des origines du gouvernement représentatif et des institutions politiques de l'Europe depuis la chute de l'empire romain jusqu'au XIVe siècle*, Paris, Didier et cie libraires-éditeurs, 1880, 4ª edició, pp. 83-98.

banda d'aquestes condicions, per a concórrer-hi calia comptar si no amb el suport explícit de les autoritats, amb la seva connivència.

Normalment, a cada districte solia reunir-se el comitè de cada partit i decidia l'aspirant o aspirants a qui es donaria suport, seguint moltes vegades les directrius del poder central. La resolució es comunicava a l'electorat i se li recomanava seguir les instruccions acordades. Així es féu en les eleccions de finals de 1843 a la província de Barcelona. Per completar l'estratègia de consolidació del govern a través de les eleccions, aquest mirà d'assegurar-se l'èxit amb el nomenament d'una comissió especial d'eleccions a la ciutat, formada per diferents diputats provincials: el marquès de Castellidosrius, Manel Gibert, Martí Valls i Pere Dalmases.⁴⁹⁴ L'objectiu era que aquest comitè proposés una llista que concorregués a les eleccions i les guanyés. Així va ser a jutjar pels resultats, ja que vencé el repertori de consens entre el Partit Moderat i el Partit Progressista, tal i com havien imperat aquestes candidatures arreu de la monarquia (taula 1 de l'annex número 1).

Un altre cas, el 1851 el comitè del Partit Moderat de la província de Girona obeí les instruccions rebudes des de Madrid pel que feia el districte de La Bisbal d'Empordà, apartant de la lluita electoral a Josep March i Labores. A principis d'any havia renunciat al càrrec de governador civil de Toledo per a seguir representant La Bisbal al Congrés,⁴⁹⁵ però aleshores va ser bandejat sense miraments, malgrat tingués el suport d'alguns col·legues com Felip de Martínez Davalillo.⁴⁹⁶ Es va imposar Juan de Balboa, amb l'impuls del nou governador civil de la província i familiar seu, Fernando Balboa, i com a conseqüència probablement del seu perfil més conservador, en consonància amb la facció del nou govern encapçalat per Juan Bravo Murillo.

Raffaella Romanelli considera aquest tipus d'intervencions, com estimular l'establiment de comitès electorals, el suport del govern a un candidat determinat o l'esforç de les autoritats locals per a elaborar unes llistes electorals, com una via d'activació dels processos de representació i de presa de decisions en un context incipient del liberalisme on les mobilitzacions civils espontànies eren escasses.⁴⁹⁷ De tota manera, l'estudiós del liberalisme italià no omet que al mateix temps aquestes

⁴⁹⁴ «Carta del Gobierno Superior Político de la Provincia de Barcelona», Topogràfic 124, Fons electoral, AHDB, Barcelona.

⁴⁹⁵ Gerard CASAS SOLER, «March y Labores, José», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

⁴⁹⁶ DSC: legislatura 1851, p. 613.

⁴⁹⁷ Raffaele ROMANELLI, *Il Comando impossibile: Stato e società nell'Italia liberale*, Bologna, Il Mulino, 1988, pp. 23-24.

situacions podien obrir la porta a una interferència extensa dels governs en els resultats electorals. Així succeí a la Itàlia unificada, al mateix temps que aquestes situacions es reproduïen a l'Espanya isabelina.

Romandre fora d'aquests cercles d'influència era sinònim de fracàs. Hi ha nombrosos casos documentats d'aspirants que s'havien quedat pel camí, desistint a prendre part de la contesa electoral davant els obstacles trobats o per la certesa de trobar-se amb uns resultats ja decidits d'avant mà i als quals no valia la pena intentar-hi fer front, perquè l'esforç seria en va. Pel cas, les eleccions parcials de 1847 al districte de Sant Pau de Barcelona per a substituir José de la Peña y Aguayo. La situació estigué dominada per Félix María Messina, que ja havia comptat amb el vistiplau del mateix Narváez el 1845 per a ser-hi escollit i que aleshores també disposava del suport de les autoritats governatives de Barcelona, començant per la decidida intervenció del cap polític. Per exemple, aquest tancà la mesa electoral de la primera secció, tot i l'aparició d'alguna protesta al respecte.⁴⁹⁸

Davant d'aquesta decebedora situació, l'electorat optà per l'abstenció i es desmuntaren algunes candidatures com la del nebot d'Esteban Sayró i oficial de la secretaria d'hisenda Jerónimo Merelo, que alguns electors de la ciutat havien impulsat en vindicació dels interessos industrials.⁴⁹⁹ Si com exposa Ollé Romeu es proposà la candidatura del moderat industrialista Esteban Sayró i del progressista Jacint Fèlix Domènech,⁵⁰⁰ a l'hora de la veritat el govern es cuidà que no obtinguessin ni un sol suport. També és probable que el primer o ambdós quedessin relegats per Merelo, però tot i així tampoc no tingué èxit aquest últim. Fins i tot la proposta de Joaquín de Loresecha, vinculat al negociat d'enginyeria del ministeri de la Guerra,⁵⁰¹ segurament també relacionat amb el Partit Moderat, quedà relegada. Tot plegat explicaria una escandalosa baixa participació: 60 electors de 797, amb 47 sufragis per a Messina (taula 18 de l'annex número 1). La resta de participants només obtingueren d'un a quatre vots.⁵⁰² Així, doncs, l'abstenció probablement sorgí com a resposta a les maniobres electorals.

En referència a les candidatures impulsades per les corporacions industrials, aquestes foren una constant al llarg de la Dècada Moderada, especialment en els últims

⁴⁹⁸ *Diario de Barcelona*, núm. 155 (15-5-1847), p.3.

⁴⁹⁹ *Diario de Barcelona*, núm. 153 (13-5-1847), p.5.

⁵⁰⁰ Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Matiners (febrer, 1847. 1848, febrer)*, Barcelona, PPU. SA, 2007, p. 330.

⁵⁰¹ *Diario de Barcelona*, núm. 150 (10-5-1847), p.3.

⁵⁰² «Acta del districte de Sant Pau, Barcelona, 11-5-1847», Fons Electoral, ACD, Madrid.

anys d'aquest període i circumscrites a Barcelona. A l'inici provaren d'immiscir-se en les candidatures oficials i quan això no fou possible, i tampoc no ho consideraren oportú, organitzaren les seves pròpies amb l'objectiu de disposar de més marge de maniobra per a defensar amb autonomia les tesis industrials. No sempre tingueren èxit aquestes temptatives, especialment els fou més difícil fora de la ciutat de Barcelona. A la vegada, sovintejaven les dificultats per la forta oposició governamental. És clar que els industrials tampoc no eludiren les maniobres electorals. En les eleccions de 1851 a Granollers, Josep Sol i Padrís vencé després que alguns votants es queixaren del poc desvergonyiment de les alteracions efectuades en la primera secció. Allí, alguns electors consultaren el vot amb els secretaris escrutadors. Dies abans dels comicis, el comandant general del Vallès recorregué diversos municipis, acompanyat per tropes, per a recomanar el vot a favor de Sol. A més, a Sabadell diversos delegats d'aquest darrer aspirant provaren de comprar el vot a les mateixes portes del col·legi (més detalls a l'annex número 2).⁵⁰³

Per tant, entrar en aquells cercles de poder i gaudir de la recomanació governamental era peça clau per a l'èxit electoral. Del contrari, era indispensable disposar de contactes, simpaties amb persones d'influència i/o autoritats del districte o altres vies similars que permetessin afermar la influència electoral. Això es produïa tant si era en el si dels cercles del Partit Moderat, com en els del Partit Progressista,⁵⁰⁴ que si bé podien no comptar amb una estructura de la mateixa envergadura, també tenien establert un funcionament similar. Perquè s'entengui, si Pascual Madoz era escollit elecció rere elecció a Tremp sense oposició ni discussió, s'explica perquè hi tenia contrets «*compromisos*», tal i com ell mateix admeté.⁵⁰⁵

Per exemple, en els comicis de 1846 a la circumscripció de Tremp hi hagué nombroses reclamacions d'electors que es queixaven o de la seva absència a les llistes electorals finals, magrat constar-hi en les provisionals, o de la manca d'informació rebuda sobre el col·legi electoral en què havien de votar. Però sobretot, sobresortí la suposada participació d'almenys dues persones ja difuntes. La mesa electoral argumentà que votaren els hereus de la casa, fills dels finats.⁵⁰⁶ No és estrany topar amb aquestes estratagemes, quan entre els membres de la mesa, un dels secretaris escrutadors era José

⁵⁰³ «Acta electoral del districte de Granollers, 15-5-1851», Fons Electoral, ACD, Madrid.

⁵⁰⁴ Una anàlisi de la pràctica electoral a la província d'Alacant en els anys de vigència de la llei electoral de 1837 a Pedro DÍAZ MARÍN, «Elecciones y práctica electoral en la provincia de Alicante bajo la ley de 1837», a Ricardo ROBLEDO, Irene CASTELLS, María Cruz ROMEO (eds.), *Orígenes del liberalismo...*

⁵⁰⁵ DSC: legislatura 1850-51, pp. 48-49

⁵⁰⁶ «Acta del districte de Tremp, 11-12-1846», Fons Electoral, ACD, Madrid.

Castejón, diputat provincial del Partit Progressista que també havia estat senador per la província de Lleida el 1843.⁵⁰⁷

L'alternativa, anant per lliure sense assegurar-se la confiança de persones amb influència al districte o no comptar amb el suport electoral del partit, acostumava a ser un desastre. Fou el cas del progressista i pagès de Sant Feliu de Llobregat Josep Ricard, que malgrat l'acompanyés el coratge de diversos electors no pogué disputar l'escó a Josep Ceriola, en les eleccions de 1851 pel districte de Molins de Rei (taula 37 de l'annex número 1). El mateix li passà al comerciant Josep Antoni Font, promogut pel periòdic *El Barcelonés*. O bé les diverses llistes moderades que concorregueren a títol personal pels districtes de la ciutat de Barcelona en aquells mateixos comicis, sense èxit totes en no coordinar una estratègia per a fer front a la coalició democràtica-progressista que s'imposà (taula 38 de l'annex número 1).

Aleshores, sorgeix un altre plantejament. Partint del supòsit que els aspirants a Corts pràcticament només podien garantir l'èxit si aconseguien la recomanació de les autoritats, dels comitès electorals dels partits o de personalitats amb poder i influència que intervinguessin en la decisió de l'electorat. O bé, en menor mesura, gràcies al suport de corporacions industrials o de certa premsa. Així, es contreien uns lligams de deute electoral, donat que l'èxit s'assolia gràcies a un determinat suport. Per tant, era possible escapar al mandat imperatiu? Aquesta conducta relliga amb la practicada en l'Antic Règim pels representants a les Corts reials, en el sentit que en el liberalisme encara s'exercia una actuació mecànica a partir dels dictats rebuts pel representat.⁵⁰⁸ Joaquín Varela es refereix al mandat imperatiu a partir de les següents característiques: «a) *el diputado actúa en nombre de sus electores, y a ellos se subordina; b) esta subordinación implica que los electores pueden dictarle al diputado las directrices que debe seguir; c) el diputado puede ser revocado en todo momento y sustituido por otro;*

⁵⁰⁷ Josep ARMENGOL SEGÚ, «Castejón Llorens, José», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

⁵⁰⁸ En oposició al mandat imperatiu, hi ha diferents vies de representació, totes unides per una pràctica representativa guiada per la confiança entre representat i representant. En general, aquestes relacions es poden identificar sota el mandat delegatiu o representatiu, pel qual el representant ja no segueix mecànicament les directrius rebudes pel representat, sinó que el seu comportament disposa de marge de maniobra per a actuar. Per a més detalls, Monica BRITO BIEIRA; David RUNCIMAN, *Representation*, Cambridge, Polity, 2008. En línies generals els autors classifiquen la pràctica representativa segons si els representants se'ls diu, decideixen o copien el que han de fer. En tot cas la relació deixa d'estar marcada per l'obligació i passa a regir-se per altres conductes, com la confiança. Sobre la qüestió també val la pena tenir en compte Maria Antonia PEÑA; Maria SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...*; Pierre ROSANVALLON, *Le peuple introuvable: Histoire de la représentation démocratique en France*, Paris, Gallimard, 1998; Bernard MANIN, *Los principios del gobierno representativo*, Madrid, Alianza Editorial, 1998; Ángel GARRORENA MORALES, *Representación política...*

d) para que sea válido el acuerdo tomado por el diputado los electores pueden exigir que sea ratificado por ellos». ⁵⁰⁹

Per tant, si el polític contreia favors en la seva elecció, segons els interessos o desitjos d'aquell que li havia facilitat el camí, era probable que li reclamés una acció determinada a les cambres parlamentàries a canvi de la seva ajuda. El cas més evident esdevé amb les corporacions industrials. Es promocionaven homes que eren o podien ser partidaris dels interessos industrials mitjançant candidatures que rebien el suport de les organitzacions manufactureres i del seu entorn immediat. Com s'ha vist en el capítol anterior, a canvi d'aquesta promoció s'oferia en alguns casos una remuneració econòmica que a la vegada assegurava que el polític portés a terme a una gestió favorable als interessos industrials.

Després de les eleccions de 1846, la Comissió de Fàbriques, en sintonia amb l'industrial seder i diputat Tomàs Illa i Balaguer, acordà establir una reunió amb aquest, així com amb la resta de representants de la província que es trobessin a Barcelona. L'objectiu era coordinar l'estratègia a seguir en la següent legislatura. ⁵¹⁰ Si no n'hi havia prou, la mateixa institució envià una carta a Pascual Madoz i a Antoni Jordà instant-los a la defensa «*de los intereses fabriles del Principado*». També va demanar a les seves delegacions d'Igualada, Manresa, Sallent, Berga i Mataró que pressionessin els diputats escollits en aquells districtes perquè actuessin en el mateix sentit. ⁵¹¹

L'estratègia de les instàncies industrials era prou efectiva com perquè els mateixos diputats interioritzessin les directrius rebudes. D'aquí, la pròpia iniciativa dels escollits, com Josep Manel Planas, en demanar consell a les corporacions. ⁵¹² La intencionalitat d'aquestes era clara: aconseguir un bloc unitari d'actuació entre els diputats, amb un cap visible, que actués en favor del col·lectiu manufacturer. ⁵¹³ En tot cas, el comportament no era exclusiu d'aquestes entitats, sinó que es pot lligar als deutes electorals contrets en els comicis. Pel cas, en les eleccions de 1850 al districte de Tarragona, el moderat Joan Miret va rebre el suport del governador civil i segurament

⁵⁰⁹ Joaquín VARELA SUANCES-CARPEGNA, *La teoría del Estado en las Cortes de Cádiz: Orígenes del constitucionalismo hispánico*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2011, pp. 154-160.

⁵¹⁰ «Acta de la Comissió de Fàbriques, Barcelona 14-12-1846», Llibres d'actes, Volum IV, Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

⁵¹¹ «Acta de la Comissió de Fàbriques, Barcelona 4-1-1847», Llibres d'actes, Volum IV, Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

⁵¹² «Carta de Josep Manel Planas a la Junta de Comerç, Barcelona, 21-12-1846», Caixa 122, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

⁵¹³ *Diario de Barcelona*, núm. 356 (22-12-1846), p.2.

també de l'alcalde de Tarragona. Un cop escollit, els regidors i el batlle de la ciutat visitaren el flamant diputat i l'instaren a defensar un mandat molt clar: el comerç, l'agricultura i, en última instància, la indústria manufacturera.⁵¹⁴

Tal vegada, també s'hauria d'atribuir a aquesta lògica d'actuació les posicions posteriors al Congrés de defensa dels interessos del districte o territorials, sovint vistos com a actituds particulars o en contra dels interessos generals de la nació. Alhora, però, eren realitats intrínseques a la perversió del sistema electoral, que demandava de l'establiment de favors per a sortir escollit. Però d'això ja en parlaré més endavant, quan abordi el rol del diputat en el capítol setè. Ara, doncs, cal retornar a la pregunta formulada fa un moment, sobre si hi havia possibilitat de contestació a l'estratègia electoral plantejada des del govern. Malgrat l'eficaç estructuració i l'èxit notori que l'avalava en els resultats, amb congressos majoritàriament plens dels seus partidaris, no sempre pogué sortir-ne reforçat a províncies.

Valgui l'exemple dels comicis de 1844 a la demarcació de Lleida. D'entrada, els lleidatans afins al Partit Moderat es trobaven dividits en dos fronts. Un de tendència més aviat centrista, que s'havia escindit davant les posicions retrògrades de l'altre, de tendència moderada pura, o monàrquica pura, tal i com s'identificà aleshores als reaccionaris. El cas és que en el primer hi figurava Manuel de Oviedo, natural de Cádiz, però nomenat alcalde de Lleida des del mes de març de 1844, on era un dels vint majors contribuents i on tenia representació a l'empresa de sal de la província.⁵¹⁵ L'acompanyava Jaume Ceriola, que era de tendència progressista. El cas de Ceriola resulta interessant de referenciar en un context d'extrema repressió enfront dels membres del Partit Progressista, que s'inhibiren de participar en aquestes eleccions, a més de patir persecució, reclusió i exili. Quan alguns intentaren concórrer-hi, es feren tot tipus de moviments perquè no sortissin escollits.

Aleshores, Ceriola només rebé 35 vots, però mentre altres companys de files eren perseguits, ell podia prendre part en els comicis sense massa entrebancs. Aquestes circumstàncies s'expliquen pels contactes que Ceriola tenia amb significatives personalitats moderades com José de Salamanca, marquès de Salamanca, i el seu gendre

⁵¹⁴ «Carta de l'alcalde de Tarragona a Joan Miret, 23-11-1850», Codi topogràfic P. 256. Eleccions generals Diputats a Corts. 1850, Fons Expedients Electorals, Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona (AHCT, d'aquí en endavant), Tarragona.

⁵¹⁵ Óscar RODRÍGUEZ BAREIRA, «Oviedo y Gil, Manuel de», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

Nazario Carriquiri,⁵¹⁶ així com amb la mateixa Corona, amb el duc de Riánsares, marit de la reina mare María Cristina. El seu pes era tal que el 1844 el ministre d'Hisenda li encarregà un viatge a Londres per a negociar un préstec de 1.000 milions de rals.⁵¹⁷ El discurs governamental de condemna de les idees progressistes no es corresponia a la realitat amb actuacions com aquestes. Quina era la diferència entre un Cabrera i un Ceriola? Els negocis. Isabel Burdiel ha procurat donar visibilitat a la dependència que el Partit Moderat anà teixint amb la reina i les intrigues de palau, alhora que a la corrupció i desprestigi creixent de la Corona a causa de la preponderància pública dels seus negocis. Especialment, els de la reina mare i el seu marit, que participaren en bona part de les infraestructures públiques que aleshores es construïren, mesclant finances estatals i reials i restant legitimitat, en última instància, a la Corona, projectant-la com una figura més de la burgesia de negocis del moment.⁵¹⁸

La mateixa cobdícia emergeix en la voluntat d'Ignasi Maria Sullà, un jove i ambiciós advocat de Tremp, per intentar formar part de la facció reaccionària lleidatana en les esmentades eleccions de 1844. Tanmateix, topà amb l'oposició del comandant general de la província, Francisco Castellón. Aquest volia donar preeminència a una llista encapçalada per Oviedo i Ceriola, acompanyant-la d'algun altre nom provinent de la Cort madrilenya. Així, actuava en sintonia amb les directrius enviades pel govern moderat. Ara bé, la proposta va ser denegada per la Diputació Provincial.⁵¹⁹ A més, Castellón rebutjava la incorporació de Sullà per les relacions econòmiques i d'amistat amb Pascual Madoz. El cert és que la proximitat amb aquest darrer es vestia d'un ambivalent discurs. De cara enfora, s'intentaven marcar les distàncies amb el polític del Partit Progressista, però els negocis que l'unien a ell i el discurs privat demostraven que els lligams eren profunds. Dit d'una altra manera, en la relació entre ambdós tenien prioritat els interessos econòmics, no els polítics. Per mirar de contrarestar aquests entrebancs, és possible que Sullà se servís dels contactes que havia establert amb Alejandro Oliván, diputat per Huesca i futur ministre de Marina (1847).

⁵¹⁶ Mercè RENOM PULIT, «Ceriola Castellà, Jaime», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

⁵¹⁷ Josep Maria PONS i ALTÉS, *Moderats i progressistes...*, pp. 83-84. Complementàriament, un cas d'estudi sobre les relacions d'alguns dels diputats aquí estudiats, especialment de Jaume Ceriola, amb el món dels negocis a Pere PASCUAL; Gemma ESTRADA; Angelina FERRERAS, *Macià Vila i el «vapor cremat»*, Vic/Igualada, Eumo/Ajuntament d'Igualada/Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 2004.

⁵¹⁸ Isabel BURDIEL, *Isabel II...* També, sobre la imatge de la monarquia, Emilio LA PARRA LÓPEZ (coord.), *La imagen del poder: Reyes y regentes en la España del siglo XIX*, Madrid, Síntesis, 2011.

⁵¹⁹ «Carta de Francesc Rubiés a Ramon Maria Sullà, Balaguer, 18 de juliol de 1844», carta núm. 63, Documentació Ignasi Maria Sullà, Fons de l'antiga Casa Sullà de Tremp, Arxiu Comarcal del Pallars Jussà (ACPJ, d'aquí en endavant), Tremp.

A fi de comptes, la proposta de Castellón va ser refusada per la Diputació Provincial de Lleida, entre els membres de la qual hi havia els diputats provincials Josep Antoni Alòs, el baró d'Abella i Vicent de Subies, amb els quals Sullà havia contactat per mirar d'entrar a la llista oficial. Al final, davant del poder emergent que anava prenent la candidatura reaccionària, que presentà possibles variants de noms segons la zona de la província, el govern respongué amb una intervenció decidida. Tant és així que malgrat avalar presumptament la llista on figurava Sullà, mirà de frenar-la. Així, a l'opció liderada per Oviedo també s'hi aplegaren Alòs i Joaquim Rey –aquest per a senador-, de manera que almenys Alòs concorria en les dues principals llistes per tal de minimitzar el poder dels més conservadors.

Paral·lelament, les forces governamentals a la província no s'estigueren d'utilitzar tot tipus de mètodes per afavorir els candidats del seu gust. Segons el baró d'Abella, que era aspirant a senador per la proposta reaccionària: *«Es preciso no desconocer que si en algunos puntos de los más influentes se ha votado la candidatura Alòs ha sido, primero, porque ha vuelto a su primitiva forma y segundo porque el gobierno ha podido ejercer una violencia sobre los distritos que será difícil sino imposible que pueda ejercerla en las venideras elecciones en que ya habremos entrado en un orden legal»*.⁵²⁰ Entre aquestes conjures destacava la invenció de vots.⁵²¹ Amb tot, els vencedors finals foren Ignasi Maria Sullà, Josep Antoni Alòs i Domènec Gomar (taula 8 de l'annex número 1). Així, quan el 1845 tingueren lloc eleccions parcials i s'hi tornaren a presentar els mateixos aspirants, el govern provà de frenar-los. Utilitzà Oviedo, encara alcalde de Lleida, per a fer-ho.⁵²² Aleshores, aquest resultà victoriós (taula 11 de l'annex número 1).

Les candidatures moderades d'oposició de caire industrialista, sobre les quals em detindré en el següent apartat, són una altra evidència de contestació al dirigisme governamental. Hi havia lloc, doncs, per a la dissensió amb el govern i per a sortir-ne exitós. És ben cert que la influència d'aquest en les eleccions era innegable, com també l'estratègia a partir d'una organització en una comissió central, que traslladava a les províncies les instruccions a seguir. Com ha mostrat Pons i Altés, en tot cas, l'existència d'un cert marge de maniobra per part de les elits locals donava peu a un disseny de

⁵²⁰ «Carta del Baró d'Abella a Ignasi Maria Sullà, Lleida, 8 setembre 1844», carta núm. 93, Documentació Ignasi Maria Sullà, Fons de l'antiga Casa Sullà de Tremp, ACPJ, Tremp.

⁵²¹ «Carta del Baró d'Abella a Ignasi Maria Sullà, Lleida», carta núm. 72, Documentació Ignasi Maria Sullà, Fons de l'antiga Casa Sullà de Tremp, ACPJ, Tremp.

⁵²² Josep Maria PONS i ALTÉS, *Moderats i progressistes...*, p. 96.

propostes a gust d'aquestes. D'aquesta manera, plataformes com les juntes de ciutadans locals que proposaven el seu candidat, coincidint o no amb el governamental, o les xarxes de clientela i d'amistat esdevenien també determinants.⁵²³ No és estrany, doncs, que Rafael Zurita hagi presentat el sistema representatiu com un renovat espai de negociació entre l'àmbit local i el poder central.⁵²⁴

Raffaelle Romanelli ha posat en evidència que un dels problemes amb què toparen les autoritats centrals en l'aplicació de la centralització –també electoral- era l'autèntica autonomia d'unes elits locals, no sempre coincidents amb els interessos de les elits nacionals.⁵²⁵ Malgrat el context repressiu de 1843-45, que només permetia iniciatives a l'entorn de l'òrbita del Partit Moderat, fossin més o menys reaccionàries o més o menys temperades, el cert és que la proposta podia sorgir, i no era inusual que ho fes, després d'una intensa lluita personal, que s'alimentava de contactes influents i d'estratagemes diverses. És el cas d'Ignasi Maria Sullà, però també de molts d'altres, que es nodrien del clientelisme i l'intercanvi de favors, realitats fomentades per la legislació electoral.

El clientelisme sorgí com a pràctica fonamentada en l'afavoriment de persones, mitjançant beneficis econòmics i socials o privilegis, com a compensació pel suport rebut. El concepte ha estat abastament treballat i, com s'ha comentat anteriorment, una de les definicions més operatives pot ser la que identifica Javier Moreno Luzón com un fenomen de relacions informals i de tipus instrumental que s'aparta de la moral oficialment proclamada per a accedir al l'intercanvi recíproc de béns i serveis de diferent espècie entre dos subjectes.⁵²⁶ Al seu torn, Javier Fernández Sebastián i Juan Francisco Fuentes identifiquen el cacic amb aquelles persones destacades d'un municipi que exercien una influència excessiva en assumptes polítics o administratius.⁵²⁷

Aquestes pràctiques eren afavorides per l'adulteració inherent a l'organització de les eleccions, alhora que ajuden a comprendre més profundament la dinàmica electoral del moment, sovint immersa entre lluites més personalistes que no pas ideològiques. L'enrevessada disputa entre Celestí Mas i Ramon de Padró a Igualada, en les diverses eleccions entre 1846 i 1851, ho confirma. Si inicialment l'adscripció política de Mas al

⁵²³ Josep Maria PONS i ALTÉS, «El significado del parlamentarismo liberal...».

⁵²⁴ Rafael ZURITA ALDEGUER, «La representación política en la formación del Estado español (1837-1890)», a Salvador CALATAYUD; Jesús MILLÁN; María Cruz ROMEO (eds.), *Estado y periferias...*, pp. 159-182.

⁵²⁵ Raffaele ROMANELLI, *Il Comando impossibile...*, pp. 41-42.

⁵²⁶ Javier MORENO LUZÓN, «Teoría del clientelismo...».

⁵²⁷ Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN; Juan Francisco FUENTES, «caciquismo...», pp. 112-115.

Partit Moderat no era del tot clara, per un possible flirteig amb el progressisme el 1843, amb el pas dels anys no n'hi hagué cap dubte i ambdós acabaren esdevenint simpatitzants de la mateixa formació. Així, l'autèntica lluita era d'ambició per arribar al Congrés i per a fer-ho es valgueren de tot tipus d'estratagemes i complots, en la base dels quals es trobava la pràctica del tracte de favor en el qual es fonamentava el clientelisme.

Mas buscava fer el salt a les Corts i promocionar-se de secretari de l'Ajuntament d'Igualada a una millor posició en l'administració, mentre per la seva banda Padró pretenia seguir un camí paral·lel deixant l'administració de rendes i d'aduanes de Mataró. Ambdós cercaven en el càrrec de diputat una via per a ascendir social i econòmicament. Els resultats de les primeres eleccions de 1846 donaren com a vencedor a Padró (taula 14 de l'annex número 1). Ara bé, mentre la realitat anava per un cantó, el discurs polític de Mas anava per un altre. Derrotat, l'aleshores secretari del consistori igualadí en comptes d'acceptar la realitat, provà d'impugnar els comicis. Per a fer-ho utilitzà els contactes que havia anat teixint des de la seva entrada a l'Ajuntament, el 1845. Així, va guanyar-se un col·lectiu d'homes influents, com el diputat provincial Pere Dalmases o el secretari del cap polític de la província de Barcelona. Aquests homes i alguns comissionats del consistori igualadí van treballar per a canviar el sentit final de les eleccions.

L'objectiu era impugnar els resultats, buscar la seva anul·lació i aconseguir una nova crida a les urnes que possibilités una altra oportunitat per a Mas.⁵²⁸ Es va cercar el flanc d'actuació a Calaf, justament on va tenir menor suport Mas i major Padró. A aquest darrer se li objectava, entre d'altres possibles irregularitats, que s'hagués nomenat com a president de la mesa de Calaf a una persona aliena al consistori o que s'haguessin comptabilitzat vots inexistents.⁵²⁹ Probablement, Padró se serví de les mateixes estratègies de coacció a l'electorat que el seu adversari. Si més no, Mas buscà la complicitat d'agents que treballaren sobre el terreny per a pressionar a l'electorat en favor seu.⁵³⁰ En tot cas, el fi justificava els mitjans. Per això, a desgrat de la seva pròpia actuació, Mas i els seus homes compendiaren tot un seguit de documentació que

⁵²⁸ Per a la reconstrucció de la trama consultin la correspondència conservada al Topogràfic 154. Lligall núm. 1, Fons Municipal d'Igualada, ACA, Igualada. Per a més detalls, Oriol LUJÁN, «La construcció de la carrera de Celestí Mas i Abad (1845-50)», *Miscellanea Aqualatensia*, núm. 16 (2015), pp. 187-215.

⁵²⁹ «Carta de Juan de Dios Arce a Celestí Mas i Abad, Barcelona, 12-12-1846», Topogràfic 154. Lligall núm. 1, FMI, ACA, Igualada.

⁵³⁰ «Carta de Juan de Dios Arce a Celestí Mas i Abad, Barcelona, s/d», Topogràfic 154, lligall 1, FMI, ACA, Igualada.

acreditava la manipulació dels vots ocorreguda a Calaf. Per exemple, una certificació d'un pres que no havia pogut anar a votar en restar reclòs i se suposava que ho havia fet o acreditacions d'electors que no havien acudit a votar i se suposava que ho havien fet.⁵³¹ Documentació similar es va fer arribar al cap polític Manel Lassala, perquè dictaminés una nova convocatòria a les urnes.

Finalment, l'estratègia sortí a efecte i els vots de la secció de Calaf foren desestimats. D'aquesta manera, només se sumaren els resultats de les seccions d'Igualada i d'Esparreguera. Així, Mas obtenia 30 vots, Padró 17 i Jaume Ferrer 22.⁵³² Cap aspirant gaudia de majoria absoluta i s'havia de passar a una segona volta entre Mas i Ferrer, els dos amb més suports. El falsejament del procés de Calaf serví al secretari igualadí per a impugnar uns resultats, sorgits d'unes pràctiques fraudulentess i d'intercanvis de favor també existents a Igualada. Com a prova, Mas actuà com a secretari escrutador en les eleccions provincials de febrer de 1850 i donà suport al seu amic Pere Dalmases, que curiosament l'havia ajudat a recórrer els resultats de 1846. D'aquesta manera, Dalmases s'assegurava la victòria amb un home de confiança que podia intervenir en el sentit final dels resultats, si feia falta.

La polèmica continuà en els següents comicis de 1848, 1850 i 1851. Destaca, per exemple, que el 1850 la situació repetí més o menys els mateixos paràmetres. En aquest cas, Mas seguí sofisticant la seva estratègia, controlant la mesa electoral igualadina, plena de familiars, d'amistats i coneguts, que l'afavoriren.⁵³³ A més, apel·laren novament en contra dels resultats de Calaf, amb la voluntat de revocar-los. Si la mesa igualadina donà per bona l'estratègia, la comissió d'actes del Congrés no acceptà aquesta resolució i considerà també els vots de Calaf, donant com a vencedor a Padró.⁵³⁴ Hi tingueren molt a dir les epístoles que aquest envià al ministre de la Governació. Tal vegada, el vincle de Padró amb el duc de Riànsares⁵³⁵ pogué facilitar el contacte directe amb el ministre Sartorius, que formava part dels cercles de l'entorn de la reina. Així mateix, Padró havia estat nomenat secretari de la Reial Persona el 2 de juliol de 1850.⁵³⁶ La xarxa d'amistats, favors i deutes electorals s'imposava un cop més.

⁵³¹ «Carta de Juan de Dios Arce a Celestí Mas i Abad, Barcelona, 15-12-1846», Topogràfic 154, lligall 1, FMI, ACA, Igualada.

⁵³² DSC: legislatura 1847-48, pp. 391-392.

⁵³³ «Al Sr. Ministro de la Gobernación, 16-12-1850», Fons Electoral, ACD, Madrid.

⁵³⁴ DSC: legislatura 1850-51, p. 375.

⁵³⁵ Atribuït per Arce a «Carta de Juan de Dios Arce a Celestí Mas i Abad, Barcelona, 15-12-1846», Topogràfic 154. Lligall núm. 1, Fons Municipal d'Igualada, ACA, Igualada.

⁵³⁶ F. V. H., «Padró y de Marimón, Ramón de», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

Una altra manifestació. El moderat Joan Miret, en endur-se la victòria pel districte de Tarragona el 1851 va ser acusat, a banda de coaccions i suborns a l'electorat, de seduir el governador civil de la província, Rafael Húmara, amb una promesa d'intentar afavorir la seva promoció a canvi del suport rebut. Al mateix temps, Húmara era culpats de beneficiar les candidatures dels polacs, designació per la qual eren coneguts els partidaris de la facció de Luis José Sartorius.⁵³⁷ Desconec si Miret hi tingué alguna cosa a dir, però el cas és que Húmara va ser nomenat governador civil de Salamanca el 1853.

Aquest tipus de pràctiques governades pels tractes de favor sovint prenien una volada decisiva a l'hora de dictaminar vencedor en els comicis, tal vegada més que les instruccions rebudes des del govern. De fet, cal tenir en compte que la coordinació entre les disposicions del govern i les autoritats provincials o del districte no sempre era confluent. A vegades sorgien disconformitats entre els diferents comandaments, probablement per la manca de coincidència entre els diversos interessos en disputa. Ho exemplifiquen les eleccions de 1851 a Montblanc. D'entrada, el fins llavors diputat del Partit Moderat Joaquim Maria d'Aguiló havia estat bandejat pel govern, que no li permeté presentar-se de nou.⁵³⁸ Així, la posició de candidat oficial restà oberta per a Jaume Ceriola Flaquer, el menor dels germans Ceriola que tot just complia aquell any els 26. En tot cas, no totes les autoritats actuaven en sintonia, ja que mentre el governador civil inicialment apostava per Genaro de Quesada, que finalment no es degué presentar, l'administrador de rendes de Montblanc treballà per afavorir Ceriola, fet que li costà l'arrest fins passades les eleccions.⁵³⁹ Sigui com sigui, Ceriola s'endugué la victòria.

Tot plegat demostra la importància del govern en la direcció i manipulació de les eleccions, una conducció però no sempre efectiva. Apareixen límits evidents, en un joc d'estratègies i personalismes on les autoritats i elits locals hi tenien molt a dir i, perquè no, també l'electorat. Em remeto a l'evidència del districte de Reus, feu tradicional del Partit Progressista i de les idees liberals avançades, que s'abstingué fins i tot de prendre part en els primers comicis generals de la dècada davant del desencís produït pel context polític repressor. A partir de la seva configuració com a districte el 1846, i tant el 1851 com el 1853, estigué dominat per Pere Sardà i Cailà, del Partit Progressista. Només el

⁵³⁷ «Vendrell, 28 de abril», *El Clamor Público*, núm. 2089 (6-5-1851), p. 2.

⁵³⁸ Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Elecciones generales de 1851...*, p. 185.

⁵³⁹ *El Clamor Público*, núm. 2089 (6-5-1851), p. 2.

1850 en sortí perdedor enfront del moderat Pere Martí i Sangenis, probablement fruit de la intervenció del governador de la província, que habilità l'elecció de set aspirants del Partit Moderat –tots els de la província-, després que el 1846 quatre dels set havien estat de la formació progressista.

Fins a quin punt, doncs, arribà aquesta contestació? Fou predominant als districtes catalans per a poder parlar de l'existència d'un perfil polític propi o d'una dinàmica electoral diferenciada? Tot seguit ho avaluo.

6.3.- L'existència d'un perfil polític propi en la dinàmica electoral espanyola

Més que parlar d'una dinàmica electoral pròpia als districtes de Catalunya, a molt estirar es pot fer referència a un perfil diferenciat dins del sistema espanyol. La historiografia ha ressaltat per a l'època l'aparició de diputats industrialistes d'oposició com a element distintiu, d'acord amb la necessitat de sostenir un discurs específic, vertebrat en el prohibicionisme industrial.⁵⁴⁰ A la pràctica, cal sospesar els confins d'aquest plantejament. En primer lloc, la seva presència en forma de candidatures relativament autònomes fou minoritària i fonamentalment circumscrita a la província de Barcelona, especialment a la ciutat. A més, en les eleccions de 1843, 1844, 1845 i 1846 no existiren com a tal candidatures d'oposició. Com a molt, s'intentà incloure homes de tendència moderada amb un perfil industrialista en el si de les llistes oficials. Per exemple, en l'elaboració de la candidatura de la província de Barcelona el 1844 les corporacions industrials mogueren fils amb aquest objectiu.

Ho mostra la inclusió a l'elenc de Gervasi Gironella, que era oficial del ministeri d'Hisenda i home proper a Pedro José Pidal. Al vicepresident de la Comissió de Fàbriques, Nicolàs Tous, ja li causà molt bones sensacions el mes de juny de 1844, a l'hora de moure's pels cercles de poder de Madrid per a defensar els interessos

⁵⁴⁰ Sobre les relacions parlamentàries entre corporacions industrials i diputats segueix sent útil, tot i els anys, Jaime CARRERA PUJAL, *La economía de Cataluña en el siglo XIX*, volum I... Aportacions una mica més recents, Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...* i Alexandre SÁNCHEZ (ed.), *Protecció, ordre i llibertat: El pensament i la política econòmica de la Comissió de Fàbriques de Barcelona (1820-1840)*, Barcelona, Editorial Alta Fulla, 1990. Sobre les relacions parlamentàries amb el prohibicionisme, especialment del blat i les zones productores del mateix, Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, «La consolidación del prohibicionismo en el comercio del trigo (1820-1847)», a Diego CARO CANCELA (ed.), *El primer liberalismo en Andalucía (1808-1868): Política, economía y sociabilidad*, Cádiz, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, 2005, pp. 207-247. Referent als diferents posicionaments econòmics en el si de la societat andalusa, Rogelio VELASCO PÉREZ, *Pensamiento económico en Andalucía...* Una visió de conjunt en el si de la monarquia, Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, *Grupos de presión...*

industrials.⁵⁴¹ Inicialment també provaren d'afegir-hi Javier de Burgos. Tous, pocs dies després de les eleccions, comentava en privat: *«El Sr. Burgos, cuyos grandes talentos y buenas doctrinas económicas no pone en duda esta comisión. La falta que se haya cometido en no nombrarle diputado por esta provincia no debe recaer sobre los fabricantes, quienes lograron colocarle en la 1ª candidatura que era la verdadera expresión del país como formada por el comité general, pero afecciones personales e intereses mezquinos intentaron distraer la opinión bajo el supuesto de que el Sr. Burgos había asegurado que no optaría por Barcelona en caso de salir diputado»*.⁵⁴² No era estranya la voluntat d'inclusió de Burgos per part de les corporacions industrials, ja que havia liderat el front proteccionista, format pels bladers castellans, els siderúrgics bascos i els fabricants de teixits de cotó catalans en la reforma aranzelària de 1841.⁵⁴³

Si bé Burgos saltà finalment de la llista oficial, l'estratègia fou prou fructífera durant la legislatura, en rebre el suport de bona part dels diputats de la província de Barcelona. Els compensatoris resultats animaren a seguir el camí traçat a les eleccions parcials de 1845, però aleshores ja toparen amb alguns obstacles. Com ja he recollit, el govern intervingué directament per tal de confeccionar candidatures amb nous funcionaris lleials.⁵⁴⁴ Per a desenvolupar tal encàrrec a Catalunya, Narváez envià el militar Félix María Messina. Aquest es desplaçà a Barcelona amb les directrius apreses, d'acord amb l'experiència de les últimes eleccions i amb les indicacions oportunes del cap de govern. Calia confeccionar una llista de personalitats afins al govern moderat, alhora que amb homes propers a l'òrbita industrial, sempre que aquesta condició no els apartés gaire de les concepcions bàsiques compartides pel conjunt dels diputats del Partit Moderat. Així li ho apuntava Messina al mateix Narváez: *«Esta misma noche me ha ofrecido que quedará impresa la candidatura substituyendo a Llauder con persona de instrucción en extremo adicta y con la ventaja de que se halle representada en ella la clase fabril como V. conoce no es despreciable en este país. Supondrá V. que no he descuidado que no sea fanático respecto a las cuestiones algodoneras en las que una gran parte de los interesados lo sacrificarían todo a sus ideas de exclusivismo»*.⁵⁴⁵

⁵⁴¹ «Carta de Nicolàs Tous a Juan Dotres, Barcelona, 20-6-1844», Copiador de correspondència (1839-1844), Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

⁵⁴² «Carta de Nicolàs Tous a Juan Dotres, Barcelona, 21-9-1844», Copiador de correspondència (1839-1844), Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

⁵⁴³ Jaime CARRERA PUJAL, *La economía de Cataluña en el siglo XIX*, Volum I..., pp. 213-214.

⁵⁴⁴ Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, p. 127.

⁵⁴⁵ «Carta de Félix María Messina a Ramón María Narváez, Barcelona, 13-11-1845», Volum 65 – 9/8126 – Documentació varia. 2ª secció M-Me, Peça 23, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

Amb les portes tancades per entrar a la llista oficial, les diverses entitats manufactureres donaren un pas endavant i provaren d'afavorir altres propostes, com la formada per l'hisendat Jerónimo Merelo, amb vincles a la Junta de Comerç i a la Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona; el fabricant i propietari Joan Güell i l'advocat i propietari Sebastià Anton Pascual, que tenia inversions en empreses de Güell.⁵⁴⁶ Aparegueren altres candidatures similars, substituint Merelo per Tomàs Illa i Balaguer o amb Bonaventura Carles Aribau com a pal de paller, que es presentava amb diferents acompanyants. Ja fos amb l'hisendat i exdiputat Ramon de Bacardí, amb el fabricant Valentí Esparó, que a final d'any entraria al consistori barceloní com a tinent d'alcalde,⁵⁴⁷ amb el vicepresident de la Junta de Comerç Tomàs Coma,⁵⁴⁸ amb l'advocat resident a Madrid Bonaventura de Córdoba⁵⁴⁹ o amb el catedràtic Ignasi Sanpons.⁵⁵⁰

No resulta insòlit que les corporacions es mobilitzessin. A banda de la porta tancada a la llista oficial, que les obligava a activar-se si volien tenir representants al Congrés, diverses personalitats els instaren a fer-ho. Començant pel diputat Josep Manso de Juliol, que en l'anterior legislatura es cartejava amb la Junta de Comerç coordinant accions a desenvolupar a les Corts. El juliol de 1845 comunicava a Agustí Ortells la peremptorietat de pensar en l'adequació del perfil dels propers diputats als interessos industrials: *«Ya hablaremos, pero VV. [Ustedes] en esa [Barcelona], es preciso que piensen ya seriamente en ello. Que vengan personas de capacidad, que puedan hablar con conocimiento del asunto y con todo desembarazo. Que sean de madurez, y de nota en el país. [...] y yo trato de que se anticipen las reelecciones para tenerlos aquí a principio de legislatura. Que no guíe otro norte que el interés de la provincia toda de Cataluña. En Gerona y demás provincias que haya que reelegir es preciso pensar en las personas, y si VV. me las indican pueden hacer un gran servicio al país»*.⁵⁵¹ Això és, Manso provaria d'intervenir, perquè el govern donés suport a homes d'aquest perfil.

A la pràctica, ni li fou fàcil ni ho aconseguí, malgrat les temptatives vinguessin de diverses direccions. Des del comissionat de la Comissió de Fàbriques, Juan

⁵⁴⁶ *Diario de Barcelona*, núm. 321 (17-11-1845), p. 5.

⁵⁴⁷ Joan FUSTER SOBREPÈRE, *Barcelona i l'Estat centralista...*, p. 62.

⁵⁴⁸ Sobre els negocis de Tomàs Coma, Francesc CABANA, *Fàbriques i empresaris...*, volum III, pp. 134-146.

⁵⁴⁹ *Diario de Barcelona*, núm. 322 (18-11-1845), p. 3.

⁵⁵⁰ «Elecciones», *El Español*, núm. 439 (22-11-1845), p.1.

⁵⁵¹ «Carta de Josep Manso de Juliol a Agustí Ortells, Madrid, 18-7-1845», carta núm. 995, lligall LXXXIX, Caixa 121, Fons de la Junta de Comerç, BC, Barcelona.

Dotres,⁵⁵² passant pel mateix secretari de la institució que treballava des de Madrid, Joan Vilaregut,⁵⁵³ fins el futur diputat Tomàs Illa i Balaguer. Tots instaren a la institució en el mateix sentit: incidir per a l'elecció de diputats favorables als interessos industrials.⁵⁵⁴ No se'n sortiren, probablement perquè els resultats o bé havien estat alterats o s'havia arribat a ells després d'una estratègia de coacció intensa de l'electorat, com s'ha indicat anteriorment.

Tot sigui dit, malgrat la victòria governamental, la voluntat de control del discurs dels representants de les circumscripcions catalanes, per part de les corporacions industrials, no frenà. La Junta de Comerç reuní a la casa de la Llotja, passades les eleccions, els nous i antics diputats de la província de Barcelona que havien d'actuar en la següent legislatura. L'objectiu no admetia incerteses: calia indicar-los les instruccions a seguir en les qüestions sobre el sistema tributari i de matèria aranzelària. Si Messina no hi assistí en absentar-se ja de la ciutat, això no fou impediment perquè se li enviés una carta fent-lo particip d'aquesta realitat. Se li mostrà una unitat d'acció en els diputats barcelonins i se l'instà a prendre-hi part.⁵⁵⁵

La situació donà un pas endavant el 1846. Tot i que no ho he pogut documentar, és probable que les corporacions industrials s'amaguessin darrera d'algunes de les llistes proposades aleshores a la ciutat de Barcelona. Tenint en compte l'experiència precedent i seguint les indicacions que alguns diputats ja els havien recomanat provaren de buscar un equilibri entre homes de perfil industrial, que a la vegada no despertessin sospites de dissentiment governamental. Així, avalats pel gabinet de torn, el camí per a ser elegits seria més planer. Sembla que fou així en les principals propostes que feien alguns electors de la ciutat de Barcelona,⁵⁵⁶ que sobretot temien el debat de la qüestió aranzelària.

Per això, proposaven aspirants favorables als interessos industrials. S'acabaren imposant Ramon Maresch al primer districte, Tomàs Illa i Balaguer al segon, Josep Manel Planas al tercer i José de la Peña y Aguayo al quart (taula 14 de l'annex número 1), tots a gust de l'entorn fabril. De fet, no hi ha constància de cap llista impulsada pel govern, com el 1845. És a dir, o bé aquest rebaixà la incidència en la contesa electoral,

⁵⁵² «Acta de la comissió de Fàbriques, Barcelona, 29-10-1845», Llibres d'actes, Volum III, Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

⁵⁵³ «Carta de Joan Costa a Joan Vilaregut, Barcelona, 25-11-1845», Copiador de correspondència (1844-1847), Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

⁵⁵⁴ «Acta de la comissió de Fàbriques, Barcelona, 13-12-1845», Llibres d'actes, Volum III, Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

⁵⁵⁵ Carta núm. 288, Copiador d'oficis. Diversos. 1845 – 1846, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

⁵⁵⁶ «Candidaturas», *Diario de Barcelona*, núm. 338 (4-12-1846), pp.4-5.

comptant amb l'elecció de candidats afins al Partit Moderat, o bé no pogué imposar-se. Sense anar més lluny, aleshores Messina només assolí 21 vots al segon districte,⁵⁵⁷ si bé aprofità la desestimació de Peña y Aguayo de representar Barcelona per vèncer en les eleccions parcials posteriors del districte quart.

Culminant aquesta lògica, la historiografia s'ha referit abastament a les eleccions de 1850, quan es gestà una candidatura unitària impulsada per l'Institut Industrial de Catalunya i la Junta de Fàbriques.⁵⁵⁸ Aquestes organitzacions detectaren la dependència que alguns diputats del Partit Moderat exhibien a l'hora de donar suport als interessos dels cercles manufacturadors. Davant la reforma aranzelària de 1849, se'ls féu evident la imperiositat d'actuar amb major capacitat de maniobra. Això els conduí a estimular candidatures que havien de garantir una actuació autònoma del govern quan es debatien qüestions industrials. En conseqüència, impulsaren com a candidats d'oposició, entre finals de 1849 i principis de 1850, Ángel de Villalobos (de l'òrbita moderada) i Joan Vilaregut (progressista). L'experiència fou prou positiva, malgrat que el suport en aquest últim cas de l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera li costà a l'entitat ser suspesa per entrar en l'àmbit polític.⁵⁵⁹

Les eleccions generals de setembre de 1850 es començaren a gestar a la ciutat de Barcelona a finals de març de 1850, en un convit al saló de descans del Liceu on els negocis prenen la paraula com a vertebradors de la política. Ho recordava prou bé l'adornament de la sala, presidida per columnes engalanades amb flors artificials, una gran font d'aigua que brollava al centre, gerres de porcellana i quadres al·legòrics de la indústria i del comerç. A taula, més d'un centenar de canelobres de plata, prop de 150 autoritats servides per una vuitantena de servents i tot plegat amenitzat, entre plat i plat, per la mateixa orquestra del Liceu.⁵⁶⁰

L'eufòria esclatà amb els nombrosos discursos, envalentits per la magnificència de l'àpat, que alterà de tal manera als comensals que s'oblidaren de brindar per l'electorat, sempre en boca dels diputats. Josep Manel Planas, Tomàs Illa, Joan Vilaregut, Celestí Mas i Pascual Madoz es descuidaren de fer-los-hi esment. Quina era, doncs, l'exhortació? Tots els visques foren per a la indústria, l'Institut Industrial de Catalunya, la reina, les autoritats, el govern i pels mateixos diputats. Aquell era un homenatge als parlamentaris que havien contribuït a esmenar la llei aranzelària de 1849,

⁵⁵⁷ *Diario de Barcelona*, núm. 342 (8-12-1846), p.3.

⁵⁵⁸ Sobre la gestació d'aquesta llista, Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 353-368.

⁵⁵⁹ Joan FUSTER SOBREPARE, *Barcelona i l'Estat centralista...*, p. 225.

⁵⁶⁰ *Diario Constitucional de Palma de Mallorca*, núm. 98 (8-4-1850), pp. 2-3.

mitjançant l'actuació de la Diputació catalana a Corts, com es posarà de relleu més endavant, en els capítols vuitè i novè. Però especialment a Madoz, per agrair-li la presidència d'aquesta plataforma i per intentar convèncer-lo que es presentés per un districte barceloní, com a cap del progressisme català i emblema del front proteccionista que es començà a bastir l'any anterior amb l'entrada al Congrés de Joan Vilaregut.

Dit d'una altra manera, ostentacions de poder com aquelles, per part d'uns cercles reduïts de la societat que traslladaven les seves inquietuds a la política, posaven de relleu les autèntiques motivacions d'alguns diputats, que en bona mesura passaven pel benefici personal. De fet, si Madoz s'havia desplaçat fins a Barcelona no era per altra cosa que per afavorir els seus negocis. Havia d'assistir a la inauguració de la fàbrica de Sants de l'Espanya Industrial, empresa de la qual n'era accionista.⁵⁶¹ En aquell acte no hi faltaren els fabricants Joan Güell i Tomàs Coma, entre d'altres, així com els diputats o aspirants a ser-ho Tomàs Illa, Jaume Ceriola, Joan Baptista Clavé, Jaume Badia o Josep Sol.⁵⁶²

El front electoral industrialista, format per Sebastià Anton Pascual, Tomàs Illa, Jacint Fèlix Domènech i Pascual Madoz s'acabà imposant, però amb algunes objeccions a fer. Després de la renúncia de Madoz, optant per representar Tremp, s'enfrontaren Manel Josep de Torres i Joan Vilaregut. Aquell fet denotava que la unitat aconseguida en aquella convocatòria o no s'havia pogut mantenir o bé s'optà per presentar dos candidats de tarannà industrial, propers a l'Institut Industrial de Catalunya, però políticament diversos. Igualment, la pretesa unitat política catalana a l'entorn de les tesis industrialistes tampoc no era homogènia. En referència a l'elecció de Torres, l'antic aspirant a diputat per Figueres, Narcís Fages de Romà, publicava les següents paraules des de *La Granja* (vegin el text complet a l'annex número 2): «¿Se considera la propiedad territorial como recomendación particular en los diversos candidatos? No, sin duda: en tanto no, como que ahora mismo en la última parcial que se ha verificado, y en la cual ha triunfado honrosa y dignamente D. José Manuel Torres, era preconizada su candidatura como la de la fabricación, comercio y propiedad. Así se leía la propiedad, después de la fabricación y del comercio, que es decir que se veía puesto en último lugar lo que debiera estar en el primero [...] Conocemos la inmensa valía de la fabricación y del comercio, y librenos Dios de toda idea de deprimirlos,

⁵⁶¹ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, p. 265.

⁵⁶² Joan FUSTER SOBREPÈRE, *Barcelona i l'Estat centralista...*, pp. 232-233.

*pero no es rebajarlos el sostener que deben consentir la primacía de la propiedad territorial y del cultivo».*⁵⁶³

La magnificació de la unitat catalana a l'entorn de la candidatura barcelonina, resseguida posteriorment per la historiografia, començà a vertebrar-se ja aleshores a través del discurs polític, unes manifestacions que alhora també incorporaven una patrimonialització dels anhels de tot Catalunya. En aquest sentit, Joan Illas i Vidal, que seria diputat a Corts per primer cop el 1857, però que aleshores estava a l'entorn de les corporacions industrials, va assegurar en un article publicat a *El Bien Público*, portaveu de l'Institut Industrial de Catalunya: «*En Cataluña la opinión poco menos que unánime es decididamente proteccionista en economía, decididamente opuesta a los inmoderados tributos existentes, decididamente opuesta también en administración a la centralización excesiva [...] Cataluña en masa no formará más que un partido. A este partido único, verdaderamente catalán, deseamos que pertenezcan los diputados catalanes*».⁵⁶⁴ A aquest discurs (consultin el text sencer a l'annex número 2) s'hi apuntaren bàsicament els industrials barcelonins, que des del mateix institut asseguraven que l'objectiu principal era conformar un cos compacte en la Diputació catalana per a la defensa dels interessos del Principat.⁵⁶⁵ La qüestió era que aquesta vindicació l'associaven fonamentalment a l'industrialisme.

Així, les entitats intentaven vincular Catalunya a una determinada idea de territori i procuraven que els diputats de la ciutat afins a la seva candidatura la sostinguessin, així com d'altres de fora de la metròpoli, com Madoz a Tremp, Villalobos a Manresa, Sol i Padrís a Granollers o el mateix Illas i Vidal a Santa Coloma de Farners. No tots, però, tingueren èxit. En concret, només Madoz i Villalobos (taules 29, 31 i 32 de l'annex número 1). És cert que el govern hi contribuí amb les seves maniobres electorals, algunes de les quals també foren empleades pels industrials. Però al mateix temps, és ineludible que aquest discurs, adoptat per la historiografia, no responia a la realitat completa de tots els districtes catalans, ni tan sols a la realitat política d'aquelles eleccions a la ciutat de Barcelona, que presentava més perfils industrialistes que els de la candidatura impulsada per l'Institut Industrial de Catalunya.

Començant per Miquel Clavé, derrotat per Madoz a Sant Pau. Era comerciant i fabricant barceloní i formava part d'una llista d'homes afins al Partit Moderat i amb un

⁵⁶³ *La Granja*, núm. 3 (març de 1851).

⁵⁶⁴ L'article sencer a «Barcelona 21 de agosto», *El Bien Público*, núm. 360 (22-8-1850), p. 1.

⁵⁶⁵ Joan FUSTER SOBREPÈRE, *Barcelona i l'Estat centralista...*, p. 239.

tarannà industrialista innegable. Clavé s'acompanyava de l'hisendat, inversor i comerciant Sebastià Anton Pascual –que per cert, també formava part de la proposta industrialista oficial-, del fabricant Antoni Codina i de l'advocat Francesc Permanyer, qui seria un referent polític dels barcelonins en temps de la Unió Liberal, però que aleshores el seu tarannà conservador el situava més en sintonia amb el govern. Fins i tot, una altra proposta, amb un èxit ben escàs per cert, no s'allunyà gaire dels paràmetres industrialistes.⁵⁶⁶ La llista la formaven el marquès d'Alfarràs, l'industrial Joan Güell i els propietaris Josep Bertran i Ros i Bartomeu Vidal. És a dir, tampoc no hi havia unitat política des dels diversos fronts favorables al món manufacturer.

Un altre aspecte a posar en dubte sobre l'èxit de la candidatura industrial és que al primer districte inicialment vencé la llista governamental, probablement amb el suport de les autoritats, tot sigui dit. Anglasell aconseguí 108 vots per 107 d'Anton Pascual, al mateix temps que els afins al gabinet també hi votaren Carles de Fortuny (taula 29 de l'annex número1). En una necessària segona volta Anton Pascual es féu amb la victòria, amb 260 vots dels 379 emesos, mentre Anglasell restà amb 116.⁵⁶⁷ Tal vegada, el triomf de Pascual es produí perquè els electors de tarannà industrial s'uniren a favor seu, tant els partidaris de la candidatura de l'Institut Industrial de Catalunya, com els d'un pensament més conservador.

En tot cas, el govern no volia disconformitats i el mateix ministre comte de San Luis s'afanyà a escriure al governador civil de Barcelona que tingués un ull posat sobre les eleccions per tal «*que queden excluidos de honra tan alta [ser escollits diputats] aquellos individuos que, perteneciendo al Partido Moderado, han hecho en las últimas legislaturas una oposición puramente personal*».⁵⁶⁸ Per aquest motiu, davant el triomf de la candidatura industrial el governador suspengué la Junta de Fàbriques i l'Institut Industrial de Catalunya. Malgrat el febrer de 1851 es permeté la reobertura d'aquest darrer, tot i que no de la Junta de Fàbriques,⁵⁶⁹ fou més difícil bastir una llista unitària a la ciutat, com es va fer el 1850. Encara resultà més difícil estendre-la a l'interior de la província. És a dir, l'experiència de 1850 ja no es repetí i a partir d'aleshores les candidatures d'oposició (moderades o de coalició amb homes del Partit Progressista) més que afermar-se, es desinflaren. En les eleccions de 1851 només foren escollits com a diputats d'oposició industrialista Villalobos a Manresa i Sol a Granollers. Illas i Vidal

⁵⁶⁶ «Crónica electoral», *El Áncora*, núm. 241 (29-8-1850), p. 6.

⁵⁶⁷ «Acta del districte de La Llotja, Barcelona, 3-9-1850», Fons Electoral, ACD, Madrid.

⁵⁶⁸ Joan FUSTER SOBREPRA, *Barcelona i l'Estat centralista...*, p. 235.

⁵⁶⁹ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut industrial...*, p. 368.

ho provà, sense èxit, a Mataró. D'altra banda, el context electoral de 1853, dominat per l'oposició o la complicitat amb el projecte de Juan Bravo Murillo, ofereix un altre tipus de lectura no circumscrita únicament a la qüestió industrial.

La contestació al govern mitjançant candidatures d'oposició de tarannà industrial no fou generalitzada a Catalunya, però l'experiència resultà notòria, amb una coordinació creixent i un distanciament ascendent vers l'òrbita governamental. Ara bé, aquestes realitats foren escapçades finalment per la prohibició del govern d'algunes de les entitats que les fomentaven i emparaven. Aquestes propostes, tanmateix, foren limitades sobretot a la ciutat de Barcelona. En conseqüència, l'experiència no es pot lligar a una realitat única catalana, tant per la desigual incidència territorial d'aquestes iniciatives, com fins i tot per la presència d'opinions contràries, com la referenciada de Fages de Romà i d'altres similars a la província de Lleida.⁵⁷⁰

Amb tot, és de justícia destacar el rol de la ciutat de Barcelona, impulsant des de 1850 l'organització de candidatures d'unitat contestatàries a la direcció governamental. Aleshores de tarannà industrial, el 1851 de coalició entre progressistes i demòcrates i el 1853 també de coalició, però entre progressistes i moderats –encara que forjada per separat i amb recels patents-, tots reunits sota l'oposició al projecte de renovació de la Constitució de 1845 en sentit restrictiu. Aquesta experiència, però, fou limitada, circumscrivint-se únicament a la ciutat i a alguns districtes de la província. Per exemple, el 1853 12 dels 13 diputats es mostraren contraris a la reforma de la carta magna: quatre des de les files del Partit Progressista –tot i que un d'aquests li fou anul·lada l'acta- i vuit des de les de la formació moderada, sis dels quals eren o bé puritans o moderats d'oposició notoris (taula 43 de l'annex número 1).

De fet, el perfil polític dels representants catalans també fou força diferenciat. Molt poca atenció ha tingut aquesta qüestió, tot i la rellevància d'un perfil polític propi que tingueren els diputats escollits pels districtes catalans al llarg d'aquella Dècada Moderada. Malgrat el domini del Partit Moderat, en sintonia amb l'evolució general espanyola, hi hagué una notòria presència de posicions liberals més avançades, especialment del Partit Progressista, però també de demòcrates, a més d'una gens menyspreable existència de moderats puritans i d'oposició. Tot plegat, presenta un

⁵⁷⁰ Josep Maria PONS i ALTÉS, «Los grupos dirigentes en la Cataluña urbana y su relación con el Estado centralista (1844-1868)», a Salvador CALATAYUD; Jesús MILLÁN; María Cruz ROMEO (eds.), *Estado y periferias...*, pp. 183-215; Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, volum IV: *La Segunda Guerra Carlista y las revoluciones de 1848 y 1854*, Barcelona, Bosch, 1957, p. 170.

model polític amb una clara idiosincràsia, que posa en entredit, al territori, la constant i abassegadora hegemonia dels homes del govern entre els representants a la cambra baixa.

Deixant de banda les eleccions de 1843, en un context polític unitari entre moderats i progressistes i en el qual bona part dels representants catalans no prengueren possessió del càrrec pel retard en el desenvolupament dels comicis, la resta mostren amb nitidesa aquesta tendència. Començant per les de 1844. Encara que aquestes conformaren un hemicicle amb hegemonia moderada, ja que per 248 diputats només cinc butaques foren ocupades per representants que no s'identificaven amb una línia o altra del partit,⁵⁷¹ a les províncies catalanes els matisos foren rellevants. Guiant-me per algunes votacions com la del projecte de reforma de la constitució i per algunes dades biogràfiques, els diputats mostraren diversitat ideològica, si bé el triomf moderat no deixava de ser hegemònic i indiscutible. És clar que la victòria dels afins a la línia doctrinària que representava el govern no fou tan àmplia. Només el 47%, nou dels 19 representants que prengueren possessió del càrrec, s'hi associaren i bona part d'ells amb nombrosos matisos (Gervasi Gironella, Esteban Sayró, Narcís Sicars, Salvador Enric Calvet, Carles Llauder, Josep Aleu, Antoni Mullerat, Felip de Martínez Davalillo i Josep Manso de Julio).⁵⁷²

La divergència més notable en el cas català, a diferència del que la historiografia havia destacat fins ara, és la notable presència de representants vilumistes, amb set homes partidaris de la tendència més conservadora (Ignasi Maria Sullà, Josep Antoni Alòs, Domènec Gomar, marquès de la Roca, Josep Maria de Gispert,⁵⁷³ Francesc Perpinyà⁵⁷⁴ i l'eclesiàstic Josep Vall Llobera⁵⁷⁵). Eren gairebé el 37% dels que juraren. Al mateix temps, a desgrat del que s'havia subratllat fins el moment, la presència de

⁵⁷¹ Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, p. 42..

⁵⁷² De tota manera, Llauder, Aleu, Mullerat i Manso mostraren un perfil propi no totalment adscrit a la línia doctrinària. Si bé Llauder i Mullerat donaren suport al projecte de constitució, Aleu votà generalment al costat del govern i Manso ha estat classificat aleshores com a molt proper a Narváez, tots quatre s'arreglaren al costat dels puritans en algunes qüestions. Ho feren en la voluntat de mantenir el jurat en els delictes d'imprensa, juntament amb Martí d'Eixalà; i Manso i Mullerat s'afegiren a Vallès en contra de la llei contra els ganduls. Però al mateix temps, Aleu, Llauder i Mullerat votaren al costat dels més reaccionaris en algunes qüestions referents a l'Església.

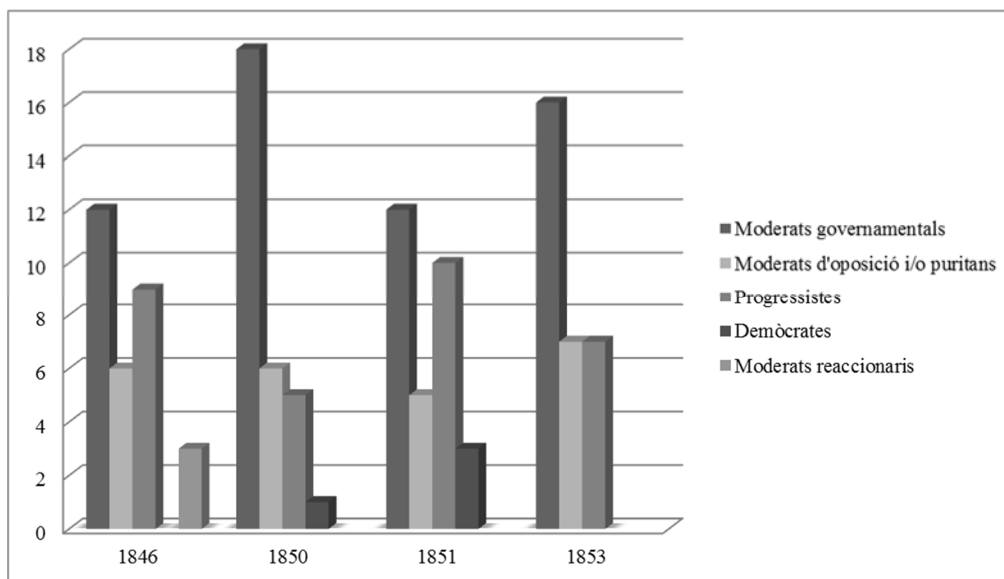
⁵⁷³ Manuel SANTIRSO RODRÍGUEZ, «Gispert Baldrich, José María de», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

⁵⁷⁴ Votà en contra de la reforma de la constitució i mostrà posicions reaccionàries en les seves intervencions, fet que portà a classificar-lo com a vilumista a Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, p. 196. Les seves intervencions mostren com s'oposà al nou text per por que en fer-lo tan restrictiu, com a resposta s'anés més enllà del text de 1837. Vegin DSC: legislatura 1844-45, pp. 206-207.

⁵⁷⁵ Votà en contra de la reforma de la constitució i mostrà diferències amb el govern en les votacions referents a qüestions eclesiàstiques.

puritans fou relativament baixa amb només tres clars seguidors (Joan Vallès,⁵⁷⁶ Luis Hernández Pinzón i Ramon Martí d'Eixalà⁵⁷⁷), si bé, en algunes votacions també s'hi afegiren Aleu, Mullerat, Llauder o Manso. A partir de 1846, amb una variabilitat política més àmplia, exemplificaré millor la presència d'un perfil polític divers. El gràfic següent ho posa de manifest. Contempla els 30 representants catalans escollits, dividits per les principals eleccions:

Figura 18: perfil polític dels diputats dels districtes catalans

Font: Elaboració pròpia, a partir de DSC: legislatures de 1846 a 1854

D'acord amb les dades que el gràfic aporta i que ja he insinuat en el capítol quart, es constata que si bé els moderats governamentals eren sempre majoritaris, rondant la meitat dels escollits per sobre o per sota, s'acompanyaven alhora d'una varietat política considerable. Els militants del Partit Progressista es movien entre una sisena part i un terç dels elegits, mentre la suma de puritans i moderats d'oposició acostumava a situar-se en un rang d'entre una sisena part i un quart. Menys prominents, però també presents el 1850 i el 1851 eren els demòcrates. Abans s'integraven dins del Partit Progressista –el Partit Democràtic aparegué el 1849- i el 1853 no hi hagué cap representant per l'obstrucció governamental, que impedí a Anicet Puig ser escollit.

Finalment, cal considerar que si el gràfic palesa una extinció a partir de 1846 dels moderats més reaccionaris, en realitat no fou així. Cal tenir en compte que el 1851

⁵⁷⁶ Malgrat votar en contra de mantenir el jurat en els delictes d'impremta, la resta de posicionaments el situen proper a la facció puritana.

⁵⁷⁷ Segons Josep Maria Vilajosana, tot i que estava en contra de la reforma constitucional, no s'alineà del tot amb els puritans. Vegin Josep Maria VILAJOSANA RUBIO, *Vida i pensament de Ramon...*, p. 69.

bona part d'ells s'integraren entre els governamentals –ja que el president del consell de ministres era d'aquesta facció-, de la mateixa manera que ho feren el 1853, majoritàriament mostrant-se partidaris de la reforma de la constitució en sentit restrictiu. Tot plegat posa en evidència la rellevant diversitat política que hi havia a Catalunya. Desgranant-ho i començant amb els resultats de 1846, si a tota la monarquia només s'escolliren per la banda alta 60 diputats progressistes,⁵⁷⁸ nou sorgiren dels districtes catalans, com a mínim el 15% de tots els polítics del Partit Progressista presents a l'hemicicle. Al mateix temps, si al Congrés aquests representaven aproximadament el 17%, a les circumscripcions catalanes aquesta xifra augmentava fins el 30%, una dada gens menyspreable si tenim en compte el context repressor del moment.

Aquesta tendència es completa per una presència també notable de representants puritans, cinc o sis en total (José de la Peña y Aguayo, Josep Manso de Juliol,⁵⁷⁹ Gaietà de Pallejà,⁵⁸⁰ el marquès de Girona i Antonio Ros de Olano,⁵⁸¹ amb possibilitats que Celestí Mas s'hi ubiqués a l'entorn, ja que tingué unes relacions fluïdes amb Manso de Juliol i amb pocs anys també es mostrà inclinat cap a aquestes tendències). És a dir, que

⁵⁷⁸ Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, pp. 130-131. Amb tot, el mateix autor exposa contradictòriament, en aquestes dues pàgines consecutives, que els membres del Partit Progressista van obtenir aleshores 60 i 54 escons. Peyrou i Vilches en recompten 53. Vegin Florencia PEYROU, *La comunidad de ciudadanos...*, p. 38 i Jorge VILCHES, *Progreso y libertad...*, p. 40.

⁵⁷⁹ Si bé el 1844 l'he ubicat al costat de la línia doctrinària, amb el pas dels anys Manso mostrà una evolució cap al civilisme, segons Manuel SANTIRSO RODRÍGUEZ, «Manso de Juliol, José. Conde de Llobregat...». De tota manera, el mateix autor el vincula favorable al projecte de Bravo Murillo el 1851. És clar que el 1846 es declarava tolerant per principis i assegurava haver votat en contra dels pressupostos en la darrera legislatura, evidència del distanciament que anava prenent vers el moderantisme doctrinari. Vegin *Diario de Barcelona*, núm. 359 (25-12-1846), pp. 4-5.

⁵⁸⁰ Si bé, la seva ubicació política no és del tot clara. Tot i que Pallejà va estar relacionat amb l'administració absoluta –a la Reial Audiència entre 1815 i 1820, cessat durant el Trienni Liberal i de nou readmès el 1823- i va ser nomenat noble aleshores, els diaris del moment l'identificaven com a conservador i, per tant, *a priori* i igual que Peña y Aguayo, Manso de Juliol i Ros de Olano, identificat amb l'ala més progressista del moderantisme. Recordin que aquell 1846, Pacecho, líder de la facció puritana, en el si del govern Istúriz va fundar el partit conservador a l'oposició, sota el qual es defensaven les tesis puritanes. En tot cas, el terme conservador va donar peu a classificacions ambivals, perquè en molts casos s'utilitzava per a referir-se al conjunt del moderantisme. Amb el pas dels anys es referiria a l'oposició conservadora, que abans de 1850 integrava puritans i reaccionaris i que posteriorment uní puritans i doctrinaris enfront de les tesis governamentals de Juan Bravo Murillo. El sentit del seu vot tampoc no ajuda a clarificar el posicionament. Per exemple, votà a favor de l'acusació de José de Salamanca per servir-se dels recursos del govern en benefici propi, però també ho feren altres puritans com Antonio de los Ríos Rosas. Vegin DSC: legislatura 1847-48, pp. 728-729 i 732. Pel contrari, donà suport a una esmena presentada per diversos puritans que volia posar límits al cobrament d'impostos. Vegin DSC: legislatura 1849-50, pp. 905 i 930-932. Així, malgrat donar suport a la facció puritana, podria ben ser que realment secundés tesis reaccionàries, tenint en compte la seva trajectòria política anterior.

⁵⁸¹ Tot i ser un militar proper a Narvéz, al Congrés va defensar la llibertat d'imprensa, es va definir com a conservador i alhora mostrà certa complicitat amb el progressisme, des de posicions moderades. Vegin Juan Antonio LÓPEZ DELGADO, *El general Ros de Olano: Ensayo biográfico, bibliográfico y crítico*, Murcia, Artes Gráficas Grapesan, 1993-1997, volum I, p. 173 i DSC: legislatura 1846-47, pp. 526-529.

com a mínim, el 17% dels diputats catalans del moment representaren aquesta posició, mentre a les Corts espanyoles eren 43 (poc més del 12%).

D'altra banda, també hi havia tres representants vilumistes o del sector més reaccionari del moderantisme (Ramon Maresch i Ros, Tomàs Illa i Balaguer⁵⁸² i el marquès de la Roca). Finalment, d'homes plenament identificats amb el govern se n'escolliren una dotzena. És a dir, menys de la meitat dels elegits a les quatre províncies. Aquesta situació contrasta clarament amb una cambra baixa dominada per la línia doctrinària del moderantisme, que identificà un mínim de 225 diputats de 349 (64'45%). Cánovas Sánchez ja va analitzar, no del tot encertadament, que el vot progressista va ser fonamentalment urbà i atribuïble a zones com a Zaragoza, Tarragona, León, Toledo, Albacete, Almería, Sevilla i Málaga; mentre el purità triomfà a Barcelona, Huesca, Logroño i Córdoba.⁵⁸³ En el cas català, el Partit Progressista arrelà també en districtes gens urbans com Gandesa, La Bisbal d'Empordà, Agramunt o Tremp, mentre els puritans incidiren més enllà de Barcelona, com mostren l'elecció de Manso a Molins de Rei i el marquès de Girona a la ciutat de Girona.

El 1850 aquesta singularitat es desinflà una mica, especialment per l'intrusisme dels governadors civils a les províncies de Tarragona i Girona. En la primera, es perderen els quatre representants del Partit Progressista que hi havia fins aleshores i a la segona de dos puritans i dos progressistes es passà a un demòcrata i cinc moderats ministerials. Si bé, malgrat aquesta gran intrusió de les autoritats governamentals, els districtes catalans seguiren mostrant una diferència política respecte de la resta pel que feia al perfil dels seus representants. Així, dels 30 homes escollits, encara se'n pogueren elegir cinc del Partit Progressista, gairebé la meitat que el 1846, però un nombre molt gran si tenim en compte que en tota la monarquia només se n'elegiren 16.⁵⁸⁴ És a dir, un 31% de tots els diputats d'aquesta formació eren triats als districtes de l'antic Principat. Al mateix temps, també hi hagué un representant demòcrata (Anicet Puig), mentre a les Corts espanyoles, a Puig només l'acompanyà Tomás Jaén, escollit per Estella (Navarra).⁵⁸⁵

⁵⁸² D'entrada, es pot vincular Ramon Maresch i Tomàs Illa a les posicions moderades reaccionàries, donat que ambdós formaren part de la llista encapçalada pel marquès de Viluma a la província de Barcelona, a finals de 1844. De tota manera, Illa mostrà progressivament una actitud parlamentària autònoma i lligada als interessos industrialistes que amb el pas del temps el poden descriure perfectament com a diputat d'oposició industrialista. Així l'he considerat a partir de 1850.

⁵⁸³ Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, pp. 130-131.

⁵⁸⁴ *Ibid.*, p. 135. Araque els redueix a 15, vegin Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 404.

⁵⁸⁵ Florencia PEYROU, *Tribunos del pueblo...*, p. 225.

A la vegada, cal considerar la presència de quatre diputats situats a les files moderades, però a l'oposició. Es tractava de Tomàs Illa i Balaguer, Manel Josep de Torres, Ángel de Villalobos i Sebastià Anton Pascual, tot i que aquest últim també concorria per altres llistes ministerials. Si bé, el marquès d'Alòs també se situà a les files moderades, però no del tot clar si com a aspirant governamental, d'oposició conservadora o proper al puritanisme.⁵⁸⁶ A més, cal no descuidar-se dels puritans, quan a les Corts gairebé desaparegueren, mentre a les circumscripcions catalanes es mantingueren José Xifré i Josep Manso, tot i que alhora moltes vegades podien votar al costat del govern. Per tant, *a priori* es classificaria com a diputats moderats ministerials a 18 dels 30 diputats escollits a Catalunya (60%). La xifra és força alta, mercès a l'influx governamental, però precisament per això no deixa de ser destacable. A la resta de la monarquia, de 349 diputats més de 300 responien a aquest perfil,⁵⁸⁷ probablement al voltant de 320⁵⁸⁸ (és a dir, més del 90%). Per tant, tot i les maniobres, segueix sent considerable el perfil polític diferenciat que marcava el territori català. Es féu especialment patent el 1851, en què com ja havia passat el 1846 els moderats governamentals no assoliren la majoria absoluta a Catalunya.

En la primera volta i a falta de decidir més de 30 districtes, el govern va aconseguir 212 diputats i l'oposició 94 (48 moderats i 46 progressistes).⁵⁸⁹ Finalment, es calculà que hi hagué 194 moderats ministerials, quatre absolutistes, 98 moderats d'oposició i 52 progressistes.⁵⁹⁰ Aquesta escassa concreció, que presenta certes incerteses pel que fa a tendències polítiques internes en la composició del Congrés és una mancança de la bibliografia existent sobre la Dècada Moderada i es repeteix al llarg d'ella; una inconveniència lligada a la inconsistència dels posicionaments polítics del

⁵⁸⁶ Els escassos vots emesos a la cambra no ajuden a dilucidar la qüestió, tot i que si m'he d'inclinar per una opció el situaria a la facció doctrinària, ja que va ajudar a aprovar els pressupostos de l'encara govern Narváez (DSC: legislatura 1850-51, pp. 503-505), i es va posicionar en contra, ja amb govern Bravo Murillo, de part del dictamen sobre el projecte de llei de cridar 35.000 homes més a les armes. Ho féu situant-se justament al costat d'emblemàtiques personalitats del doctrinarisme com Pedro José Pidal o Luis José Sartorius (DSC: legislatura 1851, pp. 1412-1413).

⁵⁸⁷ Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, p. 135.

⁵⁸⁸ Vegin Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 404.

⁵⁸⁹ Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, p.142. Si bé, altres fonts de l'època donaven 152 escons als ministerials, 47 als progressistes, 49 als moderats d'oposició, 19 de l'antiga oposició conservadora, vuit monàrquics purs –o reaccionaris– i una cinquantena de dubtosos. Vegin *Diario constitucional de Mallorca*, (26-5-1851), p. 3. Altres fonts, imprecises en la classificació interna, donen més de 50 diputats als progressistes i la mateixa quantitat als moderats d'oposició, i més de 60 entre independents, absolutistes i provinents de l'antiga oposició conservadora. Vegin *El Postillón*, núm. 6188 (20-5-1851), p. 2.

⁵⁹⁰ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 429. Ollé Romeu en discrepa i creu que els carlins tingueren cinc escons, els ministerials 150-160, l'oposició moderada 40-60 i els progressistes 40-50, a més de dos republicans. Vegin Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Elecciones generales de 1851...*, p. 39.

moment, però que futures investigacions haurien d'ajudar a esmenar en la mesura del possible i permetre millorar el coneixement de certs comportaments a les cambres parlamentàries.

Partint d'aquestes imprecisions en la classificació política, els districtes catalans mostraren novament una clara diferenciació. Si per la banda alta el 15% dels representants de tota la monarquia eren afins al Partit Progressista, aquesta xifra a les quatre províncies catalanes augmentava fins a un terç dels escollits. A més, cal tenir en compte que també s'hi afegiren tres demòcrates, mentre a tot el Congrés només se'n comptabilitzen set, dins de coalicions amb els progressistes.⁵⁹¹ Això, a banda de dos moderats d'oposició industrialista i dos puritans. A més, polítics com Mariano Escartín probablement han de ser considerats d'oposició.⁵⁹² Dit d'una altra manera, *només* 12 dels 30 representants catalans eren moderats afins al govern. Suposaven el col·lectiu majoritari, però no deixa de ser significatiu que al Principat representessin el 40%, quan a tota la cambra baixa eren un mínim del 55%.

Un cop més, aquesta tendència quedà remarcada en el context de 1853, en què la campanya es polaritzà a favor o en contra de la reforma constitucional proposada per Juan Bravo Murillo, encara que aleshores ja no es trobés al capdavant del govern. Es calcula que mercès a la influència habitual del govern, en aquest cas amb Antonio Benavides a Governació, que instà de nou els governadors civils a pressionar l'electorat, hi hagueren uns 232 diputats ministerials i *a priori* favorables a la reforma i uns 81 d'oposició o contraris (moderats d'oposició i en menor mesura progressistes).⁵⁹³ Tanmateix, aquesta classificació a més de ser confusa és imprecisa, no únicament per la falta d'ordenació d'un bon nombre de representants, sinó també perquè molt probablement dins de la majoria de diputats favorables a la reforma s'encabí bona part d'aquells que la premsa classificava com a ministerials. És a dir, gairebé tots aquells moderats que no s'haguessin mostrat explícitament contraris a la modificació. A la

⁵⁹¹ Florencia PEYROU, *Tribunos del Pueblo...*, p. 227. Tanmateix, l'autora només en té en compte sis i no considera Ildefons Cerdà, tal vegada perquè no rebé el suport dels republicans. Tot i això, es va relacionar amb el socialisme utòpic. Vegin Maricó JANUÉ MIRET, «Cerdà Sunyer, Ildefonso...».

⁵⁹² Vegin DSC: legislatura de 1851, p. 53 i també, en la mateixa legislatura, la seva oposició al govern Bravo Murillo en qüestions com la gestió del concordat amb la Santa Seu. Recordin que el govern Bravo Murillo, escoltat amb els sectors més reaccionaris del moderantisme, provocà que a l'oposició moderada s'hi ubiqüessin bona part dels moderats doctrinaris, juntament amb els puritans.

⁵⁹³ Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, pp. 145-146. Segons Araque (Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, pp. 452 i 450-461) la xifra de moderats ministerials augmentà fins a 273 i la coalició antireformista baixà fins els 68. Unes dades, però, gens precises, perquè considera, sense anar més lluny, set moderats ministerials i sis d'oposició a Barcelona, cinc ministerials i un d'oposició a Girona, quatre ministerials a Lleida i cinc ministerials i dos d'oposició a Tarragona.

pràctica, no era tan senzill i els ministerials podien no estar-hi d'acord, malgrat donar suport al govern.

A l'antic Principat, la major part d'homes escollits sí que mostraren reticències envers la reforma: 13 des de les files moderades (Ramon Martí d'Eixalà, Joan Agell, Celestí Mas, Àngel de Villalobos, Ferran Moragas, Pere Moret, Josep Sol, José Xifré, Jaume Ceriola, Josep Garcia de Camps, Felip de Martínez Davalillo, Joan Baptista Clavé⁵⁹⁴ i Juan Gaya⁵⁹⁵) i sis des de les progressistes (Joan Prim, Joan Vilaregut, Jacint Fèlix Domènech, Pere Sardà, Josep Domènec Pinyol⁵⁹⁶ i Pascual Madoz), mentre nou eren classificats com a moderats, que com a ministerials secundarien la reforma (Josep Ceriola, Fèlix Ruiz, Antoni Satorras, Ramon Miquel,⁵⁹⁷ Joan Miret, Francesc Puig i Satorras, marquès de Bedmar, Juan de Balboa i Lluís Manso).⁵⁹⁸ Amb tot, aquesta categorització pot estar subjecta a imprecisions causades per la informació poc acurada que oferia la premsa. Les escasses accions parlamentàries, per la curta legislatura, i la manca de precises dades biogràfiques tampoc no ajuden a clarificar aquesta situació.

Dels 30 representants catalans, set foren afins al Partit Progressista, mentre la resta eren partidaris del Partit Moderat. La majoria d'aquests podien mostrar-se contraris al projecte de reforma constitucional, però en tot cas, més enllà d'aquella decisió que finalment no s'hagué de prendre, no s'ha de menystenir que molts d'ells seguiren donant suport a les decisions del govern. Amb l'excepció d'aquells que presentaven un tarannà ja més diferenciat i proper al puritanisme o de perfil industrialista i cada cop més allunyats del govern. Fou el cas de Martí d'Eixalà, Agell, Mas, Villalobos, Sol o Xifré. També d'aquells com Gaya, que per diferents

⁵⁹⁴ De tota manera, la seva posició fou ambigua i també se'l situà com a ministerial. Vegin Josep Maria PONS ALTÉS, «Clavé y Vidal, Juan Bautista», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

⁵⁹⁵ Tot i que alguns el situen com a reformista, signà un manifest explícitament contrari a la renovació del text, al costat d'altres com Madoz, Messina, López Clarós, Llauder, Puig, Escartín, Vilaregut o Domènech. Vegin *El Clamor Público*, núm. 2592 (30-12-1852), pp. 1-2.

⁵⁹⁶ Si la seva posició contrària a la reforma constitucional sembla força provada, no és tan irrefutable la seva militància al Partit Progressista, perquè alguns mitjans no gosaven classificar-lo en un o altre partit. Donà per bona la inclinació progressista el diari *El Clamor Público*. Vegin *El Clamor Público*, núm. 2632 (15-2-1853), pp. 1-2. De tota manera aquest mateix mitjà classificà erròniament com a progressista a Joan Miret. En tot cas, no fou l'únic que identificà Pinyol com a progressista. Vegin *La Época*, núm. 1204 (17-2-1853), p. 3.

⁵⁹⁷ La seva posició al respecte també admet dubtes. Generalment se'l classificà com a ministerial i, d'aquí, l'associació favorable a la reforma. Amb tot, amb els anys s'inclinà per la Unió Liberal i, per tant, el seu posicionament el 1853 és com a mínim dubtós.

⁵⁹⁸ Tomás Rodríguez Rubí, escollit per Olot, renuncià i optà per Conca i Rafael Soler, escollit per Vilafranca del Penedès, no prengué possessió de l'escó, perquè les actes foren anul·lades per polèmiques. El primer, moderat, probablement hagués estat favorable a la reforma, mentre el segon era del Partit Progressista i contrari a la mateixa.

circumstàncies s'allunyaren del gabinet dirigent. Prop de la meitat dels escollits, doncs, donaren suport al govern en la majoria de decisions, començant per les actes aprovades de moderats, fossin o no partidaris de la renovació del text constitucional.

Tot plegat m'empeny a subratllar les limitacions de l'intrusisme governamental en l'esdevenir final de les eleccions. Aquestes dades mostren un triomf constant dels partidaris moderats del govern, generalment a l'entorn de la meitat dels escollits i, per tant, garantint-se la presència entre els seus d'una majoria, ja fos simple o absoluta. Ara bé, aquesta ingerència mostrava importants límits, especialment comparant-la amb la realitat general espanyola, aclaparadorament dominada pels moderats governamentals, que acostumaven a controlar la cambra baixa amb majories absolutes força àmplies. Així doncs, malgrat els intents constants del govern d'aconseguir majories absolutes als districtes catalans, aquests presenten un perfil polític propi, ric en matisos. Si no tingué més relleu aquesta variabilitat ideològica fou precisament a causa de la ingerència del govern en les eleccions.

Aquest perfil polític propi es completa per una diferenciació simptomàtica en la participació, sempre situant-se entre les més baixes de l'Espanya liberal. El següent quadre ho resumeix perfectament:

Taula 5: Participació electoral

	1843	1844	1846	1850	1851	1853
Província de Barcelona	25%	35'5%	26'7%	38'2%	50'3%	52'8%
Província de Tarragona	7'3%	26'2%	58'33%	59%	51'5%	55%
Província de Girona	27'6%	28'8%	41'7%	48'3%	57'2%	60%
Província de Lleida	60'8%	59'8%	65'9%	54'7%	66'2%	58'4%
Mitjana catalana	30'2%	37'6%	48'1%	50%	56'3%	56'5%
Mitjana espanyola	56'9%	65'7%	65'2%	67%	69'5%	68'5%

Font: Elaboració pròpia a partir de la informació recopilada en les taules electorals 1 a 8, 14 a 17, 29 a 32, 36 a 39 i 41 a 44, recollides a l'annex número 1

La taula demostra una tendència, segons la qual la participació als districtes catalans se situà sempre força per sota de la mitjana espanyola. Dins d'aquesta constant, tanmateix, s'intueix una intenció a retallar-se progressivament el marge de separació,

especialment a partir de 1851, en què per primer cop la distància baixà dels 17 punts de diferència. Internament, cada província també seguia la seva pròpia dinàmica. Per exemple, la província de Lleida fou, amb escreix, la més participativa de totes. Sovint exhibí índexs similars als de tota la monarquia i, fins i tot, en certs moments els superà. Al mateix temps, feia incrementar una mitjana catalana, que altrament hauria estat encara més baixa.

Tal vegada aquesta alta participació lleidatana es pugui explicar per una major possibilitat d'èxit de la diversitat política a la província o per una major capacitat de mobilització de l'electorat des de formacions i tendències alternatives a la moderada. És a dir, en tant que el Partit Moderat no podia controlar els resultats en tots els districtes i s'escollien polítics del Partit Progressista, la disputa electoral incentivava a la participació. A excepció de 1844, en què els tres candidats foren moderats reaccionaris, en la resta d'eleccions sempre hi hagueren polítics del Partit Progressista: el 1843, el 1846 i el 1850 dos, el 1851 els quatre escollits i el 1853 un. És a dir, excepte en aquest últim cas, la proporció sempre era igual o superior al 50% dels elegits, circumstància que no es complia en cap altra província. Com ha indicat Pons i Altés, a les terres de ponent el Partit Moderat es veié atemorit per la significativa penetració del Partit Progressista, fins el punt que recorregué a estratègies com una exagerada incorporació del nombre de clergues al cens. No en va, el Partit Progressista i el Partit Democràtic tingueren allí una notable irrupció en el poder municipal a la dècada de 1860.⁵⁹⁹

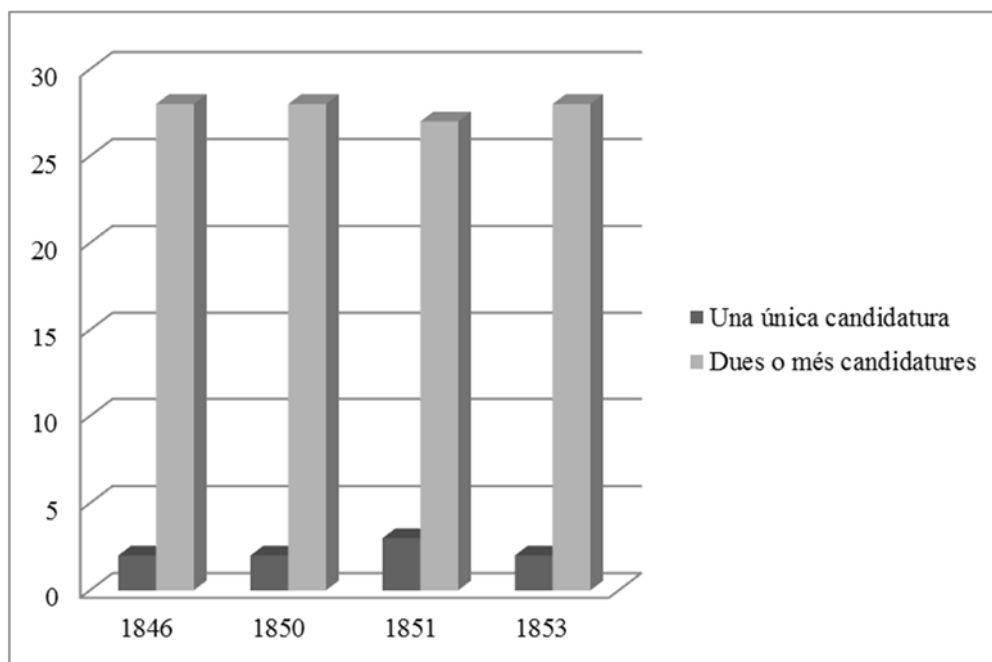
Segurament aquest no sigui l'únic factor que hi incidia. Potser es podria pensar en l'afavoriment de la mobilització per l'alta presència de diputats *cuners* –especialment Madoz i Gaya- o per una possible major facilitat de fomentar la participació en districtes rurals, per la proximitat amb l'electorat. Si de cas, aquestes circumstàncies també es donaven en districtes gironins i tarragonins, amb alta concurrència de *cuners*, i no necessàriament implicava un més alt índex de votants. Potser fóra bo plantejar-se el dilema des d'una altra perspectiva. No és que la província de Lleida exhibís una participació singular, ja que s'assimilava a la mitjana general espanyola, sinó que la resta de províncies catalanes eren les que presentaven una molt baixa concurrència de l'electorat. La menys participativa i amb diferència va ser Barcelona, tot i l'augment constant fins a situar-se al voltant de la meitat del cens. Girona i Tarragona seguiren una tendència similar a la barcelonina en els primers anys de la dècada (1843 i 1844,

⁵⁹⁹ Josep Maria PONS i ALTÉS, «Los grupos dirigentes...».

desencantats amb la situació política), però amb el pas dels anys i la possibilitat d'escollir altres aspirants no moderats, la participació anà augmentant i se situà entre la de Barcelona i la de Lleida. Si bé Girona seguí una inclinació a l'alça, a Tarragona fou a la baixa en les eleccions de 1851 i 1853.

Tal i com he avançat anteriorment per a les eleccions parcials de 1845 a la província de Barcelona, aquesta situació d'abstenció probablement es pugui explicar fruit del desengany que suposava la manipulació entre un electorat amb uns posicionaments polítics més plurals que els que el govern volia imposar,⁶⁰⁰ circumstància que potser a Lleida li era més difícil d'aplicar. En efecte, els baixos percentatges de 1844 només es repetiren a les Balears (gairebé 36%) i a les províncies basques, on només Bizkaia rondava el 48%, mentre Araba i Gipuzkoa estaven per sota del 22%.⁶⁰¹ Si de cas, per a completar oportunament aquesta aportació cal considerar un altre element, com és la disputa electoral. És a dir, l'avaluació del nombre de candidatures presentades en una mateixa elecció. El següent gràfic ho expressa:

Figura 19: Disputa electoral

Font: Elaboració pròpia a partir de les taules 14 a 17, 29 a 32, 36 a 39 i 41 a 44, recollides a l'annex número 1

⁶⁰⁰ Frank O'Gorman, en l'anàlisi de les eleccions britàniques en el canvi de segle del set-cents al vuit-cents, considera l'abstenció com una forma d'expressar dissentiment envers el candidat dominant en un context amb predominança d'eleccions no disputades, que ell identifica sota el terme *uncontested*. Vegin Frank O'GORMAN, *Voters, patrons and parties...*, especialment pp. 224-316.

⁶⁰¹ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, pp. 355-357.

D'entrada, es demostra una clara preponderància de comicis amb diversos aspirants. És a dir, de la concurrència de dues o més candidatures en un mateix districte. Entre 1846 i 1853 no es baixà de les 27 eleccions disputades (un mínim del 90%), mentre el nombre de comicis en què només hi concorregué una sola llista no pujà de tres (10%), ambdós casos el 1851. Si de cas, també cal tenir present que entre els districtes amb disputa electoral, a cada any n'hi hagué entre dos i sis que aquesta lluita electoral fou mínima. És a dir, que un candidat s'endugué la victòria amb índexs propers o superiors al 95% dels vots emesos. En algunes ocasions això es produïa perquè era dubtosa la concurrència d'un altre aspirant i només s'emeteren un o pocs vots per un o més pretendents diferents. Concretament, en les eleccions de 1846, 1850 i 1851 es documenten dos casos en cada ocasió i el 1853 es dispara fins els sis.

Com a mostra, Joaquim Martí i Andreu obtingué el 1846 55 dels 56 vots emesos a Mataró, i només un fou per Melcior de Palau. O bé, Josep March i Labores sumà 155 dels 156 sufragis pronunciats el 1850 a La Bisbal, per només un de Miquel de Foxà. Les circumstàncies que expliquen aquesta realitat poden ser múltiples, però en el fons de la qüestió és probable que realment no hi hagués més candidatura real, o amb possibilitats de triomf, que la vencedora. Així, l'emissió de vots dissidents podien efectuar-se per error, per disconformitat o per d'altres motivacions similars, però que al cap i a la fi no tenien possibilitats d'èxit. També s'expliquen situacions semblants, en què la lluita electoral era molt desigual, perquè el pes del candidat vencedor al districte feia que qualsevol oposició fos testimonial. Pel cas, a Lleida Francesc de Paula Mata i Alòs només cedí sis vots al seu opositor el 1850, o Felip de Martínez Davalillo en deixà dos a Narcís d'Ametller i tres a Antoni Martínez Gil a Santa Coloma de Farners, el 1853.

Sigui com sigui, més de dos terços de les conteses electorals generals a les circumscripcions catalanes solien ser disputades. Això matisaria el fet de parlar d'apatia general a partir de les xifres de baixa participació. Tal vegada més idoni que moure'm per aquests termes, en explicar aquesta situació, cal referir-se més aviat a la impotència que a l'apatia. Era una frustració generada per la constant dificultat de poder prendre part en una lluita equitativa en les eleccions, mercès a la influència governamental. En qualsevol cas, la voluntat de disputa hi era i, per tant, també una certa politització entre l'electorat i els aspirants. Una altra qüestió és el sentit d'aquesta politització, que s'ha d'entendre d'acord a la realitat i significació de l'època. A tenir en compte que no foren poques les controvèrsies entre aspirants del Partit Moderat i, en conseqüència, enfrontaments més personalistes que ideològics.

En resum, el dirigisme electoral que exercí el Partit Moderat al llarg de la dècada que dominà el govern era patent i ha estat treballat en diverses investigacions, també regionals o provincials, que l'han posat de relleu. Aquesta s'inscriu en les citades aportacions, que venen a matisar-ne la influència electoral en la realitat dels districtes de les diverses províncies. En el cas català, és prou evident que gràcies els mecanismes empleats dominaren l'escena electoral amb comoditat, si bé no pogueren impedir la presència de nombrosos diputats del Partit Progressista, moderats d'oposició, puritans i també alguns demòcrates. Aquesta realitat configura un perfil polític propi català, divers políticament parlant, i acompanyat per una participació molt més baixa que la mitjana espanyola. Aquesta, tot i recuperar-se amb el pas dels anys, no arribà mai a nivells similars als de la mitjana, a excepció del cas de la província de Lleida. Probablement aquesta gran abstenció s'explica per la impotència que generava l'intrusisme governamental en les eleccions, en el si d'una societat amb una realitat política més diversa que la imposada des del Partit Moderat.

Es feren intents de contestar aquesta intromissió. Sens dubte, la forta presència de disputa electoral amb dos o més candidats en la gran majoria de comicis n'és una mostra, així com les candidatures moderades d'oposició industrialista, les llistes unitàries a Barcelona contestatàries del govern o la nombrosa presència de diputats no adscrits als escons ministerials. En ocasions, els opositors foren fins i tot majoritaris, com el 1851, amb només 12 governamentals, mentre constaren deu progressistes, tres demòcrates, dos puritans i tres moderats d'oposició.

Aquesta objecció política, però, no ha de fer pensar en una pràctica electoral allora contestatària. De fet, he intentat demostrar com tot l'arc parlamentari se servia dels mateixos mètodes fraudulents per endur-se la victòria. En el període abastat, uns i altres utilitzaren les coaccions i estratègies diverses d'influència en els resultats. Aquestes pràctiques s'inserien en la xarxa de relacions de clientelisme que he intentat caracteritzar a partir del concepte de deute electoral, en el sentit que l'intercanvi de favors contret pels candidats en buscar suport electoral –ja fos amb el govern, amb autoritats de diferent rang, amb corporacions com les industrials o bé amb grups d'electors- els hi acabava comportant el compromís d'una compensació. D'entrada aquesta circumstància condueix a mantenir vigent el mandat imperatiu, circumstància que avaluaré en el següent capítol.

7.- El rol del diputat

A continuació em proposo examinar la funció de diputat a partir de la consideració de diversos elements. En primer lloc, analitzaré l'adscripció al càrrec que demostraren els parlamentaris dels districtes catalans, posant-ho en consonància amb el conjunt dels homòlegs espanyols. És a dir, escatiré el grau de seguiment o absència en les sessions al Congrés amb l'objectiu d'inferir, a partir de les dades extretes, el valor i la concepció que tenien de la tasca que desenvolupaven. D'acord amb aquesta realitat, en segon terme donaré un cop d'ull als recursos dels quals disposava l'electorat per tal de demanar comptes al seu representant de l'acció que efectuava. Em preguntaré en quina mesura l'ús d'aquests instruments resultaven eficaços.

Un altre element significatiu sobre la transcendència del diputat és el de la representació que realitzava a la cambra. Això és, l'acte pel qual un representant (en el cas aquí estudiat, un parlamentari) actuava en nom d'un representat (elector) en satisfacció dels seus interessos. Estudiaré, doncs, el tipus de vincle que establia el polític amb l'electorat, a partir de l'activitat a Corts: si era un vincle d'obediència mecànica o representatiu, en el qual tenia més marge de maniobra. En darrer terme, reprendré la significació del vot, però en aquesta ocasió amb la mirada posada a l'interior de la cambra baixa. La utilització d'aquest element facilitarà la reflexió sobre el paper del diputat, a partir del seu posicionament respecte tant de l'electorat com dels partits presents a l'hemicicle.

7.1.- L'adscripció al càrrec

Un dels vessants significatius per a poder valorar les relacions de representació política entre diputats i electors, a la vegada que indicatius de la transcendència que els polítics donaven a la funció, és l'adscripció al càrrec d'aquests. Com va definir Hanna Fenichel Pitkin, i com han recordat altres autors, el concepte de representació implica a la vegada presència i absència: la presència del representant i l'absència d'aquell que és representat.⁶⁰² Així, una de les indagacions que es poden plantejar per tal d'abordar aquestes relacions fa referència a l'adscripció dels governants al seu càrrec. És a dir, a la concurrència dels diputats al Congrés.

⁶⁰² Hanna Fenichel PITKIN, *El concepto de representación*, Madrid, Centro de Estudios Constitucionales, 1985, p. 10; Monica BRITO BIEIRA; David RUNCIMAN, *Representation...*, p. 4.

No sóc el primer que em refereixo a aquestes realitats.⁶⁰³ Un dels estudiosos que ja ho ha fet anteriorment és Francesco Soddu, pel senat italià de l'època de Giolitti⁶⁰⁴ i en referència a les cambres parlamentàries italianes de la segona meitat del XIX,⁶⁰⁵ entre alguns dels seus treballs. La seva observació de l'absentisme, entre altres actuacions considerades, s'inscriu dins de la investigació del funcionament de les institucions polítiques italianes i de les implicacions dels polítics amb el seu treball, més que sobre les conseqüències derivades de la representació. Tampoc Eric Anceau no afronta les relacions polítiques provinents de la representació en tractar l'absentisme en la seva magna obra prosopogràfica dels diputats del Segon Imperi francès.⁶⁰⁶

A la vegada que tinc la intenció de reflexionar sobre la fidelitat dels diputats al seu càrrec a partir de l'anàlisi de l'absentisme, també em preguntaré com es veien a si mateixos aquests polítics. És a dir, quina noció tenien de l'assignació parlamentària i quin valor i significació li donaven, partint del seguiment de les sessions. Per a fer-ho, en primer lloc he indagat en l'acció immediata que el diputat exercia un cop escollit. És a dir, si rebutjava l'encàrrec o bé si es desplaçava fins a Madrid i jurava el càrrec, tot fent-ho el més ràpid possible o amb demora.

Per això, presento una anàlisi detallada sobre aquesta situació en els anys que hi va haver eleccions generals no parcials –sense comptabilitzar la de 1843, en què bona part dels representants catalans no estigueren a temps de jurar. Donat que en aquestes ocasions la renovació de la cambra era total, la necessitat de jurar el càrrec també (taula 6). En l'anàlisi, he considerat tots els candidats escollits per cada districte. Si aquests renunciaven i eren substituïts, només s'estima el primer individu. En el cas que un mateix home fos elegit per diferents circumscripcions, si era rellevat en la mateixa legislatura en els districtes que desestimava, es contempla l'últim investit. Si no era reemplaçat aleshores, el districte en qüestió romanía temporalment sense representació i no s'ha pogut comptabilitzar. D'altra banda, s'ha considerat com a jura sense retard notable aquelles produïdes dins dels 14 dies després de l'aprovació de l'acta i proclamació del diputat per part de la cambra baixa. Tenint en compte que molts

⁶⁰³ En la historiografia espanyola recent s'han fet algunes referències estadístiques, més que analítiques al respecte. Vegin Quintí CASALS BERGÉS, *La representació parlamentaria...*, pp. 181-183.

⁶⁰⁴ Francesco SODDU, «The Italian Senate in the era of Giolitti and the House of Lords: some comparative insights», *Parliaments, Estates and Representation*, núm. 18 (1998-1), pp. 103-133.

⁶⁰⁵ Francesco SODDU, «The Italian Parliament at work, 1861–1876», *Parliaments, Estates and Representation*, núm. 25 (2005-1), pp. 135-148.

⁶⁰⁶ Eric ANCEAU, *Les députés du Second Empire...*

diputats no es trobaven a Madrid i s’hi havien de desplaçar, normalment en un trajecte de tres o quatre dies,⁶⁰⁷ he concedit cert marge de temps.

Taula 6: Jurament del càrrec de diputat

	No jura	Jura sense retard notable	Retard de 2 a 4 setmanes	Retard d’un a dos mesos	Retard de més de dos mesos	Total
Legislatura 1844-45	2	18	1			21
Legislatura 1846-47	2	9	15	1	1	28
Legislatura 1850-51	3	23	1	2	1	30
Legislatura 1851		27	2		1	30
Legislatura 1853	1	25	2		1	29
Total	8	102	21	3	4	138

Font: Elaboració pròpia a partir del DSC: legislatures 1844-45, 1846-47, 1850-51, 1851 i 1853-54

Pel que fa als resultats, s’aprecia que una gran majoria no va presentar un significatiu retard a la jura del càrrec, tenint en compte que 13 dels 15 que ho feren amb una demora de fins a quatre setmanes el 1846-47, i els dos que també presentaren la mateixa tardança el 1853, van quedar investits el dia oficial de constitució del Congrés en les respectives legislatures. Per tant, els que responien a aquestes circumstàncies no se’ls pot atribuir estrictament un retard, vist que probablement molts d’ells ja figuraven a les sessions i estaven pendents de prometre oficialment.

Així, en el còmput global, gairebé tres quartes parts dels diputats estimats van prestar jurament sense un retard destacat (102 de 138) i si s’afegeix que bona part dels que presentaren retard de dos a quatre setmanes realment haurien jurat tard per ajustar-se al calendari oficial (15 de 21), només molt pocs (al voltant del 5%) mostraren una demora substancial. De fet, els que van acudir al Congrés un, dos o més mesos tard van

⁶⁰⁷ Fins a la dècada de 1830 el viatge en diligència de Barcelona a Madrid podia allargar-se fins a una setmana. Al llarg de la dècada de 1840 els trajectes s’escurçaren i el 1854 la mateixa distància ja es recorria en dos trams de 34 hores i 10 hores de descans entremig. És a dir, entre 3 i 4 dies. Vegin José I. URIOL SALCEDO, *Historia de los caminos de España*, vol. II: *Siglos XIX y XX*, Madrid, Colegio de ingenieros de caminos, canales y puertos, 1992, p. 103-105 i 118.

ser una excepció. Tampoc els que no confirmaren la responsabilitat significaven una gran proporció, amb un índex similar als que acudiren a Madrid amb un retard rellevant.

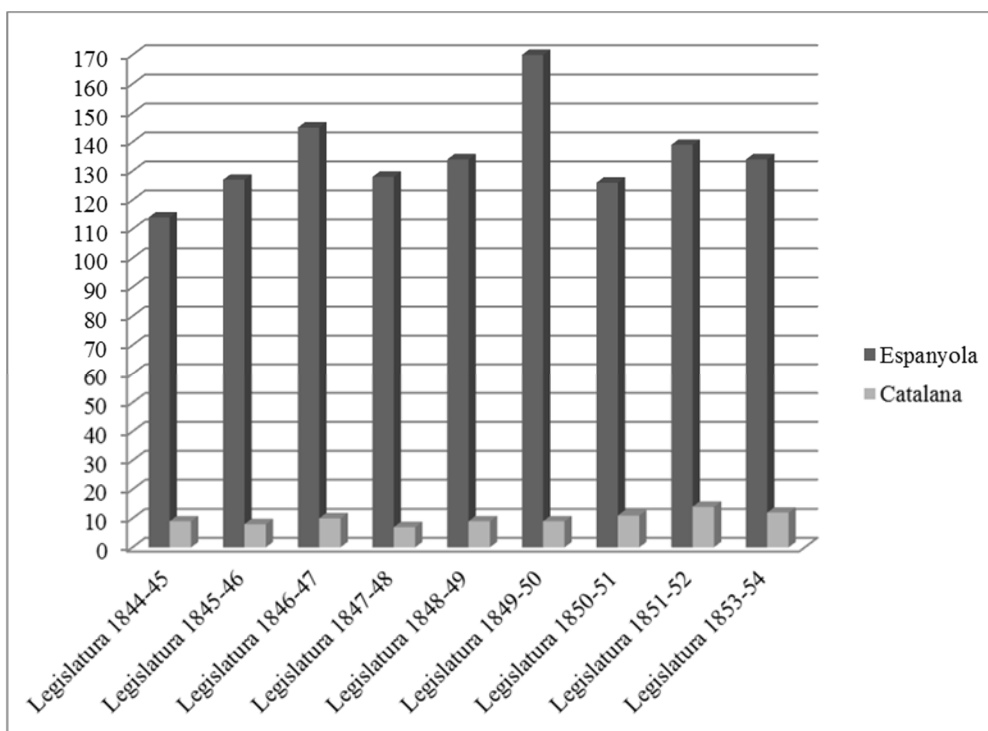
La situació traçada no era exclusiva dels diputats dels districtes catalans i el conjunt de la cambra baixa espanyola de l'època mostrava realitats similars. Per exemple, aplicant la mateixa metodologia de treball entre 1846 i 1850, més de la meitat van prestar jurament sense un retard destacat (263 de 466) i si s'afegeix que quasi tots els que presentaven una demora de dos a quatre setmanes realment haurien jurat tard per ajustar-se al calendari oficial, només molt pocs (menys del 7% del total) mostraren una tardança substancial. Novament, els que acudiren al Congrés un, dos o més mesos tard van ser una excepció. Tampoc els que no confirmaren la responsabilitat no significaven una gran proporció: poc més del 5% i, entre ells, diversos casos de mort o homes que substituïen a d'altres i l'aprovació de les seves actes es produïa pocs dies o setmanes abans de tancar les Corts. Amb l'afegit que el fet de no prestar jurament no era ben vist entre els seus homòlegs. Pel cas, Agustín Saco, tot i haver estat admès i proclamat diputat per Monforte (Lugo) l'abril de 1847, no va desplaçar-se al Congrés fins a la legislatura següent (1847-48), trobant-se amb un clima d'hostilitat per no haver-ho fet amb anterioritat.⁶⁰⁸

En poques paraules, prometre el càrrec de diputat i no desentendre-se'n una vegada el candidat era escollit i proclamat era una realitat estesa i vista com a habitual. Una altra qüestió és que a partir d'aquestes dades es pugui certificar una plena adscripció dels mateixos a la responsabilitat que desenvolupaven. Per a aprofundir en aquestes relacions passaré a estudiar la presència a les sessions. Atès que no es pot verificar el dia a dia he optat per a recórrer a la única forma de computació d'assistència disponible: les votacions nominals.

No es tracta de la fórmula més òptima ni precisa, donat que el fet de no aparèixer en els vots no implica necessàriament l'absència sistemàtica, però sí que és una tendència indicativa del comportament habitual. En primer lloc, he registrat la participació mitjana a les votacions nominals de cada legislatura dels diputats dels districtes catalans, tenint en compte també la del conjunt de polítics de la cambra baixa (figura 20). A continuació, es mostren les assistències numèriques màximes i mínimes, dividides per cursos polítics (figures 21 i 22).

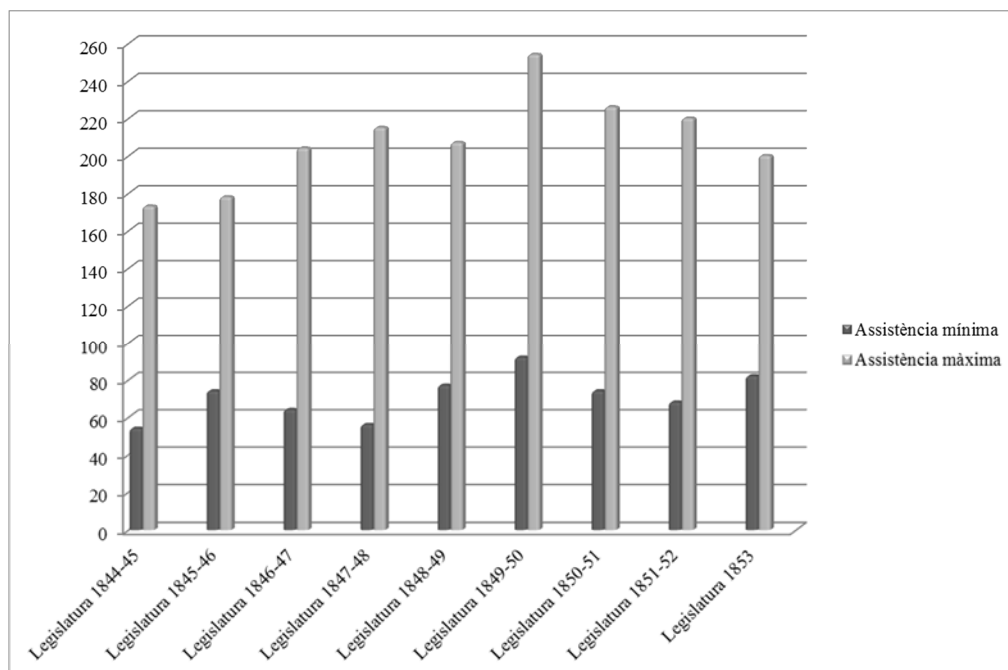
⁶⁰⁸ Xosé Ramón BARREIRO FERNÁNDEZ, «Saco Quiroga, Agustín. Marqués de Villaverde de Limia», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

Figura 20: Assistència mitjana

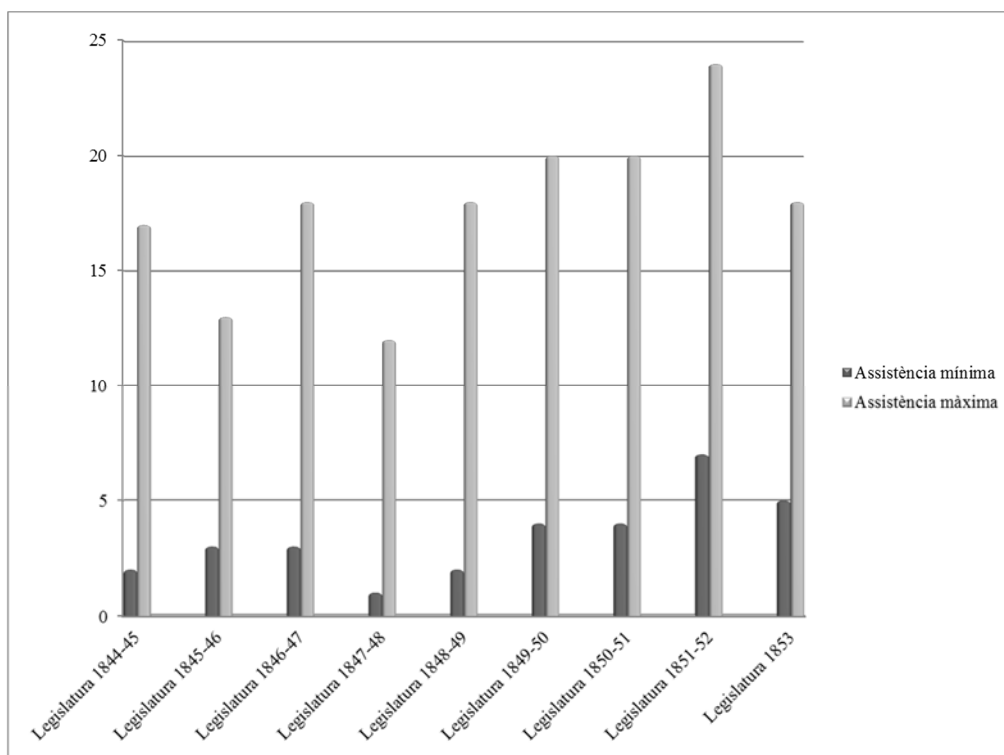
Font: Elaboració pròpia a partir de la consulta del DSC: legislatures de 1844-45 fins a 1853-54

Figura 21: Assistències mínimes i màximes a tot el Congrés

Font: Elaboració pròpia a partir de la consulta del DSC: legislatures de 1844-45 fins a 1853-54

Figura 22: Assistències mínimes i màximes catalanes

Font: Elaboració pròpia a partir de la consulta del DSC: legislatures de 1844-45 fins a 1853-54

A diferència del jurament, les votacions nominals indiquen que habitualment la presència a les Corts era exigua. Seguint les dades exposades, la mitjana de la concurrència a les sessions se situa entre els 114 (tot i que en aquest cas, al curs 1844-45, la cambra baixa estava constituïda per 248 polítics) i els 170 homes en el conjunt espanyol, i els set i els 14 en el català. Amb més claredat, la tendència demostra que en ambdues situacions menys de la meitat del total dels escollits solia freqüentar les reunions. Els percentatges d'afluència mitjana s'acomoden entre el 36% i el 49% en el total, mentre en els catalans baixen a un mínim del 23% i a un màxim del 47%.

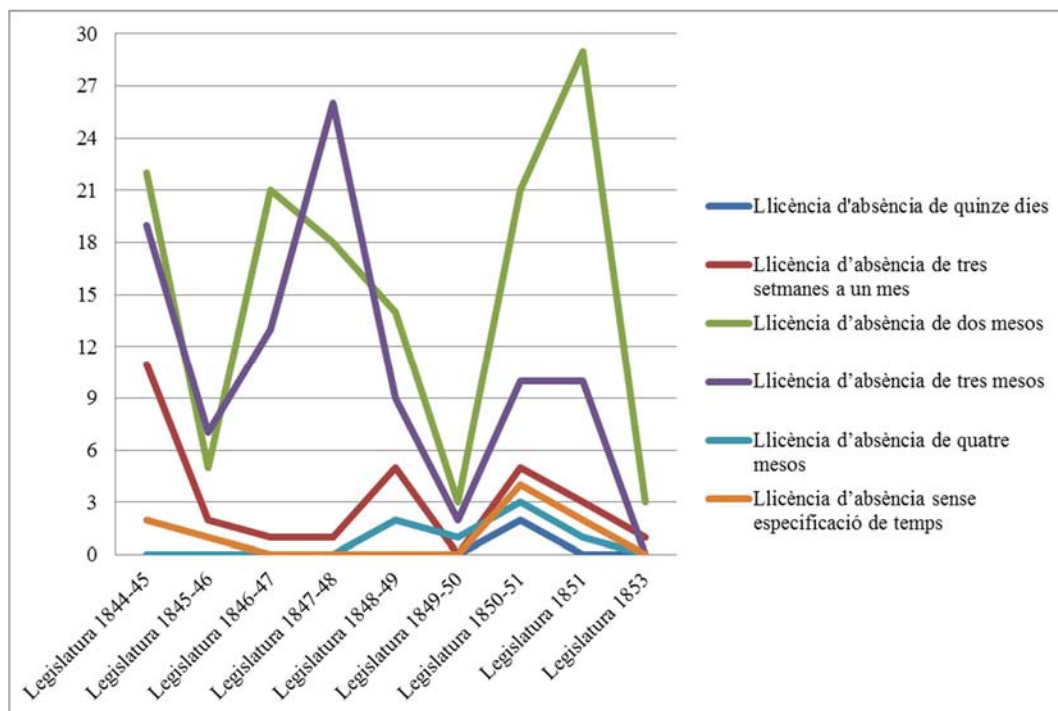
Fixant l'atenció en les assistències mínimes i màximes de cada legislatura, és a dir aquells dies de la legislatura que es registraren un nombre mínim i màxim de diputats presents, la propensió és encara més cridanera. En primer lloc, perquè s'haurien començat i desenvolupat sessions amb menys del 17% del cos parlamentari (56 homes a l'iniciar una sessió el 1847-48, quan justament el 1844-45 s'hagué de suspendre una sessió per falta de quòrum en presentar-se només 46 polítics dels aleshores 248, el 18'5%). En segona instància, donat que la participació màxima solia fregar els 200-220 diputats. És a dir, rondant el 60% de la seva capacitat. Específicament en el cas català, la tendència és similar a la general. L'assistència mínima solia ubicar-se, tret d'alguns

casos, entre els dos i els cinc homes (entre el 7 i el 17%). En referència a l'assistència màxima, a excepció de 1851-52 (24 homes), tocava sostre en els 20, movent-se entre el 57% i el 67% dels representats.

Algunes de les votacions mínimes es produïen a l'inici de les sessions per tal d'aprovar l'acta del dia anterior. En la majoria d'aquestes deliberacions la concurrència era escassa, normalment per sota del centenar d'individus. L'afluència habitualment augmentava a mesura que avançava el matí, encara que sense cap raó aparent podia variar en resolucions produïdes el mateix dia i amb poc temps de diferència. Assumint aquestes limitacions, les dades presentades s'han de prendre com a indicatives del context avaluat, i no massa distants d'altres realitats europees, com la del parlament italià de la dècada de 1860, que presentava una assistència mitjana propera al 48%.⁶⁰⁹

Amb tot, aquestes xifres comencen a ser reveladores de l'adscripció dels polítics al seu càrrec, ja que tot i el deure contret una gran majoria no tenia el costum d'acudir a les sessions. Per tal d'aclarir encara més aquesta tendència, a continuació s'explora un dels recursos que disposaven els diputats per absentar-se: les llicències amb permís d'absència. Es comptabilitza l'ús que es va fer d'aquest mitjà (figures 23 i 24), a la vegada que s'exposen les raons al·legades per a recórrer-hi (figures 25 i 26).

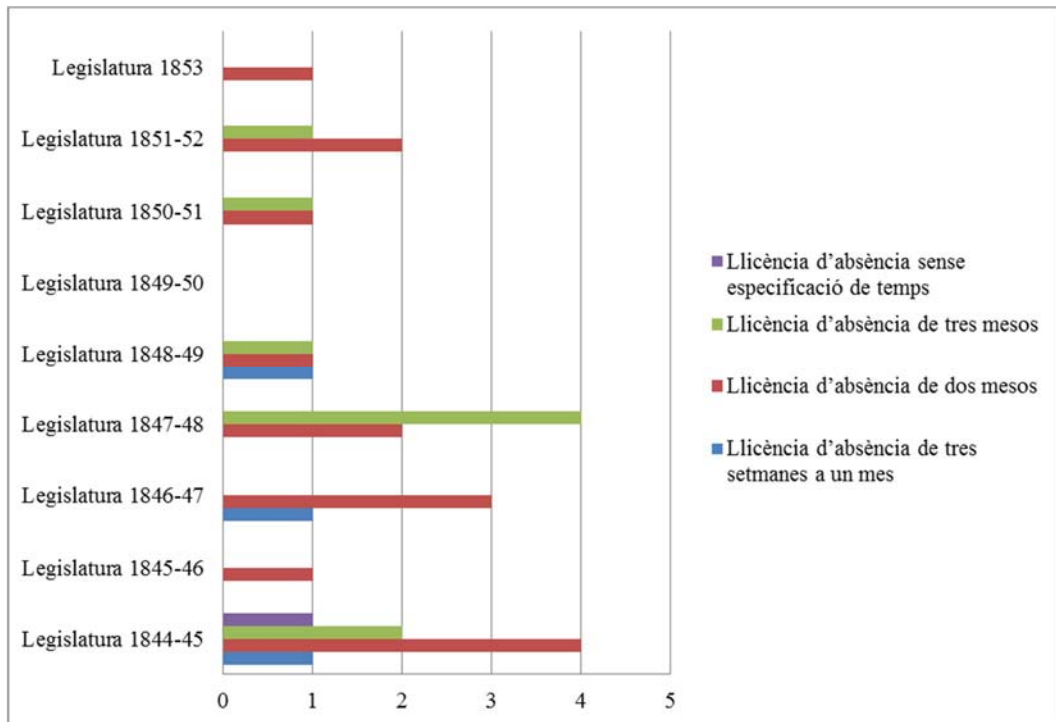
Figura 23: Ús de les llicències d'absència a tot el Congrés

Font: Elaboració pròpia a partir de la consulta del DSC: legislatures de 1844-45 fins a 1853-54

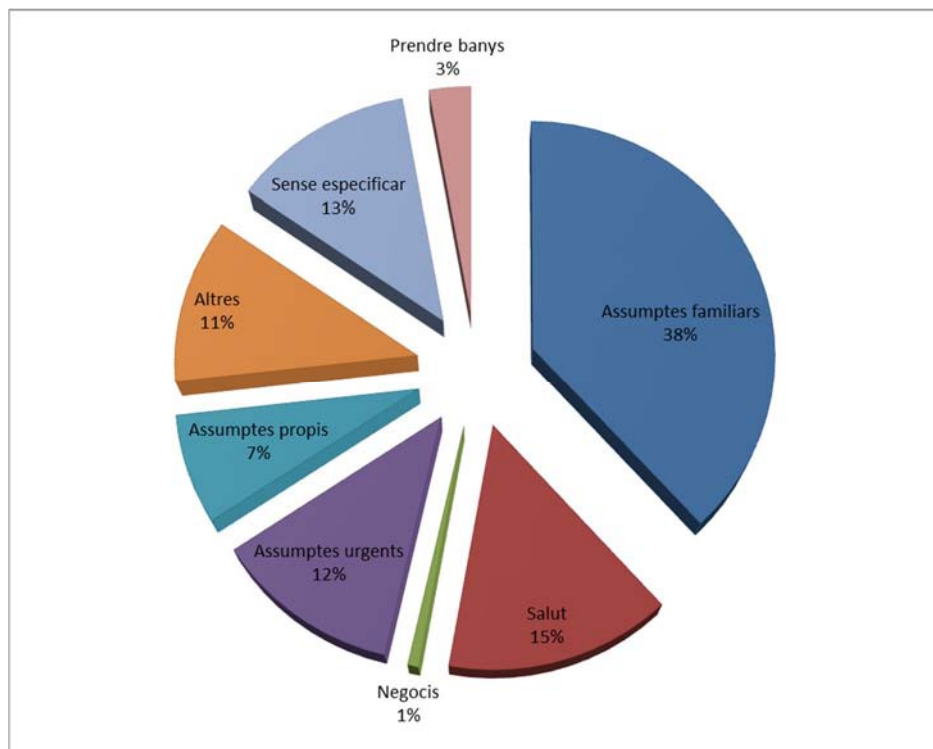
⁶⁰⁹ Francesco SODDU, «The Italian Parliament...», pp. 141-142.

Figura 24: Ús de les llicències d'absència dels diputats dels districtes catalans

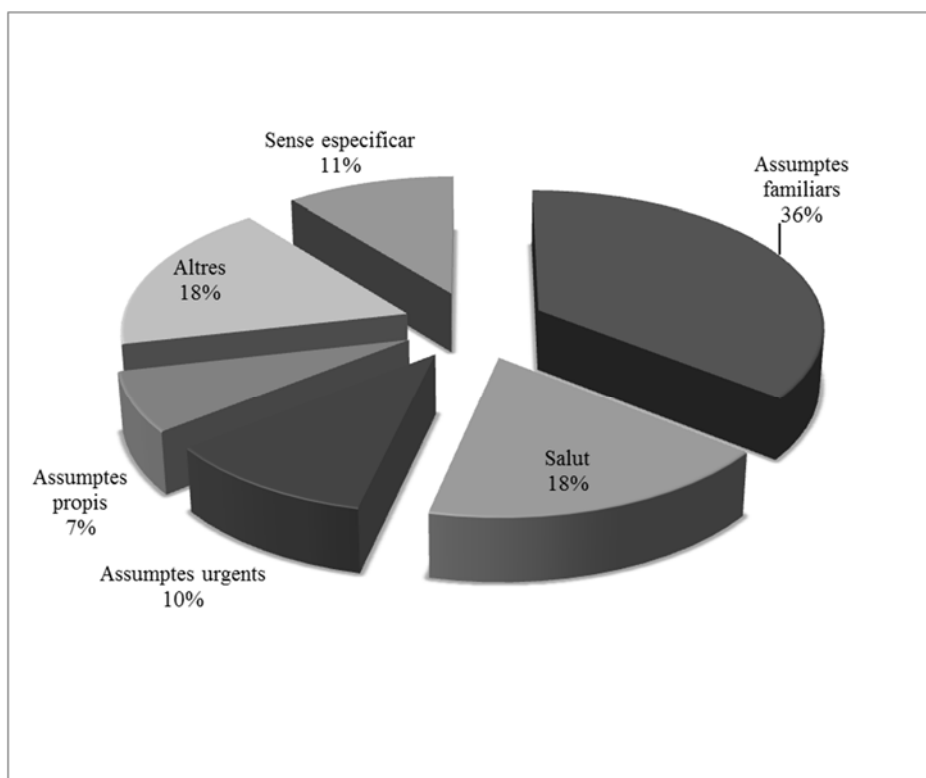
Font: Elaboració pròpia a partir de la consulta del DSC: legislatures de 1844-45 fins a 1853-54

Figura 25: Motius de l'ús de llicències d'absència a tot el Congrés

Font: Elaboració pròpia a partir de la consulta del DSC: legislatures de 1844-45 fins a 1853-54

Figura 26: Motius de l'ús de llicències d'absència dels diputats dels districtes catalans

Font: Elaboració pròpia a partir de la consulta del DSC: legislatures de 1844-45 fins a 1853-54

Tal i com revela el gràfic 23, les llicències d'absència eren usades en repetides ocasions. A excepció de la legislatura 1844-45, en la qual es dispararen aquests recursos per sobre del 20%, i de les legislatures de 1849-50 i 1853, en què el seu ús fou molt restringit, una part notable dels diputats espanyols utilitzaren aquest recurs. Aproximadament, entre el 6 i el 13% el sol·licitaren a cada curs polític. Fent un cop d'ull al gràfic 24, es percep que en el cas dels representants catalans les xifres eren força similars. Feren un gran ús de les llicències d'absència en la legislatura 1844-45, les rebutjaren el 1849-50 i hi recorregueren tímidament el 1853 i en el curs polític 1845-46. Això no obstant, aquest costum fou emprat en la resta de períodes assíduament. Concretament, entre el 7 i el 20% dels polítics en feren petició. Aquesta situació era similar a la de la França del Segon Imperi. Com demostra Eric Anceau, la demanda de llicències d'absència era fins i tot superior a l'espanyola: prop del 28% dels parlamentaris francesos escollits van requerir aquest tipus de permís.⁶¹⁰

⁶¹⁰ Eric ANCEAU, *Les députés du Second Empire...*, p. 689.

Juntament amb l'extensió, una altra circumstància a accentuar és la dilatació del profit. D'aquí que la majoria de concessions s'allarguessin entre dos i tres mesos –en el cas català, pràcticament són les úniques temporalitats existents. Precisament, es produïa en el desenvolupament d'uns ja de per si breus cursos polítics. Deixant de banda la legislatura de 1844-45, que s'allargà prop de vuit mesos, la de 1848-49, que ho féu en uns set, i la de 1850-51, que ja en foren sis, la resta es mogueren a l'entorn dels tres o quatre mesos, per sobre o per sota. És a dir, els diputats que van fer ús d'una llicència pràcticament s'absentaren tota la legislatura. Per exemple, Pau de Barnola jurà el càrrec el 21 de desembre de 1847 i un mes després, el 19 de gener de 1848, va obtenir una llicència de tres mesos en una legislatura que finalitzà a la segona meitat del mes de març de 1848.

Les raons apuntades per a recórrer-hi (figures 25 i 26) són poc precises. Així és que no era difícil per a un polític desentendre's del funcionament habitual de la cambra baixa. Les explicacions donades eren mínimes. Ho proven els assumptes propis i urgents, que representaven gairebé el 20% dels arguments. Fins i tot, entre l'11 i el 13% feren ús d'aquest recurs sense esgrimir un motiu precís. Si bé per sobre del terç es troben les raons familiars, en la majoria de casos no hi hagué més especificació que aquesta. Aquesta falta de concreció sobre els motius d'abandonament temporal del càrrec no se circumscrivien únicament a l'Espanya liberal. Seguint amb l'exemple parlamentari francès de les dècades de 1850 i 1860, entre les principals raons per servir-se de llicències d'absència s'hi trobaven els problemes de salut (amb gairebé el 38%) o els assumptes, sense més precisió (més del 18%).⁶¹¹

L'absentisme i el recurs de les llicències permeten començar a parlar del concepte de diputat, a partir de la seva adscripció al càrrec, amb més profunditat. Posaré algunes evidències. El marquès de Bedmar va ser representant del districte de Girona des de la legislatura 1847-48 fins a la de 1853. En total, cinc cursos polítics més breus que no pas llargs, i més si es té en compte que emprà llicències d'absència en dues ocasions. Al curs 1848-49 se li concediren tres mesos per atendre assumptes familiars, mentre el 1851 van ser dos els mesos assignats per a poder desplaçar-se a l'estranger a atendre assumptes privats. El marquès de Castellodorsius, per la seva banda, havia jurat el càrrec el 19 de desembre de 1845 per primera vegada i dos mesos després ja sol·licitava una llicència d'absència de dos mesos per atendre negocis del major interès.

⁶¹¹ *Ibid.*, p. 692.

Això implicà la limitació del seu exercici a aquells dos primers mesos i al mes de setembre següent, en què es reprendria temporalment l'activitat parlamentària.

Potser un dels casos més flagrants és el del marquès de la Roca. El 1844 s'estrenà com a diputat per la província de Tarragona, però ja renuncià al càrrec en el context dels dimissionaris vilumistes, a les acaballes de 1845. En les eleccions de 1846 tornà a ser escollit, aleshores pel districte de Tarragona, però no jurà fins la legislatura 1847-48 i al final de la mateixa demanà una llicència d'absència de tres mesos per atendre assumptes familiars. Per arrodonir-ho, darrera d'aquell recurs probablement hi havia una altra intencionalitat, com era la d'apartar-se de les tasques polítiques, ja que no consta la seva presència en les dues legislatures següents.

El fet que els exemples proporcionats siguin tots provinents de l'aristocràcia és circumstancial i en la resta de polítics catalans hi ha evidències provinents no només d'aquest sector social. També en els de la resta de representants espanyols. El cas del marquès de la Roca no va ser únic, de fet, en el sentit de servir-se d'una llicència temporal per a convertir-la en una aprovació permanent d'absència. Pel cas, Mariano Camps, diputat de Vall de Roures (Teruel), va obtenir dos mesos de permís en la legislatura 1848-49 per a solucionar qüestions familiars, però ja no consta la seva presència en el següent curs. La mateixa situació i cronologia es repeteix amb el diputat de les Balears José Miguel Trias, després de dos mesos per resoldre assumptes propis.

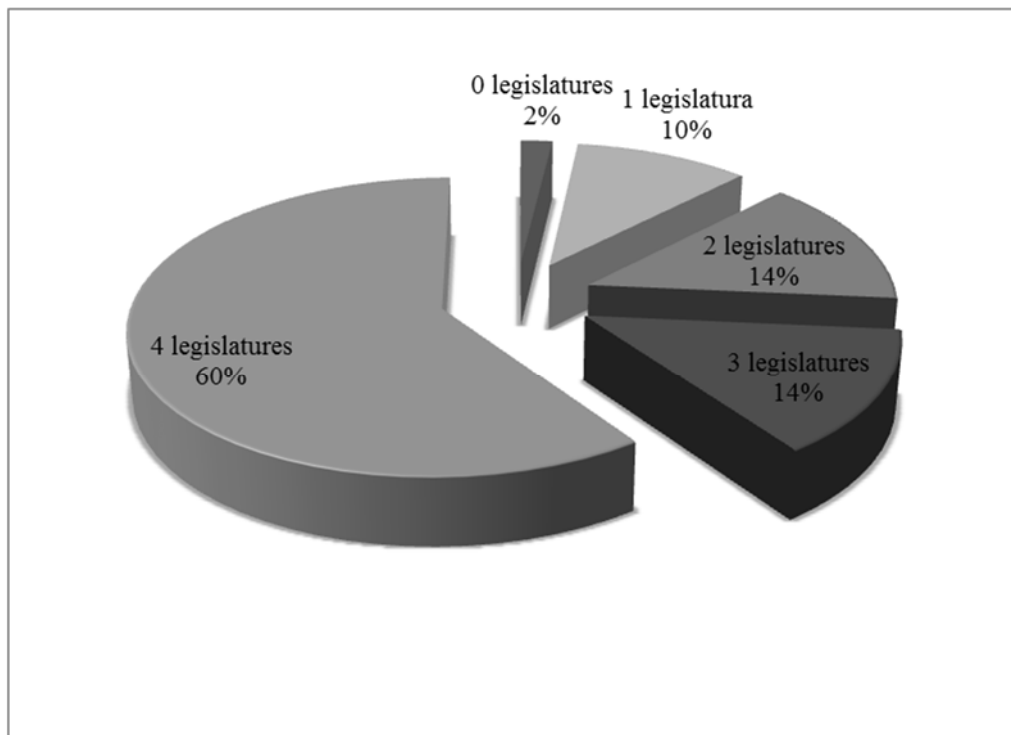
Aquests són només alguns dels casos que mostren una ostentosa falta de fidelitat al càrrec, fins i tot vist com una tasca que no els venia de gust desenvolupar o que suposava un llast per a les seves ocupacions habituals. Per a dilucidar més la situació analitzaré un últim paràmetre: la continuïtat al llarg de les legislatures. Ho faré entre 1846-47 i 1849-50, perquè és el període més llarg de la dècada analitzada –quatre cursos polítics-, al llarg del qual els diputats tingueren possibilitat de mantenir el càrrec durant tant de temps. Abans i després les eleccions foren més seguides i els càrrecs renovats en un menor període de temps.

Així, es té en compte la presència o absència dels homes en les quatre legislatures, a partir de la seva participació en els debats i comissions i, si no era així, es consideren les votacions nominals. Únicament s'estima com a absent si no consta cap rastre d'aparició al llarg de la legislatura. Per tant, s'aprecia com a assistent un individu, independentment de si va ser subjecte a reelecció per algun tipus de gràcia concedida i

va haver de concórrer a noves eleccions (sempre que fos novament escollit),⁶¹² de si s'empraren llicències d'absència i fins i tot de si s'assistí a una o a molt poques sessions. Es necessitaria un estudi més llarg i detallat per a separar aquests paràmetres i avaluar-los amb deteniment.

Aquest sistema no és òptim, ja que les seves limitacions no poden assegurar completament l'absència de participació de la dinàmica parlamentària a partir de la presència en les votacions, comissions i intervencions. Fins i tot, amb aquestes restriccions, el resultat és revelador (figures 27 i 28).

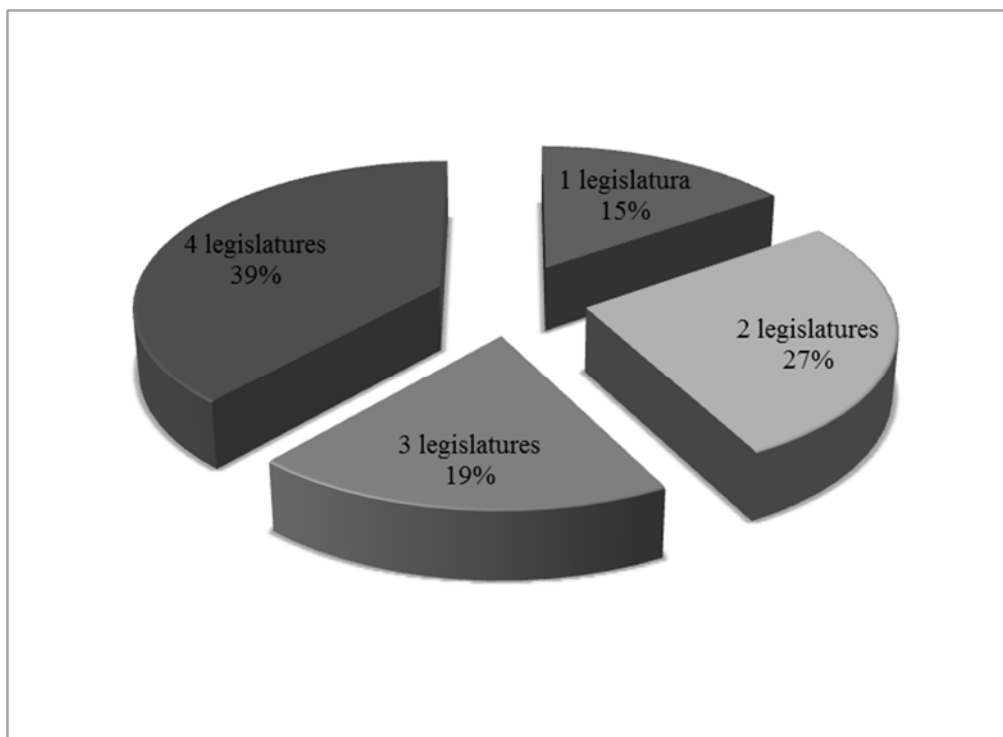
Figura 27: Continuïtat dels diputats espanyols, incloent-hi els catalans

Font: Elaboració pròpia a partir de la consulta dels DSC de les legislatures 1846-47, 1847-48, 1848-49 i 1849-50

⁶¹² També s'han estimat aquells homes que novament escollits representaren altres districtes diferents dels primers, encara que siguin pocs els que compleixen aquesta descripció. Per altra banda, no s'han considerat aquells que després de renunciar a l'escó tornaren a les Corts després d'unes altres eleccions, una o dues legislatures més tard de la dimissió.

Figura 28: Continuïtat dels diputats dels districtes catalans

Font: Elaboració pròpia a partir de la consulta dels DSC de les legislatures 1846-47, 1847-48, 1848-49 i 1849-50

Els gràfics coincideixen amb la tendència de manca d'adscripció al càrrec. Així, només sis de cada deu dels diputats que inicialment van ser escollits el 1846 van desenvolupar la responsabilitat al llarg de les quatre legislatures. En canvi, els representants dels districtes catalans mostraren una inclinació diferent, ja que l'adscripció al llarg de les quatre legislatures va ser molt menor i superà per poc el terç dels escollits.⁶¹³ A més, cal tenir en compte que entre els que figuraren a les quatre legislatures hi ha diverses objeccions a fer a la seva continuïtat. Polítics com Josep Manso de Juliol, Pere Sardà i Cailà o Ramon Maresch i Ros utilitzaren llicències d'absència en una ocasió i Josep Manel Planas féu ús d'aquest recurs en les dues primeres legislatures per absentar-se dos i tres mesos, respectivament. A més, en l'últim dels quatre cursos polítics la seva presència només consta en la darrera meitat d'una legislatura ja prou breu de per si, que no arribava a quatre mesos.

⁶¹³ En el cas català, només s'han considerat els 26 representants que foren admesos en el càrrec el 1846, independentment de si el juraren aleshores, ja que així es recullen aquells que tingueren la possibilitat de desenvolupar-lo al llarg de quatre legislatures. En canvi, no s'han considerat Celestí Mas i Abad (escollit finalment a Igualada el 1848), Benet Vicens (Gandesa, el 1847), el marquès de la Roca (admès també el 1847), ni José de la Peña Aguayo (que va optar per Cabra, renunciant a Sant Pau – Barcelona- i no seria substituït fins el 1847).

Com s'ha recalcat, la inestabilitat dels parlaments, amb constants canvis de govern i tancaments de Corts abans de termini, tampoc no ajudava a donar continuïtat al parlamentari. Només cal recordar que al llarg d'aquesta dècada només es completà el cicle entre 1846 i 1850, en la resta de casos es convocaren eleccions de manera avançada. Amb tot, aquest context presentat fins ara inclina a creure que el càrrec de diputat no era viscut com un compromís. És a dir, els polítics majoritàriament no percebien aquesta tasca com una responsabilitat a la que calia atendre. Tampoc no creien que en cas d'absència haguessin de justificar-se d'acord amb la posició que desenvolupaven, sorgida de l'elecció per part d'uns electors als que s'havia de donar comptes. Vegin el cas de Felipe Segundo Sierra Pambley, polític de Múrias de Paredes (León). Dels quatre cursos polítics que havia d'assistir, únicament es documenta la seva presència en els de 1846-47 i 1849-50. Segons sembla, el lleonès estava més concentrat en la preparació del matrimoni amb la seva cosina, encara que finalment es frustraria.⁶¹⁴

La despreocupació que acredita el comportament de Sierra Pambley no era una actitud aïllada. En el cas català, abunden exemples com els de Llogari Serra, Joaquim Martí i Andreu o Joaquim de Romà, que estaven més preocupats pels seus negocis que no per atendre les sessions. Probablement per això només assistiren dos o tres de les quatre legislatures estipulades. No només, però, foren els negocis el que podrien motivar l'absència continuada, sinó també altres motivacions no tan clares. Per exemple, Ramon de Cabrera va ser admès el 1846, però no jurà el càrrec ni prengué part de les sessions fins a la darrera legislatura de 1849-50. En la segona s'excusà per malaltia i en la tercera no oferí cap explicació que justificués l'absència. Desconec si la persecució política que havia patit fins aleshores hi tingué alguna cosa a dir.⁶¹⁵

D'altra banda, en el cas català no consten casos de rebuig i en general van ser pocs (figura 27), però alguns mai van jurar el càrrec i no es desplaçaren fins a Madrid a ocupar l'escó. Per exemple, Benito Espinosa Varela, escollit per Prado (Pontevedra), podria haver retingut l'acta per a consolidar el seu poder i interessos al districte, a la vegada que per a frenar els partidaris del Partit Progressista.⁶¹⁶ En el període considerat entre 1846-50 no consta una situació anàloga en les circumscripcions catalanes, però si

⁶¹⁴ Elena AGUADO CABEZAS, «Sierra Pambley Álvarez Blasón, Segundo Felipe», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

⁶¹⁵ En la seva primera etapa com a diputat, en les Corts de 1836-37, ja exposà les prevencions que li generaven haver-se de desplaçar a Madrid en un trajecte perillós i amenaçat per les partides carlines, alhora que assegurava estar malalt. Vegin al respecte Josep CLARA, «Ramon de Cabrera...».

⁶¹⁶ María Jesús BAZ VICENTE, «ESPINOSA VARELA, Benito», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

en altres moments. Per exemple, Josep de Montagut, malgrat ser escollit per la província de Tarragona el 1844 no jurà el càrrec ni aleshores ni en la següent legislatura.

Aquesta realitat encaixa amb la visió que la historiografia ha donat del càrrec de diputat, entès entre la majoria de forces liberals com una funció o servei que les classes capacitades brindaven al conjunt de la societat.⁶¹⁷ És a dir, si percebien el càrrec com un servei que ells oferien a la societat, es tractava d'una tasca sense responsabilitat social. En canvi, per a Peña, Sierra i Zurita la concepció republicana del diputat es diferenciava d'aquestes realitats en considerar-la com un dret i no com una funció o servei a la població. Aquest era el discurs republicà i demòcrata, com s'ha vist. Tanmateix, les dades analitzades posen pal·liatius a aquesta associació i tendeixen a vincular l'exercici parlamentari dels demòcrates, seguint la seva adscripció al càrrec, a una concepció de servei o gràcia. S'allunyaven, doncs, de l'assumpció d'una pràctica deutora de la visió del càrrec com un dret i d'un exercici amb responsabilitat social. Ho avala el retard en la jura del càrrec. Tomás Jaén va ser admès el 12 de juny de 1851, però va trigar gairebé un mes fins a jurar l'escó (el 9 de juliol següent).⁶¹⁸ En segon terme, em puc referir a l'ús de llicències d'absències. El mateix Jaén se'n serví habitualment: fins a tres vegades en cinc cursos polítics, entre 1846 i 1851. Anicet Puig també demanaria un mes de llicència el curs 1846-47. És clar que en la major part d'aquestes últimes referències, aquests polítics figuraven encara com a militants del Partit Progressista, i no va ser fins el 1849 que ho feren com a demòcrates.

En tercer lloc, em remeto a la presència en les votacions nominals. En la legislatura de 1850-51, Puig es va absentar en algunes de les sessions. Per exemple, no constava en la votació del 20 de novembre de 1850, tampoc en la del 21 de març de 1851 ni en la del 22 de gener de 1851, encara que en aquesta última ocasió potser perquè encara estava malalt, motiu que el va apartar del Congrés el dia anterior. També va faltar en l'inici d'algunes altres sessions, arribant més tard. El citat Jaén aleshores només va faltar en la sessió de l'11 de febrer de 1851,⁶¹⁹ però en la següent legislatura es va absentar de les votacions del 28 i 29 de juliol⁶²⁰ i probablement de tota la segona part de la legislatura (del 5 de novembre al 9 de desembre), ja que no consta cap votació seva. Aquesta mateixa situació d'una limitada continuïtat en el càrrec es repeteix en

⁶¹⁷ María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...*; María SIERRA, «The profession of deputy...»; Alan S. KAHAN, *Liberalism in Nineteenth-Century Europe...*

⁶¹⁸ DSC: legislatura de 1851, pp. 146 i 830.

⁶¹⁹ *Ibid.*, pp. 958-959.

⁶²⁰ *Ibid.*, pp. 1292-1293 i 1314-1315.

Manuel Orense, que tampoc no es constata la seva presència en aquella segona part de la legislatura. D'altra banda, els polítics del Partit Progressista també mostraven un comportament similar d'absentisme.

Cal tenir en compte, a la vegada, que molt probablement els diputats de totes les sensibilitats seleccionaven les votacions a les quals participaven. És a dir, acudien sobretot a aquelles en què es deliberava sobre aspectes que els concernien o els interessava prendre part, mentre que podien absentar-se en jornades en què no es tenia previst discutir sobre cap qüestió transcendent. Per això, les corporacions industrials apressaren els representants catalans a prendre part en les sessions que debateren sobre la renovació de la llei aranzelària. A més, en algunes ocasions si els polítics s'havien perdut alguna sessió amb votacions nominals i els interessava que el seu vot figurés en la mateixa, en la següent jornada alguns diputats volien fer constar el seu parer, especialment si es tractava de persones properes al govern.

Així, quines característiques atribuïen els diputats al desenvolupament d'aquesta tasca, si sembla que encara no la percebien com una responsabilitat social? Doncs bé, precisament una bona part del 40% que no completaren les quatre legislatures era per la raó d'haver rebut alguna gràcia, reconeixement o càrrec de més prestigi o remuneració. Per a il·lustrar-ho, Juan Martín Carramolino, Félix García, José Ponzoa i Alejandro Llorente van deixar les seves obligacions al Congrés per a ser caps polítics i/o governadors civils, Miguel de los Santos Bañuelos per a ser secretari de la legació espanyola a Nàpols, Juan de la Cruz Antoyne ministre plenipotenciari a Suïssa, Serafín Estébanez ministre togat del Suprem Tribunal de Guerra i Marina, Miguel Rives intendent i José de la Peña, Saturnino Calderón Collantes i José de la Concha, entre molts d'altres, per a ser senadors. També entre els representants dels districtes catalans era freqüent aquesta percepció. A banda del citat Bañuelos, Antonio Ros de Olano deixà l'escó en ser nomenat capità general de les possessions d'Àfrica el 1847 i Francesc de Paula Mata abandonà temporalment l'hemicicle el 1848-49 per a atendre les necessitats bèl·liques de l'exèrcit, com a cap d'Estat Major de Catalunya.⁶²¹

És a dir, i tal com ja he recollit, una de les raons que possiblement movien els diputats a desenvolupar aquesta funció era percebre la tasca com un mitjà per a progressar, com una ocupació transitòria que els havia de facilitar l'accés a càrrecs de major responsabilitat i reconeixement social. Era només una de les visions possibles,

⁶²¹ Josep Maria PONS ALTÉS, «Mata y Alòs, Francisco de Paula...».

que traslladava al Congrés les pràctiques clientelars portades a terme durant les eleccions i que es donava especialment entre els treballadors públics. Hi tornaré més endavant, considerant també altres elements que incidiren en l'acció parlamentària dels representants i que no limiten l'anàlisi únicament a aquests paràmetres. Si de cas, en termes generals, la seva funció era percebuda com un servei al conjunt de la societat. És a dir, ja que el polític posseïa unes aptituds intel·lectuals i econòmiques que el dotaven d'independència, circumstàncies que només es donaven en una limitada part de la societat, aquest exercia un servei dels segments més il·lustrats al conjunt de la població, que no disposava d'accés a l'educació ni patrimoni suficient per a gaudir de les característiques aptes per a poder votar. Aleshores, des d'aquest prisma el càrrec no era entès com una obligació a la qual s'estava lligat. Davant d'aquesta situació, quines formes de control tenia l'electorat per a incidir i frenar aquests comportaments? Ho abordaré tot seguit.

7.2.- La incidència de l'electorat en l'acció del diputat

En primer lloc, cal aclarir que l'absentisme dels diputats no implicava necessàriament una falta de representació de l'electorat. Com sosté Pitkin, la representació apareix quan la ciutadania està present en l'acció del govern.⁶²² És a dir, quan l'administració actua d'acord amb els desitjos expressats per la població. Altrament formulat, era igual d'important la presència dels polítics al Congrés, com la seva capacitat d'incidència per tal que el govern actués d'acord amb els interessos que l'electorat havia traslladat als seus representants. Per tant, la gestió d'aquestes voluntats, fos en el si del Congrés o de manera extraparlamentària, era alhora crucial per a una correcta representació política.

Una mostra d'aquesta argumentació l'ofereixen algunes corporacions i electors tan interessats en la concurrència dels diputats al Congrés per a fer prevaler les seves voluntats, com en l'acció dels mateixos en reunions amb membres del govern o ministres amb el mateix objectiu. Potser les més conegudes són les societats industrials catalanes, que enviaren emissaris a Madrid que moltes vegades treballaven colze amb colze amb diferents diputats dels districtes catalans, amb la intenció d'influir en les decisions del govern per tal de protegir la indústria. Aquesta estratègia no va ser privativa d'alguns sectors catalans, també els gaditans van actuar en favor de la

⁶²² Hanna Fenichel PITKIN, *El concepto de representación...*, pp. 227-228.

liberalització del comerç o els castellans vindicaren els interessos dels productors de cereals, entre d'altres realitats similars.⁶²³

Ja m'he referit anteriorment a les possibilitats que els homes sense drets polítics tenien d'incidir en l'acció parlamentària. A continuació inspeccionaré les vies que l'electorat podia emprar per a demanar comptes als diputats de la seva actuació. Ho faré circumscriuint l'anàlisi en la principal forma de representació, lligada a la presència del polític al Congrés. Sense la seva compareixença, els votants en podien sortir perjudicats. Per això, he indagat en els recursos que aquests disposaven per a respondre, frenar o modelar les conductes de desafecció al càrrec de diputat. Un dels mitjans que tenia més repercussió eren les valoracions publicades. Al capdavant, s'ha associat la premsa com un element fonamental a l'hora de forjar i d'entendre l'opinió pública del moment.

El concepte d'opinió pública es trobava vinculat, des de l'Espanya de finals del segle XVIII, a l'àmbit de control i vigilància al qual tot govern estava sotmès.⁶²⁴ El significat, com és obvi, fou polisèmic en funció dels seus intèrprets. Així, en la primera meitat del segle XIX i dins l'imaginari polític del liberalisme s'anà vinculant al reduït cercle dels ciutadans que valoraven l'evolució del govern. Aquest col·lectiu, doncs, podia remetre des d'un restringit públic il·lustrat fins a una opinió popular que integrava el conjunt de la població masculina, en funció del col·lectiu que donava sentit al terme. Així mateix, si els sectors més moderats rebutjaven una intervenció popular en assumptes públics, les sensibilitats carlines i antiliberals s'ubicaven en un espai molt

⁶²³ En el cas castellà-manxec, Juan Antonio Inarejos ha mostrat les estratègies d'influència d'institucions cap als parlamentaris, per tal que aconseguissin resolucions polítiques. Vegin Juan Antonio INAREJOS MUÑOZ, *Ciudadanos, propietarios...*, pp. 343-345. Per a la resta consultin la nota 540.

⁶²⁴ Sobre el concepte d'opinió pública, Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, «opinió pública», a Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN; Juan Francisco FUENTES (dirs.), *Diccionario político...*, pp. 477-486; Gonzalo CAPELLÁN DE MIGUEL (ed.), «Historia, política y opinión pública», *Ayer*, núm. 80 (2010), pp. 13-162. En referència a l'estudi de la premsa de l'època i la seva significació, entre d'altres, Pedro GÓMEZ APARICIO, *Historia del periodismo español: Desde la "Gaceta de Madrid" (1661) hasta el destronamiento de Isabel II*, Madrid, Editora Nacional, 1967; Iris M. ZAVALA, *Románticos y socialistas: Prensa española del XIX*, Madrid, Siglo XXI, 1972; Manuel TUÑÓN DE LARA (dir.), *La prensa de los siglos XIX y XX: Metodología, ideología e información: aspectos económicos y tecnológicos. I Encuentro de Historia de la Prensa*, Bilbao, Universidad del País Vasco, 1986; Josep Francesc VALLS, *Prensa y burguesía en el siglo XIX*, Barcelona, Anthropos, 1988; Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN; Juan Francisco FUENTES, *Historia del periodismo español: Prensa, política y opinión pública en la España contemporánea*, Madrid, Síntesis, 1997; Manuel TUÑÓN DE LARA; Antonio ELORZA; Manuel PÉREZ LEDESMA (ed.), *Prensa y sociedad en España (1820-1936)*, Madrid, Cuadernos para el diálogo, 1975; María Cruz SEOANE, *Historia del periodismo en España*, vol. II: *El siglo XIX*, Madrid, Alianza, 1983; J. J. SÁNCHEZ ARANDA; Carlos BARRERA, *Historia del periodismo español: Desde sus orígenes hasta 1975*, Pamplona, Ediciones Universidad de Navarra, 1992; Demetrio CASTRO ALFÍN, *Los males de la imprenta: Política y libertad de prensa en una sociedad dual*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas, Siglo XXI, 1998; María Cruz SEOANE; María Dolores SAIZ, *Cuatro siglos de periodismo en España: De los avisos a los periódicos digitales*, Madrid, Alianza, 2007.

proper a aquestes postures, tenint en compte que l'absolutisme concedia origen diví al poder reial. En l'Antic Règim la política era secreta i no subjecta a valoració ciutadana, mentre l'opinió pública en el liberalisme permetia donar visibilitat a les decisions del poder i conferir-hi transparència. En tot cas, el grau que la vigilància pública havia d'assolir depenia de cada punt de vista i, per tant, es constatà una pluralitat d'opinions públiques.

Davant de la temptació que els diputats podien tenir d'absentar-se del Congrés, els diaris tendien a enaltir aquells que com el representant de Santa Coloma de Farners, Felip de Martínez Davalillo, acceptaven l'encàrrec. De la mateixa manera, recriminaven l'absència als que l'eludien: *«El buen patriota y cumplido caballero no ha titubeado en arrostrar la crudeza de la estación, las incomodidades y gastos del viaje y otros perjuicios domésticos, en pasar por encima de especiales circunstancias, que le impedían aceptar el cargo, y en sacrificarlo todo al servicio de su reina y de su patria. Honra y pureza a tan hidalga y acendrada lealtad y generoso patriotismo que contrasta con el vil egoísmo de tantos hacendados del país, que rehúyen los más ligeros oficios concejiles y servicios públicos, ilustrar y dirigir la opinión pública para que no se malee, ni extravíe y salir de casa o andar un par de leguas para emitir su voto, permitiendo con su apatía y abandono, que salga de las urnas la discordia, el encono y todos los males, como de la fabulosa caja de Pandora. Baldón y oprobio a esta raza degradada, verdadera causa de todos los males públicos»*.⁶²⁵

Aquestes paraules confirmen novament la visió del diputat no com una responsabilitat pública que els polítics estaven obligats a desenvolupar, sinó com un servei de les classes més il·lustrades al conjunt de la societat. D'aquí l'enaltiment, que no deixava de ser un agraïment cap a aquells que com Martínez Davalillo acceptaven la comesa. Amb tot, la falta continuada d'assistència no era ben rebuda. Davant l'absentisme, *El Observador* subscrivia les paraules difoses per altres tribunes: *«Creemos que para evitar males y perjuicios de esta naturaleza, debería votar el Congreso una ley adicional a la electoral, para que el diputado que no se presentara, trascurrido cierto plazo, se le considerara como si hubiese renunciado»*.⁶²⁶ Aquesta proposició es formulava després de la queixa d'electors i corporacions d'alguns districtes catalans davant de l'absència continuada d'alguns dels seus representants. Segons l'esmentat diari, es tractava dels delegats de Vic, Mataró, Valls i Montblanc.

⁶²⁵ *Diario de Barcelona*, núm. 1 (1-1-1847), pp. 2-3.

⁶²⁶ *El Observador*, núm. 584 (2-1-1850), p. 2.

Analitzem-ho per ordre, en el marc de les quatre legislatures de 1846-47 a 1849-50. Pau de Barnola, com s'ha vist, no va jurar el càrrec fins la legislatura 1847-48, va fer ús de dos llicències d'absència i la seva presència va ser discontinua. Joaquim Martí i Andreu es va presentar el primer curs polític amb un mes de retard, en el segon no hi va fer cap i en els últims només parcialment. Josep Francesc Ixart i Pi va jurar amb un mes de retard i el 1847-48 va demanar una llicència d'absència per a no assistir més a les sessions. Finalment, Rafael de Magrinyà va prometre en l'última setmana del curs 1846-47, però no se'l va tornar a veure per l'hemicicle. Com a resposta, els representats tenien molt clara la reprovació: «*Tanto los compañeros y amigos de los mencionados representantes, como diversas corporaciones populares de diferentes pueblos, se disponen a dirigirles enérgicas excitaciones para que vengan a ocupar su puesto en el Congreso o lo dimitan en un breve término, reprendiéndoles su negligencia, que ha dejado por tanto tiempo sin representación una de las provincias más importantes de España*». ⁶²⁷

No fou l'únic article que en aquelles dates del mes de gener s'escrigué en termes similars. *El Barcelonés* també feia una crida perquè els representants catalans assistissin a Corts per evitar les crítiques al territori en el context de tensió de la Guerra dels Matiners: «*Si los diputados catalanes hubieran estado en sus respectivos puestos hubieran podido cumplir con el deber que se impusieron cuando admitieron el cargo de representantes de la nación*». ⁶²⁸ No s'ha de desestimar el poder d'iniciatives ciutadanes com aquestes, que especialment guanyaven ressò i força mercès a l'altaveu que els proporcionava la difusió a través dels diaris. Probablement tingué una influència directa en el fet que Pau de Barnola tornés a les sessions el 12 de gener de 1850, ⁶²⁹ just deu dies després de la publicació del primer article, i que Joaquim Martí i Andreu consti a les sessions a partir del mes de febrer. ⁶³⁰ Fins i tot podria haver tingut un efecte ressò per a d'altres representants catalans que no eren aleshores al Congrés i que hi feren cap al llarg del mes de gener, empesos per la por a ser assenyalats també pels seus electors. Sembla que fou així atenent als nombrosos casos d'homes que tornaren a l'hemicicle al llarg d'aquell mes, malgrat les sessions d'aquell curs polític s'havien iniciat a finals del mes d'octubre de l'any anterior. Josep Manel Planas, Ramon de Casanova, Gaietà de

⁶²⁷ *Ibid.*

⁶²⁸ Publicació del 17 de gener de 1849, recollit a Robert VALLVERDÚ i MARTÍ, *La Guerra dels Matiners a Catalunya (1846 – 1849): Una crisi econòmica i una revolta popular*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002, pp. 168-169.

⁶²⁹ DSC: legislatura 1849-50, p. 866.

⁶³⁰ *Ibid.*, p. 1281.

Pallejà i Ramon Maresch entraren plegats amb Barnola, i Celestí Mas també ho féu al llarg d'aquell mes.

Tampoc no s'ha de desestimar que darrera d'aquelles insistències hi havia les corporacions industrials, que pressionaven perquè es produís l'assistència dels diputats, després de l'aprovació de la llei aranzelària de 1849. D'altra banda, el recurs no fou privatiu de la realitat catalana. També en zones defensores del lliurecanvisme, davant la previsió de la discussió de la llei aranzelària, exhortaren els seus representants perquè es desplaressin fins a Madrid. Així s'hi referia *El Observador*: «No han sido sólo los diputados catalanes los que han venido a Madrid para asistir a la discusión de los aranceles. Alguno de los de Andalucía ha llegado también con el mismo objeto, excitado sin duda por lo que sobre este asunto han manifestado los periódicos de aquellas provincias».⁶³¹

A banda de la premsa, un altre instrument de què disposava l'electorat era l'ús de cartes enviades directament als parlamentaris. Segurament a l'hora d'estimular l'assistència dels polítics a la cambra baixa ja se'n va fer ús, però potser la difusió pública dels fets pogué resultar més efectiva que no pas un intercanvi d'opinions privat, si és que les missives dels electors eren contestades. En tot cas, hi ha nombrosos exemples que posen en evidència el contacte continuat entre els votants i els seus representants. Això demostra no només que els primers demanaven comptes als segons de la seva acció, sinó també el control que exercien, en la mesura del possible, els uns sobre els altres.

Per a posar només algun exemple, Bonaventura de Córdoba, davant les epístoles rebudes, reclamava al govern el compliment de la llei de 9 d'abril de 1842, que establia indemnitzacions als ciutadans perjudicats per la Primera Guerra Carlina (1833-1840). Ho exigia després d'admetre que cada dia rebia cartes relacionades amb la qüestió, provinents de la província de Tarragona.⁶³² Un altre cas l'aporta Pallejà, que en el context de la Guerra dels Matiners demanà explicacions al govern sobre l'acció de tapiar diverses cases al Principat com a acte preventiu i de defensa enfront dels atacs dels carlins. Ho féu justament després d'exposar que els electors de la seva província li havien transmès per carta la necessitat de buscar solució a l'ocupació d'algunes cases per part dels carlins. Aquest fet el portà a reunir-se amb el ministre de la Guerra.⁶³³

⁶³¹ *El Observador*, núm. 420 (21-6-1849), p. 3.

⁶³² DSC: legislatura 1849-50, pp. 1025-1026.

⁶³³ DSC: legislatura 1847-48, pp. 1392-1393.

Tot plegat són proves de la influència que tenia l'electorat en els seus representants i de la comunicació continuada que efectuaven uns i altres. Una altra qüestió és la resolució d'aquest tipus de sol·licituds, que moltes vegades acabaven derivades a l'estudi del ministeri de torn. En cas contrari, s'obtenia una resposta d'algun ministre o membre del govern que no acostumava a variar el rumb de les accions que el gabinet havia dut a terme fins llavors. El cas exposat de Pallejà seguí aquestes últimes directrius, per exemple.

A banda de l'electorat mirant d'influir en l'acció dels diputats, també les diverses corporacions, i entre elles especialment les industrials, utilitzaven les cartes. A vegades la comunicació era continuada per mirar de fer valdre els propis interessos en l'acció dels diputats. La Junta de Fàbriques o la Junta de Comerç ho feren de forma permanent, no únicament en la crisi aranzelària de 1849. Aquesta última institució, per exemple, al llarg de 1844 pressionà els diputats, sobretot barcelonins, mitjançant epístoles. L'objectiu era que contribuïssin a esmenar la falta de recursos i pagaments a què es veia sotmesa la Junta de Comerç de Barcelona, situació que afectava particularment el finançament de la docència que oferia.⁶³⁴ En el context de la crisi econòmica que acompanyà la Guerra dels Matiners, la Junta de Fàbriques reuní els diversos diputats barcelonins que no es trobaven a Madrid per a coordinar una estratègia que millorés la situació.⁶³⁵ El fet que uns diputats estiguessin directament vinculats a aquest tipus d'entitats, ja com a membres o representants seus, que altres fossin retribuïts o que simplement s'identifiquessin amb els seus interessos, per compartir-los o respondre a la condició d'industrials, comerciants o inversors, facilitava l'acció parlamentària continuada en aquest sentit.

Ja s'ha vist com des de la mateixa elecció dels diputats de la província de Barcelona, si aquests no eren impulsats per corporacions industrials, aquestes entitats s'hi posaven en contacte per a persuadir-los de treballar en el seu benefici. No s'estigueren d'enviar cartes a diputats com Félix María Messina, que malgrat haver estat enviat per Narváez, també va fer pinya amb la resta de representants de les circumscripcions catalanes en qüestions industrials. El discurs sota el qual s'emparaven aquestes institucions era la defensa dels interessos del conjunt del territori. Un àmbit que era doble. A nivell intern de l'antic Principat es referia a les quatre províncies, amb

⁶³⁴ Vegin 6. Copiadors de cartes enviades. 1841 - 1847 Copiador de cartes (enviades a Madrid), Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

⁶³⁵ «Barcelona, 29 de maig de 1847», Copiador de correspondència (octubre 1844-1847), Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

la intenció d'estendre la influència dels diputats barcelonins a tots els representants catalans. Per la seva banda, el discurs al Congrés era el de salvaguarda dels interessos de tota la monarquia, amb la pretensió que no es veiés únicament la protecció de la indústria com una qüestió catalana o provincial, sinó d'interès espanyol.

Els articles publicats a la premsa per a sol·licitar als diputats el seguiment de les sessions i les cartes amb encàrrecs per a l'acció parlamentària eren alguns dels recursos de què disposaven els ciutadans, però no els únics, ni potser tampoc no eren els més definitius. Al cap i a la fi, el vot a les urnes també podia servir per a aprovar la gestió del polític o bé per a castigar-lo per la seva mala conducta o per la seva absència continuada. No en va, Frank O'Gorman definí les eleccions com una oportunitat periòdica per a sotmetre a control el compliment o el descuit de les responsabilitats polítiques.⁶³⁶ Sembla el cas de Rafael de Magrinyà, que el 1850 es va presentar per Falset (Tarragona), però només va obtenir un sol vot. Si bé les maniobres d'influència de Mariano Escartín, candidat moderat vencedor, i l'enorme ingerència del governador civil a favor dels aspirants governamentals podrien explicar la situació, no fóra estrany que els votants haguessin castigat Magrinyà a causa de la seva absència continuada.⁶³⁷

Fins i tot, el comitè i autoritats del Partit Progressista del districte podrien haver-li girat l'esquena. Si més no, Magrinyà denuncià que un antic cap polític de la província, Sebastià Garcia Prego, entrà al col·legi electoral quan s'estava produint l'escrutini per a formar la mesa electoral i prengué la paraula per a identificar-se com a candidat del Partit Progressista.⁶³⁸ No hauria estat l'únic cas. Diego María García, que havia representat Gergal (Almería), el 1850 podria haver-se trobat una situació similar després d'assistir únicament a la primera de les quatre legislatures que li pertocaven. Amb aquesta conducta hauria perjudicat a la ja escassa minoria de polítics del Partit Progressista.⁶³⁹ Aleshores, l'aspirant progressista oficial va ser Francisco Salmerán,⁶⁴⁰ que no va poder derrotar Francisco de Las Rivas, malgrat aquest va refusar representar Gergal i va optar per Bilbo, on també va ser escollit.

Casos com els aquí recollits evidencien l'abast dels lligams entre representants i representats. Així, el fet de donar comptes, el fenomen identificat en el món anglosaxó

⁶³⁶ Frank O'GORMAN, *Voters, patrons and parties...*, p. 6.

⁶³⁷ «Acta del districte de Falset, 2-9-1850», Fons electoral, ACD, Madrid.

⁶³⁸ *Ibid.*

⁶³⁹ Composta per uns 60 diputats, tal i com s'ha exposat en el capítol sisè.

⁶⁴⁰ «Elecciones», *El Católico*, núm. 3509 (19-08-1850), pp. 6-7.

sota la denominació d'*accountability*,⁶⁴¹ probablement tingué més extensió del que fins ara s'havia contemplat. S'ha tendit a limitar la seva incidència als sectors demòcrates, entent que la concepció liberal majoritària de la representació delegava temporalment el poder a un representant, que un cop escollit es desentenia de la seva vinculació amb l'electorat.⁶⁴² Per contra, s'ha sostingut que en el si del liberalisme més avançat el mandat era condicionat per l'electorat, que vigilava l'acció del seu representant i aquest li havia de donar comptes. Amb els exemples exposats, també referents a polítics dels Partits Moderat i Progressista, s'albira la possibilitat que aquest fenomen fos més comú, tot i que s'hauria d'estudiar més detingudament per avaluar-lo correctament.

A la vegada, queda palès que no únicament l'acció dels diputats es veia influïda per l'electorat. Probablement, els mateixos partits que representaven exercien coacció sobre ells per tal de garantir la seva presència al Congrés i el seu exercici d'acord amb els interessos de partit. Així, seria interessant d'indagar en futures investigacions fins a quin punt els partits, que fins ara s'han vist amb unes dèbils estructures internes, tenien una organització més consolidada a l'hora de mobilitzar els seus parlamentaris. També resultaria oportú examinar en quina mesura aquestes pressions resultaven efectives i, si no era així, si els diputats que no seguien les instruccions de la formació deixaven de rebre el seu suport electoral. Caldria, doncs, aprofundir al voltant de la influència de les formacions polítiques en els processos de representació i treballar en les possibles diferències entre els diferents perfils ideològics.

A l'espera d'aquests treballs, per ara m'inclino a pensar que si bé existien unes pressions dels partits més fortes cap als seus diputats de les fins ara imaginades, no resultaven sempre determinants. Crec que es prioritzaven altres factors a l'hora de valorar la continuïtat d'un polític en el si d'un partit determinat, possiblement elements com el tracte de favor, les amistats o el clientelisme. Per exemple, seria interessant reflexionar al voltant de casos com el del progressista Cirilo Franquet. El 1846 va representar el districte de Tarragona i tot i absentar-se en un mínim de dues de les següents quatre legislatures, aquestes circumstàncies no li van passar factura el 1854 per a tornar a ser escollit per la mateixa província.

⁶⁴¹ El fenomen es pot definir des de la mesura en què un representant, que actua en nom d'un representat, és capaç de satisfer-lo mitjançant la seva actuació. La relació, doncs, es vertebrava per la necessitat del representant de comportar-se d'acord amb les voluntats del representat i, per tant, li ha de donar explicacions de les seves accions. Vegin Susan C. STOKES; Bernard MANIN (eds.), *Democracy, accountability and representation*, New York, Cambridge University Press, 1999; John M. CAREY, *Legislative voting and accountability*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

⁶⁴² Florencia PEYROU, *Tribunos del pueblo...*, pp. 122-123.

Circumstàncies idèntiques, pel que fa a l'absentisme i a la reelecció, acompanyaren el moderat marquès de la Roca, que el 1857 tampoc no tingué impediments per a representar el districte de Gandesa, o al moderat Joaquim de Romà, que renovà la representació per Olot el 1850, el 1851 i el 1857. Possiblement, en alguns d'aquests casos la ingerència del govern en les eleccions va facilitar el triomf, tot impedit la visualització de l'autèntica opinió dels votants. L'absentisme, doncs, no hauria estat castigat. Ara bé, és tan sols una possible hipòtesi, que s'hauria de comprovar amb més casos d'anàlisi.

7.3.- El vot a l'interior de la cambra baixa

Si anteriorment he analitzat les visions i la significació del vot a partir de la utilització que en feia l'electorat, també val la pena considerar aquests mateixos paràmetres, però ara traslladant el focus d'interès al Congrés dels Diputats. O sigui, examinar la concepció del vot que tenien els diputats d'acord amb l'ús que en feien. Ja que acabo de referir-me a la possibilitat d'existència d'una possible, encara que força limitada disciplina de vot, començaré per abordar la relació del diputat amb els altres membres de l'hemicicle en la decisió d'emetre un determinat sufragi. Partint d'aquests pressupòsits, però molt lluny encara de la rígida disciplina de vot que estipulen els actuals partits, en aquest període hi havia una major flexibilitat. Així mateix, a mesura que passaren els anys i el sistema s'anà consolidant, les actituds polítiques van anar evolucionant i s'establiren determinats posicionaments d'acord amb les transformacions polítiques i socials del moment.

A tall d'exemple, quan es va discutir el projecte constitucional de 1845, a mesura que el debat va anar progressant es clarificaren diferents postures en el si de la formació conservadora. A grans trets es van establir tres grans grups, que podien integrar a la vegada aliances personalistes: un més progressista, el purità, partidari de mantenir la carta magna de 1837 i un govern més civil; una línia central majoritària, la doctrinària, identificada amb el projecte de reforma i una reaccionària, que volia retrocedir cap a propostes similars a l'Estatut Reial de 1834.⁶⁴³ Precisament, una vintena

⁶⁴³ Per a més detalls, Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...* També a Joaquín VARELA SUANCES-CARPEGNA, «Tres cursos de derecho político en la primera mitad del siglo XIX: Las "Lecciones" de Donoso Cortés, Alcalá Galiano y Pacheco», a Joaquín VARELA SUANCES-CARPEGNA, *Política y constitución en España (1808-1978)*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007, pp. 325-352; Raquel SÁNCHEZ GARCÍA, «La Monarquía en el pensamiento del Partido Moderado», a Ángeles LARIO (ed.), *Monarquía y República...*, pp. 127-153; Ángel GARRORENA MORALES, *El Ateneo de Madrid y la teoría política de la monarquía liberal: 1836-*

de diputats propers a aquestes últimes doctrines dimitiren a finals de 1845, en desacord amb la llei de culte i clergat.

Aquest tipus de classificacions són més orientatives que reals, ja que a la pràctica l'establiment d'aquests arquetips creix exponencialment en complexitat, en particular si s'examina el sentit dels vots emesos. D'entrada, em puc remetre a alguns dels principals referents del puritanisme que la historiografia ha identificat, personalitats com Joaquín Francisco Pacheco, Antonio de los Ríos Rosas, Nicomedes Pastor Díaz, José de Posada Herrera i Alejandro Llorente, entre d'altres. Si es presta atenció a la seva posició respecte a la Constitució de 1845, aquesta no va ser gens homogènia. Llorente i Ríos Rosas s'inclinaren a favor del text i Pacheco, Posada i Pastor Díaz en contra.⁶⁴⁴ Fins i tot els més reaccionaris tampoc no van mostrar punts de vista compartits. Entre els que dimitirien escasses setmanes després d'aquella votació, Francisco Javier León Bendicho, Francisco de Trespalacios, José de Isla Fernández, Francisco Taboada, el marquès de la Roca i el marquès de Viluma havien donat el seu si a favor de la reforma de la constitució, mentre Francesc Perpinyà ho declinà.⁶⁴⁵

En el cas català, que analitzaré més detingudament en el següent capítol, les mateixes circumstàncies descrites es repeteixen. Pel que fa al sector purità, els referents més clars d'aquesta facció política apostaren per manifestar-se en contra del text. Així ho feren Ramon Martí d'Eixalà i Luis Hernández Pinzón.⁶⁴⁶ Tanmateix, polítics com Antoni Mullerat, que s'hauria d'ubicar probablement en el sector doctrinari, s'inclinaren per donar suport a la reforma, malgrat fer pinya amb els puritans per a mantenir el jurat en els delictes d'imprensa i oposar-se a la llei contra els ganduls. Al mateix temps, els més reaccionaris tampoc no seguiren un patró uniforme. Com acabo d'apuntar, majoritàriament s'hi oposaren –Gispert, Vall Llobera i Perpinyà-, mentre el marquès de la Roca s'hi mostrà a favor.

Una altra manifestació. Quan el diputat purità José Polo va presentar en la legislatura de 1851 una proposició de llei per a modificar la legislació electoral amb la voluntat d'introduir algunes noves limitacions i incompatibilitats amb el càrrec de

1847, Madrid, Instituto de Estudios Políticos, 1974. En concret, sobre el puritanisme, José Luis PRIETO, «Los puritanos y la Unión Liberal (1833-1874): La búsqueda de un liberalismo templado», a José María MARCO (coord.), *Genealogía del liberalismo español...*, pp. 131-188.

⁶⁴⁴ DSC: legislatura 1844-45, pp. 822-823.

⁶⁴⁵ *Ibid.*

⁶⁴⁶ *Ibid.*

diputat,⁶⁴⁷ els seus es dividiren. Li donaren suport Pacheco i Celestí Mas, mentre Posada Herrera i Alejandro Llorente s'hi oposaren.⁶⁴⁸ La iniciativa s'aprovà per 77 vots contra 45, gràcies en bona mesura al suport de moderats doctrinaris, membres del Partit Progressista i demòcrates. Fins i tot, malgrat que la majoria de moderats més reaccionaris que sostenien el gabinet Bravo Murillo feren front a la proposta, alguns com Alfonso Chico de Guzmán o Antonio de Jesús Arias votaren afirmativament. Fixant l'atenció en el cas dels catalans, només els moderats ministerials presents, Rafael López Ballesteros i Josep Ceriola, ho rebutjaren. Per contra, ho aprovaren el citat Mas, els moderats d'oposició Ángel de Villalobos i Josep Sol, el moderat doctrinari Ferran Moragas, els demòcrates Ildefons Cerdà, Estanislau Figueras i Anicet Puig i els progressistes Jaume Nadal, Pascual Madoz, Pere Sardà i Josep Gassol.⁶⁴⁹

Aquestes evidències potser poden conduir a pensar que, davant d'una migrada disciplina de partit, la ideologia podia haver jugat un paper més destacat dins de les Corts, per tal de determinar l'expressió d'un sufragi, que no pas a les urnes. Possiblement es pugui intuir més aquesta correlació en el segon exemple, ja que majoritàriament aquells diputats amb un perfil polític més progressista secundaren la proposta i els de perfil més conservador la rebutjaren, encara que es tracta d'una pauta de classificació generalista. Sense cap mena de dubte, una concreta visió del món, més o menys progressista o més o menys conservadora, influïa en el posicionament d'un diputat. De tota manera, no es pot determinar la seva actitud en la manifestació del vot únicament a partir d'aquest paràmetre. Probablement era més secundari el paper que podia jugar aleshores la ideologia, que altres influències, tal vegada més determinants.

Vegin la rellevància que adquirien els governs moderats d'aquella dècada, independentment de la facció que encapçalava el poder, com a mirall de guia parlamentària. Fernández Sarasola s'ha referit a l'associació que el moderantisme feia del govern amb el règim, de manera que qualsevol tipus d'oposició i qualsevol atac a la formació es transformaven en una agressió al sistema polític.⁶⁵⁰ Per això, l'acte de votar podia convertir-se en un reflex d'aquests paràmetres, ja que l'opció guanyadora era entesa com la que sortia dels vertaders desitjos de la nació, mentre els vots perdedors, i per tant minoritaris, passaven a ser interpretacions errònies d'aquestes aspiracions. La

⁶⁴⁷ Volia que fos incompatible amb els funcionaris que no tinguessin la residència a Madrid i amb aquells que no cobressin un mínim de 30.000 rals. Vegin DSC: legislatura de 1851, p. 827.

⁶⁴⁸ DSC: legislatura 1851, p. 910.

⁶⁴⁹ *Ibid.*

⁶⁵⁰ Ignacio FERNÁNDEZ SARASOLA, *Los partidos políticos...*, p. 82.

influència de la col·lectivitat era un factor rellevant per a decidir el sentit del vot, en uns temps de canvi i de debat d'antigues pràctiques procedents d'Antic Règim amb les noves de l'Estat liberal. Entre elles, la dialèctica entre l'esfera col·lectiva i la individual. En última instància era l'home qui determinava la seva pròpia actitud, però la decisió se situava en un nexa de relacions més àmplies, que solien condicionar la seva postura.

Tal vegada aquests imaginaris es puguin especificar un xic més. Encara que sigui en una cronologia posterior, un dels exemples que poden resultar més reveladors és el següent. El maig de 1865 alguns membres de la Unió Liberal, com José de Posada Herrera, José Fernández de la Hoz o Antonio de los Ríos Rosas presentaren una proposició per a la reforma de la llei electoral. La iniciativa va ser desestimada per 155 vots contra 105.⁶⁵¹ En canvi, pocs mesos després i en el mateix curs polític, el govern va ser qui liderà la proposició i aquesta fou aprovada per 171 suports i 27 oposicions.⁶⁵² El més curiós del cas és que alguns diputats que inicialment declinaren el projecte, després el secundaren. Així ho feren, entre molts d'altres, alguns polítics del Partit Moderat com Augusto Amblar, Lorenzo Nicolás Quintana, Gregorio de Miota o Eugenio de Ochoa. Va ser precisament el canvi de vot d'homes com els mencionats el que va permetre aprovar una llei que escassos mesos abans va ser desestimada.

Difícilment és explicable aquesta conducta per raons ideològiques. Aleshores, què va passar? L'explicació més plausible sorgeix del canvi de govern entre una i altra votació. En la primera, el general Narváez encara mantenia la presidència del consell de ministres i, com a estandard moderat, posava reticències a la modificació de la legislació vigent, més ajustada als seus interessos. En el segon pronunciament era Leopoldo O'Donnell el que governava com a cap de la Unió Liberal, encara que escassos dies més tard fos novament reemplaçat per Narváez. Justament els polítics de la Unió Liberal, i especialment Posada Herrera, havien iniciat distintes temptatives de renovació de la llei electoral en aquests últims anys i finalment ho aconseguiren.⁶⁵³

Si en alguns casos es tendia a donar suport amb el vot al govern de torn era amb ambició de recompenses econòmiques o en l'àmbit laboral, especialment entre el funcionariat. No en va, Ochoa era director general d'instrucció pública, Amblard director general de consums, cases de moneda i mines, Miota formava part del tribunal de comerç i Quintana presidia la secció d'hisenda en el Consell d'Estat. Per això, davant

⁶⁵¹ DSC: Legislatura 1864-65, pp. 2224-2225.

⁶⁵² *Ibid.*, pp. 3041-3042.

⁶⁵³ Per a un seguiment d'aquests projectes consultin María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...*, pp. 210-217.

el temor de l'extensió d'aquestes realitats, que condicionaven l'acció parlamentària d'alguns diputats, sorgí la necessitat de codificar les incompatibilitats del càrrec de diputat amb el funcionariat, tal i com s'ha argumentat.

En la dècada analitzada potser no es disposa d'exemples tan clarividents com l'exposat, però en puc recuperar d'altres prou indicatius. Pel cas, la votació de principis de la legislatura 1846-47 que afavorí el nomenament del marquès de Girona com a president del Congrés de Diputats. Sortí triomfant gràcies a la unió dels puritans que el sostenien i dels membres del Partit Progressista que en primera instància havien donat suport a Evaristo San Miguel. El noble s'imposà per 111 vots enfront dels 93 que rebé Juan Bravo Murillo.⁶⁵⁴ La votació es produí encara amb Francisco Javier Istúriz al capdavant del govern, que va ser rellevat no gaire més enllà. Poc abans de finalitzar aquella legislatura finà el marquès de Girona i en l'obertura de la següent, el novembre de 1847, s'hagué de procedir a una nova votació que aleshores coronà a Alejandro Mon, figura rellevant del moderantisme doctrinari, per 135 vots dels 169 emesos. San Miguel, en aquesta ocasió, només en rebé 29.⁶⁵⁵

Justament, aleshores al govern ja no hi havia Istúriz, que si bé algunes fonts no el consideren purità, si no ho era estava més a prop de Pacheco que de Narváez.⁶⁵⁶ Aquest últim havia recuperat el lideratge, de manera que el canvi en el govern afavorí novament l'auge del moderantisme doctrinari i l'afebliment del puritanisme. En aquest cas, no es pot corroborar la variació de vot que probablement es produí entre uns mateixos homes, en no constar la votació nominal. Ara bé, el fet que no s'haguessin produït eleccions generals que renovessin la cambra, sinó que es mantenien els mateixos homes, indica l'alta probabilitat que realment alguns diputats canviessin el sentit del seu vot. Ho feren impulsats no per qüestions ideològiques ni de disciplina de partit, sinó pel simple seguiment de la majoria governamental. Com ha indicat Alejandro Nieto, a partir de l'anàlisi de les Corts Constituents de 1836-37, *«al no haber disciplina y ni siquiera militancia formal, más importancia que los partidos políticos tuvo la formación de la mayoría y la minoría hasta tal punto que la lucha política se reducía al enfrentamiento de éstas y al esfuerzo de la minoría por poner dificultades a la mayoría y en su caso*

⁶⁵⁴ DSC: legislatura 1846-47, p. 260.

⁶⁵⁵ DSC: legislatura 1847-48, p. 6.

⁶⁵⁶ Es refereix a ell com a purità, des d'una visió coetània, Andrés Borrego a Andrés BORREGO, *De la organización de los partidos...*, p. 102. En canvi, altres fonts no li acaben de vincular. Vegin Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, «Istúriz y Montero, Francisco Javier», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

*sustituirla con el subsiguiente cambio de gobierno, la disolución del Congreso y la convocatoria de nuevas elecciones».*⁶⁵⁷

El vot al Congrés es resolía en alguns diputats, particularment entre funcionaris i homes ambiciosos per a prosperar, segons el seguiment del govern de torn. Al cap i a la fi, aquesta circumstància no eximia d'una connexió més o menys equívoca a uns principis ideològics, però com demostren els darrers exemples, no era una qüestió del tot definitiva. De resultes d'aquest seguiment del gabinet de torn en el vot, surt reforçada la idea d'un comportament polític comunitari i paternalista, que cedia poc espai per a la dissensió. És cert que en darrer terme era l'individu qui determinava la pròpia actitud, però el seu marge d'expressió era més reduït si ho feia a títol particular.

Un polític podia mostrar-se crític amb el govern, desplantant-lo, com quan Millán Alonso va presentar un vot advers al projecte d'arranjament del deute del govern, el 1851. Ara bé, aquest tipus de comportaments acostumava a ser punit. Part dels que seguiren a Alonso van tenir dificultats per a seguir rebent el suport del govern. Alguns es trobaren amb seriosos entrebancs per a renovar l'escó al Congrés, començant pel mateix Alonso, mentre d'altres ni tan sols pogueren repetir. Fou el cas de Joaquín Belloso⁶⁵⁸ o del fins aleshores representant del districte de Lleida, Francesc de Paula Mata i Alòs.⁶⁵⁹ En el seu lloc, es promocionà com a candidat oficial, encara que sense èxit, el militar José Orive, mariscal de camp natural de Logroño. Ja havia estat diputat de 1847 a 1850⁶⁶⁰ i havia exercit com a comandant general de la província de Lleida a principis de la Dècada Moderada.⁶⁶¹

Sense deixar el terreny d'influència del govern en l'emissió del sufragi dins de la cambra baixa, es distingeix una altra forma de procedir gens menyspreable. Es tracta de l'ús del vot com a mecanisme de promoció social, visió que entronca amb la descripció traçada sobre les motivacions que incitaven els aspirants a presentar-se com a candidats a Corts. És a dir, en tant que el vot era utilitzat com a instrument de sosteniment del govern, aquest, satisfet amb l'actuació dels diputats que li donaven estabilitat i amb el seu aval sistemàtic, els afavoria mitjançant la concessió de gràcies, distincions i feina a l'administració. En darrer terme, aquesta percepció remet un cop més a la visió

⁶⁵⁷ Alejandro NIETO, *Mendizábal. Apogeo...*, p. 115.

⁶⁵⁸ Juan Antonio CANO GARCÍA, «Belloso Melgar, Joaquín María», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

⁶⁵⁹ *La Época*, núm. 663 (27-4-1851), p.2.

⁶⁶⁰ José Luis OLLERO VALLES, «Orive Argáiz, José», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

⁶⁶¹ Vegin DSC: legislatura 1848-49, pp. 287-303.

mercantilista ja caracteritzada. Resumint i esquematitzant la realitat, el govern podia oferir suport electoral a un aspirant per tal que aquest fos escollit diputat a canvi d'una substancial millora en la seva trajectòria professional. En contrapartida, el polític en qüestió es comprometia a secundar les iniciatives del govern que l'havia catapultat. Així es reproduïen a l'hemicicle les pràctiques clientelars efectuades durant les eleccions, en tant que el vot era utilitzat com un bé d'intercanvi per tal de progressar laboralment.

En aquest sentit, els governadors civils també pressionaven els diputats, perquè assistissin al Congrés i donessin suport al gabinet de torn amb el seu vot. Fins i tot, procediren així els mateixos membres del govern. A finals de 1848 Luis José Sartorius coaccionà a Josep Francesc Ixart, perquè acudís a l'hemicicle amb la finalitat de donar suport al gabinet després del rebombori dels fets revolucionaris que havien mantingut les Corts tancades els darrers mesos: *«El gobierno cree que las cuestiones que han de ventilarse en la próxima legislatura son del mayor interés y que conviene sobremanera que los diputados de nuestro partido se apresuren a ocupar su puesto en el Congreso. Creo ciertamente que el gobierno obtendrá de sus muchos amigos la más completa aprobación de su conducta; pero V. conocerá lo interesante y conveniente que es en las actuales circunstancias, que se presente ante la Europa una votación tan numerosa y compacta como puede resultar si todos los diputados de nuestra comunión política se apresuran a concurrir a estos debates»*.⁶⁶²

Aquest plantejament no es pot separar de la importància dels funcionaris a la cambra baixa i de la seva dependència política del govern. Tal i com he exposat anteriorment, el debat sobre l'autonomia dels parlamentaris en el càrrec aparagué a l'hemicicle. Tanmateix, no es resolgué amb transparència, de manera que la situació habilità els estrets lligams que molts polítics establiren amb el poder executiu. Hi ha suficients exemples que ho acrediten. Ja m'he referit a les eleccions parcials de 1845, que tingueren lloc justament per a substituir 45 homes que havien deixat l'escó buit en ser promocionats a senadors o nomenats per altres alts càrrecs administratius.⁶⁶³ Entre aquests últims, els catalans Carles Llauder, destinat com a cap polític de Girona després de donar suport al govern, entre d'altres qüestions, en l'aprovació del text constitucional. També Salvador Enric Calvet, agraciat amb la Gran Creu d'Isabel la Catòlica, per la seva trajectòria al costat de la Corona i el govern.⁶⁶⁴

⁶⁶² Salvador-J. ROVIRA i GÓMEZ, *Josep-Francesc Ixart i Pi...*, pp. 163-164.

⁶⁶³ Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, p. 127.

⁶⁶⁴ BOPG, núm. 135 (6-11-1845).

Repaso altres exemples tant o més reveladors. Mariano Escartín n'és un, tot i que ja havia gaudit de diferents càrrecs quan sortí escollit diputat al Congrés el 1850 i el 1851. Entre ells, cap civil i corregidor de Tortosa el 1847. És clar que el seu suport als governs moderats doctrinaris segurament tingué a veure amb nomenaments com els d'oïdor de la Reial Audiència de Manila i assessor general interí del govern de Filipines, el 1854. També en el d'altres càrrecs similars a Puerto Rico i La Habana en la segona meitat d'aquella dècada.⁶⁶⁵

Encara més simptomàtic resulta el cas de Gervasi Gironella, que havia sobresortit a la segona meitat de la dècada de 1830 i en la primera de 1840 com a periodista de diferents diaris. Una de les aportacions més destacades va ser a la *Revista de Madrid*, que creà amb Pedro José Pidal. Ho compaginà amb responsabilitats a l'administració, com la de cessant de la intendència d'Hisenda, el 1839. El salt definitiu el va fer com a diputat per la província de Barcelona el 1844, impulsat per l'amistat amb Pidal. Després de donar suport amb el vot al govern, per exemple aprovant la Constitució de 1845, progressà notòriament. Deixà el càrrec de diputat en la legislatura 1845-46 justament per haver estat nomenat superintendent i subdelegat de guerra i hisenda de les illes Filipines, destí que ocupà fins la caiguda del ministeri Narváez. Un cop aquest tornà al poder, Gironella mirà d'obtenir un lloc a l'administració.⁶⁶⁶

Les circumstàncies apuntades ni eren exclusives dels representants catalans, ni es poden atribuir únicament al moderantisme. Per oferir un cas no català, resulta prou rellevant la següent aportació. Abans d'entrar a la política, Agustín Alfaro només havia estat escrivent de la classe segona de la comptadoria de valors i assessor de la *Revista del Tribunal Superior de Minas*. Va ser la seva entrada com a diputat el 1847 el pas que va catapultar la seva carrera en l'administració. El 1850 va accedir a inspector supernumerari de l'administració civil i el 1853 a fiscal de la direcció general del deute públic.⁶⁶⁷ Tant el fet de ser promocionat pel Partit Moderat en un districte on era un desconegut per la ciutadania (Rivadabia, Ourense, quan era natural de Salamanca i habitava a Madrid), com el sentit del seu vot al Congrés, constantment al costat de la majoria, condueixen a pensar en l'ús del sufragi com a mitjà d'ascens.

⁶⁶⁵ Francisco de Paula FERNÁNDEZ GÓMEZ, «Escartín y Las Casas...»

⁶⁶⁶ Joan FUSTER SOBREPÈRE, «Gironella, Gervasio», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles...*

⁶⁶⁷ María Pilar CALVO CABALLERO, «Alfaro Godínez, Agustín», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles...*

Però, com comentava, no només els moderats es beneficiaven d'estratègies similars, també ho feien els polítics del Partit Progressista, com Esteban Areal. Format en lleis i amb diferents càrrecs en l'administració abans de ser diputat, la seva participació a la política li va permetre consolidar la posició laboral. Des d'inicis de la dècada de 1840 va exercir com a advocat i va sol·licitar una plaça de jutge de primera instància a Pontearas (Pontevedra). Finalment, se li'n concedí una a La Corunya el 1855,⁶⁶⁸ precisament quan era al Congrés per segona vegada i secundà amb el seu vot les decisions del govern progressista. Es tractava, doncs, de recompenses lligades a l'actuació política de cada moment.

És difícil determinar fins a quin punt aquest tipus de comportament s'estenia i era compartit tant en l'àmbit progressista com en el demòcrata i altres partidaris del liberalisme avançat. El que és indubtable és que en períodes de govern del Partit Progressista, com el bienni entre 1854 i 1856, els liberals d'idees més avançades eren restituïts en càrrecs que havien perdut amb el moderantisme o bé en guanyaven d'altres en compensació senzillament de la seva militància política i, per tant, del sosteniment del govern amb el vot. Pel cas, demòcrates com Anicet Puig, que va ser nomenat fiscal general del deute públic durant el Bienni Progressista, després de no haver ocupat cap responsabilitat des de finals de 1843, quan havia exercit de secretari interí del govern polític de la província de Huesca.⁶⁶⁹ Circumstàncies similars acompanyaven progressistes com Cirilo Franquet, que després de ser cap polític a Tarragona i Málaga en el Trienni Esparterista, no exercí cap posició similar durant la Dècada Moderada. Amb el retorn dels progressistes al govern li fou compensada la fidelitat, essent nomenat governador civil de Tarragona, València i Barcelona, entre d'altres responsabilitats.⁶⁷⁰

És a dir, a banda de l'ús del vot com a forma d'ascens en la mesura que es donava suport al govern, també la seva emissió esdevenia un recurs per a conservar la posició social, política i laboral, especialment entre els funcionaris. Si el partit afí es trobava en el poder, oferir-li suport amb el vot permetia conservar aquesta posició. No fer-ho, podia suposar perdre-la. L'alternativa era canviar de bàndol. Vist així, el vot es podia fer servir com a bé d'intercanvi per tal d'aconseguir un millor posicionament

⁶⁶⁸ María Jesús BAZ VICENTE, «Areal Rodríguez, Esteban», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles...*

⁶⁶⁹ Genís BARNOSELL, «Puig y Descals, Aniceto», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles...*

⁶⁷⁰ Manel RISQUES CORBELLA; Jordi BOU ROS, «Franquet y Bertrán, Cirilio», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)...*

social, polític o econòmic. Probablement, això és el que degué pensar Jacint Fèlix Domènech en abandonar les files del Partit Progressista el 1853. Després de deu anys d'haver deixat el ministeri de la Governació i no poder accedir a posicions similars, passà al Partit Moderat. Cedint-li el vot com a element d'intercanvi, aconseguí ocupar la cartera d'Hisenda. Així, la voluntat d'un polític de seguir en un càrrec a l'administració o progressar-hi anaven lligades al sosteniment del govern de torn, més que a un posicionament ideològic.

Fins el moment, en aquest apartat s'ha presentat el vot fonamentalment com un instrument integrat a les xarxes clientelars que governaren la política de l'època. És innegable que aquesta realitat existia i no era poc comú. De fet, ja m'he referit al capítol quart com un mínim del 14% dels representants dels districtes catalans de la Dècada Moderada tingueren com a principal activitat econòmica la condició de funcionari, una xifra que he insinuat major, en tant que bona part dels militars, professionals liberals i advocats, entre d'altres, desenvoluparen el seu càrrec en l'administració. Fet i fet, dels 96 homes que he considerat en aquell capítol, menys del 40% no tingueren al llarg de la seva vida cap càrrec en l'administració o bé si en desenvoluparen algun fou molt poc rellevant per a la seva subsistència i els seus ingressos no depenien del sector públic. Aquest col·lectiu fou representat especialment pels comerciants i inversors, així com alguns grans propietaris, mentre la resta depengué en major o menor mesura de l'administració.

En tot cas, no es pot limitar la lectura del vot a l'hemicicle únicament des d'aquesta perspectiva lligada al clientelisme. A més dels condicionants dels funcionaris en relació amb el govern o de la supeditació de l'actuació d'alguns parlamentaris a les seves ambicions personals també s'han de valorar altres elements que intervenien en l'elecció d'un candidat i que potser podien tenir un paper influent en l'acció parlamentària dels mateixos. N'he mencionat o introduït alguns, com és el cas del pes de l'electorat, la pressió dels partits o fins i tot la influència de la ideologia. En referència al primer element, ja s'ha exposat en l'anterior apartat com no es pot percebre la relació entre elector i elegit com una lògica que sempre acabava quan l'últim era designat representat. En realitat, al Congrés el representant feia prevaler l'interès general, però a la vegada també era equànime amb els interessos dels electors del seu

districte,⁶⁷¹ de manera que en el vot i en l'acció parlamentària també els considerava. La prova més evident l'ofereixen la majoria dels representants dels districtes catalans respecte la qüestió industrial.

En referència a la incidència dels partits en la decisió del vot, cal tenir en compte que malgrat una més aviat feble disciplina de vot, el dissentiment amb el partit d'identificació política suposava un fre per al progrés personal o a vegades la pèrdua de la representació a l'hemicicle. És clar que el perjudici no era només en relació amb el propi partit. D'una banda, hi havia les conseqüències del desacord polític a través d'una militància divergent amb el govern de torn. Això és, donar suport al Partit Progressista en temps de domini del Partit Moderat i a l'inrevés, fet que generalment comportava veure frenades les possibilitats d'ascendir en l'administració. En segon terme, la discrepància d'opinió amb el propi partit també comportava repercussions similars. M'he referit al cas de Francesc de Paula Mata i Alòs o al de Diego María García que tingueren dificultats a l'hora de poder tornar al Congrés per no haver donat prou suport amb el vot als seus partits o a determinades faccions.

Hi ha d'altres evidències que per mostrar conductes semblants patiren conseqüències no només polítiques, sinó també professionals. Entre aquestes, el cas de Juan Gaya, administrador general de la impremta nacional i representant del districte de La Seu d'Urgell, que fou apartat del càrrec a principis de 1851, just després d'entrar al govern Juan Bravo Murillo. La nova administració féu neteja d'aquells homes considerats propers «a la fracción de los moderados rojos del Conde de San Luis». La mateixa sort seguiren els diputats Agustín Esteban Collantes, José Juan Navarro, Martín Belda i José María Mora, que també perderen els seus càrrecs en el ministeri de la Governació.⁶⁷² Curiosament, Gaya recuperà la posició el 1853, probablement amb la tornada de Luis José Sartorius al poder, com a president del consell de ministres.

Finalment, com ja he insinuat, la ideologia i una determinada visió del món també podien incidir en l'emissió del sufragi, encara que aquell pogués no ser un factor a tot hora determinant. Així, més enllà de pràctiques clientelars en la decisió del vot, cal veure la política liberal no únicament regida per aquests paràmetres que podien condicionar a una part significativa de l'hemicicle, però que ni responien a la totalitat dels diputats ni tampoc no eren determinants en totes i cadascuna de les votacions. Les

⁶⁷¹ María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, «Elegidos y elegibles. La construcción teórica de la representación parlamentaria en la España isabelina (1844-1868)», *Revista de História das Ideias*, 27 (2006), pp. 473-510.

⁶⁷² *El Herald*, núm. 2680 (14-2-1851), p. 1.

decisions parlamentàries eren fruit també d'una visió més complexa, que suspesava altres elements no únicament mercantilistes.

7.4.- Entre el mandat imperatiu i el mandat representatiu

En abordar les implicacions de l'enrevessat entramat electoral, ja he fet referència a les conseqüències que *a posteriori* comportaven els compromisos electorals contrets per l'aspirant a diputat a l'hora de desenvolupar l'acció parlamentària. Per això, m'he preguntat si era possible escapar-se del mandat imperatiu davant d'aquesta realitat. A més, he formulat la possibilitat de lligar les actituds posteriors al Congrés de defensa dels interessos del districte o territorials com a possibles conductes intrínseques a la perversió del sistema electoral, que requeria de suports per a sortir escollit. Tot seguit ho contemplaré més detingudament.

Abans, però, cal clarificar la diferència entre mandat imperatiu i mandat representatiu com a formes principals de relació entre el diputat i l'electorat. El mandat imperatiu, com he comentat, respon a la representació provinent de la pràctica d'Antic Règim que parteix d'una actuació mecànica a partir dels dictats del representat. És a dir, el diputat, en aquest cas, actua segons les directrius rebudes i no surt d'aquests paràmetres. Aquest encàrrec sovint s'ha vinculat a la territorialització del diputat.⁶⁷³ Això és, al manteniment de la representació dels interessos d'un districte determinat o dels electors a títol individual. En aquesta tessitura, Peyrou ressalta que la desvinculació del diputat respecte del territori pel qual era elegit permetia l'emergència de fenòmens com el del *cunerisme*, que contribuïa a l'avenç cap al mandat representatiu.⁶⁷⁴

Això va ser possible a partir dels textos constitucionals de 1837 i 1845, en deixar de ser necessari demostrar el veïnatge a un districte determinat per a poder-hi ser escollit. Així, el diputat es podia presentar per qualsevol circumscripció, sense haver-hi d'estar lligat per cap vincle ni haver de defensar uns interessos concrets. Tanmateix, la realitat no va ser tan esquemàtica. La mateixa autora adverteix que això no acabà amb la percepció del diputat com aquella persona recomanada o encarregada d'algun negoci per un tercer fins a la dècada de 1860 i això dins dels cercles democràtics.⁶⁷⁵

Ja s'ha comprovat, de fet, la complexitat que acompanyava els diputats *cuners*, que lluny de la tradicional visió de ser persones alienes al territori i als seus interessos,

⁶⁷³ Sobre el concepte territorial de la representació parlamentària, J. VARELA SUANCES-CARPEGNA, *La teoría del Estado...*, pp. 181-186.

⁶⁷⁴ Florencia PEYROU, *Tribunos del pueblo...*, pp. 118 i 126.

⁶⁷⁵ *Ibid.*

acabaven establint forts lligams amb l'electorat, unions que els facilitaven l'elecció. He remarcat el cas del marquès de Bedmar, que si a l'inici podia presentar-se com algú deslligat de la circumscripció, acabà per vincular-se fortament amb alguns votants, que li permetien ser escollit a canvi de la representació dels seus interessos.

Segons la teoria liberal, el pas de l'Antic Règim a l'Estat liberal, en el qual la nació apareixia com a entitat jurídica i política, havia d'anar acompanyat de l'abandó d'un mandat imperatiu en el qual el diputat representava a un districte concret o a uns interessos d'un grup d'electors determinat. Així, havia de representar la generalitat de la nació i de les seves preocupacions.⁶⁷⁶ En realitat, aquesta visió liberal no fou tan nítida quan es portava a la pràctica. Com he indicat, l'acció parlamentària del diputat havia de fer prevaldre l'interès general, però a la vegada no deixar de banda les qüestions d'incumbència del seu districte.⁶⁷⁷

Per exemple, l'escriptor del vuit-cents Joaquín Sánchez de Fuentes apuntava que els electors d'aleshores valoraven i donaven confiança a aquells polítics que havien atès «*los intereses de las provincias que los han nombrado*» i també als «*de la nación española que representan*».⁶⁷⁸ Així mateix, Margarita Caballero mostra com en les eleccions de 1844 a Soria el cap polític de la província, José Fernández Enciso, buscà i avalà homes que responguessin al següent comportament: «*Que la suerte de la nación esté íntimamente enlazada con la suya, sin que el egoísmo sea capaz de dominarles, y que tengan la propiedad bastante a identificar sus propios intereses con los de la provincia*».⁶⁷⁹ Es tractava, doncs, de buscar un punt d'equilibri entre aquests dos vessants, el del districte i el nacional. Una altra cosa era que l'executiu pretengués identificar les seves voluntats amb les de tota la nació, associant d'aquesta manera els poders locals i les seves influències com una atribució negativa que calia deixar enrere per actuar en suposat benefici de la generalitat.⁶⁸⁰

Al capdavant, no sempre era fàcil de distingir els interessos que representava un diputat. La seva acció podia combinar intervencions suposadament representatives

⁶⁷⁶ Vegin Juan Antonio INAREJOS MUÑOZ, *Ciudadanos, propietarios...*, pp. 321-351.

⁶⁷⁷ María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, «Elegidos y elegibles. La construcción teórica...».

⁶⁷⁸ Joaquín SÁNCHEZ DE FUENTES, *Fisonomía de las Cortes de 1846...*, pp. 9-10.

⁶⁷⁹ Margarita CABALLERO, *El sufragio censitario...*, pp. 180-181.

⁶⁸⁰ María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...*, p. 415. Aquesta associació prové de la teoria liberal de la representació, segons la qual es representava la nació com un tot i no des dels interessos territorials. Sobre les diferències entre una i altra representació vegin Peter ESAIASSON, «How members of parliament define their task», a Peter ESAIASSON, Knut HEIDAR (ed.), *Beyond Westminster and Congress: The Nordic Experience*, Columbus, OH, Ohio State University Press, 2000, pp. 51-82.

d'interessos del districte o de particulars amb d'altres de política estatal, i això no exclouïa ni una representació de mandat imperatiu ni una de mandat delegatiu. De fet, aquest tipus de plantejaments semblarien comportar una contrarietat entre mandat imperatiu i representació nacional, de manera que només s'abandonava l'obediència quan es deixaven de banda interessos concrets, però realment era així? No era possible el manteniment d'un mandat imperatiu seguint els dictàmens del govern? Si les autoritats del districte coaccionaven l'electorat perquè donés suport a un candidat determinat era perquè aquest seguís el mandat governamental a les Corts, altrament aquests dirigents locals podrien perdre el càrrec si no aconseguien l'èxit ministerial en els comicis. És evident que no sempre el votant jugava aquest paper insignificant, però com s'ha demostrat la influència governamental era prou rellevant com per aconseguir-ho en diversos casos. D'aquesta manera, el mandat no provenia tant de l'electorat com directament del govern i dels seus delegats, que feien prevaldre les seves voluntats.

Analitzem-ho a través d'exemples com el de Juan de Balboa, que arribà al Congrés el 1851 i repetí el 1853 gràcies al camí que li havia aplanat el gabinet Bravo Murillo amb un familiar, que des del govern civil de la província de Girona li facilità l'elecció. A canvi, Balboa donà suport al gabinet a les Corts. Ho féu amb el vot i intervingué en temes com el de pressupostos. També intentà rebaixar la tensió en la problemàtica de l'estat de setge que imperava a Catalunya, quan afirmà que la població estava més preocupada per la construcció d'infraestructures.⁶⁸¹ Com s'ha comentat anteriorment, Balboa fou postulat com a candidat oficial en un comitè moderat del districte, a desgrat d'alguns militants. Malgrat tot, aconseguí l'èxit gràcies al paper determinant del govern i dels seus enviats.

Un altre cas fou el del moderat Juan Gaya, representant del districte de La Seu d'Urgell i etiquetat tradicionalment com a *cuner* imposat pel govern. Tant és així que les semblances de l'època s'hi referien en aquests termes: «*Es de los diputados que llaman cuneros, porque representan distritos en donde no se les conoce, ni se sabe la madre que los parió; por eso en su elección sólo tomaron parte los empleados del gobierno*».⁶⁸² A aquesta visió distant de la realitat del districte i a la vegada propera als interessos governamentals hi contribueixen les seves intervencions al llarg d'aquella dècada, ja que foren pràcticament nul·les. La seva participació en comissions estigué lligada en temes suposadament d'interès nacional, com la d'obertura de les sessions de

⁶⁸¹ DSC: legislatura 1851, pp. 1774-1775.

⁶⁸² *Semblanzas de los 340 diputados...*

1846 o de comptes de 1853. A més, el seu vot pràcticament no es mogué del sentit que emeteren els governs moderats, particularment de signe doctrinari. Segons aquesta realitat, la representació de Gaya no responia a una acció de mandat imperatiu, sinó a una representació dels interessos del conjunt de la nació?

D'una banda, cal tenir en compte que el seu arrelament al districte de La Seu d'Urgell fou més profund que l'estigma de diputat imposat, donat que connectà especialment amb l'electorat de la secció de Solsona, tradicionalment més conservador. En segon lloc, sembla difícil de sostenir la defensa d'un mandat representatiu si es té en compte que Gaya també havia estat escollit mercès a l'intrusisme governamental en l'organització de les eleccions. A canvi, la seva acció parlamentària a Corts seguia un mandat imperatiu ben clar, que era el de sostenir el govern amb el seu vot. Mentre ho va fer, va mantenir el suport electoral del gabinet i, per tant, el càrrec de diputat. Ara, quan la seva facció va caure del poder i pujà la liderada per Bravo Murillo, aquest ja s'encarregà de posar-li impediments, com s'ha vist, apartant-lo de certes responsabilitats. A més, no va rebre suport electoral i es quedà fora de Corts en la legislatura de 1851, l'única entre 1846 i 1853 en què no fou representant de La Seu d'Urgell.

Així, doncs, aquests alineaments amb el govern no exclouïen la possibilitat de contraure acords amb l'electorat del territori. Per exemple, en la crisi aranzelària de 1849, Gaya votà al costat de la resta de diputats catalans, que es quedaren pràcticament sols.⁶⁸³ D'altra banda, Balboa presentà una esmena al projecte de llei sobre l'arranjament del deute públic. Es coordinà amb altres diputats de districtes catalans i Patricio de la Escosura per a reclamar com a deute públic els mals causats al Principat pel comte d'Espanya.⁶⁸⁴ Al capdavall, quan Balboa fou escollit, es comprometé amb els electors de Girona a tenir com a guia «*el bien general del país y muy particularmente el de ese distrito electoral*».⁶⁸⁵

Aquestes observacions també podien ser vàlides pels militants progressistes. Jacint Fèlix Domènech va ser elegit pel districte de Mataró el 1851 i el 1853 i no només actuà al Congrés en sintonia amb el Partit Progressista –fins el 1853–, sinó que també ho féu d'acord amb les instruccions rebudes des del consistori mataroní. Es reuní amb representants del ministeri de Marina per tal que la prolongació del traçat del ferrocarril

⁶⁸³ DSC: legislatura 1848-49, pp. 2855-2856.

⁶⁸⁴ DSC: legislatura 1851, pp. 953-955 i 971.

⁶⁸⁵ BOPG, núm. 65 (30-5-1851), p. 4.

fins a Arenys de Mar variés el recorregut inicial, ja que es temia que el pas per la platja dificultés el trànsit marítim i la construcció de bucs.⁶⁸⁶

Era excloent representar interessos nacionals amb interessos del districte i/o territorials? Semblaria que no necessàriament ho hauria de ser, d'acord amb els exemples oferts. Ja ho deixava entreveure *El Postillón* en el marc de les eleccions de 1850, tot associant els dos axiomes, encara que per a justificar el triomf dels aspirants governamentals: «*Si el diputado viene a ser un procurador de los intereses generales, y en especial de los de su provincia o distrito, ¿se puede acaso esperar, que los promueva con éxito, si está en oposición encarnizada y sistemática con los que gobiernan, o les es manifiestamente hostil?*».⁶⁸⁷

Aleshores, el tipus de representació era de doble mandat imperatiu, un lligat als interessos governamentals, als quals seguien els diputats elegits gràcies a les influències del govern en les eleccions, i un altre vinculat als compromisos contrets al districte? Aquesta podria ser una lectura, però probablement aquesta conducta responia a l'equilibri apuntat anteriorment entre la vindicació d'interessos nacionals i del districte. Els mateixos exemples de Balboa i Gaya demostren clarament aquesta tendència a considerar ambdós àmbits de representació. A més, aquesta lògica seria conflictiva amb representants no impulsats pel govern, com ara Domènech. Per tant, és com a mínim discutible enfocar-ho des d'aquesta òptica. Com he subratllat, aleshores eren temps de canvi en què antigues pràctiques es debatien amb d'altres de noves i no necessàriament s'ha de veure com a compartiments estancs clarament diferenciats i diferenciables, sinó més aviat en disputa i complementaris.

Per tant, ni la vindicació d'interessos nacionals era incompatible amb l'afavoriment de qüestions territorials, ni el mandat imperatiu era únicament atribuïble als diputats que actuaven d'acord amb el benefici del districte que representava, com tampoc no s'ha d'equiparar de manera indestriable la representació dels interessos del districte amb un mandat imperatiu. És cert que la primera condició pot conduir a la segona, però no necessàriament una premissa suposa l'altra. Per exemple, els diputats d'oposició industrialista podien compaginar el mandat representatiu, no només en referència amb la preservació dels interessos generals. Tenien un mandat imperatiu molt clar, que era el d'actuar a favor dels interessos industrials sempre que aparegués aquesta

⁶⁸⁶ Expedient prolongació línia ferrocarril fins Arenys. 1851-57, Fons Ajuntament de Mataró: Lligalls històrics. Sèrie Ferrocarril, ACM, Mataró.

⁶⁸⁷ «Gerona, 15 de agosto», *El Postillón*, núm. 6013 (16-8-1850), pp. 3-4.

qüestió. És el que Borja de Riquer, a partir de l'expressió del diputat de la Unió Liberal Francesc Permanyer, ha identificat com *a ministerialisme a la catalana*.

El fenomen respon a l'actuació dels diputats de l'escola conservadora catalana, en el sentit que en qüestions d'interès català, eminentment econòmiques, la seva acció va ser coordinada i autònoma del govern en favor dels interessos territorials.⁶⁸⁸ Fonamentalment, aquesta estratègia implicava als diputats industrialistes de l'entorn barceloní, els aquí identificats com d'oposició industrialista. A la pràctica, en termes d'interès industrial actuaren de la mateixa manera tots els diputats escollits als districtes catalans. Ho feren conjuntament, també amb la complicitat dels *cuners*. Si de cas, em sembla més oportú no emprar aquest terme, perquè els diputats ministerials eren els que acostumaven a donar suport al govern. A l'època en qüestió, als diversos governs del Partit Moderat. Aleshores, aquest comportament només s'atribuiria als diputats moderats que actuaven amb independència del partit respecte de les qüestions d'interès pel Principat, però en realitat aquesta conducta anava més enllà i també concernia als moderats d'oposició, als progressistes i als demòcrates.

Aquesta realitat es produí per l'estratègia d'influència de les corporacions industrials, amb un procés gradual que acabà per aglutinar el conjunt de representants catalans. En primer lloc, com s'ha vist, intentaren immiscir-se amb homes de confiança en les candidatures oficials de la província de Barcelona els anys 1843, 1844 i 1845, i miraren de mantenir contacte epistolar amb ells per tal de coordinar-ne l'estratègia amb un mandat imperatiu clar. És el cas de Josep Manso de Juliol, Esteban Sayró o Ramon Martí d'Eixalà, que en les legislatures de 1844-45 i 1845-46 defensaren els interessos de la Junta de Comerç. Aquesta institució provà de fomentar una acció conjunta i coordinada dels diputats barcelonins en la defensa dels interessos industrials. Per exemple, instant a una conducta unitària. Aquest procés s'acompanyava d'una supervisió per part de comissionats d'aquestes corporacions a Madrid, que pressionaven els parlamentaris perquè actuessin en aquest sentit. Amb el temps, el mecanisme d'influència que començà amb els diputats de la província de Barcelona s'estengué arreu dels districtes catalans, gràcies a l'impuls de les institucions industrials. Per això, finalment actuaren tots els representants catalans conjuntament.

⁶⁸⁸ Vegin, per exemple, Borja DE RIQUER, «Acció política i pensament dels conservadors liberals catalans. De Martí d'Eixalà a Duran i Bas», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 6 (2002), pp. 201-215; Borja de RIQUER, *Identitats contemporànies...*; Borja de RIQUER, *Epistolari polític de Manuel...*, pp. 57-58.

A partir de 1849-50 l'estratègia donà un pas definitiu, quan les corporacions industrials impulsaren candidatures de perfil propi, autònomes del govern per tal de disposar de ple marge de maniobra en les qüestions aranzelàries. S'iniciava així el denominat *ministerialisme a la catalana*. Tenint en compte tot això, aquestes circumstàncies impliquen que els diputats d'oposició ministerial entraven en contradicció amb un mandat suposadament representatiu i que no votaven decisions d'interès general o que no podien votar lleis al costat del govern? Ja he afirmat que no. L'acció parlamentària de diputats com Àngel de Villalobos o Josep Sol i Padrís, entre d'altres, ho corrobora. Aquest últim, per exemple, quan defensà la necessitat d'avaluar el contingut del Concordat amb la Santa Seu ho féu per a emparar les institucions parlamentàries i en vindicació de la representació nacional, no pas per interessos de districte.⁶⁸⁹ Així mateix, la salvaguarda de la indústria no impedia que Villalobos donés suport al govern en votacions com les del projecte de contestació del discurs a la Corona, que tradicionalment rebia oposició dels Partits Progressista i Democràtic.⁶⁹⁰

De fet, ser escollits com a representants impulsats per les corporacions industrials no suposava que no poguessin intervenir en qüestions d'abast i interès nacional espanyol. Pel cas, Domènech tot i ser elegit el 1850 dins la candidatura industrialista de l'Institut Industrial de Catalunya, aquesta circumstància no li impedí prendre part en la contestació del discurs a la Corona, criticant la gestió del govern moderat i la seva poca disposició al debat parlamentari.⁶⁹¹ Però a la vegada, no necessàriament aquests diputats actuaven en defensa d'interessos dels seus representats des d'un mandat imperatiu. Hi redundaré més endavant, però alguns diputats com Joan Vilaregut, Pascual Madoz o Antoni Jordà no sempre acceptaren sense més les directrius de les corporacions industrials. Des de la Comissió de Fàbriques, un cop Jordà fou escollit representant del districte de Berga a finals de 1846, es contactà amb ell per tal de recomanar-li la *«defensa de los intereses fabriles del Principado, sobre todo, si venía el caso de tratarse en la actual legislatura de la cuestión de aranceles»*.⁶⁹² La sorpresa de la corporació fou notable, quan rebé una resposta del mateix diputat no tan obedient com s'esperava. Sembla que Jordà s'oferí a cooperar, però amb matisos: *«Piensa como siempre defender los intereses industriales del país, pero que las ideas sobre el sistema*

⁶⁸⁹ DSC: legislatura de 1851, pp. 352-356.

⁶⁹⁰ DSC: legislatura de 1850-51, pp. 313-314.

⁶⁹¹ *Ibid.*, pp. 252-265.

⁶⁹² «Barcelona, 4 de gener de 1847», Llibres d'actes. Volum IV, Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

*prohibitivo han sufrido grandes modificaciones, y que duda mucho puedan sostenerse con buen éxito».*⁶⁹³ La instància no veié amb bons ulls la manca de convicció cap a una defensa a ultrança de la prohibició industrial i sembla que la polèmica arribà també a la Junta de Comerç, que tampoc no resultà satisfeta per la seva gestió en la qüestió aranzelària durant la seva etapa a Corts (vegin annex número 2).⁶⁹⁴

Probablement Jordà no tornà a les Corts com a conseqüència de la pèrdua de suport per part de les corporacions industrials. Desconec si hi arribà gràcies a l'impuls dels cercles industrials catalans, però és probable que el 1851 no fos reelegit perquè aquestes corporacions li barraren el pas. El 1850 Jordà tornà a ser escollit per Berga, tot i que no jurà el càrrec, però el 1851 la situació fou prou diferent. Aleshores no concorregué per Berga. Tal vegada hi tingueren a veure les desavinences amb les corporacions industrials, que haurien preferit Ferran Moragas, escrivà, notari, membre de la Societat Econòmica d'Amics del País de Barcelona i vinculat al món industrial de la ciutat, com a secretari de l'empresa del ferrocarril de Barcelona a Mataró. El fet que Jordà no hi concorregués, però sí que ho fes per Santa Coloma de Farners indica la voluntat del diputat progressista de tornar a les Corts, però degué trobar algun impediment a Berga per a no poder-hi concórrer. L'intent de fer-ho en territori gironí resultà infructuós pel domini que hi tenia el moderat Felip de Martínez Davalillo (vegin els resultats a la taula 40 de l'annex número 1).

En tot cas, els seus plantejaments i els de d'altres companys que consideraren més oportú defensar un proteccionisme moderat que un prohibicionisme rígid indica la presència d'actuacions properes al mandat representatiu. Això no significava que deixessin d'advocar pel benefici dels interessos territorials, però possiblement sí que expressa una actuació parlamentària menys mecànica i amb més espai per un comportament mínimament autònom. Davant d'aquesta perspectiva, hi havia espai per a l'expressió d'un mandat representatiu? Potser s'ha de veure, com deia, la representació política de l'època com una confluència entre mandat imperatiu i representatiu, que es discutien el protagonisme i convivia sense un discerniment encara clar? La pregunta condueix a sospesar la importància d'una forma de representació no mecànica, guiada per la confiança. Possiblement encara hi hauria hagut espai per a un mandat representatiu, però sembla que aquest era més aviat excepcional o, si més no, tot just es

⁶⁹³ «Barcelona, 27 de gener de 1847», Llibres d'actes. Volum IV., Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

⁶⁹⁴ Vegin al respecte copiator d'oficis diversos (1847), Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

trobava en efervescència i es discutia amb la presència del mandat imperatiu. El cas dels diputats d'oposició industrial n'és una mostra evident.

Des d'un punt de vista del Partit Democràtic, s'ha vist com el ciutadà se situava com l'element central del seu discurs. De fet, havia de ser un subjecte participatiu i independent.⁶⁹⁵ Aquesta visió i concepció de la política es diferenciava clarament dels principis sostinguts pels Partits Moderat i Progressista. A la vegada, aquestes divergències també tenien les seves implicacions en les formes de representació. Ho exemplifica Anicet Puig en la legislatura 1850-51, amb un discurs que carregava contra el govern per malbaratar recursos públics en la construcció del Teatre Reial: *«Me refiero a los gastos excesivos que se hacen en el Teatro Real para sostenimiento de sus dos compañías coreográfica y música. [...] los gastos de ese teatro son tan excesivos, que es imposible que los pueda sostener otro que el gobierno; pues nadie cree que en Madrid haya un capitalista tan caprichoso y tan extravagantemente prodigo de su dinero, que se dedique a emplearlo en empresas de reconocidas pérdidas, [...] todo el mundo cree que una empresa de esta clase, en donde las pérdidas son conocidas e infalibles, nadie puede sostenerla sino el gobierno, si se quiere por altas consideraciones de conveniencia pública»*.⁶⁹⁶

Amb aquesta intervenció Puig exposava una qüestió que considerava de «gobierno representativo» i insistia: *«Espero que el Sr. ministro de la Gobernación aprovechará la oportunidad que le ofrece mi pregunta para desvanecer todo género de dudas y acallar los rumores que sobre este asunto corren, que son muchos, y convencer a todos para que muchas personas no tengan el sentimiento de creer que una cosa que está con tanto lujo, cuesta una sola lágrima a los contribuyentes»*.⁶⁹⁷ Deixant de banda el fet que el comte de San Luis desmentís la implicació del govern en el sosteniment econòmic del Teatre Reial⁶⁹⁸ és interessant reflexionar sobre la concepció del representant que tenien un i altre. Mentre el ministre va censurar Puig per la pregunta i

⁶⁹⁵ Vegin nota 321. Sobre les distincions moderades i progressistes en el concepte de ciutadania política, María SIERRA, «Electores y ciudadanos en los proyectos políticos del liberalismo moderado y progresista», a Manuel PÉREZ LEDESMA (dir.), *De súbditos a ciudadanos...*, pp. 103-133.

⁶⁹⁶ DSC: legislatura de 1850-51, p. 421.

⁶⁹⁷ *Ibid.*

⁶⁹⁸ La construcció del Palau del Congrés dels Diputats i del Teatre Reial despertà malestar social davant del dèficit econòmic i el malbaratament de recursos públics produïts. El neguit, per exemple, condicionà el govern Narváez, que va dimitir com a president a principis de 1851, en part esquitxat per la polèmica. En el moment de construcció del Teatre Reial va rebre sense motiu aparent vuit milions de rals en metàl·lic, quan el salari d'un jornalera era de quatre rals. A més, es gastà part d'aquests diners en festes, augmentant encara més la crispació social. Al respecte, Ana GUERRERO LATORRE; Juan Sisinio PÉREZ GARZÓN; Germán RUEDA HERNANZ, *Historia política, 1808-1874*, Madrid, Istmo, 2004, p. 236.

considerava que mereixia més elogis que crítiques per la seva gestió, el polític del Partit Democràtic li recordà: «*Mi objeto ha sido sólo hacer una pregunta, y no dirigir un cargo ni censura, y nada estaba más distante de mi ánimo. No he hecho más que preguntar, y en esto creo haber cumplido el deber que tenemos todos los diputados, y especialmente los que pertenecemos a la oposición, de ser centinelas vigilantes de los intereses de nuestros comitentes*». ⁶⁹⁹

És a dir, el discurs de Puig sobre les despeses del Teatre Reial de Madrid i el sosteniment de les seves dues companyies posava de manifest el concepte de diputat dels demòcrates, segons el qual el representant estava lligat als interessos i voluntats dels electors. Aquests eren en últim terme els titulars de la representació, mentre a jutjar pel discurs de Sartorius, aquest apostava per un mandat d'obediència al govern, i no tant als electors. Els demòcrates s'oposaven al concepte de diputat, pel qual es delegava temporalment el poder a un representant i la seva vinculació amb els votants passava a segon terme. ⁷⁰⁰ La seva concepció era la d'un mandat condicionat per la ciutadania. El joc entre representant i representat es fonamentava, doncs, en la confiança, allunyant-se del mandat imperatiu. Si bé, com s'ha exposat anteriorment, l'adscripció al càrrec dels demòcrates tampoc no era exemplar. La seva acció s'ajustava als paràmetres de comportament dels altres diputats del Partit Moderat i del Partit Progressista. Discurs i pràctica no sempre coincidien i el suposat contacte constant entre representant i representat no era tothora tan fluid com s'afirmava.

El camí traçat pels demòcrates en el concepte i l'exercici de la representació es trobava a les beceroles i l'expressió d'una representació moderna no condicionada sota els paràmetres del mandat imperatiu era encara poc madura, tot i que s'anava obrint camí. Al mateix temps que es desplegaven i es debatien tot aquest tipus de representacions, no eren incompatibles amb una funció que podia afavorir els propis interessos materials, circumstàncies que acompanyaven bona part de l'arc parlamentari, especialment entre el funcionariat o entre aquells polítics cobdiciosos d'obtenir beneficis personals. Això no exclouïa cap tendència ideològica, al contrari implicava des de progressistes a moderats, i caldria veure fins a quin punt els demòcrates i republicans s'escapaven d'aquests comportaments. N'he esmentat algunes mostres com les que aporten els germans Safont o Joaquim de Romà. També s'hi pot afegir el progressista

⁶⁹⁹ DSC: legislatura de 1850-51, pp. 421-422.

⁷⁰⁰ Florencia PEYROU, *Tribunos del pueblo...*, pp. 122-123. El fet que el representant es desentengui del representat un cop escollit ha estat definit com a desconexió postelectoral. Vegin Àngel GARRORENA MORALES, *Representación política...*, pp. 54-56.

Benet Vicens, que en la seva acció parlamentària, des de 1836 i fins el 1850, legislà a favor dels seus propis interessos. Especialment ho va fer prenent part de comissions relacionades amb la construcció de línies ferroviàries. Així obtingué informació i mirà de beneficiar-se'n a través de la compra de petits terrenys per on havien de passar les línies, de manera que n'obtingué grans beneficis econòmics.⁷⁰¹ Un comportament similar desplegaron els representants castellano-manxecs, afavorint els propis interessos materials.⁷⁰²

En resum, l'existència del mandat imperatiu a mitjan segle XIX era encara estès entre els representants espanyols. Sovint s'expressava com a síntesi del compromís electoral contret en el districte, lligat a la representació d'interessos territorials, però això no barrava el pas a l'existència d'altres comportaments, com el d'un mandat d'obediència al govern de torn –relegant el paper de l'electorat a una posició secundària. Aquestes expressions de mandat imperatiu no exclouien la possibilitat de desenvolupar un mandat representatiu, però a la pràctica aquest comportament guiat per la confiança entre diputat i electorat era més aviat escàs. Es començava a mostrar tant en alguns moderats com entre progressistes, però de manera més aviat tímida. Sembla que els demòcrates l'haurien pogut exercir amb més impuls, si bé el seu comportament en l'adscripció del càrrec matisaria l'acció desenvolupada. Probablement, tot just començava a concretar-se i no fou fins més endavant que s'estengué amb més claredat.

Recapitulant, en aquest darrer capítol he provat de caracteritzar la funció del diputat, a partir de la seva adscripció al càrrec, de l'ús del vot que feia a la cambra i del tipus de representació desplegada. A la vegada, he mirat de reflexionar sobre els recursos que l'electorat disposava per a condicionar l'acció del diputat a Corts i veure com els seus interessos eren transmesos a l'hemicicle. El conjunt de diputats tingué un seguiment baix de les sessions a Corts i es mostrà poc preocupat per a demostrar continuïtat en el càrrec. Així ho han corroborat les dades analitzades, que certifiquen una clara manca d'adscripció al càrrec entre el conjunt de l'arc parlamentari. Des dels moderats més reaccionaris fins als demòcrates, malgrat que això entrés en contradicció amb el discurs ofert, exhibiren un comportament similar. Aquestes circumstàncies corroboren la visió de la funció de diputat com un servei al conjunt de la població i, per tant, a una tasca poc interioritzada com a responsabilitat pública. En tot cas, les cartes,

⁷⁰¹ Francisco de Paula FERNÁNDEZ GÓMEZ, «Vicens Alegret, Benito», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de los parlamentarios españoles (1820-1854)*...

⁷⁰² Juan Antonio INAREJOS MUÑOZ, *Ciudadanos, propietarios...*, pp. 321-351.

la premsa i l'emissió del vot a les urnes, com a formes d'influència i control de l'electorat sobre el diputat, s'han evidenciat com a mètodes força eficaços a l'hora de condicionar l'acció parlamentària dels representants. Eren a la vegada mostres d'una ciutadania polititzada i preocupada per l'acció política desenvolupada.

L'ús del vot com a bé d'intercanvi sembla àmpliament corroborat, tant a dins de l'hemicicle com en les eleccions generals. No era infreqüent l'accés al càrrec de diputat com a possibilitat de progrés social i econòmic, mercès al sosteniment del govern mitjançant el vot, especialment entre el funcionariat o entre homes desitjosos de fer prosperar els seus negocis o les seves carreres professionals. Aquests comportaments clientelars no foren, tanmateix, els únics condicionants que expliquen l'emissió del vot a la cambra baixa. Cal considerar la seva expressió des d'una òptica més complexa, on intervingueren altres elements igualment influents, com el pes de l'electorat, la força dels partits polítics, la incidència de la majoria governamental o la ideologia.

8.- L'actuació dels diputats dels districtes catalans en els debats d'Estat de la Dècada Moderada

El present capítol el dedicaré a l'examen del comportament dels representants dels districtes catalans envers les principals qüestions d'Estat de la Dècada Moderada. És a dir, em referiré a aquells esdeveniments polítics més destacats, com ara la Constitució de 1845, el casament d'Isabel II, el context que desfermà la Guerra dels Matiners amb la crisi econòmica i social que l'acompanyà, el ressò dels fets revolucionaris de 1848, el context de 1849 marcat per la llei aranzelària i la fi del segon conflicte bèl·lic carlí i el projecte de reforma constitucional del gabinet Juan Bravo Murillo. Al voltant d'aquestes temàtiques miraré de detectar quines foren les postures dels polítics dels districtes catalans, tot posant èmfasi en els motius que els portaren a comportar-se d'una manera o d'una altra, en cada context específic.

8.1.- Els posicionaments vers la Constitució de 1845

En establitzar-se al poder el Partit Moderat, particularment a partir de maig de 1844 amb l'arribada de Ramón María Narváez a la presidència del consell de ministres i amb la favorable composició del Congrés sortint de les eleccions de setembre de 1844, la formació aprofundí en un projecte d'Estat partidista, que havia de contribuir a consolidar la seva posició i reprimir les dissidències polítiques. L'emblema d'aquesta sèrie de mesures fou la carta magna de 1845. A l'hora d'abordar la reforma de la Constitució de 1837, el govern liderat per Narváez apressà els diputats a facilitar-li el camí, tot mostrant obediència i submissió a la línia d'actuació traçada. S'apel·là a una acció parlamentària que no oposés traves a les intencionalitats governamentals, associant aquestes a la voluntat nacional. Recordis que s'entenia la voluntat nacional com la representació política present a l'hemicicle, sorgida de les eleccions. Per tant, esdevenia eina de legitimitació de les decisions preses.

És per això que el gabinet remarcà a través del discurs la seva posició de poder. Al cap i a la fi, si esperava acatament de les ordres per part dels diputats era per l'expectativa de seguiment de la majoria governamental, donat que havia recolzat l'elecció d'una gran majoria dels presents a l'hemicicle. El discurs de la Corona, llegit per la reina Isabel II en obrir-se les sessions el 10 d'octubre de 1844, emfatitzà l'actuació que s'esperava dels diputats: *«Me prometo que os dedicuéis con celo a obra tan importante, pues la menor dilación podría acarrear perjuicios incalculables, frustrando las esperanzas de la nación, que anhela ver cerrado cuanto antes el campo*

*de las discusiones políticas, y afianzadas para lo venidero las instituciones que han de regirla. A fin de darles mayor robustez y firmeza, se hace necesario y urgente dotar a la nación de leyes orgánicas que estén en consonancia con la constitución y faciliten su acción y movimiento. Por lo tanto, espero que contribuiréis, de acuerdo con mi gobierno, a reparar una falta de que ha ya muchos años se está la nación lamentando».*⁷⁰³ Diferentment expressat, des de la posició de preeminència que atorgava el govern i utilitzant la figura de la reina s'instava a la subjecció, al mutisme i a la manca de debat. Tot això per tal d'aprovar un redactat a gust del gabinet Narváez.

Els mandataris miraren de justificar la necessitat de dotar-se d'una nova constitució, unint el text de 1837 a la inestabilitat de la lluita entre liberals i carlins. Així mateix, presentaven la renovació com una fórmula d'estabilització del règim. S'havia de deixar enrere les inseguretats, a la vegada que el nou marc havia de reforçar el poder de la Corona i permetre consolidar el nou ordre liberal. Sostingué aquesta urgència Francisco Martínez de la Rosa, com a ministre d'Estat, el 28 d'octubre de 1844: *«Deseábamos enlazar el principio del reinado de nuestra augusta reina con esta aquiescencia, esta unión, esta concordia, que es la única que puede dar cimiento sólido a las instituciones del país; [...] Véase como una de las primeras necesidades es dotar al país de leyes orgánicas, a fin de que estén de acuerdo con la constitución, y que la falta de esas leyes orgánicas no refleje el descrédito de las instituciones mismas, como está aconteciendo en el día».*⁷⁰⁴ Si bé l'argumentació provava novament de vincular els desitjos de la nació amb els d'aquell parlament sorgit de les més que arbitràries eleccions de setembre de 1844,⁷⁰⁵ la realitat no coincidia del tot amb l'elaboració d'un pla gens consensuat.

El llenguatge presentava el projecte com una iniciativa de consens necessària i pel bé general, però el cert és que la reforma ni tan sols emergia des de la unitat dels interessos de la formació moderada, sinó dels d'una facció d'aquesta, la central del partit, la doctrinària. La resta, part dels més conservadors i la majoria dels més progressistes, no hi estigueren completament d'acord. En presentar-se el flamant projecte sorgiren veus dissidents, començant pel que havia estat president del consell de ministres feia menys d'una dècada, Francisco Javier Istúriz, que plantejà un vot particular a la contestació del discurs de la Corona. Hi exposava la necessitat de dotar-se

⁷⁰³ DSC: legislatura 1844-45, p. 2.

⁷⁰⁴ *Ibid.*, p. 101.

⁷⁰⁵ Per a més detalls, J. Tomás VILLARROYA, «Las elecciones de 1844», *Revista de Estudios Políticos*, núm. 211 (1977), pp. 61-122.

d'un nou ordenament legislatiu, encara que raonà la idoneïtat d'ajornar el debat per a legislatures posteriors i prioritzà la renovació de lleis abans d'entrar pròpiament en la concreció de la constitució: «*Cuando ensayado el efecto que deberán producir las leyes orgánicas de que es necesario dotar desde luego a la nación puedan los diputados con el gobierno de V. M. hacer con pleno conocimiento aquellas alteraciones que sean necesarias en la constitución del Estado*». ⁷⁰⁶ Representants del que s'aniria conformant com el sector purità, el més proper al liberalisme progressista, li donaren suport. ⁷⁰⁷ Es distanciaren així del posicionament que feia prevaler el sector doctrinari del partit, que secundava la urgència de dotar al país d'una nova constitució, quan en realitat se servia de la seva posició de preeminència per a implementar un codi emmirallat en el seu imaginari polític.

Pel cas, Nicomedes Pastor Díaz, així com d'altres puritans, sostingué la conveniència de mantenir la Constitució de 1837, que fins aleshores havia servit com a marc legislatiu d'unió entre les principals forces liberals: Partit Moderat i Partit Progressista. També s'oposà a una constricció de les llibertats polítiques i al reforç del poder militar per a fer front a les demandes d'avenç social i polític. Considerava que la solució s'havia de buscar en l'enfortiment del poder civil i a través de lleis adequades, no pas en la repressió sistemàtica. Així mateix, denuncià la utilització del discurs per part del govern, que vinculava la pròpia administració als desitjos de la nació, alhora que condemnava els qui com ell li portaven la contrària: «*Tampoco yo tengo la culpa de que los sres. ministros hayan hecho cuestión ministerial la cuestión de reforma política, de reforma constitucional, [...] prejuzgándola de una manera que no se puede intentar el apartarla de la discusión sin contrariar al gabinete; [...] no debía de ser cuestión de gabinete [...] los miramientos y consideraciones que pueden tener los hombres de lealtad y de conciencia respecto de las cuestiones de gabinete, que al fin no pasan de ser, con más o menos importancia, cuestiones de circunstancias, no pueden tenerse respecto de la ley fundamental, que está más alta que todas las cuestiones, más alta que los partidos, tan alta, tan trascendental, tan importante como el Trono*». ⁷⁰⁸

En efecte, tal i com Joaquín Varela Suances-Carpegna ha posat de relleu, el redactat de 1845 dinamitava el consens de 1837 i suposava la instauració d'un projecte de partit com a text de convivència. Així ho provava la liquidació d'institucions

⁷⁰⁶ DSC: legislatura 1844-45, p. 90.

⁷⁰⁷ Amb tot, el vot particular impulsat per Istúriz va ser desestimat per 124 vots en contra i 27 de favorables.

⁷⁰⁸ DSC: legislatura 1844-45, p. 139.

emblemàtiques pel Partit Progressista, com ho eren la milícia nacional i els jurats en els delictes d'impremta, que foren substituïts per tribunals dependents del govern.⁷⁰⁹ Això sense mencionar la modificació d'elements essencials de la concepció liberal del poder, com la implementació de la sobirania compartida amb el monarca, arraconant a la pràctica la noció de sobirania nacional mantinguda des de Cádiz.⁷¹⁰ D'aquesta manera, s'enfortia el posicionament de la Corona, en detriment de la decisió ciutadana. És a dir, la monarquia guanyava atribucions de poder, que perdia l'electorat, com en el cas de la composició del Senat. Com s'ha exposat en l'apartat 3.1., mentre el 1837 els votants proposaven una terna d'aspirants per província –limitant-se el nombre total a tres cinquenes parts del Congrés-, de la qual el monarca en triava un, el 1845 el còmput de senadors era il·limitat i el sedàs l'estipulava únicament la monarca.⁷¹¹

Afavorint la concessió de facultats a la Corona, el Partit Moderat esperava no únicament consolidar-se en el poder per a seguir desenvolupant el seu model d'Estat, en haver-se guanyat la confiança règia. L'adquisició d'un rol més protagonista per part de la reina també responia a un projecte que donava per finalitzades les reformes que les revolucions liberals havien implantat els darrers anys. El moderantisme considerava assentat el sistema i per això volia frenar el protagonisme de la ciutadania amb un règim menys permeable als òrgans de poder. La figura de la monarca i el règim de les dues confiances descrit en el tercer capítol responia a aquesta concepció. Tot plegat suposava el fracàs de la Constitució de 1837, que Varela Suances-Carpegna atribueix no únicament a l'ambició moderada per estendre el seu projecte de partit com a vàlid per a tota la població, sinó a l'absència d'una àmplia base social que veiés lligats els seus interessos al règim liberal. És a dir, a la debilitat de l'Estat liberal i de les elits que n'eren llur base.⁷¹²

En aquest context, el perfil ideològic dels diputats dels districtes catalans que participaren de l'elaboració de la Constitució de 1845 era més aviat divers. Malgrat

⁷⁰⁹ Els nous tribunals foren presidits per un magistrat de l'Audiència i constituïts per cinc jutges de primera instància. Vegin Demetrio CASTRO ALFÍN, *Los males de la imprenta...*, pp. 55-56.

⁷¹⁰ Joaquín VARELA SUANZES-CARPEGNA, *Política y constitución...*, pp. 94-95. Complementàriament, sobre la carta magna, Miguel Ángel MEDINA MUÑOZ, «La reforma constitucional de 1845», *Revista de Estudios Políticos*, núm. 203 (1975), pp. 75-105. En referència als diferents posicionaments, Juan Ignacio MARCUELLO BENEDICTO, «El discurso constituyente y la legitimación de la monarquía de Isabel II en la reforma política de 1845», a Encarna GARCÍA MONERRIS, Mónica MORENO SECO, Juan Ignacio MARCUELLO BENEDICTO (eds.), *Culturas políticas monárquicas...*, pp. 151-176.

⁷¹¹ Consultin els articles 14 i 15 de les dues constitucions. Es poden consultar a: www.congreso.es/docu/constituciones/1837/ce37_cd.pdf; www.congreso.es/docu/constituciones/1845/1845.pdf.

⁷¹² Joaquín VARELA SUANZES-CARPEGNA, *Política y constitución...*, pp. 220-221.

coincidir en el si del Partit Moderat, s'expressava a través de diferents sensibilitats. Per la qual cosa, la seva posició envers el text no va ser unitària, donat que no compartien uns objectius programàtics comuns. Com en la resta de representants de la monarquia espanyola, a mesura que es debaté el projecte aparegueren diferents postures en el si del Partit Moderat respecte la manera d'enfocar la renovació de la llei. Eren tres grans grups dividits en una vintena de conservadors, uns 25 puritans i una majoria de moderats doctrinaris, d'entre els 248 membres de la cambra baixa. En l'àmbit català ja he identificat anteriorment a nou polítics afins a la línia doctrinària, si bé alguns amb matisos considerables, a set reaccionaris i a tres puritans. A la pràctica, aquestes classificacions presentaren conductes no estrictament alineades amb les actuacions dels corrents principals, com s'ha fet palès en l'anàlisi del vot a l'hemicicle, però proporcionen una imatge aproximada de les afinitats ideològiques existents.

Per exemple, respecte del vot particular que Istúriz presentà a la reforma constitucional, els representants dels districtes catalans que estigueren presents a la votació es dividiren. Un total de nou s'hi oposaren i, per tant, d'entrada foren partidaris de la reforma constitucional. Eren una majoria: el marquès de la Roca, Gervasi Gironella, Josep Antoni Alòs, Ignasi Maria Sullà, Josep Manso de Juliol, Salvador Enric Calvet, Josep Vall Llobera, Narcís Sicars i Carles Llauder.⁷¹³ Entre els que assentiren a la intenció de canvi s'hi distingiren personalitats identificades amb el sector doctrinari, però també d'altres properes al flanc més conservador, com el marquès de la Roca, Alòs, Sullà i Vall Llobera. Inicialment, aquells més pròxims a aquesta facció es mostraren partidaris de la reforma, ja que el text de 1837 era considerat excessivament avançat per les seves conviccions polítiques. Les desavinences sorgiren amb l'avenç del redactat, que consideraren poc restrictiu d'acord amb els postulats amb els quals combregaven, donat que pretenien una involució cap a un model més proper a l'Estatut Reial de 1834. És clar que majoritàriament donaren el seu si a la reforma. En canvi, amb la posterior formulació del projecte de llei de culte i clergat esclataren les desavinences que fins llavors no s'havien acabat d'exterioritzar en vots dissidents, tal i com comentaré ben aviat.

Entre els partidaris de canviar la carta magna afins al govern, homes com Gironella vindicaren la idoneïtat de la modificació, vinculant-la a la generació d'un context que havia de propiciar mesures de reforma social i econòmica. Així li ho

⁷¹³ DSC: legislatura 1844-45, pp. 163-165.

resumia per carta a Tomàs Coma, vicepresident de la Junta de Comerç, a finals d'octubre, just abans d'iniciar-se el debat: «*No dudo que habrá algunos que se opongan a la reforma, y entre ellos tal vez algún compañero de diputación, pero creo que tendrá el gobierno una gran mayoría y que podrá proceder desembarazadamente al arreglo de la administración que es lo que más falta hace*». ⁷¹⁴

Per aquelles dates, Gironella havia signat diversos articles a la *Revista de Madrid*, que havia creat juntament amb Pedro José Pidal el 1838. En ells deixaven ben clares les necessitats primordials que estimaven oportunes de dur a terme. Entenien l'Estat liberal com a consolidat, de manera que el següent pas a fer era afrontar certes mesures d'administració, que s'havien de culminar amb la reformulació del text constitucional. Sota el títol *Intereses Materiales* la publicació difongué un article que reclamava: «*Por espacio de diez años hemos debatido una cuestión dinástica y otra de libertad, quedando entre tanto abandonados muchos puntos tocantes a la prosperidad pública, al fomento de la riqueza, y al verdadero progreso del país. Cansado el pueblo de estas luchas, hasta cierto punto estériles, pues que han influido escasamente en su bienestar, quiere bienes positivos, reformas materiales; [...] Entendemos por intereses materiales todos aquellos que tienen relación inmediata con el progreso de la riqueza y de la prosperidad pública. [...] son tres los medios de fomentar los intereses materiales: las vías de comunicación, las instituciones de crédito, y la instrucción especial de las clases trabajadoras*». ⁷¹⁵

En realitat, a l'entorn d'aquesta qüestió relacionada amb les infraestructures hi havia un consens generalitzat. La fractura moderada apareixia per altres assumptes, com ara la manera de gestionar l'ordre públic. Com s'ha exposat, des de la seva posició de poder els sectors doctrinaris del Partit Moderat vinculaven la nova constitució a un estadi de seguretat pública que permetria fer front a qualsevol perill revolucionari. El català Salvador Enric Calvet, que formà part de la comissió de la reforma constitucional, defensà amb vehemència el text sota les argumentacions indicades: «*Para que no haya motines, para que de una vez terminen los alborotos, es para lo que quiero la reforma de la constitución: quiero un freno que sujete para siempre a los partidos, y este freno lo encuentro yo en la reforma. Para concluir con las revoluciones, el gobierno nos ha dicho que necesita la reforma y la autorización para plantear las*

⁷¹⁴ Document núm. 35, Caixa 47, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

⁷¹⁵ «Intereses materiales», *Revista de Madrid*, Fons Biblioteca Congrés dels Diputats, Madrid, pp. 109-129.

*leyes orgánicas; y yo, hombre de orden y de convicciones profundamente monárquicas, le doy cuanto pide, seguro como lo estoy de que este es el mejor camino para llegar a un término feliz tras tantos disturbios».*⁷¹⁶

A la pràctica, darrera del llenguatge de legitimació del nou ordre moderat per a frenar possibles revoltes hi havia un reforçament de la posició de poder per a acabar amb tota dissidència ideològica. D'aquesta manera, es disposava de carta blanca per a reprimir tots els que no combregaven amb el seu model d'Estat, a través d'un sistema que reforçava el poder militar i debilitava l'autoritat civil. Com s'ha vist, aquest fou un dels principals elements que suscità l'oposició de Pastor Díaz i dels puritans. En referència als representants dels districtes catalans, un dels que es mostrà més pròxim a aquesta tendència fou Ramon Martí d'Eixalà, tot i que ni ell ni els altres representants de Catalunya d'aquesta tendència feren manifestacions rellevants al voltant de la discussió de la reforma constitucional. El filòsof, per exemple, es mostrà en desacord amb l'intent de reduir la possibilitat de presentar esmenes al Congrés. En aquell supòsit, es restringia cada cop més l'espai per al debat i la contestació política i s'intentava limitar l'expressió d'idees contràries als dictàmens de la majoria governamental.⁷¹⁷ Tanmateix, no prengué part del debat constitucional. D'altra banda, Joan Vallès només tingué una intervenció destacada en aquella legislatura, mostrant-se crític amb la duresa de les penes que imposava la llei contra els ganduls,⁷¹⁸ mentre Luis Hernández Pinzón condemnà el tràfic d'esclaus i instà a un major control de la seva circulació.⁷¹⁹

Més actius, en canvi, foren d'altres polítics dels districtes catalans oposats a la reforma constitucional, però des de postures més conservadores. A banda de Martí, Francesc Perpinyà i Josep Maria de Gispert també votaren a favor del vot particular d'Istúriz, declinant així la reforma constitucional.⁷²⁰ Gispert, que seria senador a partir de 1847, s'alineà llavors amb el marquès de Viluma, líder de la facció reaccionària. En la legislatura de 1844-45 es mostrà en contra de la reforma constitucional, tot i secundar diverses decisions de la majoria governamental, però d'altres votacions i actituds fan pensar que no ho feia des de posicions liberals avançades, sinó més aviat inclinat cap a una actitud inversa. Pel cas, secundà postures de vindicació de les institucions religioses

⁷¹⁶ DSC: legislatura 1844-45, p. 354.

⁷¹⁷ *Ibid.*, p. 818.

⁷¹⁸ *Ibid.*, pp. 1701-1703.

⁷¹⁹ *Ibid.*, pp. 1452-1454.

⁷²⁰ *Ibid.*, pp. 163-165.

en un sentit similar als vilumistes⁷²¹ o votà en contra de mantenir els jurats en els delictes d'impremta.⁷²²

Finalment, el cas de Perpinyà és digne de subratllar, de resultes de ser el representant català més actiu i combatiu en aquell curs polític, amb innumbrables intervencions, esmenes i proposicions que no anaven tan encaminades al debat com a entorpir el procés parlamentari de legislar la nova carta magna. Ho havia deixat ben clar abans de dirigir-se a Madrid, tal i com el cosí d'Ignasi Maria Sullà, de la mateixa tendència ideològica, li ho explicà al diputat de Tremp: *«El día antes de emprender él la marcha para ésa [Madrid] nos vimos en Granollers y me estuvo perorando media hora, manifestándome ya que iba a hacer la oposición al ministerio. Habiéndole dicho Ramón que las Cortes deberían seguir la idea que había manifestado un diputado en un brindis, que hablaran poco y obrasen mucho, contestó que esto era imposible en atención a que era la esencia de las Cortes hablar mucho y hacer poco o nada, [...] Le dijimos entonces que, supuesto que su convicción era que las Cortes nada podían hacer, concediesen a lo menos la autorización que pediría sin duda el gobierno para plantear algunas leyes, a lo que nos contestó redondamente que de ningún modo daría su voto para eso»*.⁷²³

Un cop a les Corts, es ratificà en la postura d'obstrucció. Ho deixà palès de ben antuvi a tothom, perquè no es produïssin confusions: *«Conocerá el gobierno que vengo a hacerle la oposición con toda franqueza, con toda lealtad, y conocerá también el Congreso y el país con cuanto sentimiento me hallo en las filas de la oposición. [...] he tenido que sofocar todas las simpatías y sentimientos de mi corazón, y sujetarlas a los juicios de mi entendimiento por cumplir el deber de diputado, que es venir a celar por el bien del país, sin consideraciones de ninguna clase, y por eso me veo en las filas de la oposición. Yo no puedo sostener, señores, a un ministerio que en mi concepto no hace nada, o al menos hace poco, y lo poco que hace lo hace mal; un ministerio, señores, que obra sin plan, sin orden y sin concierto»*.⁷²⁴

Tal dit, tal fet. La seva acció fou insaciable a l'hora de destorbar l'activitat parlamentària. Va fer ús de tota mena de recursos legislatius –com la incessant

⁷²¹ *Ibid.*, p. 492.

⁷²² *Ibid.*, pp. 434-435.

⁷²³ «Carta de Francesc Rubiés a Ignasi Maria Sullà, 9 de novembre de 1844», carta núm. 274, Documentació Ignasi Maria Sullà, Fons de l'antiga Casa Sullà de Tremp, ACPJ, Tremp.

⁷²⁴ DSC: legislatura 1844-45, p. 206.

proposició d'esmenes⁷²⁵ i d'estratagemes mitjançant el discurs, fins el punt d'arribar a afirmar que no s'havia fet pública la intenció de renovar la constitució en la campanya electoral: «*En la provincia de Barcelona no se han hecho programas; no se ha hablado de la reforma. Los comisionados nombrados por algunos electores de los pueblos cabezas de partido se reunieron en Barcelona para formar la candidatura, pero se limitaron a proponer personas [...] de consiguiente, yo no tengo ningún compromiso. La candidatura en que ha figurado mi nombre no llevaba el programa de reforma de la constitución; digo más si le hubiera llevado, yo hubiera tenido la franqueza de decir que no estaba por la reforma de la constitución*».⁷²⁶

Un recurs lingüístic que per més fort que s'articulés no deixava de ser una fal·làcia. Perpinyà formava part d'una llista electoral encapçalada pel cap de govern. En la mateixa candidatura hi constava Esteban Sayró, que també subscribia el manifest electoral central del Partit Moderat (vegin annex número 2), que deixava ben nítida la intenció de reformar la constitució. A la vegada, la premsa barcelonina havia difós aquest mateix programa i missatge, posant en evidència la voluntat legislativa.⁷²⁷ Si bé la candidatura en la qual figurava Perpinyà podia no mencionar explícitament la renovació de la carta magna com a punt programàtic, es donava per benentès d'acord amb la intencionalitat anunciada pel govern i alhora prou difosa arreu. Al cap i a la fi, les altres llistes de la província barcelonina, com l'encapçalada pel marquès de Viluma, mostraven quina era la principal qüestió de debat en aquelles eleccions, ja que només iniciar el seu programa asseveraven: «*Las próximas Cortes son llamadas a reformar la constitución del Estado*».⁷²⁸

Mentides i obstruccions, doncs, caracteritzaren l'acció de Perpinyà. Una bona part dels diaris de la Cort en reprovaren l'actitud. *La Postdata* s'inquietà per la seva verborrea: «*Hace un mes que el Sr. Perpiñá está hablando de la reforma, sin que pase un día en que no tome la palabra, no siendo escaso cada vez que lo consigue y diciendo cuanto se le antoja*».⁷²⁹ Per la seva banda, el governamental *El Heraldo* fou tant o més incisiu: «*Deploramos que este apreciable diputado no deje seguir su curso a la*

⁷²⁵ De vegades tan poc útils com la següent del dia 5 de novembre de 1844, relacionada amb la contestació al discurs de la Corona: Propongo que donde después de hablar de los Códigos se dice: "cuyo establecimiento ha de mejorar en alto grado la administración de justicia," se diga: "cuyo establecimiento, unido al cuidado del gobierno en la elección de las personas encargadas de la administración de justicia, ha de mejorarla en alto grado." Consultin DSC: legislatura 1844-45, p. 284.

⁷²⁶ DSC: legislatura 1844-45, p. 210.

⁷²⁷ Vegin, per exemple, *Diario de Barcelona*, núm. 218 (5-8-1844), pp. 13-15.

⁷²⁸ «Candidatura de la provincia de Barcelona», *Diario de Barcelona*, núm. 244 (31-8-1844), pp. 3-4.

⁷²⁹ *La Posdata*, núm. 848 (13-11-1844), p. 1-2.

*discusión pendiente sobre reforma constitucional. Cuatro enmiendas tiene ya presentadas. ¿Qué se propone S.S.? ¿No será mucho mejor que se ejercite su celo en las cuestiones importantísimas a que dará lugar la discusión de los presupuestos? En ellas y en las demás que se promuevan podrá el Sr. Perpiñá sin perjudicar a su partido, como ahora sucede, prestar buenos servicios a las clases trabajadoras, a los pueblos, al país en general».*⁷³⁰

A tal nivell arribà el seu capteniment que una tribuna afí com *El Católico* el qualificà de «célebre enmendador».⁷³¹ Serveixi com a exemplificació de tot plegat la sorneguera definició que li féu el poeta i futur diputat moderat Ramón de Campoamor, en la revisió crítica de la legislatura 1844-45. El qualificà d'incorregible i indisciplinable: «*Es un discursero que produce discursos, como un camueso manzanas. Generalmente dice todo lo que sabe, y no sabe la mitad de lo que dice: o hablando con más exactitud, el Sr. Perpiñá nunca mueve la lengua para decir, la mueve siempre para hablar: unos peroran por deber, otros por vanidad, muy pocos por costumbre; el Sr. Perpiñá lo hace por costumbre, por vanidad, por deber y por necesidad*».⁷³²

Fins i tot, els sectors que *a priori* s'ubicaven a l'entorn de Perpinyà es mostraren descontents amb el seu comportament. Començant per l'esmentat Sullà. En una carta d'Antoni Monner, que havia sonat com a possible company de llista a la província de Lleida, li assegurava: «*Jamás podíamos imaginarnos siquiera que los elegidos por la provincia de Barcelona pudieran abrigar ideas contrarias a la reforma indispensable de nuestra constitución y marcha del gobierno, ni mucho menos con respeto al Sr. Perpiñá, de quien teníamos la mayor confianza creyendo sería ultra reformista y que atacaría al ministerio por falta de energía y decisión*».⁷³³

Això no obstant, tampoc els representants més identificats amb la facció liderada pel marquès de Viluma no es manifestaren del tot persuadits a reformar el text constitucional, malgrat que públicament no s'atrevien a dissentir-hi. El mateix Sullà no n'estava gens convençut. Així es traspua d'una epístola que un germà li contestà pocs dies després d'encetar-se la legislatura: «*Tampoco me ha gustado el discurso de la Corona por las mismas razones que tu indicas, y porque según se colige de él tratan de anteponer la discusión de la reforma de la constitución a la de las demás leyes urgentes*

⁷³⁰ «Parte político», *El Heraldo*, núm 750 (13-11-1844), p. 1.

⁷³¹ *El Católico*, núm. 1.714 (5-12-1844), p. 4.

⁷³² Ramón de CAMPOAMOR, *Historia crítica de las Cortes reformadoras*, Madrid, Imprenta de Uzal y Aguirre, 1845, vol. I, pp. 59-63.

⁷³³ «Carta d'Antoni Monner a Ignasi Maria Sullà, La Seu d'Urgell, 19 d'octubre de 1844», carta núm. 156, Documentació Ignasi Maria Sullà, Fons de l'antiga Casa Sullà de Tremp, ACPJ, Tremp.

*de organización y arreglo de la Hacienda y Administración, en cuyos ramos hasta que se establezcan las grandes economías y reformas que exige el estado de la nación nunca habrá más que confusión y desorden, y no llegará el momento de proporcionarse al pueblo las ventajas que tantas veces se le han ofrecido y nunca llegan a realizarse».*⁷³⁴

Tot plegat palesa que els representants de les províncies catalanes, lluny d'aparèixer amb una posició comuna, es presentaven a les Corts espanyoles amb inclinacions polítiques diverses, més en sintonia amb les faccions que s'anaven conformant a les sessions, que no pas amb una acció conjunta de territori. Si més no, era així en els principals temes de debat de la legislatura. Fins i tot s'intueixen recels entre els propis polítics, especialment entre els de la província de Lleida i els de Barcelona, en motiu de les posicions enfrontades vers la Constitució. En una carta rebuda per Sullà queda provat: «*De todos modos dices muy bien que no puede comprenderse como en estas circunstancias Barcelona y sus diputados pueden ser contrarios a la reforma y dejar de procurar con todas sus fuerzas dar apoyo al gobierno*».⁷³⁵ Tot sigui dit, que la disconformitat amb el text per part de veus barcelonines properes al Partit Moderat anava més enllà de les parets del Congrés. Per exemple, Bonaventura Carles Aribau publicà el text *Reflexiones sobre la oportunidad de la proyectada reforma de la Constitución*, en què desaconsellava la renovació de l'articulat. L'associava a les opinions absolutistes i apostava pel manteniment del text de 1837, ja que el considerava «*el símbolo de las relaciones políticas entre todos los ciudadanos españoles*».⁷³⁶

Aquesta desunió, si ja s'havia posat de relleu respecte l'esmena d'Istúriz, quedà reflectida novament en la votació final del projecte constitucional del 4 de desembre de 1844. La carta magna va ser aprovada per 124 vots a favor i 26 en contra. Els diputats dels districtes catalans que votaren a favor del text foren Salvador Enric Calvet, Gervasi Gironella, Esteban Sayró, Antoni Mullerat, Felip de Martínez Davalillo, Narcís Sicars, Carles Llauder i el marquès de la Roca. En canvi, ho feren en contra Josep Maria de Gispert, Josep Vall Llobera, Luis Hernández Pinzón, Ramon Martí i Francesc Perpinyà.⁷³⁷ Si bé majoritàriament els oposats a la reforma eren representants de la

⁷³⁴ «Carta a Ignasi Maria Sullà, Tremp, 17 d'octubre de 1844», carta núm. 143, Documentació Ignasi Maria Sullà, Fons de l'antiga Casa Sullà de Tremp, ACPJ, Tremp.

⁷³⁵ «Carta de Francesc Rubiés a Ignasi Maria Sullà, 9 de novembre de 1844», carta núm. 274, Documentació Ignasi Maria Sullà, Fons de l'antiga Casa Sullà de Tremp, ACPJ, Tremp.

⁷³⁶ «Del folleto del señor Aribau», *El Espectador*, núm. 1016 (8-10-1844), p. 3. Una crítica a la visió d'Aribau a Ramón de CAMPOAMOR, *Historia crítica de las Cortes...*, pp. 36-41.

⁷³⁷ DSC: legislatura de 1844-45, pp. 822-823.

província de Barcelona, encara que des de posicionaments polítics ben diversos, la sentència recollida a les cartes de Sullà no era del tot certa, perquè entre els favorables també n'hi havia de barcelonins, com Gironella, Sayró i Llauder. És clar que podia al·legar que el primer vivia a Madrid i el segon era originari de València.

D'altra banda, una vegada aprovada la proposta de text provisional, la crisi en el si del moderantisme només havia fet que iniciar-se i acabà esclatant abans no va finalitzar l'any 1844, amb la dimissió al Congrés d'una vintena de diputats reaccionaris, seguidors del marquès de Viluma. Si fins llavors havien acompanyat majoritàriament al govern, malgrat certes desconfiances evidenciades, finalment digueren prou amb l'element que més els identificava i cohesionava: la religió. El 21 de desembre de 1844 el debat fou especialment encès, ja que 23 diputats⁷³⁸ presentaren una destacada esmena al projecte de llei de culte i clergat. La proposta tenia entre els seus punts més rellevants la devolució dels béns del clergat secular i de les religioses que no s'havien venut i la suspensió de la venda dels del clergat regular.⁷³⁹

La resposta del govern a l'esmena fou fulminant. Associà novament els seus desitjos amb els de tota la societat i desqualificà aquells que no mostraven obediència.⁷⁴⁰ Fent-se càrrec del tarannà del govern doctrinari, inflexible a l'hora d'integrar sensibilitats més conservadores i properes als desitjos de l'Església, bona part del grup que presentà l'esmena s'adonà que el seu pensament no era assumit pels dirigents que lideraven aleshores el Partit Moderat. Al contrari, fins i tot menystenien les seves propostes. Per tot plegat, 17 diputats feren efectiva la seva renúncia el 28 de desembre de 1844⁷⁴¹ i tres més els secundaren en dies posteriors. Resulta significatiu que una quarta part fossin diputats dels territoris catalans: Josep Antoni Alòs, Ignasi Maria Sullà, Domènec Gomar, el marquès de la Roca i Francesc Perpinyà.

De tota manera, i malgrat en quedés constància al Congrés amb una renúncia atribuïda als fets esmentats,⁷⁴² la convicció de la pertinença d'aquest últim al col·lectiu dimissionari és difícil de documentar. Uns deu dies abans de fer efectiva la renúncia, Perpinyà havia sol·licitat un permís d'absència de tres mesos, ja que considerava que un cop aprovat el projecte constitucional no veia necessitat de seguir al Congrés.⁷⁴³ Era una nova mostra de la limitada fidelitat al càrrec i reveladora de la concepció i valor que

⁷³⁸ Entre els firmants, Ignasi Maria Sullà, Josep Antoni Alòs, Domènec Gomar i el marquès de la Roca.

⁷³⁹ DSC: legislatura de 1844-45, p. 1022.

⁷⁴⁰ Vegin la contesta del ministre d'Hisenda Alejandro Mon a DSC: legislatura 1844-45, p. 1024.

⁷⁴¹ DSC: legislatura de 1844-45, p. 1046.

⁷⁴² *Ibid.*, p. 1055.

⁷⁴³ *Ibid.*, p. 860.

donava al mateix. Amb l'afegitó que el seu nom no figurava entre els 19 polítics que emeteren un manifest el següent 4 de gener de 1845, en el qual explicaven els motius de la seva renúncia. Perpinyà fou l'únic dels vint polítics sortints que no el subscribí, tot i que posteriorment hauria donat suport al text.⁷⁴⁴

Els dimissionaris atribuïen l'abandó de l'escó a la dignitat i a l'honor davant l'ofensa del govern, però sobretot es queixaven del plantejament fet en la llei de culte i clergat. Segons ells no era prou justa en no considerar la restitució dels béns no venuts: «*La devolución de los bienes no vendidos era un deber de religión, de justicia, de alta política, en que la dotación efectiva de la Iglesia era la principal, la más sagrada, la más urgente de las obligaciones del Estado, y en que este negocio era la primera y más nacional aplicación de su sistema social y político*». ⁷⁴⁵

D'entrada, la renúncia dels més reaccionaris no els beneficià. Debilità els seus posicionaments al Congrés, en veure's reduïda la presència dels partidaris d'aquesta facció. Així mateix, les eleccions parcials de 1845 no facilitaren el retorn de la major part d'ells, configurats al voltant de la candidatura denominada Unión Nacional. Veieren dificultada la seva elecció, com s'ha vist pel cas de Lleida amb l'obstrucció exercida per Manuel de Oviedo. Si bé, n'entraren de nous, com ara el baró de Meer, que ho féu per la província de Barcelona. En tot cas, alguns homes destacats d'aquestes postures com José de Isla Fernández, el duc de Veragua o el marquès de Viluma foren nomenats senadors, així com d'altres retornaren a la cambra baixa en legislatures posteriors. Val a dir, que mentre la seva presència al Congrés podia veure's afeblida, la confiança dipositada per la mare de la reina no es veié alterada i sovint figuraren entre els cartipassos de govern que suggerí.⁷⁴⁶

8.2.- Entre els governs puritans i la revolució de 1848

Com ja havia ocorregut en les primeres legislatures de la Dècada Moderada, en les següents les intervencions dels diputats dels districtes catalans seguiren sent més aviat exigües o d'escassa rellevància. Quan s'havien de discutir temes d'Estat la tendència era mantenir-se en silenci. Pel cas, la legislatura següent a l'aprovació de la Constitució, la de 1845-46, destacà per dues grans qüestions de debat parlamentari: d'una banda, la discussió d'una nova legislació electoral, i de l'altra, el matrimoni

⁷⁴⁴ Josep Maria OLLÉ ROMEU, *L'oligarquia i la construcció...*, p. 51.

⁷⁴⁵ «Manifiesto de los exdiputados», *El Pensamiento de la Nación*, núm. 50 (15-1-1845), pp. 5-9.

⁷⁴⁶ Isabel BURDIEL, *Isabel II...*, pp. 168-169.

d'Isabel II, abans no se sancionà el 10 d'octubre de 1846 amb el seu cosí Francisco de Asís. En ambdós temes la participació catalana fou pràcticament nul·la. Per a valorar el posicionament dels diputats cal remetre's a les votacions d'aquestes iniciatives. Respecte de la llei electoral destaca una proposta d'esmena que volia delimitar la inclusió en les llistes electorals als 200 majors contribuents de cada districte, enlloc de fer-ho segons l'acreditació d'una renda d'un mínim de 400 rals. Els polítics que la sostingueren no s'estigueren de defensar tot el contrari, però la iniciativa hauria comportat una major restricció del cens en voler constrènyer a 200 els electors de cada districte,⁷⁴⁷ quan en realitat només el 28% tenia aleshores menys de 200 electors.⁷⁴⁸ La proposta fou desestimada per 59 vots en contra i 15 a favor. Tan sols tres diputats dels districtes catalans –Esteban Sayró, Manuel de Oviedo i Josep Maria de Gispert- es pronunciaren i tots en contra, fent costat al govern.

D'altra banda, sobre el matrimoni d'Isabel II, el 18 de setembre de 1846 s'acordà un text que felicitava a la reina i a la seva germana pels connubis acordats i expressava la satisfacció dels parlamentaris. La primera part del redactat, referent a la unió amb Francisco d'Asís, va ser aprovada per unanimitat dels 178 diputats presents. Entre ells hi havia Josep Maria de Gispert, Esteban Sayró, Pere López Clarós, Francesc de Paula Mata i Alòs, Josep Manso, Marià Quer, Manuel de Oviedo, Antoni Mullerat, Felip de Martínez Davalillo, Félix María Messina, Narcís Sicars, Joan Vallès i Ramon Martí.⁷⁴⁹ La resta del text, que al·ludia al casament de la germana amb el duc de Montpensier i a la congratulació dels diputats, també va ser aplaudit per la gran majoria: 158 hi votaren a favor i només s'hi oposà el progressista Orense. Tots els representants de Catalunya presents a la sessió donaren suport novament a la proposta, alineant-se un cop més amb el govern. Foren els mateixos recentment esmentats, amb excepció de Quer, que no figurà en aquella votació.⁷⁵⁰

Si dins l'hemicicle la qüestió no suscità la intervenció decidida dels diputats de l'antic Principat, a fora personalitats de relleu traslladaren el debat al primer nivell polític. Des de les pàgines d'*El Pensamiento de la Nación* Jaume Balmes féu una defensa aferrissada del matrimoni d'Isabel II amb el comte de Montemolín. Es tractava del fill de Carles V, designat com a pretendent carlí el 1845 com a via de reconciliació i unió entre el carlisme i el liberalisme. Era la forma d'integrar els més reaccionaris en el

⁷⁴⁷ DSC: legislatura 1845-46, pp. 562-571.

⁷⁴⁸ Manuel ESTRADA SÁNCHEZ, *El significado político de la legislación...*, p. 60.

⁷⁴⁹ DSC: legislatura 1845-46, pp. 896-897.

⁷⁵⁰ *Ibid.*, pp. 897-899.

sistema polític, al mateix temps que el casament hauria afavorit les tesis d'aquells que com Jaume Balmes se situaven a l'entorn del marquès de Viluma i dels sectors més conservadors del Partit Moderat.

El filòsof vigatà atorgava a la unió una transcendència primordial: *«Entre todas las cuestiones pendientes sobre el país, descuellos una colosal, inmensa, de consecuencias irremediables si son malas, y duraderas si son buenas; y que por lo mismo que de su resolución pende la suerte de la España para algunas generaciones, preocupa más vivamente los ánimos, y es la principal causa de la inquietud en los momentos actuales»*.⁷⁵¹ Aquesta significació atribuïda al matrimoni reial s'explica perquè Balmes era conscient que la iniciativa suposava una de les últimes cartes a jugar per tal d'integrar el carlisme, enterrar definitivament la via armada i segellar les ferides amb aquest sector. Era tal l'aposta que havia fet, que un cop fracassà deixà la tribuna periodística de Madrid, retornà a la seva terra natal i es reclougé a Vic a passar els últims dies de la seva vida, abans de morir el 1848.⁷⁵² Tancada la via diplomàtica, els carlins prengueren novament les armes en la Guerra dels Matiners (1846-49).

En conseqüència, s'ha de valorar l'aportació catalana al Congrés en els debats d'Estat com una contribució nul·la? Resulta evident la seva manca de participació en aquest tipus de polèmiques per a les primeres legislatures de la dècada aquí considerada. Donada la forta homogeneïtat ideològica, ja que pràcticament les diferències passaven per les inclinacions de faccions entre les diverses sensibilitats moderades, el comportament dels representants dels districtes catalans tendí a seguir la majoria moderada o la d'alguna minoria interna del partit. Probablement per això la seva rellevància fou menor i cediren el primer pla polític a les principals personalitats de cada sensibilitat. Amb tot, hi hagué un canvi parcial respecte d'aquesta tendència, que es visualitzà a partir de la legislatura 1846-47. Les eleccions generals de finals de 1846 renovaren els diputats i permeteren l'entrada a l'hemicicle d'una mínima presència d'homes del Partit Progressista. Així, s'obrí la porta a una major pluralitat, més enllà de les faccions internes del moderantisme.

El cas és que aquell curs polític destacà, a diferència dels anteriors, per les controvèrsies electorals en l'aprovació d'actes. Si fins llavors les discussions que havien tingut lloc al respecte havien estat apartades de la palestra política, el canvi va ser

⁷⁵¹ J. B., «Sobre el matrimonio de la reina», *El Pensamiento de la Nación*, núm. 128 (15-7-1846), p. 1.

⁷⁵² Sobre Jaume Balmes vegis nota 182.

substancial. Una gran part del temps de debat parlamentari l'ocuparen les consideracions sobre l'aprovació de les actes. La qüestió s'allargà notablement, fins el punt que si la legislatura finalitzà a principis de maig de 1847, encara a finals d'abril restaven per resoldre algunes actes. Realitats com aquesta venien a demostrar que si fins llavors no s'havien fet denúncies rellevants al voltant de les alteracions electorals era perquè en el si del Congrés no hi havia una diversitat significativa.

En aquesta conjuntura, per sobre de tot emergí Pascual Madoz, que retornà a la cambra baixa després de més de tres anys d'ostracisme forçós, com bona part dels polítics del Partit Progressista. El protagonisme que prengué en la tribuna d'oradors li facilità el camí per tal d'erigir-se en un dels principals referents del progressisme espanyol, al mateix temps que aquesta posició li permeté arrossegar amb el temps el lideratge dels diputats dels districtes catalans, a mesura que anaren teixint una coordinació que fins llavors s'havia demostrat pràcticament inexistent. Ho abordaré més detingudament en el capítol novè.

La rellevància que Madoz adquirí en els debats electorals s'ha de llegir en clau interna de partit. Per això, prengué part dels debats sobre les actes de Toro (Zamora), Caserna de Sant Vicenç (València), Priego (Cuenca), Constantina (Sevilla), La Seu d'Urgell, Tremp, Segovia, Chinchón (Madrid), Riaño (León), Boltaña (Huesca), Toledo, Torrijos (Toledo), La Bisbal d'Empordà, Ayamonte (Huelva), Daroca (Zaragoza) i Montalbán (Teruel). Si en les eleccions de 1846 s'ha calculat que unes 32 actes estigueren compromeses per la coacció del govern i dels seus agents, Madoz intervingué en un mínim de 16, la majoria de les quals influïdes per aquestes circumstàncies o per d'altres motius d'incidència governamental més o menys directa.⁷⁵³ Cap altre company de files tingué tantes aparicions en aquell tipus de discussions durant la mateixa legislatura. Un referent com Olózaga es mantingué mut en aquestes qüestions, probablement per la cua que encara arrossegava l'afer de 1843, mentre altres personalitats destacades de la formació com Evaristo San Miguel, Manuel Cortina i Manuel Sánchez Silva restaren callades en aquell àmbit. Per la seva banda, Francisco Luján, amb deu contribucions, li cedí el protagonisme.

Il·lustra prou bé l'ambició de Madoz l'arena que oferí al voltant de les eleccions de Constantina: *«Nosotros vendremos algún día al mando, pues no creo que*

⁷⁵³ A banda de les 32 actes esmentades hi hagué cinc queixes per faltes en la formació de les llistes, set per divisió indeguda de les seccions, sis per faltes d'aptitud legal dels aspirants, 27 per faltes de les meses escrutadores, una per suborn i 15 per protestes de caràcter lleu. Consultin Luis María PASTOR, *Las elecciones. Sus vicios...*, p. 23.

*los moderados sean eternos en ese banco negro, y yo quisiera encontrar a mis amigos en el poder de modo que no les fuera permitido variar los distritos y secciones, pues veo que todos los males y calamidades de la nación nacen de que no tiene nadie el sentimiento de la responsabilidad. Los ministros, los jefes políticos y todos obran arbitrariamente; y es menester que sean los que quieran los que se sienten en el banco negro, sean diputados o senadores, no puedan obrar sino con sujeción a la ley, teniendo para lo demás las manos atadas».*⁷⁵⁴

A jutjar per les paraules que li dedicava *El Eco del Comercio*, aconseguí el seu objectiu d'aparèixer com a referent de les files progressistes. El periòdic afí a la formació valorava l'enfrontament verbal que Madoz mantingué amb Antonio Benavides i Luis José Sartorius, arran de la discussió sobre les actes de La Seu d'Urgell, de la següent manera: *«Estaba reservado a las actas de Guixés, distrito de la Seo de Urgel, el descubrir la audacia de ciertos hombres y al señor Madoz la gloria de abogar por los buenos principios [...] El señor Madoz ha sabido bien conciliar la energía con la prudencia, [...] Por fortuna el señor Sartorius se las había con un rival digno de otro antagonista, y así fue que sin abandonar el señor Madoz el aplomo y la circunspección que se ha propuesto guardar la minoría, le salió a todos los encuentros parando sus golpes e hiriéndolo por los mismos filos, siendo tal la destreza del campeón progresista que el señor Sartorius pudo advertir muy bien la opuesta impresión que producían las palabras de uno y otro aun entre sus mismos amigos».*⁷⁵⁵

El representant de Tremp pretenia reforçar la seva posició interna en el partit mitjançant el desgast dels adversaris i provant de guanyar legitimitats entre la ciutadania. Tanmateix, entre les seves intervencions s'hi destriaven contradiccions. En un context de construcció i legitimació de les institucions parlamentàries, Madoz reptava el govern amb una arenga que posava les cambres parlamentàries per davant de les disjuntives de partit i que en última instància havia de contribuir a ratificar políticament ell com a autèntics representants de tota la població: *«Si creyéramos nosotros los que nos sentamos a este lado que la coacción que han ejercido en diferentes puntos los agentes del gobierno afectaba la validez de la elección de la mayoría de los diputados, lo callaríamos también, y lo callaríamos haciendo este sacrificio por el bien del país y*

⁷⁵⁴ DSC: legislatura 1846-47, p. 78.

⁷⁵⁵ «Cronica parlamentaria», *El Eco del Comercio*, núm. 1309 (9-1-1847), p. 3.

*de la causa constitucional, porque antes que todo es hacer ver al país que aquí está la legítima representación del pueblo español».*⁷⁵⁶

Entrant en les implicacions del sermó, ni Madoz mantingué silenci en la contesta d'actes electorals sospitoses ni actuà com a autèntic representant de tots els espanyols. En primer lloc, el polític del Partit Progressista utilitzà les seves intervencions en el debat de les actes com a arma de doble fil. Més enllà de la denúncia política de les alteracions i dels condicionants per a la llibertat que imprimia el moderantisme, les seves nombroses intervencions palesen la utilització d'aquest tipus de polèmiques per a guanyar protagonisme i notorietat política pública. En segon terme, el carismàtic polític no representà els interessos de tota la població, malgrat escudar-se en lemes com el següent: «*Reducir en cuanto sea posible los gastos públicos, atender a las necesidades, a las verdaderas necesidades del país, esta es la misión que he recibido de los electores que me han nombrado para representar aquí sus intereses*».⁷⁵⁷

Per més discursos grandiloqüents que pronunciés a les Corts, la realitat de Madoz era prou contradictòria, quan formava part d'empreses com la Companyia General del Iris, al costat de Sullà, que entre d'altres serveis oferia assegurances per les quintes. Amb l'afegit que treballava colze amb colze amb les corporacions industrials, que representaven també els seus propis interessos com a accionista de diverses empreses. Mentre es vantava de lluitar pel bé de tota la població, s'enriquia a costa dels qui havien d'invertir els seus estalvis per a pagar substituïts que ocupessin el seu lloc en el servei militar i treballava per aquells amb qui compartia negocis.

No fou l'únic que utilitzà la cambra baixa per a reforçar la seva posició en el si d'un partit o d'una facció. D'entre els escollits en circumscripcions catalanes, Antonio Ros de Olano tragué profit de la seva participació en la comissió de contestació al discurs de la Corona de la legislatura 1846-47 per a desgastar el govern de Francisco Javier Istúriz. Olano es mostrà especialment incisiu a l'hora de defensar les llibertats polítiques i es diferencià així del parer de la resta de companys de comissió. Si el text d'obertura de les Corts esmentava la concessió d'una amnistia «*tan amplia como el bien del Estado me lo ha permitido*»,⁷⁵⁸ el militar reclamava: «*No quería que ningún partido tuviese que echarnos en cara mayor generosidad; dije asimismo que acercándose circunstancias críticas, convenía que todos los españoles que reconocieron el Trono de*

⁷⁵⁶ DSC: legislatura 1846-47, p. 40.

⁷⁵⁷ *Ibid.*, p. 417.

⁷⁵⁸ *Ibid.*, p. 2.

*nuestra reina y la ley del Estado viniesen en derredor del mismo para defender las instituciones y ese mismo Trono [...] yo pedía una ampliación de la amnistía para todo el partido liberal de España, y la hubiera pedido también amplia y completa para el partido carlista, si este partido no se aprestara nuevamente al combate, si reconociera el Trono de mi reina y la ley fundamental del Estado».*⁷⁵⁹

Igualment dissentí en els termes de llibertat d'expressió plantejats pel mateix text. Si l'única referència a la mateixa puntualitzava que es regularitzarien les disposicions vigents sobre impremta,⁷⁶⁰ Olano exigí una major obertura i es mostrà combatiu amb el govern sortint. Ja que el seu discurs fou pronunciat el 21 de febrer de 1847, gairebé un mes després de la caiguda d'Istúriz, entenc que les seves paraules es dirigien a la seva gestió: «*Creo que el gobierno anterior falseó un principio constitucional cometiendo a tribunales especiales los delitos de opinión, delitos que por serlo de esta naturaleza son movibles como la opinión misma; yo creo que el gobierno anterior falseó el principio constitucional haciendo intervenir con responsabilidad a jueces que, teniéndola ante sus superiores, no deben tenerla más que ante la opinión pública, como es condición del jurado*».⁷⁶¹ El militar, cada cop més inclinat cap a l'òrbita puritana, probablement criticà Istúriz per una acció de govern que entenia com a insuficient en el pla de les llibertats d'impremta. El cert és que els governs puritans de l'any 1847 foren més recordats aleshores pel profit que el marquès de Salamanca obtingué del seu pas pel poder, beneficiant-se de concessions lucratives del ferrocarril, que no pas per unes mesures de caire civilista i que concedissin llibertats substancials.

Al bàndol moderat, un dels representants catalans més destacats del moment fou l'industrial seder Tomàs Illa i Balaguer. Josep Maria Ollé Romeu ha ofert d'ell una visió d'un diputat contestatari, amb certa autonomia en el discurs i reivindicador d'interessos lligats a l'antic Principat.⁷⁶² Per la seva banda, Joan Fuster Sobrepere s'hi ha referit com un home amb una posició independent del govern, malgrat no arribà a actuar com a oposició.⁷⁶³ Mostrà la seva autonomia en votar certes qüestions de manera independent, com quan donà suport a una esmena que volia retirar una assignació de 6.000 rals al president del Congrés. La proposta tirà endavant gràcies a la suma de vots

⁷⁵⁹ *Ibid.*, p. 527. Per a la consulta del decret d'amnistia aplicat abans de les eleccions de finals de 1846, *Diario de Barcelona*, núm. 295 (22-10-1846), pp. 13-14.

⁷⁶⁰ DSC: legislatura 1846-47, p. 3.

⁷⁶¹ *Ibid.*, p. 527.

⁷⁶² Vegin Josep Maria OLLÉ ROMEU, *L'oligarquia i la construcció...*, pp. 147 i 297.

⁷⁶³ Joan FUSTER SOBREPHERE, «Illa y Balaguer, Tomás», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

de polítics del Partit Progressista, puritans i alguns diputats moderats crítics com ell.⁷⁶⁴ De tota manera, aquests exemples no impediren que el diputat votés en algunes altres resolucions al costat de la majoria governamental moderada. Ho féu en desestimar el 1849 una esmena de diversos diputats de la formació progressista i d'algun moderat al projecte de llei d'arranjament del clergat. El text pretenia conservar les reformes efectuades fins llavors mitjançant decrets i lleis.⁷⁶⁵ També en la mateixa legislatura votà el primer article del projecte de llei d'arranjament general del clergat, que estipulava l'establiment de diòcesis a conveniència de l'Església i de l'Estat.⁷⁶⁶ O, quan contribuí a desestimar el vot particular al projecte de contestació del discurs de la Corona, en el seu primer curs polític.⁷⁶⁷

A la vegada, contraposant la rellevància de les seves intervencions,⁷⁶⁸ val la pena considerar que la durada real del seu exercici com a diputat fou força breu. És a dir, si va ser escollit per quatre legislatures entre 1846 i 1850, la seva presència només consta en dues i una de les quals de manera parcial. En la legislatura de 1847-48 s'excusà per restar malalt⁷⁶⁹ i no comparegué en tot el curs. El cert és que si estigué indisposat, això no li impedí desenvolupar una intensa activitat en el si de la nova entitat Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera, de la qual fou un dels destacats impulsors. En el següent curs polític se'n documenta el seguiment de l'activitat parlamentària a partir de mitjans d'abril de 1849, amb quatre mesos de demora respecte l'inici de les sessions. A més, segurament la forta pressió de les corporacions industrials, ja que es debatia el tema aranzelari, contribuí a la mobilització d'Illa a les Corts.⁷⁷⁰ Finalment, en la legislatura 1849-50 excusà novament la seva presència per motius familiars.⁷⁷¹ D'aquesta manera, si bé l'acció d'Illa i Balaguer pogué ser

⁷⁶⁴ DSC: legislatura 1846-47, pp. 340-345.

⁷⁶⁵ Consultin l'esmena a DSC: legislatura 1848-49, pp. 1706-1707 i la votació a DSC: legislatura 1848-49, p. 1840.

⁷⁶⁶ Per a la consulta del projecte de llei, DSC: legislatura 1848-49, pp. 1635-1637. Per a la votació, DSC: legislatura 1848-49, pp. 1909-1910.

⁷⁶⁷ DSC: legislatura 1846-47, pp. 716-717.

⁷⁶⁸ Em referiré a algunes de les seves intervencions més rellevants en els capítols nou i deu.

⁷⁶⁹ DSC: legislatura 1847-48, pp. 287-288.

⁷⁷⁰ Des de principis d'any la premsa exercí pressió perquè els diputats dels districtes catalans es desplaressin al Congrés a seguir les sessions, en debatre's una nova llei aranzelària. Vegin, per exemple, *Diario de Barcelona*, núm. 18 (18-2-1849), pp. 2-3. Aquesta insistència pública fou complementada per les corporacions industrials en l'àmbit privat, ja que mitjançant cartes també instaren els diputats a seguir el mateix camí.

⁷⁷¹ DSC: legislatura 1849-50, p. 915. Tal vegada aquest fet tingué a veure amb la futura mort de dos dels seus set fills, que l'apartà de les Corts en la legislatura 1850-51, tot i haver estat novament escollit. Vegin Joan FUSTER SOBREPÈRE, «Illa y Balaguer...».

destacada, fou limitada a la seva escassa compareixença a l'hemicicle. Amb tot, el seu comportament no fou excepcional, tal i com he posat de manifest.

Així, l'acció dels diputats dels districtes catalans, més enllà de les actes, de discursos concrets o de la voluntat d'acaparar l'atenció pública en clau partidista, va ser d'escassa rellevància, especialment si limito l'anàlisi a l'esdevenir del govern i de les discussions d'Estat més prominents. No es té en consideració, per ara, les qüestions transcendents pels interessos de l'antic Principat, com ara les aranzelàries, els tributs, les quintes o l'ordre públic, que s'examinaran en els capítols nou i deu. La situació convida a preguntar-se si els parlamentaris dels districtes catalans no els treia la son de les orelles els debats que afectaven a problemàtiques no directament inclusives d'aquests temes. En principi, sembla que en assumptes d'Estat no hi havia una estratègia unitària, sinó que la guia d'acció era l'adhesió a la facció política més pròxima. Per tant, les intervencions probablement les deixaven pels polítics més emblemàtics de cadascun d'aquests posicionaments. Així ho semblen indicar els rols de Pascual Madoz o Antonio Ros de Olano, per exemple.

Aquestes personalitats incisives, per contra, contrasten amb l'impacte del silenci en la major part de representants catalans. Polítics de totes les sensibilitats ideològiques, com Pau de Barnola, Jaume Ceriola, Felip de Martínez Davalillo o Ramon Maresch, entre molts d'altres, no digueren ni una sola paraula en les quatre legislatures que van de 1846 a 1850. La transcendència dels silencis respecte les principals matèries d'Estat és tant o més essencial que el llenguatge utilitzat en les intervencions i prou indicativa del rol que aquests polítics tingueren al conjunt de la monarquia. En canvi, foren molt més participatius, com és veurà en el capítol novè, en temàtiques d'incumbència catalana, alhora que en aquests aspectes mostraren una major tendència a la unitat. Queda palesa la divisió ideològica entre els polítics catalans arran de la recepció de les revolucions de 1848, que tingueren lloc fonamentalment arreu d'Europa i estengueren la por en el si del moderantisme i dels dirigents polítics espanyols pels canvis polítics i socials que comportaren. En temien el contagi i el temor per excel·lència l'encarnava la veïna França, on Lluís Felip d'Orleans es veié obligat a abdicar i a exiliar-se. Amb l'arribada de la Segona República Francesa (1848-1852) s'introduí el sufragi universal masculí i l'abolició de l'esclavitud, entre d'altres mesures destacades.

Tot plegat passà amb molta rapidesa a finals de febrer de 1848 i amb la mateixa celeritat respongué el govern espanyol. Narváez, que es trobava novament al capdavant del consell de ministres, estigué amatent a la situació. Abans d'expirar el mes de febrer

impulsà un dictamen que autoritzava el govern a suspendre les garanties individuals, i en concret l'article 7 de la Constitució de 1845, el qual lligava la detenció i/o empresonament de qualsevol persona a la subjecció de la llei.⁷⁷² És a dir, s'obria la porta a l'arrest indiscriminat i arbitrari. A més, es facultava el govern a recaptar fins a 200 milions de rals per a sufragar les possibles despeses generades. D'aquesta manera, el gabinet Narváez obtenia carta blanca per a reprimir amb tota la duresa que cregués convenient qualsevol intent revolucionari que es produís. El debat sobre la concessió d'atribucions extraordinàries al govern s'encetà amb la presentació de la iniciativa. Un cop més, els dirigents lligaren els seus propòsits al bé del país i els seus mètodes foren descrits com els únics vàlids per a salvar les institucions i la Corona: «*El gobierno recomienda encarecidamente a los sres. diputados que con calma, con el patriotismo de que todos han dado tantas pruebas en las circunstancias difíciles porque la nación ha pasado, entremos en la discusión que se prepara, porque lo que el gobierno quiere es lo mejor para la patria, es salvar las instituciones y el Trono de la reina*».⁷⁷³

De nou, no tot el moderantisme estigué d'acord amb els mètodes emprats. Per a fer front a possibles revoltes, Andrés Borrego demanà la fidel observança de la Constitució de 1845, exclouent una acció indiscriminada que afavorís l'exaltació de les masses.⁷⁷⁴ Tot i que no consta la seva presència en les votacions definitives del projecte, és probable que aquesta contestació verbal, juntament amb altres enfrontaments amb la direcció moderada, contribuís al fet que poques setmanes després fos anul·lat el seu nomenament com a ministre plenipotenciari de la Confederació Helvètica.⁷⁷⁵ Una nova prova dels càstigs que comportava l'emissió d'un vot contrari als interessos del govern i de la majoria.

També carregaren contra la iniciativa membres diversos del Partit Progressista, però fou especialment reprovada des dels sectors més avançats del progressisme, futurs partidaris del Partit Democràtic. És clar que reconeixien com a mal menor la limitació de la suspensió a l'article 7 de la carta magna, davant de la proposta inicial que concernia tot l'ordenament constitucional. Representants del liberalisme més avançat, com Nicolás María Rivero, José Ordax Avecilla, el marquès d'Albaida, Tomás Jaén, Pedro López Grado, el marquès de Torreorgaz i Anicet Puig presentaren fins a set

⁷⁷² DSC: legislatura 1847-48, p. 1491.

⁷⁷³ *Ibid.*, p. 1497.

⁷⁷⁴ *Ibid.*, pp. 1499-1500.

⁷⁷⁵ Manuel MORALES MUÑOZ, «Borrego Moreno, Andrés», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-54)*...

esmenes al projecte, amb la intenció de limitar-ne l'arbitrarietat en l'aplicació. L'objectiu perseguit era assegurar els següents punts: documentar amb proves al tribunal quan s'empresonés a algú, mantenir la inviolabilitat a diputats i ciutadans sobre els quals no hi hagués mostres d'haver actuat contra l'Estat, la necessitat de no aplicar censura i mantenir la llibertat d'imprensa, entre d'altres mesures.⁷⁷⁶ Com es pot deduir, davant el suport minoritari d'aquests posicionaments al si de la cambra baixa, foren desestimats tots els suggeriments i s'imposà el criteri del nucli dirigent.

El figuerenc Anicet Puig intervingué en el debat a raó de la defensa d'aquestes esmenes i censurà l'actitud governamental, argüint que la seva intencionalitat no era altra que reprimir qualsevol dissidència política que no assentís davant els seus dictats: *«La autorización tenga una calificación, y esa no es otra que la de ser un baluarte inexpugnable en que se va a parapetar el Partido Moderado para defender el monopolio del mando que está ejerciendo hace cinco años en España; no es más que un ariete para desmoronar al Partido Progresista: y ¡ay, señores, del día en que en un rincón de la península se altere la tranquilidad pública! ¡Ay del Partido Progresista! ¡Ay de todos los que tengan significación en él!»*.⁷⁷⁷ Els càrrecs del futur demòcrata, que acusà el govern de veure en els liberals progressistes enemics del govern i no ciutadans espanyols, l'acabaren enfrontant dialècticament amb Narváez. El president del consell de ministres desmentí la versió i sostingué que la seva gestió també considerava els contraris als posicionaments polítics del govern.

S'encaminà en els mateixos paràmetres una intervenció de Madoz, que ressaltà el suport del Partit Progressista a la reina i a la cerca d'unitat d'acció entre les diverses forces. Per contra, afirmava que el moderantisme perseguia la repressió de tots els que no donaven el consentiment als seus principis: *«Nosotros, antes que hombres de partido, somos españoles, y que antes que el triunfo de nuestra causa y de nuestros principios queríamos que la Europa pudiera decir: en medio de la agitación pública general, la España ha sabido, sin necesidad de infringir las leyes, sostener al Trono de Isabel II y sacarle ileso de las oscilaciones que la Europa presenta»*.⁷⁷⁸

Si es fa un cop d'ull a les votacions del projecte, es percep el seguidisme a les directrius marcades pel govern. L'article 1 del redactat, que feia referència a la suspensió de l'article 7 de la Constitució de 1845, va ser aprovat per 161 vots contra 54.

⁷⁷⁶ DSC: legislatura 1847-48, p. 1489.

⁷⁷⁷ *Ibid.*, p. 1533.

⁷⁷⁸ *Ibid.*, pp. 1646-1647.

Els representants dels districtes catalans es dividiren d'acord amb el seu posicionament ideològic. Així, cal buscar entre els partidaris de la iniciativa els moderats de diverses tendències: des de l'ala més reaccionaria representada pel marquès de la Roca i tal vegada el marquès de Bedmar, passant pels governamentals Felip de Martínez Davalillo, Juan Gaya i Francesc de Paula Mata i fins a futurs unionistes com Félix María Messina. En canvi, els detractors foren simpatitzants progressistes, més o menys avançats: Anicet Puig, Cirilo Franquet, Benet Vicens, Pascual Madoz, Jaume Ceriola i Jacint Fèlix Domènech,⁷⁷⁹ encara que aquest últim aleshores votava com a representant del districte de Santa Cruz de Tenerife, i no com a diputat d'un districte català.

La votació definitiva del projecte es produí el 4 de març de 1848 i reproduí els posicionaments descrits. Fou sostinguda per 148 diputats, mentre la rebutjaren 45 polítics.⁷⁸⁰ Els representants catalans que secundaren la llei governamental foren els mateixos descrits anteriorment, amb l'addició de Josep Manso, mentre en els contraris només s'hi troba a faltar Ceriola dels apuntats fa un moment. D'aquesta manera, el govern podia aplicar la mesura fins a l'obertura de la següent legislatura, en principi prevista pel desembre de 1848. És a dir, aproximadament uns nou mesos. A la pràctica, l'aprovació d'aquells preceptes suposaren la instauració d'un règim proper a una dictadura,⁷⁸¹ ja que les llibertats i drets fonamentals no estaven garantits. És clar que fins aleshores, la seva vulneració resultava sovint gratuïta.

Amb tot, les mobilitzacions foren escasses. Val la pena, però, tenir en compte les implicacions de les declaracions dels polítics del Partit Progressista al Congrés amb les seves actuacions posteriors. Si com es desprèn dels discursos de Madoz i Puig, que arribà a afirmar que no hi havia cap partit que combatés el tron ni la llibertat a la monarquia, pretenien desvincular-se de qualsevol intent insurreccional, la realitat els desmentia i posava en evidència la participació dels diputats dels sectors més avançats amb els fets insurreccionals. Sense anar més lluny, la societat Tertulia del 18 de julio, reorganitzada a Madrid la primavera de 1846 per membres progressistes, republicans i liberals avançats, entre els quals Madoz i Puig, serví aleshores com a dipòsit d'armes.⁷⁸² A la pràctica, els sectors més temperats preferien respectar la via legal, mentre els més radicalitzats apostaven per la via insurreccional. Entre els darrers, Manuel Orense.

⁷⁷⁹ *Ibid.*, p. 1581-1583.

⁷⁸⁰ *Ibid.*, pp. 1663-1664.

⁷⁸¹ Juan PRO RUIZ, *Bravo Murillo: Política de orden en la España liberal*, Madrid, Síntesis, 2006, pp. 189-190.

⁷⁸² Florencia PEYROU, *Tribunos del Pueblo...*, p. 185.

Els fets es concentraren a Madrid el 26 de març de 1848, amb la participació d'un miler d'homes –menys d'un terç dels quals amb armes–, que reclamaven un gabinet que comptés amb la simpatia de la majoria de la societat, que garantís les llibertats constitucionals i reorganitzés la milícia nacional. La rebel·lió se sufocà a la matinada següent, deixant com a balanç 200 morts i més d'un centenar de presoners.⁷⁸³ Posteriorment, especialment el mes de maig, tingueren lloc moviments menors, tant a Madrid, com a Sevilla, Jaén, Pego (Alacant),⁷⁸⁴ A Coruña i fins a la població francesa de Bayonne, on alguns progressistes emigrats connectaren amb el carlisme.

A les terres catalanes, la realitat fou més complexa, perquè els intents de revolta es produïren enmig d'un ambient marcat per la Guerra dels Matiners (1846-49), que fins aleshores havia despreocupat força l'atenció dels diputats i que semblava haver arribat a la seva fi. Possiblement hauria estat així sense el revifament que suposaren els fets de 1848. Si de cas, els esdeveniments foren de poca notorietat. El 28 de març tingué lloc una manifestació d'universitaris que es repetí l'endemà amb uns 5.000 participants, però que la força armada els dissolgué, sota crits al·legòrics a la República. El balanç fou de quatre morts.⁷⁸⁵ En consideració de Josep Fontana, aquells successos permeteren visualitzar les demandes dels sectors polítics democràtics i republicans que foren reprimits l'any 1843. Sol·licitaven ja el sufragi universal, l'abolició de quintes i consums i volien una revolta efectiva, en el sentit que concretés mesures transformadores com aquestes.⁷⁸⁶

Posteriorment, l'1 de juliol de 1848 i des de París, Abdó Terrades llençà una proclama convocant els republicans espanyols a fer front a la monarquia i a lluitar per la democràcia i per un govern revolucionari.⁷⁸⁷ La lluita armada, però, fou poc fructífera. Com a mostra, l'intent de Narcís d'Ametller de penetrar a Girona el setembre de

⁷⁸³ Pels fets, des d'una perspectiva condescendent amb la gestió de Narváez, consultin Sonsoles CABEZA SÁNCHEZ-ALBORNOZ, *Los sucesos de 1848 en España*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1981. Complementàriament, Florencia PEYROU, *Tribunos del Pueblo...*, pp. 198-208; Robert VALLVERDÚ i MARTÍ, *La Guerra dels Matiners...*, pp. 244-247. Una perspectiva crítica i coetània amb la gestió que féu el doctrinarisme l'aporta Andrés BORREGO, *El 48. Autocrítica del liberalismo*, Madrid, Iter, 1970. Sobre l'impacte en el món industrial català, Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 207-223.

⁷⁸⁴ Sobre els fets a la província d'Alacant, Pedro DÍAZ MARÍN, *Después de la revolución...*, pp. 247-260.

⁷⁸⁵ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 217-218 i Patricia GARCÍA, «La Montaña inmortal: Demócratas, republicanos y socialistas en la Barcelona de mediados del siglo XIX», a Ramon ARNABAT; Antoni GAVALDÀ (eds), *Projectes nacionals, identitats...*, pp. 193-205.

⁷⁸⁶ Josep FONTANA, *La época del liberalismo...*, pp. 248-249.

⁷⁸⁷ Joan CAMPS i GIRÓ, *La Guerra dels Matiners i el catalanisme polític (1846-1849)*, Barcelona, Curial, 1978, p. 76.

1848,⁷⁸⁸ amb una partida que va ser derrotada ràpidament per Ramon Nouvilas i que comportà els afusellaments dels capitans Barrera i Altamira. En tot cas, el clima convuls revifà la lluita armada dels carlins i la seva rocambolesca unió amb els liberals avançats. El cap visible d'aquest experiment fou Tomàs Bertran i Soler, que impulsà la Diputació General de Catalunya. Bertran buscava amb aquest organisme un projecte comú entre carlins i liberals que donés més llibertats a Catalunya. En opinió de Robert Vallverdú, en l'esmentat context bèl·lic, aquest tipus de lectures tenien més aviat una intencionalitat engrescadora dels combatents, i no responien a una realitat sentida ni molt menys assumida per la major part dels quadres dirigents carlins.⁷⁸⁹

La revolta de 1848 tingué per a Barcelona importants conseqüències al voltant de la gestió de l'ordre públic, que s'endurí notablement amb la creació d'una comissaria especial de vigilància dirigida per Ramon Serra Monclús. Aquest organisme disposava d'una secció pública i una altra de secreta, en la qual operava impunement la cèlebre Ronda d'en Tarrés per a reprimir qualsevol dissidència política. Tingué fins a 30 efectius l'any 1849 i estigué operativa fins l'any 1854.⁷⁹⁰ A diferència d'altres territoris espanyols, seguint les indicacions de Manel Risques, la policia secreta a Barcelona no se centrà en la cerca de confidents, sinó en una animada activitat repressiva caracteritzada per l'arbitrarietat i la impunitat que li concedien el capità general i el cap polític provincial.⁷⁹¹

Un cop es reobriren les Corts, a mitjans de desembre de 1848, encara cuejava la polèmica de la gestió repressiva del govern. Sense anar més lluny, s'establiren consells de guerra a Madrid, en plena puerta de Alcalá, on es condemnava i afusellava als dissidents d'immediat. A més, es produïren de 1.500 a 2.000 deportacions durant aquest període a les Balears, Canaries, Filipines, Marianes o Fernando Poo.⁷⁹² Per a justificar la coerció, el gabinet s'escudà novament en el discurs de la Corona, pronunciat en obrir les sessions el 15 de desembre de 1848. Sobre els fets, la reina llegí: «*En medio de los inesperados y profundos trastornos que han conmovido a la Europa, la España ha permanecido fiel al Trono y a las instituciones; [...] Sólo en Cataluña quedan aún*

⁷⁸⁸ Per a més detalls, Robert VALLVERDÚ i MARTÍ, *La Guerra dels Matiners...*, pp. 271-276.

⁷⁸⁹ *Ibid.*

⁷⁹⁰ Manel RISQUES CORBELLA, *L'Estat a Barcelona...*, p. 57. Sobre la Ronda d'en Tarrés consultin també Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Eleccions generals...*, pp. 268-271.

⁷⁹¹ Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*, pp. 455-458.

⁷⁹² Josep FONTANA, *La época del liberalismo...*, pp. 248-249. Una visió coetània dels fets de 1848 des d'una perspectiva propera als sectors demòcrates i amb atenció als excessos que es produïren aleshores a Rafael María BARALT; Nemesio FERNÁNDEZ CUESTA, *Historia de las Cortes de 1848 a 1849*, Madrid, Imprenta de Celestino G. Álvarez, 1849.

*fuerzas rebeldes, que espero desaparecerán muy en breve. A este feliz resultado han contribuido muy eficazmente las medidas adoptadas por mi gobierno, en uso de las facultades extraordinarias que le habéis concedido la pasada legislatura; habiendo patentizado la experiencia, la previsión y el acierto con que las Cortes procedieron al otorgar aquella autorización».*⁷⁹³ Aquesta versió es ratificà amb la proposta del projecte de contestació al discurs de la Corona,⁷⁹⁴ confonent així els desitjos del Partit Moderat amb la figura de la reina. El llenguatge es revelava un cop més com a arma de dominació, que justificava l'actuació del moderantisme i silenciava les veus crítiques.

Novament, sota la imposició del discurs governamental s'amagaren discrepàncies prominents i diversos diputats del Partit Progressista i algun futur membre del Partit Democràtic, com ara Anicet Puig, presentaren diverses esmenes que censuraven la gestió governamental.⁷⁹⁵ Totes foren desestimades, amb la divisió del vot dels polítics catalans, en funció de la inclinació ideològica personal. El debat s'allargà uns quants dies i, com era de preveure, la votació final aprovà el text presentat pel govern per 147 vots a favor i 40 en contra,⁷⁹⁶ amb la repetició de les postures segons la formació més afí. Així, Félix María Messina, Felip de Martínez Davalillo, Josep Manso, Juan Gaya i Joaquim de Romà feren costat al govern i Anicet Puig, Jaume Ceriola, Pascual Madoz i Jacint Fèlix Domènech es manifestaren en contra. Les qüestions clarament ideològiques que es posaven a debat dividien el conjunt de representants de Catalunya, de la mateixa manera que ho feien en el global de l'hemicicle.

8.3.- La crisi de 1849: L'esclat final de la Guerra dels Matiners (1846-49) i la reforma aranzelària

La Guerra dels Matiners (1846-49) comportà l'alçament de partides armades arreu de l'Espanya liberal, però pràcticament només tingueren incidència remarcable a Catalunya. La conflagració es preveia resolta el 1848, si no hagués estat per la revifada produïda a l'escalf dels fets revolucionaris europeus. Per això, gairebé havia passat desapercebuda en els debats de les Corts. Foren diversos els elements que promogueren que el conflicte perdurés exclusivament a les terres catalanes. La bibliografia existent

⁷⁹³ DSC: legislatura 1848-49, p. 2.

⁷⁹⁴ *Ibid.*, pp. 45-46 i 52.

⁷⁹⁵ *Ibid.*, p. 48-49 i 93-95.

⁷⁹⁶ *Ibid.*, pp. 193-194.

sobre la Guerra dels Matiners⁷⁹⁷ coincideix en identificar la crisi internacional que arrencà el 1846 com un factor fonamental a l'hora d'explicar la continuïtat del moviment carlí al llarg de tres anys. Les males collites, l'augment de preu i l'escassetat dels productes de primera necessitat, la crisi industrial, monetària i de subsistències i la consegüent derivació en desocupats perfilava el desolador panorama existent.

Sense anar més lluny, Josep Fontana considera probable que amb l'agudització de la crisi econòmica despuntés la delinqüència com a sortida a la falta de treball menestral i en la indústria.⁷⁹⁸ La gran alternativa a aquesta situació de misèria o desesperació passava per engruixir les files del carlisme, ja que els reclutes hi trobaven una manera de subsistir a prop de casa, a la vegada que evitaven enrolar-se a l'exèrcit. De fet, seguint el punt de vista de Fontana, l'antipatia popular al sistema de reclutament militar i al model tributari, amb els consums com a artífex principal del rebuig, havia generat un malestar social que afavoria la rebel·lió contra el règim polític. La causa carlina esdevenia, doncs, un element accidental. Amb l'afegit, que els desacords entre el món industrial català i el govern per la política econòmica i la gestió de la crisi empitjoraven la conjuntura.

Mentre les circumstàncies anaren agreujant-se amb la revifada del conflicte arran dels fets de 1848, el Congrés s'abstingué d'avaluar la situació. Segons mostra Borja de Riquer, l'any 1847 ja s'hi havia creat una comissió que havia de valorar l'estat de Catalunya, però l'organisme mai va fer cap proposta.⁷⁹⁹ No és estrany que alguns representants polítics del Principat propers al govern, com ara Antonio Ros de Olano, recomanessin al president del consell de ministres un canvi d'estratègia política. La primavera de 1848, Ros de Olano retornà de la capitania general de les possessions d'Àfrica. Abans d'ocupar el mateix càrrec a Burgos, a partir de l'octubre següent, passà una temporada en terres catalanes. Concretament a l'Empordà, on disposava de residència. Aprofità per cartejar-se amb Narváez i informar-lo dels fets succeïts a la província de Girona, i a tot Catalunya en general. El fins aleshores diputat per Puigcerdà atribuï la permanència de la revolta a la crisi econòmica i proposà algunes mesures per tal d'acabar amb la conflagració.

El primer de maig de 1848 recomanava a Narváez començar les obres de construcció del pont a Tordera i de la carretera que havia d'unir Olot i Vic: «*Ambas*

⁷⁹⁷A destacar, entre d'altres, Joan CAMPS i GIRÓ, *La Guerra dels Matiners...*; Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Matiners...*; Robert VALLVERDÚ i MARTÍ, *La guerra dels Matiners...*

⁷⁹⁸ Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim...*, pp. 309-311.

⁷⁹⁹ Borja de RIQUER, «Les relacions Catalunya-Espanya...».

*obras darían ocupación a muchos brazos, y ese país que tan hostil se presenta cambiaría mucho así que viese que el gobierno se dedica a proporcionarles mejoras positivas. De la desgraciada villa de Olot han tenido que emigrar más de cinco mil almas este invierno por causa de la miseria; pues como sus manufacturas no pueden tener salida por lo caros que son los transportes, se han paralizado todos los trabajos».*⁸⁰⁰ El militar no anava gens desencaminat en assenyalar Olot com un dels punts centrals on s'havien de millorar les perspectives econòmiques. Feia just un any que el consistori del major municipi de la província havia sol·licitat auxili a les autoritats, probablement sense èxit vist els resultats. Arran de la desocupació creixent, fomentada per un fràgil accés a les matèries primeres amb una xarxa de comunicacions inadequada i per una dependència de la indústria barcelonina, regidors i alcaldia posaren en alerta els mandataris.⁸⁰¹ La falta de feina afavorí tant l'emigració com el creixement del carlisme, que comptava ja amb una tradició i arrelament notable al territori. Per això, l'impuls de construcció d'una carretera a Olot no només neutralitzaria l'empenta carlina, en manllevar-li combatents per a destinar-los com a força de treball, sinó que també fomentaria una millor connexió amb els nuclis industrialitzats catalans i permetria millorar les condicions econòmiques de l'entorn.

Ros de Olano tenia molt clar que per a debilitar l'enemic s'havia de promoure l'ocupació a indrets com Olot, Vic i a les àrees muntanyoses catalanes, on les partides es movien amb més comoditat. El carlisme arrelà més fortament en zones que s'havien emprobrat per la fallida de la protoindustrialització del set-cents i de les primeres formes de comercialització que foren destruïdes a les primeres dècades del segle XIX, amb els canvis econòmics que gestà el liberalisme.⁸⁰² Es tractava d'indrets com ara l'actual Osona, el Berguedà, el Solsonès o la Segarra, on camperols i antics teixidors de la indústria domiciliària en procés de fallida engruixiren les files dels combatents antiliberals.⁸⁰³ Per això, en una altra missiva, el militar insistia en la necessitat

⁸⁰⁰ «Carta d'Antonio Ros de Olano a Ramón María Narváez, Barcelona, 1-5-1848», Correspondència, 12. Marquès de Guad-el-Jelú, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

⁸⁰¹ «Acta de l'Ajuntament d'Olot, 26-5-1847», Llibre d'actes de les sessions celebrades a l'Ajuntament d'Olot (1842-48), Fons Municipal d'Olot, ACG, Olot.

⁸⁰² Josep FONTANA, «Crisi camperola i revolta carlina», *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 10 (1980), pp. 7-16.

⁸⁰³ Vegin una anàlisi de la composició social i de l'origen geogràfic del primer carlisme a Catalunya a Pere ANGUERA, *Déu, Rei i Fam: El primer carlisme a Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, particularment pp. 225-239 i 295-309. Complementàriament, un estudi coral sobre la base social del carlisme des de la seva implantació a diferents zones catalanes al llarg del segle XIX a Josep Maria SOLÉ i SABATÉ (dir.), *El carlisme i la seva base social*, Barcelona, Llibres de l'Índex, 1992. Específicament sobre les terres de l'Ebre i el Maestrat, Núria SAUCH CRUZ, *Guerrillers i bàndols*

d'implementar mesures d'ocupació en aquests indrets: «*Si el gobierno aprueba el plan general de comunicaciones de este Principado, y los arbitrios que para llevar a cabo esa grandiosa obra se le proponen, desaparecerá instantáneamente la miseria en la clase proletaria porque habrá en qué ocuparla. No obstante, teniendo en cuenta mi general que lo que más interesa por el pronto es atraerse las simpatías de los pueblos de la alta montaña, sería muy conducente que con prontitud se facilitasen medios de poder emplear en las ya principiadas carreteras de Berga y Puigcerdá el mayor número posible de brazos a fin de evitar también que se marchen a la facción infinitos jóvenes por falta de trabajo*». ⁸⁰⁴

Al mateix temps que Ros de Olano recomanava dur a terme el pla general de carreteres per ocupar la població, també atribuïa la urgència de l'operatiu a la necessitat de disposar de millors comunicacions per a reprimir els revoltats. ⁸⁰⁵ Si a Narváez li quedava algun dubte per a aprovar-lo, se li disseminà davant la coincidència en el dictamen de diferents personalitats del Partit Moderat. No només Olano, sinó també d'altres autoritats com el capità general de Catalunya Manuel Pavía, durant els seus mandats entre 1845 i 1847 i 1847 i 1848, va dur a terme un acostament als sectors industrials i també apostà per la construcció de carreteres per tal de disminuir el nombre d'aturats. ⁸⁰⁶ Així, per intentar pal·liar aquest fenomen es creà, el setembre de 1848, la Junta de Carreteres de Catalunya. ⁸⁰⁷

Simbòlicament, pel fet d'unir les quatre diputacions provincials i esdevenir l'única institució oficial catalana en decennis, se li ha atribuït una significació més rellevant de la que realment tingué. Hi tornaré més endavant, però el fet que el finançament no provingués de l'Estat, sinó majoritàriament d'impostos indirectes, i la poca resolució i efectivitat que tingué en la construcció d'infraestructures viàries fan reduir-ne el vertader impacte. Fet i fet, en el primer tram d'existència de l'organisme, de 1848 a finals de 1855, solament s'havien posat en servei 195 quilòmetres de carreteres d'una xarxa que n'havia de tenir uns 2.500. En conseqüència, els efectes immediats que

civils entre l'Ebre i el Maestrat: La formació d'un país carlista (1808-1844), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, pp. 407-494.

⁸⁰⁴ «Carta d'Antonio Ros de Olano a Ramón María Narváez, Barcelona, 30-4-1848», Correspondència, 12. Marquès de Guad-el-Jelú, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

⁸⁰⁵ «Carta d'Antonio Ros de Olano a Ramón María Narváez, Barcelona, 19-4-1848», Correspondència, 12. Marquès de Guad-el-Jelú, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

⁸⁰⁶ Robert VALLVERDÚ i MARTÍ, *La Guerra dels Matiners...*, pp. 212-214 i 234-242.

⁸⁰⁷ Vegin Pere PASCUAL, «La Diputació i la modernització de la xarxa viària catalana: 1840-1868», a Borja de RIQUER (dir.), *Història de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 1987, vol. I, pp. 142-195.

tingué la iniciativa per a pal·liar la crisi econòmica i debilitar les forces carlines amb una alternativa laboral no foren rellevants. És més, mentre instàncies com la Comissió de Fàbriques reclamaven a les autoritats una major atenció a la paràlisi de les fàbriques –el juny de 1847 informaren que unes 34 fàbriques de filats només treballaven tres dies a la setmana-, les autoritats consideraven aquelles peticions més com una estratègia de reclam per a sostenir una política aranzelària favorable, que no un crit d’alerta pel temor a una desocupació creixent.⁸⁰⁸

La permanència del conflicte i els problemes socials i econòmics que arrossegava provocà que finalment la cambra baixa se’n fes ressò ja entrat l’any 1849. El 2 de gener de 1849 Pascual Madoz presentà, amb el suport d’Anicet Puig, una interpel·lació al govern per a debatre «*sobre las causas que han creado la situación lamentable en que se encuentra Cataluña, y las medidas que el gobierno se propone adoptar para dar la paz a aquel país*».⁸⁰⁹ El govern ajornà la contestació, primer a la fi del debat de contestació al discurs de la Corona i després, un cop finalitzat aquest, a consideracions no del tot precises. Tanmateix, no trigà a portar la qüestió a discussió. El cert és que la inquietud entre la població catalana, per l’allargament dels fets i el trasbals viscut, empenyé els representants polítics a moure’s, sobretot per les queixes dels votants.

Arran de l’allau d’aquests laments ciutadans, Bonaventura de Córdoba presentà una interpel·lació encaminada a salvaguardar la població del districte de Tortosa. Els electors se li confessaren temorosos de l’aparició a la zona d’una partida de matiners liderada per Raga. També es mostraven preocupats per una possible repetició de les mesures adoptades pel capità general de València –autoritat competent a la dreta de la llera de l’Ebre- l’últim cop que aquests revoltosos hi feren cap: tapiar les cases de camp, prohibir la pesca i la navegació i obligar les famílies a buscar refugi.⁸¹⁰

Córdoba actuà a l’hemicicle com a portaveu de les peticions que li havien fet arribar i traslladà les preocupacions viscudes pels seus compatriotes a la resta de diputats: «*En Tortosa tal vez a estas horas van marchando en desconsoladora peregrinación por aquellas comarcas 1.200 familias. ¿Y por qué? Porque se ha suprimido un caserío entero que tiene 600 vecinos; se han tapiado sobre 800 masías; se ha exonerado un ayuntamiento que era elegido con arreglo a la ley, y se ha puesto otro*

⁸⁰⁸ Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*, pp. 432-438.

⁸⁰⁹ DSC: legislatura 1848-49, pp. 97-98.

⁸¹⁰ *Ibid.*, p. 253.

*que no es legal; se ha hecho responsables a los padres, a los hijos, a los parientes de los que han marchado a la facción [...] sin respetar sexo, edad ni condición, a estos desgraciados se les ha obligado a meterse en las salinas con agua hasta la cintura, según puede acreditarse por los documentos que tengo aquí en mi poder. ¿Y qué ha resultado, señores? Que han enfermado la mayor parte de ellos, y mejor hubiera sido fusilarlos que no haberlos hecho padecer ese martirio».*⁸¹¹

El tortosí requerí les explicacions del govern en qüestionar l'autoritat del capità general de València per a destituir el consistori de Tortosa, liderat per Mariano Escartín. També denuncià la imposició de diverses decisions polèmiques preses el 1848 i que continuaven vigents, com la prohibició de navegar o l'evacuació de les cases de camp del territori. Tots aquests dictats van ser justificats pel ministre de la Guerra Francisco de Paula Figueras d'acord a les necessitats de la guerra: «*Duras son, señores, y sensibles a veces las providencias a que obliga la guerra. Suelen afectar los intereses particulares; y esto, aunque sea momentáneamente, es siempre lamentable. Pero esas providencias se estiman, esas providencias se evalúan comparándolas con el bien general que de ellas resultan*».⁸¹²

En definitiva, els polítics no foren capaços de pal·liar la situació de la població civil ni s'aconseguien mesures prou resolutives per afrontar la crisi econòmica en condicions més òptimes. Al contrari, el clímax del conflicte bèl·lic a la primavera de 1849 pràcticament coincidí en el temps amb la voluntat governamental d'empendre una nova llei aranzelària.⁸¹³ El projecte de llei sobre la reforma dels aranzels i l'admissió a comerç de manufactures de cotó es presentà el 21 de maig de 1849 i encengué els ànims de l'entorn industrial català, perquè obria les portes a una liberalització del comerç en els teixits de cotó. Si amb la reforma de 1841 ja s'havien reduït les prohibicions de 653 a 94, aleshores es proposà deixar-les a 14 i es contemplava acabar amb el prohibicionisme.⁸¹⁴ Concretament, es mantenia la prohibició pels productes que continguessin mescla de cotó de més de la tercera part i a partir de 20 fils en mitja polzada, mentre els que excedissin aquests paràmetres podrien comercialitzar-se pagant el dret més alt dels assignats al cotó. Per exemple, s'establí una gravació dels teixits

⁸¹¹ *Ibid.*, pp. 300-301.

⁸¹² *Idid*, pp. 762-763.

⁸¹³ Per a un seguiment, Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 343-353; Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon y Menéndez (1801-1882): Pensamiento y reforma de la Hacienda*, Madrid, Ministerio de Hacienda/Instituto de Estudios Fiscales, 2002, pp. 409-469.

⁸¹⁴ Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon...*, p. 202.

filats entre 60 i 80 fils del 40%⁸¹⁵ i dels teixits de més de 26 fils un aranzel del 35% *ad valorem*.⁸¹⁶

Per tot plegat, el món manufacturer rebé la proposta com una amenaça doble: a un sector afeblit per la crisi econòmica i pel probable agreujament en el nombre d'ocupats, fet que podria contribuir a allargar la guerra. Amb l'objectiu d'evitar l'aprovació del projecte, les corporacions industrials ja treballaven des de feia mesos en la manera d'evitar la seva implantació. En primer lloc, instaren els parlamentaris catalans, i a tots aquells polítics propers als cercles industrials, a fer pinya, desplaçar-se a Madrid i combatre la nova legislació aranzelària. A finals de 1848, la Junta de Fàbriques ja començava a actuar amb decisió: *«Ha sido acordado visitar a los diputados por Cataluña que se hallan en esta ciudad para enterarles del estado de las cosas y pedirles su protección y apoyo, excitándolos a que hagan el sacrificio de pasar a Madrid y tomar asiento en el Congreso. Se ha acordado también dirigir comunicaciones oficiales a las personas distinguidas, ya senadores, ya diputados que han manifestado en otras épocas simpatías a favor de la industria»*.⁸¹⁷ Encara el mes de maig de 1849 l'entitat exhortava els diputats que romanien a casa perquè enfilessin el camí cap al Congrés.⁸¹⁸

L'estratègia dels cercles industrials tingué com a següent pas l'intent de guanyar adeptes per a salvaguardar la indústria. Per això, la Junta de Fàbriques dugué una intensa activitat. Envià informes i retalls de premsa als diputats i senadors espanyols partidaris de mantenir el model aranzelari prohibicionista. També féu arribar exposicions a la reina, a les institucions parlamentàries i a d'altres corporacions industrials. Així mateix, establí comissionats a Madrid perquè facilitessin el contacte entre les corporacions industrials, els polítics i les institucions parlamentàries. Finalment, contractà espais de la premsa madrilenya per tal d'aconseguir la publicació d'articles favorables als seus interessos. Per aquesta finalitat es disposà d'un fons mensual de 6.000 rals de billó.

Tal fou l'estructuració de la campanya, que s'organitzà a Madrid un comitè central, en el qual hi figuraven industrials com Ramon Bonaplata i Jaume Muntades, col·laboradors estrets i comissionats com Bonaventura Carles Aribau, Esteban Sayró i

⁸¹⁵ DSC: legislatura 1848-49, pp. 2325-2328.

⁸¹⁶ Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, *Grupos de presión...*, p. 169.

⁸¹⁷ «Acta de la Junta de Fàbriques, Barcelona, 26-12-1848», Llibres d'actes, Volum V, Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

⁸¹⁸ «Acta de la Junta de Fàbriques, Barcelona, 27-5-1849», Llibres d'actes, Volum V, Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

Jerónimo Merelo, tots els diputats dels districtes catalans encapçalats per Pascual Madoz i altres representants vinculats als interessos industrials com el marquès de Viluma, Claudio Moyano o José de la Peña Aguayo.⁸¹⁹ Val la pena remarcar que Pascual Madoz fou designat director d'aquest moviment, perquè així s'entén que poques setmanes després es constituís la Diputació catalana, amb tots els diputats del territori sota la seva direcció. En parlaré més abastament en el capítol nou, però aquesta circumstància posa en evidència el paper rellevant de les corporacions industrials a l'hora d'incentivar la constitució d'aquest ens i l'actuació coordinada entre els representants catalans.

La influència d'aquests organismes en els diputats dels districtes catalans s'observa perfectament en el Congrés: presentaren prop d'una quinzena d'esmenes al projecte aranzelari i votaren sempre de manera conjunta. Per exemple, quan s'aprovà el primer article del redactat de la llei, per 79 vots a favor i 22 en contra. Els adversos al redactat eren majoritàriament representants de les circumscripcions catalanes. De fet, cap d'ells hi votà a favor, tots ho feren en contra: Jaume Ceriola, Pere Sardà, Pascual Madoz, Gaietà de Pallejà, Joaquim de Romà, Bonaventura de Córdoba, Juan Gaya, Josep Manel Planas, Ramon Martí, Pau de Barnola, Celestí Mas, Tomàs Illa i Josep Manso.⁸²⁰ A més, alguns dels polítics que també s'hi havien oposat i no representaven cap districte català estaven més o menys vinculats a l'òrbita de les corporacions industrials, com ara Merelo. O bé, eren fermes defensors del prohibicionisme, en benefici dels interessos cerealistes castellans, com fou el cas de Moyano.

Un altre exemple d'aquesta unitat d'acció es troba en l'aprovació definitiva del projecte de llei que reformava els aranzels. El vistiplau arribà el 23 de juny de 1849, amb 149 vots a favor i 29 en contra. Es repetí la situació: Josep Manel Planas, Ramon Maresch, Juan Gaya, Celestí Mas, Félix María Messina, Bonaventura de Córdoba, Gaietà de Pallejà, Joaquim de Romà, Llogari Serra, Pau de Barnola, Tomàs Illa, Pere Sardà, Pascual Madoz, Jaume Ceriola, Ramon Martí, Anicet Puig, Josep Manso i Antoni Jordà votaren en contra. Eren tots els diputats de les circumscripcions catalanes presents a la sessió.⁸²¹ Segons Enrique Montañés, aquesta votació féu evident la fractura de la coalició prohibicionista, que des de 1820 havia unit cerealistes castellans i andalusos amb els industrials catalans. Aleshores, en opinió de l'autor, malgrat el

⁸¹⁹ «Acta de la Junta de Fàbriques, Barcelona, 1-5-1849», Llibres d'actes, Volum V, Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

⁸²⁰ DSC: legislatura 1848-49, pp. 2855-2856.

⁸²¹ *Ibid.*, pp. 2928-2929.

manteniment de posicions com les de Moyano, els representants andalusos votaren pràcticament tots a favor de la reforma, tant els de terrenys del litoral més vinculats a interessos exportadors, com els de terres de l'interior de caràcter agrícola. En bona mesura, ho feren així perquè el projecte de llei deixà de banda els cereals, prou compromesos per la crisi de subsistències de 1846-47.⁸²²

El cert és que aquesta situació, amb els representants dels districtes catalans pràcticament sols en l'objecció a la llei aranzelària, afavorí la polarització dels discurs. D'una banda, s'associà la vindicació del prohibicionisme únicament a Catalunya. A tall d'exemple, el discurs del diputat de Màlaga Miguel Lafuente Alcántara: «*Diciendo que esas provincias son dignas de la atención del gobierno; diciendo que merecen que se favorezca su riqueza, sus elementos de producción, su porvenir, sostendré que el sistema restrictivo que sostienen con tanto empeño, no solamente les es perjudicial y dañoso, sino que es nocivo además a todas las restantes provincias de España; y aquí, señores, venimos a sostener, no los principios, no la riqueza de determinadas localidades, sino los intereses de toda España*».⁸²³ Fins i tot el ministre d'Hisenda Alejandro Mon acusà els polítics catalans de mentir per a preservar els interessos del seu territori.⁸²⁴

En bona mesura, a aquesta percepció hi contribuí l'esforç de les corporacions industrials de presentar els desitjos del sector manufacturer com un tot homogeni i extrapolable al conjunt del territori català sense matisos. A mode d'il·lustració la comunicació que la Junta de Fàbriques envià als parlamentaris catalans per a unir-se al comitè central creat a Madrid (vegin el text sencer a l'annex número 2): «*Teniendo muy presente el celo que en todas ocasiones han desplegado los dignos ss. diputados de Cataluña en defensa de los intereses morales y materiales de las provincias que representan, [...] ha creído conducente esta junta formar en Madrid un comité central de que los mismos deben formar parte si se dignan a aceptar este cargo en unión de otras personas de elevada categoría e influencia y conocidas dotes por su celo en favor de la causa industrial. [...] en tan críticos momentos no sólo no le retirará su eficaz apoyo, sino que dará una prueba más de su ardiente celo en favor de Cataluña*».⁸²⁵

⁸²² Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, *Grupos de presión...*, pp. 168 i 175-176. En realitat, Antonio Benavides, representant de Jaén, votà en contra de la llei, al costat dels catalans.

⁸²³ DSC: legislatura 1848-49, p. 2637.

⁸²⁴ *Ibid.* pp. 2682 i 2687.

⁸²⁵ «Oficio a los SS. Diputados por Cataluña, Barcelona, 3-5-1849», Copiador de correspondència (1847-1850), Volum V, Fons Junta de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

No ha de sorprendre la construcció dialèctica d'una visió que unia i confonia els interessos dels industrials catalans al comú del territori. Era una percepció fomentada des de les corporacions i assimilada pels representants a Corts, que la transmetien en els seus discursos. Alguns tan implicats en aquests cercles com Pascual Madoz ho rubricaven en intervencions com la següent: «*No hay distinción de colores ni división entre progresistas y moderados; representantes de un país cuyos intereses hemos creído que podrían resultar y resultarán indudablemente perjudicados, todos nos hemos apiñado y no hemos dado un solo paso sin que unos y otros lo hayan aprobado con anterioridad o con posterioridad*». ⁸²⁶ És cert que la indústria fou cabdal en el teixit econòmic català i la seva ascendència es traduï en una hegemonia en el llenguatge, acaparant els interessos del territori. Tanmateix, hi havia més diversitat que la representada pel sector manufacturer. Així ho testifica el fet que alguns propietaris vinculats al sector del suro empordanès requeriren llibertat d'exportació d'aquest producte, una petició que defensà Anicet Puig al Congrés. ⁸²⁷

Al mateix temps, l'oposició a l'aranzel no fou únicament catalana, altres interessos com els de la indústria de construccions metal·lúrgiques, els siderúrgics o els comerciants del sucre colonial també s'hi oposaren. ⁸²⁸ Ara bé, que es focalitzés l'atenció discursiva únicament en el cas català, com revelen intervencions com les de Lafuente Alcántara, tenia un objectiu molt clar, que no era altre que desprestigiar i combatre aquest posicionament econòmic a partir d'una descripció que el presentava com un interès particular. En conseqüència, estigmatitzar-lo i descriure'l com a contrari al bé general de la població. Malgrat els representants dels districtes catalans provaren de fer veure la indústria com a espanyola, per a vincular-la als interessos generals de la monarquia, no ho aconseguiren en tant que la seva posició no era de domini en les esferes de poder i, per tant, la influència de la seva voluntat discursiva fou testimonial.

Si bé no reeixiren inicialment a tombar la proposta de Mon, que s'aprovà el 17 de juny de 1849, no claudicaren en la seva oposició. Tant és així que les pressions van provocar una crisi ministerial, que se saldà amb la renúncia de Mon i amb un nou aranzel una mica més a gust dels industrials catalans. ⁸²⁹ El canvi va ser possible a

⁸²⁶ DSC: legislatura 1848-49, p. 2548.

⁸²⁷ *Ibid.*, pp. 2819-2822.

⁸²⁸ Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon...*, pp. 440-448.

⁸²⁹ Francisco COMÍN; Pablo Martín ACEÑA; Rafael VALLEJO (eds.), *La Hacienda por sus ministros: La etapa liberal de 1845 a 1899*, Zaragoza, Prensas Universitarias de Zaragoza, 2006, pp. 82-84. Per a veure el tractament del moment amb la qüestió aranzelària i la Guerra dels Matiners, consultin Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 257-264. Sobre el context que propicià la sortida de

conseqüència de la mobilització de les corporacions industrials. En els dies posteriors a l'aprovació de la llei, la pressió pel govern Narváez va ser molt alta perquè no fos sancionada. Reberen la insistència de la comissió industrial ubicada a Madrid i un manifest amb 30.000 firmes, perquè el projecte no anés endavant.⁸³⁰ Tal va ser la situació, que Narváez es veié obligat a prometre l'enviament d'un comissari regi a Barcelona, perquè avalués les conseqüències de la nova llei. Al mateix temps, es comprometé a comprar tot el gènere que no es vengués, sempre que no superés en quantitat el venut l'any anterior. Si més no, això és el que transcendí entre els cercles manufacturadors. A la pràctica, a finals de juliol Alejandro Castro va ser destinat com a intendent de Barcelona per tal de calmar els ànims. Tot seguit, Francisco de Paula Orlando havia de ser l'encarregat d'inspeccionar la indústria catalana.

Reconstruir el discurs i l'actitud de Narváez en aquest episodi esdevé força complex, segurament fruit de les ambicions, personalitats i interessos amb què havia de fer front sense veure's excessivament compromès. Sembla que el sentit de les seves paraules fou canviant segons l'interlocutor. D'una banda, davant els industrials catalans s'havia mostrat disposat a no perjudicar-los, així els hi havia fet creure i així ho transmetia també a d'altres persones.⁸³¹ Per contra, tot i que sempre el ministre d'Hisenda ha estat percebut com l'home inflexible que no volia retocar el seu projecte, hi ha evidències que insinuen matisos en aquest aspecte. Pel cas, escasses setmanes abans d'esclatar la polèmica, Narváez havia confessat a Mon una clara predisposició a admetre la seva proposta aranzelària: *«Debemos evitar a toda costa que una medida tan popular y tan provechosa como es la de los aranceles se plantee a costa de una sola gota de sangre ni de una lágrima siquiera. Yo no quisiera que la historia consiga que el cambio de los aranceles se hizo por la fuerza de las armas ni que hubo que conquistar la opinión de Cataluña para refirmarlo. [...] sobre todo debemos procurar que los catalanes no tengan motivos de sospechar que el cambio que se verifica es el triunfo que obtienen los enemigos [...] de su industria. Todo se podrá conseguir con*

Mon del ministeri, Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon...*, pp. 65-77.

⁸³⁰ «Acta de la Junta de Fàbriques, Barcelona, 16-7-1849», Llibres d'actes, Volum V, Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

⁸³¹ «Carta d'Alejandro Castro a Ramón María Narvaéz, Barcelona, 8-8-1849», 13. Aranceles, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

*persuasión, con buena fe, con dicha franqueza ayudando en lo que se pueda a los fabricantes».*⁸³²

A més, Mon no s'havia manifestat tan intransigent amb els representants de Catalunya com es podria creure. El mes de setembre, segons correspondència d'Ángel de Villalobos amb Narváez, «*considerando que el Sr. Mon en sus últimas conferencias con los comisionados catalanes manifestó que le quedaba algún escozor relativamente a determinados puntos de la ley: que en la última sesión del Senado dijo que el gobierno estaba dispuesto a otorgar a los catalanes algunas concesiones, las cuales en realidad eran modificaciones de la misma, y no tan sólo no halló oposición, sino que aquellas seguridades contribuyeron indudablemente a asegurar la votación [...] podrá entrarse a los industriales si llegaren a concebir la fundada esperanza de que serían otorgadas las leves y razonadas modificaciones propuestas*».⁸³³

En conseqüència, semblaria que Narváez també era partidari de portar endavant la reforma proposada per Mon. Tal vegada, estava provant fins on podia tensar la situació perquè els industrials catalans acceptessin la nova llei, amb algunes concessions fetes, però sense discutir la globalitat del text. Si no funcionava l'estratègia, la càrrega de tota la responsabilitat quedava pel ministre d'Hisenda. Acomodant el discurs a les orelles de l'interlocutor, i veient l'embolic que havia suposat la reforma aranzelària i el rebuig frontal dels empresaris manufacturers, Narváez es veia arraconat i semblava voler desfer-se de tota possible rendició de comptes. Utilitzà Mon com a escut per si la reforma no sortia bé i a la vegada rebaixà l'ascens de la seva figura política. Així s'interpreten les seves paraules a Alejandro Castro: «*La conducta de D. Alejandro Mon es injustificable, y no hallo palabras [...] sus consideraciones han pasado del límite de lo que el hombre se debe a si mismo, cuando yo examiné tiempo en darle pruebas de mi consideración y cariño, cuando hasta expuse mi vida por salir a su defensa, cuando yo he sido solicito como acudir en que tenga crédito y satisfacciones, cuando yo le puse en la posición [...] La cuestión de los aranceles [...] nos tiene embrollados, y va tomando proporciones que darán resultados [que] serán desagradables por la incondecoración de un hombre incorregible*».⁸³⁴

⁸³² «Carta de Ramón María Narváez a Mon, 20-7-1849», 13. Aranceles, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

⁸³³ «Carta d'Ángel de Villalobos a Ramón María Narváez, Madrid, 25-9-1849», 14. Junta de Fábricas de Cataluña, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

⁸³⁴ «Carta de Ramón María Narváez a Alejandro Castro, Puerto Llano, 31-7-1849», 13. Aranceles, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

De fet, segons insinua Montañés, l'auge de Mon en el si del Partit Moderat, capaç d'atreure part de la minoria progressista en la reforma aranzelària, suscità els recels de Narváez, que desfent-se d'ell en frenava un possible ascens i alhora calmava els ànims del sector cotoner.⁸³⁵ En bona mesura, aquesta hipòtesi coincideix amb la referenciada per Comín i Vallejo, que posen l'accent en les divergències entre Mon, que volia mantenir la llei, amb Narváez i Sartorius, més proclius a cedir davant d'una possible modificació.⁸³⁶ La sortida de Mon del govern i l'acostament als cercles manufacturers culminà amb el nomenament d'Orlando com a encarregat d'avaluar l'estat de la indústria catalana. La designació degué de produir-se de comú acord amb els industrials. Si més no, aquests el veieren amb bons ulls, ja que en formar-se l'Institut Industrial de Catalunya el 1848 se li oferí ser soci d'honor,⁸³⁷ juntament amb altres personalitats destacades. A més, el 1844 havia estat proposat, sense èxit, entre la terna de senadors de la candidatura oficial encapçalada per Narváez a la província de Barcelona. Fou avalat de la manera següent: «*Aunque no muy conocido en Cataluña, es digno de nuestros sufragios como profundo economista y uno de los más distinguidos fabricantes y maquinistas de Europa. Sus ideas son enteramente favorables a la industria del país*».⁸³⁸

El mes d'agost de 1849 ja es posà a treballar sota l'acompanyament i supervisió diària d'una comissió formada pels industrials Coma, Güell i Ricart i del diputat i president de l'Institut Industrial de Catalunya Ángel de Villalobos. Entre d'altres iniciatives dugueren a terme una nova estadística fabril, que havia de permetre la discussió de la nova llei amb la finalitat d'esmenar-la.⁸³⁹ Així s'expressava Orlando al respecte: «*Confío en que más adelante podrá darle a V. [a Narváez] con toda seguridad noticias de la ricura industrial del Principado y tan completa que rectificaré los errores de los datos estadísticos formados hasta el día*».⁸⁴⁰

Sigui com sigui, la pressió dels industrials sortí a efecte, potser no prou per a establir una llei que haurien subscrit, però sí suficientment com per a canviar finalment el redactat en les parts substancials. Com a principal victòria asseguraren el manteniment de la prohibició de la importació de teixits de cotó de menys de 26 fils,

⁸³⁵ Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, *Grupos de presión...*, p. 177.

⁸³⁶ Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon...*, pp. 65-77.

⁸³⁷ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, p. 233.

⁸³⁸ *Diario de Barcelona*, núm. 249 (5-9-1844), p.3.

⁸³⁹ «Acta de la Junta de Fàbriques, Barcelona, 13-8-1849», Llibres d'actes, Volum V, Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

⁸⁴⁰ «Carta d'Orlando a Ramón María Narváez, Barcelona, 16-8-1849», 14. Junta de Fábricas de Cataluña, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

quan a Catalunya majoritàriament les manufactures d'aquest tipus es trobaven entre els 18 i els 20. El que es desprèn de l'anàlisi d'aquella moguda primavera-estiu de 1849 és que l'acció coordinada entre les corporacions industrials i els diputats a Corts tenia certa incidència, encara que fos menor del que els propis protagonistes haurien desitjat. No frenaren la reforma, però foren capaços de reduir-ne l'impacte en el teixit econòmic amb una sensible modificació.

8.4.- Les reaccions a l'acció de govern de Juan Bravo Murillo (1851-53)

Quan el gener de 1851 Juan Bravo Murillo va ser nomenat oficialment president del consell de ministres segurament la seva designació fou benvinguda per bona part dels polítics catalans. Si més no, pels més propers a l'entorn industrial, que conservaven un grat record del seu pas pel ministeri d'Hisenda. Havia substituït a Alejandro Mon l'any 1849 i amb predisposició a incorporar modificacions en la llei aranzelària. No en va, en el famós banquet al Liceu de 1850 diputats com Ángel de Villalobos l'aclamaren. *«Brindo, señores, en testimonio de gratitud, como amante de la industria española, por el actual ministro de Hacienda el Sr. D. Juan Bravo Murillo, a cuyo celo, patriotismo y elevada inteligencia se deben las útiles y oportunas medidas dictadas recientemente por su ministerio en favor de la producción nacional»*, digué aleshores.⁸⁴¹ Fins i tot, en les eleccions de 1851 va ser proposat com a candidat per un dels districtes de Barcelona. Se'l presentà com a garant dels interessos industrials: *«De quien tan señalados favores ha recibido la industria»*.⁸⁴² El cert és que restà lluny d'obtenir l'escó (vegin taula 38 de l'annex número 1).

Ara bé, quan a l'abril de 1851 va firmar un projecte de llei amb reformes liberalitzadores pels aranzels vigents de teixits de cotó va esgotar tot el crèdit que els cercles manufacturadors li havien concedit. És clar que, a causa de les constants interrupcions a les ja curtes legislatures, no s'arribà a discutir el projecte amb profunditat.⁸⁴³ De fet, durant les dues primeres legislatures en què exercí de governant, la de 1850-51 i la de 1851, l'acció de govern de Juan Bravo Murillo destacà fonamentalment per dues propostes legislatives: la llei d'arranjament del deute estatal i la firma del Concordat amb la Santa Seu.

⁸⁴¹ *Diario de Barcelona*, núm. 84 (5-3-1850), pp. 3-8.

⁸⁴² *Diario de Barcelona*, núm. 130 (10-5-1851), pp. 4-5.

⁸⁴³ Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, *Grupos de presión...*, pp. 183-187.

Sobre la primera,⁸⁴⁴ l'actuació dels diputats dels districtes catalans fou poc rellevant i es limità a la presentació d'algunes esmenes. Entre elles, la que diversos moderats consensuaren respecte l'article 4,⁸⁴⁵ amb la intenció que els crèdits procedents de tractats també fossin considerats com a deute públic.⁸⁴⁶ Subscrigueren el text Joan Miret, Josep Abdó de Rich, Joaquim Maria d'Aguiló, Manel Baldasano, Rafael López Ballesteros, Josep March i Labores i Mariano Escartín. Darrera d'aquella proposta, i tal i com Miret ho explicà a les Corts, es volia lligar al projecte crèdits que havien tingut lloc en el context de la Guerra del Francès. Així com la Pau de París havia establert, França pagaria els deutes contrets pels seus exèrcits i els mals causats a particulars.⁸⁴⁷ Segons exposà Miret, els diners francesos arribaren a Espanya, però no havien estat retornats a la població. La proposta acabà retirant-se, després que la comissió avaluadora del projecte i el mateix cap de govern aclarissin que aquelles obligacions ja eren contemplades per la legislació vigent.⁸⁴⁸

Una altra esmena a destacar fou la que reclamà inserir en el deute els mals causats a Catalunya pel mandat del comte d'Espanya, entre 1828 i 1832. S'uniren a tal fi representants de sensibilitats diverses, tant moderats ministerials, com d'oposició, puritans i també progressistes: Juan de Balboa, Pascual Madoz, Patricio de la Escosura (l'únic que no representava un districte català, sinó Zaragoza), Pere Moret, Felip de Martínez Davalillo, Manel Baldasano i Celestí Mas. Balboa prengué la paraula per a emplaçar el govern a indemnitzar les persones afectades per aquelles circumstàncies. Al seu entendre, aquells rescabaments estaven reconeguts. Davant d'aquestes circumstàncies, el representant de la comissió li contestà, que si ja constaven com a deute la qüestió no havia de topar amb cap entrebanc per a dur-se a terme.⁸⁴⁹ Per això, com en l'esmena anterior, no es tingué en compte.

⁸⁴⁴ El projecte es pot consultar a DSC: legislatura 1850-51, pp. 875-903, i el dictamen de la comissió encarregada d'avaluar-lo a DSC: legislatura 1850-51, pp. 1111-1112.

⁸⁴⁵ El seu contingut era el següent: La deuda del material abrazará todos los débitos comprendidos en la misma época que se hallen representados por libranzas, cartas de pago u otros documentos expedidos por cuenta y a cargo del Tesoro, o que consten en las cuentas corrientes de las dependencias del gobierno, y procedan de depósitos constituidos en las cajas públicas, réditos de censor, consignaciones de cargas de justicia y derechos de partícipes, préstamos, anticipaciones de fondos y suministros de efectos, devoluciones que realizar de rentas y contribuciones, saldos de arrendamientos de rentas públicas y de finiquitos de cuentas de empleados, y en general de todo derecho a cobrar del Tesoro que no consista en sueldos o asignaciones personales de los funcionarios y clases pasivas del Estado.

⁸⁴⁶ DSC: legislatura 1850-51, p. 1477.

⁸⁴⁷ *Ibid.*, p. 1624.

⁸⁴⁸ *Ibid.*, p. 1626.

⁸⁴⁹ DSC: legislatura 1851, pp. 953-954.

Al cap i a la fi, aquest tipus de debats seguien ratificant la divisió catalana en funció de les posicions ideològiques. Pel cas, la votació de l'article primer, que estipulava l'inici del procediment de liquidació del deute del Tresor, dividit en personal i material i contret entre el primer de maig de 1828 i el 31 de desembre de 1849, va ser aprovat per 151 vots a favor i 21 en contra. Acompanyaren a la majoria tots els moderats presents, tant els governamentals com els d'oposició: Joaquim Martí i Andreu, Juan Gaya, Joan Miret, Ángel de Villalobos, Pere Martí Sangenís, Josep Ceriola, Rafael López Ballesteros, Joaquim Maria d'Aguiló, Ramon Padró i Josep Abdó de Rich, a més de Manuel de Oviedo, que aleshores ja no representava Lleida, sinó Gergal (Almería), districte més proper al seu Cádiz natal. D'altra banda, s'hi oposaren els membres del Partit Progressista i Partit Democràtic que havien seguit el debat: Pascual Madoz, Anicet Puig i Jacint Fèlix Domènech.⁸⁵⁰

Finalment, el projecte de llei d'arranjament del deute de l'Estat va ser aprovat per 154 vots a favor i 52 en contra. En l'àmbit català, hi votaren a favor pràcticament tots els moderats: Josep i Jaume Ceriola, el marquès de Bedmar, Bonaventura de Córdova, Manel Baldasano, Jaume Safont, Rafael López Ballesteros, Pere Moret i Juan de Balboa; mentre ho feren en contra progressistes i demòcrates: Anicet Puig, Joan Vilaregut, Pere Sardà, Manel Safont, Jacint Fèlix Domènech, Pascual Madoz, Jaume Badia, Salvador Maluquer, Jaume Nadal, Estanislau Figueras i Josep Gassol. Només Mariano Escartín, com a moderat d'oposició, se sortí d'aquestes coordenades i votà en contra del redactat.⁸⁵¹

A banda d'altres projectes de llei sobre el deute, com una nova iniciativa sobre el deute flotant del Tresor,⁸⁵² l'acció governamental de Bravo Murillo començà a despertar les primeres suspicàcies entre els parlamentaris catalans amb l'aprovació definitiva del Concordat amb la Santa Seu. El respecte del dirigent per les institucions parlamentàries brillava per la seva absència, tenint en compte que normatives tan elementals com aquella foren sancionades sense pas previ per l'hemicicle. Per això, diversos representants dels districtes catalans, de perfils polítics ben distints, formularen una interpel·lació amb la voluntat que el text del Concordat fos avaluat per una comissió parlamentària, que hauria d'emetre un dictamen.⁸⁵³ S'uniren a tal fi els moderats

⁸⁵⁰ DSC: legislature 1850-51, pp. 1599-1601.

⁸⁵¹ DSC: legislatura 1851, pp. 994-995.

⁸⁵² Consultin el projecte a DSC: legislatura de 1851, pp. 285-286, i el dictamen de la comissió, en la qual hi prengueren part Angel de Villalobos i Josep Ceriola, a DSC: legislatura de 1851, pp. 727-728.

⁸⁵³ DSC: legislatura de 1851, p. 352.

d'oposició Josep Sol i Mariano Escartín, el purità Celestí Mas, el progressista Pere Sardà i els demòcrates Ildefons Cerdà i Estanislau Figueras, acompanyats per l'asturià Francisco Bernaldo de Quirós. De fet, el suport dels diputats dels districtes catalans a la proposta fou majoritari. Malgrat que l'esmena fos desconsiderada per 154 vots que s'hi oposaren, i 45 que la sostingueren, el resultat fou molt diferent tenint únicament en compte els suports catalans. Només Josep Ceriola, el marquès de Bedmar i Rafael López Ballesteros, afins al govern, s'expressaren en contra. En canvi, la majoria, a desgrat de la pluralitat ideològica, li donà suport. Des dels demòcrates Anicet Puig, Ildefons Cerdà i Estanislau Figueras, passant pels progressistes Pere Sardà, Joan Vilaregut, Jacint Fèlix Domènech, Manel Safont, Pascual Madoz, Jaume Badia, Jaume Nadal i Salvador Maluquer, fins els moderats d'oposició i puritans Mariano Escartín, Josep Sol i Celestí Mas.⁸⁵⁴

La proposició fou introduïda per Sol, amb una reivindicació que manifestava les desavinences amb la gestió de Bravo Murillo. El president del consell de ministres donava preferència a l'administració governamental i deixava en segon terme el debat parlamentari, comportament que enutjava aquests polítics. El representant de Granollers requeria respecte per les institucions parlamentàries: *«Me levanto para defender los fueros y prerrogativas del parlamento, que consideraría vulnerados si el Concordato pasase desde la mesa al archivo en vez de ir a las secciones como corresponde. El Congreso tiene derecho, diré más, tiene el deber de examinar un acto del gobierno [...] Según la jurisprudencia constitucional, el Concordato no puede ser considerado como ley sin que a su promulgación como tal preceda el examen y aprobación de las Cortes y la sanción de la Corona; el Congreso tiene el derecho de proceder a ese examen y de dar esa aprobación, y no podemos renunciar a este derecho sin que faltemos a la confianza que en nosotros ha depositado el país»*.⁸⁵⁵

Sol reclamava poder examinar l'encaix del text amb les bases establertes per llei. Segons el parlamentari, hi havia insatisfacció vers el redactat final i es detectava un augment del pressupost del clergat, que podia derivar en un creixement dels impostos. En el fons de la discussió s'hi observa una clara desavinença sobre les atribucions que els cossos parlamentaris havien de tenir i una confrontació en l'abast de poder del govern. El ministre de la Governació, Bertran de Lis, desautoritzà Sol i Padrís en entendre que el gabinet ja estava legitimat per a negociar amb la Santa Seu el contingut

⁸⁵⁴ *Ibid.*, pp. 358-359.

⁸⁵⁵ *Ibid.*, p. 352.

del projecte, després de l'autorització del Congrés. Rebut el permís, no havia de tornar a passar per la cambra baixa: «*Todas las razones que el señor preopinante ha manifestado hubieran sido opiniones más o menos atendibles y más o menos oportunas cuando se trató de la autorización que el parlamento concedió al gobierno para contratar este convenio con la corte de Roma; pero una vez otorgada esta autorización,[...] yo creo que no se puede ni por un momento poner en duda la legalidad de este acto, como no se puede dudar ni por un momento de que el Concordato es una ley de la nación*».⁸⁵⁶

Aquelles paraules responien al concepte de sobirania que el moderantisme havia introduït amb la Constitució de 1845. No es trobava lligat indistriablement a la sobirania nacional i, per tant, en el Congrés com a representació de la nació. Al contrari, es fonamentava en un poder compartit entre les institucions parlamentàries i la Corona. Així, no existia encara una clara divisió de poders: l'executiu i el legislatiu es confonien, de manera que el límit d'atribucions d'un i altre no resultava prou nítid. En conseqüència, gabinets com els de Bravo Murillo pretenien eliminar qualsevol ingerència del parlament a la seva gestió.

Per contra, l'acció de Sol i Padrís i dels altres diputats que l'acompanyaven exposava una cosmovisió derivada de la sobirania nacional –encara que entesa des de la ciutadania propietària–, que el doctrinarisme havia eliminat de la carta magna. Justament, pretenien restringir l'acció del govern gràcies a la intervenció del parlament, que en última instància actuava com a garant de la sobirania nacional. Per tant, desitjaven separar oportunament les atribucions del legislatiu i de l'executiu. Aquestes lectures divergents del poder polític accentuaren les discrepàncies conforme l'administració de Bravo Murillo es reiterà en una acció de govern autònoma del parlament. Com ha mostrat Juan Pro, el seu mandat es caracteritzà per una voluntat de modernitzar l'Estat i fer-lo progressar a través de l'eficiència i del sanejament dels comptes.⁸⁵⁷ A la vegada, però, el model se sustentava en una autoritat que cada cop més actuava al marge del Congrés.

Per això, la deriva del govern Bravo Murillo, que anà fent visible al llarg de 1851 una inclinació cada cop més reaccionària i distant de les institucions parlamentàries, començà per fer emergir posicionaments crítics entre els polítics moderats catalans. Celestí Mas, proper al puritanisme, es mostrà recelós amb la

⁸⁵⁶ *Ibid.*, p. 356.

⁸⁵⁷ Juan PRO RUIZ, *Bravo Murillo...*

possibilitat de tancar novament les Corts: *«Los rumores que corren hace muchos días, y las noticias que dan los periódicos, hacen creer que muy en breve va a cerrarse la legislatura, y que se cerrará después de concluida la discusión del arreglo de la deuda. [...] creo que el país recibiría muy mal esta suspensión si antes no se da alguna explicación sobre el particular. Con este motivo me dirijo al gobierno preguntándole si piensa suspender las sesiones luego que esté votada esta ley de arreglo de la deuda. [...] Creo estar en mi derecho haciendo esta pregunta»*.⁸⁵⁸ El ministre de la Governació Manuel Bertran de Lis es desentengué de la interpel·lació i no respongué a la pregunta. Sostingué que no podia revelar les seves intencions. La manca de concreció evidenciava el futur més immediat: les Corts finalitzaren abans no acabà el mes de juliol i no es reobriren fins el novembre següent, en el marc d'unes sessions que durarien poc més d'un mes.

L'activitat governamental es feia ja d'esquenes a les cambres, i passava per una gestió que es nodria fonamentalment de l'aprovació de decrets llei. A tomb d'aquells plantejaments, a finals de 1851 tingué lloc el cop d'Estat de Lluís Napoleó a França, que tancà la cambra baixa i s'instaurà com a dictador sota el nom de Napoleó III, abans de proclamar el Segon Imperi Francès, que s'allargaria fins el 1870. La política francesa, un cop més, tornà a funcionar com a mirall per a l'esdevenidor espanyol. Bravo Murillo actuà en consonància i tancà les Corts el 9 de desembre de 1851, davant les dificultats per tirar endavant els pressupostos per a l'any següent. El camí estava traçat: el president volia seguir endavant amb els seus plantejaments, sense considerar la cambra baixa. Així ho va fer des del primer moment i al llarg de l'any 1852, en què no se celebraren més que dues sessions el mes de desembre.

A finals de 1851 probablement ningú pensava que l'hemicicle estaria tancat al voltant d'un any. Això no obstant, el comportament del president del consell de ministres atirà la polèmica, fins el punt que provocà la dimissió de diversos diputats dels districtes catalanes, que ja havien exhibit en els mesos precedents el seu descontent per la deriva del gabinet Bravo Murillo. El primer a transcendir va ser el purità José Xifré, que poc més de 15 dies després de clausurar-se les sessions formalitzà la seva renúncia. Xifré apel·là a la vulneració que s'havia fet del text constitucional, per portar endavant iniciatives legislatives al marge del Congrés. Per exemple, quadruplicant el pressupost de la infanta Luisa Fernanda, germana d'Isabel II, o aprovant els pressupostos de 1852

⁸⁵⁸ DSC: legislatura de 1851, p. 777.

sense passar per la cambra baixa, repetint així el procediment seguit amb el Concordat. Tot plegat abraçà Xifré: «*Considerando que de hecho los cuerpos colegisladores ya no existen, y que por tanto conservar por más tiempo el carácter de diputado a Cortes en las actuales circunstancias es implícitamente aprobar unas medidas que mis opiniones y el juramento hecho en manos de V. E. me obligan a rechazar, pongo en conocimiento de V. E. para los fines convenientes, que hago renuncia del cargo de diputado a Cortes que me confirieron los electores del distrito de Arenys de Mar (Cataluña)*».⁸⁵⁹

La seva acció fou aplaudida per mitjans tan poc progressistes com *La Esperanza*, que n'elogià la conducta: «*El Sr. Xifré debe llevar a su casa el convencimiento de que ha interpretado perfectamente los sentimientos de sus comitentes; de que ha correspondido a su nombre, a lo que de su independencia y dignidad podía exigirse. El señor Xifré ha merecido bien de la patria*».⁸⁶⁰ Xifré traçà la línia i un nombrós grup de representants catalans de totes les tendències polítiques el seguiren. De la mateixa inclinació puritana i abans d'acabar el 1851, Celestí Mas posà el càrrec a disposició dels electors del districte d'Igualada: «*El cargo que os dignasteis conferirme, en realidad no os sirve, por lo cual debiera dimitirlo, si sólo mi voluntad pudiese prevalecer en esta resolución; pero como sea que ignore cuál sea la vuestra, aunque me precio de conocerla, os la consulto antes de dar un paso que tal vez podríais no aprobar*».⁸⁶¹

Al llarg del mes de gener següent, les renúncies dels polítics dels districtes catalans del Partit Progressista foren recurrents, per bé que la formació havia acordat reservar la dimissió en el cas que es tornessin a obrir les sessions i la línia política seguida pel govern es mantingués, a la vegada que el gruix del partit optava per no dimitir.⁸⁶² Amb tot, es deixava llibertat individual si s'optava per dimitir.⁸⁶³ Finalment, cregueren oportú deixar l'escó la meitat dels diputats de Catalunya d'aquesta tendència, adduint majoritàriament a la vulneració del sistema constitucional. Així ho feren Jaume Badia, Pascual Madoz, Salvador Maluquer, Josep Gassol i Pere Sardà, a més del demòcrata Estanislau Figueras.⁸⁶⁴ No compartiren aquesta opció els progressistes Joan Vilaregut, Joan Prim, Jacint Fèlix Domènech, Jaume Nadal ni Manel Safont, com

⁸⁵⁹ *El Clamor Público*, núm. 2294 (27-12-1851), p. 1.

⁸⁶⁰ *La Esperanza*, núm. 2215 (31-12-1851), p. 4.

⁸⁶¹ *La Nación*, núm. 832 (5-1-1852), p. 2.

⁸⁶² Així ho explicà Pascual Madoz a *El Clamor Público*, núm. 2575 (9-12-1852), p. 1.

⁸⁶³ *La Nación*, núm. 839 (11-1-1852), p. 2.

⁸⁶⁴ *La Nación*, núm. 845 (19-1-1850), p. 1; *La Nación*, núm. 846 (20-1-1852), p. 1; *La Nación*, núm. 853 (28-1-1852), p. 2 i *La Nación*, núm. 863 (8-2-1852).

tampoc no ho féu el demòcrata Ildefons Cerdà. Si bé, en la reobertura de les Corts el desembre de 1852 no consta la presència de Prim, exiliat a França, ni de Cerdà.

Per la seva banda, Anicet Puig consultà amb els seus electors la possibilitat de renunciar al càrrec, però li desconsellaren i no ho féu.⁸⁶⁵ En un acte com aquest cobra molta significació la determinació que tenia l'electorat sobre el representant i en diversos casos sembla que els tingueren molt en compte. No només Puig actuà a tenor de la opinió dels seus votants, també Mas amb tota probabilitat ho va fer així. Possiblement no va renunciar a l'escó a instàncies de l'electorat, ja que es documenta la seva presència en la represa de la legislatura el primer de desembre de 1852.⁸⁶⁶ Justament, el curs polític es va acabar l'endemà amb la publicació del projecte de reforma constitucional de Bravo Murillo i la convocatòria d'unes noves eleccions que havien de ratificar el viratge polític. En darrera instància, Mas, mesos després d'emetre la carta de dimissió, encara feia valer públicament la seva posició de diputat. Així va procedir en la comissió que promovia la línia de ferrocarril entre Zaragoza i Barcelona.⁸⁶⁷ Segurament, doncs, no hauria dimitit, malgrat la seva intenció inicial. La influència dels votants també es va fer notar en sentit oposat. És molt probable que Pere Sardà optés per deixar el càrrec, després que l'electorat de Reus es mostrés partidari d'aquesta via.⁸⁶⁸ Entre els que finalment descartaren l'opció de renúncia hi hagué Ángel de Villalobos i Josep Sol, atesa la seva presència en la represa de les sessions el desembre de 1852.

D'altra banda, aquest comportament d'una part important dels representants dels districtes catalans sembla que trobà molt poc ressò entre la resta de diputats espanyols. Tot i no disposar de dades precises al respecte, només em consta la dimissió del demòcrata Eusebio Asquerino.⁸⁶⁹ Per contra, s'ha documentat que un mínim de set polítics dels districtes catalans deixaren l'escó en senyal de protesta i dos més posaren el càrrec a disposició dels electors, optant finalment per no deixar-lo. Tenint en compte que dels 30 representants catalans 18 no formaven part del govern, la meitat de l'oposició optà inicialment per renunciar a la representació a Corts. Ho feren com a

⁸⁶⁵ *La Nación*, núm. 868 (14-2-1852), pp. 1-2. Sembla que inicialment el comitè progressista del districte de Figueres li recomanà la dimissió (*Diario de Barcelona*, núm. 37 (6-2-1852), p. 7), però no es degué complir, ja que Puig figurava en les sessions a Corts de finals de 1852. Sigui com sigui, sembla que hauria actuat en consonància amb les directrius rebudes per part de l'electorat.

⁸⁶⁶ DSC: legislatura de 1851-52, p. 4.

⁸⁶⁷ *Diario de Barcelona*, núm. 272 (28-9-1852), pp. 3-4.

⁸⁶⁸ *La Nación*, núm. 843 (16-1-1852), p. 3.

⁸⁶⁹ *La Nación*, núm. 846 (20-1-1852), p. 1.

mesura de força contra l'amenaça al sistema parlamentari que suposava el projecte de Bravo Murillo.

La reobertura de les Corts l'1 de desembre de 1852 es produí en un clima de censura de la premsa,⁸⁷⁰ que no podia tractar sobre la reforma constitucional que volia dur a terme el cap de govern. Inspirat en el model polític implementat per Lluís Napoleó a França, que suposava un pas enrere en la consolidació del liberalisme, el president Bravo Murillo ideà un projecte similar per a la monarquia espanyola. Entre d'altres canvis, implicava el desig de governar per reial decret amb el Congrés tancat, mentre aquesta cambra celebraria els debats a porta tancada i reduiria el nombre de membres a 171 –Catalunya passaria d'escollir 30 representants a 14. A més, l'elecció dels diputats es restringiria als 150 majors contribuents de cada circumscripció i es limitarien encara més els drets i les llibertats individuals.⁸⁷¹

La proposta fracassà abans de posar-se sobre la taula. Bravo Murillo es veié arraconat, enmig dels rumors de ser apartat del poder. El detonant de la seva sortida de la presidència vingué donat per la fragilitat que suposà perdre la votació del president del Congrés només obrir la cambra baixa. Francisco Martínez de la Rosa, amb 121 vots, s'imposà a l'aspirant governamental, Santiago de Tejada, amb 107.⁸⁷² Així, l'endemà d'haver obert les Corts, l'encara president preferí tornar-les a tancar i finalment saltà de la presidència uns deu dies després. Amb tot, la posterior convocatòria electoral, prevista pel febrer de 1853, estigué marcada per l'aprovació o rebuig del seu projecte i les possibles derivacions del mateix.

Les circumstàncies polítiques aguditzaren la polarització de la política a l'entorn del canvi de model: o s'hi estava a favor o en contra. Això suscità la unió de molts polítics vinculats a Catalunya, que feren pinya en contra de la reforma de la constitució, entenent-la com un pas enrere pel progrés econòmic, polític i social. Aquesta coordinació culminà amb un text subscrit per aspirants a diputat i antics parlamentaris d'alguna circumscripció catalana, o bé per persones que havien estat relacionades amb aquests polítics. Per exemple, Manuel Gutiérrez de la Concha, marquès del Duero, que havia estat capità general de Catalunya entre 1848 i 1849, a banda de mantenir contactes

⁸⁷⁰ La situació ja provenia del decret d'impremta establert el 12 d'abril de 1852, restrictiu i que, entre d'altres mesures, suposava la implementació de la censura prèvia en determinats temes i limitava les condicions d'accés a la publicació als sectors més adinerats. Sobre la llibertat d'impremta durant el govern Bravo Murillo, Demetrio CASTRO ALFÍN, *Los males de la imprenta...*, pp. 58-64.

⁸⁷¹ Per a més detalls, Juan PRO RUIZ, *Bravo Murillo...*, pp. 373-380; Isabel BURDIEL, *Isabel II...*, pp. 237-238.

⁸⁷² DSC: legislatura de 1852, p. 4.

periòdics amb els polítics catalans a Madrid. Sense anar més lluny, el febrer de 1851 havien tingut una trobada al famós restaurant Lhardy.⁸⁷³ O Francisco de Paula Orlando, comte de la Romera, que havia estat l'enviat de Narváez a Catalunya per a resoldre la qüestió aranzelària, el 1849. També Joaquim Maria de Paz, candidat en diverses ocasions a diputat, però sense èxit fins el 1858. A banda, subscrivien el manifest diputats de totes les tendències. Des de moderats doctrinaris com Gervasi Gironella, Pere López Clarós, Carles Llauder, Juan Gaya, Mariano Escartín o Joaquim Maria d'Aguiló, moderats de tendència puritana com Félix María Messina, passant per progressistes com Jacint Fèlix Domènech, Pascual Madoz i Joan Vilaregut, fins a demòcrates com Anicet Puig (vegin el manifest a l'annex número 2).⁸⁷⁴

A banda de refusar qualsevol intent de reforma constitucional, apel·laren a la unió política dels candidats de totes les tendències, amb l'objectiu de fer front comú tant en la defensa de les institucions parlamentàries com en benefici dels interessos catalans: *«Las provincias catalanas tienen tantos o mayores intereses proporcionalmente que las demás de España, intereses que estarán siempre garantidos con el régimen monárquico-constitucional, en cuya defensa, cumple enviar diputados que, aun cuando pertenezcan a diferentes matices políticos, se presenten unidos, olvidando disidencias que deben desaparecer en una cuestión de tanta magnitud y trascendencia, como la que hoy se halla iniciada, y que demuestren que la prosperidad industrial de Cataluña es debida a leyes benéficas comunes a todo el reino. Cataluña mantendrá florecientes su industria y su comercio y verá igualmente prosperar su agricultura, si no perece la prensa, y si hay un parlamento independiente»*.⁸⁷⁵

Com s'ha vist, a les circumscripcions catalanes –especialment a la província de Barcelona- l'opció majoritària va ser la contrària a la reforma. La legislatura següent fou molt breu i constà de prop de dos mesos (entre abril i març i entre novembre i desembre de 1853, quan finalment es desestimà el projecte de revisió constitucional). La reforma no tirà endavant, però el context polític seguí inestable, amb tres canvis de govern en un any i mig (Federico Roncali, Francisco Lersundi i Luis José Sartorius), cada vegada més propers a l'òrbita de Maria Cristina. Al mateix temps, la Corona veia desgastada la seva imatge per la implicació en diversos negocis lucratius, facilitats per la gestió política. Aquesta qüestió desencadenà un clima tens al Congrés i al Senat, alhora que contribuï a

⁸⁷³ *El Católico*, núm. 3650 (10-2-1851), p. 6.

⁸⁷⁴ *El Clamor Público*, núm. 2592 (30-12-1852), p. 1-2.

⁸⁷⁵ *Ibid.*

erosionar la seva projecció pública, implicada en els tripijocs de negocis. Tot plegat caminava cap a un clima social convuls, amb diversos intents frustrats de cop d'Estat. L'esclat definitiu tingué lloc l'estiu de 1854, amb la revolta que culminà en el Bienni Progressista (1854-56). Fou propiciada per la convergència creixent entre els polítics moderats de l'oposició, descontents amb la deriva dels darrers gabinets, i els progressistes més temperats.

Resumint, en aquest capítol he mirat de recollir les postures dels diputats dels districtes catalans respecte dels esdeveniments més destacats de la Dècada Moderada. He comprovat com en general no tingueren una estratègia coordinada sobre aquestes problemàtiques, de manera que no actuaren unitàriament en qüestions d'Estat. Majoritàriament es mantingueren en silenci o feren aportacions escadusseres. Foren pocs els que intervingueren amb assiduïtat en aquestes qüestions i sovint com a personalitats destacades d'un partit o facció. Més aviat es dividiren d'acord amb el pensament polític que cadascú sentia més proper, igual com ho feren el conjunt de polítics espanyols. Aquesta situació contrasta amb l'estratègia unitària que seguiren, per exemple, en la llei aranzelària de 1849 i en part també contra la reforma constitucional de Bravo Murillo. De tota manera, en aquest últim aspecte no tots els representants catalans s'hi oposaren i els més reaccionaris seguiren donant suport al gabinet. Per contra, en el següent capítol aprofundiré en aquelles temàtiques que generaren un major consens entre els diversos representants catalans i en detallaré els motius.

9.- La Diputació catalana: Una experiència política transversal

La Diputació General de Catalunya o Diputació de Catalunya⁸⁷⁶ va ser el nom de l'organisme encarregat de vetllar pel compliment de les lleis i constitucions catalanes fins a la seva derogació a principis del segle XVIII, quan el triomf de Felip V en la Guerra de Successió suposà la pèrdua de les institucions pròpies del Principat i la imposició del decret de Nova Planta. La seva reinstauració no es produí fins més de dos segles després, amb la represa del poder autònom en el si de la Segona República Espanyola. Fins llavors, la Diputació de Catalunya va aparèixer de forma intermitent, reivindicada des de diferents sectors, alguns cops amb un poder efímer, d'altres amb efectivitat limitada, però gairebé sempre sota l'imaginari de la unitat i del poder polític autònom que havia tingut abans de l'arribada de la monarquia borbònica.

Aquesta persistència nominal i simbòlica s'evidencia en la recuperació del nom de la diputació per a designar la principal institució catalana durant el buit de poder que suposà la Guerra del Francès (1808-1814),⁸⁷⁷ amb l'absència de la monarquia i l'emergència de les juntes i de les Corts de Cádiz com a principals referents del poder polític. La implementació de l'obra gaditana suposava l'aparició, entre d'altres institucions liberals, de la Diputació Provincial. No s'ha d'assimilar aquest ordenament territorial a les províncies que actualment es coneixen, ja que inicialment no es formulà una divisió concreta, a l'espera d'una llei a l'ús que se n'ocupés. Mentrestant, es mantingueren els regnes i territoris històrics.⁸⁷⁸

En conseqüència, darrera de la Diputació Provincial es mantenia la representació de tot un regne o Principat. Per això, la Diputació de Catalunya o Diputació Provincial de Catalunya esdevingué a finals de 1812 el màxim òrgan polític català, en substituir la Junta Superior del Principat. Maties Ramisa es refereix a l'organisme com l'ens portaveu de Catalunya, dipositari d'una personalitat pròpia.⁸⁷⁹ Per la seva banda, Josep Sarrión postula que va contribuir a mantenir viu el record de les institucions d'autogovern i alimentà la pervivència de la particularitat del Principat, tot i no oposar-

⁸⁷⁶ Per a la consulta dels dietaris que relaten els fets en què va prendre part aquesta institució al llarg de la seva existència (1411-1713) consultin els deu volums publicats a Josep Maria SANS i TRAVÉ (dir.), *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, [Barcelona], Generalitat de Catalunya, 1997-2007. A raó de la finalització d'aquesta obra i en balanç de l'actuació de la Diputació vegis Joaquim ALBAREDA, «La Diputació del General i els Comuns Catalans: Representació i modernitat política», *L'Avenç*, núm. 339 (octubre 2008), pp. 28-33.

⁸⁷⁷ Per a un seguiment de la trajectòria de l'organisme en els primers decennis del segle XIX, Josep SARRIÓ i GUALDA, *La Diputació Provincial...*

⁸⁷⁸ Jesús BURGUEÑO, *Geografia política...*, p. 85.

⁸⁷⁹ Maties RAMISA, *Polítics i militars...*, p. 181.

se a la unificació territorial ni jurídica.⁸⁸⁰ Si de cas, la seva vida fou fugaç i desaparegué amb el retorn de l'absolutisme el 1814.

En el Trienni Liberal (1820-1823) la diputació tornà al primer pla polític, i ho féu reclamant el llegat de la institució. Per exemple, en sol·licitar d'ocupar el palau de la moderna Generalitat, tot recordant les funcions que havia exercit. Per a Jordi Roca i Vernet, la reivindicació de l'herència de la diputació moderna perseguia ampliar el poder de l'organisme més recent. Malgrat cap d'ambdues instàncies podia legislar ni representar els catalans, aquella era una via per a requerir la plena capacitat política de la diputació contemporània. Així, alhora que s'acceptava el nou sistema polític del liberalisme, s'apostava per un replantejament de les relacions entre el Principat i la resta d'Espanya des de la tradició constitucional catalana.⁸⁸¹

Amb la mort de Ferran VII el 1833 i l'assentament del liberalisme a la monarquia espanyola en els anys següents, la Diputació de Catalunya no ressorgí com ho havia fet en les primeres experiències liberals. Aquell mateix 1833, el secretari d'Estat del ministeri de Foment Javier de Burgos féu finalment efectiva la divisió en províncies del territori espanyol; disposició per la qual no hi havia lloc per a un òrgan supraprovincial com aquell. Per tant, la Diputació de Catalunya ja no podria aparèixer com a tal sota la mateixa fórmula, sinó que si emergia de nou havia d'expressar-se per altres vies. Historiogràficament, s'ha parlat en diverses ocasions de l'existència de la Diputació catalana des de mitjan segle XIX. Joan Palomas ha treballat la qüestió en el període de la Restauració (de 1875 fins el tombant de segle) i l'ha descrit, ja des de mitjan segle XIX, com una expressió amb dues accepcions clares: per a referir-se al conjunt de diputats a Corts representants del Principat –sense necessàriament haver de significar cap organització explícita–, alhora que també podia denominar una institució constituïda formalment.⁸⁸²

Abans d'entrar pròpiament en l'anàlisi de l'acció de la Diputació catalana a mitjan segle XIX,⁸⁸³ val la pena detenir-se uns instants en el sentit que prenia aleshores el mot diputació. D'entrada, el significat havia variat. Si a principis del segle XIX la

⁸⁸⁰ Josep SARRIÓ i GUALDA, *La Diputació Provincial...*, p. 422.

⁸⁸¹ Jordi ROCA i VERNET, *Tradició constitucional...*, pp. 184-187.

⁸⁸² Joan PALOMAS i MONCHOLÍ, *Víctor Balaguer: Renaixença, Revolució i Progrés*, Vilanova i la Geltrú, El Cep i la Nansa, 2004, p. 484. Complementàriament, consultin Joan PALOMAS; Montserrat BRAVO, «Víctor Balaguer, la diputació catalana i la lluita pel proteccionisme (1881-1890)», *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 25 (1992), pp. 31-52.

⁸⁸³ Una síntesi de l'acció de la Diputació catalana al llarg del segle XIX a Oriol LUJÁN, «El simbolisme polític de la Diputació de Catalunya al segle XIX», *Recerques: Història, Economia i Cultura*, núm. 69 (2014), pp. 189-215.

referència era Diputació de Catalunya o Diputació Provincial de Catalunya, formulació més propera a la denominació moderna i derivada de la legislació liberal, un cop es perdé la raó de ser com a màxim òrgan de poder polític del Principat, la designació passà a ser Diputació catalana, mentre pràcticament ja no es documenta la fórmula Diputació de Catalunya.

El canvi no és fútil i tot seguit s'entendrà el perquè. Cal tenir en compte que al llarg del segle XVIII sorgiren, encara que de manera evanescent, diferents entitats que adoptaren el nom de diputació o junta, indistintament. Probablement aquesta ambivalència en la denominació s'explica per la fins llavors habitual associació del significat d'aquests termes a institucions que assumien algun tipus de poder polític i/o tècnic. En el cas concret de la diputació, aquest significat no era adquirit sense més, sinó que prenia sentit des de l'herència de les diputacions històriques, aparegudes com a delegades de les Corts medievals de cada regne. Esdevenien organismes político-administratius amb un caràcter representatiu del regne i tenien com a finalitat executar allò acordat a les Corts.⁸⁸⁴ És a dir, pervisqué el llegat d'institució delegada amb poders polítics i/o administratius.

Tot i que a principis del segle XIX el terme junta també s'associà a les antigues Corts i exercí el poder suprem al Principat precedint la diputació,⁸⁸⁵ amb el pas del temps ja no fou així. L'ús indiscriminat que havia tingut lloc fins aleshores entre junta i diputació anà minvant, i més endavant va ser més difícil trobar referències a juntes que allora podien ser aplicables a diputacions, perquè els dos significants anaren adquirint tints distints. Plausiblement, el matís revolucionari que prengueren les juntes en el conflicte bèl·lic amb França, amb apel·lacions a la sobirania popular, malgrat integrar allora sectors socials privilegiats i mantenir reivindicacions tradicionals,⁸⁸⁶ establí una clara diferenciació entre els dos termes.

L'ús que a mitjan segle XIX prenia la paraula diputació semblava relacionar-se a una delegació o comitè de representació d'un territori o d'una institució. Per exemple, una de les múltiples candidatures de la província de Barcelona a les eleccions parcials de 1845 era presentada així: «*Creyendo varios electores de esta provincia que para defender y fomentar los intereses materiales del país es necesario que la diputación a*

⁸⁸⁴ Manuel SANTANA MOLINA, *La Diputación Provincial en la España decimonónica*, Madrid, Instituto Nacional de Administración Pública, 1989, pp. 75-79.

⁸⁸⁵ Antoni MOLINER, *La Catalunya resistent a la dominació francesa: la Junta Superior de Catalunya (1808-1812)*, Barcelona, Edicions 62, 1989, pp. 229-234.

⁸⁸⁶ Javier FERNÁNDEZ; Juan FRANCISCO FUENTES, «Juntas...», a Javier FERNÁNDEZ; Juan Francisco FUENTES (dirs.), *Diccionario político...*, pp. 390-394.

Cortes de la misma se robustezca con hombres conocedores y amantes de su industria».⁸⁸⁷ Un altre cas, el 1849 *El Popular* es referia als conflictes polítics al Regne de les Dues Sicílies de la manera següent: «*Declara inexacta la noticia de la llegada a Gaeta de una diputación de Palermo, para manifestar su adhesión al rey en nombre de la ciudad; han sido únicamente algunos particulares*».⁸⁸⁸ El que insinuen aquestes evidències és que el terme diputació ja no podia lligar-se exclusivament a la memòria de la institució catalana moderna, sinó que a la vegada implicava una accepció més estesa. Entre d'altres raons, perquè es documenten mostres d'agrupacions parlamentàries de diputats similars a la catalana i sota la mateixa denominació, com ara la Diputació gallega. Més endavant, en el capítol onzè, tornaré sobre l'acció d'aquests col·lectius, per a comparar-ne les trajectòries.

D'acord amb l'evolució lèxica descrita, si en les primeres aparicions de la Diputació de Catalunya en el liberalisme es reivindicava l'imaginari de poder col·lectiu que havia tingut en època moderna la Diputació del General, aleshores no es presentava aquesta associació de forma tan nítida. De fet, no es documenta aquesta connexió més enllà del mot diputació. Això sí, l'ens apareixia vinculat encara a la idea d'una instància amb capacitat de poder. Encara que inicialment la Diputació catalana no estigués formalment constituïda, sinó que representés una unió informal dels representants polítics catalans a Madrid, des de ben aviat actuà de manera coordinada per a bastir una unió que havia de permetre defensar els interessos del Principat amb més solvència. Ho corroboren les referències recollides en el capítol tercer, com ara el front català a les Corts Constituents de 1836-37.

Aquest tipus d'evidències porten a creure que, malgrat la manifesta divergència ideològica entre els diversos representants dels districtes catalans, la seva entesa en algunes qüestions no era esporàdica. Aparegué amb més o menys intensitat des dels inicis del liberalisme, amb discontinuïtats evidents al llarg del temps i amb més o menys visibilitat segons l'època i les temàtiques a abordar. És a dir, que si seguint el relat de l'anterior capítol la conducta dels diputats escollits per les circumscripcions catalanes ha semblat evidenciar que no existí una coordinació patent entre ells i que la seva actuació fou divergent segons les diverses sensibilitats polítiques, en realitat darrera d'aquests posicionaments de facció en els temes més transcendents de la dècada hi hagué un contacte permanent entre els diversos parlamentaris. Aquestes circumstàncies facilitaren

⁸⁸⁷ *Diario de Barcelona*, núm. 48 (17-2-1845), pp. 2-3.

⁸⁸⁸ «Dos Sicilias», *El Popular*, núm. 899 (7-5-1849), p. 4.

l'entesa en assumptes cabdals, com ara la protecció a la indústria, la gestió del reclutament militar, la dotació d'infraestructures o el pagament de tributs, entre d'altres.

Així, en aquest capítol em proposo analitzar l'estructuració interna d'aquesta coordinació i les principals qüestions que tractà. Tot seguit estudiaré la conformació d'aquesta unitat, per a més endavant desgranar els temes que suscitaron una avinença majoritària. Entrant ja en l'anàlisi de la unió, com a prova d'aquest contacte permanent es documenten diverses reunions efectuades ja des de l'inici de la Dècada Moderada. Així, tot i haver renunciat a representar la província de Girona i optar per la de Murcia després de les eleccions generals de 1844, Antonio Ros de Olano deixà entreveure aquesta vertebració en agrair a la Diputació Provincial de Girona, i als gironins en general, la confiança atorgada: «*Favorecido por los SS. diputados de Cataluña con la invitación de asistir a la primera de sus reuniones particulares, tuve el honor de exponerles mi posición rogándoles por fin, que no por ello me excluyesen del número de los constituidos en defensa de los intereses catalanes*».⁸⁸⁹ Una altra evidència l'aporta el comentari del diputat Félix María Messina a la Junta de Comerç, ja en la legislatura 1845-46: «*En unión con mis dignos compañeros he dado algunos pasos que proporcionan medios de adelantar con ventaja en su misión a los SS. comisionados de fábricas venidos a esta Corte y ellos mejor que nadie podrán informar a la junta de la franca y sincera cooperación que encuentran en los diputados de las cuatro provincias de Cataluña*».⁸⁹⁰

Donada la importància de la indústria al territori, aquesta qüestió fou central per a promoure la confluència dels parlamentaris en la Diputació catalana. El cert és que sota l'impuls de les corporacions industrials es fomentà inicialment la unió dels representants de la província de Barcelona, en especial respecte la protecció de la indústria. Els contactes de les corporacions industrials amb els parlamentaris no s'iniciaren aleshores, com és obvi i com s'ha descrit anteriorment. Tanmateix, fou particularment a partir de la legislatura 1844-45 que es bastí un front que la Junta de Comerç i la Comissió de Fàbriques estimularen entre els diputats de la província de Barcelona, per a coordinar-se i actuar en conjunt.

Tomàs Coma, vicepresident de la Junta de Comerç, instava Ramon Martí d'Eixalà a organitzar reunions entre els parlamentaris barcelonins per tal de resguardar

⁸⁸⁹ BOPG, núm. 155 (3-12-1844), pp. 4-5.

⁸⁹⁰ «Carta de Félix María Messina al president de la Junta de Comerç, Madrid, 26-1-1846», Caixa 122, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

la indústria i propiciar la conversió en títols del 3%⁸⁹¹ d'una part dels seus crèdits: «*La acción unida de los SS. diputados y senadores por esta provincia es lo único que puede sacarnos del paso, pero para estas cosas se necesita que haya quien las impulse. Si V. tuviese la bondad de procurar algunas reuniones con sus dignos compañeros, y enterándoles bien de las dos pretensiones logren transmitirles igual convicción y empeño, estoy casi seguro que los pasos dados de mancomún cerca de los ministros producirían el que fuésemos atendidos una vez y se nos hiciese justicia. En nombre de la junta y de la provincia entera se lo ruega a V.*».⁸⁹² El diputat hi accedí⁸⁹³ i els resultats foren ben aviat visibles.

Per això a principis de 1847 els representants catalans «*acordaron unánimes constituirse defensores de la industria y mantenerse compactos en las cuestiones de interés material del país, sin perjuicio de que en puntos de política obre cada uno según sus convicciones*».⁸⁹⁴ Aquest comportament és el que la historiografia ha identificat com el referit *ministerialisme a la catalana*, que governà generalment la Diputació catalana. És a dir, i com ja s'ha recollit en l'apartat 7.4., l'actuació dels polítics es caracteritzava per la deliberació d'exercir un vot autònom en les qüestions que concernien a Catalunya, especialment en les econòmiques.

És evident, doncs, que l'organització unitària formal estava madurant a l'ombra i sota la cobertura de les estructures de les corporacions industrials. A la tardor de 1847, en la comissió de la Junta de Comerç a Madrid hi figuraven diversos diputats dels districtes catalans, antics, coetanis o futurs. Era el cas d'Antoni Jordà, Joan Prim, Josep Manso de Julio, Félix María Messina, Ángel de Villalobos i Jaume Ceriola,⁸⁹⁵ polítics clau en la conformació d'una plataforma unitària dels parlamentaris. Les corporacions industrials, amb l'experiència de la coordinació amb els diputats de la província de Barcelona de 1845, no només incentivaren aquesta unió catalana, sinó que també provaren de capitalitzar-la en benefici propi. En aquest sentit, temptejaren la possibilitat

⁸⁹¹ La conversió dels títols al 3% fou una mesura que el ministeri d'Hisenda d'Alejandro Mon dugué a terme aleshores, davant les dificultats de liquiditat del tresor, a la vegada que fou una qüestió que suscità l'interès conjunt no només dels representants barcelonins, sinó també d'altres zones com la d'Alacant. Vegin Pedro DÍAZ MARÍN, *Después de la revolución...*, pp. 65-76. Una explicació més general a Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon...*, pp. 229-263.

⁸⁹² «Carta de Tomàs Coma a Ramon Martí d'Eixalà, Barcelona, 2-11-1844», Caixa 47, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

⁸⁹³ «Carta de Víctor de Compte a la Junta de Comerç, Madrid, 25-11-1844», Caixa 123, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

⁸⁹⁴ *Diario de Barcelona*, núm. 19 (19-1-1847), pp.3-4.

⁸⁹⁵ «Comisión catalana en Madrid, Madrid, 6-10-1847», Caixa 122, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

de treure rèdit d'aquesta entesa sol·licitant cooperació als diputats per aconseguir el cobrament de pagaments pendents per portar endavant la docència de la Junta de Comerç o per a la conversió dels títols de crèdit al 3%, entre d'altres. Respecte d'aquest últim punt, es buscava que entre les mesures que el ministeri d'Hisenda estava adoptant per tal de garantir la retribució d'aquests títols, es reconeguessin els que tenia l'entitat catalana.

D'altra banda, aquesta ascendència del món manufacturer en els parlamentaris barcelonins facilità el lideratge del nucli barceloní, i en particular dels diputats moderats i progressistes de perfil industrialista, en el si del conjunt dels parlamentaris catalans. En aquest sentit, l'ús del llenguatge en l'àmbit polític resultà revelador de l'hegemonia d'aquest sector. Em refereixo a l'associació constant que es produí entre els interessos de l'entorn industrial amb els de tot el Principat. Per a mostrar-ne un exemple, la Junta de Comerç instava Gervasi Gironella perquè assumís com a bé de tot el territori, el de l'entitat: *«Los intereses de la junta son los del país pues los objetos de su instituto están concretados al fomento e instrucción pública. Hijo de Cataluña conoce V. S. su importancia, cuanto interesa que se protejan en ella las ciencias y las artes, y el grado de desarrollo y perfección que rápidamente van adquiriendo»*.⁸⁹⁶

Aquesta realitat també contribuí si no a silenciar, com a mínim a atenuar les veus crítiques amb aquests posicionaments. Em refereixo a opinions com la recollida en l'apartat 6.3. de Narcís Fages de Romà sobre la candidatura de Manel Josep de Torres. El figuerenc donava prioritat a l'agricultura en detriment de la indústria, de manera similar a la visió del diari lleidatà *El Eco del Segre*, que es mostrava crític amb la idea de Catalunya absorbida pel món manufacturer, des d'on s'acostumava a deixar en segon terme la realitat socioeconòmica menys industrialitzada i més agrícola de zones com la província lleidatana.⁸⁹⁷ Amb tot, encara que la força d'aquestes entitats industrials fos notòria per a la coordinació dels diputats catalans i per a la visualització d'aquesta entesa en el llenguatge, cal pensar que no era una postura artificial, únicament afavorida per la pressió rebuda. A la pràctica, no hi hagueren pràcticament dissidències respecte la protecció a la indústria. Tots, o pràcticament tots els diputats, veien necessària aquesta salvaguarda i per això votaren constantment en el mateix sentit.

⁸⁹⁶ «Carta de la Junta de Comerç a Gervasi Gironella, Barcelona, 11-8-1844», Copiador d'oficis (1843-1844), p. 442-443, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

⁸⁹⁷ Vegín «Barcelona 20 de julio», *El Bien Público*, núm. 528 (21-7-1850), p. 1. Sobre aquesta polèmica, Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 272 i 277 i Josep Maria PONS i ALTÉS, «Los grupos dirigentes...».

És cert que la industrialització, sota la preeminència de les manufactures, no arribà amb la mateixa empenta a totes les províncies catalanes i es concentrà especialment a la de Barcelona. Tanmateix, també és cert que encara que amb menor intensitat el teixit econòmic de la resta de províncies també en depenia. Per això, era lògic que els representants polítics del territori s'ocupessin de les qüestions relacionades amb la indústria. Vora l'any 1850 la filatura de cotó al territori català es repartia de la següent manera, prenent com a referència aproximada les actuals comarques: el Barcelonès concentrava el major índex (16-38%), seguit del Bages i l'Anoia (10-16%). En menor presència hi havia Osona, Alt Penedès i Maresme (5-10%) i Gironès, Conca de Barberà, Alt Camp, Baix Llobregat, Garraf i Vallès Occidental (1-5%).⁸⁹⁸ A més, entre les principals poblacions amb implantació de teixidors de cotó, a banda de Barcelona, la costa de l'actual Maresme, Igualada o Sabadell, cal situar-hi Reus i Valls (a la província de Tarragona) i Olot i altres nuclis menors com Girona i Tortellà, a la província de Girona.⁸⁹⁹

És a dir, que la indústria manufacturera era un sector rellevant de l'economia catalana i es complementava amb altres tipus d'activitats econòmiques arreu del territori, com el predomini del suro a la província de Girona. Tal vegada les terres de ponent foren les que mostraren una menor industrialització, malgrat la presència d'algunes fàbriques de pell a Lleida o a la Conca de Tremp.⁹⁰⁰ Però al cap i a la fi, la interdependència econòmica entre els diferents territoris catalans era palpable. L'especialització vitícola catalana, ja des de finals del segle XVII i amb una expansió remarcable en els primers decennis del segle XVIII, i les exportacions de vi i aiguardent van ser determinants per a la creació d'una economia de mercat i per a l'empenta de la revolució industrial. Així és que el dinamisme del sector agrícola del Principat facilità l'alliberament de recursos de capital i treball cap a les produccions no agràries i l'activació de la demanda interna.⁹⁰¹

Així, aquests dos factors, l'impuls corporatiu i la importància de la indústria en el teixit econòmic català, probablement expliquen la facilitat de l'entesa parlamentària

⁸⁹⁸ Jordi NADAL, *El fracaso de la revolución industrial en España, 1814-1913*, Barcelona, Ariel, 1975, pp. 198-199.

⁸⁹⁹ Genís BARNOSELL, *Orígens del sindicalisme...*, p. 82.

⁹⁰⁰ Una visió coetània de la implantació i diversificació industrial catalana a Pascual MADDOZ, *Artículos sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del Regne d'Aragó al "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar"*, Barcelona, Curial, 1985, p. 139.

⁹⁰¹ Jordi MALUQUER DE MOTES i BERNET, *Història econòmica de Catalunya...*, pp. 21, 25-26 i 41-45.

catalana i la seva ràpida visualització, si més no respecte de la qüestió industrial. Inicialment la coordinació pogué veure's limitada als representants de la província de Barcelona. Si bé, aquesta realitat s'amplià ben aviat a la resta de polítics de les circumscripcions catalanes fins a assolir la creació formal de la Diputació catalana, l'any 1849 i com a resposta a la reforma aranzelària. Pascual Madoz en fou president i Celestí Mas, secretari.⁹⁰² D'aquesta manera, es pretenia obtenir major pressió i més eficàcia, a través d'una organització més nombrosa, estable i coordinada en el vot i en l'acció parlamentària. Com a mínim, en aquelles qüestions d'incumbència del Principat, i en particular en la protecció industrial.

És rellevant observar com la presidència recaigué aleshores i en els anys immediatament posteriors en Pascual Madoz, diputat no natural del Principat. Al meu entendre això és produït per dos motius principals: en primer lloc evidenciava el lideratge del nucli industrialista en el si de l'entitat. Madoz portava anys col·laborant amb les corporacions industrials i era un home de la seva plena confiança. En segon terme, i probablement com a conseqüència del seu origen no català, fou l'escollit per a provar de donar més entitat a la unió, a ulls de la resta de parlamentaris espanyols. Això és, mirar d'exterioritzar que no es tractava d'una entesa amb fins particulars, sinó que la defensa d'uns determinats principis econòmics era en benefici del conjunt de la nació espanyola.

En aquest sentit, la modulació del llenguatge també prengué un caràcter rellevant. Es cobejava la vinculació dels desitjos industrialistes al bé del comú de la societat espanyola. D'aquesta manera, es pretenia defugir la percepció de ser un caprici únicament beneficiós pels catalans, acusats de reivindicar només interessos particulars. Que el missatge havia calat en la ment dels polítics ho palesa una intervenció de Madoz durant la discussió aranzelària de 1849. Al representant de Tremp li traí el subconscient i posà en evidència la voluntat de remarcar els vincles entre indústria i economia espanyola: «*Señores, ¿qué hubiera sido del país, qué de la industria catalana, digo mal, qué hubiera sido de la industria española si se hubiera aprobado el proyecto del gobierno?*».⁹⁰³

És a dir, dins de la realitat liberal espanyola, el discurs català de protecció a la indústria s'esmerçà per tal d'aparèixer com una demanda en benefici del conjunt espanyol. Fins i tot, segons Angel Smith, es pot entendre com un discurs amb vocació

⁹⁰² DSC: legislatura 1848-49, p. 2882.

⁹⁰³ *Ibid.*, p. 2550.

nacionalista espanyola, donat que anhelaven presentar el proteccionisme com un tret característic de la identitat espanyola.⁹⁰⁴ Una altra cosa és que aquesta estratègia d'identificació nacional espanyola tingués èxit, com s'ha anat remarcant. Si de cas, la intencionalitat de seguir buscant el reconeixement espanyol fou persistent, en tant que en el Bienni Progressista la direcció de la Diputació catalana recaigué en Manuel Gutiérrez de la Concha, que tampoc era natural del Principat, però que havia estat capità general de Catalunya entre 1848-49 i que també gaudia d'una projecció pública notable.

És evident que les corporacions industrials provaren de marcar l'agenda de la Diputació catalana i de tenir un paper cabdal en la seva organització. Ara bé, cal pensar que la Diputació catalana tenia una dinàmica autònoma, no sempre condicionada a aquestes pressions. D'una banda, per la seva existència prèvia a aquestes forces, encara que fos amb una estructura informal i el vot no sempre fos prou coordinat. En conseqüència, la seva incidència fou menor. També per la seva pervivència en el temps. Amb aquesta actuació autònoma i lligada als interessos territorials, tingué continuïtat al llarg del segle XIX.

En segon terme, la Diputació catalana no s'ocupà de preservar únicament la indústria manufacturera. Malgrat aquesta fou la temàtica que historiogràficament ha sobresortit més i que va ser possiblement el vertader impuls de l'entesa formal entre tots els representants dels districtes catalans, la unió anà més enllà. Per comprovar que la qüestió industrial no era l'única sobre la que pivotava l'organisme, només cal fixar-se en les línies bàsiques de treball traçades en l'organització interna de l'entitat, el 1851. Els diputats es plantejaven aleshores avançar sobre cinc grans eixos: desenvolupament i foment de l'agricultura i la construcció de canals; creació i conservació de carreteres; expansió progressiva de la indústria fabril; conservació i millorament de ports i extinció de la moneda provincial de xavalla.⁹⁰⁵

Per últim, per l'existència de diferències entre els desitjos de les corporacions i l'actuació dels parlamentaris catalans. Dit amb unes altres paraules, les voluntats de les agrupacions industrials no sempre es corresponien amb l'actuació dels polítics catalans. L'Associació Catalana ja havia tingut alguna topada amb alguns diputats, com Pascual Madoz i Domènech Maria Vila, que l'any 1839 acabaren defensant a les Corts el proteccionisme, malgrat se'ls instés a optar pel prohibicionisme.⁹⁰⁶ Aquesta qüestió

⁹⁰⁴ Angel SMITH, *The origins of Catalan nationalism...*, pp. 61 i 112.

⁹⁰⁵ *La Esperanza* núm. 2033 (20-6-1851), p. 4.

⁹⁰⁶ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, p. 41.

seguí arrossegant polèmica a la dècada de 1840, mentre les corporacions no migraren cap al proteccionisme. Diputats com Antoni Jordà o Joan Vilaregut eren partidaris de sostenir el proteccionisme i no el prohibicionisme, per la major possibilitat d'acceptació als cossos parlamentaris. Fins i tot, davant les pressions de l'entorn industrial, diputats com Gaietà de Pallegà, Ramon Maresch, Pau de Barnola, Josep Manel Planas o el mateix industrial seder Tomàs Illa hagueren de recordar a l'entorn industrial que la seva funció anava més enllà: «*Esto bastaría para que abandonáramos un cargo que ocasiona únicamente gastos y sinsabores, pero reconocemos que no es sólo la defensa de la industria la que nos fue cometida, que hay otros intereses en el Principado que exigen igual protección, y este convencimiento nos obliga a salir muy en breve para Madrid*». ⁹⁰⁷

9.1.- La qüestió industrial: De la modernització al replegament

En la política, la puixança dels grups de pressió i la incidència del corporativisme, entès com un sistema de representació dels interessos del propi col·lectiu, és una característica més aviat pròpia de la societat de masses, en particular a partir del segle XX. Donat el reconeixement del dret a la llibertat d'associació, l'organització de diversos grups segons els propis interessos resulta més fàcil que en etapes anteriors, com ara en el primer liberalisme, quan el corporativisme era encara feble. D'una banda, la llibertat d'associació no estava assegurada, de manera que garantir el normal desenvolupament d'una organització amb fins polítics era, si més no, difícil. L'associacionisme era inestable i amb una influència social més aviat escassa. ⁹⁰⁸ Cal recordar que en els primers temps del liberalisme la divisió en partits polítics era percebuda negativament i es considerava com a primordial la defensa dels interessos generals. En conseqüència, la canalització de les preferències sectorials quedava difícilment representada en una societat que reprimia normalment l'associacionisme i la diversitat política, particularment en l'època dominada pel moderantisme.

Donats aquests condicionants, a mitjan segle XIX és més aviat prematur referir-se a l'existència de grups de pressió. De tota manera, malgrat no es donaven les particularitats necessàries d'una societat en vies de democratització, si que hi havia un

⁹⁰⁷ *Diario de Barcelona*, núm. 365 (31-12-1849), pp. 4-6.

⁹⁰⁸ Fernando DEL REY REGUILLO, *Propietarios y patronos: La política de las organizaciones económicas en la España de la Restauración (1914-1923)*, Madrid, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1992, pp. 13-27.

conjunt de persones que buscaven satisfer els seus interessos mitjançant la influència en les decisions polítiques. Existien organitzacions amb voluntat de marcar doctrina, singularment en la política econòmica, i en sentits diversos. Entre elles, el cas català es presentava de manera remarcable, per la seva estructuració prematura, per la coordinació entre diverses corporacions, en especial la Junta de Comerç i la Comissió de Fàbriques, i pels enllaços amb els polítics catalans que s'acaben de descriure en el darrer apartat.

Això es produí per la no coincidència dels interessos industrials amb la direcció del poder i per la impossibilitat d'aquests de controlar-lo. Seguint la interpretació de Charles S. Maier, la representació d'interessos va lligada al sistema representatiu, encara que no sempre coincideixen els desitjos de la societat amb els representats en el parlament.⁹⁰⁹ En opinió de Josep Fontana, Espanya no fou capaç de conciliar els diversos interessos financers existents.⁹¹⁰ Davant d'aquesta divergència de voluntats, es formà un grup destinat a defensar el prohibicionisme econòmic, a difondre aquests principis entre els polítics espanyols i a cohesionar els representants parlamentaris catalans en la seva defensa.

Com s'ha vist, la vindicació del prohibicionisme econòmic no arrelà únicament en territori català, sinó també en d'altres indrets com Castilla, on els interessos cerealístics coincideixen en preferir la mateixa política econòmica. Tanmateix, més enllà d'aquests aliats, els suports a aquests plantejaments econòmics eren fràgils i escassos. Per això, en la seva relació amb el poder polític, inicialment aquestes corporacions industrials catalanes tenien l'objectiu d'estendre els raonaments que els portaven a sostenir el prohibicionisme econòmic entre la societat espanyola. Amb aquesta finalitat, el 1839 es va crear a Madrid, com s'ha vist, l'Associació Catalana.

L'objectiu de la iniciativa era familiaritzar l'entorn més immediat del govern i els polítics espanyols amb representació als cossos parlamentaris amb aquesta doctrina econòmica. A la vegada, es perseguia acabar amb la percepció que el prohibicionisme representava un conjunt de principis aïllats dels interessos generals espanyols i vincular-lo així a un sistema que havia de beneficiar el conjunt de la societat. No en va, amb aquesta voluntat l'ens va canviar ben aviat el nom d'Associació Catalana pel

⁹⁰⁹ Charles S. MAIER, «“Los vínculos ficticios... De la riqueza y de la ley”: Sobre la teoría y la práctica de la representación de los intereses» a Susanne BERGER (comp.), *La organización de los grupos de interés en Europa occidental: El pluralismo, el corporativismo y la transformación de la política*, Madrid, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1988, pp. 43-85.

⁹¹⁰ Josep FONTANA, *La época del liberalismo...*, p. 418.

d'Associació de Foment⁹¹¹ i va fer un pas endavant en l'estratègia. Ja no es tractava tan sols de fomentar el prohibicionisme entre la opinió pública, sinó d'estendre la industrialització al conjunt de la monarquia espanyola. L'estiu de 1840 nasqué l'Institut Industrial d'Espanya per a convertir la indústria, en paraules de Roser Solà, en «*una causa comuna digna de ser defensada per tots els espanyols*».⁹¹² Paral·lelament, i de manera coetània, l'encara Associació Catalana havia dissenyat, de la mà de Joan Vilaregut i Tomàs Coma, un projecte que també pretenia estendre la industrialització arreu de l'Espanya liberal.⁹¹³

Aquest procés ha estat identificat per la historiografia catalana sota el paraigües de la modernització espanyola. Ja m'hi he referit en els primers passatges d'aquest treball, es tractava del desig de les elits econòmiques catalanes de transformar la realitat econòmica espanyola, dominada pel sector agrícola, en una economia industrialitzada similar a la catalana. Això suposava fer de la causa industrial catalana un fonament del sistema econòmic espanyol. En conseqüència, que el lideratge de les institucions polítiques respongués als interessos industrials, en tant que els eren propis i per tant deixaven de ser vistos com una qüestió particular. D'aquí la insistència de presentar la indústria com un element nacional espanyol. A finals de 1844, Tomàs Coma transmetia al diputat Josep Manso de Juliol la necessitat d'unir discursivament aquests dos principis: «*La de industria, o la cuestión que puede decirse vital para Cataluña, conozco que no deja, y difícilmente dejará, de hallar oposición; pero la convicción y la experiencia de los mismos que la hacen ha de ir vencéndola. Que no es asunto puramente catalán, sino español, es lo que han de entender y que no tratamos de un exclusivismo o privilegio. Al sostén de la industria, toda la nación debería contribuir*».⁹¹⁴

De tota manera, els objectius pretesos no es compliren, ans al contrari. El prohibicionisme seguí veient-se com un sistema econòmic lligat principalment al benefici dels interessos industrials catalans, amb l'excepció dels sectors agraris castellans, que també el sostenien. Així, per bé que inicialment s'adoptà el 1820 com a doctrina econòmica que regulava les transaccions mercantils a l'Espanya liberal, les successives reformes aranzelàries (1841 i 1849) l'anaren posant en entredit. Dit d'una

⁹¹¹ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, p. 43.

⁹¹² *Ibid.*, p. 46.

⁹¹³ *Ibid.*, pp. 42-43.

⁹¹⁴ «Carta de Tomàs Coma a Josep Manso de Juliol, Barcelona, 21-12-1844», Caixa 47, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

altra manera, l'objectiu d'estendre la indústria i els seus interessos a la resta de la península presentà ben aviat límits evidents. No només per les reticències d'una part important de la societat espanyola a acceptar com a propis uns principis que s'associaven eminentment als industrials catalans, remarcant així l'hegemonia del poder en la que no entraven els representants catalans, sinó també per la fugacitat de les instàncies industrials a Madrid i per la divisió interna entre els propis impulsors d'aquests moviments. Mentre les personalitats amb un perfil més polític creien en la immediatesa d'estendre la indústria, els fabricants eren més pragmàtics, i tal vegada més incrèduls respecte d'aquesta mesura. Optaven per una política més resolutiva que mirés de propagar les idees prohibicionistes i buscar complicitats en els polítics espanyols, per tal de disposar de suports en els cossos parlamentaris.⁹¹⁵

No és que les corporacions industrials descartessin la via de la modernització, però cada vegada eren més escèptiques amb aquesta possibilitat. Quan en la legislatura 1844-45 el diputat Josep Manso de Juliol proposà reprendre el projecte de propagació de la indústria a d'altres províncies espanyoles, la resposta de la Junta de Comerç fou precisa i no deixà lloc a pal·liatius. Així s'expressà: «*V. que conoce este país, no dejará de ver algo difícil que los catalanes que tienen invertidos sus capitales en él se dedican a trasportarlos a otras provincias en que ninguna relación ni interés tienen, y se penetrará de que el resto o sobrantes que les quede preferirán aprovecharlo por decirlo así en su propio domicilio. Sin embargo, al hacer francamente a V. esta observación agregaré que si procura y desea cooperar a la reorganización del Instituto Industrial de ésa y reorganizado [...] podrá ser más fácil extender la fabricación a otras provincias*».⁹¹⁶

De fet, tal com insinuen aquestes paraules, les instàncies industrials s'anaren replegant a Catalunya, amb el punt àlgid d'aquesta situació l'any 1846, quan la segona època de l'Institut Industrial d'Espanya es cloqué definitivament després d'un any sense gaire èxit. Aquesta via esdevingué fracassada o, si més no, no s'obtingueren resultats remarcables. En primera instància, perquè no s'assolí l'objectiu de fomentar la creació d'indústries arreu del territori, amb l'excepció d'algunes empreses puntuals i entre elles algunes d'impulsades pels mateixos industrials catalans, com la Espanya Industrial dels germans Muntades que començà a Madrid el 1847 per a traslladar-se pocs anys després

⁹¹⁵ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 44-60.

⁹¹⁶ «Carta de la Junta de Comerç a Josep Manso de Juliol, Barcelona, 15-3-1845», Copiador d'oficis. Diversos. 1845 – 1846, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

a Barcelona o la instal·lació de Narcís Bonaplata a Sevilla amb una fàbrica de foneria de ferro, una filatura de llana i un petit tint de cotó.⁹¹⁷ De fet, malgrat la rellevant industrialització de Màlaga mitjançant la producció de ferro i manufactures de cotó i llana que la situà com a segona província industrial espanyola el 1856, aviat el seu creixement s'estancà.⁹¹⁸ En segon lloc, per la persistència del rebuig trobat en el sosteniment d'un model econòmic prohibicionista, percebut com una demanda particular catalana, i per l'escassa atenció obtinguda per part dels governs en el sentit d'aprofundir en la industrialització del territori.

Així, les noves iniciatives associatives que s'emprengueren, tret d'algun cas excepcional, ja no foren a Madrid ni amb voluntat d'esdevenir nacionals espanyoles, sinó que s'impulsaren des de Barcelona i més aviat en clau catalana. En aquest sentit, n'és un exemple prou concloent la creació de l'Institut Industrial de Catalunya (1848). Aquesta realitat expressa el que Borja de Riquer ja identificà com una sensació progressiva d'aïllament respecte del poder per part de les elits polítiques i econòmiques catalanes.⁹¹⁹ És a dir, constataren la dificultat d'incidir no només en la transformació econòmica espanyola, sinó també d'intervenir en les decisions polítiques.

Aquest tancament es produeix de manera gradual conforme avança la dècada de 1840. A més de comprovar els entrebancs per repercutir en els centres de poder també hi jugà un paper considerable la verificació de pèrdua progressiva de suports en la defensa del prohibicionisme econòmic. L'intent d'estendre la indústria, per exemple, era una oportunitat per a consolidar l'entesa amb els interessos agraris castellans. Per això, la Junta de Comerç de Barcelona entaulà converses amb les homòlogues de Santander, Burgos, Salamanca i Valladolid, davant la propensió que aquests territoris tenien a *«sostener el sistema protector de las aduanas en beneficio de la producción nacional y aún de la fabricación que los amigos del país desearían se aclimatase en las indicadas ciudades y en algunos otros puntos de Castilla»*.⁹²⁰

El fracàs de la iniciativa, davant la poca predisposició ja dels industrials catalans a apostar-hi i dels emprenedors espanyols a contribuir-hi, no ajudà a consolidar aquesta entesa. Malgrat el contacte entre els representants polítics d'aquests territoris fou continuat, la seva cohesió es mostrà creixentment fràgil. Sense anar més lluny, l'esmena que Esteban Sayró presentà en la legislatura 1844-45 per a recalcar que la indústria

⁹¹⁷ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, p. 70.

⁹¹⁸ Josep FONTANA, *La época del liberalismo...*, p. 208.

⁹¹⁹ Vegin Borja de RIQUER, *Epistolari polític de Manuel...*, pp. 25-49.

⁹²⁰ Document 528, Caixa 121, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

requeria de protecció, malgrat tingué el suport de tots els catalans no va comptar amb el de tots els diputats castellans.⁹²¹ Tampoc no hi hagué unió entre els diputats castellans, ni entre els catalans, davant la proposta que Claudio Moyano, representant de Toro (Zamora), presentà en la legislatura 1846-47. Sol·licitava anul·lar una circular que implicava la prohibició de les exportacions de farina, atès el context de crisi.⁹²² Des de la segona meitat de 1846 les exportacions de blat es van incrementar davant l'escassa collita en molts països europeus. Els preus d'aquest cereal van augmentar, ja que no es podia importar blat forà. Ben aviat aquesta situació desembocà en protestes i en un problema d'ordre públic, fins que el govern en va prohibir l'exportació l'any següent. Moyano entenia que la mesura perjudicava els agricultors, en no poder beneficiar-se de l'augment de preu. La proposta no fou interpretada en clau dels interessos territorials, sinó des d'una òptica governamental.

El desenllaç final d'aquesta fràgil unió desembocà en la votació aranzelària de 1849, que deixà pràcticament aïllats als representants dels districtes catalans, tret d'algun suport castellà més, com el del mateix Moyano. Aquesta situació provocava que la defensa de la protecció a la indústria es trobés pràcticament sola en mans dels representants catalans, una evidència més del fracàs d'estendre la industrialització i els principis de salvaguarda de la mateixa arreu de l'Espanya liberal. La constatació d'aquesta realitat, que remarcava les dificultats d'incidència en les decisions governamentals, incentivà el replegament. Aquesta situació, però, no implicà abandonar les accions per tal d'influir en les decisions preses a les institucions polítiques, més aviat al contrari. Simplement passà per un canvi d'estratègia que l'entorn industrial veia com a més adequat per tal d'obtenir resultats. Constatada la dificultat de la via de la modernització econòmica espanyola mitjançant l'extensió de la indústria, sense desestimar-la definitivament s'apostà per un enfortiment intern, que passà per tres punts principals.

En primer lloc, les corporacions industrials en comptes d'intentar modernitzar la resta de l'Estat prioritzaren una adequació tecnològica de les indústries i una modernització de l'equipament. En aquest sentit, el gabinet dirigit per Narváez va reduir l'any 1845 els aranzels a la importació de maquinària tèxtil,⁹²³ fet que incentivà el camí de modernització econòmica. Tal i com relata Roser Solà, al mateix temps que es

⁹²¹ DSC: legislatura 1844-45, pp. 307-308.

⁹²² DSC: legislatura 1846-47, pp. 988-1008.

⁹²³ Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, *Grupos de presión...*, p. 144.

constatava el poc suport que tenia el prohibicionisme econòmic als cossos parlamentaris, les corporacions industrials migraren progressivament del prohibicionisme al proteccionisme. A partir de finals de 1845, la Comissió de Fàbriques es va plantejar el canvi mitjançant la gradual renovació tecnològica. D'aquesta manera, davant d'una possible major liberalització econòmica, la indústria catalana hauria de poder afrontar el xoc amb menys dificultats. Aquest procés es visualitzà clarament amb la fundació de l'Institut Industrial de Catalunya el 1848.⁹²⁴ El seu objectiu ja no era propagar la industrialització a la resta de la monarquia, sinó enfortir les bases de la mateixa al Principat. Per això, entre el seu articulat es donà preeminència al progrés i al foment de la indústria, que si bé s'adjectivava espanyola la focalització era catalana, com el mateix nom de l'entitat indicava.⁹²⁵ En aquesta renovació de posicions doctrinals també hi tingué un paper rellevant el buit que suscità la mort d'Eudald Jaumeandreu l'any 1840, com a principal avalador del prohibicionisme.⁹²⁶

En segon terme, aquest enfortiment intern no renuncià a influir als centres de decisió de poder, però amb la constatació que les bases d'entesa amb altres col·lectius no eren sòlides, evolutivament s'apostà per una coordinació creixent entre els representants polítics de Catalunya. En tant que es constatava la impossibilitat d'estendre els interessos industrials arreu i acceptar-los com a propis espanyols, s'optava per a reforçar els posicionaments interns amb una organització més compacta. Aquesta havia de permetre visualitzar una única posició comuna, malgrat les diferències ideològiques.

A la vegada, no es renunciava a incorporar aliats, però amb les dificultats trobades fins aleshores s'estimava com a prioritari reforçar la unitat interna. Així s'entreveu de la comunicació que a la tardor de 1844 la Junta de Comerç envià a diputats i senadors de la província de Barcelona, perquè fessin pinya en el sosteniment de la indústria, *«tan combatida no sólo por extranjeros, sino, lo que es más sensible, por nacionales que creen equivocadamente que es un interés exclusivo de Cataluña, cuando lo es de toda la nación»*. La instància es mostrava perplexa i desencisada en no haver obtingut cap incidència en el govern vers aquesta qüestió i la conversió dels títols al 3%. Esperava que amb la coordinació, els parlamentaris trobessin *«el modo más expedito de hacer valer la razón y de conseguir el pronto y favorable despacho que no se ha obtenido aún,*

⁹²⁴ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, p. 99-102.

⁹²⁵ «Reglamento del Instituto Industrial de Cataluña», Barcelona, Imprenta de Agustín Gaspar, 1848.

⁹²⁶ Antón COSTAS, «El viraje del pensamiento político-económico español a mediados del s. XIX: La “conversión” de Laureano Figuerola y la formulación del librecambismo industrialista», *Moneda y Crédito*, núm. 167 (1983), pp. 47-70.

*a pesar de la evidente razón en cuanto al primero de los dos citados asuntos [la conversió de títols] y de la que también asiste [el prohibicionisme industrial], y hasta de solemnes promesas empeñadas por los individuos que componían el gabinete durante su permanencia en ésta [Barcelona], respecto al segundo, cual retardo está produciendo los más fatales efectos y hasta humilla el carácter de las provincias catalanas».*⁹²⁷

Aquesta percepció de les corporacions industrials era alhora atribuïble fins i tot a bona part d'aquells diputats moderats doctrinaris que donaven suport al govern, a banda d'altres ja de per si més distanciats, com els d'oposició o industrialistes. Alguns dels doctrinaris, com Josep Francesc Ixart i Pi, associaven l'activitat parlamentària del Congrés a una dinàmica poc resolutiva. Així li ho expressava el diputat al seu homòleg Joaquim Martí i Andreu: «*Otra vez nos llaman a la gran baraúnda de Madrid*».⁹²⁸ Fins i tot Tomàs Illa i Balaguer féu explícit el seu enuig al Congrés per la poca efectivitat dels treballs parlamentaris, encallats en els debats. Les seves paraules són de relleu en tant que mostren insatisfacció en no obtenir més atenció a les problemàtiques presentades: «*Después de dos meses y diecisiete días que se halla abierta la presente legislatura, poco o nada hemos hecho en favor de los intereses que nos están encomendados. Se han pronunciado extensos, colosales discursos, hemos oído elocuentes arengas; pero los españoles solo leerán en ellas el compendio histórico de nuestras miserias, y una larga sucesión de ataques y defensas que no conducen a otra cosa que a dividir los ánimos, exacerbar las pasiones y poner en ridículo al sistema representativo, [...] ocupa en las Cortes españolas sesiones y más sesiones sin ningún resultado positivo para los pueblos. Menos discursos quisieran éstos, y mejores resultados*».⁹²⁹

Però no es tractava només de la poca eficiència dels treballs parlamentaris, sinó també del sentiment que el govern els dispensava molt poca atenció. Així li ho denunciava, en la complicitat de la via epistolar, el diputat provincial Ramon Busanya al diputat a Corts Joaquim Martí: «*La ceguera del gobierno continúa con despreciar a los hombres de provincia*».⁹³⁰ Potser per això, la tercera pota d'aquesta estratègia d'enfortiment intern passà per mirar no tant d'obtenir alguna incidència en la política

⁹²⁷ «Carta de la Junta de Comerç a diversos parlamentaris barcelonins, Barcelona, 2-11-1844», Copiador d'oficis (1843-1844), p. 567-571, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

⁹²⁸ Antoni MARTÍ i COLL, «Mataró 1847-1849: Desencís...».

⁹²⁹ DSC: legislatura 1846-47, pp. 986-988.

⁹³⁰ Antoni MARTÍ i COLL, «Mataró 1847-1849: Desencís...».

del govern a través de les intervencions a l'hemicicle, sinó fer-ho amb més discreció a través de reunions privades amb ministres o membres del govern. La finalitat era aconseguir prerrogatives favorables al model econòmic desitjat pel món manufacturer.

Tot sigui dit, no eren inèdites aquestes trobades, però s'intensificaren aleshores, gairebé sempre sota la coordinació de les corporacions industrials. Cal situar aquests encontres en un context de percepció de la defensa de la protecció a la indústria com una mesura particular catalana i, per tant, sovint declinada. No és estrany que en algunes ocasions els representants dels districtes catalans preferissin guardar silenci, com a mostra que el seu no era un discurs hegemònic, sinó sotmès al dominant. Així ho confessava Carles Llauder a la Junta de Comerç, davant la discussió d'un vot particular d'alguns diputats favorables al lliure comerç: *«Ningún diputado catalán ha tenido ocasión de hablar por no haberle llegado el turno y esto que en sentido del orgullo o amor propio provincial pudiera considerarse como un contratiempo, es en otro concepto una gran ventaja pues da mucho más pero a nuestra victoria y ha quitado al debate el carácter de interés particular en favor nuestro que de otro modo no hubiera podido dejar de presentar»*.⁹³¹

El punt culminant de tot aquest procés, en el que confluï la davallada de l'aposta per la modernització i l'auge del replegament intern, tingué lloc arran de la reforma aranzelària de 1849. La constatació que els ponts d'unió amb altres col·lectius per a preservar el prohibicionisme estaven trencats i que s'havien quedat pràcticament sols els parlamentaris catalans en la seva defensa propicià l'impuls de la candidatura industrialista a la ciutat de Barcelona i a d'altres districtes, sota la coordinació de l'Institut Industrial de Catalunya i la Junta de Fàbriques.

Ja m'he referit anteriorment a les paraules de Joan Illas i Vidal des del diari *El Bien Público*, portaveu de l'Institut Industrial de Catalunya, com un intent de capitalitzar des de les corporacions industrials una idea de Catalunya absorbida per l'industrialisme. També he analitzat els límits d'aquesta estratègia més enllà de la ciutat de Barcelona. Si de cas, val la pena detenir-se una mica més en el detall d'aquesta estratègia. D'una banda, era un intent explícit de crear una dinàmica política catalana, independent de la governada pels partits espanyols. Si no podien tenir influència mitjançant les plataformes disponibles, el desig era buscar una alternativa pròpia que no depengués del funcionament dels partits espanyols, en consonància amb l'estratègia creixent de

⁹³¹ «Carta de Carles Llauder a Agustí Ortells, Madrid, 25-4-1845», Caixa 121, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

replegament seguida en els darrers anys. Així ho explicitava Illas: «*Preciso es que a las condiciones de este partido en germen, o sea a los intereses del país, o sea a lo que proclama la opinión decidida de todo el Principado, estén prontos sus representantes a sacrificar toda afección personal o del partido anticuado en que se hubiese antes inscrito. Bórrase hasta el recuerdo de estos partidos anticuados*».⁹³²

Malgrat sota el paraigües de la proposta només s'impulsessin unes set candidatures de les 30 circumscripcions que hi havia a les províncies catalanes, probablement el desig de les corporacions era estendre en el futur l'estratègia practicada a la ciutat de Barcelona arreu del Principat, des del lideratge de la Diputació catalana que ja es produïa a través de l'experiència barcelonina i dels diputats industrialistes. La dinàmica s'hauria pogut assimilar a la desenvolupada amb la Diputació catalana: primer una coordinació barcelonina per a després estendre-la al conjunt de polítics catalans. Fos com fos, aquesta alternativa resultà escapçada per la suspensió de l'Institut Industrial de Catalunya i la Junta de Fàbriques. Com he remarcat, a les eleccions de 1851 no hi hagué possibilitat de repetir la fórmula proposada per Illas i els diputats moderats d'oposició industrialista es limitaren a Josep Sol i Ángel de Villalobos.

Amb tot, es tractava d'una problemàtica que no s'havia resolt ni molt menys tancat. La suspensió de l'Institut Industrial de Catalunya frenà temporalment l'ascens dels diputats moderats d'oposició industrialista, però no acabà amb la Diputació catalana, que unitàriament seguí defensant no només la protecció al teixit econòmic industrial, sinó d'altres temàtiques que tot seguit abordaré.

9.2.- Madrid, quilòmetre zero: La política nacional d'infraestructures

A l'Espanya liberal de mitjan segle XIX hi havia un consens força estès entre els representants polítics de la necessitat d'impulsar una adequada xarxa d'infraestructures que permetés interconnectar el territori. Aquest desig era compartit pels diputats catalans, davant de la possibilitat de modernització econòmica i social. Sense anar més lluny, m'he referit a l'aportació de Gervasi Gironella des de la *Revista de Madrid*, en la que reivindicava l'establiment de vies de comunicació com un pas indispensable per al progrés social i econòmic espanyol. Al cap i a la fi, personalitats destacades del Partit Moderat com Pedro José Pidal, que amb Gironella dirigien l'esmentada publicació, consideraven essencial el proveïment de millors materials, entre les quals estimaven

⁹³² «Barcelona 21 de agosto», *El Bien Público*, núm. 360 (22-8-1850), p. 1.

una adequada xarxa de comunicacions. En les reunions prèvies a l'inici de la legislatura 1844-45 entre els principals membres del Partit Moderat aquest propòsit es posà damunt la taula, tot coincidint en el diagnòstic d'ésser una de les prioritats a adoptar.⁹³³

Al capdavant, davant l'escassetat de vies de comunicació, la demanda era força generalitzada entre el comú dels representants espanyols. A l'entrada del segle XIX les carreteres existents eren exigües i les principals que s'havien obert, com la que unia les actuals Castilla y León i Galicia, tenien bona part del seu tram encara en fase de construcció.⁹³⁴ En territori català, el 1808 només es disposava de tres carreteres: la de Barcelona a Madrid, la de Barcelona a València i la de Barcelona a França a través de la costa, escenari que a efectes pràctics no canvià substancialment en les següents dècades, malgrat l'inici de diversos projectes.⁹³⁵ És a dir, els camins de postes dominaven la geografia espanyola en la primera meitat del segle XIX, tenint en compte que el 1840 només es disposava d'uns 4.000 quilòmetres de carreteres, una xifra que augmentà fins els 6.600 l'any 1856.⁹³⁶

A més, aquestes carreteres responien al disseny dels camins de postes que s'establí l'any 1720 amb una estructura radial i centralitzada a Madrid. Així, totes les principals vies existents portaven a la capital.⁹³⁷ En conseqüència, la disposició de la construcció de carreteres no estava pensada en funció de les necessitats socioeconòmiques que l'Espanya del segle XIX requeria, sinó que procedia del llegat centralista borbònic de Felip V. A més, les iniciatives legals que emprengueren els governs moderats de mitjan segle XIX contribuïren a perpetuar el model. L'exponent va ser el projecte de llei de 1851. La seva raó de ser no admetia dubtes. D'entrada, les carreteres es dividien en quatre nivells diferents, segons el seu grau d'importància: generals, transversals, provincials i locals. D'acord amb el redactat de l'article 2 de la legislació, «*se comprenden en la primera clase todas las carreteras que se dirigen desde Madrid a capitales de provincia, a departamentos de marina y a aduanas de gran movimiento mercantil habilitadas para el comercio extranjero*».⁹³⁸ A més, aquestes darreres serien les úniques carreteres finançades íntegrament per l'Estat, mentre les

⁹³³ *El Heraldo*, núm. 721 (10-10-1844), p. 2.

⁹³⁴ «Estado actual de las carreteras en España», *El Heraldo*, núm. 735 (26-10-1844), p. 4.

⁹³⁵ Jaime CARRERA PUJAL, *La Economía de Cataluña en el siglo XIX*, Volum IV: *Marina mercante, puertos, carreteras y ferrocarriles*, Barcelona, Bosch, 1961, p. 259.

⁹³⁶ Rafael ACOSTA ESPAÑA *et. al.*, *La España de las autonomías (pasado, presente y futuro)*, Madrid, Espasa Calpe, 1981, vol. I, p. 407.

⁹³⁷ Germà BEL, *Espanya, capital París: Tots els camins porten a Madrid*, Barcelona, La Campana, 2011, pp. 72-79.

⁹³⁸ Vegin l'articulat final a DSC: legislatura 1851, pp. 1443-1444.

transversals, que enllaçaven capitals de província amb nuclis poblats i connectaven amb les vies generals, només rebrien entre una tercera part i una meitat de finançament estatal.

Finalment, tant les provincials com les locals no percebrien generalment cap tipus de suport econòmic dels pressupostos generals i anirien a càrrec de les diputacions provincials i dels ajuntaments i particulars, respectivament. Només en alguns casos de províncies poc afavorides per la presència de carreteres generals, l'Estat aportaria fins a una tercera part del pressupost d'algun projecte de carretera provincial. Sembla que no fou el cas de les províncies catalanes, si més no inicialment. En aquella mateixa legislatura, segons reportà Àngel de Villalobos, dels 200 milions d'emprèstit del pressupost destinat a carreteres, a l'antic Principat no se n'hi destinà ni un, a desgrat dels còmputos del polític, segons els quals n'hi haurien d'haver tocat al voltant de 33.⁹³⁹

En realitat, les inquietuds dels diputats dels districtes catalans respecte la política d'infraestructures estatal no passava únicament per una qüestió de falta de subvenció. Singularment, aquests parlamentaris no només reclamaven atenció a la construcció de carreteres en el territori que representaven, sinó que a la vegada sol·licitaven amb aquestes demandes un canvi de model en la política de construcció de les infraestructures. Es desitjava una major atenció als interessos dels territoris i no únicament als de la capital madrilenya. En la discussió del projecte de llei de 1851, el demòcrata Anicet Puig ja alçà la veu en aquest sentit, queixós de la reproducció centralista del model de camins existent a l'Espanya moderna: «*Un proyecto que no tiene más objeto que acumular atribuciones en el gobierno de S. M., reproducir la antigua clasificación de carreteras, con escasas variantes, y determinar la forma y proporción en que las provincias y el gobierno han de contribuir a estas obras, era más que un propósito serio, un cruel sarcasmo arrojado sobre el país, habiéndose presentado en una época, en la cual no se señala en los presupuestos ni un maravedí para estas obras*».⁹⁴⁰

Més específicament, una de les principals reprovacions anava dirigida al contingut de l'article 12 del projecte,⁹⁴¹ que abordava les carreteres provincials de segon ordre. Puig estimava apropiat que les despeses anessin a càrrec de les diputacions

⁹³⁹ DSC: legislatura de 1851, p. 1189.

⁹⁴⁰ DSC: legislatura 1850-51, p. 563.

⁹⁴¹ Concretament, l'article 12 estipulava: «La construcción y conservación de las carreteras provinciales de segundo orden correrán exclusivamente a cargo de la provincia respectiva con autorización y bajo la inspección del gobierno».

provincials, però no veia amb bons ulls que es requerís de l'autorització del govern per a ser construïdes.⁹⁴² La crítica, doncs, es fonamentava en la divergència de criteris en el model d'Estat: centralitzat pel govern i descentralitzat pel demòcrata. En tot cas, no es tractava d'una qüestió únicament ideològica, sinó representativa del pensament de la majoria de representants polítics catalans. De fet, el conservador Francesc Perpinyà ja es queixà en la legislatura 1844-45 de la paralització de les obres de diverses carreteres, com la de Tarragona a Lleida. Al seu entendre la culpa de la manca d'impuls d'aquestes vies s'havia d'atribuir a la còpia del model francès en sentit centralista i a deixar de banda les necessitats del territori on es construïen: «*En Cataluña las carreteras están paralizadas; ¿y por culpa de quién? Por culpa del gobierno; porque los ingenieros civiles enviados allí para que adelanten las carreteras son los que las entorpecen más y más: de manera que se ha importado de Francia la institución de los ingenieros civiles, y ha sucedido lo que con otras instituciones extranjeras que se trasportan a España sin mirar si han de probar en ella o apropiarse a las circunstancias de España, que han producido un resultado contrario al que producen en aquel país*».⁹⁴³ Sembla que les queixes del diputat es produïen a conseqüència de l'endarreriment de l'enginyer civil en els plànols de carreteres.⁹⁴⁴

La construcció de carreteres que habilitessin la interconnexió dels municipis catalans era vista com una oportunitat per a generar ocupació i, per tant, per a mirar de prevenir o atenuar possibles situacions de malestar social per falta de feina.⁹⁴⁵ També era percebuda com una contribució al desenvolupament econòmic del territori. La falta de comunicacions perjudicava la connexió entre poblacions industrialitzades, que veïen com una oportunitat la possibilitat de disposar de carreteres que facilitessin la venda dels seus productes.⁹⁴⁶

Si les necessitats econòmiques del territori català no eren del tot ateses per la política de carreteres que estimulava l'Estat, la resposta passava, de nou, per l'organització interna. En aquest cas, l'impuls de la construcció de vies de comunicació al Principat s'ha de vincular fonamentalment a l'acció de la Junta de Carreteres de Catalunya. La instància tenia molt clars els seus objectius des d'un bon inici: «*El único objeto que se propone al emprender la ardua tarea de abrir en todas direcciones las*

⁹⁴² DSC: legislatura 1850-51, pp. 563-564.

⁹⁴³ DSC: legislatura 1844-45, p. 339.

⁹⁴⁴ Jaime CARRERA PUJAL, *La Economía de Cataluña en el siglo XIX*, Volum IV..., p. 276.

⁹⁴⁵ Vegin *Diario de Barcelona*, núm. 147 (26-5-1844), pp. 2-3.

⁹⁴⁶ Vegin *Diario de Barcelona*, núm. 253 (10-9-1845), pp. 2-3.

vías de comunicación, es dar vida a las provincias catalanas y proporcionar medios para que se desarrollen los elementos de riqueza que este antiguo principado encierra».⁹⁴⁷ Ara bé, els seus resultats foren migrats.⁹⁴⁸ D'entrada, les relacions internes entre les diputacions provincials catalanes no foren òptimes, ja que des de Barcelona es recaptava el 75% del pressupost, però no se n'invertia ni el 40%, en benefici de la resta.⁹⁴⁹ A aquests recels calia sumar-hi que l'administració central només mantenia la gestió de tres grans carreteres i algunes de caràcter interregional, mentre la resta passaven a ser de responsabilitat de la Junta de Carreteres. Per a sumar-hi, finalment, que les partides destinades a les vies s'alimentaven, un cop més i de manera fonamental, de contribucions indirectes. Això volia dir que repercutien particularment en les persones més pobres. També es nodriren de gravàmens sobre les matèries importades, fet que suscitava l'oposició de comerciants i fabricants.⁹⁵⁰

No és estrany, doncs, que la desconfiança cap a l'ens creixés en la mateixa magnitud que els seus resultats eren avaluats amb lupa. Tant és així que el 1851 l'entitat publicà un informe de les seves accions, tant per a apaivagar els ànims com per a clarificar les pròpies funcions. Prou simptomàtic era que un text de més de 60 pàgines comencés amb aquestes paraules: «*Confundiéndose a menudo las carreteras generales con las provinciales, [...] se fija la atención en la junta delegada, como si el gobierno de S. M. hubiese vinculado en la misma las facultades que el Estado se ha reservado sobre las carreteras generales, [...] no pocas veces se han dirigido observaciones a la junta que únicamente podían ser apreciadas por el cuerpo facultativo de ingenieros civiles y en su caso por la dirección general. La junta deplora que extraviándose la opinión pública con falsas o equivocadas ideas se desvirtúe un proyecto de difícil y costosa ejecución*».⁹⁵¹

Aquestes reflexions posen en evidència la frustració social que generava haver d'articular el territori a través de la construcció de carreteres, que segons la llei vigent eren de segon rang o inferior. Per tant, s'havien de nodrir dels impostos que generaven les diputacions provincials, que com s'ha explicat fonamentalment requeien sobre la

⁹⁴⁷ «Comisión de carreteras de las cuatro provincias de Cataluña», BOPB, núm. 133 (6-11-1848), p. 3.

⁹⁴⁸ La lectura és més positiva per a les terres de Lleida. Al respecte, Manuel LLADONOSA; Antoni JOVÉ; Enric VICEDO, *Història de Lleida*, Volum VII: *El segle XIX*, Lleida, Pagès Editors, 2003, pp. 128-131.

⁹⁴⁹ Pere PASCUAL, «La diputació...», pp. 158-159.

⁹⁵⁰ *Ibid.*

⁹⁵¹ «Reseña de las operaciones de la Junta delegada de carreteras de las cuatro provincias de Cataluña desde su instalación en 17 de octubre de 1848 hasta 31 de diciembre de 1850», Barcelona, Imprenta de Francisco Sánchez, 1851, pp. 3-4.

població. A principis de la dècada de 1840, per exemple, la sortida passà perquè els ajuntaments carreguessin gravàmens a la compra de la carn. Així ho féu el de Manresa per a finalitzar la unió per carretera amb El Bruc.⁹⁵² Aquest sistema, doncs, no canvià massa amb l'arribada del pla de carreteres, que el govern aprovà pel Principat.

Es passà, doncs, a aquesta decebedora realitat després de procedir d'una imatge idíl·lica que l'aprovació del pla de carreteres havia fomentat entre la població. Com reflectia l'informe esmentat, es confongueren les característiques de les carreteres que podia desenvolupar l'ens i se li associaren atribucions i possibilitats que no li pertocaven. Vegin, en aquest sentit, l'editorial que publicà el barceloní *El Fomento*: «Figurándose de consiguiente lo que ha de ser Cataluña cruzada en todas direcciones por muchas carreteras principales y por mil ramales subalternos, con comunicaciones fáciles y cómodas que lleven la industria, el comercio, las artes, la ilustración, la civilización, la vida, hasta los puntos más remotos y apartados, con establecimientos fabriles y caseríos en parajes donde sólo ahora penetran las fieras».⁹⁵³

A banda de la demanda de construcció de carreteres, el ferrocarril fou l'altra principal infraestructura que rebé l'atenció dels diputats dels districtes catalans. En aquest cas, encara es trobava en una fase més inicial que les carreteres. De fet, no tingué ni una legislació adequada ni un auge remarcable fins el Bienni Progressista (1854-56), quan s'aprovà una llei específica l'any 1855. Aquest ordenament s'ha considerat clau en l'estímul del sector. Durant la Dècada Moderada amb prou feines s'acabaven d'inaugurar les primeres línies, com la de Barcelona a Mataró (1848), la de Madrid a Aranjuez (1851) o la de Langreo a Gijón (1852). Fins l'any 1850 els únics quilòmetres construïts eren els 28 de la línia de Barcelona a Mataró, als quals només s'afegiren 449 més fins el 1855. Fou a partir d'aleshores que es desenvolupà decididament l'empresa, amb 1.441 quilòmetres més fins l'any 1860 i assolint gairebé els 5.000 en total el 1865.⁹⁵⁴

Segons identifica Germà Bel, la construcció dels ferrocarrils a Espanya passà per tres clares fases d'expansió: la primera, que cal situar en la primera meitat del segle XIX, es caracteritzà per l'ús de capitals privats, pel caràcter erràtic dels ajuts públics i per una expansió del ferrocarril molt limitada. La segona, a partir de 1855, es fonamentà en el pla general basat en rutes radials que sortien de Madrid i que comptava amb el

⁹⁵² Jaime CARRERA PUJAL, *La Economía de Cataluña en el siglo XIX*, volum IV..., pp. 273-274.

⁹⁵³ *Diario de Barcelona*, núm. 283 (10-10-1848), pp. 2-3.

⁹⁵⁴ Jordi NADAL, *El fracaso de la revolución industrial...*, p. 158.

suport financer de l'Estat. La tercera comptà amb suport públic creixent i culminà amb l'estructura radial de la xarxa, unint Madrid amb totes les capitals de província, a banda de l'impuls d'algunes rutes no radials.⁹⁵⁵ En la primera fase, seguint les observacions de l'autor, foren les demandes d'activitat econòmica les que propiciaren l'aparició dels primers projectes, la majoria dels quals fracassaren en no disposar de suficient capital privat, pels elevats costos dels projectes i per l'absència d'una política pública definida.⁹⁵⁶ Es tractava d'unir ports com el de Cádiz, Bizkaia o Tarragona amb centres de producció o de consum.

De tota manera, no va ser fins a la dècada de 1840 que es començà a debatre amb profunditat la política estatal respecte la construcció del ferrocarril, especialment després de l'aparició d'iniciatives privades com les que donarien lloc a les línies entre Barcelona i Mataró i entre Madrid i Aranjuez. El primer projecte de llei sobre ferrocarrils va ser presentat a la tardor de 1847 per l'aleshores ministre de Comerç, Instrucció i Obres Públiques Juan Bravo Murillo. Entre les disposicions principals considerava la necessitat d'establir una xarxa bàsica, que començaria amb la realització de quatre línies de ferrocarrils que tenien com a centre Madrid i que l'havien d'unir amb França, Portugal, Cádiz i a un dels ports més propers del Mediterrani. Com que la legislatura es tancà abans de poder-se discutir la proposta al Congrés, no s'anà més enllà.⁹⁵⁷

La tendència centralitzadora s'aprofundí amb el nou projecte de llei que Manuel Seijas Lozano, com a ministre de Comerç, Instrucció i Obres Públiques, dissenyà l'any 1850. El text discriminava entre les vies de servei general, que asseguraven la intervenció de l'Estat, i les de servei particular, lligades sobretot al transport de mercaderies i d'iniciatives industrials.⁹⁵⁸ Va ser en la comissió del Congrés que estudià el projecte, sense presència de cap representant català,⁹⁵⁹ que s'establí novament la preferència de disposar Madrid com l'origen de totes les línies. En aquest sentit foren quatre les principals vies que es fixaren com a prioritàries i amb sortida des de Madrid:

⁹⁵⁵ Germà BEL, *Espanya, capital París...*, p. 88.

⁹⁵⁶ *Ibid.*, pp. 90-91. Coincideix en la diagnosi, en bona mesura, Gabriel Tortella, que entre les principals causes del retard de la implantació del ferrocarril identifica com alguns dels punts més importants la inactivitat estatal, la falta de capitals i l'absència de coneixements tècnics. Vegin Gabriel TORTELLA, *Los orígenes del capitalismo en España: Banca, industria y ferrocarriles en el siglo XIX*, Madrid, Tecnos, 1973, p. 164.

⁹⁵⁷ Miguel ARTOLA (dir.), *Los ferrocarriles en España. 1844-1943*, Vol. I: *El estado y los ferrocarriles*, Madrid, Servicio de Estudios del Banco de España, 1978, pp. 45-49.

⁹⁵⁸ Consultin el projecte a DSC: legislatura 1849-50, pp. 791-795.

⁹⁵⁹ Hi prengueren part Salustiano de Olózaga, Patricio de la Escosura, Toribio Areitio, Manuel Antonio Lasheras, Mateo Murga, Federico Vahey i Luis María Pastor.

la primera amb destí a Irun via Valladolid i Burgos, la segona fins a Cádiz, la tercera amb Cartagena com a final i la quarta amb finalització a Portugal.⁹⁶⁰

Països com Gran Bretanya, Alemanya, Itàlia, Bèlgica o fins i tot França, malgrat un intent no reeixit d'aprovar un projecte radial amb París com a centre, van prioritzar la construcció del ferrocarril en funció de les necessitats del sistema productiu. En contrast, Espanya apostà novament per la centralització de les infraestructures.⁹⁶¹ En breu, i tal i com ha estudiat Germà Bel, la política d'infraestructures en la història contemporània espanyola, i amb arrels ja des de l'època moderna, respon a un ús en servei de la jerarquització territorial i de l'ordenació del poder a Espanya.⁹⁶² És a dir, que s'establí amb voluntat de convertir Madrid en el centre de la xarxa i com a punt central d'una política de centralització.

Davant d'aquesta realitat, que en matèria de ferrocarrils perjudicava en especial la zona oriental espanyola –Aragón i Catalunya, fonamentalment- no és estrany que novament els representants catalans fessin pinya per a reclamar la inclusió de la via entre Barcelona i Zaragoza (finalitzant a Madrid) a la de trajectes de servei general, però també, i en especial, per a exigir el mateix dispendi que rebien altres línies de ferrocarril. Cal recordar, per exemple, que mentre el ferrocarril que uní Barcelona i Mataró va ser estrictament promogut per interessos privats, la línia entre Madrid i Aranjuez, atorgada al marquès de Salamanca, ministre d'Hisenda durant el gabinet Pacheco, rebé un tracte molt diferent. Resumidament, aquesta última empresa va ser recolzada econòmicament per l'Estat i finalment adquirida per les arques públiques el 1852. Malgrat ho intentà, la primera no rebé beneficis similars.

Així, el juliol de 1851 la Diputació catalana reclamà formalment al govern, mitjançant una carta pública firmada per tots els diputats dels districtes catalans (vegin annex número 2),⁹⁶³ el mateix tracte dispensat a d'altres iniciatives públiques de ferrocarril, en al·lusió a projectes com el referenciat entre Madrid i Aranjuez, que s'amplià. En concret, es reclamava similar atenció a les línies entre Barcelona i Madrid i

⁹⁶⁰ Miguel ARTOLA (dir.), *Los ferrocarriles en España. 1844-1943*, Vol. I..., pp. 61-70.

⁹⁶¹ Vegin un anàlisi comparatiu a Germà BEL, *Espanya, capital París...*, pp. 91-100.

⁹⁶² Germà BEL, *Espanya, capital París...*

⁹⁶³ Dels 30 representants 27 firmaven la carta. S'hi troba a faltar Joan Prim i José Xifré, que no juraren el càrrec de diputat fins el mes de novembre següent, i Jaume Safont. Si no hi hagué una confusió amb el seu germà Josep per part del redactor que difongué l'escrit, desconec les raons per les que no figura Jaume Safont. És probable que es tracti d'una confusió o d'absentisme, tenint en compte que Jaume Safont subscriuí una esmena al Congrés pocs dies després en un sentit similar i que Ángel de Villalobos atribuï a l'absència d'alguns diputats el fet que l'escrit no fos signat per tots els parlamentaris catalans. Vegin DSC: legislatura 1851, p. 1887.

a una que unís el Principat amb França: «Atendiendo a la conveniencia y la justicia reconocida por los informantes de la comisión, que aconsejan hacer participe a aquella sección importante del territorio español de los beneficios que al mismo debe reportar el establecimiento de un buen sistema de ferrocarriles, mayormente cuando por un cálculo nada exagerado es evidente que habrán de contribuir con cerca de 40 millones anuales al gravamen que estas construcciones impondrán al país, desearían que la comisión del Congreso se sirviese incluir en el proyecto de ley, previo acuerdo del gobierno de S. M., una cláusula que establezca el derecho a iguales concesiones que las hechas en favor de la línea de Madrid a Almansa».⁹⁶⁴

Pocs dies després de l'aparició del text de la Diputació catalana, diputats d'inclinacions diverses –Ildefons Cerdà, Ángel de Villalobos, Pascual Madoz, Celestí Mas, Rafael López Ballesteros, Jaume Safont i Pere Moret- van refermar l'estratègia tot entregant al Congrés una proposició que reclamava un estudi més acurat en el desenvolupament del ferrocarril: «Pedimos al Congreso que antes de entrar en la discusión del proyecto del ferrocarril de Aranjuez a Almansa invite al gobierno a presentar a las Cortes un plan legislativo de los principales caminos de hierro que juzgue conveniente se construyan en España, basado sobre consideraciones generales, geográficas, políticas y comerciales».⁹⁶⁵

Villalobos defensà aquesta proposta i es lamentà que es donés preferència a línies com la d'Aranjuez a Almansa i no a la que havia d'unir Barcelona i Zaragoza amb Madrid. El diputat subratllà que diversos membres de la comissió havien considerat inicialment aquesta via entre les principals, però que finalment la descartaren. Argumentà la necessitat d'incloure-la entre les línies prioritàries, donat el moviment mercantil generat al seu voltant. A més, atès que calculava en una sisena part l'aportació del territori català als pressupostos estatals, considerava de justícia que almenys part d'aquesta contribució fos recompensada amb la inclusió de la línia.⁹⁶⁶

Inicialment tots aquests moviments no serviren per a integrar de manera permanent la línia de Barcelona a Zaragoza entre les de rang principal. Els successius projectes governamentals, que no acabaren quallant en llei, modificaren parcialment aquest descuit, però tampoc no suposaren una solució definitiva. Finalment, però, al Bienni Progressista s'aconseguí recuperar la línia de Barcelona a Madrid entre les de

⁹⁶⁴ *Diario de Barcelona*, núm. 205 (24-6-1851), pp. 11-12.

⁹⁶⁵ DSC: legislatura 1851, p. 1186.

⁹⁶⁶ *Ibid.*, pp. 1186-1190.

primer ordre.⁹⁶⁷ En qualsevol cas, no es modificà el sistema radial amb Madrid com a centre, tampoc en temps de mandat progressista. La xarxa ferroviària es va traçar de forma radial, amb el centre a Madrid, i no pas mirant les connexions cap Europa. Sense anar més lluny, l'ample de via va ser diferent a l'europeu. Segons el catedràtic d'història i institucions econòmiques Jordi Maluquer de Motes, això reflectia la indiferència dels grups polítics dominants per obrir-se a la resta de l'economia europea amb una connexió eficaç i barata.⁹⁶⁸ Aquestes mancances van propiciar uns efectes molt limitats a l'economia, que es perceberen en la segona meitat de la dècada de 1860 i el 1870 amb la crisi agrària, l'impacte de la Guerra de Secessió als Estats Units sobre els preus de cotó i la caiguda de vendes del sector tèxtil i el col·lapse del sistema financer.⁹⁶⁹

Respecte el sentit general de la política d'infraestructures espanyola resulta força reveladora la intervenció que Ildefons Cerdà féu en la legislatura de 1851. En ella valorà negativament la tasca que fins aleshores havia dut a terme l'Estat, en especial per una falta de planificació i d'anàlisi que l'únic que feia era perjudicar a la població. En referència a la construcció de carreteres sentenciava: «*Lo poco que se ha hecho ha sido con tal impremeditación y tanta ligereza, que bien puede asegurarse, sin terror de incurrir en equivocación, que la mitad cuando menos de los capitales invertidos hasta ahora se han malversado por falta de orden y de plan*». Tenint en compte aquesta experiència, el polític del Partit Democràtic reclamava no cometre els mateixos errors en la gestió del ferrocarril i estudiar detingudament la qüestió.⁹⁷⁰

Fet i fet, Cerdà denunciava com la política d'infraestructures tenia més a veure amb els deutes electorals que el govern havia contret en determinats indrets a l'hora d'assegurar-se la victòria de candidats afins, que no pas amb una política rigorosa que respongués a les necessitats socials i econòmiques reals. Cal no oblidar que la construcció de les infraestructures es convertí en un dels negocis més lucratius en què moltes vegades els mateixos polítics estaven implicats i se'n veien beneficiats.⁹⁷¹ El cas més recurrent és el de l'esmentat marquès de Salamanca, que tragué profit de la seva rellevància, tant al si del Partit Moderat com en els cercles propers a la Corona, per a beneficiar-se en el negoci del ferrocarril sense necessitat de l'aprovació del Congrés.

⁹⁶⁷ Germà BEL, *Espanya, capital París...*, pp. 103-112.

⁹⁶⁸ Jordi MALUQUER DE MOTES, *La economía española...*, p. 148.

⁹⁶⁹ *Ibid.*, pp. 152-153.

⁹⁷⁰ DSC: legislatura de 1851, pp. 1225-1227.

⁹⁷¹ Les vinculacions del Partit Moderat i els negocis ferroviaris a Juan PRO RUIZ, «Poder político y poder económico en el Madrid de los moderados (1844-1854)», *Ayer*, núm. 66 (2007), pp. 27-55.

Justament per la falta de distinció entre els negocis privats d'alguns polítics i l'acció política del govern, es formulà la necessitat de legislar al respecte i disposar que les adjudicacions dels ferrocarrils s'haguessin d'atorgar per llei, després d'haver estat aprovades pels cossos parlamentaris. De fet, la discussió acalorada del Senat a finals de la legislatura de 1853, sobre els límits que la legislació havia de contemplar respecte la concessió de línies ferroviàries, fou el que acabà amb el tancament precipitat de les sessions, el desgast progressiu d'un govern esquitxat per concedir llicències polèmiques i finalment al clima que conduí a la revolta de 1854.

Els representants dels districtes catalans tampoc no foren aliens a aquesta dinàmica. Des de l'exposat cas de Benet Vicens, que prengué part de comissions que després afavorien el traçat del ferrocarril per terrenys propis, fins alguns d'aquests diputats que reclamaven més atenció a la línia que unia Barcelona amb Zaragoza.⁹⁷² Probablement, no els impulsava tant el benefici del territori que representaven com el propi, ja que alguns com Celestí Mas i Àngel de Villalobos tenien inversions en aquella línia.⁹⁷³ Per tant, arran del seu impuls en sortiren beneficiats econòmicament. Com ha mostrat Pere Pascual, les elits econòmiques catalanes entenien que amb el ferrocarril no només es dotaria al territori d'un instrument que havia de repercutir en les activitats productives, sinó que a la vegada esperaven obtenir amb ell un benefici particular. Si més no, fins a la crisi del sector, esdevinguda a partir de 1864.⁹⁷⁴

No solament la construcció de ferrocarrils, sinó també altres infraestructures com el Canal d'Urgell suscitàren participacions similars.⁹⁷⁵ A banda de Jaume Ceriola, implicat en aquesta concessió i servint-se en aquest tipus de negocis de la proximitat amb els nuclis de poder i de decisió política, el cas de Joan Baptista Clavé és un dels més il·lustratius. Era un dels empresaris a qui el govern atorgà la concessió de la construcció del Canal d'Urgell el 1852, curiosament després d'haver exercit com a diputat en la legislatura 1850-51 i donant suport al govern amb el seu vot. A la vegada, Clavé era un dels principals inversors de la línia de ferrocarril Barcelona-Lleida-

⁹⁷² Sobre aquesta línia vegin Pere PASCUAL, «La línia de Barcelona a Saragossa», a Jordi NADAL, Carles SUDRIÀ (dir.), *Capitalistes i fabricants: el finançament de la industrialització catalana (1815-1866)*, [Universitat Autònoma de Barcelona], 1994, pp. 436-487.

⁹⁷³ *Diario de Barcelona*, núm. 271 (27-9-1852), p. 2 i Jaime CARRERA PUJAL, *La Economía de Cataluña en el siglo XIX*, volum IV..., p. 324.

⁹⁷⁴ Pere PASCUAL, *Agricultura i industrialització a la Catalunya del segle XIX: Formació i desestructuració d'un sistema econòmic*, Barcelona, Crítica, 1990, p. 97.

⁹⁷⁵ Al respecte, Oriol JUNQUERAS VIES; Maria Antònia MARTÍ ESCAYOL, *Manel Girona, el Banc de Barcelona i el canal d'Urgell: Pagesos i burgesos en l'articulació del territori*, Lleida, Pagès, 2003; Lluïsa PLA TOLDRÀ, *Els Girona...*

Zaragoza.⁹⁷⁶ Per això, no resulten gens desafortades les observacions que l'historiador Juan Antonio Inarejos fa al respecte d'empreses com les dels ferrocarrils, que eren defensades sovint a Corts com a iniciatives d'interès públic que havien d'ajudar al progrés del país, però darrera d'aquestes belles paraules moltes vegades hi havia suculents negocis personals.⁹⁷⁷ El mateix Villalobos es referí a la construcció de ferrocarrils com una empresa necessària i que concedia «*beneficios al país*», mentre que la pèrdua de l'atribució de línia prioritària per part del trajecte Barcelona – Zaragoza perjudicava «*notablemente a la sociedad*».⁹⁷⁸

El llenguatge utilitzat, doncs, es presentava com una eina parcial, que només reflectia una part dels autèntics desitjos dels parlamentaris. Això era conseqüència del canvi de perspectiva que amb l'arribada del liberalisme s'anà introduint al voltant de les atribucions que havia de tenir un càrrec públic. Si en l'Antic Règim les esferes pública i privada no estaven del tot delimitades, aleshores es van començar a definir i els beneficis particulars aconseguits a través de l'exercici d'un càrrec públic van esdevenir socialment reprovats. Per tant, accions antigament tolerades com l'enriquiment personal d'un polític aprofitant l'exercici del poder van passar a no ser admeses i a rebutjar-se.⁹⁷⁹ D'aquí la necessitat d'ometre l'enriquiment personal en el llenguatge públic dels polítics i el fet de posar l'èmfasi en els beneficis per a la població.

En aquest cas no parlo de corrupció, però sí de pràctiques de benefici particular a través de l'ús de càrrecs públics. És a dir, la política i els negocis podien estar barrejats durant el liberalisme. No obstant això, no tot s'acceptava. L'abús de poder per a lucrar-se no era socialment acceptable. Com a mínim, això sembla desprendre's després que una de les principals causes de la revolta de 1854, tot i que evidentment no l'única, estigué lligada a la visibilitat d'aquesta problemàtica. Així, més que desaprovar un guany econòmic a través de la política, allò més reprovable era la seva visibilitat. Aquesta era la veritable raó de la contradictòria realitat entre accions i discursos. Una cosa era el discurs públic, i una altra de ben diferent l'acció.

El que reflectia aquest ús del llenguatge era la transformació de les relacions de poder entre les elits i la resta de la societat. La relació de dominació política començà a

⁹⁷⁶ Josep Maria PONS ALTÉS, «Clavé y Vidal, Juan Bautista...». Si bé, a l'octubre de 1854 Clavé sortí de l'empresa que formava amb els Girona, per desavinences. Vegin Lluïsa PLA TOLDRA, *Els Girona...*, p. 128.

⁹⁷⁷ Juan Antonio INAREJOS MUÑOZ, *Ciudadanos, propietarios...*, pp. 321-351.

⁹⁷⁸ DSC: legislatura 1851, pp. 1186-1188.

⁹⁷⁹ Jens Ivo ENGELS, Frédéric MONIER, «Introduction», a Olivier DARD; Jens IVO ENGELS; Andreas FAHRMEIR ; Frédéric MONIER (dir.), *Scandales et corruption à l'époque contemporaine*, vol. III: *Les coulisses du politique dans l'Europe contemporaine*, Paris, Armand Colin, 2014, pp. 13-30.

modificar-se, amb l'aparició de la ciutadania, que progressivament se l'hagué de considerar. D'aquí la necessitat de tenir-la en compte també en el llenguatge, encara que fos una qüestió més formal que real. En certa mesura, aquesta realitat es repetí en les reivindicacions al voltant de la política de reclutament militar, que tot seguit analitzo.

9.3.- La fi d'un reclutament particular i voluntari: La imposició de les quintes

El sistema de reclutament militar per quintes va ser una de les principals problemàtiques socials del segle XIX espanyol. La seva convocatòria despertava indignació generalitzada entre la població, tenint en compte que els reclutes havien d'oferir fins a set anys de servei, que la seva remuneració era escassa i que si el destí era ultramar, prop de la meitat dels allistats hi deixaven la vida. Però especialment eren percebudes com un sistema injust per la desigualtat amb què penalitzaven els diferents sectors socials. Els més adinerats podien esquivar fàcilment la denominada contribució de sang, mentre els més desfavorits poc hi podien fer. La llei de reclutament de 1837, que establí els fonaments de la legislació del servei militar per a bona part del segle XIX, abolí les exempcions gratuïtes dels sectors privilegiats. Ara bé, a la pràctica permeté la substitució a través del pagament d'un cànon que facilitava l'exempció del servei als més enriquits.

Aquest tipus de recurs arribà a ser tan estès que el 25 d'abril de 1844 es promogué un decret per tal de regularitzar la substitució i així evitar-ne l'abús. En comptes de disminuir les divergències socials en el procés de crida a les armes, el text les acabà accentuant. S'estipulà, per exemple, la necessitat de dipositar una fiança de fins a 5.000 duros a l'hora de presentar substitut.⁹⁸⁰ Per això, la legislació no va ser ben rebuda per a la major part de la població i les queixes van irrompre amb força al Congrés. Pel cas, diversos veïns de Madrid sol·licitaren que es modifiqués el decret⁹⁸¹ i fins i tot el diputat madrileny José María Fernández de la Hoz interpel·là al govern per saber si es rectificaria, tot i que amb resultats infructuosos.⁹⁸² Per la seva banda, diversos caps i torrers de la costa d'Almeria peticionaren l'exempció del servei pels seus fills, però la proposta fou desestimada.⁹⁸³ La percepció popular d'aquest sistema d'allistament fou d'una càrrega social insostenible, esdevenint una mesura impopular i àmpliament

⁹⁸⁰ «Marcha del gobierno», *El Pensamiento de la Nación*, núm. 14 (8-5-1844), p. 15.

⁹⁸¹ DSC: legislatura 1844-45, p. 1895.

⁹⁸² *Ibid.*, pp. 1961 i 2274.

⁹⁸³ *Ibid.*, pp. 1286, 1580 i 1845.

rebutjada, fins el punt de provocar l'emigració clandestina de molts joves allistats.⁹⁸⁴ Els parlamentaris catalans no foren impermeables a aquest sentiment i també rebutjaren el sistema. En referència a aquestes últimes mesures de 1844, Francesc Perpinyà es mostrà especialment crític: «*Estas disposiciones o reglas son sumamente gravosas a las personas que quieren hacer uso de la sustitución, porque se puede decir que no solamente la dificultan, sino que la imposibilitan en general, y esto produce un daño grave, porque arranca de la labranza y de las artes una porción de brazos utilísimos*».⁹⁸⁵

En tot cas, la problemàtica a Catalunya prengué novament un caràcter singular. Les quintes no suposaven allí tan sols una càrrega social feixuga, si és que ja de per si això no era suficient inconvenient, sinó que la seva implantació a la vegada representava la imposició d'un sistema homogeneïtzador. El desig de l'Estat liberal d'uniformar el model mitjançant la imposició del sistema de quintes, una fórmula que suposava un sorteig entre els joves en edat d'allistar-se i l'obligació de servir a l'exèrcit durant anys de servei, fou el detonant d'aquest canvi de tendència. De fet, aquest tipus de reclutament forçós que suposaven les quintes no s'havia implantat mai a Catalunya, donat que fins el 1845 pogué mantenir-se el procediment provinent dels temps de la monarquia Habsburg. És a dir, un funcionament voluntari i remunerat, que no implicava unes conseqüències socials carregoses.⁹⁸⁶ Aquest intent d'acabar amb aquest mètode particular que fins aleshores havia regulat el reclutament militar a Catalunya encengué els ànims de la població, que maldà per evitar la seva imposició, encara que no se'n sortí.

Malgrat Catalunya es lliurà d'aquest sistema fins el 1845, i les províncies basco-navarreses fins el 1876, ja al segle XVIII la monarquia borbònica provà d'introduir al Principat mètodes d'incorporació de la població civil a la disciplina militar. L'any 1726 Felip V mirà d'implantar un reclutament forçós, però la forta oposició que es trobà el féu desistir. El fet d'haver de passar d'un enrolament voluntari a un d'obligatori, en què s'acabà amb la possibilitat de buscar substituïts als homes ja quintats, es veié com un

⁹⁸⁴ José JIMÉNEZ GUERRERO, «La emigración clandestina durante el proceso de reclutamiento militar. El caso de Málaga en el segundo tercio del siglo XIX», *Anales de Historia Contemporánea*, núm. 21 (2005), pp. 359-381.

⁹⁸⁵ DSC: legislatura 1844-45, p. 295.

⁹⁸⁶ Vegín un resum de la història del reclutament al Principat, del segle XVIII fins a mitjans segle XIX, a Francesc BONAMUSA; Joan SERRALLONGA, *Del roig al groc: Barcelona 1868-1871: quintes i epidèmies*, Barcelona, L'Avenç, 1995, pp. 14-25. En referència a la problemàtica militar al Principat, al segle XVIII, Lluís ROURA i AULINAS, «Subjecció i militarització a la Catalunya del segle XVIII», a Joaquim ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme al catalanisme...*, pp. 289-315.

sistema no només aliè a la fórmula tradicional fins aleshores utilitzada, sinó especialment inconvenient per a la població.

Davant les diverses temptatives d'imposar el canvi de legislació, la societat catalana es rebel·là. Tal vegada el cas més recordat és el de 1773. Carles III provà d'implantar durant el seu regnat un alistament obligatori amb lleva anual, que implicava tots els homes solters de 17 a 36 anys i que exclouïa la substitució. La mesura fracassà arreu de la monarquia, però fou especialment remarcable la contestació catalana. La voluntat del monarca d'imposar aquest sistema al Principat i d'acabar amb la voluntarietat despertà les protestes populars i una resposta coordinada de la societat civil. A tal punt arribà la situació que es reuní una junta de representants dels corregiments catalans, sota el nom de Diputació de Catalunya, per a buscar una sortida al conflicte generat. La tensió s'allargà de tal manera, que el rei hagué d'ordenar l'excusació de la ciutat de Barcelona en el sorteig de 1776.⁹⁸⁷

Tot i això, amb l'arribada del segle XIX es recorregué novament a crides per sorteig, particularment en contextos bèl·lics com el de la Guerra del Francès. Aleshores, el primer ministre Manuel Godoy recuperà la *Ordenanza para el reemplazo anual* de 1770, que contemplava ja el sorteig de places vacants en els regiments de línia per a ampliar el nombre de reclutes. Així, va introduir aquesta variant en el text oficial de 1800 i la implementà durant la guerra per a nodrir l'exèrcit.⁹⁸⁸ D'aquesta manera, passaven a sortejar-se anualment, a través de les lleves, aquelles places no cobertes per voluntaris. Així, de manera progressiva s'anaren efectuant reclutaments cada cop més nombrosos, d'acord amb les necessitats bèl·liques del moment. Cal tenir en compte que Espanya va ser el país del món amb un major nombre de dies de guerra al llarg del segle XIX, amb un cost de no menys de dos milions de morts i uns 25.000 milions de pessetes.⁹⁸⁹ Aquestes circumstàncies contribueixen a explicar el desig de les autoritats de disposar de soldats suficients per a l'exèrcit. La manera més òptima i menys costosa pels pressupostos era a través de la convocatòria de civils.

Fins a mitjan segle XIX el Principat mantenia la voluntarietat, però davant la dificultat de respondre al creixement del nombre de reclutes incorporà rodamóns,

⁹⁸⁷ Vegin Lluís ROURA i AULINAS, «La diputació de Catalunya de 1773», *Pedralbes*, núm. 23 (2003), pp. 237-262.

⁹⁸⁸ José Luis NIEVA ZARDOYA, «Implantación del servicio militar en Navarra: El precio de la derrota», *Iura Vasconiae*, núm. 4 (2007), pp. 415-435.

⁹⁸⁹ Juan Pablo FUSI; Jordi PALAFOX, *España, 1808-1996: El desafío de la modernidad*, Madrid, Espasa Calpe, 1997, pp. 41-42.

delinqüents i fins i tot aturats.⁹⁹⁰ A la vegada, la consolidació progressiva del liberalisme suposà una voluntat manifesta de regular les condicions de l'enrolament. Per exemple, amb l'esmentada llei de 2 de novembre de 1837 se sistematitzava l'edat d'allistament (entre 18 i 25 anys), el temps de servei a l'exèrcit i el nombre de soldats necessaris.⁹⁹¹ Ara bé, amb l'entrada del Partit Moderat al govern l'any 1844, ja no es tractava només de legislar, sinó d'homogeneïtzar a tot el territori el sistema, d'acord amb el model d'Estat centralista. Per això, s'imposà el sorteig per quintes, acabant d'aquesta manera no només amb la voluntarietat del reclutament, sinó amb la possibilitat de buscar substituïts prèviament al repartiment.

Amb anterioritat, les substitucions al Principat eren organitzades col·lectivament mitjançant la recaptació des dels ajuntaments o els gremis, entre d'altres organismes que imposaven arbitris directes, universals i proporcionals a la riquesa. Així, la progressiva introducció del nou ordenament, que pretenia establir únicament la possibilitat de substitució *a posteriori*, suscità un rebuig generalitzat. L'abolició de les quintes ja era un reclam indispensable en totes les proclames revolucionàries prèvies a 1844. Per exemple, en els aixecaments a Barcelona de 1835, 1836 i 1840 o en el de Reus del 1841.⁹⁹² També en la revolta de 1843 es reclamava la reducció de l'exèrcit a només 50.000 homes, destinats exclusivament a la defensa de les fronteres.⁹⁹³ El rebuig a les quintes no féu més que créixer a partir d'aleshores, i fou una constant la demanda de la seva abolició cada cop que hi havia un aixecament.

Si de cas, no era necessària una insurrecció per a sol·licitar-ne formalment la derogació o algun tipus de modificació que n'alleugerís els efectes. Aprofitant la visita de la reina a Barcelona el 1844, la Diputació Provincial de Barcelona i el consistori de la ciutat pregaren al president del consell de ministres, Ramón María Narváez, que declarés com a complertes les quintes endarrerides fins el 1843, en atenció als serveis prestats pels habitants de la província durant la Primera Guerra Carlina. D'aquesta manera, s'acceptava la condonació del pagament pendent en concepte de substitució. El general prometé complir-ho si s'entregava la quinta corresponent al 1844,⁹⁹⁴ però es desentengué de la possibilitat d'eximir el territori de l'aplicació de l'esmentat decret de 1844. L'obra de govern de Narváez, en realitat, fou destinada a incrementar el nombre

⁹⁹⁰ Francesc BONAMUSA; Joan SERRALLONGA, *Del roig al groc...*, p. 16.

⁹⁹¹ Per a la seva consulta, *Gaceta de Madrid*, núm. 1129 (1-1-1838) i *Gaceta de Madrid*, núm. 1130 (2-1-1838).

⁹⁹² Francesc BONAMUSA; Joan SERRALLONGA, *Del roig al groc...*, p. 18.

⁹⁹³ Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim...*, p. 290.

⁹⁹⁴ Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, Volum IV..., pp. 20-21.

de soldats, tenint en compte que si el 1843 l'exèrcit de l'interior no arribava a 50.000 homes, pocs anys després s'incrementà fins a superar els 100.000, deixant de banda els 40.000 de les forces a les colònies. Les files havien augmentat especialment per quintes com la de 1848, que cridà a les armes 75.000 homes, el triple de l'habitual.⁹⁹⁵

El clima de malestar social generat entre la població catalana per aquestes circumstàncies s'encomanà entre els seus representants polítics. El 1846, Tomàs Illa i Balaguer féu al·lusió al Congrés de la trobada amb Narváez a Barcelona dos anys abans. El polític formava part del consistori de la ciutat en la seva visita i li retragué les promeses que al seu entendre havia incomplert. A la vegada, exigí la pervivència de l'antic sistema de reclutament del Principat: *«Solamente, señores, en las quintas correspondientes a los años de 1843 y 44, faltándose a una palabra solemne que se dio en mi presencia y en la de otras personas muy notables, se quiso exigir de los catalanes un sacrificio para nosotros el más repugnante, como es el ser soldados por fuerza, pagándose con la más negra ingratitud los servicios contraídos en 1843, y obligando a que se verificase por primera vez el sorteo en Barcelona, a que se exigiese tan penoso y repugnante servicio»*.⁹⁹⁶

En realitat, sembla que ja aleshores Narváez no s'acabà de comprometre del tot en les demandes exigides i encara menys en mantenir la diferenciació en la fórmula de l'allistament. En conseqüència, i malgrat les múltiples peticions, el sorteig per quintes finalment s'intentà imposar als municipis catalans l'any 1845. S'intentà, perquè la resposta, com ja havia passat al llarg del segle XVIII, fou contestatària. El 6 de juliol de 1845 s'havia de realitzar el sorteig, però en general no es dugué a terme. A Sant Andreu del Palomar s'impedí tocant a sometent, fins que l'exèrcit reprimí els revoltats.⁹⁹⁷ A Terrassa fou el mateix consistori que s'oposà a aplicar el decret de 1844, mentre a Valls i a Olot la resposta popular també comportà l'agitació social uns quants dies. En aquesta última població, les institucions municipals i la població local estaven de banda dels joves revoltats. Així, quan s'oprimiren els amotinats, també es renovà l'Ajuntament amb voluntat d'apaivagar els ànims, encara que sense gaire èxit.⁹⁹⁸

La predisposició de les autoritats locals d'Olot per a frenar l'allistament sembla que es repetí en diversos municipis catalans. Si més no, així ho transmetia des del

⁹⁹⁵ Juan PRO RUIZ, *Bravo Murillo...*, p. 222.

⁹⁹⁶ DSC: legislatura de 1846-47, p. 1021.

⁹⁹⁷ Robert VALLVERDÚ i MARTÍ, *La guerra dels Matiners...*, p. 106.

⁹⁹⁸ Joan BARNADAS i PUIGFERRER, *El progressisme a Olot (1835-1871)*, Olot, projecte d'investigació inèdit, 1-2-2005, pp. 108-111. ACG, Olot.

govern polític de la província de Barcelona, Francisco Chico,⁹⁹⁹ al general Narváez: «Entre los mozos hay predisposición a oponerse para que no se verifique [la quinta], apoyados por cierta clase de sujetos influyentes. Hace cinco o seis días se presentaron dos a caballo en el distrito de Badalona, pueblo que dista una hora de esta capital, aconsejando a aquellos [que] no permitiesen de ningún modo hacer el sorteo».¹⁰⁰⁰ La revolta s'estengué sobretot a la província de Barcelona, a indrets com Martorell, Igualada o Sabadell, a banda dels ja esmentats. De tota manera, tingué ressò arreu del territori català. La diputació de Barcelona manifestava les claus de l'àmplia extensió de la protesta, en un manifest a la reina. Hi destacava l'impediment de poder contractar substituïts abans del sorteig i les traves que el govern posava a la coordinació entre les corporacions locals per a buscar solucions, en forçar a seguir únicament les seves directrius. En no poder trobar una via de sortida pactada i davant l'expansió de la protesta, el govern recorregué a l'exèrcit per tal d'apaivagar-la. Deixà prop d'una trentena de morts i nombrosos presoners pel camí.¹⁰⁰¹

Tot plegat culminà amb l'enviament a terres catalanes de Félix María Messina. La vinguda coincidí amb les eleccions parcials de 1845, però juntament amb la finalitat d'elaborar una llista electoral, Messina es desplaçà al territori amb una segona fita: comprovar que les revoltes contra les quintes havien finalitzat i obligar a efectuar el sorteig del servei militar d'acord amb el nou ordenament. Acabat d'arribar al Principat així li ho certificava a Narváez: «Haré cumplir lo mandado acerca de quintas y esta opinión se la manifiesto añadiendo que mi ida ningún inconveniente ofrece. He tenido dos largas sesiones con el jefe político y hemos adelantado bastante encontrándonos muy conformes en los principales medios de llevar a cabo la empresa».¹⁰⁰²

El cert és que les dificultats per a procedir al sorteig dels quintats no minvaren, ni tan sols amb la presència de Messina, que si bé tingué èxit a les eleccions, li costà més solucionar l'enrolament militar. La problemàtica no es resolgué fins pràcticament a principis de 1846, i sobretot gràcies a la intervenció decidida del capità general de Catalunya, Manuel Bretón. Amb l'empara del govern de Madrid utilitzà l'estat de setge i les mesures que estigueren al seu abast tant per a pressionar i amenaçar les autoritats

⁹⁹⁹ Aleshores, el cap polític en comissió era Josep Maria de Gispert (vegin Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*, p. 603). Així, pot ser que Chico estigués al capdavant del govern, enviat per Narváez.

¹⁰⁰⁰ «Carta de Francisco Chico a Ramón María Narváez, Barcelona, 15-6-1845», 2. D. Francisco Chico. Jefe político de Barcelona, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

¹⁰⁰¹ Francesc BONAMUSA; Joan SERRALLONGA, *Del roig al groc...*, p. 21.

¹⁰⁰² «Carta de Félix María Messina a Ramón María Narváez, Barcelona, 13-11-1845», Volum 65 – 9/8126 – Documentació varia. 2ª secció M-Me, Peça 23, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

locals per a efectuar el sorteig pertinent, com per a perseguir els pròfugs i còmplices de la inhibició de les quintes.¹⁰⁰³ En tot cas, amb el context de crisi i de la Guerra dels Matiners, la realització del sorteig de les quintes seguí amb problemes a Catalunya i no es pogué dur a terme amb la normalitat desitjada per l'administració.

El més freqüent, per tal d'esquivar ser allistat, era recórrer a una empresa que mitjançant una quota es fes càrrec de buscar substituïts als quintats. És clar que les dificultats per a pagar-la tampoc no se saldaven fàcilment. A la vegada, els mateixos consistoris, a l'hora de configurar el cens, tampoc no estalviaven recursos fraudulents per a mirar de defugir la crida. Per exemple, mitjançant la disminució de la població en el cens municipal per tal de minvar el nombre de reclutats. O bé quintar persones amb disminucions físiques, que a la llarga haurien de ser descartades. Fins i tot, se subornava a l'encarregat de controlar les talles dels joves allistats.¹⁰⁰⁴ En definitiva, mostres que palesen la recurrència de les actuacions desenvolupades pels consistoris, per tal d'atenuar el cost humà de la militarització.

Aquesta situació a Catalunya empenyé els seus representants polítics a actuar en dues clares línies d'intervenció. D'una banda, donat que les quintes eren una problemàtica generalitzada, treballaren amb d'altres polítics per a combatre el sistema o, si més no, per a mirar de disminuir el nombre d'efectius allistats i/o atenuar els efectes socials del reclutament. Així, ja que eren mesures àmpliament compartides no només per la majoria de parlamentaris dels districtes catalans era possible actuar de comú acord amb representants d'altres circumscripcions espanyoles. A mode d'il·lustració, en la legislatura 1846-47 es discutí un projecte de llei que tenia l'objectiu de cridar a les armes 50.000 homes en dos anys.¹⁰⁰⁵ Els diputats catalans Joaquim Martí i Andreu, Ramon Maresch, Josep Francesc Ixart i Felip de Martínez Davalillo no tingueren cap problema per unir-se amb d'altres diputats moderats espanyols per a presentar dues esmenes al projecte. Juntament amb ells, firmaren les propostes el gallec Antonio María Coira, el càntabre José Felipe de Quijano i el lleonès Anselmo Casado. La primera proposta volia limitar la crida a les armes als 25.000 homes de 1846, mentre la segona desitjava facilitar l'accés a la substitució, mitjançant una notable disminució de la fiança.¹⁰⁰⁶

¹⁰⁰³ Josep Maria OLLÉ ROMEU, *L'oligarquia i la construcció...*, pp. 334-341.

¹⁰⁰⁴ José JIMÉNEZ GUERRERO, *El reclutamiento militar en el siglo XIX: Las quintas en Málaga, 1837-1868*, Málaga, Universitat de Málaga, 2001.

¹⁰⁰⁵ DSC: legislatura 1846-47, p. 1015.

¹⁰⁰⁶ *Ibid.*, p. 1266.

D'altra banda, aquest tipus d'entesa no es limitava a una coordinació entre polítics moderats, sinó que podia incorporar diversos posicionaments ideològics. Ho demostra l'esmena que presentaren en la mateixa legislatura el moderat Ángel de Villalobos i el progressista Cirilo Franquet. Els acompanyaren Félix Martín (Toledo), Francisco Ruiz del Árbol (Zamora), Justo García Suelto (Toledo), Miguel Roda (Granada) i Pascual Polo y Monge (Zaragoza). Reclamaven regular les diverses opcions per a redimir-se del servei.¹⁰⁰⁷ Totes les propostes foren desestimades.

En segon lloc, l'altra gran línia d'actuació passà per la coordinació dels representants de Catalunya mitjançant la Diputació catalana i amb l'objectiu primordial de buscar alternatives a la fi de l'enrolament voluntari i a la imposició de la substitució *a posteriori*. Entre les sortides més comunes, l'extensió de l'accés a la substitució o provar de reduir l'impacte social del nou sistema amb el pagament d'un cànon en funció del nombre d'homes que havien de servir a l'exèrcit. En altres paraules, un intent de canviar l'enrolament d'homes per un gravamen, de manera que s'evités l'obligació de servir a l'exèrcit. Tal era el malestar que generava la nova legislació al Principat que el polític Antonio Ros de Olano recomanà a Narváez la necessitat de cedir i buscar alguna solució: «*El mucho que indico a V. sería que se dijese a los pueblos que en adelante se les permitirá la substitución sin obligarles a hacer el depósito, que es lo que más repugnan*».¹⁰⁰⁸

Al Congrés dels diputats, aquestes línies de treball quedaren reflectides amb la presentació de dues esmenes en la legislatura 1847-48. Diputats de pràcticament totes les circumscripcions catalanes –a excepció de la província de Girona– provaren de reduir les dificultats d'accés a la substitució. D'una banda, sol·licitaven deixar sense efectes legals l'obligació de dipositar els 5.000 duros de fiança per a obtenir un substitut. De l'altra, pretenien acabar amb les nombroses restriccions que la legislació de 1844 imposava per a poder accedir a una segona substitució,¹⁰⁰⁹ com ara que s'hagués d'estar casat o gaudir de la condició de fill únic.¹⁰¹⁰ Josep Manso defensà amb aquestes iniciatives la necessitat d'adequar la legislació de les quintes a la realitat socioeconòmica catalana: «*Y lo que desean sobretudo [los firmantes] es que en un país como el nuestro, en donde son tan necesarios los brazos para la industria como para la*

¹⁰⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁰⁸ «Carta d'Antonio Ros de Olano a Ramón María Narváez, Barcelona, 1-5-1848», Correspondència, 12. Marquès de Guad-el-Jelú, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

¹⁰⁰⁹ DSC: legislatura 1847-48, p. 478.

¹⁰¹⁰ Per a més detalls sobre el decret-llei de 25 d'abril de 1844 vegin *El Boletín del Ejército*, Madrid, 1844, pp. 65-69.

*agricultura, se facilite la sustitución. El depósito es verdad que se puede basar en fincas; pero a la clase agricultora, gravada ya con los bagajes, alojamientos y otras muchas cargas, es menester conocer que le es tan difícil dar esa garantía en fincas como en dinero».*¹⁰¹¹

En un sentit més ampli, Manso també reclamà la urgència d'elaborar una llei sobre les substitucions. El ministre de la Governació Luis José Sartorius desestimà amb condescendència les esmenes, en afirmar que aquell no era l'objectiu de la discussió, sinó el contingent d'homes que necessitava l'exèrcit.¹⁰¹² La desconsideració de la resposta va ser tal, que fins i tot el president de la cambra baixa, Alejandro Mon, li hagué de recordar al seu company de files que «*era competencia del Congreso*» examinar qualsevol modificació a la llei que cridava a les armes 25.000 homes.¹⁰¹³

Com ja havia passat amb les infraestructures, aquest tipus de demandes presentades per diversos representants dels districtes catalans acostumaven a ser rebudes amb desconfiança i a quedar en no res. Per això, novament resultava més oportú actuar amb discreció i a porta tancada amb representants del govern, que no pas fer-ho a la llum pública del Congrés. En aquest sentit, la Diputació catalana treballà amb els gabinets moderats per a buscar una solució, especialment després que en el context de la Guerra dels Matiners les quintes no s'havien pogut efectuar amb normalitat. Un cop acabat el conflicte, el govern no perdonà les obligacions pendents.

Les negociacions entre el govern i la Diputació catalana s'albiraven indispensables per a trobar una sortida. Quatre diputats catalans, un representant de cada província, amb el capità general Manuel de la Concha al capdavant, van reunir-se en diverses ocasions amb Mariano Miguel Reinoso, ministre de Foment, i amb Juan Bravo Murillo, president del consell de ministres, per a desencallar la situació.¹⁰¹⁴ Finalment, el mes de març de 1852 s'arribà a un acord respecte del pagament de les quantitats pendents de subrogació de les quintes dels anys 1846, 1847 i 1848. El deute era condonat, a canvi que es destinés l'import a la construcció de carreteres generals: «*En el plazo de cinco años se satisfagan cinco millones a razón de un millón en cada uno, sacados del fondo de carreteras provinciales aplicables a carreteras generales y lo*

¹⁰¹¹ DSC: legislatura 1847-48, p. 548.

¹⁰¹² *Ibid.*

¹⁰¹³ *Ibid.*, p. 549.

¹⁰¹⁴ *La Época*, núm. 940 (13-3-1852), p. 3.

*restante se invierta en jornales que deberán emplearse en caminos vecinales de la demarcación respectiva de cada pueblo».*¹⁰¹⁵

És a dir, l'import anava destinat al pressupost de les carreteres generals, que com s'ha exposat eren justament aquelles que finançava l'Estat. Per això, el pacte aconseguit permetia tancar, encara que en fals, la problemàtica de les quintes. L'acord castigava greument el desenvolupament de les infraestructures. El que es guanyava –que els ajuntaments no veiessin més escanyades les seves finances per pagar les quintes endarrerides-, es perdia per una altra banda –el finançament de les carreteres i infraestructures en sortia tocat. Precisament per això, les diputacions provincials catalanes inicialment no ho veieren amb bons ulls i rebutjaren la resolució, tot i que acabaren claudicant per la feina feta a través de la Diputació catalana. En conseqüència, aquella fou una resolució puntual, que no afectà a la implementació del sistema de quintes al Principat, que seguí vigent, malgrat el manifest rebuig social.

Un cop més, cal tenir present la importància del llenguatge en la mediació de tot aquest conflicte. En general, els diputats que sostenien aquestes mesures les presentaven en el seu discurs com una demanda a favor de l'interès general i pel bé dels sectors socials més desfavorits. Pascual Madoz, per exemple, reivindicà l'ampliació de l'accés a la substitució amb aquestes paraules: «*Voy a apoyar su justicia, que es de mucha importancia para todas las personas y para todas las familias que tengan la desgracia [...] de que a alguno de sus individuos le quepa la suerte de soldado*».¹⁰¹⁶ És indubtable que bona part d'aquests polítics que asseguraven vetllar pels interessos de la població, a la vegada mostraven una acció totalment contradictòria amb aquestes intencions. Els casos més flagrants els aporten aquells diputats que s'enriquien a costa del pagament de substituïts. És a dir, aquells que establien empreses que es dedicaven a lucrar-se mitjançant la contractació de substituïts.

No foren pocs els que així ho feren, començant per Madoz, que com ja he comentat compartia amb Ignasi Maria Sullà la participació en la Companyia General del Iris, d'assegurances contra la calamarsa, la pedra i les quintes. També Joan Vilaregut invertí considerablement en la Sociedad General de Sustitución de Quintos,¹⁰¹⁷ mentre Joan Baptista Clavé i Ramon Maresch ho feren en la Compañia Catalana General de

¹⁰¹⁵ *El Áncora*, núm. 795 (5-3-1852), p. 6.

¹⁰¹⁶ DSC: legislatura 1847-48, p. 547.

¹⁰¹⁷ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *Joan Vilaregut...*, p. 78.

Seguros,¹⁰¹⁸ dedicada entre d'altres a la contractació de substituïts per a les quintes. La política i la defensa dels interessos col·lectius esdevenia un cop més paraigües i context idoni pels negocis particulars. Paral·lelament, el llenguatge públic dels polítics tendia a ometre aquesta faceta lucrativa, mentre ressaltava la salvaguarda dels interessos majoritaris.

9.4.- Les temences econòmiques i socials al nou règim tributari

Tal i com havia passat amb el model radial de les infraestructures o amb la uniformització del reclutament militar, els governs de la Dècada Moderada també impulsaren nous ordenaments en matèria de contribucions, encaminats a garantir la mateixa política centralista. En aquest cas, el punt d'inflexió determinant a l'època aquí considerada arribà amb la reforma de la hisenda de 1845, que entrà en joc per la insuficiència d'ingressos estatals, per la necessitat de fer front a l'endeutament creixent i per la voluntat d'introduir homogeneïtat en el sistema recaptador.

La reforma que impulsaren el ministre d'Hisenda, Alejandro Mon, i Ramón de Santillán, la seva mà dreta al ministeri,¹⁰¹⁹ es fonamentava en el sistema centralitzador que el moderantisme aplicà en l'administració. Justament, foren les delegacions del ministeri d'Hisenda a les províncies les que supervisaven en tot moment les diputacions provincials a l'hora d'establir la distribució de la contribució territorial sobre béns immobles. El govern estipulava la xifra que cada província havia de satisfer, traslladava les quotes a les diputacions provincials i aquestes les havien de repartir finalment entre els pobles de la seva jurisdicció. Amb aquest funcionament, tant es rebutjaven les demandes descentralitzadores de les províncies, dependents de les delegacions ministerials, com es controlava la càrrega fiscal des del poder central.¹⁰²⁰ Tot plegat suposava la uniformització del sistema tributari, fins aleshores divers segons les particularitats de cada territori, a excepció de Navarra i les províncies basques, que seguien gaudint de les prerrogatives forals.

La reacció es dirigí particularment en contra de la contribució territorial sobre béns immobles, que generà entre el 20 i el 25% de la recaptació estatal. Encara més irada fou la resposta vers els impopulars consums, que suposaven el 10% de la

¹⁰¹⁸ «Barcelona», *El Eco del Comercio*, núm. 1011 (10-12-1845), p. 2.

¹⁰¹⁹ Per a més detalls sobre Món i la reforma, Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon...*

¹⁰²⁰ Salvador CALATAYUD; Jesús MILLÁN; María Cruz ROMEO (eds.), *Estado y periferias...*, pp. 58-59.

contribució total a partir del gravamen dels productes bàsics de consum.¹⁰²¹ Per damunt de tot, castigaven els sectors socials amb menys poder adquisitiu. Tampoc no s'han de desconsiderar les càrregues sobre la indústria i el comerç, que en els cercles industrials generaren malestar, específicament per la part variable proporcional al lloguer reemborsat per locals de negocis.¹⁰²²

Per la novetat, amb les diferències que incorporava respecte el model fins llavors aplicat a cada territori, per l'increment de les taxes que revertien en la població i per l'arbitrarietat de les mateixes, el rebuig fou prou important arreu de l'Espanya liberal. Les protestes es fonamentaven tant en el fort augment fiscal implementat amb la nova ordenació, com en el fet que aquesta se sustentava sobre bases arbitràries. L'administració no disposava de dades prou fidedignes per tal d'aplicar amb precisió les contribucions,¹⁰²³ especialment pel que feia als impostos sobre béns immobles.

És per això que les queixes es generalitzaren entre la societat, que alçà la veu i exigí al Congrés la reforma del sistema tributari. Ho feren els contribuents del subsidi del comerç i el Col·legi d'Escrivans de Tarragona, la Junta de Comerç de Santander, el Tribunal de Comerç de Murcia, l'Ajuntament i diversos propietaris de Montoro (Córdoba), veïns, propietaris, comerciants, mercaders, artesans i menestrals de la Cort de Madrid,¹⁰²⁴ diversos contribuents i propietaris de Tortosa¹⁰²⁵ i diversos veïns, propietaris i pagesos de Villafranca de los Barrios (Badajoz),¹⁰²⁶ entre molts d'altres. Al capdavall, immediatament després de l'aprovació de la nova legislació tributària, les peticions en contra de la mateixa foren constants al Congrés.

¹⁰²¹ L'impost de consums tenia l'origen en època dels Àustria i ja fou aplicat durant el Trienni Liberal. A diferència de l'època moderna i del model francès contemporani, del qual també s'emmirallà, amb el projecte de Mon es gravà productes tan essencials com el pa i la farina, a banda de l'oli, el sabó i les carns. Vegin Miguel ARTOLA, *La Hacienda del siglo XIX: Progresistas y moderados*, Madrid, Alianza/Banco de España, 1986, pp. 24 i 233.

¹⁰²² Sobre la reforma fiscal de 1845 i la seva contextualització, entre d'altres, Fabián ESTAPÉ RODRÍGUEZ, *La reforma tributaria de 1845: Estudio preliminar y consideración de sus precedentes inmediatos*, Madrid, Ministerio de Hacienda, 2001; Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon...*, pp. 251-338; Juan PAN-MONTOJO, «Ciudadanos y contribuyentes», a Manuel PÉREZ LEDESMA (dir.), *De súbditos a ciudadanos...*, pp. 483-520; Francisco COMÍN; Rafael VALLEJO (eds.), *La reforma fiscal de Mon-Santillán ciento cincuenta años después*, Madrid, Instituto de Estudios fiscales, 1996; Enrique FUENTES QUINTANA, *Las reformas tributarias en España: Teoría, historia y propuestas*, Barcelona, Crítica, 1990; Miguel ARTOLA, *La Hacienda del siglo XIX...*; María José PORTILLO NAVARRO, «Evolución del sistema impositivo español desde 1845 hasta la "reforma tributaria silenciosa" de Flores de Lemus», *Anales del Derecho*, núm. 15 (1997), pp. 129-149.

¹⁰²³ Miguel Artola posa de manifest que la quota estipulada per a cada província pràcticament no varià en la major part del segle XIX, de manera que significà major càrrega per a les províncies que no creixeren en població i riquesa. Vegin Miguel ARTOLA, *La hacienda en el siglo XIX...*, p. 24.

¹⁰²⁴ DSC: legislatura 1845-46, p. 147.

¹⁰²⁵ *Ibid.*, p. 464.

¹⁰²⁶ *Ibid.*, p. 680.

A tal punt arribà la resistència al projecte liderat per Món i Santillán que s'hi oposaren conjuntament tant membres del Partit Progressista com alguns sectors de la formació moderada, entre ells la majoria dels puritans i dels vilumistes. Tot plegat culminà amb les protestes populars que tingueren lloc el 18 i 19 d'agost de 1845 a Madrid. Els amotinats prengueren els carrers i es tancaren les botigues.¹⁰²⁷ Aquests aixecaments s'unien a les mobilitzacions catalanes contra les quintes i contribuïren tant al cessament de Luis José Sartorius i José de Zaragoza en la direcció d'*El Heraldo*, atès que s'havien mostrat crítics amb el govern, com a la caiguda del gabinet. La reina temptejà el sector moderat més reaccionari, liderat pel marquès de Viluma, però finalment, a principis de 1846, fou el marquès de Miraflores qui liderà la nova administració amb sensibilitats moderades diverses, entre elles José de la Peña Aguayo a la cartera d'Hisenda.¹⁰²⁸

Davant de la instauració del nou sistema tributari, els representants catalans actuaren novament units i amb tres principals línies de treball. En primer lloc, donat que l'entrada en funcionament dels gravàmens no es produí de manera transparent, d'acord amb dades rigoroses, sinó amb mètodes arbitraris, hi hagué una desconfiança generalitzada envers la reforma. La percepció era que Catalunya es trobava entre els territoris espanyols que s'havien vist més greument perjudicats. En conseqüència, la seva actuació anà encaminada tant a denunciar aquesta discriminació, com a reclamar un tracte fiscal equitatiu.

A tall d'exemple, segons exposava el diputat per Puigcerdà Antonio Ros de Olano a Narváez, la província de Barcelona pagava amb el nou impost sobre béns immobles un 88% més que amb l'antic cadastre (vegin annex número 2).¹⁰²⁹ La seva diagnosi no deixava lloc a dubtes: «*La contribución de inmuebles es, mi general, la causa principal que aleja las simpatías del país a favor del gobierno, pues habiéndose impuesto el cupo por el nuevo sistema tributario, sin tener datos estadísticos, y tomando por base del reparto su antiguo catastro, en el que se hallaba embebido el personal, industrial, comercial, emolumentos y otros ha resultado con el aumento que se le ha dado una monstruosidad, y un desnivel tan extraordinario, que ha hecho mirar con odio*

¹⁰²⁷ Signatura 51/00060, Expedient 14544, Fons de Presidència del Govern, Archivo General de la Administración, Alcalá de Henares; Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, pp. 61-66.

¹⁰²⁸ Francisco CÁNOVAS SÁNCHEZ, *El partido moderado...*, pp. 61-72.

¹⁰²⁹ «Carta d'Antonio Ros de Olano a Ramón María Narváez, Barcelona, 29-4-1848», Correspondència, 12. Marquès de Guad-el-Jelú, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

*un sistema de hacienda que planteado con calma, tino y prudencia merecería los sufragios de todos los hombres de valer».*¹⁰³⁰

Representants del govern, com José de la Peña Aguayo, calcularen que es doblà aquesta contribució al conjunt del territori català, mentre Tomàs Illa i Balaguer estimà que l'augment fou superior al 40%.¹⁰³¹ El ball de xifres a l'època era considerable i és difícil afinar respecte la versemblança de les dades. En tot cas, es pot oferir una aproximació a partir del repartiment de la contribució extraordinària de guerra de 1840 per valor de 180 milions de rals, en concepte de contribució territorial de les províncies. La comparativa amb la tributació d'immobles de 1845 no és del tot pertinent, tenint en compte que és un cànon extraordinari de guerra i que possiblement els dos gravàmens integressin conceptes diferents. Per tant, el percentatge de creixement resultant no és del tot vàlid per a obtenir un índex real. Amb tot, es pot prendre com a referència indicativa tot comparant-lo amb els creixements que mostren la resta de províncies, i més tenint en compte que el repartiment de la contribució sobre béns immobles de 1845 es fonamentà, entre d'altres disposicions, en la distribució de 1840.¹⁰³²

Tenint en compte aquest supòsit, les quatre províncies catalanes presentaven un valor aproximat de creixement que rondaria el 40%.¹⁰³³ És a dir, l'índex s'aproximava al càlcul ofert per Illa. No es tracta de dades exactes, com deia, però si que poden ser indicatives del fort augment dels impostos a partir de la introducció de la reforma de Mon i Santillán. Si de cas, com a xifres orientatives suggereixen que la percepció que Catalunya era una de les zones que havia patit un augment més considerable era errònia. De fet, prenent com a referència aquesta contribució, el seu augment, similar al d'Andalucía o Castilla la Nueva, era dels menys remarcables, a diferència d'altres territoris com Galicia, León, Aragón, Extremadura o Canarias, que havien vist incrementada la contribució en el doble o més del seu valor inicial.¹⁰³⁴ El que sembla fora de dubtes és l'existència d'un increment considerable de la càrrega associada amb l'impost sobre béns immobles.

Tal vegada, per on podien tenir més raó de queixar-se els representants catalans era en el desequilibri de la distribució de l'impost. Justament, les zones amb més

¹⁰³⁰ *Ibid.*

¹⁰³¹ Per una ampliació de la qüestió fiscal en aquells anys, els efectes al Principat i la resposta de la societat civil i dels diputats, així com les protestes generades, Josep Maria OLLÉ ROMEU, *L'Oligarquia i la construcció...*, pp. 236-241 i 397-405.

¹⁰³² Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon...*, p. 324.

¹⁰³³ El repartiment de 1840 a Miguel ARTOLA, *La Hacienda del siglo XIX...*, p. 207.

¹⁰³⁴ *Ibid.*

població tendien a pagar una mica més. Per exemple, el Principat satisfeia el 9'4% del total d'aquest gravamen per una població aproximada del 8'6%, Andalusia pagava el 23'1% per una població propera al 16'4% i Castilla la Nueva contribuïa amb el 13'2% per una població que no arribava al 10%. Per contra, Galícia aportava el 7'8% per una població propera a l'11'4% o Extremadura participava amb el 4'5% per una població lleugerament superior al 5%.¹⁰³⁵ És a dir, probablement aquells territoris que menys havien vist augmentat l'impost territorial eren justament els que ja de per si aportaven una major contribució percentual respecte del conjunt. A aquestes divergències en el pagament de tributs s'havien d'afegir les asimetries existents en el percentatge gravat a cada província, situació que apareixia per la manca de rigor de les dades disponibles. En el curs polític de 1846-47, Tomàs Illa denuncià aquest fet: «*Los pueblos desean que se les disminuyan esos impuestos que no pueden soportar. Los pueblos desean que se les distribuyan las cargas con equidad, y no se vean esas enormes desproporciones de que en la contribución de inmuebles en una misma nación unos paguen el 10, otros el 15, otros el 20, otros el 40 y hasta el 80 por 100*».¹⁰³⁶

Amb la intenció de revertir aquesta situació i mirar d'equilibrar les diferències territorials que el model de contribucions imposat pel moderantisme arrossegava, els representants catalans actuaren coordinadament. Per exemple, diversos diputats moderats de pràcticament totes les províncies catalanes, excepte Lleida (Salvador Enric Calvet, Antoni Mullerat, Felip de Martínez Davalillo, Narcís Sicars, Francesc de Paula Mata, Carles Llauder, Esteban Sayró, Josep Aleu i Gervasi Gironella), proposaren una esmena per tal que el cadastre, en la seva part de riquesa immoble, es refongués en la contribució única territorial i no en l'impost sobre consums; suggeriment que fou admès a tràmit.¹⁰³⁷ D'altra banda, diputats de totes les províncies catalanes –en aquest cas, excepte la de Tarragona– presentaren una esmena amb quatre punts clau: la limitació a un màxim del 12% de la contribució territorial, l'establiment de set categories diferents per ajustar la quota al poder adquisitiu de cada contribuent, la rebaixa de l'impost de

¹⁰³⁵ Per a la consulta dels percentatges de pagament exigits a cada territori vegin Miguel ARTOLA, *La Hacienda del siglo XIX...*, p. 240. Els percentatges de població són aproximats, d'acord amb les escasses dades de cens disponible a l'època. S'ha considerat la xifra de població espanyola total de principis de la dècada de 1840 (12.162.872 habitants) i s'ha contrastat amb el cens que l'Institut Nacional de Estadística ofereix, per províncies, corresponent a l'any 1842. Consultin les xifres de població i censos demogràfics dins demografia i població a www.ine.es.

¹⁰³⁶ DSC: legislatura 1846-47, p. 422.

¹⁰³⁷ DSC: legislatura 1844-45, pp. 2577 i 2600-2601.

consums sobre els productes de primera necessitat i l'acumulació de saldos positius per a successius períodes de pagament.¹⁰³⁸

En vindicació d'aquesta proposta, Josep Manel Planas va reclamar igualtat entre el pagament dels pobles, però sobretot el seu discurs destacà per la reivindicació que féu de la necessitat de garantir una actuació autònoma per part dels representants catalans. La justificació d'aquest comportament probablement indica les pressions que havien rebut del govern, especialment tenint en compte que els signants de l'esmena eren tots moderats, encara que de tendències ben diverses (Josep Manel Planas, Gaietà de Pallejà, Ramon Maresch, Felip de Martínez Davalillo, Francesc de Paula Mata i Juan Gaya). Planas assegurà: *«No es por cierto la intención de contrariar al gobierno, ni de presentarle obstáculos en su marcha, la que ha motivado la proposición que acaba de leerse; al contrario, los diputados que tuvimos la honra de suscribirla continuaremos a su lado prestándole nuestro débil apoyo en todas las cuestiones políticas que puedan suscitarse; pero en cuanto a las económicas y administrativas, fuerza es no perder de vista el imperioso deber que contrajimos al admitir el cargo con que nos distinguieron nuestros comitentes»*.¹⁰³⁹

Aquesta actuació autònoma s'explicava per la voluntat de coordinar-se en la defensa dels interessos del Principat, en entendre que el govern no considerava suficientment els seus punts de vista. En conseqüència, en els cercles polítics catalans s'havia generat un clima de desconfiança respecte de la gestió governamental. Des d'aquesta òptica es formulaven argumentacions com la que el diputat Francesc de Paula Mata feia servir per a reclamar que el cos de mossos d'esquadra fos pagat per l'administració estatal i inclòs en els pressupostos generals (vegin annex número 2). La lògica del discurs era que Catalunya estava excessivament carregada per les contribucions i per això les arques de l'Estat se n'havien de fer càrrec: *«¿Qué razón hay ni puede haber para que Cataluña, que paga religiosamente sus contribuciones, contribuciones por cierto crecidísimas, y que apenas puede soportar, contribuciones que el gobierno recauda y distribuye como cree conveniente, qué razón hay para que pague también esta contribución extraordinaria? [...] Éste, señores, es un abuso»*.¹⁰⁴⁰

Aquesta sensació de desatenció es veia especialment afavorida en el terreny de la legislació referent a la indústria. Justament, la reforma de la hisenda en general, i en

¹⁰³⁸ DSC: legislatura 1846-47, p. 476.

¹⁰³⁹ *Ibid.*, pp. 1215-1216.

¹⁰⁴⁰ DSC: legislatura 1847-48, pp. 1128-1129.

particular l'impost sobre la indústria i el comerç, fou un dels blancs primordials de l'entorn industrial i també de l'actuació dels diputats, en constituir un altre dels tres punts principals d'atenció en el terreny tributari. En aquest sentit, la Junta de Comerç fou molt bel·ligerant i qualificà de perjudicial la contribució de comerç i industrial «*por lo ruinoso de sus efectos, especialmente en las poblaciones fabriles e industriales*», tot esperant un canvi de tendència cap a un mètode més just i proporcionat.¹⁰⁴¹

També l'Associació de propietaris de la província de Barcelona adreçà diverses peticions a les Corts i a la reina amb la presentació de greuges vers el sistema tributari. Entre els membres més destacats de l'entitat hi figurava com a president el marquès de Castellidosrius, diputat per la província de Barcelona el 1845, i Ramon de Casanova, representant del districte de Granollers des de 1846. Els informes carregaven contra els principals impostos implementats, però en el sentir general s'hi distingia la identificació de la reforma com un sistema que suposava nombrosos «*perjuicios y vejámenes*» tant pels contribuents en general, com en especial pels propietaris i el sector comercial i agricultor. En aquest sentit, l'organisme es queixà que la contribució de consums no només afectava a la població, sinó també als comerciants, en gravar productes com l'oli, el vi i els aiguardents i licors, que fonamentaven una part important de l'exportació. Per tot plegat, considerava que aquest tribut afectava «*a la riqueza nacional*» i que era «*oneroso, desigual y repugnante*».¹⁰⁴²

En aquest sentit, els moderats catalans Salvador Enric Calvet i Narcís Sicars, al costat d'altres diputats espanyols, sol·licitaven que l'impost de consums, en la tarifa sobre els vins i aiguardents, es pagués segons el grau de riquesa.¹⁰⁴³ També Pascual Madoz es referí als perjudicis dels consums sobre el comerç. Encara que la seva denúncia al Congrés anà sobretot encaminada a les dificultats que Cádiz havia patit en el comerç de grans, la seva intervenció respongué a una dinàmica més general: «*La contribución de consumos es la grande calamidad que pesa sobre la España, porque aumenta hasta lo infinito las cargas de los pueblos, además de los perjuicios que con ella se ocasionan por los embarazos que opone al comercio: de suerte que en algunas poblaciones importantes, en poblaciones mercantiles, se han visto precisados algunos*

¹⁰⁴¹ «A las Cortes», Barcelona, 22-3-1845», Copiadors de Cartes 1841-1847, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

¹⁰⁴² «A las Cortes», Barcelona, imprenta de Antonio Brusi, 12-2-1846. Fons Llinatge Sentmenat, Marquesos de Castellidosrius, ANC, Sant Cugat del Vallès.

¹⁰⁴³ DSC: legislatura 1844-45, pp. 2576-2577.

*comerciantes a no hacer el comercio de granos, sujeto a la tarifa de consumos, porque los derechos que se exigían hacían casi imposible ese comercio».*¹⁰⁴⁴

Al capdavant, la batalla contra els consums fou un emblema que el Partit Progressista enarborà. Començant per Madoz, que en féu una reivindicació constant, com s'exemplifica amb aquestes darreres paraules. A l'hora de la veritat, discurs i pràctica no coincidiren i el que sempre havien defensat els progressistes, un cop al govern, no es complí. Al Bienni Progressista, malgrat suprimir-los el 1854, els introduïren de nou un any després. Així mateix, el 1868 s'aboliren novament. Un any després s'intentà una reforma fiscal que no reeixí i els consums tornaren a restar vigents.

El cert és que els consums també eren percebuts amb temor pels parlamentaris catalans, per les seves conseqüències socials. La percepció d'una legislació en matèria d'impostos especialment insensible a la població més humil preocupava bona part dels polítics dels districtes catalans. Les esmenes recollides són una mostra d'aquesta realitat que conformava el darrer punt bàsic d'actuació dels diputats catalans respecte de la política de contribucions de l'Estat. La severa política fiscal era vista com una font d'opressió i un possible origen de malestar social que podia generar inestabilitat social. D'aquí la inquietud envers possibles moviments de protesta, com els que s'havien produït a Madrid l'any 1845. Així ho reconegué Tomàs Illa: *«La tranquilidad depende en gran parte de que los pueblos estén contentos, y no es posible que lo estén mientras se les abrume con gravosas y mal repartidas cargas; por esto deseo yo con todas las veras de mi alma que estas cargas se disminuyan y que se repartan con justicia y equidad».*¹⁰⁴⁵

En un sentit similar s'expressà Planas, quan sostingué l'esmena recollida anteriorment. Respecte de la disminució de l'impost de consums recalçà l'oportunitat de rebaixar la càrrega tributària sobre els sectors socials menys opulents, si no es volia generar animadversió envers les institucions polítiques i, en conseqüència, rebuig i protestes: *«Esta ley es la que más afecta a la clase proletaria o menos acomodada, pues ciertos artículos se hallan sobremanera recargados. [...] Yo quisiera que [...] se procurase recargar los artículos de lujo, como se hace en otros países, pero no los que son de absoluta precisión para los pobres o las clases menos acomodadas. Si queremos que la libertad o el sistema constitucional eche hondas raíces en nuestro país, es*

¹⁰⁴⁴ DSC: legislatura 1846-47, p. 600.

¹⁰⁴⁵ *Ibid.*, pp. 1236-1237.

*preciso que los pueblos experimenten bienes materiales: de otro modo nadie puede querer lo que le perjudica».*¹⁰⁴⁶ En definitiva, la seva voluntat no sorgia únicament de la finalitat de disminuir els consums perquè la població més desafavorida visqués alleugerida, sinó que aquesta pulsio era el primer pas que finalment havia de dur a calmar el malestar social. Per tant, la preocupació d'aquells diputats era una redistribució més justa dels impostos. La perseguïen en ser favorable als seus interessos industrials i de propietaris i la volien menys severa per al comú de la societat, perquè havia d'apaivagar les protestes socials tot mantenint l'ordre públic.

Al cap i a la fi, les àmplies objeccions al sistema tributari provinents de bona part dels polítics espanyols, i de la població en general, tingueren incidència en la política governamental. Per exemple, a la primavera de 1846 l'aleshores ministre d'Hisenda Francisco de Paula Orlando va suprimir l'impost d'inquilinats, a la vegada que es modificaren certes tarifes, com la industrial i la de comerç. De fet, arran de les pressions s'eliminà d'aquest últim gravamen la part variable i només es mantingué la fixa, segons l'activitat practicada.¹⁰⁴⁷ Tot plegat repercutí en les reformes que Juan Bravo Murillo impulsà des del ministeri d'Hisenda, que ocupà entre octubre de 1849 i novembre de 1850 i entre gener de 1851 i desembre de 1852, compaginant-ho amb el càrrec de president del consell de ministres en aquesta última ocasió. La voluntat de Bravo Murillo era sanejar la hisenda pública, amb el control del deute com un dels principals reptes per equilibrar les despeses en el pressupost. Pretenia facilitar el desenvolupament de l'Estat a partir de la millora en la gestió fiscal. Ho provà amb reformes administratives, malgrat mantenir les figures tributàries ideades per Mon.¹⁰⁴⁸

D'aquesta manera, s'aconseguí aplicar un cert ordre a la hisenda espanyola, a la vegada que el sistema de recaptació s'havia deixat en mans de les autoritats governatives i dels seus càrrecs de confiança, com ara mitjançant delegacions ministerials. Així, les reformes centralitzaren els fons de l'Estat i unificaren l'administració provincial d'hisenda, amb la concentració de la recaptació al Banco de San Fernando. Si de cas, no resolgueren del tot els principals problemes oberts per la reforma de Mon i que Bravo Murillo s'havia empès a resoldre. Si pretengué acabar amb

¹⁰⁴⁶ *Ibid.*, pp. 1216.

¹⁰⁴⁷ Josep FONTANA, *La época del liberalismo...*, p. 228; Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon...*, pp. 329-335.

¹⁰⁴⁸ Per a més detalls sobre les reformes de Bravo Murillo com a ministre d'hisenda, Juan PRO RUIZ, *Bravo Murillo...*, pp. 192-224 i 340-371; Juan PRO RUIZ, «Bravo Murillo: El abogado en Hacienda», a Francisco COMÍN; Pablo Martín ACEÑA; Rafael VALLEJO (eds.), *La Hacienda por sus ministros...*, pp. 133-170.

l'arbitrarietat d'aplicació de la contribució d'immobles, no ho aconseguí, ja que no es disposava encara de mecanismes que permetessin conèixer amb exactitud la riquesa de la població. El ministre provà d'implementar els amillaraments, que eren llistes locals de les propietats que havien de sistematitzar les dades fiscals. A la pràctica, però, tot i que pervisqueren, foren manipulades per les elits locals i, per tant, no resolgueren el problema.¹⁰⁴⁹ Com que els administraven els ajuntaments, s'afavoria l'ocultació de riquesa per part dels propietaris locals.

En definitiva, bona part de les protestes que sorgiren amb l'aplicació de la reforma de 1845 es mantingueren un cop acabada la Dècada Moderada, a causa de la vigència dels consums, que perduraren fins a principis del segle XX. La situació no se sabé revertir i, en repercussió, les protestes socials no es dissiparen. Ara bé, persistiren les queixes en referència als impostos que afectaven els sectors més populars, però no tant respecte de les altres contribucions. De fet, la reforma tributària de 1845 fallà, en opinió de Fontana, per la carència de força o de voluntat dels governs per imposar-se a les resistències dels propietaris contra les imposicions territorial i industrial, que a diferència dels consums foren modificades.¹⁰⁵⁰

9.5.- La Diputació catalana com a èxit conjuntural

La Diputació catalana es formà per tal d'aconseguir la unió entre els diversos diputats que representaven les circumscripcions catalanes, amb la finalitat que votessin amb autonomia dels seus partits les qüestions d'interès pel Principat, i en particular les industrials i econòmiques. La seva raó de ser passava per fer front comú en aquests aspectes i així poder pressionar al govern amb més força a través de la visibilitat d'aquesta cohesió. Com s'ha explicat, l'organisme aparegué formalment en el marc de l'estratègia política de replegament de les elits econòmiques i polítiques catalanes. Per això, la seva emergència s'ha d'entendre com la cerca d'altres formes d'incidència en els òrgans de decisió política.

La unitat dels representants dels districtes catalans en aquelles qüestions de més transcendència pels interessos del territori i el seu vot coordinat semblen força provats amb els exemples oferts al llarg d'aquest capítol. En línies generals, aquest objectiu es complí. Es visualitzà per a la indústria en casos com el suport a l'esmena de Sayró en la legislatura 1844-45 o el rebuig a la reforma aranzelària de 1849, però no foren els únics

¹⁰⁴⁹ Juan PRO RUIZ, *Bravo Murillo...*, p. 212.

¹⁰⁵⁰ Josep FONTANA, *La época del liberalismo...*, pp. 230-231.

exemples, ni referent a la temàtica industrial ni respecte d'altres qüestions. M'he remès al consens per a reclamar unes infraestructures menys centralitzades i que tinguessin en consideració les necessitats econòmiques del Principat, a l'entesa per a pal·liar els efectes socials de les quintes i ampliar l'accés a la substitució o bé al rebuig al nou sistema recaptador en entendre que la imposició d'unes oneroses contribucions perjudicava al sistema comercial i posava en perill la tranquil·litat social.

Ara bé, no es pogué garantir en tot moment una unitat de vot i d'acció parlamentària entre els representants catalans. Fou, com he ressaltat, una estratègia progressiva, que anà guanyant pes amb el pas del temps, però que convisqué amb el suport dels polítics als partits afins. Per exemple, Luis Hernández-Pinzón, malgrat representar Barcelona, subscrigué en la legislatura 1846-47 una esmena que pretenia reduir el pressupost destinat als carrabiners, vigilants de les duanes en les costes i fronteres, i afavorir el lliure comerç.¹⁰⁵¹ En el mateix curs polític els representants dels districtes catalans es dividiren ideològicament en la votació del novè paràgraf del projecte de contestació al discurs de la Corona.¹⁰⁵² El text suposava la verificació de la reforma d'aranzels «*protegiendo a la industria y quitando trabas al comercio*». És a dir, que s'obria la porta a la limitació del model prohibicionista. Amb tot, el vot es va interpretar en sentit de suport a la majoria governamental i no pas de model econòmic. Per això, només hi votaren en contra polítics del Partit Progressista.¹⁰⁵³

Aquests fets es poden entendre des d'una encara dèbil coordinació entre els parlamentaris catalans. Es pot entreveure que la pressió de les corporacions industrials jugava un paper important a l'hora de fomentar la unió en el vot. En tot cas, no es pot atribuir únicament a la seva força la coordinació dels parlamentaris catalans, però tal vegada sí en el grau d'intensitat evidenciat en alguns moments. Al mateix temps, tampoc no s'ha de desestimar la vigència dels lligams dels polítics amb els partits. És a dir, malgrat amb el pas del temps els diputats catalans anaren prenent autonomia en el vot respecte les qüestions cabdals d'incumbència pel Principat, això no significava ni una desvinculació ideològica amb el partit més afí, ni una emancipació total respecte d'aquests a l'hora de votar, ni tampoc un posicionament sempre unitari dels representants dels districtes catalans respecte les qüestions fins ara subratllades.

¹⁰⁵¹ Malgrat subscriure la proposta, no consta el seu vot, ni a favor ni en contra, quan aquesta va ser desestimada a les Corts per 74 vots en contra i 7 a favor.

¹⁰⁵² DSC: legislatura 1846-47, pp. 447-448.

¹⁰⁵³ *Ibid.*, pp. 1168-1169.

Malgrat la tendència general a una visió compartida i a una acció conjunta similar, hi ha casos puntuals en què es demostra que no a totes voltes hi hagué unanimitat, sinó que aparegué una certa fragmentació. En referència a les quintes, en la legislatura 1850-51 diversos polítics de les circumscripcions catalanes presentaren una esmena per tal que a banda de la redempció s'autoritzés la substitució com a via per a evitar el servei militar.¹⁰⁵⁴ La proposta acabà retirant-se, però no així l'article 2 del projecte de llei que cridava a les armes 35.000 homes i que establia: «*Respetándose sin embargo los contratos de sustitución que se hayan celebrado por los interesados en el sorteo de dicho año*».¹⁰⁵⁵ Majoritàriament, els representants catalans s'hi oposaren. Ho feren tant els moderats, com els membres dels Partits Progressista i Democràtic. Probablement ho rebutjaren per la crida a les armes de 25.000 homes corresponents a la lleva de 1850, als quals s'afegien 10.000 més de 1851. Ara bé, n'hi hagueren uns quants de moderats, entre ells alguns de puritans i/o d'oposició, que hi donaren suport: Josep Abdó de Rich, Manel Baldasano, Juan Gaya, Ramon de Padró, Ángel de Villalobos i José Xifré.¹⁰⁵⁶ Probablement aquesta inclinació en el vot responia a la tendència general de suport a la majoria governamental, però també podria explicar-se pel respecte de l'articulat als contractes de substitució ja contrets.

D'altra banda, complementant aquesta tendència a la coordinació dins la cambra baixa, cal pensar també en les maniobres d'influència mitjançant reunions amb membres del govern a fora dels cossos parlamentaris i efectuades amb la major discreció possible. Aquestes accions donaren alguns fruits, com ara la condonació del deute en concepte de les quintes endarrerides després de la Guerra dels Matiners i la seva transformació en pressupost per a carreteres generals. Tanmateix, la pregunta que emergeix respecte de totes les gestions dins i fora dels cossos parlamentaris és quin grau d'èxit tingué aquesta estratègia d'unitat i de pressió cap al govern? En altres paraules, va ser eficaç per a obtenir decisions polítiques favorables?

En fer balanç, cal pensar que l'acció coordinada en general només serví per a ratificar o bé allò que ja s'havia disposat i s'havia perdut en els darrers temps o bé per a assolir mesures que garantissin el manteniment de la legislació vigent. No es tractava de modificacions transcendents en la legislació, sinó d'aspectes més aviat conservadors. En aquest sentit es pot fer esment de la reforma aranzelària de 1849. Després de l'acció

¹⁰⁵⁴ DSC: legislatura 1850-51, pp. 1347 i 1437.

¹⁰⁵⁵ *Ibid.*, p. 1479.

¹⁰⁵⁶ *Ibid.*, pp. 1412-1413.

conjunta dels diputats dels districtes catalans s'aconseguí modificar la proposta inicial i així preservar la prohibició d'importar teixits de cotó de menys de 26 fils. És a dir, es pogué mantenir part de l'ordenament vigent fins aleshores. La lectura a fer respecte dels ferrocarrils és similar. L'èxit de la pressió catalana habilità a partir del Bienni Progressista que la línia entre Barcelona i Madrid tornés a ser considerada d'interès general. Aquesta condició ja s'havia reconegut inicialment entre els membres de la comissió d'estudi del ferrocarril durant el ministeri Seijas Lozano a Foment (1848-50), però finalment, en la seva resolució, s'acabà desestimant. També s'aconseguí modificar parcialment l'impost industrial, però no així l'estructura general de la reforma tributària.

L'acció de la Diputació catalana no féu canviar el rumb del govern respecte el sentit de les seves polítiques. És evident que la pressió permeté obtenir èxits, com la condonació dels deutes per quintes. Tanmateix, no pogué frenar el model per sorteig al Principat, ni tampoc implantar un sistema descentralitzat d'infraestructures ni finalment imposar una política econòmica de ple gust dels industrials catalans. Es tractava, doncs, de resolucions conjunturals, no de modificacions estructurals del sistema polític centralitzat. Eren petites victòries que no representaven passos endavant, sinó lluites per a no retrocedir en la legislació que fins aquells moments persistia.

L'alternativa política que suposava la Diputació catalana, doncs, no es presentava com una via d'èxit per a canviar el model d'Estat. Probablement ja no havia nascut amb aquest propòsit, tenint en compte el replegament creixent de les elits econòmiques i polítiques catalanes. Això no significava que s'abandonés aquesta línia d'actuació, però l'organisme probablement representava una altra intencionalitat, com era perseguir la unitat per a tenir més possibilitats d'incidir en les decisions governamentals. En aquest sentit, la Diputació catalana suposà un primer pas notori, ja que la seva existència havia permès influir en la resolució de les decisions governamentals. No havia aconseguit tenir influència en la concepció general de la política governamental, però sí, com s'ha manifestat, en algunes lleis i decisions determinades.

Per tant, cal entendre la falta d'assimilació de les propostes catalanes en les línies de govern moderades no com un rebuig sistemàtic, sinó com una falta de sintonia entre el model aplicat pel Partit Moderat i el desitjat per la majoria de representants catalans. Hi tornaré amb més atenció en el capítol onzè, però pel que s'ha vist fins ara, ja s'intueix que la confrontació de models era un dels punts principals de discòrdia. El centralisme moderat influïa de manera determinant en les polítiques de l'Estat, en la mateixa mesura que aquestes decisions acostumaven a desplaure els parlamentaris catalans.

10.- Les percepcions dels diputats dels districtes catalans sobre la societat liberal

En aquest capítol examinaré els principals elements que determinaren la concepció de la societat liberal que tenien els representants de les circumscripcions catalanes, inclinacions que seran contextualitzades en relació al marc general espanyol. La finalitat és obtenir una imatge aproximada de com entenien la societat i com creien que s'havia de gestionar d'acord amb el seu pensament, al mateix temps que incidiré en els punts de trobada i en les divergències generades respecte aquestes realitats entre els polítics catalans i els dirigents espanyols. Per això, exploraré les visions considerades sobre la concessió dels drets i les llibertats i també la relació que mantenien amb l'Església i els cultes religiosos. A continuació, em detindrè en l'argumentació que disposaren els polítics considerats per a conservar el codi civil català. Més endavant, contemplaré l'administració de l'ordre públic que implementaren els governs moderats i com aquesta encaixava o diferia respecte de la desitjada per la majoria de representants dels districtes catalans. Directament lligat amb aquest aspecte, també em referiré a la qüestió social. És a dir, a la regulació del treball i al control dels conflictes laborals.

10.1.- La regulació dels drets i les llibertats: Una societat construïda a l'entorn de la ciutadania propietària

Començaré per abordar la concepció que els polítics liberals tenien dels drets i llibertats que s'atorgaven a la població. Per a fer-ho, analitzaré els debats que tingueren lloc respecte a l'aprovació de lleis crucials en aquest aspecte, com ara el codi penal de 1848. A més, avaluaré altres disposicions estretament relacionades amb la qüestió i m'aturaré en el comportament que oferiren els representants dels districtes catalans. En aquesta tessitura, com es veurà, tendiren a exhibir una actitud poc cohesionada i més aviat feren explícits els seus posicionaments ideològics, d'acord amb l'afinitat mostrada per cada partit.

En el liberalisme, la regulació dels drets fonamentals i la concessió de les llibertats es formularen a partir d'un model social construït a l'entorn de la ciutadania, entesa des de la seva vinculació amb la propietat. Per tant, la legislació respongué a la preservació d'aquest sistema, que premiava sobretot els interessos de les persones amb drets polítics. Un exemple d'aquesta organització es visualitza amb l'aprovació del codi penal de 1848 i els debats que se suscitaron al seu entorn. Al respecte, i com ha examinat Emilia Iñesta, el resultat definitiu del text respongué als temors que despertà el context revolucionari de 1848, de manera que contribuí a consolidar els valors jurídics

de l'Estat moderat.¹⁰⁵⁷ Això és, a reforçar les disposicions que garantissin la seguretat pública, donat que l'estabilitat social era un factor fonamental per al liberalisme polític, en tant que reproduïa les condicions necessàries per a sostenir la propietat i desenvolupar el progrés social i econòmic del col·lectiu de propietaris.

Aquesta perspectiva queda ràpidament reflectida en la inspecció del pensament de Joaquín Francisco Pacheco, una de les més destacades personalitats polítiques que intervingué en la confecció del codi penal. El seu paper fou decisiu en la concreció ideològica del text, abans que aquest arribés a les Corts en la legislatura 1847-48.¹⁰⁵⁸ El polític sevillà i un dels principals referents del puritanisme estigué molt influenciat pel pensament penalista de Pellegrino Rossi, que sens dubte tingué una ascendència prou considerable en el codi espanyol. Rossi va desenvolupar bona part de la seva carrera com a professor de dret a la França de les dècades de 1830 i 1840, a la vegada que establí estrets contactes amb els doctrinaris francesos fins el punt de ser designat com a par en la cambra alta. Arran de la revolució de 1848 tornà a Roma, on va ser assassinat.

El jurista italià fonamentava el dret penal en un precepte moral preexistent a totes les coses, que tenia com a finalitat la conservació de l'ordre social.¹⁰⁵⁹ D'aquesta manera, s'avalava el dret a castigar per a garantir la pau social. No és estrany, doncs, que d'aquest imaginari jurídic se'n derivés una legislació espanyola rigorosa i especialment repressiva amb els extractes socials més humils i amb els dissidents polítics i religiosos. Això implicava que es contemplava l'arrest i la vigilància, i la presó en cas de reincidència, contra aquells als quals no se'ls coneixia ocupació i no disposaven de béns.¹⁰⁶⁰ En altres paraules, els exclosos als drets polítics i no propietaris estaven sota sospita permanent, pel simple fet de no formar part de l'elit política.

El mateix Pacheco justificà el codi penal de 1848 des d'una concepció *hobbesiana* de l'home. En tant que en el seu estat natural l'home era malèvol i la interacció entre les persones propiciava l'enfrontament, era indicat suavitzar aquesta situació. En opinió d'Inesta, per a resoldre el conflicte Pacheco buscà la solució en la legislació.¹⁰⁶¹ Des d'aquesta òptica, legitimava el càstig com a sortida a la naturalesa perversa de l'home: *«El mal moral, la culpa, el delito, es uno de los misterios de la creación: existió desde que fue nacida nuestra especie, y durará sin extinguirse lo que*

¹⁰⁵⁷ Emilia IÑESTA PASTOR, *El código penal español de 1848*, València, Tirant lo Blanch, 2011, p. 105.

¹⁰⁵⁸ Consultin el contingut del text a DSC: legislatura 1847-48, pp. 1263-1303 i 1591-1629.

¹⁰⁵⁹ Emilia IÑESTA PASTOR, *El código penal...*, pp. 262-273.

¹⁰⁶⁰ DSC: legislatura 1847-48, p. 1611-1612.

¹⁰⁶¹ Emilia IÑESTA PASTOR, *El código penal...*, pp. 262-273.

*nuestra especie durare. Apareciendo, hubo de producir sin intermisión alguna la idea del castigo, con todas las que le son accesorias; y estas ideas engendraron inmediatamente la de la ley penal, manifestación y aplicación de la justicia divina a los males sociales».*¹⁰⁶²

Aquesta visió pessimista coincidia amb la del jurista català, i diputat moderat doctrinari, Pere López Clarós. A principis de la dècada de 1840, en una memòria escrita on justificava el manteniment de la pena capital, advocava per l'ús del càstig en la legislació com a mesura per a garantir la pervivència de la societat: «*Los derechos de la familia y de la sociedad son superiores al derecho del individuo, y la familia pudo abdicar algunos de sus derechos a la sociedad; y entre estos derechos, sin faltar al instinto de la razón, el de permitirle que penara a los que se separan de la senda del deber*».¹⁰⁶³ L'argumentació sorgia d'una visió comunitària i conservadora de la societat, que també legitimava el càstig com a instrument per a preservar el model social implantat.

Des d'un punt de vista més progressista que el de López Clarós i possiblement més proper al de Pacheco, però coincidint amb tots dos en utilitzar el càstig com a mesura per a garantir el sistema social vigent, Celestí Mas donà per bo l'articulat del codi penal de 1848. D'ell digué, anys més tard, que «*respondía a la necesidad de la época y de los intereses morales y materiales, creados por el impulso del siglo*». En un llibre que comparava les reformes dels codis penals espanyols de 1850 i 1870, Mas coincidí en la diagnosi de regular la legislació concernent al codi penal en funció del càstig a aplicar: «*La vida y la honra del ciudadano particular y la vida y la honra de la sociedad tienen su garantía en la ley, que califica las transgresiones, que las depura hasta conocer las causas de su comisión y el daño que producen, y que establece la pena proporcionada al mal que con ella se ocasiona*».¹⁰⁶⁴

Des d'aquest tipus de fonamentacions de la legislació penal que acabaren reflectint-se en els principis essencials del codi penal de 1848, en última instància el ciutadà propietari esdevenia el centre de referència, mentre la resta de la societat era percebuda amb desconfiança. Així, els homes amb drets polítics reunien els trets

¹⁰⁶² Joaquín Francisco PACHECO, *El Código penal concordado y comentado*, Madrid, Imprenta y fundición de Manuel Tello, 1881, 5ª edició, vol. I, p. VIII. Consultin també Abel TÉLLEZ AGUILERA, *Pacheco y el código penal de 1848: Estudio preliminar*, Madrid, Edisofer, 2000.

¹⁰⁶³ Pedro LÓPEZ CLARÓS; Joaquín ESCARIO, *Memorias de D. Pedro López Clarós y D. Joaquín Escario sobre la pena capital*, Madrid, Imprenta de Don Eusebio Aguado, 1842, pp. 49-52.

¹⁰⁶⁴ Celestino MAS y ABAD, *Código penal reformado por ley de 17 de junio de 1870 que autoriza su planteamiento provisional: comparado con el de 30 de junio de 1850 y comentado en algunos puntos*, Madrid, Imprenta y estereotipia de M. Rivadeneyra, 1870, pp. III-V.

necessaris per a liderar la societat, com a persones intel·lectualment formades i econòmicament independents d'altres individus. Per contra, els exclosos dels drets polítics eren personificats des de la ignorància. És a dir, com a subjectes influenciables i, per tant, susceptibles de veure's arrossegats a situacions que possessin en perill l'organització establerta. D'aquí, l'extensió en la regulació de la seguretat de l'Estat i l'ordre públic, entre d'altres aspectes cabdals, i d'aquí la necessitat d'implementar una legislació clarament punitiva, basada en el càstig i no pas en la reinserció o la prevenció. Encara que no era pas nova, sinó més aviat una pràctica amb una llarga tradició, una clara mostra d'aquesta realitat és el caràcter d'exemplaritat al qual es volia dotar la pena de mort. No només per la seva aplicació despietada mitjançant el garrot, sinó especialment pel seu caràcter públic, ja que es donava publicitat a l'acte mitjançant un pregoner. Així, la pena es feia coneguda entre la població. A més, s'exhibia el cadàver fins una hora abans de la posta de sol.¹⁰⁶⁵

Amb tot, no totes les opinions eren unànimes al voltant d'aquests punts de vista punitius. Pot il·lustrar-ho el posicionament de Ramon Martí d'Eixalà en el debat sobre la llei de ganduls de la legislatura 1844-45. No s'oposava directament a la normativització dels ganduls, però sostingué amb fermesa la necessitat de concretar els drets dels quals era digne tota persona humana, perquè *«toda vagancia no es punible, toda vagancia no es un delito [...] no todo hecho de faltar al cumplimiento de una obligación es un delito. Hay obligaciones de diferentes clases, y es preciso que la obligación sea tal, que su incumplimiento sea punible, es decir, que interese a la sociedad el castigarlo, y además que el castigo no ofrezca más inconvenientes que ventajas»*.¹⁰⁶⁶ De les seves paraules es despenia que la punició només era l'últim recurs i sempre que aquesta suposés més avantatges que inconvenients per a la societat. És a dir, en últim terme Martí obria la porta a la possibilitat de la rehabilitació.

Però aquest tipus d'opinions eren infreqüents tant entre els diputats dels districtes catalans, com en la totalitat dels espanyols. Per això, foren més aviat escasses les opinions crítiques amb la perspectiva inclement que instaurà el codi penal de 1848. El diputat de Zaragoza Pío Laborda, afí al Partit Progressista, fou dels pocs que mostrà objecció al projecte. Recriminà la duresa de la legislació, encaminada simplement a reprimir. Considerava que es penalitzava amb excés al delinqüent amb l'únic objectiu de punir-lo, per la qual cosa no es contemplaven mesures que contribuïssin a la

¹⁰⁶⁵ DSC: legislatura 1847-48, pp. 1601-1602.

¹⁰⁶⁶ DSC: legislatura 1844-45, p. 1619.

reinscripció del convicte. En conseqüència, opinà: «*Constituido el hombre en un estado de abyección, abandonado de la sociedad, condenado a padecer sin fin, ¿qué es lo que se quiere de él? ¿No entra por mucho en el establecimiento de las penas la consideración de que se corrija el penado y pueda volver a ser útil a la sociedad?*». D'acord amb aquest punt de vista, Laborda reclamà indulgència i denuncià l'ús de la cadena perpètua, perquè només conduïa a la desesperació del penat, de manera que «*le hace obstinado con la idea del crimen, y está siempre preparado para cometerlo cuando tenga ocasión*»¹⁰⁶⁷.

Això implicava que el Partit Progressista formulava un projecte clarament alternatiu i diferenciat del Partit Moderat en referència a la concessió de drets i llibertats? Doncs, en realitat, les variacions no eren substancials. El model social del ciutadà propietari era plenament compartit i, per tant, també els temors cap als sectors exclosos i als moviments que poguessin posar en perill la propietat i l'ordre públic. Coincidien, doncs, en un sistema de control social i polític.¹⁰⁶⁸ Es presentaven com a exemples d'aquestes temences les reiterades dissolucions de les juntes revolucionàries sempre que el Partit Progressista arribava al poder, com ara el 1840, el 1843, el 1854 o el 1868. Aquestes plataformes no només integraven sectors socials no necessàriament representatius de la ciutadania propietària, sinó que a la vegada eren percebudes com una amenaça per al manteniment de la seguretat pública. Malgrat que tant personalitats properes als Partits Moderat i Progressista hi prengueren part, un cop instituït un canvi de govern la majoria d'ells se'n desentenien. Ho havia deixat ben clar Joan Prim a finals de 1843, en reprimir els darrers revoltats que es mantenien en armes: «*Donde yo esté habrá orden, porque [...] toda la gracia que me hacían antes las bullangas, ahora me cargan. En fin, hombre de orden, y eso basta*».¹⁰⁶⁹

Exactament el mateix comportament exhibiren aleshores diputats progressistes dels districtes catalans aquí examinats, com ara Pascual Madoz o Salvador Maluquer, que s'alinearen amb el poder instituït i donaren l'esquena a les juntes revolucionàries de les quals inicialment havien format part. Com s'ha esbossat en el tercer capítol d'aquest treball, l'aixecament de 1843 havia pres un caràcter revolucionari que pretenia transformar profundament el sistema social i polític. Per això, els sectors més conservadors del Partit Progressista, malgrat inicialment sumar-se al moviment,

¹⁰⁶⁷ *Ibid.*, p. 1723.

¹⁰⁶⁸ En referència a les diferències sobre la concessió de drets i llibertats entre Partit Moderat i Partit Progressista, María SIERRA, «Electores y ciudadanos en los proyectos...».

¹⁰⁶⁹ Pere ANGUERA, *El general Prim...*, pp. 153-154.

acabaren frenant-lo després d'haver-se fet amb el poder. Al respecte, el discurs de Madoz aleshores era prou evident i anava encaminat a conferir legitimitat al Congrés i a la seva elecció com a diputat, dotats d'autoritat a través del suport en les eleccions: «*La elección, que por octava vez he merecido a la provincia de Lérida, prueba que su inmensa mayoría está identificada con mis principios y que las corporaciones populares están satisfechas de mi conducta*».¹⁰⁷⁰

Sense citar-les, amb aquesta lògica les juntes perdien representativitat i, en conseqüència, s'havien de veure subordinades al suposat recolzament popular que havien rebut les institucions polítiques instaurades: «*Sólo haciendo los ciudadanos que hasta aquí han figurado los sacrificios de sus resentimientos, de sus ambiciones personales, que sólo procurando todos la felicidad de esta patria tan trabajada hace poco por la guerra civil, tan fatigada hoy por la discordia de los hombres que juntos han defendido las instituciones liberales, puede hacerse respetar y querer en España el gobierno representativo, puede robustecerse y consolidarse el trono de la inocente Isabel II*».¹⁰⁷¹ El discurs, doncs, no era només de legitimació, sinó també de domini dels sectors capacitats, representats per les institucions parlamentàries, sobre els exclosos de drets polítics. Malgrat aquests darrers podien incidir en les juntes, perdien bona part d'aquesta influència amb la tornada en funcionament dels cossos parlamentaris.

Així, doncs, els matisos entre Partit Moderat i Partit Progressista sobre la concessió de llibertats passaven pel fet que la formació progressista pretenia estendre l'esfera política a una major participació ciutadana, ja fos a través de l'ampliació del sufragi censatari o mitjançant la Milícia Nacional, com a cos paramilitar format per homes en armes i creat per a defensar la revolució liberal. Com ha mostrat Juan Sisinio Pérez Garzón, en temps de domini de governs moderats la Milícia Nacional o bé restringí la incorporació de nous membres amb la petició d'uns requisitis econòmics més elevats o bé fou dissolta. En contrast, en època de governs del Partit Progressista es mantingué, tot actuant com a instància que facilitava la participació política a sectors socials que sense aquest canal difícilment haurien pogut intervenir-hi. Això no significa, però, que des dels dirigents progressistes no hi hagués temor cap a un possible excés de

¹⁰⁷⁰ BOPLL, núm. 120 (21-10-1843), pp. 2-4.

¹⁰⁷¹ *Ibid.*

protagonisme dels col·lectius no propietaris.¹⁰⁷² De fet, aquesta predisposició a la participació política anà veient-se limitada als sectors capacitats.

També les discrepàncies existien, perquè la visió moderada era més restrictiva respecte de les llibertats individuals. Vegem-ho. Tal com ha indicat María Cruz Romeo, des del punt de vista moderat la llibertat s'assolia en tant que prevalia la llei. És a dir, l'ordenament legislatiu i el seu compliment eren garantia de llibertat, perquè asseguraven el respecte al sistema polític i social establert. La llibertat, doncs, passava pel manteniment de la seguretat de la persona i dels seus béns.¹⁰⁷³ En altres paraules, per reforçar la propietat. D'acord amb aquesta lògica, aquells drets individuals que podien qüestionar aquest ordenament quedaven relegats a un segon terme o fins i tot no eren contemplats en la legislació, començant per la constitució. Fou el cas dels drets de reunió i associació i d'expressió, com alguns dels més destacables.

D'altra banda, malgrat la Constitució de 1845 avalava en el seu tercer article la llibertat d'impressió i publicació sense censura prèvia, a la pràctica la realitat no fou del tot així. Ja d'entrada, al 1844 s'aprovà una llei d'impremta que introduïa de nou la censura prèvia i al llarg de la Dècada Moderada les autoritats governatives tendiren a suspendre i censurar publicacions sempre que ho consideraven oportú. Això és, sempre que veien amenaçat el model social establert.¹⁰⁷⁴ Aquest temor a concedir la llibertat de publicació s'explica per la percepció, entre els sectors més conservadors dels que gaudien de drets polítics, que la població no formada es trobava en una posició vulnerable. Si no estaven prou formats, determinades idees que posaven en entredit l'*status quo* podien influenciar-los i consegüentment qüestionar els fonaments del liberalisme.

A aquesta visió hi coincidien alguns dels representants catalans moderats, particularment els reaccionaris i alguns doctrinaris. Francesc Perpinyà, sense anar més lluny, mostrà aquesta apreciació, per la qual la necessitat de restringir la llibertat d'impremta era sinònim d'estabilitat social: «*Por medio de la libertad de imprenta se dedican [los españoles] a otras cosas que a las que deberían dedicarse, pues están perdiendo el tiempo leyendo periódicos; y ojalá que con esto no hicieran más que perder el tiempo; pero sucede frecuentemente que adquieren ciertas ideas a las cuales se deben muchos de los trastornos por que pasamos, pues para leer los periódicos sin*

¹⁰⁷² Vegin Juan Sisinio PÉREZ GARZÓN, *Milicia nacional y revolución burguesa: El prototipo madrileño: 1808-1874*, Madrid, CSIC, 1978.

¹⁰⁷³ María Cruz ROMEO MATEO, «Lenguaje y política...», pp. 37-62.

¹⁰⁷⁴ Demetrio CASTRO ALFÍN, *Los males de la imprenta...*, pp. 54-69.

*peligro se necesita más instrucción que la que hay en España. Así es que la libertad de imprenta perjudica notablemente y hace que muchos se separen de esas cosas útiles a que S. S. quería que se dedicaran».*¹⁰⁷⁵

Precisament, aquest incompliment sistemàtic de la llei que vulnerava les llibertats de publicació i la seguretat individual –a no ser reclòs arbitràriament per una regulació de l'ordre públic excessivament capritxosa i militaritzada- suscità els principals punts de desacord en el si del moderantisme. La facció puritana es queixà del comportament dels primers governs encapçalats per Narváez: *«Hemos venido a ella [a la situació d'exclusivisme de mitjan 1846] por una política a la vez violenta y débil; [...] Es necesario gobernar con el concurso de las Cortes, dar estimación y realce a ese gran cuerpo nacional, hacer entender que es una verdadera ley toda la constitución, íntegra, sincera, monárquica, liberalmente entendida y practicada. La absoluta legalidad debe ser el desiderátum del gobierno: mientras que, por excepción, fueren necesarias algunas ilegalidades, es indispensable reducirlas, escatimarlas, hacerlas pasar pronto, dar a entender que no se adoptan por complacencia sino que se sufren sólo provisoriamente y por necesidad».*¹⁰⁷⁶

Els puritans, doncs, discrepaven dels doctrinaris per l'excessiva vulneració de la llei en el control de l'ordre públic. En conseqüència, no aprovaven la violació sistemàtica d'alguns drets individuals. No renegaven de l'ús de mesures repressives per a regular l'ordre públic, però al mateix temps rebutjaven la seva pràctica com a recurs habitual. A més, estaven a favor d'una mínima pluralitat política, que permetés la lliure expressió del Partit Progressista i la finalització de la seva repressió. És a dir, sostenien una major tolerància política.

Com mostraré més detingudament en passatges posteriors d'aquest capítol, alguns representants catalans moderats doctrinaris i fins i tot alguns moderats reaccionaris estaven en contra d'una abusiva política d'ordre públic, però no del recurs a la violència de les forces militars, si era necessària en algunes situacions. Si això els podia acostar al puritanisme, els en distanciaven altres qüestions. De fet, la majoria dels representants moderats reaccionaris i alguns doctrinaris dels districtes catalans s'allunyaven del puritanisme en mostrar-se contraris a la llibertat d'impremta o a alguns aspectes que en facilitaven una expressió una mica menys coaccionada, com ara la contemplació dels jurats en els delictes d'impremta. De fet, votaren en contra de

¹⁰⁷⁵ DSC: legislatura 1844-45, p. 442.

¹⁰⁷⁶ «El Español», *El Español*, núm. 590 (4-6-1846), pp. 2-3.

mantenir-los, en la legislatura 1844-45, doctrinaris com Salvador Enric Calvet o Gervasi Gironella i reaccionaris com Ignasi Maria Sullà, el marquès de la Roca, Francesc Perpinyà, Narcís Sicars i Josep Maria de Gispert.¹⁰⁷⁷ Per això i pels diversos exemples que he anat mostrant en aquest apartat, m'inclino a pensar que el comportament dels diputats catalans respecte el model de drets i llibertats liberal responia més aviat a un posicionament ideològic, que no a una acció coordinada entre els diputats de les circumscripcions catalanes.

El sentir del corrent purità s'aproximava força al dels membres més temperats del Partit Progressista, ja que compartien la necessitat de respectar la llei per a garantir els drets fonamentals contemplats en la legislació. Al capdavant, com demostra el projecte de Constitució de 1856, no hi hagué un trencament radical respecte dels drets individuals concedits amb la Constitució de 1845. La llibertat de reunió i associació i el dret d'expressió seguiren sense considerar-se i no fou fins el text de 1869 que es regularitzaren. D'altra banda, l'articulat respecte de la llibertat d'impresma seguí pràcticament igual el 1856 que amb la carta magna de 1845. La diferència principal fou la introducció de dues clàusules: la prohibició de segrestar cap imprès fins després d'haver estat publicat i la regulació dels delictes d'impresma a través de jurats.¹⁰⁷⁸

Es tractava dels dos elements cabdals en la diferenciació entre les principals sensibilitats ideològiques. A tenir en compte l'incompliment sistemàtic per part dels governs moderats de censurar únicament després d'haver estat publicada una tribuna. Així, mentre generalment el moderantisme s'inclinà per la censura prèvia, pels temors a la suposada feblesa intel·lectual de la majoria de la societat, el Partit Progressista optava per una major llibertat amb algunes restriccions, tal i com reproduïa la Carta *non nata* de 1856 o com recollia la Constitució de 1837. Això és, sense censura prèvia i amb la menor arbitrarietat que suposaven els jurats. Això no exclou, en tot cas, l'existència de mesures rigoroses i de suspensions en temps de mandat del Partit Progressista, però en general hi havia més sensibilitat cap a una major llibertat d'impressió.¹⁰⁷⁹

Tal vegada la divergència principal entre els models del Partit Moderat i del Partit Progressista es pot buscar en la base intel·lectual per la qual es concedien aquests

¹⁰⁷⁷ DSC: legislatura 1844-45, pp. 434-435.

¹⁰⁷⁸ Vegin els textos constitucionals a:

http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/ConstEsp1812_1978

¹⁰⁷⁹ Sobre els diferents posicionaments de l'època respecte la llibertat d'impressió, entre d'altres, Demetrio CASTRO ALFÍN, *Los males de la imprenta...*, pp. 35-46 i Juan Ignacio MARCUELLO BENEDICTO, «La libertad de imprenta y su marco legal en la España liberal», *Ayer*, núm. 34 (1999), pp. 65-91.

drets. Per tant, en la mateixa concepció de la persona i de la seva llibertat. Com indica María Sierra, els polítics del Partit Progressista defensaren inicialment certs drets ciutadans com a inherents a l'home, mentre els del Partit Moderat els consideraven producte de l'activitat legisladora de l'autoritat.¹⁰⁸⁰ En última instància, els moderats s'atorgaven la legitimitat de seguir reproduint el propi sistema polític, en tant els dirigents eren les úniques personalitats autoritzades per a regular la concessió de drets i llibertats. Justament, el moderantisme s'ocupà a l'època de limitar l'abast de l'acció legislativa en aquest sentit, de manera que seguint la seva lògica difícilment s'aconseguia un accés a determinats drets i llibertats.

Per contra, aquest raonament hauria suposat que el Partit Progressista donava la potestat d'exercir alguns drets a l'home, en tant que li eren naturals. En conseqüència, si en darrera instància l'individu era l'autoritat competent per a regular els drets, i no els dirigents polítics, també ho era en últim terme per a modelar el sistema polític i social a les seves necessitats. I, per tant, disposava del dret legítim de canviar aquest sistema. Com es constata amb el projecte de carta magna de 1856, això no fou així. En darrera instància, la visió *iusnaturalista* dels drets s'anà perdent en el discurs oficial del Partit Progressista conforme avançà la dècada de 1840 i només romangué en els cercles més avançats del liberalisme.¹⁰⁸¹ Si de cas, el Partit Progressista, en opinió de María Cruz Romeo, reconegué la naturalesa d'aquests drets a l'home, a la vegada que entengué el seu gaudi des d'una condició incerta i efímera que només l'Estat i la legislació podien garantir.¹⁰⁸² En conclusió, mentre els moderats entenien les autoritats com a creadores dels drets, la formació progressista les percebia com a garantia per a poder-los exercir. Una altra realitat, en tot cas, és que després aquesta visió no es concretà realment en una efectiva concessió de drets i llibertats, sinó que, com deia, es perdé progressivament tant en el discurs com en la pràctica.

Així, només fou el Partit Democràtic i els sectors liberals més avançats els que realment presentaven un programa de trencament respecte la visió liberal dominant que representaven els partits Moderat i Progressista. Com he explicat anteriorment al voltant dels drets polítics, els demòcrates en propugnaven l'accés universal a través de l'abolició de la condició de ciutadà propietari i l'aprovació del sufragi universal. Una

¹⁰⁸⁰ María SIERRA, ««Legisladores hereditarios»: La historia como naturaleza en la ley liberal», a María Cruz ROMEO; María SIERRA (coords.), *La España liberal...*, pp. 23-50.

¹⁰⁸¹ María SIERRA, «La sociedad es antes que el individuo: El liberalismo español frente a los peligros del individualismo», *Alcores: Revista de Historia Contemporánea*, núm. 7 (2009), pp. 63-84.

¹⁰⁸² María Cruz ROMEO MATEO, «Lenguaje y política...».

altra qüestió, com he subratllat, era que es tractava d'un procés gradual que s'havia de produir d'acord amb la progressiva il·lustració de tota la població. El seu discurs, doncs, presentava certes contradiccions amb la pràctica. Això és, contemplava aquestes prerrogatives des del supòsit de l'assoliment d'un desenvolupament intel·lectual per part de tota la població, a partir de l'extensió d'una educació universal.

D'altra banda, era remarcable la fractura que suposava el programa del Partit Democràtic en termes de reconeixement dels drets individuals que moderats i progressistes no acabaven d'acceptar. Més enllà de voler assegurar aquells drets civils que el liberalisme moderat no garantia, com la seguretat individual, la inviolabilitat del domicili o el dret d'expressió, calia afermar-ne d'altres tenint en compte que la seva visió els contemplava des d'una concepció *iusnaturalista*. Des dels fonaments ideològics d'aquest partit, els drets individuals havien de ser garantits, tant per una concepció igualitària de les persones com pel foment al desenvolupament de les mateixes. Així és que, a banda del dret a la propietat, proposaven d'admetre la llibertat de consciència, la de manifestar-se i expressar-se lliurement i consideraven també el dret de reunió i d'associació.¹⁰⁸³

Estanislau Figueras ho escatí nítidament en la legislatura de 1851: «*Demócrata quiere decir, a mi entender, gobierno de todos; demócrata quiere decir, sufragio universal; demócrata quiere decir, libertad absoluta ilimitada de imprenta, libertad individual suficientemente garantida, libertad de asociación, en fin, otra porción de principios cardinales que forman el credo político del Partido Democrático*».¹⁰⁸⁴ En definitiva, es tractava d'assolir la llibertat, entesa com el gaudi d'aquests drets descrits, concebuts com a inherents a l'home. A la fi, això duria a la igualtat, en tant que l'individu finalment era igual davant la llei, després de l'abolició de tota mena de privilegis. Aquestes propostes eren possibles, perquè el seu ideari no passava per preservar un model social exclusiu de la ciutadania propietària, sinó que s'apostava per a fer extensibles els drets polítics i individuals a tot el conjunt de la societat. Es concretà en la legislació de 1869, però amb una breu vigència.

En aquest sentit, la defensa d'un model social basat en la llibertat individual que arrelà especialment en els sectors demòcrates i republicans donà peu a formulacions federalistes com la de Joan Baptista Guardiola. L'advocat empordanès, que seria diputat a Corts per la província de Barcelona en el Bienni Progressista, escrigué l'any 1851 *El*

¹⁰⁸³ Vegin el programa polític, publicat a *El Clamor Público*, núm. 1468 (10-4-1849), pp. 1-2.

¹⁰⁸⁴ DSC: legislatura 1851, p. 1118.

libro de la democracia, on exposà el seu pensament influenciat per alguns dels principis formulats pel filòsof i economista francès Pierre-Joseph Proudhon. Des d'una perspectiva plural, Guardiola era partidari d'una organització política federal, construïda sobre la base de la llibertat individual.¹⁰⁸⁵

Així, la Dècada Moderada, amb el predomini del Partit Moderat, suposà que el conjunt de la societat liberal espanyola de l'època gaudís de molt poques llibertats i les que teòricament emparava la legislació, com ara la d'impremta, no eren totalment preservades. Fins i tot el model de llibertats a l'entorn dels ciutadans propietaris no era garantit. El dret a la propietat centrava l'eix prioritari, mentre les llibertats polítiques d'aquest col·lectiu, com el dret a vot, i el dret a la seguretat individual eren sovint aspectes coartats o vulnerats per la preeminència de la militarització en l'ordre públic. Per tant, més que concessió de drets en la societat liberal, potser caldria referir-se al model social a partir dels deures a complir.

Si la major part de la població no tenia accés als drets polítics ni veia garantides les seves llibertats individuals, per contra es veia obligada no tan sols a respectar unes normes establertes per un sistema que els exclouia, sinó també a participar i contribuir a la continuïtat del mateix. Això volia dir, el deure de satisfer els impostos indirectes com qualsevol ciutadà amb drets polítics, el de respondre al reclutament militar mitjançant el sorteig per quintes o simplement el requisit de respectar una legislació que per ordre general no responia ni contemplava les necessitats d'aquests col·lectius socials més desfavorits. Per això, en el fons del discurs dels sectors democràtics i republicans hi havia la demanda d'equilibri entre els drets i els deures que la societat liberal exigia, per exemple reclamant la substitució d'impostos indirectes com els de portes i consums per contribucions directes i progressives o la substitució de les quintes per un exèrcit voluntari i milícies provincials d'homes solters que només actuarien en cas de guerra.¹⁰⁸⁶

¹⁰⁸⁵ Sobre la recepció del pensament de Proudhon per part de Joan Baptista Guardiola, Joan FUSTER SOBREPÈRE, «Joan Baptista Guardiola and the reception of Proudhon's thinking in Spain», a DDAA, *The Critique to Political Economy in 19th Century*, Paris, Universitat de Verona/Universidad de Zaragoza/Université Panthéon-Assas Paris, 2010 i Joan FUSTER SOBREPÈRE, «El libro de la democracia de Joan Baptista Guardiola», a J. SANTESMASES i OLLÉ (ed.), *Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana: Actes del VI Congrés de la CCEPC*, Valls, Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana/Cossetània-Edicions, 2008.

¹⁰⁸⁶ Florencia PEYROU, *La comunidad de ciudadanos...*, pp. 90-92.

10.2.- Més enllà del dogma de la confessionalitat de l'Estat: Les relacions de l'Església catòlica amb els partits liberals

Si en el darrer apartat s'han tractat amb detall les diverses visions que els principals partits polítics tenien respecte del sistema de drets i llibertats concedits, a la pràctica ha quedat pendent d'avaluar una qüestió cabdal, com és el fet de valorar les diverses opinions que els polítics tingueren sobre el paper que havia de tenir l'Església a l'Espanya liberal. Això implica no solament fixar-se en els posicionaments ideològics divergents, que tornaren a resultar preeminents respecte la conducta dels representants dels districtes catalans, sinó també caldrà contemplar les relacions que la institució eclesiàstica tingué realment amb l'Estat i el paper efectiu que desenvolupà.

D'entrada, el liberalisme espanyol es configurà com un Estat confessional catòlic, una realitat que no canvià en tot el segle XIX. No ho féu, de fet, fins a la Constitució de 1931. Es podria atribuir aquesta circumstància al domini de les tendències polítiques conservadores en els governs, però en realitat aquesta associació no explica per si sola la preeminència institucional d'aquesta religió. És cert que el Partit Moderat reforçà inconfusiblement aquesta prevalença en la Constitució de 1845. El redactat de l'article 11 no deixà lloc a dubtes: «*La religión de la nación española es la católica, apostólica, romana. El Estado se obliga a mantener el culto y sus ministros*».¹⁰⁸⁷ És a dir, no s'efectuava cap separació entre l'Església i l'Estat, sinó que aquesta es finançava a través de fons públics, a la vegada que no es permetia cap altre culte que el catòlic.

Ara bé, a la pràctica aquesta estreta vinculació també fou molt similar en temps de domini del Partit Progressista. No en va, aquest darrer articulat de 1845 prenia com a referència el de 1837, que estipulava: «*La nación se obliga a mantener el culto y los ministros de la religión católica que profesan los españoles*».¹⁰⁸⁸ Fins i tot, els projectes constitucionals més progressistes, com el de 1856, o la carta magna de 1869 no qüestionaren la confessionalitat de l'Espanya liberal. Ambdós textos contemplaven i garantien una més o menys àmplia llibertat de cultes, però sempre sota l'ascendència de la religió catòlica, que seguia concebent-se com la majoritària dels espanyols i per això les arques públiques continuaven finançant-ne el culte.

¹⁰⁸⁷ «Constitución de 1845». Consultable en línia a http://www.congreso.es/docu/constituciones/1845/1845_cd.pdf

¹⁰⁸⁸ «Constitución de 1837». Consultable en línia a http://www.congreso.es/docu/constituciones/1837/ce37_cd.pdf

Enmig d'aquestes tendències majoritàries, els demòcrates marcaren una clara diferència i es posicionaren clarament per un Estat aconfessional? La resposta ha de ser forçosament negativa. El manifest ideològic del Partit Democràtic de 1849 no fou gens ambigu al respecte. Segons el seu punt de vista, «*el gobierno reconoce como religión del Estado la católica; sostiene su culto y retribuye decorosamente a sus ministros*». Una altra qüestió és que tal i com la legislació progressista tingué en compte, els demòcrates també consideraven indispensable garantir la llibertat de cultes, considerant que la llibertat de consciència era necessària per al desenvolupament lliure de la persona. Per això afegien a la disposició anterior que «*ningún ciudadano español debe ser perseguido ni molestado por sus opiniones religiosas*».¹⁰⁸⁹ Tenint en compte aquesta realitat, historiadors com Gregorio Alonso descriuen la situació espanyola des del concepte de ciutadania catòlica, donat que almenys fins el 1869 i de manera temporal, la legislació no separà la condició de ciutadà de la pertinença a la comunitat de fidels.¹⁰⁹⁰

Aquest acord transversal que es detecta en el caràcter confessional de la monarquia espanyola ha d'entendre's des de la preeminència social que la religió catòlica havia tingut en l'Antic Règim, però també per la permanència d'un intens sentiment religiós entre la major part de la societat espanyola del XIX. De fet, la historiografia espanyola ha assenyalat l'existència d'una estreta relació entre la identitat espanyola i el catolicisme, uns lligams que des de les sensibilitats més conservadores es ressaltaren per a assentar una determinada idea de nació indestruïble del catolicisme.¹⁰⁹¹

Així és que fins i tot part dels liberals més avançats, malgrat podien posar distància amb l'Església com a institució, en la seva visió del món hi arrelava una fervent sensibilitat cristiana. Personalitats significatives del liberalisme progressista, com Joaquín María López, es mostraren propers al cristianisme representat per

¹⁰⁸⁹ *El Clamor Público*, núm. 1468 (10-4-1849), pp. 1-2.

¹⁰⁹⁰ Gregorio ALONSO GARCÍA, «Ciudadanía católica y ciudadanía laica en la experiencia liberal», a Manuel PÉREZ LEDESMA (dir.), *De súbditos a ciudadanos...*, pp. 165-192.

¹⁰⁹¹ Reflexiona sobre aquesta relació, entre d'altres, José ÁLVAREZ JUNCO, *Mater Dolorosa: La idea de España en el siglo XIX*, Madrid, Taurus, 2001, pp. 305-496. Més específicament, sobre els lligams entre religió i Estat en el liberalisme, entre d'altres, Gregorio ALONSO GARCÍA, «Ciudadanía católica...». També resulta interessant, des d'una perspectiva més global, el monogràfic dedicat a la tolerància religiosa de la revista *Mélanges de la Casa de Velázquez*. Vegin Manuel SUÁREZ CORTINA (coord.), «La tolerancia religiosa en la España contemporánea», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 44-I (2014), pp. 9-156. Per a una anàlisi de la legislació espanyola, Ricard GARCÍA GARCÍA, *Constitucionalismo español y legislación sobre el factor religioso durante la primera mitad del siglo XIX, 1808-1845*, València, Tirant lo Blanch, 2000.

Lamennais, vist com un precursor del catolicisme social.¹⁰⁹² Amb l'afegit, que com ha demostrat Genís Barnosell, també amplis sectors del republicanisme i del liberalisme espanyol més avançat de les dècades de 1830 i 1840 no s'identificaven monolíticament amb l'anticlericalisme, associació que l'Església semblava atiar amb les seves denúncies cap a aquests sectors. En realitat, rebutjaven la institució eclesiàstica, però propugnaven un projecte alternatiu a la religiositat tradicional en el qual la llibertat es complementava amb la religiositat.¹⁰⁹³

Un exemple paradigmàtic d'aquesta realitat pot ser el del diputat del Partit Democràtic i futur president de la Primera República Espanyola Estanislau Figueras. Fou un ferm defensor de la separació de l'Església i l'Estat, especialment durant el Sexenni Democràtic. Per exemple, en les Corts de 1871, davant de peticions de sectors conservadors que demanaven respecte per l'exercici dels vots religiosos, Figueras apel·là a la llibertat individual: «*No tenemos inconveniente ninguno en declarar que caben las asociaciones religiosas dentro de la ley común, pero, nótese bien, sin privilegio alguno. [...] Vosotros no podéis querer más que lo que la constitución manda; vosotros no podéis querer obligar a ningún individuo a que continúe en reclusión contra su voluntad [...] Vosotros no queréis tampoco, porque no podéis quererlo, que el Estado respete los votos: los votos, aunque se hayan hecho a perpetuidad, bajo el régimen de la libertad de cultos pueden relajarse por la voluntad del individuo*».¹⁰⁹⁴ Malgrat aquesta postura, més sòlida en els darrers anys de la seva vida, a Figueras se li atribueixen fermes creences catòliques, especialment per la influència piadosa de la seva mare i la seva primera esposa.¹⁰⁹⁵

Ara bé, plantejada aquesta panoràmica, no s'ha d'entendre el dogma de la confessionalitat com una posició monolítica de tots els partits polítics respecte de les relacions entre les institucions públiques i l'Església. Ans al contrari, ja que algunes sensibilitats polítiques sostingueren no només una major tolerància respecte de la pràctica d'altres confessions religioses, sinó que treballaren per a reduir la influència de la institució catòlica en la direcció política de l'Estat, com evidencia el cas d'Estanislau Figueras. Com es veurà, tal vegada no és apropiat parlar pròpiament d'un procés de

¹⁰⁹² Vegin María Cruz ROMEO MATEO, «Joaquín María López. Un tribuno republicano en el liberalismo», a Javier MORENO LUZÓN (ed.), *Progresistas, demócratas y republicanos*, Madrid, Fundación Pablo Iglesias/Taurus, 2010, pp. 59-98.

¹⁰⁹³ Vegin Genís BARNOSELL, «God and Freedom: Radical Liberalism, Republicanism, and Religion in Spain, 1808-1847», *International Review of Social History*, núm. 57 (2012), pp. 37-59.

¹⁰⁹⁴ DSC: legislatura 1871, pp. 3753-3754.

¹⁰⁹⁵ Pere GABRIEL i SIRVENT, «Figueras y de Moragas, Estanislau», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

laïcització de l'Estat, perquè no fou així, però sí d'algunes mesures. És, doncs, en aquest punt on s'han de buscar les divergències polítiques i els enfrontaments primordials entre els principals partits polítics i algunes faccions dels mateixos respecte de la qüestió religiosa. Mentre determinats sectors maldaren per a mantenir els antics privilegis que la institució eclesiàstica havia tingut en l'Antic Règim, o bé per a frenar la pèrdua dels mateixos, altres optaren per incrementar la cessió pública de competències o serveis que tradicionalment havia realitzat l'Església.

Entre els primers cal ubicar-hi, sense cap mena de dubte, als sectors més reaccionaris del Partit Moderat, la facció inicialment encapçalada pel marquès de Viluma. Aquests polítics provaren d'institucionalitzar el poder eclesiàstic d'acord amb la nova realitat liberal i així aturar qualsevol iniciativa de secularització. Donat que la via carlina s'havia mostrat derrotada, un cop aquesta opció no fou viable, l'única possibilitat que tenien de mantenir un paper rellevant en la política era mirar d'immiscir-se en el sistema liberal. Tot i que es tractava de sectors més aviat minoritaris en el si del moderantisme, la proximitat ideològica amb la família reial i el protagonisme de la Corona en el joc polític concedí al final de la dècada un major pes a aquestes tendències.

El govern encapçalat per Juan Bravo Murillo, representant de l'ala més dura del Partit Moderat, en fou una prova. D'aquí, per exemple, el Concordat amb la Santa Seu, que no casualment s'aprovà el 1851, en temps del seu gabinet. El text ratificava la confessionalitat de l'Estat i concedia plens poders educatius a l'Església,¹⁰⁹⁶ entre d'altres mesures destacades. Sens dubte, aquell redactat fou més a gust de la institució eclesiàstica que no pas el denominat Pla Pidal, el nom darrera el qual s'amagava el reial decret de 17 de setembre de 1845 que legislava sobre l'educació. Entre les objeccions que l'Església feia a aquest darrer projecte hi havia la negació a reconèixer als seminaris conciliaris dins del sistema educatiu.¹⁰⁹⁷

Brigitte Journeau ha estudiat a fons el Concordat de 1851 i s'hi refereix com una qüestió d'interès tant per a l'Estat com per a l'Església. D'una banda, la societat civil i l'Estat hi estaven interessats, perquè suposava el reconeixement per part de l'Església

¹⁰⁹⁶ Una síntesi sobre la confessionalitat de l'Estat espanyol al segle XIX a Manuel REVUELTA GONZÁLEZ, «La confesionalidad del Estado en España», a Emilio LA PARRA LÓPEZ; Jesús PRADELLS (ed.), *Iglesia, sociedad y Estado en España, Francia e Italia (ss. XVIII al XX)*, Alacant, Instituto de cultura Juan Gil-Albert, 1991, pp. 373-397.

¹⁰⁹⁷ Sobre la política educativa en el liberalisme, Antonio VIÑAO FRAGO, *Política y educación en los orígenes de la España contemporánea: Examen especial de sus relaciones en la enseñanza secundaria*, Madrid, Siglo XXI, 1982.

de la venda de béns religiosos desamortitzats. Ara bé, aquesta contrapartida no era del tot igualitària, si es té en compte que l'acord suposà per a l'Església una afirmació de poder amb capacitat coercitiva. És a dir, per llei se li reconeixia el dret a intervenir en l'educació i en la censura de la premsa i de llibres. Malgrat que els representants religiosos asseguraren no voler entrar en política i limitar-se a l'esfera religiosa, Journeau es pregunta on s'establiren els límits d'aquests àmbits. La resposta és que la institució eclesiàstica desitjava un Estat totalment influenciat per ella i amb el text de 1851 adquirí amplis poders.¹⁰⁹⁸ Des d'aquest punt de vista, malgrat l'opció reaccionària no aconseguís institucionalitzar el carlisme, tingué un notable protagonisme en els òrgans de govern, dominant els gabinets del final del període estudiat. A més, aconseguiren fer valer alguns dels seus punts de vista pel que feia a importants concessions de poder a la institució eclesiàstica. La cessió de l'educació a l'Església i la intervenció d'aquesta en la censura eren mostres prou simptomàtiques de l'èxit del liberalisme més reaccionari.

Aquesta realitat contrastava precisament amb altres models liberals europeus, com ara el doctrinarisme francès, donat que França va mirar de separar des de ben aviat l'Església de l'Estat.¹⁰⁹⁹ Per exemple, limitant-ne la intromissió en l'educació, on era l'administració qui fixava els objectius fins i tot en els centres privats.¹¹⁰⁰ Si de cas, aquest procés es produí amb claredat a partir del Segon Imperi Francès, que començà el 1852. Anteriorment, les mesures preses no garantien de ple la laïcització de la societat francesa. Per exemple, la Constitució de 1848, malgrat contemplar en el seu article 7 la llibertat de cultes, seguia protegint aquelles litúrgies reconegudes per la llei.

A l'Espanya liberal, la divisió ideològica respecte les relacions que Estat i Església havien de tenir es produí d'una manera similar entre els representants dels districtes catalans. Com posà en evidència l'aprovació de la llei de culte i clergat el 1844, el debat relacionat amb aquesta temàtica no serví per a unir les diferents sensibilitats que representaven els diversos polítics. Els sectors més reaccionaris del

¹⁰⁹⁸ Brigitte JOURNEAU, *Eglise et état en Espagne au XIXe siècle: Les enjeux du concordat de 1851*, Villeneuve d'Ascq, Presses universitaires du septentrion, 2002, pp. 61-63. Sobre les relacions entre l'església i el moderantisme, també en clau catalana, resulta convenient consultar Josep Maria FRADERA, *Cultura nacional en una sociedad...*, pp. 259-307.

¹⁰⁹⁹ Lucien JAUME, «El liberalismo posrevolucionario...», p. 148. Sobre la qüestió, Georges WEILL, *Historia de la idea laica en Francia en el siglo XIX*, Sevilla, Comunicación Social, 2006; Emilio LA PARRA LÓPEZ, Jesús PRADELLS (ed.), *Iglesia, sociedad...*; Jean-Marie MAYEUR, *La séparation des églises et de l'état*, Paris, Editions Ouvrières, 1991.

¹¹⁰⁰ Gabriel MOTZKIN, «Secularización, burgueses e intelectuales en Francia y Alemania durante el siglo XIX», a Josep Maria FRADERA; Jesús MILLÁN (eds.), *Las burguesías europeas...*, pp. 203-230.

moderantisme, que comptaven amb Jaume Balmes com a cap més visible i representatiu a Catalunya, tenien la voluntat de mantenir el protagonisme de la institució eclesiàstica intacte. Inicialment, aquesta tendència fou minoritària al conjunt de l'hemicicle, per bé que tingué una presència gens menyspreable entre els diputats catalans. Polítics com Ignasi Maria Sullà o Domènec Gomar, entre d'altres, no pretenien acomodar l'Església a la nova realitat política. Ben al contrari, desitjaven que conservés els privilegis d'Antic Règim o una bona part. Per això, eren contraris a mesures com les desamortitzacions eclesiàstiques.

Una opinió representativa d'aquests posicionaments pot brindar-la Ignasi Maria Sullà. Entre la seva correspondència s'identifica la voluntat de dotar a l'Església d'un paper protagonista dins l'Espanya liberal, mentre es condemnava a tots aquells que havien contribuït a limitar les seves prerrogatives, com ara els compradors de béns eclesiàstics. Un dels seus homes de confiança, Domènec Cuéllar, li confessava just en corroborar-se la seva elecció com a diputat: *«La lástima es [que] no sean todos los elegidos tan hombres de bien como V. para que hicieran el bien de esta desventurada patria; ¿por qué [que] se puede esperar de bueno de tantos como van sin religión, compradores de bienes nacionales, y enemigos del clero? Yo nada de bueno espero para nosotros, ni para la nación»*.¹¹⁰¹ Tal vegada fou encara més explícit, poc abans d'obrir-se les Corts, en recomanar-li que mirés pel bé de l'Església: *«Pasado mañana se abren las Cortes y empezará V. a ser un representante de la nación, con el gran cargo y responsabilidad de cooperar al remedio de tantas necesidades como afligen a esta desventurada patria, y como católico a mirar por la Iglesia, por sus ministros y decoro del templo, y reparar los grandes desgarros que ha hecho en ella la ambición contra todos los derechos divinos y humanos»*.¹¹⁰²

De fet, la pèrdua de poder de l'Església a través d'iniciatives com la desamortització fou un dels principals esculls que separà els sectors més conservadors del moderantisme de la resta del partit. Al cap i a la fi, la posició del doctrinarisme respecte les relacions amb la institució eclesiàstica era més aviat immobiliària o, si es prefereix, d'empara de l'*status quo* vigent. Això és, no estaven disposats a dur a terme mesures regressives, en el sentit que ho desitjaven els reaccionaris, per a rescabalar la pèrdua de competències que s'havia anat produint fins aleshores. Valgui com a exemple

¹¹⁰¹ «Carta de Domènec Cuéllar a Ignasi Maria Sullà, Fonts, 24-9-1844», carta núm. 120, Documentació Ignasi Maria Sullà, Fons de l'antiga Casa Sullà de Tremp, ACPJ, Tremp.

¹¹⁰² «Carta de Domènec Cuéllar a Ignasi Maria Sullà, Fonts, 8-10-1844», carta núm. 126, Documentació Ignasi Maria Sullà, Fons de l'antiga Casa Sullà de Tremp, ACPJ, Tremp.

el decret de 13 d'agost de 1844, que donà per bona la desamortització aplicada fins aleshores, malgrat l'oposició dels vilumistes. Ara bé, la seva tampoc no fou una política bel·ligerant, en el sentit d'avançar cap a la secularització. En aquest sentit, es frenaren les mesures que hi podien conduir. Seguint amb l'exemple de la desamortització, es posà fi a la venda de béns del clergat secular i de les comunitats religioses i fins i tot, amb el decret de 3 d'abril de 1845, es restituí als primers aquelles propietats no venudes.¹¹⁰³

Aquest plantejament que intentava ajustar el poder de l'Església a la realitat política liberal quedà reflectit en el discurs de clausura de la legislatura 1844-45. En valorar l'aprovació de mesures com la llei sobre culte i clergat o la devolució dels béns desamortitzats no venuts, i per tant també les dissidències del doctrinarisme amb la facció vilumista, Isabel II verbalitzà la perspectiva del govern liderat per Narváez: «*Dando en ello el más auténtico testimonio de un espíritu reparador, al paso que se aseguran solemnemente los intereses y derechos creados a la sombra protectora de las leyes, y que en ningún tiempo ni bajo ningún concepto serán perturbados*».¹¹⁰⁴ En les seves paraules s'hi distingia aquesta política que certificava la preeminència de l'Estat liberal i la seva legislació per sobre de l'Església, a la vegada però que es frenaven les mesures que poguessin contribuir a restar-li poder. En breu, es tractava d'una Església adaptada a la nova situació liberal, que havia d'assumir la pèrdua parcial del propi patrimoni, l'eliminació de la seva capacitat fiscal i el finançament vinculat al pressupost de l'Estat, mentre mantenia autonomia en la gestió del patrimoni i en l'organització.¹¹⁰⁵

Com a exemple d'aquest punt de vista a les terres catalanes, una veu autoritzada del Partit Moderat fou el jurista Pere Nolasc Vives. Vers l'any 1858 acceptava la possibilitat que determinats béns de l'Església fossin desamortitzats, sempre que es consignés «*a la Iglesia en títulos o acciones de cierta clase, así por lo que deba venderse, como por lo que se ha vendido, el suplemento de la dotación que deba percibir, no tenga el Estado respecto a ella otro carácter que el de un protector responsable de la efectividad de las pensiones*». Així, encara que acceptava la possibilitat de desamortització, amb compensació a l'Església, la limitava tan sols a

¹¹⁰³ Brigitte JOURNEAU, *Eglise et état...*, p. 32.

¹¹⁰⁴ DSC: legislatura 1844-45, p. 2722.

¹¹⁰⁵ Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon...*, p. 273.

aquells col·lectius que aleshores estaven compresos en la dotació al clergat i, per tant, exclouïa la possibilitat que s'estengués a més sectors eclesiàstics.¹¹⁰⁶

Finalment, tampoc l'ala més avançada del moderantisme no es desmarcà en excés de la tendència doctrinària. Compartien el pensament que el catolicisme havia de vertebrar la cosmovisió del liberalisme polític espanyol. D'aquí, iniciatives com la del reial decret sobre educació del 8 de juliol de 1847, en temps del govern liderat per Joaquín Francisco Pacheco i amb Nicomedes Pastor Díaz com a ministre d'Instrucció. L'ordenament suposava, entre d'altres disposicions, la consideració de falta als catedràtics que donessin explicacions contràries als dogmes de la religió.¹¹⁰⁷

Ara bé, un altre assumpte era el manteniment d'algunes condicions diferencials. Si el doctrinarisme en general frenà les mesures que reduïen les competències de l'Església, el puritanisme no es mostrà tan immobilista i dugué a terme algunes iniciatives més actives. A mitjan 1846, amb la vista posada en la legislatura 1846-47, els puritans sostenien la necessitat de meditar detingudament la dotació particular de l'Església. Asseguraven que en matèries com aquesta no es podia improvisar.¹¹⁰⁸ A més, un decret de 23 de setembre de 1847, en temps del govern purità de Pacheco i amb Salamanca a Hisenda, comportava novament la venda de béns eclesiàstics. Tanmateix, pocs mesos després, amb el retorn de Narváez al govern, aquest derogà la legislació.¹¹⁰⁹

En tot cas, ni es tractava d'un projecte clarament orientat cap a la disminució del poder de l'Església en l'esfera pública ni suposava un posicionament cohesionat entre tots els sectors inclinats cap a aquesta tendència del moderantisme. Per exemple, una mostra de la divergència de criteris es percep a l'entorn de la discussió del projecte de llei pel pagament de les pensions a les religioses i de la dotació del culte als seus temples, en la legislatura 1844-45.¹¹¹⁰ La llei venia a certificar el sosteniment públic de les religioses i dels seus temples, però per alguns polítics aquesta mesura era insuficient. Alguns representants catalans de la facció puritana, com Ramon Martí, Joan Vallès i en el futur Josep Manso, foren alguns dels diputats, juntament amb el reaccionari Josep Vall Llobera, que presentaren una esmena a l'article 4. El contingut d'aquest article estipulava: «*El gobierno arreglará la administración y distribución de los referidos*

¹¹⁰⁶ Pedro Nolasco VIVES CEBRIÁ, *Observaciones sobre el consejo dado al Partido Moderado por D. Juan Illas y Vidal o sea Un consejo a los españoles*, Barcelona, Imprenta de los H. de la V. Pla, 1858, pp. 60-64.

¹¹⁰⁷ Antonio VIÑAO FRAGO, *Política y educación...*, pp. 358-360.

¹¹⁰⁸ «El Español», *El Español*, núm. 590 (4-6-1846), pp. 2-3.

¹¹⁰⁹ Brigitte JOURNEAU, *Eglise et état...*, p. 32.

¹¹¹⁰ Consultin el text a DSC: legislatura 1844-45, pp. 1321-1322.

productos [els béns d'aquestes religioses] *del modo más conveniente*». ¹¹¹¹ Els polítics esmentats proposaven afegir: «*No haciéndose por ahora innovación respecto de las comunidades de religiosas que hasta el día no han sido desposeídas*». ¹¹¹² Això implicava que actuaven com ho havien fet els doctrinaris, en el sentit d'aturar la desamortització o de limitar-la als col·lectius fins llavors afectats per aquesta mesura, tal i com proposà Pere Nolasc Vives una dècada més tard.

L'acció del Partit Progressista es desmarcà ja una mica més clarament de l'exercida per la facció puritana. D'una banda, per la implementació de les desamortitzacions, en especial les de 1837 i 1855, que afectaren els béns religiosos i contribuïren a associar la formació progressista amb una certa voluntat de secularitzar l'Estat. Fins i tot, entre 1840 i 1843 es dugueren a terme un seguit d'accions que impulsaren aquesta tendència, per exemple recuperant per part de l'administració les competències en beneficència i educació. ¹¹¹³ En el Bienni Progressista s'aprofundí en aquesta direcció. Així, es reduí el nombre d'eclesiàstics o s'autoritzaren els enterraments civils. ¹¹¹⁴ Si de cas, no totes les iniciatives legals empreses anaren en la mateixa línia. N'hi hagué que o bé mantingueren l'*status quo* de l'Església o bé comportaren lleus pèrdues de poder per a aquesta institució.

Un exemple prou clarivident és el projecte de llei d'instrucció pública del ministre de Foment Manuel Alonso Martínez, de finals de 1855. És cert que rebé exposicions provinents d'autoritats eclesiàstiques descontentes amb algunes disposicions, com ara que no es conservés la immunitat eclesiàstica o que es reguessin els seminaris conciliars sense tenir en compte el seu punt de vista. ¹¹¹⁵ Això és, limitant els estudis de teologia en el si dels seminaris conciliars, alhora que els retirava la capacitat d'oferir ensenyament secundari i qualsevol grau acadèmic. ¹¹¹⁶ A la pràctica, però, aquesta legislació no suposà un trencament substancial amb les polítiques moderades. Seguí concedint a l'autoritat religiosa la potestat d'aprovar la impressió d'obres que tractessin sobre religió o moral i exigí l'acreditació d'una bona conducta religiosa i moral per a poder exercir com a professor. ¹¹¹⁷ Més enllà que el text no s'arribés a aprovar per manca de temps, el cert és que fou la base de la llei d'instrucció

¹¹¹¹ *Ibid.*

¹¹¹² *Ibid.*, p. 1371.

¹¹¹³ Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSSADA, *Alejandro Mon...*, pp. 273.

¹¹¹⁴ María SIERRA, «Electores y ciudadanos en los proyectos políticos...».

¹¹¹⁵ DSC: legislatura 1854-56, pp. 9872 i 13228.

¹¹¹⁶ *Ibid.*, pp. 9360-9361.

¹¹¹⁷ Vegin els articles 39 i 96 del projecte de llei. Consultin el text a DSC: legislatura 1854-56, pp. 9353-9368.

pública de 1857. Probablement tingué a veure amb aquesta situació les restriccions efectives del Concordat de 1851 i les dificultats per dimensionar de nou la influència de l'autoritat eclesiàstica en l'esfera pública. De fet, no fou fins el Sexenni Democràtic que s'emprengueren més decididament mesures en un sentit laïcista.

Al capdavant, el paper d'aquesta institució en temps de govern del Partit Moderat, particularment en períodes de domini de la tendència reaccionària, aparegué com un dogma al qual difícilment es podia presentar ni tan sols debat. De vegades, més que les pròpies paraules, els silencis i les reaccions eren prou il·lustratives de la magnitud que prenia la qüestió. A finals de novembre de 1851, en debatre sobre l'estat de setge que patia Catalunya i tot denunciant la vulneració de llibertats que portaven a terme els governs moderats d'aquella dècada, Joan Prim formulà al Congrés el seu desig que *«en política, como en religión, que cada uno diga lo que le acomode»*. Com a resposta, el president del Congrés Luis Mayans l'advertí de la necessitat de contenir-se, d'acord amb les lleis que regien. Segurament, es referia al fet que la legislació no contemplava la llibertat de cultes, proposta que preferien els liberals del Partit Progressista i de la formació democràtica. Tanmateix, no foren tant les seves paraules com la reacció dels diputats presents a l'hemicicle, amb protestes de desaprovació, i el silenci posterior de Prim, el que evidenciaven el tabú del debat religiós en la societat de l'època. A la vegada, posaven de relleu el manteniment del poder de la institució. Tant és així que després de les amenaces, el diputat progressista només s'atreví a afegir: *«No creo haber dado motivo para esa tronada que me ha caído encima. Cuando las cosas se toman de esa manera, es imposible discutir. ¿Por qué no se ha de hablar de la religión? Pero ya dejo esta cuestión»*.¹¹¹⁸ Més enllà, silenci.

Així, novament fou el liberalisme més avançat el que realment propugnà mesures per a secularitzar l'Estat? L'ideari d'aquests sectors polítics pretenia reduir els poders de la institució eclesiàstica i això es detectava a través de la predisposició per a la llibertat de l'individu i per a frenar la influència pública de l'Església. Ara bé, a l'hora de concretar aquest pensament en mesures determinades, inicialment no es distingí un projecte nítid de secularització que conduís explícita i inequívocament a la separació d'aquesta institució dels òrgans públics. Si més no, en l'esfera d'influència del Partit Democràtic. Tal i com apunta Peyrou, el projecte democràtic es fonamentava en la separació entre Església i Estat, tenint en compte que en última instància era l'individu

¹¹¹⁸ DSC: legislatura 1851, p. 1769.

qui havia de decidir lliurement sobre la seva consciència religiosa i des d'aquesta llibertat l'Estat no podia intervenir en cap assumpte religiós.¹¹¹⁹

Ara bé, això no quedava del tot reflectit després de la lectura de textos com el manifest fundacional del Partit Democràtic. En aquest cas, en cap moment s'hi discernia com a punt programàtic una acció de secularització. S'apostava, això sí, per una educació i una impremta lliures, però no s'especificava el rol que jugava l'Església en aquests àmbits.¹¹²⁰ M'aventuro a pensar que aquesta situació es produïa per dos motius principals. D'una banda, per les prevencions que suscitava el debat a l'entorn del paper de l'Església. La censura de Prim en postular la llibertat de cultes n'és una evidència. En segon terme, per la falta d'unanimitat entre els mateixos simpatitzants del partit. Un dels seus principals dirigents, Tomás Jaén, era no només un fervent catòlic, sinó opositor a la llibertat de cultes i partidari de mantenir la confessionalitat de l'Estat i la influència del catolicisme en l'àmbit públic.¹¹²¹ No en va, la seva firma no consta en el manifest fundacional del partit. Un altre cas, en l'àmbit català, pot ser el del ja esmentat Estanislau Figueras, que durant el Bienni Progressista alguns republicans li retragueren no mostrar-se prou bel·ligerant amb la posició privilegiada de l'Església.¹¹²²

Per tant, les sensibilitats en el si del liberalisme democràtic eren múltiples i això es traspuava en les seves línies bàsiques d'actuació. S'apostava per la llibertat de l'individu abans de res i en aquesta direcció anaven les propostes programàtiques. En tot cas, si el Partit Democràtic no reflectí inicialment la seva aposta per un procés de secularització de l'Estat, això canvià i ben aviat ho féu explícit. Per exemple, en el manifest democràtic que el partit elaborà l'any 1854. En el text es contemplà la llibertat absoluta de consciència, la llibertat completa d'ensenyament, l'omnímode llibertat d'impremta i la llibertat de reunió i associació pacífiques com a drets que «*se derivan de las facultades inherentes al hombre*» i que no tenen «*más límite que ellos mismos, y no pueden sujetarse a legislación alguna*».¹¹²³ Per tant, tampoc no estaven restringits a la influència de l'Església.

Per tot plegat, l'acció del Partit Progressista suscità el rebuig de l'Església cap aquests sectors i també, potser encara amb més vehemència, cap al liberalisme més avançat i radical, que s'associava a episodis de convulsió social. Per exemple, a les

¹¹¹⁹ Florencia PEYROU, *La comunidad de ciudadanos...*, pp. 95-97.

¹¹²⁰ Vegin el programa polític, publicat a *El Clamor Público*, núm. 1468 (10-4-1849), pp. 1-2.

¹¹²¹ Vegin el discurs que oferí en contra de la llibertat de cultes a DSC: legislatura 1854-55, pp. 2352-2365.

¹¹²² Pere GABRIEL i SIRVENT, «Figueras y de Moragas, Estanislao...».

¹¹²³ Miguel ARTOLA, *Partidos y programas políticos...*, vol. II, pp. 52-54.

revoltes de la dècada de 1830, que en algunes ocasions havien anat acompanyades de la crema de convents o de l'assassinat de religiosos. Així, la proximitat del món eclesiàstic amb el moderantisme en general era molt més palpable, especialment amb la facció més reaccionària. Aquestes circumstàncies es poden percebre en les eleccions, en què les institucions eclesiàstiques sovint s'oposaren a candidats d'idees liberals progressistes i/o avançades.

Pel cas, en els comicis de 1850 al districte de Vic, Joan Prim denuncià el joc brut tant del govern i de les autoritats moderades locals, com del bisbe.¹¹²⁴ També Jacint Fèlix Domènech, en les mateixes eleccions, però a Barcelona, rebé una forta campanya d'oposició per part del bisbe de Barcelona.¹¹²⁵ O, d'altra banda, quan no era prenent part en la confrontació amb aquests sectors, la institució eclesiàstica entrava en joc afavorint el Partit Moderat. Per exemple, en la secció de Solsona del districte de La Seu d'Urgell, amb forta presència carlina, els sectors socials més afins a l'Església acostumaren a fer confiança a Juan Gaya, amb qualsevol tipus d'estratègia que mobilitzés els seus votants. En els comicis de 1853, un capellà hauria instat els electors a donar-li suport amb la promesa que així s'aconseguiria un bisbat per a Solsona.¹¹²⁶ No s'ha de subestimar la seva força, ja que Gaya sortí vencedor dels comicis, en part gràcies al suport rebut a la secció solsonina.¹¹²⁷

En definitiva, l'Església catòlica fou encara una institució amb un poder polític i social molt rellevant a mitjan segle XIX. Tots els partits polítics coincidien en la necessitat de mantenir la confessionalitat, d'acord amb una transversalitat del sentiment catòlic. Així, les diferències passaven substancialment per la voluntat d'incrementar, frenar o disminuir la cessió pública de competències o serveis que tradicionalment havia tingut la institució. Mentre els moderats reaccionaris optaren per frenar aquesta situació i conservar els privilegis de l'Església, els moderats doctrinaris es declinaren per una posició immobiliària. És a dir, no en qüestionaren les competències, però alhora donaren per bones les iniciatives liberals fins llavors acomplertes, com ara la desamortització.

D'altra banda, els moderats puritans foren una mica més incisius que els doctrinaris, però no mostraren un posicionament cohesionat i les fórmules

¹¹²⁴ DSC: legislatura de 1850-51, pp. 191-192. Per a més detalls sobre aquells comicis consultin Oriol LUJÁN, «Influències, estratègies i personalismes: El districte de Vic en les eleccions al Congrés dels Diputats de la Dècada Moderada (1846-1853)», *Ausa*, núm. 175 (2015): pp. 89-107.

¹¹²⁵ Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Oligarquia espanyola. Burgesia catalana...*, p. 67.

¹¹²⁶ DSC: legislatura de 1853, pp. 102-104.

¹¹²⁷ Consultin el resultat electoral, dividit per seccions, a BOPLL, núm. 17 (9-2-1853) i núm. 19 (14-2-1853).

desenvolupades foren diverses, des de mesures desamortitzadores fins a d'altres que se sumaren a accions compartides amb el doctrinarisme. Per la seva banda, el Partit Progressista dugué a terme iniciatives de secularització, però aquestes es complementaren amb altres que mantingueren la influència de l'Església en l'àmbit públic, almenys fins al Bienni Progressista. Fou finalment el Partit Democràtic i el liberalisme més avançat els que postularen mesures per a reduir el poder polític i social de l'Església. De tota manera, es tractava d'algunes iniciatives que fins el Bienni Progressista tampoc no implicaren un nítid projecte de secularització de l'Espanya liberal.

10.3.- La preservació del dret civil català: Entre el caràcter particular i la reproducció del sistema social

Tal com interpretà Josep M. Mas i Solench el dret s'estableix no específicament com una producció humana artificial, sinó en correlació a les necessitats de la societat que ha de regir i d'acord amb l'evolució de factors de caràcter cultural o polític.¹¹²⁸ Així, en tant que el dret respon a les particularitats de cada societat, es podria afirmar que representa una determinada visió del món i que, en definitiva, està estretament relacionat amb la manera de ser i d'organitzar-se d'un col·lectiu. Aquestes circumstàncies s'expressen àmpliament en el desig majoritari dels diputats aquí considerats de preservar el dret civil català.

Aquesta preferència s'explica per diferents motius, començant pel fet que l'ordenament successori català representava un sistema jurídic amb una llarga tradició. Es tractava, doncs, d'un model socialment arrelat, tant al camp com als nuclis urbans, i ho era no només per la familiaritat en la utilització, sinó també perquè es definia alhora com un instrument que permetia salvaguardar i/o expandir els negocis i el patrimoni familiar. Tal i com ha reflexionat Llorenç Ferrer eren múltiples les estratègies familiars utilitzades, que se servien de les possibilitats que oferia la regulació del dret civil català per a consolidar i/o expandir els negocis o per a mirar d'evitar o mitigar la degradació social.¹¹²⁹

Possiblement amb un cas pràctic es visualitzarà més ràpidament. Per oferir un exemple directament vinculat a l'objecte d'estudi aquí analitzat, es pot fixar la mirada

¹¹²⁸ Josep M. MAS i SOLENCH, *Història i dret a Catalunya*, Lleida, Pagès Editors, 2003, p. 13.

¹¹²⁹ Vegin Llorenç FERRER i ALÒS, *Hereus, pubilles i cabalers: El sistema d'hereu a Catalunya*, Catarroja – Barcelona, Editorial Afers, 2007; Llorenç FERRER i ALÒS; Santi PONCE (coord.), *Família i canvi social a la Catalunya Contemporània (s. XIX-XX)*, Vic, Eumo, 1994.

en el diputat manresà Llogari Serra. Es casà l'any 1819 amb Carme Bovets Torrents, neboda del també diputat manresà Pau Torrents i de l'empresari Joan Torrents, amb qui el pare de Serra, juntament amb altres membres d'aquesta extensa família, havia constituït l'empresa Pau Miralda i Cia. És a dir, la xarxa familiar i els recursos que oferia el matrimoni i el sistema hereditari català en general eren emprats per a consolidar els seus negocis. No en va, Llogari Serra, com a hereu, aglutinava la major part del patrimoni patern. S'uní amb la pubilla de la família Torrens en un matrimoni concebut com a societat i en el qual es mantingué la xarxa comercial.¹¹³⁰ Fruit d'aquesta entesa, Llogari Serra participà empresarialment amb la família Torrents en indústries com La Manresana, popularment coneguda com *La Fàbrica dels Panyos*.

Si aquest darrer era un exemple d'expansió de negocis en cercles industrials, el cas del diputat per Vic Pau de Barnola mostra una de les estratègies més habituals al camp per a reforçar el patrimoni familiar. Com a hereu d'una família de terratinents de deu germans Barnola buscà matrimoni amb una dona, el dot de la qual li permetés consolidar la seva posició social. Per això, es casà amb Anna Verdaguer i Armenteres,¹¹³¹ pubilla de la família Verdaguer, una de les més destacades famílies d'hisendats d'Avinyó dedicada al negoci vinícola.

Aquest tipus d'unions matrimonials es concretaven no només com unes pràctiques freqüents, sinó també necessàries per a preservar el model de vida d'aquests polítics. Evidentment, el sistema successori català no responia exclusivament als interessos dels col·lectius més benestants, però sí que oferia recursos com els descrits, que permetien reforçar la seva situació social. Això és, protegir les seves propietats i l'organització construïda al voltant de la ciutadania propietària. Per això, quan determinades mesures qüestionaven la tradició legislativa catalana eren rebudes amb neguit, perquè posaven en entredit unes pràctiques d'ús habitual, però també perquè suposaven una amenaça a estratègies legals com les descrites, que permetien refermar el patrimoni personal.

Això és el que passà amb la discussió sobre el redactat de l'article 4 de la Constitució de 1845, que estipulava: «*Unos mismos códigos regirán en toda la*

¹¹³⁰ Llorenç FERRER i ALÒS, «L'ús de la família per la burgesia de la Catalunya central», a Llorenç FERRER i ALÒS; Santi PONCE (coord.), *Família i canvi social...*, pp. 15-43. Una síntesi de l'estructura familiar i dels negocis de Llogari Serra i la seva família a Ramon VILA i DESPUJOL, *Una família burgesa manresana en la Catalunya del segle XIX: Els germans Serra Farreras, 1797-1877*, Manresa, Caixa de Manresa, 1988.

¹¹³¹ Maties RAMISA VERDAGUER, «Barnola-Espona y de Espona, Pablo de», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

monarquía». Francesc Perpinyà protestà per aquesta voluntat d'uniformar el dret, justament perquè implicava una amenaça per a la consolidació de la propietat: «*De manera que yo hubiera deseado que [el] artículo todo, en tal caso hubiera desaparecido de la constitución y que se dejara a los códigos, ya que otras muchas cosas se dejan, y que se dijera que la legislación particular que se admita en España fijará si en alguna provincia puede haber motivo para que se deje alguna latitud en su legislación particular; porque es menester conocer que en algunas provincias depende de su legislación especial la mayor parte del estado de la propiedad particular*».¹¹³²

Probablement fou aquesta mateixa apreciació la que impel·lí a diversos polítics catalans a lliurar una proposició de llei de rebaixa del lluïme. A instàncies d'alguns propietaris catalans, Josep Manel Planas i Ramon Maresch, entre d'altres, sol·licitaren que a raó de traspasos de finques es reduís la quantia d'aquest cànon.¹¹³³ Així, doncs, la motivació que havia generat l'escrit era econòmica, però l'argumentació utilitzada per a justificar-ne la tramitació deixà de banda els instints més materials i apel·là a la particularitat legislativa que regia el Principat. Entre d'altres preceptes, es reclamava que el lluïme es pagués en acord entre les dues parts «*o con arreglo a la práctica y costumbre de los respectivos pueblos*». Fou sobretot Planas el qui anà més enllà en la retòrica, referint-se a la tradició del dret català: «*El Principado de Cataluña, parte de la antigua Corona de Aragón, se ha regido constantemente por leyes especiales, y reconoce también prácticas y costumbres particulares, según las cuales se forman los testamentos, se arreglan las sucesiones y se verifican los traspasos y enajenaciones de finca*».¹¹³⁴

S'ha d'entendre, doncs, la referència a la tradició legislativa catalana com un recurs argumental per a justificar mesures de caire econòmic? Probablement no s'ha de percebre com un simple subterfugi de les vertaderes voluntats dels diputats. Al capdavant, el respecte pel codi civil català i per la legislació tradicional del territori responia als costums de la societat. El sistema successori català regulà les relacions socials teixides a l'entorn de la família, evolucionant al llarg dels segles en funció de l'entorn econòmic, polític, social i cultural, consolidant-se així com una pràctica socialment arrelada. No es tractava, doncs, d'una simple codificació de la transmissió de béns a la descendència, sinó que esdevenia una pràctica representativa d'una manera

¹¹³² DSC: legislatura 1844-45, p. 462.

¹¹³³ DSC: legislatura 1846-47, p. 721.

¹¹³⁴ *Ibid.*, p. 726. Més detalls, Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Matiners...*, pp. 282-283.

d'ordenar les relacions socials i econòmiques a l'entorn de la família i, per tant, d'estandaritzar també aquests vincles en el si de la societat catalana. Per exemple, establint l'herència unitària del patrimoni familiar a través de la figura de l'hereu com a mecanisme destinat a enfortir (o bé a no debilitar) la situació econòmica i patrimonial de la família. Dit amb unes altres paraules, si els polítics catalans reclamaven la vigència del dret català ho feien exclusivament quan aquesta legislació els era útil per al seu mode de vida i per a resoldre en definitiva les inconveniències que se'ls generaven. Per exemple, el matrimoni de l'hereu era vist com una via de reforçament del patrimoni familiar, tal i com s'ha exposat en els casos de Llogari Serra o de Pau de Barnola. Era per això que aquests polítics reclamaven la validesa del dret civil català en tota la seva magnitud.

En efecte, quan la societat catalana percebé que la legislació no els afavoria s'hi abocà en contra. Això és el que succeí amb el projecte de codi civil espanyol de 1851. Tot i que des dels inicis del liberalisme es treballà en aquesta obra, l'impuls definitiu arribà en temps de domini del Partit Moderat. L'11 de setembre de 1846 quedà establerta, per reial decret, la secció del codi civil que havia de treballar en la concreció del text. Prenia el llegat de la comissió general de codis, que ja hi havia dedicat esforços entre 1843 i 1846.¹¹³⁵ En aquesta última instància hi havia participat el català Domènec Maria Vila. L'advocat i antic diputat de la província de Barcelona havia estat membre de la comissió del projecte de codi civil des del desembre de 1837. El 1843 s'oposà clarament a la base general segona, que establia: «*No se reconocerá en los códigos fuero alguno especial.*»¹¹³⁶ Tal i com ha posat de relleu Elena Roselló, la seva posició va ser clau en la defensa de la unitat de codificació en la diversitat, distanciant-se en tot moment de la uniformitat pretesa per altres juristes.¹¹³⁷

La versió definitiva del redactat, obra de Florencio García Goyena, es va presentar al govern el 8 de març de 1851.¹¹³⁸ Segons el catedràtic de dret civil Manuel Albadalejo, el treball es caracteritzava per un liberalisme decidit, un progressisme moderat, un criteri unificador a partir del dret castellà com a dret comú –fet que

¹¹³⁵ Florencio GARCÍA GOYENA, *Concordancias, motivos y comentarios del código civil español*, Madrid, Imprenta de la Sociedad Tipográfico-Editorial, 1852, volum I, p.6.

¹¹³⁶ Albert GARCIA BALAÑA, «Vila y Feliu, Domingo María», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

¹¹³⁷ Elena ROSELLÓ CHÉRIGNY, «Legislative commissions, the civil code and the proposals of the catalan jurist Domingo M. Vila (1843-1844)», 62nd Conference of ICHRPI, Palerm & Messina, 5-10 de setembre de 2011.

¹¹³⁸ Manuel ALBADALEJO, *Derecho Civil*, Volum I: *Introducción y parte general*, Madrid, Edisofer, 2009, p. 49.

implicava la derogació dels altres drets- i un afrancesament notori. En aquest últim cas, suposava en alguns articles un calc del codi napoleònic, tot i la voluntat manifesta dels autors de prendre com a model el dret històric castellà.¹¹³⁹

Precisament fou el caràcter homogeneïtzador del text el que suscità les principals repulses en el si de la societat civil catalana. L'advocat barceloní Estanislau Reynals i Rabassa fou una de les principals personalitats que s'hi oposà. A la primavera-estiu de 1852 escrigué 16 articles al *Diario de Barcelona*, on valorava l'articulat en funció del respecte a la tradició jurídica catalana.¹¹⁴⁰ Entre les més destacades conclusions del jurista hi havia una ferma oposició a l'uniformisme pretès: «*Si a la unidad nacional se sacrificaban arraigadas instituciones, aun poniendo en peligro la noción del derecho, creyendo que la unidad nacional era la uniformidad de legislación, cometíase en ello grave yerro, y ni la política ni la ciencia aprobaban que a la expresión del derecho se sacrificara su noción*».¹¹⁴¹

Reynals, com Perpinyà, i com Vila, valoraven positivament unir les diverses tradicions legislatives espanyoles, però entenien que la disposició del text per uniformitzar-les havia de ser percebuda de manera negativa. El refús sorgia justament pel sentiment de pèrdua d'uns codis que s'ajustaven més a les necessitats del territori i que hi fomentaven la riquesa. En conseqüència, la seva desaparició era rebuda com una amenaça per a la pervivència del model social i econòmic català. S'expressà en aquest sentit l'advocat i agrònom Narcís Fages de Romà, que havia estat candidat a diputat pel Partit Moderat en les eleccions a Figueres de 1846. El figuerenc fou una de les personalitats més combatives amb el projecte. En oposició elaborà un informe pel ministre de Foment, aleshores Mariano Miguel Reynoso. El títol de l'obra era prou indicatiu de la intencionalitat de l'autor: *Memoria acerca de los graves males que resultarán a la agricultura de las provincias catalanas de que fuese adoptado en el código civil español el sistema de sucesión forzosa que se establece en el proyecto del mismo*.

En la memòria, Fages adduïa que el nou ordenament successori no s'adequava a les petites extensions de terreny del camp català, sinó a un model latifundista més arrelat a d'altres zones de la península. Per això, opinava que el canvi de sistema

¹¹³⁹ *Ibid.*

¹¹⁴⁰ Vegin Lúdia ARNAU i RAVENTÓS, «El moviment codificador de mitjan segle XIX: La defensa del dret propi des de Barcelona». *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 10 (juny de 2004), pp. 203-217. Més respostes al respecte, Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, Volum IV..., pp. 193-194.

¹¹⁴¹ R., «El código civil en proyecto», *Diario de Barcelona*, núm. 527 (23-11-1852), pp. 4-8.

hereditari perjudicaria greument el desenvolupament econòmic català: «*El proyecto de nuevo código, enteramente distinto, diametralmente opuesto al que la ley y la costumbre tienen sancionado en el territorio catalán, [...] no adelantará Cataluña por la senda de prosperidad y de engrandecimiento por la cual se la ve marchar al frente de las demás provincias todas de la monarquía, si la ley que regula las condiciones de cada familia, que diariamente y a todas horas decide de la suerte de algunas de ellas para dejar fijada la de todas a la vuelta de cada medio siglo, fuese una ley que no favoreciese el desarrollo de esos elementos de prosperidad y de engrandecimiento*». ¹¹⁴²

Segons Lídia Arnau, els tres elements principals del dret català que el nou projecte de codi civil modificava eren la llegítima, la rabassa morta i l'emfiteusi. ¹¹⁴³ Tant la rabassa morta com l'emfiteusi eren contractes que concernien el domini útil de la terra, i per general en facilitaven l'accés. Amb la nova legislació, es perdia l'estabilitat econòmica que oferia una emfiteusi tradicionalment lligada a contractes indefinits, ja que les condicions d'accés passaven a ser revisables, mentre la rabassa morta perdia efectivitat legal. D'altra banda, la llegítima intervenia en el sistema successori català. La major part de l'herència se l'endua el fill gran, l'hereu, mentre la resta se'n quedava una petita part, la llegítima. A la Catalunya de finals del segle XVI i principis del XVII, les dimensions de la llegítima es consolidaren en una quarta part dels béns del testamentari, que s'havien de repartir entre els descendents no hereus, mentre aquest es quedava les tres quartes parts restants. ¹¹⁴⁴ Cada cop més, es tendia a efectuar aquestes quantitats amb l'abonament de diners, més que amb propietats. Al final, tots els béns immobles restaven en unes soles mans i es podien transmetre de generació en generació, sense fragmentar les propietats. Així, la resta de descendència s'emportava una quantitat econòmica, però no els béns immobles.

Justament, els principals atacs al text incidiren en la pèrdua d'aquestes institucions i en com previsiblement repercutirien en el sistema successori, en el model familiar i en particular en l'agricultura i en l'economia. Generalment es tingué la sensació que el canvi de model hereditari i d'accés a la terra no s'adaptava a la realitat socioeconòmica catalana. Així s'havia expressat Fages i de la mateixa manera que ho exposà foren múltiples les veus que s'alçaren en un sentit similar, com ara la de Joaquim Cadafalch, membre del col·legi d'advocats de la ciutat de Barcelona. Amb el

¹¹⁴² *La Granja*, núm. 1 (gener de 1852).

¹¹⁴³ Lídia ARNAU i RAVENTÓS, «El moviment codificador...», p. 208.

¹¹⁴⁴ John H. ELLIOTT, *La revolta catalana, 1598-1640: Un estudi sobre la decadència d'Espanya*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2006, p. 60.

títol *Inconvenientes de la sucesión forzosa*, el jurista publicà una memòria crítica amb la proposta del govern.¹¹⁴⁵ També s'hi manifestà en contra el diputat Ramon de Casanova, que presentà un informe advers a la Junta de Comerç. El text es lamentava dels canvis en les successions directes i en els censos, per la falta d'adeqüació de les noves mesures a la realitat socioeconòmica catalana.¹¹⁴⁶

Tal vegada més explícita fou la memòria que propietaris emfitèutics catalans enviaren a la reina a finals de 1851. Li exposaren les pròpies temences a l'aprovació del nou codi civil, donat que amb l'amenaça sobre l'emfiteusi veien perillar la seva pervivència econòmica. Al seu entendre, aquest tipus de contracte havia facilitat la prosperitat catalana: *«He aquí porque siendo en su origen una misma en todo el territorio español la condición de la propiedad, y siendo también buenas las cualidades físicas y morales de todos sus habitantes, ha prosperado en Cataluña la agricultura, se ha mejorado la condición del proletario, ha tenido la población aumento progresivo, se ha desamortizado la propiedad, y se ha hecho fecundo y productivo un suelo ingrato»*.¹¹⁴⁷ Per això s'oposaren fermament a la seva modificació. No anaven pas desencaminats, atenent a les investigacions de Pierre Vilar. Per a l'historiador francès l'emfiteusi facilità l'accés a la terra de la pagesia, concedint-li una major estabilitat per a l'explotació del sòl. Aquests factors, entre d'altres, contribuïren a fomentar les condicions necessàries per a la revolució agrícola del segle XVIII.¹¹⁴⁸

De tota manera, com posa de manifest Llorenç Ferrer, la realitat no es corresponia del tot a la visió catastròfica atribuïda al sistema successori castellà. Tradicionalment, s'ha percebut la concentració de l'herència des d'una imatge idíl·lica que afavoria la reproducció i perpetuació del nivell social de la família. No així dels fills i filles no hereus, que solien veure degradada la seva condició social.¹¹⁴⁹ Tant és així que no resulta estrany documentar a la Barcelona de 1858 l'edició d'un opuscle que reclamava a les Corts un canvi en les successions testamentàries. Molt probablement representants d'aquests sectors socials catalans perjudicats per la concentració de

¹¹⁴⁵ *Diario de Barcelona*, núm. 177 (25-6-1852), pp.7-9.

¹¹⁴⁶ Jaime CARRERA PUJAL, *La economía de Cataluña en el siglo XIX*, volum II: *Agricultura, artesanía e industria*, Barcelona, Bosch, 1961, pp. 71-72.

¹¹⁴⁷ *La Granja*, núm. 2 (febrer de 1852).

¹¹⁴⁸ Pierre VILAR, *Cataluña en la España moderna*, vol II: *Las transformaciones agrarias*, Barcelona, Crítica, 1977, en especial pp. 447-455.

¹¹⁴⁹ Llorenç FERRER i ALÓS, *Hereus, pubilles...*

l'herència impulsaren un manifest que reclamava una major divisió dels béns, en un sentit similar a la llei successòria castellana.¹¹⁵⁰

A la pràctica, el repartiment igualitari que s'aplicava a les terres castelles no tenia perquè suposar una fragmentació de les explotacions, ja que també contemplava la utilització de diversos recursos per tal d'evitar-ho. És a dir, que les propietats agrícoles no tenien perquè esmicolar-se o implicar una degradació social de la família pel simple fet que es perdés la figura de l'hereu per un model de repartiment més igualitari. La principal diferència, segons apunta Ferrer, és que el sistema igualitari no permetia reproduir relacions de poder i d'estatus social que el sistema d'hereu fomentava, com ara la conservació de la casa i l'ús de la memòria del llinatge familiar. Per contra, en el sistema igualitari les relacions s'havien de refer en cada generació.¹¹⁵¹

Així, doncs, darrera de la voluntat de mantenir el codi civil català s'hi unien diverses circumstàncies i motivacions, des d'una predilecció per un model legislatiu més ajustat a la realitat socioeconòmica del territori, passant per la familiaritat d'uns codis que responien a les necessitats pràctiques de la gent, però també una predisposició per a mantenir les relacions de poder i de domini que els oferia el sistema successori. En definitiva, es detectava una opció preferencial pel respecte a aquell model que millor responia als interessos dels propietaris del moment i quan aquest deixà de ser útil no hi hagué problemes per a demanar un canvi que fins aleshores s'havia rebutjat. Així és que amb el pas dels anys, el sistema hereditari indivisible, que concentrava en l'hereu tot el patrimoni, resultà poc adequat al món industrial. L'establiment de societats entre germans, per exemple, permetia adequar-se millor als canvis socials i econòmics que la industrialització havia anat implementant. Per això, especialment a partir de 1870, es començaren a introduir elements de repartició més igualitària del patrimoni i en el segle XX la repartició a parts iguals s'anà estenent.¹¹⁵²

¹¹⁵⁰ «Representación a las Cortes al objeto de mejorar la suerte de Cataluña y reparar los males que a la misma está causando la ley que rige en ella sobre sucesiones testamentarias», Barcelona, Imprenta de José Antonio Oliveres, 1858.

¹¹⁵¹ Llorenç FERRER i ALÒS, «Una comparació entre els sistemes igualitaris i no igualitaris a Espanya», a Llorenç FERRER i ALÒS, *Hereus, pubilles...*, pp. 359-398.

¹¹⁵² *Ibid.* Complementàriament, sobre l'evolució i adaptació del sistema hereditari català als canvis del segle XIX, Llorenç FERRER i ALÒS, «Propietarios y sistema de heredero único en Cataluña en el siglo XIX», a Xavier ROIGÉ (coord.), *Familias de ayer, familias de hoy: Continuidades y cambios en Cataluña*, Barcelona, Icaria, 2006, pp. 71-98.

10.4.- L'ordre públic: L'excepció com a regla

El control de l'ordre públic era un dels principals objectius programàtics dels dirigents del Partit Moderat. Aquest afany era particularment perseguit després de la convulsa experiència de la dècada de 1830 i principis de la de 1840, anys marcats pels nombrosos aldarulls al carrer, la Primera Guerra Carlina i les diverses temptatives de pronunciaments militars, alguns dels quals reeixits. Acompanyant aquests moviments, el liberalisme polític s'anà assentant progressivament, però aquestes agitacions polítiques i socials eren inconvenients per a la plena consolidació del liberalisme, en opinió dels governants del Partit Moderat. En general, consideraven que les transformacions polítiques i socials que havien de dur a la plena integració del liberalisme ja s'havien produït. Aleshores, no eren necessaris nous canvis, sinó que allò realment peremptori era la fi de les alteracions del sistema establert i la plena consolidació de l'ordre públic.

En la gestió quotidiana de l'ordre públic s'alçava com a figura essencial el cap polític, posteriorment governador civil. Aquest càrrec emergí ja amb l'obra de Cádiz, tot inspirant-se com s'ha vist en els prefectes del model centralista francès i amb la instrucció de desplegar l'obra del govern a les províncies. Entre les seves competències, des de ben aviat se li associà l'obligació d'assegurar i gestionar l'ordre públic, malgrat néixer com a autoritat civil. Per tant, els governadors passaven a ser les màximes autoritats competents en matèria d'ordre públic, amb el nou ordenament liberal. Ara bé, com ha mostrat Manel Risques aquesta circumstància va ser percebuda com una pèrdua d'ascendència per part de les autoritats militars i l'exèrcit, que no renunciaren al seu poder, de manera que emergí un conflicte de comandaments. Un exemple il·lustratiu es produí quan a inicis de 1834 el capità general de Catalunya, Manel Llauder, impedí la presa de possessió del subdelegat de foment –futur cap polític- a Barcelona, Antoni Barata.¹¹⁵³

La pressió dels militars, especialment després de la mort de Ferran VII, va fructificar. Si inicialment s'intentà introduir un model d'ordre públic encapçalat per les autoritats civils, els capitans generals i les autoritats militars aconseguiren amb la seva insistència no desprendre's d'aquesta competència. La situació d'interinitat s'acabà convertint en norma i l'ordre públic, a la pràctica seguí sota control militar, de manera que l'aposta civilista fracassà.¹¹⁵⁴ Paral·lelament a aquesta circumstància, hi hagué una

¹¹⁵³ Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*, pp. 500-502.

¹¹⁵⁴ *Ibid.*, pp. 275-279.

gradual intromissió dels militars en l'àmbit civil. Als inicis del liberalisme el càrrec de cap polític estava separat del comandament militar i només en circumstàncies excepcionals un militar podia ocupar-lo, però amb el temps no fou així. Es produí una confusió de les atribucions i el que va ser concebut com un agent civil que estava per damunt de l'autoritat militar va acabar esdevenint un càrrec sovint ocupat per militars i de subordinació als capitans generals. A tall d'exemple, en el Trienni Esparterista, el 58'3% dels nomenaments de cap polític a la província de Barcelona tingueren com a protagonistes a militars, mentre a la Dècada Moderada dels 19 governadors de la mateixa província, pràcticament la meitat (9) foren també militars de professió.¹¹⁵⁵ De fet, entre 1844 i 1868, els militars ocuparen el 44% del temps de mandat en el govern civil barceloní.

Tot plegat facilità un sever i arbitrari control de la seguretat, circumstàncies que foren rendibilitzades durant l'etapa moderada per a reprimir qualsevol tipus de dissidència. I és que el moderantisme relacionava bona part de les agitacions polítiques i socials al liberalisme progressista i de caire més avançat, així com al carlisme, causant de la darrera guerra. Presentava aquestes sensibilitats polítiques com a instigadores de les alteracions socials i com a font d'instabilitat. Mercès a la situació de domini del poder polític, el llenguatge permetia exhibir així el moderantisme com a garant de l'ordre públic, mentre els seus adversaris apareixien com a potencials desestabilitzadors de la consolidació del sistema constitucional. Tot plegat quedava prou ben expressat en les paraules del mateix president del consell de ministres, Ramón María Narváez, a la tardor de 1844. Encara amb la presència d'algunes trames carlines, el general sentencià: *«Los enemigos del orden público, los enemigos de la Reina, los enemigos de las instituciones, es decir, señores, los fanáticos partidarios de D. Carlos y los satélites de la revolución, trabajan de consuno dentro y fuera de España para envolver al país en nuevos trastornos y revueltas. [...] Pero el Gobierno de S. M., que vela incesantemente por la conservación del orden público, ha podido descubrir tales y tan monstruosas maquinaciones; ha preso a los delincuentes, y los ha puesto bajo la influencia de los tribunales de justicia»*.¹¹⁵⁶

Conseqüentment, la intromissió militar en l'ordre públic permetia al moderantisme emprendre mesures no només discrecionals, sinó essencialment de subjecció dels adversaris polítics. El recurs a l'estat de setge, per exemple, no fou una

¹¹⁵⁵ *Ibid.* pp. 313 i 417.

¹¹⁵⁶ DSC: legislatura 1844-45, p. 92.

mesura extraordinària, sinó més aviat un instrument d'ús freqüent que permetia dotar a les autoritats militars de plenes capacitats d'intervenció. En aquest sentit, el cap polític o governador, ja prou desarmat competencialment en circumstàncies normals, es trobava sense cap mena d'autoritat en aquesta situació, en què el capità general actuava amb total impunitat.

Aquesta fou la tònica general d'actuació del Partit Moderat respecte la gestió de l'ordre públic. Tot i amb això, la seva aplicació a Catalunya no tingué parangó amb cap altre cas, atès que l'ús indiscriminat de l'estat de setge fou allí exercit com a norma habitual. Així és que entre 1844 i 1858 Catalunya només va ser governada sense mesures extraordinàries uns mesos entre 1854 i 1855.¹¹⁵⁷ A saber, durant tota la Dècada Moderada l'estat de setge hi fou allí permanent i només s'aixecà temporalment per a la celebració d'algunes eleccions. La imposició d'aquest procediment no es produí únicament en territori català, però la permanència d'una governabilitat militaritzada probablement no tingué una comparança possible.

En general, el recurs a les mesures extraordinàries fou emprat arreu per períodes breus i només s'acostumava a allargar uns mesos en situacions de revoltes. Per exemple, els aixecaments que en els primers mesos de 1844 s'alçaren a Cartagena i Alacant, amb participació del liberalisme progressista i avançat, es reprimiren intensament mercès a la utilització de l'estat de setge, que hi governà del febrer al juny de 1844.¹¹⁵⁸ També els fets a València de novembre de 1845 hi feren mantenir les circumstàncies excepcionals entre novembre de 1845 i juny de 1846,¹¹⁵⁹ mentre que la revolta gallega d'abril de 1846 rebé la mateixa resposta d'abril a desembre d'aquell any.¹¹⁶⁰ La suspensió de les garanties constitucionals que practicà el govern a l'entorn de la revolució de 1848 també afavorí l'extensió de la mesura a tot el país. És a dir, aquest instrument fou habitual en casos d'aldarulls per tal de reprimir la desobediència, però normalment la seva vigència no s'acostumava a allargar més enllà d'uns quants mesos.

Tanta era la recurrència a aquest mitjà de repressió, contemplat per la legislació procedent del Trienni Liberal, que es volgué normalitzar el seu ús a través de la regularització en una llei coetània. Per exemple, mitjançant el projecte de llei d'ordre públic impulsat l'11 de novembre de 1847 per Luis José Sartorius en el ministeri de la

¹¹⁵⁷ Manel RISQUES, «L'excepcionalitat permanent: Catalunya, 1835-1858», a Borja DE RIQUER (dir.), *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995. Volum VI, pp. 278-279.

¹¹⁵⁸ Pedro DÍAZ MARÍN, *Después de la revolución...*, pp. 76-93.

¹¹⁵⁹ «Valencia 5 de junio», *El Clamor Público*, núm. 63 (10-6-1846), p. 3.

¹¹⁶⁰ *El Popular*, núm. 174 (4-1-1847), p. 2.

Governació. Entre d'altres disposicions, el text contemplava poder declarar en estat de setge «*todo punto de la monarquía donde peligre la conservación del orden y de la tranquilidad*».¹¹⁶¹ Òbviament la competència de la declaració i el seu alçament requeien sobre el cap polític, amb la necessària autorització de l'autoritat militar corresponent. Es tractava, en definitiva, de legitimar a través de l'ordenament legal mesures extraordinàries que no s'ajustaven a l'ordre constitucional.

A banda de l'ús d'aquest tipus de disposicions especials per a reprimir revoltes, l'altre gran pretext per a recórrer a la seva aplicació era la regulació de les eleccions, sota la suposada cobertura de garantir la llibertat dels electors. Justament, el govern de Narváez recorregué a l'estat de setge durant la campanya electoral de l'estiu de 1844. Malgrat haver-lo aixecat el mes de maig anterior arreu de la monarquia, el pretext d'unes presumptes conspiracions a províncies com Logroño i Almería serviren per a empresonar adversaris polítics.¹¹⁶² No foren els únics indrets implicats, també Zaragoza i Teruel, entre d'altres, ben aviat tornaren a estar governats per circumstàncies excepcionals,¹¹⁶³ en unes operacions que s'intuïen circumscrites únicament a les eleccions. Si més no, Logroño recuperà ben aviat la vigència de la Constitució, perquè a finals d'any aquesta hi tornà a restar suspesa. De fet, aquesta província visqué estats de setge força continuats en els anys immediats, fins que se l'hi aixecà pel maig de 1846.¹¹⁶⁴ No fou l'únic territori espanyol que patí circumstàncies similars. Per exemple, Málaga persistí en condicions militars extraordinàries entre juliol i octubre de 1845¹¹⁶⁵ i entre maig i novembre de 1846,¹¹⁶⁶ amb una persecució continuada de l'oposició al Partit Moderat.¹¹⁶⁷

En breu, la militarització es convertí en característica intrínseca de la gestió de la seguretat a l'Espanya liberal. Ara bé, cap altre territori no ho patí amb la permanència en què ho visqué Catalunya i no només en època moderada, perquè els estats d'excepció foren pràcticament constants a Barcelona també entre 1835 i 1843.¹¹⁶⁸ La continuïtat de la mesura, doncs, no era la mateixa arreu. Com a evidència la decisió presa el maig de

¹¹⁶¹ DSC: legislatura 1847-48, p. 21-22.

¹¹⁶² Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 335; Natividad ARAQUE, «Las elecciones de 1844: Normativa, desarrollo y fraude», *Cuadernos de Historia Contemporánea*, vol. 29 (2007), pp. 155-172.

¹¹⁶³ «Estados de sitio», *El Clamor Público*, núm. 70 (20-7-1844), p. 2.

¹¹⁶⁴ *El Español*, núm. 570 (12-5-1846), p. 1.

¹¹⁶⁵ «Málaga 22 de octubre», *El Español*, núm. 416 (26-10-1845), p. 1.

¹¹⁶⁶ «Mesa revuelta», *El Eco del Comercio*, núm. 1274 (28-11-1846), p. 4.

¹¹⁶⁷ Vegin el discurs del diputat per Málaga José Gálvez Cañero a DSC: legislatura 1846-47, pp. 821-825.

¹¹⁶⁸ Manel RISQUES CORBELLA, *L'Estat a Barcelona...*, p. 41.

1844, quan el govern aixecà l'estat de setge a totes les províncies espanyoles, amb excepció de les catalanes. Com reconegué anys més tard l'aleshores ministre d'Hisenda Alejandro Mon, «*la nación entonces estaba toda declarada en estado de sitio; nosotros quitamos este estado, y sólo lo dejamos en Cataluña, porque allí era preciso*». ¹¹⁶⁹

Cal preguntar-se per què allí era precís mantenir-hi l'estat de setge. Quina justificació donava el govern per aquest tractament diferenciat, que persistí de manera permanent? Atenent que només entre 1846 i 1849 hi hagué un conflicte bèl·lic i, per tant, unes circumstàncies prou abonades que acreditaven la seva continuïtat, a quin raonament s'apel·lava? Els diferents governs moderats explicaven aquella situació per la necessitat de prevenció en un territori tradicionalment convuls, marcat per les bullangues i revoltes de la dècada de 1830 i el Trienni Esparterista. També remetien el seu ús a l'emergència del conflicte obrer. Així, doncs, l'estat excepcional s'utilitzava com una eina de prevenció per tal d'evitar mobilitzacions socials.

La política de la militarització de Catalunya per a subjectar-hi la població no era cap innovació del liberalisme. A la monarquia espanyola del segle XVIII, la població militar se situava en un màxim d'un soldat per cada vuitanta habitants, mentre al Principat la proporció mínima no va ser mai inferior a un per cada trenta, amb una especial concentració a Barcelona. En aquells moments, un dels principals motius per a sostenir aquella situació era el de reprimir i dominar la societat catalana davant de qualsevol intent de contestació o dissidència. ¹¹⁷⁰

Al segle XIX, doncs, no havia canviat ni la por a la contestació social i política del Principat ni l'argumentari utilitzat per a servir-se d'un ús indiscriminat de la militarització amb la finalitat de mantenir-hi la tranquil·litat pública. Catalunya responia a una realitat política i social singular, que feia témer a les autoritats la pèrdua de control sobre el territori. L'existència allí d'un obrerisme i d'unes classes treballadores més polititzades, però també d'un fort arrelament social del carlisme marcaven una pauta particularment complexa. La dècada de 1830 n'havia estat un bon exemple, amb constants conflictes. El temor a la contestació i la incapacitat de gestionar la complexitat del teixit social català apareixien com a elements que conduïen inevitablement a la militarització com a única via possible de control de l'ordre públic, a criteri de les autoritats moderades.

¹¹⁶⁹ DSC: legislatura 1846-47, pp. 852-853.

¹¹⁷⁰ Lluís ROURA i AULINAS, «Subjecció i militarització...».

Són prou reveladors d'aquesta lògica els mots del ministre de la Governació, Manuel Bertran de Lis, quan el 1851 justificà el manteniment de l'estat de setge a Catalunya. Aleshores la Guerra del Matiners ja s'havia acabat, l'amenaça de la reforma aranzelària que es completà a finals de 1849 també quedava superada, la crisi econòmica començava a deixar-se enrere i tot plegat conduí a diversos diputats de les circumscripcions catalanes, i a la mateixa societat civil,¹¹⁷¹ a reclamar la fi de mesures excepcionals. Fins i tot, el dirigent moderat reconegué que *«las circunstancias generales son de tal naturaleza que [...] no nos obligan a nosotros a tomar ciertas precauciones que en otros casos sería menester adoptar»*. Això no obstant, no renuncià a mantenir la preponderància militar. En concret justificà la necessitat de conservar-la a la particularitat de realitat social catalana: *«Nos obligan con todo a tener cierta vigilancia respecto de aquellos puntos donde más particularmente pueden aglomerarse elementos que tarde o temprano pudieran amenazar la tranquilidad de aquel país. [...] hay, sin embargo, en el Principado, por circunstancias especialísimas, elementos que pueden algún día amenazar al sosiego público, mucho más teniendo en cuenta otras circunstancias exteriores, y por eso el gobierno cree que debe proceder con mucho pulso y que de ninguna manera ha llegado el caso de alzar el estado de sitio»*.¹¹⁷²

Tot plegat, però, no ha de conduir a pensar en una manera de procedir que no tenia precedents. Malgrat les diferències notables amb el cas irlandès, donada la formulació de projectes contestataris de caire nacionalista que no es detecten aleshores en l'àmbit català, la resposta britànica va ser bastant similar. D'entrada, la presència militar i policial a Irlanda també fou força alta i la política d'ordre públic fou en general tan o més dura que l'espanyola. Per exemple, s'introduïren legislacions d'emergència per a controlar possibles agitacions, com ara judicis regulats per jurats militars. A la vegada, aquestes mobilitzacions polítiques eren respostes amb la suspensió de garanties legislatives, com ara les referents als drets individuals.¹¹⁷³

Similarment als dirigents irlandesos, la visió de les elits polítiques i econòmiques catalanes respecte de la manera més idònia de gestionar l'ordre públic no era del tot coincident amb la pràctica governamental desenvolupada. És innegable que

¹¹⁷¹ 50 veïns de Barcelona sol·licitaren al Congrés l'aixecament de l'estat de setge (DSC: legislatura 1849-50, pp. 468 i 1138), mentre diverses publicacions catalanes s'uniren al reclam i algunes acabaren suspeses. Al respecte, Manel RISQUES CORBELLÀ, *El govern civil...*, pp. 505-509; Julio TRENAS, *Fermin Arteta...*, pp. 272-274.

¹¹⁷² DSC: legislatura de 1851, p. 1229.

¹¹⁷³ Christine KINEALY, «At home with the Empire: the example of Ireland», a Catherine HALL; Sonya O. ROSE (ed.), *At home with the Empire: Metropolitan Culture and the Imperial World*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, pp. 77-100.

els dirigents catalans se serviren d'aquestes mesures per a garantir la subjugació dels treballadors i que fins i tot les aplaudiren en certes circumstàncies. Per exemple, com s'ha comentat, majoritàriament donaren suport al baró de Meer en la seva primera etapa a la capitania general de Catalunya, entre 1837 i 1839, en el que s'ha considerat com un període de dictadura militar.¹¹⁷⁴ El seu consens entre bona part dels polítics catalans era tal que fins i tot en reclamaren la continuïtat quan cessà del càrrec. Aleshores rebé el suport de moderats com Josep Maria de Gispert¹¹⁷⁵ i Vicenç Joaquim Bastús¹¹⁷⁶ i fins i tot de progressistes com Pascual Madoz.¹¹⁷⁷

La majoria dels representants polítics catalans aquí estudiats, entre els quals pràcticament no hi havia presència del liberalisme més avançat, coincidien amb les corporacions industrials en la necessitat d'assegurar un cert control social per tal que la indústria i el comerç progressés en condicions òptimes. No hi havia dubtes al respecte, tal i com es desprenia del prec del vicepresident de la Junta de Fàbriques, Joan Jaumandreu, al diputat José de la Peña y Aguayo, perquè col·laborés a frenar la reforma aranzelària de 1849. Sobre la relació entre el progrés industrial i l'ordre públic assegurava: «*Nadie mejor que V. E. conoce el interés que deban tener los industriales en la conservación de la tranquilidad y orden público, porque faltando éste es consecuente la paralización de sus fábricas*».¹¹⁷⁸

Al mateix temps, els diputats catalans coincidien plenament amb la fonamentació de l'ordre públic com a garant del sistema social governant. Això és, el liberalisme comprenia la propietat com a element regulador de les relacions socials, que discriminava entre l'accés a la ciutadania i la seva exclusió. En aquests termes, l'ordre públic es presentava com el mecanisme que avalava aquesta organització social i els interessos econòmics que se'n derivaven. En conseqüència, aquells moviments que poguessin posar en perill aquesta disposició eren rebutjats pel conjunt de polítics del moment. Un exemple d'això l'aporta el sacseig revolucionari de 1843. Tal i com ha demostrat Josep Fontana, els sectors polítics més benestants, temorosos dels possibles

¹¹⁷⁴ Al respecte, Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Fonaments de la ideologia...*; Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*, pp. 327-346.

¹¹⁷⁵ DSC: legislatura 1837-38, pp. 1667-1668.

¹¹⁷⁶ Bastús donà suport a Meer des de la tribuna *El Guardia Nacional*, que dirigí amb una línia molt conservadora. Vegin Jordi CASASSAS, (coord.), *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya: Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani (1808-1975)*, Barcelona, Pòrtic, 1999, p. 54.

¹¹⁷⁷ Manuel SANTIRSO, *Revolució liberal i guerra civil a Catalunya (1833-1840)*, Lleida, Pagès Editors, 1999, pp. 316-317.

¹¹⁷⁸ «Carta de la Junta de Fàbriques a José de la Peña y Aguayo, 2-1-1849», Copiador de correspondència (1847-1850), Volum V, Fons Junta de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

efectes socials i polítics del moviment, que posava en perill la gradació social establerta amb la propietat, aplaudiren la repressió quan l'alçament prengué un caire transgressor no desitjat.¹¹⁷⁹

En aquesta tessitura se situen les paraules del baró de Meer del febrer de 1844, que les oferí en qualitat de capità general de Catalunya que declarava l'estat de setge a Catalunya: *«Las autoridades superiores de las mismas provincias se hallan inspiradas del propio deseo que el gobierno, y decididos a sostener el orden público a toda costa; persuadido de que la inmensa mayoría de los habitantes del país sólo apetece lo mismo y que en su ilustrada opinión sobre prescindir discretamente de las formas, con tal de que pueda disfrutar del sosiego y de la paz en que estriba una libertad bien entendida; y seguro finalmente de que las medidas excepcionales sólo pueden ser mal recibidas de los conspiradores y sus secuaces»*.¹¹⁸⁰ El discurs era unívocament formulat des de la ciutadania propietària, ometent no només la perspectiva de les persones excloses d'aquest dret, sinó desconsiderant-les i vinculant-les a l'amenaça a l'ordre establert. Així, doncs, la pervivència del sistema instituït passava per la garantia de la pau social i amb ella, no es descartava l'ús de l'estat de setge.

Ara bé, si inicialment aquesta òptica de l'ordre públic fou de confluència entre els dirigents polítics catalans i espanyols, la creixent deriva militaritzant al llarg de la Dècada Moderada provocà no només el desencant gradual dels representants catalans envers aquesta severa política, sinó fins i tot l'aparició de crítiques, cada cop més esteses. Entenien que l'abús sistemàtic del poder militar al qual es veia sotmès el territori català no havia demostrat ser el sistema més eficaç per tal d'evitar aldarulls, ans al contrari. Així ho expressava el polític del Partit Democràtic Estanislau Figueras: *«Este país hace cerca de dieciséis años que está regido casi exclusivamente por leyes excepcionales, y sin embargo es el país en donde con más frecuencia ha apelado el pueblo a la insurrección. Si hasta ahora han desconocido esta verdad los hombres del poder, y continúan desconociéndola en lo sucesivo, será tal vez por los altos designios de la providencia, que ciega a aquellos a quienes quiere castigar y perder»*.¹¹⁸¹

Al seu entendre, la realitat política i social catalana demandava d'un control menys sever. Ramon Martí d'Eixalà sistematitzà prou bé la voluntat de gestió de l'ordre públic d'una part important dels representants catalans, com a mínim dels més

¹¹⁷⁹ Vegin Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim...*, pp. 279-294.

¹¹⁸⁰ «Bando, Barcelona, 12-2-1844», Circulars de Capitanía general (1840-1851), Fons Correg., Sèrie corregiment de Mataró, ACM, Mataró.

¹¹⁸¹ DSC: legislatura 1851, pp. 1117-1118.

identificats amb el sector purità, la majoria dels d'oposició industrialista i bona part dels progressistes, tot i que també inclogué altres sensibilitats del moderantisme. El filòsof no considerava adient ni «una legalidad estricta en todos los tiempos» ni «el sistema de una constante ilegalidad». Aconsellava aplicar «un sistema normal de legalidad, y que sólo en casos extremos [...] se acuda entonces a otros medios distintos».¹¹⁸² I ho defensava així, perquè creia que el sistema aplicat aleshores, fent ús massa sovint de mesures arbitràries, «no sirve para adelantar [...] El día en que los conspiradores se corrijan, será aquel en que se les haya batido completamente y en toda su extensión; hasta ahora se les ha batido por las autoridades, por los hombres: mañana que se les bata en el terreno de la ley, entonces reconocerán completamente su impotencia; hasta entonces estarán siempre conspirando. Además, cuando no se observa estrictamente la ley, el desgraciado es considerado, no simplemente como desgraciado, sino como una víctima, como un mártir».¹¹⁸³

En concret, les desaprovacions de la major part dels polítics catalans vers la militarització continuada s'agrupaven en dues direccions principals. En primer lloc, rebutjaven la desmesurada repressió política a qualsevol manifestació no moderada. Fins i tot a expressions moderades que no combregaven amb la línia governamental, tal i com havia passat amb el tancament de l'Institut Industrial de Catalunya i la Junta de Fàbriques després de les eleccions de 1850. El desembre de 1847, l'encara membre del Partit Progressista Anicet Puig reclamava la finalització de l'estat de setge amb l'objectiu que els electors es poguessin reunir amb llibertat, però el president del consell de ministres, el general Narváez, desestimà frenar l'autoritat militar per a concedir llibertats polítiques, sota el pretext que era necessari garantir la seguretat en un moment de pervivència de les partides carlines.¹¹⁸⁴ Per la seva banda, ja en la legislatura de 1851 Pascual Madoz requerí la necessitat d'obrir més espais de llibertat per a la celebració de les eleccions¹¹⁸⁵ i Ildefons Cerdà posà en qüestió l'existència d'un govern representatiu per l'incompliment sistemàtic de les lleis,¹¹⁸⁶ una opinió que reproduí Martí d'Eixalà un parell d'anys més tard.¹¹⁸⁷

L'altre gruix de les crítiques, que en part absorbia aquestes últimes, venia a identificar com un valor negatiu l'excessiu pes del militarisme en la vida social i política

¹¹⁸² DSC: legislatura 1845-46, pp. 308-309.

¹¹⁸³ *Ibid.*, p. 310.

¹¹⁸⁴ DSC: legislatura 1847-48, p. 501.

¹¹⁸⁵ DSC: legislatura 1851, pp. 1124-1127.

¹¹⁸⁶ *Ibid.*, p. 1126.

¹¹⁸⁷ DSC: legislatura 1853, p. 419.

catalana, concedint al capità general una abusiva posició de poder. El moderat Tomàs Illa deplorà en la legislatura 1846-47 l'excessiu protagonisme del militarisme en la vida política catalana: «*Que se desterraran de una vez para siempre tantas arbitrariedades; que los militares se atuviesen puramente al servicio militar; que no se metiesen en nada con los paisanos, y que defendiesen las leyes, respetándolas, obedeciéndolas y acatándolas. De lo contrario, señores, el desorden se perpetua, se hace habitual, y no hay garantías ningunas para el pacífico ciudadano. Orden quiero, pero orden por completo; no un llamado orden con que se pretende canonizar toda clase de desórdenes. [...] Todo lo que no sea esto, señores, es arbitrariedad, es opresión, es tiranía*». ¹¹⁸⁸

En termes no gaire distants s'expressà a principis de 1850 el també reaccionari Bonaventura de Córdoba, que avantposava el seu sentir personal als criteris de partit. Exigia al govern el compliment de la llei, davant la impunitat de què gaudien les forces d'ordre públic, atenent-se a les circumstàncies d'excepció: «*Le pregunto también [al govern] si está dispuesto a expedir una real orden (ya que esto se hace ahora por reales órdenes) para que se forme causa y se castigue ejemplarmente, con arreglo a las leyes, a los autores de esos asesinatos horribles que bajo pretexto de que los reos se escapan, cometen en Cataluña los individuos de la fuerza pública encargada de proteger la vida y la seguridad individual de los ciudadanos*». ¹¹⁸⁹

Donat que es desestimà qualsevol proposta d'esmenar la política d'excepcionalitat a Catalunya, la sensació dels polítics catalans era de desatenció de les seves demandes i fins i tot de discriminació envers el seu territori. Salvador Maluquer expressà aquest malestar a les Corts de 1851, en el si d'un intens debat dels representants dels districtes catalans amb el govern, respecte de la permanència de l'estat de setge al Principat (vegin annex número 2). El diputat del Partit Progressista es mostrà alarmat pel tracte de desigualtat i exclamà: «*Los catalanes naturalmente debemos estar afectados y preguntarnos: ¿qué pecado hemos cometido, qué crimen hemos perpetrado, que somos los únicos favorecidos con tan funesto privilegio? ¿Somos acaso una raza de hombres maldita, vagabunda y turbulenta? ¿Las provincias catalanas son acaso unas provincias conquistadas? Nosotros no queremos privilegios,*

¹¹⁸⁸ DSC: legislatura 1846-47, p. 1019.

¹¹⁸⁹ DSC: legislatura 1849-50, p. 601. Per a aprofundir sobre els altercats violents i el paper de les forces d'ordre a Catalunya, especialment a l'àrea barcelonina i a principis de la dècada de 1850, Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Oligarquia Espanyola. Burguesia catalana...*, pp. 208-230; Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Eleccions generals de 1851...*, pp. 268-292.

*de ninguna clase, ni funestos ni favorables; no queremos más sino que las provincias catalanas sean consideradas como hermanas de las demás provincias españolas, y los catalanes iguales en un todo a los demás habitantes de la monarquía. Así lo exige la ley, y así lo exigen las mismas condiciones de la sociedad. Lo que se consigue, señores, con el estado de sitio de Cataluña, es atesorar un depósito de antipatía».*¹¹⁹⁰

En aquesta mateixa tessitura se situen les paraules de Joan Prim, que és el discurs més recalcat per la historiografia respecte d'aquesta problemàtica. S'han reproduït fins a la sacietat fragments com els següents: «*Ministros de Isabel II. Los catalanes ¿son o no son españoles? ¿Son nuestros colonos, o son nuestros esclavos? Sepamos lo que son; dad el lenitivo o la muerte, pero que cese la agonía. [...] ¿Son los catalanes españoles? Pues devolvedles las garantías que tienen derecho a usar de ellas, porque las han conquistado con su sangre; igualadlos a los demás españoles; si no los queréis como españoles, levantad de allá vuestros reales, dejadlos, que para nada os necesitan*».¹¹⁹¹ La referència a la relació imperi - colònia no és fútil. S'aproxima novament al cas irlandès, en el sentit que també es discutí força aleshores sobre si el tracte rebut era el d'una colònia i no el d'un territori més de la metròpoli. Aquesta comparativa remetia al concepte de ciutadania, en tant que a les colònies no es disposava dels mateixos drets. Sense anar més lluny, Cuba, Puerto Rico i Filipines no estaven representades a les Corts i, per tant, cap dels seus habitants disposava de drets polítics. Amb l'afegit, que com recorda Josep Maria Fradera, des de 1837 i amb la ratificació de la Constitució de 1845, malgrat els seus habitants eren considerats *connacionals*, no gaudien d'alguns drets civils ni dels vinculats a la representació política.¹¹⁹²

En el cas català l'equivalència es feia no per l'amenaça sobre la condició de ciutadà, però sí per la restricció a la seva lliure expressió, donat que sota l'estat d'excepció permanent els seus drets polítics es veien fortament condicionats. No era la primera ocasió que apareixia aquest tipus de comparativa entre els catalans per a referir-se al tracte rebut per l'Estat. De fet, es tractava d'una analogia que aparegué amb més o menys insistència al llarg del segle XIX.¹¹⁹³ Pel que fa a Irlanda, l'equivalència colonial

¹¹⁹⁰ DSC: legislatura 1851, p. 1124.

¹¹⁹¹ *Ibid.*, pp. 1770.

¹¹⁹² Josep Maria FRADERA, «La nación desde los márgenes (ciudadanía y formas de exclusión en los imperios)», *Illes i imperis: Estudis d'Història de les societats en el món colonial i postcolonial*, núm. 10-11 (2008), pp. 9-30.

¹¹⁹³ A tall d'exemple, l'any 1814 ja apareixia en un diari català (vegin Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*, p. 123), mentre el 1836 fou el polític Pere Mata qui recorregué a la referència colonial per

probablement era força més palpable, ja que fins el 1829 els catòlics no podien seure al parlament britànic i el tracte legislatiu rebut era discriminatori. Pel cas, la llei de pobres de 1838 era molt més dura amb els pidolaires irlandesos que en qualsevol altre indret del Regne Unit, fet tingué greus implicacions en la gran fam que es visqué a partir de 1845, ja que només s'autoritzava la possibilitat de rebre assistència en centres específicament habilitats. Aquests llocs ràpidament es col·lapsaren i la situació fou insostenible i contribuí a una remarcable emigració.¹¹⁹⁴

Retornant a la península ibèrica, malgrat una gran majoria dels representants catalans de tendències polítiques diverses manifestà el seu enuig per la política d'ordre públic que el govern imposava a Catalunya, la gestió no canvià fins a l'arribada del Bienni Progressista, encara que amb un intent civilista breu i que acabà fracassant, com contemplaré en l'epíleg. Les divergències polítiques vers l'ordre públic són fonamentals per entendre el desencís creixent de les elits polítiques i econòmiques catalanes respecte la gestió política de l'Estat, perquè afectaren fonamentalment la direcció de la qüestió social, un element central que marcà l'esdevenidor de la societat catalana de l'època i que tot seguit passo a analitzar.

10.5.- La qüestió social: Entre la repressió i el reformisme

El procés d'industrialització que visqué Catalunya al segle XIX, sobretot a Barcelona i al seu entorn immediat, transformà la composició de la pròpia societat. Les noves formes d'ocupació suposaren un trencament respecte les antigues relacions del treballador amb la feina i donaren peu al sorgiment d'una massa proletària. Les condicions de treball i de vida d'aquest col·lectiu constituïren l'eix vertebrador de les relacions laborals, una font de conflictivitat a causa de la vulnerabilitat de l'empleat. Cal tenir en compte que la jornada laboral se situava a la Catalunya de mitjan segle XIX a l'entorn de les 12 hores diàries, tot i que en alguns àmbits era superior.¹¹⁹⁵ D'altra banda, segons dades d'Ildefons Cerdà per a la Barcelona de l'època, l'escassetat dels salaris feia que el 17% dels homes obrers no podia sobreviure en condicions de solteria ni de viudetat. A més, un 36% no era capaç de donar subsistència a la família, a desgrat de l'aportació salarial de l'esposa –el salari mitjà femení era aproximadament la meitat

a referir-se al tracte que rebia Catalunya de l'Estat (Angel SMITH, *The Origins of Catalan nationalism...*, p. 100) o el 1855 fou Joan Mañé qui l'utilitzà amb la mateixa finalitat (Borja de RIQUER, *Escolta, Espanya...*, pp. 141-142).

¹¹⁹⁴ Christine KINEALY, «At home with the...».

¹¹⁹⁵ Josep CLARA, «Contribució a l'estudi de la Girona obrera (1841-1876)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 26 (1982), pp. 215-241.

que el masculí- i el 80% no arribava a l'ideal de jornal familiar per a poder mantenir la llar dignament.¹¹⁹⁶ Amb l'afegit de les dures condicions ambientals amb què es laborava a les fàbriques i el so eixordador de les màquines. Malgrat això, l'obrer estava indefens i no gaudia d'accés a cap tipus de cobertura en contraure qualsevol tipus de malaltia o patir un accident. Per això, precisament en aquells moments sorgiren les mutualitats obreres sota l'advocació de certs patrons.

Davant d'aquesta realitat, no és estrany que els treballadors catalans miressin de coordinar-se, per provar de millorar les seves condicions de treball. Com ha mostrat Genís Barnosell fou especialment intensa la iniciació sindical durant el Trienni Esparterista, amb la conscienciació progressiva que era necessària una organització autònoma, independent de la dinàmica política, per a poder incidir en les condicions de vida i feina que els concernien.¹¹⁹⁷ Això suposà l'emergència de conflictes entre els treballadors, que lluitaven per a progressar, i els empresaris. En general, aquests últims percebien les demandes com una font d'instabilitat per a les pròpies indústries, especialment després d'experiències com la crema de la fàbrica El Vapor el 1835, quan no feia ni dos anys que els germans Bonaplata, Joan Rull i Joan Vilaregut havien fet una gran inversió de capital.¹¹⁹⁸ Barnosell indica que les pràctiques de luddisme no arrelaren tant entre el teixit associatiu obrer a Catalunya com a mètodes de negociació laboral, com les amenaces verbals o la intimidació física.¹¹⁹⁹ En tot cas, la confrontació estava servida, ja que els punts de vista eren força contraposats.

Així és que si els obrers pretenien la cerca de l'autonomia com a via més òptima per a l'assoliment de millores laborals, la majoria dels empresaris catalans volien imposar un tracte de dominació. Durant l'experiència del Trienni Esparterista, l'actitud dels polítics del Partit Moderat i dels progressistes menys radicalitzats cap al dret de negociació dels empleats fou d'hostilitat, mentre només foren els liberals més avançats els qui reberen més amablement la sindicació. Això sí, aquest dret es féu valer mercès a l'empenta de les mateixes organitzacions sindicals i com a conseqüència de la necessitat dels sectors polítics més propers d'estrènyer relacions amb les mobilitzacions socials.¹²⁰⁰

¹¹⁹⁶ Recollit per Cristina BORDERÍAS, «Salarios y subsistencia de las trabajadoras y trabajadores de *La España industrial, 1849-1868*», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 11 (2004), pp. 223-237.

¹¹⁹⁷ Genís BARNOSELL, *Els orígens del sindicalisme...*, p. 251.

¹¹⁹⁸ Roser SOLÀ, *Joan Vilaregut i Albafull...*, pp. 52-53.

¹¹⁹⁹ Genís BARNOSELL, *Els orígens del sindicalisme...*, p. 149.

¹²⁰⁰ *Ibid.*, pp. 248-249.

Al llarg de la Dècada Moderada, aquesta dinàmica paternalista, marcada per la voluntat de l'empresariat català de dominar els obrers, tingué continuïtat i es visualitzà a través d'instàncies com l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera. A impuls d'alguns diputats o futurs diputats vinculats al món industrial com Tomàs Illa, Joan Illas, Ángel de Villalobos o Llogari Serra, l'organisme fou creat el 1847, justament en uns moments en què l'ocupació es veié minada per la crisi. Es presentà com una plataforma de caràcter reformista i amb voluntat de fer front comú entre empresaris i obrers per a la pervivència del proteccionisme econòmic, així com per a la millora de les condicions socials dels empleats. En la presentació del text fundador s'hi sintetitzaven els objectius cercats: «*Trabajo, pan, paz, progreso moral y material, defensa a la producción nacional y a la clase obrera*». És a dir, assegurar la feina tant per als assalariats, com per als industrials. Aquest era el camí cap a la prosperitat i el benestar. En conseqüència, el tercer article del reglament contemplava: «*Proporcionar trabajo, en cuanto sea posible, a los socios que no lo tengan, y auxiliar a los operarios cuando estén enfermos, según sean los medios que la asociación pueda contar*».¹²⁰¹

Era un nou instrument de l'empresariat, construït per a dominar i controlar la mà d'obra. Així, malgrat predicar la unió entre aquests col·lectius, inicialment no s'incorporaren obrers a la junta interina fins a la denúncia d'aquesta situació en la presentació del projecte al Saló de Cent barceloní, el 17 d'octubre de 1847. El periodista i escriptor Miquel Dubà i Navas prengué la paraula per a posar de manifest la falta de protagonisme dels obrers en l'entitat creada. A més, després de la suspensió de l'ens per part del governador civil, pel suport electoral a Joan Vilaregut el febrer de 1850 i per la desconfiança de les autoritats cap a una instància que integrava membres de sindicats clandestins com l'Associació de Teixidors i Filadors, un cop es reprengué l'activitat els fabricants abandonaren l'entitat, en perdre la utilitat com a organisme de control obrer.¹²⁰²

Encara més simptomàtic és l'anàlisi del llenguatge que els representants polítics catalans feren en referència als obrers o treballadors al llarg de la Dècada Moderada. La seva menció era escassa i quan apareixia, majoritàriament no ho feia per a reclamar com a fi la millora de les condicions de vida d'aquests sectors socials, sinó que s'utilitzava

¹²⁰¹ «Reglamento general de la Asociación defensora del trabajo nacional y de la clase obrera», Barcelona, Imprenta de El Barcelonés, 1847.

¹²⁰² Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 140-193. En opinió de Genís Barnosell, l'empresariat català mai no va fer una clara aposta per l'entitat. Vegin Genís BARNOSELL, «¿Un reformismo imposible?...», pp. 258-259.

com un recurs argumental que tendia a presentar els treballadors com un conjunt susceptible de veure's abocat a la misèria per les mesures econòmiques governamentals. En el context de la reforma aranzelària de 1849, diversos representants de les circumscripcions catalanes elaboraren una esmena per tal que amb l'articulat s'aprovés una indemnització als fabricants i una atenció del govern «a la subsistencia de los jornaleros que quedaran sin trabajo y reducidos por lo tanto a la más espantosa miseria».¹²⁰³ El diputat Bonaventura de Córdoba sostingué la proposta amb aquestes paraules: «A esta nación deberemos que los fabricantes y obreros españoles tengan que pedir limosna unos, y queden arruinados otros dentro de poco tiempo, y a evitarlo se dirige mi enmienda. [...] De que quedará una grandísima porción de obreros en la miseria [...] de que algunos fabricantes habrán de declararse en bancarrota ¿puede haber duda?». ¹²⁰⁴

Aquesta lògica es completava amb l'amenaça social que suposava la desocupació obrera. És a dir, si la indústria es veia perjudicada i els treballadors restaven sense feina, les protestes socials ràpidament anirien en auge a causa del malestar provocat per la situació econòmica. Ergo, era necessari mantenir la protecció a la indústria també pel manteniment de l'ocupació obrera i així impedir qualsevol context propici a les mobilitzacions socials. En els moments de més dificultats econòmiques durant la Guerra dels Matiners, Antonio Ros de Olano advertia a Ramón María Narvaéz que la falta o paralització de la feina suposava per a les autoritats «*serios conflictos*» difícils de gestionar.¹²⁰⁵

Ara bé, els temors de l'empresariat català per les conseqüències socials de la desocupació sovint no eren entesos per les autoritats com a autèntiques preocupacions per l'alteració de l'ordre públic, sinó més aviat com a pretextos justificadors de mesures proteccionistes per a la indústria. Per exemple, la crisi econòmica que es vivia l'any 1847 propicià diverses exposicions tant del teixit econòmic industrial català com de diversos diputats dels districtes catalans que alarmaven al govern i a les autoritats moderades dels efectes del contraban sobre la indústria i l'ocupació. La resposta del ministre de Comerç fou relacionar la situació amb la crisi econòmica europea i deixar exclusivament a mans dels industrials la solució del problema: «*El primer remedio sale de los fabricantes mismos alimentando a sus operarios por el interés que tienen en que*

¹²⁰³ DSC: legislatura 1848-49, pp. 2569.

¹²⁰⁴ *Ibid.*, pp. 2771.

¹²⁰⁵ «Carta d'Antonio Ros de Olano a Ramón María Narvaéz, Barcelona, 29-4-1848», Correspondència, 12. Marquès de Guad-el-Jelú, Fons Ramón María Narvaéz, RAH, Madrid.

*no se desmoralicen, y porque la verdadera industria sufre mayores pérdidas con la paralización de los talleres que con vender sus productos a menos coste».*¹²⁰⁶

No fou un cas aïllat aquest tipus de missatge. Davant la imminència de l'aprovació de la reforma aranzelària de 1849 i el temor al tancament massiu de fàbriques i, per tant, a una situació de pèrdua de feina de molts treballadors en un moment de crisi, el capità general de Catalunya dictaminà unes mesures extraordinàries que tendien a posar tota la pressió sobre els industrials. Miguel Tenorio, en concret, va prohibir a qualsevol fabricant tancar la seva empresa i/o acomiadar a mà d'obra sense previ avís a l'autoritat. Amb l'afegit que també haurien de presentar una justificació mitjançant un informe que acredités la mala situació econòmica. L'incompliment d'aquestes disposicions seria sotmès «*al fallo de la comisión militar ejecutiva permanente, como incitador de desórdenes y perturbador de la tranquilidad pública*».¹²⁰⁷

Era en aquest escenari on residia el principal punt de discòrdia respecte la manera d'enfocar la problemàtica social. Coincidien a percebre la qüestió social des d'una visió pessimista, per la por que podia generar a l'estabilitat social i política, però divergien en la diagnosi. La perspectiva de les autoritats governatives diferia clarament de les urgències de les elits econòmiques catalanes i de la majoria dels representants polítics del territori. És cert que tal i com he presentat fins ara els industrials catalans majoritàriament no tenien cap voluntat de cedir autonomia deliberativa als treballadors respecte de la regulació laboral, que decidia l'empresariat unilateralment. Fins i tot, com ha mostrat Albert Garcia Balañà, la repressió obrera ni els hi era estranya ni els disgustava.¹²⁰⁸ Al cap i a la fi, el comportament d'alguns diputats moderats ministerials o bé propers als dirigents espanyols, era de seguiment escrupolós de les directrius centrals. Això és, de l'aplicació d'una estricta repressió, sense formular cap tipus de proposta reformista alternativa.

A mode d'il·lustració, les observacions que Francesc de Paula Mata feia a Narváez en els moments en què el delegat del govern Francisco de Paula Orlando féu cap a terres catalanes l'any 1849 per a inspeccionar la indústria: «*La cuestión de algodones que tan colosales dimensiones iba tomando nos ha dado malos ratos, pero la*

¹²⁰⁶ Recollit per Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 122-124.

¹²⁰⁷ «Revista de las provincias», *El Católico*, núm. 3180 (5-7-1849), p. 7.

¹²⁰⁸ Albert GARCIA BALAÑÀ, «Trabajo industrial y política laboral en la formación del Estado liberal: Una visión desde Cataluña (1842-1902)», a Salvador CALATAYUD; Jesús MILLÁN; María Cruz ROMEO (eds.), *Estado y periferias...*, pp. 263-313.

*energía que en esta ocasión ha desplegado el capitán general ha hecho que los fabricantes conozcan los intereses y que comprendiesen que el único medio de que el gobierno les oyese era conservando el orden a toda costa y haciendo algún sacrificio en sus intereses, pues que el día que se viese la menor significación de resistencia aunque fuese pasiva, no debían esperar otras consecuencias que la de la fuerza y la voluntad decidida de emplearla de un modo ejemplar».*¹²⁰⁹

Tanmateix, mostraren una altra sensibilitat els polítics més vinculats al teixit industrial, especialment els diputats moderats i progressistes d'oposició industrialista, però també part dels moderats reaccionaris i doctrinaris. El temor a les revoltes els empenyia a creure en la necessitat d'una major regulació en l'àmbit laboral, amb mesures que d'una banda conciliessin el malestar dels treballadors respecte de les condicions laborals i de l'altra permetessin intervenir en una política que no es limités a la simple repressió. En efecte, els empresaris catalans creien en la necessitat de millorar les condicions de vida dels obrers, potser no tant com a solució de la seva realitat laboral, com per a aconseguir una societat estable i controlada.¹²¹⁰ S'hi veien més aviat empesos per les circumstàncies. Un exemple d'aquesta perspectiva l'ofereix la creació de la Societat Filantròpica de Fabricants de Sallent, vora l'any 1850. Es tractava d'una iniciativa de la patronal destinada a socórrer els treballadors malalts i darrera la qual, entre d'altres empresaris, molt possiblement s'hi trobava Joan Vilaregut.¹²¹¹

Al capdavall, durant la Dècada Moderada, tot i la repressió de l'obrerisme, les associacions de treballadors no desaparegueren completament. Els obrers maldaren per a poder-se reunir i coordinar-se en la seva lluita. Hi ha diverses mostres d'aquesta organització que feia valer el dret de negociació. Pel cas, l'any 1847 a Mataró es creà una comissió mixta de fabricants i obrers per a discutir els problemes que plantejava la crisi,¹²¹² una fórmula que es repetí a Sabadell i a Reus el 1851.¹²¹³ A més, hi ha evidències de la continuïtat de les associacions de teixidors i filadors i també de l'aparició de noves iniciatives, com ara la creació d'una societat d'obriers en atur sota un ideal igualitari i amb la implicació de Narcís Monturiol.¹²¹⁴ És a dir, la patronal catalana

¹²⁰⁹ «Carta de Francesc de Mata Alòs a Ramón María Narváez, Barcelona, 11-8-1849», Correspondència, 42. Comte de Torre de Mata, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

¹²¹⁰ Genís BARNOSELL, *Els orígens del sindicalisme...*, p. 248.

¹²¹¹ Roser SOLÀ, *Joan Vilaregut i Albafull...*, p. 219.

¹²¹² Josep FONTANA, «Pròleg», a Genís BARNOSELL, *Els orígens del sindicalisme...*, pp. 7-10.

¹²¹³ Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Eleccions generals de 1851...*, p. 295.

¹²¹⁴ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 158-159.

mantingué alguns ponts de diàleg i negociació oberts, ja fos per pròpia iniciativa o més aviat en veure-s'hi forçada per l'empenta obrera.

La situació preocupava el món industrial català, perquè es veia sotmès entre dues dinàmiques que li desplaïen. D'una banda, la permanència de les organitzacions obreres, malgrat la seva prohibició, que el forçaven a negociar. De l'altra, la inhibició de la resposta institucional respecte la problemàtica social, que es caracteritzà per la reproducció de la severa política d'ordre públic, sense teixir ponts de diàleg amb la patronal catalana ni donar peu a cap tipus de consens ni d'intervenció. Des de les autoritats governatives, no s'entengueren les iniciatives de diàleg amb els treballadors com a vies de solució. Ans al contrari, es temeren com a elements potencialment desestabilitzadors i sospitosos de teixir complicitats amb els assalariats.

El cas de la suspensió de l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera és simptomàtic. El govern volia tancar-lo en percebre l'organisme com un paraigües que donava cobertura als obrers i a les seves demandes, vistes com a transgressores del model social implantat. Pasqual Madoz, possiblement en nom de l'entorn industrial català, hagué d'explicar-li al ministre de la Governació Luis José Sartorius, que aquella entitat tenia com a «*exclusivo objeto [...] dirimir las contiendas que con tanta frecuencia se suscitan entre fabricantes y jornaleros, ya sobre el precio del jornal, ya sobre las horas de trabajo [...] han producido hasta ahora los más saludables resultados, aun para la causa del orden público, y han sido acatados solemnemente por todos*». També li hagué de precisar que no era un centre que afavoria idees polítiques extremistes, sinó que en formaven part «*personas de mucho respeto pertenecientes al Partido Moderado*».¹²¹⁵

Així, doncs, el que revelaven aquest tipus d'actuacions governamentals és que la qüestió social no es regulava amb accions sorgides d'un examen detingut, sinó més aviat amb reaccions fruit d'un estímul. Es gestionaven els resultats visibles de la dialèctica entre industrials i operaris –els conflictes–, però no s'abordava el tractament de les causes que conduïen a les agitacions –la desigualtat social. En conseqüència, la resposta donada era la coerció sistemàtica i la prohibició de la sindicació. Aquest tipus de conductes no contribuïen a solucionar el problema i això preocupava les elits polítiques que representaven Catalunya, per les conseqüències socials que podia comportar la situació.

¹²¹⁵ Julio TRENAS, *Fermín Arteta...*, pp. 275-276.

En el debat sobre la reforma aranzelària de 1849, Pasqual Madoz es mostrà atemorit pels efectes socials que el canvi de model econòmic podia provocar: «¿Cuál debe ser nuestra conducta? ¿Debe ser acaso discontentar la clase trabajadora? [...] ¿no debía procurar el gobierno conciliar todos los elementos de paz, reunirlos, mantener la tranquilidad, [...] y no lanzarnos a estas que calculo cuando menos imprudentes novedades que puedan comprometer altamente los destinos de la nación, que pueden perjudicar al trabajo nacional, que pueden y naturalmente deben matar la industria?». ¹²¹⁶ El diputat progressista es mostrà inquiet, portant a la memòria el record recent de les revolucions de 1848, i advertí al govern del perill de seguir amb la política social repressiva: «Las clases ricas tienen la obligación de velar por la ventura y la suerte de las clases pobres, y si no lo hacen así pueden venir sobre la Europa muchas desgracias, y sobre nuestro país grandes calamidades». ¹²¹⁷

No fou necessària l'experiència de 1848, perquè entre els diputats dels districtes catalans, i sobretot entre aquells més propers al món industrial, hi arrelés el neguit de la revolució social. S'hi referí Tomàs Illa pel març de 1847: «¿La revolución, señores! Su sólo nombre ya asusta y conmueve. Es el trastorno de todo lo existente; la guerra del que no tiene contra el que tiene algo; la verdadera subversión del orden social. [...] a excepción de casos dados, las revoluciones, aun cuando sean justas, casi siempre son infinitamente mayores los males que producen que las utilidades que andando al tiempo puedan de ellas resultar». ¹²¹⁸

La prevenció de la subversió social tenia fàcil remei, en opinió d'Illa. En una llarga intervenció al Congrés el 22 de març de 1847 reflexionà sobre les dures condicions de vida dels obrers a l'Europa del moment (vegin annex número 2) i argumentà que la solució no passava per reprimir sense més, sinó per oferir millor vida als assalariats: «Yo respeto a todas las personas laboriosas, sea la que quiera su condición; y fundado en este principio, creo que no debemos buscar la felicidad de una nación en que la mayor parte de los individuos que la componen sean abyectos y miserables, que no tengan que comer, que no tengan cama, que no tengan ajuar de casa, y que sus mujeres y sus hijos se presenten en la miseria, en la abyección y en el abatimiento». ¹²¹⁹ El desenllaç de l'argumentació era obvi: o es procurava afavorir la subsistència de les classes més humils o s'obria la porta a la revolució: «La riqueza de

¹²¹⁶ DSC: legislatura 1848-49, pp. 2551-2552.

¹²¹⁷ *Ibid.*

¹²¹⁸ DSC: legislatura 1846-47, p. 987.

¹²¹⁹ *Ibid.*, p. 1126.

*una nación consiste en la subdivisión de las fortunas, en que todos tengan que comer, en que cada individuo sea feliz dentro de su órbita. Este es el modo de evitar las revoluciones y conflictos; porque el que tiene que comer dentro de su casa, pocas veces aspira a revolucionar, y singularmente esas clases pobres a quienes me refiero».*¹²²⁰

Mentrestant, els governs moderats s'inhibiren d'actuar en l'àmbit laboral. Polítics moderats com José de Posada Herrera consideraven el pauperisme com una desigualtat de fortunes atribuïble al progrés industrial,¹²²¹ mentre per la seva banda Donoso Cortés vinculava jornalers, lladres, pidolaires i prostitutes al que denominà com a *proletarisme*.¹²²² La qüestió era percebuda en si mateixa com un problema que calia evitar, perquè es focalitzava l'anàlisi en els efectes, com ara en l'alteració de l'ordre públic. És a dir, es tractava d'una degradació social, una problemàtica estructural i inherent al sistema econòmic capitalista. Així, s'associaven aquestes mobilitzacions com a amenaces a l'ordre social i polític establert. Per tant, calia reprimir-les.

Foren reflex d'aquesta perspectiva repressiva algunes de les legislacions que s'implementaren aleshores. La llei de ganduls en fou una prova prou fidedigna. El redactat classificava com a ganduls tots aquells que no tinguessin feina o mitjans per a viure i pidolessin o acudissin amb freqüència a tavernes o a «*parajes sospechosos*». D'acord amb la legislació, el govern els podia destinar d'un a tres anys a tallers o bé, en circumstàncies agreujants, de dos a quatre anys a la presó.¹²²³ És a dir, es legislava sobre els efectes i es mirava de reprimir-ne els resultats socials no desitjats, però el govern no s'atrevia (o no desitjava) entrar en les veritables arrels del conflicte. De fet, fins i tot amb el projecte de llei sobre la qüestió industrial de 1855, que no va entrar mai en vigor, les mesures socials contemplades foren escasses i la majoria venien a reproduir la subordinació del treballador. Aquesta política abstencionista en la intervenció social seguí com a mínim fins a la Restauració.¹²²⁴

¹²²⁰ *Ibid.*

¹²²¹ Juan PAN-MONTOJO, «Progreso material, fomento y libertad: La economía en las culturas políticas del período isabelino», a María Cruz ROMEO; María SIERRA (coords.), *La España liberal...*, pp. 51-87. Al respecte de la qüestió, Andrés HOYO APARICO, «Economía política versus política económica: Las consecuencias del debate en torno a la «cuestión social» en el pensamiento económico español del siglo XIX», a Manuel SUÁREZ CORTINA (ed.), *Las máscaras de la libertad...*, pp. 203-227.

¹²²² María Cruz ROMEO MATEO, «¿Y éstos en medio de la nación...».

¹²²³ DSC: legislatura 1844-45, pp. 1585-1588.

¹²²⁴ Antón COSTAS, «El librecambio, la industrialización y sus desencantos: Argumentos a favor del proteccionismo en la segunda mitad del siglo XIX», a Germà BEL; Alejandro ESTRUCH (Coord.), *Industrialización en España: Entusiasmos, desencantos y rechazos: Ensayos en homenaje al profesor Fabián Estapé*, Madrid, Civitas, 1997, pp. 205-226.

Tot plegat traça un enfocament divergent de la problemàtica social i, per tant, un distanciament creixent entre les elits polítiques moderades i les catalanes. En general, la historiografia ha coincidit a destacar la incapacitat de l'Estat a l'hora de gestionar la problemàtica social.¹²²⁵ Els matisos o les discrepàncies s'ubiquen sobretot en identificar el caràcter reformista dels polítics catalans. Genís Barnosell, per exemple, resta credibilitat a la seva voluntat de formular una autèntica política de concertació social i ubica el punt de discòrdia entre les elits polítiques catalanes i els governs de l'època en les limitacions d'accés dels industrials catalans en la gestió dels conflictes socials.¹²²⁶ És a dir, els empresaris catalans desitjaven tenir un major protagonisme en les mesures adoptades per tal de regular els conflictes socials. En aquest sentit, Joan Fuster apunta al malestar d'aquest col·lectiu per la política intervencionista i paternalista de les autoritats, formulada amb projectes inadequats com ara dispersar la industrialització entre la província com a mètode per a frenar la concentració obrera, que provocava els aldarulls.¹²²⁷

Albert Garcia Balañà, per la seva banda, tendeix a posar l'accent en la falta de consideració dels sectors reformistes catalans, de manera que segons la seva perspectiva s'ha donat excessiva preeminència a la visió dels sectors no reformistes, que rebutjaven la intermediació de l'Estat. Des del seu punt de vista, doncs, aquesta perspectiva que silencia els sectors reformistes entronca amb la narrativa de la Lliga regionalista de principis del segle XX, en el sentit que dóna major visibilitat al pols entre una patronal catalana majoritàriament tèxtil i oposada al reformisme social i unes institucions de l'Estat liberal en les que s'amparava amb més força aquesta via reformista.¹²²⁸

En realitat, la lectura oferta en aquestes línies també respon primordialment a la visió dels sectors polítics i socials més conservadors, els identificats per Barnosell com a reformistes antidemocràtics. Això és, sectors disposats a oferir determinades reformes socials per a millorar el nivell de vida dels treballadors, però que a la vegada els negaven els drets polítics i qualsevol forma d'organització autònoma.¹²²⁹ En aquesta

¹²²⁵ Alguns dels autors que han incidit més en aquesta perspectiva són, entre d'altres, Josep Fontana, que qualifica d'inadequada la política efectuada per les classes dirigents espanyoles vers la realitat industrial (vegin, entre d'altres, Josep FONTANA, *La Época del liberalismo...*) i Borja de Riquer (una de les darreres aportacions a Borja DE RIQUER i PERMANYER, «Les relacions Catalunya-Espanya...»).

¹²²⁶ Genís BARNOSELL, «¿Un reformismo imposible?...».

¹²²⁷ Joan FUSTER SOBREPÈRE, *Barcelona i l'Estat centralista...*, pp. 81-89. A aquest tipus de propostes s'hi apuntaven diputats com Antonio Ros, que recomanava dispersar la classe obrera per a debilitar-ne la seva força. Vegin «Carta d'Antonio Ros de Olano a Ramón María Narváez, Barcelona, 29-4-1848», Correspondència, 12. Marquès de Guad-el-Jelú, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

¹²²⁸ Albert GARCIA BALANÀ, «Trabajo industrial y política laboral...».

¹²²⁹ Genís BARNOSELL, «¿Un reformismo imposible?...».

visió s'hi agrupaven els polítics moderats i també l'ala més conservadora del progressisme. És a dir, la majoria dels diputats estudiats aquí.

Lluny de voler oferir una lectura homogènia de la qüestió social, dominada per les veus contràries al reformisme social, si les visions alternatives no s'han visualitzat prou fins ara fou per l'escassa presència de demòcrates i liberals avançats als cossos parlamentaris al llarg de la Dècada Moderada. Aquestes veus havien tingut cert protagonisme durant el Trienni Esparterista, però la repressió moderada les havia pràcticament silenciats a les institucions polítiques. Si de cas, val la pena fer esment del reformisme social que sostenien sectors demòcrates com els que representà Ildelfons Cerdà a les Corts de 1851. El polític i enginyer si que es fixava en les causes que generaven les desigualtats socials i no només proposava esmenar-les, sinó també facilitar l'accés universal als drets polítics. Des del seu punt de vista, era necessària una acció reformadora en la política per tal de millorar la qualitat de vida general de la població.¹²³⁰

Aquestes consideracions quedaren recollides en la seva obra *Monografía estadística de la clase obrera de Barcelona*, que veié la llum l'any 1856. Entre d'altres objectius, amb aquesta coneguda recopilació de dades de les condicions de vida dels treballadors barcelonins de l'època, Cerdà pretenia «*responder a la imperiosa necesidad que tenían los obreros de demostrar con datos irrecusables las dificultades que experimentaban con los salarios establecidos en Barcelona*».¹²³¹ Tal i com apunta Cristina Borderías, mitjançant l'estudi d'aquesta obra, Cerdà féu explícita una clara proposta de reformisme social. Consistia en posar límits a les altes taxes de contractació de dones i de nens i en aconseguir un salari pels homes que habilités la subsistència de tota la família i permetés a la dona dedicar-se al manteniment de la llar.¹²³²

Cerdà és un dels màxims exponents a l'època del reformisme social que representaren alguns minoritaris sectors polítics catalans. Les seves foren veus silenciades al llarg de la Dècada Moderada; tingueren més ressò durant el Bienni Progressista, per bé que fou una incidència temporal i no pas reeixida. A la pràctica, doncs, en els anys aquí estudiats predominà la visió dels sectors més influïts per la perspectiva empresarial conservadora, en detriment de les veus reformistes, aleshores

¹²³⁰ Marició JANUÉ MIRET, «Cerdà Sunyer, Ildelfonso...»

¹²³¹ Recollit a Cristina BORDERÍAS, «Suponiendo que ese trabajo lo hace la mujer. Organización y valoración de los tiempos de trabajo en la Barcelona de mediados del siglo XIX», a Cristina CARRASCO (ed.), *Tiempos, trabajos y género*, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2001, pp. 103-128.

¹²³² *Ibid.*

minoritàries, i d'aquells polítics moderats, com Francesc de Paula Mata, que estaven més lligats a les autoritats governamentals i tendien a fer seguidisme de la repressiva política d'ordre públic. Potser per això, les seves han estat opinions més aviat vinculades a l'acció del govern i no suficientment considerades com a catalanes, en ser percebudes com a autoritats no representatives de l'acció política catalana. El discurs, un cop més, facilità aquest tipus de lògica, no només per part de la patronal catalana, que com s'ha vist tendí a vincular els seus interessos amb els del conjunt de la població. També des de l'òptica espanyola, en assimilar la conflictivitat obrera, per l'alta concentració industrial a Catalunya, com la qüestió catalana,¹²³³ a la qual òbviament no s'hi vinculaven les accions governamentals.

En breu, en aquest capítol m'he detingut a analitzar la visió de la societat liberal de la que participava la major part dels representants polítics dels districtes catalans. En general, de la mateixa manera que els seus homòlegs espanyols, l'imaginari d'aquests col·lectius responia a un model social construït a l'entorn de la ciutadania propietària. Si més no, al voltant d'aquest sistema s'identificaven els polítics afins al Partit Moderat i al Partit Progressista, mentre els del Partit Democràtic i els liberals més radicals, pràcticament silenciats al llarg de la dècada aquí considerada, eren els únics sectors que volien superar aquesta organització política i social.

Això comportava una regulació dels drets i les llibertats força restrictiva i encaminada a preservar la seguretat pública, d'acord amb les preferències del col·lectiu governant. A l'època de domini del Partit Moderat, els drets i les llibertats eren pràcticament inexistents, més enllà de la preservació del dret a la propietat. Fins i tot, els drets polítics de la ciutadania propietària i la seguretat individual estaven amenaçats per la severa regulació de l'ordre públic i per la manca de respecte de les lleis per part del Partit Moderat. Els individus no ciutadans no només estaven exclosos de drets polítics i de llibertats individuals, sinó que havien de respondre als deures que la societat liberal els imposava, com ara l'obligació de pagar impostos i respondre al reclutament militar. Les percepcions liberals alternatives, defensores d'un major equilibri entre drets i deures per a tota la societat eren minoritàries.

També estigueren en minoria els col·lectius que desitjaven secularitzar l'Estat, donat que no només hi havia consens entre la major part de forces liberals en la necessitat de mantenir la confessionalitat de l'Estat, sinó que les mesures per a frenar la

¹²³³ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 268-299.

influència pública de l'Església foren escasses. Més enllà de les desamortitzacions i la llibertat de cultes, en les que coincidien el Partit Progressista i el Partit Democràtic, inicialment no es percebé una clara predisposició per a separar l'Església de l'Estat. Les iniciatives encaminades a fer-ho es complementaren amb algunes que mantingueren els privilegis d'aquesta institució. Fins i tot entre els liberals democràtics hi havia sensibilitats diverses i malgrat la tendència general s'inclinà per a frenar el pes social del catolicisme, inicialment això no es concretà en un programa clarament decidit a aturar el protagonisme de l'Església.

Si bé en aquests àmbits els representants del territori català es dividiren segons les seves sensibilitats ideològiques, en altres aspectes no ho feren així, especialment respecte de la gestió de l'ordre públic i el tractament de la qüestió social. Majoritàriament els diputats dels districtes catalans rebutjaven l'ús sistemàtic de l'estat de setge i l'aplicació arbitrària i descontrolada de la violència i de mesures coercitives per a controlar l'ordre públic. Ho refusaven perquè no veien en aquesta via la solució al problema, que frenés les mobilitzacions socials. No descartaven recórrer-hi en casos determinats, però pensaven que havia de ser una excepció i que seria més efectiu un major respecte a la llei i el plantejament d'altres polítiques en els conflictes laborals que no es limitessin a la repressió. No la rebutjaven, però entenien que no n'hi havia prou. La seva voluntat no era fruit d'una clara aposta pel reformisme social, sinó un intent de frenar les protestes socials amb un acostament als treballadors de caire pateronalista que permetés preservar l'ordre establert.

Finalment, també es desmarcaven de l'uniformisme jurídic pretès per les autoritats moderades a través de projectes com el del codi civil de 1851. Apostaven per un major respecte a la realitat jurídica catalana, perquè creien que es tractava d'un model legislatiu més ajustat a la realitat socioeconòmica del territori, així com per les possibilitats que els oferia el sistema successori propi a l'hora de mantenir les relacions de poder i de domini social. Per contra, les noves fórmules legislatives els feien témer la pèrdua de control d'aquesta situació i veien perillar el model econòmic i social que defensaven. Per això s'hi oposaren mentre la regulació jurídica els fou favorable i útil, però a mesura que avançà el segle se n'allunyaren per adaptar-se millor als canvis socials que la industrialització havia anat comportant.

11.- Els diputats dels districtes catalans i l'organització territorial de l'Estat liberal espanyol

En aquest capítol reflexionaré sobre l'organització territorial de l'Espanya liberal. D'entrada, comentaré alguns dels principis que caracteritzaren el liberalisme, perquè la seva comprensió resulta fonamental per a entendre com alguns estats liberals, entre ells l'espanyol o el francès, es decantaren per una política centralitzadora i per un sistema legal uniforme que acabés amb les diferències legislatives existents i permetés garantir la igualtat entre individus. Introduïts els elements bàsics que encarnaren el liberalisme polític espanyol, em detindré en l'anàlisi de la dinàmica parlamentària de la Dècada Moderada. Entre els dirigents espanyols dominava la idea d'una necessària propensió cap a la centralització, però a la pràctica caldrà dictaminar fins a quin punt aquesta tendència es reproduí entre la majoria dels diputats. Per aquesta raó, indagaré en la influència dels interessos territorials, expressats mitjançant organismes com la Diputació catalana, que implicaren unes dinàmiques de treball singulars i descentralitzades. En darrer terme, acabaré el capítol analitzant la concepció d'Espanya que tenien i desitjaven introduir els representants de les circumscripcions catalanes, per a veure com aquesta es confrontava amb la visió predominant.

11.1.- Les formulacions doctrinals del liberalisme: De la llibertat individual a la prevalença de l'interès general

Les transformacions estructurals que van tenir lloc a cavall entre els segles XVIII i XIX amb les revolucions liberals van instal·lar l'individu a l'epicentre de la nova realitat que el liberalisme va inaugurar. Si fins aleshores, en l'Antic Règim, la comunitat era l'eix vertebrador de les relacions socials, polítiques, laborals i jurídiques això canvià. En època moderna, l'individu en si mateix no tenia cap mena de rellevància política, més enllà del poder suprem que podia exercir el monarca absolut. En aquells moments, la representació política passava pels estaments. Per contra, el liberalisme introduí els òrgans parlamentaris com a cossos de representació de tota la població, on l'individu hi era considerat a través del dret a vot, encara que la participació igualitària fos un retrat ideal. A la pràctica, el concepte de ciutadà limitava la intervenció política dels homes a través del sufragi censatari i impedia la pretesa igualtat política.

D'altra banda, si els gremis havien actuat com a òrgans essencials de la regulació sectorial del treball, amb la implantació del capitalisme en l'economia hi hagué un trencament sense precedents. Això implicà que la major part dels mitjans de

producció passaren a mans privades, amb la maximització dels beneficis com a objectiu prioritari. En conseqüència, l'individu se situà en el primer pla d'aquesta nova regulació del treball. Es perdia la cobertura comunitària que suposaven els gremis i es donava pas a la fragmentació i a l'aïllament social, en situar la persona en competència amb la resta de la societat per a vendre la seva força de treball a canvi d'un salari. Amb l'afegit que l'eliminació progressiva dels béns comunals i la introducció de la propietat privada fou una altra conseqüència d'aquests canvis en la regulació econòmica de la societat. La comunitat perdé la seva capacitat d'intervenció preeminent respecte de la possessió de béns, mentre el seu espai l'ocupà gradualment l'individu.¹²³⁴

Sens dubte, la renovació teòrica de la filosofia política al llarg dels segles XVII i XVIII, acompanyada per la Il·lustració com a moviment intel·lectual de referència, fou cabdal per tal d'entendre l'emergència d'aquesta nova realitat. En efecte, les reflexions d'alguns pensadors representatius d'aquests col·lectius incidiren abastament en la nova dimensió social de l'individu. Particularment, contribuïren a posar en entredit el model polític i social establert des d'argumentacions *iusnaturalistes*, que reconeixen el caràcter natural i intrínsec dels drets a l'home. John Locke fou una de les principals personalitats que destacà en aquests àmbits de reflexió, considerat com a pare de liberalisme clàssic. Entre les seves principals proposicions teòriques, formulades a finals del segle XVII i principis del XVIII, hi havia justament una clara apel·lació als drets naturals, com a inherents a l'individu. La seva cosmovisió de la persona emergia com a pretext avalador d'una objecció a l'ordre despòtic d'aquells governs que es comportaven injustament.

En realitat, la formulació de la llibertat que el liberalisme introduí no fou unívoca, com es pot intuir de les deliberacions fetes en el darrer capítol, pel context espanyol de mitjan segle XIX, i de les diverses conceptualitzacions que aparegueren segons l'evolució dels fets polítics. Pel cas, apreciacions com les de Locke foren àmpliament discutides per l'utilitarisme de Jeremy Bentham i desconsiderades arran de l'experiència de la Revolució Francesa. Atenent al caràcter intrínsec dels drets a l'individu, aquesta perspectiva podia conduir fàcilment a legitimar la revolució contra governs que no respectaven la lliure expressió de les persones. Des d'aquest punt de

¹²³⁴ Respecte els fonaments del liberalisme europeu resulta revelador Guido de RUGGIERO, *Historia del liberalismo europeo*, Granada, Comares, 2005. Sobre els principals referents i pensadors liberals, així com la història política del liberalisme, especialment a Espanya, Manuel SANTIRSO, *El liberalismo: Una herencia disputada*, Madrid, Cátedra, 2014. Pels fonaments del liberalisme espanyol a cavall entre els segles XVIII i XIX, entre d'altres, Miguel Ángel CABRERA, «El sujeto de la política: Naturaleza humana, soberanía y ciudadanía», a Miguel Ángel CABRERA; Juan PRO (coords.), *La creación de las culturas...*, pp. 37-67. Per a una contextualització europea vegin també nota 62.

vista es podia justificar la Revolució Francesa. Així, el liberalisme europeu postrevolucionari renuncià ben aviat a aquests raonaments i s'atengué a d'altres propostes de naturalesa social menys contestatària.

Aquesta era la situació, com s'ha explicat, que conduí als principals dirigents del Partit Progressista espanyol a deixar de banda les teories *iusnaturalistes* del dret i a considerar a l'Estat com l'únic organisme que finalment assegurava el gaudi dels drets i llibertats a l'individu. Encara que el Partit Moderat assenyalés als governants com a dipositaris d'aquestes prerrogatives, en última instància l'entesa entre les dues formacions polítiques era inequívoca. Emergia en situar als governants com el filtre necessari per a frenar l'individualisme que propiciava situacions subversives, temut pel liberalisme que emergí després de l'experiència revolucionària. Com ha posat de relleu María Sierra, no es pot traçar una línia de continuïtat entre l'individualisme polític del segle XVII i el liberalisme del nou-cents, entre d'altres raons, per la por a l'autonomia de l'individu entre la major part de les famílies del liberalisme polític.¹²³⁵ Per això, la llibertat era vista per la majoria de liberals europeus del moment des d'una concepció negativa, especialment respecte de les ingerències de l'Estat.

Així és que la llibertat sorgia en un estadi d'absència de coerció i d'amenaques. Mentre no s'interferís en la igual condició de llibertat dels altres, aquesta era respectada.¹²³⁶ Ja ho escatí John Stuart Mill en el seu assaig *Sobre la llibertat* (1859), quan concloué que l'únic component de la conducta humana del que calia responsabilitzar-se davant de la societat és el que afectava els altres. És a dir, que la llibertat d'un mateix no tenia més confí que la llibertat de l'altre. És per això que el filòsof utilitarista proposava la pròpia defensa com a únic fi que autoritzava l'individu a interferir individual o col·lectivament en la llibertat d'acció d'un altre.¹²³⁷ Això és, la protecció de la resta per damunt del bé personal.

Des d'aquesta argumentació, els governs podien legítimament imposar-se per damunt de la llibertat individual en nom del bé comú de la societat. Presumiblement això explica la freqüent aparició en el llenguatge de la noció de bé públic, bé general o interès general, entre d'altres referències similars emprades pels polítics liberals i que els permetien des de la seva posició de poder implementar mesures en suposat benefici

¹²³⁵ María SIERRA, «La sociedad es antes...».

¹²³⁶ George H. SMITH, *The system of liberty: Themes in the History of Classical Liberalism*, Cambridge, Cambridge University Press, 2013, p. 7.

¹²³⁷ Una edició recent a John STUART MILL, *Sobre la llibertat*, Girona, Edicions de la ela geminada, 2012.

conjunt. El terme pot ser definit des de múltiples perspectives, però una de les més freqüents tal vegada és la que Jeremy Bentham, des d'un principi utilitarista, entenia com la màxima felicitat pel màxim nombre de persones possible. Òbviament, com indica George H. Smith, es tracta d'un consens en un nivell abstracte que no assegura cap acord respecte de casos particulars i que en última instància ve determinat pel govern de torn.¹²³⁸

Aquesta resolució es presentava diferentment als postul·lats del liberalisme clàssic, que no admetia l'arbitratge de l'Estat. A diferència, en el liberalisme del segle XIX, i a través de les aportacions d'autors com Bentham i Stuart Mill que es troben en l'origen de la democràcia liberal, la intervenció de l'Estat acabà presentant-se com la màxima garantia del respecte als drets i llibertats individuals, perquè la seva principal funció era la d'assegurar la prevalença del bé general de la societat, que té en la seva base el respecte pels drets individuals. És clar que l'ús equívoc del terme bé general podia dur a terme a interpretacions polítiques interessades, com es pot deduir de la lectura atenta d'aquesta investigació. No en va, el Partit Moderat considerava que tot i incomplir sistemàticament la llei, la seva acció política anava encaminada a preservar el bé general o determinats polítics justificaven l'enriquiment personal sota el dubtós pretext d'afavorir l'interès general.

Tot plegat condueix les reflexions a una de les màximes del liberalisme: la igualtat de l'home davant la llei. Des d'aquest fonament, i únicament des d'aquest fonament, era possible avançar en l'assoliment de l'interès general, en tant que permetia habilitar les circumstàncies necessàries per tal que cada individu perseguís la felicitat en igualtat de condicions. En conseqüència, la via més òptima per tal de possibilitar aquesta situació d'igualtat de l'individu davant la llei era fomentar la unificació de la legislació, respecte de la diversitat de codis legislatius presents en l'Antic Règim; així com el fet de sistematitzar l'administració i unificar el sistema d'organització territorial, entre d'altres aspectes rellevants. Aquestes disposicions no havien de conduir inevitablement a l'aparició de governs inclinats a satisfer l'equitat individual mitjançant la homogeneïtzació legislativa. Tampoc no suposaven la forçosa concentració dels poders de l'Estat en uns nuclis reduïts. Tanmateix, tant el liberalisme francès com l'espanyol s'impregnaren ben aviat d'un model que associava aquestes dues possibilitats. És a dir, concebien una organització centralista de l'Estat i la disposició

¹²³⁸ George H. SMITH, *The system of liberty...*, pp. 20-21.

d'una legislació homogènia com l'únic camí possible que havia de fomentar la igualtat entre individus.¹²³⁹

Encara que la deriva centralista en el liberalisme espanyol s'ha identificat sobretot amb el domini del Partit Moderat al govern al llarg de la Dècada Moderada aquí estudiada, en realitat hi ha diversos elements que condueixen a pensar que ja des de l'inici del liberalisme s'introduïren disposicions encaminades a implementar un sistema d'aquestes característiques. El cas més evident i al qual ja m'he referit amb anterioritat és el del cap polític, posteriorment governador civil. És un càrrec que es contemplà ja en l'obra de Cádiz amb l'objectiu primordial d'articular l'Estat des de la concepció centralista i prenent el cas francès com a model. La funció d'aquest funcionari era la de desplegar l'acció del govern als territoris, exercint de contacte entre l'àmbit governamental i les províncies.¹²⁴⁰ En termes concrets, el cap polític controlava l'acció de les institucions locals (presidia les diputacions provincials i nomenava els ajuntaments, per exemple) des d'una relació de jerarquització, en la qual s'imposava com a figura representativa de l'autoritat central.¹²⁴¹ Es convertia així en una peça bàsica del model de centralització administrativa.

En consonància, els principals dirigents polítics espanyols creien que la centralització i l'uniformisme era l'única via possible per a la conformació d'un Estat liberal unitari. Aquesta òptica ja es va fer perceptible des de les Corts de Cádiz i hi posaren veu diputats com el comte de Toreno: *«Los ayuntamientos, siendo una representación, y existiendo consiguientemente como cuerpos separados, formarían una nación federada en vez de constituir una sola e indivisible nación. [...] para alejar el que no se deslicen y propendan insensiblemente al federalismo, como es su natural tendencia, se hace necesario ponerles el freno del jefe político [...] Éste es el remedio que la constitución, pienso, intenta establecer para apartar el federalismo, puesto que no hemos tratado de formar sino una nación sola y única. [...] Lo dilatado de la nación la impele bajo de un sistema liberal al federalismo; y si no lo evitamos se vendría a formar, sobre todo con las provincias de ultramar, una federación como la de los Estados Unidos, que insensiblemente pasaría a imitar el más independiente de los antiguos cantones suizos, y acabaría por constituir estados separados»*.¹²⁴² Per tant, el

¹²³⁹ Francesc NADAL, *Burgueses, burócratas y territorio: La política territorial en la España del siglo XIX*, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local 1987, p. 25.

¹²⁴⁰ Vegin Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*

¹²⁴¹ *Ibid.*, p. 24.

¹²⁴² Recollit per Joaquín VARELA SUANZES-CARPEGNA, «Nació, representació...».

federalisme era percebut com una amenaça a la identitat comuna de la nació espanyola sorgida del liberalisme i una concessió a la pervivència de les velles identitats territorials.¹²⁴³ Per tant, la permanència de diferents ordenaments legislatius i la manca d'una organització territorial uniforme era rebuda com un impediment per assolir la igualtat entre individus en la conformació d'un Estat liberal.

En conseqüència, malgrat les divergències entre les diferents sensibilitats ideològiques, en el liberalisme polític espanyol s'anà dibuixant un consens a l'entorn d'un sistema polític amb extensos elements per a la centralització organitzativa. Segons Comín i Vallejo, la centralització administrativa era entesa tant per polítics del Partit Moderat com del Partit Progressista com una estratègia que dotava d'estabilitat i eficàcia a la gestió governamental.¹²⁴⁴ Això és, com la manera més òptima de desplegar les polítiques de l'Estat. Confluïen, doncs, en un model general de direcció, encara que divergien en algunes prerrogatives d'aquest sistema, com ara el grau de competències que havien de disposar les corporacions municipals.

Com és conegut, el Partit Progressista estava a favor de cedir més quotes de poder als àmbits municipals. Hi hagué una predisposició per a concedir poder als consistoris i un acostament, per tant, a certes mesures descentralitzadores. Tanmateix, no es reflectí clarament en la formulació d'una organització política fonamentada en aquests poders territorials. Alejandro Nieto considera que en el si de la formació es produí una inhibició a l'hora de formular un projecte derivat d'aquestes inclinacions.¹²⁴⁵ En oposició, María Cruz Romeo estima oportú desmitificar la indefinició del projecte polític del Partit Progressista a partir de la seva fonamentació en la monarquia constitucional amb governs parlamentaris.¹²⁴⁶ Sigui com sigui, ja fos per seguidisme al moderantisme, per por al descontrol dels moviments polítics locals o per manca d'un pla intern definit i cohesionat, la formació política no s'acabà de diferenciar del tot del model moderat i, en ocasions, l'assumí com a propi. Com a mínim, així s'entreveu de

¹²⁴³ Sobre la presència d'un discurs antifederalista en el primer liberalisme, Fidel GÓMEZ OCHOA, «Antifederalismo en España en las primeras décadas de la época liberal (1810-1837)», a Manuel SUÁREZ CORTINA, Maurizio RIDOLFI (eds.), *El Estado y la Nación: Cuestión nacional, centralismo y federalismo en la Europa del Sur*, Santander, Universidad de Cantabria, 2013, pp. 71-101. D'altra banda, sobre l'organització territorial de la monarquia en aquests primers moments del liberalisme, Encarna GARCÍA MONERRIS, «El territorio cuarteado...», pp. 81-124.

¹²⁴⁴ Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSADA, *Alejandro Mon...*, pp. 38-39.

¹²⁴⁵ Vegin Alejandro NIETO, *Mendizábal. Apogeo...*

¹²⁴⁶ Vegin María CRUZ ROMEO MATEO, «La ficción monárquica...», pp. 107-125. Sobre el projecte d'Estat del Partit Progressista consultin, entre d'altres, Juan PAN-MONTOJO, «El progresismo isabelino», a Manuel SUÁREZ CORTINA (ed.), *La redención del pueblo...*, pp. 183-208; Luis GARRIDO MURO, «'Un monstruo cálido'. El proyecto de estado del progresismo», a Manuel SUÁREZ CORTINA (ed.), *La redención del pueblo...*, pp. 209-238.

les paraules de Juan Álvarez Mendizábal el 1836, quan just començava a erigir-se com un dels referents del Partit Progressista: «*Pienso dedicarme exclusivamente a formar un todo de esta monarquía, con casi tantos estados como provincias*». ¹²⁴⁷ Es tractava de veus temoroses del federalisme o d'organitzacions territorials no unitàries que podien posar en perill la vertebració d'un Estat que es volia homogeni.

Òbviament, en el si de la formació progressista hi havia veus alternatives, partidàries d'una estructura més plural. Si de cas, es tractava d'opinions minoritàries que no pogueren fer prevaler el seu projecte i sovint de personalitats representatives del liberalisme més avançat. De fet, els sectors democràtics i republicans, per bé que minoritaris, també s'inclinaren majoritàriament per una menor concentració del poder polític a Madrid. ¹²⁴⁸ El manifest que donà peu al naixement del Partit Democràtic concedia més poders als ajuntaments i diputacions provincials, a la vegada que considerava oportú establir una divisió de l'administració segons els interessos locals, provincials i generals. ¹²⁴⁹ Aquests punts programàtics es confirmaren en el programa democràtic de les eleccions generals de 1851, on hi constava l'oportunitat de dotar d'independència als ajuntaments i a les províncies en l'administració dels interessos locals. ¹²⁵⁰ Per tant, es concedia més autonomia de gestió als diferents nivells de govern.

Amb tot, tal i com ha remarcat Peyrou, darrera d'aquestes fermes concepcions republicanes cap a la descentralització tornava a aparèixer l'enteniment de la unitat com a única opció per a possibilitar el bé comú. ¹²⁵¹ Davant de la possibilitat que una organització territorial més plural pogués facilitar l'aparició de divergents legislacions i, per tant, possibles desigualtats entre individus, majoritàriament es desestimà aquesta possibilitat. Així, quan al Sexenni Democràtic es féu efectiu el federalisme, molts republicans renegaren del mateix i sostingueren únicament una descentralització administrativa. És per això que quan el Partit Moderat es féu amb el poder en el període 1843-44 i començà a implementar tot un seguit de mesures de caire centralitzador no es pot atribuir a aquesta deriva un caràcter aliè a la realitat política espanyola que s'havia

¹²⁴⁷ Borja de RIQUER, *Escolta, Espanya...*, p. 74. Al seu torn, Manuel Santirso es refereix a la divisió provincial de 1842, en temps de mandat progressista, com a mostra de l'acceptació de la centralització també per part d'aquests sectors. Vegin Manuel SANTIRSO, *Progreso y libertad...*, p.106.

¹²⁴⁸ Sobre el model d'Estat dels sectors democràtics i republicans, entre d'altres, Manuel SUÁREZ CORTINA, «Republicanismos y democracia en la España del siglo XIX», a Manuel SUÁREZ CORTINA, Maurizio RIDOLFI (eds.), *El Estado y la Nación...*, pp. 215-244; Román MIGUEL GONZÁLEZ, *La pasión revolucionaria...*

¹²⁴⁹ Consultin el programa a *El Clamor Público*, núm. 1468 (10-4-1849), pp. 1-2.

¹²⁵⁰ «Madrid, 26 de abril», *El Postillón*, núm. 6174 (2-5-1851), p. 1.

¹²⁵¹ Florencia PEYROU, «El republicanismo. Las libertades...», p. 357.

seguit fins aleshores. És cert que es tractà d'un projecte partidista que responia a la voluntat d'una part majoritària del moderantisme, però a la vegada era el reflex d'una concepció unitària de l'Estat liberal espanyol àmpliament compartida pels principals dirigents polítics; no tan sols els d'aquell partit.

Més enllà de la introducció del càrrec del governador civil, que seguí amb les competències que el cap polític ja tenia assignades anteriorment, s'introduïren tot un seguit de mesures encaminades al control governamental del poder polític local i provincial. Possiblement l'emblema d'aquestes operacions fou la llei d'organització i de competències dels ajuntaments de 1845,¹²⁵² que remodelava les facultats dels consistoris. Aquesta ordenació aparegué al mateix moment que d'altres noves legislacions, que també canviaren les prerrogatives de les diputacions provincials, governs polítics, consells de província i consells d'Estat. Totes aquestes disposicions seguïren la mateixa intencionalitat de concentració de poders. El text concernent als consistoris, per exemple, limità la capacitat d'acció d'aquests organismes locals, respecte les atribucions que l'anterior legislació progressista els hi concedia. Fou el cas dels alcaldes, concebuts com a delegats del govern als municipis. També dels tinentes d'alcaldes de les capitals de província i dels caps de partit judicial d'almenys 2.000 habitants, que passaren a ser de nomenament reial. La resta depenien del governador civil, lligats així als interessos del poder central.

A tot aquest entramat cal afegir, a més, el Pla General d'Estudis impulsat per Pedro José Pidal, que emfatitzà la uniformització en l'educació.¹²⁵³ Aquesta concepció centralista impregnava, en definitiva, la gestió política del Partit Moderat, comproment des de l'estructura radial de la incipient xarxa d'infraestructures fins a la disposició de la hisenda pública, com s'ha vist. Tot plegat, dotà el govern d'una organització que fomentava l'intervencionisme polític a les províncies. Es feia en nom i pel bé de la unitat nacional, com a garantia d'estabilitat enfront de qualsevol temptativa descentralitzadora, vinculada no només a una determinada noció de desordre organitzatiu, sinó també a la prevalença de l'interès particular i no general.

¹²⁵² Consultin el text a *Gaceta de Madrid*, núm. 3776 (15-1-1845), pp. 1-3. Més detalls a Pedro DÍAZ MARÍN, *Después de la revolución...*, pp. 95-113. En referència a la legislació i ordenament municipal i provincial en els primers dos terços del segle XIX i aprofundint en les concepcions que els Partits Moderat i Progressista tenien, Concepción DE CASTRO, *La Revolución Liberal y los municipios españoles*, Madrid, Alianza Editorial, 1979. Per a una visió de conjunt del model centralista, Julio ARÓSTEGUI, «El estado español contemporáneo: Centralismo, inarticulación y nacionalismo», *Historia contemporánea*, núm. 17 (1998), pp. 31-57.

¹²⁵³ María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...*, p. 192.

Aquesta visió que unia centralització amb la preeminència de l'interès general queda prou ben condensada en el discurs que Pedro José Pidal, com a ministre de la Governació, pronuncià al Congrés el febrer de 1847. Les seves paraules foren formulades en vindicació del gabinet Narváez i sorgides d'una fonamentació ideològica basada en el centralisme: *«Todas las desgracias con que hemos sido afligidos, todas las guerras intestinas que han nacido entre nosotros, han provenido de no haber tenido un poder central bastante fuerte para evitarlas; todas las revoluciones y males que hemos sufrido vienen de esto. Las frecuentes conmociones que de muy antiguo han sufrido las provincias de Cataluña, la última lucha en las Provincias Vascongadas, no han tenido acaso más origen que la lucha de esos intereses locales, la pugna de esos intereses parciales que existían en diversos puntos. Pues bien, señores; para destruir esas tendencias locales que están, como digo, en nuestra historia, en nuestros hábitos y costumbres, y hasta en nuestra topografía, es preciso hacer aquí leyes más centralizadoras todavía que en ninguna otra nación que no está en semejantes circunstancias»*.¹²⁵⁴

És des d'aquesta doble lògica que s'ha d'entendre la línia d'acció política dels governs de la Dècada Moderada. D'una banda, l'assimilació del model centralista com la via més oportuna per a consolidar la unitat nacional i per tal d'assegurar l'ordre públic. De l'altra, la uniformització administrativa i legislativa com a pas previ indispensable per a garantir la igualtat jurídica entre individus i, per tant, també entre els territoris integrants de la monarquia. Així s'assegurava la prevalença de l'interès general per damunt dels criteris particulars, que com exposava Pidal eren vistos com a generadors de conflictes. Aquesta doble via havia de certificar l'equitat entre territoris i persones en la qual es basava la construcció de l'Estat liberal espanyol. Es tracta d'una fonamentació ideològica que es bastí aleshores, però que ha tingut continuïtat en la política de la història contemporània d'Espanya.

Atenent aquestes circumstàncies, la visualització de desigualtats en l'aplicació de la llei entre les províncies espanyoles era percebuda pels polítics espanyols com una negligència del govern a les regles de joc de l'Estat liberal. Tal vegada resulta clarificador amb un cas pràctic. El 1844 Félix García, representant de Ciudad Real, esgrimia queixes respecte el repartiment del reclutament militar. Creia que era aplicat de manera desigual, en perjudici del seu territori. Per això, exigia al govern el compliment

¹²⁵⁴ DSC: legislatura 1846-47, pp. 551-554.

del principi d'equitat: «Así es que hay provincia en que por cada 300 almas se da un soldado, y otra que podría citar en que se da por cada 600. Esto no es justo, y el Sr. ministro de la Gobernación está en el deber de recoger todos los datos, que bien fáciles, para presentarlos cuando se trate de esa ley, para que el reparto sea igual y no veamos la notable desigualdad de que una provincia dé un soldado por cada 600 almas y otra dé un soldado por cada 300, como sucede en la mía, que está recargada, recargadísima respecto del servicio militar».¹²⁵⁵ Conseqüentment, els desiguals complimentes de la llei vulneraven el dret dels territoris al mateix tracte per part de l'administració. Per això, la pervivència de legislacions diferents o d'implementacions dissimilars de la llei era denunciada i refusada.

Una de les evidències més notòries d'aquesta conducta fou la conservació dels furs a Navarra i a les províncies basques, que implicaven un trencament de la igualtat en l'aplicació de la llei, de manera particular en referència al règim tributari. Mentre aquests territoris gaudien de l'antiga legislació foral, la resta de províncies eren gravades amb els nous i impopulars cànon, establerts amb la reforma de Mon i Santillán de 1845. Des d'aquesta perspectiva, no era insòlit, sinó més aviat freqüent l'aparició d'opinions de desaprovació d'aquells polítics que seguien advocant pel manteniment de la legislació pròpia de cada territori. Precisament, aquells que manifestaven la voluntat de conservar competències legislatives particulars foren etiquetats sota la denominació de *provincialistes*, entenent-los com a partidaris de mantenir prerrogatives diferenciades per a cada província.

Carlos Forcadell i María Cruz Romeo han definit el provincialisme lligat a dues accepcions: o bé com el conjunt de singularitats culturals o històriques específiques d'alguns territoris o bé com la defensa insolidària d'interessos propis de determinades províncies o realitats territorials.¹²⁵⁶ A la pràctica, una i altra podien entrellaçar-se perfectament, a la vegada que no sempre el provincialisme havia de comportar un rebuig sistemàtic si el seu sosteniment no qüestionava la igualtat entre territoris. Com ha demostrat Josep Ramon Segarra, no s'ha de percebre el provincialisme com una formulació alternativa a la nació, sinó gestat des del discurs de la nació liberal.¹²⁵⁷ És a dir, sorgit i complementat per la identificació nacional espanyola. En conseqüència,

¹²⁵⁵ DSC: legislatura 1844-45, p. 300.

¹²⁵⁶ Carlos FORCADELL ÁLVAREZ; María Cruz ROMEO MATEO (ed.), *Provincia y nación...*, pp. 5-6. Vegin també Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, «Provincia y nación en...», pp. 11-47.

¹²⁵⁷ Josep-Ramon SEGARRA ESTARELLES, «El «provincialisme» involuntari. Els territoris en el projecte liberal de nació espanyola (1808-1868)», *Afers*, núm. 48 (2004), pp. 327-345.

seguint l'argumentari de Ferran Archilés i Manuel Martí, la singularització de la regió era no només compatible amb la identitat nacional, sinó assumit com un mecanisme de nacionalització.¹²⁵⁸ En aquesta línia també s'ubica la interpretació d'Angel Smith sobre la identitat catalana de mitjan segle XIX, que caminava en paral·lel a l'espanyola i féu esforços per a integrar-se en ella des de la seva particularitat.¹²⁵⁹

Ara bé, la salvaguarda d'interessos particulars o de prerrogatives distintives de la resta de territoris, com podia ser la vigència dels furs bascos, s'acostumava a interpretar com un plantejament contrari a l'interès general, ja que anava en detriment de l'harmonització de drets entre tots els ciutadans. Des d'aquest punt de vista, el provincialisme, amor a la província o esperit de província, era rebutjat i percebut com a advers al bé de la majoria. Luis José Sartorius, una de les personalitats destacades del doctrinarisme moderat, s'hi referia amb aquestes paraules: «*Señores, que ridiculizamos, dice S. S. las influencias locales, que no queremos esas influencias, que estamos impregnados de un espíritu centralizador, y no queremos más que centralizar. No es eso, señores: lo que queremos es evitar los grandes conflictos que sobrevienen a las naciones cuando el espíritu de provincialismo se exagera. [...] el espíritu de provincialismo que quieren resucitar cuando se va apagando entre nosotros lenta y suavemente, y no en perjuicio de las provincias, sino en beneficio de la nación*».¹²⁶⁰

És justament des d'aquesta òptica que s'han de considerar molts dels retrets i desconfiances aparegudes entre diputats de diferents províncies, que sovint podien acabar en discussions, discursos pujats de to i acusacions diverses. Les diferències en l'aplicació de la llei entre territoris no eren ben assimilades i qualsevol suspicàcia en aquests termes es rebutjava. Partint de la descripció de l'imaginari polític descrit, que engloba el centralisme i la igualtat entre ciutadans i territoris, abordaré en els següents apartats propostes alternatives i/o complementàries a aquest model i consideraré l'abast de les mateixes. Començaré per referir-me a la influència dels interessos territorials en la dinàmica parlamentària de la Dècada Moderada. Així, estimaré la presència d'una efectiva política centralitzadora i el pes d'altres dinàmiques addicionals, similars a la Diputació catalana.

¹²⁵⁸ Ferran ARCHILÉS; Manuel MARTÍ, «La construcció de la regió com a mecanisme nacionalitzador i la tesi de la dèbil nacionalització espanyola», *Afers*, núm. 48 (2004), pp. 265-308.

¹²⁵⁹ Angel SMITH, *The origins of Catalan nationalism...*, pp. 217-218.

¹²⁶⁰ DSC: legislatura 1849-50, pp. 277-279.

11.2.- Una dècada de centralisme? Límits del model i espais polítics d'acció descentralitzada

En el darrer apartat he descrit el centralisme com una guia d'actuació pel Partit Moderat, que aprofundí en la seva implantació al llarg de la dècada que dominà el govern amb nous ordenaments legislatius. L'objectiu venia a ser el mateix que des dels inicis del liberalisme es buscà amb aquest instrument, com era el d'harmonitzar les diferències legislatives entre els territoris que integraven l'Espanya liberal. Ara bé, una cosa era la pretensió dels dirigents moderats i l'altra la realitat. A la pràctica, doncs, realment es cospà una dinàmica parlamentària centralitzada que responia a un seguiment explícit de les directrius del Partit Moderat o es detecten experiències com la Diputació catalana, que obria espais d'acció política descentralitzada i que reclamaven el manteniment de prerrogatives particulars i diferenciades? Aquestes experiències foren comparables a la realitat catalana? S'han d'interpretar com un signe de debilitat del sistema polític liberal espanyol? L'opinió del centralisme fou unànime en el si del moderantisme? Totes aquestes són les preguntes que guiaran l'exposició de les següents línies, per tal de dilucidar-les en la mesura del possible.

Per començar, si els representants catalans es coordinaren progressivament per a preservar la protecció a la indústria, malgrat que el seu fou un cas singular per la transversalitat i la permanència de l'experiència i per la coordinació en el vot, es presentaren d'altres evidències si no comparables, força similars i que obliguen a detenir-s'hi. Aquest és un àmbit que ha comptat ja amb una especial dedicació de la historiografia. Ja m'hi he referit en anteriors passatges, ressaltant com alguns polítics apel·laren a uns determinats interessos econòmics en funció dels principis més ajustats a la realitat socioeconòmica del districte que representaven. Per exemple, els gaditans van actuar en favor de la liberalització del comerç i els castellans resguardaren els productors de cereals, entre d'altres col·lectius i preferències de política econòmica.¹²⁶¹

Les investigacions fins ara existents s'han referit a l'entesa que diputats d'un mateix territori contreien per a salvaguardar els interessos econòmics d'aquestes zones i preferentment han incidit en el paper que desenvoluparen aquests polítics en els canvis de la legislació aranzelària. Tanmateix, no s'ha resolt amb suficient nitidesa si com en el cas català existia una coordinació i unitat en el vot, si l'avinença era afavorida per algun tipus de corporació o agrupació que la fomentava o si la unitat es produïa

¹²⁶¹ Vegin nota 540.

transversalment entre polítics de totes les sensibilitats, entre d'altres qüestions rellevants. No és l'objectiu d'aquesta investigació detenir-me exhaustivament en aquesta qüestió. De totes maneres, i a l'espera de treballs que es dediquin a alguns dels aspectes subratllats, s'intueix un grau de coordinació gens menyspreable a l'hora de presentar esmenes i projectes, fins i tot entre representants polítics d'ideologies diverses.

A mode d'il·lustració, el moderat Manuel Bermúdez de Castro i el progressista Juan Pedro Muchada, ambdós gaditans, feren front comú en la legislatura 1848-49, amb altres diputats espanyols, per a introduir una esmena a la contestació del discurs de la Corona. Proposaren acabar amb les traves al comerç i que la protecció a la indústria es deixés de fer amb prohibicions «*perjudiciales*», que danyen «*los intereses generales del país*».¹²⁶² En el cas castellà, diputats de Valladolid, Salamanca, León i Burgos, a més d'un d'Oviedo, presentaren en la legislatura 1849-50 una esmena als pressupostos, perquè la contribució d'immobles, cultius i ramaderia no excedís del 10% del producte líquid de la matèria imposable.¹²⁶³ Aquesta entesa també es traslladà a les comissions. A tall d'exemple, dels set membres que formaren part de la comissió d'estudi del projecte de llei d'importació i exportació de cereals en la legislatura 1846-47, dos eren castellans (Claudio Moyano i Julián Gómez Inguanzo, que a més en fou el secretari).¹²⁶⁴

Ara bé, malgrat la importància d'aquest tipus d'experiències, els indicis recollits fan difícil d'atorgar-los-hi un abast similar a l'acció de la Diputació catalana. És indubtable l'empenta de la majoria de diputats gaditans, entre d'altres, per a sostenir el lliure comerç i dels castellans per afavorir el comerç de grans i la seva protecció. Això sí, resulta difícil poder acreditar una unitat en el vot d'aquests col·lectius similar a l'exhibida entre els representants dels districtes catalans en la defensa de la protecció a la indústria. És cert que, com he mostrat, no votaren sempre de manera unànime respecte d'aquesta qüestió, però les ocasions en què es dividiren foren més aviat escasses. En canvi, en el sosteniment dels interessos econòmics que procuraren fer prevaldre els diputats de les províncies castellanes i els de Cádiz no s'acredita la mateixa determinació i passa justament a l'inrevés. Tot i que en algunes ocasions hi poguésser haver una majoria de polítics inclinats a sostenir una mateixa postura, la unanimitat pràcticament no es detectà. Com a molt es pot parlar de l'assentiment dels

¹²⁶² DSC: legislatura 1846-47, p. 454.

¹²⁶³ DSC: legislatura 1849-50, p. 906.

¹²⁶⁴ DSC: legislatura 1846-47, pp. 1259 i 1289.

diputats gaditans en la llei aranzelària de 1849 (tot i que només hi eren presents tres dels nou diputats de la província), no així dels castellans, que es dividiren.¹²⁶⁵ És a dir, en general aquestes experiències no foren capaces d'exhibir la mateixa coordinació en el vot. Ja he comentat anteriorment com una interpel·lació de Claudio Moyano respecte el comerç de grans dividí els representants castellans –també els catalans, tot sigui dit.

Uns exemples addicionals, en la legislatura 1844-45 diversos diputats, majoritàriament nascuts a Cádiz o bé representants d'aquest territori,¹²⁶⁶ treballaren en un vot particular als pressupostos amb la voluntat de reduir la partida de carrabiners, vigilants del contraban, i a la vegada afavorir el lliure comerç.¹²⁶⁷ La proposta va ser rebutjada per 74 vots en contra i 7 a favor. Curiosament, entre aquests darrers només hi consta Antonio Alcalá Galiano (diputat per Madrid, però nascut a Cádiz). Per contra, Ramón Ceruti, diputat per Alacant i natural de Cádiz, desestimà la iniciativa. El més rellevant, però, és que els gaditans Augusto Amblard i Alejandro Llorente, que havien subscrit l'esmena, no la votaren, ni a favor ni en contra. Llorente era present a la sessió per a argumentar el vot particular, però el refús trobat probablement l'empenyé a no pronunciar-se. Per això volgué retirar el text, sense èxit, abans d'efectuar la votació.¹²⁶⁸

Això implica que l'activitat parlamentària espanyola de l'època estigué absorbida pel seguiment dels debats presentats pels dirigents dels principals partits polítics i que altres tipus de demandes, com ara la representació d'aquests interessos econòmics lligats a alguns territoris, es limità a la formulació d'algunes esmenes i proposicions? En realitat, existí una significativa coordinació entre representants de determinats districtes, al marge de la dinàmica general dels partits, en algunes qüestions. Foren temàtiques econòmiques i en particular relacionades amb la demanda d'infraestructures. Oferiré a continuació algunes mostres clarividents, començant per Galícia.

El Centinela de Galicia, el març de 1844, no només insistia en la necessitat imperiosa que el seu territori es dotés de carreteres, en considerar ser el més empobrit, sinó que interpel·lava als diputats gallecs a unir-se per a manifestar al Congrés la situació i pal·liar-la: «*Bien fuese que los diputados gallegos que han ido a Madrid, no apreciassen toda la utilidad de este pensamiento, bien fuese que hallasen grandes*

¹²⁶⁵ DSC: legislatura 1848-49, pp. 2855-2856.

¹²⁶⁶ Bernardino Núñez de Arenas (representant de la província de Madrid), Alejandro Llorente (Cádiz), Miguel Puche Bautista (Albacete), Luis Hernández Pinzón (Barcelona, però natural de Moguer, Huelva) i Augusto Amblard (Cádiz).

¹²⁶⁷ DSC: legislatura 1844-45, p.1936.

¹²⁶⁸ *Ibid.*, pp. 2202-2203.

*obstáculos para poder realizarlo, lo cierto es que nosotros estamos atrasados en este ramo, más que las restantes provincias de España, y eso con estar pagando, pasa de medio siglo, algunas contribuciones destinadas a este objeto».*¹²⁶⁹ Seguint aquestes indicacions, no resulta estrany que en la legislatura 1844-45 la presència de diputats gallecs en la comissió del projecte de llei sobre la construcció de carreteres generals fos remarcable. De set membres, dos -Diego López Ballesteros i Pedro María Fernández Villaverde, que a més n'era el secretari- representaven aquestes províncies.¹²⁷⁰

Una situació similar es repetí per a Murcia l'any 1849. *El Faro Cartaginés* reclamava l'atenció del govern i dels diputats de la província per a activar la construcció d'una carretera que unís la zona amb Madrid.¹²⁷¹ Segurament no fou casual que després de precís d'aquest tipus, els diputats del territori traslladessin les inquietuds a l'hemicicle. Situats en un context de pobresa i falta d'ocupació, tal i com havia passat recentment a Catalunya, els polítics murcians reclamaven un pla de xoc similar al de carreteres català per tal de combatre la manca de feina. Pedro Herrera Troyano ho explicà de la següent manera: «*Proporcionar trabajo a todas las clases menesterosas, promoviendo obras de utilidad general, como son la construcción de caminos, que por desgracia tenemos muy pocos que puedan ser transitables en aquel país, o de interés local, como es la continuación del canal de Huéscar, cuyas obras y cuyas aguas pueden producir tanta riqueza en aquellas tierras tan feraces, y tan esterilizadas en el día por falta de este beneficio*».¹²⁷² Joaquín Roca de Togores, representant murcià, donà suport a Herrera en peticions similars i confessà que s'havia reunit amb el ministre d'Obres Públiques. Aquest es comprometé a donar preferència tant al canal esmentat com a la carretera entre Cartagena i Albacete,¹²⁷³ que justament cobria part del trajecte reclamat per *El Faro Cartaginés*.

De casos com aquests n'hi ha un grapat, no concernents únicament a qüestions d'infraestructures, sinó també a d'altres àmbits d'interès que podien suscitar una entesa en moments determinats. Valgui com a exemple la coordinació entre els representants canaris l'any 1852. Tot i que les Corts romanien tancades, feren front comú per a protestar contra la divisió territorial de Canarias que havia impulsat el govern, establint dos districtes administratius. Segurament es mobilitzaren en acord amb el conjunt de les

¹²⁶⁹ «Coruña 20 de marzo», *El Centinela de Galicia*, núm. 61 (20-3-1844), pp. 1-2.

¹²⁷⁰ DSC: legislatura 1844-45, p. 2236.

¹²⁷¹ «Caminos», *El Faro Cartaginés*, núm. 10 (7-10-1849), pp. 1-2.

¹²⁷² DSC: legislatura 1849-50, pp. 346-347.

¹²⁷³ *Ibid.*, pp. 348 i 380-381.

elits polítiques canàries, tenint en compte que actuaren «*cumpliendo con un deber de conciencia y de lealtad en el desempeño de su encargo*».¹²⁷⁴

Davant de casos com els apuntats, la pregunta corresponent és com s'han d'interpretar aquests comportaments: com a demandes de tipus *provincialista*, en tant que sol·licitaven l'atenció del govern per a obtenir beneficis pel propi territori? M'inclino per pensar que en general no podien ser susceptibles de ser qualificades com a tals, perquè tendien a ser coordinacions puntuals que no posaven en qüestió la igualtat entre territoris i que responien a la necessitat dels diputats d'equiparar la representació del territori amb els interessos nacionals. Això és, de preservar la màxima que des dels inicis del liberalisme havia acompanya els parlamentaris espanyols en la representació parlamentària, actuant d'acord amb els interessos del conjunt de la població espanyola, però sense desconsiderar les necessitats del districte en el qual havien estat escollits.

Com s'acaba de veure, aquestes peticions es presentaven com a necessitats indispensables per a les zones on es reclamaven, que eren descrites com a pobres i que insistien, encara que fos implícitament, en una inversió similar a d'altres territoris més desenvolupats. Així, més que interpretar aquestes actuacions com un desafiament a la política centralista del govern, aprofitaven la dinàmica governada i hegemnitzada pel principi d'equitat territorial per a expressar-se i ho feien mitjançant espais d'acció complementaris i no necessàriament incompatibles amb la dinàmica centralista. Tal vegada s'han de veure aquestes realitats com a mers àmbits de negociació política que buscaven obtenir prerrogatives econòmiques i/o administratives pels territoris de representació i que aprofitaven la lògica del llenguatge liberal per a fer-se valer.

Una altra realitat és que aquest tipus de peticions, que suscitaven l'entesa entre els representants d'una determinada província, d'un conjunt de províncies o dels antics regnes i Principats, no concernissin únicament a experiències produïdes solament en moments determinats i per a una qüestió concreta, sinó que suposessin una entesa més estructural que abastés diversos àmbits polítics. Possiblement és en aquest tipus d'actuacions on és més pertinent de fer comparacions amb la trajectòria de la Diputació catalana. Una mostra de l'existència d'aquesta realitat l'aporten les votacions per a vicepresidents del curs polític 1844-45, en què els parlamentaris catalans, andalusos, gallecs i castellans –des d'una concepció del regne de Castilla prèvia a les províncies– haurien acordat el vot de manera interna, entre els polítics de cada regió, confiant-lo a

¹²⁷⁴ *La Nación*, núm. 807 (19-3-1852), p. 1.

homes del seu territori.¹²⁷⁵ En efecte, foren elegits el diputat de Córdoba Joaquín Francisco Pacheco com a vicepresident primer per 93 vots, el de Logroño Pablo Marcial Govantes com a vicepresident segon per 96 vots, el de A Coruña Luis Armero com a vicepresident tercer per 69 vots i el de Granollers Francesc Perpinyà com a quart per 69 vots.¹²⁷⁶ Molt possiblement el que denotaven aquestes votacions no era una entesa puntual, sinó una coordinació que anava més enllà d'aquell moment precís i que suposava coordinació per altres qüestions significatives.

En aquest sentit, tal vegada la Diputació gallega és una de les plataformes que pogué aproximar-se més a l'experiència catalana. Ara bé, si en el context català el lideratge recaigué sobre els diputats d'oposició industrialista de l'entorn barceloní, en la plataforma gallega m'inclino per pensar que no fou així. Si bé la iniciativa estigué en mans també de diputats moderats d'oposició, en aquest cas foren especialment els de la facció més conservadora els que aconseguiren aglutinar una majoritària i transversal representació dels polítics gallecs. Diputats com Antonio María Coira, Vicente Vázquez Queipo de Llano, Bernardino Malvar o Juan Ferreira Caamaño, entre molts d'altres, mostraren una clara afinitat amb el liberalisme moderat, però a la vegada exhibiren una certa actuació parlamentària autònoma, capaç de consensuar entre polítics d'aquests sectors esmenes, vots particulars o iniciatives diverses. En la legislatura 1844-45, Malvar, Coira i altres representants gallecs, amb el suport d'algun altre polític, efectuaren diverses esmenes referents al projecte de llei sobre tràfic *de negres*, entre elles una que volia ratificar en la legislació la no penalització del trasllat d'esclaus.¹²⁷⁷ No resultava estrany, tenint en compte que alguns dels sotasignats, com Malvar o Juan Maria Blanco de la Toja havien tingut o tindrien càrrecs a ultramar, i tal vegada hi mantenien contactes i negocis.

Fos com fos, aquesta entesa entre els diputats dels districtes gallecs transcendí l'àmbit ideològic i el guany personal per tal d'aconseguir una unitat que representés millores econòmiques i d'infraestructures per a Galícia. El *Diario de Reus* recollia a principis de 1845 els resultats d'una reunió a la fonda madrilenya Genieys: «*El objeto fue celebrar de tal modo las medidas de prosperidad y fomento que se han alcanzado del gobierno en beneficio de aquella gran porción de la monarquía, como el establecimiento de las sillas de postas que comenzarán a correr desde este mes, la*

¹²⁷⁵ *El Católico*, núm. 1666, (17-10-1844), p. 6.

¹²⁷⁶ DSC: legislatura 1844-45, p. 44.

¹²⁷⁷ *Ibid.*, pp. 1382-1383 i 1512-1528.

*inauguración de un instituto de segunda enseñanza en la provincia de Orense y otras mejoras de este género que se han conseguido ya o muy pronto se lograrán. También tuvo por objeto este banquete estrechar los vínculos que ligan a porción tan crecida de diputados, para estar y votar unidos en las grandes cuestiones que han de ofrecer con motivo de los presupuestos y otras varias leyes que han de votarse en esta legislatura todavía».*¹²⁷⁸

Sens dubte, aquesta entesa prosperà i aconseguí fer de la Diputació gallega una experiència transversal, en la que podien prendre part polítics de perfil moderat conservador com els fa un moment referenciats, amb altres més propers al puritanisme com el citat Blanco de la Toja o amb personalitats afins al Partit Progressista com Vicente Alsina, entre d'altres. Aquesta avinença es percep clarament en la legislatura 1849-50, a jutjar per les paraules que havia difós *El Heraldo*: «*Parece que los diputados gallegos que en la última sesión votaron contra el gobierno, se hallan organizados en número de veintidós, los cuales votarán unidos en todas las grandes cuestiones políticas. El voto particular del Sr. Coira sobre presupuestos en que rebaja la contribución de inmuebles, será el campo de batalla en que luchará esta nueva fracción parlamentaria*».¹²⁷⁹ De fet, un corresponçal del *Diario Mercantil de Valencia* identificava aleshores sis grans faccions polítiques al Congrés. A banda del grup dominant dels moderats doctrinaris, així com de la facció puritana, l'oposició conservadora i el Partit Progressista, destacaven les dues minories formades pels diputats catalans i pels polítics gallecs. Aquests últims havien presentat tres vots particulars a propostes governamentals.¹²⁸⁰

En realitat, aquestes esmenes no concerniren únicament els diputats gallecs. Si bé és cert que Antonio María Coira i Vicente Vázquez Queipo, per exemple, sol·licitaren la rebaixa de 50 milions en la partida de la contribució d'immobles dels pressupostos per a l'any 1850, finalment retiraren la iniciativa per adherir-se al vot particular liderat pel valencià Fermín Gonzalo Morón, que tenia la mateixa intencionalitat.¹²⁸¹ Coira i els també representants gallecs Juan Ferreira i José de la Fuente subscripiren la proposta de Morón, juntament amb altres diputats andalusos i castellans.¹²⁸² Finalment, Coira, de la Fuente i el també gallec Bernardino Malvar

¹²⁷⁸ *Diario de Reus*, núm. 98 (22-2-1845), p.3.

¹²⁷⁹ Recollit a *Diario de Barcelona*, núm. 10 (10-1-1850), p. 13.

¹²⁸⁰ *El Católico*, núm. 3337 (14-1-1850), p. 8.

¹²⁸¹ DSC: legislatura 1849-50, pp. 780-781.

¹²⁸² *Ibid.*, p. 906.

recolzaren Morón i altres diputats andalusos i castellans en una altra esmena als pressupostos. Pretenien rebaixar diversos gravàmens i els pressupostos d'Hisenda, Guerra i Governació per a incrementar la partida destinada a obres públiques.¹²⁸³

Malgrat la transversalitat de l'experiència, la Diputació gallega no aconseguí fer-se veure en l'acció parlamentària com un cos unit. Una cosa era donar suport a la unitat gallega per a demandes d'infraestructures o econòmiques, que majoritàriament es podien negociar –com en el cas català- en reunions extraparlamentàries, i una altra de ben diferent era aconseguir un posicionament unitari al Congrés. Aquesta situació es percep ràpidament amb la divisió dels diputats dels districtes gallecs davant del vot particular de Fermín Gonzalo Morón, darrerament crític amb les posicions del moderantisme doctrinari. El diputat presentà una esmena sobre el projecte de llei d'administració de la Hisenda Pública i de comptabilitat general de l'Estat.¹²⁸⁴

El vot particular fou refusat per 121 vots en contra, entre els quals 13 dels representants gallecs afins al govern, i 75 en contra, entre ells els de 17 diputats gallecs de pràcticament totes les tendències. Des dels conservadors Coira o Vázquez, passant pel purità Blanco de Toja, el republicà Juan Manuel Pereira o el progressista Alsina.¹²⁸⁵ De fet, aquest últim exposà les raons que havien portat a aquests diversos polítics a actuar de forma conjunta en els darrers temps: «*Hice oposición al gobierno con varios diputados conservadores, e intentamos emancipar a Galicia de la tutela ignominiosa de las otras provincias, porque como ellas es acreedora a los beneficios públicos. Del nuevo Congreso no espero mayores ventajas, pues serán menos y más contrariados los gallegos amantes de su país que en él tomen asiento*».¹²⁸⁶

Opinions com aquestes revelen que una part important dels representants polítics de les circumscripcions de Galicia, així com passà amb els catalans, estaven insatisfets amb la gestió centralista dels governs moderats. A Galicia aquesta situació ja es percebé arran de la revolta de 1846. Encara que la protesta estigué protagonitzada per liberals progressistes i avançats, el manifest de la Junta superior provisional assenyala nítidament els punts de descontentament del territori, uns elements que majoritàriament haurien subscrit la majoria dels representants catalans: un clar refús al sistema tributari recentment implantat, la demanda d'una major llibertat d'impremta i d'expressió, fomentar els interessos materials del territori, així com l'agricultura i el comerç, i

¹²⁸³ *Ibid.*, p. 905.

¹²⁸⁴ *Ibid.*, pp. 389-398.

¹²⁸⁵ *Ibid.*, p. 726-727.

¹²⁸⁶ «Correo de las provincias», *El Clamor Público*, núm. 1872 (1-9-1850), p. 2.

oposar-se a la repressió implantada pel sistema moderat. Del text, però, m'interessa ressaltar l'aparició novament de la idea que Galícia era tractada com una colònia: «Galícia, arrastrando hasta aquí una existencia oprobiosa, convertida en una verdadera colonia de la corte, va a levantarse de su humillación y abatimiento».¹²⁸⁷ Com havia aparegut en el cas català o en l'irlandès, aquesta impressió fou recurrent a l'època com a argumentació que denunciava un tracte desigual de determinats territoris, en el si d'un Estat que es pretenia igualitari entre les regions integrants.

En vistes a les eleccions de setembre de 1850 les tensions del govern moderat amb els polítics gallecs s'incrementaren, fins i tot amb aquells que els hi havien donat suport recentment. La tibantor arribà al punt que el ministre de la Governació els hagué de cridar l'atenció per tal que no es desmarquessin de les directrius governamentals.¹²⁸⁸ Amb tot, la unitat de l'oposició gallega podria haver trontollat en la següent legislatura. Si més no, així s'intueix de la discussió de les actes de Quiroga (Lugo), que enfrontaren diputats fins llavors units en l'oposició al ministeri, com Agustín Saco, Juan Manuel Somoza o Vicente Vázquez Queipo.¹²⁸⁹ Evidències com aquestes palesen la singularitat de l'organització unitària catalana. Malgrat les similituds amb la gallega, la plataforma catalana integrà els diputats moderats ministerials i en algunes qüestions aquests votaren amb el conjunt de parlamentaris catalans, diferenciant-se així del govern. Per la seva banda, l'experiència gallega sembla que principalment uní tota la oposició (des dels sectors moderats més conservadors fins als progressistes), però no aconseguí integrar els diputats ministerials, si més no no ho féu de manera continuada i encara menys els empenyé a votar diferentment del govern.

Al capdavant, realitats com la Diputació catalana o la gallega no han estat pràcticament estudiades i caldria incidir-hi més en el si del conjunt de parlamentaris de l'Espanya liberal per a concebre fins a quin punt eren excepcions aquestes plataformes o més aviat foren realitats recurrents. Caldria indagar quin abast tingué la seva acció i quines conseqüències comportà per a la dinàmica parlamentària espanyola. Davant d'aquestes evidències, l'únic que es pot inferir són hipòtesis de treball. Per ara m'inclinaria a creure que possiblement aquest tipus de plataformes no es limitaren als casos català i gallec. N'he ofert algunes pinzellades respecte d'exemples gaditans, canaris o castellans, encara que es tracti d'experiències diferenciables. Si de cas, es

¹²⁸⁷ Consultin el manifest a Miguel ARTOLA, *Partidos y programas políticos...*, vol. II, pp. 24-25.

¹²⁸⁸ *La Época*, núm. 658 (22-4-1850), p. 1.

¹²⁸⁹ DSC: legislatura 1850-51, pp. 54-59.

detecta majoritàriament una entesa per tal de presentar esmenes, vots particulars, intervencions en formes de demanda al govern o precis mitjançant reunions extraparlamentàries i concernent sobretot aspectes econòmics i d'infraestructures, tot i que no exclusivament. Ara bé, una altra realitat ben diferent és que aquestes unitats difícilment implicaven una actuació autònoma del govern a l'hora de votar. Això era més aviat infreqüent. Per això, en molts pocs casos es poden entendre com a organismes de contestació governamental, perquè en general es complementaren amb la seva acció, tot evidenciant el manteniment de la representació d'interessos territorials, complementari a la preservació dels nacionals.

Tal vegada una altra valoració mereixen les plataformes amb una trajectòria que transcendia l'acord puntual i buscava espais de coordinació diferenciats del funcionament dels partits majoritaris. El cas català possiblement és el més singular, per la integració dels moderats ministerials. En general les actuacions autònomes en el vot es circumscrivien sobretot en l'àmbit de la protecció a la indústria. Quan no era així, els moderats ministerials acostumaven a votar amb el govern, malgrat li poguessin discutir certes decisions preses respecte de la política d'ordre públic, de reclutament militar o d'impostos. En conseqüència, també funcionaven com a espais complementaris als partits polítics. És clar que si aquesta coordinació entre diputats de determinats territoris aparegué fou perquè la dinàmica centralista dificultava que des dels partits polítics es poguessin formular algunes peticions lligades als interessos d'aquestes zones. Amb unes altres paraules, la lògica d'actuació de les formacions polítiques no deixava gaire lloc per a aquestes accions particulars i propiciava la cerca d'espais alternatius per a formular-los. En últim terme, doncs, era inevitable que expressessin un cert disgust amb el model centralista.

Tant és així que fins i tot es plantejà d'erigir un moviment polític catalitzador d'aquestes veus alternatives al centralisme i portaveu de demandes territorials. Així ho certificava *El Popular* l'any 1847: «*Ha tenido una reunión de 25 a 30 diputados, con objeto de formar el centro del Congreso, contrarrestando a los partidos extremos. Parece que los que forman este centro, diputados generalmente de los avecindados en las provincias, independientes del gobierno y ajenos a las fracciones intrigantes que en la Corte se disputan el mando, se proponen fijar sus reglas de conducta sobre la base de apoyar al gobierno en las cuestiones de orden público y legalidad y combatirle en las rentísticas y de administración, si no presenta rebajas en los gastos, mejoras y*

*alivios en los impuestos y sus medios de administración y recaudación, ahorro de empleados y beneficios para el país en las cuestiones de intereses materiales».*¹²⁹⁰

Que finalment aquesta experiència no quallés possiblement posa en evidència que aquests organismes es manifestaren com a canals addicionals a la dinàmica parlamentària dels partits dominants i no pas com a alternatius a la mateixa. Si més no, en la gran majoria d'aquestes experiències, també en la catalana, no implicaren en últim terme abandonar la militància del partit del qual eren militants, sinó que els diputats que en formaren part seguiren maniobrant sota la cobertura dels partits de torn. Tanmateix, en qüestions d'interès territorial actuaren amb autonomia, com s'ha vist sobretot en el cas català i en menor mesura en el gallec. Ja ho advertia l'autor de les semblances dels diputats de la legislatura 1849-50. Referint-se a Joaquim Martí i Andreu assegurava: «Dice que está muy mal con los moderados, pero no se atreve a dejar de serlo. [...] Pues hermano, paciencia y barajar, que mientras V. S. y otros por el estilo callen, y sigan votando como acostumbran, tarde o nunca vendrá el remedio».¹²⁹¹ Tal vegada aquest tipus de realitats s'han d'interpretar des de la prioritització del model social i polític, contribuint a consolidar el sistema liberal fonamentat en la direcció dels individus propietaris i en la consolidació de l'ordre públic. És a dir, malgrat el malestar expressat per no participar prou en el lideratge de l'Estat, consideraven més rellevant la pervivència del sistema liberal que l'atenció de les demandes territorials que desitjaven.

Una altra raó que possiblement fomentà aquestes pràctiques fou la persistència d'una identificació amb el territori de representació, que no necessàriament es presentà en confrontació amb la representació nacional, sinó que hi convisqué. És a dir, i tal i com s'ha anat remarcant, la condició de ser espanyol no havia suposat la renúncia de ser català, gallec o castellà, entre d'altres. Com a tal, s'actuava també pels interessos d'aquests territoris, mirant de compaginar aquest tipus de representació amb la nacional. A la pràctica, però, no sempre era possible. Això podia comportar certes contradiccions en la formulació d'algunes demandes territorials, si aquestes posaven en entredit el principi d'equitat territorial o suposaven la permanència de legislacions particulars. Això es produïa perquè els precis eren expressats en el si d'una dinàmica política centralista, que objectava a aquestes accions deslleialtat a la preservació del bé general.

És evident, doncs, que el model polític implementat es basava en una organització centralista, de la mateixa manera que alguns polítics que no tenien un paper

¹²⁹⁰ «El Centro», *Diario de Barcelona*, núm. 48 (17-2-1847), pp.12-13.

¹²⁹¹ *Semblanzas de los 340 diputados...*, pp. 119-120.

rellevant en la direcció política de l'Estat hi mostraven objecció. Tot plegat condueix finalment a preguntar-se l'extensió de l'assentiment del model centralista en el si del moderantisme, i particularment entre els dirigents del partit. Per exemple, fóra bo que futures investigacions aprofundissin en les dificultats o facilitats que trobà la implantació de la legislació centralista de la Dècada Moderada a les províncies. A tall d'exemple, la recepció de la nova llei sobre ajuntaments i diputacions provincials als consistoris i a les institucions provincials i els suports o oposicions que el governador civil tingué en aquesta i en d'altres fites similars. Per això, aspectes com aquests permetrien avaluar l'efectivitat real que tingué el centralisme. Algunes evidències fins ara mostrades posen de relleu que no existia unanimitat en el si del moderantisme al respecte de la gestió centralitzada. No en va, la Diputació catalana o la gallega integraven diputats moderats insatsfets amb aquestes polítiques. No foren els únics. Quan es debatia sobre el model de carreteres, per exemple, foren diverses les veus que criticaren la centralització, com ara el valencià comte de Ripalda,¹²⁹² o el representant de Cáceres Lázaro Arias. Aquest darrer es lamentà de la «*tendencia de centralización exagerada*», que segons el seu parer imperava en totes les lleis administratives.¹²⁹³

Ara bé, una cosa era la crítica del model per part de diputats moderats que reclamaven més atenció als interessos i demandes dels seus territoris de representació, especialment en aspectes d'infraestructures, i una altra la inclinació majoritària dels dirigents governamentals. En el si d'aquests cercles, generalment no es produí contestació i si semblà aparèixer, en la majoria d'ocasions sorgí com a estratègia de desgast per la facció que es trobava en el govern. No es féu pas pel convenciment que aquella no era la via més adequada per a l'organització política de l'Estat. En aquestes coordenades cal situar-hi el raonament del gadità Alejandro Llorente, representant de la facció puritana, quan féu públiques les seves prevencions respecte l'èxit que havia assolit la concentració de poders. En les seves paraules s'hi constata una crítica a la gestió, per ineficaç. Considerava que mentre el gabinet doctrinari liderat per Narváez volia acaparar el màxim nombre de competències possible, aquest afany d'acumular poders anava en detriment del progrés, perquè a la pràctica l'administració moderada no s'havia ocupat de tot allò que es vantava de voler dur a terme.

En la legislatura 1845-46, en el marc del debat sobre el debat de contestació al discurs de la Corona, Llorente reblà: «*El gobierno ha aplicado esos principios, esa*

¹²⁹² DSC: legislatura 1850-51, p. 515.

¹²⁹³ *Ibid.*, p. 560.

*centralización, de una manera más o menos atinada, [...] Habéis quitado a los ayuntamientos y a las corporaciones populares la administración de sus fondos, o habéis tomado parte en ella; si lo habéis hecho para fomentar, os doy la enhorabuena; pero si es para impedir, para estorbar, para poner obstáculos, en vez de mostrar el celo que se exige de vosotros y de vuestros empleados, ¡desgraciado país! ¿Y habéis conseguido eso? [...] No [...] yo os lo digo, y conmigo lo dicen las quejas repetidas y sentidas que llegan de los pueblos, de las provincias [...] ¡Y vosotros que no tenéis poder para hacer los caminos del Estado, queréis intervenir en hacer los caminos particulares de los pueblos, sus iglesias, intervenir, en fin, en sus menores y peculiares operaciones!».*¹²⁹⁴

Plausiblement el comentari de Llorente anava destinat més a desgastar el gabinet Narváez, que no pas a fer una anàlisi escrupolosa dels plans de la seva administració. M'inclino a pensar-ho, donat que la majoria de membres d'aquest corrent, com José de la Peña Aguayo, es manifestaren a favor de mantenir la centralització en l'administració, especialment en referència a la regulació de les rendes públiques.¹²⁹⁵ Fins i tot, el ministeri que liderà Joaquín Francisco Pacheco el 1847 no varià el rumb pres pels anteriors gabinets, en el sentit que continuà amb la implementació de mesures que també tendien a concentrar el poder. Per exemple, amb la centralització del tresor general de tots els fons de l'Estat.¹²⁹⁶

Al final, les alternatives polítiques al centralisme en el si del moderantisme emergien més com a instruments retòrics, que com a autèntiques conviccions en les quals es creia possible treballar pel seu desenvolupament. Més enllà de l'exemple de Llorente per a desgastar els governs dominats per la facció doctrinària, em puc remetre al cas d'Andrés Borrego, que plantejà una organització política diferent a l'aplicada pel moderantisme imperant, en la que destacava les àmplies concessions als poders territorials com a mesura per a frenar el provincialisme. En aquest sentit, creia convenient que «*las provincias deberán tener una amplia intervención en sus negocios económicos, y los municipales correr a cargo de los ayuntamientos, deslindando las atribuciones de éstos y de las diputaciones provinciales, de manera que la acción fiscal*

¹²⁹⁴ DSC: legislatura 1845-46, pp. 154-155.

¹²⁹⁵ DSC: legislatura 1844-45, p. 1063.

¹²⁹⁶ *El Católico*, núm. 2539 (6-5-1847), p. 6.

*de los agentes de la autoridad suprema, no entorpezca los esfuerzos de la inteligencia de los intereses locales».*¹²⁹⁷

A la pràctica, però, es tractava d'una retòrica buida de predisposició per a treballar-hi, ja que Borrego creia fermament en el centralisme i el considerava l'opció més viable. Així s'expressà l'any 1857 després de la crítica de Joan Illas a l'acció política del Partit Moderat: *«Nuestra España venía siendo de siglos muy atrás un país completamente descentralizado, de influencias locales, de intereses fraccionados. Semejante estado ofrecía inconvenientes gravísimos a la acción iniciadora y civilizadora del gobierno, y era conveniente, y hasta necesario, que este concentrase todo el poder político, y en el administrativo conservase el influjo suficiente. [...] Se abrió el boletín de las leyes del vecino reino de Francia, e importamos su organización departamental y municipal. Otro tanto se hizo en la delicadísima cuestión de la ley electoral».*¹²⁹⁸

Ara bé, malgrat el consens entre els principals dirigents espanyols fos més o menys ampli, es detecta una diversitat de pensaments confluents en el si del moderantisme, on els interessos dits provincials i les demandes de descentralització coincidien amb el centralisme. És per això que aparegueren divergències i tal i com sorgiren diverses faccions internes en funció de la línia ideològica o d'afinitats personalistes, es configuraren sectors que feien prevaler els interessos territorials o que d'entrada no els desestimaven. Per aquesta raó, cal posar confins a l'efectivitat de la gestió centralitzadora. No només per l'aparició de veus crítiques entre els mateixos moderats, sinó també per les esmenes o frens als intents d'implementació de certs ordenaments moderats, com a conseqüència de les contestacions emergides.

Per exemple, el nou sistema tributari s'introduí amb voluntat d'unificar i homogeneïtzar la legislació respecte d'aquest àmbit, però els recels entre les mateixes files moderades suscitarren alguns passos enrere i la modificació parcial d'aquestes mesures. Un any després de l'entrada en vigor del nou ordenament, Francisco de Paula Orlando va suprimir l'impost d'inquilinats, a la vegada que es modificaren certes tarifes, com la industrial i la de comerç. A més, posteriorment s'anaren fent noves reformes que rectificaren el sentit inicial de la mateixa.

¹²⁹⁷ Andrés BORREGO, *De la organización de los partidos...*, p. 21.

¹²⁹⁸ Andrés BORREGO, *Lo que ha sido, lo que es y lo que puede ser El Partido Conservador*, Madrid, Imprenta y estereotipia de M. Rivadeneyra, 1857, pp. 21-22.

Aquesta situació es repetí en d'altres ocasions, no fou doncs una excepcionalitat. El fre a l'homogeneïtzació legislativa en el codi civil n'és una altra certificació, com també ho fou l'aparició d'organismes com la Junta de carreteres catalana o la detecció d'una relativa contestació electoral entre els propis cercles moderats als diversos districtes, atenent-me si més no a l'evidència catalana. En aquest sentit, com adverteix Santirso, tal vegada caldria referir-se a un espai polític i administratiu centralitzat, però no del tot centralista.¹²⁹⁹ Al meu entendre, però, foren les resistències i contestacions territorials com la catalana les que limitaren parcialment l'empenta centralista. En tot cas, el caire centralista del projecte polític dominant no es diluí. De fet, com ja he reflexionat respecte del cas català, les accions de contestació suposaven èxits conjunturals, que aconseguiren modificar determinades legislacions i obtenir alguns objectius remarcables, però que en general no permeteren canviar el rumb centralitzador dels diversos governs.

Així és que davant la crisi política i social de finals de la Dècada Moderada, les pressions dels homes descontents amb el centralisme estigueren a punt d'aconseguir fites remarcables, que feren plantejar la idoneïtat de la legislació vigent. Abans de l'inici de la legislatura de 1853, el govern de Federico Roncali, mitjançant el ministre de la Governació Antonio Benavides, nomenà una comissió que tenia l'objectiu de revisar les lleis de diputacions provincials i ajuntaments de 1845 per tal de «*modificar la excesiva centralización administrativa*».¹³⁰⁰ Com a president de la comissió hi havia el senador català marquès de Vallgornera. Amb tot, el gabinet Roncali no s'allargà ni dos mesos i les Corts es tancaren novament. Per aquest motiu, la iniciativa no degué tenir gaire volada, tot i que va ser acollida amb els braços oberts als municipis catalans.¹³⁰¹ Així, doncs, el model centralista no es qüestionà i seguí dominant en la gestió política de l'Espanya liberal.

És per això que de la mateixa manera que cal posar límits a l'efectivitat i extensió del centralisme, també resulten evidents els confins de les experiències que es formularen des del dissentiment amb aquest model. Foren plataformes que obriren nous espais diferenciats dels dominats per les formacions polítiques, per tal d'expressar una voluntat d'organització política més descentralitzada, però que funcionaren en paral·lel als mateixos partits. En tant que liberals, no qüestionaren en cap moment l'Estat liberal,

¹²⁹⁹ Manuel SANTIRSO, *Progreso y libertad...*, p. 107.

¹³⁰⁰ «Madrid, 24 de febrero», *El Áncora*, núm. 1155 (28-2-1853), p. 11.

¹³⁰¹ *Diario de Barcelona*, núm. 60 (1-3-1853), pp. 4-7; *Diario de Barcelona*, núm. 64 (5-3-1853), p. 2; *Diario de Barcelona*, núm. 72 (13-3-1853), p. 2.

però si que dissentiren amb el model aplicat. Per tot plegat, més que evidenciar una debilitat de l'Estat liberal, posaven de relleu les dificultats per encaixar la diferència socioeconòmica, política i legislativa en un sistema centralitzador i uniformista. En aquesta dinàmica els diputats dels districtes catalans tingueren un paper rellevant, donat que no compartiren la idea d'Espanya que els oferia la realitat d'aquells moments. És per això que tot seguit detallaré quin era el país que ells desitjaven i la distribució de la sobirania que estimaven més oportuna.

11.3.- Una Espanya diversa de poders descentralitzats: La idea de nació i el projecte de distribució territorial de la sobirania dels diputats dels districtes catalans

Col·lectivament, els diputats catalans se sentien desatesos pels governs espanyols. Consideraven que el pes català en el conjunt de l'economia i la seva importància en termes de població s'havia de correspondre en una major influència en les decisions polítiques. En canvi, tal i com he provat de mostrar en capítols anteriors, la sensació d'aquests polítics era de frustració, en tant que el seu parer no era suficientment tingut en compte. Com a mínim, des del seu punt de vista, la seva opinió no servia per a guiar les principals decisions de l'Estat. A més, la seva presència era testimonial no només en els òrgans de direcció política de l'Estat, sinó en algunes comissions parlamentàries on es prenen decisions transcendents. Fou el cas, ja anunciat, de la comissió que estudià el projecte de llei del ferrocarril, de l'any 1850, o de la comissió general de pressupostos de l'any següent.

Precisament, en aquesta darrera ocasió Àngel de Villalobos recriminà l'absència de representants dels districtes catalans. A més, féu èmfasi en el fet que Catalunya contribuïa a l'erari amb prop de la sisena part dels ingressos generals de l'Estat, però tanmateix no s'havia considerat la participació dels seus polítics en l'òrgan que decidia sobre els pressupostos. És per això que reclamà una major consideració: «¿Será acaso porque el Principado de Cataluña sea tan insignificante como parte de la monarquía española? ¿No es, por ventura, una de las joyas más ricas y brillantes de la diadema de Castilla? ¿Será acaso porque aquellas provincias fieles y leales no hayan manifestado siempre, en tiempo de guerra valor, esfuerzo y sufrimiento, y en tiempo de paz ingenio,

*laboriosidad y perseverancia? Ciertamente que no están las provincias de Cataluña en el caso de que se las olvide».*¹³⁰²

Indiscutiblement, la historiografia s'ha fet ressò de la voluntat de lideratge dels polítics catalans en el conjunt de l'Espanya liberal, a desgrat dels impediments que tingueren per aconseguir-ho i del poc pes real que obtingueren. Com s'ha remarcat anteriorment, en general s'ha tendit a relacionar aquesta situació amb la divergència d'interessos entre la majoria dels dirigents polítics espanyols, representants d'una Espanya majoritàriament agrària, i els parlamentaris catalans, identificats amb les problemàtiques del teixit socioeconòmic industrialitzat. En realitat, no es tractava només d'una desavinença de models socioeconòmics, sinó que també es detecta una problemàtica política que apartava els polítics catalans del projecte dominant.

Tot sembla indicar que la majoria dels parlamentaris dels districtes catalans combregaven tant amb la voluntat d'edificar l'Estat espanyol sota un paraigües comú i unitari, com amb el discurs liberal que postulava la igualtat entre ciutadans i territoris de la monarquia. Així ho demostren múltiples intervencions que he anat recollint al llarg d'aquest treball. Des del reclam d'equitat en el pagament de tributs de Tomàs Illa i Balaguer i de Josep Manel Planas,¹³⁰³ passant per la petició de reduir el cost dels mossos d'esquadra feta per Pascual Madoz,¹³⁰⁴ que Francesc de Paula Mata i Alòs secundà.¹³⁰⁵ Fins a un cert punt, aquest posicionament és el que també fonamentà el famós discurs de Joan Prim contra la permanència de l'estat de setge al territori català. Senzillament reclamava per a la gestió de l'ordre públic el mateix tracte que rebien la resta de províncies espanyoles.

Ara bé, malgrat l'acceptació majoritària del projecte liberal espanyol entre els parlamentaris dels districtes catalans, el discurs que sol·licitava igualtat entre territoris entrava en disputa amb les demandes de manteniment d'un codi de lleis propi, d'una gestió particular del servei militar o de facultats similars. El sosteniment d'un i altre principi presentava incongruències en l'assimilació del projecte polític espanyol i això generava un distanciament entre la manera de fer política dels diputats catalans respecte del conjunt. Això era així, per l'assumpció de diferents vies a l'hora d'aconseguir el principi d'equitat territorial. Com he esgrimit al començament d'aquest capítol, entre els dirigents de l'Espanya liberal quallà la idea que l'homogeneïtzació legislativa i

¹³⁰² DSC: legislatura 1851, pp. 1187-1188.

¹³⁰³ Vegin apartat 9.4.

¹³⁰⁴ DSC: legislatura 1846-47, p. 1398.

¹³⁰⁵ Vegin apartat 9.4.

administrativa era l'opció més adequada per a gestionar el país, que a la vegada s'acompanya de la concentració de poders a Madrid.

Per contra, els diputats dels districtes catalans creien que per tal d'assolir la igualtat davant la llei no era indispensable acabar amb les particularitats legislatives que existien en alguns territoris. Al contrari, estimaven la possibilitat d'aglutinar aquesta diversitat mitjançant un ordenament comú, plural i vàlid per al conjunt dels espanyols. Tal i com he repassat en l'apartat 10.3., els delegats catalans valoraven la unificació de codis, però ho consideraven com un procés sorgit des del respecte amb la diversitat normativa i no des de la uniformització. L'Espanya d'aquests polítics era aquella capaç d'amalgamar i respectar les diversitats existents dins de la unitat plantejada. És a dir, que en l'imaginari català de l'Espanya liberal hi havia lloc per a la confluència en la diferència.

A mode d'il·lustració d'aquesta plural concepció d'Espanya, les paraules de Pere López Clarós, diputat per la província de Lleida el 1845. Com s'ha vist, el filòsof i advocat publicà el 1853 l'obra *La mujer griega, romana y española: Reflexiones jurídicas*, on ponderava la condició de la dona espanyola a partir dels fonaments grecs i romans. Justament, aprofundia en la diversitat històrica de la legislació dels diversos territoris espanyols, valorant-la en un sentit positiu. En aquesta direcció inferia: «*Estos contrastes son propios del carácter español: en muchos puntos difieren la legislación, las artes, la agricultura, el comercio, la industria, las costumbres, los trajes y el lenguaje de una de nuestras provincias de los de las otras. Tanta diversidad de instituciones diferentes sin que se hayan fundido en una sola da a nuestra España una fisonomía especial, que no se parece a la de otra nación antigua ni moderna*».¹³⁰⁶

En aquesta línia també s'hi podria afegir l'obra *Elementos de hidronomía pública*, publicada el 1861 pel progressista Cirilo Franquet. En ella, el que havia estat en diverses ocasions diputat per districtes tarragonins, donava comptes de la seva visió d'Espanya. Malgrat apostés per la formulació d'una llei unitària en matèria d'aigües, exhibia una percepció respectuosa amb la diversitat. Així es pronunciava el castellanenc: «*No es extraño, pues, que en una nación como la nuestra, que pasó con su antiguo fraccionamiento por tantas vicisitudes, y que al través de tantas invasiones y luchas seculares nos ha transmitido con sus antiguas y diversas nacionalidades sus dialectos, sus trajes y costumbres de raza, nos haya también conservado*

¹³⁰⁶ Pedro LÓPEZ CLARÓS, *La mujer griega...*, pp. 21-22.

*afortunadamente su variada multitud de usos consuetudinarios, especialmente árabes, sobre las aguas, que forman un verdadero cuerpo de doctrina sobre este ramo».*¹³⁰⁷

El llegat de la diversitat espanyola era àmpliament valorat entre els polítics que representaven el Principat a la cambra baixa i desitjaven que aquestes singularitats fossin respectades a l'Espanya liberal. Per tant, que es reflectissin en la legislació de l'època i no es diluïssin en codis unitaris que en comptes de sumar les diferències, només contemplessin el model castellà, tal i com havia passat amb el projecte de codi civil de 1851. Josep Maria de Gispert, per exemple, refusà aquestes circumstàncies que conduïen a l'absorció de la legislació en el model castellà, en la discussió sobre la indemnització dels partícips llecs de delmes. El seu punt de vista era el següent: «*Siendo representante de una de las provincias de Cataluña, en que el diezmo de los partícipes estaba basado sobre muy distinto sistema que en la corona de Castilla, [...] lo que es la generalidad de la llamada prestación decimal en mi país [...] proviene de compras hechas, de señoríos territoriales aplicados después en propiedad a individuos particulares que fueron a poblar aquel país con la obligación de un canon. De consiguiente, señores, lo que es a los decimadores de Cataluña no se les puede aplicar esa procedencia de la prestación decimal que se aplica a las demás provincias».*¹³⁰⁸

Al cap i a la fi, com ha argumentat Borja Vilallonga, la intel·lectualitat catalana competí amb la castellana per tal d'assolir l'hegemonia de la idea nacional d'Espanya del segle XIX, particularment en l'àmbit de la historiografia.¹³⁰⁹ És obvi, com reconeix l'autor, que no es tractava d'una lluita entre iguals, com tampoc no ho fou en les institucions parlamentàries. Resulta indubtable, però, la formulació d'un projecte polític català pel conjunt de l'Espanya liberal, diferenciat del dominant. Ja fa uns quants anys que Josep Fontana ve insistint en la tesi que en les primeres dècades del segle XIX es forjaren a Catalunya algunes de les principals propostes polítiques pel conjunt de l'Espanya liberal, com ara el projecte revolucionari i de caire democràtic de 1843.¹³¹⁰ Alternatives polítiques, tot sigui dit, que no quallaren.

Pel cas concret que aquí m'ocupa, el dels parlamentaris catalans de la Dècada Moderada, cal referir-se a un pla integrador de la diversitat d'ordenaments previs a l'experiència liberal, però també a una organització territorial de la sobirania alternativa

¹³⁰⁷ Cirilo FRANQUET y BERTRÁN, *Elementos de hidronomía pública*, Madrid, Imprenta de J. M. Ducazcal, 1861, p. 3.

¹³⁰⁸ DSC: legislatura 1845-46, p. 712.

¹³⁰⁹ Borja VILALLONGA, «Competiendo en españolidad. El nacionalismo español de la intelectualidad catalana del Ochocientos», *Alcores: Revista de Historia Contemporánea*, núm. 12 (2011), pp. 75-95.

¹³¹⁰ Josep FONTANA, «La burguesía española...».

al centralisme, que plantegés la defensa dels interessos de la província no com una incompatibilitat amb la representació nacional i un trencament de l'equitat territorial. És a dir, no com una qüestió particular i contrària al bé general, sinó com una acció complementària i compatible amb la defensa dels interessos del conjunt del territori. De fet, els diputats dels districtes catalans consideraven que la centralització era un obstacle per al progrés, mentre que una disposició que donés més capacitat deliberativa a òrgans de poder provincials facultaria un major desenvolupament econòmic i social.

A aquest pensament responen les paraules que Tomàs Illa oferí en el debat de contestació al discurs de la Corona, de la legislatura 1846-47. Mentre el text vinculava les reformes polítiques recentment efectuades amb la prosperitat econòmica,¹³¹¹ Illa reivindicà una gestió política menys centralitzada: «*Sé muy bien, señores, que en una nación bien gobernada se debe sentir por do quiera la acción del gobierno; pero ha de ser aquella acción que fomenta y vigoriza, no la que oprime y sofoca. Si se quiere que España sea Madrid, como la Francia es París, se desconoce completamente la índole de los españoles. La España, riquísima en recuerdos, no tendría páginas tan brillantes en su historia, si hubiesen predominado en ella la moderna centralización. La estrella del titulado capitán del siglo no se hubiera eclipsado en esta patria de los héroes, si hubiesen estado cerradas las gloriosas tradiciones que tanto empeño hay en hacer que desaparezcan*».¹³¹²

Encara més, una àmplia majoria dels polítics moderats de les circumscripcions catalanes coincidien en la diagnosi de veure amb prevenció el centralisme. Ramon Martí d'Eixalà, per exemple, donà a conèixer al Congrés la seva preocupació pel «*mal de la centralización*», que anava en detriment del correcte finançament de les juntes de comerç.¹³¹³ Fins i tot, com s'ha ressaltat, el moderat doctrinari Francesc de Paula Mata es queixà de l'incompliment del principi d'equitat territorial, donat que el pagament dels mossos d'esquadra al Principat, a diferència de la resta de cossos policials de l'Estat, no responia a aquesta realitat que el model centralista deia preservar (vegin annex número 2). Així s'expressà el militar: «*Los españoles [...] quieren que haya igualdad en las cargas, y que la acción del gobierno alcance a todas partes para conservar el orden público, [...] mientras la acción del gobierno esté centralizada, deber suyo es procurarlo, [...] ya es tiempo de que para el pueblo catalán no sea la constitución una*

¹³¹¹ Entre aquestes reformes hi constà la dissolució de les milícies provincials. Consultin el text de contestació al discurs de la Corona a DSC: legislatura 1846-47, pp. 447-448.

¹³¹² DSC: legislatura 1846-47, p. 1020.

¹³¹³ DSC: legislatura 1844-45, pp. 1287-1288.

*mentira en materia de impuestos. Ese estado no es posible que continúe, porque no es justo que las provincias de Cataluña, después de pagar lo que pagan las demás del reino, tengan que pagar también la fuerza protectora de su seguridad y orden público».*¹³¹⁴

Per això, la definició d'un projecte substitutiu del centralisme no necessàriament suposava el trencament del principi d'equitat territorial, sinó que buscava altres fórmules que habilitessin la conjugació del respecte per la igualtat legislativa entre territoris amb una organització més receptiva a l'expressió dels interessos territorials. D'entrada podria semblar una contradicció en si mateixa, perquè la prevalença de fins particulars tendria a alterar l'equilibri de prerrogatives entre províncies. A la pràctica, però, els polítics catalans proposaven el compliment d'aquest principi des d'una redistribució de poders en funció del pes socioeconòmic.

Per això, les corporacions industrials reclamaven una major presència de representants catalans al Congrés d'acord amb l'aportació proporcional que el territori feia al conjunt de l'erari públic. També amb la mateixa finalitat, els polítics dels districtes catalans advocaren per una redistribució de la xarxa d'infraestructures tenint en compte la importància econòmica dels diferents territoris. És a dir, no es tractava que cada zona rebés exactament la mateixa inversió econòmica de l'Estat o que cada província respongués amb els mateixos impostos que la resta, sinó que aquestes condicions es resolguessin segons el pes econòmic i social que cada territori tenia en el conjunt de l'Estat. D'acord amb aquest raonament, els polítics catalans i els interessos socioeconòmics que representaven podrien si no liderar la trajectòria política de la monarquia espanyola, si tenir un pes més rellevant.

Justament, per tal de donar major capacitat política a les províncies, en línies generals els diputats dels districtes catalans exhibiren una clara predisposició per a dotar de més poder les institucions d'aquestes demarcacions. Com a òrgans propers a la realitat de cada territori, aquests organismes eren percebuts com a més eficaços a l'hora de gestionar les necessitats plantejades. A tall exemplificatiu, Francesc Perpinyà rebutjà la concentració de poders a Madrid i reclamà més capacitat per a les diputacions: *«Las provincias de Cataluña, particularmente la de Barcelona que tengo el honor de representar, va a sufrir gravísimos perjuicios si las diputaciones quedan como se ha indicado, cuerpos meramente consultivos; y puedo manifestarlo, porque las*

¹³¹⁴ DSC: legislatura 1847-48, pp. 1128-1130.

*diputaciones provinciales de Cataluña están al frente de una porción de obras sumamente importantes, las cuales se costean por medio de arbitrios que pagan aquellas provincias, cuyas obras se llevarán a cabo si continúan a cargo de las diputaciones provinciales, pero si el gobierno ha de hacerlo quedarán inutilizados todos los trabajos que se han hecho hasta el día».*¹³¹⁵

La proposta de Perpinyà de donar més quotes de poder als organismes provincials i municipals coincidia plenament amb el model plantejat pels polítics dels Partits Progressista i Democràtic, que contemplaven una major autonomia de decisió pels àmbits local i provincial. Jacint Fèlix Domènech, en la contestació al discurs de la Corona de la legislatura 1850-51, carregà en contra de la concentració de poders per la seva ineficàcia: *«Efecto de ese mismo sistema es la centralización llevada al extremo: donde el gobierno lo quiere hacer todo; donde el gobierno lo quiere ver y dirigir todo por sí mismo, es muy difícil y casi imposible que se puedan hacer aquellas cosas que convienen a la generalidad de los intereses de la sociedad. [...] nuestro gobierno hoy parece que quiere imitar lo que se hacía en aquellos tiempos y quiere reglamentarlo todo, interponiéndose en todas partes con perjuicio notable de los resultados beneficiosos que en otro caso se podrían conseguir».*¹³¹⁶

En el fons de la qüestió, es tractava de donar més espai de poder a les províncies, en una dinàmica que relligaria amb les propostes de caire federalista que Jordi Roca ha identificat entre influents sectors de les elits polítiques catalanes dels primers decennis del segle XIX, entre els quals també hi tenien cabuda els sectors moderats.¹³¹⁷ Darrera d'aquell plantejament hi havia la voluntat de concedir més autonomia a institucions polítiques provincials com ara la Diputació Provincial, de manera que les seves decisions responguessin als interessos de les elits del territori i no depenguessin tant dels dictàmens rebuts pels centres de poder de Madrid. D'aquesta manera, s'asseguraven incidir amb més claredat en les decisions polítiques i que aquestes responguessin als propis interessos.

Sembla evident, doncs, que els representants dels districtes catalans, fossin de la tendència política que fossin, treballaren amb l'objectiu d'aconseguir una Espanya liberal més plural i més respectuosa amb la diversitat existent. Volien una administració més considerada amb les diverses cultures espanyoles, així com amb els ordenaments

¹³¹⁵ DSC: legislatura 1844-45, p. 873.

¹³¹⁶ DSC: legislatura 1850-51, pp. 252-258.

¹³¹⁷ Jordi ROCA VERNET, *Tradició constitucional...*

particulars de cada territori. Per això, es mobilitzaren per un model descentralitzat que permetés acollir millor aquestes diversitats i deixés de banda l'uniformisme pretès que s'amagava darrera del centralisme. Aquests plantejaments sorgien del desig de disposar d'una organització política que respongués als interessos de les elits polítiques i econòmiques catalanes. Si el centralisme no els havia permès dirigir les polítiques estatals ni els òrgans de direcció política, l'alternativa que proposaren els hi havia d'obrir la porta a tenir un paper molt més crucial.

Resumint, en aquest capítol he incidit en els raonaments que conduïren la majoria de les elits polítiques espanyoles a identificar el centralisme i l'uniformisme legislatiu com l'opció més idònia per a preservar la igualtat dels ciutadans i dels diferents territoris que integraven la monarquia. Tot i això, en el si de la dinàmica política espanyola es generaren espais polítics que qüestionen l'abast del centralisme en la dinàmica parlamentària. Experiències com la Diputació catalana o la gallega, així com l'entesa d'altres diputats del mateix territori per a la defensa d'algunes qüestions particulars, posen de relleu l'existència de plataformes que emergiren com a conseqüència de la dificultat de sostenir determinades demandes dins de la dinàmica centralista. L'entesa catalana fou abastament la que exhibí una trajectòria més singular, en integrar amb continuïtat els moderats ministerials, de manera que en el seu si s'hi encabia el conjunt de representants del territori, que podien votar unitàriament en algunes qüestions, especialment econòmiques. Amb tot, totes aquestes esferes de poder no es rebel·laren com a contestatàries, sinó com a complementàries dels partits polítics existents, en tant que els seus components no optaren per abandonar aquests partits, sinó que participaren d'una i altra dinàmica a la vegada com a opcions compaginables.

En darrer terme, experiències com la de la Diputació catalana posen de manifest la divergència de projectes polítics en el si de l'Espanya liberal. Els representants dels districtes catalans, majoritàriament entengueren el model nacional des de la integració de la diversitat d'ordenaments legislatius i postularen la necessitat de dotar de majors quotes de poder a les institucions provincials, com a organismes representatius dels interessos dels territoris, que restaven en segon terme en el si de la dinàmica política centralista.

12.- L'alteritat catalana: Visions de l'acció parlamentària dels diputats dels districtes catalans

En el present capítol analitzaré la manera com foren percebuts els parlamentaris catalans, tant pels seus homòlegs del conjunt de la monarquia espanyola com per la premsa. L'objectiu és obtenir una visió aproximada de l'alteritat catalana, de la imatge que generà l'actuació política dels representants dels districtes catalans. Dividiré aquest bloc en tres apartats principals, que aprofundiran en diferents aspectes d'aquestes mirades. En primer lloc, em centraré en els elements primordials que caracteritzaren la percepció dels polítics catalans en el si de la política espanyola, destacant particularment la realitat socioeconòmica industrialitzada i les diferències culturals. En un segon apartat estudiaré els tipus principals de respostes que reberen les propostes i actuacions parlamentàries catalanes. Exposaré quines foren les reaccions més destacades i a quins temes concerniren. Finalment, repassaré un dels moments més crítics de les relacions entre la realitat catalana i l'espanyola, com fou la crisi social, econòmica i política que envoltà els últims anys de la Guerra dels Matiners (1848-49).

12.1.- 'La cuestión catalana': Una realitat socioeconòmica, política i cultural diferenciada

La qüestió catalana o qüestió de Catalunya és la denominació que rebé la singular realitat social i econòmica del Principat entre la premsa i els cercles més influents del liberalisme espanyol, a mitjan segle XIX. La referència ja existí d'abans i tingué continuïtat en el temps, però fou especialment emprada arran del context de la crisi de 1848-49, quan les dificultats econòmiques i els estralls de la Guerra dels Matiners feren més visibles les particularitats de la realitat catalana. Roser Solà ha treballat amb anterioritat aquesta temàtica, circumscriuint l'atenció en el període 1849-50, quan precisament el debat fou més viu. L'autora s'ha referit a la qüestió catalana a partir de quatre àmbits de polèmica que se suscitaron entre els principals diaris espanyols: la Guerra dels Matiners, la defensa del proteccionisme industrial, la denúncia d'una actitud insolidària dels catalans respecte la resta de l'Estat i un últim apartat que englobaria aspectes de temàtica diversa, entre els quals hi apareix el desconeixement de la llengua castellana per part dels parlamentaris catalans.¹³¹⁸ Al cap i a la fi, el fet que aparegués una referència com *la cuestión catalana* ja era prou simptomàtica per si sola.

¹³¹⁸ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'institut industrial...*, pp. 268-299.

Singularitzar les particularitats econòmiques, socials, culturals i sobretot polítiques de Catalunya en el si d'un Estat que es pretenia uniforme a nivell legislatiu, polític i administratiu resultava una anomalia. Com a tal anormalitat, era assenyalada amb una denominació clarament diferenciada.

En l'àmbit econòmic, l'element que per sobre de tot identificava la realitat catalana era la indústria. A desgrat de l'intent de les elits econòmiques i polítiques catalanes de cercar, a través del discurs, l'adopció dels interessos industrials com un component espanyol, a la pràctica la temptativa fou fallida. L'alta concentració de la indústria en territori català facilità la percepció social d'una particularitat exclusivament catalana. Per aquesta raó, la formulació de demandes de caire proteccionista no eren percebudes com a proposicions d'interès general, sinó particular. Això explica en bona mesura el refús a aquestes peticions, però no exclusivament.

De fet, el rebuig a la indústria fou força estès a l'Espanya de l'època i no pas per la seva vinculació a la realitat catalana *per se*, sinó per les conseqüències socials que la seva implantació havia suscitat a l'Europa industrialitzada de l'època.¹³¹⁹ Autors com Josep Fontana han descrit aquesta situació des de la detecció d'una postura contrària a la indústria. Alguns sectors de la societat espanyola tendiren a mostrar una actitud antiindustrialista. En opinió de Fontana, els dirigents espanyols de la primera meitat del segle XIX temien les conseqüències socials que aquests canvis arrossegaven, i en particular la conformació d'una massa obrera que podia fer perillar constantment un element essencial per a la ciutadania propietària, com era l'ordre públic.¹³²⁰

Resumidament, aquest raonament el condensà el periòdic *La España* en la seva edició del 6 de març de 1850: «*El exceso del trabajo fabril produce una acumulación indefinida de seres humanos en áreas estrechas; este amontonamiento, por una ley nunca desmentida de la población, propende a un aumento ilimitado. De aquí ha de nacer la insuficiencia de las ganancias para el alimento de tantas bocas, para la satisfacción de tantas necesidades. La política dice ahora: esa acumulación, ese lujo exorbitante de pobladores es un semillero de turbulencia y descontento. El exceso de la miseria, que en otras clases tiene sus correctivos naturales no puede tener otro término*

¹³¹⁹ No fou una particularitat espanyola. També aparegueren visions receloses de la indústria i dels canvis socials que comportava en el context britànic. Consultin Martin J. WIENER, *English culture and the decline of the industrial spirit, 1850-1980*, Harmondsworth, Penguin Books, 1985.

¹³²⁰ Josep FONTANA, *La época del liberalismo...*, pp. 418-419.

*en los distritos manufactureros que la revolución. La población manufacturera es esencialmente revolucionaria».*¹³²¹

Tot i que aquesta tendència existí amb anterioritat, substancialment es féu més explícita com a conseqüència de l'onada revolucionària europea de 1848. El temor a un contagi accentuà en els dirigents espanyols el caràcter preventiu envers els moviments socials, que identificaven com un producte de la societat industrial. Aleshores, en un país majoritàriament dominat per l'agricultura, recordin que a principis del segle XIX a l'entorn del 80% de la societat espanyola depenia d'aquest sector, seria més difícil que hi penetressin aquell tipus de convulsions socials. En breu, mentre l'economia no s'industrialitzés, el teixit social no es modernitzaria en el seu conjunt i, per tant, s'evitaria així l'agudització de la problemàtica social. S'idealitzava d'aquesta manera la figura del treballador del camp, suposant-lo menys conflictiu, possiblement per vincular-lo a unes relacions laborals submises, que tant l'economia capitalista com les associacions urbanes d'obrers estaven qüestionant.

Seguint amb les evidències aportades per Fontana, arran de la situació de 1848 es publicaren fulletons com el titulat *Europa y España*, que posava justament l'accent en les diferències entre una Europa industrialitzada i una España on «*la industria fabril no progresa, es cierto; pero esto no es un síntoma de decadencia a los ojos de un economista despreocupado. Porque en primer lugar su atraso nos evita el doloroso espectáculo que ofrecen los distritos manufactureros de Inglaterra, Bélgica y Francia: esas falanges de seres raquíuticos, hambrientos, enfermizos, que viven en la atmosfera emponzoñada de las factorías, respirando en ella los más activos gérmenes de degradación física y moral. En segundo lugar, la lentitud y escasez con que los capitales acuden al establecimiento y fomento de las fábricas es una prueba innegable de que el interés privado, juez inapelable en estas materias, sabe y desea darles aplicaciones más provechosas*».¹³²²

Si de cas, Juan Pan-Montojo ha ubicat aquests posicionaments de manera preeminent en el si del liberalisme moderat, que associava aleshores, per veu de polítics com José de Posada Herrera, progrés industrial i misèria. En canvi, part del liberalisme progressista i més avançat no distingia una vinculació tan nítida entre progrés material i fractura social. És més, aquests col·lectius miraren de posar remei a la desproporció de la distribució de la riquesa no únicament des de la prevenció a la indústria, sinó que

¹³²¹ «La España», *La España*, núm.585 (6-3-1850), pp. 2-3.

¹³²² Josep FONTANA, *La época del liberalismo...*, pp. 418-419.

postularen la introducció de reformes econòmiques profundes com a mesura per a la integració dels treballadors en les classes mitges.¹³²³

Sigui com sigui, la veu dominant a l'època fou la del Partit Moderat i dels progressistes més conservadors, que mostraren posicionaments prudents amb la indústria. Aquestes inclinacions no es limitaren a l'emissió d'opinions, sinó que es traduïren en iniciatives legislatives concretes, encaminades a frenar la industrialització. En aquest sentit, Antón Costas ha posat com a exemple la llei de societats anònimes de 1848, per les restriccions a la iniciativa empresarial.¹³²⁴ Concretament, la legislació encarí la posada en marxa d'aquestes societats, a la vegada que augmentà la complexitat del procés de petició i aprovació de les mateixes. A més, el govern jugà un paper protagonista, tant a l'hora de donar el vistiplau a noves entitats, com per a sotmetre a una forta vigilància les ja creades. Com a mostra del caràcter preventiu de la mesura envers la indústria, qualsevol proposta en el camp de les manufactures ho tingué encara més difícil per a prosperar, donat que havia de rebre la qualificació de ser una empresa d'utilitat pública per a ser aprovada. No fou fins a l'arribada del Bienni Progressista que s'introduïren algunes iniciatives legals per a minimitzar els obstacles que la llei de societats havia creat.¹³²⁵

Amb tot, estic d'acord amb Enrique Montañés a considerar que les reformes aranzelàries de la dècada de 1840 i la política econòmica governamental no responien per si mateixes a un model antiindustrialista.¹³²⁶ Al cap i a la fi, fins aleshores es mantingué el prohibicionisme que demandaven els industrials, en el marc d'una política aranzelària que també revertia favorablement als interessos dels productors de grans. Malgrat el canvi legislatiu de 1849 no fou del gust de l'entorn industrial, el resultat final no atemptà a la supervivència del sector. Una realitat ben diferent és que aquestes polítiques propiciessin el model econòmic que els fabricants catalans haurien desitjat, fet que no es produí. Els dirigents moderats temien les conseqüències socials de la indústria i per això, en línies generals, no fomentaren una política decidida d'implantació d'aquest sector arreu de l'Estat. Fins i tot, en moments determinats, com en el context convuls de 1848, introduïren mesures per a dificultar-ne l'expansió. Normalment, però, la seva fou una política d'equilibri, que buscà satisfer mínimament

¹³²³ Juan PAN-MONTOJO, «Progreso material, fomento...».

¹³²⁴ Antón COSTAS, «El viraje del pensamiento político-económico...».

¹³²⁵ Gabriel TORTELLA, «El principio de responsabilidad limitada y el desarrollo industrial de España: 1829-1869», *Moneda y Crédito*, núm. 104 (1968), pp. 69-84.

¹³²⁶ Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, *Grupos de presión...*, pp. 178-179.

els interessos del sector industrial, que es trobaven en consonància amb els productors de cereals -si més no, inicialment, en coincidir en la reivindicació del prohibicionisme-, tot i que progressivament virà cap a una política econòmica més oberta als mercats i que generà insatisfacció en els cercles de l'entorn manufacturer.

D'altra banda, la consideració de la qüestió catalana no pot limitar-se únicament a una anàlisi que contempli tan sols els aspectes relacionats amb la indústria i les prevencions a la modernització econòmica per les conseqüències socials que se'n derivaven. És cert que aquests elements centraren en bona mesura les referències a la particularitat catalana, però no foren els únics que la concerniren. En termes polítics, ja m'he referit en anteriors capítols a la particular dinàmica electoral catalana, amb la presència d'una notable diversitat ideològica. Els entrebancs que tingué el govern per a imposar-hi l'elecció d'àmplies majories dels seus candidats foren sovint reconegudes per les mateixes autoritats com una característica distintiva, que els presentava serioses dificultats.

Antonio Guerola, governador civil de Barcelona l'any 1864, reconegué l'heterogeneïtat ideològica del territori, que ja feia dècades que es donava: «*Las elecciones tienen en Cataluña para la autoridad un inconveniente [...] y dos ventajas: El inconveniente es que el país, por su natural altivez e independencia, es poco dócil a la presión oficial. Las ventajas son que la lucha generalmente es con el partido progresista, y por consiguiente es lucha más abierta y más fácil. Además es tan arraigada la idea de que allí predomina el elemento progresista, que el ministerio se resigna siempre a perder las elecciones, y se cree ganar cuando de cuatro distritos gana dos*».¹³²⁷

La problemàtica per a elegir al Principat candidats favorables al govern de torn, un cop passades les eleccions, es traslladava a l'hemicicle amb l'exhibició d'un comportament força autònom, que també generava incomoditats en els cercles governamentals. Ja exposaré el tipus de respostes que reberen aquestes actituds en el següent apartat. Si de cas, aquesta determinació política dels parlamentaris fou sovint vinculada al caràcter rebel dels catalans. Sense anar més lluny, el marquès d'Albaida, diputat per Santander, reblà: «*Cataluña siempre ha sufrido mal el yugo de los tiranos españoles, y en verdad que esto la honra, porque los pueblos dignos de ser libres no toleran nunca la opresión, y los que sufren en silencio no merecen ser libres. Pero al*

¹³²⁷ Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*, pp. 566-567.

*gobierno toca dulcificar ese carácter catalán haciéndole las concesiones que sean compatibles con la situación de la monarquía, y poner término a esa disidencia».*¹³²⁸

Com comentaré més endavant, aquestes cessions passaven per estendre arreu de la monarquia aquelles demandes de gestió diferenciada que feien els polítics catalans, com ara el manteniment del reclutament militar voluntari.

També l'idioma marcà de manera determinant la percepció dels representants polítics del Principat i de les seves propostes. Sovint, determinada historiografia ha considerat que els parlamentaris que s'expressaven habitualment en llengua catalana tingueren més dificultats per a emprar correctament el castellà i, en conseqüència, per a fer prosperar les seves intervencions. Per tant, acostumaven a romandre en silenci. Així s'ha referit a la problemàtica Josep Fontana, que considera l'idioma com un dels principals esculls amb què toparen els representants dels districtes catalans. Segons el seu punt de vista, la falta de domini del castellà fou correntment objecte de burla.¹³²⁹

Prova d'això, les mofes que diversos diputats dedicaren a Tomàs Illa per introduir en el seu discurs locucions catalanes i incorreccions en el lèxic castellà. El diari *El Católico* es féu ressò de la situació: «*Sentimos en parte que el acento catalán de su señoría y lo que es consiguiente el uso de alguna que otra expresión que choca a los castellanos y que más de una vez hizo a los diputados y espectadores prorrumpir en involuntarias risas, previniera algo en contra del orador*».¹³³⁰ En realitat, les crítiques a la dicció d'Illa no es limitaren només a alguns polítics i assistents a les Corts, sinó que també arribaren a alguns diaris madrilenys com *La Patria* (vegin annex número 2).¹³³¹

Aquest tipus d'opinions no es poden limitar a un fet excepcional, sinó que foren més aviat recurrents entre les valoracions dels diputats catalans. A mode d'il·lustració, el comentari que el polític olotí Joaquim de Romà rebé a les semblances dels diputats a Corts: «*Es lástima que no hable porque tendríamos el gusto de oír un discurso en lenguaje catalá puro*».¹³³² Romà fou diputat entre 1846 i 1850 i també en les legislatures de 1850, 1851 i 1857. En tot aquest temps, tan sols intervingué en una ocasió, en matèria referent a la indústria del suro de les terres gironines.¹³³³ Fos per la por a expressar-se en castellà o per algun altre motiu, el cas és que majoritàriament romangué en silenci. D'altra banda, tot i que fou més participatiu, Bonaventura de Córdoba topà

¹³²⁸ DSC: legislatura 1847-48, pp. 255-256.

¹³²⁹ Josep FONTANA, «Els catalans en la política espanyola... ».

¹³³⁰ *El Católico*, núm. 3127 (30-4-1849), p. 2.

¹³³¹ «Barcelona 6 de mayo», *El Bien Público*, núm. 88 (7-5-1849), p. 1.

¹³³² *Semblanzas de los 340 diputados...*, p. 183.

¹³³³ DSC: legislatura 1848-49, p. 2824.

amb observacions similars: «*Siempre habla en catalán y por consiguiente pocos lo entienden*». ¹³³⁴ Fins i tot, la falta de domini de la llengua castellana sembla que féu tirar enrere a alguns aspirants davant de la possibilitat d'haver d'acudir a les Corts, si eren escollits. Encara que finalment no fou elegit, aquest fou el cas del progressista Josep Ricard. ¹³³⁵

Cal tenir en compte que una bona oratòria era considerada un element indispensable per a desenvolupar-se correctament a les cambres parlamentàries i així persuadir els oients amb els arguments desplecats. Donat que l'única llengua d'expressió permesa al Congrés i al Senat era el castellà, no dominar-lo s'evidenciava com una dificultat rellevant. Per això, aquells que com Celestí Mas es defensaven millor en castellà eren més ben percebuts: «*Es abogado y de los pocos catalanes que hablan en castellano*». ¹³³⁶ La falta de fluïdesa en la llengua de Cervantes dificultà, però no impedí el progrés professional dels polítics catalans. És ben cert que Celestí Mas arribà lluny en l'administració espanyola, ja que fou governador civil de diferents províncies espanyoles, alhora que intendent d'hisenda pública de les illes Filipines. ¹³³⁷ Tanmateix, Córdoba també féu carrera en l'administració espanyola, ja fos en l'àmbit militar, assolint el grau de coronel, o bé en la professió judicial, com a magistrat de l'audiència de València, entre d'altres càrrecs. ¹³³⁸ Fins i tot, Joan Prim és un bon exemple d'aquesta realitat. Com bé es coneix, arribà a ser president del consell de ministres espanyol entre 1869 i 1870, a desgrat d'expressar-se habitualment en «*ruda lengua catalana*», tal i com s'hi referí Benito Pérez Galdós en els Episodios Nacionales. ¹³³⁹

En general, les elits econòmiques i polítiques catalanes de l'època, sobretot les barcelonines, eren bilingües. Mentre que en l'entorn familiar s'expressaven en català, per assumptes acadèmics i públics, com la política, solien recórrer al castellà. ¹³⁴⁰ A aquesta situació, cal afegir-hi que aleshores la llengua catalana no estava lligada a determinades connotacions polítiques, sinó que la seva percepció es limitava a l'ús com a vehicle de comunicació i no fou fins a finals del segle XIX que aquesta situació

¹³³⁴ *Semblanzas de los 340 diputados...*, p. 54.

¹³³⁵ «Correo de las provincias», *El Clamor Público*, núm. 2032 (27-2-1851), pp. 1-2.

¹³³⁶ *Ibid.*, p. 125.

¹³³⁷ Gemma RUBÍ CASALS, «Mas y Abad, Celestino...».

¹³³⁸ Paquita GÓMEZ CAMACHO, «Córdoba Miguel, Buenaventura de», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

¹³³⁹ Vegin el capítol XVI dels passatges dedicats a Montes de Oca, a la tercera sèrie. Benito PÉREZ GALDÓS, *Episodios nacionales*. Barcelona, Galaxia Gutenberg, 2008. Tercera sèrie.

¹³⁴⁰ Gary WRAY MCDONOGH, *Las buenas familias de Barcelona: Historia social de poder en la era industrial*, Barcelona, Omega, 1989, p. 153.

canvià.¹³⁴¹ Amb tot, la peculiaritat cultural que suposava, diferenciant-se de la llengua d'ús majoritari implicava una certa prevenció en el si d'una Espanya que malgrat diversa políticament, es pretenia homogènia pels polítics dirigents. Arribats a aquest punt, la pregunta que tal vegada caldria formular és si aquest tipus de prevencions lingüístiques es trobaven només relacionades amb els parlamentaris catalans o, si pel contrari, també es documenten crítiques similars a d'altres polítics que no tingueren la castellana com a llengua materna. Tendeixo a inclinar-me per aquesta última opció i tot seguit en raonaré el perquè.

Els diputats de les illes Balears intervingueren tal vegada encara menys que els catalans. En la legislatura 1844-45, de cinc representants que foren escollits pels seus districtes, no se'n documenta ni una sola intervenció al Congrés. Així mateix, en el curs polític 1846-47, dels cinc polítics que juraren el càrrec a la cambra baixa per aquest territori, tan sols José Miguel Trias va intervenir: ho va fer en quatre debats diferents.¹³⁴² Que la llengua d'ús habitual possiblement tenia molt a veure amb aquests silencis ho expressen casos com el del procurador Josep Camps i Soler, que participà en les Corts de l'Estatut Reial l'any 1834 i també fou senador els anys 1837 i 1839. Doncs bé, malgrat tot aquest temps com a parlamentari, mai no va intervenir en un debat. Indiquen els motius d'aquest mutisme descripcions com la següent: «*Mallorquín cerrado, que nunca salió de monosílabos*».¹³⁴³

La situació fou molt similar en el cas galleg. A mode il·lustratiu, el diputat nascut a Santiago de Compostela José Joaquín Barreiro fou fins a set vegades representant a Corts, però pràcticament no féu ús de la paraula. Intervingué en algunes ocasions en la legislatura 1864-65¹³⁴⁴ i en una sola en la de 1869.¹³⁴⁵ Novament, la caracterització que rebia en les semblances de diputats era similar a les anteriors. S'hi referiren en aquests termes: «*Es un galleguito finchado, nada comunicativo*».¹³⁴⁶ Per tant, molt possiblement les reticències que trobaren bona part dels polítics catalans en expressar-se en un castellà no del tot òptim eren esteses entre d'altres col·legues que no tenien com a primera llengua la majoritària de l'hemicicle. Per això, possiblement en aquells casos preferiren mantenir-se en silenci.

¹³⁴¹ Pere ANGUERA, *El català al segle XIX: De llengua del poble a llengua nacional*, Barcelona, Empúries, 1997.

¹³⁴² DSC: legislatura 1846-47, pp. 631-633, 831, 954-956 i 1030 i 1215.

¹³⁴³ *Fisonomía natural y política de los procuradores en las Cortes de 1834, 1835 y 1836*, Madrid, Imprenta a cargo de Ignacio Boix, 1836.

¹³⁴⁴ DSC: legislatura 1864-65, pp. 186, 334, 397, 462 i 484.

¹³⁴⁵ DSC: legislatura 1869, p. 1200.

¹³⁴⁶ *Semblanzas de los 340 diputados...*

La qüestió idiomàtica reflectia el projecte centralitzador del moderantisme i evidenciava que tot i no ser imprescindible per a progressar en l'administració, sempre era més fàcil fer-ho amb el domini del castellà que no pas sense aquest. Altrament dit, el castellà era la llengua vehicular de la monarquia espanyola i la que es considerava indispensable conèixer i dominar, mentre la resta eren secundàries o percebudes com a inexistents i no gaudien del mateix valor social. Fins el punt que només el castellà era reconegut oficialment. Així, l'educació pública es realitzava íntegrament en aquest idioma i l'ús docent d'altres llengües era prohibit i perseguit. Ho testimonia l'ordre del governador civil de Barcelona Ventura Díaz del 24 de maig de 1851, on apressava alcaldes i organismes competents a frenar l'ús del català a l'escola: *«Ha llegado a mi noticia por diferentes conductos que en varios establecimientos de instrucción primaria de esta capital y pueblos de su provincia se hace pensar a los niños en catalán, hablar con más frecuencia en este dialecto, y muy poco en idioma castellano contra lo que está mandado y contra lo que conviene en todos los aspectos [...] prevengo a los señores alcaldes y comisiones locales de instrucción primaria que por todos los medios que están en el círculo de sus atribuciones impidan este abuso en los establecimientos de educación de ambos sexos, públicos y particulares»*.¹³⁴⁷

El projecte moderat es construí sobre la base d'una homogeneïtat que no es limità en l'àmbit polític, doncs, sinó que també concerní els aspectes culturals, com ara la llengua. Per això, aquells parlamentaris que malgrat no dominar l'idioma castellà s'atrevien a prendre la paraula, ho feien sovint amb la prevenció d'haver de justificar-se, especialment en les seves primeres intervencions. En aquestes circumstàncies, les disculpes d'Ildefons Cerdà són prou inequívokes: *«Suplicar al Congreso se sirva dispensarme su consideración y benevolencia, en atención a las desventajosas circunstancias que dificultan el buen éxito de mi propósito. Hijo de un país en el cual se habla un dialecto muy diferente del idioma nacional; extraño completamente a los estudios de nuestra literatura, y más ajeno todavía a los ejercicios de oratoria, he de hablar por primera vez ante personas tan respetables por su ilustración»*.¹³⁴⁸ En termes molt similars es produí l'estrena del marquès d'Alòs: *«Siendo la primera vez que tengo el honor de hablar en este recinto, suplico al Congreso me disimule las faltas involuntarias en que haya podido incurrir por mi insuficiencia y ninguna práctica parlamentaria, al propio tiempo que le doy las gracias por la benevolencia con que me*

¹³⁴⁷ Recollit a Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*, p. 424.

¹³⁴⁸ DSC: legislatura 1851, p. 1225.

ha oído, así como que tenga a bien admitir mi adición (sic)».¹³⁴⁹ La situació es repetí en molts d'altres casos, com ara amb Tomàs Illa¹³⁵⁰ o Anicet Puig.¹³⁵¹

Fins i tot, aquesta necessitat de demanar disculpes per la falta de domini de la llengua castellana s'estenia entre les elits polítiques catalanes més enllà de les institucions parlamentàries i concernia a qualsevol expressió efectuada en l'àmbit públic. Per exemple, en la publicació de llibres. Així ho exterioritzava Benet Vicens en les darreres pàgines del seu llibre *La España y sus intereses*: «*Mi lengua nativa (la catalana) es tan distinta de la castellana, que deben considerar los que este escrito lean que es igual a haberlo verificado en francés o en italiano, y por lo mismo les suplico no se atengan al lenguaje ni a las frases, sino a las ideas*».¹³⁵²

Des d'aquesta percepció dels polítics catalans com a exponents d'una realitat social, política, econòmica i cultural diferenciada, apareixia la necessitat constant de reafirmar-se com a espanyols, perquè quedés constància que tant els sentiments de pertinença com totes les demandes esgrimides passaven pel projecte de construcció de l'Espanya liberal. La diferència d'aquestes propostes plantejades es trobava en el fet que sorgien de la seva singular manera d'entendre la nació; una visió respectuosa amb la diferència cultural i integradora dels interessos particulars. Com a exemple d'aquest punt de vista, les paraules de Tomàs Illa: «*Soy catalán, señores, y los soy de corazón; pero soy español al mismo tiempo, y deseo el bien y la felicidad de todos, todos los españoles. Lo que yo pido, lo pido en beneficio de todas las provincias*».¹³⁵³ En termes similars s'ha d'entendre la rèplica de Josep Manso de Juliol a Eusebio Calonge (vegin annex número 2), quan aquest acusà als catalans de gaudir d'excessives concessions. El militar català li contestà senzillament que ell era «*español*»,¹³⁵⁴ probablement amb la mateix intencionalitat que Illa. És a dir, amb voluntat de transmetre que el seu projecte no era exclusivament català, sinó que s'emmarcava en el conjunt de l'Estat.

En definitiva, l'activitat parlamentària dels diputats del Principat fou reconeguda per la seva singularitat i per això sovint li costà de fer-se veure i entendre com un component més de l'Espanya liberal. La realitat socioeconòmica particular del territori no aconseguí presentar-se com un tret favorable a l'interès general espanyol, sinó que a través de les demandes polítiques relacionades amb la qüestió acabà per assumir-se com

¹³⁴⁹ DSC: legislatura 1850-51, pp. 1588-1589.

¹³⁵⁰ DSC: legislatura 1846-47, p. 422.

¹³⁵¹ DSC: legislatura 1848-49, p. 302.

¹³⁵² Benito VICENS, *La España y sus intereses*, Madrid, Imprenta de Yenes, 1843, p. 40.

¹³⁵³ DSC: legislatura 1846-47, p. 1021.

¹³⁵⁴ DSC: legislatura 1848-49, pp. 299 i 303.

una característica particular catalana. Així mateix, els temors que suscitarren les mobilitzacions socials fomentaren per part dels dirigents polítics espanyols, especialment entre el moderantisme, una actitud recelosa i distanciada envers la indústria. Aquestes prevencions es completaren amb la dinàmica electoral i parlamentària autònoma, sovint associada al caràcter rebel dels catalans. També amb unes particularitats culturals, que es manifestaren especialment a través d'un deix catalanitzat en l'ús de la llengua castellana. Aquests foren els principals elements que s'associaren a l'activitat parlamentària catalana i a la seva particular dinàmica. Tot seguit passaré a examinar els diferents tipus de respostes que reberen les accions polítiques dels representants de Catalunya i les temàtiques que concerniren.

12.2.- De la complicitat al rebuig: Les reaccions a la política catalana

A l'hora d'intentar valorar les reaccions a les actuacions parlamentàries dels representants dels districtes catalans no es pot oferir una interpretació unívoca, sinó que moltes vegades la rèplica depenia del context polític, de la qüestió abordada i de l'interlocutor. Les observacions foren diferents segons cada moment i anaren des d'una recepció amb els braços oberts fins a acusacions agres, passant per la recriminació de la defensa d'interessos particulars. Una història d'encontres i divergències. Tot depenia dels diferents elements que intervenien en cada context. En aquest apartat provaré de distingir els principals tipus de rèpliques, les raons que les fomentaren i les més destacades qüestions que incumbiren.

En general, la Diputació catalana i l'entesa entre els diputats escollits en els districtes catalans fou aplaudida en la major part d'assumptes que abordà. Si més no, sempre que aquestes actuacions foren percebudes com a comportaments no contraris a l'interès general de la nació i, per tant, no com a activitats en benefici particular. Resulta bona prova d'aquesta predisposició les valoracions que rebé l'organització interna de la Diputació catalana, l'any 1851, en cinc grans eixos de treball: desenvolupament i foment de l'agricultura i la construcció de canals; creació i conservació de carreteres; el creixement progressiu de la indústria fabril; conservació i millorament de ports i extinció de la moneda provincial de xavalla.¹³⁵⁵

La premsa madrilenya acollia amb predisposició la iniciativa. *La Época* li dedicava aquestes paraules: «*El celo que la Diputación catalana demuestra en estas*

¹³⁵⁵ *La Esperanza*, núm. 2033 (20-6-1851), p. 4.

*ocupaciones de utilidad evidente merece nuestra más completa simpatía y esa unión entre hombres de diferentes matices políticos, cuando se trata de los intereses generales del país que les ha delegado sus poderes, no puede, en nuestro sentir, ser suficientemente encarecida. El hecho solo habla por sí, mas qué pudiéramos decir nosotros en su elogio».*¹³⁵⁶ *El Popular, El Observador, El Genio de la Libertad* i diversos diaris madrilenys se'n feren ressò, reproduint la nota que havia distribuït *La Época*. Aquestes bones paraules possiblement s'expliquen perquè la informació original hauria estat distribuïda pel diari *El Barcelonés*.¹³⁵⁷ Tot sigui dit, si no haguessin compartit la diagnosi, difícilment haurien aplaudit el comportament i encara menys li haurien donat visibilitat.

També en el si de l'hemicicle es poden referenciar moments de complicitat entre els representants dels districtes catalans i parlamentaris d'altres indrets, punts de confluència que s'expliquen sobretot perquè el tipus de demanda exposada concernia per igual els territoris representats. En pot ser un exemple clarivident el reclam de la fi de l'estat de setge. En el debat sobre la qüestió que tingué lloc en la legislatura 1851 val la pena remarcar la intervenció de Francisco de Paula Márquez, diputat del Partit Progressista¹³⁵⁸ de Málaga. Rebutjà taxativament els estats de setge i la gestió militaritzada de l'ordre públic, tot fent costat als diputats de les circumscripcions catalanes, especialment al seu col·lega de files Pascual Madoz. També emfatitzà les vivències i arbitriarietats que la seva província havia experimentat amb l'establiment de comissions militars.¹³⁵⁹

Un altre exemple d'aquest tipus d'entesa es troba amb els cerealistes castellans. Si més no, en els primers anys de la dècada i amb el manteniment de bones relacions amb alguns dels seus delegats. Claudio Moyano fou un dels principals exponents d'aquesta cordial relació que donà peu fins el 1849 a la salvaguarda d'un model aranzelari comú, identificat amb el prohibicionisme. Fins i tot, aquesta avinença serví per a la vindicació dels mateixos posicionaments catalans. Per exemple, Jerónimo Merelo, proper a l'òrbita industrial barcelonina, disculpà els diputats dels districtes catalans davant l'acusació de ser uns privilegiats. El diputat per Bonillo (Albacete)

¹³⁵⁶ *La Época*, núm. 709 (19-6-1851), p. 2.

¹³⁵⁷ «España», *El Genio de la Libertad* núm. 156 (29-6-1851), p. 3.

¹³⁵⁸ Així s'identificà en el debat. Consultin DSC: legislatura de 1851, p. 1131. Altres referències l'han ubicat en el si del moderantisme i probablement proper a la futura Unió Liberal. Vegin al respecte, Manuel MORALES MUÑOZ, «Márquez Navarro, Francisco de Paula», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...

¹³⁵⁹ DSC: legislatura 1851, p. 1131.

s'indignà: «Yo no sé, señores, que Cataluña tenga privilegios sobre las demás provincias de España. ¿A qué se refiere S. S.? ¿Se refiere acaso a las cuestiones que no han venido todavía, pero que vendrán en su día, sobre los artículos que están prohibidos en el arancel? Pues esa prohibición lo mismo es para Cataluña que para las demás provincias de España».¹³⁶⁰

Ja fos pel fet de compartir interessos o experiències comunes, per afinitat ideològica o per la simple empatia, les aliances interterritorials a l'Espanya de la Dècada Moderada no foren infreqüents, com insinuen aquests darrers exemples. Ara bé, també existiren moments per al rebuig de les proposicions catalanes. Tres foren els principals motius que expliquen els recels cap a algunes propostes dels parlamentaris dels districtes catalans. El primer d'ells, la defensa del prohibicionisme, i quan aquest fou més difícil de sostenir, un proteccionisme restringit. Des de quins sectors i per què fou rebutjat? Sobretot les desaprovacions vingueren dels defensors del lliurecanvisme, arrelats especialment a zones com Cádiz i Jerez. El port gadità havia estat un centre comercial fonamental en l'imperi espanyol modern, com a punt de connexió entre Amèrica i Europa. Tanmateix, a l'entrada del segle XIX la pèrdua de les colònies americanes havia debilitat la seva posició econòmica, malgrat que es mantingué com a centre de referència de l'exportació espanyola, i amb el vi de Jerez com un dels productes fonamentals d'aquesta activitat.¹³⁶¹ Per això, els comerciants de la zona consideraven que el lliure mercat hauria afavorit el seu creixement, més que no pas un prohibicionisme que posava traves al comerç.

També existí un significatiu nucli lliurecanvista a Madrid, en el qual destacà l'actuació de la Sociedad Mercantil Matritense. Des de la publicació *El Amigo del País*, l'entitat dugué a terme una intensa campanya en contra de l'aplicació del prohibicionisme. De fet, l'organisme nasqué entre els partidaris del lliure mercat a l'Espanya de l'època com un intent de fer front a l'organització del nucli industrialista català, partidari d'una política econòmica totalment adversa.¹³⁶² Així, tot i que la Sociedad Mercantil Matritense es fundà l'any 1844, tingué una activitat creixent a partir de 1846, amb la intenció de construir una organització forta que tingués influència per a sol·licitar la reforma aranzelària en un sentit liberalitzador.¹³⁶³

¹³⁶⁰ DSC: legislatura 1848-49, p. 1381.

¹³⁶¹ Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, *Grupos de presión...*, pp. 99-100.

¹³⁶² Ángel BAHAMONDE; Julián TORO MÉRIDA, *Burguesía, especulación y cuestión social en el Madrid del siglo XIX*, Madrid, Siglo XXI, 1978, pp. 71-72.

¹³⁶³ Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, *Grupos de presión...*, pp. 145-146.

Foren diverses les causes d'aquest enfortiment, però entre elles segurament es podrien identificar el creixement entre els cercles moderats dels partidaris a efectuar una reforma aranzelària en un sentit menys restrictiu amb les importacions, la reacció de l'entorn lliurecanvista a la coordinació política del front prohibicionista industrial i cerealístic, així com la influència de les tesis econòmiques del polític i industrial britànic Richard Cobden. Tot i que Montañés descarta situar el seu viatge com un element decisiu de l'arrelament del lliurecanvisme a l'Espanya liberal a partir de 1846, si que admet que la seva estada a Espanya va permetre a aquests grups captar nous integrants, ampliar la seva organització i assolir una major difusió dels seus propòsits entre la premsa.¹³⁶⁴

L'argumentari d'aquests sectors es fonamentava en la desaprovació del prohibicionisme, perquè al seu entendre perjudicava els interessos generals de la nació. Això és, se servien del discurs hegemònic per a fer valer el seu propi punt de vista. Entenien que la restricció a la introducció de productes estrangers reduïa l'oferta disponible per al consumidor, de manera que l'adquisició d'aquestes matèries s'encaria. A més, si la major part de la població espanyola depenia del sector primari, apuntaven que els impediments a la comercialització d'aquests productes dificultaven el creixement econòmic espanyol.

Aplego alguns d'aquests raonaments que es difongueren entre la premsa partidària del lliure comerç, a la segona part de la dècada de 1840. Aquest fragment, concretament, forma part d'un article de 1846 publicat per *El Amigo del País*: «¿Levantáis con las prohibiciones la agricultura que alimenta a doce millones de habitantes, sobre la que pesan las 99 centésimas de los tributos? No; la arruináis; la anuláis: primero prohibiendo la salida de sus frutos que en retorno llevarían los comerciantes extranjeros, después, haciéndola soportar exclusivamente las cargas del Estado; porque vuestra industria siempre niña y siempre débil, lejos de poder sufrir cargas necesita protección, y porque no dejáis desarrollar el comercio, al contrario le suprimís con vuestras prohibiciones [...] el sobreprecio a que la prohibición de géneros extranjeros hace subir los fabricados en el país, ¿sobre quién pesa sino sobre la agricultura, única fuente de riqueza sobre la que pesan todas las cargas?».¹³⁶⁵

¹³⁶⁴ *Ibid.*, pp. 147-148. Sobre el viatge de Cobden a terres espanyoles, Ernest LLUCH, «La “gira triomfal” de Cobden per Espanya (1846)», *Recerques: Història, economia, cultura*, núm. 21 (1988), pp. 71-90.

¹³⁶⁵ J. A. S., «De la Sociedad Económica Matritense», *El Amigo del País*, núm. 7 (7-8-1846), pp. 1-7.

No fou l'única tribuna que carregà contra aquest tipus de política econòmica. N'hi hagueren diverses, tant provinents dels territoris descrits com d'abast nacional. Al seu entendre, el manteniment del prohibicionisme causava un gran perjudici per al conjunt de la població, ja que contribuïa a augmentar el preu d'uns productes que altrament haurien estat més econòmics. En consonància amb aquesta lògica, ressaltaven la desigualtat que suposava la continuïtat d'aquesta política econòmica per a les províncies que no depenien directament de la indústria manufacturera. A aquesta manera de pensar respon un article publicat al diari purità *El Español*, de mitjan 1847: «*Si siempre que se trate de rebajar los derechos y de aliviar al consumidor y de proporcionar ingresos al tesoro, hemos de tener una agitación catalana, agitación que de seguro se producirá tantas veces cuantas convenga a cierta clase de productores cerrar las fábricas y dejar a los jornaleros sin trabajo, o excitarlos contra el gobierno o contra las medidas encaminadas al bien público; para remediar tamaño peligro no quedará otro arbitrio de índole pacífica, único que nosotros aconsejaremos en cuestiones de esta clase, aun respecto de los que recurren a malas artes para favorecer sus intereses particulares, que el de prepararnos para legislar en materia de aranceles*». ¹³⁶⁶

Així com entre la premsa, també aquests posicionaments eren sostinguts a l'interior de la cambra baixa, la majoria de les vegades que els representants catalans reivindicaven la protecció a la indústria. Un dels caps visibles del doctrinarisme moderat, Alejandro Oliván, representant de Boltaña (Huesca), secundava l'argumentari exposat. Igualment, considerava el prohibicionisme un model equivocat i perjudicial pel progrés: «*La prohibición nace de la exageración del sentimiento patriótico que abrigan los que quieren fomentar indistintamente todo lo que es de su país, y rechazan todo lo que es extraño. Señores, esa es una ceguedad. El primer efecto de la prohibición es el aislamiento, el atraso social, la postergación internacional, la abdicación del rango entre los pueblos. Los precios suben, el capital merma; por quererlo proteger todo no se protege nada, y por favorecer una industria imposible o dudosa se incapacita otra que habría prosperado, puesto que encareciéndose su producción se dificulta su concurrencia en los mercados extranjeros*». ¹³⁶⁷

El debat sobre la idoneïtat del model prohibicionista en la política econòmica espanyola, que ja es detecta de forma coetània als fets, és una qüestió que s'ha

¹³⁶⁶ «Madrid», *El Español*, núm. 877 (4-5-1847), p. 2.

¹³⁶⁷ DSC: legislatura 1848-49, p. 2775.

arrossegat fins a l'actualitat. En la comunitat científica, tal vegada Jaume Vicens Vives fou un dels primers a considerar aquesta opció com la més adequada per a la prosperitat econòmica espanyola.¹³⁶⁸ Després han sigut diversos els autors que especialment des de la història econòmica han seguit aprofundint en el debat. Possiblement, la tesi més destacada, per la polèmica que generà, ha estat la de Jordi Nadal, que sostingué el fracàs de la industrialització a l'Espanya del segle XIX per la falta d'adaptació del sistema polític i social a les noves realitats econòmiques plantejades després de la pèrdua de les colònies americanes.¹³⁶⁹ La contesta li vingué de Leandro Prados de la Escosura, que justament ha valorat el sistema prohibicionista com un fre per al creixement econòmic.¹³⁷⁰ En aquesta darrera tessitura s'han ubicat algunes aportacions més recents, com la d'Enrique Montañés, que també estima inadequat el marc aranzelari vigent durant el regnat d'Isabel II per a incentivar el creixement econòmic i per a integrar l'economia espanyola en els mercats dels països europeus en procés d'industrialització.¹³⁷¹ O Jordi Maluquer de Motes, que considera la regulació més aperturista del mercat, a partir del Sexenni Democràtic, com un factor que contribuí a impulsar l'economia.¹³⁷²

Per bé que la defensa del prohibicionisme no fou exclusivament catalana, ja que entre d'altres també els cerealistes castellans sostingueren aquesta política econòmica, es vinculà aquest sistema fonamentalment amb la realitat industrial catalana. Hi contribuí el fet que en la reforma aranzelària de 1849, per exemple, no s'abordés la qüestió dels cereals. A més, com ja he explicat anteriorment, malgrat l'intent industrialista de presentar-se en el llenguatge com una realitat espanyola, aquesta empresa no tingué èxit. Tot i que els diputats dels districtes catalans miraren de vincular indústria, i amb ella també el prohibicionisme, a mesures destinades al bé general de la població espanyola, el seu argumentari sempre fou associat als interessos del territori català. Per tant, a visions que sostenien interessos particulars. Per això, generalment foren refusades les propostes vinculades a aquest àmbit, amb l'afegit de la presència d'un estès temor entre els polítics moderats a les conseqüències socials de la indústria.

¹³⁶⁸ Jaime VICENS VIVES, *Manual de historia económica de España*, Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1971, 7a edició, pp. 606-609.

¹³⁶⁹ Jordi NADAL, *El fracaso de la revolución...*; Jordi NADAL, «El fracaso de la revolución industrial en España. Un balance historiográfico», *Papeles de Economía Española*, núm. 20 (1984), pp. 108-125.

¹³⁷⁰ Leandro PRADOS DE LA ESCOSURA, *De imperio a nación...*

¹³⁷¹ Enrique MONTAÑÉS PRIMICIA, *Grupos de presión...*

¹³⁷² Jordi MALUQUER DE MOTES, *La economía española...*, p. 184.

Com deia, els detractors d'aquest model econòmic se serviren del discurs hegemònic i dominant en el liberalisme, l'interès general, per a atacar-lo. Ara bé, aquesta situació no implicava una associació directa entre prohibicionisme econòmic i interès particular, d'una banda, i lliurecanvisme com a preferència nacional, de l'altra. De fet, de la mateixa manera que la vindicació del model econòmic prohibicionista era rebutjat en identificar-se com una mesura particular, quan les propostes lliurecanvistes eren percebudes des de la mateixa òptica, també se les condemnava. Valgui com a referència el cas del diputat progressista Manuel Sánchez Silva, que es queixà a finals de 1843 d'algunes despeses extraordinàries dels pressupostos de l'Estat. En concret, l'aleshores representant de Cádiz carregà contra aquelles iniciatives que limitaven el lliure comerç, amb l'argumentari que es perjudicaven els interessos nacionals: «*Por consideraciones y amistades particulares se abonen gestos parciales con perjuicios del país y del tesoro público, no puedo consentirlo de ningún modo. ¿Será gasto indispensable que se haya erigido en aduana de primera clase, la de Huelva, y que el Sr. ministro lejos de someter a la representación nacional este asunto, haya dado por contestación enviar una nota de empleados, visitas y administradores, cargando el presupuesto de un modo tan inoportuno?*».¹³⁷³

En la remor de fons de les paraules de Sánchez Silva hi conflüen els interessos lliurecanvistes, que sempre defensà en acord al territori que representava. Malgrat assegurà no parlar en nom d'un bé particular, el ministre d'Hisenda Mateo Miguel Ayllón li retragué: «*Se dice que he tomado disposiciones arbitrarias y contrarias al comercio de Cádiz; pero precisamente ha sido para favorecer al comercio de todas las provincias el haberse tomado en ciertos puntos disposiciones que, si bien podrán perjudicar a intereses locales, hacen el mayor beneficio al comercio en general, evitando el contrabando*».¹³⁷⁴

En un altre ordre de coses, el segon àmbit que despertà queixes arran de l'actuació dels representants catalans fou aquell que concerní demandes que sense estar vinculades a la indústria igualment foren percebudes com a concessions. És a dir, qüestions que en cas d'aplicar-se trencarien el principi d'equitat territorial en el que es fonamentava l'Espanya liberal. Em refereixo a debats com el que generà el manteniment de les competències del Banc de Barcelona, en el context de discussió del projecte de llei de reorganització del Banco de San Fernando. Aquesta darrera entitat

¹³⁷³ DSC: legislatura 1843-44, p. 252.

¹³⁷⁴ *Ibid.*

s'havia fusionat amb el Banco de Isabel II l'any 1847 en un procés que havia de culminar amb la unió en una única entitat financera. En conseqüència, també amb la desaparició d'altres organitzacions menors com la del Banc de Barcelona o el de Cádiz.¹³⁷⁵

Davant d'intervencions com les del diputat Jacint Fèlix Domènech, que batallà per la conservació de les prerrogatives de l'entitat financera barcelonina, s'hi oposaren virulentament altres polítics com Joaquín Roca de Togores, natural d'Alacant i representant de Murcia. El polític acusà Domènech de defensor dels interessos de la seva província, quan en realitat aleshores era diputat pel districte de Santa Cruz de Tenerife. A més, Roca de Togores asseverà: *«El art. 6º tal cual lo redactó el gobierno estaba fundado, a mi modo de entender, en una rectísima justicia; pero tal como lo ha modificado la comisión, establece una preferencia o privilegio a los Bancos de Barcelona y Cádiz, privilegio que no me parece estamos en el caso de aprobar. [...] ¿Hasta cuándo tratándose de las cosas de Cataluña se ha de venir siempre diciendo que las circunstancias no son a propósito para hacer las reformas? ¿Seremos siempre los castellanos víctimas de esas preferencias? Si aquel país tiene otros fueros, si tiene otros privilegios, concédanse a las demás provincias del reino; españoles somos todos, y no creo que los unos debamos sufrir todos los gravámenes y pagar todas las contribuciones siendo desatendidos en nuestras reclamaciones, mientras que a los demás se conceden privilegios»*.¹³⁷⁶

Atacs com aquest no eren infreqüents i s'han d'ubicar en el principi d'equitat territorial, però alhora foren fomentats pel context hostil a la realitat catalana que despertà la Guerra dels Matiners i la reforma aranzelària de 1849. A aquest escenari ja m'hi referiré de seguida. En tot cas, cal entendre aquest segon tipus de reprovacions a l'actuació parlamentària catalana, com dic, des del rebuig a plantejaments que suposaven diferències en la legislació o en l'aplicació de mesures concretes. És a dir, des de la no admissió d'aquelles propostes que sostenien el manteniment d'una legislació singular o de prerrogatives diferenciades de les que disposaven la resta de territoris de la monarquia. Així, si només hi havia un banc que arribés a tot el territori espanyol, no tenia sentit, des d'aquesta òptica, que n'existissin d'altres exclusivament a

¹³⁷⁵ Vegin el debat a DSC: legislatura 1848-49, pp. 1215-1423. Complementàriament, Francisco COMÍN COMÍN; Rafael VALLEJO POUSSADA, *Alejandro Mon...*, pp. 339-376.

¹³⁷⁶ DSC: legislatura 1848-49, p. 1381. Sobre la versió de l'article 6, que mantenia el dret d'emissió dels bancs barceloní i gadità si no es produïa la unió, consultin DSC: legislatura 1848-49, pp. 1380-1381.

l'àrea d'influència de Barcelona i de Cádiz. S'entenia com un greuge a les zones que no disposaven de bancs propis.

També pot servir d'il·lustració d'aquest tipus de pensament la postura de Francesc Perpinyà en el debat de la Constitució de 1845. El polític nascut a Granollers donà suport a la permanència de legislacions particulars, quan es postulà que uns mateixos codis regirien a tot el territori espanyol.¹³⁷⁷ En resposta de les paraules del diputat català, el delegat de Burgos Tomás Díaz Cid li recordà que la uniformització era «*uno de los adelantos mayores que se han hecho en las legislaciones modernas, estableciendo que rijan unos mismos códigos en todas las provincias que dependan de un grande Estado*», perquè d'aquesta manera «*el vecino de Cádiz, por ejemplo, cuando pase a Barcelona, no tenga que estudiar una nueva legislación para arreglar sus contratos y operaciones, y para que sepa que con las mismas penas se castigan los delitos en Cataluña que en Andalucía*».¹³⁷⁸

El punt de partida era inconfusible i qualsevol intent de qüestionar aquest principi d'igualtat territorial era rebutjat. Per això, aquelles intervencions que contradeïen aquesta lògica eren refusades, no per la seva condició de catalanes, sinó per l'amenaça a un dels màxims principis de govern de l'Espanya liberal: la igualtat de les persones davant la llei vigent, un principi que es concretava en la uniformització legislativa, sovint a partir de la matriu castellana. Així és que aquest tipus de reaccions no concernien únicament als catalans, sinó que eren extensives a tota la realitat espanyola. Totes aquelles peticions que posaven en dubte la igualtat legislativa entre territoris rebien les mateixes reprovacions. Així s'hi trobà José Varela Montes, diputat per A Coruña, en recriminar al govern l'intent de reduir la presentació d'esmenes únicament a aquelles que fossin subscrietes per almenys set diputats. El representant gallec reclamà: «*Hay ciertas provincias que están representadas por uno, por dos, por tres, por cuatro o por cinco diputados solamente. ¿Y por qué estas provincias no han de tener facultad de presentar adiciones o enmiendas por medio de sus diputados, y han de tener que ir a mendigar firmas de diputados de otras provincias cuyos intereses tal vez están en contradicción?*».¹³⁷⁹

Des de la lògica descrita, no s'admetia la defensa d'interessos provincials o territorials, perquè s'entenia com a contrària al bé general de la nació. Darrera d'aquest

¹³⁷⁷ DSC: legislatura 1844-45, pp. 462-463.

¹³⁷⁸ *Ibid.*, pp. 463-464.

¹³⁷⁹ *Ibid.*, pp. 830-831.

principi abstracte que pretesament propugnava el benefici de la majoria de la població, s'hi amagava una visió dominant que exclouïa qualsevol prec en benefici suposadament particular d'un territori concret. A la pràctica, doncs, es desestimaven tots aquells intents de mantenir una organització política plural i una legislació singular. Seguint amb l'exemple aportat, aquestes idees es desprenen de la contesta que el marquès de Someruelos, diputat de Logroño, etzibà a Varela Montes: «*Me permitirá el Sr. diputado que le diga que aquí no somos diputados de la provincia tal o cual, sino de la nación. ¿A qué clase pertenecería una enmienda que fuera tan peculiar, tan exclusiva, tan provincial, que afectase de tal modo a los intereses locales de una provincia que tuviese aquí tres representantes, que no encontraran quiénes la firmasen y se levantasen a tomarla en consideración? ¿Merecería tener cabida en una ley una enmienda cuando no hubiera más que tres diputados que la firmaran, de doscientos y tantos que somos? Ese caso, pues, a que se ha aludido, es un caso que no puede ocurrir con ninguna enmienda de alguna importancia*».¹³⁸⁰

En tercer lloc, les demandes dels representants de Catalunya no eren ben vistes quan suposaven una votació autònoma a l'hemicicle, coordinats a través de la Diputació catalana. En aquest cas, les reprovacions sorgien del govern i anaven dirigides especialment a aquells diputats ministerials díscols. Per això, en aquest context val la pena recuperar el concepte *ministerialisme a la catalana*. Aquest comportament autònom, per part dels diputats moderats afins al govern de torn, suposava un trencament respecte el seguiment del vot de la majoria. Encara que com he exposat, a l'època no hi havia una forta disciplina de vot, si que es detectava un seguiment més aviat procliu o contrari a la majoria governamental. Solia ser afí quan els polítics havien rebut el suport explícit del gabinet per a ser escollits com a diputats. Per això, es desaprojava qualsevol vot autònom a l'hemicicle en qüestions cabdals per a la continuïtat dels governs, com ara els pressupostos, la votació del president de la cambra baixa o el debat de contestació al discurs de la Corona. Això no passava inadvertit entre els cercles dirigents. Ans al contrari, era objecte de reprovació.

Un dels més insistents i bel·ligerants amb aquesta actuació fou Alejandro Mon, que pagà amb la dimissió l'enfrontament amb els catalans. Tal vegada per això els demanà comptes pel seu vot autònom i diferenciat de la majoria. En la legislatura 1849-50, i en el marc de la discussió sobre pressupostos, sentencià: «*Esto, señores, me lleva a*

¹³⁸⁰ *Ibid.*, p. 832.

*hacer una observación triste, una observación que mi deber me obliga a hacer en este momento. Sucede que los mismos diputados que componían parte de las comisiones que se acercaban al gobierno pidiéndole auxilios, reclamando fuerzas, esos diputados que son amigos políticos nuestros no los veo yo en estos bancos cuando se trata de aprobar esos mismos gastos que han servido para salvarlos de la ruina a que entonces corrían».*¹³⁸¹

El diputat Josep Manel Planas li contestà amb el decàleg que caracteritzava una part important dels polítics catalans moderats (vegin annex número 2): «*Francos, leales, independientes, sin aspiración de ninguna clase, dijimos que veníamos aquí para sostener al gobierno de S. M. en todas las cuestiones políticas que se suscitaran, para apoyarle con nuestro humilde voto, pero que en las cuestiones económicas queríamos conservar nuestra independencia y votar según nos dictase nuestra conciencia y conforme a los intereses de nuestro país; y nótese bien que al hablar de intereses no queremos explicar los de la industria, [...] Los diputados que nos sentamos en estos bancos, tratándose de intereses de nuestros comitentes, estamos resueltos a sostenerlos todos en el palenque legal con todas nuestras fuerzas, sean de la industria, del comercio, de la propiedad, o a cualquiera clase que pertenezcan*».¹³⁸²

Possiblement aquest fou l'únic dels tres àmbits de reprovació del comportament parlamentari català que prengué un caràcter plenament singular. Mentre els altres dos podien ser fàcilment extensibles a la realitat política d'altres diputats espanyols, el vot autònom entre els diputats ministerials difícilment es detecta més enllà del cas català. Com he comentat, no es documenta ni en la Diputació gallega ni en altres experiències similars, si més no com a experiència continuada. Foren casos més aviat excepcionals els que aconseguiren unir representants moderats ministerials a experiències polítiques amb un important grau d'autonomia respecte de la majoria governamental. La Diputació catalana ho assolí, encara que fonamentalment només per a qüestions econòmiques i relacionades amb la indústria. Per això, en sortir-se de les directrius marcades pel govern, els dirigents reprovaven els diputats que votaven amb autonomia. Entenien que si el gabinet els havia recolzat en l'elecció, o que si sol·licitaven el suport del govern en algunes qüestions, després havien d'actuar amb fidelitat en el vot i donar-li suport. Per això, Mon va condemnar aquest comportament.

¹³⁸¹ DSC: legislatura 1849-50, p. 1038.

¹³⁸² *Ibid.*, pp. 1072-1073.

Aquest tipus de desaprovacions aparegueren periòdicament al llarg de la Dècada Moderada davant l'actuació dels parlamentaris dels districtes catalans. En general es tractava d'opinions crítiques, però en algunes ocasions a les censurens s'hi uniren comentaris injuriosos. A l'època, l'episodi més ofensiu contra la realitat catalana es produí a finals de la Guerra dels Matiners, especialment entre 1848 i 1849, quan coincidí la revifada d'un conflicte bèl·lic que fonamentalment només havia tingut lloc al Principat amb la visualització del front comú de la Diputació catalana en contra de la reforma aranzelària de 1849. Amb l'afegit dels efectes de la crisi econòmica i social de 1846-47 que tingueren unes repercussions destacables en el teixit econòmic i laboral català. Tot seguit ho tractaré amb més deteniment.

12.3.- El govern de les emocions en la crisi de 1848-49: Quan els valors morals jutjaren els comportaments polítics

La cultura de la por és un fenomen associat al segle XXI, que darrerament alguns sociòlegs com Barry Glassner han analitzat. El professor de la universitat de Califòrnia del sud ha indagat en les raons de l'escalada de temor que en les darreres dècades ha impregnat la societat americana d'Estats Units, però que en part són extensibles a la realitat occidental. En essència, la teoria de la cultura de la por sorgeix del protagonisme que els mitjans de comunicació han adquirit en la societat actual, a través de la difusió de missatges i històries sensacionalistes que infonen pànic i ansietat i apel·len a les emocions.¹³⁸³ És en aquest context que recorre a uns estats d'ànim governats per l'alarmisme quan les emocions passen a dominar l'opinió pública. En conseqüència, la raó esdevé menys important en l'apreciació de les actuacions de les persones, mentre les sensacions més íntimes passen a jugar un paper preponderant. Amb la prevalença de les emocions, les postures s'exacerben en un sentit o en un altre i les argumentacions, a més de la raó, s'obren als sentiments, responen en darrer terme a la personal visió del món que concep cadascú. Allò que es creu just, segons la pròpia escala de valors morals i dels deures a complir, és defensat amb més vehemència o si més no, apel·lat amb més recurrència. Per això, emergeixen amb més facilitat els judicis amb càrrega moral.

¹³⁸³ Barry GLASSNER, *The culture of fear: Why Americans are afraid of the wrong things: crime, drugs, minorities, teen moms, killer kids, mutant microbes, plane crashes, road rage & so much more*, New York, Basic Books, 1999.

Encara que el context de mitjan segle XIX no tingui res a veure amb l'actual i que no sigui pertinent inferir aquest tipus de comparativa, em resulta revelador comprendre l'argumentari ofensiu que s'utilitzà per a referir-se a la realitat política, econòmica i social catalana de 1848-49 des de la lògica de les emocions i des de pensaments governats per la païra. Justament foren alguns mitjans de comunicació de l'època els que contribuïren a avaluar la situació catalana des d'aquesta òptica. Com ha indicat José Javier Díaz Freire, l'estudi del llenguatge de les emocions adquireix una gran rellevància en l'anàlisi històrica, ja que permet distingir les diferències socials i, pel que aquí m'interessa, els condicionants de l'exercici del poder polític.¹³⁸⁴

A la primavera de 1849 s'hi arribà després de gairebé tres anys d'un conflicte bèl·lic, la Guerra dels Matiners, que fonamentalment només tingué lloc a Catalunya. Això suscità entrebancs per a efectuar el reclutament militar i s'uní al context de crisi econòmica i social que es vivia aleshores. Per acabar-ho d'arrodonir, la reforma aranzelària es presentà com un front al qual el conjunt de representants dels districtes catalans s'uniren en contra. Per tant, es percebé com una qüestió d'interès particular, perquè foren molt pocs els polítics que s'hi oposaren en nom de circumscripcions no catalanes. La coincidència de tots aquests elements despertà un clima de temença envers el context català. L'allargament de la guerra fomentava la permanència d'una situació social convulsa en una societat generalment ja vista com a turbulenta. Aquest context posava en perill el manteniment de l'ordre públic. A la vegada, la coincidència del debat aranzelari exacerbava el comportament polític autònom dels representants catalans.

Tot plegat generava inseguretats en el si del govern i en la societat espanyola en general. Això afavorí l'aparició d'opinions que desaprovaven l'actuació dels diputats dels districtes catalans. Aquest context venia engreixant-se des d'almenys l'any 1848, amb opinions furibundes publicades per diverses tribunes. El to de repulsa havia pujat sensiblement com a conseqüència d'un moment que evidenciava les diferències de la realitat social, política i econòmica catalana envers la dinàmica general espanyola. Tanmateix, com tot seguit mostraré, les opinions que difongueren la premsa, i que

¹³⁸⁴ José Javier DÍAZ FREIRE, «Presentación», *Ayer*, núm. 98 (2015), pp. 13-20. Aquesta introducció forma part del monogràfic que la revista *Ayer* ha dedicat a la història de les emocions, sota el títol 'Emociones e historia'. Vegin José Javier DÍAZ FREIRE (ed.), «Emociones e historia», *Ayer*, núm. 98 (2015), p. 13-127. Recentment, la historiografia espanyola ha donat una gran importància a la qüestió i s'han fet diversos estudis monogràfics. A banda d'aquest, entre d'altres, Carolina RODRÍGUEZ-LÓPEZ (ed.), «Historia de las emociones», *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 36 (2014), pp. 11-138; Mónica BOLUFER (coord.), «Del uso de las pasiones: La civilización y sus sombras», *Historia Social*, núm. 81 (2015), pp. 67-168 i Juan PRO RUIZ (ed.), «Historia de las emociones», *Rubrica Contemporánea*, vol. 4, núm. 7 (2015), pp. 1-76.

també calaren entre alguns parlamentaris, reproduïen generalment els mateixos motius de rebuig envers l'actuació dels parlamentaris catalans que s'han recollit en el darrer apartat. La principal diferència és que exacerbaren el to i la repulsió. És a dir, la situació no generà nous tipus d'argumentacions per a desaprovar algunes actuacions polítiques catalanes, ni tampoc mogué el rebuig cap a noves qüestions. Simplement s'exaltà el llenguatge envers casos similars als anteriorment referenciats.

L'excepcionalitat del moment suscità el canvi en el to, molt més dur, i amb una major presència de les emocions. Com deia, no és que el llenguatge públic i polític abandonés qualsevol racionalitat argumental. Al cap i a la fi, no és possible destriar la raó de l'emoció, malgrat l'intent de vincular la modernitat únicament a la raó.¹³⁸⁵ Així és que les emocions són contingents en la presa de decisions, també polítiques. De fet, com comenta Javier Fernández Sebastián, la majoria dels autors que treballen la història de les emocions coincideixen en apuntar que darrera d'aquests sentiments hi havia necessàriament un substracte cognitiu. Això és, no es tractava únicament de passions aparegudes sense cap vincle de racionalitat,¹³⁸⁶ sinó de raonaments governats pels sentiments. És a dir, en determinats contextos com el de 1848-49 les emocions prengueren major protagonisme per la singularitat d'un període agitat. Així és que darrera de les passions despertades aleshores s'hi amagava una lògica de poder clarament discernible: es tractava de la preservació del model centralista i uniformista propiciat pel moderantisme, però en el qual també coincidia la major part dels dirigents polítics liberals. Per contra, la dinàmica catalana hi mostrava objecció. Per això, en moments d'incerteses polítiques com el d'aleshores, el temor que el sistema implantat fos posat en dubte despertava recels i col·leccionava desaprovacions.

Així, novament, la indústria associada al prohibicionisme, tornà a aparèixer com a principal element de repulsa, ja que era percebut com a contrari als interessos majoritaris de la nació. Davant el plantejament de la nova llei aranzelària i la desestimació frontal dels parlamentaris dels districtes catalans, les crítiques pujaren de to, per l'amenaça que suposava una dinàmica política diferenciada a un model pretesament uniforme. D'aquí l'apel·lació a valors morals, que qualificaven els diputats dels districtes catalans d'egoistes o farsants, pel fet que no seguien el suposat bé

¹³⁸⁵ Reflexiona sobre aquesta qüestió Birgit ASCHMANN, «La razón del sentimiento. Modernidad, emociones e historia contemporánea», *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 36 (2014), pp. 57-71.

¹³⁸⁶ Javier FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, «Conceptos y metáforas en la política moderna. Algunas propuestas para una nueva historia político-intelectual», a Jordi CANAL; Javier MORENO LUZÓN (eds.), *Historia cultural de la política...*, pp. 11-30.

general. Així ho expressà el periòdic afí al Partit Progressista *El Genio de la Libertad*, recollint la informació publicada per la tribuna *Guía del Comercio* (vegin annex número 2): «Nosotros, a fuer de españoles puros, deploramos estas sórdidas maniobras, promovidas por un puñado de hombres miserables, a quienes el egoísmo de figurar o medrar con los abusos, ciega hasta el punto de desconocer que sus doctrinas sólo han producido en nuestro país la inmoralidad, la delación, el soborno y corrupción de las costumbres, la nulidad del comercio y de las industrias no privilegiadas con altísimos derechos de sus semejantes o prohibiciones absolutas, el abatimiento de la agricultura, el cadavérico estado de nuestra marina, la escasez de capitales y útiles talentos, [...] Despojada ya esta cuestión del carácter inglés que gratuita y maliciosamente siempre le supusieron los catalanes para herir el patriotismo nacional, es llegado el momento de prescindir de toda contemplación y declarar solemnemente sus farsas. Ellos han sido los primeros y más astutos contrabandistas de la nación: sus más renombrados fabricantes y adelantadas manufacturas sólo tenían de catalanas el sello de las puntas».¹³⁸⁷

Aquest tipus de crítiques no es limitaren a Madrid, sinó que també i de manera particular provingueren d'altres zones que se sentien perjudicades pels interessos prohibicionistes catalans, com és el cas de Cádiz. No és estrany que *El Comercio de Cádiz* qualifiqués els polítics de Catalunya d'obstinats i cobdiciosos: «Todas las noticias que recibimos de Madrid convienen en que los diputados de Cataluña se preparen a hacer una fuerte oposición a esta parte de la reforma proyectada por el señor ministro de Hacienda, y en verdad que no comprendemos cómo el interés particular, el interés mal entendido de unos pocos fabricantes, pueda obcecarles hasta el punto de rechazar con obstinación lo mismo que debieran acoger con benevolencia y hasta con gratitud. [...] ¿ha de llegar la tiranía del fisco al extremo de prohibirles que busquen en Inglaterra o en cualquiera otra nación lo que no encuentran en su propio país? Exageraciones semejantes bastan por si solas para desacreditar un sistema. Los fabricantes de Cataluña, cuando pretenden tal absurdo nos ponen en abierta oposición con todos los principios de equidad, justicia y hasta de sentido común».¹³⁸⁸

L'agitació que generava el comportament parlamentari dels polítics catalans suscitava el temor que es possessin en entredit alguns dels fonaments que regien l'Espanya liberal, com ara el principi d'equitat territorial. Per això, s'apel·lava a la seva

¹³⁸⁷ «Sobre la ley de algodones», *El Genio de la Libertad*, núm. 136 (10-6-1849), p. 1-2.

¹³⁸⁸ *La Época*, núm. 54 (5-6-1849), p. 2.

defensa amb temor, una emoció que cobria amb valors morals –allò que era just des de la cosmovisió de la majoria dels polítics liberals espanyols- la lògica argumental emprada. Al cap i a la fi, l'argumentació no era nova, sinó que era la mateixa que la identificada en anteriors apartats. És a dir, la declinació als precis favorables als interessos particulars, que s'atribuïen al perjudici dels de la majoria. En tant que la indústria era vinculada majoritàriament a la realitat catalana, i el prohibicionisme als sectors que la reivindicaven, el manteniment d'una política aranzelària restrictiva s'interpretava com una decisió únicament favorable als catalans, especialment tenint en compte que el 1849 es debaté únicament sobre la política econòmica concernent a les manufactures i no sobre els cereals. A la vegada, el temor a les conseqüències socials de la indústria planà un cop més entre el raonament de les opinions crítiques amb la situació.

De fet, alguns diaris com *La España*, de tendència autoritària, relacionaren el manteniment del conflicte bèl·lic al Principat amb l'existència de l'obrerisme i de moviments socials que alteraven l'ordre públic.¹³⁸⁹ La inquietud que generava una realitat social convulsa havia fet que aquest periòdic diferenciés fins i tot Catalunya de la pertinença a l'Espanya liberal. Amb tot, altres mitjans afins com *La Esperanza* s'oposaren a aquesta perspectiva: «*No ha andado más feliz la España al querer atribuir en la actual guerra fines industriales a Cataluña; porque si se supone generalmente que están en oposición los intereses catalanes con los intereses ingleses, y que por otra parte la misma España dice en el artículo a que se refieren estas líneas, que la bandera que ondea en Cataluña no es española, sino inglesa, mal puede concebirse el interés que tengan los catalanes en sostener la lucha*».¹³⁹⁰

Justament, fou la identificació d'aquesta realitat singular catalana la que aixecà la major polèmica entre la premsa. La percepció que l'acció política catalana aconseguia imposar els seus interessos, malgrat aquests no redundessin en iguals beneficis per a totes les províncies espanyoles, posà en alerta tots aquells que temien un comportament polític que es manifestava particular. Escrits com el de *La España* i un article de la *Revista Militar* han estat els punts d'encontre més visitats per la historiografia catalana a

¹³⁸⁹ Ho recull Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 270-271.

¹³⁹⁰ *La Esperanza*, núm. 1805 (29-12-1848), p. 1.

l'hora de referir-se a les investides més agres contra el context que es vivia aleshores al territori català.¹³⁹¹

El cas d'aquesta última tribuna és digne de mencionar, perquè posava damunt la taula les principals preocupacions que despertava l'acció parlamentària catalana, expressades mitjançant un llenguatge dominat per l'excitació: «¿Serán acaso la ambición y el egoísmo los móviles de esta conducta? Esa actitud siempre hostil, ¿tendrá por objeto hacer temer al gobierno la introducción de reformas que aunque redunden en bien general podrían perjudicar algún tanto sus intereses particulares? ¿Pretenderán monopolizar eternamente la industria, aplazar indefinitivamente la contribución de sangre y subsidios, y eludir en fin las principales cargas que hoy recaen en todo su peso sobre las provincias tranquilas y obedientes? Si tales hipótesis fuesen exactas, en lugar de decir que la rebelión en Cataluña es una costumbre, podría muy bien decirse que es un sistema».¹³⁹² Tal agitació causà el text, que s'edità a Barcelona un pamflet d'una trentena de pàgines que provà de contestar les acusacions.

En el fons de la qüestió planava no tan sols la problemàtica industrial, sinó també la temença que aquesta dinàmica política autònoma que suposava la Diputació catalana impliqués el trencament de l'equitat territorial i, en conseqüència, un tracte diferenciat i de privilegi envers el territori català. Ho exemplifica una intervenció del diputat Eusebio Calonge. El representant de Tíjola (Almería) reclamava el pagament en concepte de quintes que suposadament Catalunya tenia endarrerit. Denunciava el tracte diferenciat que havia rebut, en entendre que se li permetia substituir els homes cridats a l'exèrcit amb el pagament d'un cànon en metàl·lic: «¿No podría hacerse que algunas provincias, por ejemplo Cataluña, pagara lo que debe por atrasos respecto a quintas? No creo que se ofendería nadie por esto, ni aun los mismos catalanes, cuyo patriotismo conozco. ¿Cómo habían de negarse a pagar estos atrasos, cuando por su beneficio se les admitió que pagasen en metálico lo que las demás provincias habían satisfecho en hombres?».¹³⁹³

¹³⁹¹ Vegin Robert VALLVERDÚ i MARTÍ, *La guerra dels Matiners...*, pp. 158-174; Robert VALLVERDÚ, «Els atacs d'alguns periòdics madrilenys al Principat i la resposta catalana», a *Carlisme, foralisme i qüestió nacional: la premsa carlina: VI Seminari d'Història del Carlisme*, Solsona, Fundació Pública Comarcal Francesc Ribalta, 2002, pp. 137-150; Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 257-284; Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*, Volum IV..., pp. 125-137.

¹³⁹² «Contestación a un artículo inserto en la Revista Militar bajo el título Sobre la guerra civil de Cataluña», Barcelona, Imprenta Hispana, 1848.

¹³⁹³ DSC: legislatura 1848-49, p. 2160.

Les seves paraules despertaren una discussió encesa a la cambra baixa, que finalitzà amb la intervenció d'Alejandro Mon i l'aclariment que els territoris catalans no estaven endarrerits en els seus pagaments.¹³⁹⁴ En tot cas, era cert que no havien satisfet el reclutament militar durant els darrers anys, a conseqüència del conflicte bèl·lic. Això generava un greuge diferencial amb la resta d'espanyols, en una temàtica especialment sensible. Fins i tot, seguint aquesta tessitura, alguns diaris com *El País* arribaren a qualificar Catalunya d'insolidària amb la resta de l'Estat, perquè s'entenia que no pagava en proporció a la seva riquesa. Aquest tipus d'acusacions trobaven ressò entre el malestar que generava un possible tracte polític diferenciat, contrari als principis que governaven l'Espanya liberal. Aquestes temences foren fomentades pel context d'incertesa del moment, així com per la difusió d'opinions poc rigoroses, com ara el greuge d'insolidaritat que difongué *El País*. Manuel Duran i Bas contestà aquestes acusacions, apuntant que malgrat representar una dotzena part de la població espanyola, Catalunya aportava als pressupostos estatals de 1850 una sisena part del total. És a dir, segons l'autor, s'hauria contribuït el doble del què pertocava en termes demogràfics.¹³⁹⁵

En el fons de la qüestió estava en disputa el model d'Estat implantat. Davant la constatació que els parlamentaris dels districtes catalans no estaven còmodes en el centralisme imperant i sol·licitaven fórmules més obertes a una gestió descentralitzada, les respostes s'apressaren a identificar aquesta realitat com una anomalia pel funcionament d'un país que pretenia fer desaparèixer la diversitat de legislacions. El citat Calonge resumia perfectament l'amenaça del comportament polític autònom català (vegin annex número 2), tot reclamant igualtat: «*Yo veo en la nación española cuatro provincias catalanas, las creo españolas, las contemplo como a todas, y quiero que gocen, como las demás, de todas las ventajas del gobierno representativo y de todas las que podamos tener con otro más lato o más estrecho, según la nación se lo diere; quiero que gocen con nosotros, pero también hallo justo que participen de todas esas gabelas y trabas que tienen las demás provincias, de contribuciones, quintas, etc., etc.; quiero igualdad, lo cual será una cosa buena y beneficiosa, y no podrán negarse los catalanes a que hagan con ellos lo que hacen con nosotros*».¹³⁹⁶

És evident que fins i tot en aquells moments de tensió, no totes les opinions que feien referència a la realitat catalana foren reprovacions exaltades. També s'alçaren veus

¹³⁹⁴ *Ibid.*, pp. 2189-2191.

¹³⁹⁵ Roser SOLÀ i MONTSERRAT, *L'Institut Industrial...*, pp. 276-277 i 286-287.

¹³⁹⁶ DSC: legislatura 1848-49, p. 299.

asserenades entre la premsa espanyola. Tot i haver difós crítiques al prohibicionisme, davant de sessions parlamentàries pujades de to, com la que tingué com a protagonista Calonge i aquestes darreres paraules recollides, *La España* esgrimia: «*No es de desear que se repitan en el Congreso muchas sesiones como la de ayer, nada provechosa a la causa pública, y antes al contrario propia más bien para envenenar cuestiones delicadas, y atizar odios y pasiones*». ¹³⁹⁷ La problemàtica era que darrera dels discursos apassionats, hi havia una discordança evident en el model d'Estat, que les circumstàncies només havien fet que ressaltar. Mentre d'una banda el sistema que havia triomfat, i amb el qual s'identificava la idea d'Espanya com a nació política, era el centralista, de l'altra els representants polítics catalans tenien una altra concepció de la distribució de la sobirania. Concretament, plantejaven Espanya com un projecte nacional que fos capaç d'aglutinar les diferències, tot mantenint les particularitats legislatives, econòmiques, socials, polítiques i culturals de cada territori i que aquesta diversitat fos entesa com a patrimoni espanyol i no com a amenaça de la unitat.

Així, la contraposició de models generava situacions com la fins ara descrita, on la divergència en el comportament polític suposava retrets. Davant de peticions d'una organització política diferenciada, com ara la reivindicació de mantenir el reclutament del servei militar voluntari, aquests precés eren només acceptats si s'estenien al conjunt de les províncies espanyoles. El marquès d'Albaida, representant de Santander, considerava aquesta l'única solució possible a l'encaix de la singular realitat política catalana al conjunt espanyol. Per això, sentenciava: «*Tenemos que Cataluña, que es una carga para la nación, vendrá a fundirse o formar un todo compacto con España*». ¹³⁹⁸ Altrament, alertava, els catalans seguien mostrant el seu caràcter irreductible i contrari a la dominació militar.

En contraposició, la condemna del comportament polític dels representants dels districtes catalans no era compresa pels parlamentaris que eren reprovats. Des del seu punt de vista, sostenien un projecte per a Espanya, però es topaven amb un refús frontal, perquè la seva cosmovisió política no coincidia amb la dominant. Tot plegat ho aclareix prou bé Bonaventura de Córdoba, en valorar el context de la Guerra dels Matiners: «*Los diputados no pedían que se concluyera la guerra civil porque existiera esa guerra civil en Cataluña, por un motivo de egoísmo o de provincialismo, sino porque era cuestión de gobierno, cuestión española, cuestión nacional, cuestión de orden público; no*

¹³⁹⁷ «La España», *La España*, núm. 237. (21-1-1849), p. 3.

¹³⁹⁸ DSC: legislatura 1847-48, pp. 255-256.

*trataban de defender los intereses particulares de aquellas provincias, sino los generales de la nación; por eso jamás dijeron: la industria catalana, sino la industria española; por eso jamás se lamentaron de la guerra civil catalana, sino de la guerra civil española».*¹³⁹⁹

Resumidament, en aquest capítol he mirat d'analitzar les percepcions que susciten l'actuació política dels representants dels districtes catalans. En un primer estadi he ofert una visió general de la imatge que tenien els polítics espanyols, així com les opinions recollides a la premsa, de la realitat catalana. La particularitat del teixit social, amb la indústria com a referent, la dinàmica política autònoma i les singularitats idiomàtiques i culturals configuraren alguns dels principals elements sota els quals s'identificà la qüestió catalana. Aquesta designació dotava de particularitat la realitat de Catalunya i això suscitava reaccions polítiques, que podien ser tan bones com dolentes.

De fet, hi hagué espai per a l'entesa entre diputats que defensaven interessos o experiències comunes o per afinitat ideològica. El rebuig a l'acció parlamentària catalana sorgí per tres qüestions principals: el refús al prohibicionisme industrial, que arrelà entre sectors econòmics lliurecanvistes sobretot de Madrid i algunes zones andaluses; la declinació a demandes particulars i d'altres prerrogatives que possessin en dubte el principi d'equilibri territorial, com ara la gestió de les quintes amb un model propi; i finalment la reprovació de l'existència d'un vot autònom entre els diputats afins al govern. Foren aquest tipus d'accions les que precisament susciten les condemnes més ferotges en el context de la crisi de 1848-49. La diferència és que aleshores les argumentacions sobretot s'acompanyaren de condemnes de caire moral. S'acusà als diputats de Catalunya d'egoistes o farsants, pel fet que les emocions governaren els discursos. En un moment de percepció d'amenaça al model polític en el qual es fonamentava l'Espanya liberal, es respongué amb excitació. Això no obstant, darrera d'aquelles valoracions hi havia una condemna sense pal·liatius a l'Espanya proposada pels parlamentaris catalans.

¹³⁹⁹ DSC: legislatura 1848-49, pp. 1083-1084.

13.- Epíleg: La crisi del sistema polític isabelí

En aquest darrer capítol, com a epíleg, abordaré les circumstàncies que tingueren un paper protagonista en la fi d'un sistema polític desgastat i del regnat d'Isabel II, i explicaré com la realitat política catalana s'inserí en aquesta dinàmica. La historiografia espanyola ha coincidit en identificar tres components com a principals factors que contribuïren a la crisi del sistema polític isabelí i a desembocar en la revolució de 1868. En primer lloc, un dels elements cabdals que conduí a aquesta situació fou la pèrdua creixent de popularitat de la Corona. No només en la imatge pública de la reina, erosionada per una activa i desenfrenada vida nocturna i amorosa, temuda per la dependència de les seves decisions polítiques a influències de camarilles i excessivament inclinada cap els sectors de l'entorn del Partit Moderat. També la percepció social d'altres membres de la família reial era cada vegada més negativa, per la involucració de la reina mare Maria Cristina i el seu segon marit, el duc de Riánsares, en nombrosos afers que els vinculaven a la burgesia de negocis i a un enriquiment afavorit per la seva posició social i política.¹⁴⁰⁰

Precisament, el protagonisme que Isabel II atorgà al Partit Moderat al llarg del seu regnat acabà restant legitimitat al propi sistema constitucional. De fet, aquesta circumstància redundà en la pèrdua de suport a un model polític cada cop més esgotat. Aquest deteriorament es revelà com un segon factor cabdal per a la fi del règim. No només per l'excessiu protagonisme del Partit Moderat i, per tant, per esdevenir un projecte excloent per definició, sinó alhora per la repressió i la discriminació envers altres sensibilitats ideològiques. Finalment, un darrer detonant de la fi del règim isabelí fou la recessió econòmica que es visqué a mitjan de la dècada de 1860, en la que confluí per una banda una important crisi financera fomentada en bona mesura per la fallida del sector del ferrocarril, seguida per la bancarrota del sistema financer, amb substancials conseqüències a la borsa i a la banca. D'altra banda, la crisi de subsistències dels darrers anys del regnat d'Isabel II, propiciada per períodes de males collites, afavorí un notable augment de preus en productes de primera necessitat i s'afegí als nombrosos motius ja existents que generaven malestar social entre la població envers el sistema polític vigent.¹⁴⁰¹

¹⁴⁰⁰ Isabel BURDIEL, *Isabel II...*, pp. 787-810.

¹⁴⁰¹ Juan Francisco FUENTES, *El fin del Antiguo Régimen (1808-1868): Política y sociedad*, Madrid, Síntesis, 2007, pp. 223-233.

A la Catalunya de les dècades de 1850 i 1860 aquests tres factors es presentaren amb una major intensificació, especialment els dos darrers. Com ha reflexionat Marició Janué pel cas de Barcelona, les diferents sensibilitats polítiques del liberalisme de la ciutat cada vegada més es distanciaren tant de les direccions dels seus propis partits, com finalment del règim isabelí.¹⁴⁰² Des del liberalisme avançat i el Partit Progressista s'aguditzà l'exclusió política ja patida al llarg de la Dècada Moderada, en topar amb nombrosos obstacles per a entrar a les cambres parlamentàries, mentre entre els sectors conservadors catalans el distanciament també féu patent en no trobar encaix en un model polític centralista que aquests col·lectius pretenien més descentralitzat. La diversitat ideològica present al Principat seguí trobant dificultats per a reflectir-se en els resultats electorals.

Fins el final del regnat d'Isabel II les pràctiques electorals fraudulents tingueren una continuïtat indubtable, eminentment a través de la intervenció de funcionaris o emissaris governamentals. Sens dubte, els governadors civils mantingueren un paper significatiu en tot aquest entramat, dirigits i impulsats per les instruccions del ministre de la Governació de torn. Era aquest qui s'ocupava d'assegurar àmplies majories als gabinets, en el si del Congrés. En les eleccions de 1857, Cándido Nocedal, des del ministeri de la Governació, es va encarregar d'assolir una extensa majoria a la cambra baixa. Només hi entraren al voltant de mitja dotzena de diputats del Partit Progressista.¹⁴⁰³ Les 93 actes protestades (una de cada quatre), en un Congrés amb tanta hegemonia conservadora, era evidència suficient de les estratagemes utilitzades.

Però, sens dubte, qui tingué un paper clau com a ministre de la Governació en aquella segona etapa de la monarquia d'Isabel II va ser José de Posada Herrera, que ocupà el càrrec entre 1858 i 1863 i entre 1865 i 1866 i es guanyà a pols el sobrenom de *El Gran Elector*. Els governs de la Unió Liberal reproduïren el model que Luis José Sartorius havia posat en pràctica a partir de les eleccions de 1850. Amb Posada Herrera al ministeri de la Governació, en temps de la Unió Liberal, seguí aquesta dinàmica. De resultes, el 1858 només una vintena de polítics del Partit Progressista entrà a l'hemicicle i les protestes d'actes seguiren amb una nombrosa presència. En un Congrés de 359 homes, 114 actes hi arribaren amb impugnacions, alhora que 129 dels diputats tenien un

¹⁴⁰² Marició JANUÉ i MIRET, «La crisi del règim isabelí a Barcelona», *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 10 (2004), pp. 235-261.

¹⁴⁰³ María Antonia PEÑA; María SIERRA; Rafael ZURITA, *Elegidos y elegibles...*, p. 207.

càrrec a l'administració.¹⁴⁰⁴ Probablement, aquest vincle els havia facilitat l'accés a l'escó, ja que la dependència del funcionariat al govern era notable, com s'ha esgrimit anteriorment. Això acostumava a ser garantia d'obediència a les directrius governamentals.

Enfront de totes aquestes estratagemes electorals, a partir de 1863 els polítics del Partit Progressista, farts de veure frenat el seu accés al Congrés, van decidir no prendre part dels comicis, camí que seguí tres anys més tard la mateixa Unió Liberal. Les eleccions del mes d'octubre de 1863, sense polítics del Partit Progressista, donaren lloc a una cambra baixa amb prop de 250 diputats ministerials, mentre els d'oposició no arribaren ni a la quarantena.¹⁴⁰⁵ Luis María Pastor, inicialment identificat amb la facció puritana, publicà aleshores un llibre on denunciava les pràctiques perverses de les eleccions. Identificà la prevalença del clientelisme en les relacions polítiques, la promoció del funcionariat gràcies al seu suport al govern i, en definitiva, la influència dels gabinets en els resultats electorals. L'autor denunciava: *«El gobierno sale de las mayorías, y las mayorías son resultado de la acción de los partidos, el partido vencedor puede imponer la ley al vencido: es decir, que el gobierno deber ser de partido. ¡Desgraciado país donde semejante principio prevalece! Ese país caminará más pronto o más tarde a la tiranía, y de la tiranía a la revolución»*.¹⁴⁰⁶

Tot plegat afavorí el domini abassegador dels moderats en els comicis de 1864 i 1867 i de la Unió Liberal el 1865. Foren hemicicles similars al de 1850, en què malgrat aleshores els afins al Partit Progressista no s'havien abtingut, també havien vist excessivament limitat el seu accés a l'hemicicle. En contrast, com ja havia passat a la Dècada Moderada, els representants dels districtes catalans continuaren mostrant una notable disparitat respecte de la composició general de la cambra baixa. La presència d'un perfil polític divers seguí presentant-se a la segona meitat de la dècada de 1850 i al llarg del següent decenni com un tret singular. A tall d'exemple, en el Congrés que es conformà a partir de les eleccions generals de 1857, només haurien pogut entrar-hi uns nou polítics del Partit Progressista, i com a mínim tres haurien vingut de districtes catalans.¹⁴⁰⁷ Més específicament, en la cambra baixa de 1864, de tres demòcrates almenys un representava una circumscripció catalana. La situació es repetia entre els

¹⁴⁰⁴ *Ibid.*, p. 209.

¹⁴⁰⁵ *Ibid.*, pp. 212-213.

¹⁴⁰⁶ Luis María PASTOR, *Las elecciones. Sus vicios...*, p. 14.

¹⁴⁰⁷ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, pp. 512-515.

polítics del Partit Progressista: de sis delegats un també procedia de terres catalanes. Per afegir-hi que de 68 moderats, nou venien de Catalunya.¹⁴⁰⁸

Un estudi més aprofundit i precís respecte de la composició política del Congrés en aquests anys, molt possiblement demostraria una encara més àmplia variabilitat política que l'aquí referenciada,¹⁴⁰⁹ en consonància a la indicada en apartats anteriors. De fet, alguns dels paràmetres ja remarcats seguiren repetint-se. Fou el cas del baix percentatge de participació. Malgrat la concurrència de prop del 70% dels censats en les eleccions de 1854, això no impedí que les províncies catalanes estiguessin molt per sota de la mitjana de participació, amb la màxima mobilització a Girona, sobrepasant per poc el 50%. Lleida i Tarragona es mogueren al voltant del 46% i Barcelona en poc més del 36%.¹⁴¹⁰ Tret de les Balears, Canaries i Bizkaia, cap més província baixà del 50%.

Novament, l'abstencionisme es revelava com un tret característic de les circumscripcions catalanes, aquest cop probablement per la desmobilització de l'electorat moderat. Com a molt, concorregueren als comicis algunes personalitats moderades afins o properes a la Unió Liberal, com ara Celestí Mas o Manuel Duran i Bas. Ambdós aconseguiren disputar les segones eleccions,¹⁴¹¹ tot i que finalment en sortiren derrotats. Al capdavant és probable que no prenguéssin part de les eleccions aquell electorat més identificat amb el Partit Moderat, que no confiava amb el projecte de la Unió Liberal.¹⁴¹² Un altre cas apareix en els comicis de 1863. Mentre la mitjana espanyola se situà al voltant del 60%, les províncies catalanes, excepte Lleida, no arribaren al 51%.¹⁴¹³ Juntament amb Araba i Madrid foren les que exhibiren una més

¹⁴⁰⁸ *Ibid.*, pp. 605-607.

¹⁴⁰⁹ M'inclino a pensar-ho així, ja que abans de 1854, Natividad Araque no considera la concurrència de demòcrates al Congrés, malgrat que ja hi tenien presència des de 1850, ni tampoc no discrimina els moderats d'oposició ni els puritans. Més clarament, el 1857 l'autora estima que la província de Barcelona escollí deu diputats del Partit Moderat, un de la Unió Liberal i un del Partit Progressista, a banda del districte de Berga, que no es presentà l'acta. En realitat, es fa difícil de sostenir aquesta classificació quan probablement per la Unió Liberal ja foren escollits aleshores, entre d'altres, Joan Agell, Ramon Martí d'Eixalà, Joan Güell, Joan Illas i Vidal, Celestí Mas i Àngel de Villalobos. Els quatre primers es presentaren a la ciutat de Barcelona sota la denominació de candidatura conservadora. S'ha considerat que Agell ja ho féu per la Unió Liberal (vegin Manel RISQUES CORBELLA; Jordi BOU ROS, «Agell y Torrents, Juan», a Mikel URQUIJO (dir.), *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*...) i Illas és probable que també s'hi adherís, tenint en compte que s'havia mostrat descontent amb l'evolució del Partit Moderat. Vegin Joan ILLAS VIDAL, *Un consejo al Partido Moderado*, Madrid, Imprenta y Estereotipia de M. Rivadeneyra, 1857.

¹⁴¹⁰ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, pp. 486-487.

¹⁴¹¹ «Noticias electorales», *La España*, núm. 2025 (8-11-1854), p. 4.

¹⁴¹² En referència a la província de Barcelona, Joan Fuster Sobreperere ha detectat la poca mobilització de l'electorat conservador. Vegin Joan FUSTER SOBREPHERE, «El reformismo industrialista catalán en las políticas de coalición del Bienio», a Teresa María ORTEGA LÓPEZ; Miguel Ángel DEL ARCO BLANCO (ed.), *Claves del Mundo Contemporáneo...*

¹⁴¹³ Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, pp. 555-556.

baixa concurrència a les urnes. A l'hora d'explicar aquesta situació tendeixo a pensar que es produeix una continuïtat de la dinàmica exposada per a la Dècada Moderada. És a dir, un descontentament de l'electorat envers un sistema electoral excloent i que dificultava l'expressió d'un vot diferenciat de la majoria governamental. Tanmateix, i com comentava, probablement aquesta tendència s'agreuja, tenint en compte per exemple que els representants catalans del Partit Progressista passaren de representar entre una sisena part i un terç dels escollits als districtes catalans en les eleccions generals de la Dècada Moderada a aconseguir probablement només un de cada deu escons en els comicis de 1857 i 1858.¹⁴¹⁴

A més, el distanciament que una bona part dels polítics catalans havien començat a evidenciar al llarg de la Dècada Moderada respecte dels governs moderats i el model d'Estat implementat no s'esgotà aleshores, sinó que també empitjorà amb el pas dels anys. És cert, però, que l'entrada de la Unió Liberal al poder renovà part de les complicitats que s'havien malmès en els darrers lustres. Com ha apuntat Isabel Burdiel, el primer govern de la Unió Liberal nasqué el 1858 després de diverses negociacions, especialment a València i a Catalunya. Com a resultat de les mateixes, el pla de govern s'acompanyà d'un programa amb diversos punts estratègics, com ara una promesa de reformes legislatives en les lleis municipals i provincials en un sentit descentralitzador.¹⁴¹⁵ Aquesta substancial modificació en l'orientació política ha estat identificada historiogràficament com el detonant del canvi de militància d'una part important dels sectors polítics catalans conservadors. Desencisats amb el projecte moderat, passaren a les files unionistes. Específicament, aquest transvasament s'ha treballat a l'entorn barceloní.¹⁴¹⁶ En aquest sentit, per exemple, s'ha d'ubicar l'èxit de la Unió Liberal a les circumscripcions catalanes no ja el 1858, quan dominà arreu de la monarquia, sinó probablement des de 1857. En aquells moments, malgrat l'unionisme era una escassa minoria al Congrés, a la província de Barcelona tingué un ressò considerable.

Precisament aleshores, que arribà per primer cop al Congrés, Joan Illas i Vidal féu públic un manifest crític amb el Partit Moderat. A l'escrit *Un Consejo al Partido Moderado* vaticinava la fi de la formació «*por las disensiones intestinas que desgarran*

¹⁴¹⁴ *Ibid.*, pp. 512-515 i 538-540.

¹⁴¹⁵ Isabel BURDIEL, *Isabel II...*, p. 597.

¹⁴¹⁶ Borja de RIQUER, *Escolta, Espanya...*, pp. 139-147.

sus entrañas» i l'acusava de no tenir un ideari prou delimitat.¹⁴¹⁷ Illas considerava que el partit havia deixat d'exercir l'esperit moderador i reformador que inicialment encarnà per centrar-se en la lluita contra el Partit Progressista, fet que l'havia empès a la seva divisió interna. En conseqüència, censurava la seva deriva reaccionària i li aconsellava: «*Muéstrese menos dispuesto que hasta aquí a poner en tela de juicio la ley fundamental; déjela en paz y sosegada, para que siquiera esa base de estabilidad se consolide. Fije su atención en las reformas que los hombres del progreso plantearon, y modere simplemente las que puedan serle un obstáculo para gobernar; pero respete, prohíje y desarrolle las de carácter inofensivo, las de naturaleza conveniente, las que han de proporcionarle una discreta popularidad, que le permita ahorrar el empleo de la fuerza material, y que sean la roca indestructible, a cuyos pies se estrellen las tenebrosas maquinaciones, las ambiciones bastardas*».¹⁴¹⁸

El text causà malestar a l'entorn moderat barceloní, que contestà per veu del jurista Pere Nolasc Vives.¹⁴¹⁹ Però la reacció arribà també de la mà de personalitats significatives dels cercles dirigents del Partit Moderat, com Andrés Borrego.¹⁴²⁰ Caldria indagar l'extensió de la implantació de la Unió Liberal a Catalunya i si realment tingué un suport estès, o bé si se circumscriví fonamentalment a la província de Barcelona i sobretot a l'entorn de les corporacions industrials, com suggereixen les personalitats referenciades. Si de cas, les esperances de descentralització que aquest col·lectiu havia dipositat en el projecte de la Unió Liberal sembla que no es compliren. Si més no, el febrer de 1866 diversos diputats dels districtes catalans van firmar una esmena al projecte de contestació del discurs de la Corona que propugnava un programa polític i econòmic propi. Ho feren Joaquim Maria de Paz, Felip Bertran, Sebastià Anton Pascual, Laureà de Ballester, Narcís Gay, Ramon Estruch i Josep Maria de Fivaller.¹⁴²¹ La proposta va ser desestimada i el projecte de contestació al discurs de la Corona aprovat per 211 vots a favor, entre els quals els de la majoria de representants catalans –inclosos els impulsors de l'esmena-, i 31 en contra.¹⁴²²

És clar que l'afany per a canviar el model centralista de distribució territorial de la sobirania no acabà amb aquesta negativa i diversos diputats dels districtes catalans propel·liren en la mateixa legislatura una proposició de llei per a la descentralització

¹⁴¹⁷ Joan ILLAS VIDAL, *Un consejo al Partido Moderado...*

¹⁴¹⁸ *Ibid.*

¹⁴¹⁹ Pedro Nolasco VIVES CEBRIÁ, *Observaciones sobre el consejo...*

¹⁴²⁰ Andrés BORREGO, *Lo que ha sido...*

¹⁴²¹ Vegin l'apèndix cinquè del diari núm. 25, DSC: legislatura 1865-66.

¹⁴²² DSC: legislatura 1865-66, pp. 425-426.

administrativa.¹⁴²³ Manuel Duran i Bas justificà a Corts la iniciativa: «*Lo que no queremos es que a nombre de la unidad se nos imponga la uniformidad [...] la unidad no se opone a la variedad [...] Suprimid esa variedad y suprimís desde luego la libertad humana [...] Subordinad todo lo que haya de ser subordinado, pero dad vida e independencia a lo que deba tenerla. No tengáis miedo de que la unidad se quebrante por eso*».¹⁴²⁴ La resposta del ministre de la Governació, Posada Herrera, va ser negativa. No va voler prendre-ho en consideració i es va rebutjar per 88 vots en contra i 44 a favor, en una votació amb una clara unió dels representants catalans.¹⁴²⁵ La proposta contestava el projecte de Posada Herrera sobre el règim local i provincial que entrà en vigor com a llei el 1863 i que, en comptes de virar cap a la descentralització promesa, reafirmava la centralització.

A criteri de Borja de Riquer, les reformes que l'unionisme havia promès no tan sols no es compliren, sinó que a l'ensem les mesures preses accentuaren la burocratització i centralització administrativa i l'uniformisme jurídic. Com a mostra, la llei del notariat de 1862, que exigia la redacció d'escriptures i de testaments en castellà, o la llei hipotecària de 1863, que vulnerava el dret civil català.¹⁴²⁶ Defallides les il·lusions dipositades pels conservadors barcelonins i catalans en el projecte de la Unió Liberal, s'anaren mostrant desencantats amb el mateix¹⁴²⁷ i amb la manca d'alternatives polítiques que oferia el projecte del Partit Moderat, que ja havia generat desencís entre els mateixos sectors, es produí un nou replegament entre els polítics catalans més proclius a buscar complicitats amb els dirigents espanyols.

La frustració de no poder aconseguir un model d'Estat descentralitzat era la punta de llança d'un seguit de fites no assolides, que havien anat generant desil·lusió al Principat i havien derivat en una notable pèrdua de suports polítics i socials al règim isabelí. Darrera de l'objectiu de dotar de més poder a les institucions provincials i municipals com a element que aglutinava la majoria de polítics catalans, hi havia tot un seguit de factors que seguien provocant desafecció. Tal vegada, un dels més destacats fou la divergència envers el tractament de la qüestió social i la permanència de l'estat de setge com a resposta habitual a la conflictivitat social que vivia Catalunya.

¹⁴²³ Vegin l'apèndix al diari núm. 48, DSC: legislatura 1865-66.

¹⁴²⁴ Borja DE RIQUER, *Escolta, Espanya...* p.144; Pere ANGUERA, *Els precedents del catalanisme...*, p. 311. Per a veure tot el text complet consultin Borja de RIQUER, *Epistolari polític de Manuel...*, pp. 583-590. Per a inserir-lo en el debat a Corts, DSC: legislatura 1865-66, pp. 1297-1305 i 1311-1315.

¹⁴²⁵ DSC: legislatura 1865-66, pp. 1314-1315.

¹⁴²⁶ Borja de RIQUER, *Epistolari polític de Manuel...*, pp. 59-60.

¹⁴²⁷ Borja de RIQUER, *Escolta, Espanya...*, pp. 139-147.

Als inicis del Bienni Progressista es produí un canvi substancial respecte d'aquesta política. L'entrada de Pascual Madoz com a governador civil de la província de Barcelona implicà una variació en la política d'ordre públic que havia predominat en la Dècada Moderada. El diputat progressista dugué a terme una política de conciliació. Segons recalca Manel Risques, Madoz aixecà l'estat de setge, buscà solucions a la crisi industrial i procurà vies de conciliació social, reconeixent les associacions obreres i els jurats mixtos. Cirilo Franquet el substituï en el càrrec i va seguir el seu llegat, però l'arribada d'un nou capità general, Juan Zapatero, acabà amb la política de cessió de més autonomia als governadors civils, tornà Barcelona a l'estat excepcional el 30 de maig de 1855 i actuà amb brutalitat extrema.¹⁴²⁸

De fet, Franquet va dimitir per disconformitat amb la proclamació de l'estat de setge, de manera que l'autoritat militar s'imposava novament i s'avortava l'intent d'administració civilista.¹⁴²⁹ Així, les condicions extraordinàries tornaren a regir un cop més al Principat. Amb tot, la seva vigència fou menor que en l'anterior dècada. De fet, la província de Barcelona recuperà les circumstàncies d'ordre constitucional entre setembre de 1858 i juliol de 1866 i durant nous mesos entre 1867 i 1868.¹⁴³⁰ Manel Risques considera que en els últims anys del regnat d'Isabel II es reduí progressivament el control militaritzat del govern civil, en el sentit que l'ocupació militar del càrrec s'evidencià cada cop més com una excepció. En tot cas, això no comportà encara cap canvi respecte la preeminència del capità general per sobre de l'autoritat civil, de manera que la militarització seguí sent efectiva.¹⁴³¹

El primer d'aquests dos períodes de fi de l'estat de setge s'inicià amb el govern de Leopoldo O'Donnell (Unió Liberal). Tot i que es mantingué en vigència la Constitució amb els gabinets moderats posteriors, tornaren les circumstàncies excepcionals amb la fi del segon mandat d'O'Donnell, el juliol de 1866. O el que és el mateix, amb el retorn de Narváez i el Partit Moderat a la presidència del consell de ministres. Això indica que probablement la política d'ordre públic a Catalunya canvià en temps de la Unió Liberal. Si més no, amb l'excepció dels últims mesos del Bienni Progressista, mentre el partit liderà el govern no hi hagué estat de setge al Principat. En tot cas, amb la sortida de la Unió Liberal del govern el juliol de 1866 es frustrà la

¹⁴²⁸ Manel RISQUES CORBELLA, *L'Estat a Barcelona...*, pp. 59-61.

¹⁴²⁹ Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*, p. 418.

¹⁴³⁰ Manel RISQUES CORBELLA, *L'Estat a Barcelona...*, p. 59.

¹⁴³¹ Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*, p. 421.

modificació estructural de la política de seguretat pública en un model menys militaritzat i excloent.

Aquesta diferència de plantejament, respecte del seguit habitualment pel Partit Moderat, no ha estat suficientment investigada. Es desconeix si aquest canvi apareixia com a resultat de les negociacions efectuades amb els polítics catalans, com una resposta a una conjuntura política i econòmica més o menys estable –fins a l'arribada de la crisi- o bé era fruit d'un pensament que ja venia reivindicant-se des dels temps de la facció puritana, que s'integrà en la Unió Liberal. Els puritans apel·laven a la necessitat de fer més present l'autoritat civil i reduir la militar.¹⁴³² L'origen d'aquestes transformacions permetria dilucidar millor si es produí una alteració substancial en la posició dels polítics catalans en els centres de poder, si més no en els primers anys de mandat unionista. O, si pel contrari, no fou així i seguí la tònica de la Dècada Moderada, en què a parer seu no eren suficientment considerats.

Auguraria, des d'una possible hipòtesi de treball, que probablement coincidiren diversos d'aquests factors i que inicialment els criteris dels polítics catalans foren tinguts en compte i se sentiren més valorats. Això possiblement canvià amb el pas del temps, en evidenciar que les promeses de descentralització no es compliren, que malgrat no restar en circumstàncies excepcionals no millorà la relació governamental amb les elits econòmiques catalanes respecte el tractament de la qüestió industrial i de la problemàtica social i que el retorn del Partit Moderat al poder vingué acompanyat novament de l'estat de setge. És simplement una hipòtesi oberta, però m'inclino a formular-la per les evidències trobades, entre elles la divisió dels diputats de Catalunya en qüestions industrials, com seguidament comentaré.

A banda del distanciament cap a un sistema polític que no oferia suficient representació a la diversitat ideològica existent al Principat i del malestar que suscitava la vigència finalment d'una política d'ordre públic fonamentada en la militarització de la vida pública com a solució als conflictes socials, Marició Janué ha afegit que la ineficàcia de l'administració i la permanència d'un sistema tributari dur i injust també contribuí a un progressiu distanciament de les forces polítiques barcelonines envers el règim isabelí.¹⁴³³ La contribució econòmica del Principat al conjunt de l'erari públic espanyol es mantingué igual de descompensada que en la Dècada Moderada o probablement augmentà. Segons documenta l'autora, la província de Barcelona

¹⁴³² «El Español», *El Español*, núm. 590 (4-6-1846), pp. 2-3.

¹⁴³³ Marició JANUÉ i MIRET, «La crisi del règim isabelí...».

subministrava una vuitena part del pressupost de l'Estat, mentre la seva població no arribava al 5%.¹⁴³⁴ Amb l'afegit de la continuïtat dels consums i del rebuig de la població a la seva vigència.

La situació empitjorà amb la recessió econòmica viscuda a les darreries del regnat d'Isabel II. En l'àmbit català, la crisi revertí particularment en la indústria tèxtil i evidencià novament les diferències entre les elits econòmiques catalanes i els dirigents governamentals. Així, mentre el governador civil de la província de Barcelona provà de coordinar-se amb les corporacions industrials i les autoritats polítiques del territori per tal d'atenuar els problemes socials i les protestes, tot reclamant l'atenció dels ministres de Foment i d'Hisenda, aquest darrer atribuï la situació a la política econòmica proteccionista.¹⁴³⁵

La inquietud entre els empresaris manufacturadors s'aguditzà encara més amb les mesures liberalitzadores que prengué el ministre d'Hisenda Pedro Salaverría el 1862, prèviament a la presentació d'una nova reforma aranzelària. Part dels diputats dels districtes catalans, sota la pressió i coordinació de les corporacions industrials, miraren de frenar aquestes iniciatives. Tanmateix, a diferència de la trajectòria remarcada per a la Dècada Moderada, podria molt ben ser que la unitat fins llavors demostrada en la Diputació catalana, integrant fins i tot els diputats ministerials en un comportament i vot autònom, es revelés fallida. Si més no, així ho semblen indicar algunes proves documentals. Per exemple, quan es féu front a la proposta aranzelària de Salaverría sorgiren noves discrepàncies entre diputats i fabricants, que suscitaron una fractura interna en el si de la Diputació catalana. En una trobada de finals de 1862 amb el ministre, els fabricants catalans buscaren la revocació del decret aprovat el 27 de novembre anterior, mentre bona part dels diputats dels districtes catalans, amb més voluntat negociadora, sol·licitaven la reforma del text.¹⁴³⁶

Entre aquests darrers majoritàriament s'hi distingiren els polítics més afins al govern de la Unió Liberal. Laureà Figuerola, reconegut per les seves tesis no precisament proteccionistes, va ser qui es mostrà més dur amb la posició predominant entre els diputats: «*Se dijo allí que el ministerio O'Donnell estaba vacilante (como era cierto) y que si por la petición de revocación del decreto de aranceles podía provocarse la crisis con la salida del señor Salaverría, los diputados catalanes ministeriales allí*

¹⁴³⁴ *Ibid.*

¹⁴³⁵ Manel RISQUES, *L'Estat a Barcelona...*, pp. 64-68.

¹⁴³⁶ *La España*, núm. 5030 (27-12-1862), p. 3.

*presentes preferían que continuase el ministerio y que no se revocase el decreto. Es decir, que la mayoría de los diputados catalanes, que eran ministeriales y proteccionistas, debiendo escoger entre la idea política y la económica, optaron por la primera: mejor dicho fueron proteccionistas todos los días del año, menos aquel en que debían serlo».*¹⁴³⁷

Com que el projecte de reforma aranzelària es presentà definitivament a principis de 1863, poc abans de la dimissió del gabinet O'Donnell, la iniciativa no tirà endavant. En conseqüència, no es revelà si existí una clara divisió de postures en el si de la Diputació catalana o si aquell darrer episodi havia estat tan sols un miratge. Sens dubte, caldria indagar fins a quin punt es trencà la unitat d'acció parlamentària entorn de la qüestió industrial en els diputats dels districtes catalans i, per tant, si prevalgué el suport al gabinet en els diputats ministerials de la Unió Liberal, d'una manera similar a com havia ocorregut amb la Diputació gallega anteriorment. És a dir, s'hauria d'avaluar si realment no es va repetir l'experiència de 1849, en què diputats ministerials i fins i tot *cuners* com Juan Gaya actuaren autònomament i donaren suport al front català bastit per l'industrialisme. Hi hagué, doncs, continuïtat a tots els efectes en l'estratègia de les corporacions industrials o començà a veure's flaquejada en un pols en què sortien guanyadors els gabinets unionistes i en sortia perjudicat el denominat *ministerialisme a la catalana*? S'acabà amb l'autonomia de vot en la defensa dels interessos econòmics i materials del Principat?

Si realment la tendència fos aquesta, tal vegada caldria treballar en la hipòtesi que els espais polítics de descentralització oberts a la Dècada Moderada per les plataformes polítiques unitàries, com ara la Diputació catalana, en comptes d'enfortir-se sortiren debilitats en temps de govern de la Unió Liberal. Per això em referia a la possibilitat d'un acostament inicial d'aquests governs a les demandes de col·lectius com les que expressava la Diputació catalana. Per tant, a una neutralització de la força que l'organisme havia mostrat en l'etapa anterior. Amb tot, es tractaria d'un debilitament parcial, perquè la plataforma seguí funcionant, al marge de no aconseguir una coordinació total respecte de la qüestió industrial. Per exemple, a principis de febrer de 1859, i de nou sota el lideratge de Pascual Madoz, la Diputació catalana es reuní en un dels salons del Congrés.¹⁴³⁸ La trobada serví per a parlar del port de Barcelona, del ferrocarril de Barcelona fins a Zaragoza –que ja havia rebut una subvenció de 80

¹⁴³⁷ «Remitido», *La Iberia* núm. 2828 (30-8-1863), p. 2.

¹⁴³⁸ *El Clamor Público* núm. 4465 (4-2-1859), p. 1.

milions durant el Bienni Progressista gràcies a l'acció de la mateixa organització-,¹⁴³⁹ del tema de la xavalla i dels impostos relacionats amb les carreteres i els cereals. Les infraestructures, doncs, tornaven a encapçalar les principals ocupacions dels parlamentaris.

Tal vegada, vaig molt errat en formular aquesta hipòtesi i la realitat s'aproxima més a la insinuació que proposa Josep Fontana, en el sentit que fou la desconfiança que els industrials tenien envers els governs, el que contribuí a desactivar la influència de les corporacions industrials sobre els parlamentaris catalans.¹⁴⁴⁰ Davant les polítiques econòmiques descrites, que no responien als interessos del sector manufacturer, sembla força probable el desencís dels industrials amb els governs de la Unió Liberal. Tanmateix, veig més complicat que les corporacions deixessin d'influir en l'actuació dels parlamentaris catalans. Una evidència l'aporta l'Institut Industrial de Catalunya, que creà l'any 1861 una comissió a Madrid, presidida per Pasqual Madoz i integrada, entre d'altres, per Jaume Ceriola, que es prestà a seguir fomentant la indústria i els seus interessos.¹⁴⁴¹ És a dir, se seguiren reforçant els vincles d'unió entre alguns diputats i les corporacions industrials. Una altra cosa és que els polítics responguessin amb predisposició i unitat, situació que els fets semblen desmentir. Si de cas, també a la Dècada Moderada es presentaren moments de desunió en la qüestió industrial. Per tant, seria agosarat descartar qualsevol hipòtesi.

Però si realment existí un acostament entre els polítics dels districtes catalans i el govern de la Unió Liberal fou una situació probablement temporal i circumscrita als primers temps del gabinet O'Donnell. Amb el pas dels anys, la relació s'anà desgastant. No s'aconseguí acabar definitivament amb un model d'ordre públic excepcional, no es pogué canviar l'organització centralista per una que dotés de més poder a les institucions locals i provincials i tampoc no es pogué transformar un sistema electoral que dificultava l'expressió de la diversitat ideològica existent al Principat. Això suposà el que Borja de Riquer ha definit com una triple frustració per part de les elits polítiques catalanes: civilista, federal i democràtica.¹⁴⁴² Davant d'aquest desencís, l'autor apunta a una reacció política diversa, que anà des del replegament polític dels sectors

¹⁴³⁹ Vegin la intervenció d'Ángel María Paz Membiela al Congrés, el 18-3-1859 (DSC: legislatura 1859, pp. 1994-1997), o consultin també «Cortes», *El Clamor Público* núm. 4502 (19-3-1859), pp. 1-2.

¹⁴⁴⁰ Vegin Josep FONTANA, *La formació d'una identitat...*, pp. 288-289. En aquest sentit, consultin també Antón COSTAS, «El librecambio, la industrialización...».

¹⁴⁴¹ «Acta de la comissió de Fàbriques, Barcelona, 23-5-1861», Llibres d'actes, Volum V, Fons Comissió de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

¹⁴⁴² Borja de RIQUER, «Pròleg: la imposició del model centralista a la Catalunya del XIX o la frustració democràtica, civilista i federal», a Manel RISQUES CORBELLA, *El govern civil...*, pp. IX-XVI.

conservadors, passant pel conformisme pragmàtic o el victimisme, fins a la via insurreccional dels més radicals.¹⁴⁴³

El cert és que les conspiracions que havien de culminar amb la revolta de 1868, en comptes d'unir l'oposició al Partit Moderat, com succeí arreu de l'Estat, generaren desconfiances entre els polítics catalans. D'una banda, els dirigents del Partit Democràtic a Catalunya, com Francesc Pi i Margall, recelaven del lideratge de Joan Prim i dels sectors més conservadors del Partit Progressista en les intrigues revolucionàries. Aquestes circumstàncies es produïren especialment després de l'experiència de 1854, que en comptes de transformar amb profunditat la realitat social i política havia suposat als ulls dels sectors més radicals un simple canvi de noms de dirigents polítics. Això no significà que representants d'aquestes dues formacions no col·laboressin plegats, però quan ho feren la desconfiança entre si augmentà. Per exemple, a l'estiu de 1867 es gestà un rellevant moviment insurreccional a Catalunya, però Prim se'n desentengué pel caràcter civil de la revolta, de manera que demòcrates i republicans sortiren refermats en la sensació que el militar reusenc i els dirigents del Partit Progressista suposaven més un llast per a la revolució que no un estímul.¹⁴⁴⁴ D'altra banda, aquesta sensació de desconfiança s'estengué entre bona part de la població, desitjosa de canvis polítics i socials substancials que la revolta de 1854 no havia propiciat i que el règim isabelí tampoc no havia dut a terme.

A aquestes desavinences internes caldria afegir-hi el desencís que la major part de polítics catalans sentien envers el règim isabelí i la desconfiança que tenien de veure un canvi polític que realment impliqués una transformació substancial. Possiblement per aquest desencant generalitzat entre els catalans, a excepció d'un grup de dirigents polítics encapçalats per Joan Prim, la recepció de la revolució de 1868 fou de les més tardanes. Tant és així, que si Juan Bautista Topete va fer pública la primera proclama de revolta a Cádiz, el 17 de setembre, i en els dies següents el moviment es va anar estenent, Catalunya i Barcelona al capdavant no s'incorporarien a la revolta fins a final de mes. Ho feren quan la major part de l'Estat ja estava alçat en armes¹⁴⁴⁵ i la victòria dels amotinats s'albirava incontestable després que les tropes fidels a Isabel II havien estat derrotades en la batalla d'Alcolea del 28 de setembre.

¹⁴⁴³ Borja de RIQUER, «Les relacions Catalunya-Espanya...».

¹⁴⁴⁴ Josep FONTANA, *La fi de l'Antic Règim...*, pp. 336-345.

¹⁴⁴⁵ Marició JANUÉ i MIRET, *La Junta revolucionària de Barcelona de l'any 1868*, Barcelona, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 1992, pp. 17-20.

Malgrat aquest retard, la participació catalana en la revolta s'acompanyà de l'anhel de canvi. Com ha identificat Josep Pich, hi havia un desig generalitzat de transformacions profundes en el sistema polític i institucional espanyol en la revolució de 1868 a Barcelona.¹⁴⁴⁶ Es tractava de la visualització de les demandes polítiques que s'havien frustrat en les darreres dècades. Tot plegat desembocà, ja al Sexenni Democràtic, en l'intent més important de reformar l'Estat en un sentit descentralitzador, que en opinió de Borja de Riquer s'acompanyà del primer debat polític obert sobre el lloc que Catalunya i els catalans havien de tenir dins del nou règim democràtic espanyol.¹⁴⁴⁷ Però aquesta ja és una altra discussió que aquí no pertoca abordar.

¹⁴⁴⁶ Josep PICH i MITJANA, «Juntas, tertulias, y conspiración en la crisis del régimen isabelino. El caso de la ciudad de Barcelona, 1867-1868», *Hispania*, LXIV/2, núm. 17 (2004), pp.689-710.

¹⁴⁴⁷ Borja de RIQUER, «Una revolució sense demòcrates?», a Marició JANUÉ i MIRET, *Els polítics en temps de revolució: La vida política a Barcelona durant el Sexenni revolucionari (1868-1873)*, Vic, Eumo, 2002, pp. 9-20.

14.- Summary

In this investigation I have worked on parliamentarism during the Moderate Decade (1843-54), with the deputies elected by the Catalan electoral districts as my subject of study. The aim of the analysis is to understand the relationship between Catalan and Spanish politicians at that time and how the former's conception of territorial sovereignty fit into the Spanish liberal State. The historiography has traditionally identified the diverse social and economic profile as a central aspect of these interactions – that is, between an industrialised Catalonia and a predominantly agricultural Spanish state. This singularity determined that the Catalan political and economic elites demanded an administration in accordance with the reality they lived. I have taken this perspective into account, as well as considering more recent contributions that have highlighted the Catalan ideological diversity, likewise emphasising the political projects that were formulated from the particular Catalan political tradition with the aim of having an influence in the Spanish territorial organisation. For this reason, Catalan parliamentary action has been explored by focusing on both coordinated and opposed strategies. I have also considered the response of the Spanish public opinion to such actions.

Methodologically, I have used language to analyse some of the episodes evaluated. From the theoretical basis of Critical Discourse Analysis (CDA) I have examined the use of language as an instrument used by politicians to maintain relations of supremacy and political power. That is, as a mechanism that reflected hegemonic visions of a topic or reproduced relations of subordination. For instance, it worked as a way to show unanimity regarding the economic prohibitionist policy among the Catalan deputies, but also as an instrument to reject their proposals – arguing that they did not respond to the general interest of the whole nation.

Exploring the relationship between Catalan and Spanish politicians was not the only objective of this investigation, despite being the most important one. In fact, I have also paid attention to the electoral dynamics and the way in which Catalonia fit into the Spanish and European liberal model. I have also studied the role that the politicians developed from a representative point of view. In other words, how deputies acted to represent the interests of the electorate, as well as the contact they established in order to respect voters' wishes.

First of all, I have introduced the common profile of the representatives studied; both from a prosopographical point of view and by analysing their motives for

becoming politicians. Concerning the first point, I have tried to demonstrate the main characteristics of those politicians. Thus, I have shown that the age of entry into the parliament was comparable to other European countries: at around forty years old. Consequently, deputies were usually middle aged by the time they had developed their political careers. In terms of their socio-professional status, the prevalence of rentiers is noticeable, which is similar to the profile of the Spanish Members of Parliament (MPs). At the same time, one in every four was a trader or businessman, which explains the repeated demands for industrial protection. This distinctive socio-economic profile contrasted with the rest of the Spanish Congress, which had far fewer businessmen and traders among its members.

In addition, I should also emphasise that most of the MPs studied were born in Catalonia. When this was not the case, they acted primarily as representatives on behalf of the Catalan districts. This trend enables a better understanding of the phenomenon of *cunierismo*. Instead of being a phenomenon that had nothing to do with the benefit of the district, it has appeared as a more deeply rooted experience, which was involved in a network of local interests. Indeed, it proves the importance of the regional elites in managing the political power at the local level. From time to time they acted with autonomy from the guidelines of the central power.

Regarding the reasons to compete for a seat in the parliament, I have identified personal enrichment as one of the main motivations. This was either through financial compensation, especially by industrial corporations, or as a means to improve the social and economic situation, not to mention the possibility to use the position for one's own businesses. That is, to profit from the circumstances. Another good reason to become a deputy was the opportunity it presented to get into the parliamentary institutions, so as to take part in political decisions. At that moment, ideology was not a priority, taken into account the repression the moderates directed at their opponents. Progressives and democrats could hardly be represented in the parliamentary institutions. Their presence was hampered by the moderates, who repressed them. As a result, the ideological debate did not always emerge clearly. However, ideology cannot be considered as an entirely irrelevant factor. To be aligned in a concrete political party mostly depended on everyone's beliefs. At the same time, political militancy within one or another party was not only a matter of ideology, but also a decision concerning personal affinities or friendship. That meant relationships were often governed by interested contacts and/or exchanges of favours.

In this lucrative vision of politics, one of the main implications of the electorate's vote must be introduced: it emerged as a consequence of the political repression, which did not easily enable other expressions of the vote, such as an ideological one. It is likely that the difficulty in developing an ideological debate obstructed both high levels of participation in a diverse political society which was repressed, and also the emergence of a distinctive ideological vote. In fact, the behaviour of the voters was still largely influenced by the community, while individual choice did not play an important role in the decision. The government's power over the elections and the pressure of the authorities in general tends to confirm a consensus in the voting decision among the community. Nevertheless, the government's interests were not always so readily accepted by voters. Local elites played a crucial role in this resolution and they could interfere in the process in certain ways. Apart from this kind of vote, other forms of persuasion must be considered. For instance, a personal one –through great personalities or the district's renowned men. In this case, the proximity facilitated personal relationships between the candidate and the voter and probably the exchange of favours as well.

Besides looking at voting, I have also explored politics during liberalism from other perspectives. For instance, I have analysed the conception of politics that liberal MPs had. Liberal political vision identified citizenship with certain capacities, both economic and intellectual. Citizens were owners, as its economic competence enabled them to act with autonomy. Since only a small part of society fulfilled those requirements, as they were aptitudes the rest of the population did not have, they offered them to the whole population. Consequently, as politicians they guided the entire society. On the other hand, I have remarked on the different possibilities for participation that women and men without the right to vote could use in order to take part in politics, despite being excluded from elections. For instance, men without the right to vote tried to take part in provincial committees organised by each political party. In these committees, both electors and non-electors debated who should represent them. At that time, women did not have such opportunities to be engaged in politics, but they also continued acting as a politicised group – for instance, by taking part in worker's organisations.

Having obtained an overview of the Catalan deputies' profile and a general perspective of the different visions of politics, I paid attention to the electoral process. The elections were characterised by the interference of governments with the results.

Therefore, I wanted to evaluate the implementation of this model in the Catalan districts. There, and thanks to the intimidation certain authorities exerted on voters, moderate politicians who supported the government comfortably dominated the elections. In fact, the government's support was practically indispensable to win the elections. Otherwise, the candidate required the assistance of the local authorities, the loyalty of influential voters, or the protection of other relevant organisations – such as the industrial corporations. On the contrary, the impact of the government's meddling thwarted the victory. Thus, an electoral debt was instituted, which involved compensation for the cooperation. In return, the politician sometimes acted in the parliament on the behalf of their supporters.

Consequently, the electoral debt arbitrated the elections and it also played a significant role in order to resolve the final results. Therefore, a possible electoral dispute, which could enable the defeat of the government's candidates, used to concern an exchange of favours. Conversely, it was almost impossible to win because of the government's involvement. As local elites did not always cater to the central authorities' preferences, spaces of negotiation appeared. It was precisely in these spaces that the opposition could emerge and fight for a seat in the parliament. They also permitted political discussion, disunity and a challenge to the government's domain. In fact, local rivalries commonly emerged as a consequence of personal interests rather than as a result of ideological differences.

In the Catalan districts, these differences were reflected within the MPs elected, who revealed a significant political diversity. Although the prominence of the moderates has been verified among the Catalan representatives, a much wider political diversity existed. There was a solid presence of politicians from the Progressive Party, a non-negligible existence of the moderate industrial opposition and progressive moderates, not to mention some democrats. All this political opposition together did not even reach half of the representatives elected in Catalonia, except on rare occasions. That was the case in 1851, when government supporters numbered only 12, while progressives had 10 representatives, democrats had 3, moderate progressives had 2 and moderates of the opposition had 3. Catalan districts did display a different political reality, which was only silenced or reduced by the strategies of the government.

However, citizenship was not depoliticised. In fact, there was enough evidence of a certain objection in the Catalan districts to the government's interference in the elections. Undoubtedly, the solid presence of the electoral confrontation proves this

since in most elections two or more candidates took part of the electoral contest in every district. Furthermore, industrialist moderate opposition candidates and industrial coalitions or progressive-democratic opposition in Barcelona city were other examples of this tendency. In fact, this distinctive political profile of the Catalan politicians was also characterised by a low participation compared to the Spanish average. This tendency was especially remarkable in the province of Barcelona. Although participation increased over the years, it never reached the Spanish average, except for in the province of Lleida. It is possible to explain this situation as the outcome of dissatisfaction and frustration. Within a plural political society, men with the right to vote whose ideology was not aligned with the moderates of the government, frequently decided not to participate. They resigned themselves, as their vote was not decisive.

After all, this political reply did not lead to a defiant electoral methodology. Actually, I have tried to show how representatives from all ideologies adopted the same dishonest methods to win. Even the democrats put pressure on the electorate, despite its political discourse –they defended a distinctive model with independent and participative citizens. Perhaps these circumstances can be explained due to the influence of the moderate governments. The opposition could only be successful on the condition that they used similar strategies. Otherwise, their chances were reduced. On the other hand, the substantial reduction of electoral protests during the Progressive Biennium (1854-56) suggests that the fraudulent methods were previously used by Progressive and Democrat politicians in order to secure victory. All in all, it is a hypothesis that requires a deeper investigation.

Once elected, MPs were supposed to attend the parliamentary sessions. I have tried to examine this behaviour so as to evaluate their implication in the responsibility and the significance they gave to the position. I have begun to explore the loyalty of the politicians to their duty. That is, to calculate the attendance or absence of deputies at the lower house's sessions, as well as their continuity in the post. The lack of permanence, stated by the data analysed, shows a common pattern. From the reactionary moderates to democrats, despite the contradictions between discourse and action, all of them had a poor attendance at the parliament. They were not worried about absenteeism. These circumstances corroborate a perception of the deputy as a trust or a service they did on behalf of the whole population. So, it was not yet internalised as a public responsibility.

I have also studied the type of representation. On this subject, I have inspected the relationships between politicians and voters, considering the influence electors could

have had. Letters, press reports and of course the vote have been identified as different forms of power and control of the deputy by the electorate. The reiterative absence of some politicians caused some voters and corporations, either through letters or through the press, to curb absenteeism. Indeed, remarkably, they succeeded. Consequently, I have shown the way these methods could be effective in order to restrain deputies unconcerned with their task. Without straying from the question, I have also focused on accountability. That is, the phenomenon that responds to the capacity of a representative to please its electorate through his action. It is noteworthy that not only were the democrats and republicans regularly in touch with their voters, but also the moderates and progressives. So they attempted to satisfy them as well. After all, this behaviour could have been extended to all liberal politicians. There is indicative evidence of speeches made under the pressure of voters, who sent persistent letters.

Another element to consider regarding representation is the type of activity deputies performed, in terms of the relationship they had with the electorate. That is, if they proceeded to follow the instructions received precisely – an imperative mandate – or if they had more freedom – a representative mandate. It has often been assumed that the prevailing of territorial interests responded to an imperative mandate, whereas an attitude benefiting national concerns was linked to a representative mandate. In fact, neither was the vindication of national interests incompatible with territorial matters, nor was the imperative mandate solely inferable from MPs acting on behalf of the district they represented. As I have described, the contraction of the electoral debt implied the permanence of the imperative mandate, a mechanical representation linked to the orders received. For example, when a candidate was aligned with the government he always voted in the same direction, and thus he held an imperative mandate. That occurred when the impact of the government's influence was so strong as to reduce the electorate's significance.

Indeed, it was not so easy to distinguish one proceeding from the other. Ministerial MPs could act in response to an imperative mandate, but also intervened in national affairs. On the other hand, politicians who acted on behalf of territorial interests could also combine national and territorial interests –on the whole, they did it all; as well as integrating both types of representation. Industrialist politicians could defend manufacturer's interests, but some of them did so with a representative mandate. That is, they did not always follow the industrialist corporations' wishes. For this reason, at that time it was not so easy to distinguish both behaviours. It was a changing time in

which old practices mingled with new ones. Representative mandate did exist, but this behaviour was still uncommon and not strong enough. It only gained visibility over the years.

The profusion of factors also seemed to operate in the decision of voting in the lower house. The main perception led to a *clientelist* model. In other words, it led to a practice of exchanging favours, particularly with public servants and ambitious men. This kind of loyalty facilitated job promotion. Provided that they always voted for the government, the opportunities to progress within the administration increased. When someone could not ascend, they could at least expect to maintain the same political and socio-economic status as long as their political party/faction was in the government. If this was not the case, the alternative was to change political affiliation. Then, the vote was used as a good to exchange. In any case, such behaviour was not the only explanation for the vote in the parliament. Suffrage also has to be considered from a more complex perspective, involving other important elements, such as the force of the electorate, the influence of political parties, the impact of the government majority or even ideology.

On the other hand, I have also concentrated on the Catalan deputies' parliamentary activity. I have paid attention to the main events of the decade, as well as evaluating the issues that aroused general interest and, consequently, triggered their coordination. To begin with the first point, I identified disunion among the Catalan representatives. The issues related to the general interest of the nation used to divide those politicians, who were inclined to give their support to the party or faction to which they felt closest. The approval of the Constitution of 1845 is one of the most recognisable examples, owing to the fact that moderates were practically the only party represented in the Congress. However, political factions emerged and Catalan representatives were also divided into reactionaries, doctrinarians, and a more progressive wing –the puritans. This disunion was so significant that it caused distrust, particularly between reactionaries from Lleida and some puritans from Barcelona.

The position of the Catalan representatives was not altered by most of the major events of the decade. In particular, the moderates were divided into different political factions, whereas progressives and democrats used to accommodate positions in order to build a common front against moderates. This was the picture in 1848, when the revolutionary events alienated the most advanced political positions against the conservative ones. All in all, I have focused on language to measure the role of Catalan

MPs during those moments. They remained mostly silent, and very few of them regularly took part in debates related to the State's main issues. Those that did were generally prominent personalities of a certain political party or faction. The significance of silence in respect to these matters is even more important than the language used and it is also indicative of the limited role those politicians had within the Spanish parliament.

In contrast to this internal division, Catalan politicians joined together in 1849 against the tariff reform law, mainly due to the industrial corporations' pressure. In some ways, there was a general consensus once again against Bravo Murillo's constitutional reform. He had a restrictive view of the liberal state, and on the whole most Catalan deputies were against his reform of the Constitution: doctrinaire moderates, progressive moderates, industrial moderates, progressives and democrats. Only the most reactionary moderates remained loyal to Bravo Murillo's government and to the last moderate governments of the decade.

This coordinated action by most of the representatives of the Catalan districts, regardless of their political affiliation, was especially discernible when it came to some specific topics, such as a protectionist political economy, voluntary military recruitment, a will for further investments in infrastructures, or a desire for a less aggressive fiscal system. This union was driven especially by the industrial corporations. They wanted to ensure their industrial interests in the parliamentary chambers. Initially, these organisations put pressure on the deputies of Barcelona's province. However, over the years they achieved union among all representatives from the Catalan provinces. They tried to set the agenda of those deputies; however it is important to stress that this unity, known as *Diputació catalana* (Catalan Council), had its own dynamics. First, it had historic origins, regardless of the industrial corporations' influence, and it continued beyond the Moderate Decade. Second, the purposes of the union went beyond industrial protection, as has already been mentioned. Finally, differences between the corporations' desires and the action of Catalan MPs emerged.

All in all, the majority of those politicians assumed that a protectionist political economy was a beneficial measure for the whole Catalan territory. It was not an artificial reality, since a great proportion of the Catalan economy – mainly, but not only, in Barcelona– of the time was based in the textile industry. This point of view was reflected through a recognisable speech, which predicated the protection of the industry as a benefit for the whole of Spain. That is, the discourse was presented with an explicit

Spanish identification, with the aim to extend the industry towards the nation and achieve industrial interests were seen as national, not solely Catalan. In the end, this strategy failed and this economic sector was mainly perceived as a Catalan question.

Indeed, the Catalan Council's experience revealed a limited success. Its pressure had an influence in the Spanish Government so as to obtain debt forgiveness –regarding military recruitment– or to change the first version of the 1849 tariff law. However, its triumph was not structural. Unity among Catalan politicians accomplished some conjectural resolutions, but it could neither introduce a decentralised infrastructure policy nor impede the imposition of a non-voluntary military recruitment. In the end, the action of the Catalan Council represented a struggle in order not to lose some legislation that had already existed before, such as a voluntary military recruitment or a more restricted tariff law.

Moreover, most MPs of the Catalan districts rejected an arbitrary use of violence to control public order. Although they saw it as necessary on some occasions, they believed a systematic use of these measures did not solve the problem. Their will was not social reform; they only wanted to stop social protests in order to ensure the best social and economic environment for business and property. Besides, they were opposed to the legal uniformity moderate authorities wanted to introduce. Conversely, they were in favour of the Catalan legal tradition, considering it to be better adapted to their socio-economic reality. Although these measures and the difficulty to intervene in the control of the public order created distance between Catalan elites and the government, the circumstances were quite different concerning liberal society's perception. In relation to rights and freedom of the population, as well as religious issues, Catalan politicians were divided into factions or political parties, as were most of the Spanish deputies.

In the end, the problem of comprehension between Catalan and Spanish political elites was a matter regarding territorial sovereignty. On the whole, the Spanish liberal authorities believed centralism and legislative uniformity were the best options to preserve unity and the equality among citizens and the various territories of the monarchy. By contrast, representatives of the Catalan districts thought that the State should integrate the diversity of legislative systems, as well as give greater capacities to provincial institutions, since they better represented territorial interests.

The Catalan Council emerged from this context, although it was not the only organisation to highlight the dissatisfaction with the centralist dynamics –the Galician

Council being an example. All in all, these groups did not become defiant platforms against the established institutions. After all, its components neither abandoned their political parties nor voted with autonomy. Only the Catalan moderates used to vote with autonomy from the government, and only then when industrial issues arose.

These kinds of actions aroused misgivings within the government. In fact, I have distinguished the autonomous vote within Catalan moderates as one of the three main issues to provoke criticism among the public opinion and the Spanish politicians. The prohibitionist economic policy and demands concerning industrial matters also activated criticism, especially among free-trade sectors, which were embedded in Madrid and parts of Andalucía. There were also rejected demands that were understood as particular Catalan benefits, rather than for the whole nation. These dynamics need to be understood not as a unique Catalan attribute, but as an inference from the hegemonic liberal way of thinking, which expressed through language the principle of territorial equality. Therefore, requests which did not fit in this argumentation were automatically rejected, while claims that wanted to succeed adopted this line of reasoning. Otherwise, they were not taken into account.

This reality became especially evident in the context of the 1848-49 crisis, when the final climax of the *Matiner's War* occurred simultaneously with the Catalan union against the new tariff law and the dramatic effects of the social and economic international crisis. The arguments against Catalan demands –principally the maintaining of the protectionist economic policy and measures to stimulate employment– were not new. However, the tension of the moment motivated a reproachful emotional language. Catalans were accused of being selfish, for instance. Those episodes were rare, but they allow a perception to emerge of a distinctive Catalan socio-political reality that clearly differed from the rest.

15.- Conclusions

As it has been described, the manner in which the discourse is presented expresses the conditions in which the action will occur. Therefore, it enables a certain way of showing reality. That does not necessarily mean that language can build a new experience without any correspondence with the real world, but it helps to present a coherent reality from a particular point of view. In this research I have tried to show how the agreement between industrial corporations and Catalan MPs during the first half of the nineteenth century progressively facilitated the emergence of an industrialist discourse, which fostered the union of all the political representatives of the Catalan districts around its vindication. As I have emphasised through the data, the manufacturing sector had a relevant presence across Catalonia and in particular in Barcelona and its surroundings. Consequently, the rise of this procedure came not from an artificial reality, but establishing an industrialist discourse facilitated unity from Barcelona's leadership. So, the textile industry and its interests, such as an economic prohibitionist policy that evolved towards protectionism, appeared in the language of politicians as a Catalan claim in which all the political representatives of the Catalan districts concurred.

This strategy had some success, as the industrialist point of view became hegemonic in mid-nineteenth century Catalan politics. Behind these demands were even the representatives of districts with a significant agricultural weight, such as those from the province of Lleida or others from some districts of Girona, as well as *cuneros*. They were supposed to have no connection with the districts they represented, but in reality this was not the case and they corresponded to the concerns of their voters. This position of power that supported the dominance of the industrialist discourse prevented the appearance of opinions that if they were not opposed to industrialist points of view were at least critical of them: they disapproved of the internal hegemony that hindered the manifestation of other positions. Few men expressed their criticism. Narcís Fages de Romà, from the district of Figueres, was one of those who called for more attention for the interests of landowners with roots in the area, and less priority to the industry.

The attempt to turn the industrial cause into an issue of the whole Spanish population proved to be less successful. The discursive strategy, which sought to erase the Catalan association of any demand linked to the textile sector and to add a Spanish connection to this claim, did not obtain the same results. The will to modernise Spain, making the industrial cause a basis of the Spanish economic model, failed both in reality

and in language. In fact, despite various attempts to implement the textile industry throughout the Spanish territory, these actions were ineffective –not only for the difficulties found in being received in a Spanish economy dominated by agriculture and fearful of a more socially and economically complex society, but also for the increasing unwillingness of manufacturers and industrial corporations for applying this strategy, especially after perceiving the difficulties to extend the industrial discourse in liberal Spain.

With regard to language, the political and social domain that supposed the principle of territorial equity, which had to guarantee equality between citizens and territories, prevented the assimilation of the industry as a Spanish element, particularly because the textile industry was concentrated mainly in Catalonia. Therefore, it was perceived as a peculiarity of that area. As a particular concern, the economic measures which promoted its progress were perceived only as a Catalan benefit and not as a gain for the whole nation.

Thus, the strategy of Spain's modernisation, which had been identified by Jaume Vicens Vives and later followed by some of the historiography, failed. It was not only the incapacity of extending the industry and converting the industrial cause into a Spanish claim, but also the difficulties Catalan politicians experienced in their efforts to influence the political institutions. In this sense, the hypothesis formulated at the beginning of this investigation has been confirmed. So, the Catalan difficulties in having an influence in the State's institutions, which generated a sense of being neglected, have been described. However, this feeling appeared beyond just the prevailing interests of the agricultural sectors within the institutions, the logic of power that then dominated liberal Spain was significant too: centralism and legislative uniformity as guarantors of equal citizenship. The political hegemony of these axioms, often articulated under the expression of general interest, automatically condemned to rejection all formulations which demanded respect for particular laws or which appealed for a more decentralised sovereignty's territorial distribution.

As a consequence of this argumentation, the Catalan project for liberal Spain was not taken into account as it was being formulated from a secondary position. The prevalence in the language of the territorial equality condemned most of the Catalan requests to a position of domination and, therefore, to be rejected. The protection of the industry, voluntary military recruitment or the respect for the Catalan civil code, among other demands, were perceived as particular requests, which collided with the

hegemonic point of view. But it was not only the language, but also the silence which reveals the feeling of being unattended among most of the Catalan politicians. It is not surprising that a significant part of them did not intervene in the parliament, despite being there for years.

The difficulties to have an influence in political institutions caused a gradual withdrawal among Catalan economic elites and a sensation of inattention among Catalan politicians. Yet, these situations cannot be interpreted as an end to the desire to have significance in the parliamentary institutions. On the contrary, there was a diversification strategy that went beyond the attempt to modernise liberal Spain through the implementation of the textile industry. If this aspect could be reduced, other strategies appeared towards the same objective, such as the strengthening of extra-parliamentary meetings with members of the government and principally the promotion of the union among all the political representatives of the Catalan districts, the so called Catalan Council.

The Catalan Council was not created as a means to change the state's model of organisation. More than this aim, it was born as a consequence of the feeling of being neglected. Thus, it became a resource for strengthening the internal positions that generated consensus among Catalan politicians in relation to matters concerning Catalan interests, such as a decentralised infrastructure's plan of construction policy or protection for the textile industry. This platform allowed a greater visibility of the Catalan interests and points of view in the lower house. But in particular, this union could increase the possibilities to influence the government's decisions and therefore take into account Catalan demands. In fact, a more or less structured union among Catalan MPs had appeared at the beginning of liberalism. During the Moderate Decade the Catalan Council achieved some goals, since its existence put pressure on some of the government's resolutions. For instance, it was decisive in changing the 1849 tariff law and for maintaining some crucial prohibitions for the survival of the textile industry. Its intervention to obtain debt forgiveness – regarding the military recruitment tax– in 1852 was also definitive. In return, the debt had to be invested in the construction of roads.

In the end, the action of the Catalan Council could not change the direction of the government's policies. That is, it was not able to modify the general conception of Spanish politics. It was unsuccessful in stopping a military recruitment based on a draw system; likewise it could not implement a decentralised system in infrastructure

construction. Finally, it could not impose an economic policy that was agreeable to Catalan industrialists. It achieved, therefore, only transitory resolutions, but not structural modifications of the centralised political system. They were small victories, not substantial changes.

Thus, the key issue for the relationships between the Catalan and the Spanish politicians was the problem of divergent political models. If the dominant system in liberal Spain had a centralised structure, the politicians of the Catalan districts demanded a more decentralised organisation. It was identified with the Catalan constitutional tradition and demanded a distribution of sovereignty that was not concentrated in limited institutions of political power. On the contrary, they required more autonomy for provincial and municipal institutions. If in the whole Spanish monarchy this decentralised model was linked to the most advanced sectors of liberalism, in Catalonia it was a broad point of view, which also involved the reactionaries and moderate liberals, such as Francesc Perpinjà, Tomàs Illa and Ramon Martí d'Eixalà, among many others. They understood that this type of sovereignty distribution would allow Catalan political elites to have more influence over political decisions compared to a centralised state. In the provincial councils, resolutions ought to respond to provincial politicians' concerns, who were supposed to be more familiar with the Catalan reality.

Indeed, the Catalan socio-economic particularity emerged as one of the main issues Spanish observers noticed, as well as being one of the major elements of discord between Catalan and Spanish political elites. Industry generated many social tensions as a consequence of the presence of workers' struggles for better living conditions. This reality appeared in particular in Catalonia and raised fears from the more conservative Spanish political sectors, since they perceived industry as beyond a Catalan particularity. They were wary of an economic sector that could transform the Spanish social composition and therefore led to social and political tensions, such as those occurring in Catalonia.

For this reason, the government's response to the Catalan social conflicts was that of systematic repression and the unceasing use of the state of emergency as the most suitable measure to control the persistent political and social upheavals that Catalonia experienced. The adoption of extraordinary measures responded to the usual procedure followed by the moderate leaders in conflict resolutions. The state's response concerned the effects of the problem, but not their roots. Either out of fear or unwillingness they

did not want to manage them. That implied that protests could be temporarily controlled, but the conflict itself was not resolved. Initially, Catalan political and economic elites agreed on the use of repression, but over the years they disapproved of this measure, which only led to a dead end and did not offer any alternative to oppression.

The political representatives of the Catalan districts desired a major control in the management of the social problems, while they understood –forced by the pressure of workers– that spaces for dialogue needed to be provided. The dominant position did not offer a path for social reform, which was only represented by the most advanced sectors of liberalism and at that time they were repressed and only a minority had access to political institutions. All in all, Catalan elites were compelled to propose some measures to improve the living conditions of workers, as a consequence of their repercussion. Undoubtedly, it was a position that wanted control and domination over the employees. Analysing language has been essential in revealing that most of the Catalan politicians of the Moderate Decade rarely referred to workers and when they did it was as a threat to the public order. They threatened the government with massive unemployment and upheavals in order to demand measures to promote industry. Therefore, the petitions politicians made for improving workers' living conditions usually appeared not as an aim in themselves, but as a strategy to safeguard industry, property, social control and public order.

The Catalan distinction between a Spain that pretended to be uniform was not only confined to social problems. The language and cultural differences were also significant. The use of Castilian by the Catalan representatives, often distinguished in the Parliament with a Catalan accent, frequently aroused ridicule and disapproval. This was a reality, it must be said, which not only concerned Catalans. In fact, it was easily extended to all those politicians who did not have Castilian as their mother tongue and thus had problems expressing themselves fluently in that language. The result was that many of them often remained silent. These circumstances did not prevent them from making a career in the administration, but they had more difficulties than the politicians who habitually used Castilian.

Finally, the other major distinction of the Catalan reality in the liberal Spain was the existence of its own political profile within the Spanish electoral and parliamentary dynamics. Given the absolute majority that moderate governments continued to reach throughout the Moderate Decade, usually getting between 60% and 90% of the seats, it

becomes difficult to think that the ideological diversity of the Catalan districts of the time appeared with the same vigour in other districts of the monarchy. However, nothing can be dismissed, given the Galician example, which also seemed to exhibit a minimum ideological diversity beyond the moderate predominance. But above all, this possibility cannot be ignored, since a major gap in the historiography exists in relation to political militancy in the mid-nineteenth century. I am sure that further investigation in this field regarding Isabel II's reign will reveal additional nuances than those known so far. Consequently, the districts with a prevalence of the Progressive Party, the Democratic Party, the most conservative ones or those with a major influence of the progressive moderates will be identified.

In any case, moderate governments encountered serious difficulties in Catalan districts for gaining the vast majorities achieved in the rest of the monarchy. In fact, in some cases, though rare, such as in the general election of 1851, the opposition had the majority and the government's candidates had to be content with a simple majority (12 out of 30 deputies). Throughout the Moderate Decade, the Progressive Party displayed a very strong base in Catalonia, to the point that around one fifth of the deputies elected came from this political party. Progressive moderates and moderates from the opposition –especially industrialists– also revealed prominent roots in Catalan districts, ranging around one sixth of the politicians voted. Not to mention the Democratic Party, which had one of its main strongholds in Catalonia. Unsurprisingly, in 1850 one of the only two deputies this political party obtained was chosen from there and in 1851 three out of seven. That is, in both cases, about 50% of its members were chosen in Catalonia.

This political diversity, concerning the emergence of democratic positions, has been described by Guy Thomson as the birth of modern politics in Spain. From the idea of political modernisation identified by Eugen Weber, he assumes a model which supposes a general extension of politics among the whole society. Therefore, it was not only a political action, which exclusively concerned notables, but also expanded to other social groups and even involved rural areas. Thomson applies this perspective in the surroundings of Loja (Andalucía) during the years preceding and following the 1861 democratic revolt, and he identifies an active citizenship, which involved broader social sectors, and the breakdown of the traditional liberal political parties.¹⁴⁴⁸

¹⁴⁴⁸ Guy THOMSON, *The Birth of modern politics in Spain: Democracy, Association and Revolution, 1854-75*, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2010.

Perhaps, it would be suitable to examine the appropriateness of this theory to the Catalan districts during the Moderate Decade. Certainly, the Catalan politics of the time, like Spanish politics in general, were conditioned to moderate repression and censorship, which prevented a general extension of politics among the whole society. Although politics mostly remained confined to notables, in the Catalan districts a wide variety of political trends appeared with a broad social expansion of liberal advanced ideas. Besides, it has been shown that popular sectors also struggled to participate in politics, despite the fact that most of them could not vote. Indeed, the proliferation of advanced liberal politicians and democrats was one of the strongest in liberal Spain, but the moderates' governments repressed those voices, which had had more importance at the beginning of the 1840s. Therefore, if modern politics had not yet appeared in Catalonia during the Moderate Decade, its fundamentals can be identified, which could be expressed with more freedom in the Liberal Biennium (1854-56) and after the Revolution of 1868.

To deal with politics in Catalonia in the mid-nineteenth century implied a challenge for the governments. They had to deal with insubordinate local elites, whose preferences did not always correspond with the government's desires. It was not only that most *cuneros* deputies connected with the wishes of the electorate. That could be a general phenomenon. It was in fact a distinct society, with its own social, cultural and economic particularities, which conformed to a specific political reality with a great diversity of ideologies. The electoral strategies that moderate governments used to win the elections were not always successful. Catalan society seemed to be more politicised, since more than two thirds of the elections had two or more candidates, while that only occurred in less than the half of the districts in the Spanish 1853 general elections. This will to participate could also explain the lower participation in the elections with respect to the average. When moderate governments could impose their candidates, less people voted and some politicians removed their candidacy. On the contrary, when different ideological politicians had a chance to win, participation increased. So, it seems that the lower mobilisation can be explained as an outcome of dissatisfaction. That is, the imposition of moderate candidates produced grievances among Catalan electors, and so they voted less.

All in all, despite being small, there was a space for negotiation, in the elections, between governments and local elites. In the Catalan districts this can be seen in the results, since there was an important challenge to the government's supremacy. This

Catalan singularity caused discontentment among the political rulers. In addition to social matters, resistance to legal uniformity and adversities found in the general election to ensure large majorities of government's candidates, Catalan politicians also acted with autonomy after the general elections, in the parliament. There, all deputies from the Catalan districts joined in the Catalan Council in order to protect industrial issues and problems concerning Catalonian interests. In addressing these matters, the deputies usually acted independently of their political parties' positions. This autonomous behaviour was not welcomed by the government, especially within moderate pro-government deputies. Thus any autonomous vote was disapproved of –especially those regarding key issues for the government's survival, such as the discussion of the annual budgets, the election of the lower house's president or the approval of the Crown's opening discourse, among others. So, an independent vote in these matters did not go unnoticed among the leaders. On the contrary, they censured it.

This kind of platform, such as the Catalan council, was not only restricted to the Catalan experience. The Catalan council was perhaps the only organisation with an autonomous vote among moderate pro-government deputies, mostly circumscribed to the discussion of economic and industrial issues. However, similar practices of unity are detected between members of the same province. They presented amendments, dissenting votes, interventions to make requests to the government or petitions articulated through extra-parliamentary meetings. The majority of the matters concerned economic and infrastructural aspects, but not exclusively. Yet, these organisations hardly involved an autonomous vote from the government. That was rather uncommon. The Catalan case is possibly the most remarkable one, despite the fact that in general their autonomous actions in voting were generally constrained in the field of industrial protection. When it was not, the moderate pro-government deputies used to vote with the majority, although they could discuss certain decisions in respect to public order policy, military recruitment, or taxation. Consequently, they developed as complementary spaces to political parties.

After all, if coordination between politicians of certain territories appeared it was because of the centralist dynamics, which prevailed in political parties. So, within them it was problematic to formulate some petitions related to the interests of the districts. In other words, the way political parties operated did not leave much space for these particular actions. Consequently, they preferred to establish alternative spaces to express these requests. Ultimately, it was inevitable that certain dissatisfaction with the

centralised model would be revealed. As it has been shown, in 1847 an alternative political party was about to be formed. It had to allow a better conciliation between the preservation of the interests linked to the territory of election and the national interests. If this platform finally curdled, it perhaps shows that these bodies represented additional spaces of parliamentary dynamics from the dominant parties, rather than alternatives to them. At least, in most of these platforms, and also in the Catalan Council, politicians did not ultimately renounce the membership of the party to which they belonged. The deputies continued to support them, especially on ideological issues, throughout the reign of Isabel II. Meanwhile, when it came to matters concerning territorial interests they usually acted independently –as in the Catalan case.

This behaviour was not an anomaly in the parliamentary representation of that time; most of the deputies, of all political tendencies, combined support for national interests with those of the district. This practice was not incompatible, but normal. However, the hegemony of the principle of territorial equity often collided with territorial interests when they went beyond the scope of political negotiation for improvements in infrastructure and the economic field and claimed for the maintenance of particular legal privileges or for competencies that were given only in a specific territory. For this reason, attempts to formulate an alternative party emerged. It had to facilitate the expression of such demands from a platform comprising not only members of a single province or ancient kingdom, such as the Catalan Council, but also a mixture of all the Spanish politicians. Therefore, it should be representative of national interests from a non-centralist organisation.

From this point of view, certain confines appeared in the implementation of a centralised model in the liberal Spain. It is noticeable that the centralist model was imposed, both in practice and in language. From the prevailing of the general interest, this premise was used as an argumentative appeal to reject requests that were perceived as particular demands, and also to justify claims that could be seen from a particular logic, but used the common-good argument to be successful. Despite the dominance of centralism, some replies to the model were so evident that at the end of the Moderate Decade the parliamentary institutions had attempted to revise certain centralist laws, like the 1845 law of corporations and provincial councils.

Despite several failed efforts to revise the centralist legislation, such as those already mentioned, or the emergence of critical opinions about the organisation imposed, the centralised model did not change substantially during Isabel II's reign.

These circumstances continued to highlight the differences between most of the Catalan politicians and the Spanish rulers. This does not mean that the detachment created inevitably led to the political Catalanism of the early twentieth century, as some authors –beginning with Jaume Vicens Vives– have suggested. Between those periods there were many stages –each with its own particularities and specific political dynamics– that could lead to one or another direction.

What was evident in the mid-nineteenth century was the will of the majority of Catalan political elites to participate in the Spanish political project. They claimed that Spanishness was not correlated to centralism, but to a plural state which was distinct from the condition of Catalans. As has been emphasised, representatives of the Catalan districts wanted to achieve a more plural Spain, which would be more respectful of the country's diversity. They wanted an administration that valued the various cultures and the particular laws of each territory. As a result, they mobilised for a decentralised organisation of the state that would best combine these diversities and leave behind the projected uniformity that centralism entailed. These statements crop up from the desire to gain a political organisation which responded to the interests of Catalan political and economic elites. If centralism did not allow them to manage state policies directly, the alternative proposed should at least allow them to play a much stronger role.

In addition, according to the Catalan constitutional tradition, Catalan politicians considered a configuration that would give more decision-making capacities to provincial bodies and would empower greater social economic development, likewise allowing them to have a greater influence in political decisions. Thus, they understood that a decentralised territorial organisation of sovereignty would have favoured them, considering that this situation would allow the preservation of provincial interests not as an incompatibility with national representation or as a breach of territorial equity. That is, not as a private matter and contrary to the general good, but as a complementary action compatible with the interests of the whole nation.

At the same time, the plan they promoted incorporated the various law systems that had existed in the different territories of the monarchy before liberalism. The legacy of Spanish diversity was widely appreciated by the politicians who represented Catalonia in the lower house, who wanted these singularities to be respected in liberal Spain. Therefore, they wanted them to be reflected in the legislation of the time and not to be diluted in unitary codes, which instead of including the differences only took into account the Castilian model, as had happened with the draft civil code of 1851.

More than modernising the liberal Spain, withdrawing in a unitary parliamentary organisation or seeking territorial complicities, the Catalan MPs of the mid-nineteenth century ultimately used various strategies to influence the parliamentary institutions and organisms of the liberal state with the aim of achieving a closer political system. In other words, they claimed that their views were taken into account in political decisions and also in the general line of government actions. But most of all, they demanded to be considered as Spaniards with their own particularities, not as Catalans who were pointed at for being different from the Spanish uniformity. Thus, what for them was seen as a liberal Catalan project for the whole of Spain, for the rulers of liberal Spain was a distinct Catalan attitude from political homogeneity, which threatened the centralised distribution of sovereignty and, in the end, the unity of the state.

16.- Agraïments

Finalment, només em resta agrair a les nombroses persones que m'han guiat, acompanyat i ajudat al llarg d'aquests anys d'investigació. La meva tutora, Gemma Rubí, no només em va plantejar la possibilitat d'abordar aquest tema, sinó que m'ha orientat, animat, estimulat i exigit tant com ha pogut i jo he estat capaç de respondre. Ella mateixa i els altres membres del tribunal que periòdicament avaluaven en comissió de seguiment el meu treball, Borja de Riquer i Lluís Ferran Toledano, han estat una font constant i indispensable de recomanacions. A en Joan Fuster Sobreperè li he de donar les gràcies per guiar-me i oferir-se incansablement en ajut. Així mateix, l'aportació de Núria Rius, amb el tractament de la base de dades dels diputats, i la Maribel Cuadrado, des del servei Sibhil·la, han contribuït notòriament a facilitar-me la feina. També vull mencionar a Antoni Moliner, Manuel Santirso, Joan Palomas, Jordi Roca, Cèlia Cañellas, Rosa Toran i a d'altres membres i col·laboradors del Grup d'Història del Parlamentarisme que m'han donat consells valuosos, així com als companys del departament d'història moderna i contemporània de la UAB, amb el seu director Joan Serrallonga al capdavant, pel suport. A en Josep Armengol, per la seva amabilitat en aconsellar-me la consulta de fonts essencials per a la meva recerca.

L'amabilitat i acolliment de Javier Moreno Luzón, durant la meva estada a la Universidad Complutense de Madrid, i l'afabilitat, estímulo i consells de Lucy Riall, en el meu pas per l'European University Institute de Florència, han estat reconfortants. Aquests anys de treball per arxius també han estat més fàcils gràcies a la cooperació i mà estesa de nombrosos arxivers i de persones, investigadors i professors que a títol personal m'han facilitat informació o m'han orientat. En especial, Manel Risques, Elena Rosselló, Antoni Martí i Coll, Vicent Lladonosa i Giró i Sisco Amorós.

Així mateix, també vull agrair la companyia d'excel·lents companys i companyes dedicats a la investigació. Les nombroses converses mantingudes i les inquietuds compartides pel futur han ajudat a relativitzar les pròpies angoixes. Gràcies especialment a Pol Dalmau i Laura Canalias, i a tots els becaris del departament d'història moderna i contemporània de la UAB amb qui hem compartit neguits aquests darrers anys. També a amistats que m'han fet un lloc a casa seva en el decurs de la investigació o que han estat prou amables d'escoltar les meves preocupacions en l'elaboració de la tesi. En particular, Carles Anguera, Valentí Huerta i Jordi Gran.

No cal dir que el suport de la família (remarcablement, els meus pares i la meva germana) i, de manera destacada, de qui m'ha fet costat tots aquests anys, dia a dia,

malgrat les llargues absències precisament en moments prou complicats, han estat indispensables per a seguir i canviar de perspectiva, quan les condicions no es presentaven òptimes. Al final, he fet tant com he pogut perquè el resultat sigui prou digne, malgrat les errades o mancances que segur detectaran.

17.- Fonts i bibliografia

Arxius

- Archivo y biblioteca del Congreso de los Diputados (Madrid)
 - Fons documentació electoral. Consulta de les actes dels diputats escollits en districtes catalans (1843-53)
 - Bibliografia d'època (vegin alguns títols en la bibliografia d'època)

- Arxiu Comarcal de l'Alt Camp (Valls)
 - Fons municipal de l'Ajuntament de Valls. Sèrie Correspondència. Secció administració general. Capses núm. 29-36. Signatures topogràfiques 1.7.76 a 1.7.158. Anys 1839-1854
 - Fons de documents notariais de Valls. Sèrie Joaquim Andreu i Ortega (notari de Valls). Capítols matrimonials entre Josep Gassol Porta i Josepa Moragas i Dot. Any 1820. Id. 4180
 - Fons de documents notariais de Valls. Sèrie Miquel Garriga i Prats (notari de Valls). Certificació de l'entrega d'una escriptura de poders de Baltasar de Colubí a favor de Josep de Colubí. Any 1872 Id. 4377

- Arxiu Comarcal de l'Alt Empordà (Figueres)
 - Fons Despatx. Secció procuradors Jou –Viñas. Capsa 363
 - Fons Municipal de Garriguella. Eleccions provincials generals. Capsa 567
 - Fons Municipal de Figueres. Sèrie Eleccions de diputats provincials 1892 i Eleccions de diputats a corts 1839/1863. Capsa 1272
 - Fons Municipal de Figueres. Sèrie eleccions 1845 /1983. Capsa 1817
 - Fons Patrimonial Família Puig Descals

- Arxiu Comarcal de l'Anoia (Igualada)
 - Fons Arxiu Municipal d'Igualada. Topogràfics 140-208, corresponents al període 1843-1853
 - Actes de l'Ajuntament d'Igualada (1848-1853)

- Arxiu Comarcal de la Conca de Barberà (Montblanc)
 - Fons Municipal de l'Ajuntament de Montblanc. Sèrie Eleccions de diputats a Corts. Secció Eleccions: Montblanc. 1836-1865. Registre 1493. Signatura 10.5
 - Fons Municipal de Vallfogona. Secció Eleccions. Sèrie Eleccions de diputats a Corts (1852-1931). Registre 10288. Signatura 10.5

- Arxiu Comarcal de la Garrotxa (Olot)
 - Fons municipal d'Olot. Sèrie 10.05.01. Expedients d'eleccions de diputats a Corts i compromissaris a senadors. Signatura 1478g (anys 1837-1873)
 - Fons municipal d'Olot. Sèrie 10.05.01. Expedients d'eleccions de diputats a Corts i compromissaris a senadors. Signatura 1480g (anys 1843-1862)
 - Llibre d'actes de les sessions celebrades per l'Ajuntament els anys 1842-52

-Col·lecció de documents i impresos segles XVIII-XX. Lligall núm. 72

· Arxiu Comarcal de La Noguera (Balaguer)

-Fons Ajuntament de Balaguer. Secció Eleccions. Eleccions a diputats a Corts 1840-44 i Eleccions a diputats a Corts 1845-54

· Arxiu Comarcal de La Segarra (Cervera)

-Fons Municipal de Cervera. Secció Eleccions. Sèrie Diputats i Senadors 1837-1867

-Fons Col·lecció Faust Dalmases. Sèrie Ajuntament de Cervera. Secció obres, presó, eleccions, població, varis. Carpeta Eleccions. Diputats provincials, diputats a Corts, eleccions municipals. 1810-1899

· Arxiu Comarcal de La Selva (Santa Coloma de Farners)

-Fons Ajuntament de Santa Coloma de Farners. Eleccions a Corts Generals. Topogràfic 348 (1843-1852)

-Fons Arxiu Municipal de Vidreres. Secció Eleccions. Sèrie General. Topogràfics 1546 (Eleccions en general, 1844-1902) i 1548 (Eleccions en general, 1843-1860)

-Fons Prat. Secció Hemeroteca

· Arxiu Comarcal del Bages (Manresa)

-Fons Municipal de l'Ajuntament de Manresa. Eleccions. Diputats a Corts. 1845-1867

-Fons Municipal de l'Ajuntament de Manresa. Lligall 91. Ajuntament. Oficis enviats, 1851-1880

-Fons Municipal de l'Ajuntament de Manresa. Lligall 100. Ajuntament. Oficis rebuts, 1841-1864

-Fons municipal de l'Ajuntament de Manresa. Lligall 1138. Circulars i ordres impreses, 1832-1850

-Fons municipal de l'Ajuntament de Manresa. Lligall 334. Diputats a Corts i província

-Fons municipal de l'Ajuntament de Manresa. Lligall 1162. Padró general de veïns, 1850

-Fons Municipal de l'Ajuntament de Manresa. Llibres d'Actes de l'Ajuntament de Manresa. Manual del Consell: Acords de l'Ajuntament. Signatura topogràfica AHCM / AM. I-75 – AHCM / AM. I -86. 1843-1854

· Arxiu Comarcal del Baix Camp (Reus)

-Fons Municipal de Reus. 10-Eleccions 10.05 Eleccions Generals: Corts, Senat, Congrés i Presidència de la República. Caixes 2045 (Eleccions generals: diputats a Corts. 1812-1863), 2046 (Eleccions generals: diputats a Corts. 1812-1863) i 2047 (Eleccions generals: diputats a Corts. 1844-1870)

· Arxiu Comarcal del Berguedà (Berga)

-Fons 10. Electorals / eleccions. 10.5 Eleccions diputats a Corts i Senat, 1841-1870

- Arxiu Comarcal del Maresme (Mataró)
 - Fons Ajuntament Mataró. Sèrie Ple de l'Ajuntament: Llibre d'actes de sessions de Ple de l'Ajuntament de Mataró, 1844-1852
 - Fons Ajuntament de Mataró: Lligalls històrics. Sèrie cadastre i contribucions en general. Contribució. Decrets, circulars, declaracions, 1845
 - Fons Ajuntament de Mataró: Lligalls històrics. Sèrie Ferrocarril
 - Fons CORREG. Sèrie Corregiment de Mataró. Administració general. Correspondència. Circulars de Capitània general, 1840-51
 - Fons Ajuntament de Mataró. Sèrie Padró d'habitants, 1849

- Arxiu Comarcal del Pallars Jussà (Trepç)
 - Fons de l'administració perifèrica de l'Estat: Govern Polític i Militar, 1816-1875
 - Fons de l'antiga casa Sullà
 - Fons Sèrie Eleccions. Eleccions a Diputats a Corts, 1843 i 1844

- Arxiu Comarcal del Priorat (Falset)
 - Fons Ajuntament de Bellmunt del Priorat: 1.7. Correspondència. Entrada 1841-1851. Sig. Top. 63.1 i Entrada 1852-55. Sig. Top 63.2
 - Fons Ajuntament Cornudella del Montsant. Correspondència, 1818-1869

- Arxiu Comarcal d'Osona (Vic)
 - Fons eleccions de diputats a Corts, 1842-1851
 - Fons eleccions de diputats a Corts, 1852-1864
 - Cens municipal de 1831

- Archivo General de la Administración (Alcalá de Henares)
 - Fondo Ministerio de la Presidencia. Consulta d'oficis i expedients entre 1836 i 1847

- Archivo General de Palacio (Madrid)
 - Sección Histórica: Fondo Cuerpos colegislativos Isabell II y Fondo Condecoraciones
 - Sección Reinados. Fondo Isabel II
 - Sección Administración General. Fondo Jornadas

- Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre (Tortosa)
 - Fons Hemeroteca

- Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona
 - Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona (1848-1854)
 - Fons electoral: Eleccions a Corts. Topogràfics 101-161 (1837-1852)

- Arxiu Històric de la Diputació de Girona
 - Fons secretaria de la Diputació de Girona. Lligalls 169 i 170 (1846-1855)

- Arxiu Històric Provincial de Tarragona
 - Fons hemeroteca

- Arxiu i Biblioteca episcopal de Vic
 - Fons Bisbe Casadevall
 - Fons Aspectes polítics. Festes, 1819-1860
 - Fons Aspectes electorals, 1843-1913

- Arxiu i biblioteca del Foment del Treball Nacional
 - Fons Comissió de Fàbriques (1829-47) i Junta de Fàbriques (1847-61): llibres d'actes (1840-61) i copiadors de correspondència (1839-56)
 - Fons Institut Industrial de Catalunya (1848-76): llibre d'actes i correspondència (1848-64)

- Arxiu Municipal de Girona
 - XI.3. Lligalls 1, 12 i 13, corresponents a eleccions de diputats del districte de Girona al Congrés dels Diputats (1820-1858)
 - Registre 11979: Necrologia de Don Narciso Sicars
 - Registre 11536: Manifest de Don Ramon de Cabrera i de Ciurana

- Arxiu Nacional de Catalunya
 - Fons Llinatge Sentmenat. Marquesos de Castellldosrius
 - Fons "La España Industrial"

- Arxiu virtual de la Diputació de Girona
 - Boletín Oficial de la Provincia de Gerona (1843-54)

- Arxiu virtual de la Diputació de Lleida
 - Boletín Oficial de la Provincia de Lérida (1843-54)

- Biblioteca de Catalunya (Barcelona)
 - Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona (1843-47)
 - Fons Junta de Comerç de Catalunya: 6. Copiadors de cartes enviades (1841-47), 8. Copiadors d'oficis (1843-55), 18. Sous del personal de junta, caixa 47 (correspondència 1844), caixa 56 (aranzels 1842-46), caixa 87 (Comissió de Foment, 1837-50), caixa 119 (correspondència 1842-43), caixes 120 i 121 (correspondència 1838 i 1845), caixes 122-125 (correspondència, 1844-1851) i caixes 155-158 (correspondència, 1852-59).

- Biblioteca de la Real Academia de Historia
 - Fons Ramón María Narváez: 13. Aranceles. Crisis de Mon, ministro de hacienda, 1849; 14. Junta de Fábricas, aranceles, 1849; 15. Cataluña. Papeles del Barón de Abella. 1849 i correspondència diversa intercanviada amb polítics catalans o relacionats amb Catalunya (Joan Prim, Antonio Ros de Olano, Félix María Messina, Francesc de Paula Mata, Josep Maria de Gispert i Celestí Mas, com a més destacats) o amb autoritats competents a Catalunya, especialment caps polítics i/o governadors civils i capitans generals que exerciren a les dècades entre 1840 i 1850.
 - Bibliografia d'època (vegin alguns títols en la bibliografia d'època)
- L'Arxiu: Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona (AHCT)
 - Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona (1843-54)
 - Fons Expedients Electorals. Elecciones generales Diputados a Cortes i senadors 1843-1854

Prensa

- Boletín de Avisos del Faro Cartaginés (Cartagena, consultat entre 1851-53)
- Boletín de Noticias (Reus, disponibles alguns exemplars de 1843)
- Boletín Reusense (Reus, disponibles alguns exemplars de 1843)
- Correo Sevillano (Sevilla, consultat entre agost-octubre de 1852)
- Diario Constitucional de Palma de Mallorca (Palma de Mallorca, consultat entre 1843-51)
- Diario de Avisos de Madrid (Madrid, consultat entre 1843-47)
- Diario de Barcelona, de Avisos y de noticias (Barcelona, consultat entre 1843-54)
- Diario de Reus (Reus, consulta disponible entre 1844-45)
- El Amigo del País: periódico de la Sociedad Económica Matritense (Madrid, consultat entre 1844-49)
- El Áncora diario religioso-social, económico-administrativo, literario, mercantil, de noticias y avisos (Barcelona, consultat entre 1850-54)
- El Bien del País (Figueres, consultat l'any 1846)
- El Bien Público (Barcelona, consultat entre 1849-50)
- El Castellano: periódico de política, administración y comercio (Madrid, consultat entre 1844-45)
- El Católico (Madrid, consultat entre 1843-54)
- El Centinela de Galicia, periódico político, literario e industrial (A Coruña, consultat entre 1843-44)
- El Clamor Público (Madrid, consultat entre 1844-54)
- El Correo de Valladolid: guía de las Sociedades de socorros mutuos: periódico popular de artes, literatura, comercio e industria (Valladolid, consultat entre 1844-45)
- El Correo Sevillano: diario de la tarde (Sevilla, consultat entre 1851-52)
- El Corresponsal (Madrid, consultat entre 1843-44)
- El Cultivador. Periódico de Agricultura, horticultura, jardinería y economía rural (Barcelona, consultat l'any 1848)
- El Dertosense (Tortosa, consultat l'any 1848)
- El Diario Español, político y literario (Madrid, consultat entre 1852-1854)
- El Ebro (Tortosa, consultat entre 1845-46)
- El Eco del Comercio (Madrid, consultat entre 1843-49)
- El Español (Madrid, consultat entre 1845-48)
- El Espectador (Madrid, consultat entre 1843-48)
- El Faro Cartaginés: revista semanal de intereses locales, industria y literatura (Cartagena, consultat entre 1849-50)
- El Faro del Francolí (Tarragona, consultat entre 1844-46)

- El Genio de la Libertad (Madrid, consultat entre 1843-54)
- El Heraldo (Madrid, consultat entre 1843-54)
- El Independiente (Sevilla, consultat entre 1846-47)
- El Mercado (Reus, disponibles alguns exemplars de 1847 i 1848)
- El Observador (Madrid, consultat entre 1848-53)
- El Pensamiento de la Nación: periódico religioso, político y literario (Madrid, consultat entre 1844-46)
- El Popular (Madrid, consultat entre 1846-51)
- El Porvenir Avilés, periódico de intereses materiales, industria, literatura y artes (Ávila, consultat entre 1852-53)
- El Postillón (Girona, consultat entre 1847-1854)
- El Propagador Balear (Palma, consultat el 1837 i 1846-47)
- El Siglo: periódico progresista constitucional (Madrid, consultat el 1848)
- La Antorcha: semanario enciclopédico de ciencias, Bello-Secso [sic], artes, industria i [sic] literatura: órgano de la Frenología i de las sociedades i Academias Frenológicas de España; dedicado a ilustrar todas las clases i favorecer todos los intereses de la humanidad (Barcelona, consultat entre 1848-50)
- La Aurora: semanario de literatura y de artes (Santa Cruz de Tenerife, consultat entre 1847-48)
- La Carta (Madrid, consultat entre 1846-47)
- La Época (Madrid, consultat entre 1849-54)
- La España (Madrid, consultat entre 1848-54)
- La Esperanza (Madrid, consultat entre 1844-54)
- La Granja (Figueres, consultat entre 1850-1854)
- La Nación: periódico progresista constitucional (Madrid, consultat entre 1851-53)
- La Posdata (Madrid, consultat entre 1843-46)
- La Sociedad: revista religiosa, filosófica, política y literaria (Barcelona, consultat entre 1843-44)
- Revista de Madrid (Madrid, consultat entre 1838-45)
- Semanario pintoresco español (Madrid, consultat entre 1841-45)

Selecció bibliogràfica d'època

- BARALT, Rafael María; FERNÁNDEZ CUESTA, Nemesio. *Historia de las Cortes de 1848 a 1849*. Madrid: Imprenta de Celestino G. Álvarez, 1849.
- BETRAN SOLER, Tomás. *Itinerario descriptivo de Cataluña*. Barcelona: Imprenta de Oliveres, 1847.
- BERTRAN SOLER, Tomás. *Monarquía constitucional*. Madrid: Imprenta de Sanchiz, 1842.
- BORREGO, Andrés. *De la organización de los partidos en España*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, edició de 2007. [Text original de 1855]
- BORREGO, Andrés. *El 48. Autocrítica del liberalismo*. Madrid: Iter, 1970. [Edició comentada per Diego Gómez Molleda sobre la visió coetània de la revolta per part d'Andrés Borrego]
- BORREGO, Andrés. *Lo que ha sido, lo que es y lo que puede ser El Partido Conservador*. Madrid: Imprenta y estereotipia de M. Rivadeneyra, 1857.
- CAMPOAMOR, Ramón de. *Historia crítica de las Cortes reformadoras*. Madrid Imprenta de Uzal y Aguirre, 1845.
- CÓRDOBA, Buenaventura de. *Noticia histórico-literaria del dr. Jaime Balmes, presbítero*. Madrid: Imprenta y Fundición de Eusebio Aguado, 1848.
- CÓRDOBA, Buenaventura de. *Vida militar y política de Cabrera*. Madrid: Imprenta y Fundición de Eusebio Aguado, 1844-45. 2 Volums.
- CORTADA, Joan. *Catalunya i els catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1965. [Original de 1860]

CORTADA, Joan. *Historia de España, desde los tiempos más remotos hasta 1839*. Barcelona: Imprenta de A. Brusi, 1841-1842.

CORTADA, Joan. *Lecciones de historia de España*. Barcelona: Imprenta y librería de Tomás Gorchs, 1869.

DE LA PEÑA y AGUAYO, José. *Tratado de la Hacienda de España*. Madrid: Imprenta de la Compañía tipográfica, 1838.

DE LA SAGRA, Ramón. *Industria algodonera: exámen del repertorio estadístico de Esteban Sayró*. Madrid: Imprenta de Dionisio Hidalgo, 1844.

FRANQUET BERTRÁN, Cirilo. *Elementos de hidronomía pública*. Madrid, Imprenta de J. M. Ducazcal, 1861.

FRANQUET BERTRÁN, Cirilo. *Proyecto de un código general de aguas: precedido de una memoria sobre la necesidad de su formación y de los principios en que se funda*. Madrid: Imprenta Nacional, 1859.

GARCÍA GOYENA, Florencio. *Concordancias, motivos y comentarios del código civil español*. Madrid; Imprenta de la Sociedad Tipográfico-Editorial, 1852. 4 vols.

GÜELL FERRER, Juan. *Comercio de Cataluña con las demás provincias de España, y observaciones sobre el mismo asunto y otras cuestiones económicas*. Barcelona: Imprenta de Narciso Ramírez, 1853.

GUIZOT, François. *Histoire des origines du gouvernement représentatif et des institutions politiques de l'Europe depuis la chute de l'empire romain jusqu'au XIVe siècle*. Paris: Didier et cie libraires-éditeurs, 1880. 4ª edició.

GUTIÉRREZ, Manuel María. *Comercio libre o funesta teoría de la libertad económica absoluta*. Madrid: Imprenta de Don Marcelino Calero y Portocarrero, 1834.

ILLAS VIDAL, Juan. *Memoria sobre los perjuicios que ocasionaría en España, así a la agricultura como a la industria y comercio, la adopción del sistema del libre cambio*. Barcelona: Imprenta de Don Agustín Gaspar, 1849.

ILLAS VIDAL, Juan. *Un consejo al Partido Moderado*. Madrid: Imprenta y Estereotipia de M. Rivadeneyra, 1857.

LÓPEZ CLARÓS, Pedro. *La mujer griega, romana y española: Reflexiones jurídicas*. Madrid: Imprenta y Estereotipia de M. Rivadeneyra, 1853.

LÓPEZ CLARÓS, Pedro; ESCARIO, Joaquín. *Memorias de D. Pedro López Clarós y D. Joaquín Escario sobre la pena capital*. Madrid: Imprenta de Don Eusebio Aguado, 1842.

MADOZ, Pascual. *Articles sobre el Principat de Catalunya, Andorra i zona de parla catalana del Regne d'Aragó al "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar"*. Barcelona: Curial, 1985. [Compendi d'articles publicats originalment en l'obra de 1846-50]

MAS y ABAD, Celestino. *Código penal reformado por ley de 17 de junio de 1870 que autoriza su planteamiento provisional: comparado con el de 30 de junio de 1850 y comentado en algunos puntos*. Madrid: Imprenta y estereotipia de M. Rivadeneyra, 1870.

MATA ALÓS, Francisco. *Biografía del Excmo. Señor Teniente General D. Francisco de Mata y Alós: publicada en la obra del Estado Mayor del Ejército Español*. Madrid: Redacción de la Obra del Estado Mayor, 1858.

STUART MILL, John. *Sobre la llibertat*. Girona: Edicions de la ela geminada, 2012. [Traducció del text original de 1859]

VIVES CEBRIÀ, Pedro Nolasco. *Observaciones sobre el consejo dado al Partido Moderado por D. Juan Illas y Vidal o sea Un consejo a los españoles*. Barcelona: Imprenta de los H. de la V. Plá, 1858.

PACHECO, Joaquín Francisco. *El Código penal concordado y comentado*. Madrid: Imprenta y fundición de Manuel Tello, 1881. 5ª edició. Volum I.

PASTOR, Luis María. *Las elecciones. Sus vicios. La influencia moral del gobierno. Estadística de la misma y proyecto de reforma electoral*. Madrid: Imprenta de Manuel Galiano, 1863.

PÉREZ GALDÓS, Benito. *Episodios nacionales*. Barcelona: Galaxia Gutenberg 2008. Tercera sèrie. [Text original de 1900]

PI I MARGALL, Francisco; PI i ARSUAGA, F. *Las grandes conmociones políticas del siglo XIX en España*. Barcelona: Casa editorial Seguí, ?. 2 volums.

SÁNCHEZ DE FUENTES, Joaquín. *Fisonomía de las Cortes de 1846, de los gobiernos que han salido de su seno y de la oposición conservadora, o apuntes para escribir la historia del partido moderado español*. Madrid: Imprenta de La Publicidad, 1850.

SAYRÓ, Esteban. *Examen de las teorías del libre-cambio y de los resultados del sistema protector*. Madrid: Imprenta del Colegio de Sordo-Mudos, 1847.

VARGAS MACHUCA, Francisco; LOBO RUI PÉREZ, Vicente. *El libro de la verdad o semblanzas de los diputados del Congreso de 1851*. Madrid: Imp. de D. Antonio Mateis Muñoz, 1851.

VICENS, Benito. *La España y sus intereses*. Madrid, Imprenta de Yenes, 1843.

Fisonomía natural y política de los procuradores en las Cortes de 1834, 1835 y 1836. Madrid: Imprenta a cargo de Ignacio Boix, 1836.

Recueil des lois et ordonnances d'un intérêt général depuis le 7 août 1830. Paris: Bureau de l'administration du journal des notaires et des avocats, 1831. Volum I.

Semblanzas de los 340 diputados a Cortes que han figurado en la legislatura de 1849-1850. Madrid: Imprenta de Gabriel Gil, 1850.

Selecció bibliogràfica de publicacions recents i de la segona meitat del segle XX

ACOSTA ESPAÑA, Rafael *et. al.* *La España de las autonomías (pasado, presente y futuro)*. Madrid: Espasa Calpe, 1981. Volum I.

AGIRREAZKUENAGA, Joseba *et. al.* (dir.). *Diccionario biográfico de los parlamentarios de Vasconia, 1808-1876*. Vitoria: Eusko Legebiltzarra, 1993.

AGIRREAZKUENAGA, Joseba *et. al.* (dir.). *Diccionario biográfico de los parlamentarios de Vasconia, 1876-1939*. Vitoria: Eusko Legebiltzarra, 2007.

AGUILAR GAVILÁN, Enrique. *Vida política y procesos electorales en la Córdoba isabelina (1834-1868)*. Córdoba: Publicaciones del Monte de Piedad y Caja de Ahorros de Córdoba, 1991.

AGULHON, Maurice. *La République au village: Les populations du Var de la Révolution à la IIe République*. Paris: Éditions du Seuil, 1979.

AINAUD DE LASARTE, Josep Maria. *Ministres catalans a Madrid: De Ferran VII a José María Aznar*. Barcelona: Planeta, 1996.

- ALBADALEJO, Manuel. *Derecho Civil*. Volum I: *Introducción y parte general*. Madrid: Edisofer, 2009.
- ALBAREDA, Joaquim (ed.). *Del patriotisme al catalanisme: Societat i política (segles XVI-XIX)*. Vic: Eumo, 2001.
- ALBAREDA, Joaquim. «La Diputació del General i els Comuns Catalans: Representació i modernitat política». *L'Avenç*, núm. 339 (octubre 2008): pp. 28-33.
- ALMENAR, Salvador. «Economía política y liberalismos en España. De Jovellanos a la Gloriosa». A: ROBLEDO, Ricardo; CASTELLS, Irene; ROMEO, María Cruz (eds.). *Orígenes del liberalismo: Universidad, política, economía*. Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca, 2003, pp. 81-104.
- ALONSO GARCÍA, Gregorio. «Ciudadanía católica y ciudadanía laica en la experiencia liberal». A: PÉREZ LEDESMA, Manuel (dir.). *De súbditos a ciudadanos: Una historia de la ciudadanía en España*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007, pp. 165-192.
- ÁLVAREZ JUNCO, José. «En torno al concepto de “pueblo”. De las diversas encarnaciones de la colectividad como sujeto político en la cultura política española contemporánea». *Historia Contemporánea*, núm. 28 (2004): pp. 83-94.
- ÁLVAREZ JUNCO, José. *Mater Dolorosa: La idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Santillana, 2002.
- ÁLVAREZ REY, Leandro. *Los diputados por Andalucía de la Segunda República, 1931-1939: Diccionario biográfico*. Sevilla: Fundación Centro de Estudios Andaluces, 2009.
- ANCEAU, Eric. *Les députés du Second Empire: Prosopographie d'une élite du XIXe siècle*. Paris: Honoré Champion Éditeur, 2000.
- ANGUERA, Pere. *Déu, Rei i Fam: El primer carlisme a Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- ANGUERA, Pere. «Entre dues possibilitats: espanyols o catalans?». A: ALBAREDA, Joaquim (ed.). *Del patriotisme al catalanisme: Societat i política (segles XVI-XIX)*. Vic: Eumo, 2001, pp. 317-337.
- ANGUERA, Pere. *El català al segle XIX: De llengua del poble a llengua nacional*. Barcelona: Empúries, 1997.
- ANGUERA, Pere. *El general Prim: Biografia de un conspirador*. Barcelona: Edhasa, 2003.
- ANGUERA, Pere. *Els precedents del catalanisme: Catalanitat i anticentralisme: 1808-1868*. Barcelona: Empúries, 2000.
- ARAQUE, Natividad. «Las elecciones de 1844: Normativa, desarrollo y fraude». *Cuadernos de Historia Contemporánea*, vol. 29 (2007): pp. 155-172.
- ARAQUE, Natividad. *Las elecciones en el reinado de Isabel II: La Cámara Baja*. Madrid: Congreso de los Diputados, 2008.
- ARCHILÉS, Ferran; MARTÍ, Manuel. «La construcció de la regió com a mecanisme nacionalitzador i la tesi de la dèbil nacionalització espanyola». *Afers*, núm. 48 (2004): pp. 265-308.
- ARESTI, Nerea. «Los argumentos de la exclusión. Mujeres y liberalismo en la España contemporánea». *Historia Constitucional*, núm. 13 (2012): pp. 407-431.
- ARESTI, Nerea. *Médicos, donjuanes y mujeres modernas. Los ideales de feminidad y masculinidad en el primer tercio del siglo XIX*. Bilbao: Universidad del País Vasco, 2001.
- ARNABAT MATA, Ramon. *La revolució de 1820 i el Trienni Liberal a Catalunya*. Vic: Eumo, 2001.

- ARNABAT MATA, Ramon. «Territoris i sensibilitats nacionals Catalunya-Espanya durant el Trienni Liberal». A: ARNABAT, Ramon; GAVALDÀ, Antoni (eds). *Projectes nacionals, identitats i relacions Catalunya-Espanya: Homenatge al doctor Pere Anguera (II)*. Barcelona-Catarroja: Editorial Afers, 2012, pp. 33-48.
- ARNAU i RAVENTÓS, Lúdia. «El moviment codificador de mitjan segle XIX: La defensa del dret propi des de Barcelona». *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 10 (2004): pp. 203-217.
- ARÓSTEGUI, Julio. «El estado español contemporáneo: Centralismo, inarticulación y nacionalismo». *Historia contemporánea*, núm. 17 (1998): pp. 31-57.
- ARTOLA, Miguel. *La Hacienda del siglo XIX: Progresistas y moderados*. Madrid: Alianza/Banco de España, 1986.
- ARTOLA, Miguel (dir.). *Los ferrocarriles en España. 1844-1943*. Volum I: *El estado y los Ferrocarriles*. Madrid: Servicio de Estudios del Banco de España, 1978.
- ARTOLA, Miguel. *Partidos y programas políticos, 1808-1936*. Madrid: Aguilar, 1974-1975. 2 volums.
- ASCHMANN, Birgit. «La razón del sentimiento. Modernidad, emociones e historia contemporánea». *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 36 (2014): pp. 57-71.
- BAENA DEL ALCÁZAR, Mariano. *Elites y conjuntos de poder en España (1939-1992). Un estudio cuantitativo sobre Parlamento, Gobierno y Administración y gran empresa*. Madrid: Tecnos, 1999.
- BAHAMONDE, Ángel; MARTÍNEZ, Jesús Antonio. *Historia de España siglo XIX*. Madrid: Cátedra, 2005.
- BAHAMONDE, Ángel; TORO MÉRIDA, Julián. *Burguesía, especulación y cuestión social en el Madrid del siglo XIX*. Madrid: Siglo XXI, 1978.
- BARNOSELL, Genís. «Consens i revolució. Poble i nació a la Barcelona de la Revolució Liberal, 1835-1843». *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 10 (2004): pp. 137-170.
- BARNOSELL, Genís. «God and Freedom: Radical Liberalism, Republicanism, and Religion in Spain, 1808-1847». *International Review of Social History*, núm. 57 (2012): pp. 37-59.
- BARNOSELL, Genís. *Orígens del sindicalisme català*. Vic: Eumo Editorial, 1999.
- BARNOSELL, Genís. «¿Un reformismo imposible? Organización obrera y política interclasista (Cataluña, 1820-1856)». A: CALATAYUD, Salvador; MILLÁN, Jesús; ROMEO, María Cruz (eds.). *Estado y periferias en la España del siglo XIX: Nuevos enfoques*. València: Universitat de València, 2009, pp. 217-262.
- BARREIRO FERNÁNDEZ, Xosé R.; LÓPEZ MORÁN, Beatriz; MÍNGUEZ GOYANES, Xosé Luis. *Parlamentarios de Galicia: Biografías de diputados e senadores (1810-2001)*. Santiago de Compostela: Parlamento de Galicia, 2003.
- BARRIOS CURBELO, María Bernarda. *Diccionario biográfico de los diputados canarios*. Madrid: Congreso de los Diputados, 2006.
- BEL, Germà. *Espanya, capital París: Tots els camins porten a Madrid*. Barcelona: La Campana, 2011.
- BERAMENDI, Justo. «La cultura política como objeto historiográfico: Algunas cuestiones de método». A: ALMUIÑA, Celso Jesús (coord.), *Culturas y civilizaciones: III Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*. Valladolid: Universidad de Valladolid, 1998, pp. 75-94.

- BERNECKER, Walther L. «Juntas populares y comités revolucionarios en los siglos XIX y XX». *Historia contemporánea*, núm. 4 (1990): pp. 289-318.
- BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Democratic Representation in Europe: Diversity, Change and Convergence*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Parliamentary representatives in Europe 1848-2000: Legislative recruitment and careers in eleven European countries*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- BEST, Heinrich; GAXIE, Daniel. «Detours to modernity: Long-term trends of parliamentary recruitment in Republican France, 1848-1999». A: BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Parliamentary representatives in Europe 1848-2000: Legislative recruitment and careers in eleven European countries*. Oxford: Oxford University Press, 2000, pp. 88-137.
- BEST, Heinrich; HAUSMANN, Christopher; SCHMITT, Karl. «Challenges, failures, and final success: The winding path of German parliamentary leadership groups towards a structurally integrated elite, 1848-1999». A: BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Parliamentary representatives in Europe 1848-2000: Legislative recruitment and careers in eleven European countries*. Oxford: Oxford University Press, 2000, pp. 138-195.
- BLANCO, Alda; THOMSON, Guy (eds.). *Visiones del liberalismo: Política, identidad y cultura en la España del siglo XIX*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2008.
- BOLUFER, Mónica (coord.). «Del uso de las pasiones: La civilización y sus sombras». *Historia Social*, núm. 81 (2015): pp. 67-168.
- BONAMUSA, Francesc; SERRALLONGA, Joan. *Del roig al groc: Barcelona 1868-1871: quintes i epidèmies*. Barcelona: L'Avenç, 1995.
- BONIN, Hubert; THOMES, Paul (ed.). *Old paternalism, new paternalism, post-paternalism (19th-20th centuries)*. Brussels, New York: P.I.E. Peter Lang, 2013.
- BORDERÍAS, Cristina. «Salarios y subsistencia de las trabajadoras y trabajadores de La España industrial, 1849-1868». *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 11 (2004): pp. 223-237.
- BORDERÍAS, Cristina. «Suponiendo que ese trabajo lo hace la mujer. Organización y valoración de los tiempos de trabajo en la Barcelona de mediados del siglo XIX». A: CARRASCO, Cristina (ed.). *Tiempos, trabajos y género*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2001, pp. 103-128.
- BOSCH, Mònica. «El Municipi liberal». Conferències a l'Arxiu Municipal de Girona, 10-5-2012.
- BRICE, Catherine. *Monarchie et identité nationale en Italie (1861-1900)*. Paris: Éditions de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales, 2010.
- BRITO BIEIRA, Monica; RUNCIMAN, David. *Representation*. Cambridge: Polity, 2008.
- BRUGUERA, Mónica. «Las fronteras políticas de la mujer de «clase media» en la cultura política del liberalismo respetable (Madrid, 1837-1843)». *Ayer*, núm. 78 (2010): pp. 117-141.
- BRUGUERA, Mónica. «Mujeres y soberanía: María Cristina e Isabel II». A: MORANT, Isabel (dir.). *Historia de las mujeres en España y América Latina*. Volum III: *Del siglo XIX a los umbrales del XX*. Madrid: Cátedra, 2006, pp. 85-116.
- BURDIEL, Isabel. «Análisis prosopográfico y revolución liberal. Los parlamentarios valencianos (1834-1856)». *Revista de Estudios Políticos*, núm. 93 (1996): pp. 123-138.

- BURDIEL, Isabel. *Isabel II: Una biografía (1830-1904)*. Madrid: Taurus, 2010.
- BURDIEL, Isabel. «La consolidación del liberalismo y el punto de fuga de la monarquía (1843-1870)». A: SUÁREZ CORTINA, Manuel (ed.). *Las máscaras de la libertad: El liberalismo español, 1808-1950*. Madrid: Marcial Pons, 2003, pp. 101-133.
- BURDIEL, Isabel. *La política de los notables (1834-1836)*. València: Edicions Alfons El Magnànim, 1987.
- BURDIEL, Isabel (ed.). «Los retos de la biografía». *Ayer*, núm. 93 (2014): pp. 11-135.
- BURDIEL, Isabel; FOSTER, Roy (eds.). *La historia biográfica en Europa: Nuevas perspectivas*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2015.
- BURDIEL, Isabel; ROMEO MATEO, María Cruz. «Los sujetos en el proceso revolucionario español del siglo XIX: El papel de la prosopografía histórica». *Historia Contemporánea*, núm. 13-14 (1996): pp. 149-156.
- BURGUEÑO, Jesús. *Geografía política de la España constitucional. La división provincial*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1996.
- CABALLERO, Margarita. *El sufragio censitario: Elecciones generales en Soria durante el reinado de Isabel II*. Ávila: Junta de Castilla y León-Consejería de Cultura y Turismo, 1994.
- CABANA, Francesc. *Fàbriques i empresaris: Els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2001. 4 volums.
- CABANA, Francesc. *La Burguesia catalana: Una aproximació històrica*. Barcelona: Proa, 1996.
- CABEZA SÁNCHEZ-ALBORNOZ, Sonsoles. *Los sucesos de 1848 en España*. Madrid: Fundación Universitaria Española, 1981.
- CABRERA, Mercedes (dir.). *Con luz y taquígrafos. El Parlamento en la Restauración (1913-1923)*. Madrid: Taurus, 1998.
- CABRERA, Miguel Ángel. «El sujeto de la política: Naturaleza humana, soberanía y ciudadanía». A CABRERA, Miguel Ángel; PRO, Juan (coords.). *La creación de las culturas políticas modernas: 1808-1833*. Madrid/Zaragoza: Marcial Pons/Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014. Col·lecció Historia de las culturas políticas en España y América Latina. Volum I, pp. 37-67.
- CABRERA, Miguel Ángel. «La investigación histórica y el concepto de cultura política». A: PÉREZ LEDESMA, Manuel; SIERRA, María (eds.). *Culturas políticas: Teoría e historia*. Zaragoza: Institución Fernando El Católico, 2010, pp. 19-85.
- CABRERA, Miguel Ángel; PRO, Juan (coords.). *La creación de las culturas políticas modernas: 1808-1833*. Madrid/Zaragoza: Marcial Pons/Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014. Col·lecció Historia de las culturas políticas en España y América Latina. Volum I.
- CAJAL VALERO, Arturo. *El Gobernador Civil y el Estado centralizado del siglo XIX*. Madrid: Ministerio de Administraciones Públicas, 1999.
- CALATAYUD, Salvador; MILLÁN, Jesús; ROMEO, María Cruz (eds.). *Estado y periferias en la España del siglo XIX: Nuevos enfoques*. València: Universitat de València, 2009.
- CALERO AMOR, Antonio M^a. *La división provincial de 1833: Bases y antecedentes*. Madrid: Instituto de Estudios de Administración Local, 1987.

- CAMPS i GIRÓ, Joan. *La Guerra dels Matiners i el catalanisme polític (1846-1849)*. Barcelona: Curial, 1978.
- CÁNOVAS SÁNCHEZ, Francisco. *El partido moderado*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1982.
- CANTOS CASENAVE, Marieta. «La literatura femenina en la Guerra de la Independencia: A la ciudadanía por el patriotismo». *Història moderna i contemporània*, núm. 8 (2010): pp. 33-48.
- CAPELLÁN DE MIGUEL, Gonzalo (ed.). «Historia, política y opinión pública». *Ayer*, núm. 80 (2010): pp. 13-162.
- CARASA, Pedro (ed.). *Elites: Prosopografía contemporánea*. Valladolid: Universidad de Valladolid, 1994.
- CARASA, Pedro (dir.). *Élites castellanas de la Restauración: Una aproximación al poder político en Castilla*. Salamanca: Junta de Castilla y León/Consejería de Educación y Cultura, 1997. 2 volums.
- CARASA, Pedro. «Elites castellanas de la Restauración: Del bloque de poder al microanálisis». *Historia contemporánea*, núm. 13-14 (1996): pp. 157-196.
- CARASA, Pedro. «Elites castellanas de la Restauración. Diputados y senadores entre 1876-1923. Un estudio de prosopografía regional». *Investigaciones históricas: Época moderna y contemporánea*, núm. 15 (1995): pp. 13-18.
- CAREY, John M. *Legislative voting and accountability*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- CARO CANCELA, Diego (dir.). *Diccionario biográfico de parlamentarios de Andalucía (1810-1869)*. Sevilla: Fundación Centro de Estudios Andaluces, 2010.
- CARO CANCELA, Diego (ed.). *El primer liberalismo en Andalucía (1808-1868): Política, economía y sociabilidad*. Cádiz: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, 2005.
- CARRERA PUJAL, Jaime. *La economía de Cataluña en el siglo XIX*. Volum I: *La cuestión arancelaria*. Barcelona: Bosch, 1961.
- CARRERA PUJAL, Jaime. *La economía de Cataluña en el siglo XIX*. Volum II: *Agricultura, artesanía e industria*. Barcelona: Bosch, 1961.
- CARRERA PUJAL, Jaime. *La economía de Cataluña en el siglo XIX*. Volum III: *Comercio, moneda, banca, bolsa y tributos*. Barcelona: Bosch, 1961.
- CARRERA PUJAL, Jaime. *La economía de Cataluña en el siglo XIX*. Volum IV: *Marina mercante, puertos, carreteras y ferrocarriles*. Barcelona: Bosch, 1961.
- CARRERA PUJAL, Jaime. *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*. Volum III: *La Guerra civil y las revueltas de 1835 a 1843*. Barcelona: Bosch, 1957.
- CARRERA PUJAL, Jaime. *Historia política de Cataluña en el siglo XIX*. Volum IV: *La Segunda Guerra Carlista y las revoluciones de 1848 y 1854*. Barcelona: Bosch, 1957.
- CASALS BERGÉS, Quintí. *El trienni progressista a la Lleida del segle XIX*. Lleida: Pagès Editors, 2000.
- CASALS BERGÉS, Quintí. *La representación parlamentaria en España durante el Primer Liberalismo (1810-1836)*. Cádiz: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, 2014.
- CASASSAS, Jordi (coord.). *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya: Materials per a un assaig d'història cultural del món català contemporani (1808-1975)*. Barcelona: Pòrtic, 1999.

- CASASSAS, Jordi (coord.). *Les identitats a la Catalunya contemporània*. Cabrera de Mar: Galerada, 2009.
- CASMIRRI, Silvana; SUÁREZ CORTINA, Manuel (eds.). *La Europa del sur en la época liberal. España, Italia y Portugal: Una perspectiva comparada*. [Santander]: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria/Università di Cassino, 1998.
- CASPISTEGUI, Francisco Javier. «La llegada del concepto de cultura política a la historiografía española». A: SABIO, Alberto *et. al.* (coord.). *Usos de la historia y políticas de la memoria*. Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza, 2004, pp. 167-185.
- CASTRO ALFÍN, Demetrio. *Los males de la imprenta: Política y libertad de prensa en una sociedad dual*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI, 1998.
- CHRISTIANSEN, E. *Los orígenes del poder militar en España: 1800-1854*. Madrid: Aguilar, 1974.
- CHUST, Manuel. *La cuestión nacional americana en las Cortes de Cádiz (1810-1814)*. València: Biblioteca de Historia Social, 1999.
- CLAPHAM, Cristopher (ed.). *Private patronage and public power: Political clientelism in the modern state*. London: Francis Pinter, 1982.
- CLARA, Josep. «Contribució a l'estudi de la Girona obrera (1841-1876)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. 26 (1982): pp. 215-241.
- CLARA, Josep. «Ramon de Cabrera i de Ciurana (1794-1874), polític empordanès». *Estudis del Baix Empordà*, núm. 27 (2008): pp. 155-166.
- CLARK, Elizabeth A. *History, theory, text: Historians and the Linguistic Turn*. Cambridge: Harvard University Press, 2004.
- COLLINGHAM, H. A. C. *The July Monarchy: A political history of France, 1830-1848*. London/New York: Longman, 1988.
- COMELLAS, José Luis. *Los moderados en el poder, 1844-1854*. Madrid: C. S. I. C., 1970.
- COMÍN, Francisco; MARTÍN ACEÑA, Pablo; VALLEJO, Rafael (eds.). *La Hacienda por sus ministros: La etapa liberal de 1845 a 1899*. Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza, 2006.
- COMÍN COMÍN, Francisco; VALLEJO POUSSADA, Rafael. *Alejandro Mon y Menéndez (1801-1882): Pensamiento y reforma de la Hacienda*. Madrid: Ministerio de Hacienda/Instituto de Estudios Fiscales, 2002.
- COMÍN COMÍN, Francisco; VALLEJO POUSSADA, Rafael (eds.). *La reforma fiscal de Mon-Santillán ciento cincuenta años después*. Madrid: Instituto de Estudios fiscales, 1996.
- CONGOST, Rosa. «La família Safont, el Comte de Santa Coloma i la revolució liberal». *Recerques: Història, economia, cultura*, núm. 22 (1989): pp. 83-92.
- COSTA i OLLER, Francesc. *Mataró al segle XIX*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1993.
- COSTA i OLLER, Francesc. *Mataró Liberal 1820-1856: La ciutat dels burgesos i els proletaris*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1985.
- COSTA i OLLER, Francesc. *Progressistes, moderats i republicans*. Mataró: [Edició mecanografiada], 1988.
- COSTAS, Antón. «El librecambio, la industrialización y sus desencantos: Argumentos a favor del proteccionismo en la segunda mitad del siglo XIX». A: BEL, Germà; ESTRUCH, Alejandro (Coord.).

Industrialización en España: Entusiasmos, desencantos y rechazos: Ensayos en homenaje al profesor Fabián Estapé. Madrid: Civitas, 1997, pp. 205-226.

COSTAS, Antón. «El viraje del pensamiento político-económico español a mediados del s. XIX: La “conversión” de Laureano Figuerola y la formulación del librecambismo industrialista». *Moneda y Crédito*, núm. 167 (1983): pp. 47-70.

COTTA, Maurizio; MASTROPAOLO, Alfio; VERZICHELLI, Luca. «Parliamentary elite transformations along the discontinuous road of democratization: Italy, 1861-1999». A: BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Parliamentary representatives in Europe 1848-2000: Legislative recruitment and careers in eleven European countries*. Oxford: Oxford University Press, 2000, pp. 226-269.

COTTA, Maurizio; TAVARES DE ALMEIDA, Pedro. «From servants of the state to elected representatives: Public sector background among Members of Parliament». A: BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Democratic Representation in Europe: Diversity, Change and Convergence*. Oxford: Oxford University Press, 2007, pp. 51-76.

CRAIUTU, Aurelian. *Liberalism under siege: The political thought of the French Doctrinaires*. Oxford: Lexington Books, 2003.

CRUZ, Jesús. *Los notables de Madrid. Las bases sociales de la revolución liberal española*. Madrid: Alianza, 2000.

DALMAU i PALET, Pol. «La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País durant la primera meitat del segle XIX: Origen, organització i principals línies d'actuació». *Cercles: Revista d'Història Cultural*, núm. 13 (2010): pp. 151-168.

DALMAU i PALET, Pol. *La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País: 190 anys d'història (1822-2012)*. Barcelona: Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, 2012.

DEMEULENAERE-DOUYÈRE, Christiane; LE GOFF, Armelle (ed.). *Histoires individuelles, histoires collectives: Sources et approches nouvelles*. Paris: Éditions du Comité des travaux historiques et scientifiques, 2012.

DE CASTRO, Concepción. *La Revolución Liberal y los municipios españoles*. Madrid: Alianza Editorial, 1979.

DE DIEGO, Emilio. *Prim: La forja de una espada*. Barcelona: Planeta, 2003.

DE DIEGO, Javier. «El concepto de “cultura política” en ciencia política y sus implicaciones para la historia». *Ayer*, núm. 61 (2006): pp. 233-266.

DE DIEGO, Javier. «Lenguaje y cultura política: Algunas consideraciones sobre teoría y método». A: CANAL, Jordi; MORENO LUZÓN, Javier (eds.). *Historia cultural de la política contemporánea*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2009, pp. 31-42.

DE BALLE, Eduard. «L'Albert de Baldrich, un vallenc capdavanter de la cultura». *Quaderns de Vilaniu*, núm. 1 (1982): pp. 5-23.

DE LA CUADRA HERRERA, Juan Ramón. *Aproximación a los diputados por Jaén: 1810 a 2000*. Málaga: Fundación Unicaja, 2002.

DE LA FUENTE, Gregorio. *Los revolucionarios de 1868. Elites y poder en la España liberal*. Madrid: Marcial Pons, 2000.

- DE PUIG, Lluís Maria. *La Constitució de Batlle i Jover: Un projecte català a les Corts de Cadis*. Vic: Eumo/Centre de Lectura de Reus, 2007.
- DE RIQUER, Borja. «Acció política i pensament dels conservadors liberals catalans. De Martí d'Eixalà a Duran i Bas». *Quaderns d'Història de Barcelona*, núm. 6 (2002): pp. 201-215.
- DE RIQUER, Borja. «El conservadorisme polític català: Del fracàs del moderantisme al desencís de la Restauració». *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 11 (1981): pp. 29-80.
- DE RIQUER, Borja. *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas: Correspondència entre 1866 i 1904*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.
- DE RIQUER, Borja. *Escolta, Espanya: La cuestión catalana en la época liberal*. Madrid: Marcial Pons, 2001.
- DE RIQUER, Borja (dir.). *Història de la Diputació de Barcelona*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987. 3 volums.
- DE RIQUER, Borja (dir.). *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*. Volum VI: *La gran transformació, 1790-1860*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995.
- DE RIQUER, Borja. *Identitats contemporànies: Catalunya i Espanya*. Vic: Eumo Editorial, 2000.
- DE RIQUER, Borja. «Les relacions Catalunya-Espanya i el catalanisme». A: ARNABAT, Ramon; GAVALDÀ, Antoni (eds). *Projectes nacionals, identitats i relacions Catalunya-Espanya: Homenatge al doctor Pere Anguera (II)*. Barcelona-Carroja: Editorial Afers, 2012, pp. 361-387.
- DE RIQUER, Borja; RISQUES, Manel. «Participació administrativa, professional i política en l'Estat». A: PÉREZ PICAZO, M. Teresa; SEGURA i MAS, Antoni; FERRER i ALÒS, Llorenç (ed.). *Els catalans a Espanya, 1760-1914*. Barcelona: Editorial Afers, 1996, pp. 83-93.
- DE RIQUER, Borja; RUBÍ, Gemma; TOLEDANO, Ferran; RIUS, Núria; LUJÁN, Oriol. «Members of Parliament representing Barcelona during the rise of the Spanish parliamentary System (1834-54)». *Parliaments, Estates and Representation*, vol. 35-I (2015): pp. 46-65.
- DEL REY REGUILLO, Fernando. *Propietarios y patronos: La política de las organizaciones económicas en la España de la Restauración (1914-1923)*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1992.
- DEULONDER, Xavier. *Visca la Pepa?: Els catalans a l'Espanya de la Constitució de Cadis*. Barcelona: Editorial Dux, 2012.
- DÍAZ FREIRE, Javier (ed.). «Emociones e historia». *Ayer*, núm. 98 (2015): pp. 13-127.
- DÍAZ MARIN, Pedro. *Después de la revolución: Centralismo y burguesía en Alicante (1844-1854)*. Alacant: Institut de la Cultura Juan Gil-Albert, 1998.
- DÍAZ MARÍN, Pedro. «Elecciones y práctica electoral en la provincia de Alicante bajo la ley de 1837». A: ROBLEDO, Ricardo; CASTELLS, Irene; ROMEO, María Cruz (eds.). *Orígenes del liberalismo: Universidad, política, economía*. Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca, 2003.
- DÍAZ MARÍN, Pedro. *Las estructuras de poder durante la Década Moderada: Alicante, 1844-1854*. Alacant: Universitat d'Alacant, 1997. Tesi doctoral. Direcció: Emilio La Parra López.
- DÍEZ DEL CORRAL, Luis. *El liberalismo doctrinario*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1984.

- DOREL-FERRÉ, Gràcia; RENOM, Mercè. «Ildefons Cerdà: L'urbanista de Barcelona et les utopistes français». A: CHOUQUER, Gérard; DAUMAS, Jean-Claude. *Autour de Ledoux: architecture, ville et utopie (Colloque International. Arc-et-Senans, 25-27 octobre 2006)*. Besançon: Presses Universitaires de Franche-Comté, 2008, pp. 289-306.
- DUMITRU, Speranta; MATONTI, Frédérique (coord.). «Paternalisme libéral». *Raisons politiques: Études de Pensée Politique*, núm. 44 (noviembre 2011): pp. 5-161.
- DURÁN, Nelson. *La Unión Liberal y la modernización de la España isabelina: Una convivencia frustrada, 1854-1868*. Madrid: Akal, 1979.
- DUVERGER, Maurice. *Los partidos políticos*. México: Fondo de Cultura Económica, 1957.
- EIRAS ROEL, Antonio. *El partido demócrata español (1849-1868)*. Madrid: Rialp, 1961.
- ELIASSEN, Kjell A.; SJØVAAG MARINO, Marit. «Democratization and parliamentary elite recruitment in Norway, 1848-1996». A: BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Parliamentary representatives in Europe 1848-2000: Legislative recruitment and careers in eleven European countries*. Oxford: Oxford University Press, pp. 310-340.
- ELLIOTT, John H. *La revolta catalana, 1598-1640: Un estudi sobre la decadència d'Espanya*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2006.
- ENGELS, Jens Ivo; MONIER, Frédéric. «Introduction». A: DARD, Olivier; ENGELS, Jens Ivo; FAHRMEIR, Andreas; MONIER, Frédéric (dir.). *Scandales et corruption à l'époque contemporaine*. Volum III: *Les coulisses du politique dans l'Europe contemporaine*. Paris: Armand Colin, 2014, pp. 13-30.
- ENRECH, Carles. *La España industrial: Obreros i patrones (1847-1951)*. Universitat Autònoma de Barcelona, 1990. Treball de recerca.
- ENRILE ALEIX, Julio Antonio. *El senado en la Década Moderada (1845-1854)*. Madrid: Universidad Complutense, 1980.
- ESAIASSON, Peter. «How members of parliament define their task». A: ESAIASSON, Peter; HEIDAR, Knut (ed.). *Beyond Westminster and Congress: The Nordic Experience*. Columbus, OH: Ohio State University Press, 2000, pp. 51-82.
- ESPIGADO, Gloria. «Las mujeres en el nuevo marco político». A: MORANT, Isabel (dir.). *Historia de las mujeres en España y América Latina*. Volum III: *Del siglo XIX a los umbrales del XX*. Madrid: Cátedra, 2006, pp. 27-60.
- ESTAPÉ Y RODRÍGUEZ, Fabián. *La reforma tributaria de 1845: Estudio preliminar y consideración de sus precedentes inmediatos*. Madrid: Ministerio de Hacienda, 2001.
- ESTRADA SÁNCHEZ, Manuel. *El significado político de la legislación electoral en la España de Isabel II*. Santander: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, 1999.
- ESTRADA SÁNCHEZ, Manuel. *La lucha por el poder: Derecho de sufragio y fraude electoral (Liébana 1834-1868)*. Santander: Parlamento de Cantabria, 1999.
- EYCK, Frank. *The Frankfurt parliament, 1848-1849*. London: Macmillan, 1968.
- FAIRCLOUGH, Isabela; FAIRCLOUGH, Norman. *Political discourse analysis: A method for advanced students*. London/New York: Routledge, 2012.

- FARELO LOPES, Fernando. «Parties and political representation during the liberal period in Porgual». A: CATROGA, Fernando; TAVARES DE ALMEIDA, Pedro (ed.). *Res publica 1820-1926: Citizenship and political representation in Portugal*. Lisbon: Biblioteca Nacional de Portugal/Assembleia da República, 2011, pp. 258-287.
- FERNÁNDEZ, Elena. *Mujeres en la Guerra de la Independencia*. Madrid: Sílex, 2009.
- FERNÁNDEZ DOMÍNGUEZ, Arturo. *Leyes electorales españolas de diputados a Cortes en el siglo XIX: Estudio histórico y jurídico-político*. Madrid: Civitas, 1992.
- FERNÁNDEZ SARASOLA, Ignacio. «Aproximación a la historiografía constitucional española». A: VARELA SUANCES-CARPEGNA, Joaquín (ed.). *Historia e historiografía constitucionales*. Madrid: Trotta, 2015, pp. 109-152.
- FERNÁNDEZ SARASOLA, Ignacio. *Los partidos políticos en el pensamiento español: De la Ilustración a nuestros días*. Madrid: Marcial Pons, 2009.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier. «Conceptos y metáforas en la política moderna. Algunas propuestas para una nueva historia político-intelectual». A: CANAL, Jordi; MORENO LUZÓN, Javier (eds.). *Historia cultural de la política contemporánea*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2009, pp. 11-30.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier. «Provincia y nación en el discurso político del primer liberalismo. Una aproximación desde la historia conceptual». A: FORCADELL, Carlos; ROMEO, María Cruz (eds.). *Provincia y nación: Los territorios del liberalismo*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, Diputación de Zaragoza, 2006, pp. 11-47.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier; FUENTES, Juan Francisco. (dirs.). *Diccionario político y social del siglo XIX español*. Madrid: Alianza Editorial, 2002.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier; FUENTES, Juan Francisco. (dirs.). «Dossier: Historia de los conceptos». *Ayer*, núm. 53 (2004): pp. 11-151.
- FERNÁNDEZ SEBASTIÁN, Javier; FUENTES, Juan Francisco. *Historia del periodismo español: Prensa, política y opinión pública en la España contemporánea*. Madrid: Síntesis, 1997.
- FERNÁNDEZ VALENCIA, Antonia. «La educación de las niñas: ideas, proyectos y realidades». A: MORANT, Isabel (dir.). *Historia de las mujeres en España y América Latina*. Volum III: *Del siglo XIX a los umbrales del XX*. Madrid: Cátedra, 2006, pp. 427-453.
- FERRER i ALÒS, Llorenç. *Hereus, pubilles i cabalers: El sistema d'hereu a Catalunya*. Catarroja – Barcelona: Editorial Afers, 2007.
- FERRER i ALÒS, Llorenç. «L'ús de la família per la burgesia de la Catalunya central». A: FERRER i ALÒS, Llorenç; PONCE, Santi (coord.). *Família i canvi social a la Catalunya Contemporània (s. XIX-XX)*. Vic: Eumo, 1994, pp. 15-43.
- FERRER i ALÒS, Llorenç. «Propietarios y sistema de heredero único en Cataluña en el siglo XIX». A: ROIGÉ, Xavier (coord.). *Familias de ayer, familias de hoy: Continuidades y cambios en Cataluña*. Barcelona: Icaria, 2006, pp. 71-98.
- FERRER i ALÒS, Llorenç. «Una comparació entre els sistemes igualitaris i no igualitaris a Espanya». A: FERRER i ALÒS, Llorenç. *Hereus, pubilles i cabalers: El sistema d'hereu a Catalunya*. Catarroja – Barcelona: Editorial Afers, 2007, pp. 359-398.

- FERRER i ALÒS, Llorenç; PONCE, Santi (coord.). *Família i canvi social a la Catalunya Contemporània (s. XIX-XX)*. Vic: Eumo, 1994.
- FONTANA, Josep. «Crisi camperola i revolta carlina». *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 10 (1980): pp. 7-16.
- FONTANA, Josep. «Els catalans en la política espanyola al segle XIX». A: DDAA. *Catalunya i Espanya al segle XIX*. Barcelona: Columna, 1987, pp. 9-18.
- FONTANA, Josep. «La burguesía española, entre la reforma y la revolución (1808-1868)». A: DDAA. *Revueltas y revoluciones en la historia*. Salamanca: Ediciones Universidad de Salamanca, 1990, pp. 125-133.
- FONTANA, Josep. *La época del liberalismo*. Barcelona: Crítica/Marcial Pons, 2007. Col·lecció Historia de España. Volum VI.
- FONTANA, Josep. *La fi de l'Antic Règim i la industrialització (1787-1868)*. Barcelona: Edicions 62, 1998.
- FONTANA, Josep. *La formació d'una identitat: Una història de Catalunya*. Vic: Eumo, 2014.
- FONTANA, Josep. *La revolució liberal a Catalunya*. Vic: Eumo Editorial, 2003.
- FORCADELL, Carlos; ROMEO, María Cruz (eds.). *Provincia y nación: Los territorios del liberalismo*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico/Diputación de Zaragoza, 2006.
- FORNER, Salvador (coord.). *Democracia, elecciones y modernización en Europa: Siglos XIX y XX*. Madrid: Cátedra, 1997.
- FRADERA, Josep Maria. *Cultura nacional en una sociedad dividida: Cataluña, 1838-1868*. Madrid: Marcial Pons, 2003.
- FRADERA, Josep Maria. *Cultura nacional en una societat dividida: Patriotisme i cultura a Catalunya, 1838-1868*. Barcelona: Curial, 1992.
- FRADERA, Josep Maria. «El huso y la gaita (Un esquema sobre cultura y proyectos intelectuales en la Cataluña del siglo XIX)». *Ayer*, núm. 20 (2000): pp. 25-49.
- FRADERA, Josep Maria. «El proyecto liberal catalán y los imperativos del doble patriotismo». *Ayer*, núm. 35 (1999): pp. 87-100.
- FRADERA, Josep Maria. *Jaume Balmes: Els fonaments racionals d'una política catòlica*. Vic: Eumo, 1996.
- FRADERA, Josep Maria. «La Catalunya liberal: Elements per a una reinterpretació». *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 6 (2002): pp. 7-17.
- FRADERA, Josep Maria. «La nación desde los márgenes (ciudadanía y formas de exclusión en los imperios)». *Illes i imperis: Estudis d'Història de les societats en el món colonial i postcolonial*, núm. 10-11 (2008): pp. 9-30.
- FRADERA, Josep Maria. «La política liberal y el descubrimiento de una identidad distintiva de Catalunya (1835-1865)». *Hispania: Revista Española de Historia*, vol LX/2, núm. 205 (2000): pp. 673-702.
- FRADERA, Josep Maria; MILLÁN, Jesús (eds.). *Las burguesías europeas del siglo XIX: Sociedad civil, política y cultura*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2000.

- FRADERA, Josep Maria; UCELAY-DA CAL, Enric (eds.). *Notícia nova de Catalunya*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 2005.
- FRAILE BALBÍN, Pedro. *Industrialización y grupos de presión: La economía política de la protección en España, 1900-1950*. Madrid: Alianza, 1991.
- FUENTES, Juan Francisco. *El fin del Antiguo Régimen (1808-1868): Política y sociedad*. Madrid: Síntesis, 2007.
- FUENTES, Juan Francisco. «La formación de la clase política del liberalismo español: Análisis de los cargos públicos del trienio liberal». *Historia Constitucional*, núm. 3 (2002): pp.19-37.
- FUENTES, Juan Francisco. «Mito y concepto de pueblo en el siglo XIX: Una comparación entre España y Francia». *Historia Contemporánea*, núm. 28 (2004): pp. 95-110.
- FUENTES QUINTANA, Enrique. *Las reformas tributarias en España: Teoría, historia y propuestas*. Barcelona: Crítica, 1990.
- FUSI, Juan Pablo; PALAFOX, Jordi. *España, 1808-1996: El desafío de la modernidad*. Madrid: Espasa Calpe, 1997.
- FUSTER SOBREPÈRE, Joan. *Barcelona i l'Estat centralista: Indústria i política a la dècada moderada (1843-1854)*. Vic: Eumo, 2006.
- FUSTER SOBREPÈRE, Joan. «El libro de la democracia de Joan Baptista Guardiola». A: SANTESMASES i OLLÉ, J. (ed.). *Republicans i republicanisme a les terres de parla catalana: Actes del VI Congrés de la CCEPC*. Valls: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana/Cossetània Edicions, 2008.
- FUSTER SOBREPÈRE, Joan. «El reformismo industrialista catalán en las políticas de coalición del Bienio». A: ORTEGA LÓPEZ, Teresa María; DEL ARCO BLANCO, Miguel Ángel (ed.). *Claves del Mundo Contemporáneo, debate e investigación: Actas del XI Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*. Granada: Comares, 2013.
- FUSTER SOBREPÈRE, Joan. «Joan Baptista Guardiola and the reception of Proudhon's thinking in Spain». A: DDAA. *The Critique to Political Economy in 19th Century*. Paris: Università di Verona/Universidad de Zaragoza/ Université Panthéon-Assas Paris, 2010.
- GALLEGO ANABITARTE, Alfredo. «España 1812: Cádiz, Estado unitario, en perspectiva històrica». A: ARTOLA, Miguel (ed.). *Las Cortes de Cádiz*. Madrid: Marcial Pons, 2003, pp. 125-166.
- GARCÍA, Patricia. «La Montaña inmortal: Demócratas, republicanos y socialistas en la Barcelona de mediados del siglo XIX». ARNABAT, Ramon; GAVALDÀ, Antoni (eds). *Projectes nacionals, identitats i relacions Catalunya-Espanya: Homenatge al doctor Pere Anguera (II)*. Barcelona-Catarroja: Editorial Afers, 2012, pp. 193-205.
- GARCIA BALAÑÀ, Albert. *La fabricació de la fàbrica: Treball i política a la Catalunya cotonera (1784-1874)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- GARCIA BALAÑÀ, Albert. «Trabajo industrial y política laboral en la formación del Estado liberal: Una visión desde Cataluña (1842-1902)». A: CALATAYUD, Salvador; MILLÁN, Jesús; ROMEO, María Cruz (eds.). *Estado y periferias en la España del siglo XIX: Nuevos enfoques*. València: Universitat de València, 2009, pp. 263-313.
- GARCÍA CANALES, Mariano. *La monarquía parlamentaria española*. Madrid: Tecnos, 1991.

- GARCÍA CÁRCEL, Ricardo. *La herencia del pasado: Las memorias históricas de España*. Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2011.
- GARCÍA GARCÍA, Ricardo. *Constitucionalismo español y legislación sobre el factor religioso durante la primera mitad del siglo XIX, 1808-1845*. València: Tirant lo Blanch, 2000.
- GARCÍA MONERRÍS, Encarna. «El territorio cuarteado, o cómo organizar el “gobierno de los pueblos”». A: LA PARRA LÓPEZ, Emilio; RAMÍREZ ALEDÓN, Germán (coord.). *El primer liberalismo: España y Europa, una perspectiva comparada*. València: Generalitat Valenciana, 2003, pp. 81-124.
- GARCÍA MONERRIS, Encarna; MORENO SECO, Mónica; MARCUELLO BENEDICTO, Juan Ignacio (eds.). *Culturas políticas monárquicas en la España liberal: Discursos, representaciones y prácticas (1808-1902)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2013.
- GARCIA ROVIRA, Anna M. *La revolució liberal a Espanya i les classes populars*. Vic: Eumo Editorial, 1989.
- GARRARD, Johan; TOLZ, Vera; WHITE, Ralph (eds.). *European democratization since 1800*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1999.
- GARRIDO, Aurora (dir.). *Diccionario biográfico de los parlamentarios de Cantabria (1902-2002)*. Santander: Parlamento de Cantabria, 2003.
- GARRIDO, Aurora (dir.). *Diccionario biográfico de los parlamentarios de Cantabria (1813-1901)*. Santander: Parlamento de Cantabria, 2006.
- GARRIDO MURO, Luis. «‘Un monstruo cálido’. El proyecto de estado del progresismo». A: SUÁREZ CORTINA, Manuel (ed.). *La redención del pueblo: La cultura progresista en la España liberal*. Santander: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, 2006, pp. 209-238.
- GARRIGOU, Alain. *Le vote et la vertu: Comment les Français sont devenus électeurs*. Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1992.
- GARRORENA MORALES, Ángel. *El Ateneo de Madrid y la teoría política de la monarquía liberal: 1836-1847*. Madrid: Instituto de Estudios Políticos, 1974.
- GARRORENA MORALES, Ángel. *Representación política y constitución democrática: (Hacia una revisión crítica de la teoría de la representación)*. Madrid: Civitas, 1991.
- GASH, Norman. *Politics in the age of Peel: A study in the technique of parliamentary representation, 1830-1850*. Hassocks, Sussex: Harvester Press, 1977.
- GAXIE, Daniel. *La démocratie représentative*. Paris: Montchrestien, 1993.
- GEE, Paul; HANDFORD, Michael (ed.). *The Routledge Handbook of Discourse Analysis*. London: Routledge, 2014.
- GHANIME, Albert. *Joan Cortada: Catalunya i els catalans al segle XIX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- GIL NOVALES, Alberto (dir.). *Diccionario biográfico del Trienio Liberal*. Madrid: El Museo Universal, 1991.
- GIL NOVALES, Alberto. *Las sociedades patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*. Madrid: Tecnos, 1975. 2 volums.
- GIRALT i RAVENTÓS, Emili. *Ideari d'Antoni de Capmany*. Barcelona: Edicions 62, 1965.

- GLASSNER, Barry. *The culture of fear: Why Americans are afraid of the wrong things: crime, drugs, minorities, teen moms, killer kids, mutant microbes, plane crashes, road rage & so much more*. New York: Basic Books, 1999.
- GÓMEZ APARICIO, Pedro. *Historia del periodismo español: Desde la "Gaceta de Madrid" (1661) hasta el destronamiento de Isabel II*. Madrid: Editora Nacional, 1967.
- GÓMEZ-FERRER MORANT, Guadalupe. *Historia de las mujeres en España: Siglos XIX y XX*. Madrid: Arco/Libros, 2011.
- GÓMEZ OCHOA, Fidel. «Antifederalismo en España en las primeras décadas de la época liberal (1810-1837)». A: SUÁREZ CORTINA, Manuel; RIDOLFI, Maurizio (eds.). *El Estado y la Nación: Cuestión nacional, centralismo y federalismo en la Europa del Sur*. Santander: Universidad de Cantabria, 2013, pp. 71-101.
- GÓMEZ OCHOA, Fidel. «El liberalismo conservador español del siglo XIX: La forja de una identidad política, 1810-1840». *Historia y política*, núm. 17 (gener-juny 2007): pp. 37-68.
- GÓMEZ OCHOA, Fidel. «Pero, ¿hubo alguna vez once mil vírgenes? El partido moderado y la conciliación liberal, 1833-1868». A: SUÁREZ CORTINA, Manuel (ed.). *Las máscaras de la libertad: El liberalismo español, 1808-1950*. Madrid: Marcial Pons, 2003, pp.135-168.
- GONZÁLEZ, Román Miguel. *La pasión revolucionaria: Culturas políticas republicanas y movilización popular en la España del siglo XIX*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007.
- GRAU, Ramon. *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2006.
- GRAU, Ramon; LÓPEZ, Marina. «Antoni de Capmany: el primer model del pensament polític català modern». A: BALCELLS, Albert (ed). *El pensament polític català (del segle XVIII a mitjan segle XX)*. Barcelona: Edicions 62, 1988, pp. 13-40.
- GUERRERO LATORRE, Ana; PÉREZ GARZÓN, Juan Sisinio; RUEDA HERNANZ, Germán. *Historia política, 1808-1874*. Madrid: Istmo, 2004.
- GUTIÉRREZ MEDINA, María Luisa. *La España industrial, 1847-1853: Un model d'innovació tecnològica*. Barcelona: Enginyers industrials de Catalunya, 1997.
- HOYO APARICO, Andrés. «Economía política versus política económica: Las consecuencias del debate en torno a la «cuestión social» en el pensamiento económico español del siglo XIX». A: SUÁREZ CORTINA, Manuel (ed.). *Las máscaras de la libertad: El liberalismo español, 1808-1950*. Madrid: Marcial Pons, 2003, pp. 203-227.
- HUARD, Raymond. «Las prácticas del sufragio universal en Francia entre 1848 y 1914. Avances pioneros, novedades provisionales, proyectos inacabados». A: FORNER, Salvador (coord.). *Democracia, elecciones y modernización en Europa: Siglos XIX y XX*. Madrid: Cátedra, 1997, pp. 47-71.
- IGLÉSIES, Josep. *Síntesi de la Junta de Comerç de Barcelona, 1760-1847*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1969.
- IGLÉSIES, Josep. *L'obra cultural de la Junta de Comerç*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1969.
- INAREJOS MUÑOZ, Juan Antonio. *Ciudadanos, propietarios y electores en la construcción del liberalismo español: El caso de las provincias castellano-manchegas (1854-1868)*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2008.

- INAREJOS MUÑOZ, Juan Antonio. *Intervenciones coloniales y nacionalismo español: La política exterior de la Unión Liberal y sus vínculos con la Francia de Napoleón III (1856-1868)*. Madrid, Silex, 2010.
- INCAUSA MOROS, José María; BRIZ SÁNCHEZ, Gregorio. *De cuneros y ermitaños: La gestación del caciquismo en Belchite-Cariñena y La Almunia en el reinado de Isabel II*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2004.
- IÑESTA PASTOR, Emilia. *El código penal español de 1848*. València: Tirant lo Blanch, 2011.
- IZARD, Miquel. *Manufactureros, industriales y revolucionarios*. Barcelona: Crítica, 1979.
- JANUÉ i MIRET, Marició. *Els polítics en temps de revolució: La vida política a Barcelona durant el Sexenni revolucionari (1868-1873)*. Vic: Eumo, 2002.
- JANUÉ i MIRET, Marició. «La crisi del règim isabelí a Barcelona». *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 10 (2004): pp. 235-261.
- JANUÉ i MIRET, Marició. *La Junta revolucionària de Barcelona de l'any 1868*. Barcelona: Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 1992.
- JARDÍ, Enric. *Els catalans de les Corts de Cadis*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1963.
- JAUME, Lucien. «El liberalismo posrevolucionario: Francia e Inglaterra». A: ROBLEDO, Ricardo; CASTELLS, Irene; ROMEO, María Cruz (eds.). *Orígenes del liberalismo: Universidad, política, economía*. Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca, 2003, pp. 143-153.
- JAVATO GONZÁLEZ, Víctor Manuel. «Los proyectos municipales moderado y progresista durante la regencia de María Cristina (1833-1840)». *Ab initio*, núm. 5 (2012): pp. 17-33.
- JIMÉNEZ GUERRERO, José. *El reclutamiento militar en el siglo XIX: Las quintas en Málaga, 1837-1868*. Málaga: Universitat de Málaga, 2001.
- JIMÉNEZ GUERRERO, José. «La emigración clandestina durante el proceso de reclutamiento militar. El caso de Málaga en el segundo tercio del siglo XIX». *Anales de Historia Contemporánea*, núm. 21 (2005): pp. 359-381.
- JOURNEAU, Brigitte. *Eglise et état en Espagne au XIXe siècle: Les enjeux du concordat de 1851*. Villeneuve d'Ascq: Presses universitaires du septentrion, 2002.
- JUNQUERAS VIES, Oriol; MARTÍ ESCAYOL, Maria Antònia. *Manel Girona, el Banc de Barcelona i el canal d'Urgell: Pagesos i burgesos en l'articulació del territori*. Lleida: Pagès, 2003.
- KAHAN, Alan S. *Liberalism in Nineteenth-Century Europe: The political culture of limited suffrage*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.
- KEATS-ROHAN, J. S. B. (ed.). *Prosopography approaches and applications: A handbook*. Oxford: University of Oxford, 2007.
- KELSEN, Hans. *Teoría general del Estado*. México: Editorial Nacional, 1979.
- KINEALY, Christine. «At home with the Empire: the example of Ireland». A: HALL, Catherine; ROSE, Sonya O (ed.). *At home with the Empire: Metropolitan Culture and the Imperial World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, pp. 77-100.
- KNIGHTS, Mark. «Participation and representation before democracy: Petitions and addresses in premodern Britain». A: SHAPIRO, Ian; STOKES, Susan C.; WOOD, Elisabeth Jean; KIRSHNER, Alexander S. (eds.). *Political Representation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, pp. 35-57.

- KOCKA, Jürgen. «Burguesía y sociedad burguesa en el siglo XIX: Modelos europeos y peculiaridades alemanas». A: FRADERA, Josep Maria; MILLÁN, Jesús (eds.). *Las burguesías europeas del siglo XIX: Sociedad civil, política y cultura*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2000, pp. 21-83.
- LA PARRA LÓPEZ, Emilio (coord.). *La imagen del poder: Reyes y regentes en la España del siglo XIX*. Madrid: Síntesis, 2011.
- LA PARRA LÓPEZ, Emilio; PRADELLS, Jesús (ed.). *Iglesia, sociedad y Estado en España, Francia e Italia (ss. XVIII al XX)*. Alacant: Instituto de cultura Juan Gil-Albert, 1991.
- LA PARRA LÓPEZ, Emilio; RAMÍREZ ALEDÓN, Germán (ed.). *El primer liberalismo: España y Europa, una perspectiva comparada*. València: Biblioteca Valenciana, 2003.
- LANDES, David S. *Progreso tecnológico y revolución industrial*. Madrid: Tecnos, 1979.
- LANGEWIESCHE, Dieter. *La época del estado-nación en Europa*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2012.
- LANGEWIESCHE, Dieter. «La monarquía en el siglo de la nación burguesa». A: MILLÁN, Jesús; ROMEO, María Cruz (eds.). *La época del estado-nación*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2012, pp. 119-132.
- LANGEWIESCHE, Dieter. «Liberalismo y revolución en Alemania, siglos XVIII y XIX». A: ROBLEDO, Ricardo; CASTELLS, Irene; ROMEO, María Cruz (eds.). *Orígenes del liberalismo: Universidad, política, economía*. Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca, 2003, pp. 155-171.
- LANGLAND, Elizabeth. «Nation and nationality: Queen Victoria in the developing narrative of Englishness». A: HOMANS, Margaret; MUNICH, Adrienne (eds.). *Remaking Queen Victoria*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1997, pp. 13-32.
- LARIO, Ángeles. «La monarquía constitucional: Teoría y práctica política». A: TUSELL, Javier; LARIO, Ángeles; PORTERO, Florentino (eds.). *La Corona en la historia de España: De los visigodos a nuestros días*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2003, pp.105-145.
- LARIO, Ángeles. «La Monarquía, del Liberalismo a la Democracia». A: LARIO, Ángeles (ed.). *Monarquía y República en la España contemporánea*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2007, pp. 35-56.
- LARRAZA MICHELTORENA, María del Mar. «Élites políticas en la Restauración española: Una mirada desde la prosopografía». *Memoria y Civilización (MyC)*, núm. 5 (2002): pp. 275-305.
- LEONHARD, Jörn. ««A new casting of political sects». Los orígenes de liberal en el discurso político inglés y europeo: Una comparación». *Historia contemporánea*, núm. 28 (2004): pp. 9-31.
- LEONHARD, Jörn. *Liberalismus: Zur historischen Semantik eines europäischen Deutungsmusters*. München: Oldenbourg, 2001.
- LIDA, Clara E. *Anarquismo y revolución en la España del XIX*. Madrid: Siglo XXI, 1972.
- LINZ, Juan J.; GANGAS, Pilar; JEREZ MIR, Miguel. «Spanish diputados: From the 1876 Restoration to consolidated democracy». A: BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Parliamentary representatives in Europe 1848-2000: Legislative recruitment and careers in eleven European countries*. Oxford: Oxford University Press, 2000, pp. 371-460.
- LLADONOSA, Manuel; JOVÉ, Antoni; VICEDO, Enric. *Història de Lleida*. Volum VII: *El segle XIX*. Lleida: Pagès Editors, 2003.

- LLORCA, Carmen. *Parlamentarismo y constituciones en España*. Madrid: Istmo, 1988.
- LLUCH, Ernest. *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840): Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1973.
- LLUCH, Ernest. *La Catalunya vençuda del segle XVIII: Foscors i clarors de la Il·lustració*. Barcelona: Edicions 62, 1996.
- LLUCH, Ernest. «La “gira triomfal” de Cobden per Espanya (1846)». *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 21 (1988): pp. 71-90.
- LÓPEZ, Marina. «Ildefons Cerdà i la cultura urbanística barcelonina de mitjan segle XIX». *L'Avenç*, núm. 360 (setembre 2010): pp. 32-41.
- LÓPEZ DELGADO, Juan Antonio. *El general Ros de Olano: Ensayo biográfico, bibliográfico y crítico*. Murcia: Artes Gráficas Grapesan, 1993-1997. 2 volums.
- LORENTE SARIÑENA, Marta. *La Nación y las Españas: Representación y territorio en el constitucionalismo gaditano*. Madrid: Ediciones UAM, 2010.
- LUJÁN, Oriol. «El secuestro de la historia de los diputados catalanes en el liberalismo: El industrialismo y sus redes de influencia». A: ORTEGA LÓPEZ, Teresa María; DEL ARCO BLANCO, Miguel Ángel (ed.). *Claves del Mundo Contemporáneo, debate e investigación: Actas del XI Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*. Granada: Comares, 2013.
- LUJÁN, Oriol. «El simbolisme polític de la Diputació de Catalunya al segle XIX». *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 69 (2014): pp. 189-216.
- LUJÁN, Oriol. «Influències, estratègies i personalismes: El districte de Vic en les eleccions al Congrés dels Diputats de la Dècada Moderada (1846-1853)». *Ausa*, núm. 175 (2015): pp. 89-107.
- LUJÁN, Oriol. «La construcció de la carrera de Celestí Mas i Abad (1845-50)». *Miscellanea Aqualatensia*, núm. 16 (2015): pp. 187-215.
- MACK SMITH, Denis. *Italy and its monarchy*. New Haven – London: Yale University Press, 1989.
- MACRY, Paolo. *La sociedad contemporánea: Una introducción histórica*. Barcelona: Ariel, 1997.
- MAIER, Charles S. «“Los vínculos ficticios... De la riqueza y de la ley”: Sobre la teoría y la práctica de la representación de los intereses». A: BERGER, Susanne (comp.). *La organización de los grupos de interés en Europa occidental: El pluralismo, el corporativismo y la transformación de la política*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1988.
- MALUQUER DE MOTES, Jordi. *La economía española en perspectiva histórica: Siglos XVIII-XXI*. Barcelona: Pasado y Presente, 2014.
- MALUQUER DE MOTES i BERNET, Jordi. *Història econòmica de Catalunya: Segles XIX i XX*. Barcelona: Proa, 1998.
- MANIN, Bernard. *Los principios del gobierno representativo*. Madrid: Alianza Editorial, 1998.
- MARCUELLO BENEDICTO, Juan Ignacio. «El discurso constituyente y la legitimación de la monarquía de Isabel II en la reforma política de 1845». A: GARCÍA MONERRIS, Encarna; MORENO SECO, Mónica; MARCUELLO BENEDICTO, Juan Ignacio (eds.). *Culturas políticas monárquicas en la España liberal: Discursos, representaciones y prácticas (1808-1902)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2013, pp. 151-176.

- MARCUELLO BENEDICTO, Juan Ignacio. «Gobierno y «parlamentarización» en el proceso político de la monarquía constitucional de Isabel II». *Revista de Estudios Políticos*, núm. 130 (octubre-diciembre 2005): pp. 5-32.
- MARCUELLO BENEDICTO, Juan Ignacio. «La Corona y la desnaturalización del parlamentarismo isabelino». *Ayer*, núm. 29 (1998): pp. 15-36.
- MARCUELLO BENEDICTO, Juan Ignacio. «La libertad de imprenta y su marco legal en la España liberal». *Ayer*, núm. 34 (1999): pp. 65-91.
- MARCUELLO BENEDICTO, Juan Ignacio. *La práctica parlamentaria en el reinado de Isabel II*. Madrid: Publicaciones del Congreso de los Diputados, 1986.
- MARICHAL, Carlos. *La revolución liberal y los primeros partidos políticos en España: 1834-1844*. Madrid: Ediciones Cátedra, 1980.
- MARTÍ i COLL, Antoni. «Biografía d'un diputat mataroní del segle XIX». *Sessió d'Estudis Mataronins*, núm. 30 (2013): pp. 47-50.
- MARTÍ i COLL, Antoni. «Mataró 1847-1849: Desencís dels liberals moderats catalans». *Sessió d'Estudis Mataronins*, núm. 13 (1996): pp. 33-46.
- MAS i SOLENCH, Josep M. *Història i dret a Catalunya*. Lleida: Pagès Editors, 2003.
- MAYEUR, Jean-Marie. *La séparation des églises et de l'état*. Paris: Editions Ouvrières, 1991.
- MEDINA MUÑOZ, Miguel Ángel. «La reforma constitucional de 1845». *Revista de Estudios Políticos*, núm. 203 (1975): pp. 75-105.
- MESTRE CAMPÍ, Jesús. *Una ciutat emmurallada al temps de la revolució industrial: Barcelona: ciutat, societat i política (1823-1859)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1985. Tesis doctoral. Director: Josep Termes. 2 volums.
- MILLÁN, Jesús. «La doble cara del liberalismo en España: El cambio social y el subdesarrollo de la ciudadanía». *Mélanges de l'École française de Rome: Italie et méditerranée*, núm. 114 (2002-2): pp. 693-710.
- MIKELARENA, Fernando. «La sublevación de O'Donnell de octubre de 1841 en Navarra». *Historia contemporánea*, núm. 38 (2009): pp. 239-275.
- MIRÓ i SOLÀ, Lluís. *L'alba dels matiners: El procés dels trabucaires (Perpinyà, 1845-1846)*. Catarroja: Editorial Afers, 2008.
- MOLINER, Antonio. *Joaquín María López y el Partido Progresista: 1834-1843*. Alacant: Instituto de Estudios Juan Gil-Albert, 1988.
- MOLINER, Antoni. *La Catalunya resistent a la dominació francesa: la Junta Superior de Catalunya (1808-1812)*. Barcelona: Edicions 62, 1989.
- MOLINER, Antoni. *Revolución burguesa y movimiento juntero en España: La acción de las juntas a través de la correspondencia diplomática y consular francesa, 1808-1868*. Lleida: Milenio, 1997.
- MONÉS PUJOL- BUSQUETS, Jordi. *L'obra educativa de la Junta de Comerç 1769-1851*. Barcelona: Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, 1987.
- MONTAÑÉS PRIMICIA, Enrique. *Grupos de presión y reformas arancelarias en el régimen liberal, 1820-1870*. Cádiz: Universidad de Cádiz, 2009.

- MONTAÑÉS PRIMICIA, Enrique. «La consolidación del prohibicionismo en el comercio del trigo (1820-1847)». A: CARO CANCELA, Diego (ed.). *El primer liberalismo en Andalucía (1808-1868): Política, economía y sociabilidad*. Cádiz: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, 2005, pp. 207-247.
- MORANT, Isabel. «Hombres y mujeres en el espacio público. De la Ilustración al liberalismo». A: ROBLEDO, Ricardo; CASTELLS, Irene; ROMEO, María Cruz (eds.). *Orígenes del liberalismo: Universidad, política, economía*. Salamanca: Ediciones de la Universidad de Salamanca, 2003, pp. 117-142.
- MORENO LUZÓN, Javier (ed.). *Progresistas: Biografías de reformistas españoles (1808-1939)*. Madrid: Taurus, 2005.
- MORENO LUZÓN, Javier. «Teoría del clientelismo y estudio de la política caciquil». *Revista de Estudios Políticos*, núm. 89 (1995): pp. 191-224.
- MORENO LUZÓN, Javier; TAVARES DE ALMEIDA, Pedro. *De las urnas al hemiciclo. El parlamentarismo en la Península Ibérica (1875-1926)*. Madrid: Marcial Pons Historia, 2012.
- MOTZKIN, Gabriel. «Secularización, burgueses e intelectuales en Francia y Alemania durante el siglo XIX». A: FRADERA, Josep Maria; MILLÁN, Jesús (eds.). *Las burguesías europeas del siglo XIX: Sociedad civil, política y cultura*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2000, pp. 203-230.
- MUÑOZ ÁLVAREZ, Javier. *La Modernidad de Cerdá: más allá del "ensanche": Algunos apuntes de ingeniería y cultura*. Madrid: Fundación Esteyco, 2009.
- MUSGROVE, Philip. *The general theory of gerrymandering*. Beverly Hills: Sage Publications, 1977.
- NADAL, Francesc. *Burgueses, burócratas y territorio: La política territorial en la España del siglo XIX*. Madrid: Instituto de Estudios de Administración Local, 1987.
- NADAL, Jordi. *El fracaso de la revolución industrial en España, 1814-1913*. Barcelona: Ariel, 1975.
- NADAL, Jordi. «El fracaso de la revolución industrial en España. Un balance historiográfico». *Papeles de Economía Española*, núm. 20 (1984): pp. 108-125.
- NIETO, Alejandro. *Mendizábal. Apogeo y crisis del progresismo civil: Historia política de las Cortes Constituyentes de 1836-1837*. Madrid: Ariel, 2011.
- NIEVA ZARDOYA, José Luis. «Implantación del servicio militar en Navarra: El precio de la derrota». *Iura Vasconiae*, núm. 4 (2007): pp. 415-435.
- NOSSITER, T. J. *Influence, opinion and political idioms in reformed England: Case studies from the North East, 1832-1874*. Brighton: Harvester, 1975.
- NÚÑEZ GARCÍA, Víctor M. *Huelva en las Cortes: Élite y poder político durante la Década Moderada (1843-1854)*. Huelva: Universidad de Huelva, 2007.
- O'GORMAN, Frank. *Voters, patrons and parties: The unreformed electorate of Hanoverian England, 1734-1832*. Oxford: Clarendon Press, 1989.
- OLIVER LEÓN, Baldomero. *Monarquía y estado constitucional: La institución monárquica en el proceso de consolidación del estado constitucional*. Madrid: Tecnos, 2002.
- OLLÉ ROMEU, Josep Maria. *Elecciones generales de 1851: Assassinat del dirigent republicà Francesc de Paula Cuello Prats*. Barcelona: AEAU, 2013.

- OLLÉ ROMEU, Josep Maria. *Els governs puritans i l'oligarquia espanyola (1847-1848)*. Calaf: Gràfiques Oller, 2004.
- OLLÉ ROMEU, Josep Maria. *Fonaments de la ideologia liberal-conservadora: La dictadura del Baró de Meer (1837-1839)*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1996.
- OLLÉ ROMEU, Josep Maria. *Les bullangues de Barcelona durant la Primera Guerra Carlina (1835-1837)*. Tarragona: El Mèdol, 1993-94. 2 volums.
- OLLÉ ROMEU, Josep Maria. *L'oligarquia i la construcció de l'estat centralista. Estat de setge a Catalunya (1844-1847)*. Barcelona: Sarrió, 2003.
- OLLÉ ROMEU, Josep Maria. *Matiners (febrer, 1847. 1848, febrer)*. Barcelona: PPU. S.A., 2007.
- OLLÉ ROMEU, Josep Maria. *Oligarquia espanyola. Burgesia catalana: Eleccions generals de 1850. Legislatura parlamentària 1850-1851*. Barcelona: PPU. S.A., 2010.
- OLLÉ ROMEU, Josep Maria. «Quatre personatges de la Barcelona liberal i revolucionària». A: *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, pp. 175-193.
- OLLERO VALLÉS, José Luis (dir.). *Diccionario biográfico de los parlamentarios de La Rioja, 1833-2008*. Logroño: Instituto de Estudios Riojanos, 2010.
- PALACIOS CERZALES, Diego. «Ejercer derechos: reivindicación, petición y conflicto». A: ROMEO, María Cruz; SIERRA, María (coords.). *La España liberal, 1833-1874*. Madrid/Zaragoza: Marcial Pons/Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014. Col·lecció Historia de las Culturas políticas en España y América Latina. Volum II, pp. 253-285.
- PALOMAS i MONCHOLÍ, Joan. *Víctor Balaguer: Renaixença, Revolució i Progrés*. Vilanova i la Geltrú: El Cep i la Nansa, 2004.
- PALOMAS, Joan; BRAVO, Montserrat. «Víctor Balaguer, la diputació catalana i la lluita pel proteccionisme (1881-1890)». *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 25 (1992): pp. 31-52.
- PANIAGUA, Javier; PIQUERAS, José Antonio (dir.). *Diccionario biográfico de los políticos valencianos: 1810-2003*. València: Institució Alfons El Magnànim, 2003.
- PAN-MONTOJO, Juan. «El progresismo isabelino». A: SUÁREZ CORTINA, Manuel (ed.). *La redención del pueblo: La cultura progresista en la España liberal*. Santander: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, 2006, pp. 183-208.
- PAN-MONTOJO, Juan. «Progreso material, fomento y libertad: La economía en las culturas políticas del período isabelino». A: ROMEO, María Cruz; SIERRA, María (coords.). *La España liberal, 1833-1874*. Madrid/Zaragoza: Marcial Pons/Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014. Col·lecció Historia de las Culturas políticas en España y América Latina. Volum II, pp. 51-87.
- PAREDES ALONSO, Francisco Javier. *Pascual Madoz, 1805-1870: Libertad y progreso en la monarquía isabelina*. Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra, 1982.
- PAREJO BARRANCO, Antonio. *La industria lanera española en la segunda mitad del siglo XIX*. Málaga: Área de historia contemporánea de la Universidad de Málaga, 1989.
- PASCUAL, Pere. *Agricultura i industrialització a la Catalunya del segle XIX: Formació i desestructuració d'un sistema econòmic*. Barcelona: Crítica, 1990.

- PASCUAL, Pere. «La Diputació i la modernització de la xarxa viària catalana: 1840-1868». A: DE Riquer, Borja (dir.). *Història de la Diputació de Barcelona*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1987. Volum I, pp. 142-195.
- PASCUAL, Pere; ESTRADA, Gemma; FERRERAS, Angelina. *Macià Vila i el «vapor cremat»*. Vic/Igualada: Eumo/Ajuntament d'Igualada/Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada, 2004.
- PASCUAL, Pere. «La línia de Barcelona a Saragossa». A: NADAL, Jordi; SUDRIÀ, Carles (dir.). *Capitalistes i fabricants: el finançament de la industrialització catalana (1815-1866)*. [Universitat Autònoma de Barcelona], 1994, pp. 436-487.
- PAYNE, Stanley G. *Ejército y sociedad en la España liberal: 1808-1936*. Madrid: Akal, 1977.
- PEDERSEN, Mogens N. «The incremental transformation of the Danish legislative elite: The Party System as prime mover». A: BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Parliamentary representatives in Europe 1848-2000: Legislative recruitment and careers in eleven European countries*. Oxford: Oxford University Press, 2000, pp. 29-49.
- PEDERSEN, Mogens N.; KJÆR, Ulrik; ELIASSEN, Kjel A. «The geographical dimension of parliamentary recruitment: Among native sons and parachutists». A: BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Democratic Representation in Europe: Diversity, Change and Convergence*. Oxford: Oxford University Press, 2007, pp. 160-190.
- PEÑA, María Antonia; SIERRA, María; ZURITA, Rafael. *Elegidos y elegibles: La representación parlamentaria en la cultura del liberalismo*. Madrid: Marcial Pons, 2010.
- PEÑA, María Antonia; SIERRA, María; ZURITA, Rafael. «Elegidos y elegibles. La construcción teórica de la representación parlamentaria en la España isabelina (1844-1868)». *Revista de História das Ideias*, núm. 27 (2006): pp. 473-510.
- PEÑA, María Antonia; SIERRA, María; ZURITA, Rafael (eds.). «La representación política en la España liberal». *Ayer*, núm. 61 (2006): pp. 11-211.
- PEÑA, María Antonia; SIERRA, María; ZURITA, Rafael. «Los artífices de la legislación electoral: Una aproximación a teoría del gobierno representativo en España (1845-1870)». *Hispania: Revista Española de Historia*, vol. 66, núm. 223 (2006): pp. 633-670.
- PÉREZ GARCÍA, José Miguel. *Elecciones y diputados a Cortes en Las Palmas durante el siglo XIX*. Las Palmas: Cabildo Insular de Gran Canaria, 1990.
- PÉREZ GARZÓN, Juan Sisinio. *Milicia nacional y revolución burguesa: El prototipo madrileño: 1808-1874*. Madrid: CSIC, 1978.
- PÉREZ LEDESMA, Manuel. «Ciudadanía y revolución liberal». A: PORTILLO VALDÉS, José M^a; VEIGA ALONSO, Xosé Ramón; BAZ VICENTE, Mª Jesús (ed.). *A guerra da Independencia e o primeiro liberalismo en España e América*. Santiago de Compostela: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Santiago de Compostela, 2009, pp. 103-128.
- PÉREZ LEDESMA, Manuel (dir.). *De súbditos a ciudadanos: Una historia de la ciudadanía en España*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007.
- PÉREZ LEDESMA, Manuel. «Ricos y pobres; pueblo y oligarquía; explotadores y explotados: Las imágenes dicotómicas en el siglo XIX español». *Revista del Centro de Estudios Constitucionales*, núm. 10 (setembre-desembre 1991): pp. 59-88.

- PÉREZ LEDESMA, Manuel; SIERRA, María (eds.). *Culturas políticas: Teoría e historia*. Zaragoza: Institución Fernando El Católico, 2010.
- PETTIT, Philip. *On the people's terms: A republican theory and model of democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- PEYROU, Florencia. «A great family of sovereign men: Democratic discourse in nineteenth-century Spain». *European History Quarterly*, núm. 43 (2013-2): pp. 235-256.
- PEYROU, Florencia. «Demócratas y republicanos: La movilización por la ciudadanía “universal”». A: PÉREZ LEDESMA, Manuel (dir.). *De súbditos a ciudadanos: Una historia de la ciudadanía en España*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007, pp. 193-221.
- PEYROU, Florencia. «El republicanismo. Las libertades del pueblo». A: ROMEO, María Cruz; SIERRA, María (coords.). *La España liberal, 1833-1874*. Madrid/Zaragoza: Marcial Pons/Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014. Col·lecció Historia de las Culturas políticas en España y América Latina. Volum II, pp. 347-376.
- PEYROU, Florencia. *El republicanismo popular en España: 1840-1843*. Cádiz: Universidad de Cádiz, 2002.
- PEYROU, Florencia. *La comunidad de ciudadanos: El discurso democrático-republicano en España, 1840-1868*. Pisa: Edizioni Plus-Pisa University Press, 2006.
- PEYROU, Florencia. *Tribunos del pueblo: Demócratas y republicanos durante el reinado de Isabel II*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2008.
- PICH i MITJANA, Josep. «Juntas, tertulias, y conspiración en la crisis del régimen isabelino. El caso de la ciudad de Barcelona, 1867-1868». *Hispania*, LXIV/2, núm. 17 (2004): pp.689-710.
- PIQUERAS, José A.; CHUST, Manuel (comps.). *Republicanos y repúblicas en España*. Madrid: Siglo XXI, 1996.
- PITKIN, Hanna Fenichel. *El concepto de representación*. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, 1985.
- PLÁ, Carlos. «La génesis del liberalismo español». A: MARCO, José María (coord.). *Genealogía del liberalismo español, 1759-1931*. Madrid: Fundación para el Análisis y los Estudios Sociales, 1988, pp. 73-129.
- PLA TOLDRÀ, Lluïsa. *Els Girona, la gran burgesia catalana del segle XIX*. Barcelona: Fundació Noguera, 2014.
- PLUNKETT, John. *Queen Victoria: First media monarch*. Oxford; New York: Oxford University Press, 2003.
- POCOCK, J. G. A. «The ideal of citizenship since the Classical Times». A: GERSHON, Shafir (ed.). *The citizenship debates: A reader*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1998, pp. 31-41.
- PONS i ALTÉS, Josep Maria. «El significado del parlamentarismo liberal en una provincia agraria: Lleida, 1846-1868». A: ORTEGA LÓPEZ, Teresa María; DEL ARCO BLANCO, Miguel Ángel (ed.). *Claves del Mundo Contemporáneo, debate e investigación: Actas del XI Congreso de la Asociación de Historia Contemporánea*. Granada: Comares, 2013.
- PONS i ALTÉS, Josep Maria. *El poder polític a Lleida: 1843-1854, eleccions i pronunciaments*. Alguaire: Ajuntament d'Alguaire, 1998.

- PONS i ALTÉS, Josep Maria. «Los grupos dirigentes en la Cataluña urbana y su relación con el Estado centralista (1844-1868)». A: CALATAYUD, Salvador; MILLÁN, Jesús; ROMEO, María Cruz (eds.). *Estado y periferias en la España del siglo XIX: Nuevos enfoques*. València: Universitat de València, 2009, pp. 183-215.
- PONS i ALTÉS, Josep Maria. *Moderats i progressistes a la Lleida del segle XIX (1843-1868)*. Lleida: Pagès, 2002.
- PORCILLO NAVARRO, María José. «Evolución del sistema impositivo español desde 1845 hasta la “reforma tributaria silenciosa” de Flores de Lemus». *Anales del Derecho*, núm. 15 (1997): pp. 129-149.
- PORCILLO VALDÉS, José M^a. *El sueño criollo: La formación del doble constitucionalismo en el País Vasco y Navarra*. San Sebastián: Nerea, 2006.
- POUNDS, N. J. G. *An Historical Geography of Europe, 1800-1914*. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.
- PRADOS DE LA ESCOSURA, Leandro. *De imperio a nación: Crecimiento y atraso económico en España (1780-1930)*. Madrid: Alianza Editorial, 1988.
- PRESNO LINERA, Miguel Ángel. *Leyes y normas electorales en la historia constitucional española*. Madrid: Iustel, 2013.
- PRICE, Roger. *People and Politics in France: 1848-1870*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2004.
- PRICE, Roger. *The French Second Empire: An anatomy of political power*. Cambridge/New York: Cambridge University Press, 2001.
- PRIETO, José Luis. «Los puritanos y la Unión Liberal (1833-1874): La búsqueda de un liberalismo templado». A: MARCO, José María (coord.). *Genealogía del liberalismo español, 1759-1931*. Madrid: Fundación para el Análisis y los Estudios Sociales, 1988, pp. 131-188.
- PRO RUIZ, Juan. «Bravo Murillo: El abogado en Hacienda». A: COMÍN, Francisco; MARTÍN ACEÑA, Pablo; VALLEJO, Rafael (eds.). *La Hacienda por sus ministros: La etapa liberal de 1845 a 1899*. Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza, 2006, pp. 133-170.
- PRO RUIZ, Juan. *Bravo Murillo: Política de orden en la España liberal*. Madrid: Síntesis, 2006.
- PRO RUIZ, Juan. «El derecho y los derechos». A: CABRERA, Miguel Ángel; PRO, Juan (coords.). *La creación de las culturas políticas modernas: 1808-1833*. Madrid/Zaragoza: Marcial Pons/Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014. Col·lecció Historia de las culturas políticas en España y América Latina. Volum I, pp. 69-95.
- PRO RUIZ, Juan (ed.). «Historia de las emociones». *Rubrica Contemporánea*, vol. 4, núm. 7 (2015): pp. 1-76.
- PRO RUIZ, Juan. «Poder político y poder económico en el Madrid de los moderados (1844-1854)». *Ayer*, núm. 66 (2007): pp. 27-55.
- PUJOL, Enric. «Vicens Vives i el Minotaure. A propòsit de Notícia de Catalunya, de Jaume Vicens Vives». *Revista del Centre d'Estudis Jordi Pujol*, núm.13 (setembre de 2010): pp. 25-35.
- RAMÍREZ ALEDÓN, Germán. «Valencians, mallorquins i catalans a les Corts de Cadis. Una nota prèvia». *Afers*, núm. 68 (2011): pp. 9-15.

- RAMISA, Maties. *Polítics i militars a la Guerra del Francès (1808-1814)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2008.
- RAMOS ROVI, Maria José. *Diccionario biográfico de parlamentarios andaluces (1876-1923)*. Sevilla: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Sevilla, 2013.
- RENYER, Jaume; PUJOL, Enric (dirs.). *Pensament polític als Països Catalans, 1714-2014: història i prospectiva*, Barcelona: Pòrtic, 2007.
- REIXACH i PUIG, Ramon. *Els orígens de la tradició política liberal catòlica a Catalunya: Mataró, s. XVIII i XIX*. Mataró, Caixa d'Estalvis Laietana, 2008.
- REVUELTA GONZÁLEZ, Manuel. «La confesionalidad del Estado en España». A: LA PARRA LÓPEZ, Emilio; PRADELLS, Jesús (ed.). *Iglesia, sociedad y Estado en España, Francia e Italia (ss. XVIII al XX)*. Alacant: Instituto de cultura Juan Gil-Albert, 1991, pp. 373-397.
- RICHARDSON, John E.; KRZYZANOWSKI, David Machin; WODAK, Ruth (ed.). *Advances in critical discourse studies*. London: Routledge, 2014.
- RISQUES CORBELLÀ, Manel. *El govern civil de Barcelona al segle XIX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- RISQUES CORBELLÀ, Manel (dir.). *Història de la Catalunya contemporània: De la Guerra del Francès al nou Estatut*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2006.
- RISQUES CORBELLÀ, Manel. «La insurrecció de Barcelona pel novembre de 1842. La seva dinàmica social». *Recerques: Història, economia i cultura*, núm. 10 (1980): pp. 93-112.
- RISQUES, Manel. «L'excepcionalitat permanent: Catalunya, 1835-1858». A: DE RIQUER, Borja (dir.). *Història, política, societat i cultura dels Països Catalans*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1995. Volum VI, pp. 278-279.
- RISQUES CORBELLÀ, Manel. *L'Estat a Barcelona: Ordre públic i governadors civils*. Barcelona: Editorial Base, 2012.
- ROCA VERNET, Jordi. *La Barcelona revolucionària i liberal: exaltats, milicians i conspiradors*. Barcelona: Fundació Noguera, 2011.
- ROCA VERNET, Jordi. «La cultura constitucional del Trienni i el discurs sobre el ciutadà liberal». *Cercles: Revista d'Història Cultural*, núm. 11 (2008): pp. 60-76.
- ROCA VERNET, Jordi. *Tradició constitucional i història nacional (1808-1823). Llegat i projecció política d'una nissaga catalana: els Papiol*. Lleida: Pagès Editors/Fundació Ernest Lluch, 2011.
- RODRIGO FUENTES, Victòria; FÀBREGAS i ROIG, Josep; FERRÉ i TRILL, Xavier. *El llegat de Josep Sardà i Caylà a Reus*. Reus: Biblioteca central Xavier Amorós, 2011.
- RODRÍGUEZ-LÓPEZ, Carolina (ed.). «Historia de las emociones». *Cuadernos de Historia Contemporánea*, núm. 36 (2014): pp. 11-138.
- ROKKAN, Stein. *Citizens, elections, Parties: Approaches to the comparative study of the processes of development*. Oslo: Universitetsforlaget, 1970.
- ROMÁN COLLADO, Rocío. «Manuel María Gutiérrez Beganige (Cádiz, 1775 – Madrid, 1850)». A: SÁNCHEZ LISSEN, Rocío (coord.). *Economía y economistas andaluces (siglos XVI al XX)*. Madrid: Editorial del Economista, 2013, pp. 347-355.

- ROMANELLI, Raffaele (ed.). *How did they become voters?: The History of Franchise in Modern European Representation*. The Hague: Kluwer Law International, 1998.
- ROMANELLI, Raffaele. *Il comando impossibile: Stato e società nell'Italia liberale*. Bologna: Il Mulino, 1988.
- ROMEO MATEO, María Cruz. «De Patricios y nación: Los valores de la política liberal en España a mediados del siglo XIX». *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 35-I (2005): pp. 119-141.
- ROMEO MATEO, «Destinos de mujer: Esfera pública y políticos liberales». A: MORANT, Isabel (dir.). *Historia de las mujeres en España y América Latina*. Volum III: *Del siglo XIX a los umbrales del XX*. Madrid: Cátedra, 2006, pp. 61-83.
- ROMEO MATEO, María Cruz. «Domesticidad y política. Las relaciones de género en la sociedad posrevolucionaria». A: ROMEO, María Cruz; SIERRA, María (coords.). *La España liberal, 1833-1874*. Madrid/Zaragoza: Marcial Pons/Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014. Col·lecció Historia de las Culturas políticas en España y América Latina. Volum II, pp. 89-127.
- ROMEO MATEO, María Cruz. *Entre el orden y la revolución: La formación de la burguesía liberal en la crisis de la monarquía absoluta (1814-1833)*. Alacant: Instituto de Cultura Juan Gil-Albert/Diputació d'Alacant, 1993.
- ROMEO MATEO, María Cruz. «Joaquín María López. Un tribuno republicano en el liberalismo». A: MORENO LUZÓN, Javier (ed.). *Progresistas, demócratas y republicanos*. Madrid: Fundación Pablo Iglesias/Taurus, 2010, pp. 59-98.
- ROMEO MATEO, María Cruz. «La cultura política del progresismo: Las utopías liberales, una herencia en discusión». *Berceo*, núm. 139 (2000): pp. 9-30.
- ROMEO MATEO, María Cruz. «La ficción monárquica y la magia de la nación en el progresismo isabelino». A: LARIO, Ángeles (ed.). *Monarquía y República en la España contemporánea*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2007, pp. 107-125.
- ROMEO MATEO, María Cruz. «Lenguaje y política del nuevo liberalismo: Moderados y progresistas, 1834-1845». *Ayer*, núm. 29 (1998): pp. 37-62.
- ROMEO MATEO, María Cruz. «Los mundos posibles del liberalismo progresista». A: LA PARRA LÓPEZ, Emilio; RAMÍREZ ALEDÓN, Germán (coord.). *El primer liberalismo: España y Europa, una perspectiva comparada*. València: Generalitat Valenciana, 2003, pp. 287-314.
- ROMEO MATEO, María Cruz. «Memoria y política en el liberalismo progresista: La nación de la libertad». A: MORENO LUZÓN, Javier (coord.). *Izquierdas y nacionalismos en la España contemporánea*. Madrid: Pablo Iglesias, 2011, pp. 11-40.
- ROMEO MATEO, María Cruz. «¿Y éstos en medio de la nación soberana son por ventura esclavos? Liberalismo, nación y pueblo». *Alcores: Revista de Historia Contemporánea*, núm. 7 (2009): pp. 13-37.
- ROMEO, María Cruz; SIERRA, María (coords.). *La España liberal, 1833-1874*. Madrid/Zaragoza: Marcial Pons/Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014. Col·lecció Historia de las Culturas políticas en España y América Latina. Volum II.
- ROSANVALLON, Pierre. *Le peuple introuvable: Histoire de la représentation démocratique en France*. Paris: Gallimard, 1998.

- ROSANVALLON, Pierre. *Le sacre du citoyen: Histoire du suffrage universel en France*. Paris: Gallimard, 1992.
- ROSELLÓ CHÉRIGNY, Elena. «Legislative commissions, the civil code and the proposals of the catalan jurist Domingo M. Vila (1843-1844)». 62nd Conference of ICHRPI, Palerm & Messina, 5-10 de setembre de 2011.
- ROURA, Jaume. *Ramon Martí d'Eixalà i la filosofia catalana del segle XIX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980.
- ROURA i AULINAS, Lluís. «Subjecció i militarització a la Catalunya del segle XVIII». A: ALBAREDA, Joaquim (ed.). *Del patriotisme al catalanisme: Societat i política (segles XVI-XIX)*. Vic: Eumo, 2001, pp. 289-315.
- ROURA i AULINAS, Lluís. «La diputació de Catalunya de 1773». *Pedralbes*, núm. 23 (2003): pp. 237-262.
- ROVIRA i GÓMEZ, Salvador J. *Josep-Francesc Ixart i Pi (1784—1852): Un burgès català de la 1ª meitat del segle XIX*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1989.
- RUBÍ, Gemma. «Coaliciones de turno: Corrupción electoral y política competitiva en la Catalunya de la Restauración (1900-1923)». *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 43-I (2013): pp. 273-293.
- RUBÍ, Gemma; ARMENGOL, Josep. *Vots, electors i corrupció: Una reflexió sobre l'apatia política a Catalunya (1869-1923)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012.
- RUBÍ, Gemma; TOLEDANO, Lluís Ferran. «El carlismo en Cataluña contemporánea: Tradición histórica y cultura política». *Trienio: Ilustración y liberalismo. Revista de Historia*, núm. 33 (1999): pp. 117-140.
- RUBÍ, Gemma; TOLEDANO, Lluís Ferran. «Paper de debat: Industrials i Polítics (segle XIX). Jaume Vicens i Vives, Montserrat Llorens». Ponència de les jornades de debat Industrials i polítics: Jaume Vicens Vives i la Catalunya del segle XIX. Universitat Autònoma de Barcelona, 5-11-2010.
- RUBÍ, Gemma; TOLEDANO, Lluís Ferran. «The concept of representation from the Ancien Regime to Liberalism: Catalan representatives in the Cádiz Cortes (1810-1814)». A: Atti del 62 Convegno International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions, Dipartimento di Scienze Giuridiche e storia delle istituzioni, Università degli studi de Messina [En premsa]
- RUBIO POBES, Coro. «El País Vasco ante la reforma liberal o el debate Fueros-Constitución (1808-1876)». *Anales de Historia Contemporánea*, núm. 20 (2004): pp. 95-122.
- RUBIO POBES, Coro. «El País Vasco y el Estado liberal: Unidad constitucional y encaje identitario». A: CALATAYUD, Salvador; MILLÁN, Jesús; ROMEO, María Cruz (eds.). *Estado y periferias en la España del siglo XIX: Nuevos enfoques*. València: Universitat de València, 2009, pp. 399-437.
- RUBIO POBES, Coro. *Revolución y tradición: El País Vasco ante la Revolución liberal y la construcción del Estado español, 1808-1868*. Madrid: Siglo XXI, 1996.
- RUGGIERO, Guido de. *Historia del liberalismo europeo*. Granada: Comares, 2005.
- RÚJULA, Pedro. «El antiliberalismo reaccionario». A: ROMEO, María Cruz; SIERRA, María (coords.). *La España liberal, 1833-1874*. Madrid/Zaragoza: Marcial Pons/Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014, pp. 377-409.

- RUSH, Michael. «The decline of nobility». A: BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Democratic Representation in Europe: Diversity, Change and Convergence*. Oxford: Oxford University Press, 2007, pp. 29-50.
- RUSH, Michael; CROMWELL, Valerie. «Continuity and change: Legislative recruitment in the United Kingdom, 1868-1999». A: BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Parliamentary representatives in Europe 1848-2000: Legislative recruitment and careers in eleven European countries*. Oxford: Oxford University Press, 2000, pp. 461-490.
- SÁNCHEZ, Alexandre (ed.). *Protecció, ordre i llibertat: El pensament i la política econòmica de la Comissió de Fàbriques de Barcelona (1820-1840)*. Barcelona: Editorial Alta Fulla, 1990.
- SÁNCHEZ-ALBORNOZ, Nicolás (comp.). *La modernización económica de España, 1830-1930*. Madrid: Alianza, 1985.
- SÁNCHEZ ARANDA, J. J.; BARRERA, Carlos. *Historia del periodismo español: Desde sus orígenes hasta 1975*. Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra, 1992.
- SÁNCHEZ GARCÍA, Raquel. «La Monarquía en el pensamiento del Partido Moderado». A: LARIO, Ángeles (ed.). *Monarquía y República en la España contemporánea*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2007, pp. 127-153.
- SÁNCHEZ MANTERO, Rafael. «El nacimiento de la monarquía liberal en España». A: TUSELL, Javier; LARIO, Ángeles; PORTERO, Florentino (eds.). *La Corona en la historia de España: De los visigodos a nuestros días*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2003, pp. 87-104.
- SÁNCHEZ MEJÍA, María Luisa. «Liberalismo y República en la Revolución Francesa». A: LARIO, Ángeles (ed.). *Monarquía y República en la España contemporánea*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2007, pp. 69-84.
- SANS i TRAVÉ, Josep Maria (dir.). *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*. [Barcelona]: Generalitat de Catalunya, 1997-2007.
- SANTANA MOLINA, Manuel. *La Diputación Provincial en la España decimonónica*. Madrid: Instituto Nacional de Administración Pública, 1989.
- SANTIRSO, Manuel. *El liberalismo: Una herencia disputada*. Madrid: Cátedra, 2014.
- SANTIRSO, Manuel. *Progreso y libertad: España en la Europa liberal (1830-1870)*. Barcelona: Ariel, 2007.
- SANTIRSO, Manuel. *Revolució liberal i guerra civil a Catalunya (1833-1840)*. Lleida: Pagès Editors, 1999.
- SANTOS ISERN, Vicente M. *Cara y cruz de la sedería valenciana (siglos XVIII-XIX)*. València: Institución Alfonso el Magnánimo, 1981.
- SARRIÓN i GUALDA, Josep. *La Diputació Provincial de Catalunya sota la Constitució de Cadis (1812-1814 i 1820-1822)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991.
- SARTORI, Giovanni. *Partidos y sistemas de partidos*. Madrid: Alianza, 2000.
- SAUCH CRUZ, Núria. *Guerrillers i bàndols civils entre l'Ebre i el Maestrat: La formació d'un país carlista (1808-1844)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.

- SAZ, Ismael. «La historia de las culturas políticas en España y el extraño caso del “nacionalismo español”». A: PELLISTRANDI, Benoît; SIRINELLI, Jean-François (eds.). *L'histoire culturelle en France et en Espagne*. Madrid: Casa de Velázquez, 2008, pp. 215-234.
- SCHAFFER, Charles (ed.). *Elections for sale: The causes and consequences of vote buying*. Boulder, Colorado, London: Lynne Rienner Publishers, 2006.
- SECKER, Ineke. «Representatives of the Dutch people: The smooth transformation of the parliamentary elite in a consociational democracy, 1849-1998». A: BEST, Heinrich; COTTA, Maurizio (ed.). *Parliamentary representatives in Europe 1848-2000: Legislative recruitment and careers in eleven European countries*. Oxford: Oxford University Press, 2000, pp. 270-309.
- SECO SERRANO, Carlos. *Militarismo y civilismo en la España contemporánea*. Madrid: Instituto de Estudios Económicos, 1984.
- SEGARRA ESTARELLES, Josep-Ramon. «El «provincialisme» involuntari. Els territoris en el projecte liberal de nació espanyola (1808-1868)». *Afers*, núm. 48 (2004): pp. 327-345.
- SEOANE, María Cruz. *Historia del periodismo en España*. Volum II: *El siglo XIX*. Madrid: Alianza, 1983.
- SEOANE, María Cruz; SAIZ, María Dolores. *Cuatro siglos de periodismo en España: De los avisos a los periódicos digitales*. Madrid: Alianza, 2007.
- SHEEHAN, James, J. *German Liberalism in the nineteenth century*. Chicago: The University of Chicago, 1978.
- SIERRA, María. «Electores y ciudadanos en los proyectos políticos del liberalismo moderado y progresista». A: PÉREZ LEDESMA, Manuel (dir.). *De súbditos a ciudadanos: Una historia de la ciudadanía en España*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007, pp. 103-133.
- SIERRA, María. «La figura del elector en la cultura política del liberalismo español (1833-1874)». *Revista de Estudios Políticos*, núm. 133 (2006): pp.117-142.
- SIERRA, María. «La sociedad es antes que el individuo: El liberalismo español frente a los peligros del individualismo». *Alcores: Revista de Historia Contemporánea*, núm. 7 (2009): pp. 63-84.
- SIERRA, María. ««Legisladores hereditarios»: La historia como naturaleza en la ley liberal». A: ROMEO, María Cruz; SIERRA, María (coords.). *La España liberal, 1833-1874*. Madrid/Zaragoza: Marcial Pons/Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014. Col·lecció Historia de las Culturas políticas en España y América Latina. Volum II, pp. 23-50.
- SIERRA, María. «The profession of deputy. The idea of political representation in liberal Spain». *Parliaments, Estates and Representation*, núm. 30 (2010): pp. 31-40.
- SKINNER, Quentin. «States and the freedom of citizens». A: SKINNER, Quentin; STRATH, Bo (ed.). *States and citizens*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, pp. 11-27.
- SMITH, Angel. *The origins of Catalan nationalism, 1770-1898*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014.
- SMITH, George H. *The system of liberty: Themes in the History of Classical Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- SODDU, Francesco. «The Italian Senate in the era of Giolitti and the House of Lords: some comparative insights». *Parliaments, Estates and Representation*, núm. 18 (1998-1): pp. 103-133.

- SODDU, Francesco. «The Italian Parliament at work, 1861–1876». *Parliaments, Estates and Representation*, núm. 25 (2005-1): pp. 135-148.
- SOLÀ i MONTSERRAT, Roser. *Joan Vilaregut i Albafull: Industrial i progressista (Barcelona, 1800 – 1854)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- SOLÀ i MONTSERRAT, Roser. *L'Institut Industrial de Catalunya i l'Associacionisme industrial des de 1820 a 1854*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.
- SOLÀ i PARERA, Àngels. «Mentalitat i negocis de l'élite econòmica barcelonina de mitjan segle XIX». A: VILAR, Pierre (dir). *Història de Catalunya*. Volum VIII: *Antologia d'estudis històrics*. Barcelona: Edicions 62, 1990, pp. 222-249.
- SOLÀ i PARERA, Àngels. *L'Èlit barcelonina a mitjan segle XIX*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1977. Tesi doctoral. 2 volums. Direcció: Emili Giralt i Raventós.
- SOLÉ i SABATÉ, Josep Maria (dir.). *El carlisme i la seva base social*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 1992.
- SOLERVICENS, Juan Bta. *Balmes: Antología de sus escritos políticos*. Madrid: Espasa Calpe, 1939.
- SOLERVICENS, J. B.; TARÍN IGLESIAS, J. *Manuel Duran y Bas*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1965.
- SOTO CARMONA, Álvaro. *El trabajo industrial en la España contemporánea (1874-1936)*. Barcelona: Anthropos, 1989.
- SPIEGEL, Gabrielle M. (ed.). *Practicing history: New directions in historical writing after the Linguistic Turn*. London/New York: Routledge, 2005.
- STARZINGER, Vincent E. *The Juste Milieu in theory and practice, France and England, 1815-1848*. London: Transaction Publishers, 1991.
- STOKES, Susan C.; MANIN, Bernard (eds.). *Democracy, accountability and representation*. New York: Cambridge University Press, 1999.
- STONE, Lawrence. «Prosopografía». A: STONE, Lawrence. *El pasado y el presente*. México: Fondo de Cultura Económica, 1986.
- SUÁREZ CORTINA, Manuel (ed.). *La redención del pueblo: La cultura progresista en la España liberal*. Santander: Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cantabria, 2006.
- SUÁREZ CORTINA, Manuel (ed.). *Las máscaras de la libertad: El liberalismo español, 1808-1950*. Madrid: Marcial Pons, 2003.
- SUÁREZ CORTINA, Manuel (coord.). «La tolerancia religiosa en la España contemporánea». *Mélanges de la Casa de Velázquez*, núm. 44-I (2014): pp. 9-156.
- SUÁREZ CORTINA, Manuel. «Republicanismos y democracia en la España del siglo XIX». A: SUÁREZ CORTINA, Manuel; RIDOLFI, Maurizio (eds.). *El Estado y la Nación: Cuestión nacional, centralismo y federalismo en la Europa del Sur*. Santander: Universidad de Cantabria, 2013, pp. 215-244.
- SYLLA, Richard; TONIOLO, Gianni. *Patterns of European Industrialization: The nineteenth century*. London/New York: Routledge, 1991.
- TÉLLEZ AGUILERA, Abel. *Pacheco y el código penal de 1848: Estudio preliminar*. Madrid: Edisofer, 2000.

- THEISEN, Frank. «Justiz und Parlament. Kurhessische Juristen als Abgeordnete». A: MANCA, Anna Gianna; BRAUNEDER, Wilhelm. *L'istituzione parlamentare nel XIX secolo: Una prospettiva comparata*. Bologna-Berlin: Il mulino-Duncker & Humblot, 2000, pp. 299-333.
- THOMSON, Guy. *The Birth of modern politics in Spain: Democracy, Association and Revolution, 1854-75*. Hampshire: Palgrave Mcmillan, 2010.
- THOMSON, J. K. J. *A distinctive industrialization: Cotton in Barcelona, 1728-1832*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- TOLEDANO GONZÁLEZ, Lluís Ferran. «El projecte català per a Espanya. La classe dirigent catalana i el procés constitucional de Cadis (1808-1814)». *Afers*, núm. 68 (2011): pp. 71-96.
- TOLEDANO GONZÁLEZ, Lluís Ferran. «Historicisme i política de la classe dirigent catalana en el debat constitucional gadità». A: ALCOBERRO, Agustí; CATTINI, Giovanni C. (ed.). *Entre la construcció nacional i la repressió identitària: Actes de la primera trobada Galeusca d'Historiadors i d'Historiadors*. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2012, pp. 203-218.
- TOLEDANO GONZÁLEZ, Lluís Ferran. «Modernidades múltiples: Los proyectos económicos de Ramón Lázaro de Dou y Bassols en tiempos de reforma y revolución, siglos XVIII y XIX». A: ASTIGARRAGA, Jesús; USOZ, Javier (eds.). *L'économie politique et la sphère publique dans le débat des lumières*. Madrid: Casa de Velázquez, 2013, pp. 187-210.
- TOMÁS FONT DE MORA, María Anunciación. «El preámbulo de la Constitución de 1845». *Revista de Derecho Político*, núm. 39 (1995): pp. 81-106.
- TORTELLA, Gabriel. «El principio de responsabilidad limitada y el desarrollo industrial de España: 1829-1869». *Moneda y Crédito*, núm. 104 (1968): pp. 69-84.
- TORTELLA, Gabriel. *Los orígenes del capitalismo en España: Banca, industria y ferrocarriles en el siglo XIX*. Madrid: Tecnos, 1973.
- TOSCAS SANTAMANS, Eliseu. *Secretarios municipales y construcción del estado liberal en España*. València: Tirant lo Blanch, 2008.
- TOWNSON, Nigel (ed.). *El republicanismo en España: 1830-1870*. Madrid: Alianza, 1994.
- TRENAS, Julio. *Fermín Arteta: Ministro de Isabel II (La anticipación de un tecnócrata)*. Madrid: Guadarrama, 1971.
- TRÍAS, Juan J.; ELORZA, Antonio. *Federalismo y reforma social en España: 1840-1870*. Madrid: Seminarios y Ediciones, 1975.
- TUDESQ, André-Jean. «Les comportements électoraux sous le régime censitaire». A: GAXIE, Daniel. *Explication du vote: Un bilan des études électorales en France*. Paris: Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, 1985, pp. 106-125.
- TULLY, James. *Public philosophy in a new key*. Vol. I: *Democracy and civic freedom*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- TULLY, James. *Public philosophy in a new key*. Vol. II: *Imperialism and civic freedom*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- TUÑÓN DE LARA, Manuel. *La España del siglo XIX (1808-1914)*. Paris: Club del Libro Español, 1961.

- TUÑÓN DE LARA, Manuel (dir.). *La prensa de los siglos XIX y XX: Metodología, ideología e información, aspectos económicos y tecnológicos. I Encuentro de Historia de la Prensa*. Bilbao: Universidad del País Vasco, 1986.
- TUÑÓN DE LARA, Manuel; ELORZA, Antonio; PÉREZ LEDESMA, Manuel (ed.). *Prensa y sociedad en España (1820-1936)*. Madrid: Cuadernos para el diálogo, 1975.
- URIOL SALCEDO, José I. *Historia de los caminos de España*. vol. II: *Siglos XIX y XX*. Madrid: Colegio de ingenieros de caminos, canales y puertos, 1992.
- URQUIJO, Mikel (dir.). *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles: Cortes de Cádiz (1810-1814)*. Madrid: Cortes Generales, 2010.
- URQUIJO, Mikel (dir.). *Diccionario biográfico de parlamentarios españoles (1820-1854)*. Madrid: Cortes Generales, 2013.
- VALLS, Josep Francesc. *Prensa y burguesía en el siglo XIX*. Barcelona: Anthropos, 1988.
- VALLS SALADA, Judit. *Ramon Martí d'Eixalà: Un exponent de l'escola jurídica catalana del segle XIX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011.
- VALLVERDÚ, Robert. «Els atacs d'alguns periòdics madrilenys al Principat i la resposta catalana». A: *Carlisme, foralisme i qüestió nacional: la premsa carlina: VI Seminari d'Història del Carlisme*. Solsona: Fundació Pública Comarcal Francesc Ribalta, 2002, pp. 137-150.
- VALLVERDÚ i MARTÍ, Robert. *La guerra dels Matiners a Catalunya (1846 – 1849): Una crisi econòmica i una revolta popular*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002.
- VARELA SUANCES-CARPEGNA, Joaquín. «El pueblo en el pensamiento constitucional (1808-1845)». *Historia Contemporánea*, núm. 28 (2004): pp. 205-234.
- VARELA SUANCES-CARPEGNA, Joaquín. *La teoría del Estado en las Cortes de Cádiz: Orígenes del constitucionalismo hispánico*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2011.
- VARELA SUANCES-CARPEGNA, Joaquín (dir.). *Leyes políticas españolas: 1808-1978*. Madrid: Iustel, 2012-2015, 5 volums.
- VARELA SUANCES-CARPEGNA, Joaquín. «Nació, representació i articulació territorial de l'Estat a les Corts de Cadis». *Afers*, núm. 68 (2011): pp. 47-70.
- VARELA SUANCES-CARPEGNA, Joaquín. *Política y constitución en España (1808-1978)*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales. 2007.
- VELASCO PÉREZ, Rogelio. *Pensamiento económico en Andalucía (1800-1850): Economía política, librecambismo y proteccionismo*. Málaga: Editorial Librería Ágora, 1990.
- VICENS VIVES, Jaime. *Manual de historia económica de España*. Barcelona: Ed. Vicens Vives, 1971, 7ª edició.
- VICENS VIVES, Jaume. *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Columna, Proa, 1999.
- VICENS VIVES, Jaume; LLORENS, Montserrat. *Industrials i polítics del segle XIX*. Barcelona: Ed. Vicens Vives, 1958.
- VILA i DESPUJOL, Ramon. *Una família burgesa manresana en la Catalunya del segle XIX: Els germans Serra Farreras, 1797-1877*. Manresa: Caixa de Manresa, 1988.
- VILAJOSANA RUBIO, Josep M. *Vida i pensament de Ramon Martí d'Eixalà*. Lleida: Pagès Editors, 2011.

- VILALLONGA, Borja. «Competiendo en españolidad. El nacionalismo español de la intelectualidad catalana del Ochocientos». *Alcores: Revista de Historia Contemporánea*, núm. 12 (2011): pp. 75-95.
- VILALLONGA, Borja. «La nación católica: Balmes y la representación de España en el Ochocientos». *Historia Social*, núm. 72 (2012): pp. 49-64.
- VILAR, Pierre. *Cataluña en la España moderna*. Volum II: *Las transformaciones agrarias*. Barcelona: Crítica, 1977.
- VILCHES, Jorge. *Progreso y libertad: El Partido Progresista en la revolución liberal española*. Madrid: Alianza, 2001.
- VILLARROYA, J. Tomás. «Las elecciones de 1844». *Revista de Estudios Políticos*, núm. 211 (1977): pp. 61-122.
- VIÑAO FRAGO, Antonio. *Política y educación en los orígenes de la España contemporánea: Examen especial de sus relaciones en la enseñanza secundaria*. Madrid: Siglo XXI, 1982.
- WEILL, Georges. *Historia de la idea laica en Francia en el siglo XIX*. Sevilla: Comunicación Social, 2006.
- WIENER, Martin J. *English culture and the decline of the industrial spirit, 1850-1980*. Harmondsworth: Penguin Books, 1985.
- WILLIAMS, Richard. *The contentious crown: Public discussion of the British monarchy in the reign of Queen Victoria*. Aldershot; Brookfield: Ashgate, 1997.
- WODAK, Ruth; CHILTON, Paul (ed.). *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, methodology and interdisciplinarity*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2005.
- WODAK, Ruth; MEYER, Michael (ed.). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage, 2001.
- WRAY MCDONOGH, Gary. *Las buenas familias de Barcelona: Historia social de poder en la era industrial*. Barcelona: Omega, 1989.
- ZAVALA, Iris M. *Románticos y socialistas: Prensa española del XIX*. Madrid: Siglo XXI, 1972.
- ZURITA ALDEGUER, Rafael. «La representación política en la formación del Estado español (1837-1890)». A: CALATAYUD, Salvador; MILLÁN, Jesús; ROMEO, María Cruz (eds.). *Estado y periferias en la España del siglo XIX: Nuevos enfoques*. València: Universitat de València, 2009, pp. 159-182.
- ZURITA, Rafael; CAMURRI, Renato (eds.). *Las elites en Italia y en España (1850-1922)*. Valencia: Universitat de Valencia, 2008.
- ZURITA ALDEGUER, Rafael. «Intérprete y portavoz. La figura del diputado en las elecciones de 1854 en España». *Spagna Contemporanea*, núm. 32 (2007): pp. 53-71.

ANNEXOS

Annex número 1 - Resultats de les eleccions generals als districtes catalans durant la Dècada Moderada

Taula 1: Resultats de les eleccions de desembre de 1843 a la província de Barcelona

Candidats escollits (coalició moderada-progressista)	Candidats suplents de la coalició	Altres candidats no escollits
Antoni Satorras 4.796 vots	Luis Hernández-Pinzón 3.116 vots	Tomàs Coma 2.069 vots
Esteban Sayró 4.622 vots	Ramon de Bacardí 3.013 vots	Llorenç Milans del Bosch 2.060 vots
Carles Llauder 4.551 vots	Ramón de Santillán 2.992 vots	Jaume Badia 1.526 vots
Antonio Alcalá Galiano 4.518 vots	Josep Prat i Miralles 2.742 vots	Antoni Castell de Pous 1.229 vots
Juan de la Pezuela 4.486 vots	Marquès de Miraflores 2.617 vots	Ignasi Sanpons 968 vots
Ramon Martí d'Eixalà 4.176 vots		Tomàs Illa i Balaguer 703 vots
Josep Maria de Gispert 4.121 vots		Jacint Fèlix Domènech 697 vots
Joan Prim 4.077 vots		Pere Moret 608 vots
Francesc Perpinyà 4.033 vots		Josep Bertran i Ros 292 vots
Total		25% de participació (4.892 electors de 19.645)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 2: Resultats de les eleccions d'octubre de 1843 a la província de Tarragona

Candidats escollits (coalició moderada-progressista)	Altres candidats no escollits
Josep Antoni de Castellarnau i de Camps 473 vots	Joan Prim 451 vots
Llorenç Folch i Nogués 473 vots	Francesc Oliver 427 vots
Ramon Alba 472 vots	Jacint Fèlix Domènech 280 vots
Felip Gavaldà 472 vots	Francisco Serrano 97 vots
Joan Cortada 468 vots	Josep Santamaria 89 vots
Total	7'3% de participació (566 electors de 7.678)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 3: Resultats de les eleccions de desembre de 1843 a la província de Girona

Candidats escollits (Coalició moderada-progressista)	Candidats suplents de la coalició	Altres candidats no escollits
Josep Vall Llobera 2.303 vots	Joan Prim 2.028 vots	Francesc Xavier de Perramon 278 vots
Joaquim Armet 2.290 vots	Narcís Sicars 1.733 vots	Francesc Batlle 273 vots
Felip de Martínez Davalillo 2.209 vots		Josep Porret 197 vots
Miquel de Foxà 2.203 vots		Rafael Patxot 96 vots
Total		27'6% de participació (2.611 electors de 9.444)

Font: Elaboració pròpia a partir del BOPG, núm. 160 (23-12-1843), pp. 1-2

Taula 4: Resultats de les eleccions de setembre de 1843 a la província de Lleida

Candidats escollits (progressistes)	Altres candidats no escollits
Pascual Madoz 3.669 vots	Manel Fuster Arnaldo 2.252 vots
Jaume Ceriola 3.629 vots	Antoni Viadera 1.865 vots
Total	60'8% de participació (4.907 electors de 8.068)

Font: Elaboració pròpia a partir del BOPLL, núm. 113 (5-10-1843), pp. 1-2 i del fons electoral de l'ACD

Taula 5: Resultats de les eleccions de setembre de 1844 a la província de Barcelona

Candidats escollits (llista moderada oficial)	Candidats suplents de la candidatura oficial	Altres candidats no escollits
Francesc Perpinyà 6.804 vots	Josep Manso de Juliol 3.919 vots	Josep Castells 3.547 vots
Esteban Sayró 6.793 vots	Ramon de Bacardí 3.739 vots	Celesti Mas i Abad 3.040 vots
Ramón María Narváez 6.652 vots		Pau Galí 2.690 vots
Ramon Martí d'Eixalà 6.641 vots		Francisco Javier de Burgos 2.472 vots
Carles Llauder 6.594 vots		Manuel Pavia 2.449 vots
Josep Maria de Gispert 6.590 vots		Ramon Maresch i Ros 1.013 vots
Luis Hernández-Pinzón 4.081 vots		Marquès de Viluma 744 vots
Gervasi Gironella 4.054 vots		Miquel Catarineu 628 vots
Joan Vallès 3.930 vots		Tomàs Illa i Balaguer 613 vots
Total		35'5% de participació (7.148 electors de 20.122)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 6: Resultats de les eleccions de setembre de 1844 a la província de Tarragona

Candidats escollits (candidatura moderada oficial)	Candidats suplents de la candidatura	Altres candidats no escollits
Marquès de la Roca 1.862 vots	Josep Francesc Ixart 1.056 vots	Ignasi Boix 720 vots
Josep Aleu 1.859 vots	Ignasi Rabassa 1.000 vots	Manuel Pavía 664 vots
Antoni Satorras 1.766 vots		Ramon Alba 528 vots
Antoni Mullerat 1.696 vots		Joaquim Canals 188 vots
Josep de Montagut 1.454 vots		Joaquim Balcells 80 vots
Total		26'2% de participació (1.893 electors dels 7.220)

Font: Elaboració pròpia a partir del BOPT, núm. 114 (15-9-1844), pp. 1-3

Taula 7: Resultats de les eleccions de setembre de 1844 a la província de Girona

Candidats escollits (candidatura moderada oficial)	Candidats suplents de la candidatura	Altres candidats no escollits
Felip de Martínez Davalillo 2.785 vots	Narcís Sicars 1.969 vots	Miquel de Foxà 1.322 vots
Josep Vall Llobera 2.634 vots		Bernardo Cortés 888 vots
Salvador Enric Calvet 2.560 vots		Pedro María Rubio 680 vots
Antonio Ros de Olano 2.513 vots		Fèlix Janer 251 vots
Total		28'8% de participació (2.803 electors de 9.714)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 8: Resultats de les eleccions de setembre de 1844 a la província de Lleida

Candidats escollits (candidatura moderada)	Candidats suplents de la candidatura	Altres candidats no escollits
Josep Antoni Alòs 6.143 vots	Vicenç Joaquim Bastús 3.575 vots	Manuel de Pedrolo 2.154 vots
Ignasi Maria Sullà 4.911 vots		Manuel de Oviedo 909 vots
Domènec Gomar 4.810 vots		Tomàs Capella 619 vots
Total		59'8% de participació (6.496 electors de 10.856)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 9: Resultats de les eleccions parcials de febrer de 1845 a la província de Barcelona

Candidats escollits (moderats)	Altres candidats no escollits
Baró de Meer 1.398 vots	Pere López Clarós 712 vots
Francesc de Paula Mata Alòs 856 vots	Erasmus de Janer 672 vots
Total	7'6% de participació (1.531 electors de 20.122)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 10: Resultats de les eleccions parcials de febrer de 1845 a la província de Tarragona

Candidat escollit (moderat)	Candidat suplent (moderat)	Altres candidats no escollits (moderats)
Josep Maria de Gispert 1.543 vots	Ramon Alba 1.123 vots	Josep Francesc Ixart 278 vots
Total		21'6% de participació (1.562 electors de 7.220)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 11: Resultats de les eleccions parcials de març de 1845 a la província de Lleida

Candidats escollits (coalició moderada-progressista)	Candidat suplent (moderat)	Altres candidats no escollits
Manuel de Oviedo 4.131 vots	Francesc de Paula Mata i Alòs 2.600 vots	Tomàs Capella 2.219 vots
Pere López Clarós 3.971 vots		Ignasi Maria de Sullà 1.906 vots
Marià Quer 3.772 vots		Josep Antoni Alòs 1.776 vots
Total		62% de participació (6.722 electors de 10.856)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 12: Resultats de les eleccions parcials de novembre de 1845 a la província de Barcelona

Candidats escollits (moderats)	Candidat suplent (moderat)	Altres candidats no escollits
Félix María Messina 5.189 vots	Vicenç Joaquim Bastús 3.932 vots	Josep Castells 1.037 vots
Marquès de Castellodorsius 4.738 vots		Joan Güell 622 vots
Total		30'1% de participació (6.061 electors de 20.122)

Font: Elaboració pròpia a partir del BOPB, núm. 145 (8-12-1845), p. 1

Taula 13: Resultats de les eleccions parcials de novembre de 1845 a la província de Girona

Candidat escollit (moderat)	Altres candidats no escollits
Salvador Enric Calvet 983 vots	Francesc Xavier de Perramon 406 vots
Total	14'1% de participació (1.371 electors de 9.714)

Font: Elaboració pròpia a partir del BOPG, núm.146 (2-12-1845), pp. 1-2 i del fons electoral de l'ACD

Taula 14: Resultats de les eleccions de desembre de 1846 a la província de Barcelona

Districtes	Candidat moderat	Candidat progressista	Altres aspirants, majoritàriament moderats	Participació
1r. Barcelona (La Llotja)	Joan Güell 63 vots		Ramon Maresch i Ros ¹⁴⁴⁹ 59 vots	11'8% (139 electors de 1.178)
2n. Barcelona (Sant Pere)	Tomàs Illa i Balaguer 68 vots		Félix María Messina 21 vots	18'18% (104 electors de 572)
3r. Barcelona (Universitat)	Sebastià Anton Pascual 50 vots		Josep Manel Planas i Compte ¹⁴⁵⁰ 47 vots	14'46% (138 electors de 954)
4t. Barcelona (Sant Pau)	José de la Peña y Aguayo 106 vots		Erasmus de Janer i Gónima 14 vots	18% (144 electors de 797)
5è. Molins de Rei	Josep Manso de Juliol 49 vots		Josep Castells 41 vots	27'5% (92 electors de 334)
6è. Vilafranca del Penedès	Pere Batlle i Mascaró 110 vots			27'5% (112 electors de 407)
7è. Igualada	Ramon de Padró i de Marimon 64 vots		Celestí Mas i Abad 34 vots	37'5% (123 electors de 328)
8è. Manresa	Llogari Serra 160 vots			37'9% (160 electors de 422)
9è. Berga	Josep Calasanç, Baró d'Abella 171 vots	Antoni Jordà i Santandreu ¹⁴⁵¹ 174 vots		72'65% (356 electors de 490)
10è. Vic	Pau de Barnola i Espona 91 vots		Francesc Coll i Jover 53 vots	40'5% (145 electors de 358)
11è. Granollers	Ramon de Casanova i Mir 91 vots		Josep Maria de Gispert 69 vots	53'82% (162 electors de 301)
12è. Arenys de Mar	Gaietà de Pallejà 42 vots	Domènec Maria Vila 8 vots	Miquel Tacón (fill) 9 vots	24'51% (63 electors de 257)
13è. Mataró	Joaquim Martí i Andreu 55 vots		Melcior de Palau 1 vot	17'66% (56 electors de 317)
Total				26'7% (1794 electors de 6715) ¹⁴⁵²

¹⁴⁴⁹ Ramon Maresch resultà vencedor en segones eleccions, amb 78 vots, per 62 de Joan Güell i una participació de 141 electors.

¹⁴⁵⁰ Josep Manel Planas fou elegit en segones eleccions, per 104 vots, davant els 88 de Sebastià Anton Pascual. Concorregueren a votar 193 electors.

¹⁴⁵¹ Antoni Jordà, amb 210 vots, superà en les segones eleccions a Josep Calasanç, que n'obtingué 122. Aleshores votaren 334 electors.

¹⁴⁵² Aquesta xifra hauria pujat fins el 27'9% amb 1.875 votants, segons Araque. Vegin Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 387. Em resulta difícil d'explicar aquesta diferència de votants, sense conèixer-ne la dissecció per seccions que suposa. D'entrada, no es pot explicar per la diferència de vots (35) entre les primeres voltes aquí considerades i les segones que tingueren lloc als districtes primer i tercer de Barcelona i en el de Berga. Tampoc per la imprecisió de les dades de la primera volta del districte de La Llotja. S'han donat per vàlids els apareguts al BOPB, però no coincideixen del tot amb els resultats parcials –per bé que si en el recompte final–, apareguts al *Diario de Barcelona*. Finalment, tampoc no es pot atribuir aquesta divergència a les eleccions del districte

Font: Elaboració pròpia a partir del BOPB núm. 292 (6-12-1846), núm. 293 (8-12-1846), núm. 294 (9-12-1846), núm. 295 (10-12-1846), núm. 296 (11-12-1846) i núm. 297 (12-12-1846), del *Diario de Barcelona* núm. 342 (8-12-1846) i de les actes consignades al fons electoral de l'ACD

Taula 15: Resultats de les eleccions de desembre de 1846 a la província de Tarragona

Districtes	Candidat moderat	Candidat progressista	Altres candidats moderats	Participació
1r. Tarragona	Joaquim Canals 113 vots	Cirilo Franquet 135 vots		59'9% (251 electors de 419)
2n. Falset	Marquès de la Roca 118 vots	Benet Vicens 80 vots		53'89% (201 electors de 373)
3r. Gandesa	José Antonio de Oriol 8 vots	Cirilo Franquet 100 vots		44'71% (110 electors de 246)
4t. Montblanc	Antoni Mullerat 32 vots	Rafael de Magrinyà 69 vots		42'74% (103 electors de 241)
5è. Reus	Pere Martí i Sangenis 151 vots	Pere Sardà i Cailà 168 vots		69'31% (323 electors de 466)
6è. Tortosa	Miguel de los Santos Bañuelos ¹⁴⁵³ 63 vots		Bonaventura de Córdoba 64 vots	72'5% (145 electors de 200)
7è. Valls	Josep Francesc Ixart i Pi 107 vots	Josep Gassol 79 vots		58'86% (186 electors de 316)
Total				58'33% (1.319 electors de 2.261)

Font: elaboració pròpia a partir del BOPT, núm. 148 (7-12-1846) i núm. 149 (8-12-1846) i del fons electoral de l'ACD

d'Igualada. Malgrat que finalment només es consideraren les seccions d'Igualada i Esparreguera (69 vots), aquí s'han considerat els resultats finals provisionals (123 vots).

¹⁴⁵³ Miguel de los Santos Bañuelos (81 vots) derrotà en segones eleccions a Bonaventura de Córdoba (73 vots). Participaren 163 electors.

Taula 16: Resultats de les eleccions de desembre de 1846 a la província de Girona

Districtes	Candidat moderat	Candidat progressista	Altres candidats, majoritàriament moderats	Participació
1r. Girona	Marquès de Girona 85 vots	Pere Camps i Ros 21 vots		21'27% (107 electors de 503)
2n. Figueres	Narcís Fages de Romà 67 vots	Anicet Puig i Descals ¹⁴⁵⁴ 82 vots	Josep de Caramany 59 vots	58'26% (208 electors de 357)
3r. La Bisbal d'Empordà	Francesc Vancells 87 vots	Ramon de Cabrera 92 vots		52'5% (179 electors de 341)
4t. Olot	Joaquim de Romà 49 vots		Francesc de Toralla 39 vots	33'57% (95 electors de 283)
5è. Puigcerdà	Antonio Ros de Olano 93 vots		Rafael Mitjavila 23 vots	47'9% (143 electors de 298)
6è. Santa Coloma de Farners	Felip de Martínez Davalillo 124 vots		Felip de Cruilles, marquès del Castell de Torrent 59 vots	44'28% (186 electors de 420)
Total				41'7% (918 electors de 2.202)

Taula 3. Font: Elaboració pròpia a partir del BOPG extraordinari del 7-12-1846 i núm. 151 (8-12-1846) i del fons electoral de l'ACD

Taula 17: Resultats de les eleccions de desembre de 1846 a la província de Lleida

Districtes	Candidat moderat	Candidat progressista	Participació
1r. Lleida	Francesc de Paula Mata i Alòs 123 vots	Marià Quer 117 vots	59'8% (244 electors de 408)
2n. Agramunt		Jaume Ceriola 493 vots	74'81% (493 electors de 659)
3r. La Seu d'Urgell	Juan Gaya 107 vots	Salvador Maluquer 95 vots	55'95% (202 electors de 361)
4t. Tremp	Vicenç Joaquim Bastús 43 vots	Pascual Madoz 84 vots	67% (136 electors de 203)
Total			65'91% (1.075 electors de 1.631)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

¹⁴⁵⁴ Anicet Puig, amb 112 vots, fou elegit en segones eleccions per davant de Narcís Fages de Romà, amb 108 vots. Participaren 220 electors.

Taula 18: Resultat de l'elecció parcial de maig de 1847 al districte quart de Barcelona (Sant Pau)

Candidat moderat	Candidat moderat de perfil industrialista
Félix Maria Messina 47 vots	Josep Castells 2 vots
Joaquín Loresecha 4 vots	Jerónimo Merelo 1 vot
Vicenç Joaquim Bastús 2 vots	Valentí Esparó 1 vot
Total	7'5% de participació (60 electors de 797)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 19: Resultat de l'elecció parcial de maig de 1847 al districte de Gandesa

Candidat progressista	Candidat moderat
Benet Vicens 85 vots	Comte de Ripalda 53 vots
Total	56'5% de participació (139 electors de 246)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 20: Resultat de l'elecció parcial de novembre de 1847 al districte de Puigcerdà

Candidat moderat
Antonio Ros de Olano 123 vots
42'3% de participació (123 electors de 291)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 21: Resultat de l'elecció parcial de desembre de 1847 al districte de Girona

Candidat moderat	Candidat progressista
Marquès de Bedmar 104 vots	Narcís d' Ametller 68 vots
Total	34'4% de participació (173 electors de 503)

Font: Elaboració pròpia a partir de «Acta del districte de Girona, 18-12-1847», Lligall 12, Eleccions de diputats a Corts (1839-1847), AMG, Girona

Taula 22: Resultat de l'elecció parcial de desembre de 1847 al districte de Lleida

Candidat moderat	Candidat progressista
Francesc de Paula Mata i Alòs 148 vots	Comte de las Navas 140 vots
Total	71% de participació (290 electors de 408)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 23: Resultat de l'elecció parcial de desembre de 1847 al districte de La Seu d'Urgell

Candidat moderat	Candidat progressista
Juan Gaya 208 vots	Antoni Viadera 13 vots
Total	62'3% de participació (225 electors de 361)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 24: Resultat de l'elecció parcial de gener de 1848 al districte de Tortosa

Candidat moderat	Candidat moderat
Miguel de los Santos Bañuelos 58 vots	Bonaventura de Córdoba 78 vots
Total	71'5% de participació (143 electors de 200)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 25: Resultat de l'elecció parcial de desembre de 1848 al districte de Puigcerdà

Candidat moderat
Josep Abdó de Rich 53 vots
19'1% de participació (62 electors de 324)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 26: Resultat de l'elecció parcial de març de 1849 al districte de Lleida

Candidat moderat
Francesc de Paula Mata i Alòs 109 vots
29'5% de participació (109 electors de 369)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 27: Resultat de l'elecció parcial de desembre de 1849 al districte de Manresa

Candidat moderat governamental	Candidat moderat industrialista	Altres candidats
Joaquim Maria de Paz 38 vots	Àngel de Villalobos 162 vots	Jaume Gibert 36 vots
Total		53'9% de participació (243 electors de 451)

Font: Elaboració pròpia a partir de «Acta del districte de Manresa, desembre de 1849», Lligall Eleccions Diputats a Corts (1845-1867), Fons Municipal de Manresa, ACB, Manresa

Taula 28: Resultat de l'elecció parcial de gener de 1850 al districte quart de Barcelona (Sant Pau)

Candidat moderat	Candidat progressista
Vicenç Joaquim Bastús 69 vots	Joan Vilaregut 272 vots
Total	25'75% de participació (360 electors de 1.398)

Font: Elaboració pròpia a partir de del fons electoral de l'ACD

Taula 29: Resultats de les eleccions de setembre de 1850 a la província de Barcelona

Districtes	Candidat moderat	Altres candidats moderats	Candidat progressista/demòcrata	Participació
1r. Barcelona (La Llotja)	Ramon Anglasell 108 vots	Sebastià Anton Pascual ¹⁴⁵⁵ 107 vots Carles de Fortuny 40 vots		21'66% (292 electors de 1.348)
2n. Barcelona (Sant Pere)	Francesc Permanyer 2 vots	Tomàs Illa i Balaguer 81 vots		12'6% (86 electors de 683)
3r. Barcelona (Universitat)	Francesc Romà 110 vots		Jacint Fèlix Domènech ¹⁴⁵⁶ 119 vots	29'7% (251 electors de 845)
4t. Barcelona (Sant Pau)	Domènec Portefaix 6 vots	Miquel Clavé 9 vots	Pascual Madoz 129 vots	17% (150 electors de 882)
5è. Molins de Rei	Josep Manso i Juliol 117 vots	Manel J. de Torres 79 vots		58'97% (207 electors de 351)
6è. Vilafranca del Penedès	Manel Almirall 132 vots	Manel Baldasano 108 vots		54'93% (245 electors de 446)
7è. Igualada	Celestí Mas i Abad 106 vots Ramon de Padró 109 vots			58'8% (217 electors de 369)
8è. Manresa		Àngel de Villalobos 168 vots	Josep Rovís i Vilaplana 53 vots Francesc Pi i Margall 40 vots	63'7% (267 electors de 419)
9è. Berga	Francesc Galobardes 112 vots		Antoni Jordà i Santandreu 201 vots	58'19% (323 electors de 555)
10è. Vic	Marquès de la Cuadra 86 vots		Joan Prim 106 vots	56'76% (193 electors de 340)
11è. Granollers	Comte de San Luis 82 vots	Josep Sol i Padrís 64 vots		41'88% (147 electors de 351)
12è. Arenys de Mar	José Xifré 120 vots		Domènec Maria Vila 5 vots	55'75% (160 electors de 287)
13è. Mataró	Joaquim Martí i Andreu ¹⁴⁵⁷ 93 vots	Joan Vinyes i Feliu 74 vots	Francesc Feliu de la Penya 36 vots	68'1% (205 electors de 301)
Total				38'22% (2.743 electors de 7.177) ¹⁴⁵⁸

¹⁴⁵⁵ Sebastià Anton Pascual resultà elegit en segones eleccions, amb 260 vots, superant a Ramon Anglasell, que en rebé 116. Prengueren part dels comicis 379 electors.

¹⁴⁵⁶ Jacint Fèlix Domènech obtingué en les segones eleccions 213 vots i fou elegit, mentre Francesc Romà en recollí 135. Concorregueren a votar 359 electors.

¹⁴⁵⁷ Joaquim Martí i Andreu, amb 108 vots, fou escollit en segones eleccions, derrotant a Joan Vinyes, que n'obtingué 84. Participaren dels comicis 192 electors.

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD, del *Diario de Barcelona* núm. 242 (2-9-1850), del BOPB núm. 106 (4-9-1850), núm. 107 (6-9-1850), núm. 109 (11-9-1850), núm. 110 (13-9-1850) i núm. 111 (16-9-1850) i de Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Oligarquia espanyola. Burguesia catalana...*, pp. 73-74

Taula 30: Resultats de les eleccions de setembre de 1850 a la província de Tarragona

Districtes	Candidat moderat	Candidat progressista	Participació
1r. Tarragona	Joan Miret ¹⁴⁵⁹ 86 vots	Pere Gil 141 vots Joan Prim 59 vots	65'7% (297 electors de 452)
2n. Falset	Mariano Escartín 100 vots Miguel de los Santos Bañuelos 38 vots	Rafael de Magrinyà 1 vot	35'28% (139 electors de 394)
3r. Gandesa	Rafael López Ballesteros 217 vots		71'7% (218 electors de 304)
4t. Montblanc	Joaquim Maria d'Aguiló 86 vots Genaro Quesada 39 vots	Josep Cavestany 40 vots	56'8% (167 electors de 294)
5è. Reus	Pere Martí i Sangenis 158 vots	Pere Sardà i Cailà 132 vots	62'93% (292 electors de 464)
6è. Tortosa	Marquès d'Alòs 98 vots Miguel de los Santos Bañuelos 69 vots		74'89% (167 electors de 223)
7è. Valls	Baltasar Colubí Masot 134 vots	Jaume Badia i Padrinés 80 vots	53'77% (214 electors de 398)
Total			59% (1494 electors de 2.529) ¹⁴⁶⁰

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD i del BOPT, núm. 112 (2-9-1850) i núm. 113 (3-9-1850)

¹⁴⁵⁸ La xifra del cens podria ser menor i situar-se a l'entorn del 6.808 electors. Vegin Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 408. De tota manera, el còmput ofert aquí s'ajusta més al de Mestre Campí, que en comptabilitzà 7.136 (Jesús MESTRE CAMPÍ, *Una ciutat emmurallada al temps de la revolució industrial: Barcelona: ciutat, societat i política (1823-1859)*, Barcelona, Universitat de Barcelona, 1985. Tesi doctoral, volum II, p. 447). El que sembla més difícil de raonar és que la suma de votants sigui tan dispar entre les dades aquí recollides i les que ofereix Araque, de 3.923 votants, amb la qual cosa la participació hauria pujat, com l'autora proposa, una vintena de punts. Aquesta diferència no es pot explicar per la consideració aquí de les primeres voltes als districtes primer i tercer de Barcelona i el de Mataró i una molt probable consideració de la segones voltes en aquests districtes pel cas d'Araque. En aquestes circumstàncies només es recuperarien 182 vots, que no són suficients per salvar la diferència de més d'un miler de vots, mobilització que segons les dades recollides em sembla difícil d'explicar. La xifra aquí aportada s'acosta als 3.102 vots oferts per Mestre Campí, però tampoc coincideix totalment.

¹⁴⁵⁹ Joan Miret fou elegit en segones eleccions, amb 161 vots, derrotant a Pere Gil, amb 154. Votaren 322 electors.

¹⁴⁶⁰ Tot i que el cens és el mateix, la xifra de votants no coincideix amb els 1.419 que comptabilitza Araque. Vegin Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 410. La diferència tampoc no es pot explicar pels 25 electors de més que votaren en la segona volta del districte primer.

Taula 31: Resultats de les eleccions de setembre de 1850 a la província de Girona

Districtes	Candidat moderat	Altres candidats moderats	Candidat demòcrata	Participació
1r. Girona	Marquès de Bedmar 121 vots	Juan de Balboa 33 vots		29'56% (154 electors de 521)
2n. Figueres	Josep de Caramany 105 vots		Anicet Puig 122 vots	69'82% (229 electors de 328)
3r. La Bisbal d'Empordà	Josep March i Labores 155 vots	Miquel de Foxà 1 vot		47'27% (156 electors de 330)
4t. Olot	Joaquim de Romà 90 vots	José Genaro de Vilanova 42 vots		54% (132 electors de 244)
5è. Puigcerdà	Josep Abdó de Rich 89 vots	Lluís Manso de Juliol 32 vots Jaume Safont 49 vots		55'88% (171 electors de 306)
6è. Santa Coloma de Farners	Felip de Martínez Davalillo 131 vots	Joan Illas i Vidal 52 vots		46'56% (183 electors de 393)
Total				48'3% (1.025 electors de 2.122)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 32: Resultats de les eleccions de setembre de 1850 a la província de Lleida

Districtes	Candidat moderat	Candidat progressista	Participació
1r. Lleida	Francesc de Paula Mata i Alòs 131 vots	Josep Santamaria 6 vots	34'24% (138 electors de 403)
2n. Agramunt	Josep Ceriola i Flaquer 175 vots	Manel Safont 281 vots	62'2% (471 electors de 757)
3r. La Seu d'Urgell	Juan Gaya 191 vots	Salvador Maluquer 114 vots	64'28% (306 electors de 476)
4t. Tremp		Pascual Madoz 139 vots	47'6% (139 electors de 292)
Total			54'67% (1.054 electors de 1.928)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 33: Resultat de l'elecció parcial de desembre de 1850 al districte de Tremp

Candidat progressista
Pascual Madoz 148 vots
50'68% de participació (148 electors de 292)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 34: Resultat de les eleccions parcials de desembre de 1850 al districte quart de Barcelona (Sant Pau)

Candidat moderat	Candidat progressista
Manel Josep de Torres 240 vots	Joan Vilaregut 157 vots
Total	46'5% de participació (413 electors de 888)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 35: Resultat de les eleccions parcials de gener de 1851 al districte de Granollers

Candidat moderat	Candidat moderat d'oposició
Joan Baptista Clavé 151 vots	Josep Sol i Padrís 111 vots
Total	75'2% de participació (264 electors de 351)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 36: Resultat de les eleccions parcials de gener de 1851 al districte de Vilafranca del Penedès

Candidat moderat	Altres candidats no escollits
Manel Baldasano 164 vots	Juan Pérez Calvo 121 vots
Total	65'5% de participació (292 electors de 446)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 37: Resultat de les eleccions parcials de març de 1851 al districte de Molins de Rei

Candidat moderat	Candidat progressista
Josep Cериola i Flaquer 133 vots	Josep Ricard 95 vots
	Josep Antoni Font 28 vots
Total	74'64% de participació (262 electors de 351)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 38: Resultats de les eleccions de maig de 1851 a la província de Barcelona

Districtes	Candidat moderat	Altres candidats moderats (sobretot d'oposició o puritans)	Candidat progressista/demòcrata	Participació
1r. Barcelona (La Llotja)	Martí Rodón 133 vots	Manel Josep de Torres 35 vots	Estanislau Figueras 252 vots	36'13% (487 electors de 1.348)
2n. Barcelona (Sant Pere)	Joaquim Maria de Gispert 122 vots		Ildefons Cerdà 145 vots	47% (275 electors de 584)
3r. Barcelona (Universitat)	Ramon Anglasesell 173 vots		Jacint Fèlix Domènech 201 vots	45'56% (385 electors de 845)
4t. Barcelona (Sant Pau)	Juan Bravo Murillo 144 vots		Joan Vilaregut 211 vots	37'64% (364 electors de 967)
5è. Molins de Rei	Josep Ceriola i Flaquer 187 vots		Josep Antoni Font 28 vots	61'54% (216 electors de 351)
6è. Vilafranca del Penedès	Manel Baldasano 183 vots		Rafael Soler 87 vots	61'66% (275 electors de 446)
7è. Igualada	Ramon de Padró 121 vots	Celestí Mas i Abad 137 vots		70% (260 electors de 371)
8è. Manresa		Àngel de Villalobos 189 vots	Josep Rovís i Vilaplana un vot	45'35% (190 electors de 419)
9è. Berga	Ferran Moragas i Ubach 183 vots		Josep Rovís i Vilaplana 115 vots	63% (350 electors de 555)
10è. Vic	Pere Moret 151 vots Mariano de Chaves 29 vots			55% (187 electors de 340)
11è. Granollers	Joan Baptista Clavé 112 vots	Josep Sol i Padrís 137 vots		70'94% (249 electors de 351)
12è. Arenys de Mar		José Xifré 169 vots	Gaspar Roig un vot	61'51% (171 electors de 278)
13è. Mataró	Joaquim Martí i Andreu 94 vots	Joan Illas i Vidal 15 vots	Jacint Fèlix Domènech ¹⁴⁶¹ 67 vots Francesc Feliu de la Penya 13 vots	63'45% (191 electors de 301)
Total				50'3% (3.600 electors de 7.156) ¹⁴⁶²

¹⁴⁶¹ Jacint Fèlix Domènec (129 vots) superà a Joaquim Martí i Andreu (87 vots) en les segones eleccions. Votaren 216 electors.

¹⁴⁶² La xifra de votants no coincideix amb Araque (Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 433), que en compta 3.625. Aquesta diferència s'explica perquè en les segones eleccions de Mataró hi prengueren part 25 votants més. D'altra banda, el ball de xifres no és estrany, quan Ollé Romeu refiant-se de les dades de Mestre Campí dona per bons els 7.135 electors de la província, a diferència dels apuntats, i 3.599 votants. Vegin Josep Maria OLLÉ ROMEU, *Elecciones generales de 1851...*, p. 197.

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD i BOPB, núm. 57 (12-5-1851), núm. 58 (14-5-1851) i núm. 59 (16-5-1851)

Taula 39: Resultats de les eleccions de maig de 1851 a la província de Tarragona

Districtes	Candidat moderat	Candidat progressista / demòcrata	Participació
1r. Tarragona	Joan Miret 169 vots	Josep Gassol i Porta 176 vots	76'77% (347 electors de 452)
2n. Falset	Mariano Escartín 139 vots	Estanislau Figueras 127 vots	67'5% (266 electors de 394)
3r. Gandesa	Rafael López Ballesteros 124 vots	Baldomero Espartero Un vot	35'31% (125 electors de 354)
4t. Montblanc	Jaume Ceriola i Flaquer 155 vots Joaquim Maria d'Aguiló 2 vots		53'4% (157 electors de 294)
5è. Reus		Pere Sardà i Cailà 132 vots	28'66% (133 electors de 464)
6è. Tortosa	Bonaventura de Córdoba ¹⁴⁶³ 75 vots Marquès d'Alòs 41 vots	Josep Santamaria 35 vots	67'7% (151 electors de 223)
7è. Valls		Jaume Badia i Padrinés 150 vots	37'69% (150 electors de 398)
Total			51'5% (1329 electors de 2.579) ¹⁴⁶⁴

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD, del fons d'expedients electorals: diputats a Corts (1851), procedents de l'AHCT; de la sèrie Eleccions de diputats a Corts, Signatura 10.5 del Fons Municipal de l'Ajuntament de Montblanc de l'ACCB; de la secció Eleccions generals: diputats a Corts. 1844-1863 del Fons Municipal de Reus de l'ACBC i del BOPT, núm. 59 (11-5-1851) i núm. 61 (12-5-1851)

¹⁴⁶³ Bonaventura de Córdoba, amb 73 vots, vencé al marquès d'Alòs, amb 72 vots, en les segones eleccions, que comptaren amb la participació de 146 electors.

¹⁴⁶⁴ La xifra de votants no coincideix amb la d'Araque (1.324), perquè considera la segona volta en el districte de Tortosa i aquí es té en compte la primera. Tampoc no ho fa el nombre d'electors. L'autora en dona 2.529, probablement perquè considera les xifres de 1850 i no té en compte els 50 electors en què augmenta el cens al districte de Gandesa. Vegin Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 434.

Taula 40: Resultats de les eleccions de maig de 1851 a la província de Girona

Districtes	Candidat moderat	Candidat progressista/ demòcrata	Participació
1r. Girona	Marquès de Bedmar 136 vots	Enric Climent i Vidal 119 vots	49'71% (259 electors de 521)
2n. Figueres	Ramon Nouvilas 93 vots	Anicet Puig 133 vots	70'24% (229 electors de 326)
3r. La Bisbal d'Empordà	Juan de Balboa 115 vots	Ramon de Cabrera 104 vots	66'7% (220 electors de 330)
4t. Olot	Joaquim de Romà 80 vots	Joaquim Reixach 28 vots	57'38% (140 electors de 244)
5è. Puigcerdà	Jaume Safont ¹⁴⁶⁵ 86 vots Lluís Manso de Juliol 40 vots Josep Abdó de Rich 41 vots		65% (199 electors de 306 ¹⁴⁶⁶)
6è. Sta. Coloma de Farners	Felip de Martínez Davalillo 150 vots	Antoni Jordà i Santandreu 18 vots	42'53% (168 electors de 395)
Total			57'2% (1.215 electors de 2.122) ¹⁴⁶⁷

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD i BOPG, núm. 57 (12-5-1851), núm. 58 (14-5-1851) i núm. 59 (16-5-1851)

¹⁴⁶⁵ Jaume Safont (126 vots) superà Josep Abdó de Rich (88 vots) en les segones eleccions. Hi prengueren part 214 electors.

¹⁴⁶⁶ Xifra de censats corresponent a 1850, però segurament, com a la resta de districtes de la província, no va variar o ho va fer molt poc. El 1853, de fet, pujaria fins a 363 electors, però en una tendència, com es veurà, generalitzada i no pas atribuïble ja, en general, al 1851.

¹⁴⁶⁷ Tot i que el nombre de votants no coincideix amb Araque (Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 433), que en dona 1.230, s'explica per la concurrència de 15 votants més en les segones eleccions del districte de Puigcerdà. Més difícil de raonar és la diferència en el cens, disminuït fins els 1.616 en les dades d'Araque, unes xifres poc verosímils. No només perquè difícilment s'explica una diferència de més de 500 electors, quan l'única dada controvertible aquí consignada és la de Puigcerdà, no del tot segura, sinó perquè sembla improbable l'evolució que el cens de la província de Girona hauria de fer segons les dades de l'autora. En el seu cas, es provindria d'un cens de 2.122 electors el 1850, es passaria a 1.616 aleshores i es faria un salt el 1853 fins els 2.811.

Taula 41: Resultats de les eleccions de maig de 1851 a la província de Lleida

Districtes	Candidat moderat	Candidat progressista	Participació
1r. Lleida	José de Oribe 24 vots	Jaume Nadal 201 vots	57% (230 electors de 403)
2n. Agramunt		Manel Safont 349 vots Jaume Ceriola 222 vots	76'48% (579 electors de 757)
3r. La Seu d'Urgell	Juan Valero y Soto 142 vots	Salvador Maluquer ¹⁴⁶⁸ 142 vots	59'96% (286 electors de 477)
4t. Tremp		Pascual Madoz 183 vots	62'67% (183 electors de 292)
Total			66'26% (1.278 electors de 1.929)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD i del BOPLL, núm. 62 (19-5-1851)

Taula 42: Resultats de l'elecció parcial d'agost de 1851 al districte tercer de Barcelona (Universitat)

Candidat progressista	Candidat progressista
Joan Prim 225 vots	Francisco Luján 124 vots
Total	41'9% de participació (354 electors de 845)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

¹⁴⁶⁸ Salvador Maluquer, amb 180 vots, superà a Juan Valero, amb 161 vots, en les segones eleccions. Hi participaren 345 electors.

Taula 43: Resultats de les eleccions de febrer de 1853 a la província de Barcelona

Districtes	Candidat moderat	Altres candidats moderats (sobretot d'oposició, puritans o no reformistes)	Candidat progressista	Participació
1r. Barcelona (La Llotja)		Ramon Martí d'Eixalà 259 vots Martí Rodón 130 vots		47'21 % (398 electors de 843)
2n. Barcelona (Sant Pere)		Joan Agell 90 vots		19% (94 electors de 493)
3r. Barcelona (Universitat)		Ramon Anglasell 52 vots	Joan Prim 166 vots	40 % (222 electors de 554)
4t. Barcelona (Sant Pau)		Joan Güell 86 vots	Joan Vilaregut 131 vots	42'94% (219 electors de 510)
5è. Molins de Rei	Josep Ceriola Flaquer 190 vots	Eusebi Soler 67 vots Joaquim Maria de Paz 30 vots		61'3% (293 electors de 478)
6è. Vilafranca del Penedès	Manel Baldasano 221 vots		Rafael Soler 235 vots	98'14% (474 electors de 483)
7è. Igualada		Celestí Mas i Abad 227 vots		46'43% (228 electors de 491)
8è. Manresa		Àngel de Villalobos 155 vots		30% (157 electors de 523)
9è. Berga		Ferran Moragas i Ubach 230 vots Nicolás Herrera 162 vots	Josep Estorch 14 vots	71'35% (411 electors de 576)
10è. Vic	Comte de Fonollar 68 vots	Pere Moret 188 vots		60'56% (258 electors de 426)
11è. Granollers		Josep Sol i Padrís 179 vots		39'43% (179 electors de 454)
12è. Arenys de Mar	Francesc Forn de Casamajor 93 vots	José Xifré 113 vots		69'8% (208 electors de 298)
13è. Mataró	Joaquim Martí i Andreu 147 vots		Jacint Fèlix Domènech 162 vots	76'34% (313 electors de 410)
Total				52'8% (3.454 electors de 6.539) ¹⁴⁶⁹

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD, *Diario de Barcelona*, núm. 39 (8-2-1853) i *El Ancora*, núm. 1134 (7-2-1853)

¹⁴⁶⁹ De nou, el cens coincideix amb l'aportat per Araque (Natividad ARAQUE, *Las elecciones en el reinado...*, p. 457), però no el nombre d'electors, ja que l'autora presenta 2.980 votants, una xifra que em resulta difícil d'explicar a partir de les dades que he trobat i davant d'uns comicis sense segones voltes.

Taula 44: Resultats de les eleccions de febrer de 1853 a la província de Tarragona

Districtes	Candidat moderat governamental	Candidat moderat no reformista	Candidat progressista	Participació
1r. Tarragona	Fèlix Ruiz Fortuny 219 vots		Cirilo Franquet 160 vots	69'27% (381 electors de 550)
2n. Falset	Antoni Satorras 223 vots		Estanislau Figuerola 71 vots	53'5% (297 electors de 555)
3r. Gandesa	Joan Miret 183 vots			47'78% (183 electors de 383)
4t. Montblanc		Jaume Ceriola Flaquer 98 vots	Josep Ramon Gassol i Moragas 78 vots	55'18% (181 electors de 328)
5è. Reus			Pere Sardà i Cailà 86 vots	18'4% (90 electors de 489)
6è. Tortosa	Bonaventura de Córdoba 86 vots		Josep Domènec Pinyol i Latorre 184 vots	72% (273 electors de 379)
7è. Valls	Francesc Puig i Satorras 194 vots		Jaume Badia i Padrinés 141 vots	70'23% (335 electors de 477)
Total				55% (1.740 electors de 3.161)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades recollides al Fons Electoral de l'ACD

Taula 45: Resultats de les eleccions de febrer de 1853 a la província de Girona

Districtes	Candidat moderat governamental	Candidat moderat no reformista	Candidat progressista/ demòcrata	Participació
1r. Girona	Marquès de Bedmar 252 vots		Josep Ramon de Camps i d'Avinyó 113 vots	58'25% (367 electors de 630)
2n. Figueres		Josep Garcia de Camps 225 vots	Anicet Puig 164 vots	76'26% (392 electors de 514)
3r. La Bisbal d'Empordà	Juan de Balboa 184 vots		Francesc Maranges 129 vots	69'13% (318 electors de 460)
4t. Olot	Tomàs Rodríguez Rubí 140 vots		Joaquim Reixach 41 vots	56'92% (185 electors de 325)
5è. Puigcerdà	Lluís Manso de Juliol 205 vots	Diego Coello i Quesada 10 vots		63'36% (230 electors de 363)
6è. Santa Coloma de Farners		Felip de Martínez Davalillo 187 vots	Antoni Martínez Gil 3 vots Narcís d'Ametller 2 vots	37 % (192 electors de 519)
Total				60% (1.684 electors de 2.811)

Font: Elaboració pròpia a partir del fons electoral de l'ACD

Taula 46: Resultats de les eleccions de febrer de 1853 a la província de Lleida

Districtes	Candidat moderat governamental	Candidat moderat no reformista	Candidat progressista/demòcrata	Participació
1r. Lleida	Ramon Miquel Morlius 210 vots		Miquel Ferrer Garcés 177 vots	62'5% (390 electors de 624)
2n. Agramunt		Joan Baptista Clavé 609 vots	Manel Safont 94 vots	58'65% (705 electors de 1.202)
3r. La Seu d'Urgell		Juan Gaya 268 vots	Gaspar Dotres ¹⁴⁷⁰ 241 vots	72'2% (517 electors de 716)
4t. Tremp			Pascual Madoz 278 vots	40'2% (279 electors de 694)
Total				58'44% (1.891 electors de 3.236)

Font: Elaboració pròpia a partir de la informació recollida al fons electoral de l'ACD

Taula 47: Resultat de l'elecció parcial de febrer de 1854 al districte de Mataró

Candidat moderat	Candidat moderat
Joaquim Martí i Andreu 6 vots	José de Llanes 190 vots

Font: Elaboració pròpia a partir de Francesc COSTA i OLLER, *Progressistes, moderats...*, p. 194.

¹⁴⁷⁰ Pons i Altés el classifica com a progressista a Josep Maria PONS i ALTÉS, *El poder polític...*, p. 100.

Annex número 2 - Selecció documental

· Manifest electoral del Partit Moderat a tota l'Espanya liberal, per les eleccions de setembre de 1844

La comisión central de elecciones del partido monárquico-constitucional a los electores.

Al dirigir su voz la comisión a sus amigos políticos, cumpliendo así un deber sancionado por la costumbre, lejos está de su ánimo atribuirse ningún género de superioridad en la dirección de las próximas elecciones, proponiéndose al contrario prestar a los electores que profesen ideas conservadoras toda la cooperación que le sea posible, a fin de combinar los comunes esfuerzos y procurar la unión, que ofrecerá como seguro resultado el triunfo de sus principios.

Ninguna ocasión ha podido haber más solemne, ninguna más decisiva, ninguna que tanto reclame esfuerzos de celo y verdadero patriotismo de parte de los electores y de los elegidos, como la ocasión que va a producir la convocatoria de las nuevas Cortes. Las Cortes convocadas para el 10 de octubre próximo, día fausto que la nación anhelaba para ver a nuestra joven reina al frente del gobierno, y que el voto de los españoles, cuidadosos ahora como en todos tiempos de la dignidad y elevación del trono sin tolerar jamás que sufra dominación, y un acto solemne de las Cortes anticiparon, proclamándola y declarándola mayor de edad con dispensa de la ley constitucional; esas Cortes tienen como principal la altísima y sagrada misión de amparar y fortalecer la monarquía, al salir zozobrando del peligro en que la pusieran la guerra civil y la revolución simultáneamente desencadenadas.

No de otro modo contribuirán las Cortes, satisfaciendo a las necesidades de la época y al voto general de la nación, a que se afiancen sobre sólidas bases la paz, la libertad legal y el orden público; se inaugure la era de reconstrucción y de justa reparación, conciliando los intereses antiguos con los nuevamente creados, indemnizando leal y cumplidamente a los que han sufrido pérdida o menoscabo en sus derechos legítimos, al mismo tiempo que respetando los adquiridos bajo la garantía de las leyes recientes, y se emprenda en fin el camino que conduce a la prosperidad pública con el más pronto y expedito arreglo de la hacienda y de todos los demás ramos principales de la administración por medio de las leyes orgánicas indispensables.

Deseoso de la consecución de tan importantes objetos, el gobierno de S. M. abraza la idea general que se acaba de enunciar en la exposición que precede al real decreto de convocatoria de las nuevas Cortes: y dejando íntegras e intactas las prerogativas de la Corona, muy atenta si a nuestros debates, pero colocada siempre en la cúspide social para sólo intervenir en el momento supremo con su sanción o resolución soberana, el gobierno, bajo su responsabilidad constitucional, anuncia al país que “el tiempo ha llegado ya de llevar la mejora y reforma a la misma Constitución del Estado respecto de aquellas partes que la experiencia ha demostrado de un modo palpable, que ni están en consonancia con la verdadera índole del régimen representativo, ni tienen la flexibilidad necesaria para acomodarse a las variadas exigencias de esta clase de gobiernos.”

Tan explícita y franca cuanto grave manifestación de las intenciones del ministerio, que previene al país contra toda idea de sorpresa, pone a esta comisión en la inexcusable necesidad de ser igualmente franca y explícita sobre un punto de tanta transcendencia.

El deber de tomar en consideración el pensamiento del gobierno aceptando el proyecto de la reforma constitucional, que la experiencia presenta como necesaria, nace de su propia gravedad e influencia en el orden público. En materia tan importante no cabe silencio; ni sería permitida la ambigüedad el lenguaje; porque la ambigüedad o el silencio darían motivo a que se prejuzgase la cuestión contra la legitimidad o la conveniencia de la reforma, a lo cual no podría darse ocasión sin mengua de la fortaleza y dignidad que deben siempre mostrar los hombres políticos.

La comisión además ha debido ser sumamente explícita sobre los puntos principales que abraza la convocatoria, por cuanto la organización del país por medio de las leyes que han de establecer la administración y consolidar el orden público, y la mejora del mismo código fundamental en cuanto lo necesitare, forman un pensamiento que no podía ser recibido como enteramente nuevo desde el momento en que, fermentando en la sociedad, generalizándose y apoderándose de los ánimos aunque bajo de diversas formas, ha llegado a producir una expectación general.

Con esa completa reorganización quedará el país sólidamente constituido; porque la verdadera constitución de un Estado no depende exclusivamente de una sola ley, por más importante y fundamental que ella sea, sino que estriba en el sistema general de las leyes principales, en el ejercicio regular y libre de los poderes constitucionales, y en las costumbres públicas; y no raras veces el principio verdaderamente constitutivo de una sociedad se retira al hogar doméstico y se alberga en el seno de las familias, y resiste desde allí las violentas transformaciones, acabando por modificarlas según el espíritu nacional.

Ese principio, en el cual tienen tan grande parte el elemento tradicional y el temperamento de cada nación, se halla en la nación española personificado en nuestra augusta reina. Centro de unidad e independencia, sin lo cual no hay Estado con vida interior y exterior, símbolo de paz y alianza, sagrado vínculo entre lo pasado y lo futuro, el trono es al mismo tiempo la garantía inviolable del orden constitucional.

Unida con este trono, la religión de nuestros padres contribuirá poderosamente a la obra de moralizar la sociedad. Hacerla florecer en su culto y en sus ministros es también un deber nacional y una necesidad urgente.

Tales son los principios que proclama esta comisión, tales los que recomienda a sus amigos políticos. Los hombres de ideas moderadas y conservadoras sólo pueden escoger, al nombrar los diputados y proponer los senadores, entre los más decididos por esos principios; y a proporción que nuestros adversarios intenten dominarlos, forzoso se hace proclamarlos más alto para que se ostenten con más fuerza. Nuestros amigos políticos deben elegir para diputados y senadores aquellos hombres en quienes la propiedad conocida o la capacidad notoria, una y otra realizadas por el desinterés privado y el amor al bien público, sean prendas de una elección acertadísima.

Obrando de este modo seguiremos los caminos indicados por la providencia, procuraremos remedio a nuestros males, evitaremos nuevas calamidades levantando fuerte barrera contra las perpetuas conspiraciones, y podremos abrir nuestros pechos a la esperanza de un porvenir de prosperidad y de gloria.

Madrid, 20 de julio de 1844. Nicolás María Garelly. Javier de Burgos. Juan Nepomuceno Fernández San Miguel. Joaquín Díaz Caneja. José Primo de Rivera. Alejandro Oliván. Rafael Cavanillas.

José de Zaragoza. El conde de Pinofiel. Alejandro Llorente. Diego L. Ballesteros. El conde de Fontao. Esteban Sayró. El marqués de Casa-Irujo. Duque de Sotomayor. Rufino García Carrasco. José de Salamanca. Juan Bravo Murillo. Luis Armero. Pedro Sabater. Gonzalo José de Vilches.

Font: *Diario de Barcelona*, núm. 218 (5-8-1844), pp. 13-15.

· **Part central del discurs de Tomàs Illa i Balaguer al Congrés, el 22 de març de 1847, en què defensà unes millors condicions de vida per als obrers**

Se dice que en España las manufacturas son caras porque los jornales son altos; que es menester equiparar nuestros jornales con los de Francia, Inglaterra y Bélgica; y no falta quien diga que la familia de un trabajador puede mantenerse con cinco o seis libras de patatas. Señores, esas doctrinas no son ni humanitarias, ni civiles, ni cristianas: yo quiero la felicidad para mí y para mis hijos, y la quiero para todo el mundo. Lo mismo quiero a un trabajador que a un individuo de mi familia, pues es tan digno como cualquiera de ellos. Yo respeto a todas las personas laboriosas, sea la que quiera su condición; y fundado en este principio, creo que no debemos buscar la felicidad de una nación en que la mayor parte de los individuos que la componen sean abyectos y miserables, que no tengan que comer, que no tengan cama, que no tengan ajuar de casa, y que sus mujeres y sus hijos se presenten en la miseria, en la abyección y en el abatimiento. La riqueza de una nación consiste en que la mayor parte de sus hijos sean felices, que todos tengan que comer y cama en que descansar. ¿De qué sirve a la Inglaterra ser una nación que está sojuzgando el mundo, dominando los mares con sus escuadras, invadir con su política la mayor parte de las naciones, si los pobres irlandeses están pereciendo de hambre? ¿De qué le sirve todo ese poderío, si muchos de sus hijos no han probado el pan en su vida, y si ahora mismo están pereciendo de miseria sin tener, no ya pan, que jamás han comido, sino ni aun esas miserables patatas, que es su único sustento? Señores, hay personas que mejor les estaría callar en ciertas ocasiones que hablar, que dicen que nuestros jornaleros comen demasiado. ¡Lágrimas de dolor derramo, señores, por todos aquellos jornaleros que no comen más que patatas; y el cielo quiera que a los de mi patria, y cuando digo mi patria hablo de España, no suceda una cosa semejante! Y no es solamente en Irlanda donde esto sucede; se halla en el mismo caso la Francia.

No puede negarse que la Francia es una de las naciones más adelantadas: pues allí sucede lo mismo que en Inglaterra, y nosotros parece que vamos en pos de esas dos naciones, desgraciadamente. Se ha improvisado esta especie de nuevo feudalismo, esta especie de aristocracia del dinero, esta especie de hombres que parece que todo lo han de sojuzgar, y que no acordándose de que hace pocos años eran más infelices que esos honrados jornaleros para quienes todo se les hace mucho, los denostan, los miran con desdén, los tratan con desprecio y procuran su completa ruina. En Francia, donde se dice que hay tanta felicidad, tanta riqueza, en donde el gobierno es muy rico, la nación muy potente, el ejército muy florido, y tiene una escuadra muy regular, ha de saber el Congreso, y consta de datos oficiales, que del último censo que se ha hecho resulta que hay 5 millones más de pobres hoy que los que había en el año 30. En Bélgica, en donde hay fábricas en grande, esos monstruos, esos colosos que todo lo quieren absorber, está también pereciendo una gran parte del pueblo; y no es para mí el signo de poderío, de riqueza, de grandeza de una nación, el ver esos inmensos colosos, esos hombres que levantan como otras torres de

Babel para escalar hasta el cielo. La riqueza de una nación consiste en la subdivisión de las fortunas, en que todos tengan que comer, en que cada individuo sea feliz dentro de su órbita. Este es el modo de evitar las revoluciones y conflictos; porque el que tiene que comer dentro de su casa, pocas veces aspira a revolucionar, y singularmente esas clases pobres a quienes me refiero.

Señores, no me cansaré de repetirlo, porque lo he visto: soy natural, soy vecino, no he salido jamás de Barcelona; he sido testigo de todas las desgracias que han pesado sobre aquella ciudad, digna de mejor suerte; desgracias que han tenido lugar por las intrigas extrañas, y aun algunas interiores, dirigidas todas a arrancarla de cuajo; aquella ciudad, señores, donde hay una inmensa masa de trabajadores, aquella ciudad se ha visto en manos del pueblo por meses enteros, y ese pueblo honrado y valiente, ese pueblo extraviado por los que han tenido un gran interés en ello, ha tenido la virtud de estar batiéndose, sufriendo de día y de noche las mayores privaciones, sin tocar siquiera por valor de un maravedí. En 1843, y aprovecho esta ocasión para decirlo, esperando que el Congreso me permitirá este desahogo en obsequio de aquellas gentes honradas, que si bien se han extraviado alguna vez, ha sido debido a las intrigas extrañas y alguna de dentro del mismo país que se han puesto en juego, y es menester decir la verdad, y la verdad toda entera, aquellos infelices, aquellos valientes, aquellos hombres han pasado semanas y meses enteros dueños de la ciudad, y repito que no ha faltado a nadie ni un alfiler. Escarmentada desgraciadamente aquella ciudad por los proyectiles que cayeron sobre ella el 3 de Diciembre de 1842, temió un conflicto igual en 1843, y los habitantes en gran número abandonaron la ciudad y quedó casi desierta.

Yo quedé solo en mi casa. Yo vi Barcelona convertida en un desierto; yo vi hasta desocupadas las casas de beneficencia; yo vi, en fin, un desamparo y desolación sin igual, y sin embargo, ni una casa se abrió, ni faltó nada a vecino alguno.

El Sr. VICEPRESIDENTE (Arteta): Usía conocerá que le he dejado desahogarse completamente.

El Sr. ILLA: Es sólo para manifestar la honradez de los trabajadores.

El Sr. VICEPRESIDENTE (Arteta): Sin embargo, espero que vuelva V. S. cuanto antes a la cuestión.

El Sr. ILLA: No crea el Congreso que yo me exceda y falte al decoro: sólo si digo, y diré, que esas clases que tanto se denostan por algún tiempo estuvieron dueños absolutos de la ciudad, y ni a un alfiler se tocó; y que ni aun los presidiarios que por necesidad estaban entonces con ellos y gente de mal vivir pudieron hacer nada, porque eran fusilados al momento y no podían robar; porque las gentes laboriosas no son ladrones; son, al contrario, modelos de virtud; y en una ciudad, en un pueblo donde sus individuos son laboriosos, hay virtud, hay honradez y moralidad, y hay al mismo tiempo valor.

Véase pues, señores, como lo que conviene a España es que se proteja, se fomente la industria, y la industria subdividida: procurar que los colosos no se traguen a los demás, que no suceda el combate del pigmeo con el gigante, porque es claro que en este debe sucumbir el pigmeo.

Font: DSC: legislatura 1846-47, pp. 1126-1127.

· Conjunt de cartes intercanviades entre la Junta de Comerç i el diputat Antoni Jordà, a març - abril de 1847, que manifesten les desavinences entre les dues parts respecte de la política econòmica a sostenir a les institucions parlamentàries

Señores de la Junta de Comercio de Barcelona

He recibido la atenta carta de V. S. fecha 18 del corriente acompañándome la credencial para representar a esa distinguida Junta en la que se ha de organizar aquí para el 25 del mismo a fin de proceder a la información que previene el real decreto 4 del presente.

Por este acto de confianza no puedo menos de dar las más cumplidas gracias a esa corporación, al propio tiempo que faltaría a mis convicciones sino manifestase a V. S. la debilidad de mis conocimientos en las materias que deberán tratarse, pero que sin embargo veré como pueden suplirlos mi lealtad a los intereses del país que me vio nacer, si bien, no profesó opiniones ni doctrinas exageradas sobre ninguna cuestión económica, porque tengo muy presente aquella máxima de que ¡quién todo lo quiere, todo lo pierde! Por esta razón, calculando la altura en que se encuentra la controversia entre los defensores y adversarios del sistema prohibitivo y del comercio libre, tal vez convendrá hacer alguna pequeña concesión para salvar lo principal. Lo que tengo el honor de participar a V. S. S. a quienes guarde Dios muchos años.

Madrid 27 marzo 1847

Antonio Jordá

D. Antonio Jordá

Madrid

14 abril 1847

Esta Junta de comercio ha recibido el atento oficio de V. S. fecha 27 de marzo último y enterada de su contenido pasa a contestarlo con la franqueza que debe hacerlo al que ha elegido para su representante en la cuestión de vida o muerte que para el Principado va a ventilarse.

Compuesta esta Junta de comerciantes, propietarios y fabricantes, es por su constitución variable en el personal, pero ha conservado siempre con una constancia extrema sus convicciones económicas consignadas en repetidas exposiciones y memorias que han visto la luz pública. La actual ha desenvuelto los mismos principios en una exposición que últimamente ha dirigido a las Cortes y que V. S. habrá visto.

Facultada e invitada por el gobierno para nombrar un individuo que la representase en la Junta de información, naturalmente fijó sus miradas en V. S. quien por su brillante posición en la Corte, sus conocimientos, y por creerle identificado en los mismos principios económicos de ella, podía llenar cumplidamente sus deseos y hacer en su sentir un bien al país.

No comparte esta Junta las ideas de V. S. en la máxima de que ¡quién todo lo quiere, todo lo pierde! Si la mayoría de esa Junta y el gobierno lo quieren quitar todo, todo lo quitarán aun cuando se cediera en algo, y si quisieren conceder algo no dejarán de hacerlo porque viesan sostener los principios económicos de esta Junta con el fervor que da una convicción arraigada y apoyada con la experiencia de las naciones más ilustradas.

Sin embargo esta corporación sumamente tolerante, respeta todas las convicciones concienzudas así en política como en economía, pero como las ideas emitidas por su representante en la de información

han de ser consideradas como suyas, sentiría vivamente aparecer en contradicción consigo misma; conflicto de que espera que la redimirá la lealtad de V. S. en el caso de no poder identificarse y sostener las doctrinas, cuya absoluta adopción considera la Junta indispensable.

Sres. Presidente y vocales de la Junta de comercio de Barcelona

Acabo de recibir la atenta carta de V. S. S. fecha 14 del corriente y después de haber leído con atención su contenido, sin titubear un instante me propongo desvanecer cualquiera sospecha que acerca de mis principios económicos haya podido engendrar no sólo mi máxima de que “¡quién todo lo quiere, todo lo pierde!”, sino el motivo que tuve para asociarme aparentemente a la sección que con el título de sistema protector ha salido de la comisión de algodones de que es presidente el sr. D. Juan Pedro de Zulueta y vicepresidente el que tiene el honor de suscribir esta carta. Firme en mis convicciones sobre la industria del país en general, así fabril como comercial y agrícola, creo que tocando a la algodonera de un modo sensible, arrastraría tras si su ruina y la de las otras industrias: tal es la importancia que en mi juicio tiene la cuestión; de consiguiente la máxima referida no puede ni debe interpretarse como un corolario indeclinable del principio protector primer paso al de la libertad de comercio. No, no lo entiendo así. Mi objeto al soltar aquella máxima que tanto ha alarmado V. S. S. se explica por su misma bondad. ¿Cuántos son los artículos de algodón que no se fabrican en España? Lo ignoro, pero bastaría uno para hacer buena mi doctrina, toda vez que siendo de aquellos que ni directa ni indirectamente pueden afectar la generalidad de la fabricación de algodones con descendiendo su adeudo con derechos correspondientes, procediera salvar al resto. Por ejemplo un pique de extraordinaria finura cuyo hilo escuda del número 80 a 100, una muselina de igual calidad, ¿cree la junta que admitiéndolas a comercio con fuertes derechos de entrada perjudicarían a la fabricación de algodones del país? Pues a esto se limita la máxima controvertida y a V. lado de esta profeso otra doctrina y es que la industria fabril nace, vive y medra al apoyo de las prohibiciones de manera que en el acto de presentarse una fábrica de pique y otra de muselina de la calidad dicha creo que la prohibición es indispensable. Mucho más pudiera añadir sobre este asunto, pero dejo a la ilustración de V. S. S. el desenvolvimiento de sus consecuencias porque tampoco me es fácil llenar este objeto en una concisa contestación.

En la primera junta que se tuvo en la casa del sr. presidente Zulueta para tratar del negocio de algodones, después de una larga discusión, conseguimos en formar dos secciones con el nombre de el “sistema restrictivo” y “sistema protector”. Según mis principios debía asociarme a los amigos del primero, pero contrastando que mi influencia personal con algunos señores del otro sistema y contando con mis propias fuerzas (sin desdeñar las ajenas) podría desvanecer algunas prevenciones que aparte de los principios y doctrinas económicas de honor contra nuestros fabricantes creí prudente ponerme a su lado no para apoyar su sistema, sino para combatirlo en su mismo seno. No es pues mía la culpa si hay quien lo traduzca de otra manera, aunque bien persuadidos están los sres. que allí se encontraran de mi propósito. El hombre que ha sostenido en conferencias particulares con los señores diputados a Cortes y la sostendrá cuando llegue la discusión pública que el sistema protector en España equivaldría a trasladar el contrabando de las Cortes y fronteras a las aduanas con mayor incremento y legitimándolo; que la concurrencia generalmente se cale sobre la baratura, el fraude, la inexperiencia de los consumidores y alguna voz en la mala fe de los mismos productores; no puede atribuírsele con fundamentos deslealtad

hacia los intereses industriales. Por consecuencia ruego a V. S. S. se sirvan hacer presente esta comunicación a quienes pueden haber desconfiado de mis doctrinas en este asunto y además relevarme del encargo que tuvieran a bien conferirme.

Dios guarde a [...] Madrid 18 abril de 1847

Antonio Jordá

Font: Copiador d'oficis diversos (1847) i Caixa 122, Fons Junta de Comerç, BC, Barcelona.

· Intervenció del diputat Francesc de Paula Mata al Congrés, l'11 de febrer de 1848, manifestant-se partidari d'incorporar als pressupostos de l'Estat el pagament dels mossos d'esquadra

En la legislatura del año próximo pasado tuve la honra de presentar al Congreso una exposición firmada por 61 propietarios de la provincia de Lérida, que tengo el honor de representar, en la que se pedía que en caso de estimarse conveniente la continuación de los mozos de la escuadra de Cataluña se pagaran por el presupuesto general de gastos del Estado. El Congreso creyó oportuno que se pasara al gobierno, y así se hizo. Ha trascurrido el tiempo, y tanto por lo poco que gusto de molestar a los Sres. ministros, cuanto por los frecuentes cambios que ha habido desde la presentación de aquel escrito, ignoro cuál es la resolución, o más bien, cuál es la intención del gobierno sobre el particular, puesto que resolución terminante, según tengo entendido, no ha recaído ninguna.

Yo, señores, que no podía mostrarme indiferente a esa reclamación de justicia y a los continuos recuerdos que he recibido y recibo de mis paisanos, esperaba con impaciencia la presentación de los presupuestos para saber a qué atenerme. Presentáronse por fin los presupuestos, y yo con ansia busqué en ellos la partida en cuestión, teniendo el sentimiento de no encontrarla, lo cual me persuade que la intención del actual gabinete es desentenderse de esta reclamación, como con poca justicia, en mi entender, lo han hecho ministerios anteriores. He dicho con poca justicia y procuraré probarlo.

El origen de los mozos de la escuadra de Cataluña data desde la Guerra de sucesión, que tan funesta fue para los catalanes. Terminada aquella guerra civil por el triunfo de Felipe V, quedaron en el país considerable número de bandidos, que fue preciso destruir, y al efecto se crearon unos cuerpos irregulares de naturales del país que llenaron bien el objeto de su institución. Aquellos cuerpos irregulares fueron los primeros mozos de la escuadra, y sus individuos, por espacio de muchos años continuaron sostenidos por los pueblos, tal como en el día están, bajo la inmediata dependencia de los capitanes generales, como también hoy subsisten, sin un reglamento fijo, sin una organización constante, puesto que no tenían otra que la voluntad de los capitanes generales, cuyas facultades en aquellos tiempos eran inmensas.

Así siguieron, hasta que siendo capitán general de Cataluña el venerable duque de Bailén elevó a la consideración del gobierno, o mejor dicho, de S. M., un reglamento fijo y constante de estos cuerpos, que fue aprobado por real orden de 6 de abril de 1817. Por aquel reglamento los mozos de la escuadra continuaron dependiendo de la autoridad del capitán general, y tomaron la denominación de escuadras de Valls, y fueron pagados por el catastro real, contribución impuesta en Cataluña desde el año de 1719, que hoy día está refundida en la contribución de inmuebles.

Cuando no teníamos, señores, un pacto político que igualaba en derechos y obligaciones a todos los ciudadanos españoles; cuando la acción del gobierno no estaba centralizada en su parte administrativa, y cuando Cataluña tenía privilegios, exenciones, ventajas y beneficios que ahora no tiene, se concebía y explicaba bien este modo especial, este modo particular, este modo provincial de atender a su seguridad interior; pero después que a costa de mucha sangre y de inmensos sacrificios hemos alcanzado una constitución, por la cual nada puede imponerse a los pueblos sin que lo votemos sus delegados, los que tenemos el honor de sentarnos en estos bancos, no se concibe cómo Cataluña está sufriendo las consecuencias de añejos abusos sin ningún género de retribución. Así es que con disgusto, aunque con cierta resignación, ha tolerado este pago arbitrario, y el no menos injusto ni menos gravoso de las rondas volantes extraordinarias, hasta el año de 1845 en que se planeó el actual sistema tributario, y a la par de él la distinguida y cada día más benemérita guardia civil; institución benéfica que honra al gobierno que la creó, y que tanto ha elevado la ya bien sentada reputación de su digno inspector general el Sr. duque de Ahumada. Este cuerpo benemérito, cuya bondad y utilidad para el país no ha podido desconocer ni desconoce el fanatismo de los partidos políticos, es en los pueblos donde presta sus servicios lo que los mozos de la escuadra en Cataluña; persiguen a los malhechores, conservan el orden público, guardan los caminos, aseguran la propiedad, los intereses y la vida de los pacíficos ciudadanos; sin embargo, los pueblos que tienen guardia civil no la pagan de un modo especial; no pagan más que lo que les corresponde por el presupuesto general de ingresos, porque lo que se debe pagar a la guardia civil sale del presupuesto general de gastos.

Y si esto es así, si esto es una verdad, ¿qué razón hay ni puede haber para que Cataluña, que paga religiosamente sus contribuciones, contribuciones por cierto crecidísimas, y que apenas puede soportar, contribuciones que el gobierno recauda y distribuye como cree conveniente, qué razón hay para que pague también esta contribución extraordinaria? Contribución tanto más sensible, tanto más gravosa, por cuanto pesa exclusivamente sobre la propiedad. ¿Y para qué? Para sostener un cuerpo, benemérito sin duda, pero que entiéndase como se quiera no es más que una guardia civil con distinto uniforme. Este, señores, es un abuso; el pueblo catalán está en su derecho pidiendo que cese, y los diputados que tenemos el honor de representarlo estamos en el nuestro, cumplimos con un deber de conciencia suplicando al gobierno que tome este asunto en consideración; porque, señores, la contribución de que se trata no se crea que es una cosa insignificante, no; es una contribución muy crecida, es muy cuantiosa para que pese sólo sobre una provincia. No tengo en este momento un presupuesto exacto, pero si algún dato aproximado que podrá servir para dar al Congreso alguna idea también aproximada.

El antiguo corregimiento de Lérida pagaba en los últimos años, cuando los mozos de la escuadra eran en mucho menos número que en el día, la cantidad de 127.657 reales. Aquel corregimiento era próximamente la tercera parte de la actual provincia; de consiguiente, sólo en la provincia de Lérida, que tengo el honor de representar, si los mozos de la escuadra no se hubieran aumentado, si existiera el número de entonces pagaría 332.971 reales. Es así que las provincias civiles son cuatro; es verdad también que los mozos de la escuadra se han aumentado de un modo considerable por causa de las circunstancias azarosas que hemos atravesado; por consiguiente se puede asegurar, sin riesgo de equivocación, que los mozos de escuadra cuestan al Principado de Cataluña más de 2 millones de reales anuales. Las rondas volantes extraordinarias, que es otro cuerpo que tampoco debiera pagar el pueblo

catalán, y si el presupuesto general de ingresos, si se conceptuase necesario, no es un cuerpo tan gravoso; mas sin embargo, su presupuesto no baja de un millón de reales. De modo que entre mozos de escuadra y rondas volantes extraordinarias, el antiguo Principado de Cataluña paga más de 3 millones de reales anuales; cantidad tanto más sensible, tanto más injusta a la par que gravosa, por cuanto pesa sólo sobre la agobiada clase de los labradores, sobre la propiedad.

Esto, señores, lo pagan después de pagar todo lo que legal y constitucionalmente deben pagar; lo pagan después de pagar todo lo que votan las Cortes; aquella contribución extraordinaria es una contribución que no puede tolerarse, que no votan las Cortes, que no está sancionada por las mismas, y que por lo tanto es contraria al art. 76 de la constitución del Estado. Yo, como diputado catalán, protesto contra la continuación de este abuso, y al hacerlo tengo la convicción y la seguridad última de que me constituyo órgano fiel de todos los catalanes, sin distinción de partido ni de opiniones, porque esta no es cuestión de partido ni opiniones, no es cuestión de mayoría ni de minoría, no es cuestión de progresistas ni de moderados; es cuestión de legalidad, es cuestión de principios, es cuestión de equidad, y es cuestión de que la constitución sea una verdad para el pueblo catalán en materia de impuestos, ya que desgraciadamente, por las circunstancias que todos deploramos, no lo haya podido ser en todas sus partes.

No es mi ánimo por esto amenguar en lo más mínimo los buenos servicios prestados por los mozos de escuadra y por las rondas volantes extraordinarias: no, señores; los primeros persiguen activamente a los malhechores; los segundos persiguen también activamente el contrabando, que es su misión especial; unos y otros contribuyen poderosamente a la conservación del orden público, y ambos cuerpos se prestan a cuanto de ellos se exige, en el momento en que la tranquilidad se altera; su honradez es proverbial; en su historia no se cuenta una defección; siempre leales, han sido en todos tiempos el más firme apoyo de la autoridad constituida. Yo he tenido diferentes ocasiones de observarlo, pero más especialmente en una muy reciente, cuando he tenido el honor de desempeñar el cargo de jefe de Estado Mayor general del ejército de Cataluña a las órdenes del dignísimo, del caballero general marqués del Duero; yo he visto con placer que jefes, oficiales y tropa son el tipo de la hombría de bien; como militares un modelo de subordinación. Yo los he visto con satisfacción compartir con entusiasmo sumo las penalidades de la guerra con el valiente ejército, y que no pocas veces han sellado su lealtad con su sangre y con su vida. Yo me complazco en reconocerlo así, en confesarlo en el seno de la representación nacional, dando este público testimonio de justicia debido a su honradez, a sus virtudes, a su merecimiento. Pero no porque una institución sea buena puede permitirse que se pague de un modo inconstitucional; no porque una institución sea excelente puede pagarse de otro modo que con los rendimientos del presupuesto de ingresos.

Los españoles, señores, contribuyen con su sangre y con su dinero, y lo hacen por cierto generosa y ampliamente, a sostener las cargas del Estado; pero quieren que haya igualdad en las cargas, y que la acción del gobierno alcance a todas partes para conservar el orden público, y que todos los ciudadanos puedan disfrutar de este bien inapreciable; mientras se paguen ambas contribuciones, mientras la acción del gobierno esté centralizada, deber suyo es procurarlo, deber suyo es la conservación del orden, el apoyo al pacífico ciudadano. Si la institución de que se trata es buena, consérvese. Si la institución de que se trata necesita de amalgama o modificación, hágase enhorabuena; el gobierno con más datos, con la responsabilidad que le incumbe, y con la lealtad y el celo que yo me complazco en

reconocer en los Sres. ministros, tomará el partido que estime más conveniente; todos podrán ser más o menos aceptables, porque ninguno podrá ser comparable al actual; porque ya es tiempo de que para el pueblo catalán no sea la constitución una mentira en materia de impuestos. Ese estado no es posible que continúe, porque no es justo que las provincias de Cataluña, después de pagar lo que pagan las demás del reino, tengan que pagar también la fuerza protectora de su seguridad y orden público.

Font: DSC: legislatura 1847-48, pp. 1128-1130.

· Una de les diverses cartes que des de Catalunya Antonio Ros de Olano envià al president del consell de ministres, Ramón María Narváez, com a testimoni de la Guerra dels Matiners

Barcelona 29 abril 1848

[...] Los males que aquejan este desgraciado país son muchos, graves y de gran trascendencia como irá demostrando. Hay en 1er lugar una escoria vandálica, producto de los pasados disturbios políticos, e instrumentos por lo tanto de todos los partidos, prontos siempre a alistarse a la 1ª bandera que les ofrece la peseta y el pan, y una arma con que poder recorrer las montañas, y ejercer impunemente toda clase de tropelías. Hijos la mayor parte de este laborioso país, y acostumbrados por lo tanto a la fatiga, son duros y fuertes, y difíciles de vencer por la clase de guerra que hacen, y han aprendido prácticamente, y por la ventaja que les da la facilidad en fraccionarse en pequeñas partidas, y hasta en dispensarse completamente, el gran conocimiento que tienen del terreno. Aunque los pueblos quieren paz y orden, la situación particular de España, y de Europa, podría dar lugar a que algún partido se aprovechase de tales elementos desorganizadores; y eso tiene siempre en alarma a los hombres pacíficos y honrados, y hasta paraliza los trabajos. El remedio para ese gran mal sería el decretar una leva general en el Principado que lo dejase limpio de semejante escoria, y lo aliviase al propio tiempo de los cupos atrasados que tiene enviándoles a servir a ultramar y posesiones de África, pero esta leva no debería dejarse a cargo de las autoridades civiles llevarla a cabo, y sí a los comandantes generales de provincia.

La contribución de inmuebles es, mi general, la causa principal que aleja las simpatías del país a favor del gobierno, pues habiéndose impuesto el cupo por el nuevo sistema tributario, sin tener datos estadísticos, y tomando por base del reparto su antiguo catastro, en el que se hallaba embebido el personal, industrial, comercial, emolumentos y otros: ha resultado con el aumento que se le ha dado una monstruosidad, y un desnivel tan extraordinario, que ha hecho mirar con odio un sistema de hacienda que planteado con calma, tino y prudencia merecería los sufragios de todos los hombres de valer. El remedio a ese mal sería rebajar un tanto el cupo particularmente en esta provincia de Barcelona que paga hoy día un 88% más que con su antiguo cupo catastral, y ya que no le es posible al gobierno hacerse con una estadística de pronto, podría mandarse a las diputaciones provinciales que con las noticias que les facilitasen los intendentes, y oficinas de rentas, nivelasen ellos los cupos de los partidos, y el diputado de cada partido los de los pueblos del suyo. Hay otro mal muy grave en la administración de los fondos públicos que radica en los mismos pueblos a causa de la desmoralización que hay hasta en la más pequeña aldea. Los ayuntamientos de los pueblos se componen de hombres de poco arraigo y por consiguiente faltos del pundonor o delicadeza que da un mediano nacimiento, porque los que reúnen estas

cualidades rehúyen servir estos cargos, y así sucede que se hacen derramas superiores en mucho a las contribuciones que pagan al gobierno. Los presupuestos municipales son una verdadera farsa, pues sólo sirven para llenar los archivos de las jefaturas políticas. El remedio para evitar esos males sería una real orden prohibiendo el que a ningún hacendado forastero se le pudiesen exigir otros pagos que las contribuciones del gobierno, y que las derramas, o pagos para gastos municipales los satisficiesen sólo los mismos vecinos de los pueblos; pues sucede siempre que se carga la mano de firme a los pudientes que habitan en las poblaciones grandes, y cabezas de partido en la parte de bienes que tienen en los pueblos pequeños. Debería además obligarse a los ayuntamientos fijasen al público las derramas o repartos vecinales que exigían bajo cualquier pretexto.

Voy a demostrar ahora los males que acarrea en todos conceptos al resto del Principado la centralización de riqueza y aun de personas en esta capital, los medios de evitarlos adoptando el plan general de carreteras de este país, y los inmensos resultados que se reportaran de su adopción, tanto en lo militar, como político, económico, social y moral. No se ocultará a V. mi general, que conoce esta alta montaña y todo el Principado, que tan luego se abran en todas direcciones el mismo carreteras que faciliten a las tropas poder marchar con rapidez y llevar a cabo con prontitud las combinaciones militares, se habrá acabado para siempre ese foco de partidas que al abrigo de estas montañas, tan difícil es destruir hoy día. Políticamente interesa también para conseguir la pacificación de Cataluña aprobar y secundar la ejecución del plan de comunicaciones de las cuatro provincias catalanas. Acumulada la fabricación en Barcelona y en sus alrededores, la gran masa de obreros reside en la capital, atrayendo hacia si los brazos que necesita la agricultura, y aun el tráfico interior del país, sin contar los serios conflictos en que pone a las autoridades el día en que se paralizan los trabajos. Circunscritas las comunicaciones a las que proporcionan las dos carreteras generales de Aragón y Valencia que se unen en Barcelona para formar la de Francia, las más importantes poblaciones quedan absolutamente aisladas, sin que a ellas, con la rapidez que se necesita, pueda llegar la acción tutelar o represiva del gobierno, sin que ni siquiera en fomento de su riqueza pueda establecerse el sistema de respectivo cambio de productos, y sin que pueda desarrollarse la fuerza de acción y exceso de vida que reside especialmente en Barcelona.

[...] Ábranse las comunicaciones principales, crúcese en todas direcciones el país, y de un momento a otro dejará de ser temible porque se diseminará la clase obrera, desaparecerán los vestigios de vandalismo, que por mengua del país se observan, porque el poder del gobierno lo alcanzará veloz do quiere imprima su inmundia planta. Las vertientes se poblarán de fábricas y talleres, sin necesidad de ser tributarios del carbón extranjero, y se desarrollará de un modo incalculable la riqueza de los catalanes, y por consecuencia inmediata la del Estado. En un país en que no se desea, no se necesita más que trabajo y ganancias, que ocupación y empresas; en un país que sus habitantes no se arredran por contratiempo alguno a causa de su carácter constante, resuelto y laborioso, facilísimo es para el gobierno sacar las mejores ventajas, contribuyendo con toda eficacia a que se dé ocupación a tantos jornaleros, que por razón de la crisis, o mejor, cuestión social que nos agita, están sin trabajo: y que así como pueden ser e infaliblemente serían instrumentos del bien, podrían entregados al ocio y sumergidos en la miseria convertirse en una plaga de destrucción y exterminio. La aprobación, pues, del plan de comunicaciones de Cataluña, que dentro breves días se dirigirá a la aprobación del gobierno, y su pronta realización venciendo toda suerte de dificultades, lo exigen las medidas de buen gobierno, de alta política, de

administración y los principios bien entendidos de economía, reclamándolo también imperiosamente la conservación del orden público, la moralización de la gran familia catalana, sus actuales necesidades, y su bienestar futuro [...]

Antonio de Ros

Font: Correspondència, 12. Marquès de Guad-el-Jelú, Fons Ramón María Narváez, RAH, Madrid.

· Carta d'Antoni Viadera, polític lleidatà afí al Partit Progressista, al president del consell de ministres, Ramón María Narváez, suplicant-li ser alliberat del seu confinament per motius polítics

Madrid 1º de agosto de 1848

Excmo. Sr. D. Ramón Mª Narváez

Muy señor mío: a la sorpresa de verme detenido en este gobierno provincial por espacio de 8 días sin indicarme el motivo, medió otra aún mayor, cual la de verme confinado en Oviedo. En los 4 días que se me dieron de término para salir de esta corte acudí al Sr. jefe político, y habiéndome manifestado que mi confinamiento era de R. orden, dirigí a S. M. una reverente exposición. En ella hice presente que sólo algún malévolo pudo poner en duda mi amor al orden, que no desmentirían las averiguaciones que se hicieren sobre mi conducta, y llamando la atención de S. M. sobre la triste situación a que se viera reducida mi numerosa familia por el confinamiento del jefe [...] Mi trabajo le proporciona una decorosa subsistencia, solicité que se sirviese levantar mi confinamiento a Oviedo, y que en el inesperado caso de no acceder a esta petición, se entendiese aquel para Gerri, pequeño pueblo de la provincia de Lérica, donde reside mi anciana madre y donde he adquirido algunos bienes materiales.

Estando aún pendiente de la resolución de S. M. la indicada solicitud, no puedo menos de ocupar por un momento la preciosa atención de V. E. en la esperanza de que aun cuando no tenga el honor de conocerle, se servirá disimular mi importunidad en una posición tan dolorosa, e inclinar a S. M. a que tenga a bien llamar el expediente que haya formado este Sr. jefe político para en su vista resolver sobre la petición pendiente.

Soy padre de 4 hijas menores y la subsistencia de ellas y de mi esposa depende de mi trabajo como abogado y como propietario de un establecimiento tipográfico. Mi confinamiento privaría a la familia de aquellos recursos y mi situación sería tan penosa como la suya. No creo necesario bosquejar un cuadro de ella para presentarla a la ilustrada consideración de V. E.; pero si debo protestar que jamás he dado motivo a procedimiento alguno contra mi y mucho menos en los últimos años en que restituído a la condición privada y completamente olvidado de la vida pública, no he tenido otro cuidado y afán que el de proporcionar honrosamente a mi familia una decente subsistencia que le hiciese menos sensible a las vicisitudes que ha corrido.

Yo espero que estas consideraciones llamarán la atención de V. E. y bastarán a inclinarle a dispensar un poderoso apoyo a mi solicitud a S. M.

Sírvase V. E. recibir la consideración y respeto de un atº S. S. Q. S. M. B.

Antonio Viadera

· Intervenció al Congrés del diputat Eusebio Calonge (representant de Tíjola, Almería), el 20 de gener de 1849, manifestant-se en contra de les ‘concessions’ que Pascual Madoz requeria per a Catalunya

Madoz: Le propuse al gobierno, con entera confianza, que con oficiales del ejército, puesto que los había excedentes, formase compañías corregimentales, que tendrían dos objetos: uno, defender el Trono de doña Isabel II, y otro evitar que muchas de aquellas personas que, como antes he dicho, siguen la primera bandera que se les presenta, pudieran entrar al servicio de Montemolín. Yo lo expuse con franqueza, con lealtad; no se adoptó, y por cierto que he visto ahora en algunas comunicaciones, a las cuales yo me referiré por cierto, he visto que después se ha adoptado ese pensamiento, cuando en cierto modo era tarde. ¿Cuál era mi política entonces? La política de confianza. ¿Cuál ha sido la política del gobierno? La política de desconfianza y suspicacia. Así que, señores, en vez de conseguir que el gobierno adoptase una política prudente, una política justa y sobre todo una política de confianza; en vez de conseguir del gobierno, que veía que los peligros de entonces, y nótese bien la palabra, venían de los partidarios de Montemolín, de los secuaces de Cabrera; en vez, digo, de seguir esa política debió adoptar la opuesta, pues no se le pedía otra cosa sino que entrase en una línea conciliadora, prudente, de concesiones.

[...]

Calonge: Cuando el sr. Madoz anunció su interpelación al gobierno de S. M. diciendo que en qué consistía la guerra de Cataluña y qué medios había empleado el gobierno para terminarla, creía yo que atribuiría a otras causas aquel estado, y tal vez a la ineficacia de los medios empleados para conseguir la pacificación la falta de resultado. En el discurso de S. S. se ha dado como causa principal la falta de concesiones hechas en circunstancias que S. S. ha manifestado, atribuyendo a esta falta de concesiones el estado actual de Cataluña. El sr. Madoz, cuyas opiniones, no políticas, pero las de otro género respeto yo mucho, muchísimo porque las creo muy competentes en muchas materias eruditas, y muy particularmente en las que se refieren a Cataluña, no ha estado a mi ver muy acertado en esta ocasión atribuyendo la existencia de las facciones en aquellas provincias a falta de concesiones. Es difícil, señores, acertar a qué clase de concesiones alude S. S. Yo apelo a la conciencia de los sres. diputados y del país entero, y esto lo oírán el país, porque al país le interesa mucho. ¿Se pueden hacer más concesiones a Cataluña que las que Cataluña tiene hace muchos siglos? (*El Sr. Manso pide la palabra*). El Sr. diputado mismo que acaba de pedir la palabra no me negará, señores, a pesar de que es catalán, que todas las concesiones...

Manso: Soy español.

Calonge: El Sr. Manso me dice como observación que es español; yo no creo que la calidad de catalán excluya del todo, ni sea incompatible con la de español. Convengo con S. S. en que es español, y no lo dudo; si sólo para esto pide la palabra, puede excusarse S. S. la molestia. Sin embargo, las concesiones hechas a Cataluña son inmensas, son exorbitantes, son, no quiero decir onerosas, pero son duras, durísimas de tolerar a las demás provincias de España. Yo, señores, soy primero español, después soy diputado por una provincia andaluza, y bueno será, señores, que todos seamos españoles. No exijo más ni menos; yo no exijo que mi provincia tenga más que Cataluña, pero no quiero tampoco que Andalucía

tenga menos; a eso debemos oponernos todos. ¿De qué género son las concesiones que el Sr. Madoz quiere para Cataluña? A las observaciones del Sr. Madoz, el Sr. ministro de la Gobernación ha contestado de una manera victoriosa, que S. S. se ha guardado de refutar, porque no habría podido hacerlo. Su señoría ha dicho que los progresistas querían concesiones. ¿A dónde íbamos a parar? No se querían en tiempo del regente concesiones políticas; no se quieren ahora tampoco; y si de otro género se pidiesen, sería una exigencia desmedida pedir aún más: políticas son bastantes las que tenemos; y cuando todos los demás españoles nos conformamos, cuatro provincias, señores, siquiera sean catalanas, no podrían imponernos exigencias de ningún otro género.

¿Quiere saber el sr. Madoz por qué la guerra de Cataluña se mantiene? Yo no puedo decirlo hoy a S. S.; no quiero agriar esta discusión; no quiero que aquí se toquen ciertas cosas que podrían ser de mal efecto, mucho más en el día que el gobierno tiene esas buenas noticias que le hacen augurar la pacificación pronta, prontísima del Principado. Y nótese una cosa, que yo no creo que en la pronta ni mucho menos en la completa pacificación del Principado; se ahogará hoy lo que existe, pero volverá a estallar mañana; no hay más que un camino para conseguir la pacificación, que no se ha emprendido aún, y que cuando se haya recorrido hasta el fin, yo aseguro que entonces en Cataluña no habrá más escisiones.

[...] Dice el Sr. Madoz que en Cataluña, y S. S. tiene un especial cuidado cuando habla de Cataluña de referirse a su provincia, porque es necesario tener en cuenta que si dentro de España hay catalanismo, dentro de Cataluña hay *leridismo*, permítaseme esta expresión, que no será castellana, pero que indica exactamente mi pensamiento; resulta, digo, que el Sr. Madoz se refiere siempre a Lérida, y quiere o procura luego hacer causa común con el resto de Cataluña. Yo veo en la nación española cuatro provincias catalanas, las creo españolas, las contemplo como a todas, y quiero que gocen, como las demás, de todas las ventajas del gobierno representativo y de todas las que podamos tener con otro más lato o más estrecho, según la ocasión se lo diere; quiero que gocen con nosotros, pero también hallo justo que participen de todas esas gableas y trabas que tienen las demás provincias, de contribuciones, quintas, etc., etc.; quiero igualdad, lo cual será una cosa buena y beneficiosa, y no podrán negarse los catalanes a que hagan con ellos lo que hacen con nosotros.

DSC: legislatura 1848-49, pp. 289 i 298-299.

· **Missiva enviada per la Junta de Fàbriques als diputats dels districtes catalans, perquè fessin fer front comú enfront de la reforma aranzelària de 1849**

Oficio a los SS. Diputados por Cataluña

En vista del peligro del inminente que según [...] avisos amenaza a la industria nacional con las proyectadas reformas, así en aranceles como la de algodones, y cediendo a la indicación de personas autorizadas que se lo aconsejaban, se hubiera hallado dispuesta esta junta a enviar una comisión especial a la corte para suplicar al gobierno de S. M. se abstuviese de efectuarla sin oír previamente a los interesados y solicitar luego una detenida discusión de las mismas en el seno de la representación nacional.

Pero teniendo muy presente el celo que en todas ocasiones han desplegado los dignos SS. diputados de Cataluña en defensa de los intereses morales y materiales de las provincias que representan,

celo por el cual han merecido de sus comitentes sentimientos de profunda gratitud y aprecio, de los cuales esta junta por lo que en ella toca, no cree haberles dado nunca motivo para duda, ha considerado innecesario el servicio de la citada comisión y bien persuadida de que cuanto sea posible hacer en beneficio de la industria de Cataluña se hará por sus celosos diputados sin otra excitación que su constante anhelo en favor del país que ha depositado en ellos su confianza.

Para secundar no obstante los esfuerzos de los SS. diputados ha creído conducente esta junta formar en Madrid un comité central de que los mismos deben formar parte si se dignan a aceptar este cargo en unión de otras personas de elevada categoría e influencia y conocidas todas por su celo en favor de la causa industrial.

El sr. D. Pascual Madoz dará a V. S. conocimiento de todo lo concerniente a la formación de este comité, y así mismo de cuanto acaba de practicar esta junta para sostener en lo posible la lucha económica que va tal vez a empañarse y no puede menos de [...] que V. ES. en tan críticos momentos no sólo no le retirará su eficaz apoyo, sino que dará una prueba más de su ardiente celo en favor de Cataluña.

Barcelona, 3 mayo de 1849

Font: Copiador de correspondència (1847-1850), Volum V, Fons Junta de Fàbriques, ABFTN, Barcelona.

· Article del diari *El Bien Público*, que es feia ressò de les mofes que un articulista del periodoc madrileny *La Patria* dedicà a Tomàs Illa i Balaguer, en pronunciar un discurs al Congrés amb un deix catalanitzat i amb expressions castellanes incorrectes

No podemos dejar pasar sin el merecido correctivo los insultos que al buen nombre literario de Cataluña prodiga el periódico madrileño *La Patria*, con motivo del discurso pronunciado en la sesión del 28 de abril, por el digno y celoso diputado catalán Tomás Illa y Balaguer. Si se tratara de nuestras personas, callaríamos, aun cuando no fuese más que por el temor de que nuestra humilde y desalmada prosa tuviera que sufrir la comparación con la elegante y ligera de nuestro ilustrado compañero. Fácil creemos nuestro vencimiento en una lucha de esta especie, cuando para el diario de la Corte es tan natural el uso de la prosa castellana, como lo era el de la francesa para Mr. Jourdan de Molière, que la usó toda su vida sin que de ello se apercibiera.

Lástima, con todo, nos ha dado el desperdicio de la elocuencia de *La Patria* empleado más bien que en la impugnación de las ideas vertidas por nuestro paisano, en ridiculizar las formas y el lenguaje de su discurso. No creíamos que las Cortes fuesen una academia en que los lingüistas se reuniesen para hacer gala de buen decir, teníamos de ella una opinión más elevada, las considerábamos como una reunión de personas amantes de la prosperidad del país, que deben cuidar más que de la pureza y corrección del estilo, de procurar por todos los medios la ventura de la nación. Comprendemos que algunas personas, que han hecho su cargo de diputados una carrera, que no [...] ilegítima, para llegar al poder, luzcan en el parlamento sus dotes oratorias; pero no por esto deben ser objeto de sarcasmo, los que en lenguaje más o menos puro [...] llevados del solo deseo de la felicidad pública, manifiestan a las Cortes, en un idioma para ellos extraño, lo que según su leal deber y entender conviene al bien del país.

Y más doloroso es todavía que la correcta prosa y pureza de dicción de *La Patria*, vayan acompañadas de tanta falta de lógica, que hasta olviden las más triviales reglas de la argumentación. Sea

lo que fuere de las perezas o defectos de la locución de un catalán, no puede considerarse arreglado a los principios de buena dialéctica, el sacar de un hecho particular una consecuencia general para insultar a cuantos catalanes se dedican al cultivo de las letras. Aun cuando una persona respetable, pero no iniciada en los misterios de la literatura, se hubiese expresado en el parlamento, sin sujeción a las reglas oratorias o gramaticales, no concederíamos a nuestro colega, por más que respetamos su saber, una autorización para decir con el énfasis propio de una superioridad reconocida:

«Ya se acabaron aquellos tiempos, los de los Argensolas en los cuales decía Aragón que enviaba a Castilla sus hijos para que enseñaran la lengua castellana. Ya no existe Capmany, que escribía la filosofía de la elocuencia, y al cual nadie aventajaba en corrección y pureza. Ahora podrán fabricarse blondas y encajes y telas de algodón en Cataluña, pero de manera ninguna trozos siquiera de mediana prosa».

Permítanos nuestro entendido colega que [...]eamos exactamente de su parecer. Cataluña no se ha negado todavía a pagar a la España, el tributo que de siglos está pagando para mandar hijos suyos a Castilla a enseñar la lengua castellana. La patria de Boscán, gran reformador de la lengua española, continúa todavía prestando a la nación el importante servicio de recordar cada día a los castellanos como debe escribirse la prosa que [...] por la misma razón de serles en extremo familiar olvidan con facilidad más disculpable. La patria de Capmany, a quien nadie *aventajaba en corrección y pureza*, no podía en tan pocos años como han transcurrido desde su muerte, degenerar hasta el punto que no *fabrique ningún trozo de mediana prosa*. El articulista no ha tenido presentes sin duda los trabajos filológicos de nuestro paisano Puigblanch, ni los escritos de los malogrados Balmes y Piferrer, de los cuales el primero ha ocupado una plaza en la Academia española, celosa guardadora del depósito sagrado de la lengua castellana confiado a su custodia. Si no creyéramos imprudente citar nombres de personas que viven, fácil nos fuera confundir al articulista de *La Patria* con una lista de catalanes que escriben en castellano en prosa algo más que medianamente fácil y correcta. Pero no podemos resistir al deseo de citar al articulista tres personas a quienes conoce todo Madrid. Allí, entre los oradores sagrados, ocupa un lugar muy distinguido el catalán D. Francisco Puig, predicador de S. M. cuyos elogios llenan las columnas de los diarios madrileños; en el parlamento es notable D. Jacinto Félix Domenech, cuya facilidad y elegancia en el decir es por todos reconocida; y allí finalmente el barcelonés D. Buenaventura Carlos Aribau escribe una prosa castellana perfectamente concluida, y por todos admirada. Este catalán ilustre, digno continuador de la tarea de Boscán y de Company, está enriqueciendo a Castilla con su biblioteca de autores españoles, que si es el más grandioso monumento levantado a la literatura nacional, sirve al mismo tiempo para recordar la elegancia y bellos giros con que los antiguos enriquecieron la lengua castellana, y que están olvidando muchos puristas de nuestros días.

Y si de las bellas letras pasamos a otros estudios más graves, no tendrá tampoco que avergonzarse Cataluña, de la comparación con otras provincias en todos los ramos del saber humano. Ahí están sino las oposiciones últimamente celebradas en Madrid para la provisión de cátedras en todas las carreras literarias, y lo decimos con orgullo los hijos de este país al cual el articulista sólo concede medios para elaborar blondas, encajes, y telas de algodón, han sido colocados por los censores castellanos en el primer lugar de las ternas formadas para la provisión de cátedras así de literatura y retórica como de todas las ciencias que se cultivan en nuestras universidades. Dieciocho catalanes se hallan en este caso, número

que no presentará igual otra provincia en que no se teja algodón. No queremos decir con esto que a todos se haya conferido la cátedra que les correspondía por haber sido ganada en buena lid: sólo dieciséis son catedráticos. Y el que se hayan cometido injusticias nada prueba contra los perjudicados; y si esto no le satisface a *La Patria* puede preguntarlo a alguno de sus patronos, que sabrá porque no es catedrático de economía política en la Universidad de Madrid el catalán que por los censores fue propuesto por unanimidad en primer lugar de la terna. Si ahora no se comete una injusticia legal, un catalán enseñará retórica en la Universidad de Madrid, como enseña literatura otro catalán en la capital de Castilla la Vieja.

Esta circunstancia nos recuerda unas palabras del biógrafo de los célebres marinos Julio y Jorge Juan, que hablando de los sabios extranjeros dice que en España «donde creyeron no hallar hombres que les entendieran, encontraron niños que les enseñaron». Y por cierto que sobran en Cataluña niños que aún antes de aprender a escribir prosa castellana, pueden enseñar la regla dialéctica, que prohíbe sacar una consecuencia general de un hecho particular. – S.

Font: *El Bien Público*, núm. 88 (7-5-1849), p. 1.

· **Article del periòdic *Guía del Comercio*, que difongué el progressista *El Genio de la Libertad*, carregant contra l'actitud catalana arran de la reforma aranzelària de 1849**

Persuadidos del patriotismo y buena fe que revela el preámbulo expositivo del proyecto de ley de aranceles, presentado en Cortes el 21 del corriente por el Sr. ministro de Hacienda D. Alejandro Mon, y suponiendo que será apoyado por los demás miembros del actual como medida acordada y discutida en consejo de ministros, y que estos abrigan el convencimiento de la oportunidad para plantear con prontitud y energía una reforma tan conveniente como reclamada mucho tiempo hace por la inmensa mayoría de los españoles; era un deber nuestro darles la voz de alerta sobre las maquinaciones que los prohibicionistas y monopolistas meditan para neutralizar el acto más glorioso de este ministerio.

Por las revelaciones insertas en el último número, conocerían nuestros lectores la alarma que cundió entre los monopolistas y sus protegidos al solo rumor de que se pensaba tocar al *paladium algodouero*. Preparáronse con tiempo a deparar todo golpe según dejamos manifestado, pero su agitación creció desde el momento en que vieron la decisión con que el ministro solicitó de las Cortes le autorizasen para reformar los aranceles de 1841; y aquella agitación ha subido hasta el punto de organizar unidos la más desesperada defensa, si sus sofismas, argucias o acostumbradas amenazas fueren rechazadas con el tesón y sangre fría que se necesita por la comisión nombrada o por el parlamento mismo. Tinta es su ceguedad y tal es la antigua audacia de la Asociación de Fábricas de Barcelona, por otro nombre Defensora del trabajo nacional, que confiada en el gran poder e influencia de sus protegidos y delegados en la corte, no duda de su victoria.

En ella, pues, se ha formado un comité central directivo de operaciones y otro al parecer de estrategias con el modesto título de representantes. Para el primero fueron elegidos, presidente, el señor Peña Aguayo, vicepresidente el señor Madoz, secretario el señor Sagasti, y vicesecretario el señor Nard, según nuestras noticias. Con respecto al segundo, no sabemos a punto fijo qué papel habrá tocado á los señores Viluma, Vallgornera, Sairó, Merelo, Jordá, Ceriola, Gutiérrez, Muntada, Carraquiri, Guardamino, Aribau y otros interesados en la conservación del sistema prohibitivo; pero es lo cierto, que la concurrida

sesión a que aludimos tenida, en casa del señor Madoz, fue coronada con un espléndido ambigú en que todos los concurrentes procuraron fraternizar y fortalecerse para el desempeño de sus cargos respectivos y sucesivas operaciones, unos en la prensa o en el parlamento, secciones y comisiones, y los otros en altas o bajas regiones, a fin de que como presuntos economistas, la distribución y suma de trabajos se encaminen al propio objeto de paralizar por ahora la propuesta de reforma de los aranceles, dilatarla con discursos largos, lúgubres o aterradores y oponer cuantos embarazos y obstáculos pueda sugerir a cada uno su talento o posición particular para que la cuestión se aplace hasta la siguiente legislatura, o si es posible fuere hasta el día del juicio, como lo tienen de costumbre en casos análogos y siempre con buen éxito, o si se perdiere en el Congreso, se apelará al Senado, a la Corona y a cuantos amaños, subterfugios y detenciones se pueda antes de proceder al estudiado cerramiento de fábricas que lance a la calle a millares de infelices jornaleros, a quienes se les hará entender que no sus filantrópicos amos, sino el despiadado gobierno de Madrid, los pone en aquel conflicto o alternativa de mendigar o rebelarse; y véase porque hemos apellidado formidable a la Asociación de Fábricas barcelonesa y poder tercero del Estado, que puede agitar en día y hora dados a 20 o 30.000 robustos proletarios, con la mayor impunidad y seguridad de su parte cuando le convenga; y véase también el origen que allí, en nuestro concepto, y por motivos análogos al presente, tuvo hace dos años la guerra de los trabucaires, degenerada en la de matines, después convertidos en republicanos y montemolinistas, a quienes nuestro ejército acaba de exterminar.

No se concretarán a esto los trabajos preparatorios del comité prohibicionista, sino que además hará un decidido esfuerzo para acumular en tomo suyo al mayor número posible de monopolistas o partidarios no catalanes, con objeto de alucinar a las Cortes y persuadir al país entero que no son sólo los intereses de cincuenta o cien fabricantes gordos de Barcelona los que ellos están decididos a defender, sino el interés de todos los industriales de España a quienes halagarán en sus discursos y artículos para atraerse sus simpatías, sin echar en olvido a los grandes labradores de Castilla y Andalucía, ni a otras corporaciones y ganaderos, a los cuales se procurará demostrar el peligro eminente que amenaza sus granjerías a fin de decidirlos con este lazo a que formen causa común con los que han adoptado el apodo de defensores del trabajo nacional.

Bajo estos robustos preliminares, y apoyados en el crecido número de diputados y senadores catalanes y sus adeptos, se preparan a confeccionar una mayoría en las Cortes, o al menos imponer y amedrantar al gobierno, aprovechando al propio tiempo toda incidencia que ocurra, por inconexa que fuere, para lanzar del poder al ministro firmante de la exposición y proyecto del 21 de mayo, estando ya electos para dar los primeros ataques oradores no catalanes, a fin de alejar toda idea del provincialismo monopolizador que a estos desautoriza.

Nosotros, a fuer de españoles puros, deploramos estas sórdidas maniobras, promovidas por un puñado de hombres miserables, a quienes el egoísmo de figurar o medrar con los abusos, ciega hasta el punto de desconocer que sus doctrinas sólo han producido en nuestro país la inmoralidad, la delación, el soborno y corrupción de las costumbres, la nulidad del comercio y de las industrias no privilegiadas con altísimos derechos de sus semejantes o prohibiciones absolutas, el abatimiento de la agricultura, el cadavérico estado de nuestra marina, la escasez de capitales y útiles talentos, la desaparición de todo el numerario nacional arrebatado por ese inmenso contrabando que nos inunda, sin que los ejércitos del Xerjes [sic] convertidos en carabineros bastaran a contenerlo, porque cada individuo de ellos tiene que

serle un vehículo favorable y cada empleado un fariseo de nuestra exhausta hacienda pública, a la cual se ha privado desde el año de 1718 en que tuvo origen la prohibición de algodones extranjeros, de un ingreso anual de 300 millones, contribución que pesa sobre todos y cada uno de los españoles constituidos en tributarios de ese puñado de fabricantes o mejor diríamos de esos ejércitos de contrabandistas que enseñoreados de todo el territorio fomentan las guerras civiles, y cada día y cada hora sostienen batallas campales y navales donde la sangre española corre a torrentes.

Esa es la verdadera situación que pretenden hacer eterna algunos que se dicen progresistas y forman parte del indicado comité; pudiendo nosotros decir que en este punto el mismo conde de Montemolín abraza nuestras propias convicciones, y no titubearía un solo momento en planificar si llegara al mando, el propio proyecto presentado por el ministro señor Mon y aun algo más liberal.

Nosotros, humildes e insignificantes escritores que nada perdemos ni ganamos con la libertad o restricción comercial, y con nosotros cuarenta y cinco provincias agrícolas, marítimas y mercantiles conjuramos a este para que no se arredre con los gritos rabiosos del monopolio, ni se deje seducir por sus ofertas, artificios o amenazas, sino que prescindiendo de amistades y consideraciones particulares atiende al bien general y cuanto antes lleve a debido efecto su propósito, pues en ello ha comprometido su nombre, su reputación, la gloria y dignidad de la patria, del partido y del gobierno de que forma parte y hace siglo y medio que para el objeto no se ha presentado ocasión más oportuna, y esta calva ocasión, sólo cuenta un cabello. Empero si durante el brevísimo curso y trámites de tan gran medida surgiesen dificultades imprevistas, no tema cortarlas como el nudo gordiano, accediendo a pretensiones justas y equitativas, porque a no dudarlo se han mandado confeccionar exposiciones fuertes para que de todas partes se dirijan de consuno para atronar e intimidar al gobierno. Si las primeras materias de origen extranjero para la fabricación nacional necesitan modificación de derechos, haga en nombre de la hacienda y del país este laudable sacrificio. Si con trigo extranjero con cortísimos derechos pueden alimentarse a precios baratos las masas proletarias y temibles de Barcelona, concédaseles esta garantía a los fabricantes, permítaseles igual generosidad para la introducción del carbón mineral, algodón en rama, maquinaria y colorantes extranjeros.

Despojada ya esta cuestión del carácter inglés que gratuita y maliciosamente siempre le supusieron los catalanes para herir el patriotismo nacional, es llegado el momento de prescindir de toda contemplación y declarar solemnemente sus farsas. -Ellos han sido los primeros y más astutos contrabandistas de la nación: sus más renombrados fabricantes y adelantadas manufacturas sólo tenían de catalanas el sello de las puntas, un nuevo prensado y los segundos dobleces, para desfigurar el metro y origen francés, que a tiro de ballesta descubre el inteligente en los percales llamados de máquina o cilindro, persas, brillantinas, calicots, indianas o bengalas sobresalientes que hacían pasar por suyas.

Nosotros, en nombre de 13 millones de españoles, felicitamos al ministro que ha concebido tan oportuna determinación; con ella se acredita del político más profundo, del hombre más humano y del ministro más grande que nuestra revolución ha producido. Cuente, pues, con las simpatías y gratitud de toda una nación esencialmente agrícola, marítima y comercial. No se atemorice con los últimos rugidos del monopolio, porque ya es tan clara como la luz del sol en julio, y tan sencilla como la verdad que al oponerse sus contrarios a la introducción legal de géneros que ni se fabrican en España ni hay esperanzas de fabricarse, aunque se les concediera otro plazo y privilegio de siglo y medio a los fabricantes de

algodón, lo que apetece es que continúe la tiranía y los abusos del *sistema contrabandista* que ellos apellidan prohibitivo. Bien saben ellos que ni el país ha carecido ni jamás carecería de los artículos proscritos, al propio paso que también el país deplora la ciega preocupación de esos ilustres y decantados patriotistas, que pudiendo consagrar sus talentos a puntos y cuestiones más nobles y generosas, sólo se circunscriben a catequizarse el sufragio de un cortísimo número de monopolistas, enemigos encarnizados de la libertad y seguridad doméstica, del erario público a quien defraudan, del comercio de buena fe a quien aniquilan, del trabajo y verdadera industria nacional a quien destruyen con sus sofismas, y de los escarmentados jornaleros, de cuya índole abusan, comprometiéndoles a veces traidoramente.

Puesta así en evidencia esa maquiavélica temeridad y ciega obstinación que caracteriza a los defensores o especuladores del monopolio, fácil es de deducir los quilates y valor de patriotismo que preconizan. Trátase igualmente de amedrentar y compeler a las autoridades civiles y militares del Principado para que apoyen y recomienden al supremo gobierno lo peligroso de esa medida, sobre la cual les agobiaran con diputaciones, discursos y exposiciones dictadas desde la corte: amenazando si no surtiese esto efecto, con la retirada de los capitalistas del Principado según lo hicieron, aunque sin éxito, en otras épocas. Desde ahora, y de acuerdo con *El Clamor Público*, respondemos que esas provincias, a quienes se mira hoy con injusticia como las defensoras del monopolio, no han de tardar mucho en ser en esta materia, como en todas las otras, las más adelantadas y liberales.

Por nuestra parte abrigamos con tal sinceridad esta convicción, que si fuera posible convencernos de que Cataluña había de sufrir los ilusorios perjuicios que se supone ha de producirle esta libertad comercial, reformaríamos al momento nuestras opiniones. Si no mienten la historia, la experiencia y las buenas doctrinas, los pueblos que más necesitan la libertad son aquellos que, como Cataluña, tienen su existencia cifrada en el trabajo y en la industria. Además, no podemos negarlo, amamos a las provincias de Cataluña, porque en ellas vemos crecer una raza de hombres amantes de la independencia, con valor a toda prueba para ser los más ardientes defensores de la causa popular, y dotados de la asiduidad en el trabajo y de un espíritu honroso de sobriedad que los constituye en agentes estimables de la producción.

Sin duda habrá hoy en Cataluña algunos fabricantes honrados que crean identificada su fortuna con el absurdo sistema de las prohibiciones: sin duda habrá también muchos jornaleros dependientes suyos que participarán de esta funesta preocupación. Mas ni constituyen la mayoría del pueblo catalán, ni creemos que sea difícil convencerles probándoles con la propagación de las buenas doctrinas y con el apoyo de los hechos, que la libertad fabril y mercantil, lejos de perjudicarles, les hará un gran bien. Únicamente a tal o cual contrabandista será a quien en un caso pudiera inferir daño la reforma, porque le privaría del monopolio exclusivo del tráfico ilícito. En cuanto a los jornaleros de sus simuladas fábricas, no costará mucho persuadirles de que con la libertad se aumentará extraordinariamente la demanda de trabajo y se abaratarán todos los artículos de su consumo, dos ventajas inapreciables que la ciencia en sus teorías pronostica y que la práctica ha demostrado constantemente.

Es, pues, la acertada reforma de los aranceles la medida más importante, la más oportuna y la más necesaria para la prosperidad de la agricultura, de la INDUSTRIA FABRIL y del comercio. El señor Mon no debe perder momento en llevar a cabo su empresa.

Terminaremos nuestra tarea de hoy llamando igualmente la atención del gobierno de S. M. hacia el mayor recargo que en el proyecto se les señala a los productos de nuestras posesiones ultramarinas; recargo que aprobaríamos nosotros si se le señalase únicamente a los análogos extranjeros, pues demasiado soportan aquellos países con la semiprohibición del consumo de harinas extrañas a la península; pero esta reforma no es tan urgente como el conocer la red tendida y los que manejan su funesto engaño, para precaverlos.

Font: *El Genio de la Libertad*, núm. 136 (10-6-1849), pp. 1-2.

· Intervenció al Congrés del diputat Josep Manel Planas, del 22 de gener de 1850, exposant els motius del comportament independent dels diputats moderats catalans

Siento, señores, tener que distraer aunque por momentos la atención del Congreso; pero la honra de algunos diputados catalanes, y sobre todo de los que últimamente hemos venido de aquel país, quedaría lastimada si pasaran desapercibidas algunas expresiones del Sr. Mon, consignadas en su discurso del sábado, y yo suplico a los Sres. diputados me dispensen su benevolencia en gracia de lo breve que voy a ser.

El Sr. Mon, ocupándose en demostrar la conveniencia de no disminuir las fuerzas del ejército, hizo igualmente una reseña de los beneficios que había reportado la nación, y sobre todo el Principado de Cataluña, por la paz que felizmente se consiguió en mayo del año próximo pasado, y S. S. concluyó en tono sentimental quejándose de que algunos diputados amigos políticos de S. S. que nos sentamos en estos bancos no diéramos nuestro voto para esos gastos. Para que, pues, nuestra conducta parlamentaria no se presente ambigua; me hallo en el caso de declarar que en el mismo día que pisamos las calles de Madrid se acercaron a nosotros varias personas respetables e ilustradas de todos los matices políticos de este Congreso y nos enteraron de su estado, hasta indicándonos algunos la línea de conducta que debíamos adoptar. Francos, leales, independientes, sin aspiración de ninguna clase, dijimos que veníamos aquí para sostener al gobierno de S. M. en todas las cuestiones políticas que se suscitaran, para apoyarle con nuestro humilde voto, pero que en las cuestiones económicas queríamos conservar nuestra independencia y votar según nos dictase nuestra conciencia y conforme a los intereses de nuestro país; y nótese bien que al hablar de intereses no queremos explicar los de la industria, como equivocadamente cierto periódico llamado *El País*, según correspondencia de Barcelona indica en su número de 6 del presente mes. Los diputados que nos sentamos en estos bancos, tratándose de intereses de nuestros comitentes, estamos resueltos a sostenerlos todos en el palenque legal con todas nuestras fuerzas, sean de la industria, del comercio, de la propiedad, o a cualquiera clase que pertenezcan.

Explicado esto, diré que el Sr. Mon fundó esta amarga censura en que nosotros no habíamos querido aprobar los gastos hechos para concluir la guerra de Cataluña. Yo pregunto al Congreso si hemos venido aquí para censurar o para aprobar los hechos administrativos del Sr. Mon: yo creo que no es esta nuestra misión, sino que hemos venido aquí para discutir y votar los presupuestos para el año que principia, y aunque de estos presupuestos resultaran, lo que no digo ni sospecho siquiera, algunos cargos contra el Sr. Mon, no estará el Congreso en el caso de darle un bill de indemnidad, porque la cuestión no es esa.

Dijo también el Sr. Mon que en la pasada legislatura varios diputados de Cataluña en comisión nos habíamos acercado al gobierno pidiendo fuerzas y recursos. El Sr. Mon en esta parte se equivocó. Los diputados catalanes lo que hicimos fue aconsejar al gobierno que enviase fuerzas a Cataluña, porque las que allí había no eran bastantes para concluir la guerra. Pero en punto a recursos pecuniarios, ni pedimos, ni podíamos pedir, por una razón muy sencilla. Es deber del gobierno mantener las tropas de la nación en cualquier punto donde militen; y para mayor convencimiento de que no se pidieron estos recursos, diré que el Sr. Mon debe tener muy presente que cuando se creyó conveniente crear una fuerza local de cuerpos francos, se impusieron nada menos que 15 millones de contribución a los pueblos de Cataluña, es decir, 25 por 100 sobre la contribución territorial, recargo que se pagó con toda religiosidad. La guerra concluyó, y este recargo no desaparecía, por lo que en 15 de junio del año pasado me tomé la libertad de acercarme al banco de los Sres. ministros para decir al Sr. Mon que le iba a interpelar en aquella sesión preguntándole el motivo porque continuaba esa contribución pesando sobre los pueblos de Cataluña, contribución que, como he dicho, ascendía a 15 millones y no debía continuar, habiendo desaparecido la causa que la motivó.

El Sr. Mon se incomodó y me dijo que me dirigiese al Sr. ministro de la Guerra. Entonces dos compañeros míos se me acercaron y me dijeron que habían tomado medidas sobre el particular, que habían tenido conferencia con el gobierno, y que desistiese, como desistí; y efectivamente la contribución desapareció al cabo de quince días. Esto prueba, señores, cuán lejos estábamos los diputados catalanes de pedir recursos al gobierno; fuerzas sí, pero esto por vía de consejo, no como exigencia de parte de los diputados.

El valiente ejército de España ha derramado su sangre con profusión en las montañas de Cataluña; pero los naturales de aquel país la han derramado también, han sufrido inmensos sacrificios que yo no debo decir aquí por no ser ocasión oportuna para traerlo a la consideración de los Sres. diputados. Podría, señores, recordar los 486 individuos fusilados por las facciones por el solo delito de obligarles a llevar las comunicaciones, partes y oficios a las autoridades y jefes militares. Entre esos desgraciados perecieron padres de familia, y hasta niños que no llegaban a 11 años fueron inmolados, y los pueblos han sufrido estas penalidades sin lamentarse, porque pesa sobre ellos la maldición de que aquel territorio ha de ser siempre teatro de discordias y guarida donde se vienen a refugiar los que quieren perturbar el orden en España, en razón a que la situación topográfica de aquel país les favorece, no porque sea culpa de Cataluña, pues si en ella existen tal vez 4 o 6.000 individuos que pueden ser elemento de desórdenes, estos no forman la masa de una población de más de un millón de habitantes.

Los terrenos, señores, que se han ocupado para levantar las líneas telegráficas; que me diga el Sr. Mon quién los ha pagado y cuántas quejas han venido sobre el particular: todo lo han pagado los pueblos. Que me diga el Sr. Mon quién ha pagado las fortificaciones; que me diga S. S. quién facilita los mozos que se emplean en servir las líneas telegráficas. Los pueblos, señores, los pueblos son los que han hecho todos esos sacrificios. ¡Cómo habíamos nosotros de venir a pedir recursos! Fuerzas sí, porque era una desgracia la continuación de esa situación que tantos males iba a causar al país si muy pronto no se hubiera terminado.

Suplico, pues, al Sr. Mon que rectifique en esta parte su opinión, sin que vea en el breve discurso que acabo de pronunciar un ataque a su persona que respeto y respetaré siempre, y que forme mejor concepto de la conducta parlamentaria de los diputados en cuyo nombre he venido autorizado para hablar.

Ruego por fin al Congreso que me dispense si le he molestado demasiado

Font: DSC: legislatura 1849-50, pp. 1072-1073.

· **Article de Joan Illas i Vidal, al diari portaveu de l'Institut Industrial de Catalunya, *El Bien Público*, reclamant la unitat dels diputats escollits en districtes catalans**

Ofrecimos en nuestro número del domingo demostrar la conveniencia de que los diputados que van a elegirse en Cataluña reúnan a su reconocida moralidad e independencia la decisión de sacrificar toda afección personal o de partido en bien de los intereses que habrán de representar y defender.

Nuestros lectores habrán observado cómo hacemos hincapié en esta última idea, mientras que sólo de paso recordamos las circunstancias de moralidad e independencia, porque inútil es la discusión sobre puntos que no pueden dar origen a divergencia de pareceres. ¿Quién se atrevería a negar la necesidad de que sea honrado el representante de un distrito? ¿Quién que no pretenda mostrarse más adulator que buen patricio, podría aceptar para diputado al que no ofrezca garantías de independencia, al que por su posición o por sus hábitos deba plegarse ciegamente a todos los antojos del poder? ¿Qué significaría entonces la discusión parlamentaria? ¿Con qué objeto los pueblos mandarían a las cortes representantes suyos para exponer sus necesidades, para hacer valer sus quejas, para influir en la marcha política y administrativa del gobierno? Los diputados deben ser *independientes*: sobre todo por carácter y por hábitos; y luego por recursos en sus bienes o en sí propios para conservar cabal su independencia. Y obsérvese que al carácter y a los hábitos cedemos la preferencia al buscar positivas garantías de esa calidad recomendable; porque más fácilmente se frustran los cálculos que se fundan en la posición de candidato, que los apoyados en sus antecedentes y su fuerza de voluntad. La ambición individual, que varía en inmensa escala, triunfa siempre de la independencia, cuando no halla al paso elevación de sentimientos, un corazón noble, temor y aprecio para con la pública opinión. ¿Basta empero que el diputado no se doble a los halagos del poder? ¿Podrá llamarse con verdad independiente, si *depende* de una afección personal o de la voz de un partido? Esta es la idea culminante de nuestro programa: este es el punto en que hemos dicho querer hacer hincapié, porque desde él alzamos una bandera nueva, una bandera cuyo apacible color ofrece grato descanso a los ojos fatigados con las luchas de los caducos partidos, una bandera bajo la cual caben todos, y que contra todos los que intenten mancillarla la defenderemos con brío.

Siempre habrá partidos; es necesario, es conveniente que haya partidos: esto oímos decir muy a menudo, y en tesis general es esto cierto; pero no siempre los partidos existen en armonía con la situación del país y con el estado de los ánimos, y en tal caso deben desaparecer los partidos antiguos. Hubo en España un tiempo en que por un artículo más o menos en la constitución del Estado se armaban pueblos contra pueblos, peleaban hermanos contra hermanos. Preguntad ahora al pueblo el valor que da a ciertos principios y un encogimiento de hombros hallaréis donde quiera por respuesta; preguntad a los hombres de gobierno lo que valen ciertas llamadas garantías, y os dirán que mediante la mera facultad de expedir

reglamentos, bajo cualquier constitución se puede gobernar con rigidez extremada y con blandura suma, con tendencias retrógradas y con los más democráticos instintos. Hubo en España un tiempo en que la paz mal segura, y el trono frecuentemente combatido, y las acaloradas discusiones sobre cuál debía ser la ley fundamental creaban partidos propios de aquella situación, que han debido ya extinguirse, pues que esta situación ya pasó. Hubo un tiempo en España en que la desamortización civil y eclesiástica, defendida por unos y por otros combatida, en que la supresión del diezmo y la extinción de las comunidades religiosas puestas en tela de juicio, crearon partidos dignos de este nombre; pero tales partidos caducaron ya, porque aceptaron como campo neutral y de leal avenencia los hechos consumados. En el día, los partidos *políticos* desaparecen de todas las naciones: en Francia nacen los monstruosos abortos de doctrinas societarias; en Inglaterra los librecambistas y los proteccionistas absorben indistintamente los antiguos partidarios de uno y otro lado de las cámaras, y los partidos viejos recibieron el golpe de gracia con la alianza del difunto Peel y el gabinete reformista. En España insisten todavía algunos en mantener altos los pendones de nuestros *decrépitos* partidos políticos, cuando tal vez *ni uno* de sus individuos piensa ahora cual pensaba cuando se afilió bajo su bandera respectiva, cuando los prohombres de las diferentes banderías se han acercado hasta tal punto, que parece como que forman un grupo más que dos campos distintos, y cuando la sociedad europea se encamina a fraccionarse en partidos tan solo para las cuestiones de interés práctico, o mejor *en opiniones* sociales, económicas, rentísticas y administrativas. ¿Existen, pueden existir en Cataluña partidos *legítimos*, dignos de este nombre, esencialmente divergentes en alguno de estos puntos?

Por cierto que aunque hubiese sobre ellos divergencia entre opiniones sueltas de aislados individuos, no se hallarían estos organizados en partidos; pero en Cataluña la opinión poco menos que unánime es decididamente proteccionista en economía, decididamente opuesta a los inmoderados tributos existentes, decididamente opuesta también en administración a la centralización excesiva. Hemos indicado que no han llegado aún a formarse en España los únicos partidos compatibles con la actual situación del país y con el actual estado de los ánimos; mas seguramente que si llegasen a formarse, Cataluña *en masa* no formaría más que un partido: a este partido *único, verdaderamente catalán*, deseamos que pertenezcan los diputados catalanes, y para que esto se efectúe preciso es que las condiciones de este partido en germen, o sea los intereses del país, o sea a lo que proclama la opinión decidida de todo el Principado, estén prontos sus representados a sacrificar toda afección personal o del *partido anticuado* en que se hubiesen antes inscrito. Bórrese hasta el recuerdo de estos partidos anticuados: ¡hartas lágrimas, harta sangre nos costaron! *Para el Bien Público no existen ya, y desea el Bien Público que tampoco existan para los futuros diputados catalanes.* – J.

Font: *El Bien Público*, núm. 360 (22-8-1850), p. 1.

· **Comunicat anònim que diversos homes sense dret a vot, del districte de Reus, dirigiren als electors en recomanació de Joan Prim**

Tarragona, 27 de agosto de 1850.

Muy S. nuestro: tres son los candidatos que se presentan para obtener los sufragios de los electores de este distrito.

D. Juan Prim: soldado distinguido en 1834, subalterno en 1835, jefe de batallón en 1837, coronel en 1839, diputado a Cortes en 1841, 42 y 43, y general en este último año. Es natural de esta provincia y reside en Madrid. Debe sus ascensos a la sangre vertida por once gloriosas heridas recibidas en el campo de batalla: sus virtudes y talento le han dado posición, influencia y crédito. Es respetado y querido por los hombres de todos partidos que más figuran en la Corte. En los años que ha sido diputado no ha pertenecido a banderías ni pandillas. Ha defendido la razón y combatido la injusticia.

D. Pedro Gil: comerciante y propietario de Barcelona, Asentista [sic] de la sal, sujeto de reconocida inteligencia para los negocios mercantiles, y para las especulaciones bursátiles. Entre los rentistas es reputado como un hombre de conocimientos, en particular para el ramo financiero en que ha hecho su fortuna. Pertenece al Partido Progresista y desde el año 1840 al de 1843 a la fracción ayacucha. Ha sido varias veces diputado.

D. Juan Miret, abogado y propietario residente en Barcelona. Aun cuando este sujeto hace algunos años que habita en dicha capital y es natural de Villaseca, nadie apenas le conoce, más que por los capitales que tiene impuestos en la empresa del ferrocarril de Mataró a Barcelona. Fue a América pobre, obtuvo algún empleo al lado del general Tacón, ha vuelto rico. Es cuanto de él sabemos. Ignoramos a qué partido pertenece.

La ley electoral vigente sólo concedió el derecho de votar a un reducido número de ciudadanos. Somos contribuyentes y padres de familia: tenemos intereses que defender, y contribuimos al sostén de las cargas del Estado en proporción a nuestras fortunas y haberes, pero no pagamos lo suficiente para que nos comprenda el derecho electoral y carecemos de voto. No nos queda más recurso que dirigirnos a los electores, a los hombres honrados de todos los partidos y opiniones, para que al acercarse a las urnas tengan presente la grave responsabilidad que pesaría sobre sus conciencias si diesen un voto que perjudicase los intereses de este distrito.

Rogamos a los electores que comparen la posición, influencia, antecedentes y demás circunstancias particulares de los tres candidatos, y no dudamos que su elección recaerá a favor de D. Juan Prim, como el más a propósito para representar los intereses generales y particulares de este país, el más digno de ser diputado y el más acreedor a tan honorífica distinción.

Varios menores contribuyentes que no son electores.

Font: Eleccions generals: diputats a Corts. 1844-1863, Fons Municipal de Reus, ACBC, Reus.

· Article de Narcís Fages de Romà, criticant la preponderancia que la indústria tenia, per sobre de la propietat i l'agricultura, en la candidatura de Manel Josep de Torres al Congrés i en la societat barcelonina en general

Instituto Agrícola en Barcelona.

Hemos sabido con placer que la comisión nombrada en el año último en Barcelona por una reunión de hacendados al efecto de poner en obra los medios conducentes a la creación de un instituto agrícola, tenía ya formado el presupuesto y acordado se pasase a recoger firmas al efecto de adquirirse la debida seguridad acerca el punto de si podría contarse desde luego con el número de socios necesario para establecer una cosa digna del objeto y de la capital del antiguo Principado.

Consideramos de tanta influencia en la suerte futura de nuestro país el que tengan los grandes propietarios que se encuentran reunidos en Barcelona un punto de contacto y centro de acción, cual se lo ofrecía el Instituto, que en verdad que se nos harán muy largos y penosos los días que necesariamente se deben transcurrir antes de saberse de una manera definitiva si da el pensamiento felices resultados, o si aborta como concepción prematura.

Es muy posible que cuando vea la luz el número de *La Granja* para el cual escribimos, se halle ya resuelto el punto que está ahora en duda, y de consiguiente que se considere fuera de tiempo y sazón este humilde artículo. Pero ¿cómo resignarnos nosotros, que jamás dejamos pasar desapercibido hecho alguno del país que pueda influir en su agricultura a guardar silencio en una ocasión crítica, en una de aquellas ocasiones en que se va a resolver si damos un gran paso en la carrera de los adelantos, o si nos quedamos por largo tiempo aún estacionados?

No, no callará, no puede callar *La Granja*, que no sabe resignarse a contemplar impasible los nobles esfuerzos que dignos hijos del suelo catalán están haciendo en pro de la bandera de progreso agrícola que fuimos los primeros en enarbolar, contando con que no nos negarían su apoyo siquiera los hombres más advertidos entre los que o poseen nuestros campos o los cultivan.

A más de que, aun cuando al ver la luz nuestro número estuviese ya resuelta la cuestión, no por esto dejaría de ser de la incumbencia de nuestra revista, pues si lo hubiese sido de la manera que reclama el interés público y la honra de las clases a quienes se trata de enaltecer, no podríamos nosotros dejar de congratularnos con ellas y darnos un cordialísimo parabién, y si, lo que nos duele siquiera suponerlo, hubiese sido resuelta en contra de las prescripciones del interés y de la honra de las clases que poseen el suelo y le explotan, entonces tampoco podríamos sofocar la expresión de nuestro dolor, ni dejar de pagar la deuda de gratitud, a que, sea cual fuere el resultado de la tentativa, se habrán siempre hecho acreedores los distinguidos patricios, a quienes es debido el pensamiento, y que se esfuerzan en llevarle a cima.

No tenemos el gusto de conocerlos en este momento, sólo si el de saber que es el *Sr. Conde de Fonollar* el que preside la Comisión, y que se halla ésta tan dignamente compuesta como noblemente presidida. No escribimos para excitarla, que sabemos que ninguno de sus distinguidos miembros necesita nuestro débil estímulo, sólo si les mostramos la consideración y aprecio que nos merecen y que es justo se les tribute. Mas que son desgraciados en sus esfuerzos, no por esto se habrán hecho menos dignos de estima, que en empresas de tal naturaleza no es el éxito lo que da la honra y constituye el mérito, pues una y otra se encuentran conquistados con el solo hecho de haberlas intentado.

Pero ¿es de temer que los hacendados residentes en Barcelona se muestren sordos a la voz de la Comisión fundadora del Instituto agrícola? Muchos y bien sensibles desengaños hemos llevado en nuestra carrera, juzgando de los sentimientos de los demás por los que se encuentran tan ardientes como arraigados en nuestro corazón, y que parece imposible no hagan latir el pecho de todos; pero por más que repetidos y sensibles desengaños hayan apagado un tanto nuestra fe, ya que no puedan haber abatido nuestro brío, no llegamos al extremo de desconfiar de la creación del Instituto por temer se retraigan de constituirle los que naturalmente han de ser invitados a formarle.

Ya atiendan estos a los incentivos de la honra, poderoso acicate de las almas nobles, ya sigan las inspiraciones del interés, a que tampoco debe mostrarse sordo el prudente padre de familia, no habrá ninguno que encuentre razones plausibles en abono de su retraimiento, y todos las han de hallar decisivas

bajo cualquier aspecto como miren la cuestión, en pro de una idea que ha sido feliz, y que tarde o temprano ha de producir los más prósperos resultados.

Sí, depositada está ya la semilla, y el árbol crecerá y dará sus frutos. De ello estamos seguros, segurísimos, que sería preciso para que lo contrario fuese, que el orden natural de las cosas torciese su curso, y esto no se verifica sino por la voluntad suprema de Dios, que jamás tienen adversa los que albergan una idea verdaderamente humanitaria como beneficiosa a todas las clases que se consagran a la ocupación que el mismo Dios señalara a los hombres, obra maestra de su creación omnipotente, y objeto predilecto de su amor.

El que llegue pues a cuajar y a dar resultados el fecundo pensamiento que la comisión nombrada se está esforzando en llevar a cima, no es cosa que pueda ofrecer dudas, pues ligada está con la suerte de las clases más atendibles y más útiles de la sociedad, las cuales tenderán a la mejora de su condición como todas las demás que la componen, y de consiguiente no dejarán uno u otro día de poner en obra los medios de conseguirlo. El linaje humano está en marcha, dijo un pensador profundo, y no sería esto exacto si a la par de todas las demás instituciones de la humanidad no se hubiese puesto en movimiento la primera y más vasta de todas ellas, la que a todas las demás da vida, la que todo lo cubre con su inmensidad, la agricultura en fin.

Sí, no hay dificultad en que marcha también, en que adelanta la agricultura, pero con la mesura y gravedad que cumple a tan colosal institución; tampoco la hay en que es un medio, y medio muy eficaz de adelanto para ella, la creación de institutos agrícolas, de la manera proyectada para el de Barcelona, en los grandes centros de población, residencia habitual en nuestra sociedad de los dueños de más dilatada propiedad territorial, y bajo este supuesto los institutos se crearán y se obtendrán sus beneficios.

Pero esto será más tarde o más temprano según sea el estado de los ánimos, que la semilla confiada al suelo germina también y da el apetecido resultado según como se encuentra el terreno, y según como es asistida en su desarrollo y crecimiento; y en sí el suelo de Barcelona está preparado ahora para la semilla, y en sí será posible asistirla allí desde luego con los medios de que necesita, es en lo en que encuentran sus dudas los desconfiados. Mengua, mengua y baldón fuera para la ciudad que suele decorarse con el nombre de culta que abortase allí la feliz concepción del Instituto, pues sí tal sucediese no podría considerarse más que efecto de humillante abatimiento o bochornosa degradación en las clases llamadas a constituirle.

Pues que, si el comercio, si la fabricación, si los antiguos gremios hasta de los oficios más humildes, si el solo objeto de encontrar diversión y solaz han bastado en todos tiempos en Barcelona para dar vigorosa existencia a establecimientos e instituciones que tanto la han ennoblecido y hecho brillar, ¿no hallarían los representantes de la primera y más sólida y más poderosa de todas las riquezas, cual es la que se saca del suelo, el medio de levantar una obra, que ya que no ofuscase las demás, pudiese al menos colocarse a su lado? Mediten acerca la posición que ocupan en la sociedad en que viven los hacendados de Barcelona, y vean si encuentran en ella motivos de noble orgullo, o si los hallan más bien de vergonzosa humillación.

¿Ocupan los hacendados de Barcelona el puesto que les corresponde en la escala social? Esta es la pregunta que les hacemos y acerca la cual les rogamus mediten, porque así cumple a su honra y así a la prosperidad de todo nuestro país. Nosotros creemos que no, y esta convicción nos amarga la existencia,

porque en el hecho sobre que versa vemos una de las causas que más contribuyen a mantener nuestro país a tanta distancia del punto a que podría llegar. Creemos que no, y esta creencia abona cada día más y más hasta la más sencilla observación que se aplique y el más ligero estudio que se haga de la actual organización social de Barcelona.

No apuntaremos los datos porque son innumerables, como quiera que se desprendan de todos los hechos que se van ofreciendo en el curso de los sucesos; bástenos sólo aducir dos, que están pasando a la vista de todos, y que sobran para dar a conocer la índole de aquella sociedad. ¿Quién es el alcalde de Barcelona? Un fabricante, persona dignísima sin duda, pero no representante de las clases propietarias. Cuando hay elecciones de diputados a Cortes en la antigua capital del Principado, ¿se considera la propiedad territorial como recomendación particular en los diversos candidatos? No sin duda: en tanto no, como que ahora mismo en la última parcial que se ha verificado, y en la cual ha triunfado honrosa y dignamente D. José Manuel Torres, era preconizada su candidatura como la de la fabricación, comercio y *propiedad*. Así se leía la *propiedad*, después de la fabricación y del comercio, que es decir que se veía puesto en último lugar lo que debiera estar en el primero.

Y no se pretenda que nos detenemos en una pequeñez aduciendo un hecho que puede ser efecto de una simple inadvertencia; pues sabido es que las candidaturas de la naturaleza de la que tratamos son documentos muy dignos de atención, y en los cuales ni una sola idea ni una sola palabra deja de tener su significación ya política, ya social; y a buen seguro que toda comisión electoral se da cuidado de procurar que todo ocupe en dichos documentos su lugar, y que los intereses más respetables no se muestren en ellos postergados a los que lo sean menos.

Conocemos la inmensa valía de la fabricación y del comercio, y librenos Dios de toda idea de deprimirlos, pero no es rebajarlos el sostener que deben consentir la primacía de la propiedad territorial y del cultivo. Esto es notorio, ya se mire la cosa con relación a su influencia social, ya se atienda al solo orden de la naturaleza, pues claro es que lo primero es crear, que es lo que hace la agricultura, lo segundo dar forma, objeto de la fabricación, y lo tercero negociar lo formado, que es lo que consigue el comercio. Y sin embargo, y a pesar de tal notoriedad, la comisión electoral de Barcelona bien debía creer que en aquella ciudad se consideran las cosas de distinta manera, cuando al tratarse de elegir un diputado propone al que considera más digno como representante de la fabricación y del comercio antes que de la *propiedad*.

Esto hace la comisión electoral, y es lógica en hacerlo al dirigirse a los habitantes de una capital cuyo primer magistrado es un fabricante y no un hacendado. Y sin embargo Barcelona buscó en años anteriores alcaldes hacendados, y los encontró de tanta valía, como lo revela el fúnebre monumento que encierra depositados los restos del ilustre marqués de Alfarrás y del noble D. Cayetano de Dou, que sucumbieron en la epidemia del año 1821 por no haber querido abandonar al pueblo que los había llamado al frente de su administración. Bello y santo sacrificio ofrecido por almas generosas y digno de ser recordado y agradecido no sólo a las nobles familias que tan ínclitos patricios produjeron, sino también a la respetable clase en que fueron encontrados.

Pero a pesar de tan brillantes y especiales títulos como ofrece la clase propietaria, ello es que los hacendados de Barcelona no ocupan en la escala social el puesto que les es debido, y de ahí la necesidad de que piensen seriamente en el modo de reconquistar lo que de justicia se les debe, y es también de alta

conveniencia que obtengan. Consideramos que uno de los medios de conseguirlo es la creación del Instituto agrícola, que ofrezca un punto de contacto y centro de acción a dichos propietarios, del cual brotarán naturalmente el espíritu de clase, la excitación del pundonor, la fe y el entusiasmo que inspiran los hechos generosos y las empresas nobles.

Ninguna lo es más que la de regenerar la agricultura de un país, pues no hay gloria que a tal gloria exceda; y segura sería su regeneración en Cataluña, si los grandes propietarios que residen en Barcelona se ocupasen de ella y se mostrasen agrupados, y no como ahora dispersos y estériles entre el Casino, el Liceo y círculos particulares, y recíprocamente se estimulasen excitando la afición a las cosas del campo, que les daría tanta honra como provecho.

Dulces y bien utilizadas serían las horas que así se pasasen en el seno de una sociedad selecta, y aun cuando no debiese producir otra ventaja la creación del Instituto, bastaría esta para que debiesen dichos hacendados preferir formar parte de él a verse inscritos en otras asociaciones, que podrán ser muy dignas, pero que de seguro no serán tan beneficiosas ni podrán jamás alcanzar el grado de prestigio que está reservado a la reunión de los propietarios de la tierra, de los poseedores de la más sólida de todas las riquezas, de aquella a que aspiran los que han atesorado otras, de aquella que es la única que afianza la estabilidad y la posición de las familias.

Y sin embargo la ventaja que acabamos de mencionar es la ínfima entre las que produciría el Instituto. ¡Por qué pues no le ha de tener Barcelona! Prez y honra a los que se afanan para dotar a la culta ciudad de la institución cuya falta oscurece su brillo, y mengua para aquellos que se muestren indiferentes al llamamiento que se les ha dirigido. Su mente debe hallarse obcecada, o seco ha de estar su corazón.

Narciso Fages de Romá.

Font: *La Granja*, núm. 3. (març de 1851).

· **Acta electoral del districte de Granollers de les eleccions de maig de 1851**

En la villa de Granollers, cabeza del distrito electoral de este nombre, número undécimo de los de esta provincia de Barcelona, y en el local de las casas consistoriales designado por la autoridad gubernativa de la provincia, a los quince días del mes de mayo de mil ochocientos cincuenta y uno. Dadas las diez de la mañana, los infrascritos D. Juan Alomar, alcalde presidente, D. Ramón Vallonesta, D. Domingo de Sanromá, D. Jayme Pons y D. Pedro Monrós, secretarios escrutadores que componen la mesa de esta sección primera, y D. José Duran y Sors, que lo es de la sección segunda de Sabadell. Reunidos en junta procedieron a la vista del público al resumen general de votos emitidos en los días diez y once del corriente, haciéndolo por el escrutinio de las actas que tienen presentes y han confrontado con la lista general del distrito y de los particulares de los electores que concurrieron a votar y estuvieron expuestas al público conforme a la ley, y de él resultan en favor de D. José Sol y Padrís ciento treinta y siete votos y en el de D. Juan Bautista Clavé ciento doce votos, por lo cual siendo el número total de electores el de trescientos cincuenta y uno, y el de los que tomaron parte en la elección el de doscientos cuarenta y nueve, el presidente proclamó diputado por este distrito para las próximas Cortes convocadas para el día primero de junio del corriente año en Madrid a D. José Sol y Padrís que ha obtenido mayoría de votos. Se admitió en la sección de Sabadell, según expresa el acta, condicionalmente el voto de D.

Mena Padró Solanet que lo dio a D. Juan Bautista Clavé por constar en la lista electoral Pedro Mena Solanet, así como el de D. Antonio Mora que lo dio a favor de D. José Sol y Padrís por constar en la lista Antonio Morera. En este acto se presentó la protesta que a la letra sigue.

Los infrascritos electores para diputados a Cortes de la presente villa y distrito, considerando que en las últimas elecciones verificadas en los días diez y once del corriente, en la mesa de esta villa cabeza de distrito ha habido el más terrible cohecho: 1º porque electores hubo que al emitir sus votos lo consultaban con los secretarios escrutadores colocados en su propio asiento. 2º porque días antes de abrirse el colegio electoral, el coronel del regimiento infantería de Córdoba nº 10, en calidad de comandante general del Vallés, vino de Sabadell donde tiene su permanencia y recorrió con fuerzas de su cuerpo, que las hay también de guarnición en esta villa, varios pueblos del distrito electoral, y a los alcaldes previno terminantemente la elección de D. José Sol y Padrís para diputado a Cortes, porque así lo quería el gobierno de S. M., la transcendencia de cuyo paso deja traslucirse con sólo considerar que nos hallamos en estado de sitio. 3º porque el propio coronel había mandado al jefe de la fuerza estacionada en la presente, que al celebrarse las elecciones se apoderase de las personas de D. José Uyá y de D. Lorenzo Uyá, como sostenedores de la candidatura de D. Juan Bautista Clavé, con lo cual al paso que retraía del distrito electoral a dos electores, que trabajaban por la candidatura contraria, infundía un terror pánico a los que en las pasadas elecciones votaron a Clavé y les decidía a hacerlo ahora a favor de Sol y Padrís, cual orden que se había comunicado al jefe de la tropa de esta villa no tuvo efecto por haber sido este relevado. 4º porque los innumerables agentes de Sabadell ocupaban todas las avenidas del colegio electoral y con amenazas a unos y seducciones por dinero en otros coartaban la libertad e independencia de los electores al ir a emitir sus sufragios. No pueden menos de protestar como protestan la validez de la elección, esperando que la mesa elevará esta protesta con las actas al gobierno de S. M. con el fin de que surta su efecto al discutirse aquellas en el Congreso de diputados de la nación. Granollers, quince de mayo de mil ochocientos cincuenta y uno. Lorenzo Uyá. Francisco Rius. José Uyá.

La mesa, examinada la protesta que intercede y manifestando su opinión acerca la misma, dice en cuanto al primer extremo que presencié que otro de los secretarios escrutadores estaba hablando con un elector en otra de las mesas destinadas para escribir los votos, por lo cual fue reprendido por el sr. presidente y demás secretarios, cuyo escrutador D. Pedro Monrós, manifiesta que sólo se acercó al elector por haber sido llamado, quien le preguntó el nombre del sr. Sol, y le contestó que se llamaba D. José Sol y Padrís. Al segundo extremo, los S. S. presidente y los secretarios D. Ramón Vallonesta y D. Domingo de Sanromá manifiestan que de oídas públicas saben lo que se expresa, y los otros dos secretarios, D. Jayme Pons y D. Pedro Monrós dicen que según han oído también de público el sr. coronel a quien se alude sólo se limitó a persuadir que los electores no se dejaran seducir por ser libre la elección, y que su modo de pensar era a favor del sr. Sol. Al tercer extremo manifiesta el sr. presidente que estando en conversación con el sr. comandante militar de esta villa antes de las elecciones le manifestó que se le había indicado que si el coronel estaba en llevarse de Granollers a D. José Uyá y a D. Lorenzo Uyá, pero que si venía tal caso no conseguiría su objeto, porque sólo le conocía por coronel del batallón de Córdoba y no por otra cosa, y como a tal no lo consideraba con facultades para llevarse a nadie de esta villa, y que antes no permitiría tal atropello, protestaría del acto cerrando el colegio electoral. Los S. S. Don Ramón Vallonesta y D. Domingo de Sanromá manifiestan haberlo oído de público, ignorándolo los S. S. D. Jayme Pons y D.

Pedro Monrós. Y por último extremo nada pueden decir de lo que pasó fuera el colegio electoral en aquellos dos días.

Sin otra ocurrencia se declara terminada esta acta que original queda con las listas que estuvieron expuestas al público y actas de votación archivadas en el ayuntamiento de la cabeza de este distrito, y de ella se expiden tres copias autorizadas por el presidente y secretarios escrutadores que se remiten en este acto al excmo. gobernador civil de la provincia para los efectos prevenidos en el artículo sesenta y cuatro de la ley electoral.

Font: Fons electoral de l'ACD.

· Carta dels diputats dels districtes catalans presentada al govern en reclamació d'un tracte més just en matèria de ferrocarrils

En la luminosa información parlamentaria que promovió la comisión del Congreso encargada de dar su dictamen sobre el proyecto de ley de ferrocarriles presentada por el gobierno a las Cortes en febrero de 1850 están conformes la mayor parte de los informantes en reconocer la importancia de poner en comunicación directa al principado de Cataluña con las provincias interiores de Castilla. El pensamiento que predominó entonces fue el de asignar el primer lugar en la asignación de las líneas a la de Madrid al norte como continuación de la meridional, pasando por Valladolid y Burgos con dirección a San Sebastián e Irun, a fin de empalmar con la que hasta el Pirineo se muestra dispuesto a construir el gobierno francés, estableciendo de este modo una comunicación directa entre nuestra península y el resto de la Europa.

Acreeador al segundo lugar se ha considerado un ramal que partiendo de la línea primitiva se dirija hacia el este, atravesando las provincias de Lérida y Barcelona, con el objeto de facilitar el mutuo y considerable cambio de productos que se verifica hoy entre las Castillas y Cataluña, y obedeciendo al propio tiempo a un principio reconocido en la construcción de ferrocarriles, que propende a no contrariar la tendencia natural de los transportes y tráfico de un país.

Los representantes de las cuatro provincias de Cataluña consideran que, atendiendo a la conveniencia y la justicia reconocida por los informantes de la comisión, que aconsejan hacer partícipe a aquella sección importante del territorio español de los beneficios que al mismo debe reportar el establecimiento de un buen sistema de ferrocarriles, mayormente cuando por un cálculo nada exagerado es evidente que habrán de contribuir con cerca de 40 millones anuales al gravamen que estas construcciones impondrán al país, desearían que la comisión del Congreso se sirviese incluir en el proyecto de ley, previo acuerdo del gobierno de S. M. , una cláusula que establezca el derecho a iguales concesiones que las hechas en favor de la línea de Madrid a Almansa, a una que partiendo de Barcelona venga a Madrid, o bien directamente, o bien enlazándose con la línea del norte, y a otra que vaya a Francia por la provincia de Gerona, para enlazarse con los caminos de aquel Estado, continuando en la línea del camino de hierro hoy establecido.

Palacio del Congreso, 17 de julio de 1851.

Pascual Madoz. Jacinto Félix Domenech. Juan Vilaregut. José Sol y Padrís. A de Villalobos. Felipe de Martínez Davalillo. B. de Córdoba. Manuel Safont. Pedro Moret. El marqués de Bedmar. Juan de Balboa.

Salvador Maluquer. Jaime Badia. Jaime Nadal. Celestino Mas y Abad. Jaime Ceriola y Flaquer. Estanislao Figueras. Pedro Sardá y Caylá. Ildelfonso Cerdá. José Gassol. Manuel Baldasano. Mariano Escartín. Jaoquín de Romá. Fernando Moragas y Ubach. José Ceriola. Rafael López Ballesteros. Aniceto Puig y Descals.

Font: *Diario de Barcelona*, núm. 205 (24-6-1851), pp. 11-12.

· **Discurs de Salvador Maluquer i part central de la intervenció de Joan Prim, reclamant ambdós al Congrés la fi de l'estat de setge a Catalunya**

Salvador Maluquer, 21 de juliol de 1851

Conozco que el Congreso está cansado de discusiones políticas, y ciertamente no dista mucho de participar de ese cansancio; sin embargo, es menester observar que la cuestión que nos ocupa no es puramente política, sino que, por el contrario, es una cuestión altamente constitucional, una cuestión de legalidad, una cuestión de justicia, una cuestión hasta de humanidad y de decoro nacional. Pero no por esto teman los Sres. diputados que les moleste mucho, al menos por razón del tiempo que pienso emplear en mi discurso, pues en tal caso la molestia vendrá de otra parte, la molestia vendrá de mi pequeñez para tratar cuestiones de tanta magnitud. Suplico, por lo tanto, al Congreso que se digne dispensarme su indulgencia.

Diputado por uno de los distritos de Cataluña, por el de la Seo de Urgel, conocedor del país, de sus opiniones, de sus aspiraciones, de sus sentimientos y del modo que tiene de ver el estado de sitio de Cataluña, faltaría a la confianza que merezco a mis comitentes y a mi conciencia si no condenase la situación excepcional en que se encuentra aquel país, situación que puede decirse ha llegado ya a ser su estado normal.

Señores, yo considero el estado de sitio como una cosa esencialmente mala, contraria a la constitución y a las leyes, a la razón; y si cabe, a la moral pública. El estado de sitio, en último resultado, no es otra cosa que revestir a una autoridad de la facultad inmensa de arrinconar las leyes como si fueran mueble inútil o embarazoso, dándole a la vez el poder de cubrir con un denso velo la estatua de esa misma ley, para colocar sobre ella la voluntad de un hombre armado y que tiene a su disposición la fuerza pública. ¿Y tan poco valen la tranquilidad y las dulzuras de la familia; tan poco valen el honor y el buen nombre de las familias, sus intereses, las garantías de los individuos y los derechos sagrados de los ciudadanos, que se pongan a la discreción de un hombre, y de un hombre que no puede menos de decir: como todos *homo sum et nihil humani a me alienum puto*; que estará como todos sujeto a las preocupaciones, a las pasiones, debilidades y miserias de la humanidad? Y si a esta reflexión se añade la consideración de los tiempos en que vivimos, el estado de sitio debe ser censurado por todos, tanto por los que se sientan en estos bancos, como por los que se sientan en los de enfrente.

¿Están, por ventura, bien apagadas las pasiones que nos dejó como funesto legado desgraciadamente la guerra civil? ¿No vemos los celos, las envidias, las rivalidades que existen por razón de intereses encontrados y por otras causas? ¿No vemos que el egoísmo más refinado ocupa el lugar de los sentimientos nobles y generosos del corazón? ¿No vemos la sed de goces que lo está invadiendo todo? ¿No vemos también que la inmoralidad marcha en cierto modo triunfante por todas partes, insultando la

virtud? Ahora bien; juzgue el Congreso cuan impolítico es en semejante situación dar a una autoridad ese poder inmenso de prescindir de las leyes; juzgue también si es una cosa esencialmente mala, contraria a la constitución, a la razón misma, al decoro nacional, y que ciertamente no honra a un gobierno, ese estado indigno de una nación culta. No quiero ni trato de inculpar a la autoridad superior militar de Cataluña, que ciertamente ha abusado todo lo menos que podía abusar de las facultades de que se halla revestida por el estado de sitio.

Me gusta ser franco y justo, y por eso digo que parece imposible que no se haya abusado más; pero esto no impide que yo diga también que se ha abusado bastante, porque casi es inevitable el abuso. Durante los estados de sitio llueven, señores, las delaciones, y para averiguar la verdad hay que pedir informes que tal vez los dan personas enemigas de aquella de quien se pregunta. Aquí está el peligro, aquí el abuso.

Para probar cuan ciertos son esos abusos y arbitrariedades, me permitiré citar dos hechos que han pasado a mi vista. En mi mismo pueblo, en la villa de Oliana, a fines del año 48 o principios del 49, se pusieron presas tres personas, un sacerdote muy bueno y dos padres de familia honrados, laboriosos y de mediana fortuna. Estuvieron privados de su libertad bastante tiempo; se practicaron varias diligencias para averiguar los motivos de su prisión y para que se les formase causa; pero todas esas diligencias fueron inútiles. Afortunadamente dio la casualidad de que pasase por allí el segundo cabo de Cataluña, me parece que era el digno ministro hoy de la Guerra, viniendo de la Seo de Urgel; se informó de los motivos que había habido para poner presos aquellos sujetos, y como nadie supo dar razón de ellos, viendo que el ayuntamiento y cuantas personas le hablaron dijeron que eran muy honrados, los hizo poner en libertad.

Una de estas mismas personas fue también presa por segunda vez y conducida a Barcelona, creo que a mediados del año 49. Se practicaron iguales diligencias para averiguar el motivo, para que se le formase causa y se le oyese en defensa, y no se consiguió nada. Por fin se le dio pasaporte en que se decía que podía marchar a su casa por no hallarse motivos bastantes para proceder contra él. No paró aquí la cosa. A fines del año 50 volvió esta persona a ser presa en compañía de su hijo único. Se practicaron iguales diligencias, se hizo una solicitud al capitán general para que se les formase causa, se les hicieran cargos y se oyesen sus defensas, y no se consiguió sino la libertad bajo fianza de 10.000 reales que yo les aconsejé que dieran, y dieron en realidad habiendo podido darla aun cuando hubiese sido de 100.000.

Citaré otro caso. El año de 1849, creo que a fines de este año, fueron presos una porción de curas párrocos de la provincia de Lérida a consecuencia de una simple delación y de una intriga que todo el mundo conocía, exceptuando la autoridad. Los llevaron de pueblo en pueblo hasta el castillo de Lérida, con gran escándalo del país, y al mes y medio los pusieron en libertad por no haber motivo para formarles causa. Antes he dicho, y ahora repito, que hasta cierto punto disculpo a la autoridad superior del Principado, a quien se presentan muchas delaciones, sobre las cuales se piden informes que se dan por personas cuyo carácter debe arrastrar naturalmente a adoptar providencias de que hay que arrepentirse después; pero el hecho es que todos estos casos son consecuencia del estado de sitio.

Viniendo a otro género de consideraciones, diré que me parece una cosa no sólo injusta, sino absurda, tener en estado de sitio las provincias de Cataluña y que estas provincias formen una excepción de la regla general. Todos los días oímos aquí al gobierno y a las personas más autorizadas del partido

moderado decir que uno de los mayores beneficios que ese partido ha proporcionado a la nación española en siete u ocho años que lleva de mando, ha sido el de haber afianzado la paz y consolidado el orden público. Pues bien, señores, el estado de sitio de Cataluña es un poderoso argumento contra esas declamaciones. O está o no afianzada la paz y consolidado el orden público; si lo está, ¿a qué viene el estado de sitio y ese alarde de fuerza y de arbitrariedad? Si no lo está, ¿por qué se dice todos los días que se ha hecho al país ese inmenso beneficio, atribuyéndoselo como un timbre el más glorioso? Creo que no hay necesidad alguna del estado de sitio; y digo más, aunque la hubiese, jamás lo consentiría. Sé que cuando una plaza esta sitiada rige la ordenanza militar, y que siempre que ocurra un tumulto, un trastorno o una sedición, hay la ley del año 21; pero en cuanto al estado de sitio, que es un estado de ilegalidad y de arbitrariedad, no comprendo cómo haya quien lo quiera o lo defienda. La constitución dice que cuando la seguridad del Estado exija la suspensión de las garantías individuales, que esto se acordará por medio de una ley. ¿Hay o no necesidad del estado de sitio?

Yo, señores, soy hombre de orden; si el gobierno cree que hay necesidad del estado de sitio, venga aquí, díganoslo, y si le asisten razones poderosas, legalizaremos esa medida; pero de la manera que existe hoy, es una cosa hasta bochornosa para el gobierno español y que nos desdora a los ojos de las naciones extranjeras. Los estados de sitio atacan también a la justicia, pues con ellos los tribunales no funcionan con la libertad necesaria y que sería de desear cuando hay que proceder a formación de causas sobre ciertos hechos de que ha hablado el Sr. Figueras, pues todo se vuelven dificultades. El Congreso comprenderá que este punto es algo difícil, y voy por lo tanto a dejarlo.

Otra de las funestas consecuencias que trae consigo el estado de sitio de Cataluña es que los catalanes naturalmente debemos estar afectados y preguntarnos: ¿qué pecado hemos cometido, qué crimen hemos perpetrado, que somos los únicos favorecidos con tan funesto privilegio? ¿Somos acaso una raza de hombres maldita, vagabunda y turbulenta? ¿Las provincias catalanes son acaso unas provincias conquistadas? Nosotros no queremos privilegios, de ninguna clase, ni funestos ni favorables; no queremos más sino que las provincias catalanas sean consideradas como hermanas de las demás provincias españolas, y los catalanes iguales en un todo a los demás habitantes de la monarquía. Así lo exige la ley, y así lo exigen las mismas condiciones de la sociedad. Lo que se consigue, señores, con el estado de sitio de Cataluña, es atesorar un depósito de antipatía, porque allí (por más que lo diga el Sr. ministro de la Gobernación, cuyas opiniones respeto) no se cree en la necesidad del estado de sitio, aun cuando se mira como una necesidad la conservación del orden público.

Pero para esto, ¿no son bastantes las leyes? ¿No es bastante la ordenanza militar para las plazas sitiadas? ¿No es bastante la ley de abril del año 1821 para los casos de desorden, trastornos o tumultos? Sobre todo, decir que es necesario en Cataluña el estado de sitio, equivale a decir que aquel país está ardiendo o próximo a arder siempre, y que los tribunales ordinarios y el gobierno no encuentran para él fuerza bastante en las leyes, teniendo que apelar al empleo de la fuerza material y de medidas discrecionales para suplir la autoridad de la ley.

Otro de los males que produce el estado de sitio es el mal ejemplo, porque los hábitos de arbitrariedad son siempre contagiosos y van cundiendo entre las demás autoridades, pero con la diferencia de que las autoridades civiles pueden cubrir el expediente y probar que no obran con arbitrariedad, por medio de esa balumba de leyes, instrucciones, reales órdenes y decretos que forman el código de nuestra

complicada administración. Pero sobre esto puede que otro día me ocupe para demostrar que las autoridades civiles, si bien son modelo de honradez y legalidad, sin embargo se resienten del mal ejemplo y de los malos hábitos producidos por el sistema excepcional con que se gobierna aquel país hace tantos años.

De todo esto se deduce, señores, que el gobierno de S. M. tiene, por lo menos en Cataluña, sitiadas las garantías individuales, sitiada la imprenta, sitiada la administración, y que con esa balumba de leyes administrativas tiene en cierto modo sitiados también los pueblos y hasta el bolsillo de los particulares. De manera, señores, que si se estudiaran las opiniones y el modo de ver la situación actual que tienen los pueblos, indudablemente nos convenceríamos de que tienen formado un tristísimo concepto del gobierno y de la situación actual. Voy a decir, por las relaciones que tengo, por lo que he visto y oído, cómo se figura el pueblo español la situación presente.

Figúrense los Sres. diputados una gran matrona colosal, de bronce muy pesado, que tiene siempre la boca abierta, la espada en una mano y un libro vuelto al revés en la otra. A los pueblos se les piden crecidas y variadas contribuciones, datos estadísticos y una porción de noticias que ni entienden ni quisieran dar; y que todo cuesta dinero, mientras que todos los proyectos de ley que se presentan tienden al mismo fin; de modo que por eso creen los pueblos que la situación moderada es una matrona con la boca abierta.

En el sistema del gobierno entra también la fuerza; aquí está la espada: la constitución no se cumple; al menos las leyes durante estos siete años han llevado siempre la condición explícita de que se cumplirán o no, según se creyere o no conveniente; aquí el libro al revés o torcido: necesario es, señores, mantener el orden, sostener la tranquilidad pública; pero también lo es legalizar la situación; de otra manera será imposible que podamos marchar por la senda del progreso y de la verdadera libertad. Yo me atrevería a pedir al gobierno de S. M. que hiciese cesar el estado de sitio, que mandara envainar la espada, y que se sacase sólo cuando peligrasen el Trono, el orden, la libertad y las instituciones, y que la constitución y las leyes sean una verdad, y que la justicia esté más alta y reine sobre todos los partidos, sobre todos los intereses y sobre todas las consideraciones políticas; porque la justicia es la reguladora ordinaria de la sociedad, su tutora natural, y porque ella es bastante, cuando se cumple bien, para dar libertad, poder y grandeza a una nación.

Joan Prim, 27 de noviembre de 1851

En Barcelona estaba yo cuando se debatió aquí la cuestión del estado de sitio, y sé el efecto que produjo allí la contestación rutinaria que el ministerio dio al diputado catalán señor Figueras. Y digo rutinaria, porque ni una sola razón alegó el Sr. ministro de la Gobernación que justificara, ni una en sombra, la necesidad del sistema opresor que se sigue en Cataluña.

Allí hubiese yo querido ver entonces al Sr. Bertran de Lis; si allí hubiese estado, es bien seguro que hoy retiraría el insultante sarcasmo que dirigió a los catalanes diciendo que la mayoría de ellos quería el estado de sitio. ¿Ha podido creer S. S. que los catalanes tienen la condición del perro que lame la mano que le castiga? Si tal ha creído S. S., se equivoca; la condición de los catalanes es la del tigre que despedaza al que le maltrata. Si allí hubiese estado S. S. hubiera podido ver el semblante de los barceloneses, contraído por una convulsión de ira; hubiera oído el ronquido que salía de sus pechos,

ronquido, señores, que hoy sale sordo y ahogado como el del león encadenado, pero que podrá ser rugido de terror y espanto si un día rompe las cadenas y se ve libre por su propio esfuerzo. ¿Hasta cuándo hemos de morder el freno?, decían unos. ¿Hasta cuándo hemos de ser tratados como esclavos?, decían otros. ¿Somos o no somos españoles?, decían todos. Pues asimismo preciso yo la cuestión, ministros de Isabel II. Los catalanes ¿son o no son españoles? ¿Son nuestros colonos, o son nuestros esclavos? Sepamos lo que son; dad el lenitivo o la muerte, pero que cese la agonía. El horizonte amenaza grandes tempestades; es muy posible que antes de mucho se abra una lucha de gigantes; dos banderas flotarán por los aires; cada una tendrá sus partidarios, y para entonces es preciso que los catalanes sepan a cuál de las dos banderas deberán prestar su robusto brazo. ¿Son los catalanes españoles? Pues devolvedles las garantías que tienen derecho a usar de ellas, porque las han conquistado con su sangre; igualadlos a los demás españoles; si no los queréis como españoles, levantad de allá vuestros reales, dejadlos, que para nada os necesitan; pero si siendo españoles los queréis esclavos, si queréis continuar la política de Felipe V, de ominosa memoria, sea en buen hora, y sea por completo; amarradles a la mesa el cuchillo como lo hizo aquel rey; encerradlos en un círculo de bronce; y si esto no basta, sea Cataluña talada y destruida y sembrada de sal como la ciudad maldita; porque así, y sólo así, doblaréis nuestra cerviz, porque así y solamente así veréis nuestra altivez; así, y solamente así, domaréis nuestra fiereza.

Font: DSC: legislatura 1851, pp. 1122-1124 i 1769-1770.

· **Manifest de diversos diputats dels districtes catalans, i personalitats destacades relacionades amb Catalunya, manifestant la seva oposició a la reforma constitucional plantejada pel gabinet Juan Bravo Murillo**

Madrid, 21 de diciembre de 1852.

Muy señor nuestro: convocadas las Cortes para 1.º de marzo, se ha conferido a los que suscriben el honroso cargo de ponerse de acuerdo con los electores de las provincias catalanas, a fin de que se asegure el acierto en la elección de diputados, cuyo cargo, siempre importante y de responsabilidad moral ante el país, va a serlo más indudablemente en las presentes circunstancias.

Al dirigimos a Vd., con cuyo apoyo contamos, creemos deber nuestro indicarle la línea de conducta que a nuestro juicio deberá seguirse, y a que pensamos atenernos. Públicos son los graves y trascendentales sucesos, ocurridos recientemente en nuestra patria en la esfera política y social; pública también la agitación que produjo en los ánimos el anuncio de la proyectada reforma de las instituciones, fuera de las cuales no hay que esperar la estabilidad que tanto desean los españoles para dedicarse a la mejora de la condición material y moral de los pueblos, bajo la garantía de la saludable intervención que estos tienen derecho a ejercer en la administración de la cosa pública, especialmente en la parte que se refiere a los tributos, su recaudación y fiscalización.

Gracias a la natural previsión de nuestra augusta reina y a su amor por los españoles desapareció el gabinete que había inaugurado la cuestión odiosa en su esencia, en su forma y manera de tratarla; y si bien no haya sido del todo abandonada, cábenos la ligera esperanza de que no es dable ya tratar de ella sin la discusión, sin la publicidad de la prensa y de la [...] y sin atenernos al derecho constituido, que es la ley política del Estado.

Puesto que los diputados llamados al Congreso de 1.º de marzo, lo son muy singularmente para decidir acerca de los indicados proyectos de reforma, preséntense o no modificados, preciso es manifestar que nuestra sincera y franca opinión, de acuerdo con la generalidad de los hombres notables de todos los partidos, es la inconveniencia de la reforma propuesta, y la inoportunidad de su presentación.

En el sistema económico y administrativo se habían adoptado medidas muy importantes sin concurrencia del Parlamento: la hacienda pública, al parecer ordenada, tiene sobre sí un déficit creciente, a cuyo remedio hay que acudir, y cuyas consecuencias pudieran ser fatales a nuestro crédito, que tanto conviene sostener y elevar.

¿Será que temiendo el ministerio dimitente verse censurado con motivo de alguna o algunas de las cuestiones económicas llamó la atención pública hacia la política para rehuir aquellas por este medio? Lo ignoramos. El futuro Congreso entrará, sin duda, en el examen leal y concienzudo de este punto.

Nuestra opinión es que producirá grandes bienes al país una manifestación pronta de parte de los diputados, contraria a la malhadada reforma, que aleja de nosotros la causa inmediata de desasosiego para que las cuestiones administrativas vuelvan a aparecer en primer término. Que se examinen los motivos que ocasionen el desnivel entre los ingresos y los gastos de la nación, y que se alivien en lo posible las cargas públicas, atendiendo al mismo tiempo a su distribución ordenada y equitativa.

Las provincias catalanas tienen tantos o mayores intereses proporcionalmente que las demás de España, intereses que estarán siempre garantidos con el régimen monárquico-constitucional, en cuya defensa cumple enviar diputados que, aun cuando pertenezcan a diferentes matices políticos, se presenten unidos, olvidando disidencias que deben desaparecer en una cuestión de tanta magnitud y trascendencia, como la que hoy se halla iniciada, y que demuestren que la prosperidad industrial de Cataluña es debida a leyes benéficas comunes a todo el reino. Cataluña mantendrá florecientes su industria y su comercio y verá igualmente prosperar su agricultura, si no perece la prensa, y si hay un parlamento independiente.

A tan altos fines, a la consolidación del Trono de nuestra reina, son llamados los diputados. Si la elección que se haga responde a nuestro objeto, habremos alcanzado un gran bien para nuestra patria; y usted tendrá la satisfacción de haber contribuido a este propósito, si como esperamos se sirve ayudarnos con sus relaciones e influencia.—Somos de Vd. Afectísimos S.S. Q. B. S. M.—El marqués del Duero.—El conde de Romera.—Félix María de Messina.—Gervasio Gironella.—Joaquín María de Aquiló. — Pedro López Clarós.—Carlos Llauder.—Jacinto Félix Domenech.— Pascual Madoz.—Juan Vilaregut.—Aniceto Puig.— Mariano Escartín.—Joaquín María de Paz. — Juan Gaya.

Font: *El Clamor Público*, núm. 2592 (30-12-1852), pp. 1-2.

Annex número 3 - Algunes biografies destacades

En aquest darrer annex oferiré unes breus biografies d'alguns dels més destacats polítics que exerciren com a diputats dels districtes catalans durant la Dècada Moderada (1843-54). Tenint en compte que foren 96 els diputats que juraren el càrrec per alguna circumscripció catalana durant aquest període, n'he seleccionat una vintena com a més representatius i d'acord amb el protagonisme que cadascun d'ells tingué aleshores i s'ha procurat reflectir al llarg d'aquesta investigació. Els criteris per a triar-los han estat tres. En primer lloc, s'ha considerat només aquells polítics que exerciren un mínim de dues legislatures per alguna circumscripció catalana. Especialment s'ha tingut en compte que aquests mandats es produïssin durant la dècada estudiada, però no sempre ha estat així. Per tant, s'ha donat prioritat a aquells que foren escollits en dues eleccions generals de la Dècada Moderada i seguiren l'activitat parlamentària en les dues legislatures pertinents, o bé aquells que foren elegits en una sola ocasió, però per més d'un curs polític. Per exemple, foren escollits en les eleccions generals de setembre de 1844, o en alguna crida a les urnes parcial posterior, i exerciren en les legislatures 1844-45 i 1845-46.

En segon lloc, s'ha considerat indispensable que a més d'aquesta participació parlamentària, els diputats biografiats fossin mínimament prolífics en les seves intervencions al Congrés. És a dir, sobretot s'ha prioritzat aquells que prengueren la paraula en els debats, per poques ocasions que fos, en detriment d'aquells que es mantingueren en silenci. En darrer terme, s'ha cregut oportú tenir en compte com a mínim un o dos homes representatius de les diverses faccions existents aleshores, al mateix temps que s'ha procurat donar visibilitat a personalitats que representaren les diverses províncies catalanes. No ho he fet d'una manera proporcional a l'aportació que cadascuna feia al Congrés, però sí que hi ha un repartiment força equilibrat entre les províncies de Tarragona, Girona i Lleida, i una major representació per la de Barcelona, que era qui més diputats aportava. A més, algunes d'aquestes personalitats al llarg de la seva vida parlamentària foren representants de districtes de diferents províncies catalanes.

De Córdoba Miguel, Bonaventura. (Tortosa, 10/3/1806 – 7/6/1854). Format en lleis, passà a exercir com a advocat a Madrid. Des d'aquesta posició progressà en l'administració, inicialment com a advocat dels tribunals del regne i amb el temps assolint places com la d'agent fiscal del Tribunal Suprem del ministeri de la Guerra (des de 1841) i la de jutge de l'audiència de València, a partir de 1853. Professionalment, compaginà aquest vessant amb el de militar, encara que aquest àmbit el cultivà força menys, i amb el d'aficionat a l'escriptura, destacant per la publicació de dues obres dedicades a dues personalitats catalanes coetànies i força reconegudes, com eren el filòsof Jaume Balmes i el carlí Ramon Cabrera. Aquest interès per perfils conservadors evidencia la seva ideologia, liberal, però afí al sector més reaccionari del Partit Moderat. Si de cas, això no fou impediment, perquè en el seu pas pel Congrés –com a representant del districte de Tortosa, escollit l'any 1848 i novament el 1851- demostrés una actitud bel·ligerant en les qüestions referides a la política d'ordre públic. Concretament, manifestà en nombroses ocasions el seu enuig per la repressió indiscriminada que patien els catalans, i en especial els habitants del districte que representava. Personalment, es casà amb Adelaida Ceriola, filla del polític i diputat del Partit Progressista Jaume Ceriola. Del seu matrimoni nasqué Gonçal de Córdoba Ceriola.

De Martínez Davalillo, Felip. (Barcelona, 28/8/1787 – Girona, 5/5/1864). Descendent de família noble, Felip de Martínez visqué de les rendes que generà el seu patrimoni familiar, especialment de les diverses explotacions agràries que tenia dispersades per la província de Girona. Tot i que fins l'any 1817 residí a Barcelona, des d'aleshores i fins la seva mort habità a la ciutat de Girona. Es quedà vidu molt jove, a l'any 1821, quatre anys després de contraure matrimoni. Tingué dos fills, un dels quals també morí. Des del Trienni Liberal dedicà molt de temps a la política. Fou regidor de Girona els anys 1820 i 1833, moment en què també fou procurador a Corts. Tingué participació en les diverses revoltes d'aquells anys, jugant un paper de contenció i desmarcant-se'n quan prengueren un caràcter excessivament radicalitzat, com en el cas de la tardor de 1843. Des d'aleshores s'abocà a les institucions parlamentàries: fou diputat per la província de Girona el 1844 i repetí fins a cinc vegades, entre 1846 i 1857, com a representant del districte de Santa Coloma de Farners. A més, l'any 1863 fou nomenat senador vitalici, però no va prendre possessió del càrrec. També fou diputat provincial pel districte de Girona, entre 1860 i 1864. El seu protagonisme parlamentari en tots aquells anys fou molt escàs i prengué solament un cop la paraula per a desvincular-se del reaccionari Juan de Balboa, candidat moderat del districte de La Bisbal a les eleccions de 1851. Martínez havia donat suport al doctrinari Josep March i Labores. Actituds com aquesta, i el rebuig a la reforma constitucional del gabinet Juan Bravo Murillo, el situen a l'òrbita de la facció doctrinària del Partit Moderat.

Domènech Sastae, Jacint Fèlix. (Barcelona, 23/11/1802 – 1863). Rebé educació en lleis a la universitat de Zaragoza i començà a treballar com a advocat, exercint inicialment com a magistrat a l'Audiència de València i després al Tribunal Suprem de Madrid, a partir de 1840. Militant del Partit Progressista, representà al Congrés la província de Barcelona (1836) i la de Tarragona (1840 i 1841), en un ràpid ascens que el portà a ser ministre de la Governació, en un breu mandat d'escasses setmanes a finals de 1843. A més, fou alcalde de Barcelona (1839-40) i de Madrid (1843). Amb l'arribada del Partit Moderat al poder restà temporalment apartat de la política, mentre es dedicà als negocis, especulant amb la compra de béns desamortitzats, amb altres progressistes com Joan Vilaregut. Domènech estigué directament vinculat amb les corporacions industrials catalanes, treballant per elles des de Madrid. A principis de la dècada de 1840 rebia 30.000 rals procedents del govern com a representant de la Junta de Comerç i 10.000 rals més de la Comissió de Fàbriques. Aquests lligams es perceberen en el seu pas pel Congrés, com a representant dels districtes de Santa Cruz de Tenerife (1848), Universitat de Barcelona (1850) i Mataró (1851 i 1853). A més, fou senador vitalici (1853-54 i 1857-63). L'ambició probablement el féu abandonar les files del Partit Progressista per passar-se al bàndol contrari i així esdevenir un altre cop ministre en el gabinet Luis José Sartorius, primer en la cartera d'Hisenda (1853-54) i després en la de Gràcia i Justícia (1854). El seu transfuguisme no fou ben vist i els revoltats de 1854 li saquejaren i incendiaren la casa i Domènech hagué de fugir a París.

Escartín Las Casas, Mariano. (Huesca, 6/6/1806 – Madrid, 6/5/1862). Es formà en lleis i desenvolupà una intensa trajectòria laboral en aquest àmbit, ocupant càrrecs com el jutge de primera instància de Caspe (1838-44) o de Falset, a partir de 1844. A través d'aquest càrrec, Escartín s'establí a la província de Tarragona pràcticament durant tota la Dècada Moderada, on fou alhora cap civil i corregidor

de Tortosa, des de 1847. Durant aquell temps impulsà la construcció de presons a la zona, tot recol·lectant fons a través de visites personals que feia a personalitats rellevants de la província, acompanyat d'algun eclesiàstic i d'altres homes de confiança. Possiblement aquests mètodes de pressió els traslladà a les eleccions, ja que el polític del Partit Democràtic Estanislau Figueras l'acusà de maniobres de coacció a l'electorat en les eleccions de 1851. Escartín representà el districte de Falset al Congrés l'any 1850 i el 1851. Ho féu en representació del Partit Moderat, per la facció doctrinària. De fet, subscribí el manifest que d'altres polítics catalans d'ideologies liberals diverses elaboraren en contra de la reforma governamental de Juan Bravo Murillo, que a la vegada cridava a la unitat dels representants catalans. Passada la Dècada Moderada, Escartín acceptà diversos càrrecs en les administracions de justícia de les Filipines, Puerto Rico i Cuba. D'allí retornà malalt a Madrid el 1861, finant a l'any següent.

Illa i Balaguer, Tomàs (Barcelona, 1797 – 1869). Fabricant de seda de Barcelona i home estretament vinculat a les corporacions industrials de la ciutat. Formà part de la Junta de Comerç, de l'Associació Defensora del Treball Nacional i de la Classe Obrera i també s'implicà en la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, entre d'altres. Amb tot, com a parlamentari desenvolupà una representació no sempre sotmesa a les directrius d'entitats com la Junta de Comerç, fins el punt de plantar cara a les crítiques que l'inculpaven, entre d'altres diputats catalans, de no haver fet prou per a aturar la reforma aranzelària de 1849, acusacions a les quals respongué que l'acció del diputat no es devia únicament als interessos industrials. De fermes conviccions catòliques i proper a l'ala més conservadora del Partit Moderat, es presentà per primer cop com a aspirant a diputat el 1844, en una llista a la província de Barcelona liderada pel marquès de Viluma. Aleshores no tingué èxit, mentre l'any 1846 fou finalment escollit pel districte de Sant Pere de Barcelona. Al Congrés actuà amb autonomia del gabinet liderat pel moderat Narváez, donant-li suport en alguns debats. Recolzà sobretot les resolucions favorables a la institució eclesiàstica i a la vegada reivindicà qüestions transcendents per a Catalunya, com un repartiment més just de les taxes i la protecció a la indústria. De fet, això el portà finalment a presentar-se com a candidat d'oposició industrialista l'any 1850, en la candidatura impulsada per l'Institut Industrial de Catalunya a la ciutat de Barcelona. Tot i ser novament reelegit en la mateixa circumscripció, no jurà el càrrec per problemes personals, entre els quals la mort de dos dels seus set fills. A banda de diputat, Illa també fou regidor a l'Ajuntament de Barcelona, entre 1833 i 1836, i síndic del mateix consistori, des de finals de 1843.

López Clarós, Pere. (Barcelona, 6/1/1818 – Madrid, 4/10/1870). Nascut de pare d'origen granadí i de mare barcelonina, Pere López Clarós es formà en lleis, fins a obtenir el títol de doctor a les universitats de Cervera, Barcelona i Madrid. Exercí com a advocat, membre del col·legi d'advocats de Madrid, des de 1840. Fou catedràtic de l'escola del notariat de Madrid fins a la seva jubilació, l'any 1870, i oficial auxiliar del ministeri de Gràcia i Justícia. Aquesta experiència i formació en lleis el convertiren en un home prolífic en la publicació de desenes d'obres de temàtica jurídica. Políticament, López Clarós fou diputat al Congrés en representació de la província de Lleida per les eleccions parcials de març de 1845, que el portaren a la cambra baixa en els darrers mesos de la legislatura 1844-45 i en la de 1845-46. Es mostrà afí al Partit Moderat, a la facció doctrinària. Les seves intervencions foren breus i escasses,

sovint relacionades amb aspectes jurídics o reglamentaris del funcionament intern del Congrés. També requerí al govern, clamant per la igualtat territorial en les inversions, fons per a la construcció de la carretera de Tarragona a Lleida. Malgrat no tornà a les institucions parlamentàries, seguí la política de prop i quan es presentà el projecte governamental del gabinet Juan Bravo Murillo féu pinya amb altres polítics catalans d'ideologies liberals diverses per a mostrar-s'hi contrari i apel·lar a la unitat dels representants catalans.

Madoz Ibáñez, Pascual. (Pamplona, 17/5/1805 – Gènova, 11/12/1870). Madoz es formà en lleis per assolir la condició d'advocat. S'implicà ja de ben jove en la causa liberal. L'any 1823 lluità contra les tropes absolutistes a Monzón, fet que li va valer uns mesos de presó, i hagué de marxar a l'exili, a França, vers l'any 1831. En retornar, s'instal·là a Catalunya, on adquirí lleials vincles amb les elits polítiques del territori, especialment a la província de Lleida, arran dels seus mandats com a governador de la Vall d'Aran (1835) i jutge a Tremp (1836). Això el portà a representar la província de Lleida a Corts fins a set vegades entre 1836 i 1843, i el districte de Tremp en cinc ocasions més, entre 1846 i 1854. A més, va ser diputat pel districte de Sant Pau de Barcelona tres vegades entre 1858 i 1866. L'única ocasió en què arribà al Congrés per una circumscripció no catalana va ser el 1869, quan ho féu per Alcoi. Madoz milità sempre a les files del Partit Progressista, esdevenint un dels seus principals referents, amb una orientació ideològica que evolucionà des d'un liberalisme radicalitzat a la dècada de 1830 per moderar-se progressivament. Fou governador civil de la província de Barcelona (1854) i destacà com a ministre d'Hisenda (1855), portant a terme un actiu pla de desamortització. A banda de la política, elaborà un diccionari geogràfic i històric espanyol publicat a la segona meitat de la dècada de 1840. També s'implicà en diversos negocis d'assegurances i empresarials, que el portaren a col·laborar estretament amb les corporacions industrials catalanes, esdevenint un dels seus principals portaveus a les Corts.

Mansó de Juliol, Josep. Comte de Llobregat. (Cornellà de Llobregat, 27/10/1818 – Gràcia, 19/10/1867). Fill del militar i senador Josep Mansó Solà i germà del que també fou diputat a Corts per Puigcerdà l'any 1853 Lluís Mansó de Juliol. Josep Mansó seguí els passos del seu pare i començà la seva formació en l'exèrcit durant la Primera Guerra Carlina. Compaginà aquest vessant amb el desenvolupament de diferents càrrecs en l'administració, com el de governador civil de les Balears, Zaragoza i Santander. A més, també acumulà un important patrimoni en béns immobles i invertí en algunes iniciatives empresarials. Fou diputat en diverses ocasions: per la província de Barcelona (1844), pel districte de Molins de Rei (1846 i 1850), pel de Granollers (1863 i 1864) i pel de Manresa (1865). A més d'intervenir en qüestions relacionades amb l'exèrcit, al Congrés s'evidencià com un ferm defensor dels interessos de l'industrialisme, ja que establí correspondència continuada amb les corporacions industrials catalanes, com ara amb la Junta de Comerç, per a traslladar a l'hemicicle les seves peticions. Ideològicament, en els primers anys com a diputat s'ubicà a les files del Partit Moderat, possiblement en la facció puritana, per a evolucionar amb el temps cap a la Unió Liberal.

Martí d'Eixalà, Ramon. (Cardona, 6/1/1808 – Madrid, 18/5/1857). Es formà en lleis i filosofia i tot i que inicialment exercí com a advocat, professionalment es decantà ben aviat per la docència. Així,

fou professor d'ideologia i lògica a l'Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, entre 1835 i 1844, i de la Universitat de Barcelona, d'on fou temporalment apartat durant la regència d'Espartero per les seves inclinacions moderades. Amb el retorn dels moderats, assolí el grau de catedràtic. A més, disposava d'un ampli patrimoni com a propietari de finques i censos, que incrementà amb la mort del seu pare l'any 1854. Martí fou un referent filosòfic de l'època, pel seu caràcter renovador en aquest camp. Va ser autor de nombroses obres de filosofia i de dret. L'any 1844 s'estrenà com a diputat a Corts per la província de Barcelona, càrrec que repetí pel districte de La Llotja de Barcelona l'any 1853 i pel districte de la Universitat de Barcelona, l'any 1857. Fou un dels principals representants del sector purità del Partit Moderat a Catalunya, mostrant-se contrari a la Constitució de 1845 i advocant per un model de la política d'ordre públic més civilista i menys militaritzat. Portaveu de les corporacions industrials al Congrés, treballà estretament amb la Junta de Comerç i fomentà la unió dels diputats de la província de Barcelona en la defensa dels interessos industrials, una coordinació que portà a la gestació de la Diputació catalana.

Mas i Abad, Celestí. (Igualada, 6/4/1819 – Cardona, 9/3/1883). Es formà en lleis a Barcelona i es llicencià en dret a Madrid, on començà a actuar com a advocat a la dècada de 1840. Posteriorment, seguí els passos del seu progenitor com a secretari de l'Ajuntament d'Igualada, exercint com a tal entre 1845 i 1851, a banda de ser alcalde de la població el 1852. Arran de la revolta de 1843, s'implicà com a secretari de la Junta popular del partit d'Igualada, fet que ha portat a determinada historiografia a ubicarlo en les files del liberalisme progressista. El cert és que la seva posició ideològica no fou inicialment del tot clara. En tot cas, la seva trajectòria política l'emmarca en la facció més progressista del Partit Moderat, la puritana, des de la qual acabà militant a la Unió Liberal en la segona meitat del regnat d'Isabel II. Com a diputat representà fins a cinc vegades el districte d'Igualada entre 1848 i 1858, a més de fer-ho per Falset (1864) i Tarragona (1866). Aquest ascens el portà a una intensa carrera professional en l'administració estatal, com a governador civil de diferents províncies espanyoles, alhora que intendent d'hisenda pública de les illes Filipines. A més, desenvolupà una continuada activitat com a autor d'obres sobre l'administració estatal, especialment en referència a l'àmbit municipal, que li donaren ressò. Així mateix, Mas destacà com a secretari de la Diputació catalana a finals de la dècada de 1840. En els darrers anys del regnat d'Isabel II, el seu pas pel Congrés fou moltes vegades efímer, renunciant sovint a l'escó per a fer-se càrrec del govern civil d'alguna província espanyola.

Mata i Alòs, Francesc de Paula. Comte de Torre-Mata. (Girona, 13/9/1807 – Madrid, 25/3/1884). Descendent de família noble, Francesc de Paula Mata desenvolupà la seva carrera a l'exèrcit. Fou capità general de diverses jurisdiccions i tingué un notable protagonisme en la repressió de la Guerra dels Matiners (1846-49), com a cap d'Estat Major del districte de Catalunya (1847-51). En la política, s'identificà amb el Partit Moderat. En el seu si, s'alineà amb la facció doctrinària encapçalada per Ramón María Narváez, a qui donà suport en les seves diverses etapes al Congrés com a diputat (per la província de Barcelona el 1845 i pel districte de Lleida el 1846 i el 1850). També fou senador per Lleida (1876 i 1879) i senador vitalici en tres etapes més (1853-54, 1857-68 i 1881-84). Les seves intervencions a la cambra baixa estigueren majoritàriament relacionades amb l'exèrcit i amb cossos i organismes armats. El seu major protagonisme polític l'assolí com a ministre de Marina (1863-64), després de la caiguda del

gabinet Leopoldo O'Donnell (Unió Liberal). A més, fou ministre de la Guerra interí, per escasses setmanes, a la primavera i estiu de 1863.

Perpinyà Massot, Francesc. (Granollers, 10/11/1798 – Margalef (Torregrossa), 21/7/1846). Nascut en el si d'una família benestant, Francesc Perpinyà prengué estudis d'advocat com el seu pare Francesc de Paula, que exercí com a membre de la Reial Audiència. De totes maneres, probablement subsistí més de les rendes que li generaven les propietats familiars que d'aquest ofici. Això li permeté dedicar bona part del seu temps a la política, ja que fou diputat al Congrés en tres ocasions, a banda d'altres intents fallits: el 1834, com a procurador per Tarragona, i el 1840 i el 1844, com a diputat per Barcelona. Perpinyà es guanyà ben aviat fama d'eloqüent, ja que fou un parlamentari sempre disposat a intervenir. Ideològicament se situà en el sector més conservador del Partit Moderat, però a la vegada mostrà total independència de qualsevol facció, tant en les seves intervencions com en les votacions. No en va, votà en contra de la Constitució de 1845, malgrat pràcticament tots els representants de la facció encapçalada pel marquès de Viluma ho feren a favor. A desgrat de les esteses crítiques rebudes per la seva verborrea, Perpinyà esdevingué un polític reconegut i respectat arreu de l'Espanya liberal. La seva trajectòria ascendent quedà escapçada arran de l'assassinat que patí el juliol de 1846. En un viatge a Lleida fou segrestat per uns bandolers a prop de l'actual Bell-lloc d'Urgell. En veure's perseguits, els segrestadors l'abandonaren en un pou a la seva sort, on possiblement morí d'inanició.

Planas i Compte, Josep Manel. (Sant Feliu de Guíxols, 1/11/1794 – Barcelona, 2/2/1874). Estudià al col·legi de notaris públics de Barcelona i aprengué l'ofici al despatx de Josep Pich. A partir del Trienni Liberal començà a treballar com a escriba. En aquest àmbit ocupà diferents càrrecs, però destacà com a secretari del tribunal de Comerç de Barcelona, des del 1830 a l'any 1868. A més, desenvolupà una llarga trajectòria com a notari. Planas s'involucrà en la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País de Barcelona i ingressà també en la Junta de Comerç. Arribà al Congrés l'any 1846, com a representant del districte de la Universitat de Barcelona. Tot i que no fou promocionat com a candidat d'oposició industrialista, el seu comportament al Congrés respongué perfectament a aquesta condició, que progressivament també anirien assumint altres representants com Tomàs Illa i Balaguer. Planas mostrà un caràcter independent del govern, especialment en referència a les qüestions econòmiques i industrials, que vindicà amb autonomia. Sembla que la dinàmica del Congrés no l'entusiasmà i rebutjà la possibilitat de renovar l'escó l'any 1850. Per contra, es decantà per entrar a la Diputació Provincial de Barcelona, com a diputat provincial, entre 1852 i 1854. Des del càrrec impulsà la línia del ferrocarril entre Barcelona i Zaragoza, empresa en la que també participà a títol personal. Amb la revolució de 1854 abandonà la política i es concentrà en l'activitat notarial.

Prim i Prats, Joan. Comte de Reus. (Reus, 6/12/1814 – Madrid, 30/12/1870). Provenint d'una família humil, Joan Prim forjà la seva carrera a l'exèrcit, ascendint ràpidament al llarg de la Primera Guerra Carlina. Durant la regència d'Espartero la seva projecció pública començà a créixer, tant per les primeres participacions al Congrés com a diputat per la província de Tarragona (1841 i 1843), com per la participació en l'alçament de 1843 en contra d'Espartero. La seva implicació li valgué el títol de comte de

Reus i el nomenament de governador militar de Barcelona. Des d'aquesta posició sufocà la revolta a Catalunya, esdevenint un traïdor als ulls dels revoltats. Amb l'arribada dels moderats al poder fou acusat d'intentar atemptar contra Narváez i l'empresonaren. Quan sortí, passà de l'exili a capità general de Puerto Rico. No fou fins el 1850 que pogué tornar com a diputat a Corts, aleshores per Vic. A partir d'aquell moment la seva participació a les cambres parlamentàries fou continuada, amb un protagonisme cada cop més important. Va ser representant del districte de la Universitat de Barcelona (1850 i 1853), de la província de Barcelona (1854), del districte de Reus (1857), senador vitalici (1858-68) i diputat per Madrid (1869). Les seves intervencions eren llargues i sovint encaminades a desgastar els governs del Partit Moderat, per a guanyar notorietat com un dels principals líders del Partit Progressista. De tota manera, durant el primer gabinet de Leopoldo O'Donnell (1858-63) Prim es passà a les files de la Unió Liberal, per a retornar finalment al Partit Progressista. En paral·lel, la seva trajectòria militar també seguí un camí ascendent, permetent-li augmentar en popularitat a través de la participació en la Guerra d'Àfrica (1859-60), a la vegada que no deixà de conspirar en els darrers anys del regnat d'Isabel II per a derrocar el Partit Moderat del poder. El seu moment més àlgid en la política l'assolí després de la revolta de 1868, com a ministre de la Guerra del govern provisional i després com a president del consell de ministres (1869-70). Fou assassinat a finals de l'any 1870, en sortir d'una sessió del Congrés.

Puig i Descals, Anicet. (Santa Llogaia d'Àlguema, 20/11/1817 - Cadaqués, 7/9/1878). Es formà en lleis, llicenciant-se a Madrid l'any 1839. Allí ingressà al col·legi d'advocats de la ciutat i començà a exercir, abans d'entrar en l'administració com a assessor de la subdelegació de rendes de la província de Huesca, l'any 1842. També fou secretari interí del govern polític de la mateixa província, però amb l'arribada del Partit Moderat al poder fou cessat i no tornà a obtenir cap més càrrec públic fins al Bienni Progressista. Aleshores fou fiscal general del deute públic. A partir de 1861 i probablement fins a la seva mort fou vocal de la junta consultiva d'aranzels. Políticament milità al Partit Progressista, ubicant-se en els sectors més avançats de la formació que l'any 1849 fundaren el Partit Democràtic, defensant el sufragi universal com a mesura més destacada. Amb aquests principis Puig fou diputat al Congrés, en representació del districte de Figueres, els anys 1846, 1850 i 1851, a més de diputat per la província de Girona el 1854. No tornà a la cambra baixa fins el 1872, també en representació de Girona. Aleshores, sembla que s'havia acostat al Partit Radical de Ruiz Zorrilla, manifestant-se així partidari de mantenir la monarquia. En el seu pas per les cambres parlamentàries, entre les seves intervencions més destacades sobresortí el respecte per la llibertat d'expressió, l'apel·lació a una menor militarització de la política d'ordre públic i la defensa dels interessos de la indústria del suro gironí.

Ros de Olano, Antonio. Marquès de Guad-El-Jelú. (Caracas, 9/11/1808 – Madrid, 24/7/1886). Fill del militar català Llorenç Ros Pagès Perpinyà, Antonio nasqué a Caracas, on el seu pare exercia com a tinent coronel. Allí passà els primers anys de la infància, per a retornar posteriorment a Barcelona, on fou educat en gramàtica, retòrica i aritmètica. Amb la mort del seu pare, la família s'instal·là a Les Olives (nucli de Garrigoles, actual Baix Empordà), on l'avi patern disposava de residència. Féu carrera en l'exèrcit com a militar, destacant en la participació de la guerra d'Àfrica (1859-60), on adquirí el títol de marquès de Guad-El-Jelú. Residint a Madrid entrà en contacte amb artistes romàntics com Espronceda,

amb qui col·laborà en algunes obres literàries i en alguns periòdics. El seu ascens en l'escalafó militar fou paral·lel al protagonisme que adquirí en la política, àmbit on hi prengué part fins el final dels seus dies com a senador. Fou fins a cinc vegades diputat per diferents districtes espanyols al llarg del regnat d'Isabel II i senador vitalici també en diverses ocasions. Representant terres catalanes, concretament, fou diputat per la província de Girona el 1844, tot i que hi renuncià, i el 1854, així com pel districte de Puigcerdà (1846). S'ubicà en les files del Partit Moderat, mentre ideològicament actuà i s'expressà en la facció del puritanisme per a passar a la Unió Liberal, quan aquesta formació es gestà. Fou ministre de Comerç, Instrucció i Obres Públiques durant el breu gabinet de Florencio García Goyena (1847). En pronunciar el discurs dels Jocs Florals de Barcelona de l'any 1877, en llengua catalana, reivindicà el reconeixement a la singularitat cultural i política catalana.

Sol i Padrís, Josep. (Barcelona, 3/6/1816 – Sants, 2/7/1855). Fill d'un menestral, Josep Sol es formà a les escoles de la Junta de Comerç de Barcelona i rebé estudis de lleis a la universitat de Barcelona. Es guanyà la vida inicialment com a literat i periodista, col·laborant en mitjans de Barcelona i de Madrid. Allí començà a sostenir el prohibicionisme industrial, impulsat per Bonaventura Carles Aribau, que li obrí les portes del diari *El Corresponsal*. A la segona meitat de la dècada de 1840 treballà per a la Junta de Fàbriques, enviat a Madrid per a participar en el comitè que l'entitat hi tenia per a promocionar les idees industrialistes entre els cercles de poder. Aquesta col·laboració el portà a presentar-se com a candidat moderat d'oposició industrialista al Congrés, pel districte de Granollers, en les eleccions de 1850, 1851 i 1853. Tingué èxit en les dues darreres ocasions, no així en la primera. A les Corts, a banda de defensar la protecció a la indústria manufacturera, es convertí en ferm defensor de les institucions parlamentàries, davant dels intents del gabinet Bravo Murillo de restar poder als cossos parlamentaris. L'ascens de la seva figura política quedà estroncat quan morí assassinat durant la primera vaga general obrera de 1855. Aleshores dirigia la fàbrica el Vapor Vell, propietat de Joan Güell.

Villalobos Febrer, Ángel de. (Vinaròs, 15/11/1808 – Madrid, 16/3/1880). Fill d'una família noble per part paterna, Ángel de Villalobos quedà orfe quan encara no havia assolit la majoria d'edat i es traslladà a viure a Londres, a casa d'uns parents. Allí desenvolupà diverses ocupacions, com ara la de col·laborador en diverses publicacions periòdiques, la d'artista o la de professor de llengua i literatura espanyola al King's College. L'any 1845 viatjà a Barcelona com a apoderat de Josep Maria Roca Cabanes, que disposava de la concessió de la línia de ferrocarril entre Barcelona i Mataró. Aquesta situació, i també el fet d'actuar com a agent industrial del govern que avaluà les fàbriques de Catalunya l'any 1847, el feren entrar en contacte amb els principals representants de les elits econòmiques i industrials de la ciutat. Així, Villalobos passà a treballar per la Comissió de Fàbriques i fou una peça clau per a la conversió de l'entitat en Junta de Fàbriques (1847) i per a impulsar l'Institut Industrial de Catalunya (1848), ens que dirigí. D'aquesta manera, es convertí en un dels més importants referents del sector industrial català a les cambres parlamentàries, com a moderat d'oposició industrialista. Des d'aquesta posició, les corporacions industrials impulsaren per primer cop una candidatura pròpia al Congrés, que posava per davant de tot la salvaguarda dels seus interessos industrials, sostinguts amb autonomia de la influència del govern. Fou l'any 1849 que s'estrenà com a diputat pel districte de

Manresa. La fórmula tingué èxit i Villalobos tornà al Congrés pel mateix districte els anys 1850, 1851, 1853 i 1857; en aquesta última ocasió ja com a militant de la Unió Liberal. També fou diputat per Xàtiva l'any 1865. A més, s'implicà en iniciatives empresarials diverses i en la participació d'empreses vinculades a la construcció de línies de ferrocarril.

